

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Christ. Francisci Paullini, Ferrariâ-Thuringi, Rerum Et
Antiquitatum Germanicarum Syntagma**

Paullini, Christian Franz

Francofvrti ad Moenvm, 1698

urn:nbn:de:hbz:466:1-44860

07/9326

06
10W
2282

Libr. J. Stephani et Viti Martij. in Corduba 1704.

CHRIST. FRANCISCI PAULLINI,

Ferrariâ - Thuringi,

RERUM ET ANTIQUITATUM

**GERMANICARUM
SYNTAGMA,**

VARIOS ANNALES, CHRONICA ET DISSERTATIONES
comprêndens,

[Opuscula hætenus expetita]

Quorum Syllabus post præfationem exhibetur,

Vel è tenebris sordibusq; suis primùm eruta, seu bonâ fide
abs Ipso contexta,

Literis & Bullis

**CÆSARUM, PONTIFICUM,
PRINCIPUM,**

ALIORUMQUE,

vix unquam antea visis,

illustrata & confirmata,

Multisque curiosis discursibus, jucundis

memorabilibus, variis curiositatibus, & rarioribus
calibus conspersa.

FRANCOFURTI AD MOENUM,

Impensis **FRIDERICI KNOCHII, BIBLIOP.**

Typis BAUERIANIS,

Anno M. DC. XCVIII.

CHRIST. FRANCISCI PAULLE

ET ALIIQVATUM

GERMANICARUM

SYNTAGMA

VARIOS ANNALES, CHRONICA ET DISSERTATIONES

[Opuscula haecenus expedita]

CAESARUM, PONTIFICUM

PRINCIPUM

Multaque curiose discussis, iuventus

FRIDERICI KNOCHII

FRIDERICI KNOCHII

FRIDERICI KNOCHII

VENERANDO LECTORI VITAM ET PROSPERITATEM!

Quam augusta Majestas *Historiae* sit, omnium Artium & Scientiarum *Regina*, notum est constatque inter omnes. *Sceptrum* Ejus oculatum ipsi coronati Vertices adorant. *Pupilla* enim prudentiae est. *Immota* sedet: ne nescias *constantiam* & *equitatem* Illius. A nullo siquidem pravo affectu vel dextrorsum, seu laevorsum flectitur ἀπαθείς; sed medium beata tenet semper, pulcherrimae virtuti, quae latere nescit, fideliter addicta. Si quis hoc robore animi est, atq; hac indole virtutis ac continentiae, ut respuat omnes voluptates, omnemq; vitae suae cursum in labore corporis atq; in animi contentione conficiat: quem non quies, non remissio, non aequalium studia, non ludi, non convivium delectent; nihil in vita expetendum putes, nisi quod cum laude & honore & cum dignitate conjunctum, hunc divinis quibusdam bonis instructum atq; ornatum puto. (a) *Laurum* amat, venustissimum emblemata suum. Exstantiora enim boni Historici munera, mysteria & ornamenta in felici hac arbore, pietatis putâ, castitatis, utilitatis, amoenitatis, imò aternitatis. Codex ejus laborem & candorem spirat. Vigilantiâ quippe & fidelitate cuncta agit feliciter. Cum igitur, monente *Cajo Sallustio Crispo*, (b) omnes homines, qui sese student praestare ceteris animantibus, summâ ope niti deceat, ne vitam silentio transigant veluti pecora, quae *Natura* prona & ventri obedientia finxit, utique φιλοπονίας meam dextrè interpretaberis. *Callicrates*, quô nemo praestantior in castra ad *Plataeas* venerat, sagittâ per latera ictus, postquam

(a) Cfc. pro M. Caelio. (b) de conjurat. Catilin. c. p.

postquam cum aliis pugnantibus exportaretur, sese morientem miserabatur, inquit: *non sibi dolere, quod pro Gracia periret, ἀλλ' ὅτι ἐκ χειρὸς τῆς χειρὸς, καὶ ὅτι ἔδεν ἰσι οἱ ἀπὸ δαδερμῶν ἐργον ἐαυτῷ ἄξιον προσδοκίμεν ἀποδέξασθαι, quod nihil manu esset usus, nullamq; operam navasset dignam se, & suā navandi cupiditate.* (c) Contra Epaminondas, accepto lethali vulnere, id unum à circumstantibus requisivit, num cadenti sibi scutum ademisset hostis? Quod ut servatum audit, allatumq;e, velut laborum gloriæque socium, osculatus est. Iterum quæsit: *veri vicissent?* ut audivit, Thebanos. Bene, ait, *se res habet: satis vixi, invictus enim morior.* Sicque, ferro extracto, vel gratulabundus patriæ, confestim expiravit. (d) *Trahimur omnes laudis studio, & optimus quisque maximè gloriā ducitur. Illi ipsi Philosophi etiam in istis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, ac in eo ipso, in quo prædicationem & nobilitatem despiciunt, predicari se ac nominari volunt.* (e) *Ecquis enim tantos labores diurnos nocturnosq; domi militiæq; susciperet, si iisdem finibus gloriam suam, quibus vitam suam, esset terminaturus? sed optimi cujusq; animus maximè ad immortalem gloriam nititur.* (f) Bellè autem catèque S. Bernhardus: (g) *Sunt, qui scire volunt eo tantum fine, ut sciant, quæ turpis curiositas est. Et sunt, qui scire volunt, ut scientiam suam vendant; verbi causâ pro pecunia, pro honoribus, & hic turpis quæstus est: & sunt, qui scire volunt, ut sciatur ipsi, & hæc turpis vanitas est; sed sunt quoq; qui scire volunt, ut ædificent, & hæc caritas est; & sunt, qui scire volunt, ut ædificentur, & hæc prudentia est. Ego scire studeo, ut ædificem simulque ædificer; ideoque ex eorum numero me cum S. Augustino (h) profiteor, qui scribunt proficiendo, & scribendo proficiunt. Interim me multa ignorare, & multa etiam atque etiam mihi discenda esse, cum Tullio (i) ingenuè fateor. Communis patriæ nostræ Rerum & Antiquitatum fasciculum hîc prom'o, variis memorabilibus conditarum. Profunt, delectant, erudiunt. Atat! clamat forsan non nemo, periculosum alex opus tractas, incedisq;e per ignes dolofo cineri suppo-*

(c) Herodot. L. IX. c. 71. (d) Justin. L. VI. c. 8. Nep. in Epamin. c. 9. (e) Cic. pro Archia. (f) in Caton. maj. (g) super Cantic. serm. XXXVI. (h) epist. 7. (i) III. Tuscul.

suppositos. (k) Ego autem cum *Ennio* meo, dum clavum rectum teneam, navimque gubernem, dicat quisque de me, quid voluerit.

HO. VI. Vicit amor patriæ, studiique immensa cupido.

Videant heic *Theologi*, quæ Ecclesia variis in locis creverit & succreverit, quod primordium & finis, seu translatio, hujus & istius fuerit; quanto studio Pii Majores ecœnobia, sacella, oratoria, & Xenodochia passim condiderint, quantas eleemosynas ad ea tulerint, quàm acriter pro aris & focis pugnaverint, quàm intrepidè, DEO sic volente, boni Pastores animas pro ovibus suis posuerint, quàm grato animo Benefactores & Nutritios suos Posteritati commendaverint, ut de sacris profanisq; Variorum Scriptis nihil addam. Videant heic *Rerum Politicarum cupidi* varia loca & Gentes extinctas, quæ sanè in tenebris titubantibus facem aliquando accendent. Excutiant chartas, passim fidâ manu innexas, in bivio hærentes nonnunquam, & Bonum fortè clamabunt *factum*: Nemo aut *Citi*, vel *Consiliarii* gradu, seu munere dignus est, qui non historias prudenter calleat, pulchrè id probante Consultissimo Viro, *Vvinckelmanno* nostro, Jcto & Historico. (k) Domus Consiliarii *Principis* Oraculum est, à quo, tanquam ab *Apolline* quodam, responsa publica postulantur: cujus januam ingens semper turba Magnatum frequentat, & qui *dubii ac incerti rerum* ad eum accedunt, acceptis, veluti à DEO quodam, responsis, certè & firmi revertuntur. (l) Cùm verò sola *Historia oculus prudentiæ* sit, nullibi sanè catum mihi ostenderis vel Jctum, seu Consiliarium, historias qui nesciat, cunprimis patriæ, seu regionis suæ, in qua vivit. Quam *Leoni*, Principi futuro, *Basilii* Pater jam Princeps seriò commendaturus aiebat: per historias Veteres ire ne recusa. Ibi enim reperies sine labore, quæ alii cum labore collegerunt; atq; illinc hauries & bonorum virtutes, & improborum vitia; vitæ humanæ varias mutationes, & rerum in ea conversiones, mundi hujus instabilitatem, & impiorum præcipites casus: &, ut verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia, quorum illa fugies, ne in *Justitiæ* divinæ manus incidas: hæc amplecteris, ut præmiis, quæ ea comitantur, potiaris. *Alexander Severus* Imperator, quoties consilio opus erat, Eruditos adhibuit, eos maximè, qui *historiam* nôrant, requirens, quid

): (3 in

(k) Hor. L. II. od. 1. (k) L. IV. notit. vet. Westfal. c. 2. num. 3. (l) M. J. Ern. Gerhard. in prolog. dissert. de Consiliat. Jen. 16:

in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, Veteres fecissent. *Mortuos Consiliarios*, i. e. Historiarum Monumenta unice amabat *Alfonsus*, Rex Arragonum, quia ab his *sine metu, sine gratia* de iis, quæ maximè cupiebat, certior reddebatur. (m) *Universa Jurisprudencia historia* est, de variis variarum Rerump. legibus. Tolle notitiam Romanæ urbis, & jam magna *Digestorum* pars peribit. Tolle *Solem*, & diem spera: remne *historiam*, & *Actum* age. (n) Videant heic *ἱστορίων παιδείας* saluberrima *ἰστορίαι*, experimenta sublimiori scrutinio digna. Videant *Philosophi*, & ceteri *Eruditi*, selectas & curiosas observationes, *Physicas* & *Mathematicas* passim insperfas, rariora chronica, & alia scripta, auro mihi, si haberem, longè cariora. Etenim *nihil earum rerum scire, quæ antequam nascereris, facta sunt*, hoc est semper esse puerum: *cognoscere verò res gestas memoria veteris, ordinem tenere Antiquitatum, exemplorumq. habere notitiam, decorum, laudabile, ac propè divinum est.* (o) Ubi hoc vel istud opusculum acceperim, in limine cujusque candidè dixi. Diversa olim perlustravi Monasteria, & alia loca, chartasque eorum vetustiores fidâ sedulâque manu excussi, cupidus Rerum Germanicarum Inquisitor. Et, quorsum diffitear? fortuna ubique aspiravit labori. Quò enim minimè credidi gurgite, piscis erat. At *pusilla* sunt: vah! annon tota *Natura* à minori ad majus lentè festinat. Pulcrè & nervosè *Seneca*: (p) *nunquàm parum est, quod satis est: nunquàm multum est, quod satis non est.*

*Quem taurum metuis, vitulum mulcere solebas,
sub qua nunc recubas arbore, virga fuit.*

Nascitur exiguus, sed opes acquirit eundo:

quâq. venit, multas accipit, amnis, aquas. (q)

Si probaverit æquus prudensque Lector hoc meum studium, Bono cum Deo plura spondeo. Vix quaternio est qui *Pagos* aliquot Saxoniarum monstrat, jussu Amici festinanter adjectus, mox autem in justum excreverit Commentarium. In codicillo isto affertur pagus *Pagelose*. In *Losa* (scripseram ego) *situm erat prædium Losa* &c. Quæ verba cum *CL. Meibomio* ex *Henrici IV. Imp. diplomate* (r) decerpsi. Dubium enim,
an

(m) Panorm. L. III. de Reb. gest. Alfonsi & Æn. Sylv. de dict. Alfonsi. (n) Winckelman. in præfat. Cæsareologiæ, (o) Cic. L. II. de Orat. (p) epist. 119. (q) Ovid. L. II. art. am. p. m. 234. (r) chron. Minden. annex. ap. Pistor. p. 746.

an *Pagelose* (non *Pagolosa*) peculiaris pagus fuerit. Sic tamen scribitur in literis *Gunzelini de Luchtering* in festo S. Michaëlis Archangeli AD. MXLVIII. ubi distinctè mentio fit trium jugerum in pago *Pagehlohs*. Sed ego pro vitio Scribentis habeo. In literis verò AD. MLXII. in festo S. Nicolai datis *Comes de Eversten Otto* meminit unius mansi cum dimidio in pago *Lusaba*, qui idem est cum *Losa*. Quæ verba si apposita fuissent, Lectori mihiq; gratum foret. Parva & abjecta videntur chronica *Stederburgense*, *Corbeienſe*, *Hamelense*, & alia, à CL. *Meibomio* edita, bonæ tamen frugis plena sunt. Promisit *Freherus* chronicon *Heydelbergense*, vix quatuor paginas excedens, (f) id tamen haud temnet elegans Antiquitatum Germanicarum studiosus. Primus Annus *Ephemeridum Physico-Medicarum*, à Naturæ-Curiosis in Germania primum editus in 8°. tres saltem observationes continebat, *Bartholinianam*, *Wepferianam* & *Segerianam*, mox autem in 4°. (ut loquuntur) recusus & auctus CLX. dabat cum plausu universæ Europæ. Dixerim ego cum *Thyrſi Maroniano*: (t)

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,

si futura gregem suppleverit, aureus esto.

Sed *levia* sunt inspersa plurima & *futilia*. Boni isti Viri sibi scripserunt, non mihi, nec tibi, nec orbi. Quid? quod aliquando nobilitatem dare voluerunt, ut *Alexander*, ignobilibus locis. Sunt, fateor, bonis mista mala. Sed monstra tu mihi aristas sine lolio? Ecclesiam sine spinis? hominem sine hævo? ruspere potius cum gallo, & fortè unionem in ipso *stercore* reperiēs. At *Monachi* sunt, quorum pennis *cristas* erigis: ita, plerique *coenobitæ* aut *Clerici* fuere, (quis inficiabitur?) sed non *gurguliones* monastici, ignorantie Candidati, verum boni & industrii Viri. Nemo omnino negligendus est, in quo aliqua virtutis significatio appareat. (u) Nisi *Monachi*, cum primis *Benedictini*. Res Germanorum in membranis suis reliquissent, quantillum nobis de iis constaret? Nunquam igitur concoquere potui, si convitiis agere voluerint ignorantes, ingratiq; blaterones. Dedere nobis *Joannes Pistorius*, *Marquardus Freherus*, *Henricus Meibomius*, *Simon Schardius*, & alii, perenni memoriâ digni, Illustres Scriptores antiquos *Rerum Germanicarum*, qui tamen omnes ferè aut *Monachi*, vel *Clerici* fuere. Sincerè Cicero:

(w) *Præstantes Viri nunquam tanta conati essent, qua ad Posteritatis memoriam*

(f) Vid. P. II. Orig. Palat. c. 20. (t) eclog. VII. v. 35. seq. (u) Cic. L. I. Offic.

(w) in *Caton. maj.* num. 82.

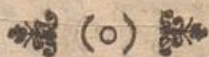

moriam pertinerent, ni animo praevidissent, posteritatem ad se pertinere
 posse. Nonne melius multò fuisset, otiosam aetatem & quietam sine ullo la-
 bore & contentione traducere? sed nescio, quomodo animus erigens se ad
 posteritatem semper ita prospicit, quasi cum excesserit e vita, tum demum
 victurus sit. Ceterum alii laudant, alii culpant stilum in chronico Min-
 densi &c. tolerabilem, & epigrammata satis nitida. Num aliquis lectio-
 nes suas iis interpolaverit, & MSta ista, quoad rancida & asperiora verba,
 aliquando limarit, poliverit, rursusque describi curarit, vix inficiari
 ausim. Equidem epitaphia & carmina in chron. Huxariensi &c. recen-
 tiora videntur, & ab Erudito Lectore innexa. Singula tamen nunquam
 visa, ideoque fortè haud ingrata. Nec turberis, velim, quòd titulus
 istius chronici asserat, Alberti Fryschmeds disticha esse in effigies Episcopo-
 rum Mindensium, egoque in praeloquio Rodocum Witzflor autorem fece-
 rim. Composuit ea Witzflor, Fryschmed publicavit. Prudenti pauca!
 Errata etiam in fine notata ipsemet emendabis. Quòd in Hist. Isenae.
 (x) Ottonis III. Imp. monumentum, Augustae Vindelicorum in Summa
 & de servatum, contractius & summatim exhibuerim, ideo feci, quia
 id ante me Daniel Praschius (y) integrum dedit, Eruditis minimè igno-
 rum. Interim, cum, Sophoclis iudiciò, *ὅτι ἐχθρὸν πολλὰ μανθάνουσιν οἱ σοφοί*,
 nec invidios meos reformidabo unquam. Sapienter Epictetus: (z) si
 quis nunciaret, quendam tibi maledicere, ne refuta, quae dicta sunt, sed re-
 sponde, eum nesciisse cetera tua vitia; nam aliqui illa sola non dicturum
 fuisse. Hisce vale, Venerande Lector, & ambula ἀνεβῆς: (a) *αὐτῶν δὲ τὸ τέλος ἡγήσιν*. (b) Scripsi Ferraria Thuringorum d. IX. Mart.,
 quem fasti Romani memoriae S. Franciscae, Nobilis Matronae Romanae,
 sacrum esse voluerunt.

(x) p. 128. (y) Part. I. epitaph. Augustanor. pag. 2. (z) in Enchirid. c. 48.
 (a) Eph. V. 15. (b) 1. Petr. IV. 7.

SYLLABUS
OPUSCULORUM
HOC VOLUMINE COMPREHENSORUM.

I.

CHRIST. FR. PAULLINI *Historia Isenacensis*, variis literis & bullis Caesarum, Pontificum, Principum, Aliorumque, nunquam antea visis, illustrata & confirmata; nec non multis memorabilibus, gratisque curiositatibus conspersa.

II.

Chronicon Huxariense, à PETRO VISSSELBECCIO cœptum, à GREGORIO WITTEHENNE usque ad AC. MCCCCXCVIII. continuatum, cum additionibus M. NIC. ERBENII, notis verò illustratum & editum à C. F. P.

III.

BUSSONIS WATENSTEDII, Canonici Hamelenfis, *Chronic. Mindense*, è tenebris fordibusque suis erutum, notisque illustratum, annexis WEDECHINDI DULDORPS, Vicarii, in Eosdem Præsules Poëmatibus, ac ALBERTI FRYSGHMEDS de Polle, in Effigies Eorum, distichis, editum à C. F. P.

IV.

JACOBI REUTELII, Past. Einbeccensis ad S. Alexandr., *Hilleshemia*, in Episcopis suis repræsentata, cum Mantissa metro vincta, ejusdem argumenti, è tenebris fordibusque suis eruta, notis illustrata, & edita à C. F. P.

V.

Acta & Facta Præsulum Nuenborgensium, breviter notata ab A. D. DCCCCLXVIII. ad AD. MCCCCXCIII. & edita cum notis C. F. P.

VI.

CUNRADI EVERMOT, Presbyteri Razeburgici, *chronicon Episcoporum Aldenborgensium* in Wagria, notulis illustratum & editum à C. F. P.

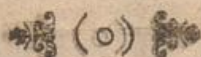
VII.

C. F. P. *Chronicon cænobii Virginum Ottbergensis* ad Netham, Congregationis quondam Cisterciensis, nunc in *Valle Dei*, Familiæ Benedictinæ, variis bullis & literis Pontificum, Principum, Aliorumque, multis memorabilibus, curiosis

)>(: (2

Antiqui-

Antiquitatibus, amœnisque curiositatibus illustratum, innexo minuto chronico MS. HENRICI SWARTII, ejusdem Monasterii.

VIII.

C. F. P. Chronicon Congregationis Badeslebiensis, *MARIENBECK* dictæ, Ordin. Augustiniani, Diœces. Halberstad., variis literis & memorabilibus refertum.

IX.

Parva Chronica Monasterii S. Petri in *Monte Crucis* ad Werram, Ord. S. P. Benedicti, Compiletore JOHANNE CRÆMER, Præposito Monialium S. Jacobi Ord. Augustin., cum notis C. F. P.

X.

WERNERI HACKII de Comitibus *Templimontanis* in Doringia chronica, Variis literis notisque aucta & illustrata à C. F. P.

XI.

ANONYMI MONACHI *Annales Corbeienses* succincti, à prima fundatione ad AC. MCCCCLXXI. Quos è MS. recensuit, & subnexis notis illustravit C. F. P.

XII.

Breviarium Fuldense, in quo omnium Archimandritarum Ortus, potiora facta, & obitus, usque ad A. D. MCCCCLXXIX. breviter narrantur per F. CORNELIUM, cum succinctis scholiis Paullinianis.

XIII.

C. F. P. De *Walone*, Abbate Corbeiensi XV., ab *Henrico II. Imp.*, per *Meinvercum*, Episcopum Padebornensem, officio & dignitate privato, AC. MLXV. Disquisitio emendata & aucta.

XIV.

Decretum Augustæ Synodi *Moguntina*, sub *Luitberto* Archi-Episcopo A. C. DCCCLXXXVIII. convocata, in qua Jura & Immunitates *Corbeiensium* & *Herefordiensium* solenniter confirmantur; Variis discursibus, Cæsarum Pontificumque literis, aliisque gratis Antiquitatibus illustratum à C. F. P.

XV.

EJUSDEM De *Advocatis Monasticis* Exercitatio, repexa, aucta & emendata, variisque literis illustrata.

XVI.

EJUSDEM De *Pagis*, imprimis *antiqua Saxonia*, libellus, è vetustis tabulis collectus.

XVII.

CHRISTOPHORI ELSCHLEBII de *Brunsburgo* carmen, ad *WICBOLDUM* Corbeiensem annò MCLII.

CHRI.

CHRISTIANI FRANCISCI
PAULLINI
HISTORIA
ISENACENSIS,

*VARIIS LITERIS ET
BULLIS*

CÆSARUM, PONTIFICUM,
PRINCIPUM, ALIORUMQUE,

NUNQUAM ANTEA VISIS,

ILLUSTRATA ET CONFIRMATA,

NEC NON

MULTIS MEMORABILIBUS GRATISQUE CURIOSI-
TATIBUS CONSPERSA.

FRANCOFURTI AD MOENUM,

Impensis FRIDERICI KNOCHII.

Typis JOHANNIS BAUERL

ANNO M. DC. XCVIII.

SERENISSIMIS
PRINCIPIBUS ET DOMINIS,
DOMINO
JOANNI GEORGIO,
ET
DOMINO
JOAN. WILHELMO,
FRATRIBUS GERMANIS,

DUCIBUS

SAXONIÆ, JULIACI, CLIVÆ ET MONTIUM,

NEC NON

ANGRIÆ ET WESTFALIÆ,

COMITIBUS PROVIN-
CIALIBUS

THURINGiÆ,

MARCHIONIBUS

MISNIÆ,

COMITIBUS PALATINIS

SAXONIÆ,

PRINCIPIBUS

COMITATUS HENNEBERGICI,

COMITIBUS

MARCÆ, RAVENSBERGÆ, SAYNÆ ET
WITGENSTEINII,

DYNASTIS

IN RAVENSTEIN,

&c. &c. &c.

DOMINIS SUIIS CLEMENTISSIMIS,

FERRARIAM

SUAM,

ABS ERUDITIS HACTENUS EXPETITAM,

GRATÆ CATÆQUE POSTERITATI

(SI QUAM PRÆSTOLARI FAS SIT,)

FORTE HAUD INGRATAM,

IN PERPĒTUUM

DEVINCTISSIMI OBSEQUII

MONUMENTUM,

CUM VOTO

OMNIS SALUTIS,

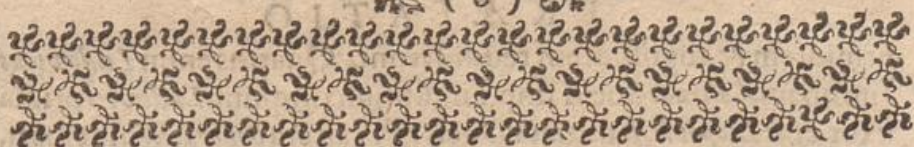
HUMILLIMA ET DEVOTISSIMA

MENTE

D. C. Q.

CHRIST. FRANC. PAULLINI.

LECTORI MEO,
ANTIQUITATUM HISTORIARUMQUE
STUDIOSO,

Salutem & gaudium in JESU Crucifixo!

Icèt nihil omninò vel memorabile, seu laudabile de *Iſenaco* meo conſignàſſent Scriptores, toto orbe tamen id celebre facerent *Comites noſtri Provinciales, S. Elifabetha, & D. Martin. Luther.* Primus Thuringiæ Comes hereditarius & Haſſiæ Dominus, à *Conrado Saliquo* conſtitutus, erat *Ludovicus Barbatuſ*, cui Imperator vetuſtiſſima inſignia & arma *Burcardi*, Thuringiæ Ducis, ex ſpeciali gratia ſimul dederat. Sive igitur ex regia ſtirpe *Carolina*, vel propinquius ex Illuſtri *Suevia* Ducum Gente cum aliis eum traxeris, gloriam dignitatemque Ejus ſummè exaltaveris. Ejus ex Filio nepos *Ludovicuſ III.* à *Lothario II.*, (quem *Saxonem* à patria dicunt,) Socero ſuo, titulum *Principis*, ſeu *Landgravii*, cum univerſali poteſtate in totam Provinciam, fide & virtute ſuâ, togatâ pariter atq; ſagatâ, glorioſè promeruit. Quanto ſtudio diploma Cæſareum inaugurale quæſiverim, illi nôrunt, *φιλοπορίαν* meam qui accuratiùs nôrunt. At nec in Electorali archivo *Witteberge*, nec in Ducali Saxonico, quod *Vinaria* ſervatur, nec alibi reperire potui. Et fruſtrâ id plures ante me deſiderârunt Eruditi, ut etiam nonnulli credant, nunquam id extitiſſe, ſed ſolâ voce, ſine charta, Principem iſtum *Ludovicum* fuiſſe creatum à Socero. Verùm cum minutiora quæque Veteres, ad futuram rei memoriam, ſcripto aliquo firmare ſoliti fuerint, vix me in ſuam opinionem traxerint. Quò igitur caſu, quâve injuriâ temporum perierit, ignoro. Hanc dignitatem ceteri illuſtrioribus matrimoniis

P R Æ F A T I O

firmiorem & augustiorem reddiderunt. Quartus enim *Ludovicus* *Juditham*, *Conradi* Suevi Imp. Fil., sibi junxit: quinti *Ludovici* prima uxor erat *Leopoldi*, Austriaci Ducis, F., altera *Sophia*, Waldemari, Daniæ Regis, vidua. Sextus *Ludovicus*, seu *Pius*, duxit *Andree*, Hungariæ Regis, Filiam, devotissimam *Elisabetham*, & Filius ejus *Hermannus* Alberti II. Marchionis Brandenburgici, F. *Beatricem*, si *Sagittario* credis. (a) Alii enim *Henrici* VI. Ducis Brabantiae filiam eam faciunt. (b) *Conradus* II. *Friderici* II. F. *Agnetem*, & *Albertus* ægyptos ac degener *Margaritam* istam Imperialem. *Balthasar* *Friderici*, Electi Romanorum Imperatoris, nati Ducis Brunsvicensis, viduam *Annam*. *Wilhelmus*, Dux Saxoniae & Landgravius Thuringiae, *Alberti* II. Cæsaris F., *Fridericus* *Gravis* *Ludovici* Bavari Imp. Filiam, & quorsum singulos recenseam? Quid mirare igitur, si ad sublimiora honorum & potentiae fastigia Nostros surrexisse videas altius. *Hermannus* siquidem, Gloriosissimus Princeps, in publico conventu Erfurtino à *Friderico* I. anno MCLXXXII. factus est primus Saxoniae Comes Palatinus, amplissimo Principatu mactus, residens aliquando *Alstedii*. De *Ludovico* [quotus in ordine ille fuerit, non addit, qui memorat, M. *Nicolaus* *Rebhan*, Superintend. *Isnacensis*, (c)] scribitur, quod electus ut Romanorum Imperator tantam dignitatem repulerit, literarum ignarus. Etenim nec legere, nec scribere quibat. *Henricus*, Procurator antea Sacri Imperii per Germaniam, seu Vicarius, factus postea Imperator Augustus anno MCCXLVI. Quam modeste uterq; *Fridericus*, *Severus* & *Sapiens*, diadema Imperiale anno MCCCXLV. & MDXXV., nec non *Wilhelmus*, Saxoniae Dux & Thuringiae Landgravius, oblatum sibi anno MCCCCLVII. Bohemiae regnum declinârunt, passim loquatur Annales. Non cupiebant dominari latius, cum quisq; suâ sorte, quam Deus haud parcâ singulis dederat manu, prudenter contentus, domi imperaret feliciter. Descendunt à Nostreis Comitibus *Zigenhaynenses*, quorum illustre seminarium spectamus in *Ludovici* IV. Filio *Friderico*, (d) & Serenissimi Hassiae Principes. Ex dis-

sidio

(a) in hist. March. Brandenburg. p. 12. (b) vid. M. Prætorii hist. Saxon. Specim. I. Sect. II. c. 1. §. 15. (c) in concione, Schreiber, Predigt dicta, & habita Hilperhulz anno 1609. (d) vid. Brovver L. IV. Antiquit. Fuldenf. p. 289. f.

A D L E C T O R E M.

fidio quippe *Henrici Illustris* cum *Sophia* Brabantina, *Henrici Magnanimi* Vidua, filius hujus *Henricus Puer*, vix triennis, primus Hassiæ Landgravius renunciabatur, postquam sub unius Principis imperio Provincia hætenus unita steterat CCLIX. annis. Religionem si spectes, nã, zelosos & liberales ubique mirabere singulos. Et si homines taceant, saxa fabuntur, scilicet tot & tanta omnium Ordinum cœnobia, templa, sacella, xenodochia, intra & extra urbem, imò in universa Thuringia, vel constructa, seu dotata abs iis: monasterium putà Monialium Ord. Benedict. in monte *Petrino*, translatum postea ad *S. Nicolaum*, *Catharinianum* & in *valle Joannea* reformationis Cisterciensis, *Franciscanorum*, seu *Nudipedum*, in monte, *Dominicanorum*, ubi nunc schola Provincialis est, *Minoritarum* infrà Wartburgum, *Carthusianorum* extra muros. Cùm *Meringense* à Ludovico Pio anno MCCXXVIII. in honorem *S. Mariæ* fundatum, sed anno MCCLVI. in *vallem Petrinam* translatum foret, *Henricus I.* Princeps Anhaltinus, omnia jura sua abdicabat Magdeburgi. (c) Templà parochialia in urbe erant (1) *Nudipedum*, (2) *S. Georgii*, & (3) *B. Virginis*. Cetera sacella, vel oratoria, *S. Jacobi* propè portam acuariam, quam plebs nostra corruptè vocat *Molsenthor* / *S. Joannis* ad rivum coriariorum, *S. Catharinæ* in monte propè Fisbacium, *S. Annæ* ad portam Georgianam, in *valle Sanctorum*, vulgò *Helgenthal* / seu vicino colle, ubi olim castrum Isnacense stetit, ad *S. Crucem*, *S. Egidii* im *Isengrund* / *S. Michaëlis* in colle ad viam, quâ itur Rammesbergam, vulgò *Rammesborn* / & aliud in ejusdem Sancti memoriam conditum, ubi nunc est ædes *Georgiana*, ad *Spiritum Sanctum* in monte *B. Virginis*, *S. Martini*, & in castro *Wartburg*, cum quatuor altaribus. Struxerant *Nudipedes* è regione cœnobii sui *ædem Sanctorum*, in qua variis Sanctis, quorum simulacra ibi stabant, quotidie non sine scœnore sacrificabant. Adhuc nominatur *das Heilgenhaus* / estque pauperum utriusque sexûs hospitium. Hinc *Philippus Portman* (cujas ille fuerit, nescio,) falsè ita:

*Quisque suos pullos peperit tibi Sanctus in urbe,
fecisti nidum credula cuique suum.*

Ad

(c) vid. D. Sagittar. hist. Anhaltin. c. 2. §. 19. p. 20.

P R Æ F A T I O

Ad portam Benedictus, & extra mœnia Divus
Bernhardus tonsus pascit ubique gregem.
Vertice Franciscus longè speculatus in alto,
adem Dominicus possidet eximiam.
Et Bruno Carthusiam in valle en! sibi struxit amœna,
ac fecit sociis otia grata suis.
Petrus, Jacobus, Paullus, Catharina, Joannes,
Nicolaus, Clemens, Elisabetha simul.
Sunt porrò tibi tutelaria Numina Sanctus
Spiritus in valle, & Michaël, Anna, tuâ.
O sanctos muros, qui tot sculpsere Patronos,
zelus templa quibus tot fabricavit iners.
Nos unum & irinum Numen veneramur aperte;
hoc sapienti sat: credite, bella fides.
Omnia comprehendens in centro, in Numine Summo,
sola cui laus sit, gloria sola, Deo.

Verùm disparitas religionis tam in urbe, quàm in agro
quondam multas ciebat turbas. Ejectò enim Papatu, irrepsit
proles ista viperina, Anabaptistæ, quorum malleus erat Justus Me-
nius. His quoque pulsus, infelix Flacii lolium lætas inter aristas
dominari cœpit, & Reformatorum (ut vocant) dogmata clamque
palamque amplexabantur cives. Pulchrè Præsul Hipponensis:
(f) Non vos terreant, ait, fratres, quidam fluvii, qui dicuntur tor-
rentes. Hyemalibus aquis implentur; nolite timere, post paululum
transit, decurrit aqua, ad tempus perstrepat, mox cessabit. Diu stare
non possunt &c. Xenodochia publica erant S. Clementis extra
portam Nicolaitanam, S. Spiritus extra portam Georgianam, nec
non S. Anna ad eandem portam, & aliud infrà Wartburgum. Re-
liqua monasteria, putâ Schiplicense, Otterslebiense, Reinhardifonta-
num, Portense, Volckerodense, Ichtershusanum, Walckenriedense, in val-
le Georgiana &c. Regiâ prorsus munificentia vel fundata, seu ta-
men dotata, & privilegiis aucta sunt à Landgraviis. Hinc etiam
pedo pastoralis & sacræ infulâ ornatos aliquot veneramur, ut Udo-
nem, Ludovici Salii F., Præsulem Numburgensem, & Ludovicum,
(f) in Psalm. 57. & vers. tanquam aqua decurrens &c. Episco-

A D L E C T O R E M.

Episcopum Halberstadenſem, Bambergensẽ, Moguntinum & Magdeburgensẽ. Ceteri, in ſeculo, ut loquimur, viventes jura Episcopalia ſua animosè defenderunt. Dederat *Albertus* B.V. noſtræ ad inſtaurationem Eccleſiæ iſtius, quæ ſine conſenſu ſua non poterat fieri, bona & immunitates anno MCCXCIV. ſpecialiter, quòd iſisdẽ libertatibus gaudere debeat, quẽs Canonici S. *Mariæ* Erfurti fruuntur, approbante & confirmante eas *Adolfo* Imperatore anno MCCXCV. Quĩ Prælatum *Reinhardiſontanum*, injuſtè à Moguntino plexum, defenderint laudatiſſimi Principes, in ipſo opere latiùs diximus. Mavis ſagatos contemplari? ecce tot caſtra & munimenta in & circa urbem, ſeu tamen haud procul illà, ab iſis & contra eos ſtructa, iterumque deſtructa, ceu perpetua heroicæ virtutis monumenta, & publica militaris prudentiæ theatra. Erant verò illa in urbe *Clemmia*, circa eam nominatiſſimum *Wartburgum*, *Iſenach- & Franen-* ſeu *Viehburgum*, *Metenſtenium* & *Rudolſſtenium*: in vicinia proxima *Moltteburgum*, *Fisbaccium*, *Carlsberga*, *Roffeburgum* in monte, quem adhuc den *Becherberg* vocamus, ut de bellis glorioſè & proſperè geſtis nihil hic addam. Ubicunq; gentium de pietate, liberalitate, miſericordia, humilitate, patientia, ſeu miſeria etiam S. *Elisabethæ* dicitur, (dicitur autem toto orbe,) *Wartburgi* quoq; & *Iſenaci* noſtri meminiffe oportet, cujuſcunq; fidei ſeu profeſſionis homines ibi fuerint. Poſtquam enim *Gregorius IX* anno MCCXXV. ſaſtis Sanctorum eam *Peruſi* inſcripſit, feſtumque ejus à Romana Eccleſia d. XIX. Febr. ſolenniter celebrari præceptum eſt, vix puſiunculum offeſdes, qui non de *Iſenaco* aliquid acceperit, ſi modò integram *Sanctæ* hiſtoriam audiit unquam. Quid? quòd ſolus *Lutherus* nomen urbi dedit omni ære perennius. Hæc enim adoleſcentulum docuit aluitque, hæc Virum in ſummo diſcrimine ſervavit feliciter, Pathumque ei fecit tutam gratamque. Ceterum non turbaberis, Mi Lector, quòd narrationes hæce modò *Hiſtoriam*, modò *Annales* vocitem. Quid erat olim hiſtoria, niſi *annalium conſectio*, cujuſ rei *memoriæ*, publicæ retinendæ cauſâ ab initio rerum Romanarum, uſque ad *P. Mucium Pont. Max.*, res omnes ſingulorum annorum mandabat literis

**

Pont.

P R Æ F A T I O

Pont. Maxim., efferebatq; in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, ii qui etiam nunc annales maximi nominantur. (g) Dicebantur annalium & diariorum scriptores (quod singulorum annorum, imò dierum præcipua acta notarent, apud Ebræos elegantis ingenii Viri, (hammoschelimi) ideoq; apud eosdem Summi Prophetis, apud Ægyptios, Chaldæos, Persas, ceu res sacrosanctas, Summis Sacerdotibus committebantur, ipsiq; etiam Reges & Principes, nobilissimi ac doctissimi quique eundem laborem suscipiebant, pulchrè id probante Vossio. (h) Ardua quidem res est summiq; ingenii, historiam scribere: at qui eam præstant operam, præclarè de omnibus merentur publicè. (i) Tanta namq; ejus potestas est, tanta dignitas, tanta Majestas, tantum deniq; Numen, ut humanâ facundiâ illustrari ex merito nequeat. (k) Etenim omnis historia est dux vite, magistra morum, exemplar affectuum, cos & calcar virtutis, fortuna mortalium speculum, & rerum humanarum pictura, sortis humane volumina explicans, omni ætati atq; conditioni cognoscendi voluptate jucunda, exemplo necessaria. Nec enim in alia uspiam re tam apertè, tam clarè, tanquam in speculo, si quis animum advoat, suprema illius Majestatis vis, sapientia & bonitas, & justitia Patris indulgentissimi perspicitur, ait Amplissimus Annal. Bojor. conditor. (l) Brevius Cicero: (m) Historia est testis temporum, lux veritatis, magistra vite, vita memoria, nuncia vetustatis. Verè igitur Conringius: (n) Patrie antiquitatis ignorantia, ejus certè cognoscenda negligentia, arguit profecto puerilis animi angustias, saltem in iis, qui doctrina laudem amulantur. Quis sanè ingenio ad masculam vim erecto non desideret, præter ea, quæ rerum nostrarum quasi oculis exposita sunt, verusta etiam quæq; Majorum scire, sive prospera, sive adversa fuerint? delectat utiq; permultum etiam horum cognitio: atq; adeo vel sola illa, quæ hinc capitur, suavis voluptas, idonea est, quemvis ad hanc operam allicere. Agere vero hoc ipsum & pietas quædam jubet, quam Majoribus debemus postgeniti, ut nempe, quoad licet, memoriam illorum ab oblivione vindicemus, & præclarè gesta grato semper animo circumferamus. Ecquis enim non impium facinus censuerit, supinè contemnere Majores, & cum possis, nullâ eos reverentiâ prosequi? E tripode etiam Christoph.

Bro-
(g) Cic. II. de Oratore, (h) Comment. de arte histor. c. 32. (i) Reinecc. in præf. chron. Dittmar. (k) Plin. secund. L. IX. epist. 27. (l) L. VII. in præf. (m) II. de orat. (n) in lit. ad Henr. Meibom. rer. German. Tom. præfix.

AD LECTOREM.

Brover. (o) Urbes, inquit, exterarū gentes lustrasse, phaleras in aliquam expeditionem sumsisse, peregrinas didicisse linguas, istuc hodie vero pro nobili ac magnifico ducitur. At praterita memoria, ac retroacta ætatis per tramitem virtutis relegere vestigia, & priscorum agnoscere fidem, imitari candorem, & probitatem, eccui magnopere jam cordi, qui non à profano vulgo se prorsus absteineat? Succinctius Niceph. Callist. (p) Quicquid vetustate comendatur, id venerabile esse necesse est. Igitur dulce mihi semper fuit, inter Majorum versari habitacula, & veterū dicta factaq; recensere memoria, atq; eorum inherere gratia. (q) Præcipua dos & gloria historiæ veritas est. Ideo Diod. Sicul. (r) aptè eam vocat ποσειδωνίου ἀληθείας. Dixerim cum Thuan. (s) purâ mente bonâq; fide, me historiâ hancce ad Dei gloriam & publicam utilitatem, sine gratia & odio, conscripsisse. Si tamen minus recti quippiam fortè admixtum sit, & errans aliquando errantem in tenebris duxerit, veniam mihi promitto ab æquo & cordato lectore. Sicut enim flumen, cui pauxillum aquæ marinæ affunditur, non statim falsedinem contrahit: ita nec historia mendax dici debet, cui aliquid falsi, nec inopinanter, irrepserit. Pulcherrimum corpus ob tantillum in facie nævum deforme falsò dixeris. (t) Homo sum, nec à communi mortalium labe, quæ labi est, exemptus ero, cunprimis in hoc studiorum genere, quo de audacter Fl. Vopiscus (u) scribit: nullum unquam extitisse historiæ scriptorem, qui non sit aliquid mentitus. Simplex ego & rectus nec fumum vendo, nec fucum. Si ergò inopinatò quid innexum sit, quod minùs tibi placeat, moneas velim, Modeste Lector, & gratias merebere publicas. Etenim ad conservationem veritatis spongiâ delebimus opinationes nostras à statera resilientes, istius Ecclesiastici memores. (vv) Ipsemet recordabere, quàm ardua res sit, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, & obscuris lucem. (x) Et quàm difficile, veritatem prædicare cum plausu omnium. Ea enim temporum infelicitas jam est: non licet loqui, quæ sentis, nec sentire, quæ loqueris. (y) Ego tamen, ut anim⁹ est, eloquar, fidem & industriam, ultra quam nemo obligatur, probaturus publicè. Ideò ad minutiora (haud tamen inutilia, nec patriæ, cui potissimum

* * 2

simum

(o) in epist. dedicat. Antiquit. Fuld. (p) L. J. (q) Hegesipp. L. III. (r) L. I. bibliothec. c. 2. (s) L. VI. (t) M. J. Ern. Schrader, disp. de virtut. & vitiis hist. Helmst. 1665. ch. 38. (u) in vit. Aureliani. (vv) c. IV. 30. (x) Plin. præfat. ad Vespasian. (y) Avenit. L. VI. annal. p. m. 371.

P R Æ F A T I O

simum fervire teneor, ingrata) aliquando dilabor, ubi, ob inopiam Monumentorum, majores rerum memoriae hauriri nequeant. Contraveniunt quidem pusilla ista & crebrius contingentia gravitati historiarum, sed in hujusmodi annalibus tolerabilia videntur. Eandem igitur mihi veniam polliceor, quam dudum dedisti *Meibomio, Eckstormio, Pertuchio, Sagittario*, aliisque bonis & doctis Viris. Insignis porro omnis historiae virtus venusta oratio, non quidem multis calamistris inusta, multisve fracta circinnis, sufficit modò diligentius non nihil compta fuerit. Verùm in hujusmodi historiae tractatione [loquor ore Reinecciano (z)] etiam atq; etiam opera danda, ut fontes h.e. annales, & id genus alia monumenta, unde justae expositiones institui & contexti soleant, simul indagentur simul conservantur. Neg. hinc scrupulum injicere cuiquam debet, quòd, qui à nostris, aut aliarum gentium hominibus, post Romani Imperii occasum, conscripti sunt, vel barbarè loquantur, vel à destituantur orationis majestate, quam oratores affectant. Alibi enim deliciae istae querenda sunt, hic rerum cognitio & veritatis studium sufficere debet. Dixi antea de *Alstedio*, veterum Comitum Palatinorum Saxoniae, haftenus Serenissimi Ducis JOANNIS WILHELMI, (quem Deus servet!) Illustri sede. Nunc molestus fuero, paulò disertius loquar, cum urbs ista multis rarioribus antiquitatibus incluta sit. Ante sextum à partu salutifero seculum latissime patebant Thuringiae fines bonamq; , ut cetera taceam, utriusque Saxoniae partem comprehendebant. Cum verò anno istius seculi XXIV. *Herminfridus*, Rex Thuringorum, sociis Saxonum armis à *Theodorico*, Francorum Rege devictus esset, omne illud terrarum spatium, quod ultra *Unstrutum* fluvium Regibus Thuringiae subiectum fuerat, Saxonibus cessit pro lato eorum auxilio. Ab isto tempore *Alstedium*, supra *Unstrutum* positum, non amplius veteri Thuringiae, sed Saxoniae adscriptum fuit, sic tamen, ut Septentrionalis, sive *Nort-Thuringia* nomen ferè ad XII. usq; seculum duraret. Anno DCCCCXXXV. Indict. VIII. *Henricus* I. Rex Regni sui XVI. *Alstedii* Sanctimonialibus feminis Herifordiensibus facultatem confirmavit eligendi Abbatissam. (a) Anno DCCCCLXXXIII. XI. Kal. Nov. indict. II. anno Regni Minoris Ottonis XIII. Imperii VI. per-

(z) praefat. in *Helmold*. (a) *Schaten*. Vol. I. *Annal*, Paderborn, p. 272.

AD LECTOREM.

VI. permutationem bonorum aliquot, *Adelbertum* inter Magdeburgensem & *Werinbarium* Fuldensem, jam vivo Patre *Ottone* I. institutam, Filius *Otto* II. confirmat *Alsted*. Anno DCCCCLXXV. Idem *Otto* V. Id. Septemb. indiēt. III. anno Regni sui XV. Imperii verò VIII. ibidem Ecclesiæ Magdeburgicæ decimas censuum attribuit, quas diversæ gentes Slavicæ Cæsari solvere tenebantur. Anno DCCCCLXXXV. XVI. Kal. Mart. indiēt. XIII. *Otto* III. anno Regni sui secundo *Gislar*io Magdeburgensi omnia privilegia, jura & donationes Illustris Ecclesiæ suæ ibidem confirmat. Cum defuncto *Ottone* III. anno MII. *Eccardus* I. Marchio Misniæ & Dux Thuringiæ, multas in Provincia nostra & Saxonia etiam munitas occuparet urbes, *Alstetum*, unâ cum *Mersburgo* & *Dornburgo*, *Henrico* II. servabat *Esiko* Comes. (b) Anno sequente XVII. Kal. Maj. indiēt. I. Idem *Henricus* II. *Arnulfo* Halberstadenſi civitatem *Ilſinaburgensem* in pago *Hartegouu*, in Comitatu *Richperti* sitam, tradidit ibidem. (c) Anno MVIII. XII. Kal. Januar. *Ditmarus*, Mersburgensis postea Præful, præſente *Henrico* II. à *Tagmone* Magdeburgensi *Alſtedi* Presbyter ordinatur. (d) Anno MXIII. Idem *Henricus* II. ibidem *Boleslai*, Poloniæ Ducis, legatos, pacem expetentes, audiuit. (e) Anno sequente Idem *Henricus* post raptum *Reinhilde*, Comitissæ Beichlingensis, à *Wirinbario*, Comite Walbeccensi, factum, comitia *Alſtedi* celebravit: (f) & anno MXVI. festum epiphaniæ ibidem habuit, moxq; diutius illuc subsistens in publicis comitiis varias Principum lites composuit. (g) Anno sequente idem *Mersburgo Alſtetum* digressus, ibidem festum omnium Sanctorum celebravit, & postea in sextam usque septimanam illuc commoratus est. (h) Anno MXXII. Idem valetudinis suæ gratiâ *Bambergâ Alſtetum* se contulit circa Dominicam Palmarum, & hinc *Mersburgi* diem Viridum celebravit. (i) Anno MXXXI. *Henricus* III. cum *Meinverco*, Antistite Padebornensi, *Alſtetum* venit: (k) ibiq; Episcopus prædium *Alſtedi* in pago *Patexga*, in Comitatu *Amelungi*, XIII. Kal. Febr. ab Imp. obtinuit. Literas donationis dabit tibi *Scharen*. (l) Anno MLXII. V. Kal. Jul.

** 3

indiēt.

(b) *Ditmar*, Mersb. L. V. p. 112. (c) vid. diplom. ap. *Mader*. in append. secund. Antiqu. Brunſvic. num. 7. (d) vid. chron. ej. L. VI. p. 148. (e) Id. lib. cit. p. 138. (f) Id. L. VII. p. 87. (g) Id. l. c. (h) Id. l. c. (i) chron. Sax. M. S. (k) Aut. vit. *Meinverci* c. 106. (l) Vol. I. annal. Padeb. p. 478. seq.

P R Æ F A T I O

indict. I. anno Regis VII. Regni verò VI. *Adalberto* Hamburgensi
 prædium *Liestmonam* tradidit *Henricus IV.* *Alsteti.* (m) Anno
 MCXXXIV. indict. XI. X. April. anno verò Regni *Lotharii IX.*
 Imperii I. cum *Adelheida*, *Folcmari*, *Comitis Clettenbergici*, uxor
 monasterio *Walckenriedensi*, nuper à se fundato, prædium villæ
Berbusleben donaret, hanc donationem *Lotharius* Imp. non modò
 confirmavit, sed & de suo auxit *Alsteti.* (n) Anno MCLXXXVIII.
Fridericus I. Imp. omnia privilegia laudati cœnobii *Walckenrieden-*
sis confirmavit & innovavit *Alsteti.* (o) Ex his facile liquet, quàm
 insignis Summisq; Principibus olim dilecta civitas fuerit *Alstedum*,
 in qua grandia quondam peracta sunt. Ceterùm cum *Serarius* *Mo-*
guntinensis & *Wûrtzburgensis*, *Lehmannus* *Spirensis*, *Brovverus*
Trevirensis & *Fuldensis*, *Albinus* *Misnica*, *Peiserus* *Lipsiensis*, *Lam-*
becius *Hamburgensis*, *Gudenus* *Erfurtensis*, *Schatenius* *Padebor-*
nensis, alii alia divulgârint publicè, quidnî mihi fas sit *Isenacensis*
 eruditiorum censuræ subicere? Historia siquidem delectat. (p) Si
 forsân prolixus aliquando videar, ignosces pio amorì erga eam,
 quæ omnes omnium caritates una complectitur. (q) Si verò iustò
 brevior, uberiorem explanationem spondebunt amœnitates nostræ
antiquæ Isenaci. Manuscripta, quorum mentio fit, sunt *Joannis Ro-*
thii, (non monachi *Isenacensis*, (r) sed *Canonici B. Virginis*, & *C.*
Melch. Merlenii chronica pusilla, rythmis germanicis compræn-
 sa. Hoc ab anno DCCCCIX. usq; ad MDXCVI. rudipenicillo ad-
 umbratum est. Utrumq; verò nullius valoris, seu ponderis. *Joannes*
Reyentantz, *Vicarius B. Virginis*, *Clerum Isenacensem*, & *F. Joann. Ul-*
rici, *Prior Dominicanorum*, ipsam urbem nostram stilo ligato de-
 scripsisse leguntur latinè, ille ad ann. MCCCCLII. hic ad
 MCCCCLXXXVII. Sed quò abierunt chartæ istæ? Citat
Fridericus Myconius, *Antistes Ecclesiæ Gothanæ*, *chron. Isenacense*,
 (s) at quale, quantumvé istud sit, ignoro. Allegant quoque *Centu-*
riatores Magdeburgici unum, (t) non quòd de *Isnaco* agat, sed
 quia abs Anonymo hîc consarcinatum dicitur anno
 MCCCCVII.

(m) vid. diplom. ap. Mader. Ad. Bremen. annex. num. 21. (n) chr. Walckentied. Eckstorm.
 p. 41. seq. (o) Id. l. c. p. 55. (p) Cic. L. V. de fin. bon. & mal. c. 19. (q) Id. L. I. de officiis. (r) Sa-
 gittar. de Regno Thuring. L. II. c. I. §. 4. (s) vid. memorabil. hist. Gothan. Sagittar. c. I.
 p. 8. (t) Cent. VIII.

AD LECTOREM.

MCCCCVII. definitq; in *Balthasare nostro*. *Andreas Toppius*, Pastor in minori Tennsted, anno MDCLX. rhapsodicum quid de urbe nostra compilavit germanicè, aliquando à me nominatum, sed quod prælo non satis dignum censuit Summus Vir *Prüschenskius*. Solus *M. Nicol. Rebhan*, Ecclesiarum nostrarum Ephorus, Vir bonus, industrius & eruditus, anno Præsulatûs sui XI., *Historiam Ecclesiasticam Isnacensem* fusè colligere cœpit, in tres libros sectam; quorum primus sistit *Historiam sub Papatu*, secundus *historiam seculi à Christo nato XVI.*, ultimus (qui perit) ea recensuit, quæ sub *initium seculi XVII.* contigerunt. Amo candorem & laborem Sinceri Viri. Documenta aliquot monastica è sordibus & tenebris protracta majoris fidei ergò innexui, meliora quæq; injuria temporum sustulit. Nec fastidies, æque Lector, quos aliquando feci hiatus. Similes quippe, si non longiores, apud alios offendes. Urbis nostræ, non totius Provinciæ, annales conscribere animus erat. *Anonymum* Erfurtensem castigavi ob impudentiam & fabulas. Ubi tamen cum aliis rei gestæ narrantibus convenit, admitto. Nec *Gudenî* blaterationes sine correptione dimittere potui. Obverto omnibus donationis *Ottonianæ* defensoribus gravissimum *Disimari* (u) testimonium, quò probatur, non in Marchia tantum Misnensi valuisse *Eccardum I.* seu Patrem, *Gunteri*, in australi Thuringia Comitis, Filium, sed etiam super omnem Thuringiam, *communi totius populi electione*, Ducatum promeruisse. Quid verò per *Ducatum* intelligis? num *Marchionatum* Thuringiæ, quem postea *Landgraviatus* absorpsit? ita sanè accipit *Dresser*. (vv) inquiens: ad Misniam *Eccardus* adjunxit *Duringiam*, & *Duringorum* etiam *Marchio* nominatus est. Annon verò *Otto III.* *Eccardum Comitem* in Thuringia vocat? seu num *Marchiones* simplices fuere Comites? vel num *Ducatum* dixeris *militarem*, ad quem *totius populi electione* promotus est? certè *Otto III.* à morte *Ridagi* Marchionis, excluso ejus filio *Carolo*, ob accusatorum calumniam, Marchiam Misnensem contulit *Eccardo*. (x) Verum quò annò decessit *Rigdagus*? nisi hoc scias, haud judicabis, an *Eccardus* abs *Ottone II.* aut *III.* Marchiam Misnensem impetrarit? si secundum *vetus chron. Saxon.* ultimus vitæ annus *Rigdagi* fuit DCCCCLXXXVI. *Otto III.* collator erit Marchiæ, siquidem

(u) L.V. (vv) in *Isagog. hist.* (x) *Disimar.* L.IV. p. 66.

Otto

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Otto II. triennio antè obierat. Adde, quòd *Ditmarus* in gestis *Ottonis* II. & sub initium *Ottonis* III. *Eccardum Comitem* tantum vocet, postea verò *Marchionem*. Cùm uxorem duceret *Suanebildam*, *Thietmari Comitis* viduam, & *Bernardi Ducis* sororem, (y) (quod sub *Ottone* II. factum est,) nondum fuisse videtur *Marchio*. Ast cùm *Luidgerdam* primogenitam *Luthario Comiti* conjugem pro *Wirinhario* filio expetenti pacisceretur, jam impetraverit abs *Ottone* III. *Marchionatum*, (multum enim huic placebat, multumq; inter alios *Primates apud eundem* valuit, imò inter precipuos habitus est, dicente *Ditmaro*,) vix tamen ante annum *DCCCCXCIV*. Servantur adhuc *Numburgi tabulæ Ottonis* III. anno *DCCCCXCIII*. datæ, in quibus *Eccardus* iste *Comes* tantum dicitur. Aut ergo fefellit nos *chron. Saxon.*, seu *Marchiones* etiam *Comites* dicti fuere. (z) Denique idem mihi scopus, qui aliis ante me rerum gestarum scriptoribus, bonorum scilicet *Virorum* clara facinora, ob movendos hominum ad virtutem animos, extollere, ignavorum verò obscura facta vel silentio suppressere, vel, si ad lucem trahantur, ad terrendas eorum mortalium mentes promendo ponere. (a) Vale, mi Lector, & vive, ut vivas! Verum (ne turberis ab illis) mendas typothetæ ipse emendabis. Iterum Vale! Scripsi *Ferrariæ* *Thuringorum* anno *Dei-Hominis* *MDCXCVII*. quò jam ante integrum seculum, factâ divisione fraternâ, *Joann. Ernestus*, amor & Delicium Gentis suæ, aulam Ducalem hic instituit feliciter!

(y) Id. lib. cit. p. 80. (z) vid. *D. Sagittar. exercit. hist. de Eccardo I. habit. Jen. 1675.* (a) *Otto Frisingens. in proœm, L. I. de reb. gest. Frid. Barbarossæ.*

I. Infe-

I.

INfelix toto *ferrum* dominatur in orbe,
ferrea nos miseros undique fata premunt.
 Et gestant homines circum sua pectora *ferrum*,
 summa: *ferum* & *ferrum* nil nisi mundus habet.
Ferreo in hoc ævo tua nunc *Ferraria* surgit,
 ô utinam fausto sidere nata foret!
 Ast confide: *bonum* dicit *Res publica factum*,
 res patriæ, *factum*, scribere, nonne *bonum*?
 Eja *bonum!* *bonus* & *Doctus* FELICITER addit,
 & vovet ex animo prospera quæque Tibi.
 Ætas, crede mihi, (Tibi non ingrata) futura
 laudabit studium mente manuque tuum.
 Sic labor & candor (quid frendes, livor?) honestus
 delictum feræ Posteritatis erit.
 Vindice PAULLINI, dicet, mea gloria fulget,
 ô quàm sincerè serviit illè mihi!
 Ipsa jubet pietas, ut, me quoque vindice, *candor*
 & labor ejus sit tutus ab interitu.
 Si quem nunc vivo detraxerit invida turba
 post obitum gemino scœnore surget honos.

VETERI SUO AMICO

F.

BERNHARD PFAHL JC.

***

II. Obi.

II.

Obssequium atque fidem Patriæ debemus: amorem
illa sed: hæc fausta vincla salutis erunt.
Obssequii pignus: fidei pia tessera sanctæ,
hæc, reor, augustum & suave volumen erit.
Plus ultrà quid vis? Ferrara, quid amplius urges?
omne dedit, qui Te, seque, suosque dedit.

Misit è sancto monte

DAVID MICH. BOLLING. LL.D.

III.

Dic mihi, cur nostris minor est reverentia Doctis?
cur non in tanto sunt pretio, ut Veteres?
Altera causa (notes!) est ignorantia recti,
altera livor erit: † crimen utrumque malum.
Quàm pauci nôrunt, quid distent æra lupinis,
suavius an corvus, seu philomela canat?
Solâ doctrinâ & purâ virtute probamus
splendentem multâ nobilitate Virum.
Cetera sunt larvæ, fatuæ spectamina plebis,
judicio pendent quæ levioze tuo.

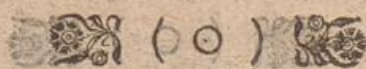
Invi-

† Vid. Berneggeri quæst. ex Tacit. num. 168.

Invidiam verò qui declinare studebit,
 haud bonus, at rudis est. Sunt tria signa Viri:
Livor iners, odium vulgi, callumnia; multis
 qui placet, is doctis haud placuisse potest.
 Qui norunt & amant *rectum*, sine felle loquuntur;
 quæcis oculi in capite, & candor in ore sedet.
 Omnes hi laudant illustre, & ad ardua natum
 ingenium, & chartas tot sine labe tuas.
 Phosphorus è tenebris tibi nascitur, exque vetustis
 quisquiliis surgit gloria rara Tibi.
 Tu das *obscuris* lucem, *priscisque* nitorem,
 abs Te splendorem *mucida* quæque trahunt.
Grammaticus bonus es: tua quàm *Syntaxis* amena,
præteritum, præsens, atque *futura* simul
 Scisse, brevi methodo sincerè aliosque docere;
 quis *Doctor*, si non ritè docere potest?
 Aut doceas, *Doctor*, seu perdas nomen inane,
Doctor es, at quem, non *docte*, docere pòtes?
 Sed quid vana loquor? mucosa quid ulcera tango?
Doctum Doctorem hîc pagina quæque probat.
 Ecce tuæ prolis studium, *Ferraria*, nomen,
 & longam vitam scribit in ære tuam.
 Omnia sunt parvo comprènla volumine, templa,
 Relligio, leges, fataque, bella, scholæ.
 Ortus & occasus *Comitum* [venerare] Tuorum,
 & fortuna *Ducum*, quam reverenter habe.

Sic varios casus & tot discrimina rerum
hicce liber tibi per secula multa dabit.
Sit *manuale* tuum, cui tutò fidere possis,
sic Tibi cottidie lectio lecta placet.
Servet Te divina Salus, fidissime Amice!
Vive Deo & mundo! vive Tibi atque Tuis!
Cetera quando dabis? non nescit doctior Orbis,
in pluteis quòd adhuc splendida scripta cubent.
Ex *orco in lucem*! nã sic celeberrimus *Almae*
Teutoniae Historicus, sic *Polyhistor* eris.

Officiosâ manu scripsit
ANDREAS SARFELD, D.

ANNA-

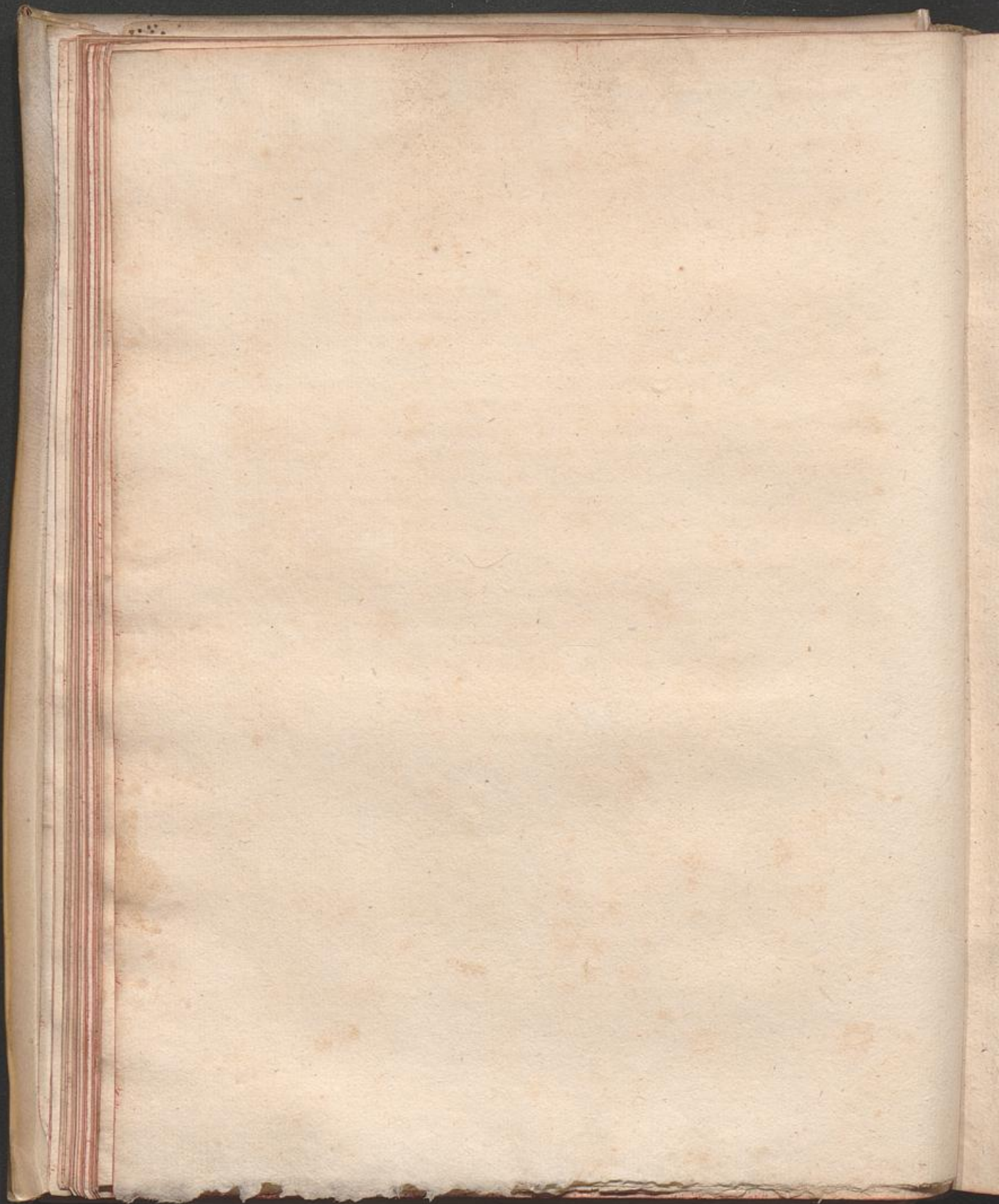

ANNALES DE VACANCES

ANNALES ISENACENSES.

§. 1.

Isenacum, aliis *Isenacum*, (a) *Isenachum*, (b) *Isenach*, (c) *Isenach*, (d) *Isenach*, (e) *Isenachum*, (f) *Isenach*, (g) *Isenachum*, (h) *Isenach*, antiquissima & amplissima Thuringiae urbs, in finibus ejus versus Hassiam, ad sylvam *Semanam* & fluvium *Nessum*, male derivatur à ferri campis, quasi *Isennach* & *Isenau* synonyma forent; pejus à naviculis, (*Nachen*) quæ ferum hinc aliò vectum, quasi diceret: *Isen-nachen*; pessimè à glacie, quod urbs, montibus undique cincta, glaci vicina sit, ut vocaretur *Isf* seu *Eisenache*. Facessat quoque blatero iste, qui urbem dictam esse vult quasi *ey / seh nach* / seu *Eis / ernach*: vel *eisern nach* / quod *ferreae cervicis* sint *cives*, & qui ex *Isennach* & *Isen-mach* mixturam fecit.

Nomen ur-
bis.

derivatio
spuria.

Eisennach aber den Nahmen hat /
Wie in Historien geschrieben stah /
Von einem Eisenschmiede zwar /
Welcher vor langen und vielen Jahren
Am Wasser-Fluß genandt die *Ness*
Sein Wohnung hatte und sein *Eis* /
Der daselbst that Eisen machen /
Das ward gehohlt auf Wagen und *Nachen* /
Und weil es war ein gelegner Ort /
So hat man da gebauet fort /
Und hat sich so weit erstreckt /
Daß es ward zu einem *Mareffle* /
Dadurch es zugenommen hat /
Daß lechlich ward zu einer Stadt /
Und ward also von *Eisen-mach*
Die Stadt genennet *Eisennach*.

§. 2. Nec ab *Iside* commodè eam detorseris, licet *Georg. Fabricius*, (i)

A

Ste-

(a) addit. ad Lambert. ad ann. 1281. (b) P. Albin. in Specimin. hist. Thuring. novo.
(c) chron. Citiz. ad ann. 1065. (d) id. chron. ad ann. 1272. (e) Dav. Chytræus L. VI. Sa-
xon. p. 192. (f) Lazius de Gent. Migrat. p. 513. (g) Nic. Olaus in hist. Attilæ c. XI. (h)
Bonfin. Dec. I. Lib. V. rer. Ungaric. p. 84. (i) de Marchion. Misn. p. 37. seq. & in Itin. Ar-

Stephan. Ritter, (k) Jacob Weber/ (l) Althammer, (m) & Andreas Henau (n)
eandem opinionem imbiberint, qui postremus ita:

- - - Nessi hîc in valle decora
Isidis urbs altum tollit ad astra caput.

Fabricius sic:

- - - Positam hinc in vallibus urbem
à ferro dictam vulgo, sed ab Iside doctis,
quam coluit framea committens praelia Svevis,
constituens illi sylvas ac montibus aras.

Ideo D. Joh. Rüger. plerumque audire voluit Consiliarius Saxo-Isiacus. Quamvis enim pars Svevorum, teste Tacito, (o) Isidi sacrificârît, Svevi etiam aliquando Thuringis amici à Burcardo, horum Duce, contra Hungaros in auxilium vocati sint, sicque cultus Isidis facîle has in terras inveni quiverit, meræ tamen conjecturæ sunt, eæque lubricæ. Sed quosnam Svevos intelligis? eos indigitat Christoph. Colerus, (p) qui ad Istri ripas habitantes cum Sarmatis ad pontum usque Euxinum sæpe excurrebant. Verùm errorem hunc castigat Cluver. (q) Nonnulli Svevos Semnonas hîc designari autumant, qui & partem Saxonie superioris, item Misnie, aliaque loca vicina inhabitârunt: inde ab Iside hac urbes Islebiæ & Isenacum nomen desumissæ putant. M. Omeisius, Prof. Altdorfinus, (r) partem Svevorum hodie sic speciatim dictorum, ac Bojis quidem vicinorum, hîc intelligendam mavult, certè ab hoc sacrificii cultu, non excludendam. Henricus Husanus, nobilis JC. & Poëta, ambidexter est, patriamque nostram modò à ferro, modò ab Iside deducit;

Arx ubi de ferro nomen adepta jacer.

Et mox:

Isidis, ut perhibent, edificata manu.

genuina,

§. 3. Rectius verò nomen suum debet ferro & aqua, ut haud ineptè vocites *Ferraquas*, seu *Aquisferrum*. Oppida enim Germaniæ in *Aa*, seu *Aha*, vel *Aach* terminantia ab aquis nomina sua habent aspersa, eg. *Rotach*, *Ruffach*, *Creutzenach*, *Steinaha*, *Bleichaha*, *Horaha*, *Wittaha*, *Guddena*, *Misfaha*, seu *Mustaha*. (s) Certum enim est, olim multas ferrifodinas & officinas hic fuisse, notante etiam Petro Albino, (t) fetrique lapides, seu æra, ad præterlabentem *Nessum* delata, ibique liquefacta & excocta, ferrumq; ope-

gentorat. p. 64. (k) L. IV. Cosmogr. Prosometric. p. 707. (l) concion. II. & X. de convers. Thuring. p. 21. & 41. (m) in not. ad Tacit. German. p. 116. (n) in carmin. J. Binhart. chron. Thuring. præfix. (o) de German. c. 9. (p) in not. ad Tacit. Germ. (q) L. I. antiqu. Germ. c. 26. conf. D. Pregizeri diss. prior. cujus rubrum: Regna Gentesque in Europa Principes Svevis, Tubing. 1684. (r) diss. de German. veter. Theolog. & religione pagana p. 25. (s) vid. D. Casp. Sagittar. Bardevic. c. III. §. 43. p. 106. & Bangert. not. ad L. I. Chron. Slavor. c. 15. p. 48. (t) in der Weisnischen Berg-Chronik tit. XIII. p. 103. & in der Weisnischen Land-Chronik tit. VIII. p. 154.

râ rotarum fabricatum esse. Hinc *aqua* vox accessit *Isen-ach*. Veteres quippe Germani minores fluvios suos in genere vocabant *Aa*, seu *Aha*, majores licet proprio suo nomine appellârint, illud tamen sub finem in *Aha* terminabant, eg. *Wirraha*, *Wisuraha*, & *Wisuracha*, vel *Wisaracha* & *Wisaraha*.
(u) Favet nobis elegans Theologus & Poëta M. Michael *Uranus*: (w).

Isidis hanc cultû Sveri signasse feruntur,
nî magis à ferro notio ducta placet.
Stricturis siquidem ferri vicina stridet,
Rulaque Lemniacis ignibus usta sonat.

Hinc CL. Viri D. *Joh. Stambergerus*, D. *Tobias Lagus*, & D. *Andreas Libavius* urbem hanc constanter appellabant *Ferrariam Thuringorum*, seu *Thuringiam*, & aulam Joannis Ernesti *Ferrariensem Thuringorum*.

§. 4. Primos ejus conditores, seu natales, vix tibi dixero. Interim non ignobilem, sed celebrem, (x) satisque amplam & populosam semper fuisse civitatem, omnium confessio erit. Si enim *Attila* castra, aulam, comitia, seu curiam *Isenaci* habuit, *Grimhildam*, *Güntheri*, Regis *Thuringorum*, filiam connubio sibi jungens, datâ militi quiete, variisque ludis equestribus solenniter hîc institutis, utique circa annum CCCCLI. celeberrima urbs fuerit. Non imus inficias, milites inter *Attila* etiam *Toringos* fuisse, teste *Sidonio*, (y) verûm omnes relique narrationes dubiæ & suspectæ sunt, quas idè doctâ crenâ explosit Historicus Saxonicus D. *Caspar Sagittarius*. (z) Nec Eruditissimus *Rothius*, vitam & facta *Attila* in singulari dissertatione (a) latiùs & accuratè delineans, ejusmodi rerum meminit. Præfixit ille imagines *cornuti* & *coronati* Hunni, cum aliis è museo *Bosiano*. Verûm suspectæ videntur CL. Dialogor. menstr. (b) Autori, adjectis aliis, iisque minoribus. Nec est, quod nummos, in agris nostris fortè repertos, ab *Attila* cusos credas, cum longè recentiores sint, eosque ad *Trajanum* & *Commodum* retulerit laudatus Colloquiorum Autor. (c) Dubium quoque, an conditum fuerit *Isenacum* circa AC. CCCCL. Et quid demum commodi, seu gloriæ, à furiosi Regis præsentia præstolabimur? oremus potius, ut hujusmodi *flagella* Deus à finibus nostris arceat.

§. 5. Anno DCCCLXXX. *Poppo*, Comes & Dux *Sorabici* limitis, ut in annalibus *Fuldensibus* nominatur, Slavos, Bohemos, eorumque socios, *Thuringiam* armata manu invadentes, cædit funditque ad internecionem, ne nuncio quidem cladis superstiti. (d) *Spangenberg* (e) vocat *Popponem* istum Vicarium Cæsaris in *Thuringia*, & Marchionem ad *Salam Albimque*, rens,

A 2 anno
(u) *Helmold*. L. I. chron. Slav. c. 15. Add. *Bremens*. L. I. c. 10. & L. II. c. 56. *Alb. Stadenf.* ad ann. 788. & 988. (vv) in *Tristib. Musar.* (x) *Spangenberg*. chron. Saxon. c. 50. p. 75. (y) *carm.* VII. v. 319. seqq. (z) L. II. Regni *Thuring.* c. 5. (a) quæ *Jenæ* prodit anno 1679. (b) anno 1689. *Menf. Sept.* p. 892. seq. (c) p. 865. (d) *Aventin.* L. IV. anal. (e) in *genealog.* *Henneberg.*

anno DCCCLXXVII. constitutum ipsum esse talem, & defensorem provinciarum contra Wandalos. Es ist auch Graff Poppo (f) seines ehrlichen Verhaltens und redlicher Thaten halber von Kaiser Ludwigs des Gottseligen Sohn / König Ludwigen / zum Stadthalter in Thüringen gesetzt. Und als er solches Amt eine Zeitlang wohl verwaltet / hat ihn der junge Fürst / Königs Ludwigs Sohn / auch um das 877. Jahr zum Marckgrafen und Schutz-Herrn der Lande / disseit der Sale und Elbe / wider die Wenden verordnet. Sed quis ferid mihi dixerit, Popponem istum Comitem Hennebergicum fuisse, & quidem hujus nominis tertium? Unde hæc acceperit Spangenberg, cum primis annum 877. ariolari nequeo. Equidem in traditionibus Fuldensibus à Pistorio editis (g) mentio fit Popponis, Comitis de Henneberg. Cum verò nec annus, nec nomen Abbatis adjectum sit, vix demonstraveris, quo tempore iste vixerit. (h)

§. 6. At circa AC. DCCCCVIII. Hungari iterum terminos transgressi Saxoniam & Thuringiam vastarunt, (i) & Burchardus, Dux Thuringorum occisus est ab iis. (k) Sed num propter urbem nostram? aperte non ausim dicere, cum, secundum plebejas relationes, cadente Burcardo, maxima Hungarorum pars caesa dicatur. Meminit Wittechindus (l) etiam Burcardi, quem Henricus, Dux Saxoniae, Ottonis F., in tantum afflixerat, bellisq; frequentibus attriverat, ut terra cederet, omnemq; ejus possessionem militi suo divideret. Per hunc intelligit CL. Meibom. (m) Ducem Thuringiae. Sed cespitat Vir cetera diligentissimus, Lamberti & Chronici Citizensis (n) tunc parum memor. Bonfin. (o) aliud Hungarorum praelium fingit tempore Ottonis M. cum Saxonibus prope Isenacum commissum, idque ex eo repetit Theod. Zvvinger. (p) Sed confundit pugnam Ottonis anno DCCCCLV. cum Hungaris prope Augustam Vindelicorum. (q)

§. 7. Verissimum autem, istâ tempestate vetus Isenacum, unâ cum aliis Thuringiae oppidis, extinctum fuisse. Stabat illud ad radices montis Petri ni, Hørselum inter Nessumq; amnes. Geminum in eo templum, seu sacellum; alterum ad montem Catharinianum, alterum in monte Petrino, (r) circa annum MCCCCXXXIII. multis peregrinationibus adhuc clarum. Ajunt, Rinsurgim, è Regia stirpe Anglicana, matronam more seculi religiosam, pro remedio & refrigerio animæ mariti multas sparsisse eleemosynas, multaue collegisse Missarum sacrificia, tandem audisse per quietem lamentationes mariti sui in monte Hørselo, (quem horrifonum vocant Eoban. Hess

(f) L. I. chor. Henneberg. c. 17. (g) L. III. num. 20. (h) Conf. I. III. Antiquit. Thuring. Ducat. c. 10. & 5. Sagittarii. (i) Regio. chron. I. II. ad hunc ann. (k) Lamb. Schafnab. ad h. ann. Compil. chronol. ad ann. 887. Marian. Scot. ad ann. 908. Siffred. Presbyt. ad ann. 888. (l) L. I. annal. p. 8. (m) in not. suis ad h. l. p. 49. edit. Francofurtanæ. (n) ad ann. 1025. (o) Dec. I. Lib. X. f. 91. a (p) Th. V. H. f. 689. col. I. (q) vid. Fabric. L. II. orig. Sax. f. 154. c. f. (r) vid. Bang. chron. Thur. p. 45. B. Rivand. chron. Thur. p. 185.

Hes(s) & Fabricius, (t)] urbi nostræ vicino. Ergo ad pedes montis *Petrini* elegans sacellum cum villula extruxit, vocavitque *Satanstedt* / (hodie *Sättelstedt*) quod *Satamas* illi ei apparuerit. In monte verò *Petrino* condidit monasteriolum, in quod cum suis se abdidit. Sed propius ad rem.

§. 8. Erant duo Fratres Germani, (ajunt veterum Landgraviorum an- *Hugo & Ludov. fra-*
nales, (u)] ex *Francis* oriundi cis *Rhenum*, de elegantissima stirpe Regum *Franco-*
rum Caroli & Ludovici, consanguinei Gisilæ Imperatricis, Hugo Comes & Lu-
dovicus cum barba. Hugo ob divitias nulli servire voluit nisi Fuldenli & Mo-
guntinenli Principibus. Quò mortuò, filius ejus Wigmannus hereditatem forti-
tus est. Is in Moguntia occubuit: omnia sua ad Ludovicum devoluta sunt. Au-
tor hist. de Landgrav. Thuring. sic: (w) Conradus, Francigena quidam, Dux
Francorum, Imperator, habebat duos consanguineos, scilicet Hugonem & Ludo-
vicum fratrem suum, ex stirpe Regum Franciæ progenitos, & multum pecunio-
fos. Hugo fuit in curia ArchiEpiscopi Moguntinensis, (Erekenbaldi) & illi
serviebat. Quo mortuo & filio suo, omnia, quæ dereliquit, devoluta fuerunt ad
Ludovicum fratrem, qui fuit in curia Imperatoris Chunradi, & propter suam
sagacitatem Summus & præpotens in aula Regia effectus est. Iste Imperator
diligens Ludovicum cognatum suum, volens sibi providere de aliqua hereditate &
beneficiis, misit eum ad ArchiEpiscopum Moguntinum Bardonem, antea Abba-
tem Hersfeldensem, (& ordinis Benedictini Monachum,) mandans ei, ut amore
sui, & propter servitium fratris sui Hugonis conferret Ludovico, cognato suo, ali-
qua beneficia in Diacefi in feudum. Episcopus ad nutum Imperatoris ipsum in
Thuringiam misit, & ibidem Vice-Dominum, i.e. Vicarium per totam Thurin-
giam fecit, ei beneficia plura jure hereditario inde contulit, & dedit. Haud con-
tumeliosum fuisset Ludovico, feuda quædam ab ArchiEpiscopo accepisse, seu
vices illius tunc gessisse, licet neutrum adhuc probatum sit. Sissfried. Presby-
ter facit istum Ludovicum Ducem Sveciæ. (x) Adde, quæ Brovverus habet in
Antiquitatibus Fuldensibus. (y)

§. 9. Verum si *Ludovicus* iste ex Regia stirpe Carolino Ludoviciana fuit, *examen*
Comes *Aurelianensis*, ait *Calvis. (z) Wilhelmi Filius, (a)* [sed unde id haule- *narrationis,*
rint, scire velim,] *Pistorius*, substituit Comitem *Arelatensem, (b)* & *Hugo*,
ob divitias, non cuivis servire voluit, eoque, ac filio ejus unico defuncto,
omnis hereditas ad fratrem *Ludovicum* devoluta est, ipseque multum pecunio-
sus, inque aula Regia, ob sagacitatem, summus & præpotens, cur tamen ad-
eò inops fingitur, bellorum assiduitate & rabie licet antea attritus fuisset? Næ,
multa nascuntur dubia ex hac Anonymi narratiuncula. Quis solidè mihi di-
xerit consanguinitatem *Ludovici* cum *Gisela*? adeone misellus & pauperculus

A 3

Impe-

(s) in carmine, à Steph. Ritters Cosmograph. Proso-metric. L. VI. p. 1139. producto, (t) in Itin. Argentorat. s. 64. (u) edit. Pistor. p. 957. (v) c. XI. (x) L. I. epir. p. 692. (y) L. IV. p. 289. (z) in chronolog. ad ann. 1039. (a) Rivander in chron. p. 149. (b) in genealog. Landgrav. Thuring. & in epist. dedicat. T. I. script. rer. Germ. præfix.

Imperator, ut nullam amplius haberet facultatem, quâ egeno succurreret cognato, nisi exorâset Præsulem Moguntinum, [ad imperium uxoris, (c)] ut ei prædia aliquot & vice-dominium, in solatium egestatis, novique Principatus rudimentum, conferret? Certè *Ludovicus Salius* eâ autoritate & opibus erat, ut non tantum *Udalrici*, Saxonie Ducis, filiam duceret, sed etiam *Henrico V. Imp.*, ob hereditatem Soceri sui, cum omnibus Saxonie & Thuringie Principibus, bellum inferret, infausto licet successu: & hujus *Ludovici* filius, tertius ejusdem nominis, *Barbati* nepos, *Lotharii II. Imp.* filiam matrimonio sibi jungeret. Cur ergo primus *Ludovicus* adeo miser & egenus fingitur? quis certò nobis dixerit, *Ludovicum* beneficia ista à Sede Moguntina obtinuisse? eratne *Bardo*, post Imperatorem, supremus & absolutus Thuringie Dominus? cur igitur in provincia ejus Comites & Nobiles peregrino & exuli Comiti [si modo talis fuit, qualem eum nobis fingit Anonymus fabulo, ejusque illo ludimagistri pagani *Binhartus* & *Bangius*,] tot terras, sylvas &c. vendiderunt ab omni potestate liberas, & voluntate Imperatoris plenissimo jure possidendas? At si mandavit Cæsar, utique non rogavit. Mandans ei, ut aliqua beneficia in Diacesi Ludovico conferret in feudum. Vicarius Imperatoris forsitan fuerit *Bardo*, non secus ac *Segevvinus*, Archiepiscopus Colonienfis, anno MLXXI. *Henrici IV.* Vicarius erat in certis Alemannie partibus, quâ autoritate, pulsus Canonicis, posuit monachos Ordinis Benedictini in Salsfeld. (d) Episcopus, ad nutum [ie. jussu & autoritate] Imperatoris, Vicarium suum fecit per totam Thuringiam, eique beneficia jure hereditario, [non suo, qui error *Pistorii* est (e) sed Cæsaris nomine, nec ad vitam saltem, (f) sed jure perpetuo,] contulit. Malè igitur *Spangenberg* (g) *Ludovicum Barbatum* nominat *Mensischen Vikethum* in *Eyringen* und auf dem *Eichsfelde* / quod *Gudenus* (h) de omnibus nostris Principibus asserit.

Donatio Ot-
toniana
ficta,

§. 10. Ita: præfecerat *Otto I.* filium suum naturalem, [non fratrem, ut falsò credebant *Dresser*, *Ritter* & *Berti*, (i) *Wilhelmum*, Archiepiscopum Moguntinum, non ex *Edita* Anglicana, ut *Baronius* vult, (k) sed ex nobili & Slavonica captiva gentium, (l) quam *Wittekindus* Corbeienfis, (m) & ex eo *Trithemius*, (n) simpliciter appellant peregrinam, in absentia sua Provinciis, nominatim Thuringia, aliquandiu, ut temporalem administrationem haberet. Sed inde non exsculperis grande istud postulatum *Anonymi* Erfurtenfis, ad cujus lyram delirat *Brovver*, (o) quod scilicet à *Wilhelmo* usque ad *Bardonem* Archiepiscopi successivè, ut absoluti & supremi Domini, rexerint Thuringiam & Hassiam annis ferè LXX. Quod *Sagittar. noster* (p) putidum

recen-

(c) *Guden. L. I. hist. Erfurt. p. 19.* (d) *hist. de Landgrav. c. 15.* (e) in *genealog. cit.* (f) *Guden. l. c. p. 19.* (g) *L. II. chron. Henneberg. c. I. p. 81. seq.* (h) in *hist. Erfurt. (i) comm. rer. Germ. L. III. (k) L. X. annal. ad ann. 973.* (l) *Ditmar. Merseb. L. II. chron. p. 38.* (m) *L. III. annal.* (n) in *chron. Hirsau. ad ann. 954.* (o) *L. IV. Antiquit. Fuld. p. 289.* (p) in *memorab. hist. Gotan. c. I. p. 8.*

recentium commentum vocat, & jamdudum demonstravit, (q) Thuringiæ δὲ ὅτι Ὀττονis merum fuisse ἀδελφόν, & prolixius id probaverit in *Antiquitatibus suis Marchionatus Thuringia*. Sed quid non fingit iste ineptiarum magister? et etiam Krantz (r) eum belluam vocet, narrationes ejus puerilium fabularum & anilium deliramentorum nomine notans. (s) Si enim vera foret ista donatio Ottoniana, profecto post Ottonis tempora Principes Thuringiæ & Hassiæ solâ gratiâ, vel merâ patientiâ Moguntini, seu nullo jure imperio in provinciis suis potiti essent. At hoc quis evicerit? Et annon nobilissimas provincias filio naturali à Parente dari, jam illo seculo nefas & turpe [in Germania profecto] habebatur? (t) Ecce rubrum capitis istius decimi, (u) de Ducatu nempe Thuringiæ ad Episcopos Moguntinos devoluto, & dic mihi, quomodo id cum nigro suo conveniat? Wittekindus Corbeiensis, σὺ γὰρ γένος Wilhelmi, (w) Ditmar. Merseburg. (x) Marian. Scotus, (y) & alii antiqui multa narrant de Wilhelmo, de donatione verò ista ne γένος quidem. Mirum, quòd Marianus haud oblitus fuerit donationis Vigeri, Comitis Thuringiæ, Ottonianam verò sicco transferit pede. Cùm Otto M. Hermann Billingo partem Saxoniae inferiorem Ducatus titulo adversus incursiones barbarorum tenendam committeret, subjungit Krantz. (z) Omnem Misniam & Thuringiam, tum Saxonici juris, pro se ac posteris servasse Imperatores. Dixerat quidem Langius, (a) Ottonem Wilhelmo suo totam Thuringiam & Hassiam dedisse cum pleno jure & dominio, verum cautè subjicit: hoc mihi videtur verum, quantum ad jurisdictionem spiritualem, & fortasse etiam ad aliquanta temporalia bona. Nam ipsa Hassia ab illo tempore usque in præsens semper habuit in temporalibus Dominum, qui se hujus terræ Principem & Landgravium scripsit. Cur vero Hassia tantum meminit? quia Thuringia sub Saxonicæ Ducatus titulo includebatur. Miror ergo, Dresserum Hist. Prof. in Electorali Universitate Lipsiensi, & Davidem Peiserum JC. triumque Saxoniae Elect. per integros XXXVII. annos Consiliarium intimum & Cancellarium, [ceteros haud moror] figmentum istud de donatione Ottoniana [Constantinianæ omninò similem] in Lipsia sua admisisse. Sed quis non aliquando cepit, aut cæcutit? interim vide tu sis Autorem laudatum Justitiam protectionis Saxonice in civitate Erfurtensi, (b) unâ cum repetita & necessaria ejusdem defensione, (c) & cuncta habebis discussa, explosa, probata.

§. II. Ille igitur Ludovicus Barbatulus [quem Baronem vocat Langius, (d)] Ludovic. veniens cum duodecim militaribus Viris (e) in Thuringiam annò MXXXV. se præ-acquirat sentans nobilibus terræ, civitatibus & villis, officium sibi ab Archiepiscopo, auto-ritate multa, ritate 102 f.

(q) in epist. de antiquo Thuring. statu, (r) L. I. Sax. c. 23. (s) in exord. hist. Saxon. (t) vid. Aur. Justit. protection. Sax. p. 4. (u) in hist. de Landgrav. (vv) l. c. (x) l. a. (y) ad ann. 968. (z) L. IV. Saxon. c. 16. (a) in chron. Citiz. p. m. 766. (b) edit. anno 1663. Men. Junio, (c) excus. anno 1664. mense Martio, (d) chron. Citiz. p. 771. (e) annal. ver. Landgrav.

ritate Cæsaris, commissum prudenter exercuit, & beneficia sibi concessa recepit, & loca occupavit, & specialiter in confinibus sylva Blosseloybe juxta montes Kattenburg, Aldenberg, Corneberg: & ibidem villas faciendo terras & arbusa in campis praparavit, & villas nominavit Fridericherode, Reinhartsborn &c. cepitque propter suam jucundam conversationem gratus haberi in Thuringia à nobilibus, & ab Ysone de Glychen, & Günthero de Kevernburgk, & ab aliis Comitibus multa prædia & villas emit. Tandem, permissione Principum, castrum Schorvenburg, Reinhartsborn & Friderichrode erexit, & quotidianam ibi mansionem habuit. (f)

fit Comes
Thuring.
& Hass.
1039.

§. 12. Propterea Conradus Saliquus Ludovicum hunc, Aula suæ Magistrum, Marschallum, (g) secretiorem Camera Consiliarium, (h) Comitem fecit Thuringiæ hereditarium & Hassiæ Dominum, arma ei conferens antiqua, quæ antea fuere Burcardi, Ducis Doringiæ & Hassiæ, ab Hungaris inter bellandum occisi. (i) Quid ergo Gudenus? (k) prudens insuper, ait, & occultus firmandi Imperii machinator, nunquam eo progressus, ut precariam à Moguntia potestatem sibi esse negaret, quam tamen latenter sibi propriam stabilivit. Falsissimum hoc. Jussu enim, nomine & autoritate Cæsaris obtinuit, si quid à Bardone accepit, cetera jure emtionis sibi acquisivit. Conradus siquidem animo prorsus deliberato Comitem eum fecit Thuringiæ & Hassiæ Dominum. Nihil occultè, nihil latenter machinatus est Ludovicus, nec precariam suam potestatem à Moguntino habuit. Prædia aliqua [ajunt veteres Landgraviorum annales, (l)] pretio comparavit, villam Aldenberg, aliaque prope adjacentia. Inde ex permissione Regis Conradi [audin?] juxta Loybe in monte Schorvenburg munitionem erexit & inexpugnabile castrum constituit, & plurimam partem sylva per largitionem regiam accepit. Ideo consanguineo nostro, [nostro, ait Cæsar, & non Gisela] prædium, quod ab incolis Thuringiæ [suo ære] comparavit, villam scilicet Aldenberg, & novalia prope hinc & inde adjacentia, & partem vastæ solitudinis Loybe, nostræ dominationi subjacentem, quam ei nostrâ donatione contulimus liberè & quietè perfruenda, regiâ autoritate stabilia fecimus. Sieffrid Presbyter ita: (m) Nota, quod primus Ludovicus, de quo Landgravii Thuringiæ nati sunt, vocabatur Ludovicus Dedus Barbatas, & ipse descendebat de genealogia Karoli M. Regis. Et cum esset unus de Ducibus Sveviæ, præliis annihilatus inde cessit. Cum autem dudum Duces Thuringorum defecissent, idem Ludovicus Barbatas suscepit principatum dictæ terræ, quæ tunc per plures distracta & usurpata cessavit dici Ducatus. Sed usque hodie Princeps præfatæ terræ non Dux, sed Landgravius, quod latine sonat Comes Provincialis, appellatur. Et ipse & filii ejus, & filii filiorum super sæpe dictam terram Thuringiam, à tempore S. Henrici Imp. usque ad tempora Friderici

Imp.

(f) hist. de Landgrav. c. XI. (g) Calvis. l. c. ad ann. 1039. (h) Rivand. chron. p. 150. (i) chron. Citiz. ad ann. 1024. (k) hist. cit. p. 20. (l) edit. Pistor. p. 957. (m) L. I. epist. ad ann. 1140.

Imp. II. per sex generationes principantur. Ait, Ludovicum Barbatum Principatum Thuringia suscepisse, ut ita, Sieffridi opinione, etiam Comitum Thuringia dignitas universalis quoddam potestatis axioma fuisse videatur, quod tamen aliorum scrutinio linquimus, licet eò quoque collimet Dodechinus. (n) Certè in constitutione & confirmatione, super concambio Smolnensi, data à Conrado II. Wormatiz anno MCXL. Principes inter nominatur Ludovicus cum barba, Provincialis Comes Thuringia; (o) & in diplomate Reinhardsbornensi (p) Ludovicus, à Barbato Quintus, dignitatis tamen principalis ab Avo acquisitæ memor, tertium se vocat. Ego Ludovicus tertius, Patientia Dei gratiâ dictus, Princeps & Landgravius Thuringia. (q) Ceterum de Ducibus Thuringiæ legi meretur Sagittarius. (r)

§. 13. Celeberrimus Hortlederus diploma Conradinum in archivo Ducali Vinariæ d. 9. Aug. 1638. reperit, copiamque Pistorianam (s) suâ manû (quam vidi) bonâ fide emendavit, quam ideò publicè profero.

In nomine Summæ & Individuæ Trinitatis. Counradus, divinâ annuente clementiâ Romanorum Imperator Augustus, Notum esse volumus omnibus sane volentibus tam præsentis, quàm futuri temporis fidelibus, qualiter Nos, ob interventum contextalis nostræ Gysla, cuidam Ludovico Comiti, consanguineo nostro, prædium, quod ab incolis Thuringia comparavit, villam scilicet Altinberg (Pistor. habet Aldenberg) & novalia propè hinc & inde adjacentia, scilicet & partem vastæ solitudinis Loybe, nostra dominationi subjacentem, quam ei nostrâ donatione contulimus, liberè & quietè perfruenda, regiâ auctoritate, stabilita fecimus, quæ his lachis (Pistor. habet locis) & terminis concluduntur. A fluviolo Loussa usque quò influit rivulus Battenbach, & sic retrorsum per ascensum ejus ad locum, qui dicitur Fürstadt. Deinde deorsum ad Maingefalbach, ad viam tendentem à Bussunroth (Pistor. habet Boffzenroth) ad fontem, qui est ad Erphinnevelt, (Pist. scribit Espenveld.) Deinde versùs Aquilonem ad quandam Sissam, (Pist. legit Kyffam) juxta Morthonovva usque ad bivium, ubi una via tendit Linungen, altera Osterwyssen, contra orientem villæ Erphiroth. Inde sursum per callem inter duos montes Gruntberg & Turiberg. (Pist. habet Kornberg.) Hinc per latus Santberck ad locum, ubi Sultzbach cadit in Tokonlinaha, (Pist. Trockelshna) & sic sursum ad Vanunbruccha. (Pist. Wanebrucken.) Deinde à Buchenbronna (Buchenborn) ad Diebornum, (Pist. Tereborn) dehinc ad Harchistie (Pist. Harchestie) usque Trochonlinaha (Pist. Trockenlina) ad plateam, quæ tendit super Abbinchoinrot, (Pistor. Habechrot,) sicque per eandem plateam usque Everhardesbrucchon. (Pist. Herberhardisborcken.) Inde ad occidentem usque Dambach, & sic sursum super fluviolum Schmalacholdon (Pist. Schmalkalden)

B

usque

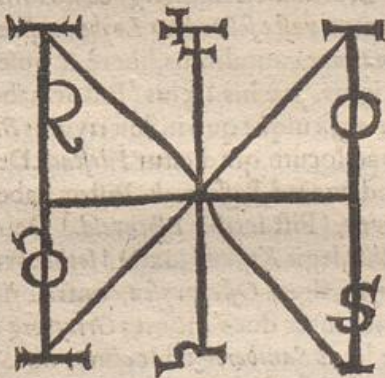
(n) append. ad Marian. Scot. ad ann. 1190. (o) Pertuch, L. I. chron. Porten, p. 22. (p) anno 1173. (q) conf. repetit. & necessar. defension. Protectionis Saxon. Erfurr. ad p. 18. Assertion. Moguntin. (r) L. IV. Antiq. Ducat. Thuring. c. 19. (s) cit. hist. de Landgrav. c. XI.

usque Cholluch, (Pist. Colbach,) & inde super quoddam *Mirice* (Miricæ) ad *Brunvvardesroth*, (*Brunisvvardisroth*) usque ad plateam, quæ illic est; perque plateam usque ad radicem montis *Tatenberg* super rivulum *Louchaba*, (Pistor. *Lorcha*) usque ad latus montis *Teneberg*, sicque postremum ad supradictum fluviolum *Loussa*. Omnia, quæcunque (Pist. habet: Et omnia) his lachis & terminis circumdata sunt, cum villulis & intra positis (Pistor. habet: *oppidulis infra positis*) aut ponendis, omnibusque suis appenditiis, viis & inviis, cultis & incultis, venationibus, piscationibus, exitibus & reductibus, cum omni utilitate, quæ quocunque modo nominari vel dici possit, prædicto *Hludovico* Comiti *his regalibus* edictis in proprietatem perpetuam stabilimus, hoc Imperiali censurâ statuentes, ut nullus omnino hominum aliquid in his negotiis, nisi cum illius voluntate & jussu, exercere præsumat. Ut autem hujus *nostræ pietatis traditio* ab omnibus semper credatur, & stabilis potentialiter permaneat, hanc inde cartam testamentariam conscriptam, & manu propriâ corroboratam, sigilli nostri impressione insigniri jussimus.

Udalricus Cancellarius vice *Bardonis* Archi-Capellani recognovi. Data V. Cal. Maj. anno Incarnation. Domin. M. XXXIX. Indict. VII. Anno Domini Counradi Imperat. Augusti Imperii XIII. Regni verò XV. Actum Goslare (*Gorzlari*) in villa Regia feliciter.

Signum Domini Counradi
Imperatoris.

Ob interventum *contectalis nostræ*, agebat *Conradus*. Sic in confirmatione fundationis dotationisq; cœnobii *Kaminadensis* in ripa *Visurgis*, facta ann. MXXIV. Idem ait Rex: Quod Nos petitione *Gulæ* scilicet *Reginæ*, dilectissimæ *Conjugis nostræ* &c. Et *Otto*, *Ludolfo*, Abbati *Corbeie* *Saxonice*, jura *Monasterii* sui confirmaturus, interventu *Matris* suæ *Adelheidæ* faciebat anno DCCCCLXXIV.

§. 14. Ut verò cuncta clariùs intelligas, dabimus obscura ista nomina, ex
sche-

schedis Hortlederianis, à Diterico Scherern/saltuum Praefecto in Praefectura Vallis Georgianæ, d. 9. April. 1624. sic exposita.

Obscurio-
rum vocum
explicatio.

Loybe) die grosse Låube/

Fürstatt) Grattstet/ein Vorwerk im Amt Zinnenberg/

Altenberg) im Amt Reinhartsborn. Die Kirche liegt hoch auf dem Berge/zu S. Johann genandt/und gehen vier Dörffer drein/als: Altenberg/ Cattenfeld/Engelsbach und Finsterberg. NB. Dieß Finsterberg hat vor zehn Jahren eine eigne Kirche gebaut.

Poffa und Badenbach) Im Amt Schwarzwald liegt ein Fluß auf dem Zeller-Forst/die Lobenbach genennt/und springt in Sommersbach. Pfann-Thaal und Becher-Thaal fließt auf Zella/Mehlis/denn auf Benzhausen.

Maingefalbach) ein Ort im Amt Schwarzwald/die Fallbach genandt / stößt oben an den kalten Mareß / oder bloße Låuben und den Rennsteig/allwo sich Hessen und Sachsen scheidet.

Bußeroda) unterm Grafen von Gleichen liegt ein Ort/die Bofferöder genandt / zwischen Gräfenhain und dem Wäßer/die Uhra genandt. Auch im Amt Görgenthal ist ein Ort/das Bofferöder Kreuz genandt/und dann in die Leine fließt/scheidet das Amt Görgenthal und Reinertsborn.

Der Brunn bey Espenfeld) ist noch alda unfern des Cumbacher Teichs zwischen Ernstroda und Rödichen zu sehen. Selbiger Gegend ist vor Alters eine gute Schäferey und Vorwerk/auch wohl viele Aecker und ziemliche Gebäude gewesen / und sind solche den Unterthanen umb Zinse erblich eingethan worden/die Gebäude aber abgangen / und wird der Brunn auch nicht mehr geachtet.

Erphisorot) Im Amt Reinhartsborn liegen zwey Dörffer/eins mit Nahmen Ernstrode unter Friedrichrode / und dann das andere Wipperode an der Leine.

Der Grind und Kornberg) beide liegen im Amt Reinhartsborn. Jener heist jetzt der Kineßberg / liegt über Engelsbach / ehemals Egenolphsbach genandt. Der Kornberg liegt bey Friedrichsroda.

Der Sandberg) liegt auf dem Cravinecker Forst nach dem Beydenberg und Diebsteig im Amt Schwarzwald.

Droßne Lihna) scheidet das Amt Görgenthal und Reinhartsborn/hat seinen rechten Nahmen der Leinertsborn / fließt auf Schönau/ Wipperode/und förter auf Gotha.

Buchenborn) im Amt Schwarzwald liegt ein Born/der Bächborn genandt / auf dem Stüßhäuser Forst / zwischen dem Zennischschleiff und Böhler/aber weit von der Grånge.

Hartestieg) liegt auf dem Cumbacher Forst/als Langestieg/ Harte-
schora

schora und Eisenstein / stoßen bis auf die Heyde / alwo Sachsen und Hessen sich scheiden.

Zeberhartsborg) im Amt Schwarzwald ist auf dem Aresberger Forst ein Ort die Seiffertsburg / alwo vor diesem ein Schloß gestanden haben mag / liegt nicht weit von der Hennebergischen Gränze. Item ein Ort / die Elgersburg genandt / nicht weit von Gera / ist Wiglebisch und Coburgisch Lehn.

Die Schmalkalden) im Amt Görgenthal auf dem Tambacher Forst liegt ein Ort Holz / der Schmalkalderstieg genandt. Die Schmalkalden aber entspringt vor der Stadt Schmalkalden.

Brunwartsrode) im Amt Schmalkalden liegt ein Ort Brütroda (in einem alten Brieff vicus Brunonis) genandt. Da geht eine starcke Landstrasz von Erfurt / Gotha / Sabart / Sabart / denn auf Brütroda / und förder nach Trusen / Jahnbach / Schwallungen / und so fort auf Wasungen.

Tatenberg) im Amt Zennenberg / nicht weit von Sabart / gränzt an Zimmerberg / so ins Amt Reinertsborn gehört.

Lüzbach) im Amt Schwarzwald auf dem Erwinckler Forst liegen zwey Dörter / die gräfliche und steinichte Lüzische unter dem Oberhof. Hæc Schererus.

Conjux Lu-
dovici L.
1040.

liberi.

mon.

1055.

effigies

§. 15. Conjux hujus Ludovici erat Cecilia, vulgò Comitissa Sangershusana, quam Historia Landgraviorum (t) cum annalibus eorundem Matronam nobilissimam de Sangerhusen vocat, Pistorius (u) Ducis Saxon. & Brunsvicens. Filiam, quæ ei 7000. mansos, (alii habent 600.) cum aliis innumerabilibus bonis & mancipiis, contulit. Ex qua tres filios, totidemque filias suscepit. (1) Ludovicum Salium, seu Saltatorem, quo de infra, (vv) (2) Beringerum, seu Bernigerum, Comitem, vel Dynastam Sangershusanum. Hic cum Gertrude, (Bertrada(x)) Conradi, Marchionis Landsbergenensis & Comititis Withini, Filia genuit Conradum, arcis Hohnsteinensis conditorem. Qui moriturus heredes scripsit filios Jutta sororis. (3) Henricum, vulgò Rasponem, (non Rapppe) quod arcem Raspenberg (malè Rappenberg(y)) struxerit, ejusq; Comes fuerit. (4) Hildegardim, primum Popponi VIII. Hennebergico, deinde Thimoni, Comiti à Nordeck, nuptam. (z) (5) Juttam, Ludovici, Comititis in Linderbeck & Beilstein uxorem. (6) Adelheidim, Comititis Wipre in Hercyniis conjugem. Alii eam faciunt monialem. Annal. Veter. Landgrav. duos tantum sistant filios, Ludovicum & Beringerum. Decessit Barbatus ille anno MLV. regiminis sui XXX. Sepultus Moguntia ad S. Albanum extra muros. Effigiem ejus rudi manu saxo incisam, & supra portam Nicolaitanam positam, ob reverentiam Antiquitatis, hic appono.

§. 16.

(t) c. 12. (u) in genealog. Landgrav. nostror. (vv) §. 18. (x) chron. montis Sereni edition. Mader. p. 203. & Pistor. l. c. (y) Rivand. chron. p. 148. (z) vid. chron. Henneberg. Spangenberg. l. 1. c. 1. p. 82.

§. 16. In encaniis *Altenbergensibus* ad sylvam Thuringiacam multa alia me- *Entania*
morabilia simul solennissime peregrisse dicitur *Ludovicus* noster, quæ ordine *Altenber-*
recenset *Spangenberg*. (a) In selbem Jahre (1042) richtete Graff *Ludwig* *gica*,
mit dem Bart/Mengischer Bisethum in Thyringen/ (titulum hunc supra
(b) explosimus,) und Graff zu Schauenburg für dem Walde / ein groß Fest
und Gasterey an/dazu er viel benachbarte Herrn gehalten/sonderlich den Her-
zog zu Braunschweig/Graff Günthern von Schwarzburg/Graff Gün-
thern von Käfernburg/Graff Bussen von Gleichen/Graff Henrichen von
Mühlberg/und Graff Poppen VII. von Henneberg/in derer Gegenwartig-
keit er (1) durch Erzbischoff Barden von Metz ließ die von ihm erweiterte
und verneuerte (S. Johannis) Kirche einweihen/(2) seinen Sohn den Jun-
gen Graff Ludwig tauffen/und hielt (3) zugleich auch Heimfahrt und Hauf-
wärme mit seiner Frauen Cäcilien auf seiner neuen Burg Schauenburg
vor dem Walde.

§. 17. An. MLXII. *Siegfridus*, Archi-Episcopus Moguntinus, Baro ab Ep- 1062.
(a) lib. & cap. cit. p. 81. (b) §. 9. B 3 sein.

Cupido decimarum, *stein*, decimas Thuringorum appetens, magnos ciebat motus, de quibus cœnobita Hersfeldensis ita: (c) *Wilhelmus* Orlamundanus, quem *Ditmar. Merseburg.* (d) *Thuringiorum* tunc potentissimum vocat, & militem Regis, apud *Lambertum* (e) dicitur *Marchio* Thuringiæ, reversus morbo correptus periit, &c. Sed is (*Otto*) frater & successor *Wilhelmi*, beneficia Moguntini Episcopatus (bona fratris à Moguantino) aliter obtinere non potuit, nisi promitteret, decimas de suis in Thuringia possessionibus daturum, & ceteros Thuringos, ut idem facerent, coacturum. Quæ res multorum malorum seminarium fuit, detestantibus omnibus Thuringis factum ejus, & asserentibus, se mori malle, quam Patrum suorum legitima amittere. Nullas siquidem decimas dabant Thuringi, sed ad coquinam Regis in quingentorum porcorum tributo annuo, à Rege *Thiderico* iplis imposito, tenebantur. (f) De *Ottone* fusiùs infrà. (g)

Ludovicus II. §. 18. *Ludovico I.* seu *Barbato* successit anno ætatis suæ XVII. *Ludovicus II.* Patri Filius, & secundus Thuringiæ Comes, *Vir Illustris.* (h) Qui, repudiata conjugē, *Udalrici*, Saxonie Ducis, filia, homicidio & adulterio se polluit, duccens anno MLXV. *Adelheidam*, *Ottonis*, Marchionis Stadenfis, filiam, & *Friderici III.*, Comitis Palatini Saxonie, viduam, qua de prolixius *chronic. Citzens.* (i) & *Hist. de Landgrav. Thuring.* (k) *Chronic. Gozecens.* (l) facit eam *Ottonis* (*Utonis*) de *Aleslephe* (*Ufleben*) natam, ejusq; tota narratio alia est. Ob hæc crimina non anno M.CXIV. (m) sed MLXX. (n) instinctu *Adelberti*, Archi-Episcopi Bremensis, captus, inque arce *Gibichenstein* per biennium ferè detentus fuit. Tandem, dispositis ad fugam equis, & prælongiori veste indutus, voto prius *S. Ulrico* facto, per fenestram in Salam se dedit præcipitem; (inde *Salus*, seu *Saltator* dictus, *der Springer*) exceptus autem à piscatoribus, & equo, cui *Cygni* nomen erat, impositus, *Sangershusam* venit, ibique anno MLXXII. in memoriam istius Sancti templum erexit cum perpetuo memoriali:

condit templum, SUSC. PE SANCTE DOMUM, QUAM VINCTUS COMPEDE VOVI! (o)
monast. Reinhardsborn. Pœnitentiâ tandem ductus fundavit pulcherrimum monasterium *Reinhardisfontanum*, Ordinis Benedicti, (à *Reinhardo* figulo, propè fontē domunculam inhabitante, ita dictum, (p)) in sylva Thuringiæ, anno MLXXXV. (q) seu MLXXXIX. in quo sub habitu religioso an. MCXXIII. æt. suæ LXXIII. obdormivit. *Ludovicus Comes Monachus factus beato sine quievit.* (r) Jacentem eum in loculo riserunt nobiles, dicentes: ecce, quàm devotus Monachus factus est Dominus noster, quàm probè ordinem suum observat, & silentium! (s) Epitaphii inscriptio talis: A.D. MCXXIII. II. NON. MAJ. OBIIT LUDOVICUS SECUNDUS COMES THURINGOR. HUIUS ECCLESIE FUNDATOR, NOSTRI S. BENED. ORD. MONACHUS. *Wallramus*, Episcopus Cizensis, Promotori suo *Henrico IV.* Imp. gratificatus,

(c) *Lambert.* ad ann. 1062. (d) *L.V. chron.* p. 112. (e) ad ann. cit. (f) *vid. antiquit. Brunsvicens.* Maderi p. 9. (g) ad ann. 1067. (h) *chron. Gozecens.* ad ann. 1055. (i) ad ann. 1065. (k) c. 13. (l) ad an. jam cit. (m) *Dodechin. append. ad chron. Marian. Scot.* (n) *hist. Landgrav. c. 15.* (o) *chron. Citz.* ad ann. 1065. *Hist. Landgr. l. c.* (p) *annal. veter. Landgrav.* (q) addit. ad *Lambert. Schafnaburg.* (r) *cæd. addit. ad an. 1123.* (s) *Luther. in colloqu. sympof. f. 273. & 342.*

rus, per literas monuit hunc *Ludovicum*, (quem *Serenissimum* & *gloriosissimum* Principem vocat, licet adhuc *Comitem*,) ut partes *Henricianas* amplecteretur. Sed vide sis responforias ejus apud *Dodechin.*, (r) & reponere *Wallramum* in indicem *Præsulum Numburgensium*, quod nesciit Abbas *S. Dysibodi*. Peperit *Adel-* Liberi L.
heidis ei (1) *Ludovicum III.* (2) *Udonem*, seu *Otonem*, Episcopum *Citizensem XII.* dov. II.
 (u) (3) *Henricum Rasponem*, (4) *Hermannum*, Dominum ditionis alicujus in Thuringia, & conditorem *Hammersteinii* & *Hammerslebit*, ab *Henrico V. Imp.* captum, & in vinculis an. *MCXIV.* extinctum. *Rechenbergius* noster (vv) addit *Conradum*, verum historia *Landgraviorum* (x) 4. tantum meminit filiorum. (5) *Cunigundem*, uxorem *Dedonis*, *Comitis Witinensis*, seu, ut alii rentur, *Wichmanni*, (*Witzmanni*) *Comitis de Saxonia*, (y) & fundatricem cœnobii *Regularium* in *Kalteborn* propè *Sangerhusam*, licet hoc annales dicti *Wichmanno* tribuant, (6) *Adelheidem*, *Ulrici*, *Comitis Orlamundani*, conjugem. (7) *Caciliam*, *Gerlaci*, *Comitis de Waldense*, vel *Wildense*, (*Pistorius* scribit *Walterfah*,) qui est tractus *Dessaviensis*, uxorem. (z) Ipsa verò *Adelheidis* mater pro peccatis suis satisfactura, condidit (cum marito) monasterium *Schiblicense*, pro monialibus, prima ibidem *Abbatissa*, circa AC. *MLXXXIX.* & *Oldenslebiense* propè *Saxiburgum* pro monachis anno *MLXX.* utrumque sub regula *S. Benedicti*. (a) Defuncta anno *MCX. XV. Kal. Novembr.* monast. Schiblicense & Oldenslebiense.

§. 19. Hic *Ludovicus Salius*, non *Barbatus*, (b) Comes hereditarius Thuringiæ, circa annum *MLXV.* exstruxit inexpugnabile castrum (c) *Wartburg*, in petroso vertice supra urbem nostram. (d) *Sieffried Presbyter* (e) habet annum *MCXL.* *Dresserus ML.* (f) Alii *MLXII.* (g) Scilicet Comes, feras aliquando in venatione insequens usque ad *Hörselum*, hinc ad montes urbi imminentes, fessus tandem in cacumine montium substitit, servos venatoresq; suos præstolans. In hac excelsa specula totam viciniam longè latèque contemplanti mirè placuit amœnitas loci, statuitq; penes se, castrum ibi exstruere, idq; *Wartburg* appellare, quasi cogitasset: *Wart/expecta*, tu mihi eris *burgum*: seu, *Wart/Berg/hic meum fiet burgum*. Sic à specula traxit nomen *Wart-Berg*/ seu *Wart-Burg*/ vel *Wartenberg*/ aut *Wartenburg*/ (non *Warchberg*/ vel *Wareberg*/(h)) & *burgo*, vel *monte*. Illud verò à *bergen*/ abscondere; in quam nempe speculam se turò abscondere posset. Quæ verò *Dresser*. (i) *Bang.* (k) & *Binhart.* (l) cum suis sociis garriunt de terra, propè *Schauenburgum* clanculum effossa, & noctu huc deportata, ne in alieno solo fundamenta arcis poneret *Ludovicus*, siquidem mons iste, in quo struere meditabatur, ad *Franckensteinios* spectabat, unde dicatur? nuz vario- rum,

(1) c. ad an. 1090. (v) vid. Lang. chr. Citiz. ad an. 1126. & Sagitt. in hist. Episcop. Numburg. §. 14. (vv) in specim. I. Hist. Sax. §. 2. c. 1. §. 10. (x) . 13. (y) annal. veter. Landgrav. (z) hist. Landgrav. c. 13. (a) vid. theatr. m. illustr. Viror. Corb. Sax. c. 37. (b) Sieffrid. Presbyter, l. I. epit. f. 692. P. Albin in dr. Meißnisch. Land. Chron. f. 410. (c) annal. vet. Landgrav. (d) chron. Citiz. ad h. ann. Spangenberg. chron. Sax. c. 178. f. 260. Calvis. ad h. ann. (e) l. c. f. im Buch von Städten p. 277. (g) Spangenberg. l. c. Binhart. l. I. chron. p. 86. Rivand. chron. p. 204. (h) hist. Landgrav. . 93. & 95. (i) l. c. (k) chron. p. 44. B. & 45. A. (l) l. I. chron. p. 86. seq.

Thuringia
comparatur
homini,

VVartbur-
gum,

mons Otto-
nis Mar-
chionis,
1067.
Collusio
Henr. IV. &
Sigfr. Mo-
gunt.
1069. 1073

1073.
origo novi
Isenaci,

aqua sali-
entes Er-
furti,

1104.
cella
S. Martini
ad Vierram,

stabat, gerræ germanæ sunt, & nihil amplius. Cur ergo *Andreas Toppius*, Parochus in minori Denstedt, de fraude & perjurio *Ludovici* blaterat? (m) In antiquo *chron. Isenac.* (n) Thuringia nostra homini comparatur. *Wartburg* caput *vertex*q; provinciae est. *Elgersburgum* ad sylvam *Semanâ brachium dextrum*: *Ebersburgum* ad *Hercyniam sinistrum*: *Weisensa cor*: *Eckhardsberga* verò pedes dabit, qui descendunt in *Salam*. Ita: naturâ & Arte satis munitum est *Wartburgum*, altissimis fossis & petris undiq; cinctum, nec alia, nisi una via, eaq; utrinq; per durissima saxa multo labore fissa, ducit in istud, vetustissima *Landgraviorum Thuringiæ sedes & Genitrix*, *S. Elisabetha domicilium & oratorium*, *Lutheri Pathmus*, *sublimisq;* totius Provinciae *specula*.

§. 20. Quanta juba fuerint in Thuringia ob excessum *Ottonis*, eò quòd iste Marchio primus ex Principibus nostratib' *decimas* e. suis in regione possessionibus dare consensisset, & per hoc calamitatem maximâ genti suæ invexisse videretur, doctissimus *Lambertus* latissimè dicit. (o) Idem collusionem *Henrico IV. & Siegfriedi Moguntini*, nec non colloquium inter *Henricum & Saxones Gerstunga* habitum, (p) publicè dabit. Non simpliciter eximi cupiebant Thuringi à decimis, licet *Moguntino* eas denegarent. Dabant enim aliquas *Fuldensi & Hersfeldensi Prælati*, singula candidè, copiosè & accuratè dicente *Lamberto*, qui multorum instar tibi erit.

§. 21. Sub idem tempus (alii habent *MLXII* (q) & *MLXX*. (r) idem *Ludovicus II.* antiquæ, inque cineres suos dudum collapsæ urbis rudera ultra *Hörse-lum* versus *VVartburgum* in villam *Crimmelbach* transtulit, adeoque novam (cui tamen vetus nomen adhæsit,) condere, murisque cingere cœpit, confluentibus ex vicinis agris, *superiori Stedfeldia, Fôrtha*, ex v. ille propè cœnobium Catharinianum, *Amra, Monariede &c.* colonis, qui jure civitatis donabantur. Primus ille *Ludovicus* salientes in monte *Petrino* Erfurti aquas de assurgente versus occidentem colle per plumbeos canales duxit. (s)

§. 22. Sub *Burcardo* Pettini cœnobii, quod Erfurti est, Abbate, qui anno *MCIV.* sedere cœpit, cella *S. Martini* ad *Werram* suprâ pagum *Falchenau* eidem monasterio accessisse dicitur. Quippe *Ruthardus*, ex Abbate *Archi-Episcopus Moguntinus*, *Cæsaris* irâ *Moguntia* exul frequentius Erfurti & in isto pago moratus, ad flumen ambulando Numini preces solvere sueverat; cumq; à dextro ripæ sub altissimis præcipitiis fons crystallinus ebulliat, amœnâ solitudine loci captus, ubi præcipitia recedunt in sinum, altare *S. Martino* erexit, & additis postea jugeribus, cum angustia & sterilitas peculiarem monachorum cœtum non aleret, cœnobio *Petrino* donasse fertur. (t) Diximus verò alibi, (u) *Ludovicum IV.* seu *Ferricum* circa annum *MCLX.* (*Bangius* habet *MCCCLV.* (vv) qui calculus haud placet,) antiquissimum monasterium *S. Petri Crucisburgi* ad *Vierram* Ord. *Bened.* in arcem, seu palatium suum commutâsse. Quod cum ægrè ferret Abbas montis Pettini Erfurti, donavit eidem

Ludo-

(m) in Hist. Isnac. MS. c. 8. p. m. 60. (n) de anno 1407. (o) ad ann. 1073. (p) ad ann. jam cit. & 1069. (q) Biphart. l. c. p. 87. & 105. (r) Meriar. in descript. citul. Saxon. superior. (s) Gud. l. c. p. 29. (t) Idem l. 2. (u) Zeitsf. erb. P. II. them. 123. p. 635. (vv) in chron. p. 139. 2.

Ludovicus cellam istam *S. Martini* infra *Francherodam*. Cum verò *Spangenberg* scribat, (x) *Bonifacium*, fundatorem cœnobii *Vierrani*, istud Prælate *Erfurten*si subjecisse & commendasse, fabulosâ innixus fundatione *Dagobertinâ* montis ejusmodi *Petrini*, verba dat & amplius nihil, (y) Non sa-
tis autem videbatur *Christiano* *Moguntino*, *Militi & Episcopo*, ideò *Ludovicus* cum rogare haud destitit, donec pro refrigerio animæ suæ aliud monasterium *Virginum* *Ordin. Augustin.*, in memoriam *S. Jacobi*, extra muros *Crucisburgi* in ripa *Vierre* an. *MCLXXII.* conderet, ei que omnia bona, census & jura *Peerini* monasterii in monte conferret. *Militem & Episcopum* conjunximus. Stupenda enim narrat *Kranz* (z) de *Christiano*, quod scilicet equo sedens, *Christiani* indutus thorace, & desuper *hiacynthina tunica*, in capite *galeam ferens deauratam*, *Moguntini* in manibus autem *clavam trinodem*, uno in prælio suâ manu non tantum novem habens, prostraverit pugnatores, sed etiam septendecim nobilioribus terra dentes cum petra manu suâ excusserit. Hinc *Paschalis* strenuitatem illius in armis admittans, vocat eum *Christianissimum Christianum*, & *Romana Ecclesia filium fidelissimum*. Quid verò *Abbas Lubecensis Arnoldus* ad hæc? rite legas & expendas velim. (a)

§. 23. Annò *MCXIV.* *Paschalis cellam Paulinam* [erat in saltu *Thuringiæ* amplissimum monasterium cœtus *Benedictini*, à nobili & religiosa femina *Paulina* conditum] confirmat, cujus fundationem meminit *Anonymus* collector quorundam *Germaniæ* monasteriorum. (b) Cum *Adelbertus* *Moguntinus*, *Dux Lotharingiæ*, circa annum *MCXXIII.* à *Provincialibus*, qui *Tuterstein* marcham incolunt, decimas frugum exigeret, illique fortiter resisterent, contigit, quosdam ex eis à militibus *Episcopi* occidi, alios obtruncari, nonnullos verò captivos abduci, unde populi *Thuringorum* permoti, ac simile sibi metuentes, in colle *Treterburg* de cunctis finibus suis conveniunt, jamque civitatem *Erphesfurd*, quâ tunc *Episcopus* fortè manebat, *Heinricæ* Comite Duce, cum viginti millibus irrumpere parant, cœptumque perpetrassent opere, si non ideo *Episcopus* prudentiori eos avertisset consilio, & decimarum postulato aternam renunciasset. (c) Dicebat quidem *Adalbertus*, non sibi sed altari se petere, atque ut hoc ipsum subditis persuaderet, de jugeribus suis decimas *Ecclesiæ B. M. Virgin.*, quæ tunc sola in urbe parochialis erat, persolvit. Hinc est, quod adhuc *Archiepiscopales* illi agri, solusque *Electo*r in *Thuringia* decimas solvat. Coactus ergo pro se posterisque jurare, ne decimarum unquam mentio fiat. Nec Successores, atrocitate eventuum territi, decimas unquam exegerunt, addit *Guden*. (d) *Communes Chronographi* bis hanc rem narrant anno *MCXXIII.* & *MCXXVIII.* At semel tantum accidit. Per *Marchiam Tutersteinensem* intelligo *Eichsfeldiam*, quæ etiam *Marchionatus* in *Duterstad* appellatur. (e)

III 4.

cella Paulina.

II 23.

concursum Thuringorum ob decimas.

Moguntia renunciat decimis.

Marchia Tutersteinensis.

§. 24.

(x) in hist. Bonifacii c. 17. (y) Vid. Sagittar. L. I. Antiquit. Ducat. Thuring. c. 11, & Griffl. Zuffl. I. c. p. 630. (z) L. VI. Metrop. c. 49. (a) L. II. chron. Slav. c. 28. p. 286. (b) chron. montis Sereni à Madero annex. p. 278. (c) in addit. ad Lambert. (d) L. I. hist. air. p. 30. (e) vid. Meibom. in aur. bullam Andronici Imp. notas.

1125.
Ludovicus
III. fit pri-
mus Land-
gravius.

1130.
officiales o-
pus heredi-
tarii.

§. 24. Ludovicus III. Salii F. anno MCXXV. duxit Hedervigam, Lotha-
rii Saxonis Imperatoris filiam. Qui videns, generum suum esse militem stre-
nuum & potentem in Thuringia & Hassia, de consilio Principum ipsum cum vexillo-
rum festiva exhibitione, ut moris est, Imperatoria legatione, [largitione le-
gunt *Annales veterum Landgraviorum*,] solenniter extulit, & cum magno pre-
conio ei nomen PRINCIPIS imposuit, & Landgravium Thuringiæ ipsum proclama-
ri ab omnibus fecit; (f) deditque ei diversos Officiales hereditarios, nobiles
Vargulanos Pincernas, Slothemios Dapiperos, Ebersbergios Marschallos,
à Vanne Camerarios, & Kirchbergicos Comites Burggravios. (g) Expen-
das velim singulas voces. Viderat & audiverat Lotharius, Ludovicum esse
militem [Comitem antea Thuringiæ hereditarium,] strenuum & potentem,
[patriis enim avitisque opibus generositatem & militiæ peritiam addiderat,
(h)] in Thuringia & Hassia; de consilio Principum [quis Moguntinum hic
exceperit?] ipsum igitur, ut moris est, Imperatoriâ legatione solenniter extulit,
& cum magno elogio ei nomen PRINCIPIS & LANDGRAVI [totius] Thuringiæ
contulit, proque tali ab omnibus & singulis nominari & honorari jus-
sit. Quid amplius poscis? Pincernis Vargulanis in officio postea succede-
bant Schenckii Tautenburgici. Testes inter reperi annô MCCVIII. Rodol-
fum Pincernam. Datæ erant literæ Eckhardisberg. De Slothemii alias
vidi literas, datas in Stolhem anno MCCCXVI. die S. Chilian, quarum
exordium hoc: Nos Berthous & Heyno Fratres, Dapiferi & Domini in Slo-
them. Notanter & distinctè dici volebant Dapiferi & Domini in
Slothem, ut Christianus Pincerna & Dominus in Tautenburg. Ex quibus faci-
lè colliges, nomina Dapiferorum & Pincernarum, seu Schenckiorum,
olim non fuisse simplicia cognomina, verum splendida officii dignitatisque
in Thuringia nomina. Ebersbergii Marschallis successerunt in munere
Gosserstedii. In literis anno MCCLVI. XIV. Kal. Novembr sic: Ego
Heinricus Camerarius, dictus de Vanre &c. Kirchbergici adhuc titulo Burg-
graviorum gaudent, de quibus in *Historia nostra Kirchbergica* si Dominus
voluerit] verbosius. Recentiores quidam, ut Calvisius, (i) Winckel-
mann, (k) Kupferschmied, (l) & alii, Ludovicum Barbatum pro primo
Comite Provinciali habent, sed ipse Conradus in diplomate suo Comitem
tantum nominat. Tertius Ludovicus, abolito Comitum Thuringiæ no-
mine, Principis & Landgravi characterem à Socero suo primùm obti-
nuit cum Marchionatu, atque summa in omnes terræ illius Comites,
[quorum duodecim Bangius (m) & alii plebeji saltem proferunt,] No-
biles, Monasteria, & urbes (n) potestate. Et sicut olim Marchiones
abs

(f) Hist. Landgrav. c. 13. (g) Spangenberg. L. II. chron. Querfurt. c. 38. p. 122.
(h) Guden. l. c. p. 31. (i) oper. chronolog. ad ann. 1039. (k) Cæsareolog. p. 75. (l)
in chron. suo p. 297. (m) chron. l. 54. B. (n) conf. Hoxstedt. L. V. c. 14. de causis bel-
li German.

abs Imperatoribus feuda recognoscebant : ita à Landgraviis Comites *Stollbergensis*, *Glichenfis*, *Schvartzburgicus*, *Mansfeldensis*, *Hohnsteinensis*, & alii, Dynastias suas jure fiduciario posthac obtinere debebant. Ille, quem crebris dixi, *Gudenus*, *Joannes Mauritius* erat, [plures enim sunt,] J. U. D. ^{errores Gudenii,} & Prof. Publ. Erfurti, nec non Juridicæ Facultatis, Electoralis Judici & Præfecturæ Assessor, ille, inquam, bene multa dicit contra. (o) At si parcius, modestius & verius, rectius utique, factus esset. Nihilne aliud hætenus à Ludovicis nostris actum est, quam ut, abolitis *ArchiEpiscopi* vicibus, se *Dominos Provinciae* constituent? hoc sine controversia verum est, publicam utilitatem [obtentis legitimè juribus & immunitatibus Principis] non periclitari, nec [legitima] *Moguntini* jura novè hòc titulò impeti. Verùm *Ludovicum* nihil potentia, vel jurium amplius in *Provincia* consecuturum, quibus, sicut hætenus, Electoris sui nomine, præerit, suas tantum villas, pagos & arces, quas vel *Moguntini* beneficio, vel ex hereditate *Majorum* tenebat, titulò magis honorifico *Eum* judicaturum. Et sic tandem utriusq; *Provincia Landgraviis*, ex indulgentia *Moguntinensi*, originem cepisse; hæc sanè falsa & insulsa sunt, & supra à Nobis rejecta. Elevatur certè *Majestas Principis in splendore Ministrorum*. Et annon *Majestas Lothariana*, imò totius Imperii Romani, in Illustrissimo splendore *Landgraviorum* summè elevata est? annon *Principis & Landgravi Thuringiæ* nomen universalem potestatem in regione attulit? quid nomen sine re? Sic nullum fuisset *Lotharii* beneficium Genero concessum? & dic mihi, sodes, quid est *Landgraviatus*? mihi Quid est regio, & Comitatus Jus supremæ Jurisdictionis, indultu Cæsaris, fideliter exercenda. Promisit CL. *Tenzelius* (p) ex speculo monetario *Frisiano* nummum cum inscriptione: *Ludovicus Provincialis in Cinda*. *Gudenus* verò alium dedit (q) cum epigraphe: *Ludovicus Provincialis Comes de Isenac*. Dicuntur etiam *Comites Regionarii, Landgravi Provincia Thuringia*. ^{nummi Ludoviciani,}

§. 25. Dubia verò restant: (I) an *Hermannus*, Comes *Winzenburgicus*, Dominus *Thuringiæ* unquam fuerit? asserit *Engelhusius*: (r) ^{an-} *ax-* ^{rica,} *tea* terra *Thuringiæ* fuit sub Comite de *Winzingeborg*. (II) an *Ludovicus* ab eo acceperit? ait *Dodechini* appendix ad *chron. Mariani Scoti*: (s) *Ludovicus* Comitatum *Thuringiæ* *Hermann* in judicio sublatum à Rege suscipit. (III) an *Wincenburgi* traditio verè facta sit? affirmat *chronicon Montis Sereni*: hujus perfidia vindex *Luderus Rex Wincenburgi*, castrum ipsius, fregit, & Comitatum ipsius dedit *Ludovico dicto de Thuringia*. Sed *Ludovicus* erat Comes hereditarius *Thuringiæ*, antequam *Hermannus* bonis suis

(o) L. I. hist. Erfurt. p. 32. seq. (p) colloq. meistr. ann. I. Meas. Sept. p. 596. (q) in hist. cit. p. 31. (r) in *chron.* p. 223. & in *vitis Imp.* ex *Brunsvicensi* domo, quas reperies in antiquit. *Brunsvic. Mader*, p. 60. (s) ad ann. 1130.

fuis privaretur. Seu enim captum casumve eum dicas anno MCXXX, (r) aut MCLI. (u) vel MCLII, (w) valde tamen dubito cum *Sagittario*, (x) an unquam *Ludovicus* acceperit Comitatum istum. Legas enim velim, quæ *Krantzius* narrat (y) de conjunctione Ecclesiæ Hildefiensis & hujus Comitatus. *Gabriel Bucelinus* (z) de bonis *Hermann* per Thuringiam tantum loquitur.

1138.

Monast. Volkenrod.

1140.

obitus Ludovici III. & liberi,

§. 26. Eodem annò, quò nascitur *Ludovicus IV.* fundatur monasterium *Volkenrodense*, Ordinis, seu potius reformationis, Cisterciensis, ex quo primi Monachi in cœnobium *Luccense* translati sunt. Biennio post obiit *Ludovicus III.* relinquens [1] *Ludovicum IV.* seu *ferreum*, à perpetuo lorice indumento sic dictum, [2] *Ludovicum Junio*rem, fundatorem arcis *Tamsbrücken*. *Rechenbergius* noster addit *Henricum Rasponem*, in pueritia mortuum. (a) [3] *Ceciliam*, [aliis *Jutam*, seu *Juditham*] *Vladislaus*, Bohemiæ Regi, anno MCLIII. nuptam. [4] *Adelheidam*, Abbatissam claustrî Nicolaitani à se hîc conditi. Superaddit *Rechenberg* (b) *Alehtildem*, *Diterici*, Comitîs *Wethinensis*, uxorem. Ajunt tamen alii, ipsam puellam mortuam esse. Eodem annò confirmat *Henricus Moguntinus* foundationem cœnobii in *valle Georgiana*, reformationis Cisterciensis, non familiæ Benedictinæ, (c) factam à *Sizzone*, Comite *Kevernburgico*, & conjuge ejus *Gisela*, adductis primis cœnobitis *probabilis vita & boni testimonii* ex *Morimundo*, uti nuper in singulari dissertatione cuncta dixi fusiùs & distinctiùs. (d)

monast. Valis Georgiana,

1141.

decima Altenberga cognata,

§. 27. Anno MCXLI. *Marcolfus*, Archi Præsul Moguntinus, multas decimas contulit Ecclesiæ *Altenbergensi*.

In nomine S. & Individuæ Trinitatis. *Marcolfus*, Dei gratiâ Moguntinensis ArchiEpiscopus. Quoniam semper rationabilibus desideriis assensum præbere, & paci utilitatique Dei servorum nos deceat providere, omnium tam præsentium, quam futurorum fidelium notitiæ tradimus, qualiter petente *Ernesto*, Abbate Venerabilis Monasterii S. Mariæ Dei Genitricis & Virginis, Sanctique Joannis Evangelistæ, quod in loco situm est, qui *Reinherisbrunn* dicitur, loca, quæ in orientali plaga eidem adjacent monasterio, quæ à loco incipientes, qui *Adelgerishagen* dicitur, vadunt per villam *Tenneberg* ad rivum *Loisaba*, indeque tendunt ad aquam, quæ *Luia* vocatur, & sic versùs meridiem ad locum *Accaram* dictum, & vicum *Ersesros*, itemque ad villam *Hoyeriden*, & viculum *Disierberg*, usque ad monastem *Scorvenburg* progrediuntur, ad Ecclesiam in villa *Altenberg* constructam, quæ

(r) chron. Sax. & Marian. Scot. ad h. ann. (u) chron. Pegaviens. ad h. ann. (vv) Engelhus. l. c. (x) in epist. de antiquo Thuring. statu p. 63. (y) L. VI. Saxon. c. 11. & L. VI. Metrop. c. 21. (z) in annal. German. ad ann. 1130. (a) l. c. §. 11. (b) l. a. (c) Bucelin. German. sacr. p. 3 §. a. (d) diss. m. histor. 10.

quæ & parochia est, determinavimus, & quicquam infra jam dictum terminum habitantes, vel habituri decimas &c. Actum ab incarnatione Domini MCXLI. indict. IV.

Annò MCXLVIII. decessit *Hedv.*, Lud. III. uxòr. Et quamvis ultimum vitæ hujus annum MCXL. dixerim cum autore *veterum Landgraviorum annal. Hist.* tamen eorund. (e) cum Bangio, (f) Rivandro, (g) & aliis mavult annum MCXLIX. Sed epitaphium ejus in cænobio *Reinhartsbornensi* calculum nostrum approbat, & est tale:

Anno MCXL. Pridie Idus Januar. obiit Ludevvicus Primus Thuringorum Landgravius, Fil. Ludevici Fundatoris NRI. H. sepultus.

Si igitur, mortuâ *Hedviga*, unum annum supervixit, certè an. MCXXXIX. illa viam uniûersæ carnis calcavit, ut errorem calculi mei ipse corrigam. Sed istud incertum est. Facit etiam *Pfefferkorn.* (h) natalem *Ludov. IV.* vetustiorum quam ego. Habet enim annum MCXXXIX. Dixerim cum *S. Augustino*: (i) Quisquis hæc legis, ubi pariter certus es, pergas mecum, ubi pariter hastas, quæras mecum, ubi errorem tuum cognoscis, redeas ad me, ubi meum, revoces me. Sequenti anno conditum est monasterium *Lehtershusanum* à Comite de Grunbach.

§. 28. Succedit *Ludovicus IV.* Qui lenis, humilis & liberalis erat, nihil non indulgens Nobilibus & Præfectis suis. Quâ occasione cristas attollere cœperunt, Principemque suum contemnere, subditos verò novis oneribus gravare. Nullam enim, seu modicam saltem, Reipub. curam gerebat ille, venationibus contra lusibusque bonas horas impendens. Accidit ergo, ut feram aliquando insequens à ministris longius secederet, & in avia deductus hinc inde vagaretur, tandem nocte intempestâ ad fabrum quendam ferrarium *Rulanum* diverteret. Rogatus ab hoc: quisnam foret? venator, dixit, & famulus Principis. Tum faber: *Phy! miserabilem istum Landgravium, quisquis nomen ejus profert, os eluat. Na propter illum tu vix transgrediêre limen meum. Adeò sordet memoria ejus!* Postea per totam ferè noctem laborans faber, quoties malleo majori ferrum in incude compingeret, toties amarulentissimis convitiis incessebat Landgravium; induresce tandem aliquando Princeps infauitissime! *ecce vicam tibi extendunt Numina, pondus inutile, & sordidum mundi apostema! omnibus enim molestus, nullique sis utilis. Lapidum dicunt, tibi quod dixerint cives. Hic te naso suspendit adunco, illi facile tibi persuadet omnia, supraque modum novis exactionibus subditos tuos emungit. Nobiles, Quæstores, Præfecti, & alii tui ministri ditescunt, tu verò, mollicelle, ad incitas redactus stipem propediem petes ostiarim. Ut te atque istos Dîperdant!* Hæc *Rulanus*. Quæ omnia Princeps totam noctem infomnem ducens audiit, sicque munere suo dexterius fungi

C 3

(e) c. 18. (f) chron. p. 59. (g) chron. p. 240. (h) in Thuringia sua c. XV. p. 139. (i) L. I. de Trinit. c. 2. §. 3.

didicit. Ita secundum scommata suorum, ad fabros ferri ductus est, & malliatus ibi, & fabricatus, & durus effectus est, (k) adeo infensus postea Nobilibus, ut cogeret rebelles aratro terram proscindere. Accidit quodam tempore, ut iniret cum eis conflictum, & fortunâ sibi arridente & iustitiâ omnes illos cepit: quos tamen piissimus Princeps noluit interficere, nec exhereditare, ut bene decuisset; Sed eos humiliando compulit, ut loco jumentorum & equorum aratrum in agro ad arandum sub manibus flagellantium traherent, ita quod semper quatuor unam lineam ararent, & sic alterando & continuando integrum agrum, juxta morem rusticorum, araverunt propriis corporibus. Et in hujus rei perpetuam memoriam Princeps fecit talem agrum lapidibus magnis signari & circumdari, & privilegiavit hunc, quod quicumque malefactor ibi conveniret, non deberet capiâ quocunque ibidem; & qui hoc infringeret, crimen læsæ Majestatis incurreret. (l) Is verò non nesciens, nusquam tutam sibi fore fidem, semper ambulavit in armis. Inde ferreus dictus est, der eiserne Landgraff / cujus effigiem ostendit Wartburgum. Uxor ejus Juditha, Conradi III. Imp. filia. Pistorius (m) facit eam Friderici, Sueviæ Ducis, natam, & sororem Barbarossæ Cæsaris.

1151. Circa annum MCLI. [aliis MCXXXI. MCXL. MCLIV. & MCLXIV.] transfertur Monasterium, ut puto, Petrinum ex monte Petrina in urbem, Sanctoque consecratur Nicolao. Erat ibi olim magna curia lapidea, quam Adelheidis, Ludovici III. Af. se emtam in hoc claustrum pro monialibus sub regula Benedictina commutavit, prima ejus Rectrix. Cui Patrens antea multa contulerat prædia, villas, pascua, nominatim Benernfeld & Bollenrode, sylvas etiam, ut Rogelberg und an der Kniebrechen &c. Anno MCLXV. jussu Friderici I. Imp. muros Erfurtensium dejecit Ludovicus, quod Præsul Moguntinus Conradus, Comes Wittelsbachensis, Papæ contra Cæsarem assisteret. Cum eodem affine suo Friderico ad Comitia Erfurtensia, abijt, ubi in æde B. Virginis Eques auratus abs Eo solenniter creabatur. Profectus quoque cum Eo in Poloniam. Reversus Maximum Hospitem lautissimo excepit convivio Nuenburgi. Quod castrum mirè placuit Imperatori. Sed hoc unicum desiderabatur, quod careret muris. Eja, dicebat Noster, intra biduum Tibi fecero. Ocius interim ex tota Provincia vocatis Comitibus & Nobilibus splendide vestitis & eleganter armatis, arbera Generosioribus suis cinxit. Quævis visis, stupuit Cæsar, asserens: se nunquam fortiora & pulchriora spectasse moenia, quam hac Spartana. Agesilaus enim roganti, cur Sparta moenibus careret, respondit: Viris, non lateribus cinctâ est. (n) Si incolæ bene sunt morati, pulcre munitum oppidum. (o) Inde Georgius Sabinus (p) salsc, at nervosè in munitiones Germanorum:

munitiones Germaniæ,
Quando ruinosis stabant circumdata muris
oppida, nec præceps fossa, nec agger erat.

Inclita

(k) hist. de Landgrav. c. 20. (l) l. c. (m) in genealog. Landgrav. nostror. (n) Plutarch. in Lycurgo, (o) Plaut. Persa. V. sc. 4. v. 6. (p) lib. epigrammat. p. m. 279.

Inclutatum belli Germania laude vigebas,
hoste tibi nullos incutiente metus.

At fossis postquam nunc es munita profundis,
aggeribusque urbes vallata arena tuas;

Nunc virtute cares : nunc supplex porrigis ultro
Omnibus imbelles hostibus ipsa manus.

Grandia quod trepidos formidine cornua cervos,

Hoc tua te fossis mœnia cincta jurant.

Huic vendidit Burcardus, Abbas Fuldenfis XXXIIX, Hattenhusium, oppida & Hildevartshusum & Cruitzburgum (q) inde graviter vapulat ab Eberhardo Ex-villa emt & bricio. (r)

§. 30. Gudenus iterum suo ore & more ita : (f) Ludovicus non diu con- ineptia Gudenus
venit cum superba potestate subjectio, nec Langravii posteris Vicedominatus
amplius creditus, sed alius missus, nomine [Gisbertus. Pauld post familia cuidam,
qua deinde nomen à munere traxit, atq; hodiernum in Thuringia viger, [Die vom
Wigthum] Vicedominatus officium concessum est. Hinc invidia; namq; adimi
sibi credidit Ludovicus IV., dum non conferretur dignitas, quam ex ordine Majores
habuerant. Heu mihi, quanta res est sapere ! Siccine Illustrissimo & Poten-
tissimo Principi & Landgravio Thuringia ac Hassia Vicedominatus in Provin-
ciis suis committi debebat à Moguntino ? Vide nos supra. (t)

§. 31. Morti jam vicinus Ludovicus in castro Nuenburgico nobiles, 1172.
aliquando rebelles sibi, ita affabatur : Ecce, ego moriar, & vobis sub pœna sul- memorabi-
pendii mando, ut, post decessum, Vos cum omni reverentia humeris vestris me por- lis sermo ad
tetis ad locum sepultura Reinhartsbornam, [sunt decem milliaria] uti factum Nobiles,
est. Nam plus quàm diabolum ipsum timebant. (u) Reliquit tres filios [1] Lu- liberi Lud-
dovicum V. successorem, [2] Hermannum primam Palatinum Saxoniae, [3] vic. IV.
Fridericum, primum Comitem Zigenhaynensem. Addit Rechenberg. (w)
Henric. Dominum in Raspenberg, ferocioris ingenii hominem, eitt wild
Rind/ vertit Rivander, (x) Patrem Judithæ, uxoris Friderici, Comitis Brenæ,
& Gozmanni, Comitis in Zigenhayn; Et filiam [4] Juttam, [aliis Sophi-
am] Bernardi, Saxoniae Ducis & Alcaniae Comitis, uxorem. Epitaphium
ejus hoc : Annò Domini M. C. LXXII. H. Idus Octobris obiit Ludevvicus, epitaph.
Thuringorum secundus Landgravius, Filius Ludevici Primi Principalis
Comitis.

Cur ergò Rivander (y) obitum ejus ad annum MCLXVIII. anno- error.
ravit ?

§. 32. Ludovicus V. devotus, justus & fortis Princeps, & summa libe- rali.
rati.

(q) Brovver. I. IV. Antiq. Fuld. p. 300. Hatticus in gloria Fulda. p. 128. (r) H. B. E. p. 34. seq. (s) §. 9. (u) Hist. Landgrav. 21. (vv) Specim. cit. §. 12. (x) in chon. p. 247. (y) L. c. p. 246.

onjuges
jus,

1175.
bellum cum
Erfurtinis

lapses Gu-
deni,

1179.
Ludovic.
captus

1180.

dimissus,
Hermann.
fit Palatin.
Saxon.

1182.

Προξεν-
βας
de Comitib.
Palat.
Saxon.
Athalbare,

ralitate erga egenos dictus *Mitis*, der *Milde* / aliquando se, uti *Patens*, vocavit *patientia Dei gratia* Principem & Landgravium Thuringiae. (2) Conjugis ejus prima *Margarita*, [aliis *Elisabetha*] Austriaca, *Leopoldi Ducis* filia, verum ob sanguinis propinquitatem repudiata: altera *Sophia*, *Woldemari*, Daniae Regis, vidua, propter filii cum *Friderico Imp.* inimicitias itidem rejecta. *Erfordienfes*, consilio & auxilio *Comitis Eivvini* & *Henrici*, temerario ausu Domino suo *Ludovico* inclyto Provinciali se opponunt, rebellare tentant. (a) Hic verò ira permotus castella *Henrici* destruxit. (b) *Temerarium ausum* vocat *Monachus Erfurtensis* Anonymus, quod Domino suo, inclyto Provinciali, se opposuerint *Erfordienfes*. *Gudenus* (c) omnia detorquens ait: ne degener à *Majoribus* videretur *Ludovicus V.*, jura *Patroni sui* invasit, sed irritò successu. A citato *Erfurtensi*, vel solo *Bangio*, *Mihlano*, rectius informari potuisset, quorum postremus ita: Anno 1177. erhüb sich ein Streit zwischen diesem Landgrafen und denen von Erfurt / welche die Grafen im Lande zu Düringen mit Geld zu sich gezogen / daß sie ihnen wieder ihren eignen Herrn Beystand leisten sollten. Intulerat *Henricus Leo* maxima damna *Northusa* & *Mülhuse*, capiens *Ludovicum* cum fratre *Hermann*o, quorum ille *Lyneburg*o deductus est *Sigebergam*. Audiens hoc *Fridericus I.* cum exercitu movet in Saxoniam, eidemque à *Præfectis Henrici* pleraque castella deduntur. (d) Videns tandem *Leo*, undique se premi, *Ludovicum* cum fratre suo, tanquam pacis mediatores, dimisit, ipse verò in exilium pulsus est. (e) In hac *Arnoldi* narratione *Hermannus* vocatur *Palatinus Saxoniae*, (f) quam dignitatem tamen anno *MCLXXXII.* indeptus est à *Friderico I.* in publico conventu *Erfurtensi*. (g) *Chronic. Montis Sereni* (h) gloriam hanc defert, *Ludovico* fratri. Num huic primùm oblatum, & post, consentiente *Eo*, *Hermann*o creditus fuit *Palatinatus*?

§. 33. Juvabit autem *progenitas* hinc facere de *Comitibus Palatinis Saxoniae*, quorum ortus ferè ad *Carolingica* tempora referendus, sub imperio verò *Henrici Aucupis* & *Ottonum* florere. Dignitas semper maxima, & prolubita Imperatorum ambulatoria, istò ævò fiebat hereditaria, primùmque fortè *Athalberoni*, *S. Bervardi*, Antistitis *Hildesienfis*, Avo materno, collata fuerit; quam conjecturam mihi fecit *Tungmarus*. (i) In his familiis, quæ adscripta fuit, prima traditur *Gozecensis*, nisi fortè *Comites Sommerseburgici* hanc dignitatem *Palatinam* ad *Gozecenses* transtulerint. *Fridericus*, filius *Dedonis* *Fridericus I. II. Comitis Wethinensis* & *Mersseburgici*, seu hujus nominis primus, ex *Agnete*, Proce-

(2) vid. supra & 12. (a) hist. Landgrav. c. 23. (b) addit. ad Lambert. ad an. 1175. (c) l. c. p. 38. (d) Arnold. Lubecens. l. II. c. 30. 31. 34. Engelhus chron. p. 241. Hist. Landgrav. c. 24. chron. Srederburg. c. f. Krantz. l. VI. p. 42. (e) conf. Sagittar. hist. Batavici c. 6. §. 46. seqq. (f) Arnold. l. c. c. 30. Gobel. Pers. cosmogr. erat. VI. c. 60. p. 273. Engelhus l. c. Krantz. l. d. c. 42. (g) chron. Bigaug. ad ann. 1182. Hist. Landgrav. c. 25. (h) ad ann. 1180. (i) in princ. vitæ istius Sancti.

Procerum de *Wymar* filia, variarum artium disciplinis in Illustri Collegio *Quedlinburgensi* instructa, suscepit *Adelbertum*, ArchiEpiscopum *Bremenlem*, *Dedonem*, Comitem *Palat. Saxon.*, & *Fridericum*, unamque filiam *Udam*. At quoniam *Proceres illi de Wyamar?* annon *Wilhelmi* Comitis, *Ottonis III.* ac *Henrici II.* ævo florentis, posterum, unde prodierunt *Orlamundani?* *Appendix Chronici montis Sereni* facit *Agnetem* *Dedonis II.*, *Misnæ* Marchionis filiam, ex *Ode Oramundana*, *Wilhelmi* fortè vidua, matre *Ottonis* Marchionis *Thuringiæ*, natam. *Dedo* iste cum in expeditione *Hungarica* anno *MXL.* ab *Henrico Imp.* facta, cunctis virtute militari se prætulisset, primus suæ stirpis monarchiam *Palatii* promeruit. (k) Occisus à sicario presbytero anno *MLVI.* (l) *Adam Bremensis* vocat eum *Decium*. (m) Succedit illi, ab *Henrico IV.* suffectus, frater ejus germanus *Fridericus II.*, qui cum multis *Saxoniarum* Principibus anno *MLXV.* Regi *Friderico III.* *Henrico IV.* pro perdita ejus gratia sine omni exceptione se dedit. Quæta contra datam fidem *Papiam* relegavit, unde tandem, recepta Regis gratiâ, in patriam reversus est. Ubi dum adhuc in arctissima custodia detineretur, & non tantum reditus, verum etiam vita desperata esset, devotionem quandam circa insigne monasterium *Gozecense* [infra *Naumburgum* ad *Salam*, (n)] exhibuit, quo de latius in chronico ejus. (o) Obiit anno *MLXVIII.* Conjux *Friderici II.* erat *Hedevrigis* *Bavara*, ex qua procreavit filium divitiarum & nominis sui heredem *Fridericum III.*, qui postea uxorem sibi associavit *Adelheidem*, *Udonis*, Comitis de *Aleslepe*, (p) seu Marchionis *Staden-* *Friderico III.* *sis*, (q) filiam, tam genere nobilissimam, quam formâ pulcherrimam. At quarto matrimonii sui annò (instinctu *Adelheidis*) sceleratè occisus, juxta curiam suam *Aplice*, [Schibliz] à *Ludovico II.* *Thuringorum* Comite, ie. anno *M. XLIV.* Autor *Chronici Gozecensis* (r) supponit *Theodoricum* & *Utricum* *Teutlebios* fratres, & *Reinardum* de *Reinstede*. Plurimi tamen inculant *Ludovicum*. (s) Filius ejus posthumus *Fridericus IV.* quinti *Friderico IV.* *Pater*, à *Friderico*, Comite *Sommerfenburgico*, sanguineo suo, ex *Uda*, *Friderici II.* *Palatini* sorore genito, novis in *Saxonia* motibus subortis, illustris *Palatinatus* *Saxonici* dignitate exutus est, consentiente *Henrico IV.*, qui eadem ab *Henrico V.* denuò privatus est. Hic scilicet Imperator *Fridericum* *Sommerfenburgicum I.*, seu *Juniorem*, captum duris & diuturnis vinculis maceravit, ut *Reinardus*, Episcopus *Halberstaden-* *Henrici V.* *sis* *queritur*. (t) *Henricus* enim *V.* regno per vim & sacrilegium Parenti erepro, diu adversus *Saxones* arma gessit, eos censu inaudito vehementer infestans.

D

(k) chron. Gozecens. pag. 212. (l) Lamb. Schafnab. ad h. ann. (m) L. IV. c. 18. (n) Spangenberg. chron. Mansfeld. P. I. p. 180. (o) à Madero edit. anno 1665. (p) chron. mont. Gozecens. p. 216. (q) vid. supra s. 18. (r) l. c. (s) hist. Landg. c. 13. Lang. chron. Citiz. ad ann. 1065. Spangenberg. chron. cit. p. 179. & P. specul. Nobilitat. L. X. c. 170. (t) in liter. anno 1114.

stans. Principes onerum istorum impatientes de libertate avita defendenda solliciti erant, quos ille omnes dignitate privabat, aliis in eorum locum suffectis. In his erant *Reinardus*, Præsul Halberstadiensis, *Fridericus*, Comes Arensbergensis, *Fridericus*, Palatinus Sommerseburgicus, *Rudolfus*, Marchio Stadenſis &c. Qui Proceres, adjuncto sibi *Lothario*, nuper Dynasta *Quersurtenſi*, nunc Saxonix Duce, & *Wicperto*, Comite *Groizenſi*, [est autem *Groiza*, vel *Groista*, è regione fluvii Elstræ, ad quem Pegavia, tribus milliaribus Lipsiâ distans,] aliisque, ab Imperatore hætenus crudeliter diræ prælium ad vexatis, cum eodem ad saltum *Welphonis* acerrimè confluxerunt. (u) Ibi saltum Cæsareus miles, cujus Duxque caputque erat *Hogerus* Mansfeldensis, à *Welphonis*, *Lothario* Sociisque victus & magnâ clade prostratus est annò MCXV. Quod virtus cruentum prælium alii descripsere fusiùs. (vv) Saxones enim, voce *Rein-* *hardi* Halberstadenſis, adeò animati, ut *hostes quasi oves aggressi tanto furore,* *Saxonica,* *ut viginti, imò triginta Imperiales ab uno Saxone occumberent.* (x) *Friderici II.* *Luscharis,* seu Junioris conjux erat *Luscharis*, filia *Rudolfi I.*, Marchionis Brandenbur- *Albertus,* gici & Stadenſis, ex qua sustulit filium *Albertum* Palatinum, & *Adelhei-* *dam*, Abbatissam *Quedlinburgensem*. Tandem conjugem sibi propin- *Luscharis* quiori consanguinitate conjunctam, quàm canones permitterent, dimi- *dimissa* sit, quæ *Erico*, Danorum Regi, cognomento *Lamm*, nupsit, eoque seu *occisa,* mortuò, vel in monasterium detrusò, ducta est ab *Hermanno Winzenbur-* *gico*, cui peperit tres filias. Ipsa verò, ἐν γαστρί ἔχουσα, cum marito suo postea interfecta est ab Equite Suevo, cujus absentis conjugem formo- *sam* & juvenculam per vim stuprâr. *Hermannus*. Decessit *Fridericus II.* *Palatinus Sommerseburgicus* annò M. C. LXII. XIV. Kal. Jun. Sepultus in monasterio, quod fundarât, Mariæ Vallenſi. Filius ejus *Albertus* eandem dignitatem summâ cum laude administravit. Etsi verò *Henrico Leo-* *ni* sanguine cohereret, tamen cum aliis Principibus [quos inter etiam *Ludovicus* Landgravius] arma contra eum sumſit. (y) Hòc *Albertò Som-* *merseburgico* & Palatino anno MCLXXXIIX. [*Chron. Quedlenburg.* habet MCLXXX. P. *Albin.* MCLXXVIII.] sine liberis defuncto, Comita- *H. Leo Pa-* *latinus,* tum sibi vendicabat *Henricus Leo*, qui etiam titulò *Palatini Saxonix* ulus. *Adelheidis* verò, soror *Alberti*, dominium istud vendidit *Wichmanno*, Ar- *chiEpiscopo* *Magdeburgico*. Sic res devenit ad ferrum & ignem. Sed *Henricus Leo* arcem *Sommerseburgicam* funditus dirutam Baroni *Warber-* *gio Eberhardo* tradidit, à quo cum instaurata nonnihil esset, à *Ludolfo*, *Wichmanni* successore, denuò everſa est. A quo tempore penes *ArchiEpisco-* *pos* *Magdeburgenses* remansit. *Leo* autem, ut omnia sua, sic *Palatinatum* quoque

(u) vid. citatos Autores à D. Sagittar. in hist. Halberstad. p. 36. (vv) quos dabit Ban-
gert. in not. ad Helmold. l. I. c. 40. (x) Engelhus. chron. p. 116. conf. chron. Go-
tzeens. ad ann. 1116. (y) Spangenberg. chron. Saxon. ad ann. 1164.

quoque perdidit. (2) Qui translatus non in *Ludovicum*, sed *Hermannum*, fratrem ejus, Thuring. Landgravium, quem aliquamdiu *Altstedii* sedem habuisse suam ex *Spangenbergio* affirmat *Sagittarius*. (a) A cujus filio *Henrico*, ejus nominis VII. Imp., deficientibus in eo nobilibus Thuringiæ Palatinatui Principibus, Palatinatus Saxonicus cum Landgraviatu ad *Henricum*, Mis-^{ad Misne-}niæ Marchionem, (b) *Wetinenſium* progeniem, ceu caput & fontem su-^{ſer,}um, transiit, penesque posteros ejus stetit usque ad *Fridericum Bellicosum*, Saxonie Electoratu maſtum. Imò vivente & volente *Henrico* Landgravio, spem fecerat *Frideric. II.* Imp. *Henrico* Marchioni tam de Landgraviatu, quàm Palatinatu Saxonie. (c) Verùm eòdem titulo quandoque [dixi quandoq,] utebantur Duces & Electores Saxonie, ex *Alberti Urfi* profapia descen-^{quando cum}-^{acceperit}-^{Albert.}dentes. Impetrârat autem *Albertus II.* Palatinatum hunc, cùm *Rudolfum* Habsburgicum suò suffragio Regem Germanie renunciâſſet. Ex quo ve-^{des Palat.}rò Electoralis dignitas in *Friderico Bellicoſo* ad Landgravios Thuringie & Marchiones Misnie annò MCCCCXXV. devoluta est, Saxonie quoque Palatinatu & veteri Palatinatus sede *Altſtedio* [jam à seculo nono autem talis *Altſted.* se-^{fuit}] eosdem auctos esse, certum est. Scribit quidem *Spangenberg*, (d) ^{Sax.}*Burcardum VIII.* Dynastam Quersfurtensem, ejusque filios, seculò exeun-^{habet vari-}-^{os Dominos,}te XIII. *Altſtedium* possedisse. Sed acceperint illud hypothecâ loco à Pa-^{civitas Pa-}latinis. Mansit etiam cum Palatinatu penes Saxones nostros lineâ *Er-*^{latina}^{quid t}*nestine*, atque ad *Albertinam* superiori seculò migravit. Urbs tamen *Altſtedensis* & Præfectura mox ad *Ernestinam* rediit, inque ea ad *Altenburgensem*. Hâc verò extinctâ, ad *Vinariensem*, *Bernhardum Junioſem*, hujus-^{bellum cum}-^{Ottone Mis-}que filium, *Joannem Wilhelmum*, & post hujus decessum, ad Ducem Saxo-Isnacensem *Joann. Georg. Junioſem*, Patriæ meæ Rectorem & Dominum Clementissimum. Erat igitur *Palatina civitas*, in qua ipsi Reges Germanorum ac Imperatores Romani Palatium & tribunal ordinarium ^{lis cum} habebant, inque eâdem tùm jura dicebant, tùm alia gravioris momenti ^{Moguntino,}negotia tractabant.

§ 34. Anno MCLXXXIII. *Wolframus*, Comes Kirchbergensis, Ab-^{1183.}^{Wolfram.}bas Imperialium monasteriorum *Werthinenſis* ad Ruram & *Helmstadiensis*,^{Abbas obiit.}obdormivit in Domino. Annò ſequenti bellum exarſit inter *Ludovicum*^{1184.}noſtrum & *Ottoneſem* Misnenſem, in quo hic captus, & *Wartburgi* cu-^{bellum cum}-^{Ottone Mis-}ſtoditus, tandem dimiſſus est. (e) Eòdem *Henricus* Rex, pro ſopienda diſ-^{nens,}cordia, quæ inter *Conradum* Moguntinum Archi-Epiſcopum, Comitem ^{lis cum}*Witelsbachium*, & *Ludovicum V.* trahebatur, Erfordiam venit, ubi cum ^{Moguntino,}præſatis Principibus & aliis Viris Nobilibus ipſum negotium die B. Jacobi

D 2

[Bang.

(2) Arnold. Lubeeſ. L. II. chron. c. 14. & 36. Gerhard. Stederburg. in hiſt. Henrici Leon. p. 228. (a) de Antiquitat. Altſted. ſ. 34. (b) Siſrid. Miſnenſ. ad ann. 1247. (c) Sagittar. antiquit. jam cit. ſ. 35. (d.) chron. Quersfurt. L. III. c. 16. (e) Peccaſteia P. I. theat. Sax. c. 2. p. 18. Fabric. L. V. orig. Saxon. f. 557.

ficta Gudenii
oratio,

castigatur,

casus Er-
furimms,

[Bang. (f) habet diem *Anna* sacrum] tractabat. Pingit *Gudenius* orationem *Conradi* coram *Cæsare* recitatam: g) exules scilicet *Galliâ Ludovicos* has in *Provincias à Moguntia* receptos, quibus excludere *benefactricem* conentur. Tùm de *Ottonis Saxonis* liberalitate & *traditione Thuringiæ* & *Hassliæ*, facta *Wilhelmo Moguntino*, de *precaria* *Provinciae* administratione, de multis à *Moguntia* acceptis *feudis*, quæ demum heredes in *arces* verterint, ex quibus nunc *Moguntiam* impugnent, & *dilatatis aculeis* omni *Thuringiâ* expellant. Oho! in tuum ipsius finem impue. Nul- lum id tam aperte egisse, quàm præsentem *Ludovicum*. Cumque *fundatum jus* [quam suavia otiosi cerebelli somnia! ex *universali* *donatione* *Moguntia* competeret, *Landgravius* legibus non armis disceptare deberet. Subdit idem *Rhetor Erfurtensis* responsum *Ludovici*, denuò fingens: semen ex *tabulosa Merovingorum* stirpe *Regia* nostros gloriari, illa *Thuringiæ* domina. Qvis nescit [ut *Tullianum* istud hîc meum faciam, (h)] *primam historia legem* esse, ne quid falsi dicere audeat; deinde, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratia sit, ne qua simultatis. Hæc scilicet fundamenta castigatur, nota sunt omnibus. Justè igitur *vanæ Gudenii* assertiones suprà à nobis concussæ & castigatæ sunt. Verùm hoc colloquium stebilis abruptit casus. *Domus* enim *Præpositi Ecclesiæ Dei Genitricis*, [aliis *monasterium Petri- num*] in qua convenerant, tribus mansionibus super se *vioissimæ* *edificatis* distincta erat: in *cujus superiori* parte colloquium agebatur. *Plurimis* autem ad audiendum ingressis, *domus*, *multitudinis pondere* victa, *ruptis* *trabibus* repente subsedit, *aliamq; subterpositam* *dejiciens*, *plurimos* *superstantium* ad *casum* traxit, ex quibus nonnulli quidem *calu* vexati, quidam verò *mortui* sunt, quorum nomina sunt hæc: *Fridericus Comes de Aveberge* [Abensberg & Radeneck, Aldenberg (i)] *Henricus*, *Comes de Schvartzburg*, *Comes Thuringiæ*, (k) Hi duo in *cloaca*, quæ erat in *extrema parte* *domus*, *mersi* sunt. *Gosmarus* *Comes de Ziegenhagen* *Gosmarus*, *Comes Hassliæ*, l) *Rivander* verò & *Bang* (m) citant cum *Peccensteinio* (n) *Gosmarum*, *Comitem* [Hassliæ & *Gottfridum*, *Comitem* de *Ziegenhayn*, *Ludovicus* [al. *Burchard*] *Comes* de *Wartberge*, *Gosmarus*, [rectius *Fridericus*] *Comes* de *Kirchberge*, *Beringerus* [aliis *Hartung*] de *Meldinge*. *Iste* fuit *ministerialis*, & quidam *civitatis ministerialis*, qui *Frybode* dicitur. *Rex* autem & *Episcopus*, qui in *fenestra* *domus* *confederant*, *ruinæ periculum* evaserunt, *scalisque applicatis* *depositi* sunt. *Landgravius* quidem *ruinæ particeps* fuit, sed *sine læsione* *permanfit*. (o)

(f) chron. pag. 252. (g) l. c. p. 19. (h) à secundo. ej. de Oratore, (i) Hist. Landgrav. c. 27. (k) addit. ad Lambert. anno 1184. (l) eadem ad h. ann. (m) in chron. (n) Th. Sax. c. XV. p. 213.

(o) Rivander (p) & Bang. (q) annum habent MCLXXXIV. *Hist. de Landgr.* (r) MCLXXXVI. Gudenus (t) MCLXXX. Peccenstein (t) MCCCXI. In imagine ponit AC. MCCCXIII. & tamen hunc lapsum sub Henrico IV. accidisse scribit, additq; duos Comites *Beichlingenses*. Verum secundum additiones ad Lambertum (u) & *Hist. Landgravior.* (w) sex isti Comites, & alii minoris nominis morte lamentabili interierunt. *Chron. mont. Sereni*; additiones ad Lambert. & alii denominant Regem Henricum, Rivander, *Hist. Landgrav.* &c. *Fridericum*. Sunt etiam, qui Comitatus hanc Erfurtensiam, seu curiam, voce Veterum, ad ann. MCLXXXII. al. ad seq., alii ad MCLXXXIV. referunt. Suum cuique pulcrum.

§. 35. Anno MCLXXXVI. bellum cum Moguntino denuo renascitur. 1186. Inde devastatis agris castra ille posuit circa *Heilgenberg*, noster vero circa *Grunbergam*. *Bramburg* habet *Hist. Landgrav.* (x) CL. *Meibom.* (y) *Fridericus Kirchbergicum* vocat incentorem belli hujus funesti; *Bangius* vero (z) & *Rivander* (a) tam *Schvartzburgicum* quam *Kirchbergicum* incusant. *Adam Brünner* vero (b) solum *Schvartzburgicum* pro face & tuba, pro causa totius discordiæ habet. (c) Solenne ejus proverbium: *Si hoc fecero, mergor in latrina.* (d) Et profundius quoque in cloacam lapsus, quam reliqui. Gudenus bellum hoc ad ann. MCLXXXV. refert, totam rem, more solito, aliter enarrans. Et tunc primò Landgravi à subjectione Moguntina liberi pronunciati sunt, namque Gudenus exemptionem, quam tanto molimine hactenus intenderant. Sicille. (e) Nunni, quam agnovere Landgravi nostri subjectionem istam, quam stolidè sibi finxit Gudenus, quorsum igitur nugæ istæ? Legas, rogo, si plenius informari cupias, autorem *Iustitia Protection. Sax. in Civil. Erfurt.* cum ejusd. defensione, & lectio lecta placebit. Interim lepide quadrat in Gudenum istud *Sannazarii*, (f) quod in *Poggium Florentinum* scripsit:

Dum patriam laudat, damnat dum Poggius hostem,
nec malus est civis, nec bonus Historicus.

Exiit demum Noster cum *Friderico Imp.*, contra *Sarracenos* militaturus, & prælio cum *Saladino* propè *Aceon* commisso interfuit, ubi *S. Georgius* cum vexillo rubro ipsi in discrimine constituto apparuisse & dixisse fertur: *In hac, hoc signo vinces.*

§. 36. Conditum olim erat sacellum D. *Michaëlis* ibi, ubi postea à *Ludov. V.* templum parochiale erectum est anno MCXC. [al. MCLXXXIX.] *S. Georgio*, *Militi* & *Martyri*, Patrono suo, sacrum, in quo adhuc conspicies hæc verba:

D 3

Anno

(o) *Chron. mont. Sereni* ad ann. 1183. & addit. ad Lambert. ad eund. ann. (p) *Chron. p. 251.* (q) *Chron. p. 68. B.* (r) c. 27. (s) l. c. p. 39. (t) loc. cita. (u) ann. 1184. (v) c. 27. (x) l. c. (y) in *Chron. Marienthal.* p. 47. (z) in *Chron. p. 68.* (a) *Chron. p. 253.* (b) *P. II. annal. Boicer. L. III. p. 525.* (c) add. *Hist. Landgrav.* c. 27. (d) *Krantz. L. VI. Sax. c. 45.* (e) *L. I. Hist. cit. p. 41.* (f) *L. I. epigr. p. 151.*

Anno MCXC. Der Land-Graff Ludwig ein milder Herr /
die Kirche baut zu S. Georgen Ehr.

& infra:

Zu Gottes Ehr allein der Rath
sie wiederum erneuret hat.

Annus hujus renovationis pilæ cuidam exteriori his verbis & notis incisus
est:

Anno MDXV. incepta est hæc basilica.

1191.
obitus Lu-
dov. V.
vexillum
Georgian.

Obiit tandem Ludov. in Syria *ἀπαύτως*, & sepultus est ad fontem Reinhardi-
num. Poposcit ideo Rex Henricus ab Ecclesia Fuldensi sibi tribui beneficia
clientelaria, quæ Princeps noster in expeditione Orientali moriens reliquis-
set. (g) Ceterum quæ de vexillo Georgiano Hist. de Landgrav. refert, (h)
vide sis ibidem, & crede, si voles. Tanti semper fecit Isenacum Georgium
istum, ut plateam & portam urbis primariam non tantum abs eo denomi-
nârit, sed adhuc in insignibus suis gestet, & effigiem ejus inauratam in fon-
te fori Mercurialis [Mittwochens-Mareß] quotidie monstrat. Philipp. Port-
mann in Insignia Urbis nostræ ita:

in insignia
urbis nostræ,

Cur stat in insigni, Ferrara, Georgius iste?
pugna quid, & draco quid, bestia dira, volunt?
Scilicet immensus labor est, & nobile munus,
urbis sæva citò vincere monstra sua.
Ne multi passim dominantur in urbe dracones,
cadite cives, & pellite monstra Viri.
Aurea Sic vobis sine fraude Georgica scribam,
semper & in populis arma virosque canam.

narratio de
Georg. em-
blematica,

Certè tota narratio de Georgio symbolica, seu emblematica est, ipso fatente Ba-
ronio, (i) ut alibi fusiùs probavimus. (k)

1191.
Herman-
nus,

§. 37. Ob sterile Ludovici connubium cum Margarita Austriaca, &
Sophia, rerum potiebatur frater ejus Hermannus anno MCXI. prudens, justus,
castus, fortisque Princeps, & apud reliquos magnæ autoritatis, primusque
[exauctorato Henrico Leone] Comes Palatinus Saxonie, historiæ sâcra-
rumque lectionum amans. Nunquam enim ad lectum secessit, nisi lectâ
prius, seu auditâ lectione biblicâ, fortia Veterum Germanorum facta, ryth-
mis comprênsa, studiosè collegit, ideoque multos cantionum magistralium
compilatores Wartburgi aluit, (l) qui versibus inter se invicem concertantes
dicti sunt das Spiel von Wartburg / de quibus, τὰν ὀνόματι Γεωργίου καὶ ἱ-
στωμένων, integram dabimus dissertationem, nisi otia nobis fecerit D. Wagenfeil,
celebris

Meister
Sänger /

(g) Brovver. L. IV. antiquit. Fuld. p. 302. (h) c. 23. (i) in martyrolog. ad 23. April.
(k) diss. m. hist. X. & P. II. Zeitsförgend. Lust thet. 47. (l) vid. M. Pfefferkorn's Thu-
ring. c. 15. Binhar. chron. Thut. ad h. ann. Topp. hist. Isaac. MS. p. 29. colloqu. menstr.
anno 1691. p. 915. &c.

celebris Professor in Acad. Noricor., idem saxum volvens. Horum aliquis, gente Transylvanus, prædixerat *Hermanno*, filium suum Hungariæ Regis filiam aliquando in matrimonium ducturum. Tradiderat *Ludovicus V.* monialibus *S. Nicolai* non tantum varia ornamenta ecclesiastica, sed etiam jus & ^{confirmatio} usum parochiæ, molendinum *Haddenhusanum*, totam terram *Heienrodensem*, ^{donationis} cultam & incultam, XVII. mansos habentem, & alia plura, quæ omnia & ^{S. Nicol.} singula *Hermannus* confirmavit secundum tenorem literarum: ^{facta,}

In nomine S. & Individuæ Trinitatis. *Herimannus*, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius, Saxonix Comes Palatinus, universis Deum diligentibus in Domino salutem & veram pacem. Nostræ, & Antecessorum Successorumque saluti & utilitati pauperiorum consulere volentes, significamus tam præsentis, quam futuræ ætatis hominibus, quod Frater noster, & in *Principatu Provincialis Comitæ* Antecessor Landgravius, pro remedio animæ suæ suorumque, parrogiæ Ecclesiæ *S. Nykolai* in *Ysnacho* famulabus Christi, ad ædificandum ibi claustrum, & sub regula habitandum, legitime & rationabiliter, nullo contradicente, donavit jus & usum parrogiæ eidem monialium Conventui dimisit. Eidem etiam Conventui molendinum in *Haddenhusen* perpetuo jure attribuit, terram etiam in *Heienrod* totam, cultam & incultam, decem & septem mansos habentem, & silvam, quæ protendit per stratum *Voldensem*, usque in campum *Muosboch*, à monte *Regerberch*, qui mons in ipsis terminis totus est, eidem conventui proprietatis jure delegavit. Mater etiam nostra Domina *Juditha* unum mansum in *Graveslebe*, talentum & triginta denarios annuatim solventem, proprietati prædicti Conventus nostro consensu contulit. Ipse autem Dominarum Conventus in prædicta Ecclesia stabilitus curiam *Inveld* cum quindecim mansis, bonorum hominum adjutorio, pro XL. marcis sibi comparavit. Insuper duos mansos eidem curiæ *Inveld*, & ejus mansis adjacentes, à quodam *Hidolao* de *Mulehusen*, iusto eorundem mansorum possessore, quodam concambio sibi acquisivit, unum mansum in *Apelteche* jacentem, pro duobus supradictis curiæ *Inveld* adjacentibus cambiens. Quidam autem *Gerhardus*, qui cognominabatur *Curt*, in bonis prædictæ curiæ *Inveld*..... jus addicens, eundem Conventum in causam traxit, & tandem consilio *Günteri*, Dapiferi nostri, tertiam dimidiam marcam, ut ipse & heredes sui ab omni prædictorum bonorum impetitione cessaret, tertiam dimidiam marcam à prædicto Conventu accepit. Nos autem pro importunitate rerum & temporum, possessiones Pauperum Christi, ut vellemus & deberemus, multiplicare non valentes, hæc omnia prædicto monialium Conventui tam rationabiliter collata & conquistata, jure ratihabitionis autoritate perpetuâ irrefragabili jure eis appropriavimus, & præsentis scripti testimonio, & sigilli nostri impressione, hujus rei veritatem & nostram ratihabitionem roboramus, rogantes affectuosè omnes Christi fideles, & omnibus nostris hominibus, ministerialibus, & quibuslibet

libet jurisdictionis nostræ subditis, sub obtentu gratiæ & amicitia Dei & nostræ præcipientes, ne quis eundem Conventum in omnibus his aliquo modo gravare præsumat. Quâ ratione Advocatiæ & jurisdictionis nostræ Tutoris & Procuratoris officium super prædictam Ecclesiam & Conventum monialium gerentes, non minus pro ejus, quam nostrâ dolebimus. Dat. anno Domini. Incarnat. MCXCI.

1193. §. 38. Pepulerat *Hermannus* Conradum Moguntinum. Qui tamen bellum cum Moguntino, mox cum Colonienſi mirè eum divexabat, *Grünebergâ* in Hassia vastatâ, & *Milsungo* obsidione cincto, motibus tandem istis à Fuldenſi & Hersfeldenſi Abbatibus compositis. *Tidericus*, Comes *Weisenfelsensis*, & Marchio *Misnæ*, ex odio erga fratrem *Albertum*, *Hermann* nostri filiam *Juditham* connubio sibi junxit. Qui genero suo suppetias tulit, hostemque *Weisenfelsæ* profligavit. Apud Imperatorem accusatus, ac si insidias ipsi struxisset, *Albertum* istum ad dællum provocavit. Antequam verò præstituto die in arenam descenderet, lis per amicos composita fuit. Nata erat *Juditha* ex *Sophia* *Friderici* IV. Palatini F., & post excessum *Tiderici*, *Popponi* *Hennebergico* XIII. nupta (m) Soror verò ejus *Sophia* [al. *Hedewigis*] *Alberti*, *Allatiæ* Landgravii uxor facta. Altera conjux erat *Sophia* Bavara, *Ottonis* Ducis Bavar. & Comitissæ *Wittelsbach*, filia, vidua *Henrici* *Werthinensis*, quæ peperit *Ludovicum* VI. cognomine *Pium*, *Hermannum* M. in flore marcescentem, *Henricum*, postea Imp., & *Conradum*, Ord. Teutonici Supremum in Prussia Magistrum, nec non *Irmegardem*, [al. *Margarit.* seu *Hedwig.*] *Ottonis* *Anhaltini* conjugem, & *Agnetem*, *Henrici*, Ducis Austriaci, maritam. *Rechenbergius* (n) addit tertiam, *Gertrudem*, *Conradi*, Marchionis *Misnensis*, filiam, fundatricem cœnobii S. Thomæ *Bambergæ*, in quo obiit. Anno MCXCVI. confirmat quatuor manſos cum areis suis *Wiglebbii*, ab *Ulrico* *Northosio* S. Nicol. traditos.

1196. §. 39. Mortuô *Henrico* VI. Imp. anno MCXCVII. exeunte Octobri confirmatio manſorum aliquot, fratre ejus *Philippus*, Sueviæ Dux, *Ichtershusæ* in Thuringia electus est. *Adolfus* verò, Colonienſis ArchiEpiscopus, unâ cum *Joanne* Trevirenſi, aliisque 1197. litigiosa electio imp. fœderatis, opposuit *Ottonem*, *Henrici* Leonis F. Huic *Hermannus* noster contra *Philippum* [avunculum licet] operam suam addixit, atque *Northusam* occupavit, *Salsfeldiam* incendio delevit, civesque captivos abduxit, *Boleslaum* Bojemum contra *Philippum* in Thuringiam evocavit, à cujus milite terra magis quàm ab ipso hoste devastata est. Plures enim quàm XVI. Ecclesiæ conventuales, & CCCL. parochiæ numerantur, quæ hoc bellò destructæ sunt. Deficiens postea ab *Ottone* ad *Philippum*, *Mülhusam* & *Northusam* regias villas, unâ cum *Salsfeldia* ac finibus *Orlani* fl. & castro *Ranis* præmii locò accepit. (o) *Engelhus.* verò ait: (p) abs *Ottone* civitates istas obtinuisse, vocatque *Horlan*

(m) vid. Spangenberg. chron. Henneberg. I. II. c. 26. p. 104 seq. (n) l. c. §. 14. (o) hist. Landgr. c. 32. (p) chron. p. 241. Add. Kiantz. L. VII. Sax. c. 16.

Horlan æquè castrum ut *Ranis*. Sed mox *Innocentii IV.* instinctu, iterum à *Philippo* recedens, eum *Erfordia*, quò se Thuringia devastata receperat, *Odacri* Bojemi & *Palatini* ope incluserit, ut vix noctu ad *Theodoricum*, Misnia Marchionem, evadere potuerit. Hujus enim auxilio hostes ab obsidione urbis depellere tentavit, quam tamen illi, cognita *Philippi* fugâ, ultro solvebant. Inde *Ottoni*, cum à *Guidone*, Nuncio Apostolico, *Mersburgi* Imperator inungeretur, fidem addixit suam. Postquam verò *Philippus Weisen-*seam obsidione cinxisset, Bohemosque, *Hermanni* socios, depulisset, mentem hic mutavit suam. *Otto* verò Thuringiam ingressus *Radeburgum*, *Salzburgam* & *Weisenheim* miserrimè vastavit.

Sequentetamen anno *Hermannus* militem *Ottonis*, arcemante *Weisenheim* exstruentem, per Praefectos suos *Schwarzburgicum* Comitem, & *Vargulam* Pincernam, ipso S. Nicolai die, pugna acerrimâ profligavit, latius cuncta narrantibus *P. Langio*, (q) *Krantzio*, (r) & *Casp. Sagittario*. (s) Erant bellum cum etiam famoso huic Principi in *Alemannia* & acerrimo in hostes (t) gravia bella *Fuldensi*, cum *Henrico III. Gronbergo*, Abbate *Fuldensi*, sed cum notabili hujus excidio. 1200. (u) Anno MCC. XXVIII. Octobr., qui *Simoni* & *Judæ* Apostolis facer erat, *Ludov. VI.* nascitur *Ludovicus VI.* Et anno MCCIX. eligitur *Fridericus*, Comes è *Kirch-*bergicis nostris, Episcopus *Halberstadensis* XXII., qui XXI. annis summa cum *uatu*, 1209. laude praefuit. (w) *Frid. Episc. Halberst.*

§. 40. Stabat olim patibulum in suburbio Georgiano ad *semitam*, [am *Stiege*] quo de fures suspensi, & eòpse locò alii facinorosi capite plectebantur. Potentissimus verò hic Thuringia & Hassia Princeps per quietem viderat omnes ibi justè interfectos in vitam revocatos, inque bellas virgines conversos; accedebat simul Beatissima Virgo cum S. Catharina, dicens: *Heustu, Hermanne! si condideris nobis hic eadem, propediem Te nos in nostrum Collegium receptura sumus.* Dejecto igitur patibulo, & translato eòdem in montem [quem plebs nostra den *Goldberg* vocat.] ante portam *Nicolaitanam*, in famoso & suppliciis olim celebri loco amplissimum & opulentissimum virginum monasterium familia *Cisterciensis*, in memoriam B. *Virginis* & S. *Catharinae*, erexit, cujus prima Abbatisa fuit *Imagina*, Ducissa *Brabantina*. Huc *prima Abbatisa*, traxero rythmos *Joannis Rothii*, Canonici B. V. *Isenacensis*. (x)

Also träumte ihm / daß er spazieren gienge
an die Stätt / do man Lute hienge /
vor Isenach an die Begecheiden /
da stund das Gericht zwischen innen beiden /

E

da

(q) in chron. Citiz. ad ann. 1198. & 1203. (r) l. c. (s) in origin. Duc. Brunsv. Lynch. §. 49. seqq. add. hist. Landgr. cap. 31. seqq. (t) ead. hist. cap. 35. (u) Brovver. L. IV. Antiquit. Fuld. p. 303. Fabricius in glor. Fuld. p. 131. seq. (vv) Krantz. L. VII. Metrop. cap. 41. Sagittar. in hist. Halberstad. §. 58. (x) ex chron. rhythmico MS.

da der eine Weg in die Buchen geht /
 der andre in den Hefen seht /
 da dieß genandt Kloster nu leidt /
 da wurden die Todten zu der Zeit
 alle geformet zu Jungfrauen /
 da hörte er von der hillgen Jungfrauen /
 daß zu ihm sprach Sanct Katharin /
 hie wil ich dich nun segnen inn /
 denn du solst ihr Probst hie werden /
 das geschehe nach deinem Begehren.

alia funda-
 toris inten-
 tio,

Afferunt alii, Hermannum, ex voto S. Catharinae factum, cujus sepulcrum in monte Sinai [si extet, scrupulos enim mihi facit Decan. Bilsfeld, & official. Paderborn. Gobelin. Persona, (y)] visitare voluit, construxisse istud monasterium, quod aliis curis & negotiis districtus locum illum haud potuerit adire. Ex hoc primae moniales claustrum Otterbergensis ad Neitham desumptae sunt, de quibus alibi fusiüs. (z) Portmannus ita in istud:

Non capit hoc claustrum nisi puras nobile mentes,
 propterea à pura Virgine nomen habet.

Pura manus, mens pura Deo, legi, gregi,
 servetur, dici si Catharina velis.

Orlamundanus ca-
 pitus,

1215.

1216.

ius Patronatus Sum-
 mer.

Hermannus obitus.

1217.

Et filii eius Hermannus Ludov. VI.

donatio facta S. Catharina.

1218.

Eodem anno cepit Hermannus Comitem Orlamundanum. Sequentem dedit monasterio Nicolaitano ius Patronatus super Ecclesiam Summerensem, eodemque Gotha extinctus, & sepultus est, uti iusserat, sub paribulo, i.e. sub altari in monasterio Cathariniano, quod loco olim paribulum peterat. (a) Anno sequente filius eius idem peccati stipendium meruit: cubat juxta Parentem.

§ 41. Primo regiminis anno Ludovicus VI. bona monasterii Walckenredensis confirmasse legitur, uti parens ejus ultimo vitae suae fecerat, confirmans bona Thalhemiensis, certis etiam conditionibus bona coenobii in protectionem suam suscipiens, maxime contra Comites Klettenbergenses: nec non bona Walckenredensium, quae hactenus habuerant Northuse in arcis, in introitu & exitu, in omni foro, in cunctis necessitatibus & mercimoniis. Acta sunt haec Numburgi. (b) Idem Ludovicus contulit monasterio Cathariniano parochiam S. Georgii & Aldendorfsensem aliaque, ut ex literis videbis.

In nomine S. & Individuae Trinitatis. Luodovicus, Thuringiae Landgravius & Saxoniae Comes Palatinus. Quoniam mortalis est omnium conditio, necesse fuit, ut rerum gestarum series scripto committatur, & hoc modo posteris ad memoriam reducat. Hinc est, quod Ego Luodovicus, Thuringiae Landgravius & Saxoniae Palatinus, notum facio universis Christi fidelibus, quod mortuo Parente meo, compatiens egestati Dominarum apud sanctam

(y) Cosmodor. VI. c. 15. (z) dissent. m. historic. 6. (a) Hist. Landgrav. c. 36. (b) Eckstorn. in chron. Walckenred. p. 82.

sanctam *Katerinam* Deo famulantium, de assensu matris nostræ *Sophiæ*, & fratrum meorum *Henrici Raspe*, & *Conradi*, in remedium animæ Patris mei, & ceterorum Antecessorum meorum, ibidem contuli allodium cum attinentiis suis, quod proximum est eidem cœnobio, & secus decursum fluminis locatum. Præterea parochiam *S. Georgii in Nsenache*, & Parochiam in *Aldendorf* præfato contuli monasterio, ut de earum proventibus ejusdem inopia releveretur. Decet enim, ut spiritualia subserviant spiritualibus, quemadmodum & secularia relinquenda sunt secularibus. Ne quis autem Successorum nostrorum huic nostræ donationi ausu temerario contraire præsumat, sigilli nostri impressione præsentem paginam duximus roborandam. Acta sunt hæc anno Incarnat. Dominicæ MCCXVIII, præsentibus his testibus, *Sibodone*, Episcopo Havelbergense, *Winemaro* Abbate Portensi, *Eberardo* in *Clusa*, *Friderico* Comite de *Rodenburg*, *Ludolfo* de *Altstede*, *Luodevrico* de *Wangheim*, *Burcardo* de *Cruceborg*, *Guntero* Dapifero de *Flacheim*, *Hermann* de *Wre*, *Ruodolfo* Pincerna, *Herenuerdo* de *Fumeringhe*, *Berenbingo* de *Cruceborg*, & fratre suo *Ruodolfo*, *Christiano* Ghirburg, *Henrico* Proto-Norario, & aliis quàmpluribus. Dat. apud *Hisenacghe* annò Principatûs nostri secundò.

§. 42. Eòdem creatur in templo Georgiano, ipso die Kiliani, [al. habent *Petri & Pauli*] Eques auratus. Annò sequente *Sigfridum* Moguntinum, Thuringiam turbaturum, [num ob decimas, seminarium istud omnium calamitatum, (c) vel, quòd absque sufficiente causa fulmine ferire voluerit optimum Principem? d vel ob utramque causam?] egregiè castigavit. Res demum per *Fuldensem* & *Hersfeldensem* *Fuldæ* transacta. In tantum friguscula invaluerant, ait *Guden.*, (e) ut, mortuo *Hermann*o, ne cum *Ludovico* quidem ejus filio, pio illo *S. Elisabethæ* marito, res serena essent, & cum ei *Sigfridus* indignationem Ecclesiæ minaretur, ipse gladio suo pugnans vicina *Ersfordiæ* depopulabatur. Sed à civibus repulsus in *Eichsfeldiam* copias vertit, ubi arces *Harburg* [*Homburg*.] & *Scharfstein*, unde continuis depredationibus infestabatur, expugnavit, & demolitus est. Fuit tunc *Ludovicus* adhuc juvenis, nec illi, sed *Con-*
filiariis hoc malum imputabatur. Quòd cives *Ersfordienses* *Ludovicum* repulerint, non dicit, qui tamen citatur, *Rivander*; (f) *Bangius* (g) contra cladem Episcopo & lociis suis à Landgravio illatam recenset. Anno MCCXXI. nuptias celebravit *Wartburgi* cum *Elisabetha*, *Andrea*, Regis *Hungariæ*, filia, Sequenti *Henrico*, Illustris *Misniæ* Marchionis, tunc quadriennis, [natus enim anno MCCXVIII.] nepotis sui ex sorore, tutelam, defuncto *Theoderico*, suscepit, eamque contra *Eckhardum*, *Mersburgicum* Præsulem, qui in *Osterlandia* & ad *Salam* oppida sibi vindicarat, prudenter administravit. Sororem, se incio *Popponi* *Hennebergico* XIII. nuptam, latrones

E 2

foven-

(c) Lamberr. ad ann. 1074. (d) Bucclin. in annal. German. ad h. ann. (c) l. c. p. 45.

(f) in chron. ad ann. 1219. (g) chron. ad eund. ann.

Sturm-
glocke /

1223.
pons super
Vierram,
Hermann.

III.
Hermann.
Orlamund.
Schauen-
forst
nuptiæ
Agnetis,

1224.
filia,

1225.

1226.
Lubitz ex-
pugnatur,
iter in Ita-
liam,

hospitale S.
Anna,

1227.
hostes devi-
cti,

FF. Kalen-
darii,

festi hypo-
diacono-
rum,

foventem, nobilesque Misnia in eum concitantem, nominatâ terrâ cum Poppone marito eiecit, sicque, plexisturbatoribus pacis publicæ, cum Elisabetha abiit ad socerum in Hungariam. Comites fuere Walterus Vargulanus, Günterus & Henricus Schvartzburgici, Henricus Stollbergenlis, Günterus Kevernburgicus, Comes de Zigenhayn Gottfridus, & Rudolfus Pincerna. Eodem annô fusa est magna campana, cujus tonitus terribilis erat, ideoque notî ad sacra, sed ad convocandos cives in incendiis, aliisque tumultibus publicis, servata, & dicta est die Sturmglocke. Sequentē struxit pontem Cruciburgi super Vierram. Eodem nascitur ibidem in monte Petrino d. 8. Mart. Hermannus III., qui in eodem oppido, post celebratas cum Beatrice, filia Henrici VI. Ducis Brabantie, nuptias, annô ætatis suæ XVIII. à Bertha Seebachia [non Sebergia (h)] venenô sublatuſ est. Jacet ad fontem Reinhardi. Ipse Ludovicus territorium Hermannî Orlamundani invasit, exstruxitque contra ipsum castrum Schauenforst, inter Orlamundam & Rudolphopolim. Soror ejus Agnes, quæ cum pia Elisabetha Wartburgi educata fuerat, Norinbergæ nuptias habuit cum Henrico, Austriaco Duce de Medlingen. Annô MCCXXIV. nascitur eidem Wartburgi Sophia, Henrici Brabantini Magnanimi conjux. Et sequente annô altera Sophia, Rectrix postea cœnobii Kitzingensis. Bello Poloniæ Duci, ob violatos mercatores, illato castrum Lubitz magnâ usûs celeritate expugnavit. A Friderico II. Cremoname vocatus abiit in Italiam, ubi Imperator ipsi & cognato suo Henrico Illustri Misniam & Lusatiam feudi fide, cum Prussiae, quantum expugnare possent, terra contulit. In reditu frustra ei insidias struxerat Hennebergicus Comes. Redactis tandem in ordinem Misnensibus, qui, eo absente, jugum excusserant, placidè vixit. Interim Elisabetha Xenodochium cum oratorio S. Anna sacro, ad portam Georgianam, condidit, ubi quondam Hellgrasii, nobiles & amplissimæ fortunæ cives, prædium habuerant. Anno MCCXXVII. Dominum de Salza, monasterio Reinhartsbonensi nimis molestum, Altenbergæ obsessum ad deditionem compulit, arce destructâ, & postea Albertum, Comitem Orlamundæ, cepit.

§. 43. Nidulabantur olim Ottbergæ ad Neitham, uno milliari ab urbe Höxaria in Diœcesi Corbeienſi distantis, Fratres Kalendarii, ex elemosynis passim collectis primùm ibi templum condentes. At quæ eorum exercitia? edebant, bibebant, ludebant, & erat cras ut hodie. In tantum quoque radicata erant vitia hæc, ut nulla monita ea subverterent dicente Henrico Svaltio. (i) Et Henric. de Godethem scribit in epist. ad Fridericum Falckenbergium b. Kalendarios ad Neitham semper festa celebrasse hypodiaconalia, de castino parum sollicitos. Festa hypodiaconorum, seu stultorum, bellè explicat Fresne (k) & D. D. Wildvogel, in Illustri Salana Juris & æqui interpres,

(h) Sigfrid. Presbyt. L. II. ad ann. 1231. (i) in chron. MS. Vallis Dei, (k) in glossar. verb. Kalendæ,

pres, Fautor meus honorandus, (l) ex *Boleto*. (m) Vide sis, quid de eodem festo ex *Petri Blesensis* epistolis afferant Eruditi in *Ephemeridibus* suis. (n) Cum igitur in otium & luxum prolapsi Superiorum suorum monita temnerent, etiam à prædonibus, perviciiniam tunc grassantibus, crebrius spoliarentur, *Hermannus I.*, Comes *Dasselenfis*, à pedis vitio *Claudus* dictus, olim Præpositus Ecclesiæ Cathedralis Mersburgensis, postea Abbas & Princeps Corbeie Saxonice, ordine XXXIII., inertes hosce fucos aliò transferre, bonarumque apicularum alveolos substituere decrevit. Cumque invicina *Amelsborna* cuncta *αἰὲν* & *ἐν χυμύεας* vidisset, non nesciens, *S. Bernhardum* nihil aliud egisse, quam ut ordinem Benedictinum à luxu & ignavia repurgaret, in animum induxit, Cistercienses suffragare FF. *Kalendarum*. Cum igitur *Katharinianum* nostrum ejusdem congregationis bona fame sue odorem longè latèque diffunderet, monente *Winemano*, Abbate Portensi, ex hoc coloniam religiosam *Ottbergam* deducere unice desiderans, scripsit *Ludovico* pio, & abs eodem licentiam dimissionis aliquot sororum petiit. (o)

§. 44. Tandem expeditioni sacre in Palæstinam sese accinxit, Or-
dinibus suis *Crucisburgum* convocatis, & consilio hoc exposito, Fratri *Hen-*
rico regimen Provinciarum curamque uxoris & liberorum commisit. Sic
optimæ *Elisabethæ*, in memoriam sui, tradito annulo, cujus lapidi agnus
pascualis insculptus erat, manantibus genis valedixit. Secuti eum sunt Co-
mites: *Ludovicus* Warbergenfis, *Gosmarus* Kirchbergenfis [qui omnia bo-
na sua monasterio Walchenridensi antea vendiderat, (p)] *Günterus* Ke-
vernburgicus, *Burcardus* Brandenburgensis, *Meinhardus* Mühlbergenfis,
Henricus Stollbergenfis. Dynastæ autem: *Hermannus* Heldrungenfis,
Henricus Ebersburgensis, *Marshallus*, *Henricus* Stothemius Dapifer, *Fridericus*
Dresfurtenfis, *Fridericus* à Werthern, *Hartungus* ab Erfa, *Henricus*
de Fahnen: quæis se adjunxerant *Ludovic.* de Webersted, *Gerhard.* ab En-
de, *Rudolf.* à Bultzingschleben, *Theodoricus* Sebachius, *Sisfridus* Rottius,
Ludovicus & *Rudolfus* ab Haulen, *Gothardus* de Capella, *Henric.* de Meide-
burg, *Bertoldus* à Myla &c. Delatus *Brundusium*, insultum febris malignæ
sustinuit; progressus tamen *Hydruntum*, abs Hierosolimitano Patriarcha cœ-
lesti viatico munitus, die XXVII. Sept. MCCXXVII. anno ætatis suæ
XXVII. piè placideque obdormivit in Domino. Cadaver quiescit ad fon-
tem Reinhardi. Vixit secundum symbolum suum, (q) *ἐν τρεῖς ὡς, δικάτος, δὲν VI.*
καὶ σὺ φέρων. Epitaphium ejus hoc:

E 3

Anno

(l) in addend. ad cap. 2. §. 6. diss. de eo, quod justum est circa novum annum (m) lib. de divinis officiis c. 120. (n) seule Journal T. IV. p. m. 114. (o) lit. dabimus in chron. Vallis Dei, quod sis vide, (p) Eckstorm, chron. Walckenried. pag. 96. (q) ex Tit. II. 12.

epitaph.

Anno Domini MCCXXVII. III. Idus Septemb. obiit Ludovicus V. Thuringorum Landgravius, B. Elisabethæ maritus, in Sicilia civitate Ortrant, & hic sepultus.

1228.

Henricus.
Elisabetha
ejecta,

§. 45. Defuncto Ludovico, castissimo Principe, imperat frater Henricus, qui ocius Wartburgo eiecit Elisabetham, quæ in urbem concessit miserie plenæ. Henricus Elisabeth, uxorem Fratris sui, de castro Wartberg, de consilio malorum hominum, amovit, quæ cum parvulis suis in miseria vixit in civitate Ysenacho, & nullus recepit hospitio, qui esset alicujus receptationis, quia timebant, ne offenderent Dominos, sed oportuit, ut cum pauperibus se reciperet. Deinde transtulit in Kitzingen ad Abbatissam cognatam suam, ubi postea filia suam monialis effecta est. Quam miseriam & paupertatem percipiens Episcopus Babenbergensis [Erckenbertus, Stephani, Regis Hungariæ, Frater,] cognatus suus, ipsam tulit in Babenberg, & honorifice tenuit. Et dum ibi esset, venerunt milites & vasalli, & alii, quicum Ludovico marito suo exiverunt ad peregrinationem, & ossa secum deportaverunt. Et invenientes Dominam suam, & audientes fore factum, nimium turbati sunt super re gesta tam flebili & inaudita. Et ipsam assumerunt, & cum ossibus mariti sui in Reinhartzborn duxerunt, ubi Rudolphus de Boila [Vargula] Pincerna, qui unus erat de his, qui ipsam Elisabeth tulerunt de Ungaria, & modo fuit in peregrinatione cum marito, fortissime, præsentem matrem & fratribus, & aliis nobilibus, corripuit Henricum Seniore Landgravium de nimio excessu, quem in viduam fratris relictam commisit: ita quod Henricus & frater suus Conradus & mater inceperunt amarissime flere. Et sic ipsam ad castrum Wartburg deduxerunt, & valde reverenter & amicebiliter pertractaverunt. Ipsa tandem cum Magistro Conrado [à patria] Marburgensi, famoso Prædicatore & sancto Viro, secessit Marburgum, ubi hospitale construxit & sanctissime vixit, elemosynas pauperibus erogando, & soli Deo in paupertate & in statu contemptibili vacavit usque ad mortem, (r) quæ incidit in annum MCCXXXI. ætatis suæ XXIV. Tetigit eandem historiam Hieremias Drexelius (s) inquiens: Regina Pannoniæ Elisabetha, Principis Ludovici vidua, post conjugis funus bonis omnibus evoluta, è castro cum liberis ejecta, consiliis & auxiliis destituta, à cognatis & omnibus hominibus deserta, nec hospitium quidem, quod reciperetur, invenire potuit. Ergo ad cœnobium D. Francisci abiit, & hoc unum rogavit, ut hymnum Ambrosianum, Te Deum laudamus, canerent, & gratias agerent Deo, qui famulam suam dignatus esset calice Dominico liberaliter perfundere; id enim se gratiam maximam interpretari. Vitam ejus hospitale 6. multi prolixius describere prosâ & vorsâ: in his M. Jeremias Weinrichius, Mariæ Magdalene nostras (t) Si hospitale S. Mariæ Magdalena in platea, der Briel vocata, Gotha.

1229.
abit Mar-
burgum,

(r) Hist. Landgrav. c. 40. (s) in Jobo suo c. 9. p. 150. (t) Est. ut. impress. anno 1625. impress. Joh. Birckacii in 4. Add. chron. S. Elisabeth. seu, Chronik St. Elisabeth gedruckt in der löblichen Stadt Erford durch Matthes Maler / wonhaftig zum schwarzen Horn vor der Kramer-Brücken 1520. in 4.

thæ anno MCCXXIX. conditum est, utique fundatrix erit *S. Elisabetha*, non maritus ejus. Si verò hic fuerit, uti nullus propemodum dubitat *Sagittarius*, (u) certè ante abitum ejus in Palæstinam fundatum esse oportet.

§. 46. Obviam processerat *Elisabetha* aliquando ad rivum coriario-*Elisabetha* rum [*Löbersbach*] morosa vetula, quæ viam dare noluit Principi, ideo hæc in cœnum lapsa. In cujus rei memoriam prope sacellum *S. Joannis* [quod lapsa in isto loco stabat] columna posita cum his versibus:

*Omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne est;
antiqui Vatis nota querela fuit.*

*Quid nostri seculi mores, quid tempora possint,
heu! cuculi scelus atque impia facta docent.*

*Atq; olim monuit statua hæc, quæ digna per avum,
omnibus ut cuculis inspiciatur, erat.*

*Mater egenorum Diva Elisabetha, per hujus
torrentis lapidem compositura gradum,*

*Canos in aquas saxo detruditur isto,
& vetula diris exagitata fuit.*

*Lendibus immundas hæc olim laverat omnes.
leprosis sordes ablueratq; suas.*

*Inq; thoro proprio spondæque locaverat agros,
vestitû nudos indueratq; suû.*

*Paoniis etiam unguentis hæc foverat agrum,
deq; epulis mensæ paverat ipsa sue.*

*Pro cana ramentum in cano nunc mergitur isto,
pro meritis pietas fert maledicta suis.*

*Heu! scelus extremos deportandum ad Garamantas,
urbe heu! pessima anus non habitura locum.*

*Difficuit factum hoc patria, meruitque perennem
hanc statuam pieras, Elisabetha, tua.*

*Impietas anis dira est damnata sub orcum,
digna habita eternâ resq; locusq; notâ.*

In eandem statuam *Winerus* noster ita: (w)

*Tres inter Divas Charites, Nymphasq; sorores
en! quartum tenet hæc Elisabetha locum.*

*Pro fonte Orchomeni, pro Thessaiaq; lavacro
nudipedes Nymphas perluit unda sacra.*

*Ille pedes lavat Ithaci torrentis in unda,
proluit hicq; stolam in sanguine, Christe, tuo.*

Abstergens sordes, quas dira asperserat illi,

in eandem
statuam,

præfata

(u) in memorab. Gothar. c. 7. & 3. (vv) in epigrammat. corollar. p. 117. seq.

præfica, quam mensâ foverat ipsa suâ.

Fons sacer hic quartæ Charitis, Divaque lavacrum
Helisabese esto, quem statua ista notet.

Siste pedem, cucule, hic, maculasq; tuere lavantis,
grande scelus Charin est commaculare suam.

1230.

fraternitas

1232.

qui castiga-
tus sit Ab-
bas?

indignatio
Conradi

Fritzlaria
incensa,

pœnitentia
Conradi,

fit Ord. Teu-
ton. socius,

1233.

§. 47. Annō MCCXXX. magna fraternitas in monasterio Nicolaita-
no instituitur, in quam omnes Principes nostri, & quotquot nascuntur ab
illis, solenniter recepti sunt. De litigiis Sigfridi Moguntini cum Abbate Rein-
hardsbornensi, deque hujus castigatione iterum audiamus Hist. Landgrav.
(x) Sigfridus à monasterio Reinhartsborn aliquam summam pecunia extorque-
bat. Et quia Abbas [non refractarius, ut Guden (y) censet, sed ex Principis
sui interdicto] dare recusabat, ipsum peragraviois culpa subiecit, & in capitulo
in Erfordia Canonorum S. Marie tribus diebus disciplinas recepit. Ultimo verò
accidit, quod Conradus, Landgravius Thuringia, frater Henrici, casu veniens
Erfordiam, & Missam audiens in Ecclesia B. Mariae horâ illâ, dum prædictus Ab-
bas deberet se presentare ad disciplinas. Et nudus in superiori parte corporis virgas
in manibus basulans intravit Capitulum. Quod videntes aliqui de familia Con-
radi Landgravii sibi retulerunt, quàm male Abbas tractaretur. Qui in furia
magna Capitulum ascendit, & extracto cultello in Archiepiscopum irruit,
& comam capitis deprehendit, & ipsum transfigere laboravit, sed præpeditus.
Hæc fuit causa incensæ civitatis Fritzlarie ædisque Joannitica. Bucelinus (z)
eandem historiam ex M. zach. Rivandri chronico Thuring. (a) citans, pro
Conrado substituit Hermannum, & pro Erfordia Fritzlariam. Sed Rivander
omniñò nobiscum sentit. Erant Landgravii nostri monasterii Reinhardi-
fontani ut Fundatores, sic etiam defensores, seu Advocati, ideoque tene-
bantur opem ferre Prælato. Modestius verò agere debuisset Sigfridus, &
moram dedisse iræ, quæ mala cuncta ministrat. Et tanè nisi à sexu sequio-
ri irritatus fuisset Conradus, vix ad extrema ventum esset. Ait autem
historia, cùm jam recedere vellet, suburbii [Fritzlarie] incensis, lascivas
mulieres murum civitatis ascendentes, & vestibus elevatis pudibunda sua osten-
dentes, illuisse Principi, deridentes eum cum exercitu suo. Ideoq; reversus denuò ci-
vitatem obsedit, ferroq; & igne eam delevit, nec Ecclesiam, nec hominibus parcens.
(b) Sed pœnituit mox Conradum facti, idque largâ liberalitate expiavit. In-
trans enim Fritzlariam, convocatis civibus alia bona, & Canonicis ibidem
decimas in Hassia, contulit. Fit demum, mortuâ Agnete suâ, Frid. II. F.,
Ordin. Teutonici socius, largiturque hospitali Elisabethano Marburgi curiam
Griffede. Idem monasterio Walkenridensi restituit quinque mansos &
dimidium

(x) c. 43. Add. Rivand. chron p. 298. seq. & Bang. chron. p. 92. seq. qui verò ad ann.
1234. refert, (y) l. c. p. 46. (z) in annal. German. adh. ann. (a) l. c. (b) hist. Landgr.
c. d.

dimidium propè *Bultzigsleben*. (c) Captò castrò *Wisselbeccio* Henrici *Glichen-* 1234.
sis, viginti tres latrones ibi latitantes capite plecti jussit *Henricus Raspo*, ut *Wisselbecc.*
Procurator Imperii, absente *Cæsare*, ipsumque Comitem ad citationem suam *captum*,
 non comparentem omni jure feudali privavit. *Walckenridensibus* unà cum fra- *potestas*
 tre *Conrado* potestatem fecit piscandi in *Weisensée*. (d) Eod. anno intrârunt so- *piscandi*,
 rores Cistercienses ex seminario nostro *Cathariniano* *Ottbergam* die S. Lam- *moniales*
berti, afferentes receptionem in fraternitatem à *Catharina* Abbatissa, cujus *in arant Ois.*
bergam,
 apographum alibi dabimus. (e)

§. 48. Nascitur tandem ex pœnis horum Fratrum insigne monaste- 1235.
 rium *Dominicanorum*, seu *Prædicatorum*, in memoriam S. *Joann. Bapt. & Elisa-* origo mo-
bethæ ad portam, ab eodem nominatam, das *Prediger-Thor* erectum. Jus- *nast. Domi-*
 ferat enim *Gregorius IX.* *Henricum*, quòd *Elisabetham* cum prole suâ persecutus *nican.*
 esset, & *Conradum*, quòd multum Christiani sanguinis *Fritzlariae* fudisset, in-
 censâ æde S. *Joann. Bapt.*, pro expiatione criminum, amplissimum hoc cœ-
 nobium condere anno MCCXXXV. licet ob victoriam, ipsò *Dominici* die
 contra *Conradum*, *Friderici II. F.*, propè *Francofurtum* ab *Henrico* nostro glo-
 riosè obtentam *Rechenbergius* ex MS. quodam asserere malit. (f) Quicquid sit,
 primus ejus Rector, seu Prior, erat *Adelgerus* (*Eilger*.) hujus nominis IV., Co- *Eilger ab*
 mes *Hohnsteinensis*. Pietatis & optimarum Artium fundamentis probè jactis *Hohnstein.*
 in Germania, migravit in scholam *Parisiensem*, tantosque fecit progressus, ut
 juvenis adhuc in omni doctrinæ genere excelleret. Cum primis sancto
 Theologiæ studio se mancipavit totum. Cumque *Dominicanorum* Ordo nu-
 per institutus maximè ei placeret, nomen ei dedit. Licet verò *Albertus*, Præ-
 sul *Magdeburgicus*, cui pietas & doctrina *Adelgeri* valde probabatur, Præpo-
 situm *Goslariensem* eum constituturus esset, placuit tamen illi in paupertate
 vivere, & prædicando aliis servire. Abiens ergo *Erfurtum*, populosissimam
 civitatem serò ad pœnitentiam exhortari cœpit. Cumque ob candorem, pie-
 tatem & doctrinam magnifieret ab omnibus, nec sine fructu audiretur, emit
 ei Senatus curiam *Rastenbergiticam* in urbe sitam. Dirutam illam *Adelgerus* in
 facellum mutavit & humilem cathedram, qua de cum sociis suis verba ad
 populum faciebat. Exstructò demum cœnobio hîc *Prædicatorum*, *Henri-*
cus & Conradus, famâ inclyti Viri moti, *Erfordiâ* evocatum illi præfecerunt.
 Fide & industriâ hanc ornabat spartam, non tam fratres suæ curæ commissos,
 quam cives piò zelò ad salutem erudiens. Ipsi Principes venerabantur eum,
 ejusque concionibus eximiè delectabantur.

§. 49. Idem Illustrissimi Fratres eòdem ferè tempore fundârunt
 monasterium in valle *Joannitica* pro monachis Ord. Cisterciensis. *Albertum* *monast. in*
de Glichen, ceu testem, reperi anno MCCXXXVI. *F. Hermann de Molhusen*, *valle S. Ioh.*

F

Prio-

(c) *Eckstorn. chron. Walckenried.* p. 92. (d) *idem chron.* p. 91. (e) in *chron. Vallis Dei*,
 (f) *l. c.* §. 16.

Priorem in valle S. Joannis, anno MCCCLXXXVI. Aliquando vice Prioris functus est Abbas in valle S. Georgii. Initium literarum est : (g) Wir Abt Ludwig zum Georgenthal/jezo Berwieser zu S. Joannis Thal. Andreas Stutzen vocabat se Prior des Klosters S. Joannis Thal vor Isenach. Eodem anno Perusii in conventu FF. Prædicatorum Gregorius IX. B. Elisabetham fastis Sanctorum inscripsit. Sequenti anno translata sunt ossa ejus, præsentibus Archi-Episcopis, Moguntino, Colonienfi, Bremenfi, aliisque Episcopis, Prælati, Virisque religiosis, nec non Friderico II. Imp. & aliis Principibus. (h) Liberalitatem ejus in egenos & languentes universus commendabit orbis. fons ejus, Superest fons infra Wartburgum, quem vulgus den Elisabeth-Brunn nominat, ex quo lavisse dicitur scabiosos, & ejusmodi miserabiles homines. Ceterum reliquæ ejus videntur suspectæ. Non ibo inficias, in fornice isto, qui adhuc Wartburgi visitur, eamcubuisse. Verum ligna spondæ CCCC annorum ætatem minimè ostentant. Caupo quidam Isenacensis, Georg. Rudolphi, frustula aliqua de lecto Elisabethano petentibus olim fragmina quædam de latrina resecta dedit, quæ illi dentes dolentes fodicârunt optato cum successu. Quæ de libro & cingulo ejus narrantur, ita se habent : Utrumque in sacello monasterii Nicolaitani repertum, idque Janitoris Wartburgensis femina ex cœnobio isto (ubi prius habitârat) in arcem secum tulerat, & hospitibus peregrinis novitatum cupidus lucelli ergo pro reliquiis Elisabethanis venditavit. Tandem Caspar Gerandinus Italus, mercator Norinbergensis, operâ Nicolai Zechii, Consiliarii tunc Coburgensis, fictitias istas reliquias obtinuit, inque Italiam portavit.

§. 50. Sunt, qui rentur, monasterium Franciscanorum (Nudipedum) anno MCCXXXVI. in honorem S. Paulli conditum esse ; alii MCCCXXXVI. & MCCCL. habent, alii vetustius centent & de Georgianâ, quæ circa annum MCLXXXVIII seu MCXC. surrexit. Id verò erroneum est. Siquidem Franciscus Assisienfis anno MCCIX regulam Ordinis sui ab Innocentio III. primùm confirmari petiit. Fuit istud ibi, ubi nunc viridarium Ducale est. Eodem, si non superiori anno, hîc vixit erudita monialis Gertrud de Albaxia, de qua mira narrant Collectanea Avi mei. De gente verò Albacciana vide sis Letznerum. (i) Sequenti anno obiit miles Thomas, armiger Hermannii. Fuerat cum eo in partibus transmarinis, & ex multis periculis strenuè servaverat. Hinc clypeus Domini à famulis dicebatur. Quis Thomas iste fuerit, divinare nequeo. Nobilem tamen fuisse, ex nomine & officio ejus colligo. Dicitur enim miles & armiger Principis. (k) De itinere verò Hermannii in terram sanctam vid. Chron. Arnoldi (l) & Langii. (m) Anno MCCXXXVIII. P. Stephan., vetus Presbyter, de claris Gravionibus, in somno obit, sepultus sub tiliâ,

(g) anno 1487. (h) hist. Landgrav. c. 47. (i) in hist. Ludov. Pii edit. sec. c. 33. (k) ex minuto chronico MS. (l) L. V. c. 1. (m) chron. Citz. ad ann. 1195. & 1197.

vilis, quam in horto plantarat. In omni pariete scripserat: V.V.V. i.e. *Vive, ut vivas*. Quod bonum omen est. (n) Ex *Hellgraviis* fuerit bonus iste senex, quorum memoria apud nos in benedictione. Anno MCCXXXIX. *carnea erat* 1239. *pluvia* valde miraculosa. *Additiones ad Lambertum* (o) ita de prodigio isto: *pluvia prodigiosa*. III. Non. Maj. ortâ tempestate apud sylvam *Loibin* in villa *Sule* dicta, super cuiusdam rustici solius horreum & curiam pluebat Dominus, non ut filiis Israël in deserto sicut pulverem carnem, sed grossa carniū frusta in modum interioris pinguedinis. Quarum partem dum volucres & canes deportassent, reliquæ circa 1240. vespere solis ardore veluti glacies liquefactæ sunt. Ceterum vide de pluviis prodigiis M. *Hübleri* dissertat. (p) Anno sequente sepultus ad fontem *Hermanni* Reinhardi *Hermannus* III. S. *Elisabetha* Filius, & quidem post nuptias suas. (q) 1241. Mortuâ verò *Agnete*, *Conradus* successit *Hermann* de *Salza*, factus supremus *Conrad.* Ord. Teutonici Magister in Prussia; & *Henricus*, Frater ejus, absente *Friderico* II. Imp. S. Imperii per Germaniam Procurator, in Regno Francico Protutor & 1242. Protector dictus fuisset, postea *Locumtenens*, hodie *Vicarius*; qui eximius & illustris honor Palatinatui ferè connexus erat. (r) Eod. anno viam universæ *Henric. Procurator Imperii* vanitatis ambulat *Eilgerus* *Hohnsteinensis*, Prior *Dominicanorum*, num veneno, seu feбри malignâ peremptus? Corpus ad Fratres suos delatum honorifice conditum est. (s) Et *Wilhelmus* *Havelbergensis* Antistes, in cœnobio *Vefferano* duobus sacellis consecratis, in itinere suo hîc defecit. (t) Sequenti anno indulgit *Sigfridus* III. *Moguntinus* pro restauratione S. *Nicolai* XL. 1243. dierum indulgentias. *indulgentia*

§. 51. Interim *Henricus* ab *Innocentio* IV. *Friderico* II. opponitur. Re- 1246. nuit, & scripsit Papæ, (sunt verba Autoris append. *Mart. Poloni*,) quod jam de- *Henric. sic* crepitus esset, non posset sustinere labores, nec haberet filios, nec amicos, nec terram lo- *Imperat.* cupletem vel magnam, quod posset expellere Imperatorem *Fridericum*, & sufferre expensas. Sed Papa *Innocentius* scripsit sibi, ut sub obedientia Dei & Ecclesiæ assumeret sibi Regnum, & transmisit sibi pecuniam (quam *Sifried Presbyt* (u) infinitam vocat, Autor verò iste) XXV. millia marcarum argenti puri, & dedit sibi post obitum, propter obedientiam illam, quod ubicunque sepulturam eligeret, in anniversario suo & per octavam, in perpetuum, quicumque pro anima ejus, & omnibus defunctis fidelibus ibi oraret, duos annos indulgentiarum consequeretur. Tandem *Henricus* Landgravius, cognomento *Raspe*, multis evictus precibus imperium accepit. (vv) Cur verò *Krantz* (x) eum Comitem *Schvartzburgicum* appellat, quem *Onuphrius* *Panvinus* (y), cæco passu sequitur? Nec sanguinem traxit

F 2

Diva

(a) ex eod. chron. minuto MS. (o) ad ann. 1238. (p) de pluviis prodigiis Erfurt. 1695. D. *Alberti* disp. de ead. mat. Lips. 1677. Schott. *Phyl. cur.* L. XI. P. IV. c. 26. (q) *Sifr. Presbyt.* L. II. epist. ad ann. 1231. (r) *Schubart* de Com. *Palar.* n. 189. seq. Colloq. mensr. ann. II. p. 749. & hist. hujus *Henrici* edit. à D. *Sagittario* Jen. 1692. cap. I. §. I. & 3. (s) hist. Landgrav. c. 50. *Eckstorm*, chr. *Walckenrid.* p. 19. (t) *Spangenberg* chr. *Henneb.* L. II. c. 26. (u) L. II. ad ann. 1246. (vv) *Alb. Stad.* in chron. (x) L. VIII. *Metrop.* c. 13. & 15. (y) in *Imp. Rom.*

Diva Elisabetha, ut idem *Krantz* (z) blaterat, nec *Misnia* Marchio erat. (a) Ita Principes Alemanniæ, scilicet Archi-Episcopus *Moguntinus*, *Coloniensis*, & *Trevirensis*, cum ceteris Episcopis, *Argentinenſi*, *Metenſi*, *Spirenſi*, & aliis (idedò abs osoribus suis *Rex Clericorum*, (b) vel *Ecclesiasticorum* (c) dicebatur,) elegerunt eum apud *Herbipolim* (non *Francofurti*, (d) aut *Wormatia*, (e)) in Ascensione Domini (f) in Regem, (g) ceu *Virum catholicum strenuum, nobilem, sapientem, benignum & constantem, Deo & hominibus gratiosum*, (h) *Virum Illustrē, magnum & potentem*, vocat *Joh. à Leidis*, (i) *strenuum & bellicosum* *Langius*. (k) Sed non erat *filius Hermannii* fratris *Ludovici*, mariti *S. Elisabethæ*, ut idem *Carmelita* vult, verum ipsius *Ludovici*, defuncti in peregrinatione ad terram sanctam, mariti *B. Elisabethæ*, frater uterinus. (l) *Gudenus* maximè commendat (m) *Moguntia* suæ sinceritatem cum *Landgraviis* nostris, ut non dubitaret *Sigefridus Henricum* eligere. Sed jungas velim *Chronic. Moguntin.* *Conradi* Episcopi apud *Ursisium*, citante id *Sagittario*, (n) & videbis, cur potissimum Eum elegerit. Quid? quod *Procurator* antea fuerat *S. Imperii per Germaniam*, volente & consentiente ita *Friderico II.*, cujus diploma dedit *Schubartus*, (o) ut dignissimus postea habitus sit ad capeſſendum diademata Imperiale. Electione factâ idem *Henricus* indixit Principibus curiam solennem *Francofurti* in festo *Jacobi*. (p) Cum autem depositus *Fridericus* filium suum *Conradum* Regem in Alemannia haberet, (libenter eum pro tali post ipsum habuisset, (q)) ille curiam præfixam in *Franckensurt* prævenire cupiens, & impedire volens, collegit magnum exercitum, & venit ad campos apud *Franckensurt*. *Henricus* verò *Rex*, qui curiam præfixit, cum Episcopis & Fautoribus Ecclesiæ collegit etiam magnum exercitum, & inſequabatur *Conradum* Regem usque ad campos eosdem, ibique (non anno *MCCXLVII.* ut plurimi scribunt, sed anno superiori) facta est pugna & maximus conflictus inter prædictos duos Reges, in festo *B. Osvaldi* (r) (*Dominici*, (s) *Jacobi*, (t)) & Deus dedit victoriam Ecclesiæ & Regi *Henrico*. *Conradus* autem *Rex* fugiens amisit multos milites & maxima bona, & imposuit *Suevis*, quod ipsi cum infideliter perdidissent. (u) Quâ fronte igitur *Krantz* (vv) asserit, *Conradum* factum esse superiorem, copias *Henrici* dispulisse, disjecisse & dissipasse: seu *Conventum* disturbasse, multis captis, plurimis etiam caſis, cum tamen antè (x) contrarium scripserat, dicens: Regem *Conradum* à *Coloniensi* Archi-Episcopo victum,

(z) l. c. 7. (a) *Michael. Synr. hist. polir. L. II. sect. 5.* (b) *Alb. Stadenſ. Krantz L. VIII. Sax. c. 14.* (c) *Id. L. VIII. Metrop. c. 13.* (d) *hist. Landgrav. c. 52.* (e) *Gebhart Florian. in descript. Francof.* (f) *Alb. Stad.* (g) aut. fragment. *hist. apud Ursis.* (h) *Monach. Paduan. L. I. chron.* (i) in *chron. Belg. L. XXIII. c. 4.* (k) in *chron. Citiz. ad h. ann.* (l) *Idem l. c.* (m) *l. 9. p. 54.* (n) in *hist. huj. Henrici c. 1. 6. 5.* (o) *l. c.* (p) *Alb. Stadenſ.* (q) *append. Mart. Poloni* (r) aut. *compilat. chronol. ad h. ann.* (s) *chron. Citiz. ad eund.* (t) *Sigon. de Regno Ital. L. XVIII.* (u) *fragment. hist. Ursisian.* (vv) *L. VIII. Sax. c. 14. & L. VIII. Metrop. c. 13.* (x) c. 7.

vicium, quod tanè in hoc proelio factum. Henricus Cunradum cum suo exercitu ignominiosè fugabat. (y) Quia verò dixerat Conradus, Suevos eum infideliter perdidisse, (quod Sigonius (z) credidit,) ità ipsi moti bella movebant in eum, ejusque fautores per Sueviam, & circa Danubium, & Mogum, & ubique. (a) Quem nisi Dux Ungariæ suscepisset, Landgravius eum de Aleman-
nia effugasset. (b)

§. 52. Habebat adhuc Fridericus in Germania, cum primis Suevia, qui 1247. adhærebant ei, adversus quos copias eduxit Henricus, & Reutlingenses primum aggressus est, qui, voto B. Virgini facto, se defendebant. (c) Conradus au-
tem, Fil. Friderici, videns, quod non poterat resistere Fautoribus Ecclesiæ, duxit filiam Nuptia
Ducis Bavarie spe consilii & auxilii. Sed parùm profuit ei, quia Suevi fugaverunt Conradi.
eum de civitate in civitatem, & cum Rege Henrico obsederunt civitatem Ulmam in
Suevia, sed non expugnârunt, propter magnum frigus, & defectum pabuli oportebat
eos recedere. (d) Et licet omnes ferè allerant, ex ictu sagittæ (e) venenatæ, (f)
sèu telo lethaliter confossum (g) in obsidione Ulmenfi anno MCCXLVI. oc-
cubuisse Henricum, falsissimum tamen id est. Equidem non negaverim, vul-
nus ibi accepisse, sed in Thuringiam reversus Wartburgi dysenteria, (h) non
simplici profluvio ventris, ut compilatio chronologica apud Pistorium cum aliis ju-
dicat, aut hamorrhoidum fluxu, censente Henning., (i) & ita non morte repen-
tinâ, quod alii volunt, nec equo lapsus, quæ opinio Aventini est, (k) exspi-
ravit, nec à Conrado Suevo victus & trucidatus, quod Lati (l) nugamen-
tum erat. Corpus ejus ad S. Catharinam juxta latus Patris ipso Juliana die,
eor verò apud FF. Dominicanos, cum largissimis indulgentiis, conditum
est. (m)

§. 53. Denique recensēbimus conjugēs ejus. Prima fuit Elisabetha, conjugēs
quæ an, dicente Panvinio, Ducis cujusdam, nominatim Brunsvicensis Ottonis, ejus,
Filia, dubium est. Lazius (n) sinit Adelheidem Brunsvicensem, cum quo fa-
cit chronic. Brunsvicēse in Antiquitat. Brunsvic. Maderi, inquiens: Aleydem,
Ottonis, Ducis Brunsvicensis Filiam, duxit Henricus filius B. Elisabeth, (quem
errorem apud alios quoque offendes,) Landgravius Hassiæ. Dictam fuisse
Elisabetham, & anno MCCXXXI. denatam, inque cœnobio Reinhardisfontano
sepultram, sequens te docebit donatio.

In nomine S. & Individuæ Trinitatis. Henricus Dei gratiâ Thuringiæ donatio fa-
Landgravius & Saxonie Comes Palatinus in perpetuum. Quò labentium sta monast.
bonorum affluentia æternorum nobis ingerit oblivionem, salutaribus mo- Reinhardis-
born.

F 3

nitis

(y) Nauclet, in chronogr. generat. 42. (z) l. c. (a) Autor fragmenti Uistisic. (b) Monach.
Paduan. (c) Mutius l. XX. Cruf. l. II. annal. Suev. P. III. c. 4. (d) autor fragment. hist. ap.
Uistisic. (e) Sigon. l. c. (f) Cruf. P. III. annal. Suev. l. II. c. 4. (g) Pen. cr. in chron. Carion. l.
V. (h) Nauclet, l. c. (i) in oper. genealog. (k) l. VII. Annal. Bojor. (l) in comp. Hist. univ.
(m) hist. de Landgr. cap. cx. Conf. hist. Henrici postri à Sagittæ edit. c. 3. (n) l. III. de mi-
gration. gentium.

nitis acquiescere convenit, scilicet ut elemosinam in sinu pauperum abscondamus, quæ pro nobis mundo tantum vacantibus orent ad Dominum. Posterorum igitur recordationi volumus esse memorabile, quod coadunatis manibus Matris nostræ, & *Conradi* Fratris nostri, pro salvatione animæ dilectæ consuetudinis nostræ *Elisabeth*, ipso die humationis ejus, Ecclesiæ nostræ in *Reinersburnin* contulimus decem mansos nostræ proprietatis in *Ludirsburnin* sitos, cum omni jure & totali proventu, statuentes, ut coloni dictorum mansorum, nec non & aliorum decem mansorum, quos in eadem villa in tumultatione ossium Fratris nostræ *Ludewici* Lantgravii præfato cœnobio dedimus, nulli nisi Ecclesiæ serviant, ampliori protectionis nostræ gratiâ & speciali libertate semper gavisuri, quatenus Fratres prænominati monasterii tam pro nostra & nostrorum, quam pro caræ conjugis nostræ animæ salute Deo studeant famulari diligentius. Ut autem hæc nostræ devotionis donatio robur sortiatur perpetuò valiturum, præsens privilegium inde conscriptum sigilli nostri impressione jussimus insigniri. Actum Reinherisburnin anno gratiæ MCCXXXI. indict. IV. Testes horum sunt *Heinricus*, Abbas S. Petri in Erfordia, *Johannes* S. Georg. in Nuvvenburc, *Giso* in Breitinovve Abbates, Comites *Hermannus* de Orlamunde, *Otto* de Rabinsperch, *Heinricus* de Stalberch, *Fridericus* de Bicheligen, *Heinricus* junior de Schvartzeburch, *Ditericus* de Berka, *Meinhardus* de Mulberc, *Albertus* de Wie, *Cunradus* & *Fridericus* fratres de Tannenrode, *Heinricus* de Helderungin, *Rudolfus* uterque Pincerna, *Berchtous* Dapifer, *Heinricus* & *Hermannus* Camerarii, *Heinricus* Notarius, *Albero*, *Ditericus*, *Hermannus* de Vipeche, *Heinricus* Marscalcus, *Johannes* de Hervarsleibin, *Hartungus* de Erfa, *Albertus* & *Ekehardus* de Vipeche, *Ekehardus* de Sumeringen, *Ludewicus* & *Rudolfus* de Hufin, & omnes, qui interfuerunt exequiis.

Gertrudis,
Beatrix,

Secunda uxor erat *Gertrudis*, quam duxit anno MCCXL., *Leopoldi* Gloriosi, Austriæ Ducis, filia. (o) Tertia *Beatrix*, *Henrici* II, Ducis Lotharingiæ & Brabantæ F., quæ adhuc vixit anno MCCL. Sic enim literæ IX. Kal. April. ejusd. anni: *Beatrix*, Dei gratiâ quondam Romanorum Regina semper Augusta, notum facimus, quod Dominus noster *Heinricus*, Romanorum Rex Serenissimus, cum in expeditionem procederet versus *Ulmam*, Abbati S. Georgii vallis restituerit silvam *Friedevvald* &c. Nupsit postea *Wilhelmo*, Comiti Flandriæ. (p)

Landgravius ad
Misnenses
translatus,
1243.
bellum inter-
stinum,

§. 54. In hoc igitur *Henrico* defecerunt *Nobiles* isti *Principes Thuringiæ*, qui de prosapia *Karoli M.* Imp. originem traxerunt. Tunc *Marchio Misnensis Thuringiam & Saxoniam Palatinatum* sibi usurpat. Quamobrem grave bellum inter ipsum & Ducissam *Brabantiam* postea est exortum. (q) Scilicet cum

(o) hist. Landgr. c. 40 (p) chron. magn. Belgic. edit. Pistor. p. 242. (q) Sifr. Presbyt. L. H. ad ann. 1247.

cùm tres isti Fratres *Ludovicus Pius, Henricus & Conradus* (quem, defuncto *Henrico*, in Prussia superstitem credit *Gudenus* (r) cum *Bangio*, (s) sed unde mihi probaverit? decessit fortè, antequam frater eligeretur Rex Romanorum,) sine mascula prole obirent, *Sophia Brabantina, Henrici Magnanimi*, seu Secundi, Ducis vidua, ex pio *Hermani* filio, *Ludovico VI.* nata, cum filiolo suo trienni, cujus tutrix erat, & *Henricus Illustris Misnensis*, ex *Hermani* filia *Juditha* satus, de Principatu unitæ Provinciæ inter se digladiabantur. Illa in Hassia, hic in Thuringia diversa castra & urbes ceperat, rapinis, incendiis & latrocinis longè lateque dominantibus, distractisque popularium animis. Hinc nobiles ab *Ersa, Wangenheimii*, & alii jure civitatis nostræ donati sunt, ut muros intra tutiores laterent; alii castra & munimenta sibi fecere, in quibus fortius se defenderent. *Wangenheimii* arcem struxere *Carlbergam*, *Tulstedenses* *Steinfurtum*, *Eschvvegii* *Krayenburgum* & *Heldenstein*, *Franckenstenii* *Wollenburg*. (*Waldenberg*.) propè *Allendorfum*, *Kebedtenses* *Scharfenbergam*, *Hermannus Strantz* *Strantzenauam*, seu *Strassenauam*, *Lupnicii* *Cal. Stockhusii*, *Luchtewaldam* & *Molitteburgum* propè *Fisbacium*, *Rudolf* à *Vargula* *Rudolfsteinium*, alii è *Buchonia* & *Hassia* ædificabant *Brandensellum*.

nobiles jure
civitatis
donati,

§. 55. Ita: aperta tunc sunt frequentia feuda; sed an ista *Ludovicis* nostris & masculæ eorum posteritati *Moguntia* concesserit, uti simpliciter asserit *Gudenus*, (r) adhuc sub judice lis est. Verum autem, *Hartvvicum* (*Walterum*) ab *Hörselgau* & *Joannem* ab *Artzen*, cum aliis sociis suis, omnia fures pecora urbis nostræ abegisse, cæso *Præfecto Crucisburgico*, captoque *Vogtero* *ris*, *Tenneburgico*, qui istos infecuti erant. *Tharterus* (*Hedericus* aliis, rectius tamen *Eberhardus* à *Flacheim*,) *Præpositus cœnobii Jacobæi monialium Ordin. Augustin.* *Crucisburgi* ad *Vierram*, constructurus locum decimum tertium personarum *Anachoritarum*, multa nemorosa loca lustrarat; tandem emit villam *Weisenborn*, cum pertinentiis suis, à Nobilibus *Flachemiis* pro *XLV. marcis* argenti, ut ibi domicilium faceret duodecim Fratibus eremiticis *Ordinis Wilhelmiæni*, sub directorio Prioris, & regula *S. Benedicti*, de quibus alibi latius. (u) Eod. anno decessisse fertur *Conradus*, *Ord. Teuton.* supremus *Mag. in Prussia*, sepultus *Marburgi*. (vv) *Bang.* (x) & *Rivander* mori annum *MCCLIII.* (y) Neutrum mihi placet.

1253.

fures pecora

origo monast. v. Weisenbornens.

mors Conradi,

§. 56. *Sophia* autem, cupidinis suæ tenax, anno *MCCLIV.* denuò irrupit in Thuringiam, fertile hoc solum sibi soli vindicans, renunciato nuper *Henrico* infante Comite Provinciali Hassiæ. Thuringiam cum Palatinatu Saxonico promiserat *Frideric. II. Imp.* *Henrico* Misnensi, vivo adhuc familiæ suæ postremo *Henrico* Thuringo. Sic enim Cæsar in diplom. dat.

1254.

Sophia novus movet turbas,

Bene-

(r) l. c. p. 55. (s) chron. p. 96. B. (t) hist. cit. l. d. (u) diff. m. hist. VII. (vv) hist. Landgrav. c. 49. (x) chron. p. 98. B. (y) chron. p. 310.

Summa Privil. Cas. Beneventi, anno MCCXLII. Considerantes Avunculi tui Henrici, Landgravii Thuringiæ, & Comit. Palat. Sax., dilecti consanguinei nostri, & dilecti Filii nostri Conradi, Romanorum in Regem electi, petitionem &c. notum esse volumus universis, quod Tibi post mortem Avunculi Tui Henrici, Landgrav. Thuring., duos Principatus suos, videlicet Landgraviam Thuringiæ, & Comitiam Palatii Saxonie, & omnia alia feuda, quæ à Nobis (audin' Gudene?) & Imperio tenentur, cum ipsorum pertinentiis jure contulimus feudali. Dat. ut supra ultimo Junii. Ceterum amici Marchionis, interprete Anonymo Erfurtenli, (z) Domine Princeps, agebant, terra Thuringia est nobilis & opulenta, non tradatis, nec dividatis. Et si non vult esse contenta (Sophia) de Hassia, Vos estis potens in Mysia, in partibus orientalibus & in Thuringia, & potestis ei bene resistere. Et si haberetis unum pedem in cælo, & alium in terra Thuringiæ, illum de cælo deberetis trahere ad alium, & retinere Thuringiam, (Provinciarum Dominam & matrem villarum optimarum; (a)) Et sic illa Domina inconsolata permansit, solis civibus Ysenach sibi adhaerentibus contra Marchionem, & ad terram cum filio suo properavit.

1255.

Licentia primum ponendi lapidem in valle Joannitica,

§. 57. Sequenti anno Theodoricus, Episcopus Numburgensis, Marchio Misnensis, dabat licentiam P. Gardiano FF. Minorum Isenaci primum lapidem ponendi novæ cujusdam Ecclesiæ, quam Cistercienses in valle Joannitica constructuri erant. Ecce bullulam!

Ditricus, miseratione divinâ Numburgensis Episcopus, dilecto in Christo Fratri Gardiano Minorum Fratrum in Isenaco, salutem in Christo Jesu. Rogati sumus per literas Fratris Gardiani de Valle S. Joannis Baptiste, ut Vobis auctoritatem daremus primum lapidem ponendi ad cujusdam Ecclesiæ fundamentum, quam ipse de novo construere poterit, Christi fidelium auxilio adjuvante, cujus rei auctoritatem de nostra licentia habeatis. Nos quoque de omnipotentis Dei misericordia confisi, omnibus ad prædictam structuram suas eleemosinas conferentibus XX. dies indulgentias de peccatis confessis misericorditer relaxamus, literis verò post consummationem operis minimè valituris. Datum in Cyce anno Domini MCCLV. Pontificatus nostri anno XII. feriâ VI. Aud. Domin.

Moguntinus captus,

Comes de patibulo suspensus,

§. 58. Eodem anno cepit Albertus Brunsvicensis propè Bolstædium Gerardum Moguntinum, cum quo eo multos Comites & Nobiles, quos inter Conradus, (b) non Theodoricus, (c) Eversteinius, patruus Episcopi, quem Albertus, tanquam vasallum suum, ob multas contumelias sibi factas, & quod violator esset sacramentorum, quibus Duci suo adstringeretur, (d) excelsâ de trabe jussit suspendi, (e) inverso corpore, seu per pedes ad patibulum, ut Chronic. Citiz. loqui-

(z) in hist. Landgrav. c. 56. (a) addit. ad Lambert. ad ann. 1263. (b) chron. Schauenburg. T. I. rer. German. Meibom. r. 511. & 533. (c) Kranz D. VIII. Saxo. c. 21. Dav. Chytr. L. I. Sax. p. 9. Spangenberg. chr. Saxo. c. 259. (d) Kranz l. c. (e) idem l. c.

loquitur. (f) Hunc Albertum *Sophia*, viribus suis diffidens, ad partes vocarat, & (num sororem filiamve ejus?) *Adelheidem Henrico*, puero suo, *Hassiae Landgravio*, pacta erat. Dux bonum factum ratus, ferro & igne totam vastat *Thuringiam*. *Wartburgum* Marchio tenebat, munita *Carlsbergâ* fortius & *Fubachio*. Sequenti anno *Bertholdus*, Archi-Presbyter B. Virginis, monasterio in 1256. valle *Joannitica* multa bona contulit. *Bartholomaeus*, miseratione divinâ SS. *bona s. Jo-* Ecclesiae Sanctorum Patriarcharum Abrahami, Isaac & Jacob de valle *Ebron*, 1257. ubi eorum corpora requiescunt, humilis Episcopus, indulgentias concessit ei- & indul- dem cœnobio. *Sophia* verò cum confœderato suo operâ *Isnacensium*, qui perti- gentia, naciter ei adhærebant, tria alia castra struxit *Wartburgo* inimica, *Isnachburgum* 1258. putâ, *Frauenburgum*, & *Mittelsteinium*. Instauraverint fortè hoc. Apud tria castra *Bangium* (g) enim & *Rivandrum* (h) à *Franckensteiniis*, qui sedem sibi fecerant *structa*, propè *Saltzungam*, circa ann. CCCCLIV. vel sequentem in monte nostro *Mittelstein*. Petrino conditum dicitur. Von diesem Geschlecht *Franckenstein* (uno ore loquuntur,) baute einer ein Schloß nahe bey *Eisenach* bey (*Rivander* habet in) *S. Peters berg* bey der *Neilbrücken* und nennte es den *Mittelstein* dann es zwischen (im Mittel) fünff (*Bang* habet vier) Landen gelegen war als *Thüringen*/*Francken*/*Buchen*/*Hessen* (non habet *Rivander*) und *Eichsfeld* die alle auf eine Meile dran stossen/ da war aber *Wartberg* noch nicht gebaut. *Cruciburgum* cepit & destruxit. Sentiens ergo Marchio, hæc & ce- 1259. tera castra, quæ furum & latrunculorū latibula erant, sibi maximè nocere, de- *alia dejecta*, jecit ea, *Schauenburgum* scil. *Lüchtenvald*, *Carlsbergam*, *Mittelsteinium*, *Isnach-* *burgum*, *Molitreburgum*, *Rudolfsteiniū*, (è regione *Isnachburgi* conditum,) *Frau-* *enburgum* & alia. Eodem anno dictus *Gerardus*, Moguntinus Antistes, licentiam *licentia eli-* dedit *Gerardo Atzen*, suisq; confratribus eremiticis in valle *Joannitica*, ex suo a- *gendi Pra-* *lio*ve Collegio canonicè eligendi Prælatum. Datæ sunt literæ *Erfordiae* III. Kal. *latum*, Sept. an. MCCLIX. Captò *Isnacò* an. MCCLXI. (*Fabricio* placet sequens, i) Cal- 1261. *visto* (k) & *Letznero* (l) MCCLXIII. ipso die conversionis *Pauli*, jussu *Mar-* *chii* neminem lædi, qui arma sua poneret. *Wolfsbachius* verò, caninæ facundiæ *Wolfsbach* studiosus & Consul, *Henrico* *Misnensi* semper inimicus, non tantum autor sua- *plectitur*, forq; fuerat, ut *Brabantina* cum copiis *Brunsvicensibus* in urbem duceretur, sed quoq; *Henricum* variis injuriis prosciderat. Hanc petulantiam puniturus *Mis-* *nensis*, *Wolfsbachium* tympano per aërem misit in urbem. Qui tamen tormenta inter clamasse fertur: THURINGIA DE PURE DEBETUR PUERO HASSO. (m)

§. 59. Condiderat *Sophia* cum *Alberto* suo ad muros civitatis arcem, quam specioso nomine *die Klein* vocabat, quòd ex ea cives refractarios in angu- *arx Klein* stiis atterere & frangere quiret, weil sie die Bürger darauf hemmen und *flem-*

(f) ad aon. 1242. (g) chron. p. 19. (h) chron. p. 28. (i) L. VI. orig. Sax. f. 582. (k) chrono-
log. p. 720. col. 2. (l) chron. Dassel. I. III. c. 6. f. 76. (m) Fabricius I. c.

Flemmen Fonte. (n) Hanc Joann. Fridericus Senior, Dux & Elector Saxoniae, nobili Casparo Tentlebio J. U. D., cum pertinentiis suis ac censibus in valle Joannitica, in feudum masculinum tradidit. Accepit eandem hoc jure Ernestus, Caspari F., à Joanne Casimiro, Sax. Duce anno 1588. d. 30. Januar. Hujus autem filius Casparus, Toparcha in Laucha & majori Sömmern, Confiliarius Coburgiaco-Ilnacensis, circa annum MDCXX. arcem istam contulit Joanni Eccarto, Secretario Ilnacensi, à quo Joann. Ernestus, Dux Saxoniae, obtinuit, redditâ Eccarto dimidiâ molæ parte in minori Lupnicio. Fecit Princeps ex ea domum venatoriam. Hinc M. Joann. Lanius Hersfeldensis, P.L.C. in eam ita: (o)

*Quondam quod castrum, nunc venatoria in urbe
est domus, & requies nocte dieq; canum.*

O sors inconstans! tot clades intulit olim

Ilnaco, à canibus nunc iterum premitur.

1263.
Albert capitur,

cum aliis,

Sophiam ista
sapit,

pretium Al-
berti,

§. 60. Albertus, sorte suâ elatus, plus ultra graditur in Misniam, Henrico Marchione accersendorum auxiliorum gratiâ in Bohemia morante, eamq; rapinis & incendiis vexat. Sed Rudolfus Pincerha, Vir potens & bellicosus, collectâ ocliùs manu obviam ivit ferociori, nec cessavit fortissimus Vargula, donec Albertum, fusi exercitus Ducem, publicum victoriæ spectaculum, secum traheret. Capti simul duo Principes Anhaltini Henricus & Otto, Henricus, Comes Schwerinensis, Joannes Ebersteinus, & Equites, quos auratos vocant, novem, gravioris armaturæ quingenti sexaginta sex, præter alios innumeros. Ex hoc demum bello bella & stabilis nascebatur pax. Neque enim post hanc cladem Brabantina armis rem experiri voluit aut potuit. Albertus pro pretio libertatis suæ dabat victori suo Eschvegam, Allendorffum, Witzzenhusium, Fürstensteinium, Eichburgum, Arnsteinium, (Ludwigsteinium) Bischofsteinium, Billsteinium, Wannefriedam, (Sontram) & Zigenbergam, (Volsteinium,) arces & oppida ad Vierram & Visurgim satis munita, ceteros captivos quatuor millibus sexcentis decem & octo sestertiis redimens. Quod tamen modestissimus Victor Marchio ita temperavit, ut Henrici Cattorum Principis nuptæ hæc loca dotata esse juberet, cum 2000. marc. argenti, Sophia verò pro se & Henrico suo, futurisque heredibus, omni juri & prætensionem, quod aut quam in Thuringiam sibi habere videbatur, solenniter renunciaret. Paul. Lang. ita: (p) Tandem Albertus, Alberti Senioris F., Misnam armatus intravit, sed victus & captus est. Hinc inter Marchionem Henricum prædictum, & filium suum, & Sophiam Landgraviam, ac filium suum, quem, ut dixi, ex Brabantia secum adduxerat, facta est concordia, & tractatum, quod Otto, filius Alberti præfati Ducis capti, deberet dare octo castra pro Patre suo, quæ sita sunt propè

(n) Calvis. l. c. ad ann. 1260. (o) in descript. Aulæ Ilnacens. edit. anno 1631. p. 96. (p) in shion. cir. ad ann. 1259.

propè Weseram fluvium, & insuper octodecim millia marcarum argenti puri pro captivis. Et hac data sunt Sophiæ & filio suo, ut esset contenta, & resignaret omne jus, quod se dicebat habere in Doringia; quod & fecit cum filio. Et sic Henricus pro se & heredibus suis nactus est Doringiam. In additionibus chronic. Lamberti, quas Erfordia vidi, habetur, quod suprâ dictus Albertus, Dux Brunsvicensis, captus sit anno Domini MCCLXIII. & per annum captivus tentus, anno Domini MCCLXIV. se redemerit octo millibus marcarum & octo munitionibus. Sic novennale diffidium extinctum est, & Thuringia ab Hassia, quæ hucusque sub unius Provinciæ Principatu CCIX annis conjunctim steterant, avulsa, Thuringia quælibet à suo Domino regi cœpit, factâ demum partitione, ut Henrico Infantî ab Hassia cederet Hassia, Marchioni autem Thuringia: (q) firmato etiam fœdere hoc avulsa, perpetuo, si quæ deinceps familia in mascula prole deficeret, ut omnes hujus fortunæ ad superstitem alteram transfirent, quod Rudolf. & Sigismundus confirmârunt, quorum Impp. literæ adhuc in manibus sunt.

§. 61. Ita Henricus Illustris, ob virtutis & divitiarum famam sic dictus, 1264. Marchio Misnensis, extinctâ Comitum Provincialium Thuringiæ familiâ in Henric. II. Henrico Rege, primùm factus est Princeps, sub titulo Landgravi Thuringiæ, Illustris & Palatini Saxoniae. Duxit tres uxores, (1) Constantiam, Crusius vocat (r) Landgrav., uxores ejus, Constantinam, Leopoldi VIII. Austriaci filiam, anno MCCXXXIV. ex qua genuit Albertum & Theodoricum, cognomento Sapientem, Osterlandiæ & Landsbergæ Marchionem. Expulerat Ludovicus VI. sororem suam, Henrici Matrem, cum Poppone marito ob causas suprâ nominatas, (s) totâ Misnensi ditione. Antequam verò discederet Jutta, Leopoldo Austriaco oppida, à marito priore, propter amplitudinem dotis accepta, oppignoravit, à filio, quem ipsi simul commendavit, aliquando vel redimenda, seu cum filia Leopoldi in dotem accipienda. Inde Marchio robustior factus duxit Constantiam, quæ anno MCCLXII. vii. Jul. decessit. (2) Agnetem (Crus. (t) habet Hedervigam,) Agnes, Ottocari, Bohemiæ Regis F. Hanc illi præponit Wolfgang Craus à Guntzenhausen. (u) Quæ an pepererit, dubium est. Licet enim alii duas ejus nominent filias, Adelheid. & Hedervig., utramque monialem Weisenfelsensem, asserit tamen Layritzius, primò connubii annò (MCCLXVIII. xiii. Sept.) eam gbiisse; nisi credas, peperisse gemellas. Fabricius verò istam Adelheid. & Hedervig. Theodorici, Henrici F. filias facit. Hæc Agnes fuit, cui angelus porrexit scyphum aureum, & cum bibisset, dixit: heu! quàm amarus potus est. Ita, respondit Angelus, amara erit potio tua, sed Dominus te non derelinquet, & brevi post decessit. (vv) (3) Elisabetham Maltiziam (non Miltiziam, nec Elisabetha, Lichtensteiniam, (x)) nobilem Misnensem, ex qua natus Fridericus, quem vulgò pusillum Marchionem vocant; Peccenstein (y) addit Hermannum. Omnes

G 2

cubant

(q) Sifr. Presbyt. L. II. epit. ad ann. 1260. Hist. Landgrav. c. 61. seq. (r) in chron. Misnic. p. 17. (s) §. 42. (t) l. c. (u) l. c. p. 78. (vv) Lamb. Schafnab. ad ann. 1268. (x) Crus. chron. cit. p. 18. (y) Th. Saxon. c. 10, p. 125.

cubant in illustri monasterio *Cellensi* Ord. Cisterciens. quod fundarat *Henricus Munificus* in *Lusatia* superiori. Divitiis & gloria omnes *Germania* Principes antebat, eratq; largus valde & munificus, multâ militum famulorumq; catervâ munitus, semper hilarius, semper vivens in magnis deliciis & honore. Hic non solum Baronibus & militibus, & Capitaneis, & famulis suis, imò etiam aliis Principibus & Nobilibus victum & pretiosum vestitum abundanter & largiter tribuebat. (z) Curarum tandem Reip. pertasus, ad tres filios suos *Albertum*, *Theodoricum*, & *Fridericum* eas devolvit, ut autoritate suâ concordia, quæ fratres inter rara est, consuetudinē intra constitutos terminos imperandi, adhuc vivus stabiliret, omnesq; regiones suas, præter *Misniam* & *Lusatiam* sibi reservatam, in 3. Diceses divisit, ut *Alberto* *Thuringia* cum *Saxonie* Palatinatu, *Landsberga* cum *Osterlandia*, (qua de legi meretur *Schvartzii* dissertatio, (a)) *Theodorico*, *Dresda*, *Hana*, & alia quædam oppida *Friderico* parerent. (b) Hist. Landgr. (c) tantum *Alberti* & *Theodorici* meminit. Deniq; ipse *Henricus*, à virtute bellica etiam malleus dictus, an. MCCLXXXVIII. d. vx. (xxv.) Febr. ætatis suæ LXXI. ivit, quò nos tendim⁹ omnes. Quiescit juxta conjugem suam in cœnobio *Vetero-Cellensi*.

§. 62. An. MCCLXVIII. prima Synodus *Dominicanorum* hic habita, præfente *Alberto* & conjugem ejus *Margarita*. (d) Erat hæc *Friderici II.* Imp. Filia, quæ in dotem attulit *Altenburgum* terramq; *Plinensem*, (e) *Friderici* atq; *Theodorici*, vulgò *Ditzmanni*, mater. *Crusius* (f) addit *Henricum*, & tamen in originibus *Dominus Saxonica* (g) sui proflus immemor, tantum duos nominat *Fridericum* & *Dizemannum*. Sed fastidire eam cœpit *Albertus* ob pellicem suam *Cunegundam Isenburgicam*, ut etiam optimam Sociam è medio tollere meditaretur. Selegit ergò in expeditionem sceleris agasone quendam, aquæ lignorumq; vectorem, hominem simplicem, eumq; promissis oneratum & juramento sibi obstrictum nefario instruit consilio, ut spectrum simulans cubile *Margaritæ* introiret, ad quod *Cunegunda* ipsi factura esset aditum, ibiq; dormientem illam derepente strangularet, quò à *Cacodemone* enecata crederetur. Mulio à *Cunegunda* intronissus primum se abdidit, dein, excitato modicè strepitu, præsentiam suam *Margaritæ* indicabat, & procumbens in genua manantibus genis gratiam *Dominæ* implorans, demandata sibi ordine explicuit omnia, tuadens, ut ocius fugeret, se quoq; malle periculi esse socium, quàm tanti sceleris conscium. Vocantur ergo parvuli, quæis oscula fixit calidissimis lachrymis confersa. Ut quæ senior, *Fridericus*, perpetuum paterni amoris obsidem haberet, mirabili animi motu genam ejus mordicus deprændit, impressisq; digitis fauciat, inde *Admorsum* nomen accepit; eandem notam impressura juniore *Theodoro*, si permisissent adstantes. Demissa ergo funibus *Wartburgo* in petram, è qua descendit in terram. Orrâ jam luce properavit *Krayenbergam*, ubi Præfectus Abbatis *Hersteldensis* reverenter exceptam deduxit *Fuldâ* ad *Bertholdum II.* Hic

1265.
dividit re-
giones suas,

& obiit,

1268.
Synodus
Isnacens.
Alberti
conjugis &
filii,

vult uxorem
occidere,
ope mulio-
nis,

1270.
at elabitur,

(z) Sifried. Presbyt. L. II. Epitom. ad ann. 1231. (a) Lipf. 1691. (b) Vid. Feifer. L. IV. Lipf. p. 434. (c) c. 63. (d) & c. 64 (e) Crus. chron. Misneas, p. 18. (f) l. c. p. 19. (g) p. 50.

porrò Francofurtum ad Mœnum, ubi anno fequente in cœnobio Cathariniano decessit, à Wernero Moguntino regio propemodum apparatu feputa, & à obit, S.P.Q. benignè & honeftè femper (dum viveret) habita. (h) Inclyta, ait Sifried. Presbyt., (i) & nobiliffima Princeps Margaretha, Filia Imp. Friderici, Thuringie Landgravia. cum multas contumelias & comminationes, etiam mortis, à marito fuo Landgravio Alberto indignè pertuliffet, tandem exiftens in caftro Wartbergo, fuffragio cujusdam militis, (Alberti Pincernæ de Vargula,) per murum in fporta de altiffima rupe ejusdem caftri demiffa, cum duobus tandem pediffequis & duobus camerariis fugam iniiit. Ipfam namq; inter ceteras pediffequas fuas unam habuit, quæ Cunegundis de Henberg vocabatur, quam idem Landgravius amans, & cum ea frequenter adulterans, filiam Cafaris exofam habuit & deſpectam. Abbas Fuldenſis dictam Filiam Imperatoris fugientem uſque ad Francofurdiam deduci fecit, ubi à civibus honorifice ſuſcepta & pertractata, ibidem defuncta eſt, & honore regio tumultata. Neſcio igitur, cujus oſcitantia fœdus iſte error in colloquia menſalia Lutheri irreplevit, error, ubi hæc hiſtoria Ludovici Salii conjugi tribuitur. (k)

§. 63. Interim ¹²⁵⁰ iſte pellicem ſuam Cunegundam publicè habebat pro conjuge, proque tali ab omnibus honorari juſſerat. Suſcepit ex ea ^{Cunegunda} Apollonium, (al. Albertum, & Ludovicum) vulgò Apetz, quem heredem Thuringiæ inſtituerat. Parùm etiam abſuit, quin filios ſuos ex Margarita genitos oppreſſiſſet. Sed Theodoricus, Frater Alberti, orphanos iſtos ad aulam ſuam vocatos non tantùm periculo, in quo verſabantur, exemit, ſed etiam paterno ^{filii Alberti} amore conſtanter eos complexus eſt, & præclare inſtitui curavit. Fridericum ^{bene educa-} jam adultum in caſtra & aciem ſecum eduxit, ubi illuſtria virtutis tyrocinia ^{ti,} fecit, commiſſis aliquot præliis cum Anhaltino; ſtipendia quoq; meruit ſub Wenceslao, Bohemiæ Rege, contra Polonos. Magna apud exteros de hoc adoleſcente ſpes ob memoriam Avi. Erat Theodorico Marchioni unicus filius Fridericus, ex Helena Brandenburgica, Joannis I. Filia, à linguæ balbutie Tutta, ſeu Theut, dictus. Quò defuncto, cum ſucceſſionem Alberti Fratris odiſſet, metuens, ne pelleret filios, quòd iis prælatus eſſet ſpurius, (quæ degener ¹²⁵⁰ ſoboles ceteris injuriam matri factam ſemper refricuit,) teſtamentum condidit, in quo, expoſitis antè Miniſterialibus & Ordinibus ſuis facti cauſis prægnantiſſimis, Filios Fratris adoptavit, eosq; heredes Myſorum inſtituit. Illi bonâ fide ^{ſunt here-} ſponſpondere, quòd res-cunque eaderet, ſe non alios Dominos recepturos un- ^{des Theodo-} quam. ^{rici,}

§. 64. Anno MCCLXXI. XV. Kal. April. accidit ſcelus nefandiſſimum (voce ^{1271.} Veterum) & à diebus æternitatis inauditum, quòd Berthous II. à Leipoltz, ſtre- ^{Abbas inter} nuus & utilis Rector populi ſui, cultor ac amator pacis, (l) Abbas Fuldenſis ^{sacra occi-} XLVI., dignitatis ſuæ anno decimo, fœdo Vaſallorum latrocinio inter di- ^{ſus,}

G 3

vina

(h) vid. D. Alberti, Prof. Lipſ. diſſert. de hoc Friderico Admoſo, habir. 1675. (i) L. II. ad annum 1270. Hiſt. Landgrav. c. 65. (k) c. 45. p. 436. (l) addit. ad Lamberr. ad ann. 1271.

- vina sacrilegè occisus sit, cujus tristissimi casus originem latius narrat *Bro-
vverus*. (m) Nomina sicariorum notavit *Hist. Landgrav.* (n) & *Eberhard.
Fabricius*, (o) distinctius verò *Brovverus*. (p) Erant scilicet *Henricus & Albertus*
Ebersbergii, *Geiso Steinavius*, dictus *Steinrück* (cujus posterì adhuc in insi-
gnibus suis tres rotas gerunt cum tribus novaculis,) *Albertus Brandavus*, *E-
berhardus de Spala*, *Conradus & Berthous Luppelini Germani*, *Conrad. Rastor-
fius & alii*. Sequentè annò die *Palmarum*, cum consensu filiorum filiarumque
1272. *Agnetis*, quæ deinde nupta fuit *Henrico Mirabili*, Duci *Brunsvicensi*, monaste-
liberalitas *Alberti*, *Walckenredensi* multa & insignia bona contulit *Albertus*, (q) uti superiori
annò donarat cœnobio *Portensi*. (r) Anno *MCCLXXV*. filia *Henrici*, *Haf-
1275. siæ Landgravii*, à *Bavaro Duce*, conjuge suo, capite plexa dicitur. Verum
Princeps de collata, nimis precipitanter. (s) Pro pœnitentia monasterium *Fürstenvaldense* Ord.
Cisterciens. fundatum est. At *chronic. Citiz.* (t) *Bucelin.* (u) & *Aventinus* (vv)
monast. *Mariam* istam, *Ludovici Ducis* uxorem, *Brabantinam* vocant, cœnobiumque
Fürstenfeld, ab illo conditum *Fürstenfeld*. Sequentè anno *Albertus* cum Fratre suo *Dite-
1276. rico* Antistitem *Magdeburgicum*, *Conradum Sternebergium*, in fugam conje-
dolus Epi- cit. Hic verò sub ficta amicitia *Albertum* egregiè fefellit. (x) *Fridericus*,
scopalis, cognomentò *parvus*, *Henrici* illustis ex *Maltizia* filius, precibus Patris, à *Ru-
1278. dolfo Imp.*, quòd impare genitus foret matrimonio, dignitatem Principis na-
ctus, possedit *Haynensem* Præfecturam, circulum & urbem *Dresensem*, tùm
Dreida Præfulis *Misnensis* feudum. *Dresdam* enim sibi ereptam, atque *Wenceslao II.*,
erepta, re- *Bojemix Regi*, ab *Alberto* fratre datam, recepit, eamque *Woldemaro Bran-
cepta, von- denburgico*, acceptis undecim marcarum millibus, ad vitæ dies vendidit:
dita, septem marcas statim accepit, reliquas deinde exsolvebant *Budissinenses &
Görlicenses*.
1279. §. 65. *Otto I. & Senior*, Comes *Kirchbergensis*, *Tidericum & Wittigium*,
Fratres de *Conditze*, sibi in jure *Smurdorum* ab antiquo adstrictos, è servitute
manumittit. Quas literas integras subjiciam, ut habeant Curiosi occasionem
scrutandi, quodnam fuerit jus istud *Smurdorum*;
- Nos *Otto*, *Bürggravius de Kerchberg*, de pleno nostro arbitrio omnibus
hoc scriptum intuentibus notum esse volumus, quòd Nos *Dietrichen & Wit-
tigen*, Fratres de *Conditze*, ex ipsorum servilitate, nobis in JURE *SMURDORUM*
ab antiquo adstrictos, manumittimus à tali latè & liberè servitute, & confe-
rimus ipsos cœnobio *Sanctimonialium in Kappelndorf*, daturos ipsos singu-
lis annis solidum denariorum in festo *B. Michaelis* monetæ illius fori. In
hujus-

(m) L. IV. Antiquir. Fuld. p. 311. (n) c. 67. (o) in *Glor. Fuld.* p. m. 141. (p) l. c.
(q) *Eckstorn.* in *chron. Walckenried.* p. 103. seqq. (r) *Pertuch. chron. Porten.* L. I.
p. 55. seq. (s) *hist. Landgrav.* c. 69. (t) ad ann. 1260. (u) *German. sacr. P. II.* p. 35. B.
(vv) *annal. Bojor. L. VII.* p. 429. (x) *hist. Landgrav.* c. 70. Conf. *Sifrid. Presbyr.* ad
ann. 1275.

hujusmodi manumissionis testimonium perennale, & ut talis donatio à nostris in posterum non possit oppugnari, præsentem literam fecimus conscribi, & nostro sigillo fecimus corroborari. Hujus rei testes sunt *Meinbartus* de *Lesten*, *Gotfridus* miles de *Kirchberg*, *Henricus* miles de *Jene*, *Albertus* de *Schwabenhusen*, *Wiricus* de *Kirchberg*, *Th. Dize*, & alii plures fide digni. Datum in castro nostro *Wintberg* anno Domini M. CC. LXXIX. sexto Idus Junii.

Smurdi utique genus *Slavorum* & *Soraborum*, ad *Salam* habitantium, fuerint, qui à Germanis in servitutem redacti, quos inter etiam *Suardi* & *Suar-*
dones numerantur, (y) nec non *Varini* & *Suarini*. (z) Suspiciatur vir aliquis Eruditus, pro *Smurdorum* legendum esse *Svvurborum*. Ceterum ipse judicat, genus quoddam *Slavorum*, præsertim *Soraborum*, hîc intelligendum esse, qui in antiquis documentis *Suurbi* & *Svvurbi* dicuntur. Interim de *Smurdis*, seu jure eorum, nec apud *Schottel*, (a) aut in *Glossar.* & *Dictionar.* *Lindenbrog.*, *Goldast.*, *Speelmanni*, *Wendelini*, *du Fresne*, *Hofmanni*, *Somneri*, & aliorum quicquam reperies. Hinc Jus *Smurdorum* Jus *Svvurborum*, seu *Soraborum*, esse dicit, ut sit sensus literarum: *Conditios* istos à jure *Sorabo-*
Wendico nunc esse exemptos. *Autor Colloqu. mensfr.* (b) ait: binos istos fratres è *Kirchbergicis* *Slavis* fuisse natos. Notum enim est, constatque inter omnes, quàm cruenta proelia *Slavi* cum Germanis gesserint, licet cum interitu suorum. Capti enim & in miserissimam servitutem tracti publicè venibant ubi-
vis, inde adhuc mancipia dicuntur *Slavi*. Ut ita per jus *Smurdorum* *Otto Kirchbergicus* intellexerit jus servorum in Germania usitatum, & ita *Smurdorum*, seu *Svvurborum*, vel *Suardorum* rectius legi debeat, siquidem adhuc pauperculum & misellum vocitamus *einem armen Schwarften*. Sed de his fortè fusiùs, σὺν Θεῷ, in *Hist. mea Kirchbergica*.

§. 66. Propullulârant hætenus dissidia in monasteriis *Vallis Geor-* 1280.
giana & *Joannitica*, quæ *Albertus* ita diremit & approbavit, ut jus Patronatûs *transactio*
Ecclésiæ S. Joannis penes ipsam maneret perpetuò. Testes hujus reforma-
tionis & donationis erant *Heinricus*, Præpositus S. Nicolai in *Ysenache*, *vallis Georg.*
Albertus Præpositus in *Cruceborg*, *Conradus* Plebanus S. *Georg.* in *Ysenache*,
Heinricus Plebanus S. *Marîæ* ibid., & alii quàm plures tam Clerici quàm laici.
Acta sunt hæc in *Ysenache* anno MCCLXXX. pridie Non. Jan. Eòdem annò
Idem *Albertus* licentiam dabat universis, Clericis & Laicis, cujuscunque di-
gnitatis statûsve forent, cum mobilibus & immobilibus suis rebus in *valle S. Io-*
Joannitica habitandi, recipiens eos in protectionem suam specialem. Subne-
bitandi,
temus integras literas.

Quia

(y) Brot. ff. l. j. chron. Merseburg. (z) conf. D. Pregizer, diss. secund. de Gent. & Regn. Europ. primar. ex Suevis p. 43. seq. (a) in sing. libr. de jurib. Veter. Germanor. (b) ann. V. p. 87. seq.

Quia caritatis dona ac spiritualis conversationis opera his volumus erogare, quos sincerae mentis devotio studiosius efficit impetrare, unde Nos *Albertus*, Dei gratia Thuringiae Landgravius, & Saxoniae Com. Palat., universis Christi fidelibus has literas inspecturis volumus esse notum, quod, propter spirituales favorem, ad Dominos & fratres Vallis S. *Joannis* habitum, & contractum in carena pura dilectionis, quâ ipsis adstricti sumus, indulgemus, concedimus, & fideliter volumus, ut personae nobis attinentes, vel nostris civitatibus, villis & oppidis commanentes, cujuscunque sint conditionis, seu dignitatis, seu Clerici sive Laici, qui se cum suis rebus mobilibus, sive immobilibus, valli S. *Joannis* gratia commanendi obtulerint, sive in habitu religioso, sive habitu seculari, à Nobis liberam & plenariam habeant potestatem, permittentes eisdem fideliter esse & haberi sub nostra protectione & tuitione speciali, adjungentes, ut quicumque saepe dictos verbo, opere, vel facto promoverit, nostram consequi amicitiam & favorem specialem, qui verò, quod absit, indebitè invaserit, vel turbaverit in rebus, vel personis, nostram offensam promereri debeat. Et ut donatio & tam sollemnis concessio firma & inviolabilis perseveret, nostrum sigillum huic schedulae duximus apponendum. Dat. anno Domini MCCLXXX. pridie Non. August.

1281.
bellum inter
Patrem &
filios.

§. 67. Nunc Ilium fumat! Sævit in viscera sua *Albertus* crudeliter, in *Fridericum* & *Theodoricum*. Hi verò in lumbos recalcitrant, è quibus prodierunt. Nobilis bolus erat, quem Marchio utrique dederat, hunc ut præriperet Parens, omni contendit nisu. Rem ordine recitabit *Langius*. (c) *Albertus*, Landgravius Doringiae, potens & magnus, habuit fratrem *Henricum* (*Theodoricum* dicere debebat), qui dominabatur in Marchia Misnensi & Lusatiae provinciis. Is vicinus morti prædictos nepotes suos, *Fridericum* & *Theodoricum*, ad se venire jussit, huiusq. multis Proceribus & Nobilibus adstantibus, omne Misnia, Lusatiae & Libonotrix imperium resignavit, deditq., cum heredem alium non haberet. Sicq. Princeps pius his ordinatis quievit in pace. Quod Pater eorum *Albertus* audiens, vehementer indignari cepit contra filios, seq. Fratris Successorem esse allegans, & verum bonorum suorum heredem. Et nisi spontè cederent terris, eos bello & vi profligare minabatur. Verum filii minas Patris floccipenderunt. Cum enim ambo essent strenui, & multâ probitate decori, à cunctis Satrapis & terra Nobilibus, omni denique populo, summo diligebantur affectu. Et quia habuerunt amorem omnium, & militiam fortem & bellacem, copiosumque peditem exercitum, *Albertum* Patrem multis præliis superârunt unâ cum Marchione Brandenburgensi, quem conductum *Albertus* contra filios miserat, licet magna damna in villis & agris fecerit. Anonymus Monachus ita: (d) Gravis guerra orta est inter Seniores Landgravium *Albertum* & filios ejus, civibus Erphordensibus astantibus Land-

(c) chsen. Citiz. ad ann. 1293. (d) in addit. ad Lambert Schafnab. ad. nr. 1281.

Landgravio seniori, quibusdam verò Ministerialibus adjuvantibus partem junioris Landgravi: in qua etiam guerra Dominus Christianus, Episcopus domus Teutonice, captus est à juniore Landgravio, & aliquandiu detentus in castro Slacheim; (Schlotheim,) qui tandem coactus redemit se cum CCC marcis. Quò solutò, & ipse junior Landgravius captus est (Fridericus) à Comite de Kevernburch, & traditus est Patri suo, qui per integrum annum detinuit eum in castro Wartberck juxta Ysenacum, donec à quibusdam commilitonibus suis & servis, noctu furtivè castrum intrantibus, eundem captivitate viriliter eripuerunt. Idem dicit Autor hist. de Landgraviis. (e) Quid autem Libonothria, seu Libonothia, aut Libonotria? Osterlandia olim sic dicta. Verùm malè derivatur à Libonotho, fortissimo belli Duce sub Arminio, cujus operam fidemque magni aestimavit, ut, expulsis Hermunduris, eundem Osterlandiæ donarit terrâ; relictis fortè à duobus ventis *W & A* (auster & Africus) deducitur. (f) Volunt nonnulli, anno MCCLXXXII. seu tamen sequente, Theodoricum, Osterlandiæ & Landsbergi Marchionem, extinctum esse, & Seufelzii in nobis, ad Albim à se condito, sepultum.

Libonothia
quid?

1282.
mors Theo-
dor. March.

§. 68. Sequenti anno Albertus omnia privilegiorum chirographa Urbi nostræ data innovavit & confirmavit, ut jacturam istam, quâ unâ cum æde Georgiana anno MCCLXI. cuncta in fumum abierant, suppleret.

1283.

In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis. Quoniam omnes generationes humanæ conditionis de medio hujus terrenæ habitationis diversis modis transeunt, aliæ velociter consurgunt, unde sequitur, quòd oblivio dirimit omnia, quæ in mundo fiunt, præter illa, quæ Scriptorum elucidationibus & stabili literarum fulciantur firmamento. Nos igitur Albertus, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius & Saxonie Com. Palatin., notum facimus universis tam præsentibus quàm futuris, quibus præsens scriptum fuerit demonstratum, Quòd Nos omnia jura & institutiones antiquarum libertatum prædictis & fidelibus nostris Burgensibus de Ysenach contradimus & donamus sub hac formâ, quemadmodum ab Illustri Principe Domino Henrico Landgravio, nostro Avunculo, dilecto B. memoriæ, & ab universis Landgraviis, nostris Prædecessoribus, tradita & donata sunt, eodem modò prædicta jura semper à Nobis inviolabiliter observentur.

Privilegia
urbis inno-
vata &
confirmata.

PRIMUS itaq; modus talem libertatem introducit, quòd quilibet ad civitatem nostram Ysenach liberè accedat & recedat, possessionem suam & omnia bona sua, tam hereditaria, quàm feudalia, secundum beneplacitum suum vendat, & ut jus forale postulat, venditor unum solidum, (Schilling) emtor sex denarios, (Pfenninge) præsentibus Scabinis, Villico (Schultheissen) solvat.

I.

SECUNDUS modus libertatis talis est, quicunq; prædictam nostram

II.

H

civita-

(e) c. 71. (f) vid. D. Sagittar. corollar. V. ad hist. Eccardi II. Misa. March. & Schvartzii Osterland. vet. s. 6. seq.

civitatem per annum unum & diem inhabitaverit, non requisitus ab aliquo, cujuscunque conditionis sit, noster liber civis semper habetur. Si autem infra finitionem illius anni ab aliquo impulsus fuerit, & in forma judicii coram nostro Præfecto & Scabinis victus fuerit, secundum quod dictaverit ordo juris, tamen Actori nequaquam est præsentandus, sed omnes portæ civitatis aperientur, in pace recedat, quocunque velit.

III.

TERTIUS modus libertatis tale jus pronunciat; Si perpetrator homicidii, seu vulneris, vel qualitercunque exceßerit, aufugerit, uxore ejus & liberi sui per circulum unius anni & diei, donec idem malefactor gratiam nostram recuperaverit, ipsius possessionem illæsam tenebunt, & absque omni perturbatione & penitus sine damno.

IV.

QUARTUS modus libertatis hoc declarat: Si quis homicidium commiserit, aut stuprum, vel violentiam fecerit, aut in quocunque casu exceßerit, ædificia sua non sunt destruenda, sed omnibus modis illæsa permanebunt.

V.

QUINTUS modus libertatis illud jus inducit: Quicunque civitatem nostram memoratam inhabitaverit, & in ea hereditatem habuerit, de qua singulis annis quinque solidos recipit, si forsan idem aliquam insolentiam fecerit, propter hoc in cyppum (in einen Stoß) non ponendus, neque in vinculis detinendus, sed stare juri sub titulo suæ hereditatis se obligabit.

VI.

SEXTUS modus libertatis protestatur: Si aliquis Burgenium, quâcunque necessitate ingruente, domum, vel curiam comburgensis sui intraverit, in fugam conversus, illæsus & absque omni gravamine intus manebit: sed holpes domûs pro ipso respondebit, seu ipsum ad censuram justitiæ reformabit.

VII.

SEPTIMUS modus libertatis publicè manifestat, quòd nullus extraneus præfatos nostros cives vel vadimonio, seu causa conventionali aliquâ impugnare præsumat, nisi primò coram nostro Villico & Scabinis nostris ipsos in facie judicii conveniat, secundum quod dictaverit forma juris.

VIII.

OCTAVUS modus libertatis tale jus enarrat: Si quis Burgenium in recenti facto non deprehenditur, de quacunque re incusatus fuerit, sub suæ hereditatis cautione vinculis non detentus, usque ad debitum diem de imposta sibi culpa, quemadmodum jus exigit, coram nostris Scabinis satisfaciat.

IX.

NONUS modus libertatis hoc testatur: Quicunque extraneorum, vel advenientium, emit in præfata nostra civitate vina, frumentum, bernas, cerevisiam, vel hujusmodi mobiles res, talis negotiator non dabit ducatum, (Geleit) sed theloneum, (Zoll) sicut ab antiquis est consuetum.

X.

DECIMUS modus libertatis talis est: Quod nullus extraneus nostros cives

cives prædictos duello potest impetere, quicumque interveniat eventus, aut de quacunque causa fuerint inculati.

Item recognoscimus, tenore præsentium publicè protestantes, quòd nemo infra murum prædictæ nostræ civitatis *Isenachæ* aliquem duello potest impetere, nisi tantum pro homicidio, ubi mortua manus interfecti coram nostro Præfecto & Scabinis demonstratur.

Item quicumque occasione litis gladium suum evaginaverit, & nullum vulneraverit: Si iusto iudicio de illa insolentia convictus fuerit, quinque solidos denariorum (*fünff Schilling Pfennige*) villico dabit, & gladium, quem evaginaverit, tamen gratiâ Villici mediante.

Item declaramus, quòd Burgensium prædictorum communitates infra civitatem & extra civitatem, in plateis & in vicis, in viis & in semitis, nullus occupare præsumat, nisi fuerit de consensu & bona voluntate ipsorum.

Item narramus literas per præsentis, quòd nullus prædictorum civium, dives vel pauper, magnus vel parvus, ab aliquo nostro Sculteto, seu Officiali, vel ab aliqua nostra familia molestias, vel aliquas perturbationes, contra iustitiam sustineat quocunque modo.

Item, quicumque de excessibus suis & malefactis majoribus & minoribus Nobis & nostro Villico, & actoribus, secundum consuetudinem civitatis prædictæ, satisfecerit, nunquam de cetero prædictam causam Nobis vel aliquibus emendabit. *Der soll fort nimmer die vorgehandte Sache von jemand büßen.*

Item decrevimus, quòd nemo infra ambitum civitatis armatus incedat, & etiam nullus sub silentio intempestæ noctis in civitate vagari debet, nisi viæ suæ legitimam & honestam causam assignet; & si hoc non fecerit, deputabitur pro iniquo.

Item dicimus, quòd omnes aliæ nostræ civitates, & illa oppida, quæ pertinent ad dominium nostrum & Principatum, ex antiquo jura sua requirant apud præfatos cives nostros de *Isenach*, & recursum ad ipsos habeant, aliquas percipiendi sententias difficiles & obscuras.

Item nullus Burgensium pretium, quòd vulgariter dicitur *Wegemietz* de curribus dare debet. Ligna enim sicca, seu ventis dejecta, vel de ædificiis abscissa in nostris sylvis & nemoribus prænominatis nostris Burgensibus cedant ad utilitatem & profectum.

Pascua etiam in omne futurum, & communitates, ante omnes portas & valvas civitatis, secus fluvios & torrentes, circa montes atque valles, sæpe dictis nostris Burgensibus, & eorum heredibus, tam modernis, quàm futuris, jure proprietatis contulimus & donavimus, sicut ab omnibus nostris Prædecessoribus contradita fuerant & collata, & in aliis quippe locis virentibus & in campis, sitis in confinio civitatis, pascantur eorum pecora, jure prænotato.

- XX. Dicimus etiam, quòd nullas petitiones, seu exactiones, vel precarias indebitas à prædictis nostris Burgenlibus aliquamiter requirimus, sed annis singulis centum marcas usualis argenti, nomine petitionis, nobis dabunt, de qua pecunia quinquaginta marcas dabunt in festo *S. Michaelis*, & in festo *S. Walburgis* alias quinquaginta.
- XXI. Volentes etiam propter utilitatem prædictorum civium, ne aliqui à præfata nostra civitate *Isenach* infra unum milliare aliquam cerevisiam vendibilem braxare præsumant, & ne aliqua cerevisia extranea ad jam dictam nostram civitatem, seu ad villas in termino memorato sitas, aliquamiter deducatur.
- XXII. Item, si quis homicidium, spolium, furtum, aut violentiam commiserit, si in recenti facto deprehenditur, sententiam damnationis accipiat, & secundum quod deliquit, morte moriatur. Si verò aliquis propter homicidium, furtum, spolium, seditionem, vel quâcunque morte damnatur, uxor ejus & liberi sui omnia bona sua, tam propria, quàm hereditaria, obtinebunt in possessione pacifica & quieta.
- XXIII. Inter cetera inhibemus, ne aliquis ambitum & aditum apud murum ædificiis suis, vel aliquibus impedimentis occupare præsumat.
- XXIV. Nemo etiam murum, turres, propugnacula, fossatum, sepes civitatis & salices per aliquas destructiones debet vastare. Si quis autem fecerit, nobis & nostris Burgenlibus memoratis dignâ satisfactione emendabit.
- XXV. Nullus etiam aliquem pignore vel vadimoniis debet inquietare, nisi primò in nostro judicio coram nostro Villico & Scabinis justè in eum egerit, secundum quod dictaverit ordo juris.
- XXVI. Item quemcunque thelonearius pro subtracto theloneo captivaverit, illum coram judicio & Senatoribus civitatis convincere debet, & postmodum, sicut jus dictaverit, justitiam suam prosequatur.
- XXVII. Iterum adhuc extraneus quisque de carrata cupri vel vini quatuor denarios dabit, cerevisiæ, seu annonæ duos dabit; si maldrum vendiderit, denarium, si dimidium, obulum dabit. De mulo quatuor denarios, de asino triginta duos, pro equo vendito duo denarii dentur, de bove, vel porco denarius, de oве, capra, vel porcella obulus. De carrata pannorum quatuor denarii, de sarcina equi duo, de fasciculo tellæ alligato denarius, de sarcina dorsi denarius, de sella vel gladio denarius; de solido unum denarium, de sex nummis obulum, infra sex denarios nihil detur.
- XXVIII. Item cives nostri *Isenach* sæpe dicti in tota terra Thuringia penitus exempti sint ab omni ducatu (*Geleit*) in negotiis suis peragendis. Sed si ultrà *Salam* perrexerint extra terminos terræ dimidium ducatum solvent. Insuper ab omni theloneo in *Hayn*, in *Disenhort*, in *Bercka* & in *Gerstungen* feria tertia in festo & septimana Pentecostes liberos dicimus & solutos.

Item

Item in festis videlicet *S. Georgii, S. Joannis Bapt.*, *navivitatis S. Mariae, & S. Matthaei* Apostoli omnes, qui ad nostras liberales nundinas *Isenach* venerint, nostrum ducatum firmum tribus diebus antea, & tribus diebus postea habebunt pariter & favorem, exceptis illis, qui proscripti sunt & fures. Hujusmodi homines funditus sint exclusi.

XXIX.

Item puer infra novem annos in quibuscunq; excederet, pater & mater manebunt innocentes, & propter suos excessus nullum detrimentum corporis vel rerum patiantur. Et ne hujus libertatis donatio tam ritè & rationabiliter tenore præsentium in ista parte confecta, & ea, quæ alia parte præsentis paginae sunt inserta, per Nos, vel per Nostros Successores, in posterum prædilectis civibus nostris de *Isnach* confringantur, præsens privilegium ad petitionem eorum conscribi jussimus, & cum sigillo *aureo* fecimus insigniri. Datum *Lipziæ*, ubi tunc curia nostra erat, & quidem *potiores & meliores* nostri cives de *Isnach* etiam tunc temporis apud Nos erant, sua dicta jura impetrantes. Facta sunt hæc anno Domini *MCCLXXXIII.* in festo Assumptionis Sanctissimæ Mariæ Virginis.

XXX.

His omnibus nostrâ largâ concessione indultis dicimus etiam, quòd nemo ducatum alicui ad civitatem nostram *Isenach* veniendi præbeat, nisi fuerit de licentia nostrorum Burgensium & bonâ voluntate.

Item quicumque pro debitis vel delictis, seu pro aliqua rixa occupabitur, non habens hereditatem, nec fidejussorem, in carcerem, aut in locum despectum non ponat, neque in domum pedelli, sed honestè servetur, quoque ad justum terminum judicii producat.

Item si res furtiva emta, vel vadio deposita apud Judæum reperitur, ipse juret, se nescire, rem furtivam esse, & nummos suos sine usura recipiat, & vadium reddat. Si autem Christianus apud Judæum pro pecunia vadium suum deposuerit, & in tempore redemptionis de summa pecuniæ, vel de termino obligationis dissensio inter eos oriatur, Judæus secundum legis suæ justitiam pecuniæ præstitæ summam super vadium obtineat, nisi Christianus testimonio Christianorum & Judæorum illum manifestò convincat.

Item Judæus Christianum testimonio non convincat, nisi cum Christianis hominibus pariter & Judæis. Christianus nempe Judæum testimonio non vincat, nisi Judæi interfint & homines Christiani è converso.

Nemo etiam aliquem in facie judicii coram nostro Præfecto & Scabinis pro pecunia, vel rebus mobilibus & immobilibus, testimonio æqualiter conveniat, nisi nostris civibus mediantibus fide dignis.

Quilibet etiam pro discordia, sive pro rixa testimonium perhibeat, quî fidem suam & honorem custodivit. Inter cetera nullus testimonium contra aliquem producat, per quod vita hominis & honos confusionem patiat.

Item si extraneus extraneum pro debitis, pro pecunia, seu pro talibus

rebus

H 3

rebus in præfata nostra civitate occupaverit, illum testimonio non potest vincere, sed in quibuscunque ipsum incusaverit, juramento se expurgabit, secundum quod dictaverit ordo Juris.

1285.

fraternitas
monastica,

1286.

lis composi-
ta,magna cu-
ria Erfurti,multa ca-
stra destruc-
ta,

1288.

dementia
Reinholdi,

1289.

Albert. ca-
ptus,

dimissus,

§. 69. Annò M. CCLXXXV. fraternitas facta est inter monasterium

Nicolaitanum & Reinhardifontanum. Sequentē componit *Albertus* litem inter *Ulricum*, Comitem Hohnsteinensem, & monasterium *Walckenridense*, ex prædio *Riethof* sætam. (g) *Rudolfus* I. pacem & tranquillitatem redditurus Provinciæ nostræ, magnam habebat curiam Erfurti. Aderant *Moguntinensis*, *Salisburgensis* & *Magdeburgensis* Archi-Episcopi; Antistites *Herbipolensis*, *Babenbergensis*, *Hildesimensis*, *Paderbornensis*, *Numburgensis*, *Merseburgensis*, *Misnensis*, *Halberstadiensis*, *Eystedensis*, *Ferdensis*, *Constantiensis*: Abbates *Fuldensis* & *Hersfeldensis*: Principes *Brandenburgicus*, Marchio *Misnensis*, *Albertus* noster cum filiis suis, & alii. Adque magis stabiliendum bonum, quod cupiebat, opus, *Rudolfus* jussit destrui sexaginta sex castra diversis in Thuringia locis, in quibus hætenus cubuerant latrones, & reliqui ex rapto viventes. (h) Verum, non obstante pace, *Albertus* filios suos exhereditare voluit, datis *Apollonio* notho, nunc legitimo, castris cum Præfecturis suis *Tenneberg*, *Brandenberg*, *Breitenbach*, *Brandensels* & *Wildeneck*, imò longè plura dedisset, si per Ordines Provinciales licuisset. Hæbeo ex vetustis membranis, *Reinholdum*, de *Webersted*, Canon. B.V., nimis protervè & aculeatè contra Landgravium, & jura ejus Principalia, pro Diæcesano, à quo tot beneficia sumssisset, loquentem, terribiliter castigatum fuisse à Capitulo suo. Idem ferè dixerit, quod *Gudenus* ad nauseam repetit. Ait historia, (i) *Conradum* Imp. mandasse *Bardoni*, ut amore sui, & propter servitium Fratris sui *Hugonis*, aliqua beneficia conferret cognato suo *Ludovico* in Diæcesi in feudum. Si mandavit, non Dominus Thuringiæ tunc fuerit *Bardo*, (quorum aliàs mandatum?) sed Cæsaris in Provincia hac administranda Vicarius. Quàm notanter verò dicitur: in Diæcesi, non in Principatu. Diæcesis Moguntini erat, Ducatus autem, seu Provincia adhuc vacans, Imperatoris. Prudenti sat! Anno MCCLXXXIX. captus *Albertus* à *Friderico* Filio Gotham inter & Isenacum deducitur *Landsbergam*. *Fridericus* hac de causa apud Imp. accusatus, Patris in matrem & filios injurias atroces exponens, se à crimine purgavit faciliè, adque preces Thuringorum eum hæc lege, volente ita *Rudolfo* Cæsare, dimisit, ut Præfecturam *Tennebergensem* Provinciæ restitueret. Verum oppignorabat eam *Albertus* *Henrico* de *Myla*, Capitaneo Gothano, mittebatque pecuniam *Apollonio* suo, quem *Lang.* (k) & *Peccenstein* (l) *Ludovicum* vocant. Refert *Rechenberg.* (m) custodiâ liberatum *Tennebergam* Abbati *Reinhardifontano*, acceptis decem

(g) Eckstorm. chron. Walckenried. p. 339. (h) Conf. Hist. Landgrav. c. 76. (i) vid. §. 9. (k) chron. Citiz. ad ann. 1294. (l) L. I. Th. Saxon. p. 21. (m) l. c. §. 2. II. c. 2. §. 2.

decem argenti marcis, pignus dedisse, eamque pecuniam *Cunegunda*, & filio ejus, donasse.

§. 70. At non semper *degener*, seu ἀσέβης, fuit *Albertus*. Multa quippe ^{non semper} prudenter fecit & cordatè. Næ Collegiatam Ecclesiam *B.V. in monte ipse degener*, fundavit & dotavit munificentissimè. Anno MCCXCI. *Henrico de Perdicen*, 1291. Camerario suo, propter fidele servitium, duos agros humularios, propè molendinum in monte *Hasenbühl* sitos, in feudum contulit. Qui *Henricus Hasenbühl* pro remedio animæ suæ unum talentum ceræ de iisdem assignavit *B. Virg. nostræ*, in vigilia *B. Martini* quotannis erogandum, ita, ut particeps fieret omnium bonorum, quæ in ipsa Ecclesia fieri dederit *Filius Dei*. Quæ omnia confirmat *Albertus* in *Wartberch* IV. Non. Jul. Testes erant *Germanus*, Magister Curiae Principis, *Waltram. Theod. de Mehe*, *Ludov. Goltzschmied*, *Henric. Hellegrave*, *Theod. Fil. Magistri monetæ*, & alii quàm plures. Eod. anno die *Jacobi* confirmat *Theodoricus Landgravius Henrico* Militi de *Myla*, & *Sculteto Gothano*, feudum *Crauelense* cum omnibus pertinentiis, ab *Alberto* obrentum. Hic mandarat, ut nullus in urbe, seu Clericus vel laicus fuerit, à tributo annuo, quod *Geshos* vocant, exemptus sit, præter paucos ^{feudum} Officiales Principis. Transiit Idem cum *Præsule Merseburgico Henrico* super ^{transactio} jurisdictione extra muros urbis *Lipsiensis*; nec non super jure ^{indulgentia} fiduciario obtinendi *Lipsiam*, & tribunal suburbanum. Diploma dabit *Amplissimus Peifer*. (n) Anno MCCXCIII. XVIII. Maj. *Bruno*, Episcopus *Cizensis*, multas 1293. indulgentias largitur cœnobio *Cathariniano*. Et monasterium *S. Crucis Ordin. Cisterciens.* extra muros *Gothanos* in singularem clientelam recipitur abs *Alberto*.

§. 71. Cùm igitur *Albertus* (infit *Langius*, (o)) contra *Filios* pravalere 1294. nequiret, illos exhereditare cupiens, terras eorum, quas ense non potuit acquirere, *Albert. Marchiam* videlicet *Misnæ* & *Lusatiae*, terramq, *Plisnensem* *Adolfo Nasso-* vendit vico *Imp.* vendidit, & *Landgraviatum Doringiae* filio suo *Luvico*, quem ex concubina susceperat, relinquere statuit. *Adolfus* itaque Rex circa id tempus, valido exercitu *Suevorum* & *Rhenensium* collecto, ad possidendas dictas, quas ab *Alberto* (pro duodecim millibus marcarum puri argenti) emit, provincias, *Philippum*, Patrum suum, Ducemq, sui exercitus misit. Qui multa mala patravit in patria, stuprans virgines, Ecclesias vastans, innocentes & justos spoliens, opprimens & occidens, & alia plura perpetrans contra normam justitiae, quæ *Sifriedus Adolphi*, Presbyter *Misnensis* ridiculâ ferè, at turpi, historiâ deduxit longius. (p) Accidit nimirum, cùm *Adolfus* transiret per villam *Summeringen*, juxta quam extructa est Ecclesia *S. Gangolphi* Militis & Martyris, ut duæ anus ad sacram ædem ^{hist. ridicula} cum suis re culis confugerent, quas pedites quidam captas nudatasq, perunxerunt pice cum sebo mixta, dein in plumis volutatas dimiserunt. Quas videns *Ditericus*, Comes

(n) L. II. rer. Lips. §. 4. seq. (o) l. c. (p) L. II. epit. ad ann. 1294.

Comes *Honstenius*, lachrymans accessit Regi, dicens: *Domine, videre, & miseremini.* At Rex, ecquis modò poterit invenire reos? sic mulieres ad sua sunt conversæ cum mœrore, nullam gratiam consequentes. *Hist. de Landgrav. (q)* Adolfinam immanitatem depingens alia inter sic: *Totam terram, ait, devastans rapinis & incendiis, nulli hominum parcens, nec viduis, nec pupillis, nec Ecclesiis, nec Ecclesiarum rebus, nec Sacerdotibus, nec monasteriis Sanctimonialium; sed sponsas Christi violantes ac Thuringiam in maximam miseriam ponentes.* Eadem latissimè persecutus est Auctor addition. ad *Lambertum. (r)*

Adolf. in-
vadit
Misniam,

Lucca ob-
fessa,

Borna occu-
pata,

Fribergæ
predita,

multa bona
B. V. data,
Grabona

& Crovve-
la,

§. 72. Tot ergo facinorose immanitatis signis ubique positis grassabatur in Ostlandiam *Adolfus Nassovicus*, & porro in Misniam. Conjunxerat se cum eo *Albertus*, Marchio Brandenburgicus, sub spe obtinendæ Lusatiz inferioris. Anceps utrinque belli fortuna. *Albertus* obsidione cinxit *Luccam*, inferioris Lusatiz urbem. Inde depulit eum *Dicemannus*, cæsis hostium tribus millibus. *Fridericus* interim alibi novum conscribebat militem contra *Adolfum*. Sed *Brandenburgicus* acceptâ clade in auxilium accivit *Eberhardum* (seu potius *Bernardum II.*) *Anhaltinum*, qui arcem *Juliam* obsedit. Unde rejecit eum *Fridericus*, tempestivè monitus ab *Alberto Saxone*, qui licet à bello abstineret, tamen causæ *Friderici* erat equior. Occupârat *Adolfus Bornam*, tenebatque *Altenburgum*, *Cygnéam* & *Chemnitium*, quæ tunc erant civitates Imperii. Reliquerat *Adolfus* in Misnia exercitum *Suevicum*, cui *Philippum Nassoviensem*, fratris filium, præfecerat. Huic inchoatam *Fribergæ* obsidionem demandavit, ad quam rediit ipse, continuatam integro anno & quatuor mensibus. Urbs, quæ nec armis, nec igne, nec fame expugnari poterat, turpi civium prodicione capta est. Compræhensos in arce quadraginta præcipuæ nobilitatis Viros securi percussit, rens, reliquos supplicii atrocitate territos spontè deditionem facturos esse, præsertim cum urbem teneret, quæ opibus assuebat ex ubertate venarum metallicarum. (s)

§. 73. Eodem annò *Reinholtus de Weberstedte*, Cantor B. V., pro assignatione præbendæ suæ, bona quædam in villa *Gruben*, propè *Scharsenbergam* sita, duas marcas annuatim reddentia, à Fratribus suis *Arnoldo* & *Heinrico*, qui ea abs *Alberto* in feudo tenuerant, pro XXII. marcis argenti comparârat, confirmante hunc contractum *Alberto*. Testes collationis erant Dominus *Hermannus* & Dominus *Heidenricus* Capellani sui, *Albertus* de Brandenburg, *Gotsfriedus* Marschalcus, Milites, *Henricus* de Porditz, & quàmplures alii fide digni. Act. in *Wartpurch* in vigilia S. *Jacobi* Apostoli. Idem Princeps bona *Crovvelensia*, & multa alia, B. Virgini obtulit, cujus facti testes erunt literæ.

In

(q) c. 78. (r) ad ann. 1299. (s) Sifr. Presbyr. ad ann. 1296.

In nomine S. & Individuæ Trinitatis Amen. Ne ea, quæ aguntur in tempore, simul labantur cum fluxu temporis, cauto stabiliq; huiusmodi subveniendò defectui consilio scriptorumq; consueverunt oblervantiis perennari. Nos igitur *Albertus*, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius, Saxoniamq; Comes Palatinus, notum esse volumus universis Christi fidelibus, quibus præsens scriptum fuerit exhibitum, tam præsentibus quàm futuris, Quòd cum Viri providi & discreti, Dominus *Hartungus*, Dominus *Henricus*, Capellani nostri dilecti, plebani parochiarum S. *Mariæ* & S. *Georgii* nostræ civitatis *Isenache*, nec non *Wilhelmus*, nostræ curiæ Notarius, fideles & ceteri, quorum devotio accesserit, divinit⁹ inspirati, Ecclesiam Conventualem & Canonicam de parochia S. *Mariæ* memorata, ad suscitandam ibidem divinorū officiorum ac obsequiorum celebrationem reliquorum, in laudem nominis Jesu Christi, nec non Gloriosæ Matris ejus Mariæ, Patronæ ibidem, gloriam ampliorem, instaurare & fundare desiderantes, nostrum super eo consensum & auxilium humiliter imploraverint, & devotè; Nos ipsorū piæ devotionis constantiam laudabilem propositam quàmplurimum approbantes, de futurorum nihilominus prædictæ Ecclesiæ beneficiorum allecti quasi suffragio & consili, in remissionem peccatorum, nec non pro spe redemptionis æternæ, sæpèdictorum Virorum devotioni, ac justis dignè petitionibus annuentes, consensu ad hoc nostro præstito benevolo, in subsidium instaurationis præscriptæ, ipsam Ecclesiam parochiale B. *Virginis*, cujus jus Patronatûs ad nos pertinebat, legavimus, dedimus, & damus præsentibus eam cum omnibus suis juribus, quibus ad Nos pertinuit, assignando eis, qui in loco fuerint, Canonicis perpetuò liberè possidendam. Item legavimus, dedimus & damus præfatæ Ecclesiæ in usum & sustentationem Canonicorum, qui in eadem se receperint, largiorem, proprietatem nostræ villæ *Crovvela*, cum universis proventibus, redditibus, juribus & pertinentiis, quæ Nobis ab ipsa competeabant, cedebant, aut cedere potuerunt, ut exinde ipsi Canonici, quicunque pro tempore fuerint, in sæpèdicta Ecclesia disponant & ordinent pro suis usibus, jure proprietatis perpetuò possidentis. Ceterum affecti pro huiusmodi Canonici opere ac divino, dedimus & damus præsentibus Ecclesiæ & Canonicis antè dictis triginta & duos solidos denariorum monetæ *Isenacensis*, & totidem pullos, qui Nos de villa dicta *Sygils* in redditibus annuis contingebant, ut iidem Canonici ipsos redditus annis singulis percepturi, liberè proprietatis titulo possideant perpetuo in sua ipsorum commoda redigendo. Item dedimus & damus Ecclesiæ & Canonicis præhabitis totum sylvæ spatium, quod incipiens in via protensa inter locum, qui dicitur vulgariter *Wolffslocher* & inter montem, dictum *Eßerburg* attingit sylvam Fratrum *Vallis S. Joannis* ex una, nec non sylvam Sanctimonialium B. *Nicolai* in *Isenache* parte altera, & sic in medio horum trium locorum hinc inde distenditur per circuitum, ut ipsi Canonici prædictam

dictam sylvam ad usus suos convertere possint liberè, perpetuo proprietatis jure similiter possidendam. Testes hujus nostri facti sunt Dominus *Hermannus* de Myla, *Otto* de Wechmar, Milites, nostri Consiliarii, *Matthias* curiæ nostræ Proto-Notarius, cum pluribus aliis fide dignis. Ut autem hæc nostra donatio inviolabilis ac memoriter conservetur, præsentem paginam super ea conscriptam nostri dedimus sigilli robore communitam. Datum anno Domini MCCLXXXIV. VI. Idus April. indictione septimâ.

1295.

immunitas
105 B. Virgin.

§. 74. Idem *Albertus* Canonicis B. Virg. *Isnaci* easdem largitur immunitates & privilegia, quæ habebant S. Mariæ Canonici Erfurti. Et veluti *Adolfus* Imp. Erfurtensibus d. 17. Januar. hîc omnia jura sua confirmârat; ita specialiter *Isnacensibus* Canonicis omnes donationes & privilegia, ab *Alberto* factas & data, solenniter corroboravit.

A *Dolfus*, Dei gratiâ Romanorum Rex semper Augustus, Universis S. Imperii fidelibus præsentem literas inspecturis, gratiam suam & omne bonum. Cum Illustris *Albertus*, Thuringiæ Landgrafus, Princeps noster dilectus, eligens abdicare terrena, ut perpetua consequatur, parochiam Gloriosæ Virginis *Mariæ*, in oppido *Isenache* sitam, cum jure Patronatûs ejusdem, ac suis pertinentiis universis, hereditati aggregans Jesu Christi, ipsam donaverit & tradiderit, ad instaurandam Collegiatam Ecclesiam, ex eadem redditibus parochiæ, seu Ecclesiæ ejusdem, in præbendas rationabiliter dividendis & ibidem instituendis Canonicis, præbendis eisdem, prout facultas suppetit, assignandis, ut exinde divinorum cultus augeatur & crescat, prout ibidem fervientium numerus creverit personarum. Cumque ob causam eandem Princeps noster prædictus dictæ Ecclesiæ Collegio concesserit, ut in curiis suis, & in omnibus aliis, eisdem emunitatibus & libertatibus gaudeant, quibus Canonici Ecclesiæ S. Mariæ in Erfordia perfruuntur, & insuper contulerit proprietatem villæ *Crovelo*, & jus Patronatûs Ecclesiæ ibidem, nec non proprietatem cujusdam nemoris, & insuper quosdam redditus, prout hæc omnia in literis à dicto Principe nostro super eo traditis sunt expressa. Nos, qui ad hoc summum nostræ Clementiæ studium decrevimus convertendum, ut cultus divinus nostris temporibus augeatur, ut ex hoc Dei misericordiam, cujus munere vivimus & regnamus, æterna beatitudinis præmia salubrius consequamur, donationes & libertates prædictas factas & concessas, ut præmittitur, præviâ ratione ex certa scientia, auctoritate Regiâ approbamus, ratificamus, innovamus, & præsentis scripti patrocinio communimus. Præterea omnia bona, seu possessiones, quæ dicta Ecclesia piâ largitione Principum, seu quorumcunque fidelium, quocunque acquirendi dominii justo titulo, ut antea, poterit adipisci, cum libertatibus & gratiis universis dicto Collegio faciendis, ex nunc approbationis & ratificationis patrocinio communimus. Nulli ergo hominum liceat hanc nostræ confirmationis & innovationis paginam infringere,

gere, velei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumserit, gravem indignationem nostræ offensæ se noverit incursum. Datum in Isenache sexto decimo Cal. Febr. indict, octavâ anno Domini MCCXCV. Regni verò nostri annò tertio.

§. 75. Tantâ autoritate polluit vetus Isenacum, ut multa alia oppida Isnacum in re dubia & dirimendis litibus suis, illud, ceu æquissimam elegerint arbitram, prout suprà dictum est, (c) idque Christophorus Hassé specialiter commendat.

judex multarum urbium.

Isnacum gaude, famamq; capeffe superbam,
 quæ laudem (ut digna es) vulget in orbe tuam.
 Namq; celebris apex & honor, qui maximus ambit,
 hæc voluere quidem pulcra tropæa tibi.
 Et non immerito: nam si penseris, & omne,
 quod tibi concessum, munera laudis habet.
 Urbibus in cunctis locuples, quas Thuria jactat,
 esse potes summum præcipuumque jubar.
 Insuper exemplar, specimen, typus, unaque imago,
 cujus ab intuitu solius ordo fluat.
 Thuria quam si tota nequit fecisse quietum,
 per te suscepta fœdera pacis habet.
 Litibus implicitus causam ad te rejicit omnem,
 expectans irucina rem posuisse tuâ.
 Omne sic cujusq; malo quod surgit iniquum
 ad te vi properat rem periisse putat.
 Gaudent ergo tuis sub legibus oppida quaque
 sistere: & attribuas si quid habere ratum.
 Et bene cum Imperii gessisse insignia quondam
 te historia prodant: dent apicesq; fidem.
 Deinde etiam leges sint tales, quas tibi Adolfus
 Rex dedit, ut possis quosq; juvare viros.
 Ergo cum tibi tale decus felicia fata
 spirârint, agedum sis memor usque tui.
 Sta, vigila semper, metuens, ne jure relicto,
 unde tibi laus est præcipitare grave.
 Quod leve erit factû, solito si jura vigore
 asserves: cursu rem teneasq; suo.
 Flocci vix faciens, si quid malè suasor in aurem
 deferat: oculcra fallere vulpe raser.

I 2

Sic

(c) §. 68. num. 17.

Sic fac, ut suæsti, pede stet tua regula firmo,
 excurias quicquid ferre novena potest.
 Hos bene si captes monitus, si pectore figas,
 te facile est cunctis præradiare locis.

Sed redibimus ad *Adolfum*.

Adolf. rursus invadit Thuring. §. 76. Hic cum milite novo in Thuringiam irrumpens castrum *Frankenstein* diu obsessum haud sine magna exercitus sui clade in deditionem recipit. Deinde *Crucisburgum* properat, quod fortiter restitit, donec ob penuriam aquæ succumberet, ut alio loco plenius dicitur. (u) Vide interim additiones ad *Lambert. Schasnaburg.* (v) Odio tandem coepit esse Rex, spretus ab omnibus, ut etiam nomen ejus sputis & maledictis obnoxium amarissimis imprecationibus oneraretur. (x) *Gerardus Moguntinus*, impulsus ad capessendum imperium *Alberto Austriaco, Rudolphi I. filio*, eadem facilitate, quâ antea evexerat *Adolfum*, dejecit eundem. (y) *Philippus Nasso* viensis abs hoc (qui jam occurrerat *Alberto* ad *Rhenum*,) in *Misnia* relictus Dux belli, capitur *Bornæ*. Dimissus quidem eâ conditione, ut cederet oppidis, quæ occuparat. Sed ille recessit à fide. Cumq; audiisset, Imperio potitum *Albertum Austriacum* bello & Principum suffragiis, nulli alii, quàm *Alberto*, se reliqua traditurum esse ostendit. Id verò ne fieret, prævertentes *Fridericus & Theodoricus* à municipibus oppidorum postulant, ut ab *Adolfi* legato ad justos Dominos redeant, fidemque, quam ille datam flagitasset, jam nullo juramenti vinculo amplius obstricti, suis Principibus præstent, ut cuncta post alios fusillimè tradit *Peiserus*. (z) Cecidit tandem *Adolfus* propè *Wormatiam*, non solum gladiis vulneratus, sed & ungulis equorum conculcatus, & in proprio sanguine volutatus, miserabiliter animam exhalavit. (a) Eod. annò *Albertus Ecclesiæ B. Virg. lignerum Hasenbühl* donat, secundum tenorem literarum:

donatio lignerum Hasenbühl,

Nos *Albertus*, Dei gratiâ *Thuringiæ Landgravius Saxoniciq; Com. Palat.*, moti affectu, quem, ob spem salutis futuræ, circa Ecclesiam *B. Virg. Mariæ* nostri oppidi *Isenachensis*, & ipsius Collegium gerimus confidenter, ipsi Ecclesiæ & Collegio pro incremento & sustentatione pinguiori dedimus, damus, & tenore præsentium, donatione inter vivos, devotè ac largiter erogamus totum situm & terræ spatium, quod inter subscriptorum protensionem & connexionem locorum mediotenus, sive in montibus, sive sub ipsis montibus, vel in eorum declivitatibus dinoscitur, & reperiri poterit situatum, prosequendo ergo connexionum extremitates dicti spatii, procedendum est à loco, dicto *Hasenbühl*, sito juxta vallem *S. Joannis*, per medium cacumen montis, qui dicitur *Urhynrodt*, ad montem dictum *Thorynmarth*, & ab hoc monte ulterius usq; ad

(u) in hist. m. *Crucisburgica*, (vv) ad ann. 1295. (x) loc. jam cit. (y) *Sifr. Presbyr. LII.* ad ann. 1292. (z) *L. IV. rer. Lips. §. 15. seqq. & Rechenberg. l. c. Sect. 2. c. 2. §. 3.* (a) *Sifrid. l. c.* ad ann. 1298.

ad semitam, quæ ducit in sylvam, quæ dicitur *der Broven holz* & sic ultra descendendo ad locum, qui dicitur *Kall-rose*, & ulterius ab illo ad locum, dictum *Zyrnberthen Wyßen*, & ab hoc loco revertendo ad locum inceptions *Hasenbühl* prædictum, in quo iste ambitus terminatur. Totum ergo spatium hujusmodi extremitatibus intermedium secundum omnes suas partes, ut prædiximus, dicta Ecclesia & Collegium proprietatis titulo in suos usus ducendum liberè possidebunt. In hujus autem rei memoriæ perseverantiam nostrum sigillum huic cartæ duximus appendendum. Dat. & actum anno Domini MCCXCVIII. Idus Junii, præsentibus Alberto de Brandeburgh, Ottone de Wechmar, Hermanno de Hasynrode, Magistro curiæ nostræ, nostris Consiliariis, Henrico de Melre, Harthungo de Bruheim, cum pluribus aliis fide dignis.

§. 77. Idem Albertus monialibus S. Nicolai hanc dederat licentiam, ut nullum hospitem per noctem in cœnobio suo retinerent. *Cunegunda* ^{licentia} *Isenburgica*, seu *Isenbergica*, cum *Apollonio* suo *Wartburgi* obiit. Quiescunt S. Nicolai, ad S. Catharinam. Ab his *Langenhaynium* antè tradebatur monasterio *Cunegund.* *Cathariniano*. *Bernhard* à *Flacheim*, Præpositus S. Jacobi Crucisburgi, emtâ *Apollon.* *Weisenbornâ* à nobili de *Salza*, cœnobium *Wilhelmitanum* hûc transposuit, ^{obit.} 1300. adque regulam S. Benedicti. reformavit. (b) Albertus Landgravius duxit *Adelheidam*, divitem viduam (alii malunt filiam) Comitis *Arnshaugiani*; & filius *Langenhayn*, ejus *Fridericus*, tunc Marchio Misnensis, sequente anno junxit sibi *Adelheidam*, *Weissenborn* (al. *Elisabetham*) *Adelheida* noveræ filiam, quæ *Neustadium* & *Jenam* in dotem ei attulit. *Haymannus* de *Haym* quatuor maldra tritici dedit B. V. in molendino retrò castrum in *Isenac*, die *Burckmühle* dicto, ut ex literis Alberti Landgravi in octav. Trinit. dat. vidi. Castrum *Hopfgartense* funditus evertitur à Landgraviis & Erfurtenfibus. Qui posteriores etiam destruxere atces *Otonis*, Comitis *Kirchbergici*, *Grisenbergam*, *Wintbergam*, *Kirchbergam*, *Leisteium*, solâ *Greisenbergâ* (non *Brinsenbergâ* (c)) ei multa arces redditâ. (d) Idem Albertus largitur valli Joannitice mansum cum diruta, dimidio. Turres B. Virg. à Senatu urbano dirutæ. Postea verò cum ex mandato Summi Pontificis, operâ Abbatis *Hersfeldensis*, Senatus cum Canonicis transegißet, datâ iis certâ pecuniæ summâ, ab his restituta sunt, quod *Fabricius* nesciit. (e) Etiam *Clemmia* destruitur. Cumque Albertus cives *Isenacenses* (ut ipse loquitur) in singulis erga se mandatis, servitiis & præceptis pronos & hilares semper invenerat, speciali gratiâ eos prosecuturus licentiam dedit, exactionem, quam vulgò *Ungeld* vocant, inter seipso ordinandi, proque suâ utilitate *Ungeld* /

I 3

stabi-

(b) vid. differt. m. historic. VII. (c) hist. Landgrav. c. 80. (d) chron. Citiz. ad ann. 1303. (e) L. VI. orig. Saxon. f. 623.

stabiliendi. Literæ datæ sunt Wartbergæ anno MCCCVI. in crastino Purificationis B. Mar. Virg., præsentibus Strenuis Viris *Theodorico de Melre & Hartungo de Bruhem, Militibus & aliis.*

turbulentus
patria sta-
tus,
1307.

§. 78. Miserrimus denuò Thuringiæ status. *Fridericus I.* cum fratre provinciam jure hereditario, *Albertus I.* Imp. jure emtionis sibi vindicabat. Inde nulla salus! Videntes ergo cives se opprimi, abs *Alberto* contra Landgravios auxilia petunt, qui nobilem eis dedit advocatum Comitem à *Wildenau* (non *Milvohensem*, (f) aut *Milmobeum*, (g) *Henrici V.* Abbatis *Fuldensis* fratrem. Is cum *Isenacensibus*, Cæsari faventibus, in obsidione *Wartburgensi* opem ferret, à *Friderico* captus, inque custodia mortuus, & sepultus est in æde *Dominicanorum*. Eodem anno *Isenacenses* tantum infestati sunt per filios Landgravii, timentes tradi, castrum in civitate eorum, de voluntate *Alberti Landgravii*, datâ sibi pecunia summâ, funditus everterunt, similiter turres in Ecclesia *Marie* annexas muro civitatis. Timentes quoque, quod *Adelheid*, uxor *Alberti Patris*, traderet castrum *Wartberg* *Friderico*, genero suo, quem maximè diligebat, obsederunt castrum cum Advocatis Regis, & contra reedificârunt montem, qui dicitur *Ysenechisberg*, ubi olim fuit castrum; & *Albertum* cum uxore sua residentes in castro *Wartberg* ad magnam inopiam victualium deduxerunt. Audiens hoc *Fridericus*, filius Landgravii, precibus uxoris suæ, cujus mater erat in castro, & ne id etiam perderetur, auxilio sororii sui *Ducis Brunsvicensis* victualia adduxit, & cives inde fugavit, & Regis advocatum, nobilem de *Wilnove*, cepit, & in vincula in *Wartperg* conjecit. Postea verò *Fridericus* per promotionem uxoris *Alberti*, cujus filiam habuit in legitimam, castrum *Wartberg* obtinuit, & consequenter de illo castro totam terram *Thuringiæ*: & Patrem suum amovit, qui præbendarius in *Erfordia* factus est civium, quibus multa bona prius in odium filiorum suorum vendidit: novercam suam & uxorem propriam in *Wartberg* locavit, & honorificè tenuit. (h) Verùm, jussu Imp. *Alberti*, à *Mülhusinis*, *Northufanis* & *Erfordiensibus* oblectus *Fridericus*, victusque inopiâ *Wartburgi* valde pressus, per medios hostes noctu, stipatus aliquot equitibus, *Reinhartsbornam* evasit: adductisque sibi ab amicis trecentis & triginta equitibus, curribusque commeatu onustis rediit *Wartburgum*. *Isenacenses* demum supplices factos in fidem recepit.

clades Al-
bertina,

§. 79. Amotò *Alberto Patre*, mortuoque *Advocato* Regio, potentiam suam validius exeruit *Fridericus Magnus*, redactis in ordinem refractariis. Venit *Austriacus* cum exercitu, collecto ex *Suevis*, *Bohemis*, *Bavaris*, cædes & incendia spirans; oppugnatur *Lucca*: Fratres verò unitâ vi omnes copias

(f) Idem l. c. f. 624. (g) idem de *Marchion. Misniæ* f. 36. (h) hist. Landgrav. cit. c. 81.

copias *Albertinas* fundunt. Quæ strages adeò inclauit, ut etiam in adagium
 Mysorum abierit: *Accidit eis, quod Suevis ad Luccam.*

adagium,

Es wird ihnen glücken /

Wie den Schwaben bey Lücken.

At gaudium hoc magnus subito turbavit luctus. Paucis enim post mensibus
Dicemannus, inter sacra nocturna, ipso natali Dominico, in æde *Thomana*
Lipsiæ à sicario (quem *Philippus Nassoviensis* ad hoc scelus emisisse dicitur,) *Dicemanni*
 lethali ter sauciatus tertio die occubuit. Epitaphium ejus tale:

mors,

DITZ - ego sum MANNUS : me olim genuere Parentes

Albertus Princeps Margarethaque pia.

Imperium titulumq; dedit Thuringia nobis,

Marchia Lusatiae, Misena & ipsa potens.

Qua; patet vetus in planis Libonotria campis,

& quæ montano flumine Plisna lavat.

Frater erat Fridericus, idem Mavortius heres,

pro patria mecum proelia dira subit.

Nam superare datum est nobis victricibus armis

Boemiae populos, Saxoniaeque Duces.

Marchio de Brenburg, Woldemar nomine dictus,

agmine devinctus vincula nostra tulit.

Ascaniae Princeps cecidit quoque cuspide nostra,

ac vitam supplex hic miser emeruit.

Romulidum Reges Albertus, Adolfus & alter,

non poterant nostras frangere Marte manus.

Viribus, ô pietas! nostris sic terga dederunt,

Cæsareis opibus nunc ego dives eram.

Innumeri & nostro cæsi sunt ense Suevi,

audentes patrios sollicitare Deos.

Omnia sic vici, durum sed vincere fatum

non potui, Lachesis quod dedit atra mihi.

Objicit illa mea crudelis pectora ferro,

dum steteram incautus in medio Ecclesia.

Sic victor victus cecidi; virtute triumphos

& laudes meritas non rapit ulla dies.

*& epita-
phium,*

Ultusest hanc cædem Fridericus frater cognomine *Fortis*. Conspecto enim 1308:
 brevi post Philippo in acie, Bornam inter & Frieburgum, militem suum accen- *Philipp.*
 dit, ipseque manu suâ occidit Nassoviensem, prostratis fugatisque omnibus *Nassov. ca-*
 copiis ejus. Interim Albertus Imp. à Joanne Austriaco, Fratrâ Rudolphi Filio, *us,*
 haud procul Scaphusia (Rheinfeldio) miserrimè opprimitur. Audientes hoc *Imp.*
Isenacenses, Friderico se ultro submisere, arcem Clemmiam, quam nuper *Isenacens.*
ever-submissio,

everterant, pristino nitori & robori suo reddentes. Sic tandem bona causa triumphat! Eòd. annò *Petrus ab Achzapalt*, Antistes Moguntinensis, XL. indulgentia, dierum indulgentias concessit pro instauratione monasterii in valle S. Joannis.

Petrus, Dei gratiâ S. Moguntinensis Sedis Archi-Episcopus, S. Imperii per Germaniam Archi-Cancellarius, universis Christi fidelibus has literas inspecturis, seu etiam auditoris, salutem & sinceram in Domino Karitatem. Cum ex officii nostri debito quosque fideles teneamur ad exercitium bonorum operum incitare, ut ipsorum salus in anima & corpore per donum gratiæ Dei multipliciter valeat pullulare, universitatem Christi fidelium quorumcunque rogamus, monemus, & exhortamur in Domino Jesu Christo, quatenus thesaurizantes sibi thesauros in cælo, ubi fures non effodiunt, nec furantur, capellæ vallis B. Joannis Cystertiensis Ordinis propè *Isenache*, cui ex antiquorum longitudine dierum ad lapsum casus sunt parietes inclinati, nec ipsa capella de propriis facultatibus ullo modo valet, sicut intelleximus, reparari, nisi bonorum hominum consiliis & auxiliis adjuvetur, de bonis à Deo sibi collatis, in remissionem peccaminum. Ut ergo suas dignentur eleemosynas in reparationis adjutorium impertiri, quia scriptum est, quòd sicut aqua extinguit ignem, ita eleemolyna extinguit peccatum, hortamur. Omnibus etiam hujusmodi nostris monitionibus & exhortationibus salubribus assentire volentibus, & præfatæ capellæ consilium, auxilium, vel juvamen præstantibus, verè pœnitentibus & confessis de omnipotentis Dei misericordia confisi, *quadraginta dies indulgentiarum* de injuncta sibi pœnitentia misericorditer in Domino relaxamus. Dat. Erfordiæ anno Domini MCCCVIII. XVI. Kal. Sept.

*Friderici
sors & priu-
dentia,*

§. 80. Extinctis duobus Imperatoribus cum omni manu eorum, redempta Misnia & Thuringia verticem extulit, agens DEO GRATIAS. *Albertus* Pater, fax & tuba funesti istius belli, stupens felicitatem filii, latibulum sibi fecit Erfordiæ. Omnes subditi justis felicisque Principis imperium lubenter accipiebant, solis Erfurtensibus, (quæ *Albertus*, egestate pressus, multas possessiones vendiderat & oppignorarat,) nec non *Hermann* *Orlamundano*, aliisque factiosis hominibus renitentibus. At *Fridericus*, mediis tranquillis in undis, omnes adversarios brevè devicit feliciter, Patre intra muros Erfurtinos concluso, Thuringiæ & Misniæ re illâ, quam omnes Boni poscimus, gloriôsè redditâ, acceptisque pro damnis & expensis suis tribus Imperii civitatibus *Altenburgo*, *Cygnéa* & *Chemnitio*, (*Peccenstein* (i) & *Peucer* (k) addunt *Isenacum*,) ita, ut toto illo bello nil perdidit præter *Lusatiam inferiorem*, quam Bohemi, ab *Alberto* Imp. exciti occuparant. Quos verò in tam dubio & turbulento rerum statu irritare noluit, dilaturus potius

(i) Theat. Sax. P. III. c. 3. p. 48. (k) L. V. chron. p. 740.

potius rem seriam in craftinum. Tandem omnibus litibus & simultatibus, Patrem inter filiumq; , ac urbem nostram, diremtis, privilegia hujus confirmavit *Fridericus.*

Wir **Friederich** von Gottes Genaden Landgraff zu Thüringen/March-^{confirmatio}
graff zu Meissen und in dem Osterlande/bekennen und thun kund allen/die ^{privilegio-}
diesen Brieff gehört/ gesehen/ oder gelesen/ daß Wir mit gutem Willen und ^{rum,}
Geheiß unsers lieben Vaters/Landgraffs **Albrechts** von Thüringen/Uns
haben berichtet aller der Brüche/und aller der Zuehungen/die unser Vater un
Wir gehabt haben mit unsern lieben Bürgern von Eisenach also/daß unser
Vater noch Wir des nitmer mit argen gedencke sollen an ihrem Leibe/nach an
ihrem Gute/Wir geloben auch unsern lieben Bürgern zu Eisenach/daß Wir
sie lassen sollen bey all den Rechten/und bey all der Ehre/die sie von Alters her
gehabt haben/und noch haben sollen zu rechte. Daß Wir diese vorgehende
Rede stedte halten ohn Urgelift/dz gelobet unser Vater/Wir un unser lieber
Sohn **Friederich**/und geben darüber unsern Brief besieglet mit unsern In-
siegeln/und mit Insiegeln der Herrn und der Dienstmanne/die hernach ge-
schrieben stehn zu einem Urkunde/wenn sie an diesem Thedingen gewest seyn.
Darüber bekennen Wir **Graf Dieterich** vō Hohnstein/der ältere/**Graf Frie-**
derich von Bichlingen/der ältere/**Graf Günther** vō Schwarzburg/**Graf**
Günther von Kaserberg/**Conrad** Schenck von Nebire/**Ludwig** vō Blan-
kenhain/**Hermann** von Spangenberg/und **Friederich** von Salza/was
nach der Rede unsers Herrn Landgraffs **Friederichs**/und nach der Rede der
Bürger zu Eisenach uns rechte düchte/ und sprechen/ daß die vorgehenden
Bürger zu Eisenach mit Gott und mit Ehren hulden unserm Herrn Landgraf
Friedrich von Thüringen/wie hie dück vor geschrieben steht/und wollen das
bekennen vor Königen/Fürsten und vor Herrn/oder wo sie des bedürffen. Des
haben Wir unsere Insiegel gehangen zu einer Urkund dieses gegenwärtigen
Briefes/weil Wir bey dieser Rede gewest syn. Dieser Brief ist gege-
ben zu Eisenach nach Gottes Gebort tausend Jahr/dreyhundert Jahr / in
dem achten Jahr an der nechsten Mittwochen vor S. Urbans Tage.

§. 8. I. Dum verò *Fridericus* oppida, villas, & advocatias, seu Præfecturas, à Pa-
tre Erfurtensibus in justè tradidas, repeteret, crabrones irritavit. Illi enim ferro-
citer tumultuantes exhibent destruentes *Andislebium* & *Utenstedium*. Princeps
sedebat *Mittelhusii* in tribunali, vivo adhuc Parente, excessus istos castigaturus.
Advolant armati, imperium facturi in eum. Sed quid ille? cedit, ut cædat. Ociùs
enim rediens ad eundem locum, & fortiùs munitus, secundâ vice eos citat,
mandans interim suis, ut quisque eos egregiè fustiget. (1) Subolfacientes hoc
Erfurtini cives fugam capessunt. Jungentes autem se cum *Hermanno Orlamun-*
dano, Mülhusinis, Northusanis, aliisque, igne & rapinis longè latèque vastant *Orlamun-*
Provinciam. Obsessis verò urbibus, *Vinaria* & *Wihe*, ipse *Hermannus* danus
ad deditionem compulsus est. *Fridericus Eberhardum Rotensteinium*,
(1) hist. Landgrav. c. 84. K Abba-

(1) hist. Landgrav. c. §4.

K

Abba-

1310. *Abb. Hersfeld. & Fuldenf. puniti,* Abbatem Fuldentem, cum socio suo vicino Hersfeldensi, qui *Rotenburgum* ad Fuldam & *Breitenbachium* depopulabatur, puniturus, arma vertere volebat in Buchoniam. Verum ob nativitatem *Friderici* filii destitit à cœpta expeditione. Sed ecce nil hostile amplius metuens, à *Woldemaro* I. Brandenburgico prope *Haynam* capitur, filiamque unicam *Alberto Cötenfi*, cum dote totius ditionis Pleisenfis, ipsi cum aliis oppidis, Patruo verò *Woldemaro Misnam* atque *Fribergam* urbes, & insuper *Lusatiam* cedere, ac 3000. marcar. promittere cogitur. Quod cum significaret *Woldemarus* Proceribus Misnensibus, negant illi, se fidem literis daturus, nisi ipsum Principem in certo videant loco, ubi coram cum eo fari liceret. Interim ad pugnam se parantes uno ore asserunt: Si producat *Fridericus*, se, comprênso *Woldemaro*, Dominum suum redempturos. Utrumque ex voto successit. Ille enim ereptus, & hic *Altenburgum* ductus est, omnibus conditionibus, exceptâ *Lusatia* inferiori, quæ Brandenburgico concessa fuit, non solum rescissis, sed etiam magno lytro à captivo exacto. Laudanda sanè Myssorum fides egregiâ sagacitate permitta, (m) inprimis *Rehefeldiorum*, qui inde familiæ suæ nomen fecere *LÖSERIORUM*. (n) Erfurtenses etiam ad hæc pacis condiciones adigit, ut privilegiis ab *Alberto* Parente concessis renunciarent, pro certis villis certam pecuniæ summam numerarent, decemque insuper argenti marcarum millia solverent. Denique anno MCCCXIV. pauperculus & misellus *Albertus* vitæ finem fecit Erfurti, sepultus ibidem in Ecclesia B. Virg. ætatis suæ annò sexagesimò quartò. Eodem, si non superiori, *Ludovicus*, Episcopus Maroccensis, novas dedit indulgentias Valli S. *Joannis*. Eidem *Margaretha*, vidua Strenui Militis *Rudolfi Lusen*, unâ cum sorore *Adelheida*, contulit jus hereditarium in pistrino & fundo ejusdem, sito ex opposito cæmeterii Ecclesiæ Marianæ, ita tamen, ut Canonicis in monte censum annuum, octodecim denarios, solvat. Insuper dedere curiam *Günteri* carpentarii, dicto pistrino adjacentem, & quotannis sex solidos denariorum solventem. Testes erant *Henricus* Decanus, *Hermannus* Præpositus Crucisburgensis, *Theodericus* de Aldendorf, *Hermannus* de Cimmern, *Theodericus* de Güttem Canonici, & *Henricus* dictus Kremel, Vicarius Ecclesiæ S. Mariæ. Eodem anno dira fames afflixit universam patriam. (o) *Fridericus* parvus, *Henrici Illustris* & *Elisabethæ Maltizæ* F. denatus, Vetero-Cellæ sepultus est, exque *Elisabetha* sua *Schvartzburgica* nullam sustulit prolem. *Albertus Knut*, nobilis olim Confiliarius *Alberti*, turbulentum ingenium, ob protervam linguæ petulantiam, quod dixisset Principi, se eâdem facilitate, quâ evexerat illum, rursus dejecturum, in vincula conjectus periiit. Alii in foro capite plexum dicunt. (p) Sepultus

(m) ead. hist. c. 86. vid. alios citat. à D. Sagittar. in hist. Marchion. & Elector. Brandenburg. num. 33. p. 28. (n) Peccenstein Th. Sax. L. J. c. 13. p. 180. seq. (o) Chron. Citiz. ad h. ann. (p) Fabricius L. VI. orig. Sax. f. 616.

pultus in æde Dominicanorum. Erfurti septies mille, nongenti octuaginta
 quinque hominum miserimè periêre. Et Wartburgum fulmine tactum con-
 flagavit. Anno MCCCXIX. natus Rochlicii Fridericus, GRAVIS Fil., diffi-
 cili partu, nec diu superstes. *Elisabetha, Friderici, Marchionis Admorfi filia, incendium*
 nupsit Henrico II. Cattorum Principi. Alii tamen malunt ann. MCCCXVII. *Wartburgi.*
 Arx Raspenbergica, latronum asylum, destruitur. Eccardsberga verò, quam
 tunc tenuit Beringerus à Schidingen, unà cum aliis occupatur. Anno *1319. Friderici*
 MCCCXXIII. XII. Kal. Mart. fit permutatio S. Nicol. cum B. Virgine. *natalis,*
 Henricus Præpositus & Cunegunda Abbatisa tradidêre Hermannò Decano, *nuptia Eli-*
 Scholastico, Echerico Cantori, totique Capitulo curiam suâ proprietatis ante *1321.*
 valvam B. Virg. sitam, & quatuor solid. denar., duosque pullos annui censûs *Raspenberg.*
 solventem, uti Wichmanshusius hætenus habuerat, recipientes à Collegio B. *destruata,*
 V. proprietatem ejus quinque agrorum humuleti, XXX. denarios Isnacens. *1323.*
 annui censûs solventium, quos Petrus & Conradus Rymmanni Fratres, nec non *permutatio*
 duorum agrorum, solidum solventium, quos Adelheidis, dicta Albertem, juxta *S. Nicol. &*
 montem Goldberg sitorum, & hortuli juxta Hørselum amnem ante portam *B. V.*
 Nicolaitanam, solidum & duos pullos solventis, cum ipso censu possederunt.
 Moniales S. Nicolai emerant bona Streckdensia & sylvam Moseberg, confir-
 mante id Friderico Juniore. Literæ hæc sunt : *bona Streck-*
densia,

In nomine Domini Amen. Ne piè gesta ab hominibus in oblivionem
 decidunt, aut calumniam patiantur, expedit, ut per vivax hominum testimo-
 nium recipiant fulcimentum. Nos igitur Fridericus junior, Dei gratiâ Thu-
 ringiæ Landgravius, Misnensis & Orientalis Marchio, Dominusque terræ
 Plisnensis, Ad noticiam universorum pervenire cupimus tenore præsentium
 publicè profitentes, quòd cum honorabilis Vir Dominus Henricus, Præposi-
 tus Conventûs Sanctimonialium monasterii S. Nicolai in Isnacho, à fidelibus
 nostris Gotzone milite de Remstete, dicto Dorschale, Gotzone filio suo, cete-
 risque heredibus ipsius bona in Streckedhe, & omne jus, quod habebant tam
 intra villam, quàm extra villam, in judicio, pensionibus seu obventionibus,
 agris, pratis, pascuis, & sylvam, quæ vocatur Moseberch / quorum pro-
 prietas ad nos spectat, emtionis & venditionis justo interveniente titulo
 comparârint, facta in manus nostras ex parte prædictorum Gotzonis Militis
 & Gotzonis sui filii, & heredum suorum resignatione libera bonorum omnium
 prædictorum, Nos attendentes, quòd Sanctimoniales in dicto monasterio
 jugibus orationibus & crebris jejuniorum ac vigiliarum observationibus Domino ju-
 giter famulantur, in nostræ ac Progenitorum nostrorum animarum reme-
 dium, emtionis & venditionis hujusmodi gratum & ratum habentes contra-
 ctum, ipsum tenore præsentium ratificamus liberaliter & confirmamus, ac
 proprietatem villæ & bonorum omnium prædictorum cum suis juribus, li-
 bertatibus ac gratiis quibuscunque, à nostris Progenitoribus dictæ villæ ho-

minibus concessis, Ecclesiæ & conventui Sanctimonialium Nicol. in *Isnacho* præfatis ac ipsa bona donamus, damus, seu conferimus jure proprietatis perpetuò possidenda. In cujus rei evidentiam, & ut præmissa robur perpetuæ firmitatis obtineant, præsentibus literas ipsis dari fecimus sigilli nostri munimine roboratas. Testes verò sunt Viri Nobiles *Henricus* Comes de *Schwartzburg*, *Albertus* Burggravius de *Aldenburgk*, *Otto* de *Bersovve* senior, *Henric.* de *Plavven* advocatus dictus *Ruzze*, *Henric.* Advocat. de *Gera*, Magister *Walterus* Præpositus *Misnensis*, Canonic. Plebanus in *Sunneborn*, *Petrus* dictus *Portzk* *Marfchalcus* noster, *Hermann.* de *Haldecke*, *Heinemannus* de *Indagine*, *Gotzo* de *Natza*, *Conrad.* de *Chazzebode*, & quàm plures alii fide digni. Datum *Warperch* anno Domini *MCCCXXIII.* pridie Non. Octobr. Anno sequente *Fridericus* à *Kolmar* curiam *Hizelrode*, ab *Henrico* *Orlamundano* in feudum acceptam, cum omni jure & pertinentiis, permutat cum curia *Richelversdorfiana*, quæ monasterii *Nicolaitani* erat.

1324.

curia Richelversdorfiana,

1325.

bona Rechbergensia
S. Nicol. da-
ta,

§. 82. *Fridericus* Landgravius, Marchio *Misnensis* & *Orientalis*, Dominusque terræ *Plysnensis*, bona *Rechbergensia*, cum agris cultis & incultis, pratis, pascuis, salicetis, virgultis, & omnibus ad ea spectantibus, *S. Nicolao* contulit. Cujus donationis testes erant *Henricus* de *Plavven*, dictus *Rüzze*, *Albertus* Burggravius de *Aldenburg*, *N. Walterus*, Præpositus Ecclesiæ *Misnensis*, *Wernher* de *Heylmœntsted*, Sacerdos, & Genitricis *Friderici* primus Capellanus, *Bertoldus*, Vice-Dominus de *Eckestethe*, *Otto* de *Vanre*, *Timmo* de *Hasdecke*, Milites, & alii. Act. & dat. *Aldenburg* anno *MCCCXXV.* IV. Id. Novembr. Superatis tandem tot tantisque hostibus, utramque Provinciam, *Thuringiam* & *Misniam*, tranquillè & feliciter gubernavit *Fridericus* usque ad excessum. Conditus est in sacello monasterii *Cathariniani* *D. Joanni* sacro Monumentum ejus, quod in arcem *Grimmensteinianam*, exque hac ad fontem *Reinhardi* translatus est, circumfertur tale: (q)

1326.

Frid. Ad
mors obitu-
tus,
epitaph.

Ecce *Fridericus*, cultor virtutis, amicus
pacis, conditur hic, stirps Imperialis, & illic
fulgeat iste pius Marchio Landgravius.

uxores ejus,

Paululàm immutatum dabit *M. Pfefferkorn.* (r) Uxores habuit duas
(1) *Agnetem*, Ducis *Carinthiæ* Fil., Vetero-cellæ sepultam, quæ mater erat *Friderici* *Claudi*. (2) *Elisabetham*, Comitissæ *Arenshaugii* Filiam, quam, cum ex arce *Wartenburgica* diebus sacris templum quoddam sæpius frequentaret, interceptam, ac inde *Gotham* deductam, consentiente noverca, matrimonio sibi junxit. Hæc expiravit anno *MCCCLIX.* Isnaci huma-

(q) *Melanthon.* T. III. Declamat. p. 131. & *Peücer.* L. V. chron. p. 741. (r) in *Thuring.* sua c. 15. p. 151.

humata. † Ex hac genuit *Elisabetham*, *Henrici* II. Hassiæ Principis conjugem. *Theodoricus* quondam plebanus novi hospitalis extra muros B. Virg. sex maldra annonæ Erfurtensis mensuræ, & sex maldra avenæ Sonnenbornensis mensuræ, pro remedio animæ suæ, coëmit. *Hardevicus* de *Erpeden*, electus Antistes Magdeburg. hic obit. 1327.

§. 83. Castrum oppidumque *Drifurtiense* vetus latronum furumque diverticulum fuerat. *Fridericus* siquidem & *Hermannus*, fratres de *Drifurdia* & *Ses latronet*, Dynastæ *Spangenbergæ*, ex rapto viventes, *Cattis*, *Thuringis* & *Eichsfelden* sibus, aliisq; multa fecerant damna, *Sonnenbornâ*, *Goldbachio*, aliisq; pagis exustis. Verum Generosus Eques *Frid. Wangenheimius* captos istos binos, unâ cum *Hundsbergio* & pluribus, adduxit *Wangenheimium*. Reliqui tracti sunt *Gotham*, ibique vel suspensi, seu capite plexi, ceteris in fugam pulsis. *Drifurtienses* Principi pro pretio salutis dabant partem ditionis suæ, ex qua maiorem *Beringam* *Wangenheimio* donavit, postea *Oesterberingam* & *Wolfsberingam* etiam sibi acquisiverunt nobiles isti, & adhuc parent illis lineæ *Wintersteinensis*. Alii scribunt, tres hosce pagos tunc simul cessisse *Wangenheimis*. Sed isti latrones antiquum suum obtinentes vultum mutabant, non mentem. Ergo Moguntinus *Henricus*, Comes *Virnenburgicus*, Principes Hassiæ & *Thuringiæ*, *Drifurtiensibus* longè profligatis, castrum & oppidum eorum inter se partiti sunt, & quisque adhuc suum ibi habet Præfectum. Ceterum origines *Drifurtiensium* nobilium (antè dicebantur *Nortmanni*,) speciosè satis recenset *Rivander*, (t) sed num verè, tute judicabis. 1328.

§. 84. Sequenti anno *Fridericus*, ob spectabilem formam *Gravis*, *der Ernsthafte* / ob maciem verò *macer*, *der Hagre* / oder *Dörre*. / *Friderici Admors* (mit dem *Bis*) Fil., obtentâ veniâ ætatis, *Henricum Ruthenum*, *Macer*, Tutorem hætenus suum, curâ & onere istò levavit. (u) Hic *Fridericus* monialibus *S. Nicolai* licentiam dedit, à monasterio usque ad pontem propè sacellum *D. Clementis*, judicialia quædam exercendi, præter hæc, quæ sanguinem concernunt. At mox fœdæ nascebantur lites inter *Henricum Ruthenum* & *Fridericum* nostrum, de quibus vide sis Autorem *Stemmatibus Ruthenicis*. (vv) Huic *Friderico* eod. anno *Joannes*, Rex *Bohemiæ*, ex *He-truscis* & *Insulribus* rediens, eripuit, quicquid adhuc in superiori *Lusatia* *Misniæ* *Marchionibus* parebat, quòd, in gratiam Imperatoris, *Juditham*, filiam *Joannis*, sponsam suam intactam Patri remisisset, quæ postea nupsit *Joanni*, Galliæ.

K 3

Galliæ

(s) Pomar. chron. Sax. p. 372. chron. Magdeb. T. II. ter. Germ. Meibom. o. 339. (t) chron. p. 29. (u) *Neußeische Stammtafel* p. 281. † Si prima conjux anno 1308, obiit, ut multi ajunt, qui ducta fuerit altera anno 1303. imò alii mortem *Elisabethæ* ad ann. 1359. referunt. Vid. specim. I. Hist. Saxon. Prætor. c. 2. §. 3. Lips. edit. 1693. & infra §. 92. (vv) p. 286.

1331.
confirmatio
jurium
S. Nicol.

Galliae Regi. Eod. anno nascitur *Sigismundus, Frid. Gravis*, seu (à gravitate morum) *Severi* Filius, Præsul postea Merseburgicus. Anno sequente iste *Fridericus* omnes donationes, dotationes, libertates, immunitates, jura & privilegia S. Nicolao confirmabat, superadditis aliis, retinendi scilicet omnem censum intra urbem nostram: & ne cives de duobus hortis monasterii ante valvam S. Nicol., quorum unus situs est juxta molendinum ad *Hörselum*, alter verò ex opposito, aliquam unquam exactionem faciant, & si quæ fuerunt alia. Testes erant Honorabiles Viri Dominus *Albrechtus*, Abbas, Curiae Principis Cancellarius, Frater *Otto* de Dömy, sincerus ejus confessor, *Gardianus* in Sufeliz, *Frid.* de Wangenheim, *Otto* de Hotevvitz, Marschalcus, B. de Netzelröde, *Georg.* dictus Schmedetrosch, *Hermann.* de Annera, *Hugo* de Curvé & alii. Dat. Wartburg. anno MCCCXXXI. in die S. Cyriaci.

xenodo-
chium,
monast. FF.
Minorum,
cella ad Vi-
deram,

§. 85. Struxerat S. *Elisabetha* infra *Wartburgum* xenodochium, in quo XXVIII. pauperes perpetuò alebantur. Quod anno eod. (al. habent MCCCXXXVI.) *Fridericus Gravis* in cœnobium *Fratrum Minorum* convertit, in memoriam B. *Elisabethæ*. Hinc vocatur cella ejus, (x) & Collegium *Schalbianum*, (y) quia gens *Schalbiana* (cujus memoria in benedictione sit!) multa ei contulerat bona. Translatum id postea in urbem, & ad *Nudipedes* dictum, frustra asseruit *Binhardus*. (z) Idem *Fridericus* instauravit Præposituram, seu cellam, ad Vierram infra *Franckerodam*. Eodem anno abiit in Angliam, ad *Eduardum* III. militaturus contra Gallos. Præpositus S. *Jacobi* Crucisburgi S. Nicolao multa contulit. Erant dissidia inter *Fridericum* & Matrem ejus ob hujus dotalitium, quod Gotha cum Præfectura sua. Obtulit ei filius pretium æquivalens, at noluit illa. Sequenti anno per *Ludovicum* *Barvarum* Imp. amica fit transactio *Wartburgi*, ut mater filio *Weisensæm* traderet, ceteris sibi ad dies vitæ reservatis. (a) Indulgit idem civibus libertatem & exemptionem ab omni onere bonorum suorum in *Micro-* & *Mega-Lupnizio*, *Stockhusi* & *Neunkircha*. Sæpius citata Historia ait: (b) *Ludovicus* Imp. fecit *trengas* cum Marchione *Friderico*, *Erfurto* & *Mühlbusa* ad biennium *Wartburgi*. Anno MCCCXXXIV. mandante Imperatore, judicium exerciturus *Mittelhusa* contra *Erfurtenes*, qui Clericis multas fecerant injurias, contumaciam eorum sensit. Quare igne ferroque eos vastabat. Trahunt ad se *Kevernburgicum*, *Orlamundanum*, *Beichlingensem* & *Rotenburgicum* Comites; pressi autem cinctique à *Friderico* mutant vela, transfugientes ad ipsum. Tunc, duce *Henrico* *Blanckenhaynio*, *Neomarcum*, *Buttelsiedum*, & *Tamm-*
brii-

iter in An-
gliam,
1332.
rixia inter
Fil. & Ma-
trem,
1333.
transactio,
exemptio
Isnaensium.
1334.
motus Ex-
furtenses,

(x) hist. Landgrav. c. 95. (y) Luther. T. I. epist. p. 2. (z) L. II. chron. Thuring. p. 251. (a) Spangenberg. chron. Henneberg. L. V. c. 5. f. 189. & chron. Saxon. c. 282. f. 481. Fabricius L. VI. orig. Saxon. p. 644. (b) de Landgrav. c. 93. & chron. Sax. Spangenberg. l. c.

brücken populantur, incenso *Kranichfeldio* cum arce. *Fridericus* obsidens *Erfurtum* ad obsequia compellit refractarios, qui demum supplices magno argenti pondere pacem emunt. (c)

§. 86. *Joann Huss* cum conjugē sua *Mechrildā* duabus Vicariis *Ber-* 1338.
toldi de Dregela & *Conradi Elizabet* in æde B. Virg. obtulit sequentes reditus; *legatum ad*
in duabus domibus in fimo hinc sitis, quarum unam inhabitat dictus *Peterlin*, *pias causas*,
alteram *Petrus Calafex*, & *Joannes* dictus *Bernstein*, in singulis earum unum pa-
nem in festo nativitatis Christi, valentem solid. denar., item in qualibet unum
armum agninum in festo Paschatos, & duos solidos censūs perpetui. Literæ
datæ sunt III. Kal. Januar. Sequentē anno *Fridericus*, ob res strenuè gestas, 1336.
creatur *Eques Auratus*, jussu *Eduardi III.* Britanniarum Regis, à dilecto fidelique *Frid. sibi*
suo *Friderico Wangenheimio*, cujus terga hostis nunquam viderat. Id enim spe- *Eques*,
cialiter rogārat Princeps. Redux Comites suos *Isenaci* convivio excepit.
Eod. anno nascitur *Balthasar Landgravius Weisenselfe*. *Henricus Hoymius*, Ca- natalis Bal-
nonicus B. V. in memoriam 11000. Virginum, S. Vincentii, Martini & Juliane *thasari*,
insignem fundat Vicariam in ædícula S. *Anne*, ita ut ad hanc constitutus Pres- 1337.
byter *specialis Vicarius Senatus urbis*, sit & dicatur, uti ex literis vidi, quarum *fundatio*
initium hoc: *Vicaria*.

Nos *Henricus*, dictus *Nekel*, & *Joannes* dictus *Sterre*, Magistri Consu-
lum, *Bertoldus* de *Frimar*, *Conradus* & *Ludevvicus*, fratres germani, dicti *Zie-*
genfleisch, *Hermannus* de *Nuyvenkirchen*, *Günterus* *Gottschalci*, *Günterus* &
Theodoricus fratres uterini, dicti de *Mechele*, *Christophorus* *Hellegrafe*, *Hein-*
ricus dictus *Scierer*, *Henricus* *Rymann*, *Joannes* *Steinfeld*, *Conradus* de *Crovve-*
la, *Gyslerus* de *Franckenstein*, *Albertus* dictus *Ackermann*, *Henricus* de *Ho-*
eych, *Nicol.* de *Urfa*, *Henricus* de *Buffeleyben*, *Joannes* dictus *Segewyn*, *Di-*
therus, dictus *Mützezen*, *Conradus* *Nöting*, & *Theodoricus* de *Köngisse*, Consu-
les, nec non tota Universitas oppidi *Ysenach*. Datum anno MCCCXXXVII.
Sequentē fit transactio cum monasterio S. Nicolai ratione *mola*, quam vo- 1338.
cant *die Mittelmühle*. *Elisabetha*, *Friderici I.* filia & *Henrici*, *Hassia* Prin- *Mittelo*
cipis, conjux, vixit hic in eremo religiosa. Apud maritum à fratre ejus *Ludo-* *mühle*/
vico falsò adulterii crimine delata ad fratrem confugerat, illoque sæpius eam 1340.
repetente, tamen hic mansit. Eod. anno nascitur *Ludovicus Wartburgi*, *Frid.* *eremus Eli-*
Gravis Filius, Episcopus postea *Halberstadensis*, *Bambergensis*, *Moguntinen-* *sabetha*,
sis & *Magdeburgensis*. *natalis Lu-*
dovici,

§. 87. *Hermannus Orlamundanus* & *Günterus Schvvartzburgicus* unā in 1342.
curia, seu divertorio, *Erfurten* scyphos inter & choreas fabulantes, cernunt *petulantia*
fortè *Fridericum* nostrum per urbem equitantem; quorum ille: heus! *Friderice*, *lingua ple-*
clamat, unde, seu quid te pedes? *Griz* woher? *Griz* wo hinauß? Princeps verò: *na*,
peream, dixit, nō brevi parcius & modestius saturetur mihi sis. Sumtis ergo in
adju-

(c) Conf. Guden hist. Erfurt. L. II. p. 95. seqq.

adjutorium Erfurtensibus, destructisque oppidis & castris *Kobelsedio*, *Hardenlesbio*, *Breitenheerda*, *Otterslebio*, *Witzlebio*, *Kirchhemio* &c. utrumque sanonem egregiè punivit, omnesque belli impensas cum magno fœnore ab iis extorsit. Vinariensem quippe ditione suâ exuit, alterum obsidionem *Arnstadii* solventem Erfurtum usque insecutus profligavit, cumque Patre *Henrico* cepit. Ad *Arnstadium* verò regressus, ingenti clade ab *Henrico Firnbergio*, qui urbi præerat, affectus est. Vinariensis tamen victori suo *Orlamündam*, Erfurtinis *Zimmeram* cedens, veniam supplex impetravit. *Schvartzburgici* autem anno MCCCXLIV. dimissi sunt. (d) Ingens etiam hoc anno inundatio. Vierra enim *Crucisburgi* mœnia urbis ferè transcendit.

1343.
incendium,

§. 88. Quantum aliquando incendium pusilla exciter scintillula, tristissimus patriæ interitus comprobatur. Saliebat flammula ultra foci sui limitem, apprehendens asserem, quam una manus facilè restinxisset. At neglecta subito fiebat ferocior, majus appetens pabulum. Duæ tresve amphoræ è rivo coriariorum, (*Löbersbach*) qui ædes istius Presbyteri propè templum Nicolaitanum præterlabebatur, haustæ omni sufficissent voto; sed quò discordia cives perduxit miseros? cum enim edentuli vescentium dentibus inviderent, mala succedebant malis. Verùm justissimum Numen gravissimè plexit invidos vicinos, risusque eorum in amarissimum fletum convertit. Vix enim paucula fugerant momenta, cum, Deo sic volente, & vento favente, per totum forum *Saturninum* (*Sonnabend-Markt*) sublimior grassaretur *Vulcanus*. Quicquid offenderat in platea inferiori, (*Untergassen*) circa arcem *Clemmiam*, templum *Jacobeum*, in latere inferiori plateæ *Judaorum*, in foro *Mercuriali*, (*Mittwochen-Markt*) propè *artæcum*, (*Brod-Haus*) in platea *cultrariorum*, (*Messerschmiedsgassen*) *Georgiana*, *victorum*, (*Buttnersgassen*) id omne & longè plus ocius consumpsit. Nec *S. Anna*, nec suburbio vel piscatorum, (*Fischersstadt*) vel toti *Georgiano*, aut domunculis ad *semitam* (*Stiege*) hærentibus, furiosum pepercit elementum. Unus quippe cinis erat, una favilla, unus omnium planctus. Verè Psalmographus: (e) nisi Dominus custodiat civitatem, frustra speculantur vigiles in excelsis. Nascitur hoc anno *Friderico Gravi* *Wilhelmus monoculus*, seu *Cocles*, *Dresdæ*.

1344.

fundatio
Vicaria,

§. 89. Anno MCCCXLIV. synodus habita in Collegio *Dominicanorum*, cui intererant multi Doctores Theologi. (f) *Henricus Hoymius* (*Haynius*) denuò Vicariam *SS. Barbara, Dorothea & Jodoci* fundat & dotat cum *Joanne Bernio* in æde *B. V.* Sic enim literæ:

In nomine Domini Amen. Cuncta, quæ geruntur in tempore, simul labuntur cum tempore, nisi Virorum idoneorum literarum testimonio fuerint perenni-

(d) Conf. Gudenii hist. Erfurt. L. II. p. 98, seqq. (e) Ps. CXXVII. 1. (f) Spangenberg. L. V. chrôn. Heeneb. p. 195.

perennata. Hinc est, quod Nos Decanus, Scholasticus, Cantor, Custos, totumq; Capitulum Ecclesiæ S. Mariæ Isenacensis, tenore præsentium recognoscimus omnibus & singulis, quibus nosse fuerit opportunum, Quod honorabiles Viri, videlicet Dominus *Heinricus* dictus de *Hayn*, Canonicus dictæ nostræ Ecclesiæ, & Dominus *Joannes*, dictus de *Bern*, ibidem Vicarius, divinâ ipsos instigante gratiâ, cupientes ipsis & ipsorum parentibus & amicis perpetua beatitudinis bravium comparare, ad honorem omnipotentis Dei & Gloriosæ Matris suæ Mariæ, ut & Sanctarum Virginum *Barbara*, *Dorothea* & *S. Jodoci*, in nostra prædicta Ecclesia, certis redditibus intra & extra civitatem *Isenach*, unam Vicariam perpetuam dotaverunt, instaurarunt & fecerunt. Insuper scire cupimus universos, quod nominatus Dominus *Joannes* à nobis favorabiliter obtinuit, quod, post ipsius decessum, sui sanguinei & amici proximi unam personam Domino Scholastico supra dictæ nostræ Ecclesiæ & nostro Capitulo præsentandi habebunt & habent facultatem liberam ad obedientiam debitam, & consuetam faciendam, cui præsentato à prænominato nostræ Ecclesiæ Scholastico prælibata conferetur & confertur Vicaria, dummodò præsentantes personæ, seu præsentata, aut utraq; pars, unam marcam puri argenti certorum reddituum singulis annorum revolutionibus memoratæ Vicariæ præordinent, tribuant, & procurent. Præterea post decessum aut recessum, liberum hujus personæ post mortem præmemorati Domini *Joannis* sit præsentare, ut in superioribus enarratur: sæpe dictus Dominus Scholasticus, qui pro tunc in nostra Ecclesia constitutus fuerit, memoratam Vicariam personæ, cui magis sua favorabilitas decreverit, conferendi liberam habet & habebit facultatem. Nos verò Domini sæpediti Capituli volentes memoratam dotationem & instauracionem perenniter habere gratam & ratam, præsentem literam unanimi consensu nostri Capituli, accedente nostro sigillo, duximus oborandam. Actum & datum præsentibus Honorabilibus Viris & Discretis Domino *Hartungo*, Presbytero in *Warza*, Domino *Bertoldo* Presbytero in *Ostheim*, *Conrado* dicto *Elizabeth*, nostræ Ecclesiæ Vicario, *Joann. Dilherr.*, *Joann.* dicto *Gottschalck*, *Tizelino* dicto *Königssee*, *Hermann* dicto *Nevvekirchen*, civibus Isenacensibus & aliis pluribus fide dignis. Publicat. anno Domini MCCCXLIV. in octava corporis Christi. Eod. anno in solenni pugna equestri *Isnaci* palmam meruit *Fridericus*. Sunt, qui ajunt, filium ejus *Frid. Junio*rem, seu *stre-stru*num, nuptias simul celebrasse cum *Catharina Hennebergica*, Henrici XII. Filia. Ambit quidem amorem ejus, verum nihil utrinque conclusum, quod Senior *Fridericus* tot & tanta castra & oppida in dotem posceret, ægerimè id ferente *Hennebergico*. (g) Sequente anno MCCCXLV. 1345. autem in matrimonium ejus elocata est. Cum verò Præfecturam *Coburgensem* *Friderici*.

L

(g) Idem lib. cit. c. 9.

- genssem dotis loco promissam, nuptiis finitis, tradere nolle Hennebergicus, domum remisit illam *Fridericus*. Exorto inde bello, victus fugatusque *Henricus*. Pace demum factâ filiam Genero suo remisit, eique *Coburgum*, *Sonnebergam*, *Königsbergam*, *Neustadium*, *Rotachium*, *Umstadium* &c. tradidit. So kam die Henne um das gute Ey. (h) Eod. anno Ecclesia Collegiata *Ordusiana* transfertur *Gotham*. *Altensteinium* [imò *Salzunga* & *Franckensteinium*, (i)] à Dominis de *Salza* emtum. Qui nobiles fratres in venditione urbis suæ *Salza* (*Langensalz*) non bene conveniebant. Duo quippe portiones suas obtulere *Moguntino*, major natû verò suam *Friderico* II. Hinc urbs obsessa; cùmque cives Principi nostro nudata posteriora monstrâssent, ignominiam ulturus ipse ignem subdidit testis, quò flammam concipiente DCCCCLXXVII. ferè mortales perièrunt. Ex divisione oppidi tandem concordia inter vicinos. Emit postea *Balthasar* Landgravius partes *Moguntini*, adeoque totam *Salzam* dominio suo subjecit. Defuncto *Ludovico* *Bavaro* Socero electus nolter *Severus* contra *Carolus* IV. Imperator, quod onus ille humiliter declinans, (ob senectutem putat alius, & tamen anno MCCCX. natum, denatumque anno MCCCXLIX. tradit,) in præmium modestiæ suæ à *Carolo* accepit. 10000. marc. argenti. Decessit tandem in ergastulo suo religioso *Elisabetha*, *Henrici* II, *Hassia* Principis, conjux.
1346. §. 90. *Fridericus*, Dominus *Drifurtia* & *Spangenbergæ*, (alii *Frider. Drifurt. libido*, eum vocant *Hermannum*,) literis bene tinctus, sed monstrôsè libidinosus, omnes matronas & virgines ferè in sua ditione corruerat, adeò, ut si quis filiam castam tutamque servare veller, vix ultra annum ætatis duodecimum secum retineret. Hic noctu aliquando solus montem *Hellerstein* transiturus Eques, devius in altissimum montis jugum præruptumque saxum conscendit. Cùm inde præcipitem se daret cum equo, statim periit bestia, ipse tamen, ephippio licet cum gladio fracto, incolumis evasit, ope (ut crediderat) *B. Virg.*, quam in ipso lapsu implorârat. Impurissimus homo erat, sacris tamen crebrius adstabat.
1347. Agens tandem pœnitentiam apud *Nudipedes* nostros, victum ostiatim in urbe petiit. Mortuus anno MCCCXLVII. Sepultus in loco sordidissimo, intra mœnia scilicet & ædem *B. Virg.*, quò saturi ire solebant scholastici. Hunc verò ipse sibi elegerat. Intoxicâsse dicebantur *Judæi* puteos fontesque, ideò omnes in *Thuringia* occisi. *Carolus* IV. in æde *Prædicatorum* placidè diremit, quas cum *Ludovico* *Brandenburgico* hætenus habuerat, simulates. (k) Tandem *Fridericus* fato functus suo XIX. Nov. anno ætatis XXXIX. Jacet *Vetero-Cellæ* apud Patres suos.
1349. *Judæi occisi*, *transactio*, *mors Frid.* 44.

Genue-

(h) I.c. (i) Id. J.c. p. 196. (k) *Krantz*. L. IX. *Sax.* c. 26. *Spangenberg. chron.* *Sax.* c. 288. p. 490. *Cuspinian.* in *Catol.* IV. f. 478.

Genuerat ex *Mechtilde* sua, *Ludov. Bavari* Imp. F., sex filios & quatuor filias, *liberi ejus*,
 (1) *Frideric. Rochlitii* haud diu superstitem, (2) *Fridericum Strenuum*, quo
 de infra. (3) *Sigismundum*, natum *Misnæ*, Præsulem post *Merseburg*.
 (4) *Balthasar*. (5) *Ludovicum*, (6) *Wilhelm. Coclitem*, (7) *Elisabetham*, *Friderici*
Burggravi Norinberg. uxorem, (8) *Beatricem*, Abbatissam *Seuseli-*
zensen, (9) *Annam*, (10) & *Claram*, gemellas, *Misnæ* natas & in infantia ex-
 tinctas.

§. 91. *Carolus* autem in urbe nostra morans *Mülhusæ* non tantum
 multa privilegia concessit, (1) sed etiam hanc specialem gratiam civibus &
 oppidanis in tota Provincia promisit fecitque, ut ipsi bona *feudalia equestria*
 jure emtionis, seu quovis aliò, legitime acquirere valeant, omni impedi-
 mento penitus sublato. Literæ demum *Budissæ* datæ sunt, quas sub 1350.
 necio:

Carolus, Dei gratiâ Romanorum Rex semper Augustus, & *Boëmiæ* *jus acqui-*
Rex, ad universorum S.R.I. fidelium volumus notitiam præsentibus perve- *rendi feuda-*
 nire &c. Quod ad instantiam, supplicationem & petitionem supplicem *ll. equestria*,
lustrum Friderici, Balthazar, Ludovici & Wilhelmi Thuringiæ Landgravio-
 rum, *Misnensium Orientalium* & in *Landisberg* Marchionum, Comitum
 in *Orlamunde*, Dominorumque terræ *Plisnensis*, Avunculorum & Princi-
 pum carissimorum, universis civibus & oppidanis per Principatus, terras & civi-
 tates suas, quas nunc possident, vel possidebunt in futurum in hereditates, hanc
 gratiam facimus specialem, quod ipsi bona *feudalia*, quæ *Equitibus* propriè de-
 bentur, emere, vel quovis alterius contractûs titulo recuperare valeant, habili-
 tantes præfatos cives & oppidanos universos ad qualibet bona *feudalia*, unde-
 cunque vel à quocunque descendencia, supplentes auctoritate nostrâ per præsen-
 tes literas omnem defectum, quem à jure, vel à consuetudine possent habere, vel
 pati aliquo modo viderentur, sic quod eis & eorum proventibus liberè gaudere pos-
 sint, ut ea cum omnibus juribus suis, tanquam naturales vasalli, ex nostra per-
 missione præsentibus eis concessa & gloriosius indulta queant possidere, lege, statu-
 to, aut consuetudine propriè aliquo modo non obstante, quibus omnibus auctoritatè
 & de plenitudine nostræ potestatis præsentibus penitus derogamus, decernentes eas
 omnino in antea quoad abolitas, mortuas & extinctas. In cujus rei testimo-
 nium præsentibus conscribi, & Majestatis nostræ sigillo jussimus communiri.
 Datum *Budissin* anno Domini MCCCL. quinquagesimo Jubilæo, indi-
 catione tertiâ, octavo Id. Febr. Regnorum nostrorum anno quarto.

Admodum potentes in Thuringia fuere Comites *Orlamundani*, qui *Orlamun-*
Vinariam, aliæque oppida plurima possidebant, *feudi Imperialis* nomine. *danorum*
 Quo titulo superbi multas creârunt molestias Landgraviis. Nilominus *potentia*,
 tamen hi Comites istos pro *Landassis* habebant, & ut tales coërcebant,
 eòsque ut tandem à *Carolo IV.*, ceu probatur diplomate anno MCCCL.

XII. Kal. Mart. Budissini dato, feudi illius jus Principibus Thuringiæ Frid., Balthas., Ludov., & Wilhelmo prorsus resignaretur, volentibus Comitibus, qui, dicente Imperatore, sub umbra alarum Magnificorum (quos dixi) Principum, & Friderici Patris illorum, ob spem specialis protectionis, se ac sua bona, spontaneâ ac liberâ voluntate, subjecerunt gubernationi & ordinationi Principum prædictorum, sperantes, conditionem suam hac in parte non deteriorem, sed meliorem facere.

1356.

permutatio
juris Patronatus
Stedfeldiani,
Balthas. fit
Eques,

1357.

munus ad
altare,

1359.

elogium &
obitus Elisa-
betha,

§. 92. Anno MCCCLVI. in vigilia conversionis S. Pauli fit permutatio Juris Patronatus in superiori & inferiori Stedfeldia inter Hersfeldensem Cœnobiarcham & Collegium B. Virginis. Eod. anno, ætatis suæ XX., Balthasar Landgrav. Eduardo III. Angliæ Regi in auxilium contra Gallos profectus, & cum eodem in Angliam rediens, militari baltheo à Rege donatus est. Sequentē dedit Fridericus Strenuus ad altare S. Joannis in monasterio Cathariniano decem marcas puri argenti. Elisabetha (Arnshaugiana) Friderici Admorsii Vidua, mulier vitâ & Christianâ religione strenua, ingenio sapientissima, animo & factis liberalis, cunctis virtutibus mundanis prædita, in consilio suprema, linguâ disertâ, pauperum nutritia, religiosorum defensor, assidua pacis terra Thuringia amatrix atque fidelissima Procuratrix, in cultu divino diligentissima, sepulta est Isnaci apud fratres Prædicatores. (1) Bangius (m) & Binhard (n) substituunt Margaritam, primam Balthasaris Landgravii conjugem, quam diu post duxit. Pro salute animæ suæ Elisabetha, Hassiæ Landgravia, Collegio Mariano XL. marcas argenti dederat. Non pigebit literas, simplicitatis sæculi testes, apponere.

legatum Eli-
sabetha-
num,

Wir Elisabeth von Gottes Gnaden Landgräfin zu Hessen/bekennen öffentlich in diesem Brieff/das Wir in ganzer Gesundheit/Sinne und alles Leibes/mit guter Vorbedächtigkeit/durch Nutz und Seligkeit unser Seele halber/gegeben vierzig Mark lötiges Silbers den Flugen und bescheiden Leuten/dem Dechant/dem Capitul/und den Vicariis gemeinlichen der Kirchen Unser Frauen zu Eisenach/in solchen weisen/das Uns/weil Wir leben/dieselben Herrn alle Jahre zu Walburgis Tag sollen geben eine Mark lötiges Silbers/und zu S. Michaelstage eine Mark und vier Malter Weizen Erfurtischen Mases. Wann Wir aber vorbescheiden/so sollen die ehrgeandten Herrn uns begeben mit solcher Herzigkeit an Vigilien und Messen/also das zierlich ist. Darnach sollen Sie unser vorgeandten Elisabethin Jahrzeit/Friedrichs unsers Vaters/Friedrichs unsers Bruders/Hern und Markgrafen zu Meissen und Landgrafen in Thüringen/und Elisabethen unsrer Mutter/Frauen und Markgräfin und Landgräfin daselbst/

(1) Hist. Landgrav. c. 110. (m) in chron. Thuring. p. 140. B. (n) L. II. chron. Thuring. p. 271.

daselbst/alle Jahr in den vier Wichfasten/an der Mittwoch begehrt mit Vigilien und mit Messen / und sollen zu jedem Begängnisse zu präsentiren eine Marck lötiges Silbers geben / die sie gleich sollen theilen unter die Thumherren und Vicarios, die sie da gegenwärtig sind / der auch jederman besonders uff den Tag sol eine Seel-Messe halten / Wäre aber ihr einer daheim/ derselben die denn gegenwärtig sind/von ehehafter Noth gehindert/das ihm nicht fügen Messe zu halten/oder nicht ihn möchte / so sol er einen andern Priester schicken vor sich / der Uns die Messe halte. Dieses zu einer Urkund haben Wir ihn diesen Brieff gegeben versieglet mit unserm Innsiegel / dabey sind gewesen und sind Zeugen die bescheidene Fluge Leute Heylman Junge/ Tigel Steinfeld/Rathsmeistere/Hans von Neufkirchen/ alle Rathsleute der Stadt zu Eisenach / und andre fromme Leute genug/ den wohl zu glauben ist. Gegeben nach Christi Geburt Anno 1359. an unsern Frauen Tage Liechtweihe.

Viden', cur Canonici isti anno MCCCCLXIII. *Elisabetham* hanc vocarint die erleuchtete Fürstin. Eadem fundavit novam Vicariam cum altari in templo *Georgiano*, sic, ut pro sustentatione Vicarii perpetui quotannis sex marcae puri argenti solvantur, confirmante hoc *Gerlaco* Moguntino XIX. Febr. Jus präsentandi penes Illustrissimam erat ad dies vitæ, postea id ad duos Seniores Canonicos B. Virg., non ad Senatum urbanum, devolvi debebat.

§. 93. *Fridericus Strenuus & Balthasar* emunt ab *Hermann*o, Comite *Beichlingensi*, *Kindelbruccium*. Dixerat *Albertus* *Brunsvicensis*: se terram suam defensurum, licet Landgravii & Marchiones cælo depluerent, und wenns auch Land- oder Marckgrafen regnete. (o) At mox hujus temeritatis suæ pœnas dedit. In hoc prælio Landgravius primùm explosit bombardam in Thuringia. Emerat Senatus *Erfurtensis* arcem *Wassenburgicam* cum Præfectura *Schvvartzvvaldensi*, in territorio Landgravium sitam, absque eorum præscitu & consensu, ab Ecclesia *Hersfeldensi*, quæ res multa peperit litigia. Tandem *Erfurten*ses loca ista Principi suo reddiderunt. Alii referunt: *Joannem*, Comitem *Schvvartzburgicum*, in bello anno MCCCCLXVI. cum *Herbipolensi* Præsule gesto, adeo attritum æreque alieno oppressum fuisse, ut vendiderit *Erfurten*sibus *Wassenburgum* & *Schvvartzvvald*. Cùmque jam in eo esset, ut cum *Erfurten*sibus dicta loca à Cæsare in feudum acciperet, detinuisse eos Landgravium, Bavarumque omnibus documentis & 9000. florenor. eos privasse. Dimissus autem *Schvvartzburgicus* rescidit emtionis contractum. Singula explicat Autor *Hist. de Landgrav.* (p) Idem Comes (*Joannes*) magnorum debitorum nexibus implicatus, compulsus fuit vendere castra sua, scilicet

L 3

Waf-

(o) vid. *Fabric. L. VI. orig. Sax. f. 678. seq. Spangenb. chr. Sax. c. 292. p. 496. Bunting. chron. Brunsvic. P. IV. f. 93. hist. Landgrav. c. 114.* (p) loco jam citato.

Wassenburg, Liebenstein & Schvartzzenvald, & civibus Erfurtenfibus vendidit. Qui una cum Comite arripuerunt viam ad Imperatorem, volentes ab eo prædicta castra in feudum acceptare. Et in viâ per traditionem, in favorem Marchionis Mysnæ, Dux Bavaria (Stephanus) cepit eos, & recepit eis omnes literas, & novem millia florenorum. Et postea dimisit illum de Schvartzburg sub illa conditione, ut revocaret contractum factum, & castra venderet Marchioni (Balthasaro) pro XII. millibus marcarum, quod & factum est. Et quia Erfordenses attentabant hoc in præjudicium Dominorum Marchionum, ideo Marchio eis litem indixit, & prohibuit generaliter, ne victualia & alia necessaria eis adducerentur. Et cum sentirent penuriam & defectum, displicentiam deposuerunt cum summa pecunia, (dimidiam dictæ summæ partem Erfurtenfes obsidione clausos solvere coëgit Balthasar noster,) & reconciliati sunt Marchioni. Eandem historiam narrat Gudenus, (p) sed more suo, i.e. malè. Denuò Vicaria Simonis & Juda, Elogii & Gangolzi à Joanne Poppone, Presbytero Elschvegenfi, & Hermannio Lossio, Equite, in æde Mariana fundata confirmatur à Gerlaco Moguntino, XII. Kal. April. Fridericus III. & Balthasar Fratres emunt oppidum Sangershusum cum Præfectura sua à Magno, Duce Brunsvicensi. (q) Ecclesia B. V. fontem in foro mercuriali (den Marcktborn) cum Senatu partitur, pari curâ, labore & impensis posthac conservandum.

1368.
confirmatio
Vicaria,

Sangerhusa
emta,
fons in foro.

Wir Heilmann Krank / Joannes Jan Rathmeister / Heilmann Junge / Frik von Grimar Cämmerer / Wir andern Rathsleute und die Bürger gemeinlich der Stadt Eisenach / bekennen öffentlich in diesem gegenwärtigen Brieffe / und thun kund allen denen / die ihn sehen / hören / oder lesen / daß zwischen den Erbarn Herrn / Dechant / Thum-Herrn / und Capitul der Kirchen unser Frauen zu Eisenach und Uns getheydiget ist / und seynd des mit ihnen gütlichen überkommen / daß Sie uns den Born / den Sie geleitet haben von dem Keimelborn biß an die Stadt / da er aufgeht bey unser Frauen Kirch / durch Behägligkeit und sonderbare Freundschaft uns halb recht und redlichen ewiglichen lassen folgen / Also daß wir mit den vorgeandten Herrn sollen gleiche Koste und Arbeit thun / fortmehr ewiglichen zu bessern und zu behalten den Born von seinem Gespringe / da er gefaßt ist / an die Stadt / da er aufgeht und nur genüge fällt / So sollen wir ein sonder Stocck haben bey ihrem Stoccke / da gleich als viele des Borns innfalle auß ihrem Stocck / als wir genügen / daselbe halbe Theil Borns sollen wir fortleiten / wohin es uns gefügich ist / mit unsern Kosten und Arbeit / ohn ihren Schaden / ohn Argelist / und ohn alle Widersprache / auch soll der Abgang des Borns gehen / als er vor und bißher gegangen hat / ohn

Scha

(p) L.II. Hist. Erfur. p. III. seq. (q) hist. Landgrav. c. II 7.

Schaden der ehgenandten Stadt/ ohn allerley Gefehrde. Zu Urkund und mehrer Sicherheit aller dieser vorbeschriebenen Rede / daß die stete / gang und unverbrüchlich ohn Argelist von uns und unsern Nachkömmlingen ewiglichen gehalten werden / deßhalben Wir diesen offenen Brieff drüber gegeben / mit der Stadt Eisenach größern Innsiegel festiglich versieglet und wohl bewahrt. Dieser Überkommunge und Dinge sind Zeugen und Ehendingere gewesen die erbarn Leute Herr Helwig Hummelneß / Gleitsmann zu Eisenach / ein Priester / der Gestränge Ritter Herr Hermann Luse / Herr Dietrich Prözel / Voigt zu Eisenach / und Goannes von Grimar / Bürger daselbst. Datum anno Domini MCCCCLXVIII. feriâ quintâ proximâ ante festum nativitatis S. Joannis Baptiste. Eod. anno Thuringia nostra, inprimis Mühlhusa & Isenacum, *terra motus,* magnum sensit terræ motum, (r) licet Fabricius (s) & Bang. (t) ad ann. 1369. MCCCCLXVI. retulerint. Sequenti anno Balthasar Linam induxit in urbem Gotham, teste antiquâ inscriptione apud D. Sagittarium: (u) Unio hereditaria, ratione successionis, à laudato Balthasaro Thuringiæ, & Herman- *Linæ,* no, Hassiæ Landgravio, innovatur & confirmatur. Foundationem Vicariæ corporis Christi in templo B.V. ab Elisabetha, Hassiæ Landgravina, factam confirmat *innovatio unionis hereditariæ,* Adolfus Moguntinus. *1374. Vicaria fundatio,*

Adolfus, Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ S. Moguntinensis Sedis Archiepiscopus, S.R.I. per Germaniam Archie-Cancellarius, Universis Christi fidelibus, ad quos præsentis pervenerint, salutem in Domino Salvatore. Instaurationem novæ Vicariæ, seu altaris corporis Christi, quam Illustris, seu Nobilis Domina Elisabetha, Dei gratiâ Landgravissa terrarum Hassiæ, quondam felicitis recordationis, in Ecclesia B. Maria oppidi Isenac per suos fide Commissarios construi & erigi procuravit de novo, & redditibus quinque marcarum puri argenti, singulis annis ac perpetuis temporibus pro sustentatione unius Vicarii perpetui, qui jam actu sacerdos existit, vel infra unius anni spatium ad omnes sacros ordines velit & debeat promoveri, in honore omnipotentis Dei, corporis Christi & Gloriosissimæ Dei Genitricis, Virginis Mariæ, suæque animæ ac Patris & fratris, & omnium bonorum Progenitorum salutem, dotari procuravit, ratum & gratum habemus, ipsamque perpetuando auctoritate nostrâ præsentibus in Dei nomine auctorizamus & confirmamus, ita tamen, quod Jus præsentandi seu conferendi dictam Vicariam, seu altare, ad honorabilem & devotum in Christo nobis dilectum Henric. de Mulisfeld, Cantorem Eccles. B. Mar. supradictæ, quamdiu vixerit, & post ejus obitum, ad Cantorem Ecclesiæ memoratæ pro tempore existentem,

(r) Spangenberg. chron. Sax. c. 294. Rivand. chron. p. 437. Beckstorn. in hist. terræ motuum p. 146. (s) L. VI. orig. Sax. f. 679. (t) chron. Thuring. p. 141. (u) in memorabil. hist. Gotanæ c. 2. p. 12.

stentem, juxta ordinationem & dispositionem Dominae *Elisabeth* supra dictae, & literarum tenorem desuper confectarum, pertineat, & pertinere dinoscatur, cui *Henrico* & Cantori ipso defuncto jus praesentandi in ea & conferendi, quoties ipsum vacare contigerit, praesentibus reservamus. Et si dicta Vicaria ad spatium unius mensis vacaverit, & Cantoria dictae Ecclesiae *S. Mariae* tunc etiam vacaverit, praesentatio dictae *Vicariae*, seu collatio ad *Scolasticum* ejusdem Ecclesiae, si tunc fuerit, & eo non existente, ad Decanum ejusdem Ecclesiae, quo non existente, ad *seniorem* Capituli dictae Ecclesiae *S. Mariae* pertinebit. Datum & actum anno Domini MCCCCLXXIV. feriâ secundâ post diem *B. Margretae Virg.* nostro sub sigillo.

flagellantes, §. 94. Circa haec tempora grassabantur per Germaniam *Crucifigendi*, seu *Flagellantes*. Ibant bini, crucem praeferi facientes per urbem, nudati ad femora, flagellisque se lacerabant miseris modis. Species erat miserabilis, & quae facile ad lachrymas commoveret visentes. Sed horrendi intus latebant errores, qui, Deo volente, propalati exterminabant *demoniacas* istas *ad inventiones*. Interim facie dejecti, vultibus ad commiserationem flexi canebant hymnos in laudem crucis Christi, & quoties nomen Christi intervenerat, quod utique non rarò fiebat, proni cadebant sine respectu loci lutosi, scruposi, levis, asperi, humidi, aridi, nihil verentes. Habet enim inter mortales & diabolus martyres suos. (vv)

1375. §. 95. Profligato malitioso *Stelligerorum* cœtu, abs *Ottone* Brunsvicensi in ruinam Provinciae collecto, *Balthasar* nuptias celebravit cum *Margarita*, *Joannis* II. Burggravii Norinbergensis filia, quam *D. Sagittar.* (x) pro altera ejus conjugē habet, sed prior erat. *M. Pfefferkorn* & *Dn. à Bircken Catharinam* vocant. Verùm *historia Landgravior.* (y) constanter appellat *Margaritam* de *Nornberg* Burggraviam, ex qua *Fridericus Simplex*, [causam hujus nominis dabunt alii, (z)] seu *Pacificus* natus est. Haec pro dote attulit *Hilperhusam*, *Eisfeldam* & *Heldburgum*, venusta Franconiae oppida. *Spangenberg* (a) etiam *Catharinam* vocat, *Elisabetha*, Principis *Hennebergicae*, filiam, quae *Joanni* Burggravio attulerat tria ista oppida. Hic verò reddidit in dotem *Balthasaro*. Anno sequente fit divisio Provinciarum inter *Fridericum* *Strenuum* ejusque fratres *Balthasarum* & *Wilhelmum*. Ille adeptus est *Osterlandiam* cum *Lipsia*: iste *Thuringiam*, hic *Misniam*. Sequentē XII. Kal. Sept. *Conradus à Dassel* *S. Martini* altari in sacello *B. Virg.* à se condito adjecit annuos redditus, censum scilicet trium marcarum, quem habebat in praetorio *Crucisburgico*, comparatum sibi à Magistris Consulum & Consulibus ibidem: censum dimidiaë marcae comparatum à vidua *Alberti Beckens*

1376.

divisio provinciarum,
S Mart. altare dotatum,

(vv) *Krantz* L. X. *Metrop.* c. 44. (x) in *cir. memorabil* p. 13. (y) c. 122. & 152. (z) *Dn. Layritz im historisch. Genealogischen Palm. Wald* p. 274. & *M. Pfefferkorn* in *Thuring.* sua c. 15. p. 156. (a) *L. V. chron. Henneberg.* c. 8.

Beckens ibidem: nec non censum unius maldræ frumenti Erfurtensis mensuræ situm in *Bischofsroda*.

§. 96. Ante portam B. Virg. in loco, qui dicitur Krimmelbach / seu *Carthusia*. Krumbach / *Carthusiani* amplum domicilium habebant. Passim dicitur *Vallis*, seu domus S. Elisabethæ, quia in memoriam ejus erecta erat. Prior und Convent Sante Elisabeth Huse Cartenser Ordens vor Ysenach anno 1419. 1427. & 1487. Primi huc venerunt circa annum MCCCCLXXIX. 1379. acceptâ licentiâ condendi monasterium, unâ cum area, & libertate pascuorum.

In Gotis Nahmen Amen. Darum daß alle Ding vergänglich *licentia* sind/unde mann keiner Sache ewiglich kan gedencen/so ist is noth/ was *Carthusia-* wahren unde blieben / und zu Gottes Dienste gehören soll / daß *norum con-* man das mit guten Briefen / Handfesten / und Gezügen wohl ver- *dendi mo-* brieft / und vestiglich vermachet / darom Wir Friedrich / Bal- *nasterium.* thasar und Wilhelm / von Gottes Gnade Landgrafen in Thürin- *1380.* gen und Marckgrafen zu Müssen / bekennen vor Uns / alle unsere Erben und Nachkommen / und thun kund allen den / die diesen Brief sehen oder hören lesen / daß Wir dem Allmächtigen Gote / der heiligen Jungfrowen Marien / sinne lieben Mutter / allen Heiligen zu Lobe und zu Ehren / unserer Eltern und Vorfahren Seelen / uns und unsern Nachkommen zu ewigem Troste und Seligkeit / und auch durch inniges Gebets willen / das unsre Fürstliche Gewalt dazu boi- get und neiget / gegunst haben und ginnen den Begern: nungen yn Gote Brüdern des Carthusier Ordens / daß Sie ein Kloster und Wohnung / darin sy Gote Tag und Nacht mit ynnigen Gebeten / unde andern guten Wercken gedynen mögen / zu Ysenach by unser Stadt vor unser Frouwen Thor / mit aller seliger Lüte Hülff und Allmosen / buwen und machen mögen / Also Wir yn in dem Krimmelbach gereite eine Hoffstede dazu bewiset und geeignet haben / geben und eignen yn dy fry und ledig von allen beweglichen Dingen ewiglich. Wir haben yn auch dazu gethan solche besunder Gnade / daß sie den Hoff in der Stadt zu Ysenach by unser Frouwenthore / der vormalß Ewalben unsers Dieners gewest ist / zu ihrem Nutzen und Noturft fry und ledig haben sullen / alledywise sie das immer bedürfen. Wir geben yn auch von Fürstlicher Gewalt sulche Gnade / daß Sie aller Dinge und Weide / und gemeinlich aller Gemeinde / als ander unser Kloster zu Ysenach / gebruchen sullen. Sy mögen auch ihr Viehe / also Wir selber / und andre Lüte / in unsern Wald treiben und weiden / doch also / wo das ohne unsern mercklichen Schaden gesyn mag. Wir sullen und wollen yn auch Fürwerkes also viele / als sy

M

des

des zu ihrer Notturft zuvor bürnen dürfen / genädiglichen laßen volgen / und sullen yn an Aekern / oder an Geldern / wy unde wo uns das allerbeist ist / bewisen und geben an Hindernisse. Wo sy auch gut vor 400. Marck / oder mynner / mit unserm und unsrer Leben Wissen und Willen kauffen / das sullen wir eigenen zu dem vorgenanten Kloster / das sie sich davon desto baß ernehren / und Gote gedienen mögen. Wir thun yn auch sulche besunderere Gnade / das sy unde ihr Guth fry / ledig und lohs syn sullen aller Beschwerrunge / Diensten / Bete und Gebot / oder wie man das mit besunderem Nahmen mag benennen. Wir gebieten auch allen unsern Voiten / Under Voiten / Schulteissen / Rätthen / Amtluten / unde gemeinlich allen den / dy durch unsern Willenthun unde laßen wollen / vestiglich by unsern Schulden / das sy dy vorgenandten Brüder Carthüser Ordens / und dy yren / weder inwendig noch uswendig ihrem Kloster an geistlicher Zucht und Gewohnheit / Fryheit und Rechte uff keine Weise hindern / oder irren sullen ewiglich / ob sy unser schwere Ungnade wollen vermeiden. Wir geben auch / eignen / und bestättigen yn die vorgenandte Hofstedt / unde alle andere Stücke und Artikel / dy vor in diesem Briefe geschriben stehn / fry und ledig von Fürstlicher Gewalt / alse eignes Recht und Gewohnheit ist / mit Urkund dieses Briefs / daran Wir unser Fürstlich Insiegel haben mit rechtem Wissen zu wahren Urkunde laßen hängen. Daby syn gewest / und sind auch Bezügen die Edlen und Gestrengen Er **Friederich** von Schonenberg / Herz zu Gluchow / Er **Conrad** von Farnrode / Herz daselbús / Er **Joannes** von Eckersperg / Dechant zu Numburg / unser Schriever / Er **Henrich** von Laucha / Er **Henrich** von Maltitz / Er **Henrich** von Turgow / Er **Reinhard** Rost / Ritter / unsere Heimlichen und liebe Betruwen / und andre gute Lute gnug / den wohl ist zu glauben. Geschehen und gegeben nach Christi Geburt drißehn hundert Jahr / darnach in dem achtzigsten Jahre an dem Mittwoch nach Sante Mauricii Tage.

*Carthusia
aggregatur
Ordini,*

*1381.
Frid. III.
obitus,*

*casus Ludov. Mag
deburg.*

Hanc nova plantationis domum Vallis S. Elisabeth, ad honorem Dei omnipotentis, B. Mariæ, S. Joannis Baptistæ, & B. Elisabeth, omniumque Sanctorum, pro sex personarum sustentatione erectam & instauratam, FF. Joann. Castorum Prior, & Michael Monachus, domus horti B. Mariæ propè Pragæ Ord. Carthusiani, autoritate publicâ dicto Ordini aggregârunt & incorporârunt, anno MCCCXXXI. feriâ sextâ post octavam corporis Christi. Eod. æternitati adscriptus est *Fridericus Strenuus*, ultimus Gentis suæ, anno ætatis LI. Cellæ sepultus.

§. 97. Tristissimi hîc recordabimur casûs de *Ludovico, Friderici Gravis filio*, qui in diversis Germaniæ cathedris hætenus federat. Inter Præsules enim *Halberstaden*ses trigesimum occupârat locum, *Bambergenses* inter vigesimum

simum nonum. Certans postea cum Adolfo Nassoviensi de Sede Moguntina Primatum Magdeburgensem recepit. Verum eòple anno defuit. Sacro enim esurialium dierum jejunio choreis delectatus, suborto levi incendio, ceteris dissugientibus, oppressus est. (b) Clarius chronic. Magdeburg. (c) Fuit in oppido suo Calvis (ditionis Magdeburgicæ) propè Salam, ibi tenens curiam solennem cum vassallis suis, & uxoribus & filiabus, in carnis privio. Et cum in pratorio oppidi præfati cum dominabus & virginibus ad chrisandum adfuit quidam junior, subito de igne quodam sive incendio oritur pratorii. Quidam volunt, quòd fuit delusio diabolica, alii verò, quòd juvenes cereas sub lobio extinxerunt, unde fumus in pulveribus oriebatur, ita quod, propter momentaneum timorem & incussum metum, quilibet volens per gradus evadere, alter alterum ex subito concursu compressit, aded quòd Ludovicus volens per gradus descendere, unus alterum sic sequendo cecidit in terram, & fractis cervicibus exspiravit solus de tanta multitudine. Ecce, qui tam nobilis, tam multis dignitatibus insignitus Princeps quàm miserè obiit! Tristius exitum ejus recitat Krantzius, quem, si velis, adi. (d) Eod. anno Vierra Vierra exadeò exsiccata erat, ut à Munda usque ad terminos Vierra, ob aquæ penuriam, feriæ molares essent. Pusunculi enim ludebant in illa. (e) Memoriam platearum quarundam interiisse, vidi in literis hujus anni, scilicet plateæ platea, Vietorum, (Büttnergassen) leonina, (Leuengassen) & Venatorum, (Jägergassen) cujus etiam meminit M. Pfefferkorn. (f)

§. 98. Erant duo scelestissimi adolescentes, quos ob malitiam in curia 1383. castigarat Senator Conradus ab Erfordia. Illi verò odio accensi optimum Senatorum Virum in ædibus suis opprimunt. Capti imponebantur rotæ. (g) Eod. c. 1384. anno sabbatho Pii Urbani intra octavam Sacramenti fit unio & transactio inter Carthusianos Erfurtenses & nostros, nec non horum feriâ sextâ post festum B. Martini Episcopi cum Ecclesia B. Virginis. Nobiles Brandenselsii in transactio juris afficiunt Imperiales urbes; cum earum patientes forent, omnia sibi Carthusianor. licere putabant turbatores, Balthasaris Landgravii ditiones vastantes. Qui Brandenselsii plexi, id vindicandum ita censet, ut arces eorum destruantur. Consentunt reliqui. Sed ceteri nobiles deprecantur tantam vim, persuadentque Brandenselsiis, ut supplices pacem petant. (h) Ultimus Kevernburgicæ gentis erat Günter Kevernburgus, Junioris filius, seu nepos. Is, ductâ Mechtildâ Mansfeldiâ, Burcardi filia, (Petr. Albin. (i) cælibem eum extinctum credidit,) anno MCCCCLXXIX. extincti, cum sterile matrimonium haberet, totum se religiosis negotiis mancipavit. 1385.

M 2

per-

(b) Bucelin. Germ. sacr. P. I. p. 40. (c) à Meibom. edit. T. II. rer. German. p. 349. (d) L. X. Saxon. c. 5. & L. X. Metrop. c. 23. Add. Calvis. oper. chronol. p. m. 859. Sagittar. hist. Halberstad. §. 65. (e) chron. MS. Crubisburg. (f) in Thuring. c. 28. p. 377. (g) Fabric. L. VI. orig. Sax. f. 661. (h) Calvis. l. c. p. 860. B. (i) chron. Miscan. tit. XV. p. 202.

perluſtratâ ad ſepulcrum *Sanctæ Catharinæ* properans in via defecit. Cadaver ejus in Thuringiam relatum cubat, unâ cum armis & inſignibus gentilitiis, (quæ erant *leo coronatus flavus*, capite & collo inverſo, ſtans in campo *cæruleo*,) in valle *Georgiana*. Sic omnis ditio *Kernburgicæ* ad *Balthasarum* noſtrum devoluta eſt. Sequenti anno ſeridiffenſio inter hunc Principem & *Hermannum*, *Haffiæ* Landſter *Balthaf.* gravium. Noſter verò captis vaſtatiſque oppidis *Eſchwege*, *Suntra*, *Her-* *Rotenburgo*, *Milsunga*, *Niedenſtenioque* multum negotii facellebat *Her-* *manno.* *manno.*

§. 99. Quia fratres *Carthuſienſes* ſub arctiori regula ſtrictioriq; diſciplinatu *Chriſti* imitatores, ſive legis obſervatores credebantur, & per hoc indubitanter ſperârat *Adolfus Moguntinus*, per eosdem in fervore caritatis amplioris iram Dei pro totius ſeculi reatibus & culpis inceſſanter debitam complacari, fundationem *Carthuſiæ* noſtræ lubens confirmavit *Alſchoffenburgi* in vigilia *Aſcenſionis Domini*. Eodẽ annò *Balthasar* *Carthuſianis* largitur annuos redditus XXX. marcar. argenti, *Erfurtenſis* monetæ, *Erſe furtiſchen Zeichens* / *Wiſe und Gewicht* / decem marc. hîc, totidem *Cru-* *cisburgi*, totidemque *Weiſenſes*. Dat. *Gothæ* anno *MCCCLXXXVI*. *Do-* *minicâ* poſt feſtum *Petri & Pauli* Apoſtolorum. *Priores*, quos offendi *Car-* *thuſianos* inter, hi fuere:

Priores Carthuſian.	<i>Germanus</i>	- - - }	1 3 8 3.
	<i>Hermannus à Wolfhayn</i>	- - - }	
	<i>Joannes ab Hagen</i>	- - - }	1 4 6 0.
	<i>Joannes Meiningen</i>	- - - }	1 4 9 8.
	<i>Severus</i>	- - - }	1 5 0 2.
	<i>Joannes</i>	- - - }	1 5 8 3. 1 5 8 8.

§. 100. Dederat *Margaretha*, *Misniæ* Marchioniffa, *Dominicanis* eleemoſynas, pro quibus hi reddebant miſſas perpetuas, & communionem omnium bonorum operum, precum, jejuniorum, vigiliarum, caſtigatio- num &c. Non ingrata forſan erit formula, quam ſubjicimus:

Wir Brüdere Conrad Prior / Albrecht Leſemeiſter / Heinrich Unter-Prior / unde dy ganze Sammeninge der Gemeine und des Con- *vents zu Iſenache Prediger Ordens / bekennen öffentlich an deſem* *Brieſe mit einwilliger / demütiger / ynniger / möglicher Dangneh-* *migkeit aller gute Keyn alle den / dy en ſehen oder hören leſen / daß Wir* *von der Edelen Hochgeborn gnädigen Vorſtynne unſer Brouwen Ka-* *therinen / der alten Margrevinne von Miſen / eyner ſünderligen gne-* *degen / getruwen / geiſtlichen Mutter und Beſchermerin unſers ganzen* *Ordens*

Ordens / und bysundern unsers Conventes zu Isenach / vorgeante gedeniglich empfangen eyn selig Almusen yn Gottes Ehre haben / acht breite Schock an bereytem Geld / ein ganz Messgewende und ein nurwen Kelch / umme eyne ewige Seel-Messe / dy gelesen sol werden in der Kapelle unser lieben Vrouwen und aller Gottes Heiligen / yn demeselben Messgewende / und mit demselben vorgeandten Kelch alle Tage tegelich an allerley zuvallende Summenizze / da wir uns zu eintretelichen mite eyne wolvorbedachtem gutem Rath aller Brüdere / gemeinlich unsers vorgeanten Conventes zu Isenach / vorpflicht und verbunden haben / und gewerdeglichen mit einer sichern gewissen Gelobede gänglich verbinden und vorpflichten an dusem gegenwertigen Brieffe mit allem Rechte den Gelobedes / daß wir ganz und stede unvorbrochen und unvorzogen an allerly Sumening und Hindernis halten wollen / nach Uffrichtung dieses gegenwertigen Briefes / und nach allen Begerunge unser obgenandten / genedigen / getruwen / geistlichen Mutter und Beschermerin unsers obgenandten Ordens und Conventes unser alten Browen / Browen Katherinen / Marggrevinne von Nissen / der wy diese vorgeante ewige Seelmesse bescheiden und geloben zu lesen von einem sinderlichen ynnegen gewissen Priester / den wir dazu bestellen wollen / alle Tage tegelich und ewiglich zu Troste und zu Selichheit allen eleynden / vorgehen und jammerigen Seelen vorscheidin / wo sy ruwen in Gotis Gewalt / So thun ich sy vorgeante Broder Conrad / Prior des obgenanten Conventes / der obgenanten ewigen Seelmesse theilhaftig machen / myt allen andern Messen / Fasten / Beten / Wachen / Casteygungen / Vigilien / und andern guten Wercken / dy Gott von Genaden und Barmherzigkeit unsern Brüdern unsers obgenanten Conventes an allen Stedten / wo sie wandlen / zu thun gebent / und mit eenwerket und volbringet in sinem Nahmen der heiligen Dreyvaldikeit des Vaters / und Gottheit des Sohnes / und des H. Geistes Amen. Und des zu einer sichern Bestenisse / und ein Gewisheit / so haben Wir das Insiegel unsers obgenanten Conventes zu Isenach an diesen Brief gehangen / Gegeben nach Gotis Geburten dreyzehn hundert Jahr in dem sechs und achtzigsten Jahr an dem Abinde des heiligen Sente Pauls des ersten Einsedils / Und deselben Gelobedes syn Bezügen dy Erbarn bescheidne wiese Bürger / ein Theil unserm Herrn und der Stadt ymme Rathe geschworen obgenante zu Isenache / und unsers Klosters geistliche getruwe Vormunden / Herr Lodewig Merke der Eldere / und Luge der junge syn Sone / Herr Sifrid Syg / Herr Reinhard Pinckernayl / Herr Kilian Godschalck / dy by diesem Gelobede gewesen syn / und zu glichem Gezeignisse ere Insiegel an duselben Brief han gehangen.

1387.
Abbatissa
suspensa,

§. 101. Nescio, cur *Sophia*, quæ se in literis anno MCCCXCII. vocat *Sophie von Gottes Gnaden* / Ebbetiffin des heiligen Klosters S. Nicol. Kirch in der Stadt Isenach gelegen / suspendium meruerit, ut *Bischof*, Scholasticus S. Petri Fritzlariae, seu Commissarius, anno MCCCCLXXXVIII. ab hac pœna religiosa eam liberârit. Quatuordecim semper fuisse Vicarios, eosque

1388.

seniores, famulantes B. Virgini, docent me literæ anno eodem, quarum exordium hoc:

Vicarii B.V.
XIV seniores,

Wir Christoff Dechant / unser Frauen Kirch zu Eisenach / bekennen öffentlich in diesem Brief allen Leuten und thun kund / daß die erbarit Herrn / Ern Friederich Colmazz / Ern Albrecht Apeß / Ern Cunrad Schwab / Ern Berlet von Hain / Ern Joannes Reusche / Ern Henrich Steinfeld / Ern Joannes Organista / Ern Joannes von Eschwege / Ern Werner von Frandenberg / Ern Henrich Blau von Aylfeld / Ern Niclas Beck / Henricus Eruckeborg / und Johann Junge unsre Vicarii der ältesten vierzehn Vicarien Besizere in unser lieben Frauen Kirch gelegen vorgehandt &c. Imo quodlibet altare in Collegiata hac Ecclesia suam habuit Vicariam. Monstrabo tibi autem XIX. præter summum altare, B. Virgini sacrum.

altaria cum
Vicariis in
ade B. V.

I. Altare S. Martini cum Vicaria in capella ferrea, (in der eisernen Kapelle.)

II. - - corporis Christi,

III. - - S. Joannis Evangelistæ & Apost. Jacobi,

IV. - - S. Catharina, Jacobi & Georgii,

V. - - S. Maria, Catharina & Barbara,

VI. - - B. Virg., Barbara, Dorothea & Jodoci,

VII. - - S. crucis, S. Martini & Stephani,

VIII. - - S. Gangolfi, Elogii & Simon. Juda,

IX. - - Omnium Sanctorum,

X. - - S. Elisabetha,

XI. - - S. Felicis, Egidii & Regula,

XII. - - S. Nicol., Mar. Magdalena & Dorothea,

XIII. - - S. Andrea, Elisabetha & Wenceslai,

XIV. - - S. Trinitatis,

XV. - - S. Michaëlis,

XVI. - - Trium Regum,

XVII. - - S. Jacobi,

XVIII. - - S. Justi, Barbara & Dorothea,

XIX. - - S. Anna.

tituli Decan. & Canon. B.V.

§. 102. Juvabit etiam Decanos, Canonicos, & Vicarios ex orco in lucem proferre, quotquot ego offendi. Passim dicuntur die erbare Herrn: die

die würdige und ehrsame Herrn: der erbare Dechant/Thum-Herrn und
 Vicarien: die würdige und wohlgelarte Herr Dechant/Thum-Herrn
 und Capitul unser lieben Frauen Stifts-Kirchen: die würdige und er-
 baren: die Kluge und bescheidne Leute: die erbaren Priester: die
 würdige Herrn Vicarien: der würdige Dechant/Capitul und Vicarien
 gemeinlich genandt æquales: Balthasar Landgravius vocat eos seine liebe an-
 dchtige Thum-Herrn: & Georgius, Dux Saxoniz, Landgrav. Thuring.,
 S. R. I. Gubernator Hereditarius in Frisia (des H. Römischen Reichs Erb-
 licher Gubernator in Friesland /) nominat eos anno MDV. die würdige/
 hochgelahrte und seine liebe andchtige/ Dechant/ Capitul/ und Vicarien
 æqualitati.

Sunt autem *Decani*, quos ego quidem novi:

Henricus N.	- - -	1316.	<i>Decani,</i>
Hermannus N.	- - -	1323.	
Wilhelmus N.	- - -	1341.	
Ditericus de Gerstenberg.	- -	1350.	
Bertoldus N.	- - -	1363. 1364.	
Ludov. à Sontershausen	- - -	1368. 1370. 1376. 1381.	
Christoph. N. der erbare Mann/		1383. 1389.	
Conrad. Tuntzebach	- - -	1397.	
Hermann. Croll	- - -	1403.	
Hermann. Herwich/	- - -	1405.	
Joannes Afferding/	- - -	1405.	
Bertoldus à Porditz	- - -	000	
Conrad. Tuntzebach,	- - -	1412. 1420. 1431. 1433.	
Henricus N.	- - -	1434.	
Henricus à Bottelstedt	- -	1463.	
Ditericus Höpffingf	- - -	1476. 1481. 1486. 1493.	
Wir Dechant/ Canoniken und ganz Capitel der Thumkirchen			
Maria in der Stadt Eisenach	- -	1499.	
M. Eucharis Spiecher	- -	1513.	
Burcard. Hill/ Decretal. Licent., Decan. und Vicar. in der Vica-			
ry des Altars S. Laurentii, Jodoci und Catharina im Jung-			
frauen Kloster S. Jacobi bey Creutzburg im Kreuzgange			
	- - -	1518.	

Dicitur hic der Würdige und Hochgelarte.

§. 103. Sequuntur *Canonici*:

Reinhold de Weberstedt	- - -	1288. 1299.	<i>Canonici,</i>
Gerhard. à Warza	- - -	1311.	
Ditericus à Gütern	- - -	1316.	

Dite-

Ditericus ab Aldendorf	-	-	1316.
Henricus N.	-	-	1323.
Eckericus N.	-	-	1323.
Henricus Borcheln	-	-	1324.
Hermann de Nuvvenkirchen	-	-	1350.
M. Hermann. à Simmern,	-	-	1350.
Bertold. à Frimar	-	-	1356.
Henricus à Dancmarshusen	-	-	1356.
Henricus à Matzfeld	-	-	1361.
Bertold. à Spangenberg	-	-	1364.
Bertold. à Luppenze Cellarius	-	-	1368.
Henricus à Mutisfeld	-	-	1370. 1374.
Joann. Poppen, der erbare fromme Priester/	-	-	1378.
Joann. ab Hayn, Scholasticus	-	-	1378.
Eccardus Kemnitz	-	-	1383.
Henricus N. Cantor	-	-	} 1383.
Conrad Tuntzenbach	-	-	
Gerlacus à Franckenberg,	-	-	
Bertoldus à Rotenburg,	-	-	
Conradus Schenckil,	-	-	
Henricus Deybach	-	-	
Henricus ab Hildenshus,	-	-	
Joannes Oehlschläger/	-	-	
Christian à Rambach	-	-	
Matthias, Balthazaris Landgravii scriba	-	-	1389.
Matthias ab Herbestein	-	-	1391.
Joannes à Myla, Præposit. S. Mariæ in Erfurt,	-	-	} 1401.
& Canon. Isenac.	-	-	
Henric. Teigebach, Cantor, Sânger/	-	-	1401.
Joann. de Berneburg	-	-	1401.
Fridericus Alber, Cantor,	-	-	1419.
Joann. Alfsterding/	-	-	} 1405. 1420.
Hermann. Herwich	-	-	
Joann. Roth, Scholasticus	-	-	1425.
Joann. Schaubing,	-	-	} 1433.
Joann. Langleben,	-	-	
Henricus Pempeng	-	-	
Ditericus Kelbra,	-	-	
Henricus Voit,	-	-	
Joann. Oehlschläger	-	-	} 1433.
	-	-	

Joann.

Joann. Greber, Official. der Probstei der Stifts-Kirche S. Peter und Pauls in Obern Dorla /	-	-	-	1443.
Joann. Biermost	-	-	-	1462.
Joann. Liebracht, Officialis,	-	-	-	1473.
Bertold Koch, Cantor,	-	-	-	1481.
Joann. Stoll,	-	-	-	1481.
Joann. Crutzborgk,	-	-	-	1481.
Bertold. Herwich / Sen. & Scholasti-	-	-	-	1481.
cus,	-	-	-	1481.
Joann. Reinhardt,	-	-	-	1481.
Laurent. Regis,	-	-	-	1492.
Conrad. Kinckel	-	-	-	1496.
Calp. Holzapffel / Scholasticus	-	-	-	1499.
Nicol. Einhus	-	-	-	1504.
Joann. Braun. D. Luteri amicus	-	-	-	1507.
Andreas Ortholf, Canon. & Pastor	-	-	-	1509.
Jodocus Olzen,	-	-	-	1513.
Henricus Schmiedt,	-	-	-	1517.
Joann. Schlothauer	-	-	-	1518.
M. Petrus Deubicher, Cantor,	-	-	-	1519.
Joann. Schlanhovver	-	-	-	1518.
Joann. Mönch / Kirchner /	-	-	-	1518.
Joachim. Mänchim,	-	-	-	1519.
Joann. Schürzenmeister, dictus	-	-	-	1520.
Schreiber /	-	-	-	1520.
Franciscus Sixt / Thum. Herrn	-	-	-	1575.
Georg. Scholl / und Verwaltere /	-	-	-	1575.
§. 104. Hos excipiunt Vicarii:				
Henricus Kremel,	-	-	-	1316.
Bertold. à Dregela,	-	-	-	1335.
Conrad. Elzebeth /	-	-	-	1344.
Joann. à Bern,	-	-	-	1344.
Petrus Martini	-	-	-	1346.
Lutthager. à Westhusen	-	-	-	1347.
Güntherus Rörthen	-	-	-	1358.
Joann. à Kruthusen	-	-	-	1361.
N. Gerold	-	-	-	1361.
Joann. Kelner	-	-	-	1361.
N. Herold	-	-	-	1361.

N

Hen-

Vicarii,

Henricus à Falcken . . .	1369.
Henric. à Wintzenborn . .	} 1369.
Hermann. à Mutzfeld . . .	
Joann. à Setzeriedoch . . .	} 1372.
Hermann. ab Eschwege . .	
Walter de Hersteld . . .	1375. 1382.
Conrad. de Cassel . . .	1380.
Ditericus Lorenz / . . .	1382.
Joann. ab Ahlesfeld . . .	} 1382
Joann. à Rützschenberg . .	
Werner à Franckenberg . .	} 1382. 1387.
Henricus Steinfeld . . .	
Bertoldus ab Hayn . . .	1382. 1384. 1387.
Henricus ab Aylsfeld . . .	1385. 1387.
Joann. ab Eschwege . . .	1386. 1392.
Fridericus Franck . . .	1386.
Fridericus Kolmatz . . .	} 1387.
Albertus Alpetz . . .	
Joann. Kruse . . .	} 1387.
Joann. Organista . . .	
Henric. Blavv ab Aylefeld . .	} 1387.
Henricus Beck, . . .	
Henricus Crutzeburgk, . .	} 1387. 1389.
Joann. Jung, . . .	
Henricus Weisenborn, . .	} 1394. 1403. 1404.
Conrad. Schvvabe, . . .	
Joann. Roth, . . .	1394.
Joann. Termbach, . . .	1397.
Frider. Alber, . . .	1401.
Henric. Stein, . . .	1401. 1427. 1433.
Hermann. Croll, . . .	1405.
Hermann. à Molhusen . .	1411.
Günter. à Weyer, . . .	1412.
Joann. Huckenthier, . .	1412. 1428.
Joann. Happe, . . .	1414. 1452.
Ditericus Königessvald, . .	} 1417.
Berlet, Herz von Herbestein/ Vicar. des H. Kreuzes in U. L. G. Kirche . . .	
Ditericus Lentzenborg, . .	1420.

Heilman Sporer, . . .	1420.
Günterus à Smyre, . . .	1423.
Joann. Zürich, . . .	1427. 1436.
Petrus Metzin, . . .	1429.
Joann. Scharf, . . .	1431.
Bertold. Salmann, . . .	0000
Thomas Nieren, . . .	0000
Hartung. Pfeffer, . . .	} 1433.
Conrad. Brehm, . . .	
Henricus Ungevvitter, . . .	1433. 1452.
Rudolf. Sever, . . .	1435.
Richard. Laurentius, . . .	1435. 1445. 1452.
Joann. Crutzeborgk, . . .	1451.
Joann. Fischer, . . .	1450. 1452. 1472.
Ditericus Iffenstedt, . . .	} 1452.
Henricus Kintleib, . . .	
Bertold. Itzing, . . .	} 1452.
Joann. Kolbach, . . .	
Henric. Weisnisch, . . .	} 1452.
Joann. Reyentantz, . . .	
Ditericus Huphinek, . . .	} 1452.
Henricus Rinck, . . .	
Joann. Scholl, . . .	1452.
Henricus Grube, . . .	1453.
Bertold. Kirchhof, . . .	1455.
Henricus Zinck, . . .	1456. 1462.
Henric. Weisenfée, . . .	1463. 1477.
Martin. Honing, . . .	1467.
Joann. Gerber, . . .	1466. 1467.
Eccard. Vippich, . . .	1467. 1498.
Joann. Weiner, . . .	1467. 1469.
Joann. Biermost, . . .	1468.
Henric. Musbach, . . .	1469.
Nicol. Drenshaubt, . . .	1470. 1485.
Henricus Voit, . . .	1472.
Nicol. Weiner, . . .	1475. 1480.
Bertold. Hayn, . . .	1476.
Henric. Kemf, . . .	1477.

Wie Henrich Weisenfée/Henrich Kelbra/Joh. Schallbe/Henrich Grube/
und die andern Vicarien, so da haben Præsentien tantum, . . . 1477.

M. Henric. Kelbra,	1477.
Joann. Schalbe,	1483.
Nicol. Scheitzel,	1483.
Georg. Trutvetter,	1484.
Ditericus Honing,	1485. 1487.
Bartholomæus Scheirigk,	1494. 1504. 1513.
Nicol. Weifensee,	1494. 1503.
Joann. Pfister,	1496.
Joann. Scholl,	1498.
Joann. Lerche,	1499.
Hermann. Weimer, der an-	
dächtige Herr,	1499.
Joann. Schlotthauer,	1497. 1499.
D. Erhard. Sybört,	1500.
Conrad. Nickel,	1503. 1508.
Henric. Seebach,	1504.
Conrad. Stutz,	1505. 1509. 1519.
Joann. Tuntzebach,	1506. 1512.
Georg. Morgenstern,	1507.
Casp. Stützer,	1508.
Joachim. Mönchim,	1509. 1539.
Ditericus Scholl,	1511.
Joann. Braun,	1513.
Ditericus Königswald,	1514. 1516.
Joann. Yfengardt,	1514.
Henricus Schmiedt,	1515.
Andreas Braun,	1516. 1519.
Henric. Ebenheim,	1517. 1537.
Andreas Orthof,	1518.
Henricus Schützenmeister,	1518.
Joann. Thoorheis,	1518. 1521.
Nicol. Maur,	1519.
Thom. Nieren, Official. &	
Vicarius,	1520.
Christian. Schulteis,	1521.
Bruno Winter,	1521.
Joann. Horth,	1522.
Henric. Scholl,	1523.
Joann. Siegfried,	1529.
Valentin. Henning,	1529.

Joann.

Joann. Petri,	1536.
Petrus Münzmeister /	1539.
Jodocus Wenner /	1539.
Joann. Wiese /	1553.

§. 105. Subjungam denique *Collectores* hujus Ecclesiæ, *Stiftes-Colles Collectores*, *ctoren*/quos ab anno MDXXV. reperi.

Andreas Braun,	
M. Henric. Scholl,	1555. 1559. 1560. 1563.
Georg. Scholl,	1565. 1576.
Franciscus Sixtus & Georg. Scholl dicuntur Vorstehere	1577. 1564.
Paul. Kayser,	1580.
Valentin. Finck	1585. 1587.
Joann. Hartmann,	1590. 1594.
Barthold. Seifarts,	1610.
Barthold. Grajus,	1611.
M. Henric. Martini,	
Casp. Ayemann,	1626. 1634.
Joann. Nehring,	1658.
Hermann. Schmiedt, J. U. L.	
Joh. Georg. Böttcher,	
Joann. Conrad. Madlungen.	

§. 106. Eodem anno adauxerat Balthasar numerum Senatorium, super-
additis XII. aliis personis. Quæ res multa peperit litigia. Alii hoc ad ann. *Senatoriis*
MCCCLXXXVII. referunt, ut Bang., qui ita: (k) Es waren über den Rath *auctus*,
zu Eisenach noch 12. Personen gesetzt / die gaben sich für fromm auß / und
schenkten Landgraf *Balthasar* 300. Schock Groschen / daraus entstand
alle Uneinigkeit und Unglück der Stadt. *Liborius Saxi-campensis*, Steinfel-
der / Vicar. ad S. Georg., in *Draconem* Wartenburgicum, qui ore tenebat
hominem, ita ludit:

Quid mihi Gotthorum monstras in signe, Draconem?

emblemata hoc potius te vigilasse jubet.

Si fueris vigilans, rerum tutela tuarum

sic fueris: vigilem vult bonus iste draco.

in Draco-
nem VVar-
tenburg.

Reiner. Reinecc. (l) refert ex orat. *Stigelian.*, in urbe Gothana *Gotthorum* in-
signe, draconem scilicet contortum & alatum in basi altissimæ turris saxo inci-
sum conspici; eundem quoque spectari *Wartburgi*, qui tamen rostro
tenet hominem. De plebeja origine urbis *Gotha* à Gothis, & insigni-
bus horum ibidem visis benè multa dixit *Sagittar.* (m) Templum

N 3

Geor-

(k) in chron. Thuring. p. 148. 2. (l) de orig. Nobilitat. p. m. 170. c. p. (m) in memorat.
hist. Gothar. c. 3.

1389.

Georgianum parochiale semper fuisse, ex literis *Philippi de Mencomo*, Episcopi Ostiensis, didici.

*bulle Epi-
scopi Ostien-
sis.*

Philippus de Mencomo, miseratione divinâ Episcopus *Ostiensis*, Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, Apostolicæ Sedis Legatus, dilectis Nobis in Christo Decano & Capitulo Ecclesiæ *B. Mariæ Isenacensis* salutem in Domino. Magnæ devotionis affectus, quem ad Sanctissimum in Christo Patrem & Dominum nostrum URBANUM, divinâ Providentiâ Papam VI. ac Romanam Ecclesiam & personam nostram geritis, promeretur, ut petitionibus vestris, quantum cum Deo possumus, favorabiliter annuamus. Exhibita siquidem Nobis nuper pro parte vestra petitio continebat, quod de antiqua & approbata, ac hactenus pacifice observata consuetudine in oppido *Isenacensi*, in quo tres parochiales Ecclesiæ ab invicem distinctæ existunt, & quarum nulla ipsarum ab altera dependet, est obtentum, & etiam observatum, quod quandocunque & quotiescunque in aliqua illarum parochialium Ecclesiarum, seu ejus limitibus, aliquis se receperit, seu domicilium, vel jurisdictionis exercitium ibidem habuerit, propter cujus præsentiam per Sedis Mogunt. aut alios inferiores Judices, sive Officiales quoscunque ab officiis divinarum mandatur cessari, aut ecclesiasticum observari interdictum, pro tunc in Ecclesia vestra à divinis non cessatur, nec interdictum hujusmodi observatur, nisi ille vel illi, ob cujus, seu quorum culpam cessatio vel interdictum hujusmodi servari mandatur, infra limites dictæ Ecclesiæ vestræ domicilium, vel jurisdictionis exercitium habeat, seu habeant, aut moram faciat, vel faciant infra limites suprâ dictos. Quare pro parte Vestra fuit Nobis humiliter supplicatum, ut consuetudinem hujusmodi laudabilem approbare, & etiam confirmare de speciali gratia dignaremur. Nos igitur, qui divini cultus augmentum augeri potius, quam minui intensis desideriis affectamus, hujusmodi supplicationibus inclinati, prædictam laudabilem consuetudinem, sicut ritè & justè extitit observata, ratam habentes & gratam, eam auctoritate, quâ fungimur, tenore præsentium approbamus, & etiam confirmamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, confirmationis & communionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumserit, indignationem Omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Erphordiæ IV. Cal. Jun. anno Domini M. CCC. LXXXIX. Pontificatus Sanctissimi Domini nostri URBANI Papæ VI. annò XII.

Pro Philippo

Jo. Magr.

S. 107.

§. 107. Annó M. CCC. XC. *Wilhelmus* Marchio *Neuburgum*, *Col-* 1390.
ditzium, & *Risenburgum* (*Rosenburgum*) in *Bohemia* emit, captó simul oppida *Bo-*
Königsteinió. Eòdem erat conventus híc Theologorum. Sequenti insti- hemica
 tuitur fraternitas inter *Benedictinos Reinhardifontanos* & *Carthusianos Isena-* emta.
 ci, imò totius *Ordinis*. 1391.

Venerabili in Christo Patri Domino *Friderico*, Abbati Monasterii in *Reynhardisborn* Ord. B. *Benedicti* Frater *Joannes*, humilis Prior *Carthusiæ*, ce- fraternitas
 terique Diffinitores Capituli generalis Ord. *Carthusiensis*, orationum suffra- monastica,
 gium, divinæque consolationis & gratiæ continuum in Christo & felix in-
 crementum. Quia vestra, quam de nobis habetis, confidentia nostrarum
 qualiacumque orationum participationem desiderat inhianter, sicuti per
 dilectum Fratrem nostrum Dominum *Martinum*, Priorem domus B. *Eliza-*
beth prope *Ysenach*, sumus veraciter instructi, Vestræ igitur Venerandæ Pa-
 ternitatis affectui cupientes, in quantum possumus, satisfacere in hac parte,
 vestrisque beneficiis, dicto Priori & ejus Conventui efficaciter impensis, vi-
 cissitudinem in Domino rependere salutarem, Vobis & omnibus vestris filiis,
 Monachis præsentibus & futuris, vivis & defunctis, ad humiles præfati
 Domini Prioris preces, omnium bonorum spiritualium, videlicet *Missarum*, ora-
 tionum, vigiliarum, jejuniorum, abstinentiarum, castigationum, eleemosynarum,
 laborum, disciplinarum, ceterorumque exercitiorum spiritualium, quæ per Nos ac po-
 steros nostros in toto Ordine nostro sunt, ac de cetero sient in futurum, divinâ co-
 operante gratiâ Salvatoris, Vobis plenam, auctoritate Capituli nostri gene-
 ralis, concedimus participationem in vita pariter & in morte. Adjicientes
 de gratia speciali, quòd si obitus vester, aut cujuspiam vestrum, quem Deus
 felicem faciat & beatum, nostro Generali Capitulo fuerit intimatus, pro
 Vobis, sicut pro nostris specialibus amicis, salubria animarum vestrarum
 suffragia per omnes domos Ordinis nostri injungentur. In quorum evidens
 testimonium sigillum domûs *Carthusiæ* præsentibus duximus appenden-
 dum. Datum anno Domini M. CCC. XCI. sedente nostro Capitulo Ge-
 nerali.

Eòd. annó magna inundatio in festo Pentecostes. Aquæ in *Carthusia* 1392.
 ad altitudinem staturæ virilis excreverant, quæ partem mœniorum ædesq; inundatio,
 non paucas in platea cerdonum dejecere, magno iterum *Carthusianis* illato
 damno. Struxit *Balthasar* castrum *Hayneck* prope *Natzam*. De obsidione *Hannet* /
 castri *Lichtenbergici*, & discordia inter juniores Marchiones, Comites
Schvvartzburgicos, ac Antistitem *Herbipolitanum*, vide sîs *Hist. de Landgra-*
viis. (n) Præsul *Würtzburgensis* [verba sunt *Calvisiana* (o)] immiscuerat se bellum into-
 bello, quod *Schvvartzburgenses* gerebant cum *Landgraviis*. Cum autem militi-
 bus stipendia solvere non posset, vult ea contribui à civibus, qui ipsi hac denegant, quòd
 præ-

(n) cap. 133. (o) Chronolog, p. m. 863. B.

Acad. Erf.
furt.

præter causam id bellum suscepit. Hinc bellum ortum inter Episcopum & Würtzburgenses, quo in bello Academia dissipata fuit, quæ concessit Erfurdiam, ubi à Magistratu urbis instituta, & hoc anno per Bonifacium IX. privilegiis & libertatibus donata fuit. Gudenus (p) ad annum MCCCCLXXXIX. initium Erfurtensis Academiae refert sub Adolfo Archi-Episcopo. Serarius contra ad annum MCCCXCVIII. sub Joanne II., sed malè. Crediderim, erectæ Universitatis famam studiosos Herbipolenses, à civibus divexatos, attraxisse, sicque illam non extinctam, sed desolatam solum, donec à Julio Principe superiori seculo restauraretur. Episcopus Würtzburgicus autem erat Gerhardus, Comes Schvartzburgicus, Princeps cæteroquin optimus. Anno sequente scævissima pestis universam depopulatur Thuringiam.

1393.
pestis,

1397.
altare cum
vicariis,

§. 108. Anno MCCCXCVII. ipso Dorothea die Luccardis de Frymar altare cum duabus Vicariis in honorem B. V. Sanctorumque (den Heilbarn Heiligen) Joannis, Andreae, quatuor Evangelistarum, Justi, Christophori & Osvaldi, templo Georgiano (in die Pfarrkirchen) cum prædicto Matthia ab Herbestein (des chrsamen Pfarrers) donat, sic, ut jus Patronatus (das Lehn-Recht) penes eam heredesque ejus perpetuò maneat. Subscripserant (die ehrsame und fromme Lüte) Fridericus Alber, Joann. Roth, Presbyteri & Vicarii ad Sanctum Georgium, Reinhard Pinckernail, Senatores Isnacenses, & alii fide digni, und andre viel fromme Lüte würdiges Glaubens. Sequenti anno Fridericus Pacificus destruxit Masfeldium in agro Hennebergico. Fuerant hæcenus lites inter Guardianum Sanctæ Elisabethæ infra Wartburgum Ordinis FF. Minorum & Ecclesiam Beatæ Virginis, ob quatuor domos, sub Metensteinio sitas, quarum transactio facta, Balthasaro eam prolixius corroborante.

1398.
Masfeld,
1399.

transactio
FF Minor.
cum Eccle-
sia B. V.

Wir Balthasar von Gottes Gnaden Landgraff in Döringen und Marchgraff zu Mussen / bekennen und thun kund öffentlich mit diesem Brief / daß die Erbarn unsre liebe Andächtige der Dechant und Capitul Unser lieben Frauen Kirch zu Isenach uff einer Seiten / und unsre liebe andächtige der Guardian und die Brüder des Klosters S. Elisabeth / unter unserm Schloße Wartberg gelegen / auf der andern Seiten vor uns kommen sind / um Irnisse / die sie gegeneinander hatten / etlicher Güther halber / und beyderseits ihre Brieffe vor uns und unserm Rath legten / Sie daraus zu entscheiden / von erstem über vier Häuser / gelegen unter dem Metenstein / mit ihren Zugehörungen / der zwey vor alten Jahren / und zwey neulich gebaut sind / die jekundt inne haben eins eine Frau / genandt die Altmännin / eins einer genandt Sischer /

(p) L. II. Hist. Erfurt. p. 121.

Sischer/eins einer genandt **Heinze Gärtener** / und eins einer genandt **Martin Mußbach**/die jährliche Zinse davon geben/das meinte der **Guardian** und seine Brüder obgenandt/die Häuser solten gehören zu dem **Steige** bey **Ofenach** hinter **S. Kathrinen Kloster**/und sind doch nahmlieh in ihrem **Brieffe**/als ihnen der **Steig** verschrieben ist/nicht benandt. So legten vor der **Dechant** und **Capitul** unser **Eltern Brieff**/der älter ist/denn des **Guardians** und Brüder obgenandt **Brieff**/den sie haben über den obgenandten **Steig**/und darin nemlich benandt ist das **Thaal** unter dem **Metensteine** / und die **Aecker** darum / daß die gegeben wurden von unsern **Eltern Ern Heinrich Pardig** genandt/der ein **Dechant** der obgenandten unser **Frauen Kirch** vor viel Jahren geweest ist/die fürter zugeben und zubescheiden/wohin sein **Wille** wäre / von dem die **Güther** an die obgenandte **Dechant** und **Capitul** kommen sind zum **Gebau** derselben **Kirchen** und ewigem **Seelgeräthe**. Wann nun die obgenandte vier Häuser in dem obgenandten **Thaal** und auf die obgenandte **Aecker** gebaut sind / als wir künlich syn unterwieset/ So haben Wir sie entschieden / daß die **Zinse**/die sich gebühren von den obgenandten vier Häusern / und was der hernach mehr in das mehrgenandte **Thaal** und auf die **Aecker** gebaut wurden/ folgen sollen ewiglich vom vorgehandten **Dechant** und **Capitel** zum **Gebau** der vorgehandten Unser lieben **Frauen Kirchen** und zu ewigem **Seelgeräthe** / daran der obgenandte **Guardian** und Brüder / und alle ihre **Nachkommen** sie ewiglich nimmermehr hindern/ noch darein legen sollen / doch also / daß die Leute / die wohnhaftig seyn und werden / zu **Gerichte** gehen sollen / als die Leute / die da wohnen an dem obgenandten **Steige**/und von **Gerichts**wegen pflegen / was ihnen gebürt / und **Recht** und **Gewonheit** ist ohne **Gefährde**. Auch langten der **Dechant** und **Capitul** vorgehandt an die vorgehandte **Guardian** und Brüder um zwey **Pfund Wachs**/ die sie ihnen solten geben jährlich uff unser lieben **Frauen Tag Lichtweyhe**/ von des obgenandten **Steiges** wegen / zu einem **Zeichen** / daß die obgenandte **Guardian** und Brüder / oder wer den **Steig** inne hätte / von ihnen haben solten / von einer **Handfesten** wegen / die ihnen von unsern **Eltern** gegeben ist. Des legten Sie benderseits ihre **Briefe** vor uns und unsern **Rath** / daran Wir erkandten / daß die **Briefe** des **Dechants** und **Capituls** mehrgenandt älter waren / denn des **Guardians** und **Klosters** mehrgenandt/ und haben sie freundlichen daraus auch entschieden/ also daß der **Guardian** und **Kloster** vorgehandt /und alle seine **Nachkommen** / oder wer den obgenandten **Steig** inne hätte / dem obgenandten **Dechant** und **Capitul** fürter mehr zu ewigen Zeiten alle Jahr jährlich auf unser lieben **Frauen Tag Allumt.** geben sollen ein **Pfund Wachs**/ und sollen des andern **Pfunds** ledig seyn / ohne **Gefährde**.

D

Hie

Hiebey sind gewest und Gezeugen die Gestrengen/unsre lieben Getreuen Er Dieterich von Bünnewald. Er Fritz von Wigleiben/ Ritter /Apel von Besa der ältere Voigt zu Wartburg/ Herman von Zarstall/Land-Richter/ Herman Kuchenmeister / Voigt zu Isenach/ und andere erbare Leute genug / denen wohl ist zu glauben. Des zu Urkund haben Wir unser Innsiegel an diesen Brieff laßen hängen / der gegeben ist zu Isenach nach Christi Geborht Anno 1399. am Dienstage vor Unser lieben Frauen Tage Assumptionis.

ignes in
nere,

Eod. annò in vigilia S. Elisabethæ visi sunt tres ignes in aëre [cauda magnæ ignitæ, (q)] propè Isnacum & Scharfenbergam, qui aliquandiu arserunt, postea conjuncti, iterumque sejuncti ceciderunt in montem Hørselum. (r)

1400.
Nobiles ab
Hörde,

§. 109. Circa annum MCCCC. fortè Nobiles ab Hörda ex Westfalia in Hassiam, exque hac in Thuringiam primùm migrârunt. Insigne eorum Maurus valde auritus in rubro campo, uti Rotenburgi ad Fuldam cum hoc disticho videmus:

Hördis masculeam faciem signare nigrantem
in rubro binis auribus illa nitet.

Die Hörden führen in ihrem Schildt
mit großen Ohren ein Mannes-Bild /
schwarz und roth ihre Farben sind /
gieb acht auf die Schank wiedern find.

Cottarum
origo in ur-
be,

Burcardus Cotta, Romanus, eod. anno sedem hîc fixit suam. Filio ejus Bonaventura Sigismundus Imp., cujus consiliarius erat, ob virtutem fidemque contra Veneros, Austriacos, aliosque tunc Imperii hostes, animosè & constanter exhibitam, abs Ottone III. circa annum MCCIII. innovata & aucta nobilia insignia jure hereditario denuò adauxit & splendidiora fecit Pragæ anno MCCCCXX. in die S. Bartholomæi. Sed vide, si vacat & placet, de inclyta & antiqua hac gente nos alibi latiùs. (s) Sequenti anno Fridericus IV. seu Pacificus, Eques creatur auratus. Balthasar noster à Joanne de Merlau, Abbate Fuldensi, Præfecturam Gerstungensem justo pretio emit. (t) Nec hîc audiendus Brovverus, contrarium asserens. (u) Salzam quoque juri & dominio suo totam addidit. Conrad. ab Otterode pro se, conjuge, liberis, Parentibus, totaque familia singulis annis Monachis Dominicanis legabat octo gallinas, tot caseos, sexaginta ova, & nummos aliquot. Quàm bellum animæ remedium! Altari B. Virginis, S. Matthiæ Apostoli, S. Mar. Magdalenæ & S. Erasmo consecrato in æde B.V. præfectus erat Conradus Tritzscher Pref-

1401.
Frid. IV.
Eques,
Gerstungen,
1402.
Salza,
1403.
legatum,

(q) Hist. Landgrav. c. 141. (r) Rivand. chron. Thur. p. 457. & Bang. chron. p. 150. A. (s) dissert. m. historic. XIV. (t) Albin. chron. Misacns. tit. XV. p. 202. (u) L. IV. Antiqu. Fuldens. p. 326.

Presbyter, cui, ejusque successoribus, *Balthasar & Fridericus* multum legabant. Testes erant *Theodoricus à Beernyvald*, *Aulæ Magister*, *Nicolaus List*, *Marschallus*, *Theodoricus à Weberstedt*, & *Hermannus ab Harstall*, quos *Balthasar* seine Heymeliken und liebe Getreuen vocat. Eod. anno circa festum Pentecostes fuit validus ventus cum tempestate magna, quæ multa millia arborum in nemoribus radicitus de terra ejecit, & specialiter sub castro ^{ventus magnus,} *Wartpurg* prope *Isenach*. (vv) Duxit *Balthasar Annam*, Filiam *Wenceslai*, & *Rudolfi* Elect. Sax. sororem, *Friderici*, Ducis Brunsvicensis, Electi Romanor. ^{secunda nuptia Balthasari,} Imp., viduam, quæ sterilis mansit. † Anno sequente asperissima hyems ^{hyems aspera,} erat per octodecim septimanas continuò. Suppeditabat tamen *Itinacum* 1404. *Buchonia*, *Hassia*, *Eichsfeldia*, & *Franconia*, imò *Colonie* ad *Rhenum* farinam. Verè igitur de *Nesso* nostro *Portmannus*.

Fons est Gôrstadium: (x) vires dant *Hôrselus* atque
Lina (y) tibi, tandem curva *Vierra* capit. (z)
 Temperiem calidam nactus, tu voveris ulque,
dorsum & ventrem vix aspera densat hyems.

Nessus,

Sed *Balthasar*, nobilissimus Princeps, (a) decedit *Wartburgi*, non *Vogtsburgi*, (b) 1406. aut *Wurtzburgi*, (c) jaceretque ad fontem *Reinhardinum*, cum superiori anno ^{obitus Balthasari,} generalem exactionem in terris suis instituisset, in singula capita duodenarium. Pestis etiam aliquot millia hominum sustulit. ^{pestis,}

§. 110. Quid pauperibus in anniversario *Ludovici Pii* Abbas *Reinhardifontanus* delegarit, literæ sequentes dicent tibi verbosius. ^{legatum in anniversario Ludovici Pii,}

In nomine S. & Individuæ Trinitatis Amen. *Dytherus*, Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ Abbas monasterii in *Reinhersborn* Ord. S. Bened., omnibus, tam præsentibus quam futuris, salutem in eo, qui est omnium vera salus. Quoniam Apostolica exhortatione misericordiæ operibus studere jubemur ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei, & etiam his, quæ ad cultum pertinent Dei omnibus viribus insudare & intendere. Hinc est, quòd Nos de consilio in Christo Nobis dilectorum Fratrum nostrorum *Joannis* Prioris, *Ervaldi* Cellerarii, *Matthiæ* Camerarii, *Bertholdi* Cantoris & Custodis *Heinrici*, *Joannis* Infirmarii, & totius nostri Conventus, propter Deum & Gloriosæ Virginis Mariæ Genitricis ejus, nec non ob reverentiam & honorem Gloriosi Patroni nostri Domini *Ludewici* Landgraffii, Mariti

O 2

S. Eli.

(vv) Hist. Landgrav. c. 149. (x) oritur *Nessus* propè *Gôrstadium*, qui pagus intra *Erfurtum* & *Gotham* est. (y) *Hôrselus* scaruit propè monasterium *Reinhardifontanum*, præterfluit *Waltershufam*, & conjungitur ante urbem nostram cum *Nesso*. *Lina* verò manat ex *sylva Thuringlea* per urbem *Gotham*, & propè *Goldbachium* illabitur *Nesso*. (z) Prope *Neustadium* infra *Gerstungam* præcipitat se in *Vierram*. (a) Hist. Landgrav. c. 152. † sororem habet cir. Landgr. hist. c. 150. Agnetem (*Annam*) ead. l. c. (b) Laur. Faust im Sächsischen Stammbaum p. 240. (c) *Binhart*, L. II. chron. Thuring. p. 289.

S. Elizabeth, dedimus & approbavimus villam nostram *Kauvers* cum omnibus suis proventibus & pertinentiis, quæ sitis & inquirendis, cum præto in *Taufert*, & etiam decem talenta denariorum census redemptionis pro centum talentis denariorum communis *Warandæ* ad stipam unam faciendam, ad dandam consueto modo singulis annis in panibus & carnibus omnibus pauperibus advenientibus in anniversario die prædicti Domini *Ludewici* Landgraffii, perpetuis temporibus peragendis &c. Dat. anno MCCCCVI. in die S. crucis exaltationis.

1407.
initium
Acad. Li-
psienf.
Anhaltin.
captus
1408.
concordia
1409.
moneta
Isnacens.

§. 111. Ex dispersa Universitate *Pragensi* colligitur *Lipsiensis*. Princeps *Anhaltinus* captus ducitur *Wartburgum*, qui tamen se redemit 4000. marc. argenti. Dissidia inter *Fridericum Pacificum* & *Wilhelmum*, Marchionem *Misniæ*, eorumque fœderatos, operâ *Alberti Mansfeldici* & *Friderici Beichlingensis Numburgi* componuntur & extinguuntur. *Isnacenses*, *Weisenseenses*, *Jenenses*, *Gothani* & *Salsfeldenses*, cum licentia Superiorum, nummos cudunt argenteos. *Merlenius* (d) hac de re ita:

Hat man zu Isenach Münz geschlagen/
wie die Historien davon sagen/
man hat die Stempfel noch bey Regen/
darinnen man solche Münz thät prägen.

Heil. Puse-
man.
1410.
Nic. Lü-
bich.

Heilemannus Pusmann, Prior Dominicanorum, Vir severus & doctus, cum laude hæc vixit. D. *Nicolaus Lübach*, *Isnacensis*, sit primò Decan. B.V. Erfurti, postea *Friderici Bellicosi* Cancellarius, & anno MCCCCXI., consentiente *Joanne XXIV.* Papa, Episcopus *Mersburgicus XLVII.* (e) al. XXXVII. (f) & XXXVIII. (g) Callidum ingenium, & primus jure hereditario Cancellarius Universitatis *Lipsiensis*. (h) Multa adjecit Diæcesi suæ, inprimis castra *Scopau* & *Lubenau*. Interfuit Concilio *Constantiensi*. *Petrus Dresdensis*, qui primus *Pragæ* mutilationem cœnæ *Dominicæ* impugnavit, in *Misniam* venit, rexitque scholas *Misnensem*, & post *Chemnicensem* ac *Zwickaviensem*. Hic cantica notabilia composuisse fertur, in quibus latina sunt mixta germanicis, ut: *Puer natus in Beth-Judai occisi, lehem: In dulci Jubilo.* (i) Eod. anno *Judæi* in *Misnia* & *Thuringia* occisi ob iniquissima lucra, quæ exercuerant hætenus trium literarum homines. Rabiit etiam societas tritarum, die *Glegler-Gesellschaft*. (k) Acceperant *Jodocus* & *Procopius* fratres, Marchiones *Moraviæ*, à *Sigismundo*, *Mariam* uxorem ab *Ungaris* liberaturo, *Marchiam Brandenburgicam*:

(d) in chron. suo rythmico MS. sed ad ann. 1332. usque ad 1335. (e) Brothoff, chron. Mersb. (f) Bæclia. Germ. sacr. v. 42. (g) Albin. Chron. Misn. tit. XXII. p. 283. (h) Dresser. P. IV. 1. sag. hist. f. 906. (i) vid. integ. dissert. de eo M. Thomasi, nuper Lips. in vernacul. verl. (k) hist. Landgr. ad h. ann.

cam: (1) à *Jodoco* autem Gener ejus *Wilhelmus Monoculus*, Landgrav. Thu-
ring., ut etiam dictus fuerit *Potens Procurator veteris novæ Marchie*, ein *Procurat.*
mächtiger Vorsteher der alten und neuen March. (m) Abs hoc demum *Marchia*,
anno MCCCCXI. redemit *Sigismundus Imperator*. (n)

§. 112. Anno sequente exarsit bellum intestinum, cujus faxque fo-
mesque *Anna Schvartzburgica*, *Friderici IV.* conjux. Hæc desponsata fuerat *bellum in-*
Philippo Nassovico. Parens verò, re curatius pensulatâ, mentem muta-
bat suam, datâ tamen *Philippo* Genero certâ pecuniæ summâ, quam pro
dote accepisset. Ideo *Lichtenberga & Saltzunga*, in præjudicium Provin-
ciæ, *Joanni Nassoviensi*, Archi-Episcopo Moguntino, vendita. *Güntherus*
Schvartzburgicus *Fridericum* Generum astu & facundiâ totum ad se per-
traxerat, dominans Thuringiæ pro lubitu, quam etiam (ut ajunt) inter Bo-
hemum, Moguntinum & Hassum partitus esset, nisi obicem posuisset *Fre-*
dericus Bellicosus. *Güntherus*, ait *Hist. de Landgrav. nostris*, (o) Comes de
Schvartzburg, pater uxoris *Friderici Junioris*, terram Thuringia humiliare,
volens, ideo partem Regi Bohemiæ, partem Landgravio Hassiæ, & Episco-
po Moguntinensi vendere volebat in præjudicium Dominorum de Misna, prout
tunc præsumebatur ab omnibus, videlicet *Friderico & Wilhelmo* Patruis
suis, qui naturales heredes fuerant. Ob quæ *Fridericus Senior*, *Marchio*
Misnensis & Orientalis, ac frater suus *Wilhelmus*, quia copiam Patruis
sui habere non poterant, nec litera eorum ad manus suas pervenire poterant,
(ut supra pater,) *Friderico* de *Wangenheim* Duce usque in *Wangenheim*
pervenerunt cum exercitu satis bono, sexta ante festum S. Mar. Magdalænæ,
& non poterant habere introitum cujuscunque civitatis Thuringia propter in-
hibitionem illius de *Schvartzburg* & ordinationem. Nam & omnes civita-
tes Thuringia cum sigillo D. *Friderici Junioris* sub pœna decapitationis civitatis
inhibuit, ne eos immitterent. Tandem *Spiritu S. Duce*, qui omnia in finem bo-
num ordinat, Dominus *Wilhelmus* de *Erphordia* veniens, applicuit civitati
Gottensi, ubi porta (sicut in aliis civitatibus fiebat,) armatâ manu custodie-
bantur, ne intrarent, intrare temptavit, & intravit, propriâ manu catenam
porta aperuit, solusq; usque ad oppositum Ecclesiæ S. *Margarethæ* venit, ibiq;
à Pro-Consulibus arrestatus ultra procedere non audebat: sed *Communitas* ad-
veniens eum recepit. Et in sequenti die Consistorium ascendit, & causam sui
adventus civibus exposuit, quod in salutem Patruis sui venisset, & totius
terre Thuringia, quod & eis placuit. Ex exinde ad alias civitates venit,
& primò *Ysenacum*, quintâ post festum *Jacobi*, ubi similiter introitus
sibi

(1) Crantz L. IX. Vandal. c. 16. Albin. l. c. cit. XV. p. 204. (m) Id. l. c. (n) Fabric.
L. VI. Orig. Sar. p. 681. Kraatz l. a. Sagittar. in hist. March. & Elect. Brandenburg. §.
42. (o) c. 156.

sibi denegabatur. Et tandem cum paucis intra duas portas S. Nicolai stetit, ubi concordavit cum civibus in priorem conclusionem Gotthensium, & immissus fuit, fratre suo Friderico adhuc in Wangenheim expectante eum. Et sic de aliis civitatibus Thuringie. Sed finis sequebatur bonus. Tandem comitate & prudentiâ Friderici Marchionis bellum hoc componitur.

Vicaria in
hospitali,

§. 113. Fundarat dotaratque Nicol. Presbyter altare in memoriam B. Virgin. Andrea Apostoli, Nicol. & Barbara in novo hospitali, contiguo valvæ S. Georgii Isenacensis, confirmante omnia Hermann, Abbate Hersfeldensi eod. anno die S. Nicolai.

1414.
bona Car-
thusianis
vendita.

Vendiderat prædictus Abbas Fuldenfis, Joann. à Merlau, Carthusianis nostris omnia bona, cum censibus & redditibus in Mega- & Micro Lupnitzio, Hitzelroda, Burnesfelda, Megaharteroda, Hastrungfelda, Kelberfelda, & Burbichio; ideo Fridericus & Wilhelmus Fratres, nec non Fridericus Junior, protectorium dedere Monachis, salvis tamen Principum juribus in locis istis omnibus. So haben wir in Ehre Gotis/ syner lieben Mutter Marien / der Heiligen Frouwen / Sente Elsebeten / unde allen Gotis Heiligen unser Ehlbern / unser Erven und Nachkommen Seelen Seeligkeit zu Troste den ehgenandten die Gnade gethan &c. Testes erant (die Edlen und Gestrengen) Fridericus, Comes Beichlingensis, Albertus Mansfeldensis, Albertus Burggravius de Kirchberg, Dominus in Kranchfeld, Joannes, Dominus in Querenvord, Hugold à Slynitz, Ditericus de Witzleben, Bussò Vitzthum, Milites, Günterus à Bünovv, & Conrad. à Brandenstein, unsre Heimlichen/und andre unsre erbare Männer gnug. Dat.

1418.

Cingari,

1421.

Farenrode

Isenaci anno MCCCCXIV. & post Dominic. Quasimodogeniti. Anno MCCCCXVIII. Tartari, seu Cingari, Zigeuner / genus hominum erroneum & maleficum, primùm in his regionibus visum, propter furta & libidines ex Misnia ejicitur. Anno MCCCCXXI. clauit Joannes de Farenrode, armiger & Scultetus de Isenaco, nec non Osanna de Farenrode, Abbatisa cœnobii Cathariniani. Nobiles inter strenuosque testes reperi anno MCCCCLXXX. Conrad de Farenrode. De Theodorico Farenrodo Satrapa anno MDXXV. vide Brovver. (p) At superiori seculo vetusta & nobilis hæc gens desit. Duxerant Fridericus & Wilhelmus, Marchiones Misniæ, validum exercitum in Bohemiam, & congressione facta ante Bruxiam duo millia interfecere Hussitarum, cum vix quinquaginta ex suis caderent; qua victoria ingentem gratiam apud Sigismundum inierunt. (q) Nihilominus tamen Zisca perrexit, inque obsidione Rabi etiam alterum oculum sagittâ ictus perdidit, nec tamen castrensem laborem, aut rei militaris curam remisit, sed cæcus quoque multas victorias obtinuit.

bellum in
Bohemia,

Zisca,

1422.

§. 114. Conradus Tuntzebachius, Decanus, Joannes Rothius, Scholasticus, Fridericus Albern, Cantor, Henricus Arnoldi, Senior, Hermann Scheibenrück, Joann. (p) L. IV. Antiquit. Fuld. p. 339. (q) Calvis. chronolog. p. 374.

Joannes Oleator, Canonici, & Joannes Suckenthier / Hermann. Croll, Günterus concordia Schmiere, Ditericus Lentzenburg, Hartung. Crutzeborgk, Henric. Kintleben, inter Canon. Henric. Eßluner, Joann. Happ, Joann. Wasserloch / Hermann. Kratz, Henric. Ungervitter, Joann. Dankmarhusen, Vicarii B. Virgin., omnes controversias litesque Canonicos inter & Vicarios B.V. diremerunt. Vix autem Fratrum concordiam sperâsses, nisi Fridericus Junior, cum Doctorum Clericorum consilio, (mit gelehrter Psaffen Unweisung /) auctoritatem suam interposuisset, istosque ad chorum suum amandâset, uti patet ex instrumento, à Joanne Hebelern, Not. Cæl., confecto. Erant autem, quorum consilia poposcit, sequentes: Joann. Scheybing, Præpositus Dorlanus, Joann. Graneborn, Mag. Theol. Hermann. Riem, Henric. Dorof, Decretorum Doctores, & Joann. Wolf, Canon. B. Mar. & S. Sever. Erfurti. Albertus, Dux Sax., cum animi Alberti causâ venatum abiisset in saltus Lochavios, inque calam rusticam divertisset, D. S. mors, orto incendiô nocturno, vix nudus evasit, morboque ex terrore contracto paucos post dies mortuus est, sepultusque Wittebergæ.

§. 115. Anno MCCCCXXIII. Sigismundus Imp. Friderico, Mar- 1423.
chioni Misniæ & Landgrav. Thuring., contulit dignitatem Electoralem pro primus Saxonata & adhuc navanda opera in bellis Bohemicis, hâc tamen conditione, non. Elector, ut Friderico, Electori Brandenburgico, (qui Imperatorio nomine ditionem illam occupârat) solveret 28000. marc. argenti. Literæ datæ sunt Buda. Ericus contra, Dux Saxon., Angriæ & Westfal., ab Episcopo Bambergensi Archi-Marschallatum Saxonicum in feudum accipit, & ad Imperatorem abiens docet, se legitimum heredem esse. Verum Sigismundus eum ad Electores remittit. Et quamvis omnibus ferè Comitibus rem suam seriò ageret, nihil tamen profecit. (r) Ceterum de Septem-Virali præeminentia Saxonum in quinque familiis stante vide post alios Sprengeri synopsis juris publi- 1424.
ci. (s) Sequenti anno obiit Dives Marchio Wilhelmus, qui nuper heredita- obitus Wilhelmi March.
rium fœdus inter Saxones & Catos renovârat. Acceptâ verò dignitate Electorali Principes nostri Aulam suam Wartburgo & Isnaco in Misniam 1426.
transulère. Dubitare cœperat Joannes à Güttern, Canon. B.V., de certitudi- dubium de baptismo,
ne baptismi sui, & magis sanè dubitâset, si legisset Papistam non baptizatum baptismo,
D. Olearii, Prof. Lipf. (t) Conradus Tuntzebathius autem Decanus, mandante 1427.
Conrado Moguntino, scrupulum ei exemit. Idem torquebat anno Frider.
MCCCLXX. Hiddam, laicam sororem in Valle Dei. (u) Interea Fridericus Elect. mors,
Electo d. 4. Januar. MCCCCXXVII. moritur. Sequenti fit transactio 1428.
cum Henrico Scharfenstenio & Collegio B.V. ratione bonorum Wartzensum. transactio,
Præceperat Fridericus Comitibus, Dynastis, Nobilibus, & singulis subditis 1430.
suis, ut, si quæ restarent debita, census &c. sine mora Clericis, specialiter B. Virg., de solvendis per-
debitis,

(r) Idem l. c. p. 875. (s) c. 10. p. 256. (t) anno 1689. (u) chron. Henr. Svvar. Vall. Dei 5.53.

1431.
*Lubichii
obitus.*

1433.

*jus Patro-
natus Set-
telftedi &
Hörselgau*

perfolverent. Sequenti anno obdormivit *Lubichius*, Antistes Merseburgicus, ipsâ Dominicâ Palmarum. (w)

§. 116. Anno MCCCXLIII. *Fridericus* jus Patronatûs Ecclesiarum parochialium *Settelftedensis* & *Hörselgauensis* B. Virgini tradidit.

In nomine Domini Amen. Dominus noster *Jesus Christus* de sublimi suâ Majestatis habitaculo, in quo in unitate S. Spiritûs Deo Patri manet semper coequalis, hunc mundum ingredi, nostrâque carnis substantiam sumere dignatus est, ut peccatores salvos faceret, & lapsum per inobedientiam mulieris antiqui serpentis diaboli calliditate seductæ hominem ad viam salutis æternæ dirigeret, & ad implendum numerum supernorum civium, labe peccati graviter evacuatum revocaret. Qui etiam in terra positus unam sanctam & catholicam Ecclesiam, per quam sub obedientia fidei salvi fieri nos possemus, suâ pretiosâ morte constituit, & eam sibi sponsam suo pretiosissimo sanguine subarrhavit. Nos igitur Dei gratiâ *Fridericus*, Thuringiæ Landgravius, Marchio *Missenen*sis, Saxonixque Com. Palatinus, ad Principatûs solium, licet immeritus, divinâ disponente gratiâ Nos ideò censemur vocatos, ut de concessis Nobis à Deo bonis puta temporalibus, maximis autem in his, quæ Ecclesiam eandem suam, & Ministros ejus, inibi cottidie divino cultui & suis laudibus vacantes, contingere discescuntur, Deo cum intento cordis desiderio reddamus, quæ sunt Dei. Quamobrem Nos, inspectâ affectione Honorabilium Virorum nobis in Christo devotorum, Decani & Capituli Ecclesiæ Collegiæ Beatæ & Gloriosæ Virginis *Mariæ* in *Isenmach*, ipsis & eorum Ecclesiæ jam dictæ, ut Canonici & Capitulares dictæ Ecclesiæ ad eandem spectantes, præsentis & futuri, commodius de victualibus suis sustentari, Deoque inibi laudes debitas persolvere valeant, & felicitis recordationis *Anna* conthoralis nostræ, nostrorum & Progenitorum nostrorum pariter & heredum animarum, singulis ebdomadis semel duntaxat ejus temporibus vigiliis & missis pro defunctis memoriam agere debeant perpetuam, Jus Patronatûs Ecclesiarum parochialium in *Settelftedi* & *Hörselgavv* appropriavimus & donavimus, appropriamus, donamus, annectimus & unimus, ac perpetuo proprietatis titulo tenendum & habendum tradimus per præsentis. Ut autem hæc nostra benigna donatio firma & stabilis in perpetuum perseveret, nec valeat ullo unquam tempore per quempiam oblivione, vel quâvis aliâ sinistra intentione quomodolibet violari, præsentem paginam sigilli nostri majoris munimine roboratam dari desuper jussimus & conscribi, præsentibus & testibus Nobili *Bodone* Comite de *Stollbergk*, Magistro curiæ nostræ, *Fridrico de Hopsgarten* Milite, *Henrico de Hussen*, nostro Marschalcko, *Berthone de Assenburgk*, Domino *Tho-*

(vv) *Broruff*, L. II. chron. Merseburg, c. 47. M. Paul. Martin. Sagittar. diss. de Cancellariar. Altenburg. edit. anno 1676.

Thoma de Bottelsted nostro Proto-Notario, fidelibus nostris dilectis, pluribusque aliis fide dignis. Actum Gotæ annò MCCCCXXXIII. proximo die Sancti Joannis ante portam latinam.

§. 117. Crediderat plebecula, *ligneam crucem* in sacello montis *Petrini* ^{miracula} asservatam, multa edidisse *miracula*, ideo multæ migrationes & largæ *lignea cru-* ^{cis} elemosynæ tantum non quotidie fiebant. (x) Sed mox tepuit fervor. Sic de *sta-* ^{tu} tua B. Virg. in æde *Dominicanorum* referunt alii, quod Monachus eam artificiosè rexit, ut *Jesulus*, brachiis maternis tentus, ad accedentes, si nummos darent, verticem flecteret; sin: retrorsum eum torqueret. (y) Anno MCCCCXXXIV. *Tidericus Kelbra*, Canon. B. V., aliquot agros Ecclesiæ suæ 1434. contulit, sitos in *Jlgengrund*/rectius *Egidiengrund*/ubi sacellum quondam *Jlgen-* ^{grund} stetit in honorem S. *Egidii* conditum. Idem *Fridericus* eidem Ecclesiæ 1436. B. V. non tantum confirmavit 400. florenorum aureorum donationem, quos pro remedio animæ suæ dederat Parens, sed etiam lancem adjecit ^{confirmatio} *saturam*. Et *Anna*, *Pacifici* conjux, eid. Collegio 170. florenos largitur. ^{donationis} Initium literarum est: *Wir Theodoricus Lange* / *Seche* / *Caspar Ros-* ^{1439.} ^{alia dona-} *ning* / *Schulmeister* / *Jodocus Kaufman* / *Sänger* / *Gerhardus Gladia-* ^{tio,} *toris*, *Henricus Breungebier* / *Henricus Knittelieb* / *Thomas von Bottels-* *sted* / *Hermann Schuttesel* / *Günterus Bosel* / *Hartungus Srier* / *Her-* *mann Wylcke* / *Conrad Wendilmut* / *Fredericus Somerde* / und *Joann. Molitoris*, *Canonike* und de ganze *Capitul U. L. S. Kirch* *zu Gottha* &c. Tandem Dominicâ *Exaudi* mortalitati exemptus *Fridericus* ^{1440.} ^{mors Friderici,} *anais*, (num *Weisense* vel *Weisensellæ*?) cubat ad fontem *Rein-* *hardi*.

§. 118. Sic *Thuringia*, quæ à pacificatione, anno MCCLXV. inter *Thuring. ad* *Sophiam* *Brabantinam* & *Henricum Misnensem* facta, CLXXVII. annis sub *Elect. Sax.* fausto regimine *Marchionum Misnensium* floruerat, ad *Fridericum II. Elect.* ^{devoluta,} *Saxon.*, ejusque fratrem *Wilhelmum*, devoluta est. Ille *Misniam*, hic *Thurin-* ^{1442.} *giam* occupavit. Imperârunt ergo *Wartburgi*

- I. *Ludovicus Saltator*, seu hujus nominis II. Comes *Thuring.* ^{Principes} ^{Wartburgi} ^{residentes.}
- natus,
- II. *Ludovicus III. primus Landgravius*,
- III. *Ludovicus IV. ferreus* dictus.
- IV. *Ludovicus V. Mitis*, der milde.
- V. *Hermannus*,
- VI. *Ludovicus VI. Pius* dictus,
- VII. *Henricus*, postea *Imp. Roman.*
- VIII. *Conradus*,
- IX. *Henricus Illustris*,

P

X. Al-

(x) vid. §. 7. (y) Vid. Manlii T. II. colloqu. p. 27. & Wolf. T. II. memorabil. f. 303.

X. Albertus Degener, seu ἄσζογος.

XI. Fridericus I. Admorsus,

XII. Fridericus II. Gravis,

XIII. Fridericus III. Stremmus,

XIV. Balthasar,

XV. Fridericus IV. Pacificus.

1444.
pradix
amta,qui Duca-
tus Lützel-
burgicus
ad VVil-
helm. vene-
rit?vineas
Isnacens.
1445.splendor
Principatus
Thuringia,

§. 119. Emerat Catharina, Rectrix cœnobii Cathariniani, prædium ad semitam, am Stiege / aliudque den Schaffhoff dictum, am Wolffis im Gang gelegen / cum pascuis, quod Fridericus & Wilhelmus Fratres Vinariæ ipso die Petri ad vincula confirmant. Quartus Fridericus Austriacus Wilhelmo pro certa pecuniæ summa tradiderat Ducatum Lützelburgicum, qui eò misit Gubernatorem cum exercitu Comitem Glichensem. Ducissa Bavarica Jacoba, quæ heres erat Ducatus ejus, si in feminas descendere posset, jus suum vendiderat Duci Burgundiæ Philippo, qui omnia præparabat, & captatâ occasione Mense Novembri Glichensem obsidebat diebus septendecim, & tandem intempestâ nocte urbem Lützelburgum proditione civium expugnavit, ut Glichenensis ex præsidio, cum incendio urgeretur, vix evaderet. Misnenses omnes cedere urbe jussi in Thuringiam redibant. Pistorius (y) ait, Wilhelmum heredem fuisse istius ditionis ex uxore Lützenburgica. (z) Multas olim vineas fuisse in monte Cathariniano, & alibi circa urbem, vidi ex literis feriâ sextâ proximâ post diem S. Severi Confessoris datis. Comites Thuringi, & nominatim quidem Bodo Stollbergensis, Ernestus & Adolfus Glichenfes, Güntherus Beichlingensis, Henricus Schvartzburgicus, Güntherus Mansfeldensis, & Ernestus Hohnsteinus, in literis communi consilio Wilhelmo, Duci Sax. & Thuring. Landgravio, die 7 post Lucæ anno MCCCCXLV. exhibitis, profitentur inter alia, Principatum Thuringiæ inde à prima fundatione, vel origine, laudabiliter & splendide magnâ copiâ egregiorum Comitatum, Dynastiarum & Nobilitatis, ad Principatum pertinentium, dotatum & instructum esse, nec Principem, quicumque rerum potiatur, dignitatem potestatemque suam rectè tueri posse, nisi ei Comites, Dynastæ, & Nobiles, ad Principatum pertinentes, fideliter obediunt, atq; adjumento sint. Significantiùs in germanico idiomate ita dicitur: Das Fürstenthum Thüringen sey gar löblich und achtbarlich mit einer trefflichen Menge. redlicher Graffschafft / Herrschafft und erbarer Mannschafft / zu demselben Fürstenthum gehörende / von Anbegin ausgesetzt / gewiedmet und herkommen. Item: Daß ein jeglicher Fürst / der daselbe ehrliche Fürstenthum innen hat / und eingewinnet / könne durch keinen Weg daß bey Fürstlicher Würdigkeit / Ehren / Macht / Furcht und Gewalt bleiben / denn durch getreuen Beystand / Hülff / Rath und

(y) in genealog. Landgrav. (z) Vide sîs Calvis. l.c. p. 883. B.

und Gehorsam seiner Grafen/Herren und erbarer Mannschafft / zum Fürstenthum gehörend.

§. 120. Nunc de bello quinquennali inter Illustrissimos Fratres, quod bellum *fratrum* Langius ita describit. (a) Inter Fridericum, Ducem Saxon. & Imperii Electorem, rem, fratremq; ejus Wilhelmum, aequè Ducem Saxon. ac Doringia Landgravi-um, gravissima exorta est discordia. Quà concitati alterutrum terras suas hosti-liter & miserabiliter ferro & igne desolaverunt. Et duravit hac discordia cum ex-terminio provinciarum & bonorum utrorumque per quinque annos. Guilielmus tamen, auxilio Bohemorum, majora damna Friderico in Misnia intulit, quàm Fridericus illi in Doringia. Qui tanquam Dux & Pius Princeps Doringiam cum exercitu ingressus, seipsum vincens, eam, intuitu pauperum, penè intactam reli-quit. Propter ejusmodi deniq; guerras plures expositi memorati Duces habue-runt diatas in Hallis videlicet, in Nurenberga & in Mülhusen, sed bonum pa-cis & concordia, quod querebatur, Apollonius, vulgò Apel de Vitzthum dictus, semper impedit &c. Et rursus: (b) Guilielmus, Dux Saxon., & Landgravius Doringia, junctis sibi Bohemis hostiliter Misniam provinciam ferro & incendio va-stavit; Bohemis tunc crudeliter grassantibus & oppidorum expugnatione savienti-bus. Tunc etenim Mitweide, Dobela, Lombitz, Geraha, Aldenburg, oppida expugnata & capta, diripuerunt, & plerunque igne injecto incenderunt. Domi-num & Baronem de Geraha captum in Bohemiam duxerunt, ubi etiam post aliquot annos in captivitate obiit. Maluit quippe optimus Vir exul & captus mori, quàm cum pauperum suorum gravamine & jacturâ redimi magnâ. Fridericus itaque Dux Saxonie & Marchio Misnia percipiens suarum vastationem terrarum, hostili & ipse exercitu Doringiam ingressus non minora Guilhelmo intulit damna, licet antea (ut supra dictum,) elementius, intuitu pauperum, pius Princeps egerit. Calvisius ex Fabricio sic: (c) Comes Schvartzburgensis Henricus depopulatus fuerat Baronis Gerani oppida, Fridericus Elector Tutor defendit pupillum, & hac ratione offendit Wilhelmum. Inde Wilhelmum, quod cuperet ducere uxorem, permittitur, ut dividat Provincias: Friderico verò, ut eligat. Hic, Wilhelmum reclamante, Thuringiam cupit; inde orta discordia, quæ in bellum quinquennale erupit. Consultatum est de sarcienda fratrum inimicitia inter Provinciales Episco-pos, Abbates & Nobiles, sed nihil effectum est, cum Apel de Vitzthum superbior esset apud omnes, & tamen apud Wilhelmum gratiosissimus.

§. 121. Sequenti anno Mense Junio nuptias instituit Wilhelmus 1446. Jenæ cum Anna, Alberti II. Imp. Filia. Ipso festivitatis die Fridericus Ele-nuptia Wil-ctor conventum habuit Lipsiæ, ubi agebatur de injuriis Apollonii Vitzthu-helmi mii, qui autor fuerat dissidiorum inter Fratres. Fama ocius effertur Je-nam, nuptiarum gaudio valde interturbato. Brandenburgicus verò Elector intertur-occurrens suadet persuadetque, ut à bello abstineat. Wilhelmus contra *banatur*, ad

P 2

(a) in chron. Citiz. ad ann. 1445. (b) ad ann. 1450. (c) l. c. p. 885.

1447.

Vitzthumius,

1448.

*receptio in
fraternita-
tem,*

ad arma clamans, Episcopi Numburgensis Ecclesiam mirè vastavit. Nobiles interim plerique, quòd *Vitzthumius* insolentiùs se gereret, ab eo recesserunt. Procures quippe Thuringiæ Erfurti, quasi ad Bacchanalia convenientes, fœdus pangunt contra *Wilhelmum*, hortantes Electorem, ut suo honori consulat. *Ernestus* Glichenfis pagos & oppida *Vitzthumii* deprædatur. Hic verò ex Bohemiâ militem accersit. Tandem induciæ fiunt. Cùmque Bohemi valde molesti essent *Wilhelmo*, & Colonienfis, Sulatenses ad obsequia redacturus, istos evocaret, stipendia sub eo meruere. Ceterum *Wilhelmus* ab *Augustinianis* recipitur in fraternitatem.

Illustri Principi & Domino *Wilhelmo*, Duci Saxonie, Landgravio Thuringie, Marchioni Missene &c. fRater *Julianus de Salem* de Sicilia, Sacre pagine Professor, Prior Generalis immeritus Ordinis fratrum Heremitarum S. Augustini, cum devotissimo orationum suffragio celestium incrementa donorum, Eximie devocionis atque benignitatis gratiâ, quam Illustrissima Dominacio Vestra omnibus semper rebus, erga Ordinem meum exhibuit, tum eciam egregia beneficia assidua in ipsum liberalitate collata, merito omni grati animi studio, quod ejusdem Ordinis facultas prestare potest, compensanda est, ac perpetuo humilitatis nostre obsequio prosequenda. Quod tum diligenter à nobis fieri Dominacio vestra, quæ est divinis rebus pietate affecta, existimabit: si ipsius desideria continuis fratrum Deo famulantium precibus juvantur, fieretque eadem Dominacio meritorum univerte nostre religionis consors, ut vota quæ humane fragilitatis labe à suo salutari effectu nonnunquam differuntur, fideli orationum efficacia essent Altissimo commendata. Hæc igitur sinceritate fidei Vestra Dominacio excitata adhiberi sibi religionis meæ auxilia postulavit. Quæ ego eâ pietate & desiderio tribuo, ut omnipotentis Dei misericordia, & Beatissimi Patris nostri Augustini meritis, quorum intuitû hanc religionem colitis, optem fieri saluberrima; Dominacioni itaq; Vestre omnium orationum, vigiliarum, Missarum, jejuniorum, abstinentiarum, predicationum, laborum, ceterorumq; bonorum operum, quæ per fratres nostri Ordinis in universo orbe constitutos operari dignabitur Clemencia Salvatoris, tenore presentium, participationem tribuo, in vita pariter & in morte. Addentes igitur & penitus decernentes, ut cùm obitus vester in nostro generali ac etiam Provinciali Capitulo fuerit intimatus, omnia pro Vestra anima devota suffragia fiant, quæ pro nostris defunctis fratribus fieri præcipit nostri Ordinis constitutio generalis. In cujus rei testimonium sigillum confraternitatis nostri Ordinis presentibus duximus appendendum. Dat. Herbipoli in nostro Conventu annò Domini Milleesimo, quater centesimo quadragessimo octavo, die festâ decimâ Mens. Aprilis.

§. 122.

§. 122. Monente autem Moguntino *Fridericus IV.* Imp. magnæ auctoritatis legatos mittit, qui jubent Fratres pacem amare, additis, nî velint, minis. Omne verò malum recidit in autores *Vitzthumios*, qui totâ Thuringiâ eisdem fedibus suis in exilium pulsi concesserunt in Bohemiam. Solus, qui *Apolda* erat, quia non consenserat cum ceteris, in patria mansit. (d) At non contentus erat *Wilhelmus* fraternitate *Augustinianâ*, cupiebat quoque *Nudipedum* Societati inscribi. Placet eandem formulam Patrum Ordinis Seraphici curioso lectori exhibere.

Illustri Principi & Domino, Domino *Wilhelmo*, Duci Saxonie, Landgravo Thuringie, Marchioniq; Misnensi &c. ac omnibus liberis suis, Ordinis Seraphici Patris nostri *Francisci* benefactoribus, devotissimus Frater *Joannes de Capistrano*, ejusdem Ordinis minimus & indignus, ac Reverendissimi Patris Generalis in omnibus partibus Cismontanis, quoad fratres de observantia nuncupatos, immeritus Vicarius Generalis, cum orationum suffragio salutarum omnium incrementa virtutum. Quamvis ex caritatis debito omnibus teneamur, illis tamen longius obligamur, quorum dilectionem certis beneficiorum indicibus frequentius experimur; Proinde Vestre devotionis sinceritatem attendens, quam ad nostrum & præfati Patris nostri *Francisci* geritis ordinem, veluti clara experientia cognovi, dignum putavi & divinæ acceptabile voluntati, ut ab ipso Ordine prærogativam sentiat spiritualium gratiarum. Verum quia nudi temporalibus bonis caritatis vestre subsidiis dignam rependere vicem nequaquam temporaliter valemus, spiritualibus nihilominus beneficiis, prout in nostris apud Deum Dominum nostrum servamus desideriis compensare, spiritualiter affectamus. Eapropter ego, qui, licet indignus, curam fratrum minorum de observantia nuncupatorum, & sororum Minorissarum *S. Clare*, seu *S. Damiani* de observantia nuncupatorum, & eorum Religiosorum de penitentia ordinum in partibus Cismontanis habeo generalem, Vos, Illustrum Principem, & omnes posteros vestros, nec non & animas vestrorum defunctorum, & omnes, pro quibus intenditis, ad Confraternitatem nostram, & ad universa & singula religionis suffragia in vita recipio pariter & in morte; plenam vobis participationem omnium carismatum & spiritualium bonorum, videlicet Missarum, orationum, suffragiorum, officiorum divinorum, jejuniorum, abstinentiarum, disciplinarum, penitentiarum, inspirationum, predicationum, lectionum, meditationum, contemplationum, observantiarum, devotionum, & omnium aliorum spiritualium bonorum, tenore præsentium, affectuosè conferendo, quæ per fratres nostros & dictorum Ordinum sorores, nec non & aliarum de penitentia, sive de tertio Ordine *B. Francisci*, in partibus Cismontanis degentes, operari & acceptare dignabitur Clementia Salvatoris. Addens insuper de dono & gratia singulari, quod cum divinæ placuerit voluntati de exilio instantis miserie Vos vocare, vesterq; obitus multo, annuente Domino, tempore

(d) Idem l. c. p. 886. a.

P 3

pore

pore differendus, Nostro fuerit Capitulo nunciatus, Idem volo, ut pro Vobis fiat officium, quod pro Fratribus Vestris defunctis recitari ibidem annuatim ex more per totum orbem fieri consuevit. Valete feliciter *Vestra devota & fervens caritas gratiarum omnium rore perfusa* in Christo JESU Domino nostro Amen. Wyennæ die Quis vicesima tertia Julii anno Domini M.CCCCLI.

Sigillum erat in forma oblonga in rubra cera, ostendens Virum stantem, & humeris suis portantem crucem: ad pedes ejus jacebat monachus complicatis manibus, cum epigraphe:

SIGILLV VICARII GNALIS ORDINIS MINOR CITRA-MONTANI. †.

monast. Nudipedum, §. 123. Sunt, qui rentur, circa hunc annum conditum esse monasterium *Nudipedum* eo in loco, ubi nunc Viridarium Principis est, in memoriam S. Pauli. Alii malunt MCCCLXVI. seu Franciscani anno MCCVI. (e) seu biennio post primum prodierint, (f) non tamen hoc templum vetustius erit *Georgiano*; siquidem *Franciscus Assisiensis* anno MCCIX. novum suum Ordinem à Pont. Rom. *Innocentio III.* confirmari petiit, licet repulsam tulit. (f) *Joann. Reyentantz*, Vicarius B.V., historiam Cleri *Isenacensis* carminicè à se conscriptam Abbatissæ S. Catharinæ obtulit. *Joann. de Isenach*, Decan. Eccles. Numburg., confirmavit pactum *Henrici Mangoldi* Canonici apud *Pertuchium*. (g) *Wilhelmus* multos census redditusque B. Virgini liberaliter donat, ut ex literis anno MCCCCLII. in vigilia Petri & Pauli datis latius vidi. Anno MCCCCLIV. *Fridericus* & *Wilhelmus* Fratres post diutina bella in colle quodam propè *Numburgum* ad familiare colloquium congregientes, postea in monasterio *Portensi* convenerunt, cum *Fridericus* Fratri in memoriam revocasset verba Psalmi: (h) *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* (i)

1452. 1. Reyentantz, legatum, 1454. concordia, §. 124. Anno MCCCCLV. *Friderici II.* Electoris Filii, *Ernestus* & *Albertus*, clandestinâ fraude quorundam nobilium, perjurii crimine infamium, (quorum antesignanus erat *Conradus (Runk)* à *Kaufung*,) ex arce *Altenburgica* circa mediam ferè noctem surripiebantur. (k) Scilicet lis ferebuit inter laudatissimum Electorem & scelestissimum istum *Conradum*, orta ex prædiis & pagis quibusdam, tempore belli injustè occupatis à *Kaufungo*. Elector verè in hac re *Placidus* noluit in sua causa judicare, ne adversario suspecta fieret judicis sententia. Totum ergo negotium arbitris quibusdam com-

(e) D. Luc. Osiander in epit. hist. Eccles. Cent. XIII. p. 330. Magdeb. Hist. Eccles. C. XIII. c. 6 col. 643. (f) Spangenberg. P. I. Adelspiegels L. XII. c. 8. f. 378. J. Hent. Alsted. chronol. tit. 39. p. 410. edit. IVræ. (f) Brev. Rom. edit. Mogunt. ad 4. Octob. p. 756. (g) chron. Portensi. L. I. c. 3. p. 147. (h) CXXVII. 5. (i) Vid. Pertuch. chron. cit. p. 148 (k) Vid. Albin. chron. Misnens. tit. XXI. Lang. chron. Ciriz. ad h. ann. Calvis. chronol. p. n. 888. A. M. J. G. Prætor. specim. secund. Hist. Sax. Sect. III. c. 2.

commisit, qui secundum fas & æquum illud dijudicarent. Hi verò Judices ipsi decernere veriti, adeunt collegia Jctorum, quæ tunc *Lipsiæ, Magdeburgi & Freybergæ* florebant, posteaquam sententiam, quam tulerant isti Legum Jurisq; periti, *Kauffungo* dictitârunt, rentes, hæc demum ultimâ sententiâ decretoriâ ipsum acquieturû esse. At *Kauffungus* nihil morans hoc judicium contra se latum, lannas & convitia in judices pariter ac Electorem effudit. Paulò post ad tribunal vocatus, torvâ facie verbisq; minacibus excipit Electorem, tunc Judicii Præsidem, ceterosque Assessores. Cùm igitur nec rationibus, nec suâsu reliquorum moveretur perversissimus homo, exire jubebatur è Senatu. Interea omnes cuniculos atque meatus arcis Altenburgicæ, qui ad cubiculum juniorum Principum ducebant, accuratè pervestigat, & circa medium fermè noctis sequentis tertii diei utrumque malitosè abducit, quos Dei providentia mirabiliter servavit & eripuit. Legi meretur epistola ipsius Electoris, rem integram prolixius narrans, apud M. *Joann. Georg. Hattenbachium*. (l) Verùm quî plexi fuerint hi plagiarii, vide apud *Albinum*. (m) Sed cùm Exc. *Rechenberg.*, Hist. Prof. Lipi., de raptu hoc eximiam dissertationem (n) divulgârit, & cuncta ad lancem veritatis examinârît, nolo prolixior esse. *Wilhelmus*, D.S., oblatum sibi regnum Bohemicum modestè declinans, suâ sorte vixit contentus. S. *Catharina*, consentiente eo, emit curiam *Salzæ à Nicolo*, Abbate Reinhardi fontano. Anno MCCCCLIX. referente *Henrico Botelstedio*, Decano B.V., passim periêre anseres *phiriasi*, ut etiam festum *Martinianum* haud potuerit justè celebrari. (mann hat ihm sein alt Recht nicht anthun können.) Rustici ergo vota nuncupantes S. *Martino*, dextrâ scarvâque spondent, si, intercedente isto Sancto, lues hæc cessaret, quemlibet eorum duos anseres in honorem ejus mactaturum.

*Si pellis, Martine, necem, duo rustica spondet
turba, pio zelo, fercula, Sancte, tibi.*

§. 125. Floruit inter Carthusianos nostros *Joannes ab Indagine*, vom 1460. *Hayn/oder Hagen* / Prior eorum, Vir doctus & sedulus, qui ultra CCC. li- 106. ab In-
bros compilâsse fertur. Eod. anno *Wilhelmus* abît in terram sanctam. Se- dagine,
quente ducit *Catharinam Brandensteiniam*, cui hæcenus affueverat, Annâ con- 1461.
juge, *Alberti II. Casaris F.*, pulsâ & *Eccardsbergæ* inclusâ. Idem licentiam iter in Pa-
dedit *braxandi Friderico Golmatschio & Hermannu Boyneburgio*, sic tamen, lastinam,
daß Sie in ihrem Bureßis zu Stedtfeld für sich und ihre Hausgenossen 1462.
brauen / und über das von selbigem Bier nur zehn Faß in ihren Kretschmar Cathar.
zu Stedtfeld legen und verschenecken möchten / das übrige aber entweder hie Branden-
in Eissenach/ oder denen benachbarten Städten / als Kreuzburg / Langen- 1463.
fels/ Goth/ oder Waltershausen holen / auch kein ander frembd Getrâncke/ jus braxan-
außer bey Kurmessen acht Tage lang/ verschenecken solten. Dissidia inter di Stedtfeld.
mona-

(l) dissert. de Plagio c. 3. Sect. 3. §. 20. (m) tit. jam cit. (n) anno 1690.

transactio monasterium Catharinianum & dictum *Boyneburgium*, ob bona *Etten-Boyneburgum* rodensia, à *Conrado Treusch Seniore*, *Bernhardo Vitterodio*, Vogteto *Wartenburgico*, & *Friderico Königsee* / Sculteto *Isnacensi*, tanquam *Commisariis*, componuntur. *Beata Bachrabin* / Monialis *S. Catharinæ*,

monialis monasterio ejicitur, quod improvidè dixisset: Principem *Wilhelmum* idem *ejecta*, fecisse, quod olim *α50970v Albertum*. Uti enim hic *Cunegundam Isenbergicam*: ita ille *Catharinam Brandensteiniam* arsit. Anno *MCCCCLXIX*, in-

1469. novatur privilegium *Carthusianis* à *Martino V.* & *Benedicto XIII.* datum, *privil. Carthusan. in* ut ad nulla alia monasteria seu Ordines, sine speciali Superiorum con-
novat. sensu & jussu, iis abire liceat. *Nicolao* & *Conrado Witzlehiis* insignia re-

1471. novata confirmat *Fridericus IV.* Imp. *Ernestus* Elector *Saxon.* unà cum *insignia* Fratre *Alberto* Ducatum *Saganum* in *Silesia* à *Joanne*, Duce *Lignicensi*,
Witzlebia- 55000. floren. *Ungaric.* emit, quò etiam biennio pòst à *Matthia*, *Hun-*
na, gar. & *Bohem.* Rege, infeudatus est. Mansit penes *Saxones* septuà-

1472. ginta & septem annis, donec per *Ferdinandum I.* anno *MDXLIX.* ab Ele-
Ducatus ctore *Mauritio* ad *Bohemie* regnum rediret. (o) *Apollonius Vitzthum-*
Saganus *mius*, vindictæ cupidus, (p) per monachum *Portensem*, *Ditericum*
emtus, *Bercker*, (al. *Baur & Burcardi*) antea *Centurionem* d. *XIX. Jun.* *Erfur-*

incendium tum incendit, ut intra sex horas 6000. ædificia igne consumta sint. *Ber-*
Erfurtense, *ckerus* ociùs cum socio suo, laico fratre, & sartore, qui *Isnacensis* erat, urbe
exiens, properat *Gotham*. Hic divertit ad hospitale, laicus currit *Isnacum*,
monachus latibulum reperit *Gothæ*. Sartor, quem nec prece aut
pretio ad tantum scelus compellere poterant, statim ardeliones prodit, qui
capti adque justa supplicia rapti, omnem culpam in *Vitzthumium* re-
jecerunt. (q)

1474. §. 126. *Harstallii*, vanitatis & æternitatis memores, pias fecère fun-
dationes, juxta tenorem *literarum* sequentium: (r)

legatum Wir Hans / Dietrich und Werner von Harstall / Ernst und
Harstallia- Hansens Söhne / bekennen mit diesem offnen Brieffe vor Uns und unsre
num, Nachkommen des Glesens und Geseße Mihla / Nachdem Wir erken-
nen / daß alle Dinge auf diesem Erbreich vergehn / und daher allen Chris-
ten gebührt dem Allmächtigen Gott / wegen seines bittern theuren Len-
dens / zu unser ewigen Seligkeit dancknehmig zu seyn / darin Wir uns
bisher gar versäumlich gehalten haben / nu aber zu Besserung unsers
Lebens /

(o) conf. D. Lucæ chron. Siles. P. IV. c. 6. p. 1092. seq. (p) vid. §. 121. (q) chron. Citiz. ad ann. 1427. Compilat. chronolog. ad h. ann. Rivand. in chron. Thur. p. 485. J. Bang. in chron. Thur. p. 164. b. Pertuch. chron. Portens. L. I. p. 150. M. Pfefferko nio Thuring. sua c. 28. p. 373. Gudcn. L. II. Hist. Erfurr. p. 144. seq. (r) ex schedis Henr. Himmeli, Past. Muhlani.

Lebens / lauter durch Gottes Willen / dem allmächtigen Gott zu Lob gegeben Wir ewiglich / in Krafft dieses Brieffs / zwölf Schock vier Groschen Thüringischer Wehr / fünf Gänse / und zehn Michelschühner zu Erbzins alle Jahr auf Michaelis. Item eine Fischweide / gelegen in der Werra über dem langen Hart 2c. Und geben solche Erbzinse die Häuser / Gärten und Hoffreien in dem großen Baumgarten bey der Kreuzburgischen Gassen alhie. An solchen Güthern behalten Wir die von Harstall specificē sieben Pfennige / genandt **Marckrecht** / und die Lehn / auf daß die Zinsen desto baß bey Wessen bleiben / und ein Priester alhie erhalten werde. Da auch unser gnädiger Herr von seiner Priesterschaft subsidium nehmen solte / so gereden Wir vor uns und unsre Nachkommen / unserm gnädigen Herrn ein Schock Groschen dafür zu geben / daran ein Priester nichts tragen soll. Daß nu alle diese Reden zu ewigen Zeiten fest gehalten werden / haben Wir obgenandte von Harstall vor uns und unsre Nachkommen unsre Innsiegel hieran gehangen. So bekennen Wir **Curt Hasert** / und **Henrich Junck** / jetzige Alterleute und Vormünder der Kirchen zu Mithla / vor uns und unsre Nachkommen / solche Zinsen alle Jahre einzunehmen / willig auf Uns genommen haben / und haben gebeten den erbarn Priester Herrn **Johann Riemenschneider** / jetzund unsern Pfarrhern zu Mithla / sein Siegel noch hieran zu hangen. Das ich obgenandter Pfarrherr also bekenne. Geben nach Christi Geburt 1474. Jahre am Donnerstag S. Martins Abend.

S. 127. *Villam rubram extra portam Nicolaitanam jure hereditario sibi acquisiverat S. Nicolaus. Tenuere eam cives, de Byssa dicti; Der rotze Queis extinctis, recidit ad cœnobium unā cum ligneto, die Lügeln Hoff / Hayn / confirmante id Wilhelmo die Jovis post festum Laurent. Vicaria S. crucis in monasterio Nicolaitano Joannes Wiedeners / Presbyter Sonnenbornensis, multa donavit. Abeunte Principe Wilhelmo ad thermas, Vicarius relinquitur Henricus Brandensteinius. Circa hunc annum familia Himmeliāna in Thuringiam lata est. Joann. Himmel / Wächtersbachensis, (quod oppidulum ad fluvium Kintzig est prope Saalmünster,) tres genuerat filios, Joannem, qui Erfurtum migravit, factus cœnobii alicujus œconomus: Henricum, qui in acie cecidit, & Michaelē, qui ad Matruum suum Georgium Kochium, Canon. B. V., contulit, mansitque Isehaci. Habitabat Kochius in ædibus prope scalam lapideam ad sinistram plateæ Prædicatorum. Himmelius verò (Michaël) factus Cantor in templo Franciscanorum. Anno MDL. ad parochiam Neukirchensem vocatus domicilium Kochianum vendidit Senatui, qui Archi-Diacono dedit. Duxit Elisabetham Schvvertinam, obiit in Pastoratu*

1478.

1480.

Vicaria

S. crucis,

1481.

H. Branden-

stein.

origo Him-

meliorum

apud nos.

Pferds-

Q

Wilhelm.
D.S. obit,
1482.
legatum,
capella
S. Mich.,

Pferdsdorfiano anno MDLIX. *Wilhelmo* autem Duce anno ætat. LVII. Vinariæ mortuo, inque monasterio Franciscanorum, à se condito, sepulto, *Isnacum, Vinaria, Jena, Cruciburgum* &c. *Ernesto* Electori fiunt subdita. *Joann. Crutzeborg*, Presbyter S. Michaëlis propè urbem nostram, B. Virgini 100. florenos dedit. In vertice montis ad viam, quâ itur *Cruciburgum*, stabat olim sacellum, *Michaëli* Archangelo sacrum, in quo missa celebrabatur quotidie. Adhuc dicitur die *Michels Koppen* / & anno MDXV. Presbyter hujus oratorii erat *Justus Olzen*. Vineas etiam fuisse in, circa & infra montem istum, vidi ex literis anno MCCCCLXXXII. Meminit enim *Joann.* Presbyter vinearum unter S. *Michel* gelegen / quæ censum dabant Parocho Michaelitano.

Joann. Hil-
ten,

§. 128. *Joann. Hiltenius*, Monachus Franciscanus, Vir piè doctus, & candidus Thuringus, ut *Melchior Adam* (s) bene conjicit, *Danielem* & *Apocalypsin* illustravit Commentario, inque articulo Justificationis, bonorum operum, S. cœnæ sub utraque porrigendæ, & aliis, à sociis suis dissensit maximè. Ideo in carcerem conjectus, nihil verò mutare voluit. Meminit ejus *Apologia Augustana confessionis*, (t) inquires:

laudes ejus,

Apud nos in oppido Thuringiæ Isenaco Franciscanus quidam fuit ante annos XXX. *Joannes Hilten*, qui à suo sodalicio conjectus est in carcerem, propterea quod quosdam notissimos abusos reprehenderet. Vidimus enim ejus scripta, ex quibus satis intelligi potest, quale fuerit ipsius doctrinæ genus. Et qui nōrunt eum, testantur, fuisse senem placidum, & sine morositate gravem. Is multa prædixit, quæ partim evenerunt hætenus, partim jam videntur impendere, quæ non volumus recitare, ne quis interpretetur, ea aut odio cujusquam, aut in gratiam alicujus narrari. Sed postremò, cum vel propter ætatem, vel propter squalorem carceris, in morbum incidisset, accersivit ad se Guardianum, ut suam valetudinem ei indicaret. Cumque Guardianus duriter objurgaret hominem, ob doctrinæ genus; tum iste cum gemitu: propter Te, mi *Jesu*, has injurias æquo tolerabo animo. Nihil scripsi, nihil dixi, quod statum monasticum labefactare posset, notos saltem abusos reprehendi. Sed alius veniet anno MDXVI. qui destruet eos, & Vos huic vix poteritis resistere. Hoc vaticinium etiam inspersit Commentario suo in *Danielem*. Repetunt eandem historiam *Lutherus* (u) & *Matthesius*, (vv) qui addit: *Bartholdum Gruntzebachium*, Diaconum in valle Joachimica, monachum olim Franciscanum, adolescentulum huic *Hiltenio* serviisse. Ab aliis quatuor recensentur vaticinia, quæ edidit *Hiltenius*. (i) anno MDXVI. erit reformatio Cleri, postea annis XXX. erit regnum Christi.

et vatic-
nia,

Item:

(s) in vita ejus, (t) cap. de votis monasticis, (u) in libr. de Conciliis T. VII. Germ. Jencens. f. 254. B. (vv) in concione I. de vita Lutheri p. 4.

Item : brevî futura est mutatio religionis, in qua prior abrogabitur. Consentit hoc cum eo, quod *Apologia de monachis* habet, & ab aliis sic narratur. Anno MDXVI. surget Heros, qui Vos monachos adorietur acriter, & contra quem ne hiscere quidem audebitis. (2) anno MDC. Turca potenter dominabitur in Germania & Italia. (3) varia prædixit, quæ evenerunt in urbe Gotha, cum olim, tum tempore belli Germanici, & novissimæ demolitionis arcis Grimmensteinensis, (4) monasterium Franciscanorum Isenaci, quod ipse incoluit, ut & cimiterium, in quo cubat, mutabitur in viridarium, uti factum. Dixit etiam, notante *Melchiorre Adamo*, (x) ex monasterio Franciscanorum Vinariensi *armamentarium*, ex Magdeburgensi *scholam*, ex Wittebergeni *granarium* factum iri. Scæpius quoque dixisse fertur : Sub Leone exorietur *Eremita*, qui reformabit Sedem Romanam. Per Eremitam intelligunt *Lutherum*, qui sub Leone indulgentias impugnavit. Augustiniani enim dicuntur Eremitæ. Decessit circa *ac obitus*, exodum seculi XV. *M. Christoph. Winerus* ita in eum : (y)

Qui Pater Hilteni fueris, quæ gratia sancta,
sancta prophetandi fulserit ore tuo.
Illâ vivorum regione videbimus omnes,
quam cum Martyribus Martyr & ipse tenes.
Nam postquam Monachos scriptis & voce notasti,
carcere perpetuo pœna luenda fuit.
Vox tua completa est : te post apparuit alter,
tollere quem nullis prævaluere dolis.
Nunc qua temporibus superest completa futuris,
digna Prophetia est ista notanda tua.
Post mille à partu sexcentos Virginis annos
Ausonios Turcæ Teutonicosq; regent.
Posteritas attende pia, & properantia fata
mitiget ut Deus hæc tristia, funde preces.

epitaphium.

Angulo exteriori templi Georgiani, è regione arcis Ducalis, iussu & sumptibus *Christiana*, viduæ *Joannis Ernesti*, Saxonix Ducis, monumentum affixum est, cui *M. Valentin. Weinrichius*, Scholæ nostræ Rector, sequentes versus inscripsit.

Q 2

DUO

(x) in ej. vita p. 5. Conf. *M. Nic. Rebhanii Hist. Eccles. Isnac. MS.* & *Toppii hist. Isnacens. MS. p. m. 29.* (y) *L. J. Tumulor. num. I.*

ET REFUTATIONEM PONTIFICIÆ RELIGIONIS A

DUO VATICINIA JOHANNIS HILTENII,

UNUM:

EXSURGET HEROS, QUI VOS MONACHOS
ADORIETUR AC RITER, CONTRA QVEM
NE HISCERE QVIDEM AUDE-
BITIS.

ALTERUM:

ANNO M. DG. MUNDUS VERBERABITUR
GLADIO MAHOMETICO VEHEMENTER.

CENOTAPHIUM.

*Hiltenii Patris Monachi simul atque Prophetæ
non procul hîc recubant ossa sepulta loco.*

*Qui cûm voce Dei Fratrum taxârat abusus,
pectore contendens vivere iusta fide.*

*Carceris enectus tandem squallore fameq;,
mæsta Prophetarum præmia more tulit.*

*Sed prius appellans ad Christi voce tribunal,
cûm peragenda, Deo Iudice, causa foret.*

TeMpora prInCipII CeCInIt tVnC pLana
LVtherI, (z)

signaque supremum dans præitura diem.

ItaLa regna statIM VICtorI & teVtona tVr-
Cæ (a)

fVCCVbItVra, pIIIs VatICInatVs, alt:

*Prima quod evenit prædictio vera, fateris;
altera ne fiat vera, precare Deum.*

Renovatum annô cio. 10CLXIX.

Sumtibus Joh. Mockens.

NON CULTUS, SED MEMORIÆ CAUSA, FF. ANTIQ. STUD.

(z) 1517. (a) 1600.

M. V. W.

JOHANNI HILTENIO, MONACHO FRANCISCANO, PROPTER CONFESSIONEM EVANGELICÆ

FRATRIBUS A6 M.CCCC.XCVI. IN CARCEREM CONJECTO, IN EOQUE VITA DEFUNCTO,

§. 129. *Ernestus & Albertus* Fratres B. Virgini omnia documenta, im-
munitates, bona, privilegia, & jura, vetera ac recentiora, confirmant eò-
dem jure & effectu, ac si verbotenus ea repetiissent suis manibus scripta. *confirmatis
juribus B. V.*
Concessit simul *Ernestus* Gothæ anno M. CCCCLXXXVI. die Lunæ post
Dominicam *Cantate* urbi nostræ duas nundinas, scilicet die Solis & Lunæ post
festum *Martini*, & Dominicâ *Reminiscere*, ereptus nobis eòd. annò XVI.
Aug. ætatis suæ XLVI. Successit *Fridericus*, *Sapiens* Filius, summusque Eru-
ditorum Patronus, & Fundator Inclytæ Universitatis ad Albim, quam
filiam suam vocare solebat. *Christoph. Wezelium & Joann. Kroneburg* Vi-
carios reperi in literis, in die *Crispini & Crispiniani* datis, exque iis specia-
liter vidi, quàm pingues bolos olim dederit S. Catharina. Hoc anno scor-
butus his oris primùm innotuisse creditur. (b) At vide sis epistolam meam
de Thuringia scorbutica. (c) *F. Joann. Ulrici*, Prior Dominicanorum, Vir
eruditus & promptus Poëta, *Isenacum* stylo ligato descripsisse fertur. *Her-*
mann. de Hinckelbein fundat Vicariam S. Jodoci ad S. Georg. Vendidit *Burcar-*
dus Wolframsdorfus *Joanni Meinungio*, Priori Carthusianorum, omnia & singu-
la bona & jura sua in *Mega Lupnizio*. *vicaria,
1498.
bona Me-
ga Lupni-
zensia,
M. Luterus,*

§. 130. *M. Luterus* anno ætat. XV. studiorum causâ hûc concessit.
Natus is annò MCCCCLXXXIII. in vigilia S. Martini Islebiæ Patre *Joanne*,
Metallifossore, matre *Margaretha Lindemannia*. (d) Alii malunt *Ziegleriam*.
At nos vix mutabimus verbum. Puerulus ductus est in scholam Mansfel-
densensem, decimo quarto ætatis annò in Magdeburgensem, ex hac in nostram,
ubi ingenium & industriam docentium probavit maximè, panem propter
Deum cum sociis suis ostiatim hîc petens. Cùm aliquando tertias ædes nunc
frustrâ pulsans, vacuus & subtristis discedere veller, pia Sunamitis in platea
Georgiana, *Conradi Cotta* vidua, misera pauperculi, oblato pane refecit
eum, inque ædes suas recepit. Ich bin auch/ait ipse, (e) ein solcher Parteken
Hengst gewesen/und habe das Brot für den Häusern genommen / sonder-
lich zu *Eisenach* / in meiner lieben Stadt. De hac sua hospita narrasse
dicitur: es ist kein lieber Ding auf Erden denn Grauen Liebe/ wenn sie mag
werden. Quæ verba proverbis Salomonæis (f) subjecta sinistrè alii expli-
cant, quæis dudum responderunt defensores ejus. (g) Erat autem ludus
iste literarius retrò cœnobium Franciscanorum eo in loco, ubi nunc cere-
visia Principis coquitur. Præceptores ejus *Joann. Trebonius*, quo, laudante
Q 3 *Melan-*

(b) *Binhart. chron. L. III. p. 25. Spangenberg. chron. Sax. c. 343.* (c) *Dec. II. Eph. Nat. Cur. ann. VII. annex.* (d) *Chytræus L. VII. chron. f. 223.* (e) *T. V. Jen. f. 181. B.* (f) *Vid. colloq. mensal. Luter. f. 320. B. & Prov. XXI. 10.* (g) *Vid. defensum Luterum D. Joh. Mülleri c. 7. p. 90. f. q. & ejusd. defension. defens. Luter. c. 7. p. 226. totamque ejus vitam & defensionem fusi sunt congestam à Domino Seckendorffio in comm. hist. & apologer. de Luteranismo edit. anno 1692.*

mus ex fe-
mina na-
tus,

Melanthone, (h) nemo rectius & dexterius tradebat Grammaticam; & *Wolfgang. Ostermeyer*, vulgò *Cappelmeyer*, Th. D., cui canenti aures semper movebantur. (i) Memini, ait *Luther*, (k) me puero *Isenaci* formosam & pudicam matronam enixam esse *glirem*, quod eo accidit, quia ex vicinis aliquis gliri nolam suspenderat, ad cuius sonitum reliqui fugarentur. Is mulieri gravidæ occurrit, quæ ignara rei subito occursum & adspectu gliris ita territa est, ut fœtus in utero degeneraret in formam bestiolæ. *Glirem* vocat *Luther*, nihil aliud autem intelligas velim, quàm *murem majorem*, quem plebs nostra eine *Näse* / seu *Natte* appellat, uti ex *Andrea Toppii Hist. MS. Isenacensi* (l) aliisque (m) apertè videre est. (n)

1500.

Conr. Lu-
ter.

xenodochia,

Langstreit/

1502.

Raymun-
dus,

Acad. VVit-
tanberg,
origo,

primus ejus
Rector,

1503.

transactio
Carthusia-
nor.

Kappeln-
dorf,

crux aurea
in dorso,

§. 131. Anno MD. templi Nicolaitani hierophylax erat *Conrad. Luther*, Martini affinis, cujus in prima epistola ad *Joann. Braunium*, Ecclesiastem Isenacensem, meminit. Quâvis septimanâ olim in utroque xenodochio *S. Spiritus* ad semitam (dicitur etiam *vör den Eichen* /) & *D. Clementis* extra portam Nicolaitanam recitabantur sermones sacri. Vendunt *Carthusiani* villam *Langstreit* & bona *Hetzelroden*si. Circumibat in Saxonia *Raymundus*, natione Gallus, Cardinalis & Episcopus Gurcensis in Carinthia, *Alexandri VI.* Legatus, indulgentias distribuens, & Principum civitatumque controversias componens. Is *Ernestum*, Antistitem Magdeburgensem, monuerat, ut fratri *Friderico*, Sax. Electori, hortator esset, quò *Academiam* in sua provincia tandem institueret. Qui cum ingenio & sapientiâ excelleret, bonarum literarum amantissimus, easque in gubernatione maximo usui ac præsidio esse perspiceret, *Maximil. I. Imp.*, qui omnium liberalium Artium, & præcipuè historiarum studia in Germania excitavit, & aliquoties in Comitibus Principes hortatus erat, ut singuli in suis territoriis Academias conderent, autoritate & exemplo invitatus, post diuturnam consultationem, *Mellerstadio* & *Staupitzio* inprimis bonum opus urgentibus, *Wittenbergensem* ad Albim die XVIII. Octobr. solenni ritu introductam inchoavit. Primus ejus Rector erat *Martin. Polichius*, *Mellerstadius*, excellentis ingenii & doctrinæ famâ eo tempore celebris, cum trium Facultatum Doctor & Electoris *Friderici* Medicus primarius esset. (o) Anno sequente fit transactio *Carthusianorum* cum sotoribus *S. Nicolai*, nec non *Joanne* & *Henrico* ab *Ersa* Fratribus, ratione Mega-Lupnizii. *Fridericus* Elector Præfecturam *Kappeln*dorfensem 8000. floren. emit. Nascenti *Friderico* Electori postea, die XXX. Jun. horâ sextâ post meridiem crux aureo colore fulgens

(h) Declamat. T. IV. p. 498. (i) D. G. Franck. sar. med. contin. X. §. 9. (k) comm. in Genes. c. 30. p. 424. B. Conf. Weinrich. de monstris. c. 17. p. 160. B. (l) c. 7. p. 84. (m) Spangenberg. Ehespiegel. concion. 56. Casp. Titii Exempelbuch c. 26. vom Ehesland/ Membr. I. hist. 3. p. 605. (n) conf. fascic. II. obs. m. Med. Phys. num. 54 (o) Chytr. chron. Sax. I. V. p. 146.

gens in dorso apparuit, quæ omen erat futuræ tempestatis. (p) Liberiùs 1504.
hactenus vixerant Canonici B. V., quos ideò serio castigat Joannes Dux. Canonici
Gratus ubique Luterus erga Doctores scholæ nostræ & Clericos. Primitias castigati,
sacerdotii celebraturus amicè invitat Joann. Braunium, quem sacerdotem Chri- 1505.
sti Mariæq; vocat, quòd fuerit in Collegio B.V., optans, ut datâ occasione gratitudo
gratitudinem suam declarare valeat erga Collegium Schalbenſe, excusansq; Luteri,
ſe, quòd inſalutató eò Wittebergam abierit. (q) Dirutis ædibus parochia- 1507.
libus cum veteri ſchola eo in loco exſtruitur domus telonii, Zöllhoff / quæ Zöllhoff/
poſtea in arcem Ducalem converſa eſt. Hartmannus, Comes Kirchbergicus,
J.U.D. fit Coadjutor Joannis II. Comitis Hennebergici, Abbatis Fuldenſis,
cujus epitaphium: QUID MORTUI VIVENTIUM LEGITIS EPITA-
PHIA? (r) notabile
epitaphium,

§. 132. Anno MDIX claruit Vinariæ D. Biermoſt, Iſnacenſis, Joannis, 1509.
Saxoniae Ducis, Cancellarius. Huſanus noſter ita: D. Biermoſt,

*Barbara non ideò debent Neſſara vocari
mœnia; nam claros ſape dedere Viros.
Notior externis eſt Trutvetterus in oris, (s)
cùm docet externi myſtica jura Dei.
Hic eſt Theologus, quò non ſublimior alter,
inter qui meruit nomina prima Sophos,
Cantatus toto Doctòr Biermoſtus in orbe, (t)
ingeniũ tantum dotibus ille valet.
Hic eſt, qui poterat magnos anteire Solones,
atque ſonos Tulli, vincere, Marce tuos.
Et ſua Vymerides (u) committit nomina famæ,
& ſic Palladii carior uſque Viris.
Dulcia non ſacili modulatur carmina plectro,
& callet, quicquid turba diſerta probat.
Hi tres Iſiacam defendunt artibus urbem,
mœnia ne maneant barbara, ritè vetant.*

§. 133. Celebrem ſemper fuiſſe familiam Purgoldinam etiam apud ex- 1512.
teros, teſtatur M. Andreas Wilckius, Gymnaſiarcha Gothanus, qui ſic de Gens Pur-
ea: goldina,

Pur-

(p) Dreſſer. Millen. VI. Part. 2. in vit. ej. Chytr. L. II. Sax. p. 81. Calviſ. chronol. ad h. ann.
p. m. 908. Heider. orat. IV. Vol. I. D. Spener. in ſyllog. genealogico-Hiſtor. p. 355.
Part. II. Zeitſ. erbaulich. Luſt them. 13. (q) vid. epiſt. Luteri ad hunc Braun. ſcript.
anno 1509. L. J. epiſt. 2. f. 3. B. (r) Brovver. L. IV. Antiquit. Fuld. p. 331. Spangenberg
L. V. chron. Henneberg. c. 32. Eberhard Fabricius in gloria Fuldæ p. 172. ſeq. (s) Jodoc.
Trutvetter, S. Theol. L., Reſt. olim ſchol. Iſnac., Lutheri Præceptor, (t) D. Biermoſt,
Cancellar. Vinar. anno 1509. (u) Weymar/

Purgoldinorum terrâq, plog, mariq,
 Gens celebris, magno nomine, reg, simul.
 Principibus gens grata Viris, gens nata gerendis
 publicitus curis, gens adamata Sophis.
 Gallia quam coluit, mirata Britannia, cujus
 Italus eloquiis hâsit ad ora potens &c.

Ioann. Purgold, Senator, qui jus Isenacense suâ manu descripsit, & multa saluberrima monita reliquit.
 1513. Fridericus Elector Ottoni III. Imp. augustum posuit monumentum Augustæ Vindelicorum cum inscriptione:

Ottoni III. S. Rom. Imp. Augusto, ex Gente Widekindi Magni Saxonum Regis, qui Otto diem suum obiit X. Kalend. Febr. anno salutis MII. monumentum fieri curavit Fridericus III. Elect. Saxon., Imperii locum tenens annô M. D. XIII. V. Idus Maji.

1515.
 Herman.
 Sause-
 vwind,

Viat.
 Phœb.
 Viat.

Viat.

Phœbi

S. Georg. re-
 novatur,

latrones
 capti,
 1516.
 Lang. Er-
 furtenf.

§. 134. Anno MDXV. nascitur Natxæ Hermann. Sausevwind, seu Trebelius, elegans Poëta, quo de dialogus adhuc superest Hufani:

Phæbe quid ad sacri ploras monumenta sepulcri?

Æonii perit gloria magna chori.

Illene Trebelius, pergratus in Isidis urbe,
 arx ubi de specula nomen adepta jacer.

Ipse meo curam dat materiamq, dolori;
 nam meus hic omni tempore cultor erat.

Ante diem Parca ruperunt fila Poëta,
 quæ sua cuiq, solent tempora nere colo.

An Phlegetontæis inferni mergitur undis?
 anne per Elysios umbra vagatur agros?

Ille beatorum cœlesti vivit in aula,
 & videt æterni nomina trina Patris.

Eôd. instauratur renovaturq, ædes Georgiana, teste pila exteriori, cui hæc verba incisa legimus:

Anno MDXV. incepta est hæc Basilica.

Cives nonnulli Erfordiensis latrocînia publica exercentes capti, eorumq, alii Gothæ, alii hîc capite plexi sunt. (w) Sequenti anno rogat Luterus Langum Erfurtensem, ut literas suas plenas quæstionum adversus Aristot-

(vr) Topp. hist. cit. c. 7. p. 49.

Aristotelem, Porphyrium, & sententiariorum mittat ad *Eximium Doctorem*, Jodocum Isenacensem, *Virum optimum*, ejusdemque & aliorum judicia exquirat.

§. 135. Memorabilis annus MDXVII. ob reformationem *Luteri*, 1517. toti orbi notissimam. Ultimus, quem vidi, Præpositus S. Nicol. erat *Wernerus*. reformatio *Luteri*, Antecessores ejus:

Bertholdus	-	-	-	-	-	-
Fridericus	-	-	-	-	1033.	
Henricus	-	-	-	-	1280. 1285.	Præpositi S. Nicolai,
Henricus	-	-	-	-	1323. 1338.	
Giselerus	-	-	-	-	1353.	
Henricus	-	-	-	-	1372.	
Ludovicus	-	-	-	-	1378. 1381.	
Hermannus	-	-	-	-	1392.	
Nicol. Reinbeer	-	-	-	-	1392. 1403.	
Joann. Stirhayn	-	-	-	-	1413.	
Conrad. Hugke Probst und Vorsteher	-	-	-	-	1457.	
Joann. Enstel	-	-	-	-	1459. 1467. 1469.	
Conrad. Becker	-	-	-	-	1461.	
Conrad. Stegmann	-	-	-	-	1464.	
Conrad. Klosterschmied	-	-	-	-	1491. 1495. 1499. 1500. 1503.	
Wernerus Hack, Probst und Vorsteher	-	-	-	-	1509. 1515. 1517.	

Lutherus Augustâ Vindelicorum reversus lubens locutus fuisset cum *Jodoco*, quem egregium *Virum & optimum*, *Theologum & Philosophum primum*, *Reverendum & suavissimum Præceptorem*, sibi in *Domino majorem*, *semper venerabilem*; etiam *Principem Dialecticorum* vocat; (x) sed morbo præpeditus haud potuit. Erfurtô igitur ei scripsit & se excusavit. Anno sequente XIV. Mart. 1518. *Johannes D. S.* discordiam inter *Philippum Hassiæ*, & *Wilhelmum Henneberg.* concordia, Principem, hîc diremit. (y) Eod. die Ortis post Dominic. Exaudi jussu *Friderici Elect. & Joann. Duc. Sax.*, Fratrum, *Georg. Burgravius Kirchbergicus*, ut Præfectus *Saxon. Crucisburgi*, *Joann. Staupitzius*, D. & Vicar. General. *S. Augustin. Ord. Eremitar.*, *Gerhard. Marschalcus*, Decan. *Gothan.*, & *Casp. Boyneburg.*, Eques ac Præfectus *Wartburgi*, omnia dissidia litesque inter *Gertrudem ab Hundelshausen Priorissam*, totumque *Conventum cœnobii Jacobæi* propè *Crucisburgum*, & inter *Eucharium Spicherum*, Decan. & Capitul. *B. V. Isnac.*, ex censibus superioris molæ auf der alten *Stifta* natas, sustulerunt & extinxerunt.

§. 136. Tandem *Jodocus Trutvetterus* eod. anno IX. Maj. placidè obiit, inclytus in *Universitate Erfurtenfi* Professor, *Vir sapientissimus*, judicio *Iodoci mors*,
R Mater-

(x) incipit. ad *Spalata*. (y) *Cyr. Spangenberg. chron. Henneberg. L. V. c. 44. p. 254.*

Physica.

Materni Pistoriensis, & in Hagiographia apprimè colenda Licentiatus. Sunt, qui venenò sublatum ajunt. (2) Cubat in templo primario ibidem. Edidit systema physicum, quod annò ante excessum ultimò contractus prælo subjecit Erfurti Joann. Cannabius, cui Eoban. Hessus hos præfixit versus:

*Garrula stelliferum mirari desinat orbem
fama, Syracusum composuisse Senem.
Vulcani clypeos Asiam, Europamq; ferentes
adserat, invenit fabula prisca fidem.
Quandoquidem exiguo Natura summa libello
tam bene composita est, docte Jodoce, tibi.*

Logica.

Idem Eysenacensis Philosophus & Theologus (uti passim audit,) edidit *Logicam*, (majus opus vocat,) cui Nicol. Marschalcus hoc præmisit carmen.

Nicolai Marschalci Thuri in Jodoci Trutvetteri, Isennachensis Philosophi & Literaturæ Ecclesiasticæ Licent., opus majus de Logica, ad juventutem Erphordiensem.

*Quisquis amat veram methodum cognoscere: & imos
autorum sensus, grandia dicta Sophum.
Quisquis & Archiatros tractat, sacramvé Minervam
ambit, vel famâ ditia jura refert.
Quisquis Apollineos Vates, aut Rhetoris artes
persequitur, Logicen summo in honore colat.
Hâc poterit Scyllas, Lysiam superare Chimæram,
vincere & Harpyjas; Stymphalidasque feras.
Spargite jam viridi Vos candida lilia ramo,
sampsucos, hederas, gramina, thyma, rosas.
Quando hic Chrysippus, Zenon, Phaniusq; Cleantes,
magnus Aristoteles, Porphyriusque cubant.*

Winerus noster hoc ei posuit monumentum: (a)

epitaph.

*Hic senis Iliaci cineres post fata quiescunt,
corpore qui magnus, nomine major erat.
Nota Viri pietas, nota est sanctissima vita,
notus sincera religionis amor.
Doctrina excellens studium, digniq; labores,
quos de Naturæ cognitione dedit.
Reliquia quadam, pie Trutvettere, supersunt,
de mensis quondam qua cecidère tuis.
Quas patrio servans dispensat amore Senatus,
inque usus confert hæc alimenta pios.*

His

(2) vid. tr. m. de Anguilla S. III. c. 2. §. 6. (a) L. I. Tumulor. num. 2.

*Hic fruitur studiis nunc exercenda Juventus,
 ut servire Deo promptius inde queat.
 Ergo tuum viver nomen, dum carmina vivunt,
 lausque ea, Te patriæ consuluisse tuæ.
 Quam si præripient alii, qui plura relinquent,
 ipse loco primo commemorandus eris.
 Tempia tibi curæ cum religione fuerunt,
 ossibus hinc requiem dant pia templa tuis.*

Ipsæ de eodem: (b)

*Sunt duo, quæ fama monumenta æterna ministrant,
 quæ pia posteritas commemorare queat.
 Ponere structuræ, & tecta relinquere magna,
 quæ patriæ exornent amplificentque decus.
 Inde bona frugis sobolem generare paternam,
 quæ patriæ possit consuluisse sua.
 Ut, cum fata jubent Patres decedere mundo,
 illorum accipiant pignora sancta locum.
 Nil Truvetterus genuit, qui calibe vita
 pro sæcli vixit conditione sui.
 Nec lepidi similem structuram liquit in orbe,
 quæ domus haud Roma pulchrior ulla fuit.
 Nam luxum hac augent, quem post incendia plectunt,
 pro luxu hic patriæ scænoræ sacra dedit.
 Quò sumtu voluit teneras adolescere plantas,
 quæ patriam possint edificare suam.
 Tempore fatali & lapsis succurrere rebus,
 ne pia religio, templa scholæve cadant.
 Scilicet hæc sanctæ pietatis mincula parva,
 in vidua quam vel prædicat ipse Deus.
 Exsuperat Regum gazas & splendida tecta,
 in quibus hic mundus luxuriare solet.
 Tu, pia posteritas, micis his utere sanctè,
 utque pia hæc recubet molliter umbra, roga.*

aliud.

*Ceterum displicuisse Jodoco reformationem Luteri, hic ipse faterur. (c) displicens;
 Inprimis Doctor Isenacensis omnibus placitis meis nigrum theta præfigit ad me datis
 literis, quibus & Dialectica quoque ignarum, nedum Theologia arguit. (d) Con-
 trà Paul. Langius, Monachus Bozaviensis, Ord. Benedict., (e) Luterum vo-
 car*

R 2

(b) lib. dict. p. 3. (c) T. I. epist. f. 60. (d) f. 62. ad Spalatin. (e) in chron. Citiz. p. 597. seq.

cat *Venerandum Virum & profundissimum Theologum*; imò *omnium Theologorum suæ tempestatis facile sapientissimum Principem*, & doctrinam ejus prædicationemque mirabilem.

1521.
Luteri
pathmus,

exceptus
benigne,

fama ejus,

admiratur,

admiratur,

§. 137. Anno MDXXI. ingreditur Pathmum suam Luterus, Wartburgum scilicet. Vocatus à Carolo V. Wormatiam, ut coram Statibus Imperii rationem fidei suæ redderet, comparuit. In reditu divertit ad Abbatem Hersfeldensem Cratonem Meilum, cujus insignem humanitatem & liberalitatem ita commendat. (f) Non credes, quantà nos humanitate Abbas Hersfeldensis exceperit. Cancellarium & Quæstorem obviam misit milliaro magno: tùm ipse ad castrum suum multis equitibus nos excipiens in oppidum comes fuit. Senatus intra portas nos exceperit. In monasterio suo nos pavit lautè, & in cubili suo me locavit. &c. Altero die nos ad sylvam usque prosecutus est, & Cancellario adjuncto in Bercka nos iterum pavit omnes. Sic ille. Berckâ eòpse die Isnacum delatus; inde sequente luce Môram properavit ad carnem suam. (ut consanguineos vocat,) & sumto hîc prandio, viâ regiâ Waltershusam perrexit. Omnes in caput ejus conspirant. Papa fulmine percusserat, Parisiensis, Lovaniensis, & Colonienfis Universitates dogmata ejus damnant, Imperator planè proscripserat, edito terribili mandato, ut nullus, sub pœna criminis læsæ Majestatis, sub excommunicatione majori & maxima privatione regalium, feudorum, immunitatum &c. Luterum reciperet, foveret, aleret, aut verbis factisque, clamve palamve, adjuvaret, sed potius omnes & singuli caperent, proderent, traderent. Hinc Friderico, Elect. Sax., admodum grave erat, contra hoc edictum Martinum in provinciis suis tueri, nec tamen vel capere, seu tradere cupiebat. Suadent tandem Consiliarii, ut à fide dignis clanculum alicubi custodiat, addeò ut nec ipse Elector locum sciret, & verè dicere posset: sibi non constare, ubi latitaret iste. Jubentur ergo Joann. Berlepschius [non Pralops, quod vitium Toppii est, (g)] Capitaneus Wartburgicus, & Burcardus Hund Senior à Wenckheim in Altenstein, [non Steinberg, ut idem scribit Topp. (h)] ut in loco secretiori Virum custodiant. Luterus de futura captivitate Amsdorfum ocius monuit, at locum reticuit. Cùm igitur mille circiter passus à castro Altensteinio jam progressus esset, dicti nobiles cum larvatis lociis suis simulatâ hostilitate eum adoriuntur. Frater ejus Jacobus visis equitibus statim de curru desiluit, festinans Waltershusam. Amsdorfio paventi subridens dixit Luterus: confide, amici nostri sunt. Mutatis igitur vestibibus abducunt eum in vigilia Dominicæ Jucunditatis, i.e. die quarto Maji intra quintam & sextam vespertinam, perque varios sylvarum ambages undecimâ noctis horâ Wartburgum tandem deferunt, quod eremum suam, regionem apium, & volucrum regnum passim nominat. Hospes ejus, cujus operâ interceptus fuerat, Berlepschius. Hîc in decimum usque mensem deli-

(f) in epist. ad eund. f. 328. (g) hist. Isnac. MS. (h) l.c.

delituit nunquam otiosus, nunquam sine vexationibus. Sic enim ipse scribit: Als ich anno 1521. von Worms abreisete / und bey Eisenach gefangen auf dem Schloß Wartburg im Parnmo saß / da war ich ferne von den Leuten in einer Stuben / und konte niemand zu mir kommen / denn zween Edel-Knaben/die mir des Tages zweymahl Essen und Trinken brachten. Nun hatten sie mir einen Sack mit Haselnüssen gekauft / davon ich zu Zeiten aß / denselben hatte ich in eine Kisten verschlossen. Als ich aber des Nachts zu Bette gieng / zog ich mich in der Stuben aus / that das Liecht aus/und gieng in die Kammer/und legte mich nieder. Da kommt mir es über die Haselnüsse / hebt an und quetschte eine nach der andern an die Bäncke mächtig hart / rumpelte mir am Bette / aber ich fragte nichts darnach. Wie ich nun ein wenig entschlief / da hebet es an der Treppen ein solch Gepolter an/als würffe man ein Schock Säfer hinab/ so ich doch wohl wußte/das die Treppen mit Ketten und Eisen wohl verwahrt/das niemand hinauf konte / noch fielen so viel Säfer hinunter. Ich stehe auf / und gehe auf die Treppe / wil sehen/was das sey/ da war die Treppe zu. Da sprach ich: bistu es / so sey es / und befohl mich dem HErrn Christo / von dem geschrieben steht: Omnia subiecisti sub pedibus ejus, (i) und legte mich wieder zu Bette. Similes historias, post alios, affert CL. Kirchmayer. (k) Pathmum verò Luteri diligentius inquisivit elegantioris doctrinæ Juvenis M. Augustin. Antonius Zittaviensis, in nova Fridericiana, quæ est Halæ Magdeburgicæ. (l)

§. 138. Eod. anno cœnobium Catharinianum vendidit Henrico Lutenen molam in suburbio piscatorio, die Oehl- und Schlag-Mühle in der Fischen Stadt pro 100. florenis rhenensibus. Placet hîc enarrasse Abbatissas aliquot ejusdem monasterii.

Agnes à Wangenheim	-	-	1397.	Abbatissa
Osanna de Varenrode	-	-	1421.	S. Catharin.
Anna à Wangenheim	-	-	1471.	

Wir Anna von Wangenheim von Gottes Gnaden Aebtissin des Klosters zu S. Cathrin vor Eisenach/ Cistercienser Ordens / (oder Grauen) 1475. 1485. 1489.

Agnes - - - 1492.

Meminit Pistorius (m) Agnetis, Landgraviæ Hassiæ, Abbatissæ Isenaci. Fortè hæc illa fuerit.

Catharina Möllerin	-	-	1493.	
Ida à Wangenheim	-	-	1513.	
Margaretha de Farenrode	-	-	1519. & 1522.	quam postea duxit M. Balthasar Fach, Prof. Wittebergenfis.

R 3

Cumq;

(i) Ps. VIII, 7. (k) in diss. de apparitionib. spectror. Wittenb. 1692. (l) anno 1696. (m) in Genealog. Landgrav. Hass.

1522. Cumq; circa annum MDXXII. defecerint Abbatissæ S. Nicol., & istas,
 & S. Nico. quotquot mihi notæ sunt, subjungam.
 lai,

<i>Isentrudis</i>	-	-	1282. 1285.
<i>Cunegunda</i>	-	-	1323.
<i>Sophia de Tanne</i>	-	-	1377. 1382.
<i>Sophia von Gottes Gnaden/ Ebbetissin des Heiligen Klosters S. Nicol. Kirch in der Stadt Eisenach gelegen / 1392.</i>			
<i>Joanna</i>	-	-	1405.
<i>Jutta</i>	-	-	1421.
<i>Luccardis</i>	-	-	1444.
<i>Gela von Eschwege / Ebtissin / Margret Storn / Priorin/ Gertrud Cisterin / und die ganze Sammening des Klosters Nicolai. 1454. 1459.</i>			
<i>Cunegund. Storn /</i>	-	-	1464. 1467. 1469.
<i>Die Ehrwürdige und Demüthige Frau Jutta von Eschel- berg - 1474.</i>			
<i>Jutta von der Molsburg</i>	-	-	1476. 1482. 1485.
<i>Judith</i>	-	-	1486.
<i>Elisabetha Craueln Ebtissin/ Elisabeth Bachhusen Priorissin/ Cathrin von Degern Kellnerin - 1507. 1509.</i>			
<i>Catharina Sixtin</i>	-	-	1513. 1518. 1522.

Priorissæ hujus fuere:

<i>Margaretha Steinmehin</i>	-	1512. 1517.
<i>Elisabetha Winckelmannin</i>	-	1515.
<i>Lucia Winckelmannin</i>	-	1522.

Dicebantur olim Cistercienses grisei monachi, quod floccos gererent
 griseos. (n) Cur verò Sorores Nicolaitana Ord. Cisterciens. (o) & griseæ (p)
 dictæ sint, scire velim. Certum enim est, ab ipsa fundatione eas fuisse Bene-
 dictinas.

nuga Carol-
 stadiana,

§. 139. Sub idem tempus surrexit novus Ecclesiæ turbo *Andreas Bo-*
denstein, à patria *Carolstadius* dictus, dās böse A. B. C., Professor & Archi-Dia-
 conus Wittebergensis, homo ambitiosus & fatuus. Jus civile Romanum è
 Rebusp. Christianis ejiciebat, asserens: secundum leges Mosaiicas pronun-
 ciandum esse. Studia literaria tenuit, & Aeademias earumque gradus de-
 spexit, garriens: Apostolos simpliciter à Sp. S. edoctos, simplicesque fuisse
 piscatores: sic & nos à Deo immediatè erudiendos esse. Hoc enim vivæ vo-
 cis Dei revelatione perfici. Hujusmodi ineptias sparsit frater *Andreas* cum
 maximo scandalo. Motibus quippe hisce Acad. Witteberg. dissipata, &
 discen-

(n) Chron. Citiz. ad ann. 1275. (o) in lit. anno 1338. (p) in aliis anno 1411.

discipuli plurimi à libris ad mechanica opificia delapsi sunt : schola etiam Senatoria ab omnibus derelicta vendendis panibus destinata fuit. Socios faruitatis suæ habuit *Philippum*, Prof. ibidem Philosophiæ, [non *Melanthonem*, ut *Surius* (q) opinatur,] & *Gabrielem Didymum*, qui tamen resipuit, *Nicolaum Pelargum*, (*Storch*) *Cygnéum*, *Marcum Stübenerum* / *Marcum Cellarium*, *Thomam Monetarium*, qui in Thuringia, Voigtlandia, & alibi multos spurcitie suâ contaminabant. Senatus verò Wittebergenfis totam rem *Lutero*, *Wartburgi* adhuc hærenti, exponit, qui subitò VI. Mart. Wittebergam abit, motus istos brevî componens, & Ecclesiam scholamque pristinae integritati & tranquillitati reddens. (r)

§. 140. Cùm integro seculo elapso, parietes cœnaculi, quos intra *Wartburgi* latuerat *Luterus*, incrustarentur & renovarentur, hos versus inscribi curavit *M. Nicol. Rebhan*, Antistes Isenacensis.

cœnaculum
Luteri re-
novatur,

Tertius Elias en ! Teutoniæq; Propheta

Luterus, quondam Vangionum urbe redux.

Pontificis propter minas & Cæsaris iram

hic velut in Pathmo conditur exul inops.

Carlstadit ob fverlas ad Saxona recta reCVrrit,

favclbVs ex scæVIs rVrsVs oVesqVe rapit.

Vile licet, claret meritò tamen hospite tanto,

claustrum hoc, quod latus, Lector amice, vide.

A. C. N. M. D. XXI. IV. Maj. Wartburgum deductus

D. Mart. Luter. in hoc conclavi delituit usque VI. Mart.

anno M. D. XXII. quo Wittebergam iterum abiit.

M. N. R.

Elias Gottlieb à Proëck, Consiliar. Saxon., in idem cœnaculum hoc scripsit :

Hoc spatii non magni conclave magnum recepit *Luterum*, anno à nato Christo MDXXI. redeuntem *Wormatiâ*, ubi in Comitibus, Cæsare coram & Statibus Imperii universis, rationem fidei suæ atque doctrinæ reddiderat incredibili constantia & invicto planè robore animi, unico tantummodò adjuvatore usus, Deo suo suffultus. Per decem autem integros menses, velut in Pathmo & eremo, hic delitescens (cùm ob fidissimum rarissimumq; castri hujus Præfecti *Ramsdorpii* (*Berlepschius* fuit) ejusdemque conjugis silentium & taciturnitatem, nec hostibus veritatis cœlestis patefieret, maxime licet inquirentibus, & ex ipso etiam spiritu maligno scire nitentibus, quò ille locorum lateret,) multa & egregia scripsit ; quibus absolutis, ac tutior jam redditus, àq; periculis antea imminentibus liberatus, hinc ite-

aliud mo-
numentum,

rum

(q) in Comment. p. 115. (r) T. II. epist. Luteri Lat. Jenens. f. 15. T. II. Germ. Jenens. f. 70.

rum abiit, suamque demum reperit Wittenbergam. Tu, lector orthodoxe, recole
piam memoriam Tanti Viri, tamque insignis atque fidelis Domini dominantium,
servi, cujus opera merces gratiosa die illo retributionis novissimo abunde se-
quetur.

Luteri ami- §. 141. Reperiebat Luterus fidos & invidos Isenaci. Hi omnes ferè
ci & inimi- Clerici & Monachi erant, qui sermones ejus non poterant concoquere.
es, Pignus dederat Parochus in omnes vaccas suas, si non ante festum Michae-
lis ille cum omnibus asseclis suis confunderetur publicè. Et Albert. Krantz,
D. primùm Theolog. in Acad. Rostoch., postea Lector in Collegio Ham-
burgensi, cùm paucis ante mortem diebus decumbens propositiones Luteri
de indulgentiis accepisset: ô frater, dixit, abi in cellam tuam, & dic: Mife-
rere mei Deus! (s) Sensim tamen mentes & verba cuncti mutârunt sua;
Fr. Lamber- siquidem Franciscus Lambertus (in exilio suo Joann. Serranus dictus) mo-
tus, nachus circa natalem Domini ex Galliis hûc concesserat, quem Luterus
Wittebergam ire iussit, sumtibus Electoris ibi sustentandum. (t) Factus
1523. demum Professor Theologiæ Marburgi. (u) Primos & primarios inter,
Iac. Strauss, hîc qui consenserant, fuit Jacobus Straussius, S. Th. D. Extat quædam ejus
homilia typis exscripta, quam anno MDXXIII. in templo Franciscanorum
recitavit ex verbis Paullinis: (w) qui mortuus est, justificatus est à peccato;
I. Plunder, in qua purgatorium fortiter oppugnavit. Eod. anno prodiit Joannis Plun-
deri Carthusiani (in ordine Hieron. dicti) epistola, in qua rationem red-
dit desertæ suæ religionis Priori & Visitatori Norinbergenfi. Straussius à Ca-
rolstadianis jam infectus haud firmo ambulabat passu, docens publicè: Usu-
ras in genere esse illicitas. Quam thesin, scripta de hac singulari epistola ad D.
conciones Gregor. Pontanum, Cancell. Elect. Sax., seriò improbat Luterus, autorque
seditiosa, est, ut ad publicam palinodiam compellatur iste. Plures subinde concio-
nes habuit planè seditiosas, ut odisse eum cœperint Clerici & cives corda-
tiores; Müntzeriana cohorti & tumultuantibus rusticis haud parùm fave-
re videbatur. Quod subolfaciens Luterus, ad Spalatinum, Aulæ Elect. Sax.
Ecclesiastem, ita scribit: (x) Valde vellem, D. Strauf., sua quoque regna queren-
ti, per Principes inhiberi. Non deest homini furor, sed locus & tempus. Jam-
dudum licet occultè nos ei parùm probamur, qui rusticum illum seditiosum (Th.
Müntzer.) totum Carolstadiensem, nobis longè præfert, quem tu Norinberga
mirabaris, sed nequam inventus est, & ut dicitur, monachus simulatus rustici
surbatores vultu. Mirum sanè, Strausium in famosa ista seditione non fuisse cum cete-
occisi, ris ad supplicium capitale raptum, quod tamen rusticis duodecim contigit,
qui rebellium turbæ se immiscuerant, ideoque capti inque foro decollati fue-
runt unà cum Ecclesiæ Diacono Paulo. Contra Georg., Parochus ad
D. Georg.

(s) Chytr. L. VII. Hist. Sax. p. 223. (t) T. II. epist. Luteri p. 110. B. 121. A. 126. B. 128.
B. (u) Josias Simler in Bibliothec. f. 203. (vv) Rom. VI. 7. (x) T. II. epist. f. 289.

D. Georg. & M. Thom. Neuenhagen, quem Luterus Evangelistam Isnacensem D. Georg. & vocat, dogmata ejus constanter defendebant. Interim Henricus Pfei M. Th. con-
fer & Thom. Müntzer, multos ciebant motus in Imperiali Mühlhuf, ut, stantia,
Senatu à rabiosa plebe dejecto, novus substitueretur, quem perpetuum, motus Mühl-
(den ewigen Rath) appellitabant. Exituri jam urbe monachi congre- hufini,
gabantur ante Nudipedum ædem, & sic bini ac bini, præeunte servo pu- Monachi
blico municipali, (Grohnboten) muscarium dextrâ gerente, per por- ejecti,
tam Nicolaitanam educebantur. Capitaneus rusticorum, lanificus Fac- rusticor.
chensis, qui in urbem irruperat, cum focis suis extra portam Prædica- Capitaneus
torum capite truncatus est. Memorabilis historia, quam Joann. Schraderus,
Pastor Alvenslebenensis, (y) ex autographo Strausiano refert de vesano Senator ex-
quodam Senatore, qui anno MDXXIII. die Martis post Margareth. in communi-
curia, templo vicina, concionem inter choreas instituere volens, eo casus.
dementiæ pervenit, ut Strausium, preces populo de cathedra sa-
cra prælegentem, ita affatus sit: Wenn hat dein Waschen ein En-
de? müssen wir dir alle zuhören? &c. Quem ille, ob execranda scan-
dala, sacro & terribili fulmine percussit. Ex Judæo baptizato fit Mona- ludam ba-
chus Dominicanus, ex hoc verò bipedum nequissimus, qui Franciscanis ptizatus
multas injurias fecit, ut vix tuti amplius in urbe forent, prolixius id nebulo,
exponente Annâ Mecklenburgicâ, tanquam sorore Ord. Franciscan. stri-
ctioris observantiæ, Joanni, Sax. Duci, cujus auxilium & protectionem implo-
raverat illa.

§. 142. Suprà dixi (z) de fonte in foro mercuriali, protulique literas Se-
natûs, quæ alias nunc subjungo.

Wir Rathmeister / Râthe und ganze Gemeinde der Stadt Eisen-
nach thun kund und bekennen hiemit offenbahr / vor Uns und alle unsre
Nachkommen / Nachdem Wir hiebevorig Jahre vor Alters gemeiner Stadt
halben mit den Achtbarn und Wârdigen Herrn Dechant / Capitul und Vi-
carien gemeinlich U. L. F. Stifft- Kirchen alhie zu Eisenach / des Borns hal-
ber / im Krimmelbach gelegen / welcher bemeldtem Capitul und Vicarien die
Helffte / uns und gemeiner Stadt die andre Helffte zuständig / durch versie-
gelte Contract verbrieffet / und gegeneinander verschrieben / wie es allenthal-
ben auf Ewigkeit damit gehalten werden sol. Diemeil aber jetzt künfftig vor-
gefallen / daß Wir der Rath / mit Vollwort der Gemeine / vorgenommen /
gemeinem Nutz zu gut / ein neu Brauhauß zu bauen / dazu Uns Wassers von-
nöthen / Haben Uns gedachte Herrn Dechant / Capitul und Vicarien Erl.
Meinung und Nachbarschaft zu Förderung solches Gebaues und gemei-
nem Nutz diese Erl. Gunst und Willen gethan / daß Wir den Über-
fall / so doch überflüssig an Wasser vorhanden / und vergebens über-
über-

§ 24.
fons in foro
mercuriali.

(y) Part. I. p. 170. seqq. des ausführlichen Kirchen-Formulars / (z) vid. suprà §. 93.

überfällt / und hinweg fleußt / in besondere eigne Röhren auf unser eigene Kost faßen und führen sollen und mögen / doch also bescheidenlich / daß dieselbe Röhren / darin solcher Überfluß gefaßt wird / zweyer Finger breit höher über der Grund-Röhren Wasser ihrem Capitels Born zuführen / als lezeit gelegt werden sollen / wo aber solche Neuerung des Überfalls / wie oben berührt / an Zutragung des Wassers ihnen an ihrem Born Abbruch thäte / oder schädlich wäre / so soll dieser neue Contract / welchen sie aus Gr. Gunst und Willen nachgelassen / die vorigen alten aufgerichteten Briefe und Verschreibungen von Uns beyden Theilen bewilligt und angenommen / hiemit und durch unverkleinert / ungeschwächt und unverändert / sondern ihres Inhalts bey voller Krafft und Macht seyn und bleiben / alles treulich und ohne Gefehrde. Des zu Urkund haben Wir obgedachte Rathsmeystere und Räte zu steter Festhaltung dieses mit unserm Stadt-Secret vor Uns und alle Unsre Nachkommen wißentlich versieglet / Geschehen im Jahr nach der Geburt Christi Jesu unsers lieben HERN 1524. aufm Sontag nach Corporis Christi.

Eod. anno edidit *Menius* Commentarium in *Acta Apostolorum* impressum Norinbergæ, teste *Georg. Draudio*. (a)

1525.

§. 143. Interim *Fridericus Sapiens*, relicto diademate Imperiali *Carolo V.*, nephritide extinguitur. Rustici seditiosi populantur urbem, monasteria & agros. (b) *Wicelius* Innam profugus, ob desertum Papatum, delituit hic aliquandiu, donec conflata per rusticos publica seditionis & adulterii falso insimulatus, à *Theodorico Farenrodo* Satrapa factus est extorris. (c) *Pseiferus* autem, *Müntzerus*, & alii turbatores, *Müllhuse* pœnas dedere infantiæ suæ. (d) Divulgârat *Strausius* scriptum sub titulo: *Aufrubr/ Zwietracht und Uneinigkeits zwischen wahren Evangelischen Christen zukommen &c.* In hoc excusat purgatque se à seditionis suspitione, referens: se odio & calumniis pressum isto anno è Thuringia fugisse, in qua tribus annis sacro munere functus erat. Addo epistolam à *Lutero M. Neuenhagio* inscriptam d. 3. Sept. 1526.

1526.

Gratiam ac pacem in Domino. Locutus sum cum *Georgio*, Parochio tuo, de his, quæ postulasti, mi *Thoma*, placetque, ut libertatem Evangelicam verbo tractes, tum ceremoniis prorsus liberè utaris, contempto Satana cum suis contentiosis, sciens quoniam Satan est. Denique malo Te in despectum *Strausii Strausianorum*, excedere in hanc partem, quàm uno digito illis in suam partem cedere. Quod si in te multa blaterent, tu fortiter contemne, ac neque audias, neque nôris eas. Imparem Te & *Strausio* longè inferiorio.

(a) in catalog. catalogor. seu biblioth. classica pag. 2. (b) Spangenberg. chron. Sax. c. 362. f. 648. (c) Brovver. L. IV. Antiqu. Fuld. p. 339. (d) Spangenberg. chron. cit. l. d. Fabric. L. VII. orig. Sax. f. 368.

feriorem jactabunt. Hoc tu pro laude ducas, & Deo gratias age, quod pernicioso contentiosoque, denique seditioso dissimilis traducaris. Tu servito Christo, ille Satanæ serviit. Tantum verbo conscientias liberas serva & id diligenter. Indignæ sunt ceremoniæ, ut propter eas contendamus; tamen ne contentiosis subjiciamus, fortiter contra eos sunt servandæ. Vale & ora pro me.

§. 144. Anno sequente d. 2. Jul. Joann. Frideric. I. Torgæ in matrimonium duxit Sibyllam, Joannis III. Ducis Jul. Cliv. & Mont. Fil. Scripsit etiam ^{1527.} ^{nuptia} *Menius* apologiam contra *Conradum Klingium*, monachum Erfurtensem, sub ^{1. Frid. 1.} rubro: Verantwortung der Evangelischen Lehre / cum præfatione Luteri. Anno MDXXIX. mandante Elect. Sax. Joanne, prima visitatio ecclesiastica, ^{1529.} quæ superiori anno in Electorali Saxonia cœperat, continuata est, eaque de- ^{visitatio} mandata *Christophoro Plaunitzio*, Equiti Aurato, *Friderico Wangenheimio*, M. ^{ecclesiasti-} *Philippo Melanthoni*, *Frid. Myconio* & *Iusto Menio*. Relatû digna historiola à ^{ca,} ^{historiola,} laudato *Melanthone* notata. Cùm, finitâ hac visitatione, *Myconius* & *Menius* ab Electore peterent confirmationem donationis, Ecclesiæ ejusque ministris factæ, inque literis suis citassent dictum *Esaïæ*: (e) *Reges erunt nutritores Ecclesiæ, & Regina nutrices*: ita delectabatur Bonus Princeps, ut jussit sibi locum monstrari, statimque donationem clementissimè confirmavit. Hâc occasione *Menius* primò Gotham, inde *Isnacum* pervenit, factus hujus Ecclesiæ Past. & primus Superintendens. Natus erat Fuldæ anno MCCCCXCIV. ^{vita Me-} ^{niana,} XIII. Octobr. (alii malunt MCCCCXCIX. XIII. Decemb. Adolescens literis bene tinctus Monasterium Fuldense ingressus, mox verò à Nuncio Apostolico, cujus scriba postea erat, à votis suis absolutus est. Divulgatis Luteri scriptis doctrinam ejus amplectitur, discipulis suis *Erfurti*, quò se contulerat, privatim eam instillans. Factus deinde Ecclesiæ *Mülbergensis* in Thuringia Diaconus, Collega & Vicarius *Joannis Bockii*. Quam parochiam cum *Augustiniana* *Erfurti* (seu, ut alii volunt, *Thomana*) anno MDXXII commutavit. Inde cœpit innotescere Lutero anno MDXXVII. qui quater ei scripsit, & sequente anno bis, (f) faciens mentionem apologiæ *Meniana* contra *Klingium*, lapsus item Sacramentariorum, simul & ingratitude Erfurtensium erga Evangelium reprehendens. Eod. anno Luterus edidit fidelem admonitionem ad omnes pios Christianos *Erfurti*, in qua laudat *Menii* citatum librum contra *Klingium*. (g) Tandem concessit Gotham *Menius*, ubi discipulos *Erfurto* secum tractos erudit, & simul publicè in templo sermones ad populum habuit. Edidit ibi libellum, cujus rubrum: *Oeconomia Christiana*: quem *Luterus* præfamine, auxit, & Capitaneo *Wittebergensi*, *Joanni Metschio*, dedicavit. ^{œconomia} ^{Christiana,}

(e) c. XLIX. 23. conf. Melanthon. T. II. Declamation. in orat. de Joanne, Sax. Elect., (f) vid. T. II. epist. Luter. p. 331. a. 342. b. 360. b. 375. a. 378. b. (g) vid. T. IV. Jen. Germ. f. 334. & T. II. Isleb. f. 498.

cavit. (h) Ipse verò *Menius* eum inscripserat *Sibylla*. *Joann. Frid. Elect. conjug.* Licet verò ille tùm vocaretur ad gubernationem Ecclesiæ *Isenacensis*, quam & suscepit, tamen à Saxonibus nostris, suadente forsàn *Lutero*, ad alia negotia ecclesiastica adhibebatur, siquidem omnibus visitationibus in Thuringia interfuit, etiam cum *Eberhardo de Tanna*, Præfecto *Isnacensi*, synodo *Marburgensi*, seu colloquio Theologorum Saxoniorum, Helvetiorum, aliorumque, de re sacramentaria conferentium, ut ex carmine *Euricii Cordi*, ad Theologicum hoc Collegium scripto, patet.

Synod. Mar-
burg.

poëma En-
ric Cordé.

Insignes verbi Proceres, argute *Lutere*,

suavis *Oecolampadi*,

Magnanime Zwingli, pie Schnepfe, dilerte Melanthon.

fortis *Bencere*, candido

Hedio, præcellens Osiander, strenue Brenti,

amice *fona*, acer *Crato*.

Et solidâ plus mente valens, quàm corpore, Mens,

magne *Dionysi* & *Myconi*;

Ac reliqui, bona turba, Viri, quos inelytus Heros

Princeps *Philippus* acciit.

Christicola que suos urbes misere Ministros.

& Præfules Episcopos.

Ut nova tollatis divisæ schismata sectæ,

veramque monstretis viam.

En cupido supplex nunc vera Ecclesia voto

vestros cedit flens ad pedes,

atque per intima Vos communis viscera Christi

adjurat, obsecrat, monet,

ut sanctis studiis Superi pro laude tenentis

& omnium fidelium

Quærenda (hæc vobis incumbit cura) salute

tractetis hoc negotium.

Unde ratum iudex decretum prædicat orbis

Sancto profectum Spiritû.

Erat verò *Menius* auditor saltem, ideo in indice colloquentium non reperitur apud *Luterum*. (i)

§. 145. Nec ingratae erunt literae D. Justi Jonæ *Gvilielmo Reifsenstenio*,
Consiliario Stollbergenfi, de hoc conventu transmissæ.

Gratiam & pacem Dei in Christo JESU. *Isennachi* proximè, carissime *Grilhelme*, Amice ac Patrone vetus, recepi, me tibi scripturum per occasio-
nem de rebus *Conventus* illius quorundam in Germania, qui nunc,

(h) *vid.* T. IV. *Jensen*^c. *Germ.*, f. 504. (i) & *cit.* *Tom.*, f. 511. & 512.

autore & auspice Hessorum Principe in Marburg (*Philippo*) institutus est. De hoc breviter sic habeto. Alterâ die post *Michaëlis* pervenimus *Marburgum*, ut uno verbo dicam, clementer omni genere humanitatis & planè *βριση* excepti à Principe Hassiæ. Diversoria quidem primùm nobis destinata erant satis comoda in urbe, sed ex certis causis mutavit Heros Hassicus sententiam, & nos omnes excepit in arce hospitio & mensa regali. Is honos habitus in his sylvis non tantùm literis & Musis, sed etiam Deo vero & Christo, cujus verbum prædicamus. Utinam ad gloriam Christi omnia dirigantur! Sextâ feriâ post *Michaëlis*, privatim, sic rem ordinante Principe, collocuti sunt hi, qui utrinque sunt duces doctrinæ, *Luterus* cum *Oecolampadio*, *Philippus* cum *Zyvinglio*: sed tùm non convenit inter eos. Die mox sequenti, Sabbatho post *Michaëlis*, cœptum est colloquium, non quidem publicum per omnia, sed tamen coram Principe, admissis Aulicis Principis Hassiæ & Consiliariis primæ notæ, & his, quos utrinque Antagonistæ secum adduxerant. Aderant ex altera parte *Zyvinglius*, *Oecolampadius*, *Bucerus*, *Hedio*, & cum his *Jacobus Sturm*, Senator summus Argentinenfis, quem nôsti, Vir minimè mediocris; item *Ulricus Funck*, Tigurinus Senator, *Rodolfus Frey*, Basileensis Senator: ex altera parte *Luterus*, *Philippus*, *Eberhard à Thann*, Præfectus Isnacensis, ego *Jonas*, *Caspar Cruciger*, & reliqui nostri. Coram Principe, assidentibus Aulicis omnibus, mensa posita confederunt quatuor illi, *Luterus*, *Philippus*, *Zyvinglius*, *Oecolampadius*. Cùm ventum esset ad colloquium, & jam proposita utrinque argumenta, *Oecolampadius* urfit penè toto biduo hoc argumentum: *Christum habere verum corpus, & esse in cælo*. Nullum autem verum corpus posse esse in pluribus locis. Secundò sic immoratus est texto capiti Joannis de spirituali manducatione carnis & bibitione sanguinis, ut rem eandem tantùm aliis verbis dixerit. *Luterus* non passus ullâ vi aut astu extorqueri verba Christi in cœna simplicibus & claris verbis pronunciantis: *hoc est corpus meum*: & verba *Pauli*: *hoc accepi à Domino*. Hoc malè habuit adversarios, ac per stomachum ferè vorârunt petitionem principii. De hoc acerrimo certamine coràm Tibi dicam, aut è *Witeberga* scribam, & aliquid etiam audies à præsentī latore, tuorum liberorum pædago. Dominicâ post *Michaëlis* reditum est ad colloquium sub spe concordia, sed tamen disputatio protracta est penè usq; ad vespèram. Tandem adversariis suum errorem mordicus tenentibus, & nobis etiam nihilo segnius partes veritatis defendentibus, discessum est. Et haud scio, an ulla unquâ nunc futura sit de sacramento inter Nos concordia. Hodie, die *Lunæ*, Princeps per suos Consiliarios & eruditos adhuc quærit vias syncretismi alicujus. Sed de re & negotio sacramenti non sarcietur gratia aliqua, non coibit concordia. Vellem, mihi tui copiam dari jam coram, ut audires, quid de ingeniis singulorum judicem. In *Zyvinglio* agreste quid & arro-

gantulum : In *Oecolampadio* mira bonitas Naturæ & clementia : in *Hedione* non minor humanitas ac liberalitas ingenii. In *Bucero* calliditas vulpina, perversè imitata prudentiam & acumen. Docti sunt omnes : nihil dubium, præ quibus Papistæ non sunt adversarii habendi. Sed *Zyvinglius* iratis Musis & invitâ *Minervâ* videtur versatus in literis. Sed de his omnibus coram Principe spectatore unus omnium in hoc theatro excellentissimus fuit, & dicitur palam proclamasse : *nunc malo simplicibus verbis Christi credere, quam acutè cogitatis hominum.* Sed Deo res tota est in manu. Exerudit, qui non sunt incelebres, adfuerunt *Osiander* è *Noriberga*, *Brontius* ex *Hala Suevorum*, uterque doctissimus & humanissimus ; deinde *Hedio*, *Lonicerus*, *D. Stephan.*, *Concionator* è *Francfordo*. Confluxerunt plerique alii ex *Rhenanis* partibus è *Colonia*, *Argentina*, *Basilëa*, *Helvetiis* &c. sed non sunt admissi ad colloquium. Fiebat enim hoc in interiori hypocausto ad cubiculum Principis. Exceptis nobis reliqui sunt exclusi. *Bucerus* etiam prolixo colloquio privatim mecum multa dissertavit in maximis articulis de *Trinitate*, de *peccato originali* &c. Concordavimus, tantum relicto articulo *Eucharistiæ*, in quo non concordatum est. Vale. Datæ raptim *Marburgi* in mediis occupationibus.

*Menius pri-
mus Super-
int.*

ades ejus,

§. 146. Finitâ hâc synodo & visitatione *Thuringica* *Menius* *Isenacum* migravit, constitutus ibi Pastor & Superintendens. Conciones habebat in templo *Franciscanorum*, quod jam dudum *Strausius*, ejectis monachis, occuparat. Cumque pro Pastore tunc non esset in urbe commodæ ædes, ipse suas emit in superiori platea Prædicatorum, (in der obern Prediger Gassen) quas postea incoluere *Amsdorffius*, *Stambergerus*, Consiliarius Ducalis, & *Widemerckerus*, *Phyl. Isenacensis*, nunc *Bartholomæus Kelner*, Secret. Ducalis. Vide sis etiam memorabilem historiam, quam ex *Melanthonis* ore recitat *Manlius* (k) de mendico homicida.

1530.
& liber
contra Ana-
baptistas,

oblato con-
fess. Aug.

1531.

fœdus
*Schmalcal-
dicum.*

§. 147. Cœperant *Anabaptistæ* in urbe & agro nostro nidulari, de quorum perversa doctrina elegantem libellum edidit *Menius*, *Philippo*, *Hasslæ* Principi, inscriptum, citatumque à *Lutero*. (l) Turbæ huic sese associarant *Melchior Rinck*, Past. *Eccardshusæ*, (vulgò *Græcus* dictus,) & *Joannes Römer*. Eod. anno *Joann. Frideric.* confessioni *Augustanæ* subscripsit, eamque cum reliquis Imp. Proceribus *Carolo V.* obtulit *Augustæ Vindelicorum*. Sequentē *XXIX. Mart. Joann.*, *Saxon. Elector*, cum quibusdam Principibus & urbibus *Germaniæ* singulare fœdus in annos sex constituit, quod à *Schmalcaldia* civitate, in qua primùm convenerant fœderati, *Schmalcaldicum* appellari, magnumque exin nomen habere cœpit. Præcipuè verò hoc ipso cautum est, ut, si cui sociorum fortè vis à Pontificiis inferretur, atque adeò religionis ergo periclitari contingeret, à reliquis auxilia in tempore præstarentur; id quod

(k) T. II. collect. p. 5. (l) Tom. V. Jencal. f. 531. B.

quod sacramento fuit confirmatum. Cœptam visitationem ecclesiasticam 1532. perterritus *Joann. Frideric.* Elector tempora cautè temperabat tempore. De-
siderabantur idonei ministri, (hinc fabri & sutores aliquando in sacra cathe-
dra conspiciantur,) deerant stipendia & nervus rerum gerendarum, in-
primis cum adhuc multi alendi forent, qui Papæ nuncium miserant, sed ob
ruditatem ad officia sacra minimè promoveri poterant. Interim tamen scho-
lis & Ecclesiis præfati Doctores, qui Artes liberales verbumque Dei me-
thodicè & orthodoxè traderent. Edidit hoc anno *Menius* explicationem super
I. & II. Samuel. libr. impressam Wittenbergæ. At ille humani quid patitur
in reformatione minoris Catechismi *Luteri*, substituendo scilicet suum cum
inscriptione: CATECHISMUS JUSTI MENII. Quamvis enim nihil
admiscuerit, quod doctrinæ *Luteri* repugnet, eamve obscurat, labor tamen
inutilis erat. Ideo publicâ autoritate abrogatus, & *Luteranus* integritati
sue redditus, quod etiam in constitutionibus ecclesiasticis Elector. Sax. cau-
tum est.

§. 148. In gratiam posteritatis variationes istas subnecto.

In Decalogo

Præcepto primo addidit voculam *allein*. Wir sollen Gott (*allein*)
über alle Dinge fürchten. *variationes Meniana,*

Exordio explicationis *Luteranæ* in reliquis præceptis omnibus inserta
particula *also*:

Wir sollen Gott (*also*) fürchten und lieben &c.

Præceptum quartum ita docet: Du sollt deinen Vater und deine
Mutter ehren / auf daß du langes Leben habest auf Erden.

In Symbolo Apostolico

Articuli primi rationem sic reddidit:

Ich glaube / daß mich Gott und alle Creatur / mit Leib und Seel / Sinn
und Vernunft / und allen Gliedern geschaffen hat / und noch immerdar mit
aller Noturfft und Nahrung versorgt / für allem Ubel bewahrt / und das al-
les aus lauter väterlicher Güte und Barmherzigkeit / das ist gewißlich
wahr.

Artic. II.

Ich glaube / daß JESUS Christus / wahrer Gottes und Marien
Sohn / sey mein Herr worden / der mich verdammten Menschen von Sün-
den und Tod / und aller Gewalt des Teufels erlöset hat durch sein unschuldig Ley-
den und Sterben / auf daß ich sein eigen sey / ihm zu leben und zu dienen in
ewiger Gerechtigkeit / gleichwie er auferstanden ist vom Tode / lebet und re-
giert ewiglich / das ist gewißlich wahr.

Artic. III. Ich glaube / daß mich nicht mein eigne Vernunft / son-
dern der H. Geist durchs Evangelium zum Christlichen Glauben bracht / und
darin

darin geheiligt habe / gleichwie er die ganze Christenheit auf Erden in solchem Glauben versamlet und heiligtet / in derselbigen alle Sünde vergiebt / am jüngsten Tag alle Todten aufferwecken wird / und mir mit allen Gläubigen in Christo ein ewiges Leben geben wird. Das ist gewißlich wahr.

In oratione Dominica.

Totam præfationis expositionem omisit : Gott wil uns damit lo-
cken &c.

Petitio prima ita habet :

Wie heißt die erste Bitte? Vater unser/der du bist im Himmel/
geheiligt werde dein Name.

Was ist das gesagt? Das ist: Hilf uns lieber Vater / daß wir
deinen Namen/wie der an ihm selbst heilig ist/also durch dein heilig Wort
erkennen/und nach demselben ein göttlich Leben führen mögen. Behüte uns
lieber Vater / daß wir mit falscher Lehre und bösem Leben deinen Namen
nicht entheiligen noch verunehren.

Petitio secunda : **Dein Reich** &c. Das ist : Gib uns lieber Vater dei-
nen H. Geist / daß wir deinem heiligen Wort durch deine Gnade glauben/
und göttlich leben mögen hie zeitlich und dort ewiglich.

Petitio tertia : **Dein Wille** &c. Das ist : Hindere / lieber Vater / al-
len Rath und Willen des Teufels / der Welt / und unsers Fleisches / die
uns deinen Namen nicht heiligen / noch dein Reich nicht kommen lassen
wollen ; Stärke und behalte uns in deinem Wort und Glauben bis an un-
ser Ende. Das ist dein gnädiger Wille.

Petitio quarta : **Unser täglich** &c. Das ist : Laß uns/lieber Vater/von
dir erwarten/ und mit Dancksagung empfangen / auch recht und wohl ge-
brauchen unser täglich Brot / das ist/ allerley Leibes Nahrung und Not-
turft dieses Lebens.

Petitio quinta : **Und erlaß uns** &c. Das ist : Laß uns / lieber Vater/
unsrer manchfaltigen täglichen Sünden in unserm täglichen Gebethe ge-
gen dir nicht entgelten/sondern sey uns gnädig/und vergieb uns. So wol-
len wir um deinetwillen wiederum herzlich vergeben und wolthun allen de-
nen/die uns beleidigen.

Petitio sexta : **Und führe** &c. Das ist / behüte uns / lieber Vater/wenn
wir vom Teufel / der Welt / und unserm Fleisch mit Mißglauben / Ver-
zweiflung/und andern großen Sünden und Schanden angefochten wer-
den/daß wir doch nicht überwunden werden / sondern endlich obliegen/und
Sieg behalten.

Petitio septima : **Sondern erlöse** &c. Das ist : Erlöse uns / lieber
Vater/von allerley Ubel Leibs und der Seelen/Gutes und Ehre. Bescheere
uns

uns ein seliges Ende / und nimm uns mit Gnaden von diesem Jammerthal
in dein Himmelreich.

Amen das ist : es ist gewislich erhört / dieweil Er uns zu bitten be-
fohlen und zu erhören verheissen hat / Amen !

In cap. de Baptismo.

Was ist die Tauffe ? Die Tauffe ist nicht allein ein schlecht natür-
lich Wasser &c.

Wie kan Wasser solche große Dinge thun ? Schlecht Wasser thut
freylich nicht / sondern das Wort Gottes / darein solch Wasser verfaßt ist / das
thut / so man glaubt und machet / daß die Tauffe ein gnadenreich Wasser des
Lebens / und ein Bad der neuen Geburt ist im Heiligen Geiste.

Wo stehet das geschrieben ? S. Paullus zum Tito cap. 3. spricht :
Nach seiner Barmherzigkeit hat uns Gott selig gemacht durch das Bad
der Wiedergeburt und Erneuerung des H. Geistes &c.

In cap. de S. Cœna.

Wie kan leiblich Essen und Trincken solche große Dinge thun ?
Schlecht leiblich Essen und Trincken thut freylich nicht / sondern das Wort
Christi : **Für euch gegeben und vergossen zur Vergebung der Sünden.**
Um welches Wortes willen das leiblich Essen und Trincken auch eingesetzt
ist. Dasselbige thut / so man glaubet. Und das macht / daß der Glaubige
nicht allein schlecht leiblich isst und trincket / sondern daß er auch geistlich
und in rechter Warheit empfähet das jenige / so die Worte sagen und lau-
ten / als nemlich Vergebung der Sünden.

Wer empfähet das Sacrament würdiglich ? Der ist recht würdig
und wohl geschickt / der in Neu und Leyd an diese Worte glaubet : **Für euch
gegeben und vergossen zur Vergebung der Sünden.** Wer aber an sol-
che Worte nicht glaubt / der ist unwürdig und ungeschickt. Denn das Wort
(**Für euch**) wil ein glaubig Herz haben.

§. 149. *Paulo ante obitum Joannis D.S. variae apparitiones in aëre vi-
sa, arbor scilicet vetus, sed marcida & everfa. Tum cataphractus eques, arborem
viridem ramis truncatam gestans. Sequebatur canis albus venaticus, & crux
atra in densa nube. Denique fulmen, ex eadem nube magno cum fragore
prorumpens, tantam vim flammarum secum ad terram detulit, ut vicinum
pagum, in quem mittebatur, incensurum videretur. (l) Anno MDXXXV. 1535.
Joann. Frideric. Vinaria confirmat privilegia urbis nostrae. Idem foedus Schmal-
caldicum à Patre inchoatum renovat. (m) Christiani Cotta filia muta, con-
firmata, ad sacram synaxin accessit. Audiit ex ore Luteri Sebast. S. Cœnam
Boë-admissa.*

T

(l) Melanthon Declamat. T. III. p. 117. Rosin. in exempl. pietat. illustr. de Joann. Elect.
Sar. Mich. Sachs Kaisers Chronik in Carolo V. c. 8. f. 344. Titius im Exempelbuch c. 29.
memb. 3. hist. 3. p. 708. (m) Chytræus L. XIV. Saxon. Sicidan. L. VII. & IX. Thuan. T. I.
hist. L. I.

1536.
conventus
Theologor.

Boëtius, Superintendens postea Hallensis; quod si adsint indicia, ut desideret, admittatur. (n) Anno sequente XIV. Maj. conventus institui debebat *Isnaci* Theologorum Saxoniorum & superioris Germaniæ propter ineundam concordiam in causa sacramentaria. Comparuere *Wolfgangus Capito* & *Martin*. Strasburgensis, *L. Martin. Frecht*, Ulmenfis, *L. Jacob Other* Eslingensis, *Gervasius* Scholasticus Memmingensis, *Joannes Bernardi* Francfordensis, *M. Bonifacius* Lycosthenes, & *Wolfgang. Musculus*, Augustani: *Martin. Germanus* Fuldenfis, *Matthæus Aulberus*, & *Joannes Schrodinus*, Reutlingensis Ecclesiæ Ministri. *Luterus* verò morbo impeditus venire haud potuit. Ergo *Crimmam* eos evocavit, diemq; XXI. Maj. conventui dixit. Quia verò exteri Theologi *Wittebergæ* videndæ desiderio tenebantur, ad *Crucigerum* & *Philippum* [iter *Grimmen*se jam tum ingressos] tabellarium ablegantes rogârunt, ut domum redirent ocius, quod diuturni voti sui compotes facti *Wittebergæ* cum *Lutero* & ipsis colloqui possent. Die XVII. Maji venere *Gotham* ad *Frid. Myconium*. Qui unâ cum *Menio* nostro *Wittebergam* usque eos comitabatur, flexisque non parùm animis illorum ad concordiam, rem suam egerunt feliciter, perducto conventu ad optatum finem. (o) Eod. anno omnes campanæ, exceptis iis, quæ in æde *Nicol.*, *Georg.* & *B. V.* pendebant, fractæ, inque tormenta bellica conversæ, quæ verò direpta, inque *Italiam*, *Belgium* & *Hispaniam* vecta sunt. Anno MDXXXVII. *Menius* erat Assessor Synodi *Schmalcaldensis*, cujus mentionem ipse facit, narrans historiam memorabilem in libro, cujus rubrum: *Verantwortung Justi Menii auf Illyrici Verleumdung und Lâsterung*. (p) Cumque ad alia negotia citius avocaretur, vice ejus *Myconius*, Antistes *Gothanus*, articulis *Schmalcaldicis*, nec non tract. de primatu & potestate *Papæ*; item de potestate & jurisdictione *Episcoporum* subscripsit. (p) Sermones *Luteri*, in morbo suo nephritico prolatos, & à *Myconio* notatos, repetit *M. Nic. Rebhan*. (q) Finem *Luteri* autem vide post alios apud *D. Sagittarium*. (r)

campana in
tormenta
bellica ver-
sa,

1537.
Menius in
conventu
Schmalcald.

1538.
conventus
Ord. Pro-
testantium,

§. 150. Anno sequente Congregatio Ordinum Protestantium hîc erat, cui Legati Principum interfuere. Tractata potissimum politica de auxiliis contra *Turcas*, de pace religiosa inter Status Imperii, de causa *Goslariae* & *Brunsvici*, fœderi *Schmalcaldico* addictarum civitatum, quas *Heinricus* Brunsvicensis rapinis & incendiis miserè vexarat. (s) Recepta in id fœdus nûm fuit *Elisabetha*, *Hassiae* Principis soror, vulgò dicta *die Herzogin von Rôchlig* / *Joannis D. S.* vidua. Petiere quoque admitti *Hallenses*, *Suevi* & *Heilbrunnenses*, idque per *Augustanos* & *Ulmenfes*. Quoad ecclesiastica, Hel-

(n) *Dedekenn. in consil. & decision. Vol. I. P. II. f. 299.* *Balduin. L. II. cas. cons. c. 12. p. 458. col. 2.* *Conf. P. II. Zeitsfûrg. erbaulich. Lust them. 115.* (o) *vid. Osiand. Hist. ecclesiast. Cent. XVI. p. 248.* (p) *edir. Wittenb. 1555.* (p) *Luter. T. VI. Jen. f. 558. a. & 556. a.* (q) *L. II. Hist. laudar. (1) in hist. Joann. Friderici p. 25. seqq. (s) Idem. l. c. p. 23.*

Helvetii literas aliquot, unâ cum responso Luteri, ad Elect. Sax. & Landgrav. Hassiæ mittebant, quæ in hoc confesso publicè lectæ fuerunt, creditumque est, multum boni inde oriturum. Finem conventus habuit IX. Aug. (t) Eod. anno Dominicâ *Esto mihi* decessit *Ernestus Hâarstallius*, cujus epitaphium, ob titulum tunc usitatum, addo: Anno 1538. ist der Edle und **Ehrveste Ernst von Harstall** auf Sontag Esto mihi in Gott selig verschieden. Gott V. L. I. E. F. Auferstehung. Hic arcem *Mila*, quam vulgò das **blaue Schloß** nominant, condidisse fertur.

*E. Harstalli
obitus,
das blaue
Schloß/*

§. 151. Anno MDXXXIX. vocat *Henricus D. S. Menium* ad visitandas & reformandas Ecclesias Misnenses. Collegas habuit *Luterum*, (ad tempus saltem) *Iustum Jonam*, *Georg. Spalatinum*, *Casp. Crucigerum*, *Joann. Pfeffingerum*, *Frid. Myconium*, *Joann. Weberum*, & aliquos ex nobilibus & politicis. Scilicet *Georgius*, D. S., pertinax Papista, die XXIV. April. fato functus suo. Successorem habuit *Henricum*, Fratrem Luteranum. Cautum erat testamento *Georgiano*, ne forma religionis Romano-Catholicæ in regione sua mutaretur unquam: misâ insuper legatione ad *Henricum*, consensus ejus petebatur, additis magnis & speciosis pollicitationibus, si hac in re gratificaretur Fratri. Sed *Henricus* doctrinæ Luteranæ amantissimus, mortuô *Georgiô*, operâ Electoris Sax., totam Provinciam occupat, inque ea Ecclesias reformat. Conscripta tûm fuere à Visitatoribus *Agenda Ecclesiastica*, quæ adhuc utuntur Ecclesiæ Saxonicæ, quibusque *Menius* cum aliis subscripsit. (u) *Joann. Frid.* Elector Burggraviatum *Norinbergensem* Magdeburgensibus oppignorum numeratâ pecuniâ redemit. (w) *Conradus Creutzmacher*, inter Mercatores nostros tunc facilè primarius, domum illam è regione templi *Georgiani*, quam nunc das *Residenz-Haus* vocant, condidit. Conjux ejus *Catharina ab Ende*, nobilis Matrona. De colloquio habito *Berckæ* ad Vierram inter Elect. Sax. & Landgrav. Hass. ministros vide *Seckendorf.* (x) Fabricari jusserrat *Fridericus*, Thuring. Landgrav., novum altare in Ecclesia B. Virg., quod in hunc modum dotavit:

*1539.
Ecclef. Mis-
nens. visi-
tatio,*

ejus causa,

*Agenda Ec-
clesiastica.*

*Burggra-
viat. No-
rib.*

*Conr.
Creutzma-
cher,
colloquium
Berck.*

*1540.
novum al-
tare B. V.*

In nomine Domini Amen. Nos *Fridericus*, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius, Misnensis & Orientalis Marchio, Dominusque Treplirzsuensis, recognoscimus publicè, & ad universorum, quorum interest, seu interesse poterit, pervenire volumus notionem, quòd, ob honorem Omnipotentis Dei & intemeratæ Virginis Mariæ suæ Matris laudem, ad sempiternum animæ nostræ remedium, altare novum in Ecclesia S. Mariæ Inacenensis construendum decrevimus & dotandum juxta modum inferiùs annotatum.

T 2

Debet

(t) Sleidan. L. XII. p. 336. Melanthon in epist. ad Camerar. p. 306. Spangenberg. chron. Saxon. p. 370. (u) Vid. ordinat. Ecclef. Elect. Augusti Sax. f. 12. (vv) Chytr. Sax. L. XV. Hortleder. de C. B. G. Part. I. L. IV. c. 9, & L. V. c. 29. (x) comm. de Luteranismo L. III. Sect. XIX. §. 74. p. 232. a.

Debet etenim ad prædictum altare per Nos & nostros Successores idonea persona, *alibi* Presbyter existens, præsentari, qui quotidie Missam de B. Virgine legere ac servare in prædicto altari debet, & ad hoc nihilo minus esse adstrictus, qui etiam adinstar Vicarii perpetui Ecclesiæ & choro S. Mariæ prædictæ in spiritualibus tenebitur deservire. Cum & ad dictum cultum divinum perficiendum & servandum inibi commodè studeatur, quinque marcas annui censis de Prætoria civitatis, seu oppidi *Crutzeborgk* singulis annis circa festum S. Michaelis Nobis dari solitas, seu consuetas, ad dictum altare dotis nomine, & ad Dominum Joannem de Berterode, cui purè propter Deum & dicto altari providimus, jure eum, qui pro tempore fuerit, deputamus Rectorem, quousque quinquaginta marcas argenti puri dederimus ad comparandum redditus ex tunc apparandos, ritè & incorporandos altari supradicto. In cujus creationis ac dotationis evidentiam, pleniorē hanc literam conscribi desuper jussimus, ne ullis obstaculorum intervallis conceptus noster possit ac valeat mutari, sed potius illibatum suscipere incrementum, præsentibus & testibus Nobile Henrico de Plavven, dicto Rizzo, Avunculo nostro, Fratre Theodorico de Myncke, Guardiano & Confessore nostro, Arnoldo de Hersfelde, Marschalco, Friderico de Housberg, Kunemund de Storternheim, Joanne de Eysenbergk, Proto-Notario, Secretariis & Fidelibus nostris, aliisque fide dignis. Datum Gothæ anno Incarn. Dominic. MDXL. Sabbatho proximo ante diem Priscæ B. Virgin.

Eod. anno Joann. Frideric. Elector, & Joann. Ernest. D. S., cum Philippo, Hassiæ Principe, amicam fecerunt transactionem, Præfecturam *Frausenensem* concernentem. Datæ literæ die 8 post Alexii ie. XXI. Georg. Past. Jul. Eod. vitâ functus dicitur Salzæ Georg., Parochus hîc ad S. Georg. Et Philipp. Marschallus insigne fecit legatum Eccles. Georgianæ. Fuerit ille ex Marschallis Thuringiæ hereditariis, qui successerunt Ebersbergiis. (y) Ex horum gente Joann. Georg., Senior totius familiæ, Toparcha in Brottendorf, historiam marchionum Misniæ & Landgraviorum Thuring. linguâ vernaculâ conscripsit typis publicandam, cujus delineationem nuper vidi.

1541.
tertia visi-
tatio,
colloquium
Vormati-
ense,

§. 152. Tertiò nunc visitarat Menius omnes Thuringiæ Ecclesias Electori subditas, adjutus à Melanthon, Myconio, Plaunitzio & Frid. Wangenheimio, quæis additus Joannes Cotta, Senator, Vir piè doctus & prudens. Cum idem Menius ad colloquium Wormatiense iret cum Francisco Burcardo, Cancellario, Melanthon & Crucigero, tum Notario, iste Melanthon in itinere Isnacò d. XXI. V. Sept. Wittebergam scripsit Paulo Ebero de obitu Eobani Hessi, adjectis hisce distichis:

(y) vid. §. 24.

Oppres-

*Oppressit reducem, quem vexit Jafona, navis,
qua tulit auricomis velleris acer opes.
Non Te Christe tamen, quam Tu regis, opprimet Argo,
sed victor serves hanc etiam incolumem.
Nos ergo in portum deducas atque gubernes,
deleri nautas nec patiare tuos.*

*in obitum
Eob. Hefsi,*

Debebat hinc baptizati Judæus conversus. Consuluit Menius, Luterum de baptismi modo & ceremoniis, qui dixit: exuendas esse Apellæ vestes albâ indutâ, sicq; Judai, in labrum aquæ plenum collocandum & submergendum capite, more veterum. Ex gentilitate enim recens conversi festo Paschatis baptizabantur, comparentes proximâ Dominicâ in vestimentis albis. Unde Dominica ista in *Albis* dicta est: Vivere desinit Margaretha de Thanne, cui liberisque suis monumentum posuit Eberhardus:

EBERHARTUS POSTERITATI.

*Hæc memor officii statuo monumenta Parenti,
& gnatis, brevis hæc quos tenet urna, tribus.
Felicis anima, mea dulcia pignora, Christo
vivite: sic fato rite trahente sequar.*

§. 153. Sub finem hujus anni mortuo Philippo, Com. Pal. Rheni, Duce Baviaræ, Episcopo Frisingensi & Numburgensi, in ejus locum electus erat *Julius Pflug* Eques Misnicus, Vir præclare doctus, at contumax Papista, quo de ipse Luterus: (z) *Er/Julius Pflug/hat Vernunft / Kunst / und viel mehr Gaben Gottes genug / wäre wohl zum Pabsthum selbst tüchtig.* Afferens verò Joann. Frideric., Elect. Sax., non licere id Collegio, quod *Capitulum* vocant, absque ejus consensu, remotò *Pflugio*, *Amsdorfium* substituit Magdeburgò evocatum, quem die xx. Januar. anni sequentis Luterus publicè inauguravit præsentibus & unâ manum imponentibus Nicolao Medlero, S. Th. D. Past. & Superintend. Numburgensi, M. Georgio Spalatino, Past. & Superint. Altenburgensi, & M. Wolfgango Stein, Past. & Superint. Weisentelsensi. Luterus integrum libellum hac de re edidit; (a) verùm *Pflugius* emissis aliis ad Ordines Imperii jus suum asseribat, conquerens de injuria. Menius, consentiente Electore, Mülb-
sam se aliquamdiu contulit, vocatus à Senatu, ut Ecclesias scholasque ibidem reformaret. Primam concionem recitavit d. XIV. Sept. Clau-
ruit etiam *Bernhardus de Myla*, Elector. Saxonie. supremus excubiarum Præfectus & Eques, (b) oberster Befehlhaber zu Grimmenstein/
Land-

*Pflugio re-
moto*

*substituitur
Amsdorf,*

*Menius re-
format
Mülhusa,*

*Bernhard. de
Myla,*

(z) T. VIII. Germ. Jenens. f. 5. B. (a) vid. in frontispicio T. VIII. Germ. Jenens. (b) Meibom. T. III. res. German. p. 381.

- utricularius Land-Hofmeister und Rath; (c) De utriculario à dæmone necato vide tractatum à Satana necatus, gicum casum apud Luterum: (d) Edebat Menius secundum librum contra Anabaptistas Wittebergæ de spiritu eorum, inscriptum Senatui Mülhusino, cum præfatione Luteri. (e) Successorem Mülhusæ habuit Menius M. Seb. Boëtius, Sebast. Boëtium, Rectorem scholæ nostræ, post Diaconum Ecclesiæ. Videbat Amsdorfius Melanthonem clanculū colludere cum Zwinglianis. Ergo non solum alieno ab illo animo esse cœpit, sed quoque Luterum hac de re monuit, qui jam antè id subolsfecerat. Egrè hoc Philippus tulit, idemque complices ejus in literis ad amicos subinde in Amsdorfium invehebantur. 1544. Joann. Frideric. Elector, ad sollicitationem Menii, die Saturni post Galli in mandatis dedit redituum Magistro in Thuringia & Voithlandia. Henrico Monnichio, ut salariis Pædottibarum scholæ Isenacensis quotannis adderet 1545. XV. florenos, & quinque medimnos, seu modios Erfordientes frumenti. Collega scholæ, sine consensu Superintendentis, vel eligatur, seu constituatur unquam. Cœnobium Dominicanorum in scholam provincialem convertitur. Idem Elector promoturus studia pauperulorum, stipendia dedit centum & quinquaginta. (f) Idem Luterum Islebiæ in patria sua defunctum 150. Wittebergam deferri, ibique in templo arcis cathedrali honorificè sepeliri jussit. Valedixit etiam Fridericus Myconius, Staffelsteinensis Francus, Ecclesiæ Gothanæ Pastor & Superintendens, cui Menius sermonem funebrem dixit, Wittebergæ postea typis exscriptum, factus successor ejus, & tam Gothanæ, quàm nostræ Ecclesiæ Ephorus, ut ex M. Joannis Wiperti, Sch. Gothan. Con-Rect., postea Past. Sundhusani, MS. aliquo vidi, licet aliis ann. 1. Himmel/ MDL placeat. Natus hoc annò Proavus meus maternus Joann. Himmel. §. 154. Cum verò Amsdorfius de omni periculo securus in aula Vinnariensi moraretur, à Mauriti D. S. & Joann. Georg., Comit. Mansfeldensis, milite Diœcesis ejus occupatur & Pflugio redditur. (g) Elector quoque d. 1547. Amsdorf Episcopatu privatur, XXIV. April. cum Carolo V. Mülbergæ ad Albim strenuè pugnans victus captusque. Quod infelix prælium multa præcesserunt & comitata sunt prodigia, quæ singula exponit Sagittarius. (h) Boëtius librum, quem Interim vulgò dicebant, approbare recusans, Mense Julio Mülhusâ in exilium pulsus 1548. Boëtius pulsus, Halas Saxonum migravit, functus ibi Pastoris officio usque ad excessum. Scilicet Imperator promulgatam hanc religionis formulam interimisticam Augustæ Vindelicorum etiam Saxonibus nostris miserat, mandans, ut secundum eam in regionibus suis doceri & ceremonias institui curarent. Illi d. XXVI. Jul. omnes Ecclesiarum Antistites, aliosque doctos Viros, è provin-

(c) D. Sagittar. in memorabil. hist. Gothan. c. 8. p. 67. (d) in Fischreden f. 214. (e) Vid. T. VIII. Jen. f. 222. (f) Hortleder de C. B. G. Lib. V. c. 22. num. 2. (g) Sagittar. in hist. Episcop. Numburg. f. 40. (h) in hist. J. Frid. J. thes. 20.

vinciis suis Vinariam vocant, tradentes illis formulam *interreligionis* ad ly-
dium lapidem Scripturæ examinandam. Præful Moguntinus Mens. Nov. in synodo Provinciali decreta quædam condiderat, illaque typis evulgata *synodus pro-*
per totam Thuringiam sparserat, Pastoribus, *Isenacò*, *Gothâ*, *Crucisburgò*, *Waltershusâ* &c. in aulam suam Erfurtensem evocatis, obtrudere ea nitens.
At nullus comparuit. Interim *Amsdorfius* oppugnat Wittenbergenfes & *certamina*
Lipfienfes in puncto de adiaphoris, multa edens opuscula hîc & Magde- *Amsdorfii*,
burgi in causa *Interemistica* & *adiaphoristica*. Prodiit etiam libellus sub ritu-
lo: Antwort/ Glaub und Bekântniß auf das schöne und liebliche Interim
Nielaß von Amsdorff/ des verjagten Bischofs zu Naumburg. M. Winer.
in natalem M. Mich. Uranii, Philologi, Philosophi, Poëtæ & Theologi, Rect. *natalis*
postea Gymnas. Hersfeldensis, ira ludit: (i) *Mich. Him-*
mels /

Annua sacra para: crucis exaltatio surgit:

nox ea præcedens te tulit Uranie.

Uranie, Anonidum cultor, Christi q, sacerdos,
quem celebrem docto carmine Musa facit.

Lectio multijuga & variarum copia rerum,
sed studiis fors est ista noverca tuis.

Indocti cælum rapiunt: merguntur ad orcum,
ingenio famam qui mernere suo.

§. 155. Cæsar & Moguntinus fortius urgent apud juniores Saxones *1549.*
nostros acceptationem libelli *religionis* usque ad Concilium generale obser- *Cæsar. &*
vandæ *Interemistica* à Julio Pflugio, Antistite Numburgensi Electo, *Michaële Moguntin.*
Heldingio, Episcopo Sidonio, & Joanne Agricola, Elect. Brandenburg. Ec- *repetita po-*
clesiaste, consarcinati, annexâ gravissimâ pœnâ. Placuit Ordinibus con- *sulatio,*
fessionem Ecclesiarum Thuringicarum, (à Menio conscriptam) cum de-
signatione rituum sacrorum hætenus receptorum, unò codice compræn-
sam, S.Cæf. Maj. humillimè offerre, ne contra conscientiam ad aliam reli-
gionis formulam compellerentur, etiam atque etiam obtestantes. Gothæ
autem *exorcismus* multas peperit lites. M. Georg. Merula, Diacon. ibid., ali- *1550.*
quoties adjurationem Satanæ in actu baptismali sua sponte neglexerat; & *vix ob ex-*
quamvis à Menio ceterisque collegis moneretur, ne novatione scandalosa *orcismum,*
Ecclesiam turbaret, ille tamen antiquum suum obtinuit. *Merula,*
Secutus eum *Waltershusæ* M. Petrus Fuldener Past., qui, mutatâ priori voce, cum Dia-
cono suo pro *adjurare* toto biennio substituerat *precipere*. Contentio hæc *P. Fuldener,*
primùm ad Senatum Gothanum, denique ad Joann. Frid. delata. Merula Vi-
nariam vocatus à Schnepfio, Joanne Casio, & Stolsio meliora edoctus in viam
rediit, Ecclesiæ Symmisticæque suis reconciliatus. Fuldenerus quoque er-
rata agnoscens obsequium promisit. Motus autem hâc controversiâ *Me-*
nii,

(i) anno 1548. 14. Sept.

Menii libellus de exorcismo, *Menius* libellum sequente anno edidit, omnibus Ecclesiae Ministris in Ducatu Gothano & Isnacensi inscriptum: Vom exorcismo, daß der nicht als ein zauberischer Greuel zu verdammen / sondern in der gewöhnlichen Action bey der Lauff mit Gott und gutem Gewissen wohl behalten werden möge.

ades Nobilium clausa, Menius Past. Goth. tantum, I. Vveif, 1551. Amsdorf. Ephorus Ecclesiar. vita ejus, & laudes, officia, & fata, §. 156. Multi vicini nobiles domicilia struxerant aut emerant in urbe, sed ob munia non praestita, jussu Superiorum, clauduntur. Latuerat haecenus *Amsdorfus* Vinariae & Magdeburgi ut exul. *Menius* molem utriusque Ecclesiae haud valens amplius sustinere, omnem operam addixit Gothanae, surrogato in ejus sedem hic *Joanne Weisio*, Berckâ-Vierrano, antea Past. Schvveinensi, tunc vero Diacono Isnacensi. *Amsdorfus* etiam Consiliarius ecclesiasticus & Generalis Ecclesiarum Inspector in Ducatu Saxonico, cum stipendio annuo trecentorum florenorum, constituitur, incolae ædium Menianarum. Nobilis hic Misnicus natus erat *Zschepe*, propè oppidum Würcenum d. 3. Sept. 1483. Gradum Magisterii anno MDIV., & brevè post licentiam Theologicam adeptus *Witteberga*, factus demum ibi Canonicus, Professor, Collega & intimus *Luteri*, qui eum summos inter & doctissimos Theologos retulit, (k) dicens: *Spiritus meus requiescet in Amsdorfio*. Nullus enim ex indole *Luteri* plus hausit, quàm ille, censente *Hieronymo Wellerio*, imò fatente ipso *Lutero*. (l) Hinc alibi eum vocat (m) einen treuen Mann / der ihm lieb; *Myconius Firum* potentem in sermone & doctrina, *Laurentius Surius* (n) insignem, & egregiè *Luteranum*, (o) *Pezelius* (p) vehementissimi ingenii *Firum*. Anno MDXIX. interfuit Colloquio Lipsiensi inter *Luterum* & D. *Joann. Eccium*, Anno MDXXI. Comitibus Wormatiæ habitis; Anno MDXXIV. Magdeburgum abiit ad D. *Ulric. Past. ordin. & aliarum Ecclesiarum* in veteri oppido Ephorus constitutus. Articulis in Conventu Schmalcaldico anno MDXXXVII. à *Lutero* collectis & ab aliis approbatis subscripsit. Anno MDXLII. d. XX. Januar. Episcopus Numburg. electus, & investitus fuit ab ipso *Lutero*, praesentibus *Joanne Fridrico I.* Elect. Saxon. ejusque Fratre *Joanne Ernesto*, Comite *Ernesto* Regensteinensi, Praeposito Ecclesiae Cathedralis Numburgensis, *Thoma Hebenstreit* S. Georgii, & *Christophoro* S. Mauricii Praepositis, *Georg. Forstnero*, Canonico octuagenario, *M. Georgio Spalatino* Altenburg., *D. Nic. Medlero* Numburg., *M. Wolfgango Stein* Weisenfelsensi Superint. & *Melanthone*. Electore autem anno MDXLVII. XXIV. April. capto, exul rediit magdeburgum. Profuit & interfuit postea Studii Jenensis cum foundationi anno MDXLVIII. XI. Mart. tum inaugurationi solenniori anno MDLVIII. 2. Febr. Interea Jenæ scripta *Luteri* unà c. *M. Georg. Rorario*, veterano hujus amanuensi, ex autographo revisit, inque Tomos distribuit Germanicos VIII. & latinos IV. Ideo *Jenenses* dicti,

(k) in colloquiis mensalib. p. 416. (l) in epist. ad Jodoc. Isnacens. anno 1518. (m) in cir. colloq. p. 331. (n) in Comment. p. 376. (o) p. 433. (p) T. VIII. object. p. 260.

dicti, & à Wittebergenſibus ac Iſlebiensibus diſtincti ſunt. Illi enim XII. Germanici, & VIII. Latini: hi autem duo ſunt. Theologorum Jenenſium Primas fuit, quo de M. Adrian. Beyer. (q)

*Theiologi cœtus Nicolaus plantat ab Amsdorf
hortum, & Luteri ſcripta reſiſit idem.*

Hic in Salana celebratur nomine primi

Theiologi, primi Theioſophique ſchola.

S. 157. M. Bartholomæus Roſſfeld, ſeu Roſinus, Pelniceſis Varifcus, ex *M. Barthol. Roſinus, Andr. Boëtius.* Rectore hujus ſcholæ fit miniſter Eccleſiæ, & ſucceſſor Weiſii in Diaconia. In Reſtoratu eum excepit Andr. Boëtius Senior Gubennâs. Die Lunæ feſtum Trinitatis proximè ſequentē ſtupenda & terribilis inundatio Gotham inter & Iſnacum oborta eſt; Teutlebi quinque ædes ſubverſæ, paterque cum quinque liberis periit. Miraculum proſectò, quod de puſiunculo in cunis ſervato reſcenſet Huſanus noſter. (r)

Ipſe puer quondam Thuringos inter & Haſſos

urbs ubi de ferro nomen adepta jacet.

Qua mihi naſcenti vitales prabuit auras,

Iſidis, æt perhibent, adificata manu.

Quaque arguta cient per amœnas murmura valles

Nefſus & irriguis Hörſelus uber aquis.

Imbribus aſſiduis duo flumina crefcere vidi,

perq; liquefactas auctæ tumere nives.

Limitibusq; effuſa ſuis ſpatiatq; latè

omne paludoſis rus operire vadis.

Et pecudes pecudumq; habitata mapalia turba

cumq; ſua raptas volvere plebe domos.

Non erat armentis ibi fortibus utile robur,

non ibi veloces eſſe jurabat equos.

Omnia ſtagnabant, peregrinasq; advena paſſim

junxerat invitis fontibus humor aquas.

Turbineo verò quâ vertice plurimus ibat,

jam ſociâ currens amnis uterq; viâ.

Et quâ contorquens avulſas undiq; prædæ,

crebra per ablutam ſaxa rotabat humum.

Quis putet? hîc cunæ cum parvo infante natabant,

quas fluvius tergo dulce vehebat onus.

Cùmque vacillarent inſani fluminis aſtu.

ut ratis in tumido claudicat icta freto.

U

Non

(q) ia nomenclat. Prof. Theol. edir. ſec. p. 442. (r) in carmino de Angelis,

Non tamen his fluctus vis ullis ulla nocebat,
 sed puer in medio funere vivus erat.
 Donec adhererent nuda incunabula ripæ
 parva, sed hospitii maxima jure sur.
 Dic, sapiens, qui cuncta Dei miracula rides,
 quæq; tua pugnant cum ratione negas.
 Dic, agè, quis rapidis hanc cymbam rexit in undis,
 arcuit & cumulos assilientis aquæ?
 Venturæ quis stravit iter, pressitque procellas,
 ut placidâ posset currere tuta viâ?
 Nemo mihi casum, fortunam nemo loquatur,
 res hac angelicam testificatur opem.
 Testificatur opem, quæ non contingere casu,
 Numinis æterni nec sine mente potest.
 Quodq; minùs dubites, oculis præsentia lustres,
 hæc ætas etiam, quod probet illud, habet.
 Non alias aded sibi tremuere tyranni,
 non alias justos tot petiere minis.
 Dum Te, Christe, throno Patris exturbare laborant,
 notitiamq; student obtenebrare Tui.
 At chorus expansis nos cœlitus obtegat alis,
 & mundi fabricas non sinit esse ratas.
 Hinc fluit & retrò sublapsa potentia fertur,
 quam Reges audent opposuisse Deo.
 Hinc velut adversas perrumpens fortiter auras
 tendit ad obstantem missa sagitta scopum.
 Sic vox vera Dei, quam nostrâ voce sonamus,
 per medias victrix itque reditque minas.

furor Ana- §. 158. Tumultuantur isto tempore Anabaptistæ Mülhuse, hîc & ali-
 baptisticus, bi in vicinia, ut Menius tertium librum elencticum Erfurti impressum edide-
 rit von den Bluts-Freunden aus der Wiedertauff. Dedicavit illum Or-
 dinibus Provincialibus Thuringiæ. Crauela quidam abjurarat istam hære-
 historia, sin, ociùs tamen cum sue ad volutabrum. Qui, ob alia facinora, propè
 Hayneccium patrata, die Lunæ post Burcardi postea combustus est. Georg.
 G. Schu- Schuchart, civis & lapicida Crucisburgi, fatuitate istâ dementatus, de bapti-
 schart, smo infantum & sacra cœna horrendas evomit blasphemias, communio-
 nem bonorum uxorumque acriter defendens. Hinc suam conjugem publi-
 cè prostituit, vagæ libidinis insatiabilis bestia. Blaterabat os maledictum,
 ita homines invicem mutua benedictionis participes fieri, addens : Deum
 singu-

singulari miraculo eum erepturum, si ad rogam aliquando traheretur. Quid sit? captus tandem, spretaque omni Christianâ informatione, errores suos pertinaciter defendens ad ignem damnatus crepuit sine ullo miraculo. Socii ejus longè latèque in vicinia barrientes schedulas affixerant ubique, quæ monebant Magistratus, ut *Schuchartum* dimitterent, seu coram populo steterent, quò fidei suæ confessionem omnes perciperent. Interea Optimus Princeps *Joannes Fridericus* quinquennali captivitate à *Carolo V.* liberatus, cum júbilo omnium ad suos rediit. Vinariam intrante eo, candida crux in nubibus refulsit. Hic in occursum ejus proruebat omnis ordo, sexus & ætas: matronæ, pueri, innuptæque puellæ, corollis rutaceis cincti, hymnum Davidicum cantabant: *Psallite, psallite Deo nostro, quia mirabilia fecit.* Quam pietatem non sine lachrymis intuens Princeps, assidenti *Amsdorfio* dixit: *Quis ego sum? cui Deus talem exhiberi fecit gloriam.* Majoris lætitiæ testandæ causâ in area intra arcem Ducalem & ædes parochiales luculentus ignis accendebatur, tripudiante totâ Civitate.

§. 159. Crenam strinxit *Amsdorfius* cum *Menio* in vagos *Andrea Osiandri* errores, cum primis quòd justitiâ Dei essentiali homo justificetur. Centuram eorum jam antea petierat *Albertus*, Prussiæ Dux. Triplex ergo confecta typisq; impressa, in Prusiam missa, cui subscripserunt *Amsdorfius*, *Justus Jonas*, *D. Erhardus Schnepfius*, *D. Maximilianus Mörlinus*, *Past. Coburg. Just. Menius*, *Joann. Grajus*, *Past. Vinariensis*, *Victorin. Strigelius*, *Joann. Stolsius*, *Joann. Aurifaber*, *Joann. Birnstiel M.* & *Concionator Coburg.*, *Joannes Fesellius M.* apud S. crucem Coburg. Implevit tunc *Menius*, quod jam olim ominatus fuerat *Mörlinus*, dicens: *Ich kenne D. Menii Geder / wird die rauschen / so wird der Teufel auf dem Gegentheil Abt werden.* Eod. anno prodiit libellus: *Kurzer Unterricht von D. Majors Antwort, daß er nicht unschuldig sey / wie er sich rühmt &c.* Nic. von *Amsdorf* exul. (s) Et licet *Joann. Frideric.* ad extinguendum *Osiandrisum* Theologos & *J. C.* in Prusiam ablegaret, tamen infectâ discesserunt. Erant verò illi *Frid. Wangenheimius*, *D. Justus Menius*, *Christoph. Elephantus*, *J. U. D.*, & *M. Joann. Stolsius*, *Concionator Aulicus*. *Mauritio*, Electore Saxon., in acie cum *Alberto* Brandenburgico commissa, lauciatò, & brevî post occumbente, propè *Isenacum* (alii malunt *Isenbergam*), duo serpentes ignei in ipso meridie Mense Junio in aëre pugnantibus visi sunt, in quorum medio crux ignea fulsit. (t) Elegans Poëta *Petrus Lotichius* de hac visione ita: (u)

Hoc cælum, & magnus, quò circumfundimur, aër,
indicio produnt saepe futura suo.

U 2

Por-

(s) vid. hunc tractat. in L. VI. catalog. hæreticor. Schlüsselburg. p. 202. (t) Mich. Sachsens *Kaysers Chronik* in Ferdinand. I. c. 8. §. 368. (u) L. II. carmin. p. 187.

Portentisque movent, offenso Numine Divum,
post caput ultrices Numinis esse manus.

Cur exempla petam Veterum? cum tempore nostro
prodigiis careat nullus in orbe locus.

Vicino species & nuper in aëre visa est,
non spernenda metus nuncia dira novi.

Urbs antiqua jacet (ferri vocat incola montem,) (vv)
Tyrigerum à Mylis separat illa solum.

Ad Zephyri flatus Thuringia panditur, inde
Solis & Eos Mylia spectat equos.

Mic, cum nulla cinxissent aethera nubes,
& media Titan lucis haberet iter.

Ecce volubilibus rapidi duo nexibus angues
aëris obliquas corripuere vias.

Ignem micant ambo, rutilant per caerulea flammæ;
fallor? an ille color sanguinolentus erat?

Protinus adversas magno stridore per auras
orta repentino bella furore movent.

Implicitisq; trahunt sinuola volumina caudis,
tortilis ut nudos implicat alga pedes.

Mutuaq; alterno laniant ita vulnere terga:
sollicitus populi concurrit ossa pavor.

Adde, quod in medio funestos inter hiatus,
flammea terrificæ fulsit imago crucis.

Credite, mortales, horrentia praelia restant,
horrida pro patria praelia, proque fide &c.

1554.

Menii error,

perfringi-
tur,1. Frid. obi-
tus,

§. 160. Cum sub ætate anni MDLIV. Consiliarii Dresdenses Eccle-
siam Magdeburgensem vexarent, literas dedit Amsdorfus ad Senatum
Magdeburgicum d. XXIX. August. monuitque, ut simplicitatem astu fer-
mentantes non cuique spiritui crederent. Defenderat hætenus Menius voce
& crenâ articulum justificationis orthodoxæ, nunc verò Majoris erroris af-
finis, necessitatem bonorum operum ad salutem propugnabat, missis posi-
tionibus suis, per totam Thuringiam. Amsdorfus alias ei opposuit primò
quidem CXCIV. postea pauciores XLVI. quarum epilogus hic est:

In summa: omnes rationes, omnia argumenta Menii & Majoris, quibus hæ-
reticam & impiam suam propositionem confirmant & defendunt, suâ naturâ meri-
tum operum includunt. Quare sit maledictus, qui ipsorum propositionem credit,
docet, tuetur, & defendit; nempe bona opera sunt necessaria ad salutem. (x)
Tandem Joann. Frider. curarum vitæque satur placidè obdormit in Do-
mino

(vv) Eisenbergam indicat Lotich. (x) Rebhan. I. II. hist. eccles. MS. p. 162. seqq.

mino d. 3. Mart., Vinariæ ad latus *Sibyllæ suæ* (quæ eod. anno XXI. Febr. præ-
cesserat) conditus. Sermones funebres recitârunt *Amsdorf.*, *Stolius* & *Me-
nius*. Hic veracitatem & beneficentiam Principis singulariter commenda- *hist. memo-
rabilis*,
turus retulit, quod minorennis adhuc, peste *Torge* grassante, aliquandiu la-
tuerit *Wartburgi*, & agasoni, pauperculo homini, togam promiserit. Senuerat
inops iste, Principe ad clavum Reip. interim suffecto. Itaque misellus li-
bellum supplicem obtulit, promissa in mentem humiliter reficans. Qui,
lectis literis, ocius togam, quæ indutus erat, exiit, & homini dedit, inquit:
Was ein Fürst zusagt / das sol er auch billich halten. Magnificum utriusque
monumentum posuere Filii, quod adhuc Vinariæ in templo superest.
Illustrissimis & Inclitis Principibus D. JOANNI FRIDE- *epitaph.*
RICOL. Duci Saxonæ, Imperii Romani nato Electori,
Landgravio Thuringiæ, Marchioni Misniæ &c. &c. &
D. SIBYLLÆ, natæ Duci Clevenfi, Bergensi &c. Desi-
deratissimis Parentibus, luctuosi Filii JOANN. FRIDE-
RICUS II. JOANN. WILHELMUS, & JOANN. FRI-
DERIC. III. gratitudinis ergo posuerunt

Anno Domini M. D. LV.

*Confessis stabili per sæva parentibus arma
justificam pietate fidem, pietatis amantes,
grata piis sohles, uno tres pectore. Fratres
hanc tabulam posuere, annis ut eunibus esset
adserta fidei monumentum, & pignus amoris.
Christe tuis præsens qui tuta umbracula præbes,
ut superent etiam, quæ non superanda putantur;
Da pacem, atque hostes compeſce, tuere timentes.
Te mediante, Patrem, cujus sapientia splendet.
I procul infelix hominum sapientia, justum
ante Deum in solo reddit fiducia Christo.*

Augustius Gloriosissimo Principi reliquit sincerus piorum amor apud *aliud*,
Chytraum, (y) quod verò non reperitur *Vinaria*, utut *Reusnerus* ita pu-
taverit.

Joannes Fridericus, Dei gratiâ Electus Martyr Jesu
Christi, Dux afflictorum, Princeps Confessorum fidei,

U 3

Comes

(y) L. XVIII. Saxon. p. 531.

Comes veritatis, Signifer Sanctæ Crucis, antesignanus
(z) patientiæ & constantiæ, hæres vitæ æternæ, obdor-
miscens in Domino migravit ex hac miserrima vita in
cœlestem patriam Vinariæ Mense Martio, die III. annò
MDLIV. ætatis LI. Sed integram historiam ejus nobis dedit D. Sa-
gittarius. (a)

1555.

Menii resi-
piscencia,

fucata,

templum
Nicol. reno-
vatur,

nuptia

I. Frid. II.

fœdus Sax.

cum Hass.

Brandenb.

renovatum,

1556.

Menii in-

constantia,

§. 161. Dicto homagio Illustrissimis Fratribus *J. Frid. II. Joanni Wilhelmo & J. Frid. III.* quarta instituitur Ecclesiarum visitatio, cui adjuncti fuere *Amsdorsius, Schnepsius, M. Joann. Luter & Stolsius.* Menius autem Hal-
lis Saxonum, quò concesserat ad generum suum, Gotham evocatus à Saxo-
nibus nostris comparuit, alienior jam à *Majore*, quod ex literis *Melanthoni*
intercriptis d. IV. Mart. patet, in quibus opinionem illius sædum errorem vocat.
Nec conicere apud me possum, ait, quid D. Majorem ad hanc assertionem, quæ
omnino cum doctrina cœlesti pugnat, moverit, nec unquam persuadere mihi
passus fuissim, hoc illum monstri alere, nisi ipsius vidissem ipse & agnovissem au-
tographum. Non igitur me deinceps propugnatorem habebit, sed oppugnatorem
potius sententia sue, nisi ipsemet eam abjiciat & damnet. Hæc adicere prioribus
literis volui, ut & quæ me causa à D. Majore alienaret, & ejus illum admoneri
necessum sit, scires. Imò publicò scriptò *Erfurti* edito operose se excusat,
quòd ab orthodoxia minime deflexerit, sed idem adhuc doceat sentiatque
ut antea. In hac declaratione acquiescere omnes, meliora quæque de eo
sperantes, imprimis cum *Majoristicam* opinionem neque in cathedra, nec in
scriptis amplius spargeret. *Amsdorsius* autem sinisteriora suspicans, pecu-
liari libello demonstrabat: *Menium* à puritate doctrinæ defecisse. Idem
Pfessingeri, Theologi Lipsiensis, synergisticum errorem de cooperatione liberi
arbitrii hominis in conversione cum aliis impugnat.

§. 162. A tempore reformatæ religionis ultra XX. annos clausum
neglectumque steterat templum *Nicolaitanum.* Sed hoc anno apertum, sa-
croque usui dicatum, ut singulis diebus Dominicis festisque concio matu-
rina in eodem haberetur. Primam recitabat *M. Bartholom.* Rosinus ipsis
Kalendis Januarii. *Joann. Frid. II.* duxit *Agnetem, Philippi, Hassiæ* Principis, fi-
liam, *Mauritii*, Electoris Saxonix, viduam, quæ verò eod. anno IV. Nov.
sepulta est. Fœdus hereditarium inter Saxones & Hassos, nec non *Branden-*
burgicum Numburgi renovatur, ubi inter alia obligatio fit, de doctrina Au-
gustanæ confessionis non mutanda. (b) Anno MDLVI. recoxit *Menius* er-
rorem suum. *Schnepsius* ob idem positurus cum *Erasmo Sarcerio* vix cohibere
poterat acerrimum thesium suarum tutorem. Conscripsit libellum de præ-

para-

(z) exemplum (a) Jer. 1678. (b) Calvis. chronolog. p. m. 933. 7.

paratione ad beatam mortem, Georg. Wangenheimio Seniori & Joanni Cotta, Con- libellus ejus
suli Isnacensi, dedicatum, quò sanè multorum rectè sentientium animos de B. morte,
sauciavit maximè. Henricus Thielo, senior Diaconus Gothæ, in faciem con-
tradixit, & Amsdorfus eum confutavit edito scripto, cujus titulus: Auf den
Schwanz / oder letzten Anhang des Sermons von der Seligkeit Justi Me-
nii Antwort N. von Amsdorff. Read 7. Frid. II. delatâ, Bernhardus à Myla,
Eques auratus, Justus Reckrodus, Præfectus Gothanius, & D. Stephan. Clodius,
Consiliarius aulicus, jussu Illustrissimi, ab officio eum suspendunt, man- suspenditur
dantes serio, ne pedem efferat urbe, nec cum quoquam clamvè palamvè de ab officio,
hac controversia sermones cadat. Tandem in Synodo Isnacensi d. 2. Aug. ha-
bita, comite Diacono quodam Gothano, & Pastore Waltershusano se stitit.
Præsides congregationis erant Optimi Principes Joann. Frideric. II. Joann.
Wilhelm, & 7. Frid. III. Cancellarius item Christianus Pontanus, & Consilarii
alii, cum primis Theologi & Ecclesiarum Ministri bene multi, Amsdorf.,
Mörlinus, M. Victorin. Strigelius, M. Andr. Hugelius, M. Stössel &c. Conseri-
ptæ tunc à Strigelio & propositæ Menio theses, cardinem controversiæ tan-
gentes, quæ situmque simpliciter & categoricè: num probaret vel improbaret
eas? ille tergiversari primum & negare cœpit, se unquam asseruisse dogma
majoris, pallians simul, incrustans, detorquens omnia, quæ scripserat.
Verum convictus palinodiam cecinit, & articulis propositis, eorumque de- convictus in
clarationi subscripsit, promittens, se libellos suos emendaturum. Atat vox Synodo,
fuit, & præterea nihil. Ipsi subscriptioni addiderat: se semper rectè docuisse.
Quare expuncta hæc, substitutâ meliori.

§. 163. Juvabit integrum Synodi recessum cum candido Lectore
communicare, ex quo singula distinctius clariùsque videbit.

Conclusio & Decretum Synodi Isnacensis anno M. D.

LVI. celebratæ, quâ Majoris & Menii error damnatus
est, cum annexa hujus revocatione.

Was der Sohn Gottes / unser Herz und Heyland Jesus Christus / decretum
vor seinem Leyden und Auferstehung / den ewigen Vater mit herglichem ejus,
Seuffzen und Flehen gebeten hat / daß uns der Vater wolte heiligen in der
Warheit / das ist in seinem Wort / und Uns in ihm einig machen / das bittet
Er ohne Aufhören / bis er das Reich Gott und dem Vater überantworten
wird / auf daß Gott sey alles in allem. Zu diesem Hohen und ewigen
Priester sollen wir uns auch halten / und von Herzen bitten / daß Er / samt
dem Vater und H. Geist / uns wolle bey reiner unverfälschter Lehre des Hei-
ligen Evangelii / dazu auch in Christlicher Einigkeit / und beständiger Be-
fent-

Penitniz/ allezeit bis ans Ende gnädiglich erhalten. Die weil denn zu unserer Zeit allerley Mißverstand und irrige Deutung / neben vielfältigen Aergernissen und Zwispalt / dieser Proposition halber/ daß gute Werke nötig sind zur Seligkeit / vorgefallen / und der leidige Satan auch in unseren Kirchen / welche durch Gottes Gnade bisanhero unbefleckt sind erhalten worden/ solchen Sauerteig der Phariseer gern hätte eingetragen/ So haben die Durchleuchtige/ Hochgebohrne Fürsten und Herrn aus Christlichem und hochlöblichem Eifer und Vorseorge / so Sie für ihre Land-Kirchen tragen / einen Synodum, oder Conventum, etlicher ihrer Prädicanten und Theologen zu Eisenach versamlet / darinnen / nach gehaltenem Colloquio, oder Unterrede / folgende sieben Articuli/ oder Propositiones, einmütiglich sind erklärt/ und aus göttlicher H. Schrift genugsam bewiesen worden. Damit nu nicht allein dieser Lande Kirchen/ sondern auch alle Christliche Versammlung/wo sie sind / wissen / was in gemeldtem Synodo Gott zur Ehren/und männiglich zu Trost/gehandelt worden / auch unsre Nachkommen sich auf diese Zeugniß zu berufen haben / da diese disputatio wieder erregt wurde / ist uns von Hochgedachtem Unsern gnädigen Fürsten und Herrn befohlen worden / die Summa der Handlung in eine kurze formam confessionis zu fassen / welchem Befehlich wir hiemit in aller Unterthänigkeit Gehorsam wollen leisten. Und bitten den Vater unsers Herrn Jesu Christi/ daß er ihne allzeit eine Christliche Gemeinde in diesen Landen wolle sammeln und erhalten / und uns für allen Kotten und Secten gnädiglich behüten/ Amen.

Der erste Articuli/ oder Proposition.

1. Articuli/

Eti hæc oratio; bona opera sunt necessaria ad salutem, in doctrina legis abstractivè & de idea tolerari potest, tamen multe sunt graves causæ, propter quas vitanda & fugienda est, non minus quàm illa: Christus est creatura.

Das ist: Wiewohl diese Rede: Gute Werke sind nötig zur Seligkeit/ möchte geduldet und gelitten werden / sofern sie eine Gesetz/Lehre ist und bleibet / und verstanden wird *abstractivè* und *de idea*, jedoch sind viele großwichtige Ursachen / um welcher willen sie nicht im predigen oder schreiben solle gebraucht werden/ gleichwie man sich hütet für diesen Worten! Christus ist eine Creatur.

So viel nun diesen ersten Articuli belangt / bekennen wir / daß Gottes Gesetz/ in den zehn Geboten begriffen/ sey eine ewige unwandelbare Regel oder Richtschnur / welche von allen vernünftigen Creaturen / Engeln und Menschen/ erfordert vollkommenen Gehorsam / das ist / hergliche Liebe gegen Gott und den Menschen / ohne alle Sünde und böse Luste / und verheißet denen / so solchen Gehorsam leisten/ zeitliche und ewige Güter. Dar-
gegen

gegen aber dreuet sie Gottes Fluch und Zorn / zeitliche und ewige Straffe allen Engeln und Menschen / welche nicht alles halten / was im Buch des Gesetzes geschrieben steht. Diese Definition oder Beschreibung sol und muß verstanden werden de abstracto & de idea, wie man in Schulen pflegt zu reden / definitiones traduntur de idéis. Damit aber der gemeine Mann diese Schul-Worte verstehn könne / wollen wir unsre Meinung durch ein einfältiges Gleichniß erklären. Es ist zweyerley Frage von einem Thaler. Die erste / was der Thaler gelte? Die andere / wer den Thaler habe? Auf die erste Frage pflegt man also zu antworten: ein guter unverfälschter Thaler gelte 24. Groschen / oder / 24. Groschen sind nötig zu einem Thaler / und so ein heller dran mangelt / ist die Münz an Schrot und Korn zu geringe. Auf die andre Frage antwortet ein armer Lazarus: ich habe keinen Thaler / kan auch / als ein schwacher und fräncker Mann / nicht einen Heller mit meiner Arbeit erwerben / sondern was ich esse und trincke / das muß man mir um Gottes willen geben. Also hat es auch eine Gelegenheit mit dem Gesetz Gottes / wenn man von demselbigen disputirt / wie es an ihm selber ist / und nicht sieht auf die arme und sündliche Natur menschlichen Geschlechts / so möchte die Meinung dieser Proposition geduldet werden: **Gute Werke sind nötig zur Seligkeit**: wie andere propositiones legis geduldet / oder verstanden werden. Denn das Gesetz fordert nicht einem solchen Gehorsam / wie oben gemeldet / sondern verheißt auch denen / so ihn haben / das Leben / juxta illud: qui fecerit hoc, vivet in eis. Und ist gleich geredet / als wann man sagt: **Eine Rose ist eine Blume**. Diese Rede ist Sommer und Winter wahr / ob schon im Winter keine Rose mehr auf Erden zu finden ist. Wenn man aber diese regulam justitiæ hält gegen menschlichem Geschlecht / als gegen einen krummen und ungeschlachten Holz / so findet sich alsdenn die Ungleichheit des Gesetzes und unser sündigen Natur / davon S. Paullus sagt: (c) Lex spiritualis, ego carnalis. In dieser Collation ist die Frage / ob wir armen Sünder nach dem Fall den vollkommen Gehorsam haben oder nicht / welchen das Gesetz erfordert / und welchem es große Dinge verheißet? hierauf müssen wir alle mit Paulo antworten und bekennen: (d) Cum impossibile esset legi, quia infirmabatur per carnem, misit Deus Filium. Item: sensus carnis est inimicitia adversus Deum. Legi enim Dei non subjicitur, nec subjici potest. Item: (e) Si data esset lex, quæ posset vivificare, utique per legem esset justitia. Sie fragen aber die Einfältigen / warum sol man diese Proposition: **Gute Werke sind nötig zur Seligkeit**: nicht brauchen im predigen oder schreiben / so doch die Meinung abstractiv und de idea möchte nach der Arth des Gesetzes verstanden werden? Antwort: die fürnehmste Uhrsach ist / daß

S. Paul.

(c) Rom. VII. 14. (d) c. VIII. 3. (e) Gal. III. 21.

S. Paulus seinem Jünger Timotheo / und allen Christlichen Predigern / ernstlich anbefiehlt : Formam habeto sanorum verborum , als wolte er sagen : mann solle in der Kirchen Gottes nicht zweiffelhaffte / mißdeutliche / halb-mündige Worte brauchen / sondern helle und deutliche Reden führen / auf daß beyde die Meinungen und Weise zu reden dem Glauben und der Schrift ähnlich seyn / juxta illud : Prophetia sit analoga fidei. Item : qui loquitur in Ecclesia , loquatur sermones Dei. Item : vita profanas vocum varietates. Denn ob man gleich keinen Zank-Äpfel / oder Zank-Eisen unter die Einfältigen wirfft / so hat es dennoch Mühe genug / daß man Einigkeit und rechten Verstand erhalte. Die andre Ursach ist / daß man sich um der Feinde und ihrer Calumnien willen wohl muß vorsehen im schreiben und reden / wie der H. Erz Christus zu seinen Jüngern sagt : Estote simplices sicut columbae , & prudentes , sicut serpentes ; das ist : gleichwie eine Taube keine Galle hat / und niemand mit ihrem Schnabel oder Krälein beschädigt : also sollen auch die Christen nicht rachgierig / sondern gütig und freundlich seyn. Wie aber eine Schlange den Kopff verwahret im Streit / oder die Ohren zustopfft / daß sie des Zauberers Beschwörung nicht anhöre : also gebührt uns fleißig auf die Feinde des Evangelii unter der wahren Kirchen Achtung zu geben / damit sie nicht Ursach haben unsere Lehre zu lästern oder zu verkehren. Derohalben auch die Heiligen Väter nicht haben in der Kirchen dulden wollen die Proposition : Christus est creatura. Denn ob wohl die menschliche Natur in Christo ihren Anfang hat / und nicht von Ewigkeit gewesen ist / und könnte diese Proposition per communicationem idiomatum im rechten Verstande geduldet werden / jedoch haben sich die Heiligen Väter vorsehen und gehütet für den giftigen Schlangen den Arianern / welche alsbald diese Rede wolten ziehen und deuten auf die göttliche Natur in Christo mit unendlicher Blaspheemia und Gotteslästerung. Also müssen wir uns auch für unsern Feinden und Lasterern / den Papisten / wohl vorsehen / damit sie uns nicht diese Worte : Gute Wercke sind nöthig zur Seligkeit / aus unserm Munde nehmen / und ihres Gefallens fälschlich deuten / und also uns mit unserm eignen Schwerdt schlagen. Die dritte Ursach ist / daß diese Proposition nicht ausgedruckt in der H. Schrift zu befinden ist / und kan die rechte Meinung des Gesetzes wohl mit andern und bessern Worten / die nicht so streitig sind / vorgebracht und dargethan werden. Die vierte Ursach ist / daß diese Proposition nicht leichtlich in dem Kercker des Gesetzes kan behalten / und also verwahret werden / daß sie nicht einschliche in die Lehre des Evangelii. Weil denn sonst mit großer Mühe und Arbeit der Unterscheid des Gesetzes und Evangelii schwerlich zu erhalten ist / so sollen wir hiemit nicht Ursach geben zu solcher schädlichen Confusion bey der Lehre des Geses.

Gesetzes und Evangelii. Aus diesen und andern Ursachen schließen wir/ daß obwohl die Meinung der Proposition: **Gute Wercke sind nötig zur Seligkeit** / nach des Gesetzes Arth und Natur abstractiv und de idea möchte geduldet werden / so sollen doch diese Worte mit nichten gebraucht werden weder im Schreiben noch Predigen von denen Kirchen/welche das reine Evangelium haben.

Der andere Articul/oder Proposition.

In foro justificationis & salvationis hæc propositio: *Bona opera necessaria sunt ad salutem*, nullò modò ferenda est. Das ist: in dem Haupt-**Articul des Christlichen Glaubens**/da man lehrt / wie der Mensch vor Gott könnte gerecht und selig werden kan man diese Rede: **Gute Wercke sind nötig zur Seligkeit** / gar keines Wegs dulden oder leyden. In diesem andern Articul bekennen wir mit dem H. Petro: (f) *Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, nisi nomen JESU CHRISTI*: neque enim in ullo alio est salus. Und mit Paullo: *Sine lege, sine operibus legis gratis justificamur & salvamur per fidem in Christum*. Item: in setaine, non in feminibus, quasi in multis, sed tanquam in uno, qui est Christus. Denn gleichwie den Juden ernstlich verboten war/zweyerley Samen in einen Acker zu säen: also ist uns mit höchstem Ernst von Gott verboten / mehr denn den einigen und gebenedeyten Samen des Weibs und Abrahâ in den Acker der Rechtfertigung und Seligkeit auszusäen. So sind auch neben den exclusivis, die alle unsere Wercke von der Rechtfertigung und Seligkeit rein abschneiden/ vier hochwichtige Ursachen / warum man obgemeldte Proposition in diesen Acker nicht streuen sol / sondern gänglich daraus / als ein anathema, verwerffen. Erstlich auf daß unserm HERN und Heyland Jesu Christo seine gebührlche Ehre nicht benommen / sondern dieselbige ihm gang und vollkommen gegeben werde. Denn was man unsern Wercken /es sey gleich viel oder wenig / in diesem Stück / belangend die Justification und Salvation, zuschreibt/das geschieht mit Verletzung und Verkleinerung der Ehren unsers Erlösers / Gerechts- und Seligmachers / sintemal Er nicht allein justus, sondern auch Salvator vom Profeten genennet wird. Zum andern / auf daß die armen Gewissen zu aller Zeit/und vornemlich in geistlichen Kämpfen / welche der Psalm nennt *dolores mortis & pericula interni*, einen festen und unbeweglichen Trost haben wieder Gottes Zorn / wieder den Gluch des Gesetzes/wieder Sünde/ Tod / Teuffel und Hölle. Denn es unmöglich ist/ daß sich ein betrübtes und ängstiges Gewissen solte halb oder gang auf eigne Wercke verlassen/und darauf beruhen / wie solches zu andrer

II. Articul/

X 2

Zeit

(f) A. A. IV. 12.

Zeit weitläufiger erklärt wird / und hie ohne Noth ist alles zu wiederhol-
 len. Zum dritten / so kan niemand Gott den HErrn anrufen / er setze denn
 all sein Vertrauen auf den einigen Mittler Jesum Christum / wie Er sel-
 ber spricht : *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Und
 Paullus : *Quomodo invocabunt, si non credent?* Zum vierten ist nicht
 möglich / daß man erhalte Unterscheid zwischen dem Gesetz und Evange-
 lio / wenn man nicht dringt auf das Wörtlein *gratis*, und auf den einigen
 Mittler zwischen Gott und den Menschen / Jesum Christum. Denn ob-
 wohl das Gesetz zeitliche und ewige Güther verheißt / so fordert es doch als
 lewige die Condition, oder Bedingung eines vollkommenen Gehorsams oh-
 ne Sünde. Damit nu dem HErrn Jesu Christo seine vollkommne Ehre
 gegeben werde / und die Gewissen einen festen und unbeweglichen Trost
 haben / auch das Gebeth nicht verhindert / und der Unterscheid beyder Leh-
 re / Gesetzes und Evangelii / nicht vertünckelt werde / so können wir der
 Proposition : *Gute Wercke sind nötig zur Seligkeit* / keinen Raum
 noch Statt lassen in articulo justificationis & salvationis.

Der dritte Articul/oder Proposition.

III. Articul/

In foro novæ obedientiæ, post reconciliationem, nequaquam bona opera ad salutem, sed propter alias causas, necessaria sunt. Das ist : Im Ar-
 ticul / darin man lehrt vom neuen Gehorsam / der nach der
 Versöhnung mit Gott seyn sol / sind die guten Wercke um vie-
 ler Ursachen willen vonnöthen / aber nicht mit diesem unleyd-
 lichem Anhang : zur Seligkeit. So viel diesen Articul betrifft / ist
 dieses unser richtig und einfältiges Bekenntniß / daß gute Wercke dem
 Glauben / als rechtschaffene Früchte / folgen sollen und müssen / und um
 vieler Ursachen willen nötig sind / aber keines Wegs zur Seligkeit / wel-
 che wir zuvor durch den Glauben / als ein Geschenk Gottes / aus lauter
 Gnad empfangen und erlangt haben. Denn gleichwie zur Rechtfertigung
 unsre Wercke nichts thun können : also vermögen sie nichts zu thun zu der
 Erbschaft des ewigen Lebens / wie Paullus sagt : (g) *Si ex lege hereditas,*
jam non ex promissione &c. Item : *Gratiā salvati estis. Dei donum est, non*
ex operibus &c. (h) Wiewohl aber viele Ursachen nach der Länge könten
 erzählt werden / um welcher willen gute Wercke vonnöthen sind / so wol-
 len wir doch auf Diskret / um der Kürze willen / nur drey erzählen. Die
 erste Ursach ist / daß wir Gott nicht allein als einen Schöpffer / sondern
 auch als einen lieben Vater mit unserm schwachen Gehorsam loben und
 preisen sollen / wie der HErr Christus sagt : *Sic luceat lux vestra, ut videant*
opera

(g) Rom. IV. 14. (h) Eph. II. 8.

opera vestra bona, & glorificent Patrem, qui in caelis est. (i) Und: (k) Omnia facite ad gloriam Dei. Die andere Uhrsach ist / daß wir im Glauben darreichen Tugend / wie Petrus spricht / das ist / daß wir den Glauben üben / und nicht lassen müßig seyn / sondern unsern Beruf und Erwehlung fest machen. Denn wiewohl die Erwehlung bey Gott dem HERN fest und unbeweglich ist / sintemal der HERN die Seinen kennt / so muß doch die Erwehlung bey uns auch fest und bekandt seyn / welches denn geschieht / wenn wir den Glauben nicht lassen müßig liegen / sondern ihn üben und gebrauchen als einen lebendigen und thätigen Schatz. Die dritte Uhrsach ist / auf daß die guten Werke unserm Nächsten in viel Wege dienen. Denn gleichwie ein unchristlich Leben andre Leute im Irrthum stärket / und von der Lehre des Evangelii abschreckt; also leuchtet ein Christlich und gottselig Leben für / und lockt sie zu dem Evangelio / und zur rechten Anrufung Gottes. Demnach ist kein Zweifel / daß gute Werke vonnöthen sind / dem Glauben folgen / als gute und geschlachte Früchte / aber dieser Anhang sol gänzlich und rein davon abgeschnitten werden: zur **Seligkeit**. Denn gleichwie die medici, so sie wollen einen Theriacum machen / müssen sie für allen Dingen der viperæ, oder echidnæ, das ist / einer Schlangen / die uns in Teutschland unbekandt ist / den Kopf und den Schwanz abhauen / auf daß nicht die heilsame Arzney dadurch vergiftet und verderbt werde: Also muß man von den Werken diesen Schwanz / oder Anhang / zur **Seligkeit** / abschneiden / damit nicht der süße und liebliche Honig / Schmach durch diesen Esig versäurt und verbittert werde / und zwar / welchen die treffliche Vermahnungen / so in der Schrift sind / nicht dahin bewegen / daß er sich eines gottseligen Wandels befeße / den wird man mit diesem falschen Anhang / zur **Seligkeit** / nimmer dahin treiben.

Der vierte Articulus / oder Proposition.

Sola fides justificat & salvat in principio, medio & fine. Das ist: IV. Articulus / Der Glaube macht allein gerecht und selig / nicht allein im Anfang / sondern auch durchaus biß ans Ende. Diesen Articulus bekennen wir darum / daß die particula SOLA rein bleibe / ohn allen Zusatz aller andrer Dinge / sie haben Nahmen / wie sie immer wollen. Denn die armen betrübten Gewissen können sonst nirgend Ruh und Friede mit Gott finden / denn bey dem einigen Mittler Christo. Es soll auch niemand gedencen / daß der Glaube allein ratione principii, oder im Anfang / gerecht und selig macht / das ist / wie Malvenda und andre Papisten vorgeben / daß der Glaube allein eine Vorbereitung sey zur Gerechtigkeit und Seligkeit / sondern dafür sol man es halten / daß der Glaube sey das A und O, das ist / der

X 3

(i) Matth. V. 16. (k) I. Cor. X. 31.

der Anfang / Mittel und Ende beyder Wohlthat / der Rechtfertigung und Seligkeit. Hier möchte aber jemand fragen : Ob die Gabe des H. Geistes / welche allezeit mit der Gnade / das ist / mit der Vergebung der Sünden den Glaubigen geschenkt wird / ein Theil sey / oder eine Mittler = Sache der Rechtfertigung und Seligkeit ? Antwort : Wiervohl es wahr ist / daß *gratia*, und *donum per gratiam*, wie Paullus redet / (l) nicht können getrennet werden / sondern allzeit beyeinander sind / so ist doch die Gabe des H. Geistes nicht ein Stück oder Theil / vielweniger aber eine Mittler = Sache der justification und salvation, sondern sie ist ein Anfang / Folge und Zugabe der Gnaden / das ist / der Versöhnung mit Gott / und Annehmung zum ewigen Leben. Darum auch S. Paullus (m) sie nennt das Siegel und das Pfand unserer Seligkeit. Denn gleichwie *arba* nicht den Ehstand stiftet / sondern ist ein Pfand und Zeugniß der künftigen Hochzeit und Heimfarth : also ist der H. Geist ein gewisses Zeugniß in unserm Herzen / daß wir sind Gottes Kinder. Ja Er hilft auch auf unserer Schwachheit / und schreyet für uns vor Gott mit unaussprechlichen Seuffzen. (n)

Der fünffte Articul / oder Proposition.

V. Articul /

Bona opera non sunt necessaria ad retinendam salutem. Das ist: Gute Werke sind nicht nötig die Seligkeit zu erhalten. Hier bekennen wir / daß obwohl die guten Werke aus vielen Ursachen / wie oben gemeldet / nötig sind / so soll man doch nicht den Werken die Erhaltung der Seligkeit zuschreiben / welche Krafft allein der Glaube / oder das gleich viel ist / Christus hat. Denn der Gerechte lebt seines Glaubens / das ist / er hat beyde Gerechtigkeit und Seligkeit durch den Glauben. Und : *Qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque ad diem Jesu Christi.* Als wolte er sagen : Christus ist nicht allein der Anfänger / sondern auch der Erhalter und Bollführer der geschenkten Seligkeit. Und : *Virtute Dei custodimini per fidem ad salutem.* (o) So ist auch wieder die Natur und Eigenschaft einer Ursache oder *causa*, daß sie solte von ihrem effectu, oder Frucht erhalten werden / als zum Exempel : Der Schöpffer aller Dinge wird nicht durch die Creatur erhalten / wie auch nicht der Brunn von seinem Bächlein / oder der Baum von seinen Früchten. Nu ist aber / nach jedermans Bekennisse / der Glaube eine Ursache / Brunn und Baum der guten Werke. Denn gleichwie die Person ohne den Glauben weder gerecht vor Gott noch selig ist : also können die guten Werke nicht gethan werden / und sind Gott nicht angenehm und gefällig ohne den Glauben / *juxta illud : Quicquid non est ex fide, peccatum est.* Item : *impossibile est placere Deo sine fide.* Derohalben wird der Glaube / oder Seligkeit nicht von den Werken / sondern von andern

(l) Rom. VIII. (m) II. Cor. I. 22. (n) Rom. VIII. 26. (o) I. Petr. I.

andern Urfachen / als von dem H. Geist durchs Wort erstlich angezündet / darnach erhalten / gestärkt und vermehrt. Aus diesem ist offenbahr / daß man nicht soll activè reden / welches ist eine confusio causæ & effectûs. Und hätte weniger Gefahr und Mißverstand auf sich / da man sagt : Gute Werke sind dazu nötig / daß wir die Sünde und Aergerniß dadurch vermeiden / welche streben und streiten wieder den Glauben und gut Gewissen. Dann es ist unmöglich / daß bey einem bösen Gewissen / oder Vorsatz hinfort zu sündigen / sollte der Glaube und Seligkeit statt haben.

Der sechste Articulus / oder Proposition.

Synonyma sunt & æquipollentia, seu termini convertibiles, *justificatio* VI. Articulus / & *salvatio*, nec ullâ ratione distrahi aut possunt, aut debent. Das ist : Diese zwey Wörtlein / Rechtfertigung und Seligkeit / sind Wechsel-Wörtlein / das ist / es begreift eins so viel als das andere / und wird eins für das andere gebraucht / und diese zwey Wohlthaten / Rechtfertigung und Seligkeit / sollen und mögen nicht voneinander geschieden und getrennt werden. Weil das vierte Capitel zu Römern der Brunn und lebendige Quelle ist / daraus man den Articulus von der justification schöpfen sol / so wollen wir kürzlich anzeigen / wie am selbigen Ort S. Paullus die Seligkeit beschreibt. Es allegirt aber S. Paullus den 32ten Psalm : Beati, quorum remissa sunt iniquitates, & quorum recta sunt peccata. Beatus vir, cui Dominus non imputavit peccatum. Und machet daraus eine solche Definition, daß die Seligkeit sey nichts anders denn Vergebung und Zudeckung der Sünde. Wo aber Vergebung der Sünden ist / da ist auch die Erbschaft der ewigen Seligkeit. Wie denn S. Paul bald hernach Meldung thut des Erbtheils / als er spricht : Si ex lege hereditas, & non ex promissione, vana est fides & otiosa promissio. Denn wer ein Kind ist / der ist auch ein Erbe. Nun ist das unleugbahr / wie man in Schulen redet : Quod definitio & definitum convertuntur. Derowegen folgt / daß justificatio eben soviel begreift als salvatio, sintemahl niemand kan selig seyn / er sey denn gerecht. Hieher gehören diese nachfolgende Zeugnisse : Justificati estis gratis per gratiam : (p) gratiâ salvati estis : (q) qui credit in filium, habet vitam æternam : (r) non veniet in iudicium, sed transivit per mortem in vitam. (s) Es möchte aber ein Einfältiger / wenn er solches hört / bey sich gedencen / wie kan ich gerecht und selig seyn / so ich doch in meinem Fleisch noch Sünde fühle / und dem zeitlichen Tod unterworffen bin ? Hierauf ist richtig zu antworten : Das Reich Christi in diesem Leben / und das künftige ewige Leben / da Gott wird

(p) Rom. III. 24. (q) Eph. II. 8. (r) Joh. III. 36. (s) c. V. 24.

wird seyn alles in allem / haben keinen Unterscheid reipsa, sondern allein modo rei, das ist/hie haben wir beyde Gerechtigkeit und Seligkeit im Glauben und Hoffnung. Dort aber nach der Auferstehung werden wirs haben im Schauen. Als wenn ein junger Fürst geböhren wird/ ob er schon in der Wiegen liegt / und kan noch nicht / von wegen seiner Kindheit / das Regiment führen/ so ist er doch gleichwohl nicht allein ein Kind / sondern auch ein Erbe / und der Herz über alle Lande und Fürstenthümer / die sein Herz Vater unter ihm hat. / nachmals / wenn er zu seinen Tagen kömmt/ nimmt er sich um die Regierung an &c. Also sind wir jeko Kinder Gottes/ und ist unser Leben in Christo verborgen / wann aber unser HErr Jesus Christus sich wird offenbahren / so werden wir auch zugleich mit ihm offenbahrt und verklähet werden. Derohalben sol man keines Wegs voneinander trennen die Gerechtfertigung und Seligkeit / als wenig/als man einem jungen Fürsten und Herndas Erbe kan trennen von der Kindschafft. Es sol auch niemand ihm träumen lassen / daß wir durch den Glauben allein gerecht werden/abernicht ohne Werke können selig werden/wie etliche falsche Lehrer vorgeben. Denn wer jemand zu seinem Kinde annimmt / der macht ihn auch zum Erben aller seiner Güther / so er hat und vermag. Biemohl aber diese wahrhaftige / wohlgegründete / und nötige Lehre von den Epicurischen Schweinen fälschlich gedeutet/ und zu Stärkung des sichern und wilden Lebens mißbraucht wird/so muß man doch vielmehr sehen auf die Ehre Christi des Sohns Gottes / und auf den heilsamen Trost ängstiger Gewissen / denn auf die porcos Epicuri, von welchen Joannes sagt: Qui facit peccatum, ex diabolo est. Item: qui sordet, sordescat adhuc.

Der siebende und letzte Articul/oder Proposition.

VII. Arti-
cul/

Explodatur ergo ex Ecclesia corhurnus Papisticus, propter scandala multiplicia, & dissensiones innumerabiles, & alias causas, de quibus Apostoli Act.XV.loquuntur: Das ist: **Derohalben soll aus der Kirche Gottes verstossen und verworffen seyn die halb-mündige/mißdeutige/und Papistische Proposition:** Gute Werke sind nötig zur Seligkeit / von wegen vieler Aergernisse und unzähllichen Gezänckes/ auch um anderer Ursachen willen/ von welchen die Apostel reden Act. XV. Diesen letzten Articul verstehn und declariren wir also/ daß die propositio, **gute Werke sind nötig zur Seligkeit** / ob sie wohl legaliter & abstractivē kan verstanden werden / jedoch um obberührter Ursachen willen nicht/ weder im schreiben noch predigen/sol gebraucht werden / und aus den beyden Articuli von der justification und neuem Gehorsam allerdings verstossen und verworffen seyn / vornemlich / weil sie so viele Aergernisse bey Freund- und Feinden/und so viel Zwietracht erregt/ auch nicht Christo/sondern dem

Bauch

Bauch und Pabst / den zweyen schändlichen Göttern/dienet/und mit süßen
 und prächtigen Worten die einfältigen Herzen verführt/ wie zun Römern
 Paullus redet. (1) Zu diesem endlichen Beschluß / der bey vielen wird das
 Ansehen haben/als sey er gar zu hart und streng / dringet uns das 15te Ka-
 pitel Actorum, darinnen eben die Frage erörtert wird / die jezund vom
 neuen auf die Bahn ist gebracht worden. Wo ihr euch nicht beschneiden
 laßt nach der Weise Moses / so könnet ihr nicht selig werden. Item: Da
 traten etliche auf von der Pharisäer Secten/die glaubig worden waren/und
 sprachen: man muß sie beschneiden/und gebieten zu halten das Gesetz Moses;
 von dieser Frage/welche der jezigen Disputation so gleich ist/als ein Ey dem
 andern gleich seyn kan / fällt Paullus der Apostel ein solch Urtheil aus
 dem H.Geist/und nicht jemand zu Liebe oder Leyde: Was versucht ihr
 Gott mit Auslegen des Jochs auf der Jünger Hälse / welches weder
 unsre Väter noch wir haben mögen tragen / sondern wir glauben durch
 die Gnade unsers HERN JESU Christi selig zu werden / gleicher Weise wie
 auch sie. Was es aber für eine erschreckliche Sünde sey GOTT den
 HERN versuchen / das bedencke ein gutherziger Christ tiefer und weiter
 bey sich selbst / denn wir es in einer Kürze auf dismal erzählen kön-
 nen. Denn Gott versuchen ist nichts anders/denn von seinem Wort und
 Willen / den er im Wort offenbahret hat / muthwilliger Weise abtreten/
 und / aus eignem Gutdüncken und Vorwitz / sich unterstehen etwas
 bessers und klügers zu machen / denn es GOTT selbst geordnet und
 gestiftet hat. Als wenn GOTT der HERZ sagt: Du solt den HERN an-
 beten / und ihm allein dienen. Mein! sagt der Antichrist / der Pabst zu
 Rom / es ist nicht gnug / daß du Gott allein anbetest / und ihm dienest / du
 mußt auch die Mutter Gottes und andre Heiligen anbeten/ und mit selbst-
 ertwählten Diensten ehren. Heißt das nicht Gott den HERN übermeistern/
 und unsre große Thorheit Gottes Weisheit vorziehen? also heißt das
 auch Gott verachten. Denn Gott der HERZ spricht in seinem Wort: Gratia
 salvari estis, non ex operibus. Und ein armer Mensch untersteht sich das Ge-
 gentheil zu lehren und zu verthädigen; nein/traun/man kan nicht ohne gute
 Werke selig werden: **Gute Werke sind auch nötig zur Seligkeit.**
 Darnach schreiben die Heilige Aposteln alle sämtlich an die Kirchen in
 Syria und Cilicia. Diweil wir gehört haben / daß etliche von den
 unsern sind ausgegangen / und haben euch mit lehren irre gemacht/
 und eure Seelen zerrüttet / und sagen: ihr sollt euch beschneiden
 lassen / und das Gesetz halten / welchen wir nichts befohlen haben &c.
 In dieser Schrift werden zwo greuliche und schreckliche Sünde den
 Gesetz- und Werck-Treibern aufgelegt / nemlich Verwirrung der Kirche/
 und

P

und Aergerniß/oder Zerrüttung der Seelen. Denn weil die Kirche Gottes Haus und Tempel ist / kan man leichtlich abnehmen / was für Sünde sey/diesen Tempel besudeln und beflecken / gleichwie ein Wiedehopff sein eigen Nest beschmeisset/so doch geschrieben steht: *Ne sitis scandalum Ecclesiae: vā illi, per quem venit scandalum.* Zuletzt betrachte jederman mit höchstem Fleiß / was die Zerrüttung der Seelen auf sich habe. Es sagt der Sohn Gottes: Was hilft es einem Menschen / wenn er gleich die ganze Welt hat / und nimmt Schaden an seiner Seele? ist da an einer Seele/ die da besser ist denn die ganze Welt / so viel und groß gelegen / wer kan den unaussprechlichen Schaden und Verderben vieler Seelen gnugsam beweinen und beklagen? Weil denn die propositio: **Gute Werke sind nötig zur Seligkeit.** Gott den HERN versucht/die Kirche Gottes betrübt/ ärgert und verwirrt/ endlich auch die Seelen greulich zerrüttet/so lassen wir es bey der Heiligen Apostel Beschluß bleiben / und bitten den treuen Gott/ daß er uns samt unsern und andern Evangelischen Kirchen für solchem Sauerteig der Pharisäer und Heuchler durch seinen H. Geist behüten wolle. Wir bitten auch alle fromme Christen/wo sie sind in dieser letzten Zerstreuung/ daß Sie unsern geringen Dienst Gott zu Ehren / der Wahrheit zum Zeugniß / zum Trost und Stärkung der einfältigen und betrübten Herzen / nach Christlicher Liebe deuten / und im Besten verstehen und aufnehmen wollen/welchen wir mit unserm armen Gebeth und in andre Wege nach Vermögen zu dienen ganz willig und bereit sind. Anno Domini 1556.

Theologi & Concionatores subscripserunt.

Huic decreto etiam Menius subscripserat, & addiderat; *se semper ita docuisse & scripsisse hactenus.* Rejectā verō formulā istā, hanc revocationem suā manū subjecit:

subscriptio
Menii,

Ego Justus Menius hoc meo chirographo protestor, hanc confessionem veram & orthodoxam esse, eamq; me, pro dono mihi divinitus collato, voce & scriptis hactenus & publicē defendisse, & porro defensurum esse. Cum autem eam verborum formam, qua de necessitate novae obedientiae reconciliatorum in libello meo de Beatitudine recens edito usus sum, in diversam sententiam accipi à nonnullis intelligam, polliceor, me totum illum locum retexturum, itaque sententiam explicaturum esse, ut piæ confessioni per omnia consentanea futura, nihilq; habitura ambiguitatis aut scandalum sit.

contradictio
Amsdorfis,

§. 164. Omnia nunc videbantur tranquilla, nisi quod Amsdorfius primam Synodi thesin improbare. Hinc subscribere noluit, nisi cum certa limitatione. Joannes Frideric. & Joann. Wilhelm. Fratres die 8 post Matthiae Heldburgo Francorum Legatos suos Christian. Brücken J. U. D. & Cancellar.

nec

nec non D. Petr. Bremen Consiliar. ad eum mittunt, nunciantes, probasse se *monetur*, thesin istam cum explicatione & additamento suo, nihilque posthac in Synodo immutatuos. Denn solte was ausgelassen werden / würde er Menius dadurch Uhrsach nehmen das Werck zu bereiten / als wäre die Vergleichung nicht dermassen in Truck gegeben / wie sie zu Eisenach aufs Papier bracht und geschehen / ipsi ajunt Principes. Amsdorfius verò constanter re- *perstat in* stitit. Hinc factum, ut Synodus non prodierit in publicum, sed in Princi- *sententia* pum Archivis cubuerit, donec Illyricus (Matthias Flacius) anno MDLXIII. eam ediderit. (u) Responsum autem, quod Amsdorfius Brückio & Bremio dedit, tale erat:

Achtbare und Hochgelarte/Günstige liebe Herrn und Freunde / Ich *responsum* habe euer Werbung von wegen meiner Gnädigen Fürsten und Herrn un- *es* terthäniglich gehört und eingenommen / und daß im Anfang J. G. Gn. diese proposition Majoris: Bona opera sunt necessaria ad salutem, in ihrer Lande Kirchen in keinem Wege zulassen noch gestatten wollen / habe ich von Herren gern gehört und vernommen / und Gott gebe seine Gnade / daß J. G. Gn. und wir alle dabey bis an unser Ende verharren und beständig bleiben. Daß aber diese Worte/abstractum, concretum, idea, in der ersten proposition der Eisenachischen Confession in keinem Weg können zugelassen und geduldet werden / unangesehen der angehängten declaration, welche dieser proposition: bona opera sunt necessaria ad salutem, ihren natürlichen Verstand nicht nimmt; denn die Worte von Natur und Arth der Sprach geben/daß die Wercke die Seligkeit verdienen. Denn ein jeder / wer diese proposition höret oder liest: bona opera sunt necessaria ad salutem, der versteht nicht anders/ denn daß die Wercke neben dem Glauben die Seligkeit verdienen / welches in der Christlichen Kirchen untrüglich und unleydlich ist.

Zum ersten darum / daß solche Worte / idea und abstractum, in der Kirchen Christi eine neue ungewöhnliche Rede ist / welche nie erhört / noch von keinem Lehrer/ neuen oder alten/gebraucht worden ist. Und dieweil die Christen von den Articulen unsers Christlichen Glaubens nicht mit ungewöhnlichen und seltsamen Worten / durch menschlicher Vernunft Weisheit erdacht/reden/ sondern solche Worte/so der Schrift und Glauben gemas sind / gebrauchen sollen. Dieweil denn diese Worte abstractivè &c. in der Schrift nicht erfunden/auch von niemand sind gebraucht worden/ so ist am allerbesten / ja auch vonnöthen / daß man sie fahren lasse / und derselben in keinem Weg gebrauchte / noch leyde in der Christlichen Kirche.

Zum andern / so findts tuncfle und finstere Worte / die der gemeine *2.* Mann

(u) vid. libell. de voce & re fidei, deque justitia Christiana f. 191.

Mann nicht verstehn/auch niemand Teutsch geben kan. Dieweil man denn vom Christlichen Glauben/und sonderlich in diesem höchsten und wichtigsten Articul der justification deutlich und verständlich reden sol/das es der gemeine Mann verstehn kan / so ist hoch vonnöthen / daß man klarer und heller Worte / die ein jeder verstehe / dazu gebrauche / und für finstern tuncckeln Worten sich hüte und bewahre. Darum können diese Worte in prædicatione legis, abstractivè &c. in keinem Weg geduldet noch gelitten werden.

3. Zum dritten / so sind solche Wörter kein nütz/ frommen noch bessern niemand. Was aber in der Kirchen Christi nicht bessert noch nützt/das soll man nicht lehren noch predigen.

4. Zum vierten/ so thun sie großen Schaden/ärgern die unsern/ und machen die Gewissen irre/stoßen die frommen Einfältigen für den Kopff / daß sie nicht wissen/was sie glauben/ oder halten sollen. Darum kan man ohne Fahr mit gutem Gewissen dieselben Worte nicht gebrauchen / noch in der Kirchen Christi zulassen.

5. Zum fünften / so stärken solche Worte unsre Widersacher die Papisten / welche frolocken und sich rühmen/ daß wir unsre Lehre wiederrufen. Und ob sie wohl des keinen Grund haben / so nehmen sie doch davon/und brechen eine Uhrsach vom Zaun/ daß sie uns schmähen und lästern. Darum sollen wir uns für solchen Worten hüten/ daß wir niemand damit ärgern / noch Uhrsach geben unser Evangelium zu lästern.

6. Und zum letzten / so wil Menius selbst solche Worte nicht leyden noch annehmen/wie er öffentlich jetzt zu Jena / wie mir M. Aurifaber schreibt/ dem Victorino ins Gesicht soll gesagt haben diese folgende Worte : Victorine bleib nur daheim mit euerm abstracto und concreto &c. Die Wörter idea und abstractivè kan man nicht deutlich geben. Denn es ist eine Sophistische ertichtete Rede / und ein lauter nichts / die man nicht deuten noch erklären kan. Denn es ist kein lex abstracta in rerum Natura. Denn lex in sua substantia & essentia docet & præcipit opera. Darum kan man die erste proposition unsers Gesprächs gar nicht dulden noch leyden. Diese proposition: Opera non sunt necessaria ad salutem, ist dreißig Jahr her in allen Disputationen und Predigten / und sonderlich in Büchern Luteri deutlich erklärt/und genugsam beweiset und bewährt/daß es hinfürter keiner Erklärung noch Beweisung bedarff &c.

§. 165. Etiam Illyricus & Wigandus quædam monuerant in Synodo, ut ex scripto eorum Magdeburgi xxiv. Sept. MDLVI. dato vidimus, repetente ea Rebhanio nostro. (vv) Pertexit Amsdorfus cum Flacio aliisque litem de propositione:

Bona opera necessaria esse ad salutem, num in doctrina legis vera sit & tolerari queat?

Affir.

(vv) lib. cit. p. 206. seqq.

Etia cum
Illyrico.

Affirmativam tuebatur *Illyricus*, *Amsdorfius* negativam. Cum hoc fecit *M. Joann. Aurifaber*, qui liticulam eo nomine intendit *Mörlino*. Quæ verò, interponentibus auctoritatem suam aliis Theologis, sensumque vim & officium legis rectius, plenius, planiusq; explicantibus, paulatim conticuit. Obtulit *Menius* Synodo alterum scriptum, in quo dixerat, thesin hanc; *bona opera necessaria esse ad salutem*, in doctrina legis non posse simpliciter damnari, seu pro hæretica haberi, citans testimonia *Lyneburgensium*, *Hamburgensium* & *Magdeburgensium*. Quos ultimos cum nominari audiret *Amsdorfius*, & indigna in confessa Principum, Consiliarium & Theologorum, magno cum clamore indignabundus sermonem ejus interrupit. Tandem *Menius* Gothâ in vicinam urbem Electoralem *Salzam* concessit, relictis literis ad Duces Saxon. *Menius* abijt & Senatum Gothanum, quæis suum resignavit officium. Revocatus noluit *Salzam*, venire nisi sub certis conditionibus, quas noverat vix esse sperandas.

§. 166. Claruit hoc tempore *Michaël Schmuck*, Poligraphus *Isnacensis*, laudes celebres Advocatus, quo de in veteri manuali hoc elogium reperi: *Das er Mich. des Raths Syndicus gewesen/welchen die Edelleute in streitigen Sachen auf sechs bis acht Meilen gebraucht. Denn ganz Thüringen hatte vor 60. Jahren keinen Doctor Juris außer Erfurt.* Ceterum si hac occasione indicem Poligraphorum poscas, dabimus.

I. Joannes von Mecheln	-	-	-	1368.	Poligraphi,
II. Nicolaus, Schreiber der Stadt/Münzmeister und Rathsmann	-	-	-	1395.	
III. Joann. Purgold	-	-	-	1490.	
IV. Joann. Scholl	-	-	-	-	
V. Sebald. Welker	-	-	-	-	
VI. Nicol. Scherger	-	-	-	1505.	
VII. Joann. Dettter	-	-	-	1522.	
VIII. Hermann. Reckwoll	-	-	-	1524.	
IX. Mich. Schmuck	-	-	-	1535. 1556.	
X. Mich. Vogel,	-	-	-	-	
XI. Stephan. Weimer,	-	-	-	-	
XII. Bernardinus Purgold,	postea Consil. Saxo-Lauenburgicus.				
XIII. Michaël Cörber,					
XIV. Quirinus Rheinfrank,	Not. Publ. Cæf., postea Consul,				
XV. Nicol. Rhön,					
XVI. Casp. Purgold,					
XVII. Henric. Franck,					
XVIII. Joh. Sebast. Rhön,					
XIX. Joh. Adam Henning	nunc Præfectus Wasungenfis.				
XX. J. Christoph. Schellhaas	postea Senator,				
XXI. J. Sebast. Madlungen.					

imago
Amsdor-
fiana,

§. 167. Circumferebatur imago *Amsdorfiana*, cui ipse rythmos cum
gnome Paullina subjecerat:

So sahe der alte N. Amsdorff grau/
drey und siebzig Jahr genau/
ein Feind der Adiaphoristery/
und aller Parten Schwermerey.

Col. II. Laſet euch niemand betriegen.

1557.
Menius ab-
Lipſiam,

novales,
obitus Me-
nii,

1558.
Erlaudes,

imago Ams-
dorf.

Sub initium anni MDLVII. familiam cum ſupelleſtile ſua ad ſe Gothâ tranſtulit *Menius*, migrans Lipſiam, factus ibi Eccleſiæ Thomanae Paſtor. *Matth. Dreſſer*. (x) Prof. Hiſt. Lipſ. ait: cum propter *Flacianifmum* Thuringiam reliquiſſe. At *Flacius* eo tempore nondum venerat in hanc regionem.

(y) Denuò autem illi cum *Amsdorfio* & *Illyrico* certamina ſatis acerba, quæ in- ter etiam ſatis ceſſit Lipſiæ febrî magnâ eneſtus anno ſequentie die Cyriaci (alii habent XI. Aug.) ætatis LIX. (al. LXIII.) miniſterii XXXVI. *Myconius*

ſpecioſo cum maſtans præconio vocat *Virum optimè meritum de Rep. Chriſtia- na*, dignumq; , cui omnes poſteri bene precentur, celeberrimum doctrinâ, vitâ inno- centiſſimum, erga amicos conſtantiſſimum. (z) Denuò prodiit effigies Ams- dorfii æri incifa, cui non nemo hoc ſubjecit diſtichon:

Cum ter quinque ſuæ numeraret luſtra ſeneſta
Amsdorfus, talis vultû habitûque fuit.

Item:

ſam ter quinque tuæ numerabas luſtra ſeneſta,
Amsdorf, facie cum, Pie, talis eras.
Neſtoreos Tibi producat Deus optimus annos,
Eccleſia ut lacera vulnera ſeva leves.
Sic etenim verus Eliſam liquit Elias,
ut Sion ductu ſalva ſit uſque tuo.

initium
Acad. Ie-
menſ.

primus Re-
ctor,

§. 168. Incunabula *Pedagogii Provincialis* (ita vocabatur) autoritate *Joannis Friderici* I. Elect. Sax. Magnanimi, adhuc captivi, præſentibus Filiis Ejus Illuſtriſſimis *Joanne Frid. II.* *Joanne Wilhelmo I.* & *Joanne Frid. III.* aliorumq; Ordinum Clariffimis Viris, orationibus ſuis ſolenniter Jenæ inaugurârunt XIX. Mart. MDXLIX. M. *Joann. Stigelius*, Frimariâ Gothanus, à *Carolo V.* Imp. nobilitatus & lauro Apollinari coronatus, vocatus ex alma Witteber- genſi, & M. *Victorinus Strigelius*, Kaufbeurâ Algojo-Suevus ex Erfurtinâ Uni- verſitate poſtulat. Verùm anno M. D. LVIII. d. 2. Febr. *Studii* inſtar *Ge- neralis*, ſeu *Academia*, introducitur, pompæ ejus latiùs recitante M. *Adriano Beyer*. (y) Primus novæ Univerſitatis Rector erat *Joannes Schröterus*, Vina- rien-

(x) *Iſagog. hiſt. millenar. VI. P. I. p. 218.* (y) in dedicat. nov. Syllab. Rect. & Prof. Jenuſ. Conf. D. *Sagittar. hiſt. Joann. Frideric. th. 23.*

riensis, M.D.ejusque PP. nec non Nobil. Com. Palat. Cæs., qui decessit anno
1593. 3. Mart. Illustres, qui fasces eruditi Imperii tenuere hactenus, fue-
runt

Philippus, Comes Nassoviensis & Saræpontanus, anno 1558.

Henricus Ruthenus, L. B. à Plauen, Dominus in Graitz, Kranichfeld, Ge-
ra &c. - - - - - 1561. Rectores Il-
lustres,

Gebhardus, Com. Glichenfis, Dominus in Blanckenhayn & Kranichfeld.

- - - - - 1564.

Sigismundus, Com. Glichenfis, Dominus in Tonna, - 1570.

Anarkus Fridericus, L. B. à Wildenfels &c. - - 1571.

Frid. Wilhelm. I. Dux Saxonæ - - - 1574.

Vollradus, Com. Glichenfis, - - - 1574.

Hugo, L. B. à Schönburg, Dominus in Glaucha & Waldenburg.

- - - - - 1576.

Wolfgang., Com. & Dominus in Castell - - 1577.

Orto, Com. Mansfeldensis, - - - 1578.

Ernestus, Com. Mansfeldensis, - - - 1579.

Joach. Andreas Schlicko, Comes in Passau & Weiskirchen, 1591.

Magnus, Dux Brunsvic. & Lyneb. - - - 1592.

Reinprechtus, L. B. à Polhaim & Lichteneck - - 1592.

Caspar., L. B. à Windischgrätz - - - 1593.

Joann. Ernest. Junior Dux Sax., duodecies Rector, ab anno 1608.

usque ad - - - - - 1614.

Wolfgang. Frideric., S. R. I. Mareſchallus hereditarius, Dominus à Pa-
penheim, - - - - - 1615.

Christian. Schenck, L. B. à Tautenberg, - - 1618.

Frid. Wilhelm. II. Dux Sax. - - - 1619.

Ernest. Ludovic. Com. Mansfeldenf. - - - 1622.

Bernhard II. Senior, Dux Saxon., - - - 1654.

Fridericus, Dux Sax., - - - 1654.

Otto Wilhelm Königsmarck, Comes in Westervvick & Stegholm &c.

- - - - - 1655.

Bernhard Senior, Dux Saxon. - - - 1655.

Joann. Wilhelm, Dux Saxon. - - - 1688.

Primus S. Th. D. Jenæ solenniter creatus erat *Joann. Stoffelius*, Kürzingâ *primi*

Francus, d. 13. Jul. 1564.

Primus U. J. D. *Matthaus Wesenbecius*, Antverpiensis, d. 21. Febr. 1558. omnium Fa-
cult. Doct.

Primus Med D. *Simon Wildius* d. 28. Mart. 1558. Alii substituunt *Lau-
rent. Huelium*, Vesaliensem anno 1560.

Pri-

Primus Philosophiæ Doctor, seu Art.Liberal.M. *Andreas Fulda*, Saltzungenfis, d. 12. Jul. 1558.

catalog.
omnium
Professor.

Haud ingratum fuerit integrum catalogum omnium Facultatum Professorum, quotquot in Illustrissimo hoc Athenæo claruere unquam, cum curioso Lectore communicare.

I. PROFESSORES THEOLOGIÆ.

Profess.
Theolog.

- I. Nicol. ab *Amsdorf*, Licent., Nobilis Misnensis, obiit anno 1565.
- II. M. Philipp. *Melanthon*, seu *Schwarzerde*/Brettâ Palatinus, obiit 1560. ut designatus Professor.
- III. M. Victorinus *Strigelius*, Kaufbeurâ Algojus Suevus, obiit Heydelbergæ 1569.
- IV. D. Just. *Jonas*, Northusâ Cheruscus, obiit Eisfeldæ Francorum 1553.
- V. M. Georg. *Rorarius*, amanuensis Luteri, primus Præfectus Bibliothecæ Jenensis, ob. Jen. 1557.
- VI. M. Joann. *Rosa*, Hellingâ Francus, obiit 1571.
- VII. D. Erhard. *Schnepf*, Heilbrunnâ Suevus, obiit 1558.
- VIII. M. Matthias *Flaccus*, (euphoniæ gratiâ Flacius, & Flachius, à patria vulgò Illyricus, à nonnullis *Grancowitz* dictus) obiit Francof. ad Mœnum 1575.
- IX. D. Simon *Museus*, aliàs *Meussel* / Velschâ-Marchicus, Diacon. Vinariens., abire iussus 1562. quòd cothurno Strigeliano invisus esset.
- X. Joann. *Wigand*, Hassus, obiit in Episcopatu suo Pomezaniensi in Prussia, 1587.
- XI. M. Matthæus *Judex*, Dippolswaldiâ-Misnicus, ob Synergismi Strigeliani improbationem remotus 1562.
- XII. M. Joann. *Stoffelius*, Kirzingâ Francus, clam abiit 1568. obiit 1576. Pirnæ.
- XIII. D. Nicol. *Selneccerus*, Hersbrunnâ Noricus, obiit 1592.
- XIV. D. Joann. Frid. *Cælestinus* obiit in Austria 1572. Facianismo infectus.
- XV. D. Tilemann *Heshusius*, Wefaliâ-Clivensis, obiit 1588.
- XVI. D. Timotheus *Kirchnerus*, Turingus, ob. 1587.
- XVII. D. Martin *Mirus*, Weidâ-Variscus, obiit in Carditz, quæ est arx Wolfgangi Alberti Schleinitzii 1593.
- XVIII. D. David *Voitius*, Ronnenbergâ-Misnicus, ob. 1587.
- XIX. D. Balthaf. *Sartorius*, Oschazienfis Misnicus, ob. 1609.
- XX. D. Joann. *Avenarius*, Bohemus, obiit 1590.
- XXI. M. Hieronym. *Opirius*, Rosbinensis Misnicus, ob. 1577.
- XXII. D. Ambros. *Reudenius*, Groitschio-Misnicus, ob. 1615.
- XXIII. M. Christoph. *Hammer*/Hilperhusanus, ob. 1591.

XXIV.

- XXIV. D. Georg. *Mylius*, vulgò Müller/Augustâ Vindelicus, obiit 1607.
 XXV. D. Samuel *Sischer*, ex valle Joachimica Bohemus, ob. 1600.
 XXVI. Joann. *Debelius*, Tanrodâ Turingus, ob. 1610.
 XXVII. D. Petrus *Piscator*, Hanoviâ-Rhenanus, ob. 1611.
 XXVIII. Albertus *Grauerus*, Melecoviâ-Marchicus, ob. 1617.
 XXIX. D. Joann. *Major*, Reinstadio-Turingus, ob. 1654.
 XXX. D. Joann. *Gerhard*, Quedlenburgo-Saxo, ob. 1637.
 XXXI. D. Joann. *Zimmel*/Stolpâ Pomeranus, ob. 1642.
 XXXII. D. Salomon *Glassius*, Sondershusanus, obiit Gothæ 1656.
 XXXIII. M. Joann. Mich. *Dilherr*, Themarâ Hennebergicus, vocat. 1642.
 Noribergam.
 XXXIV. D. Godfried. *Cundisus*, Pirnâ-Misnicus, ob. 1651.
 XXXV. D. Joann. *Museus*, Longo-Pratenfis Turingus.
 XXXVI. D. Joann. Tob. *Major*, Jenensis, ob. 1655.
 XXXVII. D. Christian. *Chemnitius*, Königsfeldâ-Misnicus,
 XXXVIII. D. Joann. Ernest. *Gerhardus*, Jenensis,
 XXXIX. Sebast. *Nieman*, Lubecensis,
 XL. D. Friedeman *Bechmann*, Ellebio-Thuringus,
 XLI. D. Joann. Wilh. *Beyer*, Norinbergenfis, postea Prof. Halæ Magdeburg,
 tandem ut Superintendens Vinarienf. obiit 1695.
 XLII. D. Valentin *Felchemius*, Hallensis.
 XLIII. D. Philipp *Müllerus*, Sangershusanus.

II. PROFESSORES JURIS.

- I. D. Gregor. *Heynsê* (Pontanus, à patria Brück dictus) Saxo, obiit *Profess. Ju-*
 1557. *ric.*
 II. D. Pleicardus *Sindringerus*, Halâ-Suevus, ob. 1551.
 III. D. Basilus *Monnerus*, Vinariensis, ob. 1566.
 IV. D. Petrus *Breme*,
 V. D. Henric. *Schneidevvin*, Stolbergâ-Cheruscus, ob. 1580.
 VI. Matthæus *Wesenbecius*, Antverpiensis, ob. 1569.
 VII. D. Matthias *Colerus*, Altenburgensis, ob. 1587.
 VIII. D. Bartholom. *Plaurerus*, Constantiensis,
 IX. D. Joann. *Hofferus*, Coburgensis, ob. Culmbachii 1583.
 X. D. Nic. *Scheller*, Coburgensis, dimissus abiit Arnstadium.
 XI. D. Henric. *Husanus*, Ilnacensis, obiit Lyneburgi 1587.
 XII. D. Christoph. *Dürfeld*, Gothanus, factus tandem Assess. Camer. Imp. Spi-
 renf. ob. 1583.
 XIII. D. Lazarus *Colerus*, Oschaziô-Misnicus, Syndic. postea Magdeburg.
 XIV. D. Virgilius *Pingizer*, Halemâ-Bavarus, ob. 1619.

Z

XV. D.

- XV. D. J. Adam *Morderus*, Assels. postea Camerae Spirensis.
 XVI. D. Josias *Marcus*, Torgâ-Misnicus.
 XVII. D. Samuel *Brothagius*, Ulmâ-Suevus, ob. 1587.
 XVIII. D. Joann. *Monachus*, Schnebergâ-Misnicus, ob. 1599.
 XIX. D. Daniel *Eulenbecius*, Barbyâ-Saxo.
 XX. D. Joann. *Unverth*, abiit Lipsiam.
 XXI. D. Petrus *Wesenbecius*, Antverpiensis, ob. 1603.
 XXII. D. Victorin. *Grünerus*, Jenensis, ob. 1586.
 XXIII. D. Jac. *Welsen*, Landsbergâ-Misnicus, ob. 1609.
 XXIV. D. Joann. *Stromerus*, Auerbachio-Palatinus, ob. 1607.
 XXV. D. Liborius *Hofmann*, Fridrichrodâ-Thuringus, ob. Düsseldorfii
 1597.
 XXVI. D. Christian. *Steinacker*, Quedlinburgensis, abiit Magdeburgum.
 XXVII. D. Nic. *Reusnerus*, Leorinus Silesius, obiit 1602.
 XXVIII. D. Leopold. *Hakelman*, Stadâ-Saxo, ob. 1619.
 XXIX. D. Arnold de *Reyger*, abiit Halas Saxon. & hinc ad aulam Elect. Bran-
 denburg.
 XXX. D. Ortolph. *Fomannus*, Silufio-Hennebergicus, ob. 1637.
 XXXI. D. Jac. *Schröter*, Vinariensis, ob. 1645.
 XXXII. D. Dominicus *Arumaus*, Leovvardiâ-Frisius, ob. 1637.
 XXXIII. D. Joann. *Syrabe*, Annæbergâ-Misnicus, ob. 1634.
 XXXIV. D. Sam. *Goeckhusius*, nobilis Saxo, obiit 1658.
 XXXV. D. Petrus *Ditericus*, Cizâ-Misnicus, ob. 1640.
 XXXVI. D. Osvald *Hilliger*, Freibergâ-Misnicus, ob. 1619.
 XXXVII. D. Wolfgang. *Wertherus*, Mühlpfört, Rhodâ-Thuringus.
 XXXVIII. D. Valentinus *Rimerus*, Hirschbergâ-Silesius, ob. 1635.
 XXXIX. D. Ortolph. *Fomann*, Junior, Jenensis, ob. 1640.
 XL. D. Zach. *Prüschench* (à Lindenhoven) Nobil. Palatinus, obiit Jenæ
 1678.
 XLI. D. Erasmus *Ungebauer*, Numburgensis,
 XLII. D. Christoph. Philipp. *Richter*, Eislefeldâ-Francus,
 XLIII. D. Godfrid. *Fibigius*, Uratislaviensis,
 XLIV. D. Andr. *Ramdohr*, ob. Brunsvici 1656.
 XLV. D. Rudolf. Wilhelm *Cransius*, Numburgensis,
 XLVI. D. Joann. Casp. *Unrath*, Schönaviâ-Francus, ob. 1640.
 XLVII. D. Georg. Adam *Struvius*, Magdeburgensis,
 XLVIII. D. Joann. *Thoma*, Lipsiensis, ob. 1680.
 XLIX. D. Joann. *Strauch*, Colditiâ-Misnicus,
 L. D. Ernest. Frid. *Schröter*, Jenensis,
 LI. D. J. Christoph. *Mexius*, Altenburgensis.

LII. D.

- LII. D. Joann. Volkmar. *Bechman*, Fidelhusâ-Thuringus.
 LIII. D. J. Christoph. *Falckener*, Laufâ-Noricus.
 LIV. D. Joann. Jacob. *Avianus*, Erfurtenfis.
 LV. D. Joh. Balthas. *Roth*, Gerenâ-Thuringus,
 LVI. D. Nic. Christoph. *Lyncker*, Gilenſis,
 LVII. D. Petr. Müller, Northufanus, poſtea Cancellar. Geranus, ob. 1696.
 LVIII. D. J. Philipp. *Slevogt*, Jenenſis,
 LIX. D. Christian. *Wildvogel*, Hallenſis Saxo,
 LX. D. Wilhelm. Hieron. *Brückner*, Erfurtenſis.
 LXI. D. Adrian. *Beyer*, Jenenſis.
 LXII. D. Joh. Bernhard *Fries*.

III. PROFESSORES MEDICINÆ.

- I. D. Joann. *Schröter*, Vinarienſis, ob. 1593.
 II. D. Janus *Cornarius*, Cygnæus, ob. 1558.
 III. Laurent. *Hielius*, Velalienſis, obiit peſte 1566.
 IV. D. Mich. *Neander*, ex valle Joachimica, ob. 1581.
 V. D. Ludovic. *Sturm*, Vinarienſis, abijt Martisburgum 1569.
 VI. D. Andreas *Ellinger*, Orlamundanus, ob. 1582.
 VII. D. Gervafius *Marſtallerus*, Friburgô-Briſgojus, ob. 1578.
 VIII. D. Jacob. *Flachius*, Jenenſis, ob. 1611.
 IX. D. Henric. *Mulichius*, Wittebergenſis,
 X. D. Philipp. Jacob. *Schröter*, Viennenſis, ob. 1617.
 XI. D. Joann. Frid. *Schröter*, Jenenſis, ob. 1625.
 XII. D. Anton. *Varus*, vulgò *Krummfuß*, Vinarienſis, obiit 1637.
 XIII. D. Zachar. *Brendel*, Burgelenſis, ob. 1626.
 XIV. D. Eusebius *Schenck*, Croloppii natus in Bohemia, ob. 1628.
 XV. D. Zachar. *Brendel*, junior, ob. 1638.
 XVI. D. Guerner. *Rolfinck*, Hamburgeniſis.
 XVII. D. Paul. *Marquard*. *Slegel*, Hamburgeniſis, ob. 1635.
 XVIII. D. Godfried *Mæbius*, Lauchâ-Turingus.
 XIX. D. Christoph. *Schellhammer*, Hamburgeniſis, ob. 1651.
 XX. D. J. Theodor. *Schenck*, Jenenſis.
 XXI. D. J. Arnold. *Friderici*, Altenburgenſis.
 XXII. D. Georg. Wolfgang. *Wedel*, Sprembergâ-Lufatus,
 XXIII. D. Rudolf. Wilhelm *Craufius*, Vinarienſis.
 XXIV. D. Auguſtin. Henric. *Faſchius*, Arnſtadienſis.
 XXV. D. Günther. Christoph. *Schellhammer*, Jenenſis, olim Prof. Helmſtad.
 nunc Kilonienſis.

Profefs. Me-
dicina,

XXVI. D. Jacob. *Wolf*, Numburgensis.XXVII. D. Joann. Hadrian. *Slevogt*, Ienenfis.

IV. PROFESSORES PHILOSOPHIÆ.

Prof. Philo-
sophæ.I. M. Christoph. *Hofman* / obiit 1576.II. M. Mich. *Stieffel* / Eslingensis, ob. 1567.III. D. Vitus *Ortelius*, Francus, ob. 1570.IV. M. Nic. *Bachmeister* / ob. 1551.V. M. Joann. *Stigelius*, Frimariâ - Turingus, ob. 1562.VI. M. Victorin. *Srigelius*, Kaufbeyerensis, ob. 1569.VII. D. Mich. *Neander*, ex valle Joachimica, ob. 1581.VIII. D. Christoph. *Dürfeld*, Gothanus, ob. 1583.IX. M. Joann. *Rosa*, Hellingâ - Francus.X. D. Jobus *Fincelius*, Vinariensis.XI. D. David *Voirius*, Ronnebergensis, ob. 1589.XII. D. J. Frid. *Calestinus*, discessit 1571.XIII. M. Joann. *Langer*, Coburgensis, ob. 1560.XIV. M. Andreas *Fulda*, Saltzungenfis, ob. 1596.XV. M. *Ægidius Salius*, Gorckâ - Bohemus, ob. 1580.XVI. D. Frideric. *Wildebramus*, ob. 1585.XVII. M. Joann. *Merolinus*, Kaufbeyerensis.XVIII. M. Frid. *Pensoldus*, Variscus, ob. 1589.XIX. M. Adam *Byssander*, vulgò *Biederman* / Pefniciô - Variscus.XX. D. *Ægidius Hildericus*, Jeverâ Frisius.XXI. M. Paul. *Crusius*, Coburgensis.XXII. M. Hieron. *Osius*, vulgò *Ehlich* / Schlotthemio - Turingus.XXIII. D. Joann. *Debelius*, Rhemdâ - Turingus, ob. 1610.XXIV. D. Jacob. *Zoberus*, Vinariensis.XXV. M. Wolfgang. *Zeisenus*, Fuldenfis.XXVI. M. Owenus *Güntherus*, Holfatus.XXVII. D. Ambros. *Reudenius*, Groitschâ - Misnicus, 1615.XXVIII. D. Justus *Lipsius*, Iscano - Brabantinus, accessit 1572. discessit clam 1574.XXIX. D. Joann. *Mylius*, Liebenrodâ - Turingus, ob. 1575.XXX. M. Casp. *Arnurus*, vulgò *Lammerzahl* / Ilmena - Turingus, ob. 1586.XXXI. M. Sebast. *Scheffer*, Altenburgo - Misnicus, successit Lipsio clam abeun-
ti anno 1574. quò etiam obiit.XXXII. M. Paul. *Didymus*, vulgò *Zwilling* / Torgâ - Misnicus, obiit
1581.

XXXIII. M.

- XXXIII. M. Balthaf. Brunner, Hallensis Saxo, ob. 1581.
 XXXIV. M. Andr. **Tiebertorn**/Walhusâ-Aschenburgicus, abiit clanculum
 1590.
 XXXV. M. Joann. **Piscatorius**, Norinbergensis.
 XXXVI. M. Just. Ludov. **Brysomannus**, Triptitio-Variscus.
 XXXVII. D. Jac. **Welsenius**, Landsbergenfis, ob. 1609.
 XXXVIII. D. Zach. **Brendel**, senior, Burgelâ-Turingus, ob. 1626.
 XXXIX. M. Joann. **Zöllner**, Jenensis, ob. 1628.
 XL. M. Albert. **Voitius**, Regiomontanus Prussus.
 XLI. M. Wolfgang. **Heider.**, Guelphisio-Turingus.
 XLII. M. Georg. **Limnaus**, aliâs Wirn, Helvetus, ob. 1611.
 XLIII. D. Ortolph. **Fomann**, senior, Silusio-Hennebergicus, obiit
 1634.
 XLIV. D. Andr. **Libavius**, Hallensis Saxo, abiit Rotenburgum ad Tubarim
 1591. fit postea anno 1605. primus Gymnas. Coburg. Direct.
 XLV. M. Christoph. **Zammer**/Hilperhusanus, ob. 1597.
 XLVI. M. Laurent. **Rhodomannus**, Cherusco-Stolbergicus, abiit Stralsundam
 1598.
 XLVII. Lic. Elias **Reusnerus**, Leorinus Silesius, ob. 1612.
 XLVIII. D. Petr. **Piscator**, Hannoviâ-Rhenanus, ob. 1611.
 XLIX. D. Thom. **Sagittarius**, Stendaliâ marchicus, abiit 1616. Breslam,
 Gymn. Elisabethani & reliquarum scholarum Inspector, obiit ibi 1621.
 L. M. Balthaf. **Gualterus**, Allendorffio-Hassus, ob. Brunsvigæ 1640.
 LI. M. Mich. **Wölff**, Ratisbonensis, ob. 1623.
 LII. D. Joann. **Gryphander**, Oldenburgo-Frius, discessit 1618.
 LIII. M. Henric. **Hoffman**/Jenensis, ob. 1652.
 LIV. M. Theophil. **Enetius**, Königsfeldâ-Misnicus, ob. 1631.
 LV. M. Quirin. **Cubachius**, ob. 1624.
 LVI. D. Salomon. **Glassius**, Sondershusanus, postea Superint. Gothan.
 LVII. M. Philipp. **Horst**, Brunsvicensis.
 LVIII. M. Daniel **Stahl**, Hamelburgo-Francus, ob. 1654.
 LIX. D. Henric. **Neuenhahn**, Isnacensis, discessit 1625.
 LX. D. Ortolph. **Fomann**, Junior, Jenensis, ob. 1640.
 LXI. M. Paul. **Slevogt**, Possendorffio-Turingus, ob. 1655.
 LXII. M. Hieron. **Pratorius**, Hamburgensis, obiit Schmalcaldæ, 1651.
 LXIII. M. Joh. Mich. **Dilherr**, Themarensis, discessit Norinbergam 1642.
 LXIV. M. Joann. **Zeisold**, Altenburgo-Misnicus.
 LXV. D. Joann. **Musaus**, Longoprato-Schvvartzburgicus.
 LXVI. D. Joann. Christfried. **Sagittarius**, Uratislaviensis, abiit Orlamundam
 1651. factus postea Superint. General. Altenburg. in Misnia.

- LXVII. M. Joann. *Frischmuth*, Werthemio-Francus.
 LXVIII. D. J. Ernest. *Gerhard*, Jenensis.
 LXIX. M. Casp. *Posner*, Gerâ-Variscus.
 LXX. M. Georg. *Götz*, nunc Superint. Jenens.
 LXXI. M. Erhard. *Weigeli*, Lipsiensis.
 LXXII. M. J. Andr. *Bosius*, Lipsiensis.
 LXXIII. M. Sever. Christoph. *Olpius*, Isnacensis, postea D. Th. & Superint. Römhildens.
 LXXIV. M. Friedeman *Bechman*, nunc D. Th. & Prof. Jenens.
 LXXV. M. Godfried *Zapf*, Vinariensis.
 LXXVI. M. J. Christoph. *Zundshagen*, Mühlhusinus Turingus.
 LXXVII. M. Valent. *Veltheim*, Hallensis Saxo, nunc D. Th. & Prof. Jenens.
 LXXVIII. M. Phil. *Müller*, nunc D. Th. & Prof.
 LXXIX. D. Casp. *Sagittarius*, Lyneburgens., Historic. Ducalis Saxon.
 LXXX. Georg. *Schubart*, J. U. D. Heldburgô-Francus.
 LXXXI. Carolus *Cassa*, Italus, D. Theol.
 LXXXII. M. J. Andr. *Schmiedt*, Wormatiensis, nunc D. & Prof. Theol. Helmst.
 LXXXIII. M. J. Paul. *Zebenstreit*, Thuringus.
 LXXXIV. M. J. Andr. *Dantz*, Gothanus.
 LXXXV. M. J. Jacob. *Müller*, Jenensis.
 LXXXVI. M. Georg. Albert. *Hamberger*, Francus.

nuptia se-
cunda
J. Frid. II.
Amsdorf.
labitur,
1559.
excusatur.

M. Barthol.
Rosin.
Andr. Boë-
tius.
epitaph.

§. 169. Eod. anno ad secunda vota transiit Joann. Frideric. XII. Jun. cum Elisabetha Palatina. Amsdorfus in æstu certaminis Majoristico-meniani nimium excandescens humani quid pati visus, asserens: *bona opera non tantum non necessaria esse ad salutem sed potius perniciofa*. Quam assertionem sequente annô publico scripto propugnavit. Sed tunc perniciofa censuit, quando in forum justificationis invehuntur. Patronos & interpretes nactus est D. Tilemannum Heshusium, (z) D. Balthaf. Mentzerum, (a) & M. Nic. Rebhan. (b) M. Bartholom. Rosinus, (Rosfeld) Pelnicensis Variscus, ex Diacono Ecclesie Isnacens. fit Past. & Superint. Vinariensis. Successit ei in Diaconia Andr. Boëtius, scholæ nostræ Rector, qui verò eòpse anno xxiii. Octobr. decessit. Monumentum ei fecit Winerus. (c)

Hæc positus recubat tellure Boëtius ille,

Ihaci ludi qui moderator erat.

Quò Rectore scholæ schola patria præstitit omnes,
vicini sæclo quas habuere suo.

Gram.

(z) in der nothwendigen Entschuldigung und gründlicher Verantwortung wieder den ertichteten Bericht des Raths der alten Stadt Magdeburg von der Ausführung der Prediger daselbst / edit. 1562. (a) in der wiederholten Erläuterung des Communion-Streits / edit. Gifæ 1616. (b) lib. cit. p. 218. seqq. (c) L. I. Tumulor. pag. 4.

Grammatices palmam, testante Melanthe, sub te
Isiaci reliquis præripuere scholis.

Quod pius & sanctis fueris virtutibus auctus,
urbis & eximium præcipuumq; decus;

Præclarè doctus, præstans virtute fideq;
mortuus hanc famam post pia fata tenes.

Tu cum Wachsmundo, censoreq; cum Widebramo,
ad sacra Musarum dux mihi primus eras.

Dum per Te nostram deducta scaturit in urbem
fontis & Aëonii vena superstes erit.

Andrea, partem capiens fundator honoris,
ore pia celebris posteritatis eris.

In Rectoratui successit M. Frid. Widebramus, etiam Pefnicensis. Boëtius, M. VVide-
gradū academico destitutus, Inspectorē scholæ nactus est à Senatu M. Bar-
thol. Rosin., qui quovis mense omnes quatuor classes (tot enim erant) institu-
tis examinibus visitabat. Præmium laboris erant XX. floreni. Widebramus
verò noluit tolerare rivalem, Rector & Inspector cæteris sui fidissimus.

§. 170. Anno MDLX. mos pulsandi campanas mane seròque abro-
gatur. Aræ in templis mutantur sic positæ, ut post eas starent ministri Ec-
clesiæ, nec terga amplius obverterent auditoribus. Circa hæc tempora Strige-
lius, Theologus Jenensis, tum alia paradoxa, tum synergisticum errorem in-
primis (parit & defendit. Quare colloquium de libero arbitrio inter ipsum &
Matthiam Flacium Illyricum Vinariæ instituebatur, quod Amsdorfio aliisque
Theologis multum facessabat negotii. De usu clavium quoque lis mota ab
Aula Vinariensi Theologis Jenensibus. M. Balthas. Winterus, Vir piè doctus,
& Past. ibid., Dürfeldium JCrum aliosque, ipsius Joannis Frid. II. sententiâ &
diplomate damnatos, quod Theologiam ex Seneca addisci posse clamitarent,
alioqui etiam vitæ minus probatæ forent, ad usum sacrae cœnæ admittere no-
luit, petens unâ cum reliquis Theologis Jenensibus Musao, Flacio, Wigando,
ut coram orthodoxis Doctoribus ex Dei verbo res dijudicaretur. Princeps
verò, instinctu Pontani Cancellarii, cujus nutu omnia agebantur in Aula, bo-
num Winterum diu vexatum, jamque lecto affixum & ferè agonizantem per
Consiliarios suos à sacro munere deponi jussit. Ceteri Theologi de gravi vio-
latarum Christi clavium peccato, & fidi Pastoris persecutione reverenter si-
mul & graviter monentes Principem, ad pœnitentiam flectebant. Poscitur
censura Amsdorfii, qui ministerium acerrimè defendit, causâ Dürfeldii socio-
rumq; ejus minimè probatâ.

§. 171. Laudatus Princeps alienus primùm & abhorrens erat à do-
ctrina Victorini de libertate arbitrii humani in conversione peccatoris, aliisq;
erro-

1560.

ara mutan-

tur,

Strigeli ex-

ror,

lis de usu

clavium.

Dürfeldii

heterodo-

xia,

Winter de-

ponitur,

Princeps

alienus à

Victorino,

erro-

favet ta-
men,
Theologi re-
moti,

confessio Vi-
ctorini,

proditur,

templum
Georg. pa-
rochiale,

inaugura-
tur,
1561.

primus in eo
copulatus,
& baptiza-
tus,

Parochi Ve-
teres,

erroribus, persuasus tamen à Pontano, favere Victorino cœpit, propter eru-
ditionem (quæ tamen magis philosophica quàm theologica erat) & in-
signem eloquentiam. Removit etiam ab officio *Illyricum* & reliquos Theo-
logos *Victorino* adversantes. Quem favorem ut eliceret ulterius, inque in-
tegrum planè restitueretur *Victorinus*, Theologis & Consiliariis Politicis Sa-
xonicis, nec non *Christophori* *Württembergici* Legatis (qui familiariter cum
iplo hætenus *Vinariæ* congressi fuerant,) declarationem quandam confes-
sionis suæ exhibuit, eamque D. *Maximilian. Mörlius*, Superint. Coburg.,
M. *Joann. Stössel*, Superint. Jenens., *Andr. Misenus*, Superint. Altenburg.,
M. *Joann. Höcknerus*, Past. Eisenberg., & *Joachim. Stigelius*, Gothanus, unà cum
Württembergicis D. *Jacobo Andrea*, Prapósito & Cancellario Universitatis
Tubingensis, & M. *Christoph. Bindero*, Superint. Nürtingensi, Sacræ Scripturæ,
Augustanæ confessioni, articulis Schmalcaldicis, & Illustrissimorum Prin-
cipum Saxonie confutationibus, nec non Ducis *Württembergici* confessioni
& apologiæ editæ conformem judicabant; mox tamen ipse *Victorinus*, edi-
to Commentario in Psalmos Davidicos, & epistola ad Ducem *Würtembergi-
cum*, contra Theologorum suorum centuram, scriptâ, foricis instar se
prodidit, omnemque effudit gratiam, ut etiam *Theodor. Schnepfius*, Erhardi Fil.,
Theologus Tubingensis, affinis ejus, in solenni disputatione (suppresso licet
nomine) dogmata ejus apertè confutârît.

§. 172. Post seditionem rusticorum templum *Georgianum* vacuum
steterat, *Franciscanorum* verò parochiale fuit. Cum autem gravidis seniori-
bus, & parvulis nimis molestum foret, quotidie in hoc ascendere, utpote in
sublimiori urbis loco situm, Senator etiam nuper in via ob glaciem lubrica
lapsus magnam valetudinis jacturam fecisset, Senatus anno MDLX. *Geor-
gianum* publicis sumtibus instauravit, denuoque parochiale & primum
fecit. Ex æde *Franciscanorum* fistulæ & tubæ organicæ, è templo *B. Ma-
rie* sublollia & asseres ad structuram arcuatam, seu fornicem, huc trans-
lata sunt. Inauguratio, seu consecratio sic fiebat. Prodibant Ministri
Ecclesiæ Scholæque unà cum grege suo ex templo *Nudipedum* in hanc
renovata ædem, cantantes: *Da tuum nobis, Deus alme, verbum, & Papa
& Turcæ prohibeto cades.* Primam concionem in ea habuit *Joann. Weisus*
Superintendens. Primus benedictione sacerdotali copulatus erat *Joannes
Hundius* à *Wengheim* (non *Wangenheim*) (d) in *Altenstein* cum nobili
& *Magdalena Goldackeria*. Primus in ea baptizatus *Joannes Göbelius*, Past. postea
Eccardshufanus. Veteres inter Parochos reperi

<i>Giselherum</i>	-	-	-	-	-	anno 1196.
<i>Ditmarum</i>	-	-	-	-	-	1326. 1327.
<i>Henricum</i>	-	-	-	-	-	1381.

Mat-

(d) M. Pfefferkorn in Thuring. sua c. 25. p. 308.

Matthiam ab Herberstein - anno 1397.
 Frid. Francum, Presbyt. & Vicar. - 1397.
 Henric. Sticheling - 1456. & 1468.
 Christian. Reinhardt - 1486.
 Joann. à Grüssen, - 1499.

Inter Vicarios offendi

Hartung. - 1309. Vicariis.
 Nicol. Larbach - 1386.
 Joann Roth &
 Frid. Alber. Vicar. B.V. & S. Georg. - 1397.
 Conrad. Treuschbern - 1403.
 Joann. Scholl - 1465.
 Petr. Münkmeister - 1511.
 Henric. Weisenborn / dict. Schallbe &
 Brunon. Müller - 1498.

Ceteros Pastores, Diaconos, adeoque integrum Clerum producemus infra.
 Nec præteribimus nunc Collectores ararii ecclesiastici, Kirde Rastens / nec
 Organistas hujus templi. Illi fuerunt:

Joann. Noëda, Senior, & Consul, collectores
 Theophilus Schöffler, ararii ec-
 Caspar Purgold, clasticis.
 Justus Krantz /
 Christoph. Purgold, 1579.
 Melchior Körber, 1613.
 Joann. Rhön, 1624. 1625.
 Christoph. Purgold
 Tobias Himmel
 Jeremias Weymar.
 Joann. Cunrad. Krumbein /
 Christoph Schlegel 1658. 1661.
 Joann. Hartman Wigand, etiam Consul.

Hi verò :

Theophilus Schöffler, Organista.
 Justus Krantz /
 Michaël Krantz / 1613.
 Joann. Engelhard 1616.
 Petrus Alberti,
 Honorius Lambertus, 1641.

Andreas Usvwald, Sen. 1643. obiit 1662.

Andr. Usvwald, Jun. 1663.

Joann. Christoph. Bach/ 1666.

custodes
templi.

Nec reticebimus Hierophylaces, seu custodes templi, qui fuere:

Iustus Görteler/alias Eschenfarb/ ab anno 1525. ad 1566.

Benedict. Görtler/ Justi F., olim ludimoderator Milanus & Berga-Vierranus,
obiit anno 1603.

Valentin. Stör/ ob. 12. Maj 1626.

Mich. Grölich/ ob. 1635. M. Octobr.

Georg. Böch/ bonus Musicus, ob. 8. Nov. 1668.

Joann. Emmeric. Pfefferkorn/ Crucisburg., ludimoderator olim Miero-Lupni-
zensis, ob. 1695.

Joann. Georg. Buch/ Isnacens., antea sextæ Classis Collega scholasticus.

1562.

§. 173. Interim ad priorem suam confessionem Victorinus Jenæ in
locum suum honorificè restitatus, Ministrisque Ecclesiarum in Thuringia
declaratio ejus approbanda & subscribenda obtulit, ut ex epistola Joann.
Friderici II. ad Weisium, Antistitem nostrum, patet.

litera Prin-
cipis ad
Weisium.

Würdiger/Lieber/Andächtiger 2c. Nachdem Euch und männiglich
bewußt und unverborgen ist/welcher Gestalt sich ehliche Jahr her in der Kir-
chen dieses Landes eine langwürige ärgerliche Spaltung/Mißverstand und
Zwietracht vom Articul de libero arbitrio, und anderer ehlicher mehr Arti-
cul halber / zugetragen und gewährt. Damit nu der Kirchen Gottes/
durch seiner Allmächtigkeit/Gnad und Verleihung von solchen abgeholfen/
und reine Lehre dieses/wie auch anderer Puncten halber / unverfälscht erhal-
ten werden möge/ so ist für Uns/ und von wegen der Hochgeborenen Herzo-
gen zu Sachsen/ Unserer freundlichen lieben Brüder / unser gnädiges und
ernstes Begehren/ Ihr wollet den Pfarrern und Predigern euer befohlenen
Superatendenz förderlich und alsobald mit Ernst auflegen und befehlen/
hinfürter von ermeltem Articul / Vermöge und Inhalt Prophetischer und
Apostolischer Schrifften / Augspurgischer Confession und Apologie / auch
unsrer hievorigen ausgegangnen Confutation gemäs/und nicht anders/zu-
predigen und zu lehren/inmassen Ihr für euch selbst auch thun / und mit eu-
ern Diaconen dergleichen zu geschehen verschaffen sollet. Was aber ma-
gistrum Victorinum betrifft / so desßhalben angezogen worden / sollet Ihr
Euch/ingleichniß die andern Pfarrer und Prediger/ samt euren Diaconen/
seinen Mahnen auf der Kangel zu melden hinfürter gänglich enthalten/bis
ihr und sie/derer mit Ihm durch vieler/ gottsfürchtiger/ gelehrter/ beständi-
ger und firtreflicher/ aufwärtiger und einländischer/Theologen gepflognen
Handlunge / auch seiner darauf / durch Gottes gnädige Verleihung / ganz
Christ-

Christlich gegen Uns für wenig Tagen mündlicher und schriftlicher getha-
ner Erklärung / bis auf unsrer und mehr fürhabenden und schierst künfti-
gen Visitation nothdürfftiglich berichtet werdet / wie denn zu förderlicher Ge-
legenheit/wiß Gott/geschehn / und nicht verbleiben sol / zuvorsichtig / Ihr
werdet Euch/mit und neben den andern/zu Erhaltung Gottes Wortes/und
reiner unverfälschten Lehre / desgleichen zu Pflanzung Fried und Einigkeit
in der Kirchen / auch zu Abwendung und Verhütung fernern Mißver-
stands/Spaltung/und Trennung / unterthäniglich und gehorsamlich ver-
halten und erzeugen. Daran geschieht Unser und gedachter Unser lieben
Brüder gefällige und zuverlässige Meinung/Und Wir habens Euch Wiß-
sens zu empfehlen / und darnach zu richten nicht unvermeldet lassen wollen.
Datum Weimar Sonnabends nach Exaudi anno 1562.

§. 174. De hoc mandato Principis & Victorini restitutione ita *Ams-* & *Ams-*
dorfi ad Rosinum suum. *dorfi ad Ro-*
sin.

Venerando, pio & fideli Christi ministro, Domino Bartholomaeo Rosino,
Pastori & Superintendenti Vinariensi, Majori suo & Fratri in Christo caris-
simo S. Literas tuas, Mi Rosine, in Christo Frater carissime, accepi, & tecum
doleo de miserrimo Ecclesiae statu. Dominus misereatur nostri. Dominus
restituatur eam in pristinum statum, quod tamen vix sperare audeo propter
ingratitude nostram, quam Dominus omnino punire decrevit non solum
bello, fame, & vastatione harum terrarum, sed, quod horribilius est, fame ver-
bi Dei. Sed tamen orandum & sperandum, ut saltem aliqua reliqua ma-
neant in his terris, ne in hac terra, ut Sodoma & Gomorrha, intereat Ecclesia
Christi. Hoc enim certum est: verbum Domini à nobis in aliam regio-
nem migrabit quoad vim & virtutem, & tantum paleas & testas, sonum scilicet
externum, sed depravatum, in ore nobis relinquet, ut nusquam appareat publica Ec-
clesia pura, nisi forte in aliquibus privatis adibus conservetur. Sed de his satis. Ad
duo mihi respondendum est in tua epistola: primo ad mandatum Principis;
deinde ad restitutionem Victorini. Et quod Princeps mandat, quod prædica-
re debemus de articulis contentiosis secundum Prophetarum & Apostolo-
rum scripta, & ea, quae conformia sunt Augustanae Confessioni & Apologiae ejus,
ac confutationi Principis, certe improbare non possum. Utinam omnes Reges
id facerent, quemadmodum & à Deo mandatum est. Quod autem articuli
Schmalcaldenses sunt omitti, ego in bonam partem interpretor, nec puto, fu-
cum aut dolum subesse propter fidem & doctrinam Principis, quam admo-
dum puram & sinceram esse judico. Ego certe acquiescerem & expectarem,
donec dolus se proderet, ne judicaret Ecclesiam perturbare sine causa. De
restitutione Victorini subdubito, quid dicam. Ipse non fuit excommunica-
tus, nec pro excommunicato putandus, nec errorem aliquem aut peccatum
agnovit. Ideo non video, quomodo sit absolvendus & Ecclesiae reconcili-
andus.

andus. Etiam si errores habeat, tamen non tales esse puto, propter quos ab Ecclesia sit excludendus, cum sint *disputabiles*, & scholæ relinqui debeant ejusmodi articuli. Nam se offert ad disputationem & declarationem. Ergo certè excommunicari non potuit. Non enim propter quemlibet errorem excommunicandus est homo & vitandus, maximè cum provocet ad Ecclesias vicinas. Igitur ante sententiam vitari non debuit. In hoc enim gravissimè peccatum est ab ejus adversariis. Hi enim errores publicè taxandi sunt, qui populum in fide sua perturbant, & fidem eorum subvertunt. Sed error de his articulis talis, quem *Victorinus* habet, non perturbat populum, nec fidem eorum subvertit. Potest enim populi fides stare cum hac opinione *Victorini*. Ideo quiescerem, donec viderem, quomodo se declarasset & cum Theologis convenisset, ne majores tumultus ante causæ cognitionem excitarem in Ecclesia Christi, propter cujus tranquillitatem aliqua dissimulari possunt. His non præscribo legem conscientiae tuæ; nam contra eam agere aut facere nullo pacto debes: sed amico Tibi consulo animo, quantum ego intelligo. Unctio Spiritus & fidei tuæ docebit te omnia. Dominus Spiritu suo te dirigat, gubernet & conserve in cognitione Christi Jesu nostri Amen. Pastor *Calensis*, pius & probus Vir, reliquit ministerium suum, conscientia eum cogente, contra quam consulere nolui. Vos, qui habetis verbum, judicium, ingenium & memoriam, consulite inter Vos. Ego omnibus his destitutus repuerasco, ut inter Spiritus amplius dijudicare & discernere non possim. *Die Leute sind mir zu behend*. Ego certè in hoc mandato nullum dolum subesse putassem: sed id monitus, valde timeo. Sed expectemus, donec dolus prodeat. Die 23. Maj. A. 1562.

Nicol. Amstdorfius.

Opposuit se postea prolixiori scripto, apertè exponens, cur nemo bonâ conscientia *Victorino* simpliciter subscribere possit. Formula subscriptionis ejus hæc:

*subscriptio
Amstdorfia-
na*

Die weil der Herrn Visitatores declaratio öffentlich bekennt/ quod homo pure passivè se habeat in sui conversione; & : quod modus agendi non sit modus agendi hominis, sed Dei, qui per ministerium verbi, tanquam instrumentum, cum homine agit, tum ego Visitatorum declarationi consentio & subscribo, und nicht weiter. Sic ille.

et aliorum

Hoc consilium plerique Pastores in vicinia secuti, Visitatorumq; declarationi nomina sua dederunt, & sic exilii malum effugere, quod ipsum tamen alii multi constanter subierunt, in primis in Inspectionibus *tenensi*, *Vinariensi* & *Salsfeldensi*. *Georg. Rhönus* & *M. Justus Evander*, Diaconi *Isnacenses*, hanc conditione approbabant, quatenus cum S. Scriptura, confessione Augustana, articulis Schmalcaldicis, constitutionibus Principum Saxoniae, & vera orthodoxia conveniret, non aliter.

§. 175. Erant autem Visitatores Mörlinus & Stöffelius Theologi, nec non Politici, D. Brückius Cancellarius, D. Clodius, D. Lucas Tangel., & D. Henr. Husanus. Cumq; plerisque Pastoribus suspecta foret *Declaratio Victoriniana*, Visitatores aliam novamq; *declarationem* istius *declarationis* proponebant, ut eò promtius faciliusq; subscriptionem elicerent. Erat autem hæc *superdeclaratio* à mente *Strigeliana* aliena. *Declaratio*, quoad caput de libero arbitrio, hæc est:

In doctrina de libero arbitrio duo capita præcipuè consideranda sunt, *Declaratio* quorum alterum est *efficacia*: alterum *modus agendi*, seu *capacitas*. Quod igitur *Strigeliana*, ad *δύναμιν*, seu *vim*, vel *efficaciam* attinet, quâ & cogitamus & volumus, & perficimus Deo grata & nostræ animæ salutaria, non est dubium, eam in lapsu primorum Parentum prorsus amissam esse, & huic contrariam *ἀδυναμίαν*, seu impotentiam, propagari in omnes homines, qui ex immundo semine nascuntur, juxta hæc verba: *animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Sensus carnis inimicitia est adversus Deum. Legi enim Dei non subditur, nec subjici potest. Non sumus idonei ad cogitandum ex nobis ipsis. Item: sine me nihil potestis facere &c.* At si quis hanc impotentiam mentis, voluntatis, & cordis aut omninò negat, aut verbis extenuat, is non rectè sentit de peccato originis, quod est non solum defectus veræ sapientiæ in mente, & carentia justitiæ & sanctitatis in voluntate & corde: sed etiam prava inclinatio, quæ parit dubitationes de Deo rebusq; divinis, & contumaciam affectuum temerè ruentium contra legem Dei. Restituitur autem *efficacia*, de qua dixi, non humanis viribus, nec ullius creaturæ robore, sed à Deo, per Filium Mediatorem & per Spiritum Sanctum, ut hæc dicta clarè affirmant: *nemo potest sibi sumere quicquam, nisi sit ei datum desuper. Nemo venit ad me, nisi Pater eum traxerit. Deus est, qui dat velle & perficere. Per patientiam curramus in proposito nobis certamine, respicientes ad fidei Ducem & consummatorem Jesum. Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri loquitur in vobis.* Ex his & similibus dictis perspicuum est, *efficaciam*, seu *vim*, seu *potentiam*, quâ Deo placencia & nobis salutaria aut cogitamus, aut volumus, aut perficimus, non esse positam in nostris viribus, quæ post lapsum reliquæ sunt; sed esse donum & opus Dei, renovantis suam imaginem in iis, qui propter Filium in gratiam recepti sunt templa & domus Spiritus Sancti. Quod verò alterum caput attinet, sive *modus agendi*, sive *aptitudo*, sive *capacitas* appelleretur, certissimum est, hominem differre ab omnibus creaturis, quæ nec mente, nec voluntate præditæ sunt. Nam truncus nequaquam conditus est, ut sit capax verbi & Sacramentorum, per quæ Deus est efficax in Ecclesia. Homines verò sunt capaces vocationis divinæ, & per Spiritum S. non solum assentiuntur verbo Dei, sed etiam custodiunt hoc præclarum depositum & magni pretii thesaurum. De hac aptitudine &

capacitate extat insignis versiculus *Nazianzeni* : *Deus me capax boni posuit, & robur præbet.* Et *Bernhardus* disertè inquit : Deus est auctor salutis. Liberum arbitrium tantum capax, nec dare illam, nisi Deus; nec capere valet, nisi liberum arbitrium. Quod ergo à solo Deo, & soli datur libero arbitrio, tam absque consensu esse non potest accipientis, quàm absque gratia dantis. Item : *tolle liberum arbitrium, non erit, quod salvetur : tolle gratiam, non erit, unde salvetur.* Et si autem appellatio liberi arbitrii multis invisa est, tamen in his dictis *Bernhardi* nihil aliud significat, quàm substantiam mentis & voluntatis, cui si non restituatur à Spiritu S. *divinus* credendi, quam Scriptura amissam esse pronunciat, nec verbo, nec Sacramentis, mens aut voluntas, aut cor movetur. Quamobrem si in humano arbitrio post lapsum consideraveris vim agendi, non est nisi servum, aut captivum Satanæ. Si autem in eo consideraveris aptitudinem, non est saxum aut truncus, sed est in hoc divinitus conditum, ut sit capax cœlestium donorum Spiritûs Sancti.

*subscriptio
Victorini,*

Ego *Victorinus Strigelius* hac subscriptione testificor, congruere hanc commemorationem cum iis, quæ & privatim, & coram Nobilibus & Clarissimis Viris, Dominis Consiliariis Illustrissimi Principis, Domini *Joannis Frid. II. Ducis Saxonie*, & Theologis, ex sua Provincia delectis, & inter duos Theologos *Wûrtembergicos*, & me acta sunt M. Majo anno 1562. Et in declaratione, huic scripto inserta, piè ac constanter acquiesco.

& aliorum,

Nos *D. Maximilianus Mörliu*, Past. Superintendens *Coburgensis*, *M. Joann. Stöffelius*, Superintendens *Jenensis*, *Andreas Misenus*, Superintendens *Altenburgensis*, *M. Joann. Höcknerus*, Past. *Isenbergensis*, & *Joachimus Strigelius*, *Gothanus*, testamur, hanc declarationem in publico Consiliariorum ac Theologorum confessu ita recitatam esse, quam judicamus congruere cum verbo Dei, Augustana confessione, & Illustrissimorum nostrorum Principum confutationibus.

Nos Illustrissimi Principis ac Domini, Domini *Christophori*, Ducis *Wûrtembergensis*, subscripti Theologi testamur, hanc declarationem in publico Consiliariorum & Theologorum confessu ita recitatam esse; quam judicamus congruere cum verbo Dei, cum Augustana confessione, cum Schmalcaldicis articulis, & Illustrissimorum Ducum *Saxonie* confutationibus, ac Illustrissimi Ducis *Wûrtembergensis* confessione & apologia edita. Actum *Vinarie XI. Maj. 1562.*

Jacobus Andrea, D. Præposit. & Cancellar. Acad. *Tubingens.*

Christophor. Binderus M. Superint. & Past. *Nürting.*

Sed nimum fidei sunt *Victorino*, civi suo, *Wûrtembergenses* Theologi ceteriq; Legati.

§. 176. Hæc declaratio cum mitteretur *Amsdorfio*, de ea rursus ad *Rosinum* ita:

Vene-

Venerando & Erudito Viro, Domino Bartholomæo Rosino, Past. & Super-^{judicium de}
int. Eccles. Vinariens. pio & fideli, Fratri in Domino carissimo S. Mi aman-^{ea Ams-}
tissime in Christo Frater, sic sentio de *Victorini declaratione*, quoad *primam*,^{dorsii,}
partem de *efficacia*, est vera & certa, ab omnibus fidelibus tenenda & creden-
da. *Secunda* autem pars de *modo agendi* Dei, in qua dicit, Deum aliter agere
cum homine, quàm cum reliquis creaturis, si id intelligit de *extrinseco* modo
agendi Dei, hoc est, de externis mediis, quibus Deus hominem convertit &
justificat, similiter vera est. Nam Deus agit cum homine in conversione ejus
per Ministerium verbi & Sacramenta. Quia homo est naturâ suâ creatura
volens & intelligens, capax verbi & Sacramentorum. Non enim est trun-
cus, aut lapis, qui harum rerum non sunt capaces; ideò aliis mediis opus ha-
bent. Et sic quoque verum est, quòd magna est differentia inter hominem
& reliquas creaturas, quæ omninò nihil intelligere nec velle possunt. Si hoc
modo quiesceret *Victorinus*, tùm propter pacem Ecclesiæ toleranda esset ejus
declaratio. Si autem de *intrinseco* modo agendi Dei id intelligere velit, de
verbo cordis sui, quo omnia creat & facit, & conservat, sicut scriptum est:
Dixit, & facta sunt, mandavit, & creata sunt; tùm est falsa & planè contra Paul-
lum. Nam Deus nequaquam aliter agit cum homine, quàm cum reliquis
creaturis: sed uno & eodem modo agit cum omnibus creaturis, scilicet suo
velle & dicere, ut ex Mose patet & Psalmo jam citato. Quem igitur vult
& eligit, hunc convertit & justificat, juxta illud: *miseretur, cujus vult*. Et
iterum: *non est currentis & volentis, sed Dei miserationis*. Et hoc modo, quo-
ad Deum agentem, nulla est differentia inter hominem & truncum, quæ in-
ter se sunt diversissima, & ideo nos, ut ex Propheta Paulus inquit, sumus tan-
quam *lutum* in conversione nostra. Ipse autem Dominus est *figulus*, qui ex
luto, id est, ex tota massa perditionis humani generis, fingit & formât vasa
misericordiæ, quæ vult, secundum propositum suæ voluntatis. (e) Habet
quidem homo intellectum & voluntatem, quoad creaturas juxta & infra se:
sed ille ipse homo, à Deo intelligens & volens creatus, quoad Deum nec in-
telligens, nec volens est, sed insipiens & nolens. Deus autem ex insipiente sa-
pientem, & ex nolente volentem facit, quemadmodum ex impio pium & ju-
stum facit. Et in summa: docere & credere, Deum alio modo agere cum
homine, quàm cum reliquis creaturis, est philosophicum commentum & hu-
manum figmentum. Aliis quidem mediis externis agit cum his, quàm cura
illo: sed uno & eodem modo, suo dicere, electione suâ & voluntate. In
hac re omnes hallucinantur. Loquuntur enim de voluntate hominis, quasi
esset ejusdem efficaciæ & virtutis coram Deo, cujus est coram creaturis. Quod
planè est contra Paulum & Prophetam, qui dicunt, hominem in sui conver-
sione coram Deo esse tanquam *lutum*, quod formatur ad voluntatem fi-
guli

(e) Rom. IX.

guli sui. Sic & ego cum illis sentio, à quibus discedere non tutum est. Quicunque ab eis discedunt, periculosè discedunt, & impiè detorquent perpicuos Scripturæ locos ad suum sensum. His bene vale cum tota familia. XXIX. Maj. Anno 1562.

Nic. Amsdorfius.

Scheda imposita.

In summa: coram creaturis homo est *nolens & volens*; coram Deo hæc ipsa creatura *nolens & volens*, etiamsi sit rex & tyrannus, est in manu Dei, & inclinatur eum, quò vult. Ideo cum voluntate hominis non aliter agit, quam cum reliquis creaturis, ut nihil *velle* aut *nolle* possit, nisi quod vult Deus, hoc est, velle suo & dicere intrinseco, sed diversis mediis externis agit Deus cum universis creaturis. Dat. 3. Jun. A. 1562.

Nic. Amsdorfius.

M. Rosin.
pulsus,

§. 177. Noluit Rosinus declarationi Strigelianæ subscribere, cumque simul excessus quosdam aulicos, in primis malitiam Pontani Cancellarii, ex officio castigasset, motus loco suo, inque exilium pulsus, Pastor constituitur eod. anno Waldenburgeris in Baronatu Schönburgico. Revocatus quidem Vinnariam, expugnatò Grimmensteinio, tandem verò Antistes fit Ecclesiæ Ratibonensis, ubi vitæ finem fecit. Exuli Amsdorfius ita scripsit:

littera ad il-
lum.

Reverendo & pio Viro, Domino Bartholomæo Rosino, Exuli Christi doctissimo, Domino & Fratri suo in Christo amantissimo S. Si Princeps has conditiones, quas ipsi præscripsisti, admitteret, tum salva esset Christi Ecclesia in hac terra; & Deo pro suo immenso beneficio non satis gratias agere possemus. Quid enim amplius optaremus? &c. tristis est anima mea ad mortem usque, quòd hæc civitas, (Magdeburgum) quæ in cursu verbi tam benè incepit, jam tam fœdè cadere debeat. Erat enim semper tam pia & benigna erga Ministros Christi. Quomodo igitur nunc mutata sit in tantam tyrannidem erga illos, mirari satis non possum. Sed quia Evangelium à Nobis migrabit, ideo Ministri ejus prius sunt ejiciendi, damnandi &c. His ejectis regnabit vanitas & mendacium, ut ante diem illum, quando Dominus venerit, fides in terra non inveniat. Dominus misereatur nostri, & suam Ecclesiam gubernet & defendat, ne à vera fide deficiat. His bene vale. Ult. Nov. 1562.

Nic. Amsdorf. ex corde & animo totus Tuus.

superdecla-
ratio,
1.

§. 178. Addo nunc *superdeclarationem*, quæ in hunc modum habet. Erstlichen / daß Sie betrachten wollen den statum controversiæ, welcher im ersten Theil der declaration begriffen / und / Gott Lob / mit Gottes Wort also gegründet und befestiget / daß er billich von ihnen unangefochten bleiben sollte. Sintemal dieses unser aller einhellige Meinung / daß

dem

dem verderbten Willen des Menschen ganz und gar keine Krafft / Wirkung oder Mitwirkung in der Befehrung zu geben sey / sondern daß alle gute Gedancken / alles gutes Wollen / Glauben / und Vollbringen allein Gottes Gabe und Geschenk sey.

Zum andern / und dieweil alhier nicht allein gefragt wird / von wem die Befehrung und Wiedergeburt geschehe und herrühre / und was hiezu des Menschen Vermögen / oder nicht sey / sondern auch / wodurch Gott dieselbige in dem Menschen wirke und zuriichte / und die Schrift beyde Stücke unterschiedlich handelt / so hat auch die declaration auf beyde Stücke unterschiedlich antworten sollen. Und ist dieß die Summa des andern Theils / nemlich / daß Gott den Menschen / nicht ohne Mittel seines göttlichen Wortes / befehre / und mit dem Glauben an Christum begabe / sondern daß er solches durchs Wort und Predigtamt ausrichte / welches dann der Mensch hören / lesen / lernen / auch etlicher Maßen betrachten kan. Solch eufferlich hören und betrachten / welches kein unvernünftig Thier / auch kein Stock oder Block thun kan / auch dazu nicht erschaffen ist / wird alhie genandt *modus agendi, capacitas, oder aptitudo*, darum daß der Mensch / ob er wohl durch die Erbsünde also vergiftet und verderbt ist / daß er in göttlichen und geistlichen Sachen / aus natürlichen Kräften / nichts versteht / wie der Apostel sagt: *animalis homo non percipit &c.* dennoch das eufferliche mündliche Predigtamt hören / und etlicher Maßen betrachten kan / die Verheißung aber mit dem Glauben annehmen / oder dem Wort des Glaubens zu gehoramen / ist und bleibt allein Gottes Krafft und Wirkung.

Zum dritten / so ist ihnen angezeigt / fürgelegt und gewiesen worden / woher dieß andre Stück genommen sey / nemlich aus den hellen / klaren Zeugnissen Gottes Wortes / und sonderlich der Epistel Paralli / (f) da er weist / wie es also von Gott geordnet / daß ohne die Predigt niemand zum Glauben kommen könne. Wie sollen sie glauben / spricht er / von dem sie nichts gehört haben? *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu &c.* (g) *Quisquis audierit à Patre meo, venit ad me.* (h) Item: aus den folgenden Sprüchen Confess. Augustan. *Per verbum & Sacramenta datur Spiritus S., qui efficit fidem, ubi & quando visum est Deo in iis, qui audiunt Evangelium. Quando Sancti Patres liberum arbitrium defendunt, capacitatem libertatis ejus prædicant, quod scilicet verti potest ad bonum per gratiam Dei, & fieri reverà liberum, ad quod creatum est.* (i) Censura Megapolensis: Daß Gott den Menschen nicht ohne Mittel seines göttlichen Wortes / auch nicht / als einen Pfluck / der gar nichts thue / befehre: *ibidem; homo cum assentitur promissioni, non facit hoc vi, aut dignitate liberi arbitrii, sed Dei efficaciam, qui hoc modo per verbum & vocem Evangelii, & non aliter est ef-*

B b

ficax.

(f) c. X. (g) Joh. III. 5. (h) c. VI. 65. (i) Luter. T. I. p. 136.

ficax. Aus diesen Zeugnissen wie das ander Theil der declaration genommen ist/also sol es auch denselben gemäs/und nicht anderst / verstanden werden.

4. Zum vierten / so ist auch alhier vermeldet worden / daß dieß andere Stücke keines Wegs dem ersten zuwider sey / sintemal es nicht von einer innerlichen Geschicklichkeit/Vermögen/oder Wirkung redet / sondern nur von der eüßerlichen pädagogia, das Wort zu hören / und werde derhalben verstanden in rebus spiritualibus de capacitate, seu aptitudine passiva, seu potentiali, seu vertibili, zur Unterscheid andrer Creaturen / so hierzu nicht erschaffen/auch derowegen das Wort ihnen nicht gepredigt wird / wie auch Luterus im nachfolgenden Spruch zuläset. (k) At si vim liberi arbitrii eam diceremus, quā homo aptus est rapi Spiritu & imbui gratiā Dei, ut, qui sit creatus, ad vitam, vel mortem æternam, rectè diceretur. Hanc enim vim, hoc est, aptitudinem, seu, ut Sophistæ loquuntur, dispositivam qualitatem & passivam aptitudinem & nos confirmemur, quam non arboribus, neque bestiis inditam esse, quis nesciat? neque enim pro anseribus, ut dicitur, cælum creavit.

5. Zum fünften / so ist auch angezeigt / daß diese vocabula, aptitudo & capacitas, nicht denen opponirt werden / die alles Vermögen des menschlichen Willens in geistlichen Sachen niederschlagen / und mit Paullo sagen: animalis homo non percipit ea &c. sondern den Manicheern / Enthusiasten / Schwencckfeldisten / und andern Schwärmern / die außer dem Wort und Predigtamt Erleuchtung und Befehrung zu Gott suchen und vorgeben.

6. Zum sechsten und letzten / so ist auch dargethan / wie diese declaration nicht allein mit göttlicher Schrift/und andern unser Kirchen Bekenntnissen / sondern auch mit den Fürstlichen confutationibus übereinstimme / nemlich das erste Theil mit dem loco de libero arbitrio, das ander Theil mit der confutation Schwencckfeldii, wie solches beydes die Württembergische und Sächsische Theologen, so bey dieser Vereinigung gewesen / mit ihrer Subscription bezeugt und bestätigt haben.

Hanc esse meam sententiam, & me Victorini declarationem ita & non aliter intelligere, hanc meā manū testor Ego Maximilian. Mörlin. D. Past. Coburg.

Joann. Strösselius in hanc sententiam Victorini declarationem intellexit, eamque subscripsit.

Flacii doctrina de peccato substantiali.

§. 179. Agitari quoque cœpit eod. anno controversia de peccato originali: an substantia sit, vel accidens? occasione datā ex colloquio Vinariensi, anno superiori habito, in quo Flacius prius asseruit. Et sanè Amsdorfius maluit substantiam, quā accidens vocare. Persuasus enim erat, ex vocabulo accidentis extenuari peccatum originale, quasi res levicula foret, quæ citra subje-

CORR-

(k) T. III. p. 177.

corruptionem adesse vel abesse posset. Cuncta clarius exposuit in literis D. Monnero, Prof. Jenensi, in scriptis.

Doctissimo & Pio Jcto D. *Basilio Monner*, Prof. Jenensi, Compatri suo *litera ad Monnerum*, & in Christo Fratri carissimo S. Mi Compater amantissime, ut mentem meam de peccato originis aperiā, *an sit substantia vel accidens?* nihil melius possum, quā quod verba Scripturæ tibi proponam, nec satis mirari possum, quod de hac re philosophari possunt, qui Christiani esse volunt, cum Scriptura clarè & apertè dicat: hominem ad imaginem & similitudinem Dei esse conditum, nempe integrum & justum. Ad substantiam autem & essentiam integri & justi hominis requiritur non solum, ut sit *intelligens & volens*; id enim est omnibus & piis & impiis commune; sed ut sit *rectè intelligens & bene volens*, h. e. volens & diligens justitiam, & odians iniquitatem, ita, quod substantia & essentia liberi arbitrii hominis duas habeat partes, alteram *intellectum & voluntatem*, alteram *rectum intellectum & bonam voluntatem*. Prima pars mansit post peccatum, altera verò tota corrupta & depravata est, ut amplius rectè intelligere, & bene velle & intelligere non valeat. Ist nun das ein accidens, so ist's fürwahr ein starck accidens, quod nulla creatura nec in cælo, nec in terra mutare potest. Quomodo enim peccatum originale accidens esse potest, cum semen, pars essentialis hominis, ex quo nascitur homo, sit corruptum & depravatum? ideo sicut justitia originalis fuit substantia & essentia hominis integri & justi: ita peccatum originale est substantia & essentia hominis corrupti & depravati, quæ mutari & alterari non potest, nisi per regenerationem, quæ est mutatio non accidentium, sed substantiarum & naturarum. Ideo Christus dicit: Nisi quis renatus fuerit &c. & propterea ad conversionem & justificationem hominis non requiritur alteratio, quæ est accidentium & qualitatum, sed regeneratio, quæ est personarum, substantiarum & naturarum. Qui his divinis verbis non credit, ille sanè credat suis philosophicis speculationibus, & expectet fructum, quem inde habebit. Si accidens esset peccatum originale, tūc homo seipsum ab eo per alterationem liberare posset, & non opus esset regeneratione, quæ fit verbum & Spiritum Christi regenerantem, id quod vult Satan per sua organa, ut non solum Christo, sed etiam nostris alterationibus & operibus ad nostri conversionem indigeamus, ut sic non solum in Domino Jesu Christo, sed & de operibus nostris gloriemur. Hæc est voluntas Satana, qui his monstros gloria Christi & nostræ saluti insidiatur. Er muß den Samen des Weibs/und seinen Anhang in die Fersen beißen/da wird nichts anders aus. In summa: si peccatum originale accidens esset, quid opus esset regeneratione? accidens enim per alterationem sine regeneratione tolli & mutari potest. Hæc quoque scripta esse volo Nepoti meo *Friderico*, cui, & omnibus, qui cupiunt, hæc communicare potes. Vale. Datæ Isenaci 6. Octobr. anno 1562.

Nic. ab Amldorf.

Bb 2

6. 180.

lites ob
Frauen-
seam extin-
cta,
Stella occi-
sus.

epitaph.

§. 180. Eod. anno XXX. August. extincta & amota sunt omnia diffi-
dia inter Saxonem Augustum Elect., Joann. Frideric. II. & Philippum, Hassiae
Principem, ob fines Frauenseenses, hactenus ferventia. Stella, insignis & forma-
sus juvenis, in sylva Solitariensi anno ætat. suæ XXIII. à sicario nefariè occi-
sus hoc meruit epitaphium à cive suo Winero. (1)

Indignè occisi juvenis miserabile corpus,
quod completa cadens alma recepit humas.
Tollite vos Nympha, & terrâ componite vestrâ,
atq; viatori hac verba legenda date.
Hic situs est juvenis, crudeli morte peremptus,
cui neque par formâ pulcher Adonis erat.
Cessit ut insigni facie Cybeleius Atys,
Cyllarus ut Gnidii candida forma Gygis.
Qui dum conducto Comiti confidit & anteit,
incautum à tergo latro secure ferit.
Quisquis es, ô hospes, sylvam subiturus eandem,
observa, ne quis sic tibi monstrer iter.

M. Stigel
abit,

fata ejus.

obit. Stigel.
Poëta,
W. Widebra-
mus,

vita & fata
ejus.

§. 181. Cum M. Stigelius Diaconus concionem matutinam in æde
Georgiana haberet, & nescio in quos inveheretur acrius, simul officium re-
signavit, finitoque sermone urbe excessit. Diu vagatus per oppida & agros
nullibi pedem fixit firmum, tandem ruri prope Altenburgum in Misnia peste
extinctus, sepultusque in pago quodam, cum paulò antè condixisset operam
suam Comiti cuiusdam ad Gallos abituro, stipendium Ecclesiasticis castrensis
merituro. Patrueli ejus M. Joanni Stigelio, Poëtæ venustissimo, diarrhæâ
præmaturè defuncto, in cathedra Jenensi successit M. Widebramus, moderator
antea scholæ Servestanæ & nostræ. Epitaphium illius dabit Winerus. (m)
Hic autem Philippismo & Synergismo infectus cum D. Matthia Colero, D.
Nic. Schellero Jctis, Ludovico Sturmio M. D., M. Egidio Salio, M. Frid. Pen-
soldt, & M. Adamo Byssandro, Phil. Prof., dimissus anno 1569. Jenâ Witte-
bergam abiit, suffectus Paulo Ebero, Pastori & Superint., obtento ibidem Do-
ctoratu Theologico anno MDLXX. XXIX. Mart. Seductus verò à Peuce-
ro, aliisque, ad Calvinismum defecit. Secessit ergo Numburgum, ibique tri-
ennium hæsit, sacris metris tempus & miseriam fallens demulcensq; suam.
Crebrius enim ad familiares suos:

His studiis miscere preces lachrymarum, solebam,
pulsus in exilium cum Widebramus eram.
Solutus eram, nec coram tamen illo tempore solus,
quando suo mecum Numino Christus erat.

(1) L. II. Tumulo, num. 1. (m) I. I. Tumulo, num. 6.

Et ali-

Et alibi :

*Liber ab exilii dimissus carcere tandem,
rursus in exilium triste profectus eo.*

*Patria terra vale, coelestis patria salve,
qualibet est forti patria terra : vale !*

Numburgo etiam ejectus sacro munere in *valle Deciana*, jussu *Joannis Nassovici*, fungebatur. Vocatus denique ad reformandas scholas & Ecclesias à *Joanne Casimiro Palatino Heidelbergam*, ubi conditus jacet. Malè à *Nathan Chytrao* (n) Numburgensis dicitur, siquidem Pefnicensis erat. *M. Adrian. Beyer* ita de eo :

Fridrico summos Widebramo Leucoris offert,

Philosophi titulum Theologi q; gradum.

Jena profrenti Decianaq; porrigit aures

Vallis, defunctum myrtea condit humus.

§. 182. Circa finem hujus anni *Theodor. Rassenböhl* / Pastor Meng-^{judicium}
richshufanus, *M. Jeremias Homberg* / *Fritzlariensis*, *Joann. Kleinschmiedt* / ^{Ministerii}
Past. *Alrichshufanus*, (qui suo & aliorum nomine subscripserant,) dijudica-^{nostri ex-}
tionem controversiæ, quæ inter *Mich. Jacobinum*, Calvinizantem, & *Joann.*
Lycaulam, *Luxeratum*, Ecclesiæ *Corbachensis* Ministros, de sanctitate libero-^{poscitur,}
rum à Christianis fatotum, & adhuc in utero materno existentium, exorta
erat, à Ministerio *Ilnacensi* petière & obtinuère, ut fictitiam illam sanctitatem
ab aliis venditam, tanquam erroneam rejicerent, contra asserentes : omnes
liberos, etiam sanctorum, in peccatis concipi, nasci, nec nisi per regeneratio-
nem sanctificari. (o)

§. 183. *Joannes Weisius*, Pastor tunc *Schweinenensis*, in famoso isto tu-^{1563.}
multu rustico seditiosis nonnihil faverat, sed ocius rediit in viam. Vocatus ^{*Weisii* er-}
deinde Ecclesiæ nostræ Diaconus, eruditionem cum pietate & industria fer-^{ror,}
mentatam exhibuit, ut quoque circa exodum anni MDLI. Antistes Ecclesiæ ^{& laudes,}
hujus constitutus fuerit, succedente ipsi in Diaconia *M. Rosino*. Quò mu-
nere cum XII. annis dexterrimè functus esset, Dominicâ *Oculi* inter concio-
nem syncope correptus tertio post die placide expiravit. Cubat in cæme-^{& mors,}
terio juxta *ὁ σόδοχος*. Eo quippe tempore neque nobiles neque ignobiles
condebantur in templis. Posuit ei *Winerus* monumentum. (p)

Illicos inter celebres pietate Ministros,

qui populo verbum proposuere Dei,

Tu quoque non tumulis es prætereundus in istis,

ô celebris gratâ simplicitate Pater !

Bb 3

epitaph.

Sive

(n) in deliciis Europæis p. 444. (o) *Rebhan. J. c. p. 288.* (p) *L. I. Tumulor. p. 6.*

Sive mihi Latio Albinus, seu candidus ore
dicere: certè in Te candor honestus erat.
Pro populi captu non convenientior alter
Te fuit, ut pietas cui tua nota fuit.
Quippe pia vitâ, verbò, exemploq; docebas,
& monitis tua vox grata senilis erat.
Cum pius è patria discessit Menius urbe,
illi templorum tradita cura fuit.
Hanc aliquot gessit non infeliciter annis,
donec jam vires succubère Senis.
Ergo Deo reddens animam discessit ab orbe,
& requiem in Christo contumèlatus habet.

M. Alden-
dorf
somnia
Amsdorfii

1864.
mutatio
concionis in
facello
S. Anna,

vocatio Ky-
mai & Gö-
belii,
J. Casimir.
nat. D. S.
Ann. Purgold/
& H. Scholl.
obit,
epitaph.

§. 184. Suffectus in ejus sedem M. Joannes Aldendorffius, Weismainensis Francus, Diaconus Coburgensis. Dormiens aliquando Amsdorfius in publico diversorio à duobus Nobilibus jam pridem vitâ functis, quos duo præcesserant adolescentes, faculas manibus gestantes, excitatus fuit, jussusq; omni seposito metu, surgere. Dicto audiens ille surrexit: tùm Nobiles isti literas ad calamum ei dictârunt, mandantes, ut seni cuidam Principi N. offerret. His dictis evanüere. Amsdorfius verò literas Principi isti tradidit. (q) Hactenus quâvis septimanâ die & in sacello Anneano à Diacono concio habita erat pro vetulis, (für die alte Leute im Spittel) quam Aldendorffius in diem Dominicam transtulit, sic, ut mane circa sextam Evangelium ordinarium exponeretur. Sebast. Kymaus ex Pastoratu Settelstadiensi ad Diaconiam, & Erasmus Göbelius Lengsfeldenensis in scholam vocatur. Die XII. Jun. nascitur Joann. Casimir. in arce Grimmenstein. Obiit Anna Purgoldia, Theophili Schofferi conjux, (cujus epitaphium dabit Winerus, (r)) & M. Henricus Schollio COS.

Hæc requiescit humo resolutis Schollio membris,
Schollio, qui patriâ Consul in urbe fuit.
Extinctum deslet civis: sibi luget ademptum
curia: defunctum patriâ terra dolet.
Non rudis aut animi fuit expers: Palladis artes
hauserat, ingenii Vir sapientis erat.
Rebus in ambiguis si quæ facienda fuerunt,
officio functus Consul ille fuit.
Justitiæ fidus cultos: tutela piorum,
laus patriæ, Aoniæ gentis amicus erat.
Consul erat, cursuq; sere jam muneris octo
lux Octobris ubi visa secunda fuit.

(q) vid. colloqu. mensal. Luter. c. 24. f. 216. (r) L. II. Tumul. num. 2.

*Vita huic mundana valedixit, & astra petivit,
jamq; poli civis munera sancta gerit.*

*Salve, sancte Senex, manes salvere beati,
omnipotens cæli quos Pater ipse tenet.*

§. 185. Ambulabat quoque viam univerſæ carnis *Amsdorfus* XIV. 1565.
Maji anno ætat. LXXXII. sepultus in templo Georgiano. Concionem fune-
brem recitavit *Aldendorffus*. E regione sepulcri integra Episcopi effigies dorf.
saxo iacita cum inscriptione:

Anno Domini MDLXV. XIV. Maj. ist der **Edele und Ehrwürdige** *epitaph.*
Herz Nicolas von Amsdorff/verjagter Bischoff zu Zeitz und Raumburg/
in Gott selig verschieden/seines Alters 82. Jahr.

Lapidi sepulcrali hæc verba inscripta:

Ich weiß/daß mein Erlöser lebt &c.

*Hier liege /ruhe und schlaffe ich/
bis Christus am jüngsten Tag erwecket mich/
der da regiert und lebt ewiglich/
und vom Tode erlöset mich/
als ich entschlafen und begraben bin/
so wird Er mich doch rücken hin
aus diesem Grabe /und mich umgeben
mit meiner Haut zum ewigen Leben/
alsdenn wirds gewiß geschehn/
daß ich in meinem Fleisch werde sehn
mit meinen Augen Gott den Herrn mein/
und ewig sein Mitgenosß seyn.*

Veniens veniet & non retardabit, 1565.

*Ille tuum multos qui verbum, Christe, per annos
nobile confessus, nobilis ipse fuit.*

*Multa tuo passus pro nomine: pro grege multa:
sparsit ubi furias Sphinx truculenta suas.*

*Magnus in exigua jacet hic Amsdorfus urnâ,
complevit postquam lustra bis octo Senex.*

*Cursum consecit vita: certamen honestum
certavit; servans funus ad usq; fidem.*

*Quod superest, vite restat pars altera restat,
extremâ Dominus quam dabit ipse die.*

*Corpora cum longo jam facta quiete resurgent,
& meriti capiet premia quisq; sui.*

aliud,

Interea

*Interea tumulo requiescat corpus in isto,
Spiritus in requiem cessit ad astra suam. (s)*

*pœnitentia
ecclesiastica
instaurata,*

§. 186. Pœnitentia ecclesiastica valde collapsa in desuetudinem ferè abierat, quam instauravit *Aldendorfius*, probantibus zelum ejus Theologis Jenensibus.

*litera Theo-
log. Ienens.*

Reverendo Viro, eruditione & virtute præstanti Domino *M. Joanni Aldendorfi*, Pastori & Superintendenti Iennacensium vigilantissimo, suo Amico & Fratri S. in Christo Jesu. In omnibus rectè constitutis Ecclesiis, quæ vestigia tantum veteris disciplinæ retinuerunt, hætenus usitatum esse meminimus, ne cade, aut aliis manifestis sceleribus, polluti reciperentur, nisi publica prius pœnitentia & absolutione Ministerio & Ecclesiæ essent reconciliati, & scandalo absterfo, seriâ emendationem promississent. Eundem morem visitationis formula in hoc Illustrissimorum Saxoniarum Principum Ducatu Pastoribus & Ministerio non modò concedit, sed etiam imponit, idque justis & gravibus de causis, ne scilicet Ecclesia aliorum scelerum societate se polluens, alienis etiam furoribus & pœnis implicetur, & ut alii his publicis spectaculis, ceu commonefactionibus, deterriti à sceleribus magis abhorreant. Denique ut perspicuum fiat, seriò & sincerè lapsos à Deo & ab Ecclesia veniam exposcere. Neque verò inde sequitur, quod malitiosè à quibusdam inferitur, nos portentosas de satisfactionibus opiniones denuò in Ecclesiam invèhere, aut extra Ministerii metas erumpere, cum manifestum sit, nos, explosis stultis & impiis monachorum opinionibus, tantum ad disciplinæ ecclesiasticæ instaurationem, hæc *ἐπιστολή* in Ecclesiam revocare, nec ullam tyrannidem Pontificiam exercere aut stabilire. Facies ergò, quod tui est muneris, idque operam dabis, ne tua indulgentiâ & dissimulatione disciplina necessaria laxetur. Ad Nos etiam provocabis, si qui ob hanc necessariam severitatem litem Tibi intendere volent. Conjungemus enim operas, auctoritatem & studia, ne Ministerii disciplina à petulantibus, undecunque etiam armentur, infringatur & labefactetur. Vale, & (si placet) concionem in Reverendissimi Domini *Amsdorffii* funere habitam ad nos typis excudendam trans mitte. Jenæ XVI. Cal. August. anno Christi 1565.

Joannes Stöffelius D.

Nicol. Selneccerus D.

*Cyr. Ittel,
Joann. Cotta,*

§. 187. Eod. anno *Cyriac. Ittel*, Crucisburg., & *Joann. Cotta* Isnac. vocantur ad pistrinum scholasticum. *Henricus Cotta* verò, Vir amplioris fortunæ, & magnus studiorum amicus, effertur.

*tumulus H.
Cotta,*

*Cotta sub hoc tumulo gelidâ coopertus arenâ,
qui fuit Iliaca Consul in urbe, jacet!*

Huns

(s) Idem *Winer*. t. I. Tumul. pag. 8.

Hunc Commensalem Pater ipse Luterus habebat,
 Albidos ad docta pulchra theatra schola.
 At Themis edocuit perplexa anigmata juris,
 tradidit & fasces patria cara suos.
 Obruit ante diem lachrymoso funere spasmus,
 corpora constituens sensibus orba suis.
 Nunc inter sanctos coelesti vivit in aula,
 cumq; Deo vivis invia regna tenet.
 Tu, quisquis legis hac oculo properante, Viator,
 ut Cottæ recubent molliter ossa, pete. (1)

In Galliam abiturus consuluit Luterum & Melanthonem, qui omnino probârunt laudabile propositum ejus, ut ex autographis eorum, quæ subjun- go, vides, ne nesciant *μεμνησθῆναι*, quam utile & necessarium sit sola alio sole calentia perlustrâsse. Sic verò ille:

W. U. S. Erbare/Fürsichtige gute Freunde/ **Henrich Cotta**/ euer <sup>litera Lu-
teri.</sup>
 Bruder und Vetter/so bey mir ist/hat mich zu Rath genommen/ ob es ihm
 nützlich wäre / daß er in Franckreich zöge / daselbst auch die jura hörte und
 Leute besehe/wie viele andere vom Adel/und auch sonst Gesellen thun/wel-
 ches ich mir gefallen habe lassen/und dünckt mich gut. Wiewol er seiner selbst
 mächtig/hat ers doch ohn euer Vorwissen nicht wollen thun / und mich ge-
 beten/des gegen euch ein guter Verfuger zu seyn. Ist demnach meine Bit-
 te/wollet solch sein Fürnehmen euch gefallen / und dazu förderlich euch hier-
 in finden lassen. Denn ich ihm auch nicht gern rathen wolte / so ich wüßte/
 daß ihm schädlich/oder fährlich seyn möchte. Und ist solchen Gesellen gut/
 daß sie die mores hominum besehen / wie der Poet sagt / und ein ungewan-
 dert &c. werdet euch hierin wohl wissen freundlich zu erzeigen. Hiermit
 Gott befohlen/Amen. Vigilia Martini 1541.

Mart. Luther D.

Den Erbarn/Fürsichtigen **Friedrich und Bonaventuren Cotten**/
 Vettern/zu Eissenach Bürgern/meinen günstigen guten Freunden.

Hic autem ita:

Gottes Gnade durch unsern Herrn Jesum Christum zuvor/Erbare/ <sup>& Melan-
thonis.</sup>
 Fürnehme/Weise/Günstige Freunde/nachdem ich mit eurem Bruder und
 Vetter **Henrich Cotten** / als mit einem ehrlichen fleißigen Schüler/
 besondere Kundschafft habe/bericht er mich/daß er nu fürthin sein angefan-
 gen studium juris gern in andern Nationen / und fürnemlich in Franck-
 reich volnziehen wolte / denn ihm als einem jungen Mann vonnöthen an-
 dre Legenten und Universitäten auch zu besuchen / besonders da dieses stu-
 dium ernstlicher geübet wird; dieweil ich denn zu seinem studio gute Hoff-
 nung

Ec

(1) Id. lib. cit. p. 9.

nung habe / hab ich mir diese seine Meinung auch gefallen lassen / denn Ihr als die Verständige selbst wisset / daß es jungen Leuten nützlich / daß sie besonders im Studieren viele fürtreffliche Leute hören / und mancherley gute Übung erfahren. Bitte auch derowegen von seinen wegen / Ihr wollet euch solch sein ehrlich Fürnehmen auch gefallen lassen / und ihm freundliche Förderung dazu erzeigen. Denn durch Gottes Hülff zu hoffen / solche Erfahrung und Übung in fremden Nationen werde ihm sehr nützlich seyn. Dieses habe ich euch freundlicher Meinung anzuzeigen bedacht und bitte / Ihr wollet meine Schrift freundlich vernehmen / denn Euch und den euren zu dienen bin ich willig. Datum Wittenberg uff den Abend Martini Episcopi 1541.

Philippus Melanthon.

Den Erbarn / Weisen / und Fürnehmnen / **Friedrichen und Bonaventura Cotten** / Bürgern zu Isenach / meinen günstigen Freunden zuhanden.

1566.

J. Ern. nati-
onis,
annales ec-
clesiastici,

§. 188. Anno MDLXVI. nascitur *Grimmensteinii* d. VIII. Jul. *Joann. Ernestus* D. S., ejus vagitum in utero audit Mater. *Aldendorffius* primum instituit *annales ecclesiasticos*, seu *Ephemerides*, in quibus vel ab ipsis Ecclesiae Ministris, seu ædituo, consignarentur hebdomatim baptizati, defuncti, & matrimonium contrahentes. In integrum omnium indicem ab illo in hunc usque annum hic Tibi sisto. Ne nescias autem velim, eos, qui sacra cœnâ usi sunt, tunc non fuisse notatos. Sed hanc demum consuetudinem circa annum MDCXI. introductam reperi.

Annò	Baptizati,	Copulati,	Mortui.
1566.	103.	24. Paria.	839.
1567.	122.	99.	193.
1568.	218.	67.	100.
1569.	209.	44.	104.
1570.	228.	34.	100.
1571.	198.	38.	124.
1572.	205.	29.	148.
1573.	202.	36.	156.
1574.	153.	39.	156.
1575.	172.	40.	154.
1576.	195.	24.	143.
1577.	158.	30.	2000.
1578.	147.	123.	104.
1579.	224.	57.	86.
1580.	191.	19.	141.

Annò

Annō Baptizati, Copulati, Mortui, Communicantes.

1581	163	33	Paria	150.	
1582	172	35		150.	
1583	160	26		84.	
1584	160	27		103.	
1585	172	33		173.	
1586	178	23		131.	
1587	170	30		111.	
1588	137	36		116.	
1589	194	32		105.	
1590	158	31		114.	
1591	147	32		133.	
1592	157	83		85.	
1593	149	38		123.	
1594	177	32		88.	
1595	162	37		116.	
1596	163	31		163.	
1597	173	36		195.	
1598	158	54		146.	
1599	169	54		146.	
1600	190	45		145.	
1601	200	39		137.	
1602	135	39		95.	
1603	176	29		170.	
1604	213	39		118.	
1605	169	39		107.	
1606	203	41		104.	
1607	201	47		84.	
1608	199	43		122.	
1609	240	49		147.	
1610	226	30		143.	
1611	178	38		244	3369.
1612	192	56		254	3036.
1613	168	43		174	2482.
1614	196	60		208	2832.
1615	220	48		192	3134.
1616	204	50		263	3332.
1617	211	47		161	3272.
1618	215	36		158	3086.
1619	200	48		101	3410.

Cc 2

Annō

Annō Baptizati, Copulati, Mortui, Communicantes.

1620	237	54	171	3586.
1621	231	40	144	3409.
1622	201	53	151	3749.
1623	242	58	179	4039.
1624	229	53	140	4195.
1625	232	66	155	5474.
1626	227	25	769	4805.
1627	179	78	156	3504.
1628	230	64	249	4061.
1629	266	60	214	4210.
1630	210	47	123	4309.
1631	252	36	155	4351.
1632	231	44	224	4537.
1633	223	53	158	4182.
1634	276	50	186	4788.
1635	231	37	1600	6491.
1636	228	147	405	4306.
1637	273	56	619	4540.
1638	146	53	340	4440.
1639	140	41	216	3896.
1640	196	37	503	4566.
1641	159	47	189	4466.
1642	176	43	119	4736.
1643	157	41	93	4962.
1644	186	41	92	4485.
1645	149	44	109	4361.
1646	205	38	66	4376.
1647	213	34	179	4217.
1648	181	48	98	4482.
1649	167	44	84	4798.
1650	183	56	101	4796.
1651	27	179	63	4680.
1652	153	38	113	4379.
1653	174	42	104	4965.
1654	156	27	90	5084.
1655	181	44	114	5191.
1656	194	32	74	5728.
1657	162	30	73	5971.
1658	192	34	151	6003.

Annō

Annô, Baptizati, Copulati, Mortui, Communicantes.

1659	201	56	97	5999.
1660	185	35	119	6199.
1661	177	36	94	6178.
1662	164	30	172	6047.
1663	170	40	97	6517.
1664	188	41	100	6701.
1665	164	57	124	6899.
1666	174	42	135	6838.
1667	175	42	142	6775.
1668	197	51	153	6740.
1669	176	46	229	6925.
1670	175	70	124	6879.
1671	205	53	163	7300.
1672	197	38	130	7361.
1673	190	50	141	7646.
1674	214	64	161	7362.
1675	208	44	162	7570.
1676	179	68	204	7758.
1677	229	64	159	7714.
1678	201	61	152	7658.
1679	209	64	150	7749.
1680	223	49	169	7851.
1681	185	53	124	8142.
1682	245	68	168	8702.
1683	256	53	150	8458.
1684	233	54	148	8741.
1685	238	45	191	9058.
1686	248	62	247	9341.
1687	244	51	193	9313.
1688	250	63	123	9404.
1689	249	64	156	9460.
1690	241	55	230	9282.
1691	237	45	275	9546.
1692	226	77	199	9660.
1693	232	45	416	9549.
1694	186	58	209	8801.
1695	194	65	173	9013.

§. 189. Ob frequentiam & multitudinem communicantium non sal-
tem diebus Dominicis, sed etiam die 7 & 7 sacra cœna publicè distribue-
batur. *mana,*

Cc 3

Scabinatus
Iurid. Jenæ, batur. Uti superiori annò *Scabinatus* Juridicus instituebatur Jenæ : ita nunc
Curia Provinc.
ibid. *Curia Provincialis* ibidem. Est autem ille Collegium quinque Jctorum, seu
Professorum Juris, incluso Præside, quem *Ordinarium* dicunt. Finis est,
ut indigenis alienigenisque ad acta & dubia interrogata, pro re nata, jam in-
formatoria & consultatoria, jam decisiva & executoria, reddantur responsa.
Hæc verò summum tribunal est, in quo ceu Areopago altero & Augusto
Themidis Nemesisque templo, Judex, seu Præsides, cum Assessoribus suis, tam
eruditis Nobilibus, quam Doctoribus, controversias incolarum & accolarum
Provinciae nostræ quatuor quotannis vicibus sine personarum respectu co-
gnoscat & decedit. Fuere olim quatuor Judicia in Thuringia à Carolo M. insti-
quatuor
Thuringia
judicia, tuta, (1) *Gothæ*, (2) in districtu *Weissenfensi*, (3) *Vogelsbergæ*, quod inde *Buttel-*
Mittelhusi-
num, *stadium* migravit, (4) *Mittelhusæ*, notante *Georgio Schindlero*. (u) Eaq; judicia,
jussu *Wilhelmi* Imp. anno MCCLV. pendente lite & bello fervente inter Mar-
chionem Misniae & *Henricum* puerum, Ducem Brabantiae, de successione in
Landgraviatu Thuringiae & Hassiae certantes, alacriter restituit *Hermannus*,
Comes Hennebergicus. (w) Ultimum, putà *Mittelhusinum*, passim nominatur
das höchste Geding / das Landgericht / des Landgrafen Dingstuhl / tribunal
Landgraviatus, summum Provinciale judicium, vulgare placitum in *Mittelhusen*,
der gemeine Land-Tag zu *Mittelhusen* / publicum *Thuringia* forum. (x) Cu-
riae hæ in quatuor Thuringiae plagis tandem coaluerunt, & una ex iis confla-
ta est, *Mittelhusæ* manens, sensim tamen in aulas Principum migrans, donec,
ad instantiam subditorum, ad certum transferretur locum, & quidem *Alten-*
transfertur
Altenbur-
gum, *burgum*, Imperiale quondam oppidum. Ibi verò anno MDXLVII. ob tumultus
belli Schmalcaldico-Germanici, turbata & dissipata per XIX. ferè annos.
Quamvis enim in Conventu *Salsfeldie* anno MDLVII. spes de renovanda ali-
biq; instituenda Curia Provinciali, Ordinibus & Statibus eam acriter urgen-
tibus facta fuerit, tamen anno MDLXVI. impleta est. Quò die Lunæ post *Viti*
festum Jenæ introducenda, demum die Lunæ post *Egidii* solenniter inaugu-
rata est, autoritate *Joannis Frid. II.* & *Joann. Wilhelmi* I. Ducum Saxon. & Fra-
trum. Introduxere Præsidentem & Assessores, juramento primùm obstrictos,
Commissarii Ducales *Wolfgang. Lauenstein*, Secretarius illius, & *D. Christoph.*
Dürfeld, Consiliarius hujus. Primus Judex fuit
Judices ejus, Theodoricus à *Brandstein*, in *Wernburg*, Consil. Elect. & Ducum Sax.
intimus,

Sequentes

Joann. Vit. ab *Obernitz*,David ab *Uttenhofen* in *Zascher*,Joann. Ernest. à *Teutleben* in *Laucha* & *Wenigen Sömmern*,

Isaac

(u) in chron. MS. (vv) *Spangenberg*. P. II. *Adelspiegel* L. II. c. 30. f. 116, (x) *G. Fabricius*
L. VI. Orig. Saxon. f. 629.

Isaac à Brandstein, in Oppurg & Kolbe,
 Rudolfus à Pönickau in Juchsen,
 Frideric. à Cospoth in Seibtemdorf & Wölfs,
 Joann. Frid. à Brand in Haârsdorf &c.
 Vit. Ludovic. à Seckendorf, Vir Celeberrimus,
 Joann. Sigismund ab Osterhausen, in Gotterstadt.
 Joann. Henr. Rietesel in Neumarck,
 Joann. Bruno à Pölnitz,

Primi *Assessores* erant partim *ortu*, partim *dignitate*, seu *gradu*, *nobiles*. Illi : *primi Assessores*,

Rupertus Treusch à Buttlar,

Joann. Vit. ab Obernitz,

Henricus ab Erfa

Christoph. à Thiin.

Hi :

D. Melch. Kling,

D. Henric. Schneidevvein,

D. Matthæus Wesenbeck,

D. Christoph. Dürfeld.

Primi *Advocati* :

D. Matthias Colerus,

D. Nicol. Scheller,

L. Georg. Tasch.

Primus *Proto-Notarius* Albertus Craus.

Advocati,

Proto-Notar.

Est ergo Curia Provincialis Jenensis vetustior Coburgensi, quæ cœpit anno MDXCVIII. xxiii. Nov., cujus primus *Judex* erat Valentin. à Selbitz.

curia Provinc. Co-

burg.

§. 190. Ad meliora transferuntur Henricus Fulda COS, & Martha Neubergeria grassante epidemiâ.

H. Fulda.

Fulda Vir ingenuus, pulcher, venerandus, honestus,
 nec non perdives, sed sine prole fuit. (y)

Pestilentissima lues tunc populabatur urbem agrumq; nostrum,
 traderet ut tristi corpora MILLE neci.

pestis,

Ipsa Martha, pulcherrima Virgo, sic:

Dira lues quando patrias irrepfit in oras,

& mihi mors scævas intulit atra manus.

Præcessit Genitrix, genitricem nata sequebar:

mortuus & pridem jam mihi frater erat.

Cur cristas tollis pulvis? cur terra superbis?

secula cur fingis canitiemq; tibi?

*q. Martha
Neuberg.
obit.*

Unius

(y) Winer. L. II. Tumul. num. 4.

Unius est veluti palmi tua vita, diesq;
 hac, quâ vixisti, forsitan hora fuit.
 Nil mea me prestans juvit nec forma, nec atas,
 si quam servaret forma, superstes eram.
 Hora tibi quævis sit meta novissima vita,
 sic sanctè vives; sic moriêre piè. (z)

1567.

bellum Go-
thanum,num Gotha
perfidia ci-
vium tra-
dita?

§. 191. Circa finem hujus anni ortum est bellum *Gothanum*, quò se-
 quente annò munitissimum castrum *Grimmensteinium* solo æquatum, opti-
 musq; Dux *Joann. Frider. II.* captus est. Verùm quia sexcenti alii [quorum
 indicem dabit *Sagittar. (a)*] fulissimè id descripserunt, non est quod actum
 agamus. Erat nugivendus, qui blaterabat, *Gotham* perfidiâ civium tradi-
 tam, ut patet ex *Ottonis Melandri Joco-seriis*, (b) cujus verba hæc:

Cùm *Augustus* Dux Saxonie Sacriq; Rom. Imp. Septemvir, Princeps
 benedictæ memoriæ laudatissimus, *Gotham*, munitissimum Thuringie pro-
 pugnaculum, jussu atque mandato *Maximiliani II.* Imp. obsidione cingeret
 & oppugnaret, eò quidem tempore *Petrus Paganus*, confirmandi sui gratiâ,
 Marburgo profectus *Wanfride* in patria sua apud Matrem hærebat. Cùm igitur
Gotha, licet & à milite & à comœtu cumulâtè instructa esset, obsidio-
 nem diu non sustineret, sed præter omnium expectationem mox moxque
 fœdam & pudendam deditionem faceret, incredibile est, quàm graviter &
 indignè eam rem tulerit. Proinde æstro quodam poetico percitus sequens
 carmen non modò panxit, sed & parieti, non ita pridem cæmento de inte-
 gro obducto & incrustato, carbone quodam, ut ab omnibus maternas ædes
 ingredientibus perlegi posset, majusculis literis inscripsit:

*Non bene Gothenfis quadrat Republica Romæ,
 expulit hæc Reges, prodidit illa Duces.
 Inclyta Tarquinius ejecit Roma superbos,
 deseruit patriæ perfida Gotha Patrem.
 Regibus expulsis Romana potentia crevit,
 sed malè deserto Principe Gotha ruit.
 Atq; utinam ruèrent cum manibus, urbe forogq;
 quisquis in hac auctor prodicione fuit.*

Ceterùm cùm Elector *Augustus* eo ferè tempore, cùm *Gotha* se dedisset,
 Cassellis cum Hassiæ Landgraviis Dn. *Guilielmo, Ludovico Philippo*, atq; *Geor-
 gio*, qui Patri suo *Philippo*, Principi omni laude superiori, justa jam fecerant,
 in colloctionem veniret, atque consilia communicaret, evenit, ut *Gotham*
 repetiturus *Wanfride* pernoctârit. Quamobrem cùm quidam *Augusti* aulici
 ad *Pagani* matrem divertissent, carmen ipsius parieti inscriptum admira-
 bundi

(z) Id. I. I. Tumul. p. 37. (a) in memorabil. hist. Gothan. c. 3. p. 26. seq. (b) pag. 342.

bundi legunt, diligenterque ex ipsa percunctantur, ecquis illud consecisset? illa verò verita, ne filio suo fraudi foret, ac periculi quippiam inde crearetur, si ipsum nominaret, de eo nihil sibi constare respondit, causata, multa quoti-
die se insciã atque invitã ab hospitibus inscribi parietibus, quorum ipsa ra-
tionem reddere posset nullam. Itaque aulicus aliquis animadvertens, nihil
se ex illa exculpere posse, *Pagani* carmen non solum descripsit, verum etiam
hoc distichon illi subjecit:

*Annon rectorum contentus consiliorum
effectus tales progenere solet?*

*Husanus noster in supplicium VVilhelmi Grumbachii & complicum ita
ludit:*

*Aspicis è triplici jam nunc pendentia palo
in partes hominum corpora secta trium.*

*Hac vindicta Deum culpã nunc liberat omne,
quisquis es, innocuus vivito, Numen adest.*

*Numen adest: divina gradu venit ultio lento,
compensat pœna sed gravitate moram.*

*Pax quibus est cordi, placidè moriuntur: at acta
quos violenta juvant, mors violenta rapit.*

§. 192. Anno MDLXVIII. M. Cyriacus Lindemann.

urbis Gothæ memorabile lumen.

& Patria felix Gymnasiarcha schola.

Præstans ingenio, solideq; instructus ab arte,

Grajugenim lingua cognitione potens.

Sub quo Castalius fons hæc erupit in urbe

& sub quo Grajo est Musa locuta sono; (c)

incrore animi & tabe corporis consumptus, inter curas domesticas & publi-
cas patriæ miseras XI. Mart. decessit. Quam carus fuerit *Joachimo Camerario*,
testatur *VVilckius*, (d) Eandem ingressus viam d. 2. Maj. anno ætat. LXXIV.

Nicolaus Eyander, Fuldensis, cui ob decrepitum senium filius M. *Iustus* adjun-
ctus fuerat, dudum antè rude sacra donatus. Epitaphium illi posuit *VVine-*
rus. (e)

Sequitur *Mich. Purgold* XVII. Jul. febre acutâ peremptus, (f) bonus & Mich.
dives. (g) *Purgold*.

§. 193. *Elisabetha* Palatina, captivi *Joann. Frid.* conjux, cum filiis *Elisabetha*
suis Isnacum concedens manserat hætenus in domo telonii, *Zollhof*. *Palatina*.

D d

Ob

(c) *Winer*, L. I. Tumul. p. 9. (d) in cit. memorabil. Sagittarian. c. V. p. 53. (e) lib. cit.
p. 10. (f) erat Secretar. J. Gvilclmi D. S. (g) *Winer*, loc. jam cit.

- Ob pestem verò properabat Wartburgum. Pueros illustres informabat
 1569. *Phil. Faren-
rodus,
nova visi-
tatio,* Georg. Rhön, Diaconus. Annò sequente nobilis, inque Deum pietate religiosà
 inclytus Philippus de Farenrode XVII. Jul. animam Deo reddidit. (h)
 Eod. anno instituitur à *J. Wilhelmo* D.S. visitatio ecclesiastica, commen-
 data D. Joanni Wigando & D. Joanni Frid. Calesino, Professoribus Jenensibus,
M. Barthol. Rosino, Superint. Vinariensi, & *M. Christoph. Irenao*, Concionatori
 Aulico, quæ ex nobilitate adjuugebatur Frid. Wangenheimius Senior. Erat
 etiam conventus *Isnaci*, in quo corpus doctrina Thuringicum omnibus Ecclesiis
 in Ducatu Saxo-Vinariensi, cui tunc adhuc urbs nostra paruit, oblatum &
 commendatum est.
 §. 194. Anno sequente in Gymnasio Hersfeldensi summa cum laude
 docuit *M. Mich. Himmel* nostras, Vir egregie doctus. *Joann. Wilhelm.* & *J.*
Frid. captivi, Fratres, à bello Gothano animis discrepantes, in gratiam nunc
 mutuo redeunt, hereditariâ territorii divisione inter illum & hujus filios, *J.*
 1571. *Casimir.* & *J. Ernest.*, instituta, in qua reliquas inter urbes & Præfecturas ces-
 concordia, sit quoque hinc *Isnacum*. Homagium igitur præstitum in aula telonii, præsen-
 1572. tibus Legatis & Commissariis Cæsareis, nec non Electorum Palatini, Saxo-
 nis & Brandenburgici, eeu Tutorum, & tandem ipsius *J. Wilhelmi*, D.S. Ur-
Vrsul. sula, *Schweickeri* conjux, de sanguine Cotta divitis, æternitati adscribitur XVII.
Schweick. Maj. (i) Eadem sorte fruitur *Hieron. Poppe* XXIX. Maj. (k) Vir pri-
Hier. Poppe, marius.
 Sequitur XVII. Jul. *Anton. Juncker.* Ast quòd veneno sublatu fuerit,
Ant. Jun- ex epitaphio ejus apud *Winerum* (l) non constat. Tandem ipse laudatissimus
cker. Saxo *Joann. Wilhelm.* III. Mart. anno ætat. XLIII. (m)
 1573. §. 195. Mandante *Augusto* Electore cepta nuper visitatio continua-
 & *J. Vvilh.* tur, in qua LXX ferè Ministri Ecclesiæ in Ducatu Vinariensi & Coburgensi
 D.S. obitus, visitationis ob Flacianismum partim justè, partim injustè accusati, ab officiis remoti &
 continuatio, pulsi sunt. Visitatores erant ex Theologis D. *Widebramus*, D. *Stössel*, D. *Mör-*
lin, M. *Martin. Mirus*: ex Nobilibus & Politicis D. *Lindemann*, D. *Thangel*,
Wolfgang ab *Eichenberg* & *Mauritius* ab *Heldriet*. Amicos inter fuit *Joann.*
J. Cotta Cotta, Ecclesiæ nostræ Diaconus. Qui tamen citius resipiscens translatus est
Milam, ubi anno MDCVI. XVII. Mart. vitæ finem fecit. Motus etiam loco
 & *M. Al-* & officio suo XVIII. Aug. *M. Aldendorf* Superintendens, maximè ob *Sapo* &
dendorf de- yic. Migravit ergò *Konnebergam* in finibus *Voitlandiæ*, paulò post tamen
 ponuntur, inde dimissus morabatur *Weida*, *Coburgi*, & alibi privatus, ut nesciam, ubi,
M. Rosin. seu quomodo tandem defunctus sit. Etiam *M. Rosinus* rursus in exilium eji-
 citur, quo de suprâ. (n)

Eod.

(h) Idem I. c. p. 12. (i) Idem I. II. p. 45. (k) Id. I. c. (l) Id. I. l. Tumul. (m) Id. lib. cit. p. 17. (n) §. 177.

Eod. anno extincti sunt *Hermann. Trebelius*, à patria *Natzianus* dictus, *H. Trebelii*,
(o) & *M. Bissandri* filiolus, quo de *Winerus* noster, (p) nec non *M. Joann.* & *Thal-*
Purgold, Rector olim scholæ, qui, operâ Soceri sui *D. Georg. Majoris*, Theo- *mannuli*
logi *Wittebergenfis*, factus fuerat Antistes *Weisenfelsensis*. (q) *obitus*,
ac *M. Purg-*

§. 196. Anno MDLXXIV. Rex Poloniæ nuper electus ipsis Kal. Ja- *gold.*
nuar. pernoctabat in urbe. (r) Die XII. April. feriis Paschalibus obiit *Anna* 1574.
Hirschbachia, *Hieron. Popponis* F., (s) *Rex Polon.*

Manibus *Joann. Osvaldi* COS. & *Joann. Leonis*, Quæstoris Gothani, *pernoctat*
quorum ille fatis cesserat anno MDXXXIV. xvi. Sept., hic verò anno *hic*,
MDLXIV. xxiv. Febr., quos tandem *Margarita Cottin*, conjux utriusque se- *A. Hirsch-*
cuta est VIII. Sept. hujus anni, *Joann. Schubartus* gener, pietatis ergo monu- *bach.*
mentum fieri curavit in templo Augustiniano Gothæ, quod vide sis apud *monumen-*
Winerum. (t) Mense Novembri elata est *Margarita Harstallia*, cujus epita- *cum* *J. Leo-*
phium adhuc in æde *Georgiana* monstratur, probæ simplicitatis, luxûs fastûsq; *nis*, *I. Os-*
nesciæ, elegans testimonium. *wald.* *Marg. Cot-*
tin.

§. 197. Anno sequente organum musicum in templo Georgiano *& Marg.*
(cujus plures fistulæ ex æde Franciscanorum huc translatae sunt,) erectum & *Harstall.*
fabrefactum est à *Georgio Schauenbergio*. Sumtus bis mille florenos excede- *1575.*
bant. *Franciscus Sixtus*, ultimus Canonicus B.V. xxiv. Nov. decessit. Pater *organum*
ejus erat *Petrus*, caupo publicus ad insigne rubri cervi in foro mercuriali. *musicum.*
M. Just. Evander ex Diacono Isnacensi factus Past. & Adjunct. *Cruciburg.* anno *Er. Sixti obi-*
MDLXIII. aulicus deinde Ecclesiastes *Arnstadii*, & tandem Ducis *J. Wilh.*, *M. Just.*
cum quo terras lustrabat alienas. Ajunt, Viennæ mortuum esse, haud sine *Evander,*
suspicionem propinati veneni; quod & lociis suis *Pontano* & *Junckero* Medicis,
nec non ipsi Principi accidisse opinatur *Rebhanus*. Cum enim, consentien-
te *Maximiliano II.* Viennæ concionem habuisset in augusta auditorum co-
rona, ægrè id ferentes Romanentes, *discesserunt* hoc persolvisse dicuntur. At
Winerus contrà asserit: *Evandrum Arnstadii* obiisse, (u) ut nihil ponderis
habeat ista narratio, qua de in *Hist. mea Cruciburg.* sive *Seç* latius. Anno se- *1576.*
quente XVII. Jun. Tutores Principum urbis privilegia innovant & confir- *confirmatio*
mant. Jussu Electoris omnes Ecclesiarum scholarumque Doctores in uni- *privileg.*
versa Diocesi à *D. Jacobo Andrea* & *D. Nic. Selneccero* Gothani vocantur ad *1577.*
subscriptionem libri *Christiana concordia*, quo de ita *Rebhanus* noster: *subscriptio*
Christian.
concordia.

En ! novus in lucem prodit liber omine fausto,
formula cui concors nomen habere dedit.
Symbolon hic liber est, & tessera certâ docentium,
qui verè agnoscunt dogma, Lutere, tuum.

D d 2

Iste

(o) in libello ejus de memoria artificiali, (p) L. II. Tumul. p. 44. (q) Idem L. I. Tum. p.
17. (r) Vid. Ad. Rempens *Sachsen-Calendar* ad 1. Jan. huj. anni, (s) *Winer. L. II. Tu-*
mul. p. 46. (t) Id. l. c. p. 47. (u) Id. L. I. Tumul. p. 19.

Iste sudes liber est oculis & obelus eorum,

qui dogma agnoscunt, Calve comate, tum.

monstrum,

Cath. Purgold.

Bernh. Purgold.

& Mich. Vogel. obiit.

1578.

pestis,

historiola,

studia Princip. Iun.

1579.

liber concordia,

1580.

M. Ad. Bissander,

fata ejus,

Rect. scholae,

In æstate hujus anni monstruosus nascitur puer *bicornis*, cujus facies retro in tergum versa. Parens ejus vocabatur *Rüsterhans*. Mense Septembris peste obiit *Catharina Purgoldia*, cujus epitaphium dabit *Winerus*. (vv) & mense Octobri *Bernhard Purgold* cum conjugē suā. (x)

Eādem lue peremptus *Mich. Vogel*, Reip. patriæ COS. (y)

Qui conjugem suam affatus sit, idem dicet tibi *Winerus* (z)

§. 198. Dira lues, ultra 2000. in urbe sublatis, repit *Jenam*. Hinc Academia transfertur *Salfeldiam*. Sæviēte eā S. cœna etiam die 7 & 8 publicè distribuebatur, uti anno MDLXVI. Cessante illā nova conjugia frequentiora erant. Aliquando unā vice XVII. paria desponsatorum coram altari stabant, consecrante eos *Sebast. Kyhmaus* Diacono. In quibus rhedarius, crure paulò ante fracto, domi ad lectum cum sponsa copulabatur, quæ tamen nihilominus ad aram cum ceteris benedictionis ergò ambulabat. Sed ecce! sponsum unus alienæ sponsæ lateri ex stupiditate forsan se associat, quem *Kyhmaus* manu apprēsum ad suam duxit sociam, dicens: *Gefellichen/ hieher gehörstu!* Eod. anno Principes juniores *J. Casimir*. & *J. Ernest.* sub *Christiano Nisvizio* Ephoro, & *M. Seb. Leonhardi* studiorum causā morabantur *Lipsiæ*. Liber *Christiana concordia* impressus, publicatus, & omnibus Ecclesiis traditus est. Crebriores pluviae & inundationes agrum mirum in modum afflixere. *M. Adam. Bissander*, seu *Thalmann*, (aut, ut ipse dici voluit, *Thanmann*,) *Quirini* frater, ludi *Ilvac*. Rect. constituitur. Gradum Magisterii impetravit *Jenæ* anno MDLXIII. 3. Jan. Eod. factus Prof. Philol. ibidem. Sed ob *synergismum* & *Philippismum* anno MDLXIX. xxi. Febr. dimissus, *Salfeldensi* & nostræ scholæ præfuit. Fuerat quoque illustris pædagogii *Gandershemensis* Rector, cujus Collegæ *Nicol. Selnecker*, *Timotheus Kirchner* Theologi, *M. Esaias Preiser*. Gr. Lingu. Prof. & alii boni Viri. Traducto autem Gymnasio *Helmaſtadium*, sortis suæ nescius, oblatam spartam detrectavit, migrans *Iſenacum*, (a) ubi Ordini Senatorio adscriptus Reip. curam aliquandiu habuit. Sed stipendio destitutus, scholæ *Mülverſtedensis* moderator factus est. Reversus tamen in urbem, pristinam in curia occupavit sedem, meliori fortunâ dignus. At quisque suæ faber est. Rectores his inclusit versibus, limam verò merentibus:

Bartolus hic artes plantans Roſfeldus honestas,
illustrat primus Rector honore scholam.

Huic

(vv) L. II. Tumul. p. 48. (x) l. d. p. 51. (y) idem l. c. p. 51. (z) l. a. p. 53. (a) Meibom. T. III. rer. German. p. 391.

*Huic subit Andreas statione Boëtius alter,
ingenio excellens, moribus, arte, fide.
At Fridericus ovans operis Widebramus habenas
sorte sibi oblatas tertius inde capit.
Quartus Joannes Purgoldus in ordine Rector,
Aonia captum promovet artis opus.
Quintus in hac serie moderatur iuxta Quirinus
Thanmannus longo tempore sceptrum scholæ.
Sextus Elantandro fratri successit Adamus,
quem malè Bissandrum nomine turba vocat.*

§. 199. Anno MDLXXXI. Flacianifinus dominari cœpit, lampade cum 1581.
aliis præferente Erasmo Göbelio Diacono, & J. Ernest. Teutlebio, J.U.D., quem Flacianif-
Cyr. Spangenberg, (b) in eodem luto hærens, juris & pietatis amantem vo-
cat. Hic in arce, quam incoluit, Clemmia extorribus Flacianis latibulum præ-
bens, omni curâ eos fovit & aluit. Göbelius à munere remotus biennium fere
privatim hîc vixit, donec à Generosis Wertheris Pastor constitueretur paga-
nus propè Northusam, ubi decessit anno MDCXII. Qui contumaciter per-
stiterè in errore, sine sœtis ceremoniis condebantur, ut duorum Vigeliiorum
conjuges & Joann. Bankreis. Huic errori affinem se fecerat Andr. Reinhart,
Past. Stedtfeldensis, (qui officio suo exutus omnia monita respuit,) & Henr.
Rabe, ab officio compatriis ideo remotus. Teutlebius thesin:

Peccatum originale est accidens:

subvertere nitens scœvit in lapidem. Cùm igitur clausæ forent aures piis ad-
monitionibus, Rhönus Antistes Dominica VIII. post Trinit. omnes Flaciano-
rum errores è cathedra recensens pio zelo confutavit.

Anno MDLXXXIII. Georg. Ern., Com. Principali dignitate decedens 1583.
a. 1605, totam ditionem Hennebergicam potissimùm Inclytæ Domui Saxonicæ stirps Hen-
reliquit. V. CL. M. Valent. Weinrich., Steinâ Cheruscus, præficitur scholæ nostræ neberg ex-
cum discentium salute & patriæ gloria. Retulit mihi ex ore Parentis sui Joh. tinâ,
Andr. Martini, Past. Scherbdanus, Grammaticam latinam anno MDCLII. M. Val.
Erfurti editam ipsius M. Adami Bissandri opus esse, post obitum inter Weinrich.
schedas ejus repertum, & sub nomine Weinrichiano editum. Eod. anno Grammati-
obiit Christoph. Dürrfeld, Gothanus, Philos. & U. J. D. ac utriusque Professor Bissandri,
Jenæ publicus. Vocatus postea Consiliarius Vinariensis, inde Syndicus Christoph.
Halenis in Saxonia, demum Assessor Cameræ Imperialis Spirensis, olim scho- Dürrfeld,
læ nostræ Conrector.

§. 200. Anno MDLXXXV. exstruitur domus illa ad urbis mœnia sita, 1585.
in qua campanæ suspensæ, der Glockenthurm/ & præter ceteras magna, olim Glocken-
Dd 3 anno thurm/

(b) P. II. spec. Nobilit. L. XI. c. 17. f. 197. 2.

campana
refusa,

anno MCCCCXCVII. (al. volunt MDI.) à *Conrado Kirsten*, cive Saltzungenſi, fuſa, ab *Eccardo Küchero* Erfurtenſi xxiii. Jun. reſuſa, eidem illata fuit ſub COSS. *Joanne Bachovio* & *Joanne Schrendeifen*. Verſus hi ei incili legebantur:

*Dulce melos clango, Sanctorum gaudia pango,
defunctos plango, vivos voco, fulgura frango.*

Postea hoc distichon ei inscriptum:

*Christe, dies transit, ne mentibus occidat unquam
lux tua, nobiscum, Sole cadente, mane.*

Eccard Kücher von Erfurt goß mich in Eisenach M. D. LXXXV.

Joann. Himmel hos de ea versus scripsit:

*Dulcisonum do pulsa melos tria lustra decemq.,
rupta sed horrifonum reddo fragore sonum.*

*Hinc manus artificis cum formas alterat are,
funditur es, veterem dat nova forma sonum.*

Sturm-
Glocke/

Sontags-
Glocke/

Magna quoque anno MCCXXII. I. Jul. fuſa, &, ob terribilem fragorem, die große Sturmglocke dicta, quia ob commovendos & convocandos cives in subitaneis motibus & periculis, adque supplicia deducendis facinorosis serviebat, xxiii. Aug. comminuta & reſuſa eſt, vocataq; die Sontags-Glocke/quoddiebus Dominicis ad convocandos auditores verbi divini usurpetur. Inſcriptio ejus hæc:

*Triste sonans quondam subituris sanguine pœnam
carnificis ferret vox ubi dira reſ.*

*Suave sono nunc Christi adum dum convoco cœtum,
pacis ubi præco pandit ad astra viam.*

Eccard Kücher von Erfurt goß mich M. D. LXXXV.

*Himmeli*us de eadem ita:

*Vox ubi carnificis clamore tremenda sonabat,
plango, reosq; traho judicis ante forum.*

*Hinc ubi præco Dei tractat mysteria verbi,
clango, jubens sacram quemque subire domum.*

messis larga.

mor: Elect.
Sax.
hiſt. impia,

§. 201. Eod. anno largiſſima meſſis erat, in quam *Winerus* noſter. (c) Eod. *Augustus*, Sax. Elector, xiv. Febr. anno ætat. LIX. regio funere monumentis Parentum infertur *Fribergæ*. *Valentin. Steinbach Rulanus*, ob homicidium capite plectendus, impium & veſanum ſe exhibuit, dicens: *ej*a, quàm pulcrum erit coram Deo comparere ſine capite: Wie ſchön wirds doch ſtehn/wenn ich zu Gott komme / und habe keinen Kopff. Et: niſi permittatis mihi

(c) in corollar. epigrammat. p. 118.

mihî in circo (nescio quoties) obambulare, non cupio venire ad Deum. Noluit procumbere in genua, ut ferro percuti posset. Vi ergo dejectus in terram, pedibus alligatus, funeque in collum injecto protractus fuit, ut decollari quiret.

Eod. obiit *Joann. Schofferus*, *Æmilianus*, ingeniosus Poëta. (d)

In laurum ejus poëticam & insignia Nobilitatis à *Georgio Sabino*, autoritate Cæsareâ, collata fuit ipse *Sabinus*: (e)

In *Æmyliam* verò *Schofferi* patriam, sub Comitibus *Glichenibus*, *Winerus* lusit. (f)

Interim *Heidelbergæ Widebrami* quoque funus Illustris Acad. Rect. specioso indixit programme.

obitus Schofferi,
in laurum
ejus & insi-
gnia,
& patriam,
Widebram.
funus,

Rector Academiae *Heydelbergensis EBERHARDUS*,

Comes *Solmenis*, & Dominus in *Müntzenberg* & *Sonnenwald* &c. Omnibus omnium Ordinum Doctoribus, Candidatis

& toti Studiosæ Juventuti

S. P. D.

Heri mane febris hecica consumptus piè & placidè obiit *Vir Reverendus*, & omnium Bonorum memoriâ & amore dignissimus *D. Fridericus Widebramus*, *S. Theol. Excellentissimus & orthodoxus Doctor*. Qui cum per omnem vitam suam piè, justè & temperanter vixerit, & in vitæ suæ catastrophe fidem erga Dominum *Jesus Christum*, caritatem erga totam Ecclesiam, constantiam in veritatis professione, patientiam & alias virtutes sic omnibus, qui eum invisere solebant, probaverit, ut nemo non cum fructu *Sanctum Senem* & intueretur & alloqueretur. Dignissimus enim verò est, cujus exequias suâ præsentia exornent omnium Professorum homines. Hortor itaque Acad. hujus Doctores & Professores, literatam Nobilitatem, Studiosam Juventutem, ut frequenter paulò ante secundam horam pomeridianam accedant ædes, in quibus eximius hic *Dei servus* postremos vitæ suæ dies sanctè & cum desiderio migrandi ad *Christum*, cui vixit & mortuus est, clausit. Bene valete! Per-scriptum 3. Maj. 1585,

Epitaphium ejus vide apud *Nathan. Chytraum*, (g) & alia apud alios.

Eod. anno effertur quoque mater *Wineri* xxx. Aug. anno ætat. LXV. quæ de filius: (h)

& matris
Wineri,

Georg. R., *Civis Isenacensis*, Dominicâ XXI. post Trinit. ebrius mediâ nocte domum reversus duos fortè juvenes apud conjugem suam deprêndit. Qui subito zelotypiâ correptus eam occidit, inque diluculo aufugit, ut nemo unquam resciverit, quò pervenerit. Die IV. Decembr. nuptias celebravit

Dresdæ

(d) Idem *L. I. Tumulor.* p. 30. (e) *L. VI. eleg.* 18. (f) in epigramm. coroll. p. III. (g) in deliciis itiner. per Europ. p. 310. (h) lib. cit. tumul. p. 62.

nuptia
J. Casim.
D. S.
1586.

bibliotheca
scholastica,

1587.

H. sani

vita &

mors,

Dresdæ Joann. Casimir, D. S. cum Anna, Augusti Elect. F. Anno MDLXXXVI. Valent. Weinrichius primum instituit bibliothecam scholasticam. Quod bonum opus liberalitate aliorum egregiè auctum & promotum est.

§. 202. Anno sequente Henric. Husanus nostras, U. J. D. Orator & Poëta, Diverforumque Principum, inprimis Joann. Friderici II. D. S., Consiliarius, magnum patriæ & eruditi Ordinis lumen, Lyneburgi extinguitur. Perlustratâ Germaniâ, Galliâ & Italiâ anno MDLXI. fit Prof. Juris in alma Salana, postea Consil. Saxonicus. Paulo antè obsidionem Grimmensteinensem ad Comitia Imperii mittebatur à Principe suo, verùm apud offensum Imp. Maximilian. II. de vita periclitans, operâ Palatini Electoris vix servabatur. Ergo non rediit ad Principem, ne factorum ejus particeps fieret, sed Spira aliquandiu delituit, Notarium se professus. Interim functionem suam abdicans fidelissimè monuit Principem, ut salutaribus aliorum consiliis locum daret, Imperatori pareret, proscriptosque à se dimitteret, inquiens inter alia: *S. G. Gn. wollen um Gottes willen ihr Kind in der Wiegen (Joann. Ernest. infantulum rûm semestrem) bedencen.* Sed optimus Princeps totus fascinatuserat à Brückio & Grumbachio. Largitus est ille Husano anno MDLXIV. V. Octob. domum Jenæ ad mœnia urbis septentrionalia sitam, immunem ab omni onere excubiarum, tributi &c. addito privilegio perpetuo, aquam è canalibus oppidanis in aream suam derivandi. Hanc domum ampliavit & exornavit postea Rolsincius, Jenensium Esculapius. Husanus tandem abs Alberto Mecklenburgico Cancellarius constituitur, mox verò aulæ pertæsus fit Syndicus Reip. Lyneburg., (non Lubecensis,) (i) ubi epitaphium ejus reperitur:

epitaph.

HENRICO HUSANO, Isennacensi Thuringo, ab ineunte ætate in Germania, Italia & Gallia, bonis literis & linguis exculto, & mox supra ætatem Egregio Oratori, Politico & Jcto, Saxon. & multorum Principum Consiliario & Legato, Cancellario Megapolitano, & post aulicarum jactationum tædium, Lüneburgensis quoque Reip. Syndico, dexteritate & usu rerum conspicuo, & in consiliis, transactionibus & pacificationibus mirificè expedito, pièq; hîc defuncto, in spem optatissimæ resurrectionis uxor & liberi cum la-chrymis PP.

Cælum politevma piorum est.

Christo uno Duce carpe viam: sic itur ad astra;

aurea pulvereis præstant aterna caducis.

Vita crescendo decrescit:

Mors lilia sentibus æquat.

Nil fragile à fracto differt: quod tu esse solebas,

ipse fui; fies tu quoque mox, quod ego.

Aliud habet Viner. (k)

(i) M. Pfeff. rkorn in Thuring. c. 28. (k) vid. strenam ejus Reusnerian. excusl. Erford. apud Joh. Pistorium 1589.

Quam

Quam pertæsus fuerit vitæ aulicæ, non semel fassus est publicè, fufusq;
id videbis in encomio vitæ solitariæ apud *Dornavium*. (1)

§. 203. Anno MDLXXXVIII. *J. Ern. D. S.* arcem Martfulæ exstruit. Id 1588.
enim verba lapidi incisa volunt:

*arx Mart-
fulana,*

Vitæ faVtor DeVs aVXILlator MeVs.

Eod. anno mandatur Ministris Ecclesiæ, ut infantes piorum parochia-
rium ante baptismum mortuos pariter cum adultis solenniter in cœmeterio
conderent. Idem habet constitutio Elect. Saxon. Et si qui diebus Dominicis
offerantur, actus finitis statim vespertinis, præsentè adhuc populo, celebretur,
iterum ad normam constitutionis laudatæ. (m) Cùmq; antea vespertinæ
preces circa secundam pomeridianam inchoarentur, constitutum est, ut in-
posterum statim duodecimâ populus per campanæ pulsus convocaretur,
precesq; cum concione circa horam secundam finirentur.

*ritus eccle-
siastici,*

Anno sequente confirmantur Senatui ab Illustrissimis Fratribus duo 1589.
prædia monasteriorum *S. Nicol. & Catharin.*, unâ cum omnibus pertinentiis, confirmatio
ut quondam à *J. Frid.* jure emtionis acquisiverat, secundum tenorem litera-
rum Torgæ MDXLIV. datarum. *Catharina Aurbachia* tribus maritis suis mo-
numentum ponit splendidissimum, ob prolixitatem verò à nobis hic
omissum.

*prædiorum,
Cath. Aur-
bach.*

§. 204. Eod. anno *M. Winer.* bibliothecam suam satis instructam scho-
læ nostræ largitur, qua de ille sic: (n)

*bibliotheca
Wineri,*

Hoc pia relliquiis de nostris Ihs habeto,

mei nominis esse sine.

Quod micis nostris tibi bibliotheca perennis,

auspiciisque piis instituenda datur.

Ne vivi fontes sint Israël's in ora

obstructi: latices deficiantve sacri.

Sed vigeant artes, vigeant oracula sacra,

& sint, qui linguas, qui studia ista colant.

Ut Christi meritum nomenq; hoc perstet in urbe,

cumq; orthodoxa religione schola.

Ut ere cum fructu, nec publica commoda tolle,

aut ad privata hic respice lucra tua.

Sed modica hac auge, pro thesauroq; repone,

proq; pia serva posteritate tua.

Christus det vires: detq; incrementa secunda:

ejus ut ad laudes hoc bene cedat opus!

E e

Respon-

(1) in Amphitheatro Sapient. Socrat. Joco-feriæ T. I. p. 813. seq. (m) art. gener. VI. p. 307.
& art. XV. p. 335. (n) è diario Himmeliano.

Responsum Böstelmannianum hoc: (o)

Reliquias coluit Wineri nominis Ihs
 haftenus & gratâ mente animoq; colit.
 Μνησέσθωσαν Sanctum est hac bibliotheca perennis,
 Ihsidis hac Doctis conspicienda datur.
 Haudquaquam fontes sunt Israelis in ora
 obstructi: latices deficiuntvé sacri.
 Sed florent Artes: florent oracula sacra,
 & sunt, qui linguas, qui studia ista colunt.
 Ut Christi meritum nomenq; hac perstet in urbe,
 & cum salvifica religione schola.
 Utremur libris, nê publica commoda quisquam
 tollet, qui justum respicit atque pium.
 Ihs donum auget, pro thesauroq; reponit,
 pro docta servans posteritate sua.
 Cælum det vires, detq; incrementa secunda,
 ejus ut ad laudes hoc bene crescat opus!

1590.

iter J. Ern.
 in Austri-
 am,

1591.

& nuptia
 ejus,

visitatio ec-
 clesiastica,

1593.

Past. respu-
 niti,

Anna ca-
 ptiva,

1594.

mors Elisa-
 beth Palat.

1595.

& mariti
 ejus,

1596.

filiolus J.
 Ernesti,

stipendia
 Past. aucta,

§. 205. Anno MDXC. 7. Ernest. optimum Parentem Neostadii in Au-
 stria captivum invisens progreditur in Hungariam. Seq. anno XXIV. Nov.
 nuptias ibidem celebrat cum Elisabetha, Joannis Mansfeldici Comitis F., cui
 solennitati Carolus Archi-Dux Austriæ intererat. Ex mandato Joann. Casi-
 miri visitatio ecclesiastica instituta, eaq; commissa D. Mich. Wirthio, Cancell.
 Coburg., & M. Dünckelio, Superint. ibidem. Quatuor tùm Pastores in turri-
 bus portarum civitatis arresto detenti, scilicet 7. Michaël, ad fontem Emilia-
 num, quòd scribæ municipali Isnac. V. F. salarium solventi, & solutionis no-
 mine honorarium aliquod postulanti, nonnihil se opposuisset, quem omnes
 innocentem renunciârunt; David Mannus, Past. Magdelungensis, Cornelius
 Isenbrand, Franckrodanus, & Georg. Silchmüller, Megalupnizensis, ob varios
 lapsus. Anna, Joann. Casim. uxor, XXIII. Decemb. hûc ducta per trien-
 nium ferè in aula telonii detenta fuit; abiit postea in monasterium Sonnesfel-
 dense, indeq; in castrum Coburgense, ubi mortua, jacet Sonnesfeldii. Elisa-
 betha Palatina, 7. Frid. II. conjux, Neapoli in Austria mortua sepulta est Cobur-
 gi XXX. Decemb., quam maritus seq. anno, ætat. suæ LXVI. secutus est. An-
 no MDXCVI. nascitur 7. Ernesto filiulus Martshlæ Joann. Frid. dictus, brevî
 tamen pòst unâ cum matre extinctus. Cubant in templo parochiali Crucis-
 burgi. Stipendia ministrorum Ecclesiæ augentur à Senatu, additis cuique
 ex collectura ecclesiastica quotannis denis florenis, suafore ipso Collectore
 Christoph. Purgoldio Seniore. Duo tantùm ad usum publicum in æde Geor-
 giana erant libri, Agenda nimirum & liber Evangeliorum. Cæpit ergo Kyh-
 maus

(o) Heer, Böstelman, Rect. Sch. Isnac., in orat. de scholæ hujus ornaamento, bibliotheca.

maus Diaconus de instituenda bibliotheca cogitare, nec spes aut successus *bibliotheca* eum fefellit. Principis enim liberalitate, Nobilium, Aulicorum, aliorumq; *Georg. origo,* cuncta eveniebant ex voto. Laudanda cunprimis *Joann. Himmelii* Senioris industria, quam per plusculos annos in augenda & ornanda hac bibliotheca fideliter impendit. Factâ demum fraternâ transactione, *J. Casimir. & J. Er-* 1597. *nest.* ditiones suas dividunt, ut huic *Isenacum*, *Cruciburgum*, *Saltzunga*, cum *divisio fra-* Præfecturis, dimidia pars *Alsteri*, *Lichtenberga*, *Gerstunga* &c. cesserint. *Hos-* *terna,* magium præstitum ei XVIII. Maji.

Ab isto tempore Aula Ducalis cum Regimine Politico & Ecclesiastico *Aula Du-* hîc instituta est, mutatâ curiâ in Cancellariam. Primus utriusque Præles *calis origo,* *D. Andr. Knichen*, Vir Celeberrimus; Assesores hujus *Georg. Rhön* Superin- tendens, *Tob. Lagus*, J. U. D. & Consiliar., nec non *Martin. Gnuigius*, Concio- nat. Aulic., qui tamen brevî pòst Mechterstadium vocatur. Primus in hoc Synedrio legitimè examinatus & approbatus erat *Samuel Kirchner*, Substi- *primus hîc* tutus Pastor Ecclesiæ Sunthemensis cis Rhönâ in Præfectura Lichtenber- *examinatus* *Paster,* gica.

§. 206. Eod. anno *M. Christoph. Winer*. una cum conjuge sua funestâ & *vita vvine-* infami peste sublatu est *Sunthufii*. Natus erat anno MDXLV. in majori *riana;* *Lupnizio*. Artium linguarumque fundamenta posuit sub *Wiedbramo* no- stro. *Heydelberga* in domo sapientiæ Philosophiam & Poësin arctius complectens summa cum laude gradum Doctoris ibi promeruit & laurum Apollinarem. Præfuit scholæ Gothanæ dexterrimè decennio ulterius Con-Rector, insigni cum juventutis emolumento. De ludi hujus abdicatione ita cecî- nit: (p)

Jam mihi Palladio in ludo duo lustra peracta
prætereunt, sterilis meq; cathedra tenet.
Et gravis exercet formandæ cura juvenis,
nec merces tanto digna labore venit.
Augia stabulum hîc iterum iterumq; repurgo,
& Saxum Æolii volvo revolve senis.
Pro tam difficili plenaq; labore palastra
hi sunt thesauri divitiarq; mea.
Pulveris absorpti drachmarum pondera centum,
pedorum & bilis mixta selibra duum.
Læta valetudo: macies cum tussè, catarrhus
cum peripnevmonia: pallor in ore gravis.
Ira, odium, invidia, & livor, contentio, pugna,
nilque nisi in vacua bibliotheca domo.

abdicatione
ludi.

E c 2

Æ c

(p) in corollat. L. XII. Pancgyr. sacr. epigr. 26.

Ære erumena carens, perpauca, aut gratia nulla,
 grandia magnifici lucra Magisterii.
 Ergo sceptrum scholæ sterilesque valeat cathedra,
 functio me gravior cumque quiete manet.
 Nil Helicon præter Musas & carmina ficta,
 & fictos latices, fictaq; templa colit.
 Pierios cantus, citharas &serta Deorum;
 unde voluptates: æris ubiq; nihil.
 Pegasus & Musa, Nymphæq; Aganippidos undæ,
 Numina sunt, præter nomen inane nihil.
 Bassia Doctorum, deliria musica Patum,
 somnia sunt, quorum corpus & umbra nihil.
 Vera Tibi stat, Christe, salus, & Numina vera,
 & vivi fontes, veraq; templa patent.
 Hos latices colo nunc: his proluo fontibus ora,
 Spiritus unde sacer pectora nostra rigat.
 Hi vivi fontes sunt Israël in ora,
 nil Helicon præter flumina ficta tenet.
 His lymphis pœus de fontibus Israël
 tollar humo, & Christi Numina magna colam.

Scholâ dimissus ruris *Sunthufiani* parochiam & mandram ad oram *Se-*
manæ borealem in Præfectura *Tennebergica* suscepit, & duodecennio rexit
 ulterius feliciter.

remotio ab
 officio.

pin ejus le-
 gata.

Remotus tandem ab officio, privatus vixit *Sunthufii* cum *Catharina* sua
Purgoldia. Ante excessum, revocatâ sententiâ priori, pacis ergo doctrinæ
 Evangelicæ subscripsit. Doctissimis Viris *Paullo Melisso*, *Nic. Reusnero*, *Salom.*
Frentzelio, *P. L. C. Ludovico Helmboldo*, *Wolfgango Müllero*, Gymnasiarcha
Schleusingenfi, *Theodoro Zvingero*, Medico *Basileensi*, aliisque usus est
 familiariter, qui magni eum faciebant ob virtutem & doctrinam. Apud
 nos memoria ejus in benedictione, quod, licet statione suâ deturbatus, biblio-
 thecam non tantum suam scholæ, sed quoque duo stipendia tenuioris fortune
 Studiofis ex bonis suis testamentariâ dispositione legavit; alterum *triviale*
 quotannis XII. florenorum, quod à Senatu *Gothano* numeratur, non tamen
 nisi scholæ *Gothanæ* alumno cuiquam; alterum *academicum* XXX. floreno-
 rum, quod Senatus noster exsolvit, apud quem, etiam *Gothanum*, *Winerus* cer-
 tam pecuniæ summam deposuerat. Dantur autem hæc stipendia iis solum-
 modò Studiofis & Scholaribus, qui ex familia *Wineriana* & *Purgoldina* lati
 sunt; quæis deficientibus *triviale* civis alterius *Gothani*, *Academicum* civis
Isbnacensis filius obtinet. Qui *academico* fruitur, cum alumnis *Ducalibus*
 publi-

publico examini se sistere tenetur, pro qua opera Professoribus quotannis nummus aureus à Senatu nostro mittitur.

§. 207. Anno MDXCVIII. nascitur Altenburgi *Wilhelm*. D.S. XI. April. 1598.
Et *Joann. Ern.* Rotenburgi ad Fuldam cum *Christina*, *Wilhelmi*, Principis *Wilh.* D.S.
Hassiae, doctissima filia, & *Mauritii* sorore, d. XV. Maj. nuptias solenniter ce-
lebrat. Undecimo post die in urbem ducitur cum plausu omnium: *natus*,
nuptia J.
Ern. secun-
da,

LVX Phœbi geminos Vt Christi vsq; fautor & auctor

Connubii hæc ne Certe peccata bina petat.

Iussu *Joann. Casimiri* M. Nic. Rebhan., Ecclesiae Gothanae tum Diaconus *concio M.*
vocatus, ut, praesentibus diversis Principibus & Ordinibus Provincialibus, in *Rebhan.*
festo Ascensionis concionaretur, opiniones Reformationum de ascensione
Christi ad caelos, & sessione ejus ad dextram Domini modestè refutans, *Mau-*
ritius agrè hoc tulit, compellavitq; *Rebhanium*. Qui doctissimo Principi satis-
faciens laudem promeruit publicè. In Comitibus hinc Isnacensibus Illustrissi-
mi Fratres de tributo annuo extraordinario (*von der Landsteuer*) promiserunt
quotannis sese exsoluturos 1200. florenos, Coburgensibus septingentos & *legata.*
Isnacensibus quingentos, ad pias causas ab ipsis adhibendos. In autumnus pe-
ctis ultra 300. oppidanos sustulit. Templum *Franciscanorum* dirutum aream *1599.*
suam viridario Principis dedit: lapides partim ad amplificandam Sedem Du-
calem, partim ad alios usus adhibiti. Nescio, quæ similitudines proximis aliquot *monast.*
annis inter Saxoniae Duces Patruales ortæ fuerint: nunc vero Sula & Schleu-
singæ omnes sublatae & extinctæ, ut *Rhönus* XII. Aug. de cathedra publicè Deo *Franciscan.*
egerit gratias Transiit *J. Casimir* XVI. Sept. ad secunda vota, eligens sibi *Mar-*
garitam, *Wilhelmi* Lyneburgici filiam. Coburgum, quod *lateritium* accepe-
rat, prorsus *marmoreum* reliquit laudabilis Princeps. Gymnasium, à suo nomi-
ne *Casimirianum* dictum, nec non Cancellariam, armamentarium, sphaeriste-
rium, & alia splendida ædificia, sacra & profana, exstruxit, aut instauravit & *laudes ejus,*
dotavit munificentissimè. Eod. anno nascitur *Albertus* D.S. *Albert. D.S.*
natus,

§. 208. Anno MDC. magna inundatio agro nostro multa intulit damna, *1600.*
omnibus incolis ante portam *Nicolaitanam* XVII. & XVIII. Jul. ex ædibus suis *inundatio,*
pulsis. Omnia Apostolorum festa, una cum D. *Joann. Bapt.*, *Visitat. Mariae* & *Mi-*
chael. à tempore reformationis solenniter celebrata fuerant. Civibus autem, *1602.*
quorum pleriq; opifices, conquerentibus, se à laboribus suis avocari, nec exi-
guam rei æconomicae jacturam facere, datum hoc est, ut pomeridianæ con-
ciones paulatim intermissæ, & progressu temporis ex feriatis diebus profesti
facti sunt, retentâ tamen concione matutinâ, in qua Evangelia festorum hujus-
modi ordinaria explicantur. *Joann. Ernest.* autem tria ista festa prænominata
cum omni solennitate in integrum restituit. (q)

Conditur ad S. Georg. Tob. Lagus Crucisburgensis, J. U. D. & Consilia- *obitus D.*
rius, anno ætat. suæ XLV. *Ee 3* *Mul. Lagi,*

(q) Rebhan. Hist. cit. L. III. p. 332.

1603.

Ch. Rhönii.

1604.

M. Schön-

haar,

Knichius

dimissus.

1605.

Gymn. Co-

burg.

civis fulmi-

ne iſtus.

1606.

campana

Apostolica,

G. Bircken-

feld,

1607.

homici-

dium.

hiſt. ridicu-

la.

ſtipendia

aſſeſſa.

Multis etiam bonis flebilis occidit *Rhönii* Antistes VI. Sept., sepultus in choro ædis Georgianæ.

Succellit ei M. *Frid. Schönhaar*, Crucisburgensis, Patriæ scholæ primum Rector, deinde Diaconus Ecclesiæ, tandem Paſt. & Adj. *Knichius* in Aulam Anhaltinam se confert, Cancellarii & Secretioris Consiliarii munere ibi functurus. Anno MDCV. iiii. Jul. Augustum Gymnasium *Coburgense*, quod ipse Fundator communiter vocat *die Hochschule* / solenniter inauguratur. Die xix. ejusd. Mens. horâ nonâ ingruentis noctis usque ad duodecimam terribilis tempestas subito oritur, creberrimis tonitruum mugitibus perpetuisq; fulguribus & fulminibus permixta. Pistor in foro Saturnino *Georg. Happe*

cum filio suo in terram prostratus, adque Deum preces devotè fundens, fulmine tactus perit. (r) Erat olim *Bergæ* ad Ilmum Comitatus, postea ad *Gleichenſes* & *Blanchenhaynenses*, & ab his ad *Frider. Reichlingensem* in *Wiha*, annò autem MCCCCXXII. ad *Christian. Witzlebiū*, & tandem hoc anno ad Saxones nostros devolutus. (s) *Campana*, quam *Apostolicam* dicunt, fracta & Erfurti refusa. *Georg. à Birckenfeld*, Consiliar. Ducalis, vitæ latur conditur ad S. Nicolaum. *Iustus Schreiber* in ædibus cognati sui, *Georgii Wirsingii*, tinctoris in platea balneatoria, foliis lusoriis tempus nummosque petulanter perdens, nescio ob quam liticulam occiditur. Cadaver in plateam projectum varias movit suspiciones. Inquisitione factâ in *Wirsingium* faba cuditur. Bis sustinuit torturam, factum pertinaciter negans. Denique reperto in cellae ejus sarculo, (*Rodenhæue*.) quod capiti occisi impeggerat, cruore adhuc consperso, & capillis inhaerentibus, ocius crimen fatetur. *Bernhardus Rönig* / compellaturus *Joann. Himmelium* de baptismo recens nato puello administrando, cum audiisset, incolere illum ædes angulares ad gradus lapideos in platea Prædicatprum, alteras è regione ibidem sitas, itidem angulares, errore ductus ingreditur, & *Georg. Armbrust* / sartorem, eas inhabitantem convenit. Ratus hic compatrem se requiri, non tantum lubens suam condixit operam, sed etiam allato vino sublimato honoris quid *Bernhardo* detulit. Quò epotò, *hem!* ait, *tempus erit, ut filiolo meo de susceptore prospiciam.* Sartor mirans verba hominis, querit: ergo ego pro illo haud fide jubeam? non, dixit *Bernhardus*, tū baptizare debes pusiunculum. Tum ille: i, clamat, in malam rem, nonne ex instrumentis meis vides, quis sim? apage!

§. 209. Illustrissimi Fratres ad promotionem studiorum jam antè 1200. florenos quotannis exsolvendos legarant, septingentos putà Gymnasio Coburgensi & quingentos nostræ scholæ. Aluerat *7. Ernest.* hactenus octo Stipendiarios in Academia Jenensi, quæis dabantur unum theologicum 4 s. floren., nobile 40., juridicum 3 s. & quinque philosophica 30. floren.,

nunc

(r) Vid. *Binhart. chr. Thuring.* L. III. p. 229. (s) M. *Pfefferkorn.* in *Thuring.* sua c. 22. p. 237.

nunc ex quingentis modò dictis florenis alia septem constituuntur philosophica, destinatis simul M. Heidero, Prof. Jenensi, 25. florenis, quorum omnium summa facit 235. florenos. Deliberabatur interim, quâ reliqui 265. floreni utiliter collocari possent. Alii pro convictorio in schola instituendo agebant. Sed Senatus plures fortè sumtus erogandos veritus, consentire noluit. Tandem, urgentibus Consiliariis & Ecclesiæ Ministris, XXXIII. alumni scholæ nostræ, pauperculis Illustrissimi subditorum filiis, bonæ tamen spei & frugis, artisque musicæ gnaris, pro stipendio triviali legantur, ut Collector Ecclesiæ B.V. ex ejusdem redditibus quotannis numeret alteram partem circa Dominicam *Trinitatis*, alteram circa festum *Martini*. Rector scholæ verò, præsentibus Consiliariis, Ministerio Ecclesiastico, & Senatoribus aliquot, ita distribuatur, ut deni superiores singulis vicibus LX. florenos, (singuli senos,) sequentes deni XL., & tredecim inferiores XXXII. cum dimidio accipiant.

§. 210. Anno MDCVIII. obiit *Catharina Aurbachia*, cujus liberalitatem erga religiosos & pauperes summo opere prædicat patria. 1608.

Anno seq. in nuptiis coriarii Erfurtensis cœnaculum, in quo consederant hospites, subitanè ruinâ concidit, sponsa cum viginti hominibus oppressa, viginti alii fractis cruribus & brachiis lethaliter fauciati sunt. (1) 1609. nuptia infasta, d. XIV. Aug. seq. anni *Schönhaarius* decessit.

Eod. templum Nicolaitanum renovatur, contriuentibus ad illud sumtus in primis *Georgio Birckenfeld*, Consiliario, 100. floren., *Henr. Phil. Spielbusio*, Aerarii Præfecto 100., reliquâ ejus *Cordula* 200., & *Christoph. Katzen-trunck* 100., quæis gratitudinis ergo sepultura in hac æde concessa est. Ediles primùm erant *Christoph. Purgold*, Senior Consul, *Joach. Kley*, *Georg. Treut-vrin*, *Melch. Cörber*, *Andr. Cotta*, tandem *Petr. Letzius*, & *Georg. Kley* Camerarii. 1610. Schönhaarii mors, renovatio templi Nic.

§. 211. *Schönhaario* successit M. *Nic. Rebhan*. Vix advenienti controversias movit *Christina* Princeps. Cùm enim (absente tunc in causa luccessionis *Juliacensis Juterboch* Illustrissimo marito) in die Viridium S. cœnâ uti veller, & per Consiliarios Antistiti significasset, se quidem haud damnare Lutherorum religionem, reformatam verò puriorem sibi videri, & verbo Dei magis conformem, talique fide se sacris participaturam; respondit *Rebhanius*, se nequaquam posse gratificari ob rationes in chartam conjectas, & Principi humiliter oblatas. 1611. M. Nic. Rebhan, controversia cum principe,

Gottes Gnade in Christo / mein andächtig Gebeth und unterthänige Dienste jederzeit höchsten Gleises zuvor / Durchleuchtige / Hochgebohrne Fürstin / Gnädige Frau. Auf E. G. Gn. Befehl hat der Gestrenge / Edle und Beste *Crafft Melchior von Madlungen* / J. C. Cammer-Rath /

(1) Calvis. oper. chronol. ad h. ann.

Rath/ Beyseyns Herrn D. Stambergers vorgestern mir weitläufig angezeigt / welcher Gestalt E. F. Gn. nicht allein meiner wenigen Person in Gnaden gewogen wären/über meiner Ankunft erfreut/ und mir zu meinem angehenden Amt Geist/Gnade/Segen und alle Wolsart wünschten / (für welche gnädige Affection und Christliche Glückwünschung gegen E. F. Gn. ich mich Dancschuldig und willig erkenne / und derselben / samt Ihrem Herrn / meinem Gnädigen Fürsten und Herrn / auch hinwieder Gottes Gnade/Gesundheit/langes Leben/glückliche Regierung/und alles/was Ihnen zum zeitlichen und ewigen Leben dienlich ist/von Herzen wünsche/) sondern auch meines Amts im Reichstuhl und bey dem Tisch des Herrn / dazu Sie sich auf künftigen grünen Donnerstag / vermittelst Göttlicher Gnade/ zu finden entschlossen wären / zu brauchen / doch dergestalt / daß E. F. Gn. mir nicht verhalten wolten/ob Sie wohl die Sächsische Kirchen-Lehre und Bekenntniß nicht allerdings strafften / noch verwürffen / hielten Sie doch in ihrem Herzen davor / daß der Reformirten Religion und Lehre dem Heil. Wort Gottes um etwas näher wäre/ dazu Sie auch sich hinfüro zu bekennen/und dabey zu verharren gedächten. Und weil ein jeder seines Glaubens leben müste/auch die vorigen Superintendenten beyde selige/E. F. Gn. admittiret hätten / als würde ich kein Bedencken tragen / dieselbe in ihrem Bekenntniß / Verstand und Glauben zu lassen. Im Fall aber da ich mich beschwert befunde / würden E. F. Gn. veruhrsachet / anderswo bey ihren Glaubensgenossen das Sacrament zu suchen. Ob ich nu wohl alsobalden damals mündlich meine Antwort in Unterthänigkeit hierauf gethan/ so viel die Gelegenheit leyden wollen / habe ich doch zum Ueberfluß mich noch dahin erklärt/ solche auch schriftlich E. F. Gn. zu übergeben / damit dieselbe mein Gemüth endlich und gründlich verstehen / auch was für Uhrsachen mich bewegten/in Gnaden vermercken möchten. Und ist zwar an dem / daß/wie ich Gott/dem niemand lügen kan / zum Zeugen auf meine Seele anruffe / mir nichts liebers seyn könnte / dann E. F. Gn. / als nechst Ihrem Herrn meiner von Gott sorgegesetzter ordentlicher hohen Landsfürstl. Obrigkeit / und von der ich weiß / daß Sie Gottes Wort und die Seligkeit Ihr mit Ernst angelegen seyn laßet/ mit meinem Amt / Absolution und Administration des H. Nachtmals unterthänig zu dienen / da auch E. F. Gn. sich nochmals dahin erklärten / wie ich vor der Zeit von etlichen meinen lieben Herrn und Freunden berichtet worden / daß Sie / den klaren Worten der Einsetzung nach / die wahre wesentliche Gegenwart des Leibs und Bluts Christi im Abendmahl auf Erden / derselben Sacramentliche Vereinigung mit Brot und Wein/ und mündliche Niesung glaubten / und daß die Himmelfahrt hieran nicht hinderlich / wolte ich meines Theils gern die übrigen strittigen Nebenfragen an ihrem Ort beruhen lassen/ bey E. F. Gn. derselben halben nichts

nichts urgiren / sie zum Theil versparen bis in die Hochschule des ewigen Lebens / zum Theil auf Gottes weitere Erleuchtung warten / und ihn darumb anrufen. Diemeil aber E. F. Gn. sich so rund und gänglich dahin resolviren / Sie halten es in diesem Punct (weiß nicht / ob noch in mehrern) mit den Calvinisten / und sündern sich von unser Kirchen Verstand / Glauben und Bekenntniß ab / kan E. F. Gn. ich hinwieder unterthänig nicht bergen / daß ich / ohne Heuchelen / Verleugnung meines Glaubens / Aergerniß bey andern meinen Glaubensgenossen / Verschwerung meines Gewissens / und Verlust göttlicher Gnade / E. F. Gn. mit meinem Amt dießfalls nicht dienen / wie auch gleicher Gestalt E. F. Gn. mit gutem Gewissen meines Amtes in diesem nicht brauchen kan. Denn es wissen E. F. Gn. / als eine Hochverständige Fürstin / daß die Heiligen Sacramenta unter andern sind und seyn sollen äußerliche Bemerkke / und Kennzeichen der Religion und des Glaubens Bekenntnisses / als zum Exempel : Wer bey den Juden sich hat beschneiden lassen / und das Osterlamm genossen / der ist für ihrer Kirchen Glied gehalten worden. Wer heut zu Tage bey den Papisten das gesünmte Abendmahl empfäht / der bekennet sich zu ihrer Religion. Wer bey den Calvinisten communiciret / giebt sich für ihren Glaubens-Genossen an. Da nun E. F. Gn. in ihrer Meinung verharren / zum Calvinismo sich bekennen / und doch bey uns das H. Abendmahl empfangen wollen / kan solches / ohne Verfehrung ihres Gewissens / und ohne Verleugnung ihres Glaubens / nicht geschehn. Desgleichen / da ich und meine Collegen E. F. Gn. zulieffen / wäre das Sacrament bey uns nicht mehr ein Zeichen der Einigkeit / des Glaubens und Bekenntniß / sondern ein Polnischer Stiefel / und Deckel zweyer widerwertiger Religionen.

So würde dieß auch nichts anders seyn / denn eine höchst sträfliche unverantwortliche Heuchelen / und eine thätliche Verleugnung meines Glaubens / dessen ich in meinem Herzen versichert bin / wenn ich auf der Kanzel vom H. Abendmahl anders lehren und bekennen / anders aber mit der That wolte befördern helfen / den Calvinismus strafen / verwerfen / mit dem Munde mich davon absondern / und meine Zuhörer davor warnen / hergegen aber mit Absolution und Reichung des H. Abendmahls denselben approbiren und gut heißen.

Und was würde für ein Aergerniß bey meinen Zuhörern / allermeist bey Schwachglaubigen / hieraus entstehen ? würden sie nicht dencken / es wäre keine Gewißheit der Religion bey uns / sonderlich in der Lehre vom H. Abendmahl / und es dürfte ein jeder davon halten und glauben / was er wolte. Würden sie nicht auch vermuthen / ich wäre von meinem Glauben abgefallen / oder trüge auf beyden Achseln / und hincfte auf beyde Seiten ? Ja würde nicht Anlaß gegeben / daß ihrer mehr vō unserm Bekenntniß ab zum Calvinismo treten ?

3f

Dar

Darum das Wehe und den schweren Mühlstein / welcher allen denen gedreuet wird / so Aergerniß geben / (u) zu verhüten / wil mir keines Wegs gebühren / E. F. Gn. begehren mich dießfals zu bequemen.

4 Es ist auch E. F. Gn. unterborgen / wie sehr Gott dem H. Ern. zuentgegen sey / wenn man einen Samaritischen Kuchen backen / und niedrige Religionen mengen wil / welches anzuzeigen Gott der H. ERN. im Alten Testament verboten hat. (w) Du solst nicht ein Kleid anziehen von Wolle und Leinen zugleich gemengt. Und S. Paul lehrt: Das Liecht habe keine Gemeinschaft mit der Finsterniß. (x) Du ist Luterischer und Calvinischer Glaube im Articul vom H. Abendmahl ganz und gar wieder einander / vieler anderer hochwichtigen Puncten jeko zu geschweigen / und muß nu einer Liecht / der andre Finsterniß seyn. Darum mit Administration des H. Abendmahls dieselben vereinigen und vermengen / aus Liecht und Finsterniß eine Gemeinschaft machen wollen / nimmermehr verantwortlich ist.

5 Bey dem Profeten Esaia (y) wird gedroht: Wehe denen / die Böses gut / und gutes böse heißen / die aus Finsterniß Liecht / und aus saur süße machen / u. s. m. Und zum Römern steht: (z) nicht allein die Böses thun / sondern auch die Gefallen dran haben / qui consentiunt facientibus, die drein willigen / fallen in Gottes Strafe und Gericht. Du bin ich für mich gewiß / daß Calvinische Lehre in denen Puncten / darinnen sie der unserigen entgegen ist / böse sey und Finsterniß. Derowegen damit ich das gedrohte Weh mir nicht auf den Hals lade / leydet sich nicht / daß ich mit Absolution und Reue des H. Abendmahls das Böse gut heiße / drein willige / und aus Finsterniß Liecht mache.

6 Wil geschweigen / daß Calvinus selbst seinen Glaubens- Genossen wiederrathen hat / bey den Luterischen zum Abendmahl zu gehen / und nennt perfidam simulationem, eine meynendige oder neulose Heuchelei. Daher auch vom Calvinisten Joanne Sturmio zu Straßburg geschrieben wird / daß er 22. Jahr dieses Sacraments sich enthalten habe. Hieraus / Gnädige Fürstin und Frau / verhoffe ich / werden E. F. Gn. erkennen / daß ich aus keinem privat- Affect / Muthwill / Halsstarrigkeit / Ehrgeiz / oder Tiramey derselben ihr Begehren (beschehenem Vorbringen nach) verweigere / sondern die unvermeidliche Noth treibt mich dazu / daß E. F. Gn. und mein eigen Gewissen ich nicht beschweren / niemand Aergerniß geben / noch Gottes Strafe mir zuziehen wil. Und obwohl nun E. F. Gn. wieder ihr Gewissen ich keinen Glauben aufdringen sol noch kan / so wil doch E. F. Gn. um Gottes und ihrer Seligkeit willen ich gebeten und vermahnt haben / Sie wollen / ohne Ansehen der Person / und ohne Vorurtheil / den Sachen in wahrer Furcht und Anrufung Gottes nachdenken / obs nicht sicherer sey / einfals

(u) Matth. XVIII. 6. (v) Deut. XXII. 11. (x) II. Cor. VI. 15. (y) c. V. 20. (z) c. 1. 32.

einfältig bleiben bey den Worten des wahrhaftigen Sohnes Gottes/welche in ihrem rechten natürlichen Verstande dasjenige mit sich bringen/was wir glauben und bekennen / darinnen auch drey Evangelisten mit S. Paulo einhellig einstimmen/davon wir nicht Ursach haben zu weichen/sintemal dadurch kein Articulus des Glaubens/auch die Himmelfahrt Christi nicht geleugnet wird / als daß man auf tropos und Figuren sich begeben sol / und doch nicht gewiß seyn / in welchem Wort eigentlich die Figur Statt habe / auch allerley Irthums daraus folget/man seze den Tropum, wohin man wolle. Es läßt sich zwar von der geistlichen Niesung / so durch den Glauben geschieht / gar fein reden / und hat dieselbe freylich ihren Grund in Gottes Wort. Wenn man aber die Worte der Einsezung des H. Abendmahls für sich nimmt/so giebt sich bald / daß über die geistliche Niesung hie noch eine andere leibliche und mündliche beschrieben werde. Und wie nu im Articulus von Auferstehung der Todten aus denen Texten / da von einer geistlichen Auferstehung von Sünden gehandelt wird/die leibliche Auferstehung der Todten mit Hymenæo und Phileto nicht muß geleugnet werden / also auch wegen der geistlichen Niesung/welche beschrieben wird/ (z) und die so wohl außer / als im Brauch des Abendmahls / geschehen kan / und nimmer zum Gericht/ sondern allzeit zum Leben gereicht / muß man die leibliche Gegenwart und mündliche Niesung des Leibes und Bluts Christi im Sacrament nicht leugnen/welche nach S. Petri Zeugniß/auch zum Gericht geschehen kan/nemlich bey den Unwürdigen. Kan auch dergestalt ein Christen-Mensch fröhlich zu Christo reden/beyde an seinem Sterben und am jüngsten Gericht/ also / daß ich mit Luteri trefflichen Worten beschließe aus seinem großen Bekenntniß vom Abendmahl. (a) Mein lieber H. Er. Jesu Christe / es hat sich ein Hadder über deinen Worten im Abendmahl erhoben; Etliche wollen/daß sie anderst sollen verstanden werden/denn sie lauten. Aber dieweil sie mich nichts gewisses lehren/ sondern nur verwirren / und ungewiß machen/ und ihren Text in keinem Wege wollen noch können beweisen / so bin ich blieben auf deinem Text/wie die Worte lauten. Ist etwas finster darinnen/so hastu es wollen so finster haben/ denn du hast keine andre Erklärung darüber gegeben / noch zu geben befohlen. So findet man auch in keiner Schrift/nach Sprachen/daß (ist) solte (deutet) und Leib (Leibs-Zeichen) heißen. Wäre nu eine Finsterniß darinnen/so wirstu mirs wohl zu gut halten/daß ichs nicht treffe/wie du deinen Aposteln zu gut hieltest/da sie dich nicht verstanden in vielen Stücken / als du von deinem Leyden und Auferstehen verkündigest / und sie doch die Worte/ wie sie lauten/ behielten / und nicht anderst machten/ wie auch deine liebe Mutter nicht verstund / da du zu ihr sagtest: (b) ich muß seyn in dem/das meines Vaters ist / und Sie doch

Es 2

ein

(z) Joh. VI. 27. (a) T. III. German. Jenens. f. 489. (b) Luc. II. 49.

einfältig die Worte in ihrem Herzen behielt/und nicht andre draus machte. Also wil ich auch an diesen deinen Worten bleiben / das ist mein Leib/ u. s. m. / und wil mir keine andre machen/ noch machen lassen / sondern dir befehlen und heinstellen / was finster darin wäre / und sie behalten / wie sie lauten / sonderlich weil ich nicht finde / daß sie wieder einigen Articul des Glaubens streben &c.

So viel habe/Gnädige Fürstin und Frau/an E. G. Gn. zu begehrter Antwort/und meiner Entschuldigung/aus Christlicher treuherziger Erinnerung/ich schreiben wollen und sollen / welches dieselbe in Gnaden aufnehmen/und zum besten gebrauchen/ (dazu Gott seinen H. Geist verleihe!) meine Gnädige Fürstin und Frau seyn und bleiben / und Göttlichem Gnadenschuß von mir befohlen seyn wollen. Datum Eisenach den 19. Mart. anno 1611.

E. G. Gn.

unterthäniger
M. Nicol. Rebhan.

confessio
Christina,

§. 212. Literas has ipsa Cassellas transmissit *Mauritio*, Fratri suo, qui Consistorialibus Marburgensibus *Schönfeldio*, *Sturmio* & *Göddao* censendas tradidit. Una omnium vox: *Rebhanium* ex officio teneri Principem ad S. cœnam admittere, licet illa suam, i. e. reformatam tueretur religionem. *Rebhanus* verò in prolixo colloquio contrarium demonstravit. Hinc suâ manu scriptam edidit confessionem *Christina*: Ich glaube/daß der H. Erz Christus im Abendmahl selbst gegenwärtig sey/und übergebe mir mit/aber nicht in/dem gesegneten Brod und Wein seinen wahren Leib und Blut / zu einer gewissen Versicherung / daß ich Vergebung der Sünden haben / und mit ihm in Ewigkeit leben solle. Und obschon Christus gen. Himmel gefahren/ und von dannen nicht ehe/bis zum Gericht wieder kommen wird / zweifle ich doch nicht/ daß Er mich/laut seiner Verheißung/ nicht allein seines Geistes/ Gnugthuung/ Gerechtigkeit/ Lebens/ Krafft und Wirkung / sondern auch der Substanz und Wesen seines wahrhaftigen Leibs und Blutes theilhaftig mache zum ewigen Leben. Und weil ich solches nicht sehen/ erforschen/ oder begreifen kan/eigne ich mirs durch den Glauben/ so mir von Gott aus Gnaden mitgetheilt ist / zu / und halte / daß es aus Wirkung des H. Geistes geschehe/und begehre es nicht zu erforschen/wie es zugehe.

Licet non satis pura videretur confessio, pensatis tamen rationibus & circumstantiis aliquot, Ministri Ecclesiæ hæc vice acquiescebant, administrantes Duci Sacramentum. Tandem, scriptis Reformationum sepositis, & sanctissimâ hac cœnâ sanctius consideratâ, sequentem protulit confessionem.

Ich

Ich bleibe bey den Worten des H. Ern Christi / und glaube / daß ich / *altera,*
laut derselben/im H. Abendmahl seinen wahren Leib und Blut wahrhaftig
esse und trincke / wie es aber zugehe/ bekümmere ich mich nicht um / sondern
lasse Christum den H. Ern davor sorgen / laß es seiner Allmacht und Weis-
heit heimgestellt seyn.

§. 213. Erant plures in urbe Reformatorum partibus addicti. Citati er- 1612.
go iussique de controversis articulis fidei confessionem suam edere. Primus *Reformati*
parens comparensque erat Joann. Schillius COS., Paul. Seidler Senior se sub- *in urbe,*
duxit: Bernhardinus Purgold Poligraphus, contumacior ceteris, abiit in
Saxoniam inferiorem, factus ibi Ducis Saxo-Lauenburgici Consiliarius.

Jeremias Cotta ab omni suspitione exemptum se fecit. Eod. anno tem- *templum*
plum Georg. renovari-cœptum. Die XIX. Dec. obiit Phil. Berck Cancellar. *Georg. re-*
Natus erat Fuldæ Patre Philippo, Illustris Monasterii ibid. Syndico, Matre *novat.*
Agnete Reckia. Ex Gymnasio Hersfelder. si proficiscitur ad Acad. Viennen- *Phil. Berck,*
sem, ex hac in Marburgensem, quæ gradum Doctoris contulit modesto, fa-
cundo & justo viro.

Commune ejus proverbium, citante id J. Kistner, Sch. Saltzung. Rect., *adagium*
fuit: (c) *eius,*
longo melior brevis est patientia bello,

sic hostis gladio concidit ipse suo.

Joann. Becherer, Scholæ Mülhulinæ Rector, loco motus suo, quod certis J. Becherer,
de causis oblatam parochiam suscipere noller. Judicium ergo Ministerii no-
stri expetiit, cujus responsum Theologi Lipsienses maxime probârunt, ut
etiam in censura sua lectores ad id remiserint.

§. 214. Anno seq. vidit Thuringia stupendum *cataclysmum*, quo de alii 1613.
(d) latius fati sunt. Periiit amplus numerus hominum, amplior varii generis *cataclysmus*
pecorum, supellectilium ineffabilis cum intra Vinariam, tum in urbis agro & *Thuring.*
confinibus. Submersæ sunt Vinaria domus XLIV. suffocati homines LXV., in
prædio Ducali suburbano XX. equi, XXVII. vaccæ lactigeræ, VIII. vaccæ in-
tactæ, XII. vituli ablactati, VI. boves saginati, XV. capellæ, XVII. diversi se-
xus & ætatis sues, CXX. anseribus, anaribus & gallinis non computatis. Præ-
terea mœnia parochiæ solidissima perforata, ponsq; ingentis firmitudinis
dejectus. Loquitur rem hanc lapis, qui propè pontem reparatum superior. Vi-
nariæ conspicitur.

Die schrecklich große Wasserflut/
welch war ein Straff und Gottes Ruch/
hat im 1613ten Jahr/
als der 29. Maji war/

ff 3

hin

(c) in epiced. (d) D. Lang. Concionat. Aul. Vinar. in hist. relatione de hoc cataclysmo, M.
Andr. Poltz in diss. historico-didactica de inundationibus in Thuringia, G. Henr. Cœlius
diss. de cataclysm. Thuring. recus. nuper Jenæ M. Pfefferk. in memorab. Thuring. c. 28. p. 368.

hintweg geführt an diesem Ort
 ein steinern Brücken/ und dann fort
 der Menschen viel / auch Vieh ersäuft/
 so all der Ilm Strom mitgeschleift/
 dieselb ganz neu ist wieder gebaut/
 von Holz zur Stell/wie man hier schaut/
 im Jahr 1615. auffgeführt/
 Als Herzog **Joann Ernst** der Jünger regiert.

Joach. Kreich P.

Mellinga LVIII. domos, XL. horrea, CXI. diversa stabula, XXIV. homines, DXXXVI. pecora perdidit: *Magdala* IV. domos una cum stabulis & horreis, XVI. homines, XXXIX. pecora: *Döbritschii* periëre LXXV. oves grandine. In parochia *Sünderstadiensi* cum annexis *Losnicensi* & *Sölnicensi* VII. domus, III. homines, LI. pecora & multa stabula. *Capellendorfi* II. homines, III. pecora: *Apolda* VIII. domus cum horreis & stabulis, XXIV. pecora. In parochia *Buttelstadiensi* IX. domus cum horreis & stabulis XXVII. In annexa *Vveidensi* III. domus, XXXV. pecora: *Megabrembachii* LXXX. domus, C. horrea, XXXIX. homines: *Leichfelda* VI. pecora; *Gutmanshuse* IV. pecora, & V. domus: *Volsbergii* XIII. domus, XXII. horrea, XIV. stabula, II. homines, CXVII. pecora. In minori *Rudenstenio* XII. domus, IV. horrea, VII. stabula, VI. pecora: *Städtii* IV. domus, unus pons, xx. pecora: *Krautheimii* XI. domus cum stabulis, XVI. homines, XXI. pecora: *Hegendorfi* I. vacca, III. stabula, I. horreum; *Marckvippachii* V. horrea, II. stabula, I. molendinum, V. pecora: *Schvverstadtii* III. domus, x. pecora; *Lehnstadtii* XX. domus, XIX. stabula, III. homines, XI. pecora, c. gallinæ, anseres &c. *Busfarti* unus pons, V. pecora: *Hammerstadtii* II. homines, XXV. pecora: *Tiefurti* IX. domus, VII. homines, LII. pecora: *Ulrichshalbii* XLIII. domus & horrea, IV. homines, XI. pecora. *Fiedelhuse* VII. domus, XI. horrea, I. homo, IX. pecora. *Eberstadtii* XXXV. I. domus, XX. I. homines, LXXXV. pecora: *Megakrumsdorfii* XXVI. domus, XVI. homines, CCCLXXV. I. pecora: *Tenstadtii* I. molendinum, VI. pecora: *Bercke* XXI. domus, IV. pecora; *Amersbachii* I. homo. In superiori & inferiori *Leitra* VI. domus, I. molendinum, IX. homines; *Mana* XV. domus, & XX. homines interiëre. Verùm quis singula recensabit?

1614.
 Pseudopro-
 pheta,

Puriani.

§. 215. Anno MDCXIV. prorepsit *Salza* Pseudo-Propheta, qui matris instinctu se *Ezechielem* à *Meden* vocabat, seque Principem *Michaëlem*, seu verbum Dei esse commentus est, omne Ministerium, baptismum, sacramque cœnam à spiritu *Schvrenksfeldico* improbans, nec monitus meliora sequi voluit. (e) Vide, quid de *Puriani* in eodem oppi-

do nar-

(e) *Calvis. chronol. ad h. ann.*

do nârret M. Pfefferkorn. (f) Berckio Cancellario successit Benjamin Tile-
sius, U. J. D., Synd. Imperialis Mülhusæ. M. Rebhan cum Stambergero
Diecefin vîstat. Nobiles aliqui contra tertium posterioris tabulæ præ-
ceptum crebrius peccantes oderant ecclesiasticam pœnitentiam. Hinc
Optimus Antistes de eadem venustum divulgat codicillum Jenæ excusum,
Francofurti & Darmstadii recensum. Varia incendia hunc annum passim
affligentia vide sîs apud Calvisium l. c.

Benj. Tile-
sius,
1615,
vîstatio,
1616,
incendia,

Id sanè, quod in ædibus Joannis Schmollerî, opulenti zytheptæ, (et. scri-
niarii) in platea aurifabrorum, quas nunc possidet Justini Wurmii Vietoris
vidua, oriebatur, trihorium seu quadrihorium intra quingentas ædes, tres
homines, & multa pecora perdidit. Quem tristissimum calum Senior Him-
melius memoriali suo, cujus singuli versus annum recensent, fusiùs ex-
pressit.

1617.
Isnacense.

§. 216. Seculum nunc est, quod Martinus Luterus, editis thesibus
contra Tetzelii indulgentias, primùm disputaverit. Joannes ergo, Elector
Saxonix, jubilaum indixit, quò per triduum (XXXI. Octob. I. & II. Nov.)
Deo agerentur gratiæ. Fama hujus instituti postquam ad alias Ecclesias
Evangelicorum dimanavit, in pluribus locis, Spiræ, Argentinx, imò & in Ele-
ctoratu Palatino & Brandenburgico dies Jubilæi habiti sunt. In æde Geor-
giana hoc superest monumentum:

Jubilaum
Evan-
gelicum,

Deo Opt. Max. Ausp.

In memoriam gratam Jubilæi Evangelici primi anno
Christi cIo Ioc XVII. pridie Calend. Calend. ipsîs &
III. Non. Novemb. festiva cum solennitate celebrati,
inq; testimonium piæ erga Confessionem Augustanæ
invariata, ac depositum Luteranum affectionis
posterorum ad idem illibatum conservandum atq; pro-
pagandum

Dei gratiâ

Illustrissimus Celsissimusq; Princeps ac Dominus, Do-
minus Joannes Ernestus Senior, Saxonix, Julix, Clivix
& Montium Dux, Landgravius Thuringix, Marchio
Misnix,

(f) l. c. p. 325.

Misnia, Comes Marcae & Ravenspurgi, Dynasta Ravenssteinî &c. Monumentum hoc posuit annô Jubilæum proximè sequente

CLIO Ioc XVIII.

1618. §. 217. Anno MDCXVIII. xviii. Nov. decessit *Albere. Joann.*, mortuus co- Baro *Schmirscincius*, cui corollam ex *roremarino* & pretiosis unionibus contextam miserat Sponsa Hanovienfis Comitissa, quæ capiti imposita est cum serâ ex *roremarino* aureo torque, qui collo, cui effigies sponsæ erat appensa, circumdabatur. (f) Hujusmodi corollas gestabant olim in patria intactæ virgines diebus festis & nuptialibus, ceu pulcherrimum virginitatis signum. Mulieres autem puellæque *Mülhusinæ* sertis *absinthiacis* redimitæ, cæcis ad *Frankenhusam* seditiosis rusticis, victoris ad genua procumbebant, suis maritis & parentibus salutem exorantes. (g) Anno seq. novus Ordo Equestris de sancta militia à nonnullis Principibus, Comitibus, Proceribusque Catholicis Viennæ instituitur, ut Duce *Nivernensi*, Principe *Ratzivilensi*, Duce Saxonie *Lauenburgico*, Comite *Althemio*, *Buchemio*, aliisque, qui VIII. Mart. die, peractis sacris, templo egressi, in genua sub aperto cælo procubuerunt, iusjurandum, quod infideles omnes persequi, & catholicam religionem defendere velint, tacto duobus digitis Evangeliorum libro, præstiterunt, postea surgentes, evaginatîs gladiis aërem divaricatim percusserunt, templumque iterum ingressi, insignia Ordinis, crucem nempe & S. Mariæ effigiem acu pulcherrimè pictam exhibentem, quæ palliis affixa gestarent, solenni cum devotione acceperunt, teste *Calvisio* l. c. Nomina huic Ordini è nostris dedêre *Wangenhemius*, *Boyneburgius* &c. Anno seq. obiit *Cass. Teutlebius*, Dominus in *Lau- obitus Cass. cha* & *Mega-Sömmern*, Consil. Saxonicus. Eod. conveniunt Electores *Teutlebi*, *Moguntinus*, *Colonienfis* & *Saxo Mülhusæ*, decernentes, quod ferre velint *conventus*, *suppetias Ferdinando Imp.* Turbulenta hæc tempora, Musis tamen amica. *Electoralis*, *Mente enim Julio non tantum Academia Rintelienfis ad Visurgim in Comi- 1621. tati* *Schaumburgico* aperta fuit, quam *Cæsar* privilegiis & immunitatibus, *Acad. Rintelienf.* Princeps verò *Ernest.* amplissimis redditibus dotavit: sed etiam *Argentinenfis* *Acad. Argenti- nova privilegia, creandi scilicet omnium Facultatum Doctores, Licent. nens* *Baccalaur. & Poët. Laureat.* obtinuit, ut neutrquam Musæ arma inter si- luerint.
1622. §. 218. Anno MDCXXII. *Weinrichius* leges scholasticas à se refor- *leges schola* *matas Illustri Consistorio offert approbatas ab Eodem.* Brevi post ad supe- *reformatæ,* *riorem scholam transfertur vir de pube scholastica præclarè meritus, annô* *obitus* *servitutis suæ scholasticæ XXXIX.* Natus erat *Steina*, qui pagus ad *Harcy- 1622. niam* *Wweinrich.*

(f) *Calvis.* l. c. p. 978. (g) *Pfefferkorn* in *Thuring.* p. 436.

niam est, Nobilibus *Waltenrodanis* subjectus, anno MDLIII. xxv. Jul. Patre *vita ejus*,
Wilhelmo, Matre *Adelheide Meyerhöfen*.

Prima illi puero, qui gratulat, improbus anser
cura fuit, teneros fuit, altera pascere fetus
lanigera pecudis, virgultivagasq, capellas.
Fistula de collo variis compacta cicutis
pendebat, tenuesq, dapes qui ferret in armis
scorteus uter erat: nodosum dextra gerebat
vibratura pedum: sed humum terrasq, perosus
præperibus pennis animus tendebat in altum,
litterulasq, sacras primis spirabat ab annis. (h)

Deductus ergo primum in scholam *Northusanam*, post anno MDLXIX.
in *Walckenredensem*, & inde MDLXXI. I. in *Brunsvicensem*. Jenæ anno MDLXXI. V.
gravioribus studiis addictus, migravit demum *Wittebergam*, ubi anno
MDLXXVI. II. gradum Magisterii nactus. Reversus Jenam fit Ord. Philos.
Adj. Nuptias ibi celebravit cum *Catharina Trülchen* anno MDLXXXI. I. ex
qua suscepit IV. filias. Anno seq. vocatus *Isnacum*, mortuâ *Catharinâ*, duxit
Annam Kleyin, quæ sex filios totidemq; filias ei peperit. Tertia conjux erat
Maria, Seb Kyhmai, Past. *Stedtfeldensis*, vidua.

Jam jam excessurus annulum suum magistralem tradebat filio dicens:
hunc tu habeto pro arrha. Uterque dexterrimè præfuit scholæ, institutis in so-
lenni ejus examine disputatiunculis philologico-theologicis, ut fidem & in-
dustriam eorum gratæ commendemus posteritati.

§. 219. Anno seq. Bibliotheca *Heydelbergensis*, totâ ferè Europâ cele-
berrima, Romam defertur. Novus ille Ordo anno MDXIX. institutus à Papa
confirmatur, Equitesq; à conceptione *B. Maria Virginis* nomen acceperunt. *Heydelberg*.
Sub finem Junii *Schleusinga* Conventus Electoralis erat, cui *Joann. Sveicardus*,
Archi-Episcopus *Moguntinus*, *Joann. Georg Saxo*, *J. Casimir. D. S.*, *Ludo-*
vic. Hafs. Princeps, & *Anton. Henric.*, *Schvartzburgicus Comes*, aliorumq;
Principum Legati interfuerunt. In hoc *Maximilianus*, *Bayariæ Dux*, qui
Tillium Comitem suo nomine illuc ablegarat, in Collegium Septemvirale
receptus est. Anno seq. teniori *Himmelio* adjungitur in sacro mu-
nere *M. Valent. Herrvart*, Past. olim *Justingensis* in *Suevia*. *Wilhelmus*,
D. S., ex castris nuper reversus, die XXII. maji nuptias celebrat *Vi-*
narie cum *Eleonora Dorothea Anhaltina*. Obierunt hoc anno *M. Nic.*
Rebhan, *Joann. Himmel* & *Joann. Rosinus*. *Rebhanus Haynersdorfio*
Francus natus erat XII. April. anno MDLXXI. Patre *Petro*, matre
Elisabetha Kesselin. Ex Gymnasio *Coburgensi* à *M. Joanne Dünkelio*
Superintendente, & *D. Libavio* Gymnasiarcha ad *Academiâ Salanam*

Gg

mitti-

(h) *Wolfgang. Heider. Prof. Jenens.* in epicedio.

mittitur, in qua anno MDXCI. xvi. Dec. primam Philof. lauream, & anno MDXCV. v. Aug. supremam adeptus est. Biennio pōst xviii. Jun. Amplis. Facult. Philof. adjungitur; eōd. anno xviii. Decemb. ad Diaconiam Gothanam vocatur. Anno MDC. xvi. Oct. fit Superint. Rōmhildensis, annō MDCV. Adjunct. Hilperbusanus, & anno MDCX. 14. Aug. Antistes Ecclesiæ Isenacensis. Genuit ex Dorothæa Kelneria octo filios & tres filias. E quibus excelluere Joannes, U. J. D., Com. Pal. Cæs., Diversor. Elector. & Principum Consiliar., nec non Prof. Argentinenf. & Capituli Thomani ibid. Præpositus, M. J. Nicol., Past. Eccles. Eisdeldensis in Franconia, M. Casp., Superint. Isnacens., & M. J. Christoph., ad D. Wilhelm. Argentorati Diacon., Senior & Canon. ad S. Stephanum. Industrius Nicolaus utilitatem historiæ, cum primis Ecclesiasticæ, carè expendens, fidâ manû anno MDCXXI. Isenacensem consignare cœpit. Peste tandem peremptus est anno ætat. LV.

mors & vi-
ta J. Him-
mel,

§. 220. Eādem lue xxiii. Sept. extinguitur Joann. Himmel, inter Diaconos primus, Proavus meus maternus, anno ætat. suæ LXXXI. Ministerii LX. Natus in urbe v. Jun. MDXLVI. Jactis fundamentis sub manu-ductione M. Joann. Purgoldi, laudabili testimonio dimissus, & stipendiō senatoriō adjutus, xvi. ætat. anno inter cives Acad. Jenenses recipitur. Anno MDLXVII. vocatus Schyrveinam, ordinatur Jenæ à Stöffelio & Selneccero. Eōpse III. Jun. matrimonio sibi junxit Margaritam, Francisci Sixti, ultimi Canonici B. Virg., filiam. Anno MDLXXIV. fit Past. Gumpelstadenf., & anno MDLXXIX. Diacon. Isnacensis, ubi xlv. annis Deo servivit fideliter. Senior Gerhardus alicubi eum vocat rarioris candoris priscæq. fidei exemplar.

vita J. Ro-
sini.

§. 221. Joannes Rosinus, Bartholomæi F., Isnacensis, circa annum MDLXXXIV. fit Con-Rect. Gymnasii Poëtici Ratibonensis, deinde anno MDXC. Pastor Wickenstedtensis in agro Vinariensi, tandem Ecclesiastes Numburgensis in alylo, auf der Grehheit. Varia conscripsit volumina, Antiquitates Romanas à Demistero auctas: exempla pietatis Illustris, seu vitas trium Saxonum, Friderici Sapientis, Joannis Constantis, & J. Frid. Magnanimi; nec non chronicon Saracenicum & Turcicum Wolfgangi Drechsleri emendavit & auxit, & si quæ sint plura. Magni eum fecere Eruditi, quos inter Jacobus Bongarsius, Regis Galliarum Legatus, ut Henrici Kippingii (h) & Th. Reinesii (i) scæva judicia satis demitari nequeam. Qui posterior ita: iste homo in quodvis opus condemnandus potius fuit, quàm ad Romanas antiquitates digerendas admittendus: aded nihil sanè ubique ferè docet, nisi cum autores integros describit, & nihil de suo inculcat; quamprimùm autem vel tantum excerpta dat, vel è suo penn. aliquid, nugas blattit & meras ineptias. Contra Erasmus Schmi-

scæva de eo
judicia.

(h) L. I. Antiquit. Rom. in præfat. ad lector. (i) L. I. Var. lect. c. 14. & 15.

Schmidius, Vir celeberrimus, (k) Venerandi Senioris eruditissimas Antiquitates dexteriora, magis æstimat, & modestius de iis iudicat Demsterus. (l) M. Christian Schultz Rochlitiensis sic infit: (m) Nemo ferè minore ambitione utilius ac planius res priscas docet Rosino, observante etiam C. Barthio. M. Joann. Reiskius, scholæ Wolfenbyttelenis Rector, (n) vocat Antiquitatis Romanæ vindicem acerrimum. Hinc operæ pretium duxit M. Frid. Hildebrand, scholæ Northusanae tunc Con-Rect., antiquitates istas in compendium contractas bono Juventutis dare. Peste tandem sublatus Vir laude dignus VI I. Octobr. licet alii annum MDCXV. malint. (o)

§. 222. Anno MDCXXVII. successit Rebhanio M. Matthæus Reuschius, Vir simplex & rectus, eodem tamen anno XXI I. Jul. mortuus. Successus ergo Joann. Götzius, Muerstadiô- Francus.

1627.

M. Reusch,

J. Götz.

Anno sequente sacellum Wartenbergicum renovatur & consecratur. Textus promittus erat ex Psalmo CXIX. Verbum Domini manet in æternum. Moneta, quam memoriæ ergo cudi fecit Joann. Ernest., ab altero latere ostendit effigiem ejus, cum epigraphe:

1628.

renovatio

sacelli Wartenberg.

D. G. JOHANN. ERNESTUS DUX SAXON.
ÆTAT. 62.

in altero autem:

LAND. THUR. M. MIS. COM. M. ET RAVENSP. D.
RAVENST. IX. JULII.

in umbilico:

VERBUM DOMINI MANET IN ÆTERNUM 1628.

Sub altari conditum hoc memoriale:

S. Sancta Triade fortunante, Cæs. FERDINANDO II.
Imperante, gubernacula hujus regionis Thuringicæ moderante Illustriss. Celsiss. qve Principe ac Domino, DN.
JOH. ERNESTO, Duce Saxon. Jul. Cliviæ & Montium,
Landgr. Thur., March. Misn. Com. Marchæ & Ravenspergi,
Dynasta Ravensteni &c. DN. JOH. CASIMIR. Fratre

Gg 2

Ger-

(k) in not. ad N.T. p. 5. (l) in præf. ad lector. edit. Colon. 1645. (m) in dissertat. de loco honoratiore apud Veteres Roman., cum primis in incessu & accubitu, excus. Dresd. 1655. c. III. §. 4. (n) in chron. Turcic. Drechsleri nuper edit. in supplem. ad c. I. L. III. (o) Esaias Leichfelder in vit. Rosin. MS. habet ann. 1619.

Germano, DN. JOH. FRIDERIC. II. Filio secundo, DN. JOH. FRID. I. nati Electoris, Confessoris Christi declarati, Nepote genuino, Aulæ Isnacens. Saxon. Marschallo Viro Nobiliss. DN. JOH. BERTOLD. A BOYNEBURG in Dippach, Consiliariis Illustribus, Viris Amplissimis DN. JOH. STAMMBERGERO & DN. JOH. RÜGERO JC. clarissimis, redituum & Municipii Præfecto gravissimo DN. GEORG. FULDA, Secretario DN. JOH. ECCARDO, Scriba DN. JOH. HERWARTO, Ministris Ecclesiæ M. JOH. GÖTZIO, P. & Superint., Diaconis DN. Christoph. Olpio, DN. Georg. Melch. über die Heyden, & DN. Mich. VIRLINGIO, Architecto Ducali JOH. WEBERO. Sacellum hoc castri Wartenburgici ante quadriennium quidem renovari cœptum, ob mortem vorantem, Martem prædantem, non tam præpeditum, quàm expeditum, & feliciter expeditum, CHRISTO Jesu! Salvatori unico, Patris æterno Verbo æterno! piâ prædicatione, devota precatatione luce natalitiâ Illustriss. Princip., Patriæ Patris, IX. Julii Anno cdo 1628. serenatâ, auspiciatâ, dieatum, consecratum, nuncupatum, numismate novo mnemonico, ejus lateris alterius epigraphæ: D. G. JOH. ERNEST. DUX SAXON. ætat. 62. icone Ducali appositâ, alterius continuatio inscriptionis: LAND. THUR. M. MIS. COM. M. ET RAVENSP. D. RAVENST. IX. JUL. in umbilico thema concionis instauralis explanatum: VERBUM DOMINI MANET IN ÆTERNUM. 1628.

Posteritari formandæ honestatum. (p)

S. 233.

(p) vide Renovalla Warrenburgica M. Götzli, Superint. Isnac., edit. 1628.

§. 223. Claruit semper urbs nostra Musicâ. Et quid est *Isenacum* ^{1629.}
evangel. quàm *en musica* : vel: *Isnacum*, canimus. Hinc *M. Lanius* rectè cecinit: *Isnacum*
claret Mu-
sicâ,

Multos multa juvant : Me vero musica tantum M,
 Voce suâ cuncto Vindicat à gemit V.
 Sic est : dulce melos Summi domumq; Tonanti S,
 Inque choro reddit Iubila læta pol I.
 Constet laus igitur, Clarissima sidera donec
 Alta dei decorent Atria luce sua A.

Scholasticis pauperioribus ter in septimana sacros Psalmos per plateas ^{currentes,}
 cantantibus eleemossynæ dantur. Hos inter fuit *Luternus*, qui ingenuè fatebatur :
 se panem propter Deum petiisse. *M. Jerem. Weinrich.* verò stimulum daturus
 reliquis discentibus ad excolendam elegantiorē musicam, cum *Götzio* cho- ^{chorus sym-}
 rum symphoniacum instituit. Ambulabant primū quatuor scholares, mo- ^{phoniacus,}
 dulantes per urbem. Quæ res nova mirè placuit domesticis exterisq; , ut *Gö-*
tzius aliquando diligentius auscultans, manantibus genis Deo egerit gratias
 pro singulari hoc scholæ urbisq; ornamento. Crevit postea numerus, asso-
 ciatis etiam honestiorum civium filiis, quadragenario interdum major, ut
 non amplius Ministri Ecclesiæ scholæq; unâ cum civibus nonnullis opus ha-
 buerint in choro hymnos decantare, cum scholares omni satisfecerint voto.
 Miranda refert *Calvisius* de milite *Geismariensi*, qui questus erat commilitoni ^{1630.}
 tuo de frigore, cum tamen maderet. Alter admodū manu glutinosum ad- ^{portentum,}
 vertit sanguinem, eumque copiosum. Res narratur hospiti & tandem Principi. ^{1631.}
 Redditus sibi pedes, rectè postea valuit. (q) *Tillio* morante *Mülhuse*, mul- ^{Tillius,}
 ta damna perpeffa est urbs nostra. Vidit *Moguntia* audivitque calonem ex ^{miraculum,}
Winckelii cœrulea legione, tametsi surdus & mutus esset natus, acutū audi-
 re subito, & articulatim proloqui etiam precatiunculas. (r)

§. 224. Anno MDCXXXII. XXVII. Jul. D. *Joann. Rüger*, Consil. auli- ^{1632.}
 cus, fatō functus suo. Natus erat *Neostadii* ad Salam infra *Salzburgum* ^{vita Rüge-}
 3. Jun. MDLXXVII. Patre *Joanne*, cive ibidem, matre *Martha Hartmannia*. ^{riana,}
 Pulsi verò parentes ob religionem ab Antistite *Herbipolitano* *Julio* anno
 MDLXXXV. in frigido *Sunthemio* domicilium fixere suum. Missus inde No-
 ster in scholas *Meiningensem*, *Tannensem*, & *Schmalcaldensem*. Commendatus
 postea Patriiis Noricis *Hieron. Baumgärtnero*, Reip. *Norinberg*. Duumviro
 & *Christoph. Fürero ab Haymendorf*, Equiti *Hierosolymitano*, etiam Duumviro,
 Præfecto Imperiali & Militum ibid., nec non Ordin. *Francon.* Consil. bellico,
 quorum subsidii & liberalitate quatuor annis in Universitate *Altdorsina* vixit.
 Ex qua migrans ad Italos, *Perusini* morabatur. Reversus in Germaniam praxin
 auspiciatus est in Imperiali *Spira*. Gradum nactus est *Basilæa* anno MDCVI. Se-
 quente

Gg 3

(q) in oper. chronol. ad h. ann. (r) Idem ad h. ann. Conf. P. I. *Zeitfürg. Lust* th. 23.

quente anno duxit *M. Runkelii* Poligraphi viduam *Sabinam*. Factus demum Consiliarius Aulicus *Joann. Ernesti*.

§. 225. In schedis Avi mei materni, (s) rerum Thuringicarum Inquisitoris diligentissimi, reperi unam, in qua seculi ingratitude erga Ministros verbi divini aliquis longius recensens, meminit *Anna*, Abbatissæ *Cathariniani* monasterii ab Abbate *Portensi* consecrata, quæ pro receptione in fraternitatem *Portensium* singulis annis misit tres magnos saccos lupuli plenos ex campo æstivo, *Sommerfeld* / & novam togam insuper pro B. Virgine, nec non aliquando mitram margaritis fulgentem pro S. Joanne Bapt., & alia, addens: quemlibet viatorem in urbe in festo *Francisci* novum doliolum, fortiori cerevisiâ repletum monachis ejusdem congregationis obtulisse, ideoque societati eorum singulos ceremonialiter fuisse inscriptos. *Anna* ista *Wangenhemia* erat, cui *Joannes*, III., Abbas *Portensis*, sacram vestem dederat. Extat liquidem *Innocentii* mandatum, (t) quod transcribo:

autoritas
visitandi
S. Catharin.

Innocentius, Episcopus, servorum Dei, Dilecto Filio Abbati *Portensi* salutem & Apostolicam benedictionem.

Dilecte in Christo Fili, Abbatissa & moniales *S. Catharinæ*, in odorem unguentorum tuorum currentes, Nobis humiliter supplicarunt, ut curam earum in spiritualibus Tibi personaliter committere dignaremur. De tua itaque religione ac honestate plenam in Domino fiduciam obtinentes, & sperantes, per Te spiritualiter illas profecturas, discretionis tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus earum sollicitè curam gerens semel in anno eis officium salutiferæ visitationis impendas, professionique monialium ipsius monasterii, sicut tibi de monialibus tui ordinis à Sede Apostolica est indultum, intersis, & eas in monachas benedicas, monachalem habitum eis largiendo. Datum *Latarani* VI. Non. Mart. Pontificatus nostri anno II. Ita petente *Engelheide*, Abbatissa in valle Dei, & toto conventu ejus, consentiente tamen *Henrico* III., Abbate *Corbeienfi*, Prælatus *Amelunxbornensis* Ord. *Cisterciens.*, à *Nicolaus* IV. visitator & curator in spiritualibus *Vallensibus* datus est. (u)

receptio Vig-
torum in
fraternita-
tem,

§. 226. Afferam quoque bullulam de Victoribus nostris:

In Christo sibi dilectis confratribus, omnibus doliatoribus, uxoribus ac liberis eorundem, Deo & B. Francisco devotis, Frater *Henricus Küne*, Reverendi Patris Ministri Provincialis Ordinis *Minorum* super fratres de observantia nuncupatos in provincia *Saxonie* Vicarius, cum orationum suffragio salutari omnium incrementa virtutum. Devotionem vestram, quam ad Ordinem nostrum Vos habere didici, affectu sinceræ caritatis acceptans, Chri-

(s) *M. Franc. Himmel*. (t) vid. *Pertuch*, chron. *Portens.* L. I. c. 4. p. 287. (u) vid. chron. *Vallis Dei* ad ann. 1279.

Christoq; non immerito acceptabilem fore credens, ipsam piis spiritualium beneficiorum vicissitudinibus recompensavit, Vos ad singula & universa Conventuum mihi commissorum recipio suffragia, in vita pariter & in morte, plenam Vobis participationem missarum, vigiliarum, orationum, jejuniorum, predicationum, disciplinarum, suffragiorum, ac aliorum bonorum spiritualium, tenore presentium, tribuendo, quæ per fratres minores & sorores S. Clare, ac fratres & sorores tertii Patris nostri Ordinum eorundem conventuum mihi commissorum operari dignabitur Clementia Salvatoris. Insuper animæ vestræ post mortem vestram, quam Misericors Deus salubriter differre dignetur, orationibus Fratrum recommendentur, & alia fiant pro eis suffragia, quæ pro nobis & nobiscum fraternitatem habentibus communiter fieri consueverunt, si obitus vester nostræ Capitulari congregationi fuerit nunciatus. Datum in Conventu nostro Isenacenfi Anno - - - primâ die mensis Decemb. mei officii sub appenso sigillo.

§. 227. Anno MDCXXXIII. d. XVI. Jul. Joann. Casimir., Princeps 1633.
gloriosus, vitam finiit caducam, cujus monumentum tale:

obitus]. Ca-
sim. D.S.

Joannes Casimirus, Dux Saxonix, Julix, Clivix & Montium, Landgravius Thuringix, Marchio Misnix, Comes in Marca & Ravenspurg, Dynasta in Ravenstein.

PRINCEPS

Senior Familix & S. R. I., Pater Patriæ, religionis sinceræ cultû, justitiæ amore, constantiâ, antiquâ virtute & fide nulli secundus, Ecclesiæ Scholarumque Nutritius benignissimus: fidus Deo, quamvis vi & armis pressus: fidus Cæsari secundum leges fundamentales: fidus Imperio. Natus Gothæ XII. Junii annô MDLXIV. mortuus Coburgi XVI. Jul. MDCXXXIII. cum Principatui, belli flammâ tandem per injuriam correpto, bene ac laudabiliter præfuisset ad annos XLVI. & vixisset annos LXIX. mens. unum, dies tres; cujus anima requiescit in Christo, cineres verò beatam & gloriosam corporis resurrectionem hîc expectant.

Sequente anno d. XII. Jul. lucem aspexit Vinariæ Joann. Georg., Princeps optatissimus. 1634.
Equitum Magister prope Longo-Salissam à grandine, magno cum impetu cadente, unâ cum milite suo ferè opprimitur. Eod. anno Henric. Neuenhan, nostras, obiit Ilmenauæ ætat. suæ XLIV. Gradum in utroque Jure promeruerat Jenæ XXVII. Nov. anno MDCXX. factus ibi Hist.

Hist. & Poët. PP. anno MDXXV. tandem *Ludovici Günteri*, Comitiss Schwartzburgici, Consiliarius.

Croati re-
puli,

Eòd. die IV. Nov. sexcenti Croati cum Fuldensibus & Franconicis rusticis hostiliter urbem invaduri, à Comite *Hoditzio* repulsi pœnas dedere suæ temeritatis. Cæsi enim XXV. milites in valle propè montem, quem den *Becherberg* dicunt, rustici in fugam acti, capti, adque supplicia rapti sunt.

1635.

obitus Boll-
frassii,

1636.

et M. Gö-
tzii,
vita hujus,

§. 228. An. MDCCXXV. obierunt in urbe MDC homines. Quos inter *D. Mich. Bollfrassius*, aulae Medicus. Et *M. Götzii*, Ecclesiarum Ephorus, anno ætat. suæ LXIII. Natus erat *Muerstadii* in Franconia VI. I. Sept. MDLXXIII. Patre *Joanne* COS ibid. Ductus primò in scholam *Tundorsianam*, ex hac in *Regiomontanam*, ubi sub manu ductione *Erceliti Viri Joannis Poppii*, Poëtæ Cæs., fideliter informatus laudabiles fecit progressus. Captus deinde tractusq; *Herbipolim*, apud *Carthusianos* sex mensibus morabatur, donec gravissimè decumbens cognatis redderetur. Profectus postea *Moguntiam* & *Coloniã*, iturus porro *Lovanium*, famâ *Lipsianâ* accensus. Sed cum nusquam tuta fides foret, mente mutata properavit *Marburgum*, inde *Erfurtum*, & tandem *Jenam*, quæ gradu Magisterii virtutem & doctrinam ejus compensavit. Fit primùm Ecclesiastes *Helmarshusianus* sub Præfectura *Liechtenbergica* anno MDCCVI. *Sunthemensis* cis *Rhönã* anno MDCCIX., *Osthemensis* anno MDCCVII., & denique anno MDCCXVI. Antistes *Isinacensis*:

Omnibus equus erat: Collegis atque Ministris
ludi, & pauperibus fautor adusque rogum.
Quos ita sollicitè curabat, amabat, aiebat,
ejus ut his raro janua surda foret;

ait *lessus Weinrichianus*, quem ob nimiam prolixitatem integrum non addo.

incendium,
templum
Jacobæum,

Eòd. anno XII. Nov. maxima pars urbis igne periit, (vv) & in hoc templum *Jacobæum* propè portam acuariam, corruptè *Mollenthor*. Missas in eo quondam celebrabant *Jacobite*: erat muro cinctum & eleganter constructum, nunc, præter aream & nomen inane, nihil amplius superest.

1637.

Pii Ernesti
vetus aula,

1638.

laurea Rö-
digeri &
Weinrichii,

1639.

§. 229. Anno MDCCXXVII. Pius *Ernestus* cœpit *Gotham* incolere, sedem aulae eligens domum mercatoriam. Creârat mensè Jul. *Valentin. Purgold*, Nostras, *Henricum Rödigerum*, J. U. D. & Advocat. celeberrimum, nec non *M. Jerem. Weinrichium* Poëtâs Laureatos Cæsareos, quorum diplomata, seu testimonia, vidi

Nescio autem, cur seq. anno uterque laurò *Apollinari à Malsio* nostro etiam potitus sit.

Sic

(vv) *Merian*, in descript. circuli Saxon. superior. T. 53. seq. *M. Pfefferkorn* in *Thuring.* sua c. 28. p. 377.

Sic enim testimonium *Weinriubianum* :

Autoritate Cæsaris

Simon Malsius, S. Palatii Cæs. Comes, D. J. C. Confil. & Cancellar.

Saxonic. Isenacensis,

M. Jeremiæ Weinrichio, Scholæ Patriæ Rectori dignissimo,

S.

*Trado tibi laurum, vel signa vicaria lauri,
quin Te laurigerum, signiferumque meum,
imò Patri Phœbi dico & promuncio dignum,
& jubeo Vatem Cæsaris esse novum.*

D. Sim. Malsius J. C. C. P. C. Cancell. Sax. Isn. oblata die Michaël. an. 1639.

Adeò sanctū & venerabile semper fuit *Poëtæ* nomen, ut nulla id *barbaries* unquam *Poëtarius* violârit. (x) Summi Impp. hanc artem non modò coluerunt ipsi, sed etiam certos *vetus omni-* honores & dignitatū gradus iis decreverunt, qui studiosius illam excoluissent, *notis,* ut de *Maximil. I.* constat, qui Acad. Viennensi [non verò aō MDLI (y)] *quintam* *Facultatem* constituit, *Collegium* nempe *Poëticum*, in quo *Conradus Celtes* hanc artem summā cum laude docuit. Hoc Collegium & creandi in eo *Poëtæ Laureatos* privilegium postea *Ferdin. I.* an. MDLVI II. confirmavit, cujus vigore *Henricus Eccard. d. IV. Jul.* & deinde *Elias Corvinus, Joann. Lauterbach. & Vitus Jacobus d. xv. Sept.* post exquisitissimum Collegii *Poëtici examen* [verba sunt *Georgii Ederi* (z)] in celeberrima *Magnorum Principum, Legatorum, & totius Academiæ* frequentia, per *Paul. Fabritium, Cæs. Mathematicum & Facult. Poëtica Collegam*, in *Aula Universitatis*, tantā celebritate creati sunt *Poëtæ Laureati*, ut infra hominum memoriam nihil ferè magnificentius fuerit visum. At hodie sanè *laurus Poëtica* omnium *bestiarum* collare fit, ut *Tircellinus*, antiqui moris in Gallia *Eques*, de torquo isto *conchyliato*, omnibus promiscuè dato, mordaci dictorio ajebat. (a) Dignitates enim indignis collatæ turpiter evilescunt, latius id probante *Cl. Berneggero.* (b)

§. 230. Eod. anno d. XXIII. Octob. rebus humanis eximitur *J. Ernestus*, obitus J. Patriæ Pater desideratissimus, anno ætatis suæ LXXIII. regiminis XLII. Mo- *Ern. D. S.* numentum ejus tale:

Joannes Ernestus, Dux Saxoniz, Juliz, Cliviz & Montium,
Landgravius Thuringiz, Marchio Misniz, Comes in Marcha &
Ravensburgo, Dynasta in Ravenstein,

PRINCEPS

erga Deum & Imperatorem fidelitate, & religionis sinceritate
conspicissimus; erga pares & patriam sicut ætate superior, ita virtute

H h

anti-

(x) Cic. pro Archia, (y) vid. epist. dedicat. Poët. Gisenf. edit. tert. 1617. (z) in annal. Acad.

(a) Thuan. L. XXIII. (b) observ. historico-polit. I.

antiquâ, justitiâ & constantiâ nulli inferior, omnibus dilectissimus, erga subditos & miserabiles christiana pietate, principali humanitate, communi benignitate laudatissimus. Natus Gothæ IX. Julii M. D. LXVI. hor. matutini. V., renatus ibid. X. ejusd. anno eod., denatus Isennaci XXIII. Octob. anno M. DC. XXXVIII. cum huic Ducarui, & tandem utrique præfuisset in universum XLII. M. III. D. VII. animam inter brachia Christi, corpus cum illa reduniendum hîc deposuit d. VII. Januar. anni subeuntis M. DC. XXXIX. Sequitur Optimum Principem fidus minister D. Joannes Stambergerus. Natus Medera in Franconia d. 3. Octob. MDLXV. Patre Joanne, Parochio loci. Ex Gymnasio Coburgensi missus Jenam. Gradum dedit Basileâ d. 30. Sept. MDXCIV. Conjux ejus D. Justini Peroldi, Physici Gothani, vidua Catharina, ex gente Herwartina. Ex Advocato aulico & Assessore Scabinatus Coburg, fit anno MDCII. Consiliarius Ducalis, quo munere XXXVII. annis fideliter functus est. Amisâ Catharinâ anno MDCXXV. duxit Joann. Breithauptii, COS. Inac., F. Barbar. Susannam, cum qua XI. annis tranquille & pacifice vixit, sed ætatis. Pius, prudens, liberalis, & amplæ fortunæ Vir, qui ædi Georgiana & Annæ, Ministerio & egenis multa legabat.

1640.
homagium
Alberto, VII. Wilhelmo & Ernesto,
Boyneburg.
toldus Boyneburgius,
obitus,
Aulæ Marschallus,
Geleberrimi Baronis
Christiani,
Consil. Moguntini Intimi,
cujus genealogiam dedit Bucelin.
(c) Parens.
Friederico Hortledero J.C. & Historico,
inque Aula Vinariensi Consiliario,
post fata surrogatur
Gener ejus Zach. Prüsschenck,
D. & Prof. Jenensis.
Sacellum
Anneum renovatur & ampliatur.
Christoph. Aveman J.U. D.,
Consiliar.
Kirchbergicus, & Ordin. Provincial. Synd.,
d. I. Octob. propè Holtzhufium
miserè occiditur.
Natus in urbe XXIV. April. MDCXIII.
Patre Cass.
COS. Ex schola nostra ducebatur in
Gymnasium Coburgense, ex hoc demum
Jenam. Salutatâ postea Lipsiâ Spirâq.
Argentorati substitit, telam, quam orfus
erat, pietate & industriâ pertexturus.
Inde in Academiam Mussipontanam
concessit, & tandem Lutetiam Parisiorum.
Redux in patriam anno
MDCXXXIII. nobile Doctoris nomen in
alma Salana impetravit.
Conjux ejus Regina, Dehnharti,
Cancellarii nostri, Syndici olim Reip.
Magdeburg., F. Anno MDCXL. 9. Aug. à
Georgio, Comite Kirchbergico, ad certa
loca missus, rebus benè gestis, comitante
eum Nic. Mich. Himmelio, postea U. J. D.
& Adv. Cur. Provinc. Jenens., ad suos
properabat. Cum verò in aula Vinariensi
quædam adhuc expedienda forent, moras
traxit parumper, mox tamen socium suum
insecutus est. Venerat Holtzhufium, uno
milliari Erfurto distans. Ibi adortus eum
scelestinus miles, castrorum metator, postulans

(c) in Genealog. German, notitia p. 253.

fulans à spoliato adhuc XV. aureos nummos, quos dum non haberet ad manus, arrepto *Himmeli* ense confodit eum truculentissimus latro.

Anno sequente tumulatur *Joann. Himmel*, COS. hydropicus, ætat. suæ 1641.

LXXIII.

§. 232. Varios hæcenus excessus, Nemefin divinam provocantes, in conviviiis nuptialibus, funebribus, aliisque notarat *Albertus*, pius Princeps. Patriam igitur ad modestiam & frugalitatem prudenter reformaturus, saluta-
tares ei præscripsit leges. *obitus J. Himmeli, 1642. excessus convivales.*

Anno sequente Pius *Ernestus* ex diruto & infaulsto *Grimmensteinio* fecit *Friedensteinium* suum, optabile nomen. 1643.

Qvæ fVror eVertIt qVonDaM paX saXa refeCit:

CorDatâ reparans robora Lapfa ManV.

Vixerat *Joann. Casimir*. cum utraque conjugē in sterilitate, translato Principatu ad *J. Ernestum* Fratrem. Hunc *Elisabetha* Mansfeldica pulcro filio Parentem fecerat, sed herba solstitialis erat, eodem, quod ortus die, marcescens: *Albertus* etiam cum *Dorothea* sua, *Frid. Wilhelmi* I. Duc. Sax. F., quæ d. XXIV. Jun. MDCXXXII. juncta ei erat, improlis mansit. Hinc defuncto eo apoplectico XX. Decemb. MDCXLIV. *Wilhelmus* & *Ernestus* Fratres territorium inter se partiuntur. Cessit urbs nostra *Wilhelmo*. Qui *Prüschentium* constituit Pro-Principem, Lands- Director und Ueberaufseher. *Mal-
sius*, quietis cupidus, aulâ relicta, Halas Saxonum concessit. *diviso Principatus, Prüschent, 1644. Alb. D. S. obitus.*

§. 233. Anno sequente templum *Friedensteinianum* in honorem Sanctissimæ Trinitatis (cujus memoriale sunt tres in eo positæ columnæ) consecratur. Miraculi loco habitus *Jacob. Martini*, Modenâ oriundus, qui septennis per omnes Facultates eruditè disputabat, (d) uti *Andreas Canterus* Göttingensis, qui ante decimum ætatis annum universalium penè liberalium Artium scientiam nactus, ut & utriusque juris ac totam S. Scripturam palam professus sit. Quem ideo ad se vocavit *Fridericus* III. anno MCCCCLXXII. XXV. Januar., ut aureis eum Doctorum insignibus feliciter coronaret, uti latius habetur in diplomate. (e) Seq. anno d. V. April. æt. suæ LVI. conjugii XXVIII. Ministerii XXIX. mundo excessit *Wagnerus* noster. Natus erat *Hilperhus* anno MDXCII. XXX. Sept. Ex patria schola migrabat *Magdeburgum*, ubi sub fidei informatione *Rollenhagii*, civisque sui *M. Erhardi Montani* ConR., laudabiles fecit progressus. Reversus in patriam substitit *Coburgi*, *Libavii*, *Schäferi*, *Sebaldi Krugii*, aliorumque CL. Virorum assiduus auditor. Vix Jenam ingressus anno MDCXII. ob pestem tunc grassantem fugit *Wittebergam*, ubi ad pedes *Hutteri*, *Balduini*, *Franzii* & *Meisneri* quatuor annis sedit. *Giesam* ituro vias præcludit bonæ mentis soror. Moratus ergo apud *Nobilem*
Hh 2

(d) Calvis. chronolog. p. 1025. B. (e) vid. D. Mislerti nov. opuscul. conscribat, c. 10. §. 2. membr. 5. qu. 35. p. 277.

bilem *Hesbergium*, ejus liberos fideliter informavit. Anno MDCXIX. vocatur Pastor *Watzendorfianus* in finibus Diœces. Herbipolitanae. Biennio post fit Ecclesiastes *Coburgensis*, anno MDCXXV. Adjunctus *Rodaccensis*, anno MDCXXXII. Concionator Aulae Coburg., & defuncto *J. Casimiro*, anno MDCXXXIV. Isnacensis. Denum biennio post successit *Götzio* nostro, ei vero *M. Casp. Rebhan*, Nicol. F.

Malſi.

Eod. anno etiam *Malsius* mortem cum vita commutavit Halis Saxo- num XVIII. April. anno ætat. LXIII. Prodierat ex tugurio *Brotterode* xxv. April. MDLXXXV. Postea aluit eum Lipsia ab anno MDCVI. usque ad MDCXX. Vocatus deinde ab *Antonio Günthero*, Comite Oldenburgensi, cœu Consiliarius secretior, missusque ab Eo ad diversas Aulas Cæsaris, Electo- rum, Principum, Comitumque, ita ut, secundum ejus computum, intra sex- ennium, quod Oldenburgico serviit, ultra 5000. milliar. emensus fuerit. Na- ctus à *Ferdinando II.* anno MDCXXIII. dignitatem Comitivæ Palatinæ cum annexa nobilitate personali. Factus deinde Præses Justitiæ & Consistorii in toto Comitatu Jeverano. Sed anno MDCXXX. concessit Halas Saxonum, functus postea munere Cancellarii in Primatu & Archi-Diœcesi magdebur- gica. Anno MDCXXXVI. idem officium ei detulit *Joann. Ernest. D. S.* Defuncto autem *Alberto* Principe, Halas reversus privatim vixit, nisi quod *Joannis* Anhaltini Consiliarius honorarius fuerit. *Reinhard. Back*, S.Th.D. & Cathedral. Eccles. magdeb. Past., ita de eo:

Suaviter ante obitum veluti modulantur olores:

Malsius, ut Simeon, sic canit ecce! Simon.

1649.
nummus
inter ubera
perdens,
1650.
incendium
Mülhufi
num.
jubilæum
irenicum,
1653.
El. Henr.
Avenmann,
1654.
obitus Pa-
tris ejus,
1655.
funus
Bernh. D.S.

§. 234. Dederat parochus probæ mulieri nummum argenteum cruci- fixo signatum, quem semper inter ubera pendentem gestabat, id unum rogans ante obitum, ut sibi relinqueretur pro viatico, tot suspiriorum & precatiun- cularum monitor. Eandem prorsus historiam vide apud *Cass. Titium*. (f) An- no MDCL. ignis *Mülhufæ* perdidit LXX. ædes. Die XIX. Aug. jubilæum irenicum erat. Pueri & puellæ, passis capillis sertisque rutaceis redimiti, ex curia in templum ibant Deo acturi gratias. Ex hoc remeabant in curiam, ubi singulis novus nummus, in memoriam restauratæ pacis cusus, unâ cum spi- ra triticea dabatur. *Prüschenkio* ad Comitia Ratisbonensia abeunte, vices ejus hic supplebat *Elias Henricus Avenmann J.C.*, cujus Parens anno seq. xxx. Febr. efferebatur.

Anno seq. corpus Gloriosissimi Ducis Sax. *Bernhardi I.* Brisacô-Isnacum, & hinc Vinariam deductum, patriisq; monumentis ibidem conditum est, non verò *Wartburgi*, qui *M. Pratorii* error est (g) Eod. IX. Sept. anno ætat. LXX. Mini-

Bernh. D.S. (f) im *Exemplbuch* c. 16. de Baptismo p. 418. (g) *specim. secund. Hist. Saxo.* c. 2. Sect. 3.

Ministerii XLII. Christoph. Olp. Archi-Diacon. decessit. Natus erat XVIII. *vita Olpian*
 Mart. MDLXXXV. Missus ex disciplina *WVeinrichiana*, sacramento se ob- *na*,
 strinxit Academiae Jenensi, factus postea anno MDCXI. tertius scholae Col-
 lega, & anno MDCXIV. Diaconus. Conjux ejus *Margarita WVeinrichia*, ex qua
 suscepit *J. Christoph.*, Past. Cappeldorffianum, *Christoph.*, Elect. Brandenburg.
 Direct. Ericetarum & Burggravium Prussiae, *M. Georg. Christoph.*, nunc COS.
 Isnacensem, & *Sever. Christoph.*, olim Prof. Jenens., postea D. Theol. & Super-
 int. Römhildensem.

Anno seq. *Conrad. Möller.*, Rect. scholae, & felix Medicinae Practicus, 1656.
 mense Januar. obit. Natus in urbe anno MDLXXXIX. *C. Möller.*

§. 235. In quatuor tantum classes secta olim erat schola. In quarta, ceu *Veteris scho-*
la
 infima, docebantur pueri legere & haesitanter declinare nomina, & haec clas-
 sis aliquando 200. capiebat. In tertia tradebantur Catechesis Luteri,
 declinationes & conjugationes: adultiores in ea breves sententias ex ver-
 nacula in latinam vertebant linguam, quod hodie quartani nostri faciunt.
 Quavis hebdomade tres horae explicationi unici distichi Catoniani as-
 signabantur. In secunda discebant catechismum latinum & regulas aliquot
 grammaticales. Exponebantur simul versus nonnulli Virgiliani. Nullus
 verò graeca poterat legere. Summum artificium triennis, seu quadriennis
Primani erat paragraphos aliquot in latinum, seu ex hoc in vernaculum
 transtulisse sermonem. Logica & Rhetorica omninò ignota, saltem pauciores
 inde discessuri pro viatico levem prae gustum de hac vel ista habebant; ut si
 veteris & nostrae scholae faciem intueare, insignem profectò differentiam
 deprèndes. *Primani* siquidem tunc vix eos fecere progressus, quos jam
 tertiani. (h) Verùm sub *WVeinrichis* caput extulit Lycæum, ut quoque *et moderna*
 exteri, famâ & dexteritate docentium accensi, filios suos huc mitterent. Cu- *facies,*
 jus rei testes sunt *Cass. Barth.*, Polyhistor, *Eccard. Leichner*, M. D. ejusque Prof.
 in Electorali Univ. Erfurtensi, & alii Celeberrimi Viri. Nec hic fervor sub
Möllero aut *Börstelmanno* tepuit, è quorum disciplina omnium Ordinum Ex-
 cellentes Viri prodire. (i) Aucto discipulorum cœtu, quinta classis accef-
 sit, in qua primùm adultior *Primanus* docebat, cui ex collectura ærarii eccle-
 siastici præmiolum dabatur, postmodum Organistæ *Schoffer*, *Krantz* & *En-*
gelhard pueros erudiere. Tandem *Schrammus* constitutus est. Cùm verò,
 pace urbi redditâ, numerus puerorum quotidie cresceret, & Præceptor quin-
 tae classis non omnes suos commodè instruere posset, anno MDCLV III.
 sexta erecta est. (k)

§. 236. Anno MDCLVI I. XXVI I I. Maj. *Wilhelmo* in fastis sacro, *Wilhel-* 1657.
mus IV. D.S., tunc totius Illustrissimæ Domûs Saxonicae Senior, solenniter

H h 3

con-

(h) ex orat. MS. *Börstelmann*. (i) quorum catalogum aliò die dabimus, (k) fufius di-
 cendum erit in amœnit. m. patriæ antiquis.

- consecratio
arcis &
templi Vi-
nariensis,
1658.
incendia
Thuring.
obitus Chri-
stina D.S.
1659.
G.
Franzki,
incendia,
1660.
Pennalis-
mus,
1661.
nuptia J.
Georg. D.S.
J.P. Geisel,
templum
Rulanum,
obitus
Wilhelmi
D.S.
1663.
- consecrati fecit Vinariæ arcem *Hornstein*, inq; ea templum *Martinianum*, an-
tiquato & abrogato utriusque nomine, illam *Wilhelmiburgum*, *Wilhelms-*
burg/hoc verò *Uraniburgum*, *Simmelsburg*/ appellans. Concionem habuit
D. Nic. Zapf, Superint. & Ecclesiastes Aulicus, ex *Genes. XXVIII.* à vers. 10. ad
22. Idem Dux 2000. floren. legavit, ut quotannis die *Wilhelmi* 120. exinde
distribuantur inter personas ecclesiasticas & scholasticas. Variis Vulcani
inuriis semper exposita Thuringia mea, quas ordine recensent M. *Pfefferkorn*
(n) & M. *Joan. Hofmann*, (o) Scholæ Francohusanæ Rector. Et hōc ipsō anno
MDCLV III. *Francohusa* exusta est. Eod. anno placidè expirat *Christina*,
J. *Ernesti* vidua, in Mathesi cunprimis & Historiis Germanorum versatissima,
quæ suis manibus in sanctissimo fonte me ablutum tenuit. Sacer ipsi erat nu-
merus octonarius. Longâ enim experienciâ notârat memorabilia quovis ferè
octonariò facta. Siquidem anno MDLXXV I I I. nata, anno MDXCV I I I. nuptias
habuit, anno MDCXXVIII. crure fracto vidua facta, anno MDCXXXV I I I. maritus
ejus obiit, anno MDCXLVIII. visum amiserat, anno MDCLVII I. XVIII. Aug. circa
octavam vespertinam anno ætat. LXXVIII. obdormivit. Et Georg. *Franzkius*,
excellētis nominis J.C. & Cancellar. Gothanus, anno seq. XIX. Jan. vivere de-
fuit, cujus laudes in solenni panegyri dixit M. *Martin. Hanck*, Gymn. *Elisabe-*
thani *Uratislav.* Rēd. Magna pars *Mülhuse* & *Erfurti* iterum in cineres col-
lapsa. Tandem barbaries ista, quæ hæcenus in multis Germaniæ Universita-
tibus grassabatur, *Pennalisimus* putà, infestum istud monstrolumq; nomen, au-
toritate Imperiali æternū relegatur. Anno seq. XI. Jul. nuptias celebravit J.
Georg. D.S. cum *Joannetta, Ernesti*, Comitis *Saynæ* & *Witgenstein*, ac *Ludovi-*
cæ Juliane *Erpacensis* F., *Joann. Ludov.*, Hassiæ Principis, vidua. Die XXV.
Aug. J. *Petrus Geisel*, Consiliar. Sax. & Aulæ Ducalis Magister à cœna inter fa-
bulationes cum *Georgio Ludovico*, Comite *Kirchbergico*, & J. *Iusto Boynebur-*
gio habitas, à *Ludovico Schaumburgio*, Cubiculario Principis, plumbeo glo-
bulo ex insidiis trajectus repentè corruit.
Eod. anno die XXV. Nov. præsentē *Wilhelmo* IV. D.S. Ejusq; Illustris-
sima Aula, Deo consecratur templum *Rulanum*, habito sermone sacro ad po-
pulum à M. *Casp. Rebhanio*, Superint. *Isnac.* (p)
Qui optimus Patriæ Pater, Princeps togâ sagoq; Inclytus, & summus
Musarum Patronus, nec non Illustrissimi *Carpophororum* Collegii Præses
Eminentissimus, XVII. Maj. ann. sequ. inter immortales esse cœpit, relinquens
quatuor Filios *Joann. Ern.*, *Adolf. Wilhelm.*, *Joann. Georg.* & *Bernhard.*, qui di-
tiones paternas inter se partiti sunt. *Joann. Ernest.* *Vinariam*, *Adolf. Wil-*
helm. *Isenacum*, J. *Georg.* *Martfulam*, & *Bernhard.* *Jenam* sedem elegit
suam.
§. 237. Anno seq. XXIX. Octobr. lucem adspexit *Frid. Augustus*, *Joannis*
Georgii

(n) in Thuring. c. 18. (o) diss. de incendiis. (p) ex Psalm. CXXII.

Georgii F., Princeps optatissimus, si Deus Ei vitam prorogâset. Soræ Dano-^{Frid. Aug.} rum hemiplegiâ percussus *Georg. Krug*, Ph. & M.D. ac Prof. Reg. Doctissimus^{natus,} Vir naturâ ^{obitus G.} & per intervalla podagricus, tibiâ improvise ad scabel-^{Krugi,} lum impingens, subito dextri lateris hemiplegiâ correptus, loquelâ omni, ratione verò maximam partem interceptâ, adeo quidem, ut sano latere mentem suam adstantibus nequaquam potuerit aperire aut exprimere, calamitose isto fato in nonum usq; mensem (à XXIX. Mart. usq; in III. Decemb.) atq; ad vitæ finem conflictatus. (q) De seditione Erfurtensium nihil addo, cum alii eam ^{seditio Er-} prolixè describentes (r) otia mihi fecerint. De *M. Volcmaro Limplrecht* publi-^{furtens,} cum extat scriptum: *Summarischer Bericht / wie der zu Erfurt gewesene Ober-Bierherz M. V. Limplrecht verschuldet / daß er am 20. Nov. 1663. mit dem Schwerdt öffentlich hingerichtet worden. Erfurt getruckt bey Joann Georg. Herzen anno 1663.* Quî verò tumultuantes Erfurtini fecialem Imperialem exceperint, idem dixit publicè: Gehorsamste relation, wie nemlich die publication der Achts-Erklärung zu Erfurt abgangen / so durch mich Jacobum Syd. von Schwanau / als Kaiserlichen Reichs-Herolden / ver- richtet / beschehen den 8. Octobr. anno 1663.

Anno seq. die xxxi. Jan. nascitur *Carolus Augustus*, primus *Adolfi VII.* 1664. *belmi F.*, qui verò d. xiv. Febr. seq. anno occidit. Abiit etiam, quò nos ibimus *Carol. Aug.* omnes, *Balthaf. VViedemärcker D.*, Aulæ urbisq; Med. ord., cujus vitæ syn-^{natus,} opsin dabit monumentum in æde Georgiana. Hic sepultæ sunt reliquæ Viri ^{D VViede-} Nobiliss. ac Excellentiss. Domini *Balthaf. VViedemerckeri*, M.D. Arch. Sax. & ^{märcker.} Reip. Inacenl. Phys. ord. Natus fuit *VVülfersstadit* in Thuringia d. 10. Aug. ^{epitaph,} 1614. Patre *Cassaro VViedem.*, Pastore illius Eccles. per 50. annos meritis. Matre verò *Barbara* à *Zariorum* familia Rotenburgî ad Tubarim oriunda; 2. uxores habuit, ex quarû priore *Barbara Susanna Breithauptia*, Domini *Stam-* *bergeri*, J. U. D. Consil. Sax. relicta vidua I., filium nunc nuper in Hungaria de- functum, ex altera verò *Christina Sophia Martini Dn. Rügeri*, Secret. Saxon. re- licta vidua, sex filios totidemq; filias progenuit, de quibus duo filii & tres filiæ adhuc sunt superstites. Ex vita decessit V. Decemb. 1664. ætat. 50. sum- mè desideratus à Principe, civibus, conjuge & liberis, qui vivus omnia boni Christiani, Medici, mariti, Patris munia explebat. Cui Deus propitius sit!

§. 238. Anno MDCLXV. i. Febr. nascitur *Frid. VVilhelm.*, secundus *Adolfi* 1665. *VVilhelmi F.*, (denatus verò III. Maj.) & *Joann. Georg. II. Joann. Georg. I. F.*, mo-^{Principes} dernus Patriæ meæ Pater, qui PIETATE ET JUSTITIA diu lætus interfuit ^{nati & da-} populo! nec non *Adolf VVilhelm. II. Adolfi VVilh. F.*, defunctus eod. anno XI. ^{nati,} Decemb. Corruit etiam V. mart. apoplecticus *David Breithaupt*, Secretar. Du-^{1666.} ^{obitus Dav.} calis, *Breithaupt*,

(q) conf. D. Cortnummii L. de morbo attonito c. 35. §. 20. p. 165. (r) vid. saltem Pfeffer- korn, Thuring. c. 33. & qui in favorem Moguntini scripsit, Gudcn. hist. Erfurt. L. IV.

calis, Vir antiquâ fide, solidâ eruditione, multarumque rerum experientiâ conspicuus. Primum ejus vagitum audiit Crucisburgum. Jactâ linguarum Artiumque basi sub fausta manu ductione *Wilkii & Weitzii*, Gymn. Gothani Rectorum, properavit Jenam, ubi pietatem, modestiam & industriam ejus maximè probârunt Excellentes Viri *Denskius, Heiderus, Gryphiander, Pfesser-korn, Neuenhan, Riemer, Hillinger, Ditericus, Fomann & Arumans*. Lipsiâ imprimis innotuit *Finkelthufio*, à cujus ore & nutu totus pependit. Castra movisset sua vel Giesam, seu Marburgum, disputaturus ibi pro supremo Jurisprudentiæ gradu, si per rabiem Bellonæ licuisset. Contracto igitur connubio cum *Anna Maria Spielhusia*, Henr. Philippi, Ducalis Præfecti Crucisb. F. anno 1624, numerosam vidit prolem. Abeunte *Prüschenkio*, Summo Viro, ad Comitatus Ratisbonensia, ipse cum *Avemanno* totam patriæ molem consiliis & industriâ tulit feliciter. Transitus anno 1659. ad secunda vota pio nexu sibi copulavit *Elisabetham Avemanniam*, Nic. Rhönii, Actuarii Reip. nostræ, viduam.

Decessit eod. anno 7. *Wilhelm ab Harstall*, Supremus Aulae Altenburgensis Marschallus, quem Serenissima *Magdalena Sibylla* splendidissimâ pompâ efferri jussit, testatura publicè erga dilectum fidumque Ministrum singularis clementiæ affectum. Rector Acad. Lipsiens. *D. Welschius*, interprete *Rappollo*, Poët. PP., pietatem Ejus illustrem exponi curans inter cetera sic:

- - prudentia mentem
finxerat, os Peirho; vultum oculosq; Minerva,
mavors ipse manum: gemina præfecerat Aula
dexteritas: Domina gratum acceptumq; potenti
reddiderat spectata fides, populoq; venustas
ingeniumq; decus.

Christian. Funccius, Rector tunc scholæ Altenburg., hunc titulum marmoris funereo inscripsit:

Stemmata, rara fides, prudentia, gratia, virtus
clausa sub hoc tenui marmore cuncta jacent.

Die xxv 11. Octobr. peperit Serenissima *Joannetta* nostra gemellas, *Maximilianum Henricum & Joann. Wilhelmum*, quorum ille biennio post xx 11. Jul. extinctus est, hic verò Dei gratiâ superat.

1667. Principes
nati & de-
nati, §. 239. Anno seq. xxvi 11. Aug. nascitur quartus *Adolfi Wilhelmi F. Ernest. Augustus Erdmannus*, conditus seq. anno vi 11. Febr., quem sequitur

1668. Parens longâ phthisi consumtus xxi. Nov. anno sequ.

vvilh. Aug. Paulò post d. XXX. Nov. nascitur Filius ejus posthumus *Wilhelmus Augustus*. Fato etiam functus suo *Augustus Erich*, Thuringiæ Apelles, & COS.

1669. Isnac., cujus laudes cecinit *Henricus Rödiger*, JC. & Poëta. Sublato *Wilhelmo Aug. Erich*, Aug.

Aug. XXIII. Febr., sicque omni prole *Adolfi Wilhelmi* extinctâ, *Joann. Georg.* 1670.
 aulam suam Martulâ transtulit Isenacum, Pius, Justus & Sapiens Pa-
 tria Pater. Tumulo etiam infertur *Rudolf. Christoph. Merckel*, M. Dr. 1671.
 Et *M. Henric. Purgold*, Diac. primùm Heringensis, postea Serenissimæ *Anna*
Sophiæ, Com. Pal. ad Rhen. & Ducis. Bavar., ac Abbatissæ *Quedlinburg.*, Con-
 cionator aulicus, Consistorialis, Scholarumque Inspector, patriam videre
 gestiens, meliori patriâ dignus, loculum in hac nostra reperit V. Octob.
 anno ætat. XLII. Ereptus quoque D. *Sever. Christoph. Olp.* d. XIII. Jan. 1673.
 Natus in urbe XXII. Octobr. MDCXXVII. Ex patria schola
 dimissus, in Gymnasio Gothano & Acad. Jenensi cœptum studiorum
 pensum acriter pertexens, obtento anno MDCXLVII. gradu Magiste-
 rii, omnem operam Sanctissimæ Theologiæ addixit. Factus anno
 MDCLVI. Prof. Poët. ord. & Moral. extraordinar., duxit *M. J. Wilh.*
Wallichii, Rect. Sch. Jenens. & postea Diac. ibid., Filiam *Rebeccam*; anno
 MDCLXV. Superintendens Römhildens., & anno MDCLXVII. D. Theo-
 logiæ.

§. 240. Justum & æquum foret virtutem fidemque Serenissimi, Pru- 1674.
 dentissimi & Fortissimi Herois *Joann. Georg. I.*, Cæs. Campi Marschalli, Pa-
 triæ Patris desideratissimi, cunprimis contra Gallos Imperio sanctè &
 constanter exhibitam, latinis recensere. Sed jamdudum pia facta Ejus
 universæ innotuerunt Europæ. Una posterorum vox erit: *Eum in vita*
nihil nisi laudandum fecisse, seu dixisse, vel sensisse. (s) Nos tanti Principis memo-
 riam memori semper mente colemus, conservabimus, redintegrabimus,
 illud *Gregorii Nazianzeni* nobiscum reputantes: *Præstantissimorum maxi-*
mè memores esse debemus, quorum vel sola recordatio sancta & utilis est. Vi- 1675.
 xerat hætenus in spe & silentio Pius *Ernestus*, fortunatissimus Saxo, vi-
 deratque quatuor Cæsarum funera, *Rudolfi*, *Matthiæ* duorumque *Ferdinan-*
dorum, quinque Electorum Moguntinorum, *Joannis Adami*, *Joannis Syvei-*
cardi, *Georg. Frid.*, *Anselmi Casimiri*, & *Joann. Philipp.*, duorum Treviren-
 sium, *Lotharii & Philippi Christophori*, duorum Colonien sium, *Ernesti & Fer-*
dinandi, unius Bavari *Maximiliani*, duorum Saxonum *Christiani III.* &
Joann. Georg. I., trium Brandenburgensium *Joachimi Frid.*, *Joann. Sigismundi*
 & *Georg. Wilhelmi*, Ducum verò Principumque Germaniæ innumerum nu-
 merum, cum LXXIV. ætat. suæ annò XXVI. Mart. sanctissimam animam Deo
 redderet, delatus ad quietem sempiternam. Eadem sorte fruuntur *Heervvar-*
ti nostri, dilecti fratres, quorum senior *J. Georg.* nat. 10. Aug. MDCXXV. 1676.
 Patre *Joanne*, Matre *Dorothea Runckelia*. Perlustratis diversis Germa-
 niæ Academiis Jenensi, Lipsiensi, Marburgensi, Giesensi & Erfurtensi,
 Ii Jenam

(s) Vellej. Patercul. L.II. p. 22.

D. Heer-
vart.
Theol.

Jenam rediit, ambiens gradum Doctoris in utroque jure anno MDCXLIX. Conjux ejus *Catharina Otrilia Cottin*. Vocatus à Generosissimis Görtziis ut Consiliarius & Præfectus, & tandem à Comitibus Wertheimensibus ut Cancellariæ Director, in qua functione anno ætat. LI. discessit. Junior *Heervartus, Henr. Philipp.*, nat. XI I. Jul. MDCXXXIV. Patria eum tradidit Gothæ, hæc Giesæ, ubi anno MDCLV. nactus gradum Magisterii. Ephorus tandem constitutus *Joann. & Frid. Wilhelmi Görtziorum*, abiit cum eis Tubingam, ibique pro licentia disputavit anno MDCLXII. de *raptu Pauli in tertium cælum*. Postea excurrit *Ulmam, Augustam Vindelicorum* (ubi abs *Heervartus* humaniter exceptus) *Monachium, Salisburgum, Ingolstadtum* &c. Anno MDCLXIV. fit Past. primarius in Imperiali *Friedberga*, mox Inspector *Ichtershusanus & Wachsenburgicus*, inde Past. & Superint. *Bitterfeldensis*. Socia ejus *Christina Margarita, D. Balthaf. Glassii*, Archiatri Gothani, F. Impetrato summo Doctoris titulo anno MDCLXX. mox adiit Pastoratum in *majori Salza*, ubi anno MDCLXXVI. miserrimâ hâc vitâ excessit. Symbolum ejus: (t) *Ich warte auff dein Heyl.*

Gens Heer-
vartina,

§. 241. Ceterum antiqua & inelyta Gens *Heervartina* semper fuit. Refert enim *Helmold.* (u) Danos piratas Saxonem quendam militem captivum fecisse itineris sui ducem, qui perduxit eos ad loca difficiliora paludis, in qua illi diu fatigari faciliè à Saxonibus insequentibus disjecti sunt. Perierunt ex eis viginti millia. Nomen autem militis, qui deduxit eos ad invia, erat *Heervartus*, perenni Saxonum laude celebrandus. Præclare de hac familia *M. Christoph. Müller.* (vv) „ Sedes, inquit, Genti *Heervartina* *Augusta Vindelicorum* est verè augusta: hæc nutrit, hæc educavit, hæc quoque nobilitavit. „ Hos ab aliquot usque seculis, ut si opus essent curatores ærarii sacri fideles, *Heervartos* constituit. Si generosos ac in palæstra militari nobiles desideraret, *Heervartos* provocavit; si in peregrinationibus longissimis sedulos & acutos observatores peteret, *Heervartos* misit; si Jurisperitos habere veller, iterum *Heervartos* adscivit. Loquor id ex verissimo testimonio „ *Crusii*, quondam annalium Suevicorum Scriptoris clarissimi. Is enim inde usque à seculo XIII. hoc *Heervartorum* nomen non nisi summis laudibus solet citare; modò enim ad annum MCCCLIX. *Joannem Heervartum* de- „ prædicat, datum Curatorem hospitali S. Spiritus optimè adeò meritum, ut jure cum Collega suo pro secundo fundatore haberetur *Augustæ*; modò „ celebrat *Antonium Heervartum* nobilem ad ænn. MCCCCLXXXII., qui „ quondam cum *Wolfgango & Christophoro* Ducibus Bavarie & tribus Patritiis „ hastis cucurrit, ubi omnium eam virtutem fuisse inquit autor laudatus, ut „ nulli brabèum præ alio potuisset adjudicari; modò meminit adhuc alius „ *Anto-*

(t) ex Gen. XLIX. 18. (u) L. J. chron. Slav. c. 15. (vv) in oratione fenebri D. *Heervarto* Theol. dicta *Servesta*.

„Antonii ad ann. MDIII., qui anno suæ ætatis XLI. peregrinatus est Hiero-
 „solymam, & ad montana S. Catharinæ in Alchyro obiit; modò nominat
 „Georgium Heervvartum, qui fuit Juris Doctor Ecclesiæque Ratisponensis
 „Canonicus. Sic Augusta Heervvartos semper felicissimè fovit, quos inde
 „in Bavariam, in Galliam, imò ad Saxones emisit, tam prospero successu, ut
 „quousque se modò Gens Heervvartina vertit, dignissima semper est habita
 „honoribus., Eod. anno XVIII. Jul. Albertus D.S. nexuit sibi sacro vincu- *Albero.*
 „lo Mariam Elisabetham, Adolphi Wilhelmi nostri viduam, (quam duxerat *D.S. nuptia.*
 „XI. Jan. MDCLXIII.) Prudentissimi Augusti, Ducis Br. & Lyneb., F.

§. 242. Anno MDCLXXVII. emit Fridericus, Dux Saxo-Gothanus, à Chri- *1677.*
 „stiano Ludovico, Comite Waldeccensi, dynastiam Tonnensem, ob quam fide *Tonna em-*
 „antea obligabantur Saxonibus Altenburgicis isti Comites, eoque facto leo- *ta,*
 „nem argenteum in campo cœruleo scuto suo inseruit. Idem condidit Frid- *Friedrichs-*
 „richsvertham. Obiêre XXIII. Maj. Bernhardus II. D.S. & Zachar. Priëschench à *vertha,*
 „Lindenhofen, nobilis Palatinus, si nativitate, Austriacus, si ortum spectes, *1678.*
 „Hæreditarius in Bercka vor dem Hainich. Natus erat Sultzbaci anno MDCX. *obitus*
 „19. Jan. Creabatur U. J. D. Jenæ MDCXXXV. 19. Jan. Eod. anno XII. Maj. re- *Bernh. D.S.*
 „ceptus in numerum Professorum. Mansit in hoc munere usque ad annum *Zach. Prü-*
 „MDCLXV. quò hic constituebatur Vicarius Principis, Gûrstlicher Sächsischer *schenck,*
 „geheimder Rath/Landes Director und Oberauffseher. Anno MDCLII. abiit ad
 „Comitia Ratisponensia. Symbolum ejus: (x) integritas & rectitudo custodiant
 „me. Prima conjux erat Gertrudis, Wilhelmi Romani à Mackershufen in Braun-
 „wig, Electoris Ducumq; Saxon. Medici, F. ducta anno MDCXXXIII. XXI. Maj.
 „Secunda Anna Catharina, Frid. Hortlederi JC. & Consil. Saxon. (qui Jenæ de-
 „functus anno MDCXL. 1 v. Jun.) & Catharina Barthia F. anno MDCXXXV. xv. Aug.
 „Tertia Leveka, Colonelli Reissi ab Eisenberg vidua. (y)

Vetustissimæ huic familiæ primam originem suam debent Illustrissimi
 Comites ab Hardeck. (z) Uno ore consentient cives, fuisse utilem & prima-
 rium Patriæ Virum, perennî memoriâ dignum.

§. 243. Circa exodum anni MDCLXXX. dirus fulsit Cometa, cui nec *1680.*
 „magnitudine, nec terribili adpectu, aut longiori apparitione omnes alii hoc *Cometa,*
 „seculo visi anno MDCVII. MDCXVII. MDCLII. MDCLXIV. p- s fuê- *1681.*
 „re. (a) De inundationibus magni passim questus. Die IV. Nov. 7. Frider. Mar- *inundatio-*
 „chio Brandenburgico-Onolsbaccensis, cum Eleonora Erdmut Luysa, Duce *nes,*
 „Saxon., sancto nexu constringitur in domo residentia Ducalis. Grassaba- *nuptia J.*
 „tur hoc & sequente anno per Thuringiam pestis, quæ Northulæ 6000. *Frid.*
 „Mülhulæ 7000. & Erfurti 9114. sustulit. M. Cass. Rebhan., Ephorus Eccle- *March. Br.*
 „1682.
 „Ii 2 *iarum pestis.*

(x) ex Psalmo XXV. 21. (y) fusiùs de eo in singulari dissertatione, (z) Vid. Eucllin. T.
 III. Germ. p. 74. Laz. de migration. gent. L. VI. p. 212. ac Spener. L. III. c. 22. oper. Herald.
 Part. Special. (2) vid. D. Brandii, Prof. Marburg., comment. de hoc Cometa.

1683.
obitus M.
Rebhan.

fiarum nostrarum, calculi doloribus oppressus IV. Jan. anno ætat. LXXVII. Ministerii XLIX. Natus erat *Hilperhusæ* anno MDCVI. Primis Artium Linguarumque fundamentis positus sub *Weinrichio*, mittitur Coburgum, inde Jenam annò MDCXXV. ubi Senioris *Gerhardi*, *D. Majoris*, *Stablii*, *Dilherri*, *Hakspanii*, aliorumque benevolentiam maximè sensit. Gradus philosophico ibidem ornatus, domi erudit *J. Christian. Boyneburgium*, quem Moguntia condidit, factus simul substitutus *Götzi*. Mortuo *Joanne Casimiro* D. S., Antistes Ecclesiæ fit *Joann. Wagner.*, Concionat. aulicus, *Rebhanus* verò P & Adj. mederæ in agro Franconico. Uxor ejus *Anna Weisenstein*, quæ octo filias & tres filios peperit. Anno MDCXLVI. vocatur ut Diaconus Coburgum, inde anno MDCXLVII. Superint. *Isnac.*, quod officium XXXV. ferè annis sustinuit. Quanto luctu cives Academici *M. Weisii*, funus Inclyti Viri *M. Joh. Weisii*, moral. & Civil. PP. *Giesæ*, Ampliss. Colleg. Philos. Senior. & tunc Decani profecuti sint, ex programme funebri latius vidimus. Natus erat in urbe anno MDCXX. IX. Maj. Doctores *Wittebergæ* habuit *D. Jacob. Martini*, *Paul. Röber.*, *Abrah. Calov.*, *Mich. Wendler.* &c. Theologos ac Philolophos celeberrimos. Vocatus deinde à *Georgio II.*, *Hafs.* Principe, ad munus Professorium *Giesæ*, quo dexterrimè semper functus est.

1684.
G. Steph.
Schelhas.

§. 244. Sequenti anno obiit etiam Venerandus Senex *Georg. Stephanus Schellhas* XXVII. Jul. anno ætat. LXXX. Natus Coburgi XII. Mart. MDCIV. informatus à fidissimis Doctoribus *Meysarto*, *Keslero*, *Dracone*, *Steinbruccio*, *Hubmeiero*, aliisque. Sub umbone *J. Christoph. Schereri*, U. J. L. anno MDCXXIV. doctam disputationem de homicidio defendit. Ab anno MDCXXV. usque ad MDCXXXI. in *Salano* Athenæo moratus, indeque progressus *Wittebergam*, pulsus autem ab impio milite venit *Isnacum*. At nec hinc à pestifera lue tutus *Marburgum* concessit, & tandem *Argentynam*, ubi tribus annis mansit. Anno MDCXXXVIII. VI. Febr. sub Decanatu *Prüschenkiano* & præsidio *Richteriano* de summo Principum Imperii jure inauguralem habuit; Eod. anno 2. Nov. nuptias celebravit cum *Anna Maria*, *Cass. Krantzii*, Præfecti *Isnac.*, F. in hoc munere ipse dignissimus Socris Successor, ab anno MDCXL. ad MDCCLXXXIV. publicæ privatæque salutis memor, Boni Viri & Justi Judicis munia fideliter explevit, lampada tradens Filio *Georgio Ludovico*. (b) Et d. XIX. Sept. Fortissimus Saxo *Frid. Augustus*, spes & delictum patriæ, ex vulnere in oppugnatione *Budæ* inflicto, *Polonii* mortuus est, cujus molliter ossa quiescant!

1684.
Frid. Au-
gust. D. S.

§. 245.

(b) prolixius de singulis Præfectis in toto Principatu in amœnitatibus patriæ meæ antiquis.

§. 245. Anno sequ. obiit D. *Joann. Purgold.*, Aulæ urbisque Medicus, nec
 non *Joann. Frid.*, Marchio Brandenburgico-Onolsbaccensis, Serenissimi no-
 strigenæ, variolis extinguitur. Parum aberat, quin hujus Dilectissima *Joan-*
netta eodem morbo tunc periisset. Gratulabatur sibi patria de convalescen-
 tia reducis, & prosperiora quæque ominabatur. Sed ecce tristissimus nuncius
 de momentaneo abitu *Joann. Georg. I.*, Patriæ Patris omnium seculorum me-
 moria dignissimi, omnes mox disturbabat circulos. Surrexerat mane XIX.
 Sept. hilari vegetusque, cantârat more suo hymnos matutinos, viderat rena-
 tum in feretro viduæ Nainiticæ filium, pransus erat pancraticè, consultârat
 de arduis Provinciæ suæ negotiis, Consiliarium aulicum *Lilienhemium*, quem
 aliò missurus erat, adhuc plenius instruens. Verbo: omnia apparenter bona,
 sana, robusta. Nihil molestiæ, nihil questuum, nihil de adverso periculi. Sed
 audi, quid ferus tulerit vespere. Excurrenti in sylvam *Eccardshusa* pro-
 ximam (ibi enim cecidit Illustris anima,) occurrit fortè cervus, quem
 globulo plumbeo ille trajecturus in momento, in ictu oculi, corruit pro-
 nus in faciem, verè ἀπρωλητός, nullo sensûs motûsve signo amplius no-
 bis dato. Advolant ministri, cruentant venam, sed erat irrevocabile
 fatum. Heu mihi quanta & quàm universalis, & quàm momentanea
 tanti Herois ἀποπληξία, qua de fusiùs disseruimus alibi. (c) Similem
 casum de *Joanne Matthæio* eâdem Dominicâ, eodemque morbo extincto re-
 fert *David Chytraus.* (d)

Statua poni debebat eo in loco, quò desideratissimus Princeps cecidit,
Wildschur vocant, ei que, interprete *Præckio*, hoc monumentum inscribi.

Advertite, quæso, mortales, qui vel casu, vel ex proposito huc delati: *Monumen-*
 intuemini hoc fragilitatis humanæ monumentum. Venerat in hunc locum,
 venationis causâ, recreando corpori & animo, à laboribus curisq; Illustrium
 negotiorum defatigato

Serenissimus Princeps

JOANNES GEORGIUS I.

Saxon. Jul. Cliv. ac Montium Dux &c.

Die XIX. Sept. ann. M. DC. LXXXVI. feras quasdam persequens unico
 tantummodò famulo comitatus, qui dum cervo obvio intentat mortem,
 globo eum petiturus, rapitur (præcipitante sanguinis ebullientis affluxu op-
 pressus) stansq; cadensq; ab illa ex improviso, quam visam in bello, Ductor
 non semel magnarum copiarum, exhorruit nunquâ, nunquam declinavit, in
 summis periculis & discriminibus obseratam oculis, animo planè interritus,
 & ad excipienda novissima semper paratus. Tu, viator & lector, quisquis es,

Ii 3

cape

(c) in obs. medico-phys. Dec. II. Eph. Nat. Curios. ann. VI. annex. num. 48. (d) in chron.
 Saxon. L. XXIX. p. 908.

cape exemplum in optimo hoc & Deo carissimo laud dubiè Principe, & singulis momentis memento mori.

§. 246. Ita Sol noster occidit, & non est nox secuta. Videmus enim Solem in Serenissimis Filiis, utinam semper orientem, & nunquam morientem!

1687.

El. H.
Avemannii,

Joann. Georg. II. inter Duces Saxo-Ilnacenses PIETATE ET JUSTITIA Imperii habenas capeffens, novæ arcis suæ reparationi, à Gloriosissimo Parente cœptæ, extimam imposuit manum. Secutus mox Oprimus Principem Dominumq; suum Dilectus & fidelis Regiminis Ejus Præses *Elias Henric. Avemannus*, Calp. F., anno ætat. LXIX. Natus in urbe anno MDCXVIII. III. Maj. Jacto solidiori Jurisprudentiæ fundamento in Illustri Acad. Rostoch. ad Varnum, cum *Sigismundo Henrico*, Comite Kirchbergico, (cujus Ephorus frater illius erat,) Belgium, Angliam & Galliam invisit, non sine magno elegantioris doctrinæ tœnore. Abiens postea Marburgi, studiosius solvere didicit perplexa ænigmata Juris, donec brevî post Comes *Kirchbergicus* Consiliiarii, & Ordines Provinciales Syndici munus merenti conferrent. Erat quoque à Consiliis *Christina*, Prudentissimæ Principi, *J. Ern.* viduæ. Misso *Prüscheneckio* ad Comitatus Imperialia Ratisbonensia, vices Supremi Inspectoris demandabat Ei *Wilhelmus IV.* Quæis omnibus probè expensis, *Joann. Georg. I.* Nobilissimo Consiliariorum Collegio eum adscripsit, tandemq; Regiminis & Consistorii sui Præsidentem fecit. Prima ejus conjux *Christina*, Christoph. Rügeri, Secret. Ducal. F., ex qua sustulit XII. liberos. Altera fuit *Elisabetha*, Eliæ Ernesti Hassii, COS. Greifensis, vidua. Candorem & industriâ Viri prædicabit patria, cujus decus & præsidium erat. Eod. anno *J. Wilhelm. Jun. D.S., Bernh. II. F.*, Jenæ eligitur Universitatis Rector, cujus fasces & purpuram gloriosè gessit. *Adam Tribbechovius, S. Th. D. & Superint. Gothan.*, ad æternas mansiones properans sacrum pedum reliquit *Henr. Fergio*, Bergâ-Vierrano. Qui Arduum Ephori Generalis Ecclesiarum munus, à Superioribus sibi impositum, singulari Dei suffultus gratiâ, inter varias tribulationes feliciter & animosè hactenus bajulavit.

Refforatus
J. W. D. S.
obitus Trib-
bechovii,
1688.
Henr. Ferg.

homagium,
connubium
J. Georg. II.
1689.
Elect. Sax.
Hospes no-
ster,
Insignia
Ducum no-
strorum an-
ticia,

§. 247. Eod. anno XIII. Mart. homagium dixere subditi Patri Rectoriq; suo *J. Georg. II.*, qui paulò post XX. Sept. connubium iniit Kirchemii cum Serenissima *Sophia Charlotta*, *Eberhardi III.*, Ducis Wirtembergici, F. Seq. anno Potentissimus ENSIFER *J. Georg. III.* in summo discrimine suppetias laturus, qui-ritanti Francofurto ad Mœnum, infidosq; Gallos longius propulsurus, per unum atq; alterum diem quietem sibi fecit in Aula nostra. Die X. Sept. post sextam vespertinam Imperialis *Mülhusa* denuò conflagravit. De insignibus Saxonice elegantem tractatum edidit *D. Phil. Jac. Spener. (e)* Auctarium, quod Principibus nostris Saxo-Ilnacensibus accessit, vide apud *Pfesserhornium. (f)* Habent enim, præter antiqua sua gentilitia, leopardum lutei coloris, qui Comitatum *Saynensem* designat; duos nigros palos *Witgensteinensem*, arcem cum

(e) Francof. 1668. (f) in Thuring. sua c. 19. p. 223.

anabus turribus, inter quas *murus* videtur, *Homburgensem*, & tria nigra capita *aprugna Freisburgensem* denotantia. Nunc extinctis Ducibus Saxo-Lauenburgicis, etiam Duces Angariæ & Westfaliz audiunt. Anno seq. XVII. Maj. *Ern. Ludov. Avemann*, Cancell. Gothan., à catarrho suffocatus est anno ætat. lxxix. Nat. in urbe xxviii. Decemb. MDCIX. Ingenium ejus formârunt Patria, Coburgum, Jena & Rostochium. Anno MDCXXXVIII. cum *Sigundo Henrico*, Comite Kirchbergico, abiit in Belgium. Inde transfretavit in Angliam & Galliam, iturus porro ad Italos, nisi Illustris Comitis *Georgii* Parentis excessus obicem posuisset. Revertenti in patriam Vidua Comitis munus Consiliarii, & Ordines Provinciæ Syndici spartam committunt, ipseque pro gradu & immunitatibus Doctore dignis Jenæ disputavit sollemniter. Anno MDCXLIX. Pius *Ernestus* stipendium ei dedit Consiliar. Aulici, cui officio tantâ fide & diligentia latis semper fecit, ut Præses Consist. & tandem Cancellar. factus sit. Genuit ex *Magdalena Barbara*, 7. *Henr. Kohlhanzi*, J.U.L. & redituum Ducalium apud nos Præfecti, F. undecim liberos. Et die quarto Nov. *Joann. Wilhelm. Junior* D.S., quod non mortale semper optarat, impetravit, anno ætat. XV. à variolis Jenæ extinctus. Verùm die tertio Decembr. Senior 7. *Wilhelm.*, *Joann. Georg. I. Fil.*, fausto matrimonio sibi junxit *Ameliam, Wilhelm. Friderici*, Nassov. Principis, F., ante triennium cum luctu omnium bonorum defunctam.

§. 248. Ottæ erant nuper simultates quædam in divisione territorii *7e-* 1691.
ensis. Nostros inter & Vinarienses Saxones, nunc verò diremptæ, dato cuiq; *concordia*
 suo. Die XII. Febr. lento morbo contabuit *Gombrachtius*, Superint. & Concio- *Principum,*
 nat. aulicus. Nat. erat in cœnobio S. Mich., quod *Veilsdorf* Francor. est, I. De- *obitus Gom-*
 cemb. MDCXLIII. Past. olim Mega-Mülensis, postea Diac. patriæ. Successit *bracht.*
 M. J. *Christoph. Zerbst* Mega-Lupnizensis, inter Diaconos hactenus primus. *M. Zerbst/*
 Commodum hîc fuerit, primarium Clerum Ifenacens., in gratiam posterita-
 ris, à tempore reformationis, sistere.

I. EPHORI GENERALES, SEU SUPERINTENDENTES, & Pastores primarii in Metropoli nostra fuerunt: Catalog.
Cleric. If-
nac.

TES, & Pastores primarii in Metropoli nostra fuerunt:
I. Justus Menius, Fuldenfis, vocat. circa ann. 1530. postea Gothanæ & nostræ
 Ecclesiæ Ephorus simul ab anno 1546. usque ad 1551., quò omnem
 operam illi addixit ex urbe nostra discedens.

II. Joann. Albinus, (Weiß) Bergâ-Vierranus, voc. anno 1551. docuit ann.
12. obiit 18. Mart. 1563.

III. M. Joann. Aldendorf, Francus, voc. anno 1563. docuit ann. 10. depositus
18. Aug. 1573.

IV. Georg. Rhön, Eicharto-Ilincensis, voc. anno 1572. docuit ann. 30. obiit
6. Sept. 1603.

V.M. Frid. Schönhaar/Crucisburgensis, voc. anno 1604. docuit ann. 6. obiit
14. Aug. 1610. VI.M. Nic.

- VI. M. Nic. Rebhan, Haynersdorfio-Francus, voc. anno 1610. docuit ann. 15. obiit 14. Aug. 1626.
 VII. M. Matthæus Neusch/Gochanus, voc. anno 1627. docuit ann. 1. obiit 23. Jul. 1627.
 VIII. M. Joann. Götz, Muerstadio-Francus, voc. ann. 1627. docuit ann. 9. obiit 14. Febr. 1636.
 IX. Joann. Wagner, Hilperhusâ-Hennebergicus, voc. anno 1636. docuit ann. 12. obiit 5. April. 1648.
 X. M. Casp. Rebhan, Hilperhusanus, voc. ann. 1648. docuit ann. 35. obiit 4. Jan. 1683.
 XI. J. Lud. Gombracht, Veielsdorf. Francus, voc. anno 1683. docuit ann. 8. obiit 12. Febr. 1691.
 XII. M. J. Christoph. Zerbst/Mega-Lupnizio-Isnacens., voc. anno 1691.

II. ARCHIDIACONI ET DIACONI IN URBE.

Ex antiquis memini tantum Georgii Thomæ, & M. Th. Neuenhagens.
 Ceteri fuere

- I. M. Seb. Boëtius, Rect. olim scholæ nostræ;
 II. Joann. Weiß/voc. 1546. postea Superint.
 III. M. Joach. Stigelius, celeberrimi istius Poëtæ Joannis patruelis. Quò anno primum vocatus sit, seu quamdiu hîc manserit, incertum est. Circa ann. 1547. erat Diacon., factus postea Aulæ Grimmensteinensis Concionator. Anno 1558. denuò hûc venit. Peste tandem extinctus propè Altenburgum in Misnia.
 IV. Justus Cotta, Isnacensis.
 V. M. Barthol. Rosinus, olim Rect. scholæ nostræ, voc. 1551.
 VI. Wolfgang Zeisner, (Zeuner) Cantor olim.
 VII. Nic. Evander, Fuldenfis, olim Diac. Wannefridenfis, voc. 1554. cui in senio adjunctus est filius M. Justus, obiit anno 1568. ætat. 74.
 VIII. Georg. Rhön, Eichartenfis, voc. 1555. postea Superint.
 IX. Andr. Boëtius, Rect. scholæ nostræ, voc. & mort. 1559.
 X. Mich. Renner, Variscus, olim Diac. Salfeld., postea Past. Martfulan., voc. 1561. obiit in Pastoratu Saltzungenfi 1605.
 XI. M. Just. Evander voc. 1563. Adjunctus postea Saltzung., & demum Concionat. aulic. J. Wilh. D.S. & Güntheri, Comit. Schwartzburg., obiit 1575.
 XII. Seb. Kyhm, Waltershusanus, ludimoderator olim Lobedanus, postea Past. Sattelstadtensis, voc. 1564. Autor bibliothecæ Georgianæ: obiit in Pastoratu Stedfeldensi.

XIII. Cy-

- XIII. Cyriac. Irtel, Crucisburgensis, Collega olim scholæ nostræ tertius, postea Past. Stedtfeldensis, voc. 1565.
- XIV. Joann. Corra, Isnacens., Collega secundæ Classis, voc. 1565. depositus ob Flacianismum, obiit in Pastoratu Milano 17. Mart. 1606.
- XV. Georg. Grancé/ Herleshusanus, olim ludimagister Oppershusanus, postea Past. Neostad. ad Vierram, & Diacon. Crucisburg., voc. 1574. obiit in Pastoratu Bergensi ad Vierram 1614.
- XVI. Erasmus Göbel, Lengsfeldensis, famulus olim Amsdorffianus, postea Collega scholæ nostræ, voc. 1574. depositus ob Flacianismum 1583. Tandem in Pastoratu propè Northulam in parvo Werthern obiit.
- XVII. Andr. Boëtius Jun., olim Collega scholæ nostræ, voc. 1579. obiit 22. Nov. 1593.
- XVIII. Joann. Himmel/Isnacensis, ex Pastoratu Schweinensi voc. 1579.
- XIX. Benedict. Corra, Isnacens., voc. 1583. olim Collega scholæ nostræ. Anno 1592. voc. Superint. Heildburg. Quò bolo ei abs alio prærepto, obiit tandem peste in Pastoratu Gladbachensi 1597.
- XX. M. Conr. Tungerthal, Tüngerdenensis, voc. 1592. obiit in Pastoratu Megalupnizensi 1609.
- XXI. Joann. Rhön, Isnacens., vocat. at non promotus 1593. Obiit tandem in Pastoratu Eccardshusano.
- XXII. Joann. Puchner, Frimariensis, voc. 1594. Rostio, Superint. Alsted., defuncto, eligebatur Joann. Himmel. Qui cum sedem suam mutare noller, successit Puchner 1610. obiit 1619.
- XXIII. Joann. Juncker, Isnacensis. Vixerat octo annis in conjugio sine functione publica miserrimè : factus tandem Jacobi Rubensamii, Past. Scherbdani, Adj., anno 1595. successit Tungerthalio nostro; obiit in Pastoratu Cörneriano Præfecturæ Volkerodanæ.
- XXIV. Matthæus Krantz/Isnacensis, olim Past. Immelbornensis, postea Schvveinensis, voc. 1606. obiit in Pastoratu Stedtfeldensi.
- XXV. M. Matthæus Reusch/ Gothanus, olim Past. Schönaviensis, voc. 1610.
- XXVI. Christoph. Olp, Isnacensis, olim Collega scholæ nostræ, voc. 1614. obiit 9. Sept. 1655.
- XXVII. M. Valentin. Herbart/ Osthemio-Francus, Past. olim in Suevia, ubi Georg. Lud. L. B. à Freiken cum conjugē suā ab hæresi Schvvenckfeldiana in viam reduxit. Fit substitutus Senioris Himmelii 1625. Adjunct. demum Ostheimensis 1626. Obiit 11. April. 1645.
- XXVIII. Georg. Melch. über die Heyden/ Isnacens., Past. olim Sülzzenis & Mansbaccensis, obiit 25. Jul. 1645.
- XXIX. Mich. Virling, introduct. 21. Jan. 1627. obiit 25. Oct. 1671.

XXX. M. Henr. Henning / Diac. olim patriæ, quæ Crucisburgum erat, voc. 1645. obiit 22. Oct. 1671.

XXXI. M. Henr. Hofroß / Iftanus, Past. olim Micro-Lupnizensis, introduct. 1655. obiit 18. April. 1677.

XXXII. M. J. Christoph. Zerbst, ex Pastoratu Mega-Lupnizensi voc. 1670.

XXXIII. M. J. Christoph. Wagner, Isnacensis, Past. olim Urspringensis in Præfectura Lichtenbergica, voc. 12. Jan. 1672. obiit 1676.

XXXIV. M. Valent. Schrön, martfulanus, P. olim micro-Lupnizensis, introduct. 15. April. 1677. nunc Archi-Diacon.

XXXV. Seb. Schramm, Isnacens., Collega olim scholæ nostræ, introduct. 18. Mart. 1683.

XXXVI. Ern. Sigismund. Coburger / Ecclesiastes olim Thannensis, accessit 28. Jun. 1691. nunc Inspect. in Kalten-Northeim.

1691.

Obitus

Plessii,

Frid. D.S.

Elect. Sa-

xon.

1692.

nuptia Ele-

storales,

jubilæum

Erfurtin.

templum

S. Crucis,

inscriptio,

§. 249. Eod. anno XXVII. Jun. humo redditur *Plessius*, Ducalis Stabulo-
rum Præfectus; Die II. Aug. *Fridericus*, Dux Saxo-Gothanus *Friedrichsver-*
tha, nec non XII. Sept. *Joann. Georg. III.* Saxon. Elector *Tubinga* fato functi
suo. Ceterum pluviae continuæ, mutatio monetæ in Imperio, indeque resul-
tans annonæ caritas difficilem fecere annum sequentem, mæstasque ci-
vium querelas. Interim ducitur in thalamum Potentissimi Sax. Elect. *Joann.*
Georg. IV. *Eleonora Erdmut Luyfa*, f. *Frid. March.* Brandenburgico-Onols-
baccensis vidua, Serenissimi Nostri soror germana. Celebrabatur eodem
tertium Universitatis Erfurtinæ seculare festum, ut ex programme ab
Hartenfelsio, Rectore ejus 17. (27.) April. publicato, longius videre est.
Die XXVII. Maj. Serenissimus noster lapidem posuit angularem *S. Crucis*
in cœmeterio extra portam Prædicatorum. Inscriptio templi (in forma cru-
cis structi) ad dextram hæc:

Ædem hanc Deo & Posteritati (si quam speres) sa-
cram, ex turritis reliquiis Collegi quondam B. Virginis in
monte, cui nomen ipsa dedit, ab Alberto, Landgravio
Thuring. & Sax. Com. Palatino, [quem *ἀστυγγορ* vocant,]
constructi, ad mentem Desideratissimi Saxoniae Ducis
JOANNIS GEORGII I. Filius Ejus hujus nominis II., cum De-
votissima Matre JOANNETTA cœpit & consummavit, po-
sito ab Optimo Patriæ Patre lapide angulari *ἐν θανάσιος &*

ἀθανά-

αθανάσιος hujus Basilicæ ad S. crucem XXVII. Maj. anno
CLOLOXCII.

FELICITER!

Inscriptio ad lævam hæc est:

Drey Künste sinds / die ihm ein jeder muß erwerben/
recht beten/leyden/ und drauff endlich selig sterben.
Komm her zum Heiligen Kreuz/ und lern das heilige Drey/
so bistu hie und dort Noth=Zod=und Jammer=frey.

altera,

§. 250. Eod. anno (1692) Elector Moguntinus Erfurto concessit tres
nundinas pecuarias & equinas, (1) die Lunæ post *Matthai*, (2) die Lunæ post
Domin. *Reminiscere*, & (3) die Lunæ post *Margareth*. st. v. Mense Sept.
terræ motus fuit per totam ferè Germaniam, Galliam, & alia Europæ loca, terra mo-
queis tamen non adeò magna intulit damna. Mense Decembri *Ernest. Au-*
gust., Postulatus Administrat. Osnabrug., Dux Br. & Lüneb., annò luò cli-
maeterico magno ab Augustissimo LEOPOLDO I. Eminentiam Electora-
lem solennissimè impetravit, ut nunc Imperium de *Novem-Viratu* sibi gra-
tuletur. Maximum denudò terræ motum Mens. Januar. seq. anno sensere
Malthenses. Omnium verò terribilissimus in *Sicilia* fuit, quo de eruditè dis-
serit *CL. Hebenstreit*, Prof. Jenens.

nundina
Erfurt.

Novem-Vi-
ratus,

1693.
terra motus
Siculus,

1694.

§. 251. Luctum quoque nobis fecit præmaturs excessus *Joann. Georg.*
IV. Elect. Sax., quem variolæ sustulerunt. Memor autem Serenissimus
noster istud *Paulli Diaconi* (g) agentis: *Non deerit pecunia fisco nostro, tan-*
tum ut pauperes eleemosynam accipiant, aut captivi redimantur. Hoc enim est
magnus thesaurus: desolatam Carthusiam in orphanotrophium convertit, in
quo nunc pauperuli aluntur & instruuntur laudabiliter. Quàm severè
Idem Princeps duella academica Studiosæ Juventuti in Universitate Salana
vetuerit, ex mandato Ejus pœnali typis exscripto patet.

obitus Elect.
Sax.

Wasseno
haus/
duella aca-
demica

De insolito cicadarum agmine eod. anno in Thuringia viso latissimè
diximus alibi. (h) Idem accidit anno MCCCXXXV I I r., inde versus:

vetita,
cicada in-
solita,

M. tria X. tria C. post octo venere cicadæ.

Et: - - - visa per celsa locustæ,

& veluti nubes umbram fecere volantes,

quas nive mox truci stravit lux altera Lucæ. (i)

Nunc demum inclarescere cœpit fons medicatus *Casimirianus*, seu aci-
dulæ *Schvrveinenfes*, in vicinia nostra. Introductorium ad judicium de hoc fons *Cas-*
fonte, sub castello *Liebensteinio* in finibus Thuringiæ versùs Hassiam, cujus *mirianus*,

1695.

fons *Cas-*
mirianus,

Kk 2

vim

(g) L. XVII. hist. Miscell. sub init. de Tiberio II. Imp. ad Conjug. (h) *Zeitsfürg. erbauf.*
Eust. P. II, them. 12. & 104. seqq. (i) *Bang.* chron. p. 132. *Rivander.* in chron. p. 400.

vim & naturam, valetudinis ergo, explorare iussit Joann. Castmir., Dux Saxon., exercitii causa ad disputandum in Ernestimiano Cal. Sept. sub praesidio Andrea Libavii M.D. Poetae coronati, & Augusti Gymn. Coburg. Direct. & Prof. propositum defendit Joann. Schneider, Coburgensis, ibidemque typis Ducalibus exscripsit anno 1610. Justus Hauck. Praemissis ergo de aquis iudicandis thesibus Isagogicis, à XXVIII. ad XXXIV. usque ita discurret Celeberimus Vir: Fons medicatus Casimirianus mineralis, qui scaturit in valle lutosâ, ubi confluxus, in finibus Thuringia versus Hassiam sub castello Liebenstenio, non procul Schmalcaldio, constat primum (uti hactenus est compertum; Plura enim fortasse se offerent plenior probazione,) aqua elementari, ex imo scaturiente, & procul dubio fontes suos in montium cavernis habente: quae fonticulis sub pede mon-

Berg & Ar-
ten des
Brunnen/
vis aris &
ferri,
Kupfer
und Eisen,
Salz/
ois vitrioli;
Kupfer
Salz/
nitrum re-
solutum in
salem, cal-
cem ru-
beam &
margarin-
am,
Niter,
Weiß-
Stein,
marck/
Eisen-
schüssigen
Roth/ oder
Erde/
Bergsalz/
tium pluribus potest augefcere: postea partim spirituales mineras, partim materia-
les vehit. Spirituales, inquam, ex halituum mineralium alluvione & concre-
tione; partim etiam qualitate ex consortio cum his aquis, quae diu incubuerunt me-
tallorum matricibus; cuiusmodi sunt ferri & aris, quae in illo tractu inveniri novi-
mus, quod indicat etiam Ferrariae Thuringicae nomen, (ubi Sedes Illustrissimi
Principis ac D.D. Joann. Ernesti, D.S. &c.) unde aqua arusat, seu as ferrumq;
qua cognata sunt metalla, & mutuo permutantur transitu, sapit. Adest etiam
pis chalcanti spiritualis ex primordiis venusq; aris & ferri. Corporeum enim
nondum est inventum. Et, si anima mineris est tribuenda, dicas, ex istis tribus
animam esse fonti Casimiriano. Minera materiales postea sunt sal quidam,
quem vel nitrosum, vel gemmeum, seu crystallinum dicas: Nitrum quidem, as-
sumendo calcem albam & ferrugineam, ochriforem. Ut sit nitrum rosei co-
loris aut ferruginei, quod, quia aquis dilutum est, ideo solutum & separatum est.
Si una essent singula in sua concretionem, nitrum Dioscoridis agnosceres, mordax,
vim & ustionem salis habens, & omnia ea efficiens, quae de suo nitro annoravit
ille, (k) pro quo aquam Casimirianam bibere possumus: salem autem crystalli-
num voces, si calces separe: qui solus per deliquium solvitur in sudorem acerri-
mum, valdeq; salsum & mordacem. Elige, utrum velis: placeatne vocabulo nitri
tria corpulentia indicare; an seorsim singula exprimere, ut in aqua elementari in-
conspicue sint (1) calx alba, seu marga candida marmorosa, (2) calx ochrosa,
seu ferrosa: (nam ferruginem flavam, quam ochram ferrosam vocamus, refert:
quanquam talis sit etiam chalcantio, bitumini putrefacto, areis venis &c.) (3) sal
crystallini splendoris. Et has quidem partes compositionis istius aquae jam depre-
hendimus. Si plures exhibebit experientia, plures allegabimus. Putrilaginolum
sapore quod attinet, eum inter mineras non computamus, cum sit adventitius,
videnturq; vel ex putridis stagnis, per quae fluit intra terram aqua, esse, vel cor-
ruptione uligineque luti. Verum de hoc dicetur exactius in sequente tractatione,
in qua etiam de sulfure & bitumine. Eodem faciunt virtutes. Nam aqua pota
abster-

(k) Libr. V. cap. 78.

abstergit, adstringit modicè, incidit, siccatur, penetrat. Ex consequente purgat ventriculum, intestina, renes, pulmones, obstat putredinibus; febres tollit, vermes occidit, ranas in ventre jugulat & ejicit: calculum deminutum turbat, epaticos & lienolos, indeque existentes cachecticos, hydropicos, ictericos, leucophlegmaticos, melancholicos, hypochondriacos, asthmaticos, scabiosos, arthriticos &c. eximiè bono usu juvat, potestq; usurpari potius & balneis: potu quidem frigido potius, quàm calido; quia spiritiosa est, multatq; perdit virtutis, si calefacere velis. Fit & nauseosa. Si coquas amplius, acrior evadit justo. Itaque externi usus potius est calefacta, quàm interni. Verùm hoc committimus experientia uberiori.

§. 252. Inclaruit quoque rursus fons alius medicus propè *Rossenbur-* 1696.
gum in Ducatu Vinariensi, quo de alibi dictum est fusiùs. (l) Die primâ Se- fons *Rossen-*
 premb. anni superioris visitatio instituta generalis à Serenissimis Saxonibus *burgicus*,
 nostris, Acad. Jenens. Nutritoribus. Mittebantur ergò ex aula Coburgensi *Visitatio*
 J. Burcard. Rosler, Conf. intim. & Præses Regiminis, ex Vinariensi *Maurit. Acad. Je-*
 Gerhard. à Lilienheim, Conf. intim. & Vice-Cancell., nec non M. Joh. Chri- *nens.*
 stoph. Zerbst, Superint. Ilnac., à Serenissimo Vinariensi, consentiente NO-
 STRO, requisitus, ex nostra aula J. Casp. Rhön, Consil. aulic., ex Meinun-
 genfi J. Frid. Hofeld, Consil. Aul. & Consistorial., ex Gothana Henr. Mat-
 thias à Brock, S. Th. D. & Superint. General. Alrenburg. in Misnia. Interea *obitus Eleo-*
 luctum nobis attulit Serenissima Eleonora Erdmut Luyfa, Joannis Georg. IV. *nor.*
 Elect. Sax. vidua, qua de suprâ. Sed hac lege nascimur, ut moriamur *Elect. Sax.*
 utinam feliciter! Obfignabimus demum patriæ nostræ historiam nuptiis *conj.*
 Serenissimi Saxon. Ducis J. Wilhelmi, hætenus Vidui, cum Serenissima Do- 1697.
 mina Christina Juliana, nata Marchionissa Badensi & Hochbergenfi &c. nu- *nuptia J.*
 per Wolfenbytteli & xv 111. Febr. habitis, quas Deus faustas & fortunatas *Wilhelm.*
 esse jubeat. *D. S.*

§. 253. Hæc sunt, quæ sine gratia & odio de *Ferraria* mea gratæ Po- *epilogus.*
 steritati transcribere volui, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.
 (m) Haud equidem diffiteor, me copiosius aliquando potuisse fari, sed
 tuta fideli silentio merces est. (n) Servet te Deus, si servari cupias, Patria!
 Non poteris autem certius tutiusque servari, quàm PIETATE & JUSTI- *est symb.*
 TIA. Tessera hæc erat Ludovici Pii, Landgravii Thuringiæ, Ferdinandi III. *Sereniss. no-*
 Imp., Christiani V. Daniæ & Norvagiæ Regis, imò ipsius Davidis, ad cujus *stri,*
 normam & formam Aulam suam reformabat feliciter. (o) Ochus, Artaxer-
 xis Filius, diu & bene rexerat, rogatus ante excessum à filio suo, quò artificio
 tantum Imperium Amplissimamque Aulam conservasset, dixit: PIETATE
 in Deum, & JUSTITIA in homines. (p) Lemma Christiani IV. Daniæ Re-
 Kk 3 *gis:*

(l) P. III. Zeitf. d. Lust theil. 155. (m) Pl. CII, 19. (n) Horat. III. od 2. (o) Pl. CI, 1. c99.
 (p) Athen. L. XII.

gis: REGNA FIRMAT PIETAS. Rex, qui iudicat in veritate, (& pietate) Eius thronus firmabitur in æternum. (q) Ob injustitiam verò Regna fiunt ambulatoria. (r) Impius Princeps leo rugiens & ursus esuriens, (s) & qui per vim facit iudicium iniquum, est veluti spado devirginans juvenculam. (t) Neminem in Magistratum eligi vult Plato, nisi pius sit, & rebus divinis operam dederit. Meminerit enim, monente Tullio, (u) se Deum habere testem, i. e. mentem suam, quā nihil homini dedit Deus ipse divinius. Sine iustitia autem nihil unquam potest esse laudabile. Apud Casiodorum Theodoricus Veronensis, Italiæ Rex, iudicem suum sic instruebat: (vv) esto innocentia templum, temperantia sacrarium, ara iustitia, absit à iudicariis mentibus aliquid profanum. Aurea prorsus, & pietatis iustitiæque plena inscriptio, quam in Ratibonensi curia & Altenburgensis Cancellariæ vestibulo marmoreæ tabulæ incisam legimus:

inscriptio
aurea,

Excute manus ab omni munere. Partes patienter audi: benignè responde: iustè iudica: quisquis Consiliarius curiam officii causâ ingrederis. Ante hoc ostium privatos affectus omnes abjicito: iram, vim, odium, amicitiam, adulationem: Reip. personam & curam subjicito. Nam ut aliis equus aut iniquus fueris: ita quoque Dei iudicium expectabis & sustinebis. (x)

Votum pro
Domo Saxonica.

Catē igitur Optimus Patriæ meæ Pater aureolum istud Apostolicum: (y) εὐσεβὴς καὶ δίκαιος, pro symbolo elegit, ne nesciat populus ejus, quæ sint ansæ & firmamenta salutis. Servet Deus AUGUSTAM RUTAM SAXONICAM! Exaltetur veluti cedrus in Libano, & quasi cupressus in vertice Hermonis! exaltetur quasi palma in ripa, & quasi plantatio rosa in Jericho: quasi oliva speciosa in campis, & quasi plantanus exaltetur! Spiret odorem suum diu & procul uti cinamomum & balsamum aromatizans, quasi myrrha electa det suavitatem odoris! extendat ramos suos quasi terebinthus! sint rami ejus omnes honoris & gratiæ. Fructificet quasi vitis suavitatem odoris: & flores ejus fructus honoris & suavitatis! (z) Dominus custodiat Serenissimos Principes nostros! Dominus sit umbra eorum ad manum dexteram: non urat eos per diem Sol, neque Luna per noctem. Dominus custodiat eos ab omni malo, custodiat animas eorum! Dominus custodiat introitum & exitum eorum ex hoc nunc & usque in seculum! (a) Næ, pessimi nostri mores pessima fecere tempora. Iustè igitur furor Domini in occi-

(q) Prov. XXIX. 14. (r) Eccles. X. 8. (s) Prov. XXVIII. 15. (t) Syr. XX. 4. (u) L. III. offic. (vv) L. I. ep. 12. (x) Vid. Schonborn, L. III. Polit. c. 24. & D. J. Ern. Gerhard. exercit. de Consiliariis. c. 5. §. 6. Jen. habit. 1653. (y) Tit. II. 12. (z) Syr. XXIV. 17. seqq. (a) Pl. CXXI. 5. seqq.

occisionem nos dedit. (b) Nunc est dies ultionis Domini, & hic est annus retributionum judicii Sion. (c) Cecidère morticinæ hominum quasi *stercus* super faciem regionis, & ceu *manipulus* post tergum metentis, & non erat, qui collegisset. (d) Innumeri passim questus planctusque audiuntur: quivis colonus clades, rapinas, incendia & miseras suas recenset. Non sine commiseratione ea audio. Quòd si verò fatui homines Gallo, ejusque focius, omne id damnorum impingant, dicantque,

*Unus homo, & vestris, ô cives, undique septus
aggeribus, tantas strages impune per orbem
ediderit? juvenum primos tot miserit orco?
non infelicis patria, veterumq; Deorum,
& magni Anea, segnes, miseretq; pudetq; (e)*

tunc miseratio in risum desinit, cum toto cælo errent. Dominus Gallum misit, Dominus eum armavit; ille ipse Dominus per hunc suum *Justitia Ministrum*, & *læsa Majestatis Vindicem* omnia hæc fecit. Hujus sine speciali licentia nec Turcus aut Gallus pilum nobis tanget, oviculamve rapiet. Quid ergo scævimus in saxum manu Domini projectum? non est malum in civitate aut Germania, quod Dominus non fecerit. (f) Hoc malum à Domino descendit in portam Hierusalem. (g) Grande & capitale putabatur crimen, cum *Simei* lapides contra Davidem ejusque servos mitteret, illumque *Virum sanguinum* & *Virum Belial* publicè vocaret. At quid Rex? dimittite eum, ajebar, ut maledicat. Dominus jussit, ut malediceret Davidi. (h) non Satanas, non Chaldæi, aut Sabæi Jobo sua eripuerant, sed Dominus, qui dederat, omnia abstulit. Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen ejus benedictum. (i) Tacuit hætenus mitissimus Deus, siluit, patiens fuit, nunc demum clamat sicut parturiens, devastans & absorbens simul. (k) Æquissima judicia ejus & omnes viæ illius rectæ sunt. Est tamen adhuc spes salutis in PIETATE & JUSTITIA. Sanctissimum hoc conjugium omnes Turcorum, Tartarorum, Gallorumque phalangas sternet; ponet eos ut rotam, & sicut *stipulam ante faciem venti*. Sicut ignis, qui comburit sylvam, & sicuti flamma comburens montes: ita nobile hoc Par persequetur eos: implebit facies eorum ignominia, ut erubescant & confundantur in seculum seculi, ut confundantur & pereant. (l) Quisquis ergo fortis & invictus esse velit, tutusque ire per tela, per hostes, PIETATIS & JUSTITIÆ scutum sibi oppandat; Solis his impendiis omnes nostræ victoriæ stabunt. Ita, ô Mei! ita Deus erit Protector Noster & merces nostra magna nimis. (m) Sic fiet pax & veri-

(b) Esa. XXXIV. 2. (c) v. 8. (d) Jer. IX. 22. (e) Virg. L. IX, *Æneid.* vers. 783. seqq. (f) Amos III. 6. (g) Mich. I. 12. (h) II. Sam. XVI. 5. & 10. (i) Job. I. 21. (k) Esa. XLII. 14. (l) Ps. LXXXII. 13. seqq. (m) Gen. XV. 1.

& veritas in diebus nostris : sic conflabuntur gladii in vomeres , & lanceæ in falces : non levabit gens contra gentem gladium amplius, (n) sed lupi habitabunt cum agnis , & pardi cum hœdis. (o) Cuncta siquidem evenient *ἡσυχίας καὶ κατὰ τάξιν.* (p) Omnis enim salus , omnis tranquillitas , omnis fortitudo & gloria nostra in

PIETATE ET JUSTITIA.

APPENDIX

Dabit aliquot diplomata & literas , seriùs accepta , Hist. Isnacens. illustrantia.

I.

Confirmatio HENRICI III. Imp. foundationis , dotationis & immunitatum Monasterii Reinhardifontani anno M.LXXXVI.

IN nomine S. & Individuæ Trinitatis. *Henricus* , divinâ clementiâ Romanorum Imperator Augustus , omnibus tam præsentibus quàm futuri temporis fidelibus notum esse volumus , Quod in Regno nostro regulare quoddam monasterium situm est in confinio *Loiba* silvæ *Reginherisbrunno* nuncupatum , in honore Sanctæ Dei Genitricis & Virginis Mariæ , Sanctiq; Joannis Evangelistæ constructum honorificè à *Ludovico* , religioso Comite , ejusque Coniuge *Adelheida* primum ob spem & præmium vitæ æternæ , ob remissionem omnium peccatorum , ob salutem corporum & sempiternam requiem animarum , ob memoriam cottidianam sui suorumque omnium , Regum quoque & Episcoporum , Principum & omnium ejusdem loci statum & honorem diligentium & defendentium , cunctorumque Christi fidelium , & ut cunctis Christi pauperibus beneficium illic semper pro posse patefiat receptaculum. Igitur ex propriis prædiorum impensis Idem Monasterium *centum quinquaginta* mansis inde circumquaque adjacentibus cum mancipiis utriusque sexûs quampluribus dotando ditavit , prænominata Coniuge , ipsius filiis & filiabus in hoc sibi omninò consentaneis. Et ne unquam à posteris suis Dei servitium deinceps illic deserui possit , constituit , eandem cellam cum omnibus suis pertinentiis , non subditi nec subesse iugo alicujus terrenæ personæ vel potestatis , sed liberam ab omnibus S. Romanæ ascribi Ecclesiæ , Sanctorumque Petri & Pauli habere gubernationem , nec non Romani Pontificis defensionem. Romæ quoque per quintennium Lateranensi palatio ad luminaria concinnanda , decem solidos persolvere , sicq; eam

(n) Es. II. 4. (o) c. XI. 6. (p) I. Cor. XIV. 40.

eam totius libertatis jure & privilegio adaugens omni proprietate & servitio, cum conjuge, filiis & filiabus omnino & fideliter abdicavit, & Abbati *Gisilberto* ejusque successoribus in dispositionem liberam Fratribus Deo sub regula monastica innibi fervientibus contradidit ad utilitatem. Adhæcetiam, ut Fratres cœnobii ipsius nunc innibi congregati & adhuc in Christo congregandi tutius ac liberius Domino Deo servire possint, hujusmodi eos libertatis munere donavit, ut quândocunque Patre suo spiritali orbatifuerint, ipsi habeant liberam potestatem secundum regulam Sancti Benedicti inter se, vel undecunque opus fuerit, Abbatem sui ordinis sibi non solum eligendi, sed etiam constituendi. Advocati tutela, quando & ipsa videtur eis necessaria, prædictus Comes sicut ab eisdem Fratribus est electus advocatus, quamdiu vixerit, permanebit, & ex posteris ejus, qui idoneus huic dignitati fuerit. Nullus tamen unquam advocatus esse præsumat, nisi quem Fratres communi consilio providerint eligendum. Qui si illorum & monasterii per omnia studeat commoditatibus, diligatur ab omnibus. Si autem avarus, nec illorum commoda, sed sua quærens lucra, habeant potestatem alium sibi eligere, & hunc ex auctoritate Petri & Pauli reprobare. Hic itaque Abbate petente à Rege accipiat bannum legitimum, & ter in anno, si necesse fuerit, ubicunque vel quando Abbati placuerit invitatus ab illo veniat, & ibi placitum justum pro necessitatibus & causis monasterii ritè peragat, nullum verò aliud servitium, jus aut beneficium sibi per hoc concedi cognoscat, nisi tertium bannum, & consuetudinariam justitiam videlicet super fures, proterviam & cetera talia magisque inde quod præcipuum est, æternam Omnipotentis Dei speret retributionem. Nullo modo nisi Abbate volente & advocate bona & loca monasterii suis frequentis temerariis & sine causa adeat vel attingat, nec præsumtuolus in eis placitum quodlibet vel pernoscendi licentiam habeat, nec *Sub-Advocatum* pro se faciat, nec omnino aliquam calumniam, seu persuasionem monasterio aut familiæ faciat. Nos quoque petitioni præfati Comitiss & Abbatis *Giselberti*, qui nunc eidem cellæ *Reginherisbrunn* præest, annuentes, firmiter statuimus, quòd si quispiam posterorum suorum vel quarumcunque homo personarum unam † unicam, unum mansum, vel saltem unum mancipium, sive tale † vineam aliquid à suprædicta cella temerarius injustè abstulerit, Regiâ auctoritate coactus tria auri talenta ad ærarium nostrum persolvat primitus reddito Ecclesiæ, quod invaserat; Si verò quilibet eorum (quod absit) curtim vel aliquam villam † idem violentus quocunque ingenio abalienaverit, † inde vel hoc testamentum pervertere, vel infringere attemptaverit, decem auri libras ad regiam item persolvat Cameram, primitus reddito, quod ablatum fuerat. Super hæc omnia Comes sæpe dictus Apostolicum privilegium

† *fin*

gium acquisivit, ut libertatis istius & traditionis statuta tanto per-
 permaneant. Ut autem prædictæ traditionis & libertatis status &
 omnia prædicta statuta eâ ratione quâ Deo & Sanctis ejus destinata
 sunt, † ab hac die & omni ævo in Christo rata & inconvulsa permaneant,
 hanc cartam testamentariam prædicti Comitis Abbatisque rogatu in-
 de conscribi manûque propriâ corroborantes sigilli nostri impressione jussi-
 mus insigniri.

Hunbertus Cancellarius, viâ Rudhardi Archi-Cancellarii recogno-
 vi. Data V. Id. Aug. anno Dominicæ Incarnationis M.LXXXVI. Indiæ XII.
 Anno Domini Henrici III. Imp. Imperii VI. Regni autem XXIII. Actum
 Mogontie in Christo feliciter.

II.

Donatio Ejusdem HENRICI III. prædii Bifang & Villulæ
 Meginboldensfeld, cum omnibus pertinentiis, cœnobio
 Reinhardifontano facta anno MCIII.

IN nomine Summæ & Individuæ Trinitatis. Divinâ annuente Clemen-
 tiâ *Henricus*, Romanorum Imperator Augustus, Omnium fidelium tam
 præsentium, quàm futurorum notitiæ commendamus, qualiter Nos *Ludo-*
vico Comite supplicante, prædium unum, quod vulgari linguâ dicitur *Bufang*,
 infra marcham villæ *Machtirfedi* situm, primitus illic comprehensum ab
Ernesto Reginherisbrunnensis cœnobii Abbate, seu licentia Comitum, quo-
 rum Comitatus subjacet, seu justitia civium illic habitantium, seu heredita-
 rio jure ceterarum inibi possessionum suarum, eidem loco *Reginherisbrunn*
 Regiâ nostrâ auctoritate concedentes, stabilitum liberè ad perfruendum se-
 cimus, quod his lachis concluditur à loco, qui dicitur *Crummilbachesheibit*
 juxta *Hurfilgerichart* usq; ad *Steinirüne*, inde per summitatem montis illius
 juxta occidentalem partem alterius montis, qui vocatur *Nutich in Fischbach*,
 perq; descensum rivi nominati usq; quo se colligit in *Emisam*, itemq; per de-
 cursum ipsius *Emisæ* usq; ad radices montis *Putars*, hinc sursum ad *Wicha-*
chesheibit, hinc per vallem *Habichisdal* usque ad locum, qui dicitur *Phanna*,
 deinde ad *Racisrot in Sultzbach*, inde super *Hurnibuhel* juxta *Tierbocum in*
Crummilbach, hinc sursum ad suprâ dictum locum *Crummilbachesheibit*
 duæ cunque his terminis cinguntur Villula scilicet *Meginboldesfelden* cum
 omnibus suis appendiciis, hoc est, arvis, pratis, pascuis, silvis, venationibus,
 piscationibus, viis & inviis, cultis & incultis, aquis aquarumve decursibus, re-
 ditibus & exitibus, quæsitis & inquirendis, cum omnibus utilitatibus ad
 hæc pertinentibus, his imperialibus edictis prædictum cœnobium pos-
 fidere

fidere perpetuo proprietatis jure absque ullius infestatione vel direptione volumus, jubemus, sancimus ob interventum scilicet Beatae & Gloriosa semperque Virginis Dei Genitricis Mariae, Sanctique Johannis Apostoli & Evangelistae, cunctorumque Sanctorum, quorum illic honor & memoria percelebratur. Et ut haec nostrae concessionis auctoritas magis ab omnibus semper credatur, stabilisque jugiter & inconvulsa perduret, cyrographum hoc inde in testimonium conscriptum, manuque propria corroboratum sigilli nostri impressione signari jussimus. Data VI. Kal. Octobr. anno ab Incarnat. Domin. M. C. III. Indict. XI. anno Domini Henrici Regni XLVII. Actum Mogontie feliciter.

III.

Litterae Ruthardi, Archi-Episcopi Moguntini, de curte Erfurti propè pontem, concessa Monasterio Reinhardi-
fontano, anno MCVIII.

IN nomine Summae & Individuae Trinitatis. *Ruthardus*, Dei gratia Mogontiensis Archi-Episcopus, universorum fidelium, praesentium & futurorum, notitiae commendamus, & intimamus, qualiter Nos, pro adipiscendo consortio laboris & orationis Monachorum, die noctuque Dei servitio devotè insistentium, in monasterio quod dicitur *Reginherubrunno*, juxta *Loybam* silvam situm, constructum in honore S. Dei Genitricis & Virginis Mariae, Sanctique Johannis Apostoli & Evangelistae, eorundem Fratrum spirituali Patri & Abbati *Ernesto* Venerabili, pro pecunia & curti una, quam in nostram potestatem Idem Abbas contradidit, curtim aliam in *Erphesfurt*, super ripam *Geraha* propè pontem, qui dicitur *Liepuuinibruha*, eà libertate & justitiâ concessimus, quâ unicuique libero Viro quævis curtis ibidem perfruenda conceditur; scilicet ut tres solidos pro censu villico villae illius, ad usum Ministerii nostri, quotannis ad Missam S. Martini persolvat, & de cetero quicquid sui commodi ex eà, ædificando, praestando, mercando, inhabitando, consequi valuerit, liberam potestatem in sempiternum habeat. Et quia indignum & incongruum omninò videretur, ut, quod secularibus Viris, cujuscunq; nationis aut conditionis sint, in illa villa de hac re conceditur, hoc spiritualibus & ecclesiasticis Viris denegaretur, hujus nostrae devotionis concessionem monasterio supra dicto, Monachis, praesenti Abbati, sibiue succedendis, in perpetuum firmam & inconvulsam cunctis permanere temporibus decernimus; ut & veriùs ab omnibus sem-

per credatur, scripto hoc memoriae eam commendantes, sigilli nostri impressione signari iussimus. Si quis autem in futurum, quod absit, hæc nostra statuta irrita facere præsumserit, huius nostri privilegii & Episcopalis officii auctoritate anathematis & banni vinculis sit innodatus, & æternâ, nisi resipiscat, sit maledictione damnatus. Data anno Dominicæ Incarnationis M. C. VIII. Indictione II. Actum Heilingin-
stat.

IV.

Literæ ADELBERTI, Archi-Episcopi Moguntini, de Advocatua Monasterii Reinhardifontani, anno MCXXV.

IN nomine S. & Individuæ Trinitatis, Adelbertus Dei gratiâ Mogontien-
sis Archi-Episcopus, & Apostolicæ Sedis Legatus, omnium tam præsentium,
quàm futurorum fidelium noticiæ tradimus, qualiter Ernst, Abbas Venera-
bilis Monasterii S. Mariæ perpetuæ Virginis, Sanctique Johannis Evange-
listæ, quod situm est in loco, qui Reginherisbrunnum dicitur, atque Sere-
nissimus Comes Ludewicus ejusdem monasterii Advocatus, pactum ineun-
tes constituerunt, ut idem Comes, & quicumque post eum Advocatus, se-
cundum privilegia Romanorum Pontificum, quæ apud idem cœnobium
servantur, electus fuerit & constitutus, pro cunctis, quæ juris sui viden-
tur, duo tantum per singulos annos talenta, unum in natali S. Waltpur-
gæ, alterum ad festum S. Michaelis à Fratribus accipiat, & de cetero nihil
amplius, quàm æternæ retributionis præmium exspectat: non Sub-Advo-
catum absque consensu Abbatis & Fratrum pro se constituat, nullum placi-
tum super alicujus rei negotio in aliquo ipsorum ditionis loco, nisi forte
Abbate petente & Fratribus agat. De furto autem & protervia, cum rei
necessitas postulaverit, quando & ubi voluerit Abbas, eodem Advocato
præsidente, ritè discussio fiat, & quicquid exinde æquitatis, dicente judi-
cio, provenire poterit, tertia pars ipsius Advocati, reliquum Abbatis &
Fratrum erit. Bona monasterii suis temerariis frequentis non adeat, nul-
lum ex familia, nec eos, qui bona monasterii incolunt, violenter oppri-
mat, vel bona eorum injustè diripiat. Ut ergo nihil horum ex hoc, &
in omne præsentis sæculi tempus irritum fiat, Nos per misericordiam
Dei, tam Episcopali quàm Sedis Apostolicæ legationis auctoritate fulti,
facta dictaque banno nostro petentibus illis innodantes, quæ constitue-
runt, constituimus, sancimus & confirmamus, atque per hujus privilegii
nostri paginam, quam manu propriâ roborantes sigilli nostri impressione
signa-

signavimus, rata & inconvulsa esse decernimus. Actum Erpesfurt anno ab incarnatione Dominica M. C. XXV. indictione tertia.

V.

Littera Comitum Orlamundanorum de Vollersroda,
anno MCCCCLI.

Wir Friederich und Hermann / Gebrüdere / von Gottes Gnaden Gra-
fen von Orlamunda und Herrn zu Weimar / bekennen öffentlich an
diesen Brieffe / daß Wir verkauft haben recht und redlich unser eigens
Guth / das Dorff genandt Vollersroda / das da liegt bey Dobbrisch / mit
alle dem / was darat und darzu gehöret / im Felde und im Dorffe / es sey
Weide / Wiesenwachs / und woran das lieget / oder / wie man es nen-
net / was vor Alters zu demselben Dorffe gehöret hat und noch gehö-
ret / und die Hopf- Gärten / die da heißen die Röder / und das Holz / das
etwa Heidenrichs von Roda war / das Holz und die Röder stossen ans
Schickenholz / das da liegt bey Dobbrisch / dem bescheidenen Manne
Herrn Heinrichen von Rudolphstadt / dem Priester / den man nennt von
Prage / um 34. Schock gemeiner Groschen / die er uns vor Guldin gege-
ben und bezahlt hat / daselbe Dorff mit alle dem / was darzu gehöret /
die Hopffgärten und das Holz haben Wir dem vorgenandten Heinrich
geantwortet in seine Gewähr / und antworten Ihms und dem Spittahl
zu Jena in diesem gegenwärtigen Brieffe in Gottes Nahmen und
durch Gott zu einem ewigen Seelgerathe / daß man Unserer und Un-
serer Vorfahren Seele in dem Spittahle gedencke / mit aller Herrschafft
und Gerichte über Hals und über Hand / und nutzen / und mit aller
Rechten als Wir gehabt haben / vor ein recht eigen / und verzeihen Uns
alles des Rechens / das Wir daran hatten / oder haben solten / und ge-
loben dem vorgenandten Heinrichen und dem Spittahle daselbe Guth
zu gewehren vor aller Ansprechung / als recht ist / zu einem Gezeugniß
dieses / und geben Wir diesen Brieff verinsiegelt mit unserm Insiegel /
das ist geschehen nach Gottes Geburt vierzehnhundert Jahr / dem ein-
und funffzigsten Jahre an dem Montage vor der Heiligen zwölff Boten
Tage / Unser Rede sind Gezeugen die Erbaren Leute zu Ulrich / Unser
Cappellan Gernot / und Repe von Ober-Weimar / Unsere Richter / Henke
von Bippach / Eberhart Batzirney / und andere gute Leute viel und genug
die das sahen und höretent.

(L.S.)

(L.S.)

LI 3

VI. Dona-

Donatio B. Virgini Isnacensi facta anno 1326.

EGo *Theod.* quondam plebanus novi hospitalis extra muros Isnacens. civitatis recognosco tenore presentium publicè protestando, quòd, ob reverentiam Dei Omnipotentis & Gloriosæ Virginis Mariæ, redditus & proventus jam infra scriptos, videlicet VI. maldra annona mensuræ Erfurtensis, de tribus mansis & dimidio in campis villæ *Phalendorf* sitis, & VI. maldra avenæ *Sonnebornensis* mensuræ, de uno manso in campis villæ *Metebach* sito annuæ pensionis, propriâ meâ pecuniâ comparavi, ad Collegiatam Ecclesiam B. Mariæ Virginis in *Isenache*, dum de medio sublatus fuero, in salutem & remedium animæ meæ perpetuò pertinentes. Dans & committens Dominis & Canonicis dictæ Ecclesiæ plenam & liberam potestatem ordinandi & disponendi de proventibus & redditibus, prout ipsorum conscientis, nec non salutis animæ meæ videbitur salubrius convenire. Protestor nihilominus, me nunquam fuisse Canonicum in Ecclesia memorata, quāquam ad Capitulum vocatus fui, & locum in choro habui dictorum Dominorum de gratia speciali, & penitus nullo jure. Testes hujus rei sunt Dominus Prior in *valle S. Joannis & Albertus de Glichen*, Monachus Ordin. Cisterciens., *Joann Lusso*, *Albertus de Hollunder*, *Gyselerus de Besa*, & *Conradus* dictus *Sue*, & quāmples alii fide digni. In quorum evidens testimonium hanc cartam & literam sigillis Domini Præpositi S. Nicolai in *Isenache*, Domini *Dietmari* Plebani S. Georgii ibidem, nec non Domini *Joannis de Luppenze* Archi-Presbyteri, meis precibus obrinui communitam. Quod Nos Præpositus S. Nicolai in *Isenache*, Plebanus S. Georgii ibidem, & Joannes Archi-Presbyter prænotati presentibus publicè protestamur. Datum anno Domini MCCCXXVI. in vigilia B. Matthiæ Apostoli.

VII.

Dotatio altaris S. Martini in capella Veteri B. Mar. Virg.
anno 1377.

NOverint universi & singuli presentium Inspectores, quod ego *Conradus de Casselle*, (*Dassle*) Presbyter Mogunt. Diocel., ob salutem animæ meæ & Progenitorum meorum, ad honorem Omnipotentis Dei, S. Crucis, B. Mariæ Gloriosæ Virginis, & B. Martini, novum altare, in honorem eorundem Sanctorum dedicatum, in capella veteri Ecclesiæ S. Mariæ Isnacensis situm, duxi dotandum cum redditibus annuis infra scriptis. Primò cum censu trium *matcarum*, quem habeo in prætorio oppidi *Craceborgh*, quemque comparavi

paravi à Magistris Consulum & Consulibus ibidem. Item cum censu *dimidia marca*, quem comparavi à relicta quondam *Alberti Becken* & suis heredibus ibidem in *Crutborgk*: item cum censu *unius maldri frumenti Erfurtensis mensuræ*, sito in *Bischofferoda*. Hos igitur census & redditus Ego *Conradus* prædictus donavi & dono præfato altari & ejus Prioribus pro tempore existentibus cum jure & honore, quibus eos tenui hucusque & comparavi secundum tenorem literarum, super emtione hujusmodi censuum confectarum. Et cum hujusmodi emtiones sint sub forma reemtione per me comparata, volo, ut, si qui eorundem censuum reemantur, quod pecunia inde recepta iterum convertatur in similem pensionem de consensu & consilio Decani & Capituli Ecclesiæ S. Mariæ supradictæ. Et sic erit faciendum cum omnibus censibus supra scriptis, quotiescunque se obtulerit calus reemtione. Item volo, quod Decanus Ecclesiæ S. Mariæ prædictæ quicunque pro tempore fuerit, hujusmodi altare, quoties ipsum vacare contigerit, conferat personæ habili, actu sacerdotali, vel qui saltem infra annum à tempore collationis sibi factæ fiat Sacerdos. Et quod hujusmodi persona sit sub obedientia Decani pro tempore existentis, & serviat dictæ Ecclesiæ in omni forma & modo, sicut alii Vicarii Ecclesiæ ejusmodi. In cujus rei testimonium sigillum meum duxi appendendum. Datum anno Domini MCCCCLXXVII. XII. Cal. Septembr.

VIII.

Confirmatio Carthusiæ Isnacensis anno 1381.

IN nomine Domini Amen. Cum ea, quæ geruntur in tempore, de facili evanescent cum eodem, & de gestis hominum etiam laudabilibus de facili emergit dubitatio, nisi causa memoriæ labilis oblivio rerum posteritati auferatur. Hinc est, quod Nos Fratres *Joann. Castorum* Prior, & *Michahel* Monachus domus Ovi B. Mariæ propè Pragam Ord. Carthusiani, auctoritate nobis commissa per Venerabilem Priorem, Dominum *Joannem*, Priorem Monasterii S. Bartholomæi de trisulco, ejusdem nostri Ordinis Generalem Visitatorem, plenam habentem Capituli Generalis ex Apostolica commissione potestatem, --- Visitatores Alamanniæ inferioris, omnibus & singulis, ad quos præsentem perveniant, præsentium intentione publicè profiteamur, quod novæ plantationis domum *Vallis Sancta Elizabeth* propè *Isenach*, per Priorem & Conventum Domus Sancti Salvatoris propè Erfordiam dicti nostri Ordinis, (jussu Principis,) ad honorem Dei Omnipotentis, B. Mariæ, S. Joannis Baptistæ, & B. Elizabeth, omniumque Sanctorum, erectam & instauratam, præfatique Conventus divisionem, quantum ad sex personarum duntaxat sustentationem, ad datam novam fundationem dirigendarum, unâ cum earum portionibus, præbendis, annuisque pensionibus dictas perionas concernentibus, & specialiter tot & tantum, prout in literis

desu-

desuper editis & confectis de verbo ad verbum designantur, datæ sunt & deputantur - - - amplioribus quovis modo, causis veris & legitimis nos ad hæc monentibus, ratificavimus, approbavimus, confirmavimus, & dicto nostro Ordini incorporavimus, & præsentibus, auctoritate nostra prædicta Nobis in hac parte tradita in Dei nomine ratificavimus, approbavimus, confirmavimus & incorporavimus. In cujus quidem confirmationis evidentiam & auctoritatem ampliorem Sigilli nostri Conventionis appensione præsentem litteram duximus munitendam. Dat. anno Domini MCCCCLXXXI. feria sexta post octavam corporis Christi.

IX.

Bulla Urbani VI. Papæ Ordini Carthusian. data
anno 1382.

ONaldus, permissione divinâ Abbas Monasterii Sanctæ Mariæ Scotorum in Vienna, Ordinis S. Benedicti, Patavienf. Dyacel. universis & singulis, ad quos præsentis nostræ literæ pervenerint, salutem in Domino sempiternam. Literas Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini URBANI, divinâ Providentiâ Papæ VI. cum ejus vera bulla plumbea in cordulis sericis more Romanæ curiæ bullatas, sanas & integras, non raras, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas seu vitiatas, sed omni prorsus vitio & suspitione carentes, per Venerabilem & Religiosum Fratrem Dominum Joannem, Priorem Domus Orti Anglorum, propè Herbipolin Ord. Carthusiens., Herbipolenf. Diacel. præsentatas, Nos cum ea, quâ decuit, reverentia noveritis recepisse, quorum tenor de verbo ad verbum erat iste:

URBANUS Episcopus, servus servorum Dei. Dilectis Filiis Priori Generali & universis Fratribus Ord. Cartusienf. salutem & Apostolicam benedictionem. Sacræ Vestræ religionis auct., sub qua, abjectis mundanis illecebris, devotum & sedulum exhibetis Altissimo famulatum, promeretur, honestis ut petitionibus vestris, illis præsertim, quæ personarum ac monasteriorum & locorum vestri Ordinis utilitatem concernunt, favorabiliter annuamus. Cum itaque, sicut exhibita Nobis nuper pro parte vestra petitio continebat, licet Vobis & Ordini Vestro prædicto à Sede Apostolica per ipsius Sedis literas sit indultum, ut ad exhibendas aliquas procuraciones Legatis, aut Nuntiis dictæ Sedis, etiam si hujusmodi Legati essent de latere, aut ad præstanda quævis subsidia, seu

exactio-

exactiones, quocunque nomine censeantur, quibuscunque personis minimè teneamini, & ad id compelli nequeatis per literas dictæ Sedis, ut eorundem Legatorum, etiam si spolientur literæ nostræ, se extenderent ad exemptos, nisi de vestro Ordine ac de huiusmodi indulto plenam & expressam, ac de verbo ad verbum facerent mentionem, tamen quia in huiusmodi literis Apostolicis, quæ modernis temporibus super præstationibus huiusmodi procuratorium Legatorum & Nunciorum dictæ Sedis conficiuntur, tot clausulæ derogatoriæ inferuntur, quod huiusmodi indultum nullatenus vobis prodesse potest, sed quodammodo per easdem literas infringi videtur, pro parte Vestra nobis fuit humiliter supplicatum, ut proinde Vobis super hoc de opportuno remedio dignaremur. Nos igitur volentes vos favore prosequi gratiæ specialis, huiusmodi supplicationibus inclinati volumus, & Vobis, & prædicto vestro Ordini, tenore præsentium, auctoritate Apostolica indulgemus, ut ad dandum, seu præstandum huiusmodi procuraciones aliquibus Legatis etiam de latere, ut quibusvis Nunciis dictæ Sedis, aut alia quævis subsidia, seu exactiones, quocunque nomine censeantur, quibuscunque personis, ut ad contribuendum in procuracionibus seu subsidiis huiusmodi minimè teneamini, neque ad id compelli possitis inviti prætextu quorumcunque literarum dictæ Sedis sub quavis forma, vel expressione verborum jam forsan concessarum, vel in posterum concedendarum, nisi in eisdem literis nominatim expressa fuerint omnia nomina Monasteriorum Vestri Ordinis suprædicti. Districtius inhibentes huiusmodi Legatis & Nuntiis, & quibuslibet aliis, ne Vos super præmissis contra indultum nostrum huiusmodi quomodolibet molestare, aut ad solvendum procuraciones & subsidia, seu exactiones huiusmodi, aut ad contribuendum in ipsis, Vos quoquo modo compellere præsumant, ac decernentes extunc irritos & inanes quoscunque processus & sententias, quos & quas post & contra inhibitionem nostram huiusmodi contra Vos fieri contigerit, seu etiam promulgari. Nulli igitur omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis & constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumserit, indignationem Omnipotentis Dei & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud S. Petrum XVII. Kal. Maj. Pontificatus nostri anno quarto.

Post quarum literarum Apostolicarum præsentationem & receptionem Idem Prior pro se & Conventu suo Nobis humiliter supplicavit, quatenus, cum literas easdem non habeat plurificatas, & si

Mm

eas

eas ex aliquo eventu sinistro perdantur, de facili recuperare non posset, ipsas in publicam formam longè latèque, ubi & quando oportuerit, ostendendam, pro caritate Christi transumi curaremus seu transcribi. Nos igitur Abbas præfatus caritate moti & petitione rationabili ipsas literas Apostolicas de verbo ad verbum per *Magnum Schmich* Clericum Augustin. Not. Publ. infrascriptum fideliter ut fides eis adhibeatur plena, transcribi fecimus & transumi. In quorum testimonium sigillum nostrum præsentibus duximus appendendum. Datum Wiennæ in dicto nostro Monasterio anno Domini MCCCLXXXIII. Indict. VI. Pontificatûs Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini URBANI, divinâ Providentiâ Papæ VI. anno quinto, Mense April. die XXVII. Horum actorum vel qu. præsentibus Honorabilibus Viris *Magno Lamberto Sluter* de Geldria, Colonienf., *Gerharto de Huyessem* - - - Clericis, *Gœnnmanno de Confluentia Treverisq.*, & *Henrico de nova Cella Herbipolenf.* diœces. & pluribus aliis fide dignis, testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis.

(L.S.)

INDEX

I N D E X.

A.

A	<i>A seu Aha i.e. aqua</i>	2.	<i>Adolfi Imp. facinora & bellum</i>	63. seq.
	<i>A. B. C. das böse</i>	134.	<i>invadit Misniam</i>	64.
	<i>Abbas Reinhardi fontanus castiga-</i>		<i>& Thuringiam</i>	68.
	<i>tur à Moguntino,</i>	40.	<i>remtus ab omnibus</i>	ibid.
	<i>Fuldensis inter sacra occisus,</i>		<i>privatur imperio</i>	ibid.
		53.	<i>miserè perit</i>	ibid.
	<i>castigatur cum Herf-</i>		<i>Adolfi Wilhelmi D. S.</i>	
	<i>feldensi</i>	74.	<i>filii</i>	247. seq.
	<i>Portensis visitat monaste-</i>		<i>obitus</i>	248.
	<i>rium Catharin.</i>	238.	<i>Advocatus Isnacensis captus & mortuus</i>	70.
<i>Abbatissa S. Catharina</i>	33. 133.	<i>Erarii ecclesiastici collectores</i>	101.	
<i>S. Nicolai suspensa</i>	94.	<i>Agenda ecclesiastica</i>	147.	
<i>index earum</i>	134.	<i>Albertus Brunsvicensis multos capit</i>	48.	
<i>Academia Lipsiensis origo</i>	108.	<i>Thuringia & Misnia</i>		
<i>& Wittebergensis</i>	126.	<i>vastator</i>	49.	
<i>turbatur à Carolstadio</i>		<i>captus</i>	50.	
	134.	<i>pretium ejus</i>	ibid.	
<i>Jenensis ortus</i>	174.	<i>punitur</i>	85.	
<i>Rect. & Professores</i>	175.	<i>Albertus degener</i>	52.	
<i>transfertur Salsfeldiam</i>		<i>conjux & filii</i>	ibid.	
	212.	<i>vult necare uxorem</i>	ibid.	
<i>Rintheiensis</i>	232.	<i>obit</i>	ibid.	
<i>Argentinenfis</i>	ibid.	<i>liberalitas ejus</i>	ibid.	
<i>Erfurtensis</i>	104.	<i>filii ejus bene educati</i>	53.	
<i>Adelberti Moguntini motus ob decimas</i>	17.	<i>fiunt heredes Misnia</i>	ibid.	
<i>Adelgerus ab Honstein Prior Dominic. Isna-</i>		<i>fugat Antistitem Magdeburg.</i>	54.	
<i>cons.</i>	41. 43.	<i>deceptus ab eodem</i>	ibid.	
<i>Adelbeida Ludovici Salii conjux</i>	14.	<i>bellum inter eum & filios</i>	56.	
<i>agit penitentiam</i>	ibid.	<i>hos vult exhereditare</i>	63.	
<i>Abbatissa S. Nicolai</i>	22.	<i>privilegia urbis innovat</i>	57.	
		<i>Mm 2</i>	<i>captus</i>	

I N D E X.

<i>capitulum</i>	62.	<i>vita, laus, officia & sata ejus</i>	152.
<i>non mutat mentem</i>	ibid.	<i>Luteri scripta revisit</i>	153.
<i>nec semper fuit degener</i>	63.	<i>perstringit errores Osiandri & Majoris</i>	155.
<i>transactio ejus</i>	ibid.	<i>Professor Theolog. Jenensis</i>	153.
<i>magnos ciuitatus motus</i>	ibid.	<i>improbat thesin Synodi Isnac.</i>	170.
<i>ducit Adelheid. Arnshaugianam.</i>	69.	<i>monetur</i>	171.
<i>multa vendit bona</i>	70. 72.	<i>perstat in sententia</i>	ibid.
<i>obit</i>	74.	<i>responsum ejus</i>	ibid.
<i>Albertus Austriacus imperio potitur</i>	68.	<i>lis cum Illyrico</i>	172.
<i>clades ejus</i>	70. seq.	<i>indignatio</i>	173.
<i>Albert. Knut capite plexus</i>	74.	<i>imago ejus</i>	174.
<i>Alberti I. D. S. obitus</i>	111.	<i>cessitat</i>	182.
<i>II. natalis</i>	221.	<i>excusatur</i>	ibid.
<i>reformatio</i>	243.	<i>littera ad Rosinum de restitutione</i>	
<i>obitus</i>	ibid.	<i>Victorini</i>	187.
<i>III. nuptiae</i>	251.	<i>& declaratione hujus ad eundem.</i>	191.
<i>Aldendorf (Joh.) Superint.</i>	198.	<i>ad Monnerum</i>	195.
<i>instaurator poenitentiae eccle-</i>		<i>opponit se Victorino</i>	188.
<i>siastica</i>	200.	<i>mauit peccatum originale sub-</i>	
<i>littera ad eum Theologor. Je-</i>		<i>stantiam vocare</i>	194.
<i>nens.</i>	ibid.	<i>somnium</i>	198.
<i>deponitur</i>	210.	<i>obitus & epitaphia</i>	199.
<i>Alstedium sedes Palatinorum Saxonia</i>	27.	<i>Anabaptistarum furor</i>	142. 154.
<i>quomodo Querfurtensis acceperit ib.</i>		<i>Anhaltinus captus</i>	108.
<i>mansit penes Saxones</i>	ibid.	<i>Anna Schvvartzburgica fomes belli intestini</i>	109.
<i>Altare S. Martini dotatum</i>	88.	<i>S. Anna sacellum & hospitale</i>	36.
<i>cum Vicariis in aede B. V.</i>	94. 104.	<i>renovatur</i>	242.
	147.	<i>conciones in eo mutata</i>	198.
<i>Altenberg</i>	11.	<i>Annalium ecclesiasticorum Isnae. origo</i>	202.
<i>encania ibid.</i>	13.	<i>Anserum phthiriasis</i>	119.
<i>Ecclesia dantur desimae</i>	20.	<i>Antiquitatum Romanar. conditor Rosinus</i>	234.
<i>Altenburg urbs imperialis</i>	64. 72.	<i>Apollonius nothus Alberti</i>	53.
<i>clam abducuntur Principes</i>	118.	<i>multa ei data</i>	ibid.
	seq.	<i>obit</i>	69.
<i>Altenstein emittitur</i>	82.	<i>Viratum</i>	120.
<i>Amisdorf (Nicol.) fit Episcopus Numburg.</i>	149.	<i>Aqua</i>	
<i>privatur dignitate</i>	150.		
<i>certamina ejus</i>	151.		
<i>Ecclesiarum Inspector</i>	152.		

I N D E X.

<i>Aqua salientes in monte Petrino Erfurti</i>	16.	<i>Bardo Moguntinus an & cujus autoritate</i>	
<i>Ara in templis mutata</i>	183.	<i>Ludov. Vicarium in Thuringia fecerit?</i>	5.
<i>Arx Clemmia V. castrum, Klemm & Clem-</i>			seq. & 62.
<i>mia,</i>		<i>Bavarus in Collegium Electorale receptus</i>	233.
<i>Wassenburgica emta</i>	85.	<i>Beata Bachrabin monasterio ejecta</i>	120.
<i>Raspenburgica destructa</i>	75.	<i>Beccherer (Poh.)</i>	229.
<i>Ducalis hic ex domo telonii</i>	127.	<i>Bellum Erfurtense</i>	29.
<i>das blaue und rothe</i>	147.	<i>inter Misnensem & Brabantinam</i>	46.
<i>Maresulana condita</i>	217.	<i>in Thuringia à Sophia ortum</i>	ibid.
<i>Fridensteinensis</i>	243.	<i>novennale extinctum</i>	51.
<i>Vinariensis</i>	246.	<i>inter Albertum & filios</i>	56. seq.
<i>Attila an fuerit Isnaci</i>	3.	<i>intestinum</i>	103. 109.
<i>ejus icones & nummi</i>	ibid.	<i>Würtzburgicum</i>	103.
<i>Aula Ducalis Isnacens. origo</i>	219.	<i>Bohemicum</i>	110.
<i>Aurbachia (Catharina) mors & laus</i>	223.	<i>fraternum quinquennale</i>	115.
<i>Aveman (7. Christ.) occisus</i>	242.	<i>extinctum</i>	118.
<i>vita ejus</i>	ibid.	<i>Gothanum</i>	208.
<i>(Elia. Henrici) vita & obitus</i>	254.	<i>Berck (Phil.) Cancellar. obit</i>	229.
<i>(Casp.) obitus</i>	244.	<i>adagium ejus</i>	ibid.
<i>(Ern. Ludov.) vita & mors</i>	255.	<i>Berckense colloquium</i>	147.
		<i>Comitatus</i>	222.
		<i>Bernhardi I. D. S. obitus</i>	244.
		<i>II. D. S. obitus</i>	251.
		<i>à Flacheim transfert monasterium</i>	
		<i>Wilhelmitanum Weisenbornum</i>	47. 69.
B.			
Badenbach	11.	<i>Bibliotheca scholastica autor</i>	216.
<i>Balthasar Landgr. nascitur</i>	79.	<i>Wieneriana schola data</i>	217.
<i>iter in Angliam</i>	84.	<i>Georgiana origo</i>	219.
<i>nuptia prima</i>	88.	<i>Heydelbergens. Romā delata</i>	233.
<i>uxor tria attulit oppida</i>	ibid.	<i>Biermost Cancellarius</i>	127.
<i>fit eques</i>	84.	<i>Birckenfeld (Georg.) obit</i>	222.
<i>discordia cū Principe Hass.</i>	92.	<i>Bissandri (Adami) fata & vita</i>	212.
<i>Linam induxit Gotham</i>	87.	<i>Bodenstein (Andr.) nuga</i>	134.
<i>auget numerum Senatorū.</i>	101.	<i>socii ejus</i>	150.
<i>nuptia secunda</i>	107.	<i>Boëtius (Sebast.) pradicat Mülhuse</i>	150.
<i>obit</i>	ibid.	<i>pulsus</i>	ibid.
<i>Baptizatus primus in ade Georg.</i>	184.	<i>fata ejus</i>	ibid.
<i>omnes hic baptizati</i>	202.	<i>(Andreas)</i>	153. 182.
<i>dubium de eo</i>	111.	<i>Bohemi ab Alberto Imp. exciti</i>	72.
<i>baptismus Judæi</i>	149.	<i>M m 3</i>	Bohe-
<i>ceremonia circa eum</i>	ibid.		
<i>error ridiculus</i>	222.		

I N D E X.

<i>Bohemia oppida emta</i>	103.	<i>Frid. Severus contra eum electus</i>	
<i>regnum Wilhelmus declinat</i>	119.	<i>Imp.</i>	82.
<i>Bolfraſius Medicus</i>	240.	<i>Carolſtadii nuga</i>	134.
<i>Bombarda primum in Thuringia exploſa</i>	85.	<i>Carthuſianorum Iſnacenſ. origo</i>	89.
<i>Bona S. Nicolao data & confirmata</i>	31.	<i>licentia iis data</i>	ibid.
<i>Strekda cum Moſelberga emta</i>	75.	<i>unio & tranſactio</i>	91. 126.
<i>Carthuſianis vendita V. Carthuſian.</i>		<i>confirmatio eorum,</i>	92.
<i>Bonſinii lapſus</i>	14.	<i>privilegia innovata</i>	120.
<i>Borna occupata</i>	64.	<i>emunt bona Megalupnicenſia</i>	110. 125.
<i>Boyneburg, (J. Bertold.)</i>	242.	<i>vendunt villam Langs</i>	
<i>Brandenſelfii puniti</i>	91.	<i>ſtreit &c.</i>	126.
<i>Brandenſtein (Heinr.) Vicarius Principis</i>	121.	<i>Priores</i>	92.
<i>(Catharina) pellex Wilhelmi</i>	119.	<i>tranſactio cum S. Nicolao</i>	126.
<i>Braun (Joh.) Luteri amicus</i>	126.	<i>Caſtra multa exſtructa</i>	47.
<i>Braxandi licentia Nobilibus in Stedfeld data</i>	119.	<i>circa Iſnacum</i>	49.
<i>Breithauptii (Dav.) vita, laus, & obitus</i>	247.	<i>deſtructa</i>	ibid. p. 62. 69.
<i>Brunn bey Eſpenfeld</i>	11.	<i>Hopſgartenſe everſum</i>	69.
<i>Brunnwartſrode</i>	12.	<i>Casus memorabilis</i>	82. 28. 90.
<i>Bucheborn</i>	11.	<i>Cataclyſmus Thuringicus</i>	229. ſeq.
<i>Burcardus Dux Thuringor. ubi occiſus</i>	4.	<i>Catechiſmus Luteri à Menio reformatus</i>	143.
<i>Burggraviatus Norinbergenſis</i>	147.	<i>Cella S. Eliſabethæ</i>	78.
<i>Thuringia</i>	18.	<i>S. Martini ad Vierram</i>	16. 78.
<i>Burckmühle</i>	69.	<i>Paullina</i>	17.
<i>Buſſerode</i>	11.	<i>Ceremonia circa baptiſmum Judæi</i>	149.
		<i>Chemnitium urbs imperialis</i>	64. 72.
		<i>Chorus ſymphoniacus hic inſtitutus</i>	237.
		<i>Chriſtianus Moguntinus Miles & Epiſcopus</i>	17.
		<i>Chriſtina Duciffa reſormata</i>	223.
		<i>poſtulatam ejus à Rebbanio</i>	ibid.
		<i>hujus reſponſum</i>	224. ſeqq.
		<i>confeſſio ejus prima & ſecunda</i>	228. ſeq.
		<i>docta Princeps obit</i>	246.
		<i>numerus octonarius ei ſacer</i>	ibid.
		<i>Citade inſolita</i>	259.
		<i>Cingari</i>	110.
		<i>Civitas Palatina qua?</i>	27.
		<i>Civi-</i>	

C.

C <i>Æilia Lud. Barbatæ uxor</i>	12.		
<i>Calvinismus Iſnacenſis</i>	229.		
<i>Campana magna fuſa</i>	214.		
<i>in tormenta bellica mutata</i>	146.		
<i>non amplius pulſantur manæ & ſe-</i>			
<i>ro</i>	138.		
<i>refuſa</i>	214.		
<i>Apoſtolica</i>	222.		
<i>Canonicorum B.V. tituli & nomina</i>	95. ſeqq.		
<i>Canterus (Andr.) doctus puer</i>	243.		
<i>Carolus IV. quid Iſnaci fecerit?</i>	18. ſeq.		

I N D E X

<i>Civitates Imperiales accipit Herman. Landgr.</i>	32.	<i>Landgr. indignatio</i>	40.
<i>Clavium usus movet lites</i>	183.	<i>cur Fritzlariam incenderit?</i>	ibid.
<i>Clemmia arx condita</i>	49.	<i>pœnitentia ejus</i>	ibid.
<i>varii ejus Domini</i>	ibid.	<i>fit ordin. Teutonici membrum</i>	ibid.
<i>destruitur</i>	69.	<i>& supremus Magister</i>	43.
<i>instauratur</i>	72.	<i>cum fratre condit monasterium Do-</i>	
<i>Flacianismi latibulum</i>	213.	<i>minicanorum Isnaci</i>	41.
<i>Cheri Isnacensis index</i>	255. seq.	<i>& in valle Joannitica</i>	ibid.
<i>Cœna sacra ter in septimana distributa</i>	205.	<i>mors</i>	47.
<i>Collectores ærarii ecclesiastici</i>	101. 185.	<i>Eversteinius captus & suspensus</i>	48.
<i>Collegium Schalbuanum</i>	78.	<i>Consistorii Isnacensis origo</i>	219.
<i>Colloquium inter Henric. IV. & Saxones</i>	16.	<i>Conventus Theologorum Isnacens.</i>	52. 146.
<i>Berckense</i>	147.	<i>Protestantium</i>	140. 146.
<i>Wormatiense</i>	148.	<i>Electorum Mülhuse</i>	232.
<i>Vinariense</i>	183.	<i>Sleusinge</i>	233.
<i>Collusio Henr. IV. cum Moguntina</i>	16.	<i>Copulatus matrimonio quis hic primùm fue-</i>	
<i>Cometa</i>	251.	<i>rit?</i>	184.
<i>Comes de patibulo suspensus</i>	48.	<i>index omnium</i>	202. seqq.
<i>Comitatus Sommerseburgicus venditus</i>	26.	<i>Cordi (Euricii) pœma</i>	140.
<i>Berckensis ad Ilmum</i>	222.	<i>Corpus doctrina Thuringica</i>	210.
<i>Comitum Thuringia origo</i>	8. seq.	<i>Cottarum origo Isenaci</i>	106.
<i>Palatinorum Saxon. ortus & series</i>	24.	<i>insignia eorum nobilia</i>	ibid.
<i>Kevernburgenses extincti</i>	91.	<i>Conradi vidua specialis Luteri be-</i>	
<i>Kirchbergici arces destructa</i>	69.	<i>nefactrix</i>	125.
<i>Orlamundanorum potentia</i>	83.	<i>Henricus</i>	200.
<i>Communicantium in urbe catalogus</i>	203.	<i>litera Luteri & Melanthonis ad</i>	
<i>Conciones seditiosæ</i>	136.	<i>Cottas</i>	ibid.
<i>in xenodochio utroque</i>	126.	<i>Joannes amotus</i>	210.
<i>matucinarum institutio</i>	198.	<i>Crauelense feudum confirmatum</i>	63.
<i>Concordia christiana subscriptio</i>	211.	<i>bona B.V. data</i>	64.
<i>liber impressus & publicatus</i>	212.	<i>Creutznacher (Conrad)</i>	147.
<i>Principum</i>	108. 118. 129. 210.	<i>Croati repulsi</i>	240.
<i>Confessionis Augustana oblatio</i>	142.	<i>Crucis lignea miracula</i>	113.
<i>Thuringica Cesari oblata</i>	151.	<i>aurea in dorso</i>	126.
<i>Conradus Imp. Ludov. Barbat. fecit Comitem</i>	9. seq.	<i>Crucisburgum emptum</i>	23.
		<i>captum</i>	49. 68.
		<i>Cunegunda Isenburgica pellex Alberti</i>	53.
		<i>filius ejus</i>	69.
		<i>obit cum eo</i>	ibid.
		<i>Curia Provincialis Jenensis origo</i>	206.
			Judi-

I N D E X.

Judices, Assessores & Advocati	206.	Saganus à Saxonibus emtus	120.
		redit ad Bohemiam	ibid.
Coburgensis	207.	Dürfeld. (Christ.) heterodoxia	183.
Isnacensis in Cancellariâ mutata		vita ejus	213.
Current	237.		
Custodes templi Georgiani	186.		
Cygnæa urbs Imperialis	64. 72.		

D.

D Agobertina fundatio ficta	17.
Decanorum &c. B. V. tituli & nomina	94. seqq.
Decima multos cient motus	14. 16. 17.
iis renunciat Moguntinus	17.
dantur Ecclesie Altenbergensi	20.
Decretum Synodi Isnacensis	159. seqq.
Diaconi Isnacenses	256.
Diploma Conradinum, quô Ludov. Barbatius	
fit Comes Thuring. cum notulis	9. seqq.
Ditericus Bercker, monachus ardelio,	120.
Divisio Provincia	88.
Dominicanorum gratiarum actio	92.
Domus telonii in arcem mutatur	127.
Donatio Ottoniana ficta	6. seq.
S. Nicolao facta confirmata	31.
S. Catharina facta	34.
B. V. facta	77. 270.
Cœnobio Reinhardisontano facta	266. 267.
Dresda vendita	54.
Drifursienses latrones	77.
capti	ibid.
dant tres pagos pro pretio	ibid.
privantur dominio	ibid.
libido & pœnitentia Friderici	82.
Ducatus Lützelburgicus venit ad Wilhelm.	
D. S.	114.

E.

E Ccardsberga occupatur	75.
Ecclesie Altenbergensi dantur decima	20.
Collegiata in monte fundata	63.
multa bona data ei	64. 79.
immunitates	66.
& census	ibid.
qui confirmati	ibid.
lignorum Hasenbühl datur	68.
turres dirute	69.
instaurata	ibid.
donatio	76. 113.
altaria in ea	94.
lis cum Minoritis	104.
& transactio cum iis	ibid.
concordia inter Canonic. & Vi-	
carios	111.
transigit cum S. Jacobo Crucibur-	
gi	129.
Canonici castigati	127.
Ordusiana translata Gotham	82.
Misnensium reformatio	147.
scholarumq; defectus	143.
Eilgerus V. Adelgerus.	
Electio Caesaris litigiosa	32.
Electio Saxon. primus	111.
captus	150.
lis cum Erico D. S.	111.
Eleemosyna Dominicanis data	92.
gratia	

I N D E X.

gratiarum actio pro iis	92.	Trutvetteri	130. seq.
Elisabetha, conjux Ludov. Pii condit hospita-		Ern. Harstallii	147.
le cum sacello S. Anna	36.	Thannense	149.
mirè vexata	38.	J. Frid. Elect.	157.
abit Marburgum	ibid.	Andr. Boërii	182.
labitur in cœnum	39.	Eob. Hessi	149.
Sanctus adscripta	42.	Stella	196.
fons ejus infra Wartburgum	ibid.	Weisii Superint.	198.
reliquia ejus suspecta	ibid.	M. Henr. Schollionis	ibid.
vallis ejus	89.	Nic. Amstdorffii	199.
Marchionis F.	75.	Henr. Cotta	200.
eremus hujus	79.	Martha Neubergeria	207.
obitus	82.	Henr. Fulda	ibid.
Arnsburgiana laus & mors		Cyr. Lindemanni	209.
	84.	Nic. Evandri	ibid.
legatum ejus	ibid.	Mich. Purgoldi	ibid.
Palatina fugit Isnacum	209.	Widebrami	215.
obit	218.	Hufani	216.
Encania Altenbergensis	13.	J. Casimiri D.S.	239.
Episcopi Moguntini habitus	17.	J. Ernesti D.S.	241.
renunciat decimis	ibid.	D. Stambergeri	ibid.
Cizensis indulgentia	63.	D. Widemerckeri	246.
Havelbergensis obitus	43.	J. Georg. D.S.	253.
& Magdeburgici	76.	Erfurtensium muri dejecti	22.
alius miserè perit	90.	comitia	ibid. & 62.
Ostiensis bulla	102.	bellum	22. 29. 32.
Herbipolensis autor belli	103.	multa bona iis vendita	70.
Mersenburgicus	108. 111. seq.		72.
Epitaphium Hiltenii	123. seq.	tumultuantur & vastant	73. 78.
Hartmanni Kirchbergici	127.	castigati	79.
Ottonis III. Imp.	128.	emunt Wasseburg &	
Trebelii	ibid.	Schvartzwald	85.
Ludovici II.	14.	inde litigia cum Landgravio	ibid.
III.	21.	incendium V. incendium	120.
IV.	23.		
V.	38.	seditio	247.
Frid. Admorsii	76.	Erich (August.) obit	248.
Ticemanni Marchionis	71.	Nn	Erne-

INDEX.

<i>Ernestus D. S. unà cum fratre emit Ducatum Saganum</i>	120.	<i>Flachemii fundant & transferunt monasterium Weisenbornense</i>	47. 69.
<i>Pius incolit Gorham</i>	240.	<i>Flagellantes</i>	88.
<i>condit Friedensteinium</i>	243.	Glegler Gesellschaft	108.
<i>obit</i>	249.	<i>Fœdus inter Hassia & Thuringia Principes</i>	51. 87.
Erphisorot	11.	<i>Schmalcaldicum</i>	142.
<i>Evandri (Nic.) obitus</i>	209.	<i>innovatur</i>	145.
<i>(Justi) vita & mors</i>	211.	<i>Saxonicum cum Hassio & Brandenburgico innovatur</i>	158.
<i>Exorcismus movet rixas</i>	151.	<i>Fons S. Elisabetha</i>	42.
<i>qua tolluntur</i>	ibid.	<i>in foro Mercuriali</i>	86. 137.
<i>Menii libellus de eo</i>	152.	<i>Casimirianus</i>	259. seq.
<i>Excommunicatio Senatoris vesani</i>	137.	<i>Franckensteinii</i>	49.
		<i>Franckensteinium captum</i>	68.
		<i>& emtum</i>	82.
F.		<i>Frantzkius (Georg.) obit</i>	246.
F aber instruit Principem suum	21.	<i>Fraternitas monastica</i>	40. 62. 103.
<i>Fabula de Attila</i>	3.	<i>magni semper habita,</i>	116. 117. 238.
<i>Moguntina</i>	6.	<i>viatores in eam recepti,</i>	ibid.
<i>de Wartburgo</i>	15.	<i>Frausenfeensia dissidia extincta</i>	148. 196.
<i>Binharri</i>	ibid.	Srauenburg	49.
<i>de S. Georgio</i>	30.	Srey Acker	82.
<i>Fames</i>	74.	<i>Friberga capta</i>	64.
<i>Farenrode (Joh.)</i>	110.	Sriedensfest	244.
<i>Phil. obitus</i>	210.	<i>Friedensteinium arx</i>	243.
<i>Fergius (Henr.)</i>	254.	<i>Friedericus Kirchbergicus Episcop. Halberst.</i>	33.
<i>Ferraria Thuringorum est Isenacum</i>	3.	<i>Alberti F. magna spei Princeps,</i>	53.
<i>Festa hypodiaconorum</i>	36.	<i>captus & liberatus</i>	57. 70.
<i>reformata & restaurata</i>	221.	<i>ducit Arnshaugianam</i>	69.
<i>Feuda equestris acquirere possunt cives Isena-</i>	83.	<i>ejus virtus, sors & prudentia</i>	72.
<i>censes</i>	213.	<i>ultus</i>	
<i>Elacianismus</i>	ibid.		
<i>multi Pastores ob eum pulsi</i>	ibid.		
<i>confessores sine ceremoniis con-</i>	ibid.		
<i>duntur</i>	ibid.		
<i>refutatus</i>	ibid.		
<i>Flacii doctrina de peccato originali</i>	194.		

I N D E X.

aleus fratris sui eadem	71.	concordia cum Wilhelmo, M.	
Isnacum se illi submittit	ibid.	Misnia,	111.
bellicosus	73.	obit	113.
captus	74.	D. S. primus Elector	111.
ereptus	ibid.	cum fratre bellum	115.
triumfat	76.	Electoris obitus	ibid.
regimen tranquillum	ibid.	mandatum de solvendis Clero de-	
uxores	ibid.	bitis	111.
obit	ibid.	Sapiens	125.
Parvi obitus	74.	Acad. Witteberg. autor	ibid.
Strenui nuptiæ	81.	relictæ diademate Impe-	
electus Imp.	ibid.	riali obit	138.
obit	90.	D. S. obitus	258.
divisio cum Fratribus	88.	Augusti D. S. natalis	246.
Gravis, seu macer,	77.	obitus	252.
dat licentiam S. Nico-		Drifurtiensis monstrosa libido	82.
lao	ibid.	& pœnitentia. ib.	
is cum Rutheno	ibid.	Friedrichsvertha	251.
& Bohemo	ibid.	Fritzlaria cur incensa,	40.
autor Monast. fratrum		Fulda (Henr.)	207.
Minorum infra Wart-		Fuldener (Petr.)	151.
burgum	78.	Fuldensis Abbas inter sacra casus	53.
instaurat etiam ad Vi-		castigatur cum Hersfeldensi	74.
erram	ibid.	Fundatio Dagobertina ficta	17.
abit ad Anglos	ibid.	Fures pecoris	47.
diffidia cum matre,	ibid.	Sürstade	11.
composita	ibid.		
exemptos fecit cives	ibid.		
creatur eques	79.		
Orlamundanum &			
Schvartzburgicum			
egregie punit	79.		
obit	82.		
Simplex, seu Pacificus fit Eques	106.		

G.

G Eisel (7. Petr.) occisus in aula	246.
Georgianum vexillum	30.
Georgius Isnacens. amicus Luteri	137.
obit	148.
D. S. pertinax Papista	147.
insigne Isnacensium	30.
Nn 2	Germa-

INDEX.

<i>Germanorum munitiones</i>	22.	<i>Hassia & Thuringia diviso</i>	51.
<i>Gerstungense colloquium</i>	16.	<i>Princeps an à marito occisa</i>	54.
<i>Præfectura emta</i>	106.	<i>Hattebusium emtum</i>	23.
Glofenthurm	213.	<i>Haymii Vicaria</i>	79.
<i>Getzius (Joh.) Superint.</i>	235.	<i>donatio</i>	69.
<i>vita & obitus</i>	240.	Hayneck	103.
<i>Gombrat (J. Lud.) Superint. obitus</i>		Heberhartsburg	12.
<i>Gotha an perfidia civium tradita</i>	208.	<i>Hedviga, Ludov. III. uxor</i>	21.
<i>Gothanum bellum</i>	ibid.	<i>Helgravii</i>	36. 42.
<i>Grando</i>	239.	Hellerstein mons	82.
<i>Grammatica Weinrichii opus Bissandri</i>	213.	<i>Hennebergici Principes extincti</i>	213.
<i>Gratiarum actio pro eleemosynis</i>	92.	<i>Henric. Misnensis illustris, primus Landgr.</i>	
<i>Gristede</i>	40.	<i>Thuringia</i>	51.
Grindberg	11.	<i>uxores ejus & liberi,</i>	ibid.
<i>Grubenensia bona</i>	64. seq.	<i>dividit regiones suas,</i>	52.
<i>Grumbachii supplicium</i>	209.	<i>obit</i>	ibid.
<i>Gruntzebach</i>	ibid.	<i>Henrici IV. & Sigfridi Moguntini collusio</i>	
<i>Gudenii errores & ineptia</i>	19. 23. 28. 24.		16.
	29.	<i>V. acta,</i>	25.
<i>Guntherus Schvartzburgicus multorum mo-</i>		<i>Leo capit Landgravium</i>	24.
<i>rum autor</i>	109.	<i>perdit omnia</i>	26.
<i>Kevernburger sum ultimus</i>	191.	<i>Landgrav. pellit Elisabetham</i>	38.
<i>Gymnasia Coburgici fundatio & inauguratio</i>	222.	<i>Procurator Germa-</i>	
		<i>nia</i>	43.
		<i>fit Caesar</i>	ibid.
		<i>bellum cum Frid. II.</i>	
			44.
		<i>obit</i>	45.
		<i>conjuges ejus</i>	ibid.
		<i>dar multa Reinhar-</i>	
		<i>difontanis</i>	ibid.
		<i>Hermannus Winzeburgicus</i>	19.
		<i>dubia de eo curiosa</i>	
			ibid.
		<i>conjux ejus Luchardis</i>	26.
		<i>Landgrav. Palatinus Saxon.</i>	24.
		<i>laudes ejus</i>	30.
			con-

H.

G <i>Happ fulmine tactus</i>	222.
<i>Hardevicus de Erpede, Episc. Magde-</i>	
<i>burg. obit</i>	77.
<i>Harstalliorum legatum</i>	120.
<i>Ernesti obitus</i>	147.
<i>J. Wilb. splendide effertur</i>	248.
Hartestieg	11.
<i>Hartmanni Kirchbergici epitaphium</i>	127.
Häfenbühl lignetum	63. 68. 69.
	79.

I N D E X.

confirmat donationes Lu-		de Kymao	212.
dov. V. fratris	31.	ridicula de quodam cive	222.
pellit Moguntinum	32.	de femina	63.
conjuges ejus	ibid.	Hörendium nobilium origo in Thuringia	106.
liberi	ibid.	insignia	ibid.
mutabilis est	33.	Homagium Isnacensium	20. 242. 254.
accipit urbes Imperiales	32.	Homicidium	215. 222. 246.
bellum cum Fuldensi	33.	Hugonis divitis stirps & origo	5.
somnium ejus laudabile	ib.	Hungari vastant Thuringiam	4.
moritur cum filio suo	34.	Husani (Henr.) vita, laus & obitus	216.
Hermannus III. natus & peremptus	36. 43.	Hussita casti	110.
Orlamundanus	36.	Hyems asperissima	107.
Hervart (Valent.)	233.	Hypodiuconorum festa	36.
fratres obiēre	249. seq.		
vita eorum	ibid.		
alter J. V. D. alter S. Th. D.	ibid.		
Hervartina gens celebris	250.	I gnes in aëre visi	106.
Hessi (Eobani) mors	149.	I lgengrund	113.
Hildervartshusum emtum	23.	Illyricus remotus	184.
Hiltenius (Job.) monachus orthodoxus	122.	Imagina prima Abbatissa cœnobii Catharina-	
constantia, vaticinia, & lau-		ni	33.
des	ibid.	Imperatoris electio litigiosa	32.
epitaphium	123. seq.	Incendium Isnacense	80. 240.
Himmeleburg	246.	Ersurtense	120. 246.
Himmeliolum origo in Thuringia	121.	magnum	231.
Joannis natalis	150.	Wartburgi	75.
& Michaëlis	151.	Salza	82.
hic sit Rect. Hersfeldensis		varia	231. 246.
	210.	Mülhusinum	244. 246.
vita hujus	ibid.		254.
Joannis & obitus	234.	In dulci jubilo quis hujus cantionis Autor	
	243.		108.
Historia de reliquiis S. Elisabetha	42.	Indulgentia	43. 49. 63. 72. 74.
de impio Senatore	137.	Infantum ante baptismum mortuorum sepul-	
de Rulano	214.	tura	217.
in visitatione ecclesiastica	139.	Insignia Isnaci	30.
de J. Frid. Electore	157.	Interim	150.
		examen ejus	151.
		Nn 3	auto-

I N D E X.

autores	151.	nuptia	139.
acceptatio ejus urgetur	ibid.	cum Hasso transactio	148.
Inundatio	80. 103. 251. 221.	captus	150.
stipenda	153.	liberatus	155.
Isnacum unde dicatur	1. seq.	obit	156.
Ferraria Thuringorum	2.	Joann. Frider. II. nuptia prima	158.
natales ejus obscuri	3.	secunda	182.
an Attila hic fuerit?	3.	alienus à Victorino	183.
extinctum	4.	favet tamen ei	184.
ubi olim steterit?	ibid.	litera ad Weisum	186.
templa ejus	ibid.	Joann. Casimir. D. S. natalis	198.
veteris translatio	16.	nuptia	216.
Synodus	80.	uxor captiva	218.
Privilegia innovata & confirmata	57. 73. 145. 211.	obit	239.
reliqua oppida petunt jus ab eo,	67.	vota secunda	221.
fides ejus compensata	69.	Joann. Ernest. D. S. natalis	202.
Advocatus ejus Casareus	70.	condit arcem Martsula	217.
captus & mortuus	ibid.	prima nuptia	218.
se submittit	71.	secunda	221.
sic exemptum à certis oneribus	78.	uxor cum filio obit	218.
poteſt feuda equeſtria acquirere	83.	dividit cum fratre ditiones suas	219.
platearum veterum memoria	91.	renovat sacellum Wartburgi	235.
nundina	125.	obit	241.
laudes ejus	127.	Joann. Georg. I. D. Saxo-Isnacensis natalis	239.
tripudium ob J. Frid. reditum	155.	nuptia	246.
Aula Ducalis origo	219.	facta ejus heroica	249.
Claret Musica	237.	obitus repentinus	253.
chorus symphoniacus	ibid.	Joann. Georg. II. Duc. Saxo-Isnacensis natalis	247.
Isnacherburg	49.	succedit Patri	254.
Itrelins (Cyr.)	200.	conjugium	ibid.
Joann. ab indagine	119.	insignia ejus aucta cum titulo	ibid.
D. S. mortem varia pracedunt visiones	145.	Joann. Georg. III. Elect. Sax. hospes noster	254. 258.
Frid. I. Elector natus cum cruce in dorso	126.	IV. Elect. Sax.	258. seq.
		Joann.	

INDEX.

Joann. Wilhelm. Duc. Saxo-Vinariensis obi-	Kindelbruccium emtum	89.
tus	210.	Kirchbergicus Comes Episcop. Halberstad.
Duc. Saxo-Isnacensis nata-		33.
lis	248.	ejus arces vastata
nuptia	255.	Hartman V.7.D.
	261.	epitaphium
Duc. Saxo-Jenensis obitus		hujus
	ibid.	ibid.
Joann. Frider. March. Brandenb. Onolsbac-	Knichen (Andr.) Cancellar. dimissus	222.
ens. nuptia	Knut (Albert.) plexus	74.
	251.	Bornberg/
obitus	253.	Krimmelbach
Joannetta, D. S.	ibid.	Krugii (Georg.) Prof. Sorani obitus
D. Jona (Justi) litera ad Reifenssteinium	140.	Kymaus (Seb.)
	seq.	historia de eo
Jubilaeum evangelicum	231.	autor bibliotheca Georg.
	ibid.	219.
		L.
Irenicum	244.	
Erfurtinum	258.	
Judei occisi	82. 108.	L Agus (Tob.) obit
baptismus	149.	Lambertus (Franciscus) monachus
baptizati malitia	137.	
Judicia Thuringia quatuor	206.	Landgravius ferreus
Juditha Ludov. ferrei uxor	22.	Landgraviatus nomen universalis potestatis
Juris Patronatus permutatio in superiori &		signum
inferiori Stetteldia	84.	Thuringia ad Misnenses
in Stettelsted & Hörfelgau		translatus
traditur B.V.	112.	
Jus Smurorum	54.	Lang Erfurtensis
Jus suum reliqua oppida petunt ab Isnaco	67.	Langenheynum S. Catharina datur
		Langstret villa
		Latrones capti
		Laurus Rödigeri & Weinrichii
		Legatum ad pias causas
		Elisabethanum
		ridiculum
		Wilhelminum
		Harstallianum
		Presby-
K Alendarii fratres	36. seq.	
Kappelndorf Praefectura	126.	
Kaufungii scelera	118. seq.	
Kefernburgica gens extincta	21.	
insignia ejus	ibid.	

I N D E X.

<i>Presbyteri</i>	106. 122.	<i>Ludovicus Salius</i>	14.
<i>in anniversario Ludovici Pii</i>	107.	<i>uxor & acta ejus</i>	ibid.
<i>Wienerianum</i>	217.	<i>captus elabatur</i>	ibid.
<i>Marschalli</i>	148.	<i>mors</i>	ibid.
<i>Ducalia</i>	118. 148. 221.	<i>liberi</i>	15.
<i>Leges scholastica reformatæ</i>	232.	<i>condidit Wartburgum</i>	ibid.
<i>Liber christiana concordia impressus</i>	212.		
<i>Liberum arbitrium ansam dat colloquio</i>	183.	<i>Ludovicus III. primus Landgravius</i>	18.
<i>Libonotria</i>	57.	<i>officiales ejus hereditarii</i>	ibid.
<i>Lichtenberga vendita</i>	109.	<i>nummi ejus</i>	19.
<i>Lina fluvius</i>	87.	<i>an Comitatum Winzenburgicū</i>	ibid.
Droctne Lina	11	<i>ab Hermanno acceperit?</i>	ibid.
<i>Lindeman (Cyr.)</i>	209.	<i>obitus & liberi ejus</i>	20.
<i>Lingua petulantia plexa</i>	74. 79. 85.	<i>epitaphium</i>	21.
<i>Lipsiensis Academia origo</i>	108.	<i>Ludovicus IV. à Rulano emendatus,</i>	ibid.
<i>Lites de usu clavium,</i>	183.	<i>punit nobiles suos</i>	ibid.
<i>Lœseri cur sic dicti?</i>	74.	<i>cur ferreus dictus?</i>	22.
Roffa	11.	<i>muros Erfurtensium dejecit,</i>	ibid.
<i>Lotharius II. facit Ludov. III. Landgr. Thur.</i>	18.	<i>Eques creatur</i>	ibid.
Loybe	11.	<i>abit ad Comitiam</i>	ibid.
<i>Lubich (Nic.) Episcop. Merseburg.,</i>	108.	<i>uxor & liberi ejus</i>	23.
	112.	<i>epitaphium</i>	ibid.
<i>Lubitz expugnatur</i>	36.	<i>Ludovicus V.</i>	24.
<i>Lucca obsessa</i>	64. 71.	<i>conjuges ejus</i>	ibid.
<i>Ludovic. Barbatus Regia progenies,</i>	5.	<i>captus</i>	ibid.
<i>Vicarius in Thuringia Ca-</i>		<i>bellum cum Erfurtinis</i>	ibid.
<i>sareus</i>	ibid.	<i>dimissus</i>	ibid.
<i>stirpis & promotionis ejus</i>		<i>bellum cum Ottone Misnensi</i>	27.
<i>examen,</i>	ibid.	<i>exit contra Saracenos</i>	29.
<i>acquirat multa bona,</i>	7.	<i>obit</i>	30.
	seq.	<i>multa largitur S. Nicolao,</i>	31.
<i>fit Thuring. Comes & Has-</i>		<i>confirmata ab Hermanno fratre</i>	ibid.
<i>sia Dominus,</i>	8.		
<i>conjug & liberi ejus</i>	12.	<i>Ludovici VI. natalis</i>	33.
<i>obitus & effigies</i>	ibid.	<i>multa bona monastica confirmat</i>	34.
<i>quid in encaniis Altenberg.</i>			34.
<i>fecerit?</i>	13.		34.

I N D E X.

fit eques	35.		amici & hostes ejus Isnacii	136.
pellit Moguntinum	ibid.		odit Stransium	ibid.
nuptia ejus	ibid.		ejus scripta	153.
abit in Hungariam	36.		epistola ad Neuenhagium	138.
pellit sororem suam	ibid.		catechismus à Menio re-	
sors & filie ejus	36.		formatus	143.
it in Italiam	36.		literæ ad Cottas	200.
& Apuliam	37.		obitus	150.
obit	ibid.		Luther (Conrad.) custos templi Nicol.	126.
epitaphium	38.		Zügbach	12.
Ludov. Episcopus Magdeburg. miserè perit	90.		Zügelnhayn lignetum	121.
Bavarus quid fecerit Isnaci?	78.		Lützelburgicus Ducatus quomodo ad Saxo-	
Lutherus (Martinus) scholaris Isnacens.	125.		nem venerit?	114.
vita ejus	ibid.		M.	
singulari: ejus bene-			Ninge Salbach	11.
factrix Isnaci, ib.			D. Majoris error damnatus	155.
Præceptores ejus,	126.		Malsii Cancellarii vita & mors	244.
gratitudo	127.		Mandatum de solvendis Clero debitis,	111.
reformatio	129.		Marburgensis Synodus	140. seq.
qua displicet Trut-			Marchia Dudersteinensis	17.
terro	131.		Marculfus dat decimas	20.
ut placet P. Lang.			Margareta, Alberti asopys uxor, pulsa,	52.
Monacho, ibid.			Marchallus (J. Georg.) scripsit hist. March.	
Pathmus ejus	132.		Misa.	148.
à Prasule Hersfelden-			Martini (Jac.) puer doctissimus	243.
si humaniter ex-			Masfeld destruitur	104.
cepit	ibid.		Maximilian. Bavarus fit Septemvir	233.
fata ejus	ibid.		Henr. D. S. natalis	248.
mirabiliter servatur	133.		Weisterfänger	30.
& vexatur	ibid.		Melanthonis literæ ad Cottas	201.
motus Carolstadii			suspectus	150.
componit	135.		Menii (Justi) vita	139.
cenaculū ejus Wart-			scripta	ibid.
burgi innovatur	ibid.		primus Isnacens. Antistes,	142.
cum inscriptione ib.			O o	liber

INDEX.

<i>liber contra Anabaptistas</i>		<i>Moguntinum</i>	231.
	142.	<i>lignea crucis & statua</i>	113.
<i>catechismus Luteri reformat</i>		<i>Misnia vendita</i>	63.
	143. seq.	<i>ab Adolfo vexata</i>	64.
<i>est in Conventu Schmalcaldico</i>		<i>redempta</i>	71.
	146.	<i>cum Thuringia connectitur</i>	46. 51.
<i>reformat Misniam</i>	147.	<i>Misnensium Ecclesiarum visitatio</i>	147.
<i>iter ejus Wormatiense</i>	148.	<i>adagium</i>	71.
<i>Mühlhauſa reformator</i>	149.	<i>fides eximia</i>	74.
<i>Visitator Ecclesiarum perpe-</i>		<i>Mittelhusianum judicium transfertur</i>	77.
<i>tuus</i>	140.		78. 206.
<i>liber de exorcismo</i>	152.	Mittelmühle	79.
<i>migrat Gotham</i>	ibid.	Mittelfein	49.
<i>perstringit Oſiandri errores</i>	155.	<i>Moguntinus, cujus autoritate Ludov. fecerit</i>	
	156.	<i>Vicarium in Thuringia</i>	5.
<i>error ejus</i>	ibid.	<i>an à Wilhelmo ad Bardonem</i>	
<i>damnatur</i>	158.	<i>ſucceſſivè rexerint Haſſiam &</i>	
<i>reſiſcentia</i>	ibid.	<i>Thuring.</i>	6.
<i>fucata</i>	ibid.	<i>motus ob decimas</i>	14. 16. 17.
<i>inconstantia</i>	ibid.	<i>renunciat iis</i>	17.
<i>libellus de beata morte</i>	159.	<i>pulſus mirè vexat Hermann.</i>	
<i>ſuſpenſus ab officio</i>	ibid.	<i>Landgr.</i>	32.
<i>convincitur</i>	ibid.	<i>caſtigat Abbatem Reinhardifon-</i>	
<i>canit palinodiam</i>	ibid.	<i>tanum</i>	40.
<i>abit Salzam</i>	173.	<i>caprus</i>	48.
<i>& Lipſam</i>	174.	<i>frustra indicit Synodum Provin-</i>	
<i>lis ei cum Anſdorfio & Illyrico</i>	ibid.	<i>cialem</i>	151.
	174.	<i>Mela in ſuburbio piſcatorio</i>	133.
<i>obit</i>	ibid.	<i>Möller (Conrad.) Rect. obit</i>	245.
<i>encomium ejus</i>	249.	<i>Monachus Portenſis incendit Erfurtum</i>	120.
<i>Merckelii (Rud. Chriſt.) obitus</i>	151.	<i>ejeſti Iſenacò</i>	137.
<i>Merula (Georg.)</i>	214.	<i>Monasterium in monte Petrino</i>	5.
<i>Mefſis larga</i>	122.	<i>Reinhardifontanum</i>	14. 45.
Nichels Koppe	237.	<i>cella Paullina</i>	17.
<i>Miles Geiſmarienſis frigiditas madet</i>		<i>Catharinianum</i>	33. 37.
<i>Ministerii Iſnacenſ. judicium petitum & pro-</i>		<i>donatio ei facta</i>	34.
<i>batum</i>	197.	<i>prædia emta</i>	114.
<i>Minoritarum tranſactio cum B.V.</i>	104.	<i>emit curiam Salza</i>	119.
<i>Miraculum Iſnacenſe</i>	153.	<i>tranſegit cum Boyneburgio</i>	120.
		<i>ven-</i>	

INDEX.

vendit molam in suburbio piscatorio	133.	Monialis docta	42.
visitator ejus Abbas Portensis	238.	ejecta	120.
Dominicanorum Isnaci	41.	Montis Petrini sacellum	4.
Franciscanorum ibidem	42.	& Cathariniani	ibid.
dirutum est	221.	Monstrum Isnacense	212.
Carthusianorum Isnac.	89.	Mortuorum catalogus	202. seqq.
Fürstfeldense	54.	Mortuus coronatus	232.
Ichtershusanum	21.	Moselberga & bona Streckda emta à S. Nicol.	75.
Minoritarum infra Wartburgum	78.	Mulieres Frizlarienses impudica & proterva	40.
lites eorum cum Ecclesia B. V.	104.	vetula pice & sebo peruncta	63.
S. Nicolai	22. 31. 34.	Mülhusa reformata	149.
licentia ei data	69. 77.	motus	137.
permutatio cum B. V.	75.	conventus Electoralis	232.
jura & donationes confirmata	78.	Munitiones Germanorum perstringuntur	22.
Nudipedum	42. 118.	Müntzeri motus	138.
Oldenslebiense	15.	pœna	ibid.
Orbergense	34. 41.	Muri Erfurtensium dejecti	22.
Cellense in Lusatia	52.	fortissimi	22.
Petrinum Erfurti	21.	cur caruerit Sparta	ibid.
Crucisburgi	17.	Mus ex muliere natus	126.
Schiblizense	15.	Musica floret Isnaci	237.
Volkenrodenese	20.	Muta ad S. cœnam admissa	145.
Vallis Georgiana	20.	Myconii (Frid.) obitus	150.
Joannitica	41. 48. 49. 55. 74.	à Myla (Bernh.)	149.
transactio ejus cum valle Georgiana	55.		
licentia in valle S. Joann. habitandi	ibid.		
bona ei data	49.		
Walckenridense	34. 41.		
jus ejus piscandi in Weisensee, ib.	62.		
lis cum Honsteinsibus	47. 69.		
Weisenbornense	108.		
Moneta Isnacensis	ibid.		
& aliorum in vicinia			

N.

N. Euberger. (Marth.) obitus	207.
Neuenhagii amicus Luterus	137.
epistola Luteri ad eum	138.
Neuenhanii (Henrici) vita & mors	239. seq.
Nessi fluvii ortus & incrementa	107.
Nicolaitani Manast. permutatio cum B. V.	75.
licentia ei data	69. 77.
emit bona Streckda	75.
transactio ratione mola cum Carthusianis	126.

I N D E X.

	tenet villam quibram cum ligno-	Olpil (Christoph.) vita	248.
	to	(Severi) vita & obitus	249.
	Prepositi ejus	Oppidavaria in Bohemia emta	103.
	Abbarisse	Ordo Equestriis novus de S.militia	232.
Nic. Lübbich	V. Lübbich.	confirmatur	233.
Nobiles egregie puniti	22.	Ordruiana Ecclesia translata Gotham	82.
aratro juncti	ibid.	Organista Isnacenses	185.
portant humeris Principem	23.	Organum Musicum in ade Georg.	211.
jure civitatis donati	47.	Orlamundanus comes captus	34. 36. 73.
Hellgrasia	36. 42.	cum Schvyartzburgico	79.
Drisfurtiensis latrones	77.	punitur	34. 36.
capinuntur,	ibid.	potentia horum Comitum	83.
quid dederint pro pre-	ibid.	Osiandri (Andreae) errores	155.
tio?	ibid.	Otberge FF. Kalendarii	36.
privantur dominio suo	ibid.	Ottoniana donatio examinatur	6. seq.
de Saltza dissensus	82.	Otto Thuring. Marchio spondet decimas	14.
Brandenselsii puniti,	91.	obit	16.
ab Hörde in Thuringia origo,	106.	contra Philippum electus .	32.
insignia horum	ibid.	III. Imp. monumentum	128.
de Farenrode	110.	P.	
Fitzthumii multorum malorum fa- bri	116.	Palatinatus Saxoni ad Misnenses transla- tus	27.
Witzeleborum insignia renovata	120.	cur. & quando eum acceperit Albert.II.	ibid. ibid.
Harstalliorum legatum	ibid.	sedes ejus Altstedium	ibid.
ab Ersa transcriptio cum Carthusia- nis	126.	Palatina civitas qua?	ibid.
aedes hic clausæ	152.	Palatinorum Saxoni origo & series	24. seqq.
oderunt poenitentiam ecclesiasticam	200.	Pastoris cujusdam temeritas	136.
Nummus Ludovici III.	19.	veteres in ade Georgianæ	184.
inter ubera pendens	244.	ob Flacianismum pulsî	210.
Nundina Isnacenses	125.	qui eo infecti	ibid.
Ersurtenses	259.	& puniti	218.
Nuptia infasta.	223.	primus Isnaci examinatus	219.
		catalogus reliquorum	ibid.
O.		Patibulum in aram mutatum	34.
Officiales hereditarij Landgravijatus		Patrionatus jus in superiori & inferiori Sted- feldia permutatur	84. super
Thuring.	18.		

I N D E X.

<i>super Eccles. Summerens.</i>	54.	<i>Anhaltinus captus</i>	108.
<i>in Hørselgau & Settelsied tradi-</i>		<i>Principes Wartburgi residentes</i>	113.
<i>tur B. Virg.</i>	112.	<i>juniores abducti & redempti</i>	118.
<i>Peccatum originale an substantia sit?</i>	194.		seq.
	213.	<i>concordia inter eos V. concordia.</i>	
<i>Amsdorf ita vocare mavult, ibid.</i>		<i>Henneberg. ultimus</i>	213.
<i>Pecora abacta</i>	47.	<i>veritatis amans</i>	157.
<i>Pennalisimus</i>	246.	<i>Priores Carthusiani</i>	92.
<i>Pestis 75. 104. 107. 207. 212. 251.</i>		<i>Privilegia Isnacensia innovata & confirmata</i>	57. 73. 211.
<i>Petrus Dresdensis</i>	108.	<i>Canonicis Isnacens. confirmata</i>	65.
<i>Pfeiferi motus</i>	138.	<i>Professorum Jenensium catalogus</i>	176. seqq.
<i>Pflugii (Julii) laus</i>	149.	<i>Protestantium Conventus Isnaci</i>	146.
<i>Philippus Nassoviensis captus</i>	68. 71.	<i>Provinciarum divisio</i>	88. 243.
<i>emisit sicarium</i>	71.	<i>Prüschenk (Zach.) fit Consiliarius</i>	242.
<i>occisus</i>	ibid.	<i>Pro-Princeps Isnaci</i>	243.
<i>inter Philipp. Hass. & Wilh. Henneb.</i>		<i>abit ad Comitatu Ratisbo-</i>	
<i>lis diremta</i>	129.	<i>nensia</i>	244.
<i>Phthiriasis anserum</i>	119.	<i>conjuges, laudes & obitus</i>	
<i>Pistor fulmine ictus</i>	222.	<i>ejus</i>	251.
<i>Plagium Kaufungianum</i>	118.	<i>Pseudopropheta Salzensis</i>	230.
<i>Platea quadam Isnaci veteres</i>	91.	<i>Puer natus in Bethlehem, quis cantionis hujus</i>	
<i>Plessii obitus</i>	258.	<i>autor?</i>	108.
<i>Plunder (Joh.) Carthusianus</i>	136.	<i>Pueri eruditissimi</i>	243.
<i>Pluvia prodigiosa</i>	43.	<i>Pugna equestris</i>	81.
<i>Poetarum vetus eminentia</i>	241.	<i>Purgoldina gentis laudes</i>	127.
<i>Polichius (Mart.) primus Acad. Witteberg.</i>		<i>Joann.</i>	128.
<i>Rektor</i>	126.	<i>M. Joann.</i>	211.
<i>Poligraphi Isnacenses</i>	173.	<i>D. Joann. obitus</i>	253.
<i>Polonia Rex hic pernoctat</i>	211.	<i>Michael</i>	209.
<i>Pons Cruciburgi</i>	36.	<i>Catharina</i>	212.
<i>Pontanus multorum malorum autor</i>	184.	<i>Bernhard</i>	ibid.
<i>Poppo (Hier.) obit</i>	220.	<i>Valentin. creat poetas</i>	240.
<i>Henneberg. an Vicar. Cas. fuerit?</i>	3.	<i>M. Henr. obitus</i>	249.
<i>Portentum Geismariense</i>	237.	<i>Puriani Salzenses</i>	230.
<i>Isnacense</i>	153.	<i>Pusman Dominicanus</i>	108.
<i>Prædiorum monasticorum emptio & confirma-</i>			
<i>tio</i>	114. 217.		
<i>Prepositi S. Nicolai</i>	129.		
<i>Princeps decollata</i>	54.		

I N D E X

R.		<i>Rosinus</i> (Barthol.) 153. 182.
		<i>littera</i> Amstdorfii ad eum 187. 191.
		192.
R aptus Principum juniorum Saxon. 118.		<i>pulsus</i> 192. 210.
<i>Raspenbergica arx destructa.</i> 75.		(Joann.) <i>vita, laus & obitus</i> 234.
<i>Raymundus Cardinalis</i> 126.		seq.
<i>Rebhanii</i> (Nic.) prima concio 221.		<i>Antiqq. Roman. conditor.</i>
<i>fit Superintendens</i> 223.		ibid.
<i>Christina D. S. movet ei con-</i>		Rothe Hof 121.
<i>troverfias</i> ibid.		Rothe Schloß 147.
<i>postulatum hujus ab eo</i> ibid.		<i>Rügeri</i> (Joh.) <i>vita & facta</i> 237.
<i>responsum</i> 224. seqq.		<i>Rulanus faber instruit Landgravium</i> 21.
<i>vita ejus</i> 233. seq.		<i>impius</i> 214.
<i>industria & obitus</i> ibid.		<i>Ruthardi Moguntini devotio</i> 16.
(Cass.) <i>vita & obitus</i> 252.		<i>Rusticorum motus</i> 137.
<i>Receptionis in fraternitatem formula</i> 116.		S.
<i>quanti emta fit?</i> ibid.		S acelli Wareburgensis renovatio 235.
<i>Rechbergensis bona S. Nicol. data</i> 76.		<i>Annai renovatio</i> 242.
<i>Rektorum Illustrium Jenensium index</i> 175.		<i>Saganus Ducatus à Saxonibus emtus</i> 120.
<i>Isnacensium syllabus</i> 212.		<i>redit ad Bohemiam</i> ibid.
<i>Reformatio Lutheri</i> 129.		<i>Salza litigiosa</i> 82.
<i>Ecclesiarum in Misnia</i> 147.		<i>exusta</i> ibid.
<i>Reformati in urbe</i> 229.		<i>emta</i> ibid.
<i>Regia dignitas emta</i> 119.		<i>tota datur Landgravio</i> 82. & 106.
<i>Rehfeldii cur dicantur Löferi?</i> 74.		Sandberg 11.
<i>Reinholdi de Webersted dementia</i> 62.		<i>Sangerhusa emta</i> 86.
<i>Reliquia S. Elisabetha suspecta</i> 42.		<i>Sattelsted</i> 5.
<i>Reyentantz Hist. Cleri Isnacens.</i> 118.		<i>Saufervind</i> (Herm.) <i>Poëta</i> 128.
<i>Reusch</i> (Matth.) <i>Superint.</i> 235.		<i>laudes ejus</i> ibid.
<i>Richelversdorfiana curia permutatio</i> 76.		<i>obit</i> ibid.
<i>Rinsurgis Anglicana condit villam cum sacel-</i>		<i>Saxonum virtus</i> 26.
<i>lo & cœnobio</i> 4.		<i>Scabinatus juridicus Jena</i> 246.
<i>Rödiger</i> (Henr.) <i>V. J. D. fit Poëta Caf.</i> 240.		<i>Schalbiana familia</i> 78.
<i>Rön</i> (Georg.) <i>confutat Flacianos</i> 213.		<i>Schauenburg</i> 8.
<i>pro concordia Ducum publicè</i>		<i>Schauenforst</i> 36.
<i>agit gratias</i> ibid.		<i>Schel-</i>
<i>obit</i> 222.		

I N D E X.

Schelhasii (G. Steph.) vita & mors	252.	Sixtus (Francisc.)	211.
Die Schmalbalden	12.	Smurdi	54. seq.
Schmalkaldicum foedus	142.	Sommerseburgicus Comitatus venditus	86.
Schmuckii (Mich.) laudes	173.	Sontagesglocke	214.
Schola Isnacensis vetus	125.	Sophia Brabantina morus in Thuringia	47.
moderna	150.		49.
habuit IV. classes	245.	idē sapit	50.
primus ejus Inspector	183.	Sparta cur sine muris?	22.
veteris & moderna facies	245.	Spectra vexant Luterum	133.
Scholarum & Ecclesiarum defectus	143.	Spiel von Wartburg	30.
Collega cum consensu Superint.		Sponse error	212.
constituanti	150.	Stambergeri (Joh.) vita & mors	242.
Isnacensi datū bibliotheca Wine-		Statua B. V. miraculosa	113.
riana	217.	Statuta Isnacens. confirmata & innovata	57.
leges reformatæ	232.	Stedfeldensis juris Patronatus confirmatio	84.
Schönhäâr (Frid.) Superint.	222.		119.
Schofferi (Joh.) laurus, insignia, mors & pa-		licentia braxandi	196.
tria	215.	Stella occisus	88.
Schucharti (Georg.) insania	154.	Stelligeri	42.
Schvartzburgensis vendit Wassenburg &		Stephan. de claris Gravionibus	196.
Schvartzwald	85.	M. Stigelius resignat	ibid.
cum Orlamundano puni-		fata ejus	ibid.
tur	80.	Poëta obit	ibid.
Günterus multorum mo-		Stipendia scholastica aucta	150. 222.
tuum autor	109.	Pastorum aucta	218.
punitur	79.	Ducalia	222. seq.
Schvartzwald Praefectura	85.	Vineriana	219.
Scorbutus quando invaserit Thuringiam?		Strausii (Jac.) scripta, doctrina & facta	136.
	125.	conciones ejus seditiosa	ibid.
Senator occisus	91.	excommunicat Senatorem	137.
numerus eorum auctus	101.		75.
excommunicatus	137.	Streckdensia bona	183.
Sersa ex roremarino & abstinio	232.	Strigelii error	36. 214.
& ruta	155.	Sturm-glocke	255.
Sigfridi Moguntini morus in Thuringia	14.	Superintendentes Isnacenses	52. 159. seqq.
ejus & Henr. IV. collusio	16.	Synodus Isnacensis	140. seq.
malè tractat Abb. Reinhardi font.	40.	Marburgensis	151.
das indulgentias	43.	Thuringia Provincialis	T. Cas

I N D E X.

T.

Tatenberg	12.
Tattari	110.
Telonii domus	127.
Templa veteris Isnaci	4.
Sangerhusanum	14.
Georgianum	29.
parochiale est	102. 184.
instauratur	128. 184. 229.
& inauguratur	184.
primus in eo copulatus & baptizatus,	ibid.
prima in eo concio	ibid.
S. Nicol. renovatur	158. 223.
prima in eo concio	158.
Jacobaum combustum	240.
Eridensteinianum	243.
Vinariense consecratur	246.
& Rulanum	ibid.
S. Crucis	258.
Terra motus	87. 259.
Teutlebius (J. Ern.) Flacianus	213.
Casp. obitus	232.
Tharternus (Flachhem.) fundat monast. Wei-	
senborn.	47. 69.
Theodorici Marchionis mors	57.
Theologi remoti	184.
Thomas miles obiit	42.
Thuringi decimas Moguntino recusant,	14.
an fuerint olim sub Hermanno Win-	16. seq.
zenburgico?	19.
Thuringia comparatur homini	16.
vastata	47. 49.
& Hassia diviso	51.
spurio data	63.

ad Elect. Sax. devolvitur	113.
status miserrimus	70. 109.
redempta	72.
Principatus splendor	114.
catadysmus	229. seq.
judicia ejus quatuor	206.
Officiales ejus hereditarii	18.

Ticemanni Marchionis mors	71.
epitaphium	ibid.
Tilesius Cancellarius	231.
Tituli Decanorum & Vicarior. B. V.	94.
Tonna emra	251.
Trebelius Poeta	211. 128.
Treteburg	17.
Tribbecherii (Adami) obitus	254.
Tritarum societas	108.
Trutvetteri (Jodoci) encomium	136.
an veneno peremptus?	ibid.
scripta ejus	ibid.
epitaphium	ibid.
displicet ei reformatio Lutheri	ibid.
Turbatores occisi	136.
Turres B. V. diruta	69. seq.
instaurata	69.
Tuterstein Marchia	17.

U.

Ulrici Isenacum carmine descriptum	125.
Ungeld	69.
Unionis hereditaria inter Thuringia & Has-	
sia Principes innovatio	51. 87.
& transactio Carthusianorum	91.
Urbes in Au, aba, vel ach terminantes ab	
aquis dicuntur	2.
Ursu-	

INDEX

[illegible]

INDEX.

autor bibliotheca scholastica	216.	ducit Brandensteiniam	119.
L.L. scholasticus reformat	232.	obit	122.
obit	ibid.	Wilhelm IV. natalis	221.
(Jerem.) Rect. schol. fit P. L.	240.	nuptia	233.
autor chori symphoniaci	237.	obitus	246.
Weis (Joh.) Superint. Isnac. error	197.	filii	ibid.
laus	ibid.	Wilhelmsburg	246.
mors	ibid.	Wincenburgicus dubia movere curiosa	19.
epitaphium ib.		Wineri (Christoph.) matris obitus	217.
litera ad eum J. Frid. II.	186.	largitur bibliothecam Isnac.	ibid.
(Joh.) Prof. Gisenfis vita & mors	252.	vita, fata, legata, mors &c.	219.
Weisenbornensis monast. fundator	47. 69.	Wintero (Balth.) male fit	183.
Weymari laus	127.	Wisselbechium captum	41.
Wicelius	138.	Wurzlebiorem insignia renovata	120.
Widebramus (Frid.)	183. 196.	obtinens Comitatum Bercken-	
fit Prof. Jenensis	196.	sen	212.
fata, mors & laudes ejus	ibid.	Woldemar, Brandenburg. capit. Frid. Mis-	
Widemerkeri (Balth.) obitus	246.	nens.	74.
Wilhelm. Moguntinus quid praefectus fuerit	6.	captus ipse	ibid.
Thuringia?		Wolfram. Kirchbergicus Abbas duorum mo-	
Episcop. Havelberg. hic obit	43.	nasteriorum	27.
Monoculus	109.	Wolfsbach plexus	49.
Procurator Marchia	108.	Wormatiense colloquium	148.
oppida emit in Bohemia	103.		
quomodo acceperit & perdidit Du-			
catum Lützelburgicum	114.		
D.S. nuptia	115.		
interturbantur	ibid.		
in fraternitatem recipitur	116.		
Regnum Bohemiae declinat	119.		
is in terram sanctam	ibid.		

X.

X Enodochium S. Anna	36.
Mar. Magdalen.	38.
S. Elisabetha	78.
alia Isnac.	126.

Z.

Z Erbft (J. Christoph.) Superint. Isnac.	253.
Zigener	110.
Zollhoff	127.
in arcem Ducalem mutat	ibid.

F I N I S.

ERRATA.

Pag. 3. l. 20. leg. reliqua, & in marg. Attila p. 5. l. 14. Erckenbaldi p. 6. l. 13. leg. exque illo p. 11. l. 26. Reinhartsborn p. 16. ad l. 11. in marg. leg. mors pro mons, p. 17. l. 15. Romanæ, p. 18. l. 8. Dapiferos, l. 9. Vanre, l. 20. Slorhem, l. ult. in alleg. leg. Hortleder, p. 19. l. antepen. leg. Winzenburg, p. 21. l. 34. leg. ille, p. 22. l. 20. leg. F. à se emtam, l. 22. leg. Beuernfeld, l. 32. leg. arcem, p. 23. l. ult. leg. à Summa, p. 24. l. 1. in allegat. lege supra §. 12. p. 25. l. 7. leg. Orlamundana, l. 24. leg. juxta, l. 28. consanguineo, l. 3. in allegat. leg. monast. Gozec. p. 28. l. 1. in allegat. leg. è secundo pro à, p. 29. l. 2. margine, l. 16. mergar, l. 23. civit. l. 29. Accon, p. 30. l. 29. leg. MCXCI. p. 34. l. 24. steterat, p. 36. l. 35. Svvarrio, p. 37. l. 9. ~~in allegat. leg.~~ p. 53. l. 16. ~~à se em-~~ vos, p. 62. l. 7. fatam. p. 67. l. 19. leg. quem, p. 74. l. 7. leg. 30000. l. 30. Guttern, p. 82. l. 19. hæc erant verba mea: Deceſſiſſe fertur in ergastulo &c. Haſſiæ Princip. conjux, ſed vide nos infra §. 92. Quæ verba oblitus ille, ſcrupulum fecit lectori. p. 85. l. 33. ita lege: ut Erfurtenſes dicta loca &c. in feudum acciperent, p. 86. l. 26. Krimmelborn/ l. 34. ~~jur~~ / p. 90. l. 4. erben / p. 99. l. penult. leg. Wir / p. 104. l. 21. adde: Ludov. Mercken, p. 118. l. 2. leg. noſtris, p. 123. l. antepen. leg. Chriſtina, p. 176. l. 29. Flacianiſmo, p. 196. l. penult. eram pro coram, p. 234. l. 30. ſeu pro ceu, p. 240. l. 3. leg. anno, pro die, p. 253. l. penult. obſervatam, p. 255. l. 21. ſit, p. 262. l. 25. platanus.

62 (0) 22
CIA
BUSSONIS WATENSTEDII,
CANONICI HAMELENSIS,
CHRONICON
MINDENSE,

è tenebris sordibusq. suis erutum, notisq. illustratum,

ANNEXIS

WEDECHINDI DULDORPS,

VICARII,

IN EOSDEM PRÆSULES,

POEMATIBUS,

ac

ALBERTI FRYSCHMEDS,

DE POLLE,

IN EFFIGIES EORVM

DISTICHIS.

editum

CHRISTIANO FRANCISCO PAULLINI.

ANNO MDCXCVIII.

BUSSO WATENSTEDII

AD
MINDAM SUAM.

Sisto Viros ortu, factis, ex sanguine Claros,
 fidos Pastores, Minda, Patresque Tuos.
Vitas, excessus, studia, & cujuslibet acta,
 seu bona, vel mala sint, ordine dico tibi.
 Ecce, tuas cunas, etates, arma Virosque,
 en! tua fata, vel hæc dextra, sinistra sient.
 Ecce togamque sagumque tuum, tua funera, cedes,
 ecce tuas aras, claustra, scholasque tuas.
 Tetibi, Minda, dabo: potes hic te cernere totam,
 & velut in tabula, sacra, profana tua.
 Purus amor, dulci patriæ quem debeo, fecit,
 quod feci. Hoc signum candidi amoris erit.
 Excussi veteres chartas, antiqua registra,
 & quicquid docuit candida canities.
 Nil finxi aut temerè scripsi: veniamque petenti,
 si errans errantem duxerit, ipse dabis.
 Pura mihi mens est, quam si quis temserit, annon
 in nihilum totus *Busso* redactus erit?
 Si dignus videar, lege: sin; fac tu meliora,
 sum maneoq; tuus - - -

BUSSO WATENSTEDIUS.

UO EQUIDEM CHRONICA *Mindensia* VENEUNT, ALTERUM INCERTI

SINCERE LECTOR.

UO EQUIDEM CHRONICA *Mindensia* VENEUNT, ALTERUM INCERTI Auctoris, complectens res istius Ecclesiæ gestas ab anno Salutis DCCCLXXX. usque ad DCCCCCLXXIV. editum ab *Henrico Meibomio Seniore*, Academiae Juliae Historico diligentissimo; (a) alterum, idque brevius, etiam Anonymi à *Ioanne Pistorio*, Niddano, D. Ecclesiæ Uratislaviensis Præposito, & S. Cæs. Maj. Consiliario editum, annexis in fine triginta Privilegiis Imperialibus. Non ibimus inficias, hoc vel istud, imò utrumque, in membranis suis excussisse *Buffonem*. Certè diplomata à *Pistorio* divulgata, ut ipse fatetur, (b) eum inspexisse, varia indicant loca. Si tamen *Watenstedianum* hoc opusculum cum reliquis contuleris, fatearis oportet, clariùs, distinctiùs, copiosiùs & accuratiùs scripsisse eum. *Mindensis* fuit, *Pistoris* filius, quam conjecturam mihi facit *Henricus Svartius*, (c) Canonicus postea Hamelensis ad Visurgim. Scripsit sub *VVüllebrando Hallermundano*, Præsule XLIX. summo benefactore suo, excessit autem sub *Alberto Hojano*, cuius postremus vitæ annus, secundùm *Chron. Mindens. Meibomian.*, erat MCCCCCLXXIV. Quas schedas cum luce dignas iudicârunt eruditi Antiquitatum Studiosi, nefas duxi oblucri. Ardua res est, inquit *Reinerus Reineccius*, (d) summig. ingenii, historiam scribere, & qui eam præstant operam, præclare de omnibus merentur publicè. Est & hoc cum utilitatis fructu conjunctum haud pœnitendo, profecta ab aliorum industria id genus monumenta, si fortè lateant, proferre in lucem, quemq. inde contraxere situm, conveniente limâ detergere atque expolire. Ceterùm facile videbis, *VVatenstedium*, *Duldorpium*, (qui an Hamelæ seu Mindæ Vicarius fuerit, nescio,) & *Fryschmedium* Pollensem (quod oppidum cum Præfectura ad Visurgim

(A) 2

(a) vid. T. I. rer. Germ. à Nepote ejus edit. anno 1688. in fol. (b) in carmine suo ad Mindam, (c) in chr. Vallis Dæ ad ann. 1408. (d) in proœm. chron. Ditzmar, Merseburg. c. p.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

gim est, Electori Brunsvicensi subjectum,) coætaneos & familiares fuisse, qui uno eodemque tempore res Mindenses descripserunt & illustrârunt. Ausus cujuslibet laudandi. Singuli enim suæ servire voluerunt patriæ. Næ,
- - - pius est patriæ facta referre labor. (e)

Hæc nos delectat, ejusque rei tanta vis est ac tanta natura, ut Ithacam illam, in asperrimis saxulis, tanquam nidulum, affixam, Sapientissimus Vir (Ulysses) immortalitati anteposuerit. (f) Disticha verò in effigies Præsulum scripsit Jodocus Wittflor, quem vetus scheda ceu Poëtam, Musicum & Presbyterum mihi commendavit. Nec Marpachius tibi ingratus fuerit, licet fragmenta saltem catalogi dederit. Omnis antiquitas (judicio Fryschmediano) honoranda, uti parva, sordida & abjecta videatur aliis. Nec notulas aspernabere nostras, quas chartis hujusmodi inter legendum illino, sed patriæ forsan captus amore leges. Deus Te fervet! Scribebam Ferrarie Thuringorum antiq. fundatæ Salutis MDCXCVII.

(e) Ovid. L. II. Trist. eleg. I. vers. 322. (f) Cic. L. I. de orat. p. 313. edit. Sturm.

CHRO-

CHRONICON MINDENSE.

Cum jam *Carolus*, omnium Principum sublimissimus, ad maiorem Dei gloriam, duas Ecclesias Metropolitanas in Saxonia feliciter fundasset, alteram in *Offenbrugge* anno Domini *DCCLXXVI.* (a) alteram in *Selingstad*, translata inde primo *Ostervicum*, deinde anno *DCCCIX. Halverstadum*, (b) & de tertia maximè sollicitus locum anxie circumspiceret, fato sanè divino accidit, ut devictus nuper *Wedechindus*, Saxonum Princeps, tenebris adhuc immersus, castra Regis sub habitu mendicantis lustraturus, fortè in ipso Paschatis festo eum videret communicantem, inque consecrata hostia speciosissimum puerulum, diversâ tamen facie, mox hilari, mox subtristi apparentem, prout homines erant sacrâ cœnâ utentes. Quæ res miraculosa cùm nunciaretur *Carolo*, protinus *Wedechindum* ad se vocari juber, adductis etiam Sacerdotibus, qui grande hoc mysterium rectius ei exponerent, inque fide informarent. *Wedechindum* divinâ gratiâ illuminatum tædium cepit tenebrarum, rogavitq; *Carolus*, ut proprium ei largiretur sacerdotem, qui talia quotidie in conspectu suo perageret. Ita, aiebat Christianissimus Rex, dabo tibi, quod optas, dabo simul Episcopum, modò tu de opportuno habitaculo & vitæ necessariis ei prospicias. Eja, respondet novitius iste Christianus, castrum meum ad *Wisara me* & illûm commodè capiet. Sit ergo *Min* & *Din*. Hinc postea urbis *Mindin* nomen, cui *Otto M.* vocat. (c) Pulchrè *Osvvald*. *Bebelhusen*.

(A) 3

(a) Chron. tamen *Mind*. *Meibom* alibi habet ann. 771. *Stangefol. L. II. anal. circuli, Westfal. p. 89. ann. 788.* (b) Hæreo, an *Salingstadum* *Austrovico* sit antiquius. Dixitum potius, *Carolus* non tantum *Ostervici* seculi octavi anno octogesimo templum erexisse, sed etiam aliud longè augustius, ac amplissimis privilegiis munitum, Episcopali quoque dignitate auctum, vel sub occasum seculi VIII. vel circa exordium sequentis, *Halberstadii* condidisse. Conf. *Sagittar. Hist. Halberstad. §. 22.* Sequitur *Bulfo ehr. Mind. à Meibom. edir.*, quod Eccles. *Ostervicensis* anno 777. fundatam dicit, & post annos 40. translata in *Halberstadum*. At sic emergeret annus 32. à translatione. Quod si verò post annos 40. ista contigit, incidet in ann. 817. & *Ludov. Pium* (non *Carolus*, qui anno 814. *Aquisgrani* decessit.) habuisset autorem. (c) anno 961. Vid. latius hæc recitantem *Kranz. L. I. Metr. 9. & L. II. Saxon. c. 16. Braun. de civitat. L. IV. f. 39.*

CHRONICON MINDENSE.

*Heu mihi, quot rixas, sedes & bella paravit
 vox infausta meum, vox odiosa tuum.
 Illa tamen nostram peperit feliciter urbem,
 annon Minda meum denotat atque tuum?
 Servo meum, non tango tuum. Hac Mindensia fura
 sunt. Sic est in pace cuique suum.*

Jecit igitur Gloriosissimus Rex initia & fundamenta Ecclesiæ Mindensis in memoriam S. Petri, Apostolorum Principis, Sanctique Martyris Gorgonii, eo in loco, ubi stabat castrum *Wedechindeum*, anno Domin. Incarnat. DCCLXXX. (d) consecratæ postmodum à Leone Papa. Vix autem circumscripta erat area templi, & ecce niveus anser eandem perambulasse visus est, in quem *Stephanus Gloder* ita:

*Cur primò visus (memorable!) candidus anser?
 Doctor candoris & vigilantia erat.
 Qui vigilans & sincerus permanserit usque,
 ille mihi officio fungitur usque suo.
 Sis igitur semper vigilans; sis candidus: omnis
 in candore salus & vigilantia erit.*

Hanc Ecclesiam commisit primùm *Carolus* nobili Saxoni, doctrinâ, religione & miraculis etiam claro S. *Eremberto*, Viro omni honore digno, *deutchenwerthen*. (e) Amabile nomen! Alii *Erchanbertum*, *Herimburtum*, & *Hercumbertum* vocant. Ego in crypta aliqua legi olim:

HRMBTS SCS PTR i. e. *Herimburtus Sanctus Pater*.

Sit ut sit. Venerabilis erat Vir, qui magno zelo & singulari discretione gregem sibi in Domino commissum fideliter pascebat, nihil unquam negligens, quod ad boni Pastoris officium spectat. Fervor erat in populo, fervor in Pontifice, fervor in reliquo Clero. Inde multiplicatio seminis Domini. Quæ res mirificè affecit *Carolus* religionis amantissimum. Venerat aliquando mendicus, præter solum panem nil poscens amplius. Promisit *Erembertus* integrum pro eo, at disparuit iste. Num angelus tutelar, aliusve bonus fuerit, qui piam promptamque Viri simplicitatem pro ipso facto æstimaverit, alii judicabunt. Dolendum autem, Majores nostros in conscribendis Ecclesiæ actis parùm fuisse diligentes, aut si interdum aliqui fuerint seduli, in pulvere & sordibus chartæ eorum jacentes vel bello seu igne postea direptæ & consumptæ sunt. Hinc magna confusio. Veniam itaque dabit lector, si in recensione primorum Episcoporum abbreviavero.

Quan-

(d) Baronius, quem Dav. Chytræus sequitur, L. III. Saxon. p. 83., habet 785. (e) Vir devotus, & ratione vitæ incedens in omnibus mandatis Dei. Chron. Mind. Pistor.

Quantus verò recentis Ecclesiæ thesaurus, & quantum ejus ornamentum sanctæ reliquiæ, quorum catalogus satis longus est. Obiit *Erembertus* in vigilia *S. Medardi*, seu, quod alii scribunt, die *Primi & Feliciani* Martyrum ante *Carolus M.* Sequitur *HARTWARDUS*, *Hartwardus*, *Hartuardus*, II. *Hart-* seu *Hatuardus*. De quo licet annales nostri taceant, quis dubitaverit tamen, *wardus*, sancto suo officio eum satisfecisse? (f) Lucrum animarum & sanctæ religionis cura id unicum erat, quod tunc necessarium judicabant religiosi Episcopi, ab omni luxu, pompa, vanitate & fatuitate alieni, secus ac hodie fit, ubi cuncta dessemus in versa. Auxit gregem suum *Hartwardus*, ponens animam pro eo, & præluens vitâ doctrinâque. (g) Semper dixisse fertur: *nulla dies sine lucro*. O vox cælo digna! Interfuit solemnissimæ processioni sub adventum *S. Viti*, Martyris Lucani, in Corbeia Saxonica. Migrat ad Dominum ipso die *S. Eufemiæ Virginis & Martyris* Anno Domini DCCCXLI. (h)

THEODERICUS I. seu *Thiadricus*, fundator insignis monasterii III. *Theodo-* *Wunstorpiensis*, in honorem SS. *Cosmæ & Damiani* constructi. Assistit consecrationi Episcopali *D. Remberti*, Archi-Episcopi Bremensis, factæ annò Domini DCCCLXV. à *Luitberto* Moguntino. (i) Interfuit Synodo *Wormatiensi* anno DCCCLXVIII. Imperii Gloriosissimi Regis Ludovici anno XXVIII. Indiæ. I. (k) Palmâ martyrii tandem ornatus cum *Marquardo* Hilleshemensi in prælio apud *Ebbekstorp*, pugnans pro gloria Dei contra feros Nordmannos. (l)

WUOLFARIUS, devotus, prudens & circumspèctus Saxo, (m) dif- IV. *Wulf-* feminavit verbum Domini ferventer. Salus enim populi cura ejus summa. *farius*, Abiit ad gaudia nunquàm finienda in die *Nicomedis B. Martyris* anno Domini DCCCLXXXVI.

DRO-

(f) nam erat Vir insignis, sanctitate & religione præcipuus, *Kranz*, L. I. Metrop. c. 23. (g) Episcopi Turonens. in Concilio anno 813. alios inter hunc canonem quartum poluere: Sollicitè studeat unusquisque Episcopus gregem sibi commissum sacrâ prædicatione, quid agere, quid vitare debeat, informare. Et ipse Episcopus vitâ, habitu, formâ & conversatione sanctâ suis sit subjectis exemplum, ut juxta Dominicam vocem videant opera ejus bona, & glorificent Patrem Deum, qui in cælis est. (h) *Sebates*, P. I. Annal. Padeborn. ad ann. 841. refert excessum *Hathuardi*, & mox tamen ad ann. 854. (i) Idem ad ann. 865. (k) Subscripsit etiam foundationi monasterii Herisfensis ad fontem Netham, Diocesi. Padeborn. Idem l. c. ad h. ann. (l) *Kranz*, L. II. Metrop. c. 9. retur, omnes Saxonie Episcopos pro Christo cecidisse in isto prælio, quod commentum plerique recentiores amplectuntur. Vid. *Fabric*, L. II. orig. Sax. & *Spangenberg*, chron. Sax. c. 108. Conf. *Reutellii* Hilleshem. à nobis edit. §. 7. Putidæ fabulæ, quas de *Ferdeasi*, *Monasteriensis*, *Osnabregensis*, *Bremensis*, aliisque Præsulibus in hac acie cæcis blaterant. Dudo equidem Padebornensis anno 960. decessit. *Schaten* l. c. p. 304. & licet cum *Kranz*, L. II. Metrop. c. 106. *Luitharium* intelligas, ille tamen anno 885. adhuc vixit, teste diplomate Carolino apud eund. l. c. p. 193. (m) admirabilem vocat *Kranz*, L. II. Metrop. c. 27.

V. Drogo,

DROGO, *Drogos*, laudabilis Pater. Circa annum Domini DCCCXCVI. pia & opulenta Matrona *Hilleburgis*, cum sine mascula prole esset, consilio devoti Presbyteri *Folckiharti*, absente *Uffone*, marito, (erat ille in terra sancta) novem templa parochialia condidit, scilicet: (1) *Möllenbeke*, (2) *Segelhorst*, (3) *Dekeber*, (4) *Steenborg*, (5) *Osterysenberg*, (6) *Westerysenberg*, (7) *Honrade*, (8) *Völchem*, (9) *Sillingen*. Reverso demum conjugii obviam processit *Hilleburgis* dicens: euge! mi dilecte, ego in absentia tui novem peperì filias, quas omnes Deo donavi. Bene, dicebat ille, dotabo eas liberaliter, ut mei & tui vivant memores. Halce *Drogo* noster postea consecravìt omnes, (n) & monasterio in *Möllenbeke* multas decimas de suis contulit. (o) *Otto* ab Ostfalis ad Westfalos festinans annò DCCCCLII. Id. Jun., ad intercessionem *Ossenbruggensis* Episcopi *Drogonis* I., nostro monetam & mercatum publicum in *Wiedenbrügge* pro remedio animæ suæ concessit, ita, ut quicquid fiscus & pars regia inde obtinere poterit, sub potestate dicti jam Episcopi successorumque ejus ordinandum sit, vel in moneta, seu teloneo, aut in qualibet actione publica. Et nullus iudex de præscriptis rebus habeat ullam potestatem inquietandi, vel quicquam molestiæ faciendi. (p) Mortuus *Drogo*, ipso die S. Bonifacii Mart. & Episcopi.

VI. Adelbertus,

ADELBERTUS, *Adelyvertus*, *Adalbertus*. Si tempora, in quæ eum conjecerat Deus, inspicias, sanè fateberis, multa tulisse & fecisse pro Deo & Ecclesia sua. Nordmanni enim & Hungari Saxoniam devastantes non reliquerint *Mindam* illam. Interim nihil reperio de eo in fastis ecclesiasticis. Testantur tamen versus sequentes de rebus ejus bene gestis:

*Liberat Ecclesia, depulsis vulpibus, agrum,
nec jam Schismaticus vorat ovile lupus.*

*Non dubitat forti Pater obvius ire leoni,
maxillasq; graves inferuisse manus.*

Prudenti sat! (q)

Obdormivit in die Sanctorum *Vedasti* & *Amandi* Episcoporum. (r) Alii legunt *Germani* & *Vedasti*. (s)

VII. Bernartus,

BERNARTUS, *Bernarius*, iterum vidit Alemanniam ab Ungaris depopulatam, at vidit etiam eos propè *Mörseburgum* cæsos. (t) Quid in tantis face-

(n) Id. L. III. Metrop. c. 8. Si autem hæc anno 896. facta, qui præesse cœperit sub ann. 800? Bucelin. Germ. sacr. P. I. p. 30. B. (o) de 120. arariis, Chron. Mind. Meib. T. I. ter. Germ. script. p. 558. (p) At idem *Otto* eod. anno & die *Drogoni* I. *Osnabrugensi* eadem privilegia dedit, Erdmān. Chr. *Osnabrug.* T. II. Rer. Germ. Meibom. p. 203. Diploma dabit *Schaten*. l. c. ad ann. 952. ut Autores nomina *Drogonum* considerint. (q) tempora sua magna cum laude petegit, Kranz. L. III. Metrop. c. 13. Versus hos Chron. Mind. Meibomii ad *Landwardum* refert. (r) ita chron. utrumque *Mind.* à *Pistor*, & *Meibom.* edit. (s) *Kranz.* l. c. (t) Vid. diss. M. Hulsii de *Henrico* Aucupe *Hungaror.* propè *Marrisburg.* Vi-ctore Lipf. edit.

faceret angustis, nisi ut suos ad preces, jejunia & suspiria hortaretur: (u) Vires decrepiti *Adalgarii* *Bremensis* una cum aliis, strenue supplevit & magno cum fervore. (vv) Etenim *sanctus & electus* *Bernart* fuit *septimus* *heros*. Virasiam fecit *S. Magni* *luce*.

LIDARIUS, *Liidarius*, *Liutharius*. Sub quo *Helleburgis*, nobilis & VIII. *Li*. devota Matrona, fundat cœnobium in *Vubeke* in memoriam *S. Joannis Bapti-* *darius*, *sa*. Variâ sorte rotatum. Biennio exacto Hungari irrumpunt & devastant: annô MCCXXXIV. ab igne destructum est, & post XX. annos, operâ duorum Episcoporum *Mindensium*, instauratur & consecratur. Tunc ipso consecrationis die duæ clarissimæ stella circa meridiem, cum stupore omnis populi, super monasterium ceciderunt. (x) Monasterium in *Overnkerken* incensum dejectumque ab Hungaris, & CXXX. Sanctimoniales cum Clericis & famulis occisæ in die *Felici* & *Adaucti* Martyrum Anno Domini DCCCCXXXVI. jacuitque diu in ruina sua, donec *Mervvintha* ex suo patrimonio reedificaret, & pristinum famulitium Deo ibi redderet. Denuò tamen post concrematum reparatur ab Episcopis *Mindensibus*. (z) Obiit in vigilia *Pantaleonis B. Martyris*.

EVERGISUS, *Ebergisus*, obiit in die *S. Lucæ Evangelistæ*. Optimè IX. *Evergi-* præfuit. (a) Quæ dixit, fecit ipse. Bene dixit, bene vixit. (b) Utinam *sus*, hoc omnes facerent. At quàm pauci hodie vestigia premunt Christi. Nihil pestilentius est impio Pastore & cum scandalo vivente.

HELMWARDUS, *Helinwardus*, *Helmyverdus*, Monachus Ordinis X. *Helm-* *Benedict.*, dubitans de consecratione majoris templi annô DCCCCCLII. *wardus*. *Dudonem* *Padebornensem* & *Drogonem I. Ossenbrugenensem* *Mindam* evocavit ad dedicationem basilicæ hujus in honorem Sanctorum *Gorgonii*, *Laurentii* & *Alexandri* Martyrum. Valedixit nobis anno Domini DCCCCLVIII. die *S. Valentini Martyris*.

LANDWARDUS, *Landovwardus*, (c) electus anno DCCCCLVIII. XI. *Land-* Hic primus omnium ab *Ottone M.* jura & regalia obtinuit, & baculum de *wardus*, *pretioso ligno*. (d) Afferebat Genitoris Antecessorumque Regis scripta, in
(B) qui-

(u) à *Bucelino* igitur l.c. vocatur *Vir Sanctus*, (vv) Vid. *Adam*, *Bremens.* L.I.H.E. c.42. (x) *Kranz*, L.III. *Metrop.* c.24. (z) Idem l.c. (a) relinquens Ecclesiam in bono statu, & cum augmento gloriæ mutavit ille stationem. Id. lib. cit. c. 27. (b) O Domine, exclamat *Autor libri*, cujus titulus: *Stella Clericorum super Eccles. Rom.*, tui Pastores mutati sunt in tonsores, agni in lupos, defensores in dissipatores. Qui debebant esse sobrii, quotidie sunt ebrii. Qui Prælati Pilati, casti incesti: qui Pastores, seductores. Vox quidem est vox *Jacob*, manus autem manus sunt *Esau*. Hi sunt, de quibus Christus inquit: Dicunt, & non faciunt. Similes sunt fabricatoribus arce *Noæ*, qui tamen in ea non servati sunt: & statuis mercurialibus, quæ aliis viam monstrant, quàm ipsæ nesciunt, nec ambulant. (c) *Bucelin.* vocat *Landvargum*. (d) ebeao *Kranz*, L.III. *Metr.* c.33.

quibus continebatur, quatenus ipsi Ecclesiæ *Mindensis* res cum omnibus in ipsis rebus consistentibus, sub suo receperint *mundeburdo*, præcans mansuetudinem Imperialem, ut hoc ipsum cum consensu illius fieret. *Otto* igitur ob amorem Dei & remedium animæ suæ, ac pii Genitoris sui, reliquorumque Antecessorum suorum, ita fieri decrevit, mandans, ut nullus iudex publicus, vel quilibet ex judiciaria potestate in Ecclesias aut loca, vel agros, seu reliquas possessiones Ecclesiæ *Mindensis* (quas nunc infra ditionem Imperii legibus possidet, vel deinceps in iura ejus pietas divina voluerit augeri,) ad causas judiciario modo audiendas, vel freda exigenda, mansiones, vel paradas faciendas, aut fidejussores tollendos, aut homines ipsius Ecclesiæ contra rationem distringendos, nec ullas redhibitiones, vel inusitatas occasiones requirendas ullo unquam tempore ingredi audeat, vel ea, quæ supra memorata sunt, penitus exigere præsumat: hominibus quoque famulatum ejusdem monasterii facientibus, qui Saxonice *Malmann* dicuntur, prædictum *mundeburdum* & tuitionem suam constituit, ut etiam coram nulla judiciaria potestate examinentur, nisi coram Episcopo, aut Advocato, quem ejusdem loci Episcopus elegerit: quicquid verò fiscus exinde sperare potuerit, pro æterna remuneratione dictæ Ecclesiæ ad stipendia pauperum & luminaria concinnanda concessit. Ipse autem Episcopus cum omnibus rebus suis fideliter pareat Imperiò, & sub ejus ac Cæsaris consistat defensione. Insuper licentiam dedit FF. eligendi Pastorem inter se, qualemcunque voluerint, modò vita & moribus probus habeatur. *Liutulfus* (d) Cancellarius ad vicem Brunonis Archi-Capellani recognovit. Dat. VII. Id. Anno DCCCCCLXI. Ind. V. annò Regni Serenissimi Regis Ottonis XXII. Actum *Burchem* (e) in Christi nomine feliciter. Amen. Anno Domini DCCCCCLXXIV. Presbyter *Mandradas* (f) *Lübbeckegorve* (g) cum omnibus pertinentiis Ecclesiæ *Mindensi* donavit, confirmante id *Ottone II.* Imp., qui denuò antiqua privilegia in universum innovavit eodem anno, (h) quò etiam decessit *Landvvardus* die SS. Cosmæ & Damiani XVI. regiminis sui. Sub eo erigitur cœnobium *VValsford* in honorem S. Joh. Baptistæ. (i)

*Præsul Landvvardus moribus redolens quasi nardus,
gregem non tardus servat vigilans quasi pardus,
carnem castravit, hostem, mundum superavit.*

his

(d) rectius Liutulfus, i.e. Ludolfus. (e) Kranz, l.c. habet Forchem, alii legunt Burchheim (f) Wandradus, (g) chr. Mind. Meibom, intelligit Lübbecke, elegans Diœces. Mindens. oppidum. Non dabat Mandradus totum pagum *Liedbetegorvi*, (sic enim scribit Otto I.) sed talem proprietatem, qualem ipse in hoc pago & comitatu Bernardi quoquo modo in proprium acquisiverat. De pago autem *Liedbetegorvi* vid. Meibom. de pagis Saxon. (h) vid. diploma Mind. à Pistor. edit. num. 7. (i) Kranz, l.a.

*his bene peractis conscendit ad agmina lucis,
famelicis pavit, sitibundis pocula lavit.*

MILO, insignis Præsul, à Deo nobis datus, (k) successit anno Domi- XII. MILO,
nicæ Incarnation. DCCCCLXXIV. & omnia ad Dei gloriam & utilitatem
Ecclesiæ direxit fideliter. Eodem anno **Otto II.** privilegia & immunitates,
ut *Landvardo* ab **Ottone M.** factum, innovat, approbat & confirmat, sub-
scribente literas *Willigiso* vice Radberti Archicapellani. Dat. XII. Kal. Aug.
indict. I. anno regni Domini **Otonis XIII.** imperii VI. Actum Aquisgrani.
Biennio post ab eodem **Ottone II.** Ecclesia nostra *Providentia Imperiali* spe-
cialiter commissa bannum regium accipit, & licentiam *monetam macellumq;*
publicum construendi. Donavit igitur Rex continuæ devotionis Episcopi
fidelitatem attendens, & ob reverentiam Sanctorum, mercedisq; futuræ
gratiam, bannum suum teloneumq; & quicquid hactenus ad Regiam po-
testatem pertinere videbatur, sic omnia in jus & dominium Ecclesiæ hujus
de suo jure & dominio transfundens, ut pro animæ ejus remedio unus
Presbyter talem præbendam, & quisque Fratrum in eodem monasterio (ita
priscâ voce appellat) Deo famulantium ordinatus accipiat nunc & in per-
petuum. **Egbert.** Cancellar. ad vicem *Willigisi* Archicapellani notavit. Dat.
XIV. Kal. April. anno DCCCCLXXVI. Indict. III. anno verò Regni Domini
Otonis XVI. Imperii X. Actum Threcke. **Otto III.** ob devotum servitium
Milonis, quod pio animo Regi sæpius exhibuit, foresta *Huculinhago* & *Stoi-
ringervald*, nec non ob interventum & comprobationem *Bernarti* Ducis,
& fratris sui *Luigeri* & *Ailhardi* Comitis, aliorumque comprovincialium,
silvam *Santal*, quantum ex occidentali parte fluminis *Wesera* sui Episcopa-
tus spatium comprehendit, eâ videlicet dedit ratione, ut nulla deinceps
persona, magna vel parva, in prædictis forestis, aut silva, venari seu capere
præsumat aliquam feram, seu bestiam, sine licentia *Milonis*, *honorandi Præ-
sulis*, (tanto maectatur titulo,) ejusque successorum. *Hilдеболдus* Episcopus
& Cancellarius *Willigisi* Archi-Episcopi recognovit. Dat. V. Id. Sept. A. D.
DCCCCXCI. Indict. V. anno autem tertii *Otonis* regnantis VIII. Actum
Brandenburg. Vixerat hactenus devota quædam virgo *Therwyf* (l) in ca-
stro & monte *Wedegonis*, piis contemplationibus perpetuò dedita, cujus vitæ
simplicitate & sanctimoniâ plures allectæ Virgines eandem sibi eligebant,
ut tandem spectabile fieret Collegium, omnes secundum regulam S. P. *Be-
nedicti* rigidè viventes. Hoc castrum *Milo*, cum consensu *Otonis III.* anno
DCCCCXCII. [vel tamen sequente, (m)] in pulcherrimum monasterium
Sanctimonialium (n) commutavit, eandem regulam profitentium. Idem
(B) 2 Episco-

(k) sidus Episcoporum Saxoniorum, Schæfer. P. I. annal. Paderborn. ad ann. 999. & lu-
men seculi sui, Kranz. l. c. 47. (l) Therwyf, (m) alii habent 994. (n) Kranz. l. c. Mo-
nachorum putat.

Episcopus autor est præbendarum S. crucis in Ecclesia *Mindensi*, aliarumque rerum. (o) Mortuus demum anno DCCCXCIX. die B. *Eleutherii* Episcopi, (p) Episcopatus sui xxv.

XIII. *Raimundus*,

RAIMUNDUS S. bonus Pastor, (q) cœnobium in monte *Vvedegonis* à pio Prædecessore fundatum, ob varias incommoditates, (r) anno MLV. (s) in honorem Sanctissimæ Virginis & B. *Blasi* Episcopi, *Mindam* transtulit, bonâ quidem intentione, at successu non optato, cum religio aliquid passa sit detrimenti. Annus obitus ejus dubius est. Mortuus tamen dicitur in vigilia S. *Dionysii* Episcopi & Martyris.

XIV. *Theodericus II.*

THEODERICUS II. laudabilis Antistes. (t) Cui *Henricus* Sanctus anno MIX., ad exemplum Antecessorum suorum, omnia privilegia solenniter confirmat, *Güntero* Cancellario, vice *Willegisi* Archicapellani, recognoscante. Dat. IV. Idus Mart. indict. vi. A. D. MXX. anno verò Domini *Henrici* II. Regnantis VII. Actum *Drutmanniæ*. Obiit A. C. MXXI. die S. *Juliani* Martyris, Pontificatus sui xvi. (u)

XV. *Sigebertus*,

SIGEBERTUS multa Ecclesiæ suæ contulit bona, privilegia & ornamenta. Adiens enim hic Præsul Venerandus Regalem supereminentiam *Conradi* II., interventu cunprimis conjugis suæ *Gisilæ*, nec non *Aribonis* Moguntini, *Pelegrini* Colonienfis, *Hunfredi* Parthenopolitani, & *Unyvan* Bremensis, Archiepiscoporum, *Brunonis* Augustensis, & *Viggeri* Ferdensis, Episcoporum, *Bernarti* Ducis, *Sifridi* & *Hermani*, Comitum, prædium quoddam, *Kemnum* dictum, in pago *Valim*, in Comitatu *Dancimari* Comitis, donari sibi atq; mancipari rogavit. Quod etiam *Conradus* faciens, cum omnibus suis pertinentiis, mancipiis, agris, pratis, silvis, molendinis, aquis, aquarumve decursibus, exitibus & redditibus, cultis & incultis, acquisitis & acquirendis, ante altare S. Petri & S. *Gorgonii* Martyr. manu ad manum S. *Mindensi* Ecclesiæ donavit, & in proprium tradidit, subq; mundiburdium ac defensionem suam suscepit. *Odalricus* Cancellarius vice *Aribonis* Archicapellani recognovit. Dat. IV. Non. Maj. indict. vii. anno MXXV. anno Domini *Conradi* II. Regis I. Actum *Ratispone*, A. D. MXXVI. (vv) in honorem S. *Martini* Episcopi fundavit monasterium in urbe *Minda*: ceperat etiam claustrum S. *Mariae*. Sequenti anno, und cum Venerabili Episcopo Augustano *Brunone*, *Conradum* Salicum humiliter adiit, obsecrans, ut talia bona, qualia ipse in prædiis, mancipiis utriusq; sexus in dominationibus, nec non in ceteris utilitatibus, habet quæ sita ad monasterium

(o) item stubam & fornacem constituit, & pulcrum plenarium. In isto sculpti habentur versus, B. *Gorgonio* oblatis: Sit tibi, *Gorgoni*, liber hic, rogo, valde decori,

Ornari Milo quem fecit Episcopus antro,

Chron. Mind. Meibom. (p) utrumq; *chron. Mindens.* habet ann. 996. consentiente *Bucelino* l. c. (q) V. egregius, *Scharen* l. c. ad ann. 999. (r) propter æris, nebulæq; & venti intemperiem ac turbationes, *chron. Mindens. Meibom.* & *Pistor.* (s) istud *chron.* habet 1009. (t) V. etâ ætate egregius, *Scharen* l. c. ad ann. 1022. (u) 18. ann. Mens. 4. & 2. dies habent citata *chron. Mindens.* (vv) non ad 1036. ut *chronica Mindens.* volunt,

rium in *Minda*, & in usum fratrum, sub canonica regula inibi Deo servientium, noviter ab illo in honorem *S. martini* Confessoris constructum, per Imperiale præceptum stabiliret & conservaret. Quorum petitioni pium iustumque assensum præbens, ob interventum ac petitionem *Gisela* Imperatricis Augustæ, & amantissimæ suæ prolis *Heinrici* Regis, nec non *Arabonis* Maguntini, *Philigrini* Colonienfis Archiepiscoporum, hæc prædia *Egisberon*, *Kommin*, *Nigenborg*, *Schvrenorden*, *Hiltivvardingahusen*, in villis verò *Bracha* & *Folchardesdorfa* II. mansos cum omni silvatica utilitate, & Ecclesiam unam in vico *Grecini* & V. mansos *Ungilnbach*, mansum unum & in *Ratherisdorf* omnem decimationem vini, duos mansos in *Ubhusen*, in *Wolnatingahusen*, V. mansos in *Dribura*, unum mansum in *Stochein*, duos mansos in *Lent*, unum mansum ab Episcopo *Sigeberto*, quæsitæ, vel quæ postmodum divinâ adjuvante clementiâ acquisierit, exceptis his prædiis, quibus antea Ecclesiam Dei locupletavit ad monasterium, quod ipse *Minda* in honorem *S. martini* à fundamento locavit, & in usum FF. inibi Deo famulantium stabilivit atque confirmavit, eâ videlicet ratione, ut nec ipse, nec ullus successorum suorum potestatem habeat hæc eadem bona data, vel in posterum danda, à prædicto monasterio alienare, vel milites suos inde beneficiare, vel in aliquid aliud in commune Fratrum commodum commutare. Si quis autem Episcopus, absque eorum consensu & collaudatione, eadem bona abalienare, vel militibus suis in beneficium dare, vel in proprium usum transferre voluerit, ipsi fratres ad Nos nostrosque successores refugium habeant. *Odalricus* Cancellarius vice *Aribonis* Archicapellani recognovit. Dat. Idus April. indict. x i r. anno Mxxix. anno Domini *Conradi II.* Regnantis V. imperii verò tertio. Actum *Regenspurg*. Idem Imperator anno eodem eidem *Sigeberto*, etiam ob interventum & petitionem *Gisela* Imperatricis, *Heinrici* Regis, & *Brunonis* Augustensis Episcopi, silvam quandam sitam in proprietate prædiorum Ecclesiæ *Mindensis* in pago *Entergerri* in comitatu *Bernarti*, (x) & fratris sui *Ditmari*, ceterorumque civium in eadem silva utque modo communionem venandi habentium, in silvis, campis & paludibus inter flumina *Osterbeck* & *Alerbeke* utque in medium flumen *Vermenem*, & inde usque ad *Nortsublere* campum ad curtem pertinens, *Sulegon* nominatam, forestari concessit, & banni sui districtu circumvallavit, eâ videlicet ratione, ut nemo ulterius in eodem foresto, sine Episcopi successorumque suorum licentia, potestatem habeat venandi, sagittandi, retia aut laqueos ponendi, aut ullo ingenio feras decipiendi, quæ merito sub iure banni continentur. Si quis autem hactenus Imperiali præcepti temerarius violator extiterit, sciat, se Episcopo & suo Advocato banni nostri summam compositurum. *Odalricus* Cancellarius

(B) 3

vice

(x) Bernhardus, ejusque frater, erant ex familia Billungana, *Bennonis* filii, (ita cum *Adamo* *Bremensi*. l. 1. c. 14. vocamus,) non *Bernhardum*, cum *Bernhard* & frater ejus *Herman* Ducis nepotes fuerint.

vice Aribonis Archicapellani recognovit. Dat. III. Kal. April. indict. XII. anno MXXXIX. anno Domini Conradi II. Regnantis V. Imperii verò II. Actum Ratispone. Idem Imperator anno MXXXI. omnia privilegia ab aliis Imperatoribus data confirmat, datus in super *bannum, moneta, teloneum & macellum publicum*. Odalricus Cancellarius ad vicem Aribonis Archicapellani recognovit. Dat. XII. Kal. Maj. indict. XIII. AD. MXXXI. anno autem Domini Conradi II. Regnantis VII. Imperii verò V. Actum Noviomago. Idem *Conradus* anno MXXXIII. *Sigeberto* quoddam forestum sui scilicet juris forestari fecit. Incipit autem hoc forestum, ubi *Linderinus* flumen *Wesera* influit, & sursum contra ejusdem rivi decursum usque ad villam *Liusa* dictam, ad illum locum, ubi *Luzilurfontis* influit *Lumme*, & sursum contra illius rivi decursum usque ad villam *Halle* dictam ad illum locum, ubi publica strata iter super ipsum præbet rivum, & in ipsa publica strata, usque ad locum *Puregritte* dictum, ubi terminus est parochiarum *Mindensis* Ecclesiæ & *Hillesheimensis*, & inde per directum usque ad *Wabeche* fluvium, qui prædictos discernit Episcopatus, & sursum contra illius rivi decursum usque ad cacumen montis *Vogilari* dictum, & per totum ejusdem montis occidentale cacumen contra villam *Rena* dictam, & inde in fluvium *Wesera*, & per ejus descensum medium usque ad illum locum, ubi prænominatus *Linderinus* id ipsum influit flumen. *Borchardus* Cancellarius vice *Pardonis* Archicapellani recognovit. Dat. VI. Idus Julii AD. MXXXIII. Indict. I. anno Domini Conradi II. Regnantis IX. Imperii verò septimo. Actum Merisburg. Habebat *Conradus Saliquus* solennem curiam *Minda* in platea *Kampe* dicta, (y) ubi anno MXXX. *Adolfum Santerselevium* [non *Salingleben* (z)] primum Comitem *Schauenburgicum* creavit. (a) Quam dignitatem operâ *Sigeberti* nostri obtinuit. (b) Donavit in super Ecclesiæ calices & thuribula argentea, & plenaria novem cum diversis materiis variè intus depicta, exterius verò pretiosis lapidibus auroque & argento exornata. (c) Obiit honorabilis Dominus (d) anno MXXXVI. die *Gereonis* Martyris, sepultus in monasterio, quod fundarat, *Martiniano*.

BRU-

(y) chron. Mind. utrumq; (z) Kranz. I. VIII. Sax. c. 26. & I. III. Metrop. c. 47. Dav. Chytr. L. I. Saxon. p. 87. Spangenberg. chron. Schauenburg. L. I. c. 4. (a) Vid. not. Meibom. ad Lerbæcii chron. Schauenburg. c. p. & Bangert. not. ad L. I. chron. Slav. c. 36. p. 91. In his temporibus ad eundem Conradum Imp. in *Minda* venerunt Domini de *Santenslewe* de Diocesi *Magdeburg.* tempore *Sigeberti*, Episcopi *Mindensis*. Et *Adolf*, Vir strenuus, fidelis atque prudens, *urticarum montem* (*Nestelnberg*) in feudum recepit, & factus est Camerarius Episcopi castrum *Schorvenburg*, seu speculationis fundavit, ab Imp. prædicto Comes creatus & investitus est. Erdman. chron. Osnabrug. p. 206. (b) Vid. Gobelio. Person. cosmogr. tr. VI. c. 53. (c) desumpta hæc ex utroque chron. Mind. cit. (d) Deo & hominibus acceptus, chr. Mind. Meibom. Conrado Imp., ob virtutum æstimationem, percreatus, præclaræque de sua Diocesi meritis, Schæten. P. I. annal. Padeborn. ad ann. 1036.

BRUNO, nobilis Saxo, (e) Canonicus antea Magdeburgi primarius, (f) & Conradi II. Cancellarius, rerum potitur anno MXXXVII. ex vetustissima *Santerslebi* familia ortus, omni curâ & amore amplexatus est Ecclesiam, cultum divinum ubiq; amplificando, bona & redditus sacros, Fratrumq; suorum præbendas de bonis suis paternis fideliter augendo; erga pauperes liberalis, erga omnes humanus & officiosus, optatus & religiosus Pater. (g) Monasterium B. *Mariae à Sigeberto* Prædecessore inceptum consecravit & contumnavit feliciter. *S. Martino* autem, aliisq; in Dicecesi sua, contulit plurima, ut ubiq; amorem & beneficentiam stillent vestigia ejus. Anno MXXXIX & MXLIX. *Henricus, Niger* dictus, jura & bona Ecclesiæ confirmat, *Theodorico* Cancellario, vice *Bardonis* Archicapellani literas istas recognoscente. Dat. X. Kal. Jul. anno MXXXIX. indict. VII. anno *Henrici II.* ordinationis XI. Regnantis autem I. Actum Anternacho. Has verò *Vvintherio* Cancellario, vice *Bardonis* Archi-Cancellarii, recognoscente. Dat. XIII. Kal. August. anno *Henrici III.* Regis II. ordinationis XX. regnantis quidem X. imperantis autem II. Actum Mindæ. Anno MXLII. de suo patrimonio construxit monasterium in ripa *Vilurgis* extra muros, in *Insula* dictum, in memoriam *S. Mauricii*, Magdeburgensium Patroni, memor adhuc beneficiorum illis acceptorum. Cumque cum *Brunone*, Comite *Walbeccensi*, (h) & *Sidago*, Abbatibus Bergensibus, familiariter vixerat, & laudabilem eorum disciplinam coram viderat, ex eorum cœnobio *S. Joannis* primos monachos Ord. *Benedicti*. vocare voluit. Primus Prælati erat *Meinvvartus*, Vir bonus & doctus. (i) Ut verò fideles animas alacriores & liberaliores existerent in adjutorium cœnobii hujus *Mauritiani*, ex thesauro gratiæ Omnipotentis Dei perpetuas indulget indulgentias secundum sequentes literas: *Bruno*, D.G. S. Mind. Eccl. Episcopus, omnibus & singulis Christi fidelibus, tam præsentis, quam futuri sæculi literas has audituris, lecturis, vel visuris, salutem in Domino sempiternam cum sincera caritate. Notum sit caritati vestræ, quòd ex motu proprio ad majorem Dei gloriam, & fidelium animarum salutem, nec non incrementum & adjumentum monasterii, à nobis fundati in *Insula*, in honorem Dei & *S. Mauricii*, indulgemus & concessimus perpetuam indulgentiam, indulgemus eam & concedimus omnibus & singulis, quicunq; in primariis & solennibus festis *Nativitatis Domini, Paschæ, & Pentecostes*, item in omnibus festis solenniioribus *Gloriosissimæ Dei Matris Virginis*, nec non in festo *S. Mauricii & S. Laurentii* Martyris, nec non *S. Benedicti*, in vera humilitate, & devotione ad prænominatū

mona-

(e) ex illustri familia Saxo, profatus, Meib. in chr. Bergensi p. 15. in Archi-Diceces. Magdeb. chr. Mind. Meibom. Ekberto Marchioni consanguinitat. propinquus, Id. chron. Rev. & Illustris Pater & Dominus *S. Bruno* fuit ex Marchionum Brandenburgensium sanguine ortus, pervigil Dominici gregis custos, chron. Osnabrug. Erdman. p. 207. (f) non ex monasterio Magdeb. assumptus, Buchn. l. p. 30. B. sed choro Magdeb. Ecclesiæ, Kranz. l. V. Met. c. 21. (g) Vir præstantissimus, Id. l. c. (h) quædam sedes fuit in Holdlandia prope Helmstadium ad fl. *Alaxim*, (i) Conf. Meibom. chr. Bergense p. 15. seq.

monasterium sacra & spiritalia beneficia cupientes, accesserint per octo integros dies, & verè contriti confessi fuerint, & præterea ad idem monasterium conservandum, ampliandum, instaurandum, vel quòvis piò modò defendendum & exornandum, quisque pro facultatibus suis, pias elemosinas liberaliter in vera caritate dederint aut miserint, & omni, quò poterint, promoverint modo, Nos de misericordia DEI confisi, XL. dies & unam Kate-nam de injuncta eis pœnitentia singulis annis in perpetuum misericorditer relaxamus. Minden anno Domini MXLIV. in vigilia S. Benedicti. Anno MXLVI. consecravit monasterium in *Kamnaden*. Ut verò vexatio majorem daret intellectum, (k) *paralyti* tactus, ut per quinquennium nec manus nec pes officium suum faceret, sed latus in sella de loco in locum. Patientia tamen omnem ægritudinem in spe & silentio tulit. Reddidit Deo animam cum fama sanctitatis anno MLV. (l) Die S. Scholastica Pontificatus sui XVIII. expectans adventum Domini apud *Insulam* suam.

Condidit hoc templum, quem claudie, Bruno, sepulcrum,

Præful, honor patrie, lumen & Ecclesie.

Idibus in quartis Februi caligine mortis,

Id cinis in cinerem: Da Deus huic requiem.

XVII. Engelbertus. *ENGELBERTUS*, seu *Egilbertus*, (m) è Bojaria nobilis, Canonicus antea Papenbergensis, devotione, modestia & puritate vitæ totam Ecclesiam illustrans, (n) idè infimis & summis carus. *Heinricus* sanè IV. precante Matre ejus *Agnete*, ob fidele servitium amici sui *Annonis*, Archiepiscopi Colonien-sis, prædium quoddam, *Losa* dictum, situm in *Pagalso*, in Comitatu *Bernarti*, cum utriusque, lexus mancipiis, ædificiis, terris cultis & incultis, pratis, pascuis, silvis, venationibus, aquis, aquarumve decursibus, viis & inviis, exitibus & redditibus, quæsitis & quærendis, & cum omnibus ad idem prædium perti-nentibus, ad monasterium, i. e. Ecclesiam *Mindensem*, tradidit liberaliter, *Vvantherio* Cancellario vice *Leopoldi* Archicapellani recognoscente. Dat. V. Mart. anno MLVIII. Indict. XI. anno autem Domini *Heinrici IV.* Regis or-dinantis IV. Regni II. Actum *Mindæ*. Idem Imperator privilegia, bona & jura S. *Mindonensis* Ecclesiæ, more aliorum, confirmat, *Geveharo* Cancellario, vice *Luitpoldi* Archicancellarii, recognoscente. Dat. VI. Kal. Aug. anno MLIX. indict. XII. anno autem ordinantis *Henrici Regis IV.* (VI.) Regni II. Actum *Polide*. Sub eo tota Ecclesia *Mindensis* cum urbe anno MLXII. die S. *Vincentii* Martyris, præsentis & spectante *Heinrico IV.*, concremata est, cum omnibus ornamentis & donariis, ac reliquiis, quotquot unquam pii Reges & aliæ fideles animæ contulerant. Hinc *Heinric. IV.*, ob interventum & peti-

tionem

(k) Dominus vas electionis suæ in camino tribulationis jussit probari & purgari. *Krantz*, l. c. & *chron. Mind. Meibom.* (l) 1056. idem *chron.* habet, (m) etiam *Eilbertus*, vid. *Cor-beri* dissert. de Goslar, c. 4. §. 23. (n) Pontificalis modestiæ Vir, ætate & vitæ innocentiâ admodum laudabilis & venerandus, *chr. Mind. Meibom.*

tionem fidelium suorum, scilicet *Annonis* Colonienſis, *Adelbarti* Hamma-
burgenſis, *Engelharti* Magadaburgenſis ArchiEpiscoporum, ac *Burchardi*
Halverſtadenſis Episcopi, & maxime ob jure & fidele ſervitium *Egilberti*
noſtri, eidem Eccleſiæ curtem *Lashuggeri* (o) vocatam, in pago *Angeri*, (p)
in Comitatu *Ottonis* Ducis, ad reſtituendum ex incendio hoc damnum, cum
omnibus appendentiis, rebus & utilitatibus in proprium tradidit, eâ videlicet
ratione, ut prænominata Eccleſia hoc Regiæ munificentiae donum, omnium
mortalium contraditione remota, perpetualiter poſſideat, & æternæ beati-
tudinis præmia tam *Heinrico* Regi, quam Parentibus ſuis fidelibus, vivis ſeu
deſunctis, obveniant. *Fredericus* Cancellarius, vice *Segfredi* Archicancel-
arii recognovit. Dat. XVI. Kal. Aug. anno MLXIII. indiſt. I. anno autem
Heinr. IV. Reg. ordin. III. Regni verò VI. Actum Goſlarie. (q) In hoc in-
cendium ita *Paul. Nottelborg*:

Si rigida mentes, ſpirent ſi templa teporem,

Subdit iis magnas mox Deus ipſe faces:

Aſtra quid incuſas? quid ferrea fata? quid ignem?

Quid calum memoras? maxima culpa tua eſt.

Hinc iſta lachryma! Deus eſt, ut feceris ipſum,

Eſt durus Pater, eſt blandus itemq; Pater.

Ite boni, atque pias lacrymas aſſundite flammis,

Sic leſi extinctus Numini æſtus erit.

Anno MLXXI. Eccleſia hæc ab *Engelberto* & *Rudolfo* Episcopo Schleswi-
cenſi in honorem S. Trinit., S. crucis, B. Virginis, omniumque Sanctorum,
denuo consecrata eſt. Idem *Engelbert.* Eccleſiam fori S. *Joh. Bapt.* igne etiam
deletam ex bonis opulenti civis Mindenſis reſtauravit. Sedit ipſe annis
XXV. Menſ. VIII. dies XIX. mortuus anno MLXXX. in craſtino S. *Andrea*
Apoſtoli, (r) humatus in templo *Martiniano*, (s) (cui multa contulerat,) in
choro juxta Anteceſſorem ſuum *Sigebertum*.

REINWARDUS, *Raymundus*, canonicè quidem electus erat, at *XVIII. Rein-*
Folckmarus, Canonicus antea *Hilleshemensis*, connivente *Heinrico* Rege, mul-
tas ei faciebat moleſtias. Hic enim, operâ cognatorum ſuorum potentium,
volebat ingredi in ovile contra præceptum Domini. (t) Sed contra niſus
ille. Regnavit uſque in annum MLXXXIX. in craſtino B. *Matthæi* Apo-
ſtoli. (u) FOLCK-

(o) Chr. *Schaumburg*, *Lerbecii* legit: *Lezingehrn*, chr. *Oſnabrug.* *Erdmann.* *Lezeriogen.*
(p) Bene explicat hunc *Meibom.* de pagis Saxonie. T. III. *Rer. German.* p. 97. ſeq. (q) Conf.
chron. *Oſnabrug.* cit. p. 207. (r) In craſtino S. *Martini* habet chron. *Mind.* *Meibom.*
(s) Verſus ſarcophago inſcriptos dat *Kranz.* L. IV. *Metrop.* c. 37. & chron. *Mind.* *Mei-*
bom. (t) Jam enim ambitio, pernicioſum malum, Præſidentium irrepreſerat in Eccle-
ſiam. Pax erat rebus à perſequentibus, multiplicabantur Eccleſiarum prædia Pontificum
diligentiâ, & bonorum devotione cordium, inde ſe inſinuaverat ſemen *Zizaniorum*, quod
perturbaverat tempora hujus Pontificis. *Kranz.* l. V. *Metrop.* c. 25. (u) Sic etiam
Kranz. l. c. chron. *Mind.* verò habet in craſtino (tertio) cathedræ S. *Petri*.

XIX. Folck-
marus,

FOLCKMARUS (w) Simoniacus, intrusus, & non vocatus, terribilem exitum habuit. A sancto enim *Gorgonio*, Patrono Ecclesiæ, mediâ nocte gladio necatus est. Apparens hic Ecclesiæ majoris custodibus monuit, ut pro defuncto *Folckmaro* signum darent. Dubitantibus illis monstrat pallam altaris sanguine conspersam, in quâ gladium abstergerat. Hinc illi iussa in timore fecerunt. Necatus autem est ipso die decollationis *S. Joh. Bapt.* Anno *MXCVII*. (x) Non reputatur inter Episcopos, nec memoria ejus annua fit, cum tanto honore indignum se fecerit. Quod venerit, ipse viderit. (y)

XX. Odalricus.

ODALRICUS excessit VI. Id. Decemb. die *S. Eutychiani* Martyris indict. IV. quo anno, nescitur.

XXI. Godeschalcus.

GODESCHALCUS moritur in die *S. Valeriani* Indict. V. (z) anno, ut ajunt, *MCXIII*. (a) Puto, intra annum utrumque Episcopum esse extinctum, *Odalricum* & *Godeschalcum*, cum

XXII. We-
delo.

WEDELO, *Widelo*, *Wirelo*, annô *MXCVIII*. Episcopus vocatur. (b) Sub eo moniales aliquot *S. Augustini* ex *Overenkerken* delumtæ intrarunt cœnobium in *Werder* (c) propè *Hanoveram*, à nobili & honesto Comite (d) *Conrado de Wunstorp* fundatum. (e) Factum hoc in festo *S. Catharina* Anno *MCXIV*. Vixerant antea ibi Canonici *Regulares*, at propter vitam minus religiosam migrare coacti locum reliquerunt Sanctimonialibus ex *Overenkerken*. (f) Obiit anno *MCXX*. indictione *XIII*. (g) die *Innocentum*.

XXIII.

SIGWARTUS, *Segewartus*, nobilis Saxo, ab inferioribus ad *Sigwartus*, sublimiora gradatim ascendens, donec anno *MCXXIV*. die *Palmarum*, præfente

(vv) hoc anno (1089) post obitū *Reinyvardi*, *Mind.* Episcopi, acerrimi catholicarum partiū propugnatoris, ab *Henrico* Rege vi armorum impositus est *Volmarus*, qui jam antè à *Pseud.* synodo *Moguntina*, vivo adhuc *Reinyvardo*, intrudic operat. *Schaten*. P. I. annal. *Padeborn.* ad ann. 1089. (x) 1094. *chron.* habent *Mindens.* At hoc anno (1097.) adhuc vixit, & subscripsit confirmationi *Henrici* Regis, donationem prædii in villa *Sutmesbere*, Abbati *Helmevardenhusano* factam, continentis, *l. l. c.* ad h. ann. (y) malè ingreßum, deterius progressum, verisimile est, non bene egressum. *Kranz.* l. VI. *Metrop.* c. 35. (z) Hos duos Episcopos *Kranz* in *Metropoli* denuo prætermisit. (a) 1112. secundum *chr. Mind. Pistor.* (b) Eidem rei facit diploma *Henr. III.* apud *Schaten* l. c. ad ann. 1098. (c) *Kranz.* l. VI. *Metrop.* c. 33. perperam *Verden* vocat, (d) *Hugo* miles & *Joann.* dicti de *Escherte* vocant Dominum suum *Joann.* Comitem de *Roden* & *Wunstorp* etiam nobilem & honestū anno 1329. Plura germanæ simplicitatis & modestiæ in titulis exempla. vid. apud *Meibom.* in *nor.* ad aut. bull. *Andronici* Imp. & in *disert. m. hist.* XV. (e) *Lauenrodii*, seu *Rôdi*, *Wunstorpienses* & *Limberienſes* Dynastæ ejusdem originis & profapiz sunt. Hic *Conrad*, tres habuit filios, quorum posterî à distinctis locis, ubi sedes habuere suas, denominari volebant. Qui enim *Lauenrodia* e regione *Hanoveræ* habitârunt, *Lauenrodii*, qui *Wunstorpi*, *Wunstorpienses*, etiam interdum etiam de *Roden* dici voluerunt, & qui in pago *Limmer*, idem propè *Hanoveram*, domicilium habebant, *Limberienſes* seu *Limmerenſes* Comites dicti sunt. Vid. *nor. Meibom.* ad *hist.* de *Henrico Leone* T. I. ter. *Germa.* 443. (f) *Chr. Mind.* hoc referunt ad *Sigwardum*, (g) XIV. habet *chr. Mind. Pistor.*

præfente Legato Apostolico, (b) consecratus est solemniter. Contulit Ecclesiæ suæ multa alia inter bona centum mansos, *Heinricus* Brunsvicensis verò largitus est nobis brachium S. *Gorgonii* pretiosè ornatum. Erat sacerdos quidam in *Leveren*, (i) opulentus & beneficus, qui pro remedio animæ suæ, & ad maiorem Dei gloriam, templum ibidem parochiale in monasterium Sanctimonialium Ordinis S. Benedicti commutare sibi proponens, adiit Sanctissimum Dominum & licentiam ab eodem petiit. Quâ acceptâ, voto suo satisfecit, curam istius à se constructi cœnobii postea ut Præpositus fideliter suscipiens. Quartus post eum Præpositus ex ligneo fecit lapideum. Imagines horum quatuor Præpositorum in memoriam servatæ sunt, & subter eas versus:

Fundavi, rexi, successi, pondera rexi.

Anno MCXXII. *Adolfus*, Comes Schauenburgicus, in *Insula* sepultus est. Sedit *Sigeyardus* annis XX. mens. I. dies XVI. die B. *Victoris* triumphum cantans cum victoria de hostibus suis gloriosè devictis. (k) Cubat in Ecclesia *Idenhusana*, quam in honorem XI. millium Virginum de bonis suis paternis fundaverat,

HEINRICUS I. Salutaris disciplinæ Benedicti olim Ordinis reformatio à *Joh. Mindano* primùm cœpta, (l) longè latèque celebrem fecerat *Bursfeldiam* ad *Weferam*. Rectè igitur Fratres *Mauritiani* in *Insula Heinrichum*, ex eodem monasterio postulabant Abbatem. Ob prudentiam denique, devotionem & singularem agendi dexteritatem omnium voris Episcopus electus est. Anno MCXLI. (m) administrabat Ecclesiam suam laudabiliter, ut egregius Pastor, amabilis Pater, & sapiens œconomus. Sub eo duo insignia cœnobîa Diœces. Mind. trans *Witaram* structa sunt, *Schimma* (n) nimirum & *Lucca* ad *Leynam*. Illud Ordinis Benedictini, hoc reformationis Cisterciensis: illud à Comitibus de *Hallermund*, hoc à Comitibus de *Oldenburg* & *Hallermund* simul: illud in honorem S. *Viti* Martyris, hoc in memoriam S. *Georgii* Mart. conditum; & illud quidem anno MCXLVII. (o) hoc anno MCXLI. (p) illius primus Abbas ex monasterio S. *Michaëlis* in *Hillesheim* defuniebatur, Vir tanto honore dignus.

XXIV.

Henricus I.

(b) Papa Calixto, sic utrumque chr. Mind. Conf. chr. S. haueb. Lerbec. p. m. 499. (i) al. *Leneren*, (k) chron. cit. ad hunc referunt reformationem V. Verdensen, quod etiam Kranz. L. VI. Metr. c. 37. Sui oblitus eod. libr. c. 33. fecit. Verum id si factum, eod. Kranz. notante, anno 1114. & Sigeyardus demum anno 1124. coepit, errorem facile palpabis. (l) vid. post alios chr. Bergens. Meib. p. 42. seqq. (m) quæ magnæ suæ virtutis testimonia, ut primum de alieno monasterio assumeretur Abbas, inde ex eodem monasterio vocaretur ad regendam Ecclesiam Mindensem, Kranz. L. VI. Metr. c. 42. (n) Schima Id. l. c. (o) chr. Mind. Pistor. & Kranz. l. c. habent 1148. Bucelin. Germ. foc. P. II. p. 19. 1145. (p) Chr. Mind. cit. habet 1153. chr. Comit. Schauenb. Lerbec. p. 505. 1163. Add. not. Meibom. ad idem p. 527. seq. Bucelin. l. c. p. 55. 1147.

dignus. (q) Idem *Heinricus* fratribus suis contulit curiam amplam in *Gehlenbeke*. Vocatus à Legatis Apostolicis *Eugenii III. Gregorio & Bernarto*, S. R. E. Cardinalibus, (qui nuper *Heinricum Moguntinum & Borchardum Eystadiensem* etiam deposuerant,) quòd ipse *Heinricus* Clericum aliquere oculis privari passus fuerat. Et cùm factum nec negare, vel excusare posset, sponte se abdicavit Diœcesi, reversusque ad monasterium suum *Bursfeldense*, ubi in pace obdormivit anno *MCLIII*. in crastino *S. Potentianæ Virginis*, postquam Ecclesiæ *Mindensi XII*. annis cum laude præfuisset. (r)

XXV.
Wernher-
us.

WERNHERUS, nobilis Saxo, (f) ex Præposito majoris Ecclesiæ eligebatur Præful XXV. Miles quidam, cùjus nomen erat *mirabilis*, quòd ubique mirabilia faceret, largus & insignis benefactor Ecclesiarum, castrum suum propè *Indaginem* convertit in capellam, eamque cum curia multisque aliis bonis pro refrigerio animæ suæ Monachis Benedictinis in *Insula* dedit, qui adhuc nominant *Mirabelsbroeck*. (t) Anno *MCLVIII*. *Vicelinus* *Hamelensis*, penultimus Episcopus *Oldenburgensis* in *Wagria*, in Domino obdormivit, de Ecclesia Dei insigniter meritus. (u) Quadriennio antè *Wernher* monasterium *Schinnenense* dedicavit solemniter. (w) Anno *MCLXIV*. *Adolf*. *Schauenburgicus* in australi parte Majoris Ecclesiæ conditus est. (x) Decessit ipse *Mirabilis* circa ann. *MCLXVIII*. (y) & jacet ante altare *B. Virginis* in majori Ecclesia versùs partem borealem. *Wernher* autem obiit anno *MCLXXII*. in vigilia *S. Martini* Episcopi, dignitatis suæ *XVII*. (z)

XXVII.
Anno.

ANNO, s. u. *Hanno*, Comes de *Blanckenborg*, Vir sincerè devotus, cùjus summa cura studiumq; fuit in colligendis reliquiis Sanctorum, quòd damnum aliquatenus repararet, ex terribili incendio sub *Engelberto* illatum. Longè latèque conquisivit eas pro patrocínio & ornamento Ecclesiæ suæ, multasq;

(q) Num *Beppo* fuit? quo de aur. chron. monast. S. Mich. in *Hildesh.* edit. *Meibom.* T. II. rer. Germ. p. 519. ita: Vir fuit multæ prudentiæ & providus, in consiliis justus, in judicio à dextris & sinistris: quicquid verbis monuit, hoc factis adimplevit, denique post multarum virtutum insignia alibi cum honore sublimatus circa ann. 1144. (r) *Kranz.* l. c. cum duobus chron. *Mindens.* habet ann. 1156. *Schaten.* verò l. c. ad h. ann. cum *Bussone* nostro sentit. (f) duo chron. *Mind.* cum *Bucelin.* l. c. p. 31. a. *Vilhelmi Imp.* consanguineum faciunt. Quo vero *Kranz.* L. VII. *Metrop.* c. 6. explosit, magno cum genere ortum pronuncians, vel ex *Conradi*, seu *Friderici Imp.* vel ex *Saxonico* genere, ut *Lotharii Imp.* fuerit propinquus. (t) Sequitur *Busso* utrumque chron. *Mind.* quæ etiam, ad *Vernerum* hunc mirabilem referunt. At chron. *Schaumb.* cit. p. 499. ait: *Videlonem* Episcopum anno 1120. capellam istam in honorem *S. crucis & Egidii Abbat.* consecrâsse. Quod si ita sit, fallunt utique *Busso* & chron. ista. (u) vid chron. *Lubecense* *Crummedyck* T. II. rer. Germ. *Meibom.* p. 394. & chr. *Slav.* L. I. per tot. ferè, nec non chron. *Episcop.* *Oldenburg.* *Evermoti*, (vv) chr. *Mind.* *Pist.* habet ann. 1150. (x) Sanctâ devotione inter altare *S. Matthæi Apostoli & B. Cathari.* Virg., quod ipse fundarat, in octavâ *SS. Petri & Pauli*, *Lerbeck.* in chr. *Schaumb.* & chr. *Slav.* L. II. c. 5. (y) Chr. *Mind.* *Pist.* habet 1167. (z) *Kranz.* l. c. 1167. *Bucel.* l. c. 1160. Verum anni 1168, in lit. donationis *Flechtorpica.* nobis testes inter repentur. *Schaten.* P. I. annal. *Padeborn.* ad h. ann. cui igitur cum *Bussone* 1172. placet, non sequens, ait chr. *Mind.* *Meib.*

ex Saxonica expeditione propè Brunswich attulit. (a) Dedit *Heinricus Leo* curiam in *Lorben* cum omnibus pertinentiis, & brachiū *S. Gorgonii*. (b) Primo Pontificatū sui aſſē Eccleſiam *Honrodanā* in honorem SS. Petri & Andrea Apoſtolorū ſolemniter conſecravit. Idem capellam cū caſtro veteris montis *Pückeburg* à Comite de *Werſen* Sanctimonialibus in *Overkercken* contulit. (c) præterea, cū ſciret *Anno*, magnam copiam reliquiarū ſervari in *Corbeia*, perijt aliquot à *Conrado*, religioſo Abbate, qui etiam varias miſit, prout literæ utriuſque indicant.

Anno, Dei gratiā, Epiſcopus in *Minden*, Rev. Abbati totiꝫ Congregationi SS. Martyrum *Stephani & Viti* in *Corbeia*, ſalutem & gratiam in Domino ſempiternam. Noverit caritas veſtra, Dilecti Fratres, quā irreparabile damnum Eccleſia noſtra ex incendio ſub Antecellore meo bonæ memoriæ *Engelberto* paſſa ſit, in quo non tantū omnia ornamenta, cleinodia, & donaria, ab ipſo foundationis tempore fideliter cuſtodita uno die perierunt: ſed (quod magis dolemus & deſlemus) tot Sanctorum reliquiæ nunquam reparandæ. Magna profeſſo jactura. Cū ergo nos damnum hoc aliquāliter reſarcituri, paternæ cura ſollicitè ſtudeamus, & compertum habeamus, magnum rarumꝫ theſaurum in veſtra poteſtate eſſe, amicè rogabimus, ut ad excitandam majorem devotionem, Eccleſiæ ornamentum, damniꝫ noſtri levamentum, aliquot nobis elargiri dignemini. Laudabimus hanc benevolentiam, & grati erimus, quocunꝫ poterimus modo, ſiquidem caritatem veſtram ex animo diligimus. *Minden* anno Domini MCLXXXIII. ipſo die *S. Mauriti* & ſociorum Mart.

Reſponſum *Conradi* hoc eſt:

Ego *Conradus* indignus Abbas Monafterii *S. Stephani & Viti* Martyrum in *Corbeia* cum tota Congregatione à Deo mihi comiſſa Venerabili patri, Domino *Annonj*, S. Eccleſiæ in *Minden* Epiſcopo devotiſſimo, ſalutem & gratiam & benediſſionē in Domino, nec non obſequia noſtra in vera humilitate ſempiterna. Quamvis eodem lamentabili caſu non ſemel omnia noſtra deperdita ſint, multasꝫ Sanctorum reliquias vorax flamma nobis abſtulerit, ne tamen tam amicis precibus & honeſto deſiderio Venerabilis paternitatis veſtræ ullo modo deeſſe videamur, per dilectum Fratrem & Præpoſitum noſtrum

(C) 3

Meyn-

(a) Anno 1180. (b) chr. Mind. Piſt. Sigevardo, Meib. Annoni tribuit, chr. Schauenb. ad ann. 1169 reſert, adductā cauſā. (c) Lerbeck l. c. ſic: anno 1172. Præſul Mind. Eccleſiam villanā in Honrode, ex oppoſito caſtri *Schavvenburg* olim *Harode* dicta, à conſtructione ejusd. caſtri, à ſitu Honrode nominatum, anno tertio in honorem B. Petri & Andr. Apoſtolorum conſecravit. Hic Præſul ex Comitibus de *Blank nborg* ortus capellam & caſtrum veteris montis *Bukeborg* cum omnibus ſuis attinentiis à Thidrico, Comite de *VVerbende*, LXXX. marcis datis, de conſenſu FF. ſuorum *Sigfridi*, *Brem*, *Archi* Epiſcopi, *Bernardi* Ducis *Saxi*, *Otonis*, *March*, de *Brandenburg*, monafterio *Overkercken*, ob reverentiam *Virg. B.* & ſurejuſd. coenobii moniales habentes vitæ neceſſaria, ſe in monafterio continerent, Domino fideliter ſervientes comparat, & perpetuis temporibus aſſignat anno 1170. ind. 13. Caſtrum Honrode *Conrad* Comes de *Rothe* edificavit. Arn. Lubec. L. II. c. 10. Si verb. Lerbeck per ann. tertium Præſulatus *Annoniani* annum intelligit, errat. Hic enim foret 1175. Thidricus de *VVerbende*, eſt Comes de *VVerben*, non *VVerſen*, ut *Buſſo* vult. Annus aſſignationis 1170. etiam ſuſpectus eſt, cū eo tempore *Anno* non ſederit.

Meynhartum obsequiosè mittimus portiunculam de *S. Albano* & *S. Genesefa*, de *S. Kalixto*, de *S. Colomanno*, de *S. Eriberto*, de *S. Florentia* & *S. Materniano*, de *S. Stephano* nostro, *Archi-Episcopo* & *Martyre*, dimidium brachi, dentem de *S. Ansgario* nostro, & portiunculam costæ *S. Bonifacii*, non dubitantes, quin efficax horum Sanctorum apud Deum intercessio Ecclesiæ vestræ valde sit proficua. Ego verò cum conventu meo Venerandæ Paternitati V. me commendo, Deum supplicans, ut gratiâ & benedictione suâ Eidem assistat in perpetuum. In Cerbeia nostra Anno Domini *MCLXXXIII*, die SS. *Cosmæ* & *Damiani* Mart.

Et sanè operâ *Annonis* Ecclesia multùm ditata & dotata est. (d) Multa etiam pretiosa ornamenta contulit *Oda* de *Blankenberg*, proba anima. (e) Notabile, reliquias *B. Mariæ magdalene* tot inter exustas mansisse illæsas. Quo miraculo Canonici nostri Majores commoti in argenteo capite eas devotè postea collocabant. Quod dum cerneret *Bruningus* de *Eugelingborstel*, (f) Decanus eorum, irreverenter & pollutis manibus tangens eos, (scopricè & contumeliosè dixit: *ergone ob istud osculum tanta fieri debebant expensæ?* subito autem pustula magnitudine nucis majoris (g) in dextra sua magna cum inflammatione & intolerabili cruciatu prorupit, ut ad amentiam ferè redactus sæpius exclamârit: *S. maria magdalena miserere mei! ah miserere mei! tuam enim promerui vindictam. Sed miserere mei! nuncupabo tibi votum nunquam penitendum!* Contaminaverat se priori nocte cum muliere, quod ipse fallus est, & Deum irritârat in sancta sua, quod ulcisci voluit vindex scelerum. *Friedericus I.* Imp. paci Ecclesiarum inter gravissimas bellorum tempestates providere cupiens & intendens, eas præsertim, quas sibi devotiores & Imperio ad serviendum promptiores cognoverat, plus ceteris honorare voluit & debuit. Inde est, quod Ecclesiam *Mindensem*, quæ devotum obsequium cum sincera & devota fidelitate hæcenus ei exhibuerat, favorabili & sereno gratiæ suæ affectu amplexabatur, pro rogatu & voluntate fidelis dilectique sui *Annonis*, cogenter rigore justitiæ, Majestatis suæ auctoritate districtè præcepit, ne ullus Comes seu advocatus, nobilis seu ministerialis, servus aut liber, Canonicis in domibus & areis claustralibus & sacerdotibus, inq; domibus & areis dotalibus aliquas omninò injurias irrogare præsumat, & ne aliquis ex his, quos prætaxaverat, in prædictis domibus & areis aliquid sibi juris addicat. Violatorem hujus præceptionis reum Imperatoriæ Majestatis constituit. Et ne quis putet, quod in hac tam rationabili quàm necessaria pacis Ecclesiasticorum roboratione steterit pro ratione voluntas, & magis instantia & præsentia Episcopi, quàm justitia valuerit, hoc contestando scripsit Imperator, quod prædictam sententiam *Endericus*, marchio de *Lusitz*,

(d) recensent aliquot reliquias chron. Mindensia, (e) dicet ea tibi chron. Mind. utrumque, (f) *Engelingheber*, chr. Mind. Meibom, (g) Id. chron.

Lusitæ, (h) in palatio regio apud *Cremonam*; approbantibus eam Imperii Principibus, ediderit. Obdormivit in Domino pius Anno M C I X X V. (i) in crastino *S. Valentini* Martyris, Pontificatus sui X IV. relinquens piæ posteritati gloriosum sanctitatis nomen. (k)

B. *DITHMARUS*, Antistes ex voto salutaris. (l) Die Parasceves sacris XXVII. finitis, ob reverentiam Dominicæ passionis, solâ aquâ & panis contentus esse volebat. Aqua verò à ministris allata in manu Pontificis geminâ vice commutabatur in vinum. Putans igitur, se falli à famulis, ipsemet abiit & hausit, verum purum vinum erat. Miratus igitur benedictionem divinam cum gratiarum actione bibit, Dominumque in donis suis glorificavit. Ipse coëlegit *Ottom IV.* Imperatorem. (m) Et sub eo detectæ sunt *argentifodina* in Diœcesi sua. Quæ cum ad regalia Imperialia absolute pertineant, *Henricus VI.* Imp. ex singulari gratia Ecclesiæ *Mindensi* duas earundem *argentifodinarum* partes, cum omni fructu & perpetuo jure rationabiliter inde proveniente, donavit, tertiam verò partem totius *argentifodinae* & totius fructus, seu juris exinde provenientis, sive ex DIVINA, quæ in aliis locis recipi solet, (n) seu ex jurisdictione, vel judicio, vel alio quocunque modo proveniat, sibi reservans. Quo in loco autem repertæ fuerint, hariolari non licet. (o) Quamprimum tamen Rex de his audiret, ad Episcopos & Comites omnes in Diœcesi *Mindensi*, *Offenbruggensi* & *Paderbornensi* scripsit, notumque fecit, ut quoniam omnis *argentifodina* ad jura sua Imperii spectet, & inter regalia Cæsarea computata sit, nullus in hac quid juris sibi sumeret, nisi à liberalitate regia valeat specialiter impetrare. Mandat igitur omnibus & singulis, sub obtentu gratiæ suæ præcipiens, ut nullus eorum se de prædicta *argentifodina* intromittat, nec aliquid juris sine ejus licentia in ea usurpet. Dat. apud *Nonnenstein* XII. Kal. April. Ideirco miserat cum hoc mandato *Puntium* & nuncium suum fidelem, qui de ista *argentifodina* ordinaret & disponderet, prout *Henrico* videbatur expedire. Et ad remotionem omnium litium tradiderat simul *Puntio* suo donationem Ecclesiæ nostræ factam. Sic Cæsar duas partes *Mindensibus* donavit, tertiam verò sibi totaliter & integrè reservans. Si quis hoc concessionis & confirmationis præceptum violaverit, centum libras auri solvat, medietatem Camerae Imperiali, alteram Ecclesiæ *Mindensi*. Testes fuere *Henricus* de

(h) *Lusitæ* (i) 175. habet *Bucelin*, l. c. (k) Idem l. c. vocat eum Virum Deo dilectum & sanctum. (l) Vir sanctissimus & miraculis elatus, *Schæfer* l. c. ad ann. 1189. & omnium Virtutum ornamentis conspicuus, Id. ad ann. 1206. (m) *Meibom*, T. III. c. 11. *German*, p. 120. dabit diplom. n. quid autem vox *divina*? quam non tantum Collector privilegiorum *Mind.* à *Pistor* edidit, p. 743. sed etiam *Goldast*, T. III. constit. Imperial. p. 362. & alii, quotquot istum locum citant, retinere. Scribendum potius *decima*. Hæc enim in aliis locis recipi solet. (n) sic quidem *Schæfer*, l. c. ad ann. 1189. quæ et *Tentonicos* montes se explicat ad fines *Osnabrugensis* & *Paderbornensis* Episcopos. Quæ an tibi sufficiant, nescio.

de Nenneffen, Arnold de Hornebert, Hunifred de Falckenstein, Heinricus de Litt, Camerarius Walterus, Comes de Sano, Godeboldus Comes Senegaliensis, & alii. Dat. apud Nonnensteden anno MCLXXXIX. indict. VII. XI. Kal. April. Simon, Præpositus majoris Ecclesiæ, & Ditmari Episcopi consanguineus, in honorem S. Martini fundat (p) monasterium monialium Neudorpii (q) Ordinis D. Benedicti. (r) Alius Præpositus, nomine Ramvvardus, circa annum MCCV. fundavit in urbe Ecclesiam Collegiatam in memoriam S. Joh. Baptiste. Et Iko, majoris Ecclesiæ Decanus, Ecclesiam S. Simeonis à Nostro anno MCCXI. consecratam. (s) Sub eo orti sunt in urbe FF. Prædicatores Ordinis D. Dominici. Alii primordia Comitum Hojensum ad hujus tempora reducant. (t) Sedebat annis XXI. mens. IV. & totidem diebus. Vitam finit anno MCCVI. in vigilia S. Thomæ de Aquino. Jacet retrò altare Petrinum in templo nostro cathedrali.

XXVIII.

Henricus II.

HEINRICUS II. an successerit circa annum MCCIX. & triennio post decesserit, non adeò liquet. Posterius equidem facillè crediderim, (u) at prius dubium est. Puto, eum obiisse anno MCCIX. Ceterum nihil reperitur de eo in fastis nostris, nisi quod ad præbendas fratum decimam Bischofshaga contulerit. Est tamen memoria ejus in benedictione. (vv) Symbolum ipsius: SIMPLICITER, quo de Petrus Tsenkop ita:

Simpliciter qui cuncta facit, bene singula fecit;

qui bonus, est rara simplicitatis amans.

Sublimes anima modò simplicitate probantur,

qui non est simplex, magnus is esse nequit.

Tu simplex, Heinric, probus rectusq. fuisti,

qui bene vult, vivat, vivere, SIMPLICITER.

XXIX.

Conradus I.

CONRADUS I. Comes Dipholdanus, castrum Reinbergense anno MCCXIII. extruxisse dicitur. Condiderat Episcopus Mindensis in sua Diocesi celebre Virginum monasterium reformationis Cisterciensis in Bischofshaga prope Greuen alveshagen, quod sub Conrado (x) modò per Adolphum Schauenburgicum transfertur in oppidum Old-Rinteln. Habitus monialium tunc

(p) at non circa ann. 1180. ut Bucel. P. II. Germ. sac. p. 64. vult, (q) non Neudorp Kranz. L. VII. Metr. 18. (r) ipse hoc factus erat Bucel. P. I. l. 3. p. 31. a. & tamen P. II. p. 64. a. scribit, se nondum comperisse, cujus ordinis fuerit. (s) si autem ann. 1206. obiit, qui consecrare potuit anno 1213? (t) chr. Schauenb. cit. p. 503. initium horum Comitum refert ad ann. 1230. Bucel. sui prius immemor ad tempora nostri Dismati circa ann. 1226. quem tamen ann. 1206. extinctum dicit. Sed annon Walter, Comes Hojanus, erat Dux bellicus Henrici I. contra Hungaros. Ejus frater Henric. interfuit ludo equestri Magdeb. ann. 939. Ernest. Trevirenfi ann. 1019. Henric. Hallensi in Saxon. ann. 1042. VVilhelm. Göttingensi ann. 1119. ut alia hic non cumulem. (u) asserente etiam Bucel. l. c. (vv) à Kranz. in Metrop. hic prætermisus, fortè quòd triennio tantum sederit. judicio Schatenii P. I. annal. Paderb. ad ann. 1206. (x) totum Kranz. L. VII. Metr. c. 42. ab ipso Conrado fundatum esse.

tunc erat niger (y) Ord. S. August., at transposita postea circa annum MCCXXX. in *Nuvv-Rinteln* albâ utebantur veste, (z) ad regulam S. Benedicti conversa, multumque dotata sunt ab *Adolfo*. (a) Qui tria fundavit monasteria, duo *Hamburgi*, unum in honorem S. *Joh. Bapt. & Evangelistæ* Ord. *Prædicatorum*, alterum Ord. *Minorum* in honorem S. *Mariae Magdalene*, tertium *Kila* etiam sub regula S. *Francisci*. (b) Anno MCCXV. claustrum *Mariensæ* de villa *Todenhusana*, jubente *Bernarto*, Comite *Wölpenfi*, transfertur. Vixerant olim in monte *Wedegonis* ad S. *Margaretham*, postea venerunt *Todenhusum*, & post biennium ferè, propter multas incommoditates, eum ad locum, ubi adhuc sunt. (c) Anno MCCXXI. interfuit *Conradus* consecrationi templi *Mariensfeldensis*: anno MCCXXXVI. ipso die conversionis S. Apostoli Pauli FF. *Prædicatorum* habitaculum suum acceperunt *Minda*, primò quidem apud S. *Johannem*, postea in platea *Bitebullenstrate* dicta, ubi puteum foderunt, qui deinde eremitis Augustinianis cessit. Tandem miles de *Belterzen* iis aream quandam inhabitandam dedit. (d) Præfuit *Conradus* annis XXVII. eò, quem jam dixi, seu tamen sequente, sepultus. Quiescat in pace!

WILHELMUS castrum *Nieubus* exstruxit, vitâ defunctus circa an- XXX. VII. num Domini MCCXLIII. (e) Sedit VI. ferè annis. Symbolum ejus: *helmus*. CAUTE, quod ita exposuit *Balthasar Dünkler*:

*Vivimus hic inter basiliscos atque leones,
nec ibi tantillum dextra fidesque valent.
Ejecta est pietas, pax nulla: modestia, candor,
crede mihi, vox est, prætereag, nihil.
Cautè igitur, cautè: fiat tua tessera: cautè;
cautè, vel caudam non bene cautè trahes.*

JOANNES, Comes *Diepholdanus*, (f) Vir moribus, auctoritate, & in- XXXI. Io- genio gravis, (g) constitutus in præsentia *Conradi Suevi*, *Divi Augusti Imp. annes*, *Friderici II. F. Rom. Reg. & Regni Hierusalem heredis*, per sententiam inquisitionem obtinuit coram eo, quòd omnia sibi jure vacarent officia, ad Episcopatum pertinentia, præter illa quatuor principalia, quæ secundum constitutionem generalem & communem justitiam sunt excepta. Præterea eadem (D) dem

(y) *griseus* Ord. *Cister.* ait *chron. Schauenb.*, cum *Bullone* tamen facit *chr. Mind. Meibom.* (z) Viderat enim *Adolf* in ædificatione hujus monasterii XII. operarios albis stolis indutos. Et hinc mutatio habitus, *chr. Mind. Meib. & chr. Schauenb. cit.* (a) dedit enim XIV. mansos & molam oppidò adjacentem, cum vado, nec non sylvam ad LXVI. mansos *Eg-vvord* (*Echtwort* seu *Nichtwort*) dictam, *chr. Schauenb. cit.* (b) id. *chron.* addit cœnobium monialium in *Reinebecke*. (c) *chron. Mind.* referunt hoc ad *Henric. II.* (d) *chron. Mind.* utrumque, vid. tamen suprà hist. *Dietmari*, (e) *Kranz. L. VII. Metr. c. 51.* habet 1242. *chr. Mind. Pistor. & Bucel. l. c. p. 31. a. 1244.* (f) ita etiam *Bucel.* l. c. quod nescivè duo *chron. Mind. & Kranz. L. VIII. Metr. c. 6.* qui idèd dicit: undecunque natus. (g) Vir præstans, id. *Kranz. l. c.*

dem concessit potestatem duo constituendi oppida, quæ vulgò *Wichbelder* appellantur, ubicunque eadem in sua Diœcesi duxerit construenda: donavitque eidem libertatem in altero illorum oppidorum gravem monetam cudendi, sine gravi præjudicio juris alieni. Dat. apud *Hagen* tertio Julii indict. XV. Ipse construxit tres turres in novo castro. Sunt, qui eum conditorem *Reineberga* faciunt, (h) quam gloriam suprà *Conrado I.* dedimus. Medietatem *Wunstorpii* cum omnibus pertinentiis pro ducentis marcis acquisivit. Fundatur sub eo abs *Heinrico*, Comite *Oldenburgico*, monasterium Virginum congregationis Cisterciensis *Plote* in Diœcesi sua, (i) aliàs *Vallis benedicta*, seu *benedictionis* dictum, translatumque postea *Rhemam*, & demum *Valdorpium*. Rexit annis X. (k) usque in annum MCCLII. Jacet in Ecclesia *S. Martini* retrò altare *Simon & Judæ Apostolorum*. Symbolum ejus: *SURSUM!*

*Sursum oculi, ut videant Domini magnalia magna,
averte à vanis rebus eosq; procul.*

*Sursum verte manus ad montes ter benedictos,
unde salus tibi, spes, auxiliumq; venit.*

*Sursum corda, quid in terris affixa jacebunt?
qui Domino purum cor dedit, omne dedit.*

A. Schepel.

XXXII.
Wedechin-
dus I.

WVEDECHINDUS I. Comes de *Hoja*, consanguineus & Capellanus *Wilhelmi* Batavi Cæsaris, (qui nobilitatem generis, morum honestatem, & alia laudabilia merita *Wedechindina* valde commendat,) erat bonus Pastor & laudabilis Princeps, ex Præposito majoris Ecclesiæ electus anno MCCLIII. ut diploma *Wilhelmi* testatur, quo Rex semper Augustus honorabilibus Viris Decano & Capitulo, Ministerialibus, infeudatis vasallis, & omnibus Ecclesiæ *Mindensis* notum facit, quod cum Venerabilis *WWedechindus* in Episcopum & Pastorem ejusdem Ecclesiæ unanimiter electus sit, ne bona ejusdem Ecclesiæ, quam in suam & Imperii protectionem recepit specialem, hostili lacerentur incurſu, & improborum insultibus dissipentur, se Regalia & administrationem bonorum temporalium ipsius Ecclesiæ de benignitate Reg. Maj. ei concedere, ut tanquam Princeps Imperii bona ejus administraret, ordinaret & dispenseret, prout melius ad utilitatem ipsius hæc videbitur expedire, suprà dictis Clericis, Ministerialibus & Vasallis regiâ auctoritate firmiter præcipiens, ut ei tanquam Episcopo & Principi suo in omnibus plenius intendant & obsequantur, sub pœna centum marcarum. Dat. *Brunsvig* VI. Idus Sept. A.C. MCCLIII. Illustris Vir, *Albertus*, Dux *Saxonix*, Comitiam liberorum in *Steinvvede*, *Haldenhufen* & *Borchere*, (l) quam à Cæsare

& Im-
(h) vid. utrumque chron. Mind. (i) non *Clotavv Kranz*, i.e. qui plura de eo, (k) XI. habet chron. Mind. Meib. & Pistorian. X., mens. VII., septiman. II. & totidem dies. (l) *Bes-schere* vocat chr. Mind. Pistorian.

& Imperio in feudo tenebat, petente *Wedechindo* Episcopo, resignaverat. Igitur *Wilhelm* Imp. piis Episcopi supplicationibus inclinatus, ipsam resignationem ratam habens & gratam, prædictam Comitiam eidem Episcopo & Ecclesiæ suæ concessit feudi titulo jure perpetuo possidendam. Cujus rei testes sunt *Veylis H.* Spirensis Princeps & Cancellarius, *Wernerus de Bollandia* Dapifer, & Magister *Arnold*, Proto-Notarius Regalis Aulae, A. Comes de *Waldeck*, *Heinricus* Comes de *Selmesze* & alii plures. Dat. sub Sigillo Majori in castris in depopulatione Westfrisiæ XV. Kal. Jun. indict. xii. AC. MCCLIV. Ajunt alii: (m) *Joannem* & *Gerardum* Fratres, Comites *Schauenburgicos*, Comitiam hanc *Wedechindo* nostro pro DCCC. marcis examinati argenti (n) vendidisse anno MCCLXIII. (o) *Steinyvede* insignis dynastia seu Comitatus in Diocesi Mindensi inter præfecturam *Radam* & *Diepholtium*. (p) Et sanè aliquid juris habuerint *Schauenburgici* in hoc dominium, ut *Diepholdiani*, qui idè Episcopum in possessionem jam immisum variis modis afflixerunt. Cum verò marca ista DCCC. in Camera thesauraria non præstò essent, mutuatæ sunt alibi DX., quas tempore *Cunonis* aliquot cives Dynastiae istius *Steinyvedensis* solverunt, & in præmium liberalitatis suæ libertate donati sunt, ut adhuc dicantur liberi die *Sryen*. Pro hypotheca postea hæc Comitiae data est *Heinrico* Comiti *Oldenburgico*, vulgò *Bogener*, seu humilis dicto, pro sex millibus marcarum. Idem *Wedechindus* Hamelam nostram, à *Carolo M.* cum omni vestigali & capitum censu Ecclesiæ *Fuldensis* donatam, cum omni jure suo & advocatia pro D. marcis (q) puri argenti Coloniae ad Rhenum persolvendis, à monasterio *Fuldensi*, sedente *Heinrico IV.* de *Ehrzell*, Abbate anno MCCLIX. emit. Advocatiam verò istam tam oppidi quam Ecclesiæ *Hamelensis*, quæ XXX. annis vetustior est *Mindensi*, *Otto Eversteinius* jure homagii à *Fuldensibus* hætenus possederat. Hinc cum Comes & cives *Hamelenses* assensum suum denegantes contractui serio contradicerent, *Wedechindus* noster ad arma suos vocans, multisq; cæsis *Hamelensibus*, reliquos refractarios ad villam parochialem *Sedemund* animosè devicit, captosq; cum Comite *Eversteinio* *Mindam* abduxit (r) die *S. Panteleonis* anno MCCLXI. quo memoria occisorum celebratur in Ecclesiâ *Hamelensi*. Verùm *Hamelenses* *Alberti* *Brunsvicensis* opem & protectionem implorantes, per Eum Ecclesiæ *Mindensi* magna fecere damna, incendia,

(D) 2

rapi-

(m) vid. *Lerbeck*, chr. *Schaumburg*. p. 513. (n) Id. chron. habet MCCC. marc. (o) ar. anno 1261. obiisse dic. cur in utroque chron. *Mind.* (p) quod ignoravit *Hamelman* in tr. de fam. emorr. (q) ducentas habet *Lerbeck*. (r) quid *Arnold*, *Lubecensis* l. II, chr. *Slav.* c. 28. de Episcopis belligerantibus sentiat, rite videas, si vacat & placet.

rapinas, donec ex captivitate sua dimitterentur. (s) Notandum hic, ne fiat confusio, quatuor fuisse fratres *Eversteinius* cis Rhenanos, inter *Basileam* & *Oppenheimium*, *Fredericum*, *Ottonem*, *Ludolfum* & *Joannem*, Fautores Ecclesie *Hamelensis*, cujus senior Canonicus & Thesaurarius tunc erat *Fredericus*, postea à Capitulo *Hamelensi* electus Præpositus. Cum verò *Fuldenses* electionem hanc impugnant, pacis amans ultro ipse in manus Abbatis *Fuldensis* anno M C C X I V. resignavit, acceptâ tamen à *Fuldensibus* aliâ Præpositurâ. Fratri ejus *Ottoni* autem advocatiam *Hamelensem* jure homagii contulerunt. Vendidit verò *Fuldensis* hanc suam civitatem, muris, fossis & turribus bene tunc munitam & florentem, ob loci distantiam, & potentum quorundam nobilium malitiam, qui semper vexantes subditos multas movebant turbas & rixas. Amicitia demum rursus firmatâ inter *Mindenses* & *Hamelenses*, hanc prærogativam obtinuit *Hamela* nostra, ut *secundaria* semper esset & maneret post cathedralē *Mindensem* Ecclesiam, ob reverentiam antiquitatis, & quod nullus Prælatorum Ecclesie *Mindensis* aliquam jurisdictionem in ea habeat unquam, sed immediatè subfit Episcopo, denique ut bona ejus libera sint abs omni *Advocatia* molestia & impetitione. Idem *Wedechindus* Ducem *Lunæburgicum* cum confederato suo Comite *Wunstorpensi*, civibus *Mindensibus* fideliter servantibus Episcopo, fortiter prostravit, cujus rei testimonia dabunt vexilla hostium in templo majori suspensa. In obsequiis & fidei suæ præmium *Mindenses* acceperunt silvam amplissimam, ab Episcopo *Minderwald* dictam, cum omni jure & proprietate. Anno M C C L X. templum S. *Pauli* FF. Prædicatorum unâ cum Germano suo *Gerardo*, Ferdensi Episcopo, & *Heinrico* primo *Ossiliensi* Episcopo solemniter consecravir. Eodem anno, ad exemplum *Joannis*, indulgentias largitur Ecclesie S. *Petri* perpetuas in *Huxari*, quæ vicissim donavit ei reliquias S. *Pauli* eremitæ. (t) Obiit laudis & gloriæ plenus annò Domini M C C L X I. in vigilia B. *Matthæi* Apostoli, Pontificatus sui VI I I.

XXXIII.

Cuno,

CUNO, (u) Comes *Diepholdanus*, (vv) devotus Pater, turbulenta vidit tempora, ille tamen Domino vias suas commendabat, & ipse etiam fecit. Sub eo *Wedechindus de monne*, Ecclesie *Mindensis* Advocatus, monasterium

Vir-

(s) fufius hoc persequitur Joann. de Polds, senior Eccles. *Hamelens.* in chr. suo *Hamelensi* T. II. rer. Germ. Meibom. p. 515. seq. tem. verò aliter narrat Leitzner L. III. chron. *Dassel.* c. 3. (t) vid. chron. *Höxar.* Visselbecc. ad ann. 1260. Joann. verò *Diepholdanus* ann. 1250. monasterio in valle Dei, non *Huxari*, indulgentias dedit. H. Svart. in chr. *Vallis Dei* ad h. ann. (u) Cuno & Como, vid. not. Meib. ad chr. *Schauenb.* p. 535. (vv) quod nescit Kranz. L. VIII. Meib. 27. substituens solenne suum: undecunque natus. Alii ex gente militari de *Vveiga* (non *Wepe*, ut *Bucel.* l. c. scribit) *Dioecel. Bremens.* deducunt. Vid. chr. *Mind.* Meibom. Ex illa erat *Engelbert.*, Episcopus *Osnabrug.*

Virginum in Loden, Ord. Dominic. fundavit & dotavit. (x) Sedit annis IV. & mens. V. Decessit anno Mccclxv. in festo cathedrae S. Petri. Symbolum ejus: post fletum letum; in quod rursus Petrus. Henkop. ita:

Post fletum letum veniet, bene, si modo letum.

Esse nequit letum, si mala vita fuit.

Dum vivis, morere, & vives nunquam moriturus.

Vita tibi mortem, quam capis ipse, dabit.

Gaudia si fuerint lacrymis & suspiriis, tandem

Post fletum letum letum erit in Domino.

OTTO I. monachus Ord. Prædicatorum, obscura gentis homo, natus XXXIV. in oppido Stendaliensi. Num per altercationes Capituli, aut ex speciali pro- Otto I. videntia curia Romana ad hoc fastigium conscenderit, dubium ferè est. Prius tamen a iunctis nostrates, quod credo. Bonus alioquin & religiosus erat, (y) ad regimen verò tantæ Ecclesiæ non satis astutus. Interim bene præfuit. Cum primis Ordinis sui Sociis, qui primum capitulum Minda sub eo habebant, multa speciosa privilegia ex curia Romana acquisivit, quod ante eum Wilhelmus & Wedechindus etiam fecerant, iisque domum ante cœmeterium eorum versùs Orientem jure perpetuo donavit, & Canonicis suis bona Bordensta in perpetuam memoriam sui. Ipse pontem super Weseram fieri curavit, murumque istum à privatis Canonicorum locis usque ad Weseram portam, quæ magna comoditas est. Castellum Reineberg à Comite Diepholdano violenter & injustè occupatum suæ Ecclesiæ reddidit. (z) Annò Mccclxxv. Gerarus, Hollatiæ Comes & in Schauenburg, bona in Geinhusen, quæ de Episcopo in feudo tenebat, resignabat. Cujus rei testes adducuntur Otto, Mindensis Ecclesiæ Præpositus, Conradus S. Joh. ejusdem civitatis Præpositus, dictus de Wardenberg, Arnoldus Custos dictus de Schynna, Wedego, Præpositus S. Martini, Ludolf de Wunstorpe, Borchard de Welppe, Comites, & alii fide digni. (a) Sedebat annis ferè VII. & obiit anno Mccclxxv. in octava S. Martini Episcopi. Symbolum ejus: *Justus ut Palma*; quod sic exponit A. Schepel.

(m) *Impius ut laurus, modico quæ tempore floret,*

Et latè ramos explicat illa suos.

(D) Cras, (x) Vid. chron. hujus monasterii edit. à Meibom. T. II. rer. Germ. p. 526. seqq. (y) Vir per omnia laudabilis, cujus memoria propter multa ejus opera commendabilia in benedictionibus dulcedinis permanebit. Chr. Mind. Meib. Hec unum inter mirabilia numerat Krünz, L. VIII. Metrop. script. quod Viri militatis generis admiserint fratrem de ordine mendicantium. (z) Sagacitate & prudentiâ suâ, Id. chron. (a) Vid. Meibom. not. ad chr. Schumb. p. 540.

Cras, si prætereas, totam perisse stupebis,
Nec mihi monstrabis, quo stetit illa, locum.
At justus veluti palma est, quæ durat in ævum,
Palma lies, palmam si meruisse velis.

XXXV. Fol-
quinus.

FOLQUINUS, *Folcvinus*, Comes *Schryvalenbergensis*, ex villa *Lübbecke*, elegans fecit oppidum, eique *stellam* suam gentilitiam, in signum specialis gratiæ, pro insigni donavit. (b) Fundavit quoque monasterium *Falkenhagen*se, alias *Vallis liliorum* dictum, sub regula S. Benedicti pro *Crucigeris*, at non anno *Mccxlviii*, ut alii volunt, Canonicos ex villa *Alden*, seu *Alen*, transtulit in *Lübbecke*. Contraxerat molestum vitium oculorum bonus Pater, (c) ut lumine eorum privatus in tenebris miserè viveret. B. autem *Borchart Hyddinge*, frater Ord. Prædicator., Medicinæ aliquantulum peritus, & Confessarius Episcopi, visum ei restituit, quod inter miracula refertur. Petierat *Borchartus*, ut *Folquinus*, ad futuram rei memoriam, imaginem B. Virginis Matris cum lampade perpetuò lucente juxta eam, ad tumulum ejus poneret, uti fecit, *Borchartumq.* postea ante altare B. Virginis in templo majore humari jussit. Ipse autem Episcopus juxta summum altare in choro FF. Prædicat. in pace quiescit. Illatus annò *Mccclxxx*. ipso die S. Godharti. (d)

XXXVI.
Conradus
ib.

CONRADUS II. nobilis Saxo de *Warberg*, (e) ex Præposito S. Joannis Antistes electus, (f) tranquillè vixit feliciter. (g) Ejus tempore Fratres *Minores*, seu *Patres Gaudentes*, (h) nidulari cœperunt *Hanoveræ*, (i) & castrum *Hojanum* annò *Mccxcv*. constructum fertur. *Heribertus* (k) de *Mandelslo*, Decanus summi templi, Vir austerus & religiosus, ac Decretalium Licentiat, perfectioris vitæ cupidus, inter FF. Prædicatorum *Mindæ* cellulam sibi elegit. Illi tamen ob virtutem & doctrinam Viri munus ei Prioris commiserunt, quo cum gloria functus est. *Bruno* noster sepultus apud S. *Mauritium* in *Insula* anno *Mccclxxxix*. (qui erat *Cccxxxiii*. ab obitu ejus,) à *Lindolfo* de *Gripshoven*, Abbate tunc istius loci, è tumulo suo transfertur ad novum Ecclesiæ majoris chorum ante summum altare. Moritur *Conradus* anno *Mccxcv*. Pontificatus sui VII.

XXXVII.
Lindolfus:

LUDOLFUS, (non *Rodolfus*, (l)) Saxo & *Miles de Rostorp*, (m) electus
(b) Vid. chr. *Osnabrug. Erdmanni* p. 224. & *Bucelin. l.c.* De stellis autem *Waldeccensium*, *Syvalenbergensium* & *Sternbergensium* nor. m. ad chr. *Hüzar. Vassebeccii* pag. 48. (c) Et virtute conspicuus, *Kranz. l. VIII. Metr. c. 51.* (d) Id. l.c. (e) qua de gente legi meretur Idem l.c. (f) anno 1274. *Meib. in nor. ad chr. Schauenb. p. 541.* (g) Pax jam erat Ecclesiæ ab Imp., pax ab execrationibus, quæ superioribus fulminabant ab urbe Roma, *Kranz. l. VIII. Metr. c. 59.* (h) non possunt *Minoritæ* hunc titulum concoquere, *Rudolf. tamen II. Imp. in lit. ad S. P. Q. Hüzar. anno 1604.* ita eos vocat, (i) hoc unum deco memorabile putat *Kranz. l.c.* (k) *Harbert chr. Mind. Meib.* (l) ut *Bucelin. Germ. sacr. P. I. p. 31. a.* cum aliis scribit, (m) *Bostorf* habet chr. *Osnabr. p. 226. Kranz. in catal. Episcop. Mind. metropol. suæ anac. Rostorpe.*

electus circa annum Mccxcviii. (n) Exarserat anno Mccci. inter eum & *Simōnem I.* Comitem de *Lippia*, (o) ob jus territorii grave bellum. Cives *Mindenses* cum Domino suo, quod iustum & æquum erat, in aciem egressi, juxta silvam *Santford* in vigilia assumptionis B. Virg. *Simonem* istum, fortem & armatum *Virum*, (p) unā cum confederato suo *Gerarto*, Advocato de monte, gloriose superavit. Anno Mccci. castrum *Steigeberg* extruxit. Anno Mccv. sorores Ord. Prædicat. in *Loden*, qui erat XLI. à fundatione monasterii, cum notabili illius jactura, in oppidum *Lemgo*, Diocesi. *Padeborn*, translocatæ sunt. (q) Anno sequente secundum Capitulum Fratrum prædicatorum *Minde* habitum est. Vidit etiam *Liudolfus* triste incendium, quod totum suburbium S. *Simeon*. die Hippolyti Mart. consumpsit. (r) Fundatur sub eo monasterium *Egestorpense* Ord. S. Augustini. Auxit struxitque Canonicorum ædes. Qui annus ultimus vitæ suæ fuerit, certò non dicam. Ajunt Mcccxiv. At *Gottfredum* jam anno Mcccv. sedisse ut Episcopum, testantur ejus & civium in *Lübbecke* literæ, castrum *Reineberg* concernentes. (s)

XXXVIII.
Gottfredus.

GOTTFREDUS, Comes *Walbeccensis*, (t) magni animi Princeps, omnibus carus & nulli molestus, in perpetuam gloriosi nominis sui memoria, secundo regiminis sui anno, qui erat Mcccxv. (u) elegantissimum castrum *Petershagen*, ad ripam *Wiseræ*, in amœno & opportuno loco de fundamentis condidit, idque perpetuum domicilium Episcoporum esse voluit. Eò sedente platea ristorum igne perijt. Largitur Ecclesiæ suæ varia ornamenta satis pretiosa. *Otto* de *Nyenhus*, monachus Ord. Prædicatorum, sed apostata, mutato nomine, à gente sua materna *Wilhelm* de *Bodensleve* dici maluit. Romæ remissione desertionis suæ impetratā ibat in terram sanctam, postea abs eo descriptam. Tandem poenitentiam agens ad Ordinem suum regressus in monasterio Prædicatorum *Coloniæ* vitā functus est. Anno MCCCXIX. nobiles Ecclesiæ *Mindensis* Advocati

(n) Probatur hoc ex eo, quod anno 1304. juxta utrumque chron. *Mind.* edificasse dicatur *Steigebergam*, qui sextus annus erat Pontificatus s. Chr. *Osnabr.* cit. p. 226. (o) quo de vid. *Kraez.* l. VIII. Met. c. 52. & chr. *Osnabr.* p. 223. (p) militem in armis strenuum & bellicosum, chr. *Mind.* Meib. famosum militem, chr. *Schaub.* (q) O quam multi fideles & devoti Deo ad plenum mirari non sufficiunt, quod Ecclesiæ *Mindensis* tam gratam, tam sanctam Deoq; dilectam congregationē, Diocesi & Ecclesiæ limites (cum dicta Ecclesiā & sedes sibi similem nunquam habuerit, nec in præsentiarum habere videatur) exire permisit. Postquam enim hæc congregatio dictæ Ecclesiæ fuit ablata, non modicum tam in spiritualibus quam etiam in temporalibus declinavit. Quamdiu verò dictam Ecclesiā sorores inhabitarunt, Deus omnipotens, propter suas devotas & efficaces preces, duas victorias famosas, videlicet tempore *Wirkindi* & *Ludolfi*, Episcoporum *Mindensium*, Ecclesiæ dictæ dicitur contulisse. Chron. Monast. in *Lothen* cit. p. 529. (r) Chr. *Mind.* Meibom. p. 227. & chron. *Schaumburg.* p. 515. ad annum 1320. referunt, (s) memoriam ejus act. sanctam habet *Buech.* l. c. p. 31. a. (t) Consentit aliud MS. (u) non verò 1335. juxta chron. *Mind.* Pistor.

Advocati de Monte (vv) castrum suum in monte nequam [Schalchesberg dicunt, (x)] diu per Comites Hojanos detentum recuperant. Recuperavit etiam Ludovicus Ravensbergensis, Episcopus Ossenbrugenensis, partem castri Reinebergensis, fecitque ei Gottfredus recognitionem sub suo & Capituli sui, nec non oppidi Lübbeke sigillis, promittens, quod nunquam repetere veller. Et si Episcopus Ecclesie Mindensis Capitulum, seu Episcopum Ossenbrugensem amoverit, vel impediverit de parte sua castri memorati, extunc omne jus oppidi prædicti, quod Ecclesia Mindensis inibi habet, apud Ossenbrugensem Ecclesiam permanebit, donec impedimentum sublatum, eique plenarie satisfactum fuerit. (y) Obiit cum laudæ totius Diocesis, de qua singulariter & optime meritis erat optatissimus Pater, (z) anno mcccxxiv, die S. Servatii, Pontificatus sui xvi r r. (a) Delatus ad Patres suos (b) in templo majori.

XXXIX.

Ludovicus.

cuius

LUDWIGUS, Ottonis, Ducis Lunæburgici Filius, sancto suo officio ipsemet semperungebatur fideliter & accurate, ne minimo quidem prætermisso, admodum liberalis erga Ecclesiam suam. Circa annum mcccxxx, fundavit in insigne monasterium Monialium Ord. Benedicti in Walsrode seu Welfrode, Egestorpense nuper conditum sub regula S. Augustini in honorem B. Virginis solemniter consecrav. Castrum Bockelo contra ferociam Comitis Wunstorpensis (quem una cum filio suo victum vinctumq; deduxerat Mindam, & ejus confederati erant Duces Lunæburgici, nec non Comites de Hoya), ipse construxit, quod postea Monchhusius aliquis Comiti Schauenburgico perfide tradidit. Anno mcccxxx r r. Ludovicus Bavarus Imp. amplissimam concessit licentiam ordinandi & exercendi iudicia libera, & Frygrasios, non secus ac Episcopi Colonienfis, Monasterienfis & Padebornensis, uti longius habetur in literis Imperialibus. (c) Anno mcccxl r r. terribilis erat inundatio Wisera ipso die S. Mariæ Magdalenz omniuni memoriam fugiens, (d) campos, pecora, homines, urbes pagosque perdens & prosterbens.

Post M. post tria C. post quattuor Xq. duoq.
Wisera per Mindam tumuit multamq. per undam.

Castrum Nihusianum à Comitibus de Hoya sub eo destructum, contra vero Sletterburgense conditum fertur. (e) Obiit in bona pace (f) anno mcccxlvi. Pontificatus sui xx r r. jacet in monasterio suo Walsrodenfi.

GERAR.

(vv) de quibus vide Meibom. not. ad chron. Schauenburg. p. 542. (x) vid. Göbelin. Colmodr. ar. VI. c. 52. Chron. Osnabrug. p. 227. (y) literas integras vide in chr. Osnabrug. Erdmanni p. 224. seq. (z) & Pontifex memoris dignus sempiternâ, Kranz. L. IX. Metrop. c. 19. reliquit post se sui longævum desiderium, quod bene de omnibus meritis haberetur, (a) in crastino S. Servatii, chron. Mind. Pistor. (b) ad sinistram Conradi I. post altare S. Petri Kranz. l. c. (c) quas vide apud Pistoriam p. 753. (d) quæ de latissime Kranz. L. IX. Mett. c. 28. (e) ac qui anno 1346. si juxta chr. Mind. utrumque & Kranz. l. c. anno præcedente decessit? (f) quam promeruit Principis modestia, Kranz. l. c.

GERARTUM I. Illustris Familia Schauenburgica primum nobis de-
dit; Fuerat hactenus Decanus Ecclesiæ majoris, confirmatus est à Cle-
mente VI. anno pontificatus sui V., scilicet pestē tunc universam Ger-
maniam depopulante. Adjecit Ecclesiæ suæ nobile castrum Raden, ejectis
Comitibus de Hoja, & Advocatis de monte, qui multoties in benignam re-
calcitraverant matrem. Nihil sine eo vel in ordinationibus, seu confir-
mationibus, aliisve sacris actibus unquam peractum est. (g) Sedit annis
VI. mortuus anno MCCCLIII. sepultus in Ecclesia majori juxta altare
S. Mar. Magdalena.

THEODERICUS III. cognomento Kagelmünde, (h) humilis mona-
chus in Lenin, Ord. Cisterciensis, (i) plebeja stirpis homo, (k) cujus patria
erat Stendalia. (l) Fuit primò Episcopus Sareptensis, (m) postea Schlesvigi-
ensis, demum circa annum MCCCLIII. (n) Mindensis, Carolo IV. singula-
riter carus & Consiliarius ejus intimus, cujus commendatione etiam ad tam
sublime promotus est officium. (o) Vir erat doctus, prudens, discretus, in-
geniosus tam in verbis quam in rebus, (p) nec non valde circumspectus & laboriosus,
(q) cujus administrationis Ecclesiā nondum pœnituit. Sanè Carolus IV. sincera
devotionis & fidei puritatem, quam erga S. Imperium gessit, intuens, pensansque
multiplicia & grata servitia assiduosq; labores, quos Cesari & Imperio fructuose
& fideliter exhibuit indefessā sollicitudine, Ejusque vicissim & Ecclesiæ
suæ commoditatibus cupiens salubriter providere, universa privilegia,
libertates, jura, laudabiles & approbatas consuetudines, libertates, im-
munitates & gratias, ab Imp. & Regibus data ac datas, concessa & concessas,
indulta & indultas, de verbo ad verbum, prout & eadem privilegia & literæ
in suis tenoribus comprehenduntur, in suis sententiis ac clausulis, ac si suprà
dicta jura, approbatæ laudabiles consuetudines, libertates, immunitates, &
gratiæ in præsentibus literis distinctè forent expressæ & expressæ, innovat,
& Imperiali auctoritate confirmat, sub pœna banni regii & centum
marcarum puri auri. Dat. Mogunt. anno 1354. indict. VI. Eodem anno
idem Carolus iterum multa grata servitia (repetimus hæc cum Cæ-
sare) & accepta, quæ Theodericus Cesari & Imperio fructuose & fi-
deliter exhibuerat, in præsentibus exhibet, & exhibiturum sperat, com-
(E) pen-

(g) vid. chron. Schaumburg. p. 515. (h) Kagelbyet, chr. Mind. Meib. Cagelvvied,
Kranz. l. IX. Metr. c. 49. & l. IX. Saxon. c. 33. (i) de monasterii infimo
sumtus officio, Id. l. IX. Metr. c. 33. (k) illudnem græce vocat Bucelin. l. c.
P. I. p. 31. a. (l) in marg. legebatur: patria ejus dubia, (m) Ebionensis, chr.
utrumque Mind. Kranz. l. c. & Bucelin. l. c. (n) anno 1343. chron. Piss. Mind.
(o) quovis Episcopatu cum dignum censebat Kranz. l. c. (p) idem de varia hujus rei
specimina consignasse scribit in VVandalia sua l. c. (q) incredibilis industriz
Id. l. c.

penſaturus, ſpecialeſ hanc gratiam Ei, ſucceſſoribusque ſuis fecit, duasque liberās ſedes, quæ propriè & vulgariter *Vemeding* (r) nuncupantur, unam ſcilicet ante villam *Haleri* prope *Lubeke*, alteram ante villam *Walnen* prope *Mindam* donavit, ſtatuens & decernens, ut Episcopus dictus ſuique ſucceſſores hæſce duas ſedes cum omnibus & ſingulis iuriſdictionibus, honoribus, prærogativis, iuribus, gratiis, & utilitatibus, commodis & libertatibus teneant, habeant, iisque gaudeant, quibus ceteri conſimiles ſedes habentes, ſicuti Ducatus *Aſcania* & *Veſtſalia* gaudent iure vel conſuetudine, ſeu quomolibet potiuntur. Mandat inſuper omnibus ſingulisque, cujuſcunque conditionis ſeu ſtatûs fuerint, ut prædictum *Theodericum* Episcopum in hac regiæ donationis & collationis gratia minimè impediunt, nec ab aliis impediti, permittant, ſub pœna banni regii & centum marcarum auri puri. Dat. Franckford anno MCCCCLIV. indiſt. VII. XVIII. Kal. Febr. Regnorum Caroli VII. Cum *Ottone*, Cattorum principe, Archi-Episcopo Magdeburgico, anno MCCCCLXI. in caſtro *Volmenſtede* piè defuncto, Canonici ibidem *Ludevvicum*, Marchionem Miſniæ, *Friderici* Filium, Episcopum Halberſtadenſem XXX. (qui miſerè poſtea periit, (s)) in vitis civibus poſtulâſſent, liſque ſub iudice penderet, *Carolus* IV. *Theodericum*, dilectum ſuum, Summo Pontifici ſpecialiter commendavit, effecitque, ut ipſe ad cathedram ſublimiorem eveheretur, cui religioſè, prudenter & magno cum Eccleſiæ comodo præſuit, ut adhuc ejus memoria in benedictione ſit.

(r) Sedit *Minda* VII. annis.

XLII. Ger-
hartus II.

GERARTUS II. Comes *Schauenburgicus*, theſaurarius Eccleſiæ majoris eligitur, & confirmatur anno MCCCCLXII. ab *Innocentio* VI. Dilataturus Eccleſiam ſuam, ex villa *Hukele* (u) pulcherrimam civitatem *Petershagen* fecit, transferens templum parochiale in alium locum. Multa caſtra oppignorata præſenti pecuniâ redemit, vaſtata iterum ſtruxit & emendavit, & in omnibus laudabiliter ſe geſſit. (vv) Ipſe cum *Adolfo* fratre *Theodericum* de *Marca*, Coadjutorem Eccleſiæ *Ollenbrugenſis*, (x) unâ cum fœderatis ſuis *Oſſenbrugenſibus* anno MCCCCLXIII. glorioſè vicit. Amici *Schauenburgienſium* noſtrorum erant *Joannes* Comes de *Hoja* & *Wedechindus* de *Monte*, advocatus, unâ cum civibus *Mindenſibus*. Captus *Theodericus* de *Marca*, multis ſuorum caſis & fugatis, deducitur *Mindam*. Quod

(r) Pro *Vemeding* *Winckelman* L. IV. notit. ver. V. *Veſtſal.* c. 6. p. 68. mavult legere *VVetteding*. Quod vocabulum *Ludovic.* Imp. in privilegio anno 1332. (vid. hiſt. *Ludovici*) *Grygericht* / *Gryſtoſle* reddidit, (s) vid. *Kranz* L. X. *Saxic.* & L. X. *Metrop.* c. 23. (t) vid. poſt *Kranz* L. IX. *Metrop.* c. 50. chr. *Magdeburg.* T. III. ter. *Germ.* *Meib.* p. 343. (u) *Hukele*, (vv) ideo omnes nobiles prudentiam ejus formidabant, terras & villas, caſtraque Eccleſiæ ablata perdere timentes, chr. *Schaumb.* n. 518. (x) *Fridericum* vocat *Idem* chr. p. 17. at vide tu *Erdman.* chr. *Oſnabrug.* & *Kranz* L. X. *Metrop.* c. 4. nec non *chron. Mindenſia*.

Quod cum audiret frater ejus *Engelbertus*, circa festum *Petri & Pauli* cum armata manu venit ad portas *Mindenses*, & urbem tribus diebus obsedit, agros nostros, quousque potuit, igne & ferro depopulans. Cum vero plus ultra nihil valeret, mutans ferociam in lenitatem, bona verba dedit, fratremque ex custodia pecuniâ redemit. (y) Verum in medio laudati regiminis cursu raptu aliquo ducitur *Gerartus* noster in terram sanctam. (z) Perluatum dicunt eum à Fratre *Adolfo*, qui comes fuit itineris hujus anno *MCCCLXVI*. At multa Episcopus legerat & inaudiverat de peregrinationibus istis, ingens igitur eum invasit cupido, majoris devotionis excitandæ causâ, (a) ipsa loca coram spectare, ubi natus & passus erat filius Dei. Ille autem auræ maritimæ tantarumque molestiarum minus assuetus, mox in oceano animam efflavit eodem anno in vigilia *S. Michaëlis* Archangeli. Frater ejus *Adolfus* ulterius pergens etiam defecit in insula *Cypro* prope *Famagustam*. (b) Cæterum laudes *Gerarti* in compendio cecinit ille:

*Hic est Gerartus de Schomborg, nullibi tardus,
qui cum processit, prudenter singula gessit,
Clerum, Mindensem clavum bene rexit & ensen,
oppida construxit, destructaq; castra reduxit.
In mensa Princeps, in militia fuit anceps;
Cur sibi non pœna, sed sit Domino peto cœna.
Sedebat annis quatuor.*

OTTO III. Comes *Milnensis* de *Vettyn*, antea Cantor Ecclesiæ *ma-* XLIII. or.
joris Formatiensis & Decanus *Moguntinus*, Vir doctus & aptus, (c) *Caroli IV.*, ro II.
cujus intimus Consiliarius erat, recommendatione & indulgentia Papæ sine
ordinaria electione sufficitur. Tardiùs certiora de obitu *Gerarti* perlata erant

(E) 2

Min-

(y) consentit *chr. Schaumb.* p. 517. *Erdman* verò l. c. p. 231. contrarium dicit, (z) in magnam suæ Ecclesiæ desolationem, *chr. Mind.* utrumque. Magnam jacturam & caulam tristitiæ dereliquit, *Chr. Schaumb.* c. 518. (a) quæ est pars fidei, *Kranz. L. X. Metr. c. 5.* (b) eod. anno, *chr. Mind. Piss.* l. c. 1366. *chr. Schaumb. l. c.* anno 1370. *Mira* narrat *Mind. chr. Meib.* p. 568. de *Adolfo*, quod nimirum in reditu ex terra *S.* (at *Kranz. l. c.* scribit, neutrum, quod cupiebat, pervenisse; & *L. VIII. Sax. c. 26.* ambo perierunt in itinere in terram Sanctam divisim locis & temporibus Principi *Slavorum* tanquam Capitaneus servicos, & in acie prope *Famagustam* pro gloria Dei fortiter pugnans ceciderit. Principem postea *Adolfum* laniatum divisisse & assâsse, ac postea speciebus aromaticis ad tumbam pulcherrimam repositum *Mindam* translegasse, ubi in templo majori quiescit, (in conventu *FF. Prædicatorum* *Famagusta* ait *chr. Schauml. l. c.*) De alio *Adolfo* *Schaumburgico* cum *Reinoldo* Comite cæso anno 1164, narrat *chron. Slavor. L. II. c. 4.* *Henricum* Leonem desisse mortem ejus, eadem tamen *Slavorum* maximam dolorem ejus mox mitigasse. Ipsum verò mandasse corpus *Adolfi* concidi frustratim & assum conditi opere pigmentarii, quod posset circumferri, & patrii inferni monumentis. (c) moribus, virtutibus, eruditione & ætate plurimum provectus, *Kranz. L. X. Metrop. c. 25.*

Mindam, ideo citius de eo audiens Imp. praevenire voluit. Aegrè tulerunt hoc Canonici, cum non nossent alienae gentis hominem, & quod jura eorum imminuta viderent, postquam verò virtus, doctrina & prudentia *Ottonis* penitus iis innotesceret, gestiebant eum videre, & venientem in ipsa vigilia corporis Christi anno Mccclxvii. sollemnissimè introduxerunt cum omnium plausu & júbilo. Sequenti anno indictione sextâ tertio Idus April. regnorum suorum XXII. imperii autem XIV. *Carolus IV.* omnia jura & privilegia consuetudines & immunitates, more Antecessorum, ei confirmat, approbat, innovat, sub Imperialis suae Maj. sigillo. Dat. *Wyenne*, subscribente privilegium, ad mandatum Caesaris, Cancellario. At non constans erat gaudium hoc. Circa festum enim *S. Alexii* mortuus est *hydrope*. (d) Jacet in choro Fratrum Prædicatorum. In morbo isto sæpius repetisse dicitur emphaticum istud: *VIVAM*; quo de *Balthas. Dunkler* ita:

Non vixi, aut vivo, vivam, si morte solutus

à facie ad faciem videro, quem cupio.

Qui valeam? quid agam? quorsum scrutamini, amici?

Ut vivam, voti est unica summa mei.

Sed non in mundo vivam, larva ista peribit,

Vivam, si videam, Te DEUS, ah! utinam.

XLIV. VVe- **WEDECHINDUS** II. Dominus erat de monte nequam, (*Schalkeberg* (e))
ex Advocatis Ecclesiae nostrae, ejusdem antea Præpositus major, Vir omni
laude dignus, (f) qui Ecclesiam in Domino sibi commissam ut animam
suam dilexit, defendens omni modò, precibus, consiliis & armis. Intro-
ductus est anno Mccclxix. VII. Octobr. cum solenni pompa. Anno sequente
Henricus de *Herfordia*, laboriosus & doctus homo, scriptis etiam famosus,
obiit die *S. Dionysii*, quem *Carol. IV.* postea anno Mccclxxvii. ante majus
altare poni jussit ex ambitu chori, quo jacuerat hactenus. Anno Mccclxxii.
(g) circa festum adscensionis Dominicae platea pistorum à porta *Weferana*
usque ad *Hellingestratam* cum omnibus aedificiis circa aedem *S. Johannis*,
igne consumpta est. Anno Mccclxxiii. *Wedechindus* festum *S. Feliciani*,
Martyris & Episcopi *Fulginensis*, miraculis tunc famosi, per Diocesin
nostram celebrari jussit. Eòdem anno *Joh. de Overstede*, Prior Fratrum
Prædi-

(d) Collachrymantibus cunctis, qui magnam sibi spem fecerant de tanta Viri provocatione, *Kranz*, l. c. (e) *Ad. Brem.* l. II. c. 33. vocat *Schalchinburg*, *Aur. chron. Brem.* cum *Alb. Stadeasi* & *Kranz*. l. IV. Sax. c. 30. *Schalchinburg*, *Helmold*. l. I. c. 17. *Schalkeisburg*. in *lit. Conradi*, Episcopi *Hildesienensis*, anno 1234. reperitur *Henric. de Monte nequam*. Sic *Schelm von Bergen* legitur in torneamentum admissus, *Thurner Buch* f. 174. (f) insignis, in utroque statu præstans, in religione non segnus, in armis strenuus, *Kranz*. l. X. *Metz.* c. 33. (g) *Chr. Mind.* Pistor, habet annum sequentem.

Prædicatorum Mindensium, obit magno cum civitatis luctu. (h) Eodem Otto Schauenburgicus Magnum, Ducem Lunæburgicum, in festo S. Jacobi propè Eckeren devicit, & (nolens tamen) occidit. (i) Serio juraverat Dux Illustris, se velle cum copiis suis in Comitatu Schauenburgico pernoctare, ante vesperum verò occubuerat. Read Ottonem delatâ subrisit. Ut tamen Dux voti sui compos fieret, jussu Comitum vectus est ad templum Golderense Diœces. nostræ, D. Jacobo sacrum. Anno Mccclxxv. die S. Scholastica magna rursus inundatio totam patriam pessundedit, (k) In memoriam rei Monachi in Insula S. Mauritii singulis annis erogant stipem. (l) Versus antiqui sic:

Post M. post tria CCC. post septuaginta quaterq;

Wesera crescebat, Hamelem stratasq; tegebat.

Cum anno Mccclxxvii. Mindam veniret Carolus IV. cum conjuge sua, in conventu Prædicatorum tribus diebus moratus est, & obtinuit Wedeshindus non tantum confirmationem omnium jurium & privilegiorum suorum, sed multa alia, quovis auro cariora. Rogabat nimirum Optimum Regem, quatenus jura, privilegia, literas, gratias, libertates, & donationes, à Divis Imp. & Regibus factas in Ecclesiis, locis, agris, & possessionibus suis, ipsis familiaribus & servitoribus eorundem concessa & concessas confirmare & innovare dignaretur. Cui justæ supplicationi favorabiliter inclinatus, animo bene deliberato omnia & singula in omnibus & singulis eorum sententiis, clausulis, articulis, verborum expressionibus, atque punctis cujuscunque continentia seu tenoris existant, ac si præsentibus de verbo ad verbum nominatim forent expressa, nec non usus & observantias, ceremonias, laudabiles consuetudines, & statuta Mindensis Ecclesiæ antiquitus observatas & observata, signanter privilegia per Ottonem I. & II. Conradum II. Henricum II. & III. nec non Fredericum Rom. Imp. & Reg. eis concessa & donata de banno regio, moneta, telonio, macello publico in civitate Minden, & quicquid ibidem ad regiam pertinet potestatem, & de aliis quibuscunque, cum consensu Procerum Imperii, approbavit, ratificavit, & innovavit, supplens omnem defectum, si quis in præmissis, aut eorum quorumlibet obscuritate verborum, sententiarum ac solemnitarum obmissus fuerit quovis modo, non obstantibus quibuscunque legibus & constitutionibus, seu statutis, vel generalibus, seu specialibus in contrarium editis vel concessis. Insuper Ecclesiam cum omnibus familiaribus & servitoribus in mundiburdium & protectionem Imperialem specialiter assumpsit. Si quis hoc privilegium violaverit mille marcarum auri purissimi & gravissimam indignationem Cæsaris & Imperii incurret. Testes erant Gerartus, Hildelemensis, Henricus Ferdensis, Henricus Padebornensis Episcopi, Illustres Albertus Sax. & Lunæburg.

(E) §.

(h) Vid. chr. Mind. Meibom. p. 569. (i) Vid. chron. Schaumb. p. 518. (k) chr. Mind. Pilt. ann. 1373. habet, & Meibom. 1377. (l) Kranz. L. IX. Sax. c. 18.

& Wenzeslaus Opaviae Duces: Borchardus de Hardeck, Gerartus de Hoja, Boszo & Henricus de Scrapelovv Comites, Nobilis Otto Advocatus de Monte, Petrus de Wartenberge, dictus Dechoff, Imperialis curiae nostrae Magister, Thuno de Colditz, Camerae nostrae Magister, Hanzo de Lippia, Albert. de Stey- neberg, Simon de Lippe, Basso de Prizam, Bussiro de Piskem, Alhart de Pusche, Dapifer in Ravensperg, Henricus de Egizelhelm & alii, Dat. Mind. Anno Mccclxxvii. Indict. XV. XV. Kal. Decembr. Regnorum suorum anno XXXII. Imperii XXIII. Mindâ abiit Carolus IV. Bilsfeldiam, visitans in vi- cinia Wedechindi Magni, Saxonum quondam Principis, tumultum, quem re- novari jubebar. Inde Hersfordiam ingressus, ubi teloneum in Petershagen concessit Ecclesiae nostrae. (m) Questus fuerat universus Clerus urbis & Dioecel. Mind. Carolo IV. de potestatum secularium malitia, in damnum re- ligiosorum multoties peracta, Rex autem Gloriosissimus in favorem horum sub gravissima sua indignatione & poena quinquaginta marcarum auri pu- rissimi Mindâ anno Mccclxxvii. indict. XV. decimo quinto Kal. Decemb. edictum sanxit, ut à talibus & ejusmodi posthac isti abstineant. (n) Multa etiam Wedechindo controversia cum Senatu Mindensi, contra libertatem & privilegia Ecclesiae agente. Sed talia attentata, omnia & singula, deponi & cassari jussit Carolus Bilsfeld. XIX. Nov. Regnor. anno XXXII. Imperii XXIII. prout latius habetur in diplomate. (o) Anno Mccclxxxix. gran- dines, pluviae, & terribiles tempestates agris & oppidis notabilia fecere damna. Struxerat Ericus de Hoja, in praedictum Episcopi, castrum De- penovv, quod crederet, hunc, ob simultates inter eum & civitatem ortas, omni- bus viribus nunc esse spoliatum, sed, auxiliante Gerarto Hilleshemensi & Or- tone Schauenburgico, civibusque Mindensibus strenue assistentibus, obles- sum, captum, & igne deletum est. Simile tentarant milites de Werpe, illi- que castrum erexerant, Haddenborg dictum, anno Mccclxxxiii. quod itidem destruxit & incendit. Inde proverbium: He hadde ene Borch. E Wer- pensibus istis Nicolaus erat, qui cum compliceibus suis castrum Raden abalie- navit. Belligerabat etiam Wedechindus cum Frederico Brunswicensi, dubio sine propter meum & tuum, ob controversum jus territorii, quod omnia conflat bella. (p) Sedit annis XV. obiit anno Mccclxxxiii. (q) seu tamen sequente. Jacet juxta altare decem millium Milium & SS. Johann. & Pauli. Symbolum ejus: Pugnandum & vincendum.

(m) Vid. Diploma apud Pistor. p. 749. (n) quae generaliter & nimis obscure hic asserti auctor, prolixissime exponuntur in privileg. Carolino apud Eund. Vol. II. num. 22. p. 747. seqq. & annex. hr. Mind. Anonymi, (o) apud eund. dipl. 28. (p) bellum hoc refert chr. Osnabr. cit. p. 237. ad seqv. Otton. & ann. 1384. locus conflictus erat Winhusen, (Winzen) & victoria cessit Brunswicensibus in festo corporis Christi, Chron. autem Mind. Meib. ad tempora Wedechindi retulit & ann. 1387. quod falsum est. (q) chr. Osnabr. cit. p. 237. & chr. Mind. Pistor.

Annon vita mea atque tua in certamine semper?

Nascimur ad pugnam, pugnaq. finis erit.

Hofes sunt Satanas, mundus, caro, totus & ipse,

Pugnes, at vincas, auxiliante DEO.

Ingens est magni soboles victoria belli,

Vincenti vita pulchra corona datur.

A. Schepel.

Post obitum Wedechindi magnus oriebatur dissensus inter Canonicos majoris Ecclesiæ, septem mensibus Sede vacante. Plurimi tamen laudabilis regiminis Wedechindei, quo de jam dictum est, memores, OTTONEM, pridem Ecclesiæ S. Mauritii Præpositum in Hilleshem extra muros, tunc verò Majoris nostræ Ecclesiæ Præpositum, jam nominati Wedechindi Fratrem Germanum, itidem nobilem de Monte, (r) eligunt, nec eos pœnitebit unquam. Cum enim ultimus esset gentis suæ, omne territorium paternum sat amplum Dicecesi suæ, non admodum latè tunc dominanti, liberaliter contulit, hoc tamen pacto, ne castrum & dominium tom Berge ulli unquam hominum oppignoretur ad alienos usus: item quòd servi, litones, coloni, & incolæ istius domini, si guerra oriantur inter Episcopum & civitatem Mindensem, ex tunc ab omnibus iis exempti esse debeant & alieni, & quod istud castrum pro residentia Episcopi sit, qui pro tempore fuerit. Valde beneficus & mitis erga civitatem Mindensem erat, quam specialiter dilexit. Epitaphium ejus positum est tale:

Conditur hac tumba &c. (f)

Jacet in choro Ecclesiæ majoris ante summum altare. (t)

WILKINUS, aliis Wilhelm. dictus, (u) ex militari gente de Busche, (w) & Præpositus antea Ecclesiæ majoris, non inutilis Antistes, tranquillæ & solitariae vitæ amator, in precibus & pijs contemplationibus dies suos consumpsit. Communissima ejus vox: *Sic transit gloria mundi.* Sedisse dicitur annis tribus cum dimidio: (x) at vix unus fuerit. (y) Jacet ante altare S. Petri in medio Ecclesiæ majoris.

Quisquis amat mundum, mihi dic, quæ præmia reddat?

Et necat, & ridet pessimus iste nequam.

Fumus uti transit: sic mundi gloria transit;

Stercus & umbra, tibi quicquid in orbe placet.

Transsear

(r) non de Minda, Kranz, L. Metr. c. 51, (f) affert idem Meibom. in not. ad chron. Schaumb. p. 548. & Erdman. in chr. Olnabrug. p. 238. manum verò mutumque chr. Mind. Meib. p. 570. (t) 1398. habet chron. Mind. jam cit. (u) Kranz, L. XI. Metr. .24. est XLVI. eique Marquardum antepōnit, (w) Buken habet chr. Mind. Meib., Busche, ut in Pistorian. (x) in chr. Mind. utroque, (y) ultra electionem, non est profectus, Kranz, L. XI. Metr. c. 32.

*Transseat ergo immundi fallax gloria mundi,
delicium, IESU, gloria, spesq; mea.*

A. Schepel.

XLVII.

Marcwartus
ius,

MARCWARTUS, nobilis Suevus de *Randeck*, (z) non elige-
tur canonicè à Capitulo, sed missus à Bonifacio IX., acceptus tamen & in-
troducitur pomposè anno MCCCXCVIII. cum Vir esset eximius, pollens
prudentiâ, auctoritate & dexteritate. (a) Mox autem ad cathedram *Constan-*
tiensem evocatus, quæ pinguior, & ob patriæ viciniam, *Marcwarto* gra-
tior; nondum (ut ajunt) completo triennio; (b) quod tamen vix
credo, (c) nobis valedixit. (d) Semper in ore habuit istud: *Ora &*
labora.

*Stant sub jactura Domini praecepta salutis,
hac servasse pius quicq; tenetur homo.*

*Ora, non ora tantum, verumq; labora,
divelli haud possunt, & labor atque preces.*

*Ora constanter, ferventer itemq; labora,
in precibus nostra est atque labore salus.*

A. Schepel.

XLVIII.

Otto IV.

OTTO IV. Comes de *Retberg*, iterum sine electione à Papa datus.
Opposuit se Canonici hujusmodi repetitis ausibus, cum in summum præ-
judicium privilegiorum & libertatis Ecclesiæ cederent. Non tenebantur
enim quemcumque intrusum ad Papæ beneplacitum pro suo agnoscere, sed
legitimè tantummodò electum. *Otto* autem innitebatur bullæ & fulmini,
quod erat annexum. Mansit igitur in cathedra, nec malè ei præfuit.
(e) Anno MCCCCIII. *Bernartus*, Comes de *Lippia*, cepit *Heinricum* *Brun-*
svicensem, eumque in castrum *Falkenberg* deduxit, & durius aliquando ha-
buit. Promittit igitur ille pro redemptione centum millia aureorum, datis
Comiti obsidibus, & facto prius juramento corporali. Liberatus ergo.
Sed abiit ad *Rupertum*, Romanorum Regem, & obtinet ab eo bannum impe-
riale, à Papa etiam grandia fulmina contra *Bernartum* Comitem, ejusque se-
deratos. Tandem solvit Dux quindecim millia florenorum, bellumq; no-
vum indicit *Bernarto*, capitque castrum *Polle* ad *Wilara*. Res verò per ar-
bitros transacta. (f) Sedisse dicitur tribus annis: at fortè plures erunt.

Jacet

(z) Rindeghen, id. lib. cit. c. 13. de familia *Randeck* vid. fragmenta in chron. *Con-*
stantiensis apud *Pistor.* p. 683. (a) Vir primarius consilio & manu, *Kranz.* l. c. (b) &
tamen in chron. *Constant.* l. c. anno 1398. Episcopus ibidem LXIII. creatus dicitur,
Bucel. Germ. Sacr. P. I. p. 6. LXXIV. est mortuus anno 1400. seu juxta alios 1408. prius
asserit *Bucelin.* l. c. (c) non est diu permissus illi (*Mind.*) Ecclesiæ, statim translatus ad
Constantiensem, *Kranz.* L. XI. Met. c. 13. (d) tempore nostris cum nimia indignatione
exvulsum dicit chron. *Mind.* *Pistor.* (e) majori Pontificatu dignus *Kranz.* L. XI. Met. c. 32.
(f) vid. chr. *Schaumb.* cit. p. 20. & not. *Meibom.* p. 548. *Kranz.* L. XI. Met. c. 7. & L. X.
Sax. c. 24.

Jacet in summo templo ante altare S. Petri. (g) Verbum ejus quotidianum:
Patienter, sed constanter.

*Quicquid agis, constanter agas, & respice finem,
 nō constans fueris, premia qua fuerint?*

*Mundum atque infernum constans patientia vincit,
 constanter, vin' tu vincere, discere pati.*

*Vincentem constans patientia sola coronat,
 constans & patiens, quartus ut Otto fuit.*

A. Schepel.

WULLEBRANDUS, Comes de Hallermund, (h) antea Abbas XLIX.

SS. Mart. Stephani & Viti in vicina Corbeia, prudens fervensque in religione, *Wüllebrandus*, vigilans & discretus in omni actione sua, ideo imis & summis gratus. (i) Circa annum Domini MCCCCVII. (k) electus, in spiritualibus & temporalibus optime præsuit. Abstulerant ferociores Nobiles, nec Deum nec Ecclesiam timentes, Antecessoribus suis multa bona, prædia, c. ætra, villas, decimas, jura & immunitates. Nec vindicabant has injurias aut negligentes vel impotentes Domini. *Wüllebrandus* verò repetebat ablata sua, & cum sponte reddere nollent isti, armis invasit eos & devicit feliciter. (l) Sic *Werdehusum* (m) reddidit *Bernartus* (n) de Lippia, *Reinebergam* *Nicolaus* de *Teklenborg*, *Roden* *Johannes* *Boccus*, (o) alii alia. Cum verò heroico animo ipse in aciem procederet, & cum spoliatoribus Ecclesiæ confingeret, ita vulneratus est in facie & alibi, ut fœdæ remanerent cicatrices, (p) magna tamen animositatis signa. Non frustra enim portabat gladium suum, sed pro honore Dei & salute Ecclesiæ semper acuit eum. Rectè igitur cantillabant:

**Heiß gekommen in dit Land
 van Hallermont Biskop Wüllebrant /
 de hefft gebracht over ein
 Roden / Reineborg und Wedekensstein. (q)**
 (F) Et

(g) quot annis sederit, *Kranz*. l. c. nesciit, discere tamen potuisset ex utroque *chron. Mind.*, quæ dubio sine vidit. (g) veneno intoxicatus, *chr. Mind. Pistor.* (h) non *Harlemunt*, *Buccl.* l. c. p. 31. a. (i) doctus & religiosus, inq; agendis publicis negotiis admodum idoneus, *Trithem. L. IV. de Vir Illustr. O. B. c. 254.* religione & natu primarius, *Kranz. L. IX. Metr. c. 42.* Vir bene meritis, *Buccl. l. d.* (k) non 1400. ut *Pideritius* vult, *Parr. II. chr. Lippienf. p. 537.* *Svysit.* in *chr. Vallis Dei* ad ann. 1408. refert cum *chr. Huxar.* à nobis edit. (l) Durum & difficile est, Viros milites sub leges mittere. Non cedunt suasionibus, subtractione proventuum redigendi sunt ad qualemcunque ordinem. *Kranz. L. XI. Metr. c. 42.* (m) *Vvedekensche* *Kranz. l. c. Vvedegerstein*, *chr. Mind. utrumque*, *Vvedeken & Vvedegenstein* *chr. Osnabr. Erdman. Wedekhusen Buccl. l. c.* (n) *Simon*, *chr. Mind. Meib.* (o) armiger *Dioecel. Osnabr., Erdman l. c.* (p) instar piscis affati, *chr. Mind. Meib.* ut etiam *Hamelman L. II. de famil. emort. p. 115.* ipsum leprosum dixit. (q) imagini *Wüllebrandi* castra hæc appicta sunt, *chr. Osnabr. Erdman.*

Et sanè nobiles mansuetiores facti maximè timebant eum, & majori reverentiâ posthac prosequabantur Ecclesiam. Narrantur varia de eo acta cum *Johanne Presen.* (r) Sed loquax & mendax fama semper addit exaggerationes suas. Nolo singula repetere. Profectò pedum & ensium pro bonis contra malos summâ prudentiâ & discretione tulit Venerabilis Pater, & si non omnia, plurima tamen bene fecit, & ex usu Ecclesiæ suæ. Verùm cum ista nota sint omnibus, ego tacebo. Utinam verò clades ista urbi non contigisset! (s) Prædecessor ejus *Bruno* (t) construxerat monasterium Ord. Bened. extra muros in *Insula* in honorem *S. Mauriti.* Cum verò successu temporis ob inundationes, fures & alias injurias boni Fratres nec possent nec vellent diutius ibi manere, nec quoque consultum esset, ipse *Willebrandus*, cum consensu Capituli sui, anno MCCCCXXXV. Dominica *Latare* cum omnibus rebus suis in urbem ad *S. Simeonem* transtulit, (u) ubi strenuè famulantur Deo. Multas etiam reliquias satis pretiosas ex *Corbeia* sua Ecclesiæ nostræ attulit, cum consensu Fratrum ibidem, ut ipse Magister caritatum mihi dixit. Obiit optimus Pater, de omnibus specialiter meritis, summus meus benefactor, morbo repentino, (vv) & jacet in summo templo ante altare *S. Petri.* (x) Quiescat in pace! Sapius dixit: *Cernit Deus omnia vindex.*

*Omnibus in rebus tuis sincerus & æquus,
omnes affectus sint sine labe tui.*

*Adstat enim custos: cernit Deus omnia vindex,
Hunc Argum in mundo fallere nemo potest.*

L. Alber-
tus,

Modernus Antistes, Princeps, Pater & Dominus noster est *ALBERTUS*, Comes de *Hoja*; sed cum nullus ante suum funus beatus dici possit, vitam ejus aliis describendam relinquo, (y)

EPI.

(r) vid. latus chron. Mind. Meibom. & chr. Osnabr. cit. ad ann. 1415. (s) dubio sine intelligit illam in campo *Wettersch-Warcl* / seu *Wärsch* dicto, factam anno 1434. juxta chr. Mind. P. st. (t) vid. hist. ej. & chron. Bergense Meibom. p. 15. (u) l. c. (vv) apoplexia, chr. Meib. Mind. (x) sedisse dicitur annis 30. mens. 2. seu 3. chr. Mind. utrumque, an verò secundum *Bucel. l. a.* & chr. *Pistor.* anno 1437. obierit, dubium est. (y) Interim bene multa de eo vid. sis in chron. *Erdmanni* cit. ad ann. 1420. & in chr. Mind. Meibom. p. 571. Næ pessimè audit apud *Kranz. L. XI. Metr. c. 53.* & *Bucel. l. c.* Ceterum cum cœnobium *Möllenbeccense* prope *Rintelium*, in honorem *S. Dionysii* fundatum, (vid. hist. *Drogonis* & *Kranz. L. III. Metr. c. 8.* ac chr. Mind. Meib.) anno 1441. (non 1400. *Spangenberg. L. V. chr. S. haub. c. 23.*) post *Canonicas* sub Eo exceperit *FF. Regulares Ord. Augustin.* *Kranz. L. XI. Metr. c. 53.* quorum primus Prior erat *M. Joann. de Buxaria*, Doctor celeberrimus, vid. chron. *Oldenburg. Archi-Comit. T. II. rer. Germ. Meibom. p. 170.* ne nescias velim, A. L., me de hoc illustri cœnobio integrum chronicon Cuv. O. ed. turum.

EPILOGUS.

HÆc ego privatum sum commentatus in usum;
 res patriæ gestas ut cunctas ordine scirem,
 & prodesse queant & delectare vetusta.
 Si nunc posteritas ausus laudaverit istos,
 gratum est; sin: dulci patriæ servire decorum.
 Bussio, quod potuit, fecit: Mindensia facta
 atque Wartenstedium semper meminisse juvabit,
 seu bona, vel mala sint. Oculis sapientiæ, & amplum
 fortunæ pandunt nobis Veterum acta theatrum.
 Bestia, non homo, sit, patriæ qui facta tacebit,
 sola etenim cunctos in se comprehendit amores.
 Hoc dicit Bussio, sic Wartenstedius inquit.
 Tu, quicumque legis, meliora precaberis illi.

INDEX RERUM ET VERBORUM.

CUJUS

*Numeri non paginas, sed Præsules designant, seu numeros
 marginales istos indicantes.*

A Delbertus	VI.	literæ ad Abbatem Corbeiensem	
Adolfus Schaumburgicus quiescit in		ibid.	
insula	XXIII. XXV.	Anser candidus inaugurat Mindam, Pro-	
transfert monasterium		log.	
	XXIX.	Aqua in vinum mutatur	XXVII.
trium cœnobiorum		Argentifodinæ in Diœcesi Mind.	ibid.
fundator	ibid.	Belzeren Miles	XXIX.
Advocatia Hamelensis	XXXII.	Bernardus Episcopus	VII.
bellum ob eam	ibid.	Lippiensis capit Henric. Brun-	
Advocati de Monte	XXXVIII.	svicens.	XLVIII.
castrum suum recuperant		Borchartus Hyddinge visum reddit Fol-	
ibid.		quino	XXXV.
Albertus Episcopus	L.	Borderensia bona	XXXIV.
Angeri pagus	XVII.	Bokelo castrum	XXXIX.
Anno reliquias multas colligit	XXVII.	perfidè traditur Schaumburgico ib.	
		(F) 2	Bru-

INDEX RERUM

Bruning. ob contemptum reliquiarum puni- tur	XXVI.	Cuno	XXXIII.
Bruno	XVI.	Decima in Bischofshagen	XXVIII.
ex Santerselebiorum gente	ibid.	Depenow castrum	XLIV.
monasterium S. Mariæ perficit & consecrat	ibid.	diruitur	ibid.
fundat monasterium in insula	ibid.	B. Ditmarus	XXVII.
fit paralyticus	ibid.	aquam in vinum mutat	ibid.
translatus ex insula ad Ecclesiam majorem	XXXVI.	Colector Cæsaris	ibid.
Carolus IV. omnia Mindensia jura & pri- vilegia innovat & confirmat	XLI. XLIII. XLIV.	Dominicanorum Mindensium origo	XXVII.
Minda est	XLIV.	habitatio	XXIX.
abit Bilefeldiam	ibid.	templum consecratur	XXXII.
& Herfordiam	ibid.	primum Capitulum Minda	XXXIV.
visitat Wittekindi M. sepul- crum	ibid.	secundum	XXXVII.
Castrum in capellam mutatur	XXV.	multa accipiunt privilegia	XXXIV.
Reineberg	XXIX.	& domum	ibid.
Hojanum	XXXVI.	Drogo	V.
in monte nunquam oppigno- randum	XLV.	monetam & mercatum accipit in	ibid.
fit sedes Episcoporum Minden- sium	ibid.	Widenbrügge	ibid.
Clerus Mindensis defensio	XLIV.	Ecclesiæ Mindensis consecratio	XVII.
Comes de Werbe	XXVI.	fori instauratio	ibid.
Comitum Hojensium origo	XXVII.	Idenhusana	XXIII.
Comites Eversteini cis-Rhenani	XXXII.	Honrodana	XXVI.
Comitia Steinyvedensis	ibid.	Collegiata S. Joh. Bapt.	XXVII.
Conrad. Imp. multa dat & confirmat	XV.	S. Simeonis	ibid.
I. Episcopus	XXIX.	Hamelenfis vetustior Mindensi	XXXII.
II. Episcopus	XXXVI.	secundaria post Min- densium	ibid.
Abbas Corb. responsum ad Annonem	XXVI.	privilegium	ibid.
		Mindensis dissensio	XLV.
		Engelbertus	XVII.
		de Marca vastat Mindam	XLII.
		Epilogus chronici	L.
		Etembertus	I.
		Evergisus	IX.
		Eversteini Comites cis-Rhenani	XXXII.
		Fal-	

ET VERBORUM.

Falkenberg castrum	XLVIII.	II. Episcopus	XXVIII.
Folcmarus molestus	XVIII.	Bogener, Comes Oldenburg.	XXXII.
Simoniacus	XIX.		XLIV.
miserè perit	ibid.	de Herfordia	XLVIII.
Folquinus	XXXV.	Brunsvicensis captus	ibid.
visu privatur	ibid.	quâ conditione dimis-	ibid.
restitutus	ibid.	sus,	ibid.
Friderici I. Imp. privilegia Mindæ data	XXVI.	quid postea fecerit	ibid.
Frygrafii Mindenses	XXXIX.	Heribertus de Mandelslo fit Domini-	XXXVI.
Gehlenbeck	XXIV.	nus	V.
Geinhufen	XXXIV.	Hilburgis varias fundat Ecclesias	V.
Gerhard. I. Episcopus	XL.	& monasterium Visbeccense	VIII.
Gerhard. II. Episcopus	XLII.	Hostia miraculosa, Prolog.	XLII.
laudabiliter rexit	ibid.	Hükelii villa	XLII.
hostium victor	ibid.	Incendium Mindense	XVII. XXXVII.
abit in terram sanctam	ibid.		seq.
	ibid.	Indulgentiæ	XVI. XXXII.
obit in itinere	ibid.	Iko fundator Ecclesiæ S. Simeonis	XXXVII.
laudes ejus	ibid.		XXXVII.
Gottfredus Episcopus	XXXVIII.	Inundatio	XXXIX. XLIV.
Gottschalcus	XXI.	Joannes Episcopus	XXXI.
Gorgonii brachium datum	XXIII.	Kagelmünde	XLI.
Haddenburg castrum	XLIV.	Kemnium prædium	XV.
Haleri Villa	XLI.	Landwardus	XL.
Hamelæ emta à Mindensi	XXXII.		multa obtinet ab Ottone
advocatia ibidem	ibid.		ibid.
bellum ob eam	ibid.		ibid.
cum Minda concordia	ibid.	Lidarius	VIII.
Hartwardus	II.	Lösa prædium	XVII.
Helmwardus	X.	Loshugeri (seu Lashugeri) donatur	XVII.
Henricus S. confirmat privilegia Min-	XIV.		XXXVI.
denfiæ	XVI.	Lothen	XXXV.
ut niger Henric.	XVII.	Lübbeke fit oppidum	ibid.
IV. dat prædium	ibid.	accipit stellam pro insigni	ibid.
confirmat jura & bona	XXIV.		XXXIX.
Ecclesiæ	ibid.	Ludewicus Episcopus	liberalis & diligens
I. Episcopus	ibid.		condit
obit Bursfeldiæ	XXVI.	(F) 3	
Leo dat curiam in Lothen			

INDEX RERUM

condit monasterium Wolfroda-	XXXIX.	S. Martini Mindæ XV. XVI.
num	ibid.	S. Mariæ ibid.
& castrum Bokelo,	ibid.	in insula XVI.
potest Frygravios ordinare	ibid.	transfertur in urbem
Ludolfus Episcopus	XXXVII.	XLIX.
bellum cum Sim. Lippisenfi	ibid.	Kaminadenfe consecratur
ibid.	ibid.	XVI.
victor ejus est	ibid.	in Werder XXII.
struxit ædes Canonicorum	ibid.	in Leveren XXIII.
Majorum ignavia	I.	Schinnenfe XXIV. XXV.
Mandradus	XI.	Luccenfe XXIV.
Marcvvardus	XLVII.	in Bischoprode XXIX.
vocatur Constantiam	ibid.	transfertur ibid.
Mendicus miraculosus	I.	in Old-Rinteln XXX.
Meinvvartus primus Prælatus S. mauritii	ibid.	tria fundat Adolf Schaum-
in insula	XVI.	burgicus ibid.
Mervvintha pia matrona	VIII.	varia fundata ab Hilburge
Milo	XII.	V.
variarum præbendarum autor	ibid.	in Marienfee XXIX.
Minda unde nomen habeat?	Prolog.	in Vlote XXXI.
Ecclesiæ hujus origo	ibid.	in Lothen XXXII. XXXVII.
Minderwalt	XXXII.	in Falckenhagen XXXV.
Minoritæ quando cœperint Hanoveræ	XXXVI.	Egenstorpense XXXVII.
Mirabilis Miles	XXV.	XXXIX.
Mirabelebrock	ibid.	Walfrondenfe XXXIX.
Miraculum Wittekindi	Prolog.	Moneta & mercatus V. XII. XV. XXXI.
cum reliquiis	XXVI.	Mons nequam XXXVIII.
Eremberti	I.	Nienhus castrum XXX.
Monasterium Wunstorp	III.	destructum XXXIX.
Möllenbecc.	V.	Odalricus XX.
Visbeccense	VIII.	Otto M. multa dat Mindæ XI.
portentum in conservatio-	ibid.	II. dat & confirmat multa XI. XII.
ne hujus	ibid.	III. idem facit XII.
in Overkercken	ibid.	primus Episcopus XXXIV.
XXII. XXVI.		acquirat Dominicanis multa
Walsford	XI.	privilegia ibid.
in monte Wedegonis	XII.	fecit pontem super Wisera
transfertur Mindæ	XIII.	ibid.
		& murum ibid.
		fecun-

secundus Episcopus	XLIII.	Reliquias colligit Anno	XXVI.
à Papa missus	ibid.	S. Mar. Magdalene	ibid.
gratus tamen	ibid.	harum contemptor punitur	ibid.
obit	ibid.	Pauli Eremitæ	XXXII.
tertius Episcopus	XLV.	Santford Sylva	XXXVII.
omne patrimonium donat	Sedemund		XXXII.
Ecclesiæ suæ	ibid.	Schalksberg	XXXVIII.
certis conditionibus tamen	ibid.	Sigeberrus multa confert bona	XV.
		fundat monasterium S. Martini	ibid.
quartus Episcopus	XLVIII.	S. Mariæ	ibid.
de Nyenhus apostata	XXXVIII.	bona omnia ejus confirmantur	ibid.
Schaumburgicus Lüneburgicum			
vincit	XLIV.	Sigwartus	XXIII.
Overstede (Joann.) obit	XLIV.	multa confert	ibid.
Pestis	XL.	Sylva Mindæ datæ	XII. XV.
Petershagen castrum conditum	XXXVIII.	Slotterburgense castrum conditur	XXXIX.
Episcoporum Mindensium se-		Steigeberg castrum	XXXVII.
des	ibid.	Steinwede	XXXII.
civitas	XLII.	Comitia ibidem	ibid.
teloneum ibi concedit Carol.		Theodericus primus	III.
I V.	XLIV.	martyr.	ibid.
Platea pistorum igne perit	XXXVIII.	fundat monasterium Wun-	
	XLIV.	storp.	ibid.
Pluvia, grandines &c.	XLIV.	secundus	XIV.
Polle castrum captum	XLVIII.	tertius	XLI.
Pons super Wiseram à quo structus		variis in locis Episcopus	ibid.
	XXXIV.	Carolo IV. carus	ibid.
Pückeburg	XXVI.	laus ejus	ibid.
Raden castrum	XL.	ArchiEpiscopus Magdeburg.	XLI.
abalienatur	XLIV.	de Marca, Coadjutor Osnabru-	
recuperatur	XLIX.	gensis captus	XLII.
Ramwardus	XIII.	Therwyf pia Virgo	XII.
Præpositus fundator Ecclesiæ		Todenhufen	XXIX.
S. Joann. Bapt.	XXVII.	Turres in novo castro	XXXI.
Reformatio Ord. Benedictini	XXIV.	Valim pagus	XV.
Reineberga	XXX. XXXI.	Vallis benedicta	XXXI.
recuperatur	XXXIV. XLIX.	liliorum	XXXV.
partem ejus accipit Osnabru-			XLI.
ga	XXXVIII.	Vemeding	Vicelinus
Reinwardus	XVIII.		

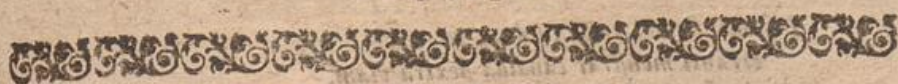
INDEX RERUM ET VERBORUM.

Vicelinus	XXV.	Wendehusium	XLIX.
Direbullenstrat	XXIX.	Wernerus	XXV.
Walnen villa	XLI.	Werpe Milites	XLIV.
Wedegonis castrum fit claustrum	XII.	Wichbelder Dioces. Mind.	XXXI.
transfertur Mindam	XIII.	Wilhelmi Imp. privilegium	XXXII.
Wedelo	XXII.	Episcopus	XXX.
Wedekindi miraculum	Prolog.	de Bødensleve	XXXVIII.
fit christianus	ibid.	Wilkinus	XLVI.
primus Episcopus	XXXII.	Wulfarius	IV.
victor Hamelensium	ibid.	Wüllbrandus	XLIX.
& Lüneburgensis	ibid.	multa ablata reddit Ecclesie sue	ibidem.
de monte fundat monasterium		an leprosus fuerit?	ibid.
Lothense	XXXIII.	foedas habet cicatrices,	ibid.
secundus Episcopus	XLIV.	transfert monasterium ex Insula	
festum S. Feliciani celebrari		in urbem	XLIX.
jussit	ibid.	multas affert reliquias	ibid.
Magni sepulcrum visitat Carol.		fit apoplecticus	ibid.
IV.	ibid.	Wunstorpium	XXXI.
controversie cum Senatu	ibid.		
bellum ejus cum Frid. Brun-			
svicensi	ibid.		

WEDE-

WEDECHINDI DULDORPS, VICARII,

in

VENERABILES EPISCOPOS
MINDENSES

POEMATA.

WEDECHINDUS AD LECTOREM:

Hæc quicumq; legis, nostri meminisse rogaris,
esse pia volumus *simplicitatis* opus.
Ordine *Pastorum* vitas narrabo Tuorum,
Minda, brevi, in culto, & simpliciore stilo.
Tu, Sincere, Patrum cineres venerabere, Lector,
simplex & rectus nam ferè quisque fuit.

POEMATA EPISCOPALIA

I. IN EREMBERTUM.

Sancte Pater, sancti quos Tu molire, labores
adificanti populum, lacificantq; Deum.
Nunc in luce Dei lucem. Westfalia, cernis
Lucifer est ortus, Minda beata, tibi.
Gloria in excelsis Domino! tibi gratia Presul,
Eremberte tuus dignus honore labor.

I. Erember-
tus.

II. IN HARTWARDUM.

Plantas, evellis, feliciter omnia! vinum
atque oleum præbes. Eja cuique suum.

(G)

II. Hart-
wardus.

Infir-

*Infirmos firmas, rectâ tu ducis euntes,
erranti monstrat candida dextra viam.
Sic bonus es Pastor, Pater optimus, omnia fecit,
qua facit, in Domino, & sic bene cuncta facit.*

III Theodericus I.

III. IN THEODERICUM I.

*Dives es in Domino, Ditrice, quid amplius optas?
has tibi num prædo præripit ullus opes?
Vidisti, vicisti hostes: generosa triumphat
mens semper, clypeus cujus & umbo Deus.
Non adimit, sed dat tibi gens Nordmannia vitam;
quis meret, palmam si bona pugna meret?*

IV. Wulfarius.

IV. IN WULFARIUM.

*Dvotus sapiens & circumspæctus ubique
sparsisti verbi semina pura Dei.
Fervor in ori tuus cunctis & fervor in actis,
in puro magnus fervor amore Dei.
Nil potuere lupi: pepulit tua clava rapaces,
Wulfarius mitis Pastor ovisque manet.*

V. Drogo.

V. IN DROGONEM.

*Devota Hilburgis Drogo tibi gaudia fecit,
cùm pareret sobolem fertilis illa piam.
Templa novem raro zelo quæ condidit, atque
Cuique dedit satis. En! posteritatis opus!
Otto tibi ptimo concessit splendida jura,
sic tuus è tumulto (crede,) micabit honor.*

VI. Adelvertus.

VI. IN ADELWERTUM.

*Sunt homines pravi, sunt pessima tempora, vivis
qua, Adelberte, tua. Sed meminisse juvat.
In cineres collapsa jacet Germania tristis,
planctus & lachrymas angulus omnis habet.
Tu tamen in sancto constanter munere ferves,
& sancto tepidos exspuis ore tuo.*

VII. IN

VII IN BERNARTUM.

Hostis habet muros: lacrymæ & suspiria surgant?
vincunt atque preces, Mars futiose, tua.
Sursum corda Viri! cædentes jam cecidère,
sordibus & proprio in sanguine quisque gemit.
Redde Deo grates, Bernarte, ut júbila fiant?
à Domino auxilium, non aliunde, venit.

VII. Ber-
nartus.

VIII, IN LIDARIUM.

Cænobium Visbeck Heleburgis condidit, atque
exustum instaurat denuo Minda. Notes:
Lapse sunt stellæ, cum Sol altissimus esset,
desuper in flammis Overkercke crepat.
Casus virginibus: nec surrexisset honesta
ni Mervvinda suas sponte dedisset opes.

VIII Lida-
rius

IX. IN EVERGISUM.

Est nihil in fastis de te Evergise, quid obstat?
quod satis officio feceris usque tuo,
Scimus, & hoc fidi sero transcribimus ævo,
cujus in ore tuus, Candide candor erit
Omnia corrodit, lapides ferrumque? vetustas.
sola manet, putâ, gloria, mente fluas,

IX. Evergi-
sus.

X. IN HELMWARDUM.

Extollant alii sublimia facta suorum:
simplicitas astu per - mihi - mixta placeat.
Helmwardus bonus est, devitans nomina longa:
cui quoq; dic sodes, mucida pompa bono?
Indiget haud virtus titilis gravioribus: ergo
dicere, sat nobis, Tu Reverendus eras

X. Helm-
wardus.

XI. IN LANDWARDUM.

Otto tibi jura & baculum Dignissime, mittere,
innovare & firmare mente manuq; tua.
Donat Mandradus Lubegau, acceptabile munus;
nascitur & Walsford, nobile cænobium.

XI. Land-
wardus.

(G) 2

Si n.

*Sunt bene, sunt bona, que facis omnia, Præful amande,
sic mihi curator tu regionis eras. **

XII. Milo.

XII. IN MILONEM.

*Milo, pius miles; bona tu cerdamina certas,
hosteq; prostrato magna tropæa facis.
Cæsaribus gratus: tu maxima jura potitus;
auxisti studio semper ovile tuo.
Eja! bonum factum. Tua præmia, serve fidelis,
sunt laus in terra, gratia magna Dei.*

XIII. Ram-
vvardus.

XIII. IN RAMWARDUM.

*In claustrum castrum Wedegonis Milo reformat,
sanctis Virginibus dans, Benedicte, tuis.
Ramvvardus post in nostram quod transtulit urbem
mente bonâ facto precipitante tamen.
Sic titubas, Pater optime: verum quis sine navis?
non est sanctus, qui non aliquando cadat.*

XIV. Theo-
dericus II.

XIV. IN THEODERICUM II.

*Grande Dei donum, Præful laudabilis: omne
in virtute bonum, ac in pietate salus.
Si dives fieri cupias, si religioſus;
mens etenim proba non est sine devitiis
Nil dico, Tiderice, tamen de te omnia dicam,
Tu Dit-rick nobis, tu Theodorus eras.*

XV. Sige-
bertus.

XV. IN SIGEBERTUM.

*Acquiris Sponsa mansos & pradia multa,
villas & sylvas optima quæq; Sacrum
Cænobium fundas Martini largus in urbe,
cepisti Sanctæ Virginis atque domum.
Sub te quid? per Te gens Schauenburgica nata est.
Omnibus hinc carus Solis ad instar eras.*

XVI. Bru-
no.

XVI. IN BRUNONEM.

*Tu totus bonus es: consummas fana Maria;
tu bene Martino, & cûique reapse facis,
Landvvard, der des Landes wartet.

S. Mau-

*S. Mauritium inducis, dabit Insula plausum:
atque piam reddet, Minda, tibi sobolem.
Deficiunt equidem vires atque omnia membra,
Tu tamen aureolus Pastor es atque Pater.*

XVII. IN ENGELBERTUM.

*Es jubar Ecclesia: Te summus & imus honorat:
dat Lofam Henricus: Minda sed uste jacet,
In cineres collapsa suos; Rex damna rependit
curte aliquâ instauras mox tamen Ecclesiam,
Atque Johannæ templum; laudis satur, omnis
atque laboris, abis angelus angelicè.*

XVII. En-
gelbertus,

XVIII. IN REINWARDUM.

*Purus eras purâ Dnminum Tu mente colebas,
formabas puro pectora pura Deo.
Impurus Folkmarus erat, detonsor ovilis,
non Pastor sancto triste lupus stabulo,
Qui purè fudit Domino, fervatur ab illo,
pura Dei tua nâ gloria cura fuit.*

XVIII.
Reinwardus.

XIX. IN FOLKMARUM.

*Ingressus, progressus & egressus malus ergo
Tute malus peior pellimus, ohe!
Vindex Gorgonius mediâ te nocte peremit,
non poterat siquidem crimina tanta pati.
Vos Simoniaci intrusi spectate cadaver,
Qui, niger, à recta janna aberrat, erit.*

XIX. Folk-
marus.

XX. XXI. IN ODALRICUM GODESCHALCUM.

*Annales, Ulrice tuos siluere labores,
haud etiam in chartis sunt, Godeschâlce, tui.
Non tamen est dubium, fuerit quin tessera vestra:
Lex, Rex, grex: tria quæ nomen ad astra vehunt.
Nesciatast mundus pia facta & omnia vestra,
sufficit, in cœlis quod modo scitipra fient.*

XX. XXI.
Odalricus
& Gode-
schalcus.

(G) 3

XXII. IN

XXII.
Wedelo.

XXII. IN WEDELONEM.
Augustine, tuis sociis dat regula nomen,
At juxta canones vivere non placuit.
Amotis igitur fruges consumere natis
Werthera virgineum substituisse chorum
Mavult, desuntis ex Overkerke puellis,
Devote servit nocte dieq, DEO.

XXIII.
Sigvvardus.

XXIII. IN SIGVWARDVM.
Omen inest: pulcrum tibi dat benedictio nomen:
Sat Segvvarde, tibi, si benedictus eris.
Aut tibi num bellum fecit victoria nomen?
Victor, io! Victor! tu Segvvarde mihi,
Tu, Benedicte, potes florentia cernere templa,
Omnia tunc bona, si religio bona sit.

XXIV.
Heinricus.
I.

XXIV. IN HEINRICUM I.
Misit Mauritio Heinricum Bursfeldia nostro,
At mox Postorem reddidit ille Petro.
Et Schynna & Luccæ sub eo sunt condita claustra,
Fratribus in Gehlnbeck curia magna datur.
Est bonus & gnayus: qui tandem sponte resignat,
Matris ut in gremio mollius ossa cubent.

XXV.
Wernerus.

XXV. IN WERNERVVM.
Successit Werner, Præsul venerabilis, atque
Egregius quicquid dixerit invidia.
Ex castro format Mirabilis este capellam.
Wernerus Schynnam dedicat ipse sacram.
Non est, quod congè memorent tua nomina fasti,
Æternum nomen qui bene fecit, habes.

XXVI.
Anno.

XXVI. IN ANNONEM.
Suscipuit Sanctis cinibus Anno recentes,
Commoda & Ecclesia, promovee ille sua.
Perdita lux, quæ non benefecerat, luna suorum
Atque DEI cura est: unica meta DEUS.

Flam

*Hunc dederat nobis Gens Blankenburgica Sanctum:
Quid multis? totus Vir sine labe fuit.*

XXVII. IN DIETMARUM.

XXVII.

Dietmarus.

*Ex unda vinum fecisti: quartus & Otto
Eligitur per Te: pulcra fodina darur
Argenti abs Heinricho: plurima templa struuntur:
Neundorp Martino consecrat omne Simon:
Edem Ramwardus conavit in urbe Joanni,
à largo Simeon sumsit Ikone suam.*

XXVIII. IN HEINRICUM II.

XXVIII.

Heinricus.
II.

*De Te vix aliquid fasti memorabile scribunt.
Non tamen est dubium, quin bona vita fuit.
Auxisti fratrum redditus decimisque bonisque.
Summa cura tua est publica nonne salus?
Rexisti bene, vixisti bene, singula facta
Sunt bona; male sic exitus esse nequit.*

XXIX. IN CONRADUM.

XXIX.

Conradus
I.

*Exstruxit Reinberg: Rinteln implevit Adolfus
Virginibus, sibi quas Bischoferoda dabat.
Vesteque mutata quæ candent sub Benedicto:
Dominici Fratres nunc quoque Minda capit,
Fervet religio; Patria & Respublica florent,
Nocte dieque DEUM templa Scholæque canunt.*

XXX. IN WILHELMUM.

XXX.

Wilhelmus.

*Curriculum vite breve quamvis, care Wilhelme,
Factorum tamen est gloria major. Age,
In castro Nienhus tua sic industria fulget,
Ut laudes candent tempora sera tuas.
Candoremq; tuum nos commendabimus omnes,
Donec pisciculos Wisera nostra dabit.*

XXXI. IN JOHANNEM.

XXXI.

Joannes.

*Pro lubitu Tibi Conradus jus constituendi
Wichaelder donat, pluraque jura dedit.*

Jus

Jus tibi *condendi* dedit ille gravemque monetam:
In castro turres construis ipse novo,
Dimidium *Wunstorp* aquiris, Teque sedente
Cœnobium *Vallis* sit penelecta Deo.

XXXII. IN WEDECHINDUM. I.

XXXII.
Medechin-
dus I.

Te laudat *Cesar* *Gvilhelmus*, *Stem* *wede* donans,
Et bona plura simul contulit ille tibi.
Hamela nunc tua sit: cives ringuntur: ad arma
Festina, valide cadis eosq, capis.
Albertus *damnum* facit, est adiutor eorum:
Nil obstat: cives tute tuere tuos.

XXXIII. IN CUNONEM.

XXXIII.
Cuno.

Religiose Pater re dat *Diepholdia* nobis,
Heu! mihi, quam mala, quam turbida secla vides.
Tu tamen ut rupes mediis tranquillus in undis
Fidis ei, cujus dextera cuncta regit.
Sub te constructur claustrum *Lochense* celebre,
Quod peperit mœsto gaudia multa tibi.

XXXIV. IN OTTONEM. I.

XXXIV.
Otto.

Otto mendicans bonus ac devotus, honestus,
Nonne gregi sacro profuit usq, suo?
Acquiris sociis monachis cito plurima sursu,
Fratribus in *Minga* dat quoque multa suis,
Reddit iis *Reinberg* ablatum: in pace quiescat!
Commendat precibus se bonus Otto tuis.

XXXV. IN VOLCKWINUM.

XXXV.
Volckwin-
nus.

Lübeke tu fecisti urbem, stellamq, dedisti:
Ex Alden Clerus migrat & in Lübeke.
Fis cæcus: verum *Borchardus* lumina reddit,
Fortunaure DEO, cui quoque gratus eras,
Sit nomen Domini benedictum: qui bene fecit
Omnia, num tecum talia non faciat.

XXXVI.

XXXVI.
Conradus
II.

XXXVII.
Lindolfus.

XXXIIX.
Gottfredus.

XXXIX.
Ludewi-
cus.

XI. *Gordius* I.

Revisiti

Rexisti bene; nam fecisti, quod potuisti,
 Acquiris Raden: das pretiosa tuis.
 Vasta cadit, dolor ah! sevâ Germania peste,
 Has inter cades tu famulare DEO.

XLI. Theodericus III.

XLI. IN THEODERICVM III.

Stemmata tu parvo, vili sub stramine natus,
 Mente tamen magnus, cuncta quod acta probant.
 Quam bene rexisti! Carolo gratissimus, ô quam
 Eximiè tanto culmine dignus eras!
 Burgum Virgineum post amplexaris ad Albim,
 Fis titulis magnus, major at ingenio.

XLII. Gerhardus II.

XLII. IN GERHARDUM II.

Rektor eras, protector eras: condixi, fugasq;
 Instauras, hostes, oppida, castra tua.
 O si mansisses, major meliorq; fuisses,
 Sanctum fecit iter grandia damna tuum.
 Nam Te perdidimus, noster, dilecte, fuisti
 Paxillus, clypeus, pax, decus atque salus.

XLIII. Otto II.

XLIII. IN OTTONEM II.

A facie ignotus Minda non, Otto, placebas,
 At cum Te vidit, te quoque amavit ea.
 Dexteritas placuit, placuit Sapientia; totus,
 Dicebat, mihi nunc Optimus Otto placet.
 Non placet hoc autem, Te quod jugulaverit hydrops;
 Hoc unum cruciat: cetera cuncta placent.

XLIV. Wedechindus II.

XLIV. IN WEDECHINDUM II.

Lis tibi multa domiq; forisq;, sed ense peditoque
 Vicisti; merces sit tua laus & honor,
 Wilara transcendit rursus sua littora: Minda
 Confirmat Carolus singula jura sua.
 Est nihilum, quod non mereat praconia: totus
 Consiliis, precibus, mente manûque bonus.

XLV. Otto III.

XLV. IN OTTONEM III.

Das montem & castrum Domino: bona cuncta Parentum:
 Haerediti solum tu facis, Otto, DEUM.

Euge

Euge bonum factum! nequit hoc te pœnituisse,
 Nec Mindam Ottonis pœnituisse potest.
 Qui dat, huic dabitur; qui non dat, is omnia perdet;
 Da terram, & cœlum sic tibi fœnus erit.

XLVI. IN WILKINUM.

XLVI.
VWilkinus.

In modico, quo Tu sedisti, tempore, multa
 Complēsti: vera nam pietatis amans,
 Quod non mortale est, scrutatus es & meditatus,
 Nil stabile atque bonum, præter amare DEUM.
 Purus amor valuit, qui nescit, vincere, vinci:
 Eja, amor omne potest: ergo, ut ameris, amas.

XLVII. IN MARCVARTVM.

XLVII.
Marcvart-
us.

Marcvartum nobis misit Bonifacius; ille
 Prudens & mitis, doctus & æquus erat.
 Mox illum præclara vocat Constantia; verum
 Sic erat in fatis, ut moreretur ibi.
 Heu! mihi quanta fuit semper mutatio rerum,
 Dum struimus, ruimus: quid sumus ergo? nihil.

XLVIII. IN OTTONEM IV.

XLVIII.
Otto IV.

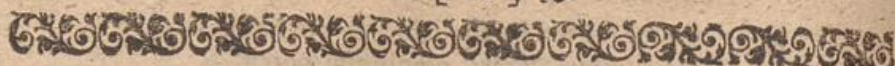
Hunc quoque Roma dedit: Clerus se opponit, at Otto
 Sub bulla Papæ & fulmine tutus erat.
 Quid vos bella juvant, Bernharte, Heinrice, quid? annum
 Maxima post tandem prælia pax oritur?
 Vivite concordēs, qui vultis vivere fausti,
 Pessima vox bellum; nomen amabile Pax!

XLIX. IN WÛLLEBRANDVM.

XLIX.
WÛllebran-
dus.

Arces ablatas WÛlbrandus reddidit, hostes
 Vicit, ad obsequium sicque redegit eos.
 Adversa in vultu deformant vulnera, verum
 Maxima virtutis signa fuere suæ.
 Reliquias affert: Monachos inducit in urbem,
 Æquus erat cunctis, ense pedoque gravis.

ALBERTI FRYSCHMEDS
DE POLLE
IN EFFIGIES
EPISCOPORUM MINDENSIUM
DISTICHA.

AVus meus *Arnoldus Frysched* in Rinteln, uti erat picturarum amator, ita ubique lustrabat eas. Cum igitur nobiles & potentes Domini in vicina (num *Schaumburgicos* intelligit?) magnorum beneficiorum, quæ ab Episcopis *Mindensibus* acceperant, pie memores, memorias Eorum conservare, & posteris commendare vellent, omnes singulosq; depingi, inq; salletto suo majori secundum ordinem collocari jusserunt. Horum unicuique subjectum erat distichon memorabile, quæ avus decerpserat, mihiq; in schedis reliquit. Ne igitur perirent, denuò legibiliter descripsi. *Omnis enim antiquitas honoranda, utut parva, sordida, & abjecta videatur idiotis.* Polle anno Domini MCCCCXCVII. die S. Margarethæ.

I. HERIMBERTUS.

*Oravi atque laboravi, panemque comedi
in sudore meo. Principium omne grave est.*

II. HARTWARDUS.

*Plantavit pius Herimbertus, egoque rigavi,
incrementa Deus maxima cuique dedit.*

III. TIDERICUS I.

*Hinc ego sum factus Dit-ryck: amplissimum ovile
commoda, curas & gaudia multa facit.*

IV. VOLVARIUS.

*Agnus quando sequuntur oves, grex pinguior atque
major erit, procul hinc diffugiente lupo.*

V. DROGO.

*Quæ nunquam (miranda loquor) conceperat antè,
illa novem mihi nunc filiolas peperit.*

VI. ADALBERT.

*Dum potui, luxi, extinctus lucebo, nec umbræ
lucem hanc extinguunt. Lux Deus ipse mihi.*

VII. BER-

VII. BERNARD.

*Si non in Domino vanus labor est, meus ergo
in Domino factus rancidus esse nequit.*

VIII. LIUDARIUS.

*Semper latravi, vigilavi ad limina templi,
nonne canis fidei munere functus ego?*

IX. EVERGISO.

*Omnia, quæ potui, feci: stat summa laboris;
servus inutilis & debitor omnis Ego.*

X. HELIMWERDUS.

*Sat mihi, dilecti, si quando nomen amœnum
à sera merear posteritate Patris.*

XI. LANDEWARDUS.

*Primus ego tibi Minda dedi Regalia jura,
vive memor mortis, Caesaris atque mei.*

XII. MILO.

*Milo miles erat, certavit, vicit, oravit;
nunc etenim in cœlis, Io triumpho! canit.*

XIII. RAMWARDUS.

*Multa tuli & feci, ut valeam contingere metam,
lex mihi, Rex mihi, pol! grex cynosura fuit.*

XIV. TIDERICUS II.

*Dexter eram in verbis, cunctis & dexter in actis,
nitor, Posteritas, dexteritate tuâ.*

XV. SIGEBERTUS.

*Quæ bona mens dederat, reddebat Fratribus ipse,
proximo enim, sibi non, natus in orbe fuit.*

XVI. BRUNO.

*Effigiem nostram si contemplabere, puro
pectore dic: Bruno in pace quiescat! amen.*

XVII. ENGELBERTUS.

*Exustam vidi Mindamq; readificatam:
sanavit, quæ nos percutit, una manus.*

XVIII. REINWARTUS.

*Quàm purum mihi nomen erat! num vita, labores,
mens talis fuerit, candide, tute proba.*

XIX. FOLCKIMARUS.

*Disce meo exemplo vitasse Simonia tacta,
qui sumum fumo vendidit, ille perit.*

(H) 3

XX. UTHEL-

XX. UTHELRICUS.

*Omnia si dederint mihi nomina, luce Beati
quâ discessi, annon Eutychianus ero?*

XXI. GODESCHALCUS.

*Fidus eram Domini servus, Godeschalcus, amabo,
in mundo numquæ gloria major erit?*

XXII. WITELO.

*Risi, cum Dominum me ex simplicitate vocarent,
communis patria Witelo servus erat.*

XXIII. SIGEWARTUS.

*Pacis amator, Segevvardus, pacis amator
mortuus in pace est. Nunc Segesfredus erit.*

XXIV. HEINRICUS I.

*Sancto Muiricio me dat Bursfeldia, at ille
me Minda, Mindâ me expulit invidia.*

XXV. WERNERTUS.

*Werner sit Warner: qui hortatur & audit, uterque
est bonus, ergo audi, tu sed, amice, mone.*

XXVI. HANNO.

*Quid spectas umbram? mentem vidisse juvabit
virtutesq, Viri: Nam bonus Hanno fuit.*

XXVII. DETMARUS

*Lauda Ditmarum, miraculis undique clarum,
puras hausit aquas optima vina bibens.*

XXVIII. HEINRICUS II.

*Heinricus Sanctæ tu simplicitatis imago;
in capite est anguis: fronte columba sedet.*

XXIX. KUNRADUS I.

*Ut rota mota manet conformiter una eademq;
sic Kunradus erat sorte in utraque meus.*

XXX. WILHELMUS.

*Infula splendorem, fictum promisit honorem:
nunc in fine tonus; nil nisi præter onus.*

XXXI. JOANNES.

*Gratia, quam bellum dedit & memorabile nomen.
Totus Charisius, totus & Holdrick eras.*

XXXII. WE-

XXXII. WEDIKINDUS I.

Et tibi præclarum fecit Sapientia nomen,
omnibus in factis hac cynosura fuit.

XXXIII. CUNO.

Cuno velut cuneus, diffindens pectora dura,
fecit opus Domini mente manūque sui.

XXXIV. OTTO I.

Ottonem licet invertas, tamen Otto manebit;
clarius hoc dicas: ante retroq. bonus.

XXXV. VOLCKWINUS.

Plebs clamat, Vinum: tu vinum oleumq. dedisti
illi, cæcus eras, & tamen Argus eras.

XXXVI. KUNRADUS II.

Illius an cum-rath, seu Komm-rath nomen, amabo:
nam cum consiliis fecit is omne bonis.

XXXVII. LUDOLPHUS.

Consiliō atque operā quoniam tu quemq. iuvabas,
Lientholf dictus eras. Sancta tibi, pie, pax!

XXXVIII. GODFRED.

Sit pax vobiscum meritō nunc quisque precatur,
sed (durum verbum!) pax abit illa Dei.

XXXIX. LUTHEWIGUS.

Ad te quod fugerint homines, non miror, egeni,
omni natus enim Liutvvig eras populo.

XL. GERHART I.

Tu non durus eras, durus, Gerharde, libenter,
nī duro nodo dandus erat cuneus.

XLI. TIDERICUS III.

Consiliis, animo, factis es denique magnus,
det nobis plures cella tui similes.

XLII. GERHART II.

Ille piō votō Christi spectare sepulcrum
dum studet, ecce in aquis invenit ipse suum.

XLIII. OTTO II.

Otto licet fuerit peregrino sanguine natus,
non tamen à nobis ille alienus erat.

XLIV. WEDI-

CATALOGUS SANCTARUM RELIQUIARUM.

XLIV. WEDIKINDUS II.

*Consiliis armisq; suos defendere scivit,
delicium patriæ mente magisq; potens.*

XLV. OTTO III.

*Omnia, quæ dederat Dominus, Tu reddis eidem,
sic redit ad Dominum, quod fuit antè suum.*

XLVI. WILKEN.

*A marcescendo tibi nomen erat, quia floris
instar florebas, mox quoque marcor eras.*

XLVII. MARCWARTUS.

*Nil constans hîc esse, tibi Constantia dicet;
vix urbem intrâsti, cùm egrediaris eâ.*

XLVIII. OTTO IV.

*Tranquillè vixit, tranquillè rexit, itemque
tranquillè excessit. Pacificus Dominus!*

XLIX. WULBRAND.

*Arma, preces, lacrumæ, suspiria juncta fuere,
sic Princeps, Dominus, Pastor itemque Pater.*

L. ALBERTUS.

*Allyverth, omni dignus honore & amore fuisti;
sis maneatq; Allyverth: sic mihi carus eris.*

*Has dedit effigies Fryschmed de Polle, bonus tu
ora pro misero, lector abi, atque vale!*

CATALOGUS SANCTARUM RELIQUIARUM

in Ecclesia

MINDENSI,

ex membranis descriptus

LAMBERTO MARPACH.

IN nomine Dei omniumq; Sanctorum. Si quis putat, me omnia & singula
Sanctorum nomina è membranis valde fordidis & dilaceratis, à muribus
etiam variis in locis arrosis, descripsisse, aut describere potuisse, errat. Multa
nomina

nomina planè illegibilia & intelligibilia erant, ob sordes obductas, reliqua prorsus perierant, ob causas dictas. Omnes reliquæ, paucissimis exceptis, in magno isto incendio sub *Engelberto* anno Dominicæ incarnationis MLXXIII. ipso die *S. Vincentii* Martyris exustæ, vel tamen deperditæ sunt, quotquot à prima fundatione devoti Præsules collegerant. Studebant quidem Successores, imprimis pius *Hanno*, sedulus Sanctarum reliquiarum conquisitor, damnum hoc instaurare, & quod potuit etiam, præstitit. Priores tamen, à tot Regibus, Principibus, Nobilibus, aliisque fidelibus Christi pro ornamento & augmento Ecclesiæ datæ, & singulari studio comparatæ, longè prævalebant reliquis, quæ post incendium illud accesserunt. Membras accepi à *Simone Crummer* presbytero, & ob reverentiam erga Sanctos Sanctasque Martyres, Confessores, Episcopos & Virgines, descripsi, & ex confuso ordine alphabeticè redegì, bonæ recordationis gratiâ, & devotionis meæ causâ. Sit Dominus benedictus in omnibus Sanctis suis! Anno Domini. Incarnat. MCCCCIX. die *S. Agnetis* Virginis & Mart. gloriosæ. Ita autem secundum ordinem se habent:

†††

S. Agnetis Virg. & Mart.
S. Ansgarii Episc. & Apostoli Bo-
 realis.

S. Agathæ Virg. & Mart.

S. Athanasii Episcopi.

S. Alexii Conf.

S. Apollinar. Episcopi & Mart.

S. Adaucti Mart.

S. Albani Episcopi.

S. Aurberti Episcopi.

S. Altonis Conf. & Episc.

S. Aprî,

S. Autoris,

S. Adolphi Conf.

S. Audalii Mart.

S. Audentii Mart.

S. Alexandri Mart.

S. Annæ,

S. Abundi Mart.

S. Anastasii Mart.

S. Agathonæ Virg. & Mart.

S. Aviti Episcop.

S. Aristonis Ep.

S. Audomari Ep.

S. Amalgeri Conf.

S. Archemii,

S. Afræ,

S. Adulesii,

S. Aproniani Mart.

S. Artemii Mart.

S. Bonifacii Ep. & Mart.

S. Bertini Conf.

S. Borchardi Ep. & Conf.

S. Blasii Ep. & Mart.

S. Bibianæ Virg. & Mart.

S. Bavonis Conf.

S. Basillæ Virgin.

S. Beati Mart.

S. Bacchi Mart.

S. Basilisci Mart.

S. Basilisæ Mart.

(I)

S. Car-

S. Carpophori Mart.	S. Fulginati Ep. & mart.
S. Calixti Mart.	S. Florentiæ Virg.
S. Colomanni Mart.	S. Friulfi Conf.
S. Cypriani Ep. & Mart.	S. Faustini mart.
S. Candidæ Mart.	S. Fulconis Ep. & mart.
S. Crescentiæ Mart.	S. Florentii Conf.
S. Cæciliæ Virg. & Mart.	S. Filberti Conf.
S. Christophori,	S. Felicis Papæ & Mart.
S. Crucis Dominicæ	S. Felicitatis Virg.
S. Cyriaci Mart.	S. Fabiani Mart.
S. Columbæ Virg.	S. Floriani Ep.
S. Concordiæ Virg.	S. Feliculæ Virg.
S. Cleri Mart. & Papæ	S. Fortunati mart.
S. Catharinæ	S. Florentinæ mart.
S. Celsi Ep.	S. Gorgonii mart.
S. Columbani Conf.	S. Genoselæ mart.
S. Cunibaldi Mart.	S. Gordiani mart.
S. Constantiæ Virg.	S. Galli Conf.
S. Claudii Mart.	S. Gereonis mart.
S. Castuli Mart.	S. Germani Ep.
S. Castorii Mart.	S. Gregorii mart.
S. Damasi Papæ & Mart.	S. Gerontii Ep.
S. Dorothei Mart.	S. Genesii mart.
S. Drutberti Mart.	S. Geminiani mart.
S. Dyfibodi Mart.	S. Habundi mart.
S. Desiderii Mart.	S. Hiacynti Conf.
S. Eriberti Ep. & Mart.	S. Hippolyti Conf. imò mart.
S. Erasmi Mart.	S. Hilarii Ep.
S. Evaristi Papæ & Mart.	S. Hildegriini Ep.
S. Emerentianæ Virg. & Mart.	S. Hugonis Ep.
S. Eugeniæ Virg.	S. Helperici Conf.
S. Eustochii Mart.	S. Hilarie mart.
S. Eufemiæ Virg. & Mart.	SS. Innocentium
S. Eleutherii Episcopi	S. Juliani mart.
S. Eutychiani Ep.	S. Iustini Ep.
S. Eulaliæ Virg. & Mart.	S. Joannis Ep. & mart.
S. Epimachi Mart.	S. Juvenalis mart.
S. Eligemii	S. Julianæ mart.
S. Exuperantii Mart.	S. Irenæi Ep. & mart.
S. Evergisti Ep.	S. Januarii Mart.
S. Feliciani Mart. & Ep.	

S. Kiliani

S. Kiliani mart.
 B. Liudolfi Abb. Corb.
 S. Largi mart.
 S. Lini Pap. & mart.
 S. Lucie Virg. & mart.
 S. Lamperti mart.
 S. Ludgeri Ep.
 S. Longini
 S. Leodarii Conf.
 S. Lulli Ep.
 S. Landonis Ep.
 S. Landeoli Ep.
 S. Laurentii mart.
 S. Largi mart.
 S. Luciani mart.
 S. Leocadiæ mart.
 S. Medardi Ep.
 S. Mauricii mart.
 S. Materni Conf.
 S. Marcelli Pap. & mart.
 S. Marii Mart.
 S. Mommoloni Ep.
 S. Martyrum variorum
 S. Mariæ Matris DEI
 S. Matthiæ Apostoli,
 S. Modesti
 S. Maynulfii Conf.
 S. Materniani Ep.
 S. Magni Conf.
 S. Maur. Mart.
 S. Martinæ Virg. & mart.
 S. Marini Ep.
 S. Mansueti Ep.
 S. Menradi Ep. aut Conf.
 S. Merbotti Conf.
 S. Martini Ep.
 S. mar. magdalenæ
 S. Modewaldi Conf.
 S. Nicomedis mart.
 S. Nazarii mart.
 SS. Petr. & Paul. Apost.

S. Othomari Abb. & Conf.
 S. Odulphi Conf.
 S. Petronillæ Virg.
 S. Protasii mart.
 S. pii pap. & mart.
 S. panthaleon. mart.
 S. pirminii Ep.
 S. Philippi Apost.
 S. Praxedis } Virg.
 S. potentianæ }
 S. ramphili mart.
 S. Pancratii mart.
 S. priscæ
 S. Paterni Ep.
 S. Pattonis Ep.
 S. relagii mart.
 S. pertrata Virg.
 S. pauli Apost.
 S. Pauli Eremitæ,
 S. Petri Apost.
 S. Peregrini
 S. Probi Mart.
 S. Quinti Conf.
 S. Rustici Mart.
 S. Remigii Ep.
 B. Rabani Ep. & Conf.
 S. Regulæ Virg.
 S. Rusticiani mart.
 S. Ruperti Ep.
 S. Racchildæ Virg.
 S. Reginardi Conf.
 S. Romani mart.
 S. Simeonis mart. & Ep.
 S. Stephani mart. & Ep. in Svecia
 S. Supplicii Conf.
 S. Saturnini Conf.
 S. Severæ Virg.
 S. Severini Ep.
 S. Sophiæ Viduæ
 S. Speciosæ Virg.
 S. Servasii Ep.

(1) 2

S. Sophronii

S. Sophronii Ep.
S. Solarii Ep.
S. Severi Ep.
S. Silvestri Mart.
S. Smaragdi Mart.
S. Simplicii Mart.
S. Susannæ Virg. & Mart.
S. Saturnini Mart.
S. Sabini Ep. & Mart.
S. Silvani Mart.
Sanctorum Variorum.
S. Triphonis Mart.
B. Theoderici Ep. Mind. & Mart.
S. Theodori Mart.
S. Theodegarii Mart.
S. Terentii Conf.
S. Timothei Apost.
S. Tiburtii Conf. seu potius Mart.

S. Tophredii,
S. Tranquillini Mart.
S. Vitalis Mart.
S. Victoris Mart. & Papa.
S. Vicerpi Ep.
S. Vedasti Ep.
S. Valentini Mart.
S. Valeriani Mart.
S. Vigili Conf.
S. Vedulphi Ep.
S. Vincentii Mart.
S. Ubaldi Ep.
S. Utharici Ep.
S. Wilhelmi Conf.
S. Willibordi Conf. & Ep.
S. Ymonis Abbat.
S. Zephyrini Pap. & Mart.
S. Zenobii Mart.

JACOBI

JACOBI REUTELII,
PAST. EINBECC. AD S. ALEXANDR.,
HILLESHEMIA,

in
EPISCOPIS SUIS

REPRÆSENTATA.

*Cum Mantissa metro vineta, ejusdem argumenti,
è tenebris sordibusq, suis eruta, notis illustrata,*

& edita

a

CHRISTIANO FRANCISCO PAULLINI.

(K)

VENE-

VENERANDE LECTOR!

P Romo nunc *Reutelim*, Virum bonum & doctum, fidumq; rerum *Hillesheimensium* inquisitorem. Si compendium vitæ ejus scire aveas, brevissimè dicam. Cunas ei & prima crepundia dedit *Hatzkeroda* ad sylvam *Hartzicā* in Principatu *Anhaltino*. Adultum, & doctrinā nunc præstantem fata traxere ad exteros. Probatā siquidem fide & industriā ejus *Göttingensibus* & *Hardeffianis*, *Huxariæ* ad Visurgim in æde *Petrina* fit Ecclesiastes. Inde annō MDLXVII. abs *Einbeccensibus* ad S. *Alexandrum* vocatus. (a) Aliquot antè excessum annis sermonis usu privatus, Adjunctum à Superioribus habuit M. *Andream Noltium*, Scholæ *Einbeccensis* Rectorem, cui cives ejus in sacra cathedra demandabantur. Annus ei supremus fuit suprā millesimum quingentesimum nonagesimus tertius, quō ipsō *Veronicæ* die in templo *Alexandrino* conditus est. (b) At rogas, quō casu iste *Jacobus* in nostras lapsus fuerit manus? Communicarat olim mecum D. *Joannes Wilhelmus Brüning*, Imperialis semperq; Liberæ Ecclesiæ *Corbeiensis* Cancellarius, Anonymi cujusdam chronicon *Hillesheimense*, patrio sermone scriptum. Quod cum fortè apud me vidisset *Hermannus Schneidervvind*, Pastor ad D. *Kilian. Huxar*, de *Reutelio* mussitare cœpit, in ædibus Theologi vicinioris à se viso, addens: si mihi placeret, se operam daturum, ut quamprimū perlegerem. Vix optatius quid dici potuisset. Misit postea codicem, quem meā manu descripsi. Attentiū perlegenti mirè placuit brevitās *Reuteliana*, omnia succinctè tradens. Non potui igitur me continere, quin,

(a) Vid. J. Letzner. chron. Dassel. L. VI. p. 17. p. 68. B. (b) Idem l. c. p. 90. A.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

antiquo more meo, lectiones meas subinde brevioribus notulis conspergerem, si quæ asterisco digna occurrerent. *Chronicon* verò MS. *Hillesheimense* aliquoties ad partes vocatum, nullum aliud est, quàm quod à *Bruningo* acceperam. Recentius erat, nec antiquâ Saxonum linguâ exaratum, multis tamen memorabilibus refertum. Meminit *Henricus Meibomius* Senior (c) *Onuphrii Meyenrosii* chronici *Hillesheimensis*, & *D. Caspar Sagittarius* (d) *Joannis Stadewegs* MS. chron. *Hillesheim*. At utrumque diversum ab isto. Nullos allegavit autores Noster. Quàm bene autem ex fide dignis cuncta hauserit, tute videbis. Candorem & modestiam Viri laudo. Si æquus prudensq; lector (ceteris meliorem precabimur mentem,) studium meum probaverit, plura hujusmodi spondeo. *Gratis dignos* cenlet *CL. Urstius*, (e) & debitum eos patriæ officium præstitisse scribit, qui bonis libris è tenebris in lucem proferendis obstetricantur, neglectosq; & squalentes, deterfo situ, in hominum conspectum atque consortium deducunt. Vale, mi Lector, & si velis, adde vitas *Ernesti*, *Ferdinandi*, *Maximiliani Henrici*, *Jodoci*, & moderni Reverendissimi & Serenissimi, quem Deus servet! Scripsi *Ferraria* Thuringorum Annò Dei-Hominis MDCXCVII.

(c) in not. ad *Henric. Leon. T. I. rer. Germanic.* p. 527. (d) de origine Ducum *Brunsvicensium* §. 116. p. 95. (e) præf. in volum. *Hist. German.*

* *

IN nuce *Maonides*! angustis ordine chartis
cernis Pontifices, *Hildesiana*, tuos.

Illustres venerare Viros; *illustria* facta
suspice, quæ vitæ norma & amussis erunt.

(K) 2

Ortum

PRAEFATIO AD LECTOREM.

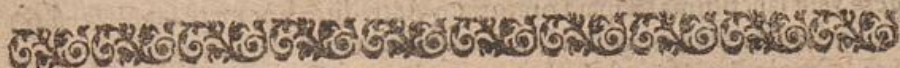
Ortum cerne tuum: speciosè sicut olive
in ripa ex tenui semine fructificant,
Inq; plagas orbis sublimia brachia pandunt,
& pulsant cœlum vertice grande suo.
Sic semper felix, ita semper bella fuisti,
Saxoniae decus & nobile delictum.
Imbellem donec facerent te tristitia bella,
è quibus haud unquam nascitur ulla salus.
Omnia *Reutelius* mirâ brevitæ loquetur;
sed sapienti sat! singula pauca monent.
Accendunt faculas Tibi noctes *Paulliniane*,
ut videas fontes, è quibus ista fluant.
Laudamus meritò, quem fecit uterq; laborem,
occurrant tetri sic mihi sæpe libri.
Mucor eras, *Reuteli*, squallor, pulvis & umbra,
nunc es *Chrysologus*, totus & *Aureolus*.
Hanc metamorphosin *Paullini* callet: is, ecce!
ex *vetulis juvenes* restituisse potest.

Scriptit officiosâ crenâ

GABRIEL LÜHR. D.M.

B.C.D.

B. C. D.

S. L

Arolus, ob virtutem & res gloriose semper gestas toto orbe Magnus dictus, omnem Saxoniam, ferro à se subactam, & Christi jugo subditam, in *decem* (a) [alii *septem*, (b) alii *octo* numerant (c)] Episcopatus secuit, sicque integram Deo reddidit. Nona Sedes (d) est *Hilleshemensis*, cujus fundamenta jacta primùm in *Aulica*, in honorem *S. Petri* Apostoli, annò Dccxcvi. *Rongsfaal*/vulgò nunc *Else* dicta.

Est amœnus locus ad *Salæ* & *Leinæ* confluentiam, in quo, structo à Rege palatio, plerunque residebat in Saxonia morans. Curam hujus ædis commisit Carolus *Güntero*, Venerabili Viro, licet extimam ei haud imposuerit manum, relinquens Filio & Successori suo *Ludovico* structuram. Post excessum verò illius *Ludovicus* graves Imperii curas otio venatorio distincturus, venit ad nemorosum locum, ubi nunc primaria *Hilleshemia* Ecclesia est. Ibi cultus divini memor, per sacellanum suum in altari portatili sub patulæ fagi tegmine Missam celebrare jussit, affixo trunco arboris aureo vasculo, quod semper circumferebat ille, in quo *crines* & *lac* B. V. erant, appositâ ejusdem imagine. Sacris finitis, ille in sylvam & campos, sacellanus verò ad suam remeant, reliquiarum oblitus. Quarum-cum altero die, sacra iterum facturus in *Aulica*, reminisceretur, ocius cucurrit ad arborem. At non poterat sacram thecam trunco avellere. Attonitus homo rem narrat *Ludovico*. Qui cum suis accedit, grande hoc prodigium visurus. Divinans, sanctius quid subesse, in terram prostratus ostenti hujus causam à Deo rogavit. Vox interim audita: *Nix tibi circumscribes terminos adia mea*. Illaque mox insolito anni tempore delapsa certam aliquam telluris aream implevit. Quâ visâ, Imperator clamabat: *Dat is en Hilsdesnee / und scholl auch Hilsdeschnee heeten*. Alii ajunt, somnio fuisse monitum *Ludovicum*, ut eò loci sibi deligere

(L)

(a) Tot vult chron. Mind. ap. Meibom. T. I. rer. Germ. p. 556. Werner. Rolevink. L. II. de laud. Westfal. c. 8. (b) Gobelin. Person. Cosmodr. æt. VI. c. 38. Kranz. L. II. Sax. c. 23. Engelhus. chron. p. 155. (c) Chron. Slav. L. I. c. 3. §. 8. Lang. chron. Citiz. c. p. Ditmar. Mersleb. L. VII. chron. p. 230. Ad. Brem. L. I. c. 9. Alb. Stad. Compil. chronol. Qui octo numerant, Magdeburg. & Hamburg. omittunt. Petr. Beck in Aquisgrano c. V. novem sinit. Gryphander ait de VVeichbild. Sax. c. 29. Carolum se unum quidem Episcopatum in Saxonia fundasse. At unde hæc hallucinatio Viri eruditi? dicit Sagittar. de Bardevico c. 3. §. 35. (d) juxta chron. Mind. Meibom. T. cit. p. 554. Texta mox tamen sentit cum autore.

gere velit sanctissima Deipara oratorium. At traditio hæc metè fabulosa est. (e) Certissimum verò hoc, cessisse Petrum Apostolum D. Virgini, ceptamq; in *Aulica* à Carolo Ecclesiam à *Ludovico* translata esse *Hilleshemiam* ad *Havium Inneram*, etiam ante annum DCXCIX. Inq; basilicā mox *Irmensula*, prope *Corbejam* eruta, solenniter tamen prius lustrata & expiata, introducta, & in umbilico templi posita est. (f) Rectius igitur urbs dicitur *Hilleshemia*, seu *Hilleshemium*, *Hillesheimia* vel *Hillesheimium*, non à fictitia nive, verum à vicino *nemore*, quod porrectius & amplius olim fuerit, *Hilles* vocato. (g)

I. *Günterus*.

§. II. Angustum templum erat, nec satis commodum, à *Ludovico* Pio B. Virgini structum: *Günterus* igitur, primus ejus Rector, dextram versùs angustius priori, duabus turribus conspicuum, struxit in honorem S. *Caciliae*, Patronæ suæ. At cum haud lentè festinaret, pompæ nescius, ad solum usum id fabricari jussit. Interim Ecclesia hæc inter Germaniæ præcipuas semper fuit. (h) Idem palatium Episcopale condidit.

II. *Rembertus*.

§. III. Sequitur *Rembertus*, *Remibertus* seu *Frembertus*, (i) aut *Reybertus*, (k) qui verò post paucos menses decessit, ut nonnulli eum è catalogo Antistitum expunxerint. Jacet penes *Günterum*.

Succesit

III. *Ebo*.

§. IV. *Ebo* (l) Francus, Archi-Episcopus *Rhemenfis*, gratus olim *Ludovico* Imp., postea verò, ob conspirationem in sanctum ejus verticem, suspectus, (m) ideoque in Synodo generali (n) officio & dignitate exutus, & in exilium pulsus, venit *Hamburgum* ad S. *Ansgarium*, veterem amicum, cui se in conversione Danorum zelotum probarat, eiq; tunc Anstiti *Hamburgensi*, reliquias *Sixti* & *Simmitii* è Diocesi *Rhemenfi* attulerat. Ejus igitur operâ, Sede vacante *Hilleshemensi*, ab Imperatore potitus. Innocentiam suam singulari apologiâ o demonstravit, eamque vel ex eo colliges, quod S. *Ansgarius* amore & contubernio suo eum dignum reputaverit, (p) adque novum hunc Episcopatum promoverit. Sunt, qui idè eum fugillant, quòd, contra *Paschalis* mandatum, (q) iter Boreale tunc subterfugerit, *Gautbertum*, propinquum suum, substituens. (r) Sed hæc nihil ad nos. *Hilleshemia* sanè omnia

boni

(e) Kranz. L. I. Metr. c. 10. & L. II. Sax. c. 26. qui oblitus hinc imaginis D. Virg. lac & capillos ejus affert, ibi verò imaginem illius habet. (f) Vid. Meibom. de *Irmensul.* c. 8. Stangefol. L. II. annal. circ. V Vestfal. p. 129. (g) idem asserit de *Irmensul.* cap. cit. & in orat. de orig. *Helmsted.* Meibomius. (h) opibus, religione, splendore non in postremis cathedralibus Germaniæ Ecclesiis: Kranz. L. I. Metr. c. 10. è septem Comitatus unita, ut ex (1) *Vinzenburg*. (2) *Schlademensi*. (3) *Poppenburg*. (4) *Peynensi*. (5) *VValdenburg*. (6) *Leicoburg*. & (7) *Dassel*. (i) Kranz. L. I. Metr. c. 27. Bucelin. Germ. sacr. p. I. p. 18. (k) Eggehardus *Vragiens.* Abbas in chron. id *Egbertum*, qui verò falsè hunc extinctum scribit anno 825. (l) Kranz. L. I. Metr. c. 30. quartum eum facit Episcopum, & tamen L. II. Sax. c. 27. sui oblitus tertium assumat. (m) Idem L. I. Metr. c. 27. (n) vid. chron. *Reginon.* ad ann. 839. & compilat. chronol. ad ann. 836. (o) vid. eam à *Madero* annex. Ad *Brem.* p. 236. seqq. (p) adde Kranz. L. II. Sax. c. 27. (q) vid. apud *Mader.* in diplom. Ad *Bremens.* annex. p. 246. seqq. (r) Vid. Kranz. L. I. Metr. c. 27. & Add. *Bremens.* L. I. c. 18.

boni Pastoris munia fideliter adimplevit: conciones ad populū ipse habebat, baptizabat parvulos, & agenda cetera agebat summā fide & curā, ut nihil omnino in eo desideres. Virū sanctum dicunt anno DCCCXLVII. Prælaturæ suæ XII. Sed hoc ipso annō Mense Septembri cum *Ansgario* interfuit Illustri Synodo Moguntia. (s)

§. V. *Alfredus*, seu *Alifredus*, in Archi-Diœcesi Colonienſi ex nobili stem- IV. S. *Alfre-*
mate ortus, discipulus & monachus Corbeia: nostræ, circa annum DCCCXLVIII. *du.*
ad Illustrem cathedram *Hilleshemensem* evedus, quam vitæ probitate, laudabili
zelo & summā prudentiā admirabilem fecit Vir omni laude major. (t) Ipse ba-
silicam B. Virg. æ fundamentis excitavit, dirutā angustā minusq; aptā æ de *Lu-*
doviciana, XXIIV. seu XXVI. annorum spatio absolutam, & quarto ante excel-
sum suum annō à seipſo consecratam, adjuncto eidem cœnobio, ut omnes Ca-
nonici sub regula Ordinis sui & sub uno tecto degentes soli Deo humiliter
servirent. Quoties igitur convenum, seu dormitorium intrabat, cecinisse fer-
tur: *quā dulce est Fratres cohabitare in unum.* Insuper tria cœnobia construxit
(1) *Asvvedense* in Diœcesi sua, pro Virginibus familiæ Benediſtinæ, (2) *Aſſi-*
diense, quod illustriſſimum semper fuit, & nobilium tantum Virginum ejus-
dem instituti, in patria sua, & (3) *Salgenſtadense*, pro monachis ejusdem con-
gregationis. Foundationi istius terribilem subjunxit maledictionem. (u) Lapis,
non homo, sit, qui ad ista fulmina non trepidet. (vv) Augusti cœnobii *Gandef-*
heimensis ipse candidus promotor fuit. Consiliū quippe suggessit *Ludolfo* Fun-
datori, Saxonum Duci, & stimulum addidit, quō bonum maturaret opus, fi-
liamq; ejus *Hathumodam*, primam ibi Abbatissam renunciavit: (x) cui mona-
sterio etiam post *Ludolfum*, qui undecim millibus mansis dotasse dicitur, juxta
numerus undecim millium Virginū, (y) multos redditus contulit, pietate, pru-
dentiā, beneficentiā nulli secundus. Stetit istud cœnobium monialium ante
Brunshufi, anno DCCCLVI. verò ad fluvium *Gande* translatus est. (z) Ob-
dormivit circa annum DCCCLXXVII. regiminis sui XXVIII. Sepultus in
monasterio suo *Asvvedensi*. (a)

§. VI. Electus post eum *Ludolfus*, etiam Monachus Corbeienſis, vir pro- V. *Ludol-*
bus & doctus, & erga pauperes benignissimus. Sed cū ante confirmatio-
nem decesserit, in indice Præsulum vix repereris eum. In vetusti mo-
nasterii sacello Electus hic benefactores inter viſus, habens ad dex-
tram insignia Ecclesiæ suæ, (b) ad sinistram erat draco, leo & aquila
(L) 2 delu-

(s) Adde Schaten, P. I. annal. Paderborn p. 135. (t) vir verè memorabilis, & in divina religione
ferventiſſimus, Kranz, L. II. Metr. c. 12. (u) plures formulas dabit Meib. in not. ad dipl. Thaf-
ſilon. T. III. rer. Germ. p. 190. seq. (vv) *Altfredianam* vide in Th. m. Illustr. Vir. Corb. c. 18.
p. 54. & Part. Ger. in. ſacr. Bucel. in frontispicio, (x) vid. Henr. Bodonis ſyntaxma de cœno-
bio *Gandefian*. T. II. rer. Germ. Meib. p. 482. (y) Engelb. chr. p. 170. (z) lic. foundationis & do-
nationis dedit M. Reiskius de cornu Ammonis c. 4. §. 4. (a) conf. th. m. cit. c. 18. (b) quæ vid.
ap. Letzner. in chron. Dassel. L. II. in frontispicio & in hist. Ludov. Pij edit. ſec. c. 19.

desuper volitans, cum subscriptione LDLS E. EPS HIL: Equibus alii con-
jiciunt, fuisse *Ludolfum* ex Comitibus *Ringelheimensibus*. (c)

VI. Mar-
quardus,

§. VII. *Marquardus* probus, liberalis, & pacis studiosus; cujus miti ingenio
malitiosi homines abusi, ut etiam duo cœnobîa, ab *Alfredo* condita, Diœcesi
surripuerint, *Asyvedense* putà & *Salingstadense*: ædi cathedrali trabes subjecit,
aliaq; quæ potuit, fecit. A Danis, Saxoniam populantibus, oppressus anno do-
minationis suæ tertio seu quarto circa AC. DCCCLXXX. Vir longiori vitâ
dignissimus. (d) Sepultus *Epstorpîi*. (e) Multi multa, at contraria, de hoc præ-
lio *Epstorpîensi*. Quidam asserunt, (f) duos tantum cæsos esse Episcopos, no-
strum & *Theodoricum Mindensem*, unâ cum *Otrone Duce* & XII. Comitibus. Alii
(g) omnes ferè in Saxonia Antistites cum plurima Nobilitate cecidisse volunt,
quos longâ serie narrant. (h) Alii (i) tres tantum extinctos credunt, *Minden-*
sem, *Ferdensem* & *Hilleshemensem*. De *Theodorico* & *Marquardo* res certa est, de
ceteris non item. Licet hæc strages annò DCCCLXXVI. d. 1. Aug. (k) seu bi-
ennio post d. 2. Febr., vel annò DCCCLXX. (l) facta sit, quis tamen affirma-
verit, omnes Episcopos periisse? Sed quorsum immorabimur narrationi du-
biæ & suspectæ? (m) Sufficit scisse, *Marquardum* nostrum à Danis pro gloria
Christi martyrii palmâ fuisse coronatum.

Surrogatur

VII. Vig-
bertus,

§. VIII. *Vigbertus*, optatissimus Pater, (n) illustris cœnobîi *Gandesheimen-*
sis basilicam absolvit & dedicavit in honorem *S. Joannis Baptistæ*, nec non *In-*
nocentii & *Anastasi*, omniumq; Sanctorum. (o) Defunctâ *Gerburgi*, secundâ
Abbatissâ, *Ludolfi Ducis* & Fundatoris F., ipse *Vigbertus* *Christinam*, Saxonie
Ducis sororem, consecravît. (p) Ferunt, fuisse artis *Aselepiadeæ* haud ignarum,
ita, ut etiam codices de ea scripserit. (q) Secundum nonnullos quatuor annis
rexit dexterrimè, (r) juxta alios, primo nondum completo, defuit circa an-
num DCCCLXXXIV. At Synodo Moguntinensi sub *Luitberto* anno
DCCCLXXXVIII. habitæ subscripsit. Quiescit in sacello palatii Episcopalis.
Monstravit mihi nuper *Reinhard. Bucholtzius*, Abbas *Corbeienfis*, bullam *Ste-*
phani

(c) Antiquissima hæc Saxonum insignia erant, ejus rei testis est *Mathilda Augusta*, Henr.
Aucup. conjux, quæ cum iis adhuc hodie conspicitur in cœnobio Pôlensi, seu Poildensi, agri
Eichsfeldensis. Quid iis indicare voluerint Saxones nostri, dicit *V Vittekind*, L. I. annal. (d)
imò immortalitate, *Bucel.*, l. c. P. I. p. 18. a. Vir Deo & cœlo dignus *Kranz*, L. II. Metr. c. 14.
(e) Id. *Kranz*, l. c. (f) *Ditmar*, *Merseb.*, L. II. chr. p. 30. Ad. *Brem.*, L. I. c. 31. *Helmold*, L. I.
chr. c. 7. (g) *Kranz*, L. II. Metr. c. 9. *G. Fabricius*, L. II. orig. Sax. *Spangenberg*, chr. Sax. c. 108.
(h) vid. confutar. legendæ fabulosæ *Metrop.* *Kranz*, annex. (i) *Emmîus*, L. V. ter. *Friscar.* &
Kranz, L. II. Sax. c. 31. (k) secundum *Spang.* (l) notante *Kranz*, L. II. Metr. c. 17. (m) conf.
Meibom. not. ad L. I. annal. *Wittekindi* & chr. *Mind.* V. *Vatersted.*, ubi in not. ad *Theod.*
etiam quædam monuimus, (n) *Kranz*, L. II. Metr. c. 28. est religiosus Pater & eò locò di-
gnus, (o) Vid. *H. Bodon.*, l. c. p. 487. (p) Idem p. 489. (q) *Bucelin.*, l. c. P. I. p. 18. a. vocat in-
signem Medicum, (r) utilis Præsul, *Bucel.*, l. c.

phani VI., in qua hic *Vigbertus Sanctissimus* dicitur, & vi cuius Ecclesia *Hillesheimensis* & *Corbeiensis* cum omnibus hominibus, bonis & rebus in specialem tutelam S. Petri recipiebantur.

Succesorem habuit

§. IX. *Walbertum*, ex Monacho *Corbeienfi* *Benedictino*, octavum Anti- VIII. *Wal-*
stitem, Virum pie eruditum, armisq; Christianorum fortiter munitum, (s) & *bertum*,
studio propagandæ religionis flagrantem. Qui, an (secundum nonneminis
conjecturam) ex *Albatianis* fuerit, certè affirmare haud possum. (t) Primus
Ecclesiæ suæ *Præpositum* dedit, auctis utriusq; redditibus & decimis. Sub hoc
tertia *Abbatissa Gandesheimensis*, mortuâ illustri *Christinâ*, *Rosvitha* velata
& consecrata est. (u) Mortuus circa annum DCCCCIII. at nec primo, (vv)
nec decimo nono (x) servitii sui. Cubat in æde cathedrali ante altare S. *Caciliæ*.

§. X. Cœpit *Sighardus*, aliis *Gebhardus*, etiam Monachus Ord. *Bened.*, licet IX. Sig-
locum tibi dicere nequeam. Consecravit *Windelgardim*, *Abbatissam* *Gandef-* hardus
heimensem, quæ Ecclesiam extra oppidum in memoriam B. Virginis extru-
xit à se dedicatam. (y) Vidit varias Imperii mutationes. (z) Summam ædem
Hillesheimensem nec non altare S. *crucis* ponposè ornavit, suggestumq; laminis
ex purissimo auro obduxit. Defecit circa annum DCCCCXXIX.

§. XI. *Dithardus* (b) ex monacho *Hirsaugienfi* delectus *Abbas Hersfeldensis*, X. *Dithar-*
cum consensu senioris *Dithardi*, prælati ibidem, (c) & annò DCCCCXXVIII. dus,
electus *Episcopus Hillesheimensis*, succedente ei in cœnobio *Hersfeldensi* *Bur-*
cardo Gandesheimense collegium denuò à fundamentis extruxit & consecravit:
tabulam auream margaritis & lapidibus pretiosis distinctam D. Virgini sa-
cravit, (d) civibusq; cœquavit milites suos sine discrimine. (e) Defecit circa
annum DCCCCVI. laudatissimi muneris sui XXVIII.

§. XII. Intravit *Othvinus* (f) ex celebri monasterio *Augienfi* propè *Constan-* XI. *Oth-*
tiam in insula lacûs *Bodamici*, ubi Rector scholæ fuerat novem ferè annis, do- vvinus,
ctus & zelo religionis fervidus, (g) vocatus primùm *Bergam* ad *Albim*, quod
(L) 3 opu-

(s) vir religione & sanctitate præcipuus, merito & moribus insignis. *Kranz*. L. II. *Metr.* c. 28.
doctus & strenuus *Trithem*, L. IV. de *Jll. Vir.* c. 199. illa enim tunc erant Pontificum orna-
menta. *Kranz*. l. a. (t) de hac gente vid. *Letzner*, *hist. Ludov. Pii* edit. sec. c. 33. (u) *Bodo* l. c.
p. 481. (vv) ut *Kranz* vult L. II. *Metr.* c. 28. (x) *Bucelin*. l. c. (y) *Meibom*, in not. ad *pane-*
gyr. *Rosvithæ* fundatricem hujus Ecclesiæ facit *Gerburgim* II. *Henrici Hezelonis*, *Bar-*
var. *Ducis*, sororem, *Abbatissam Gandesheimens.* VII., quod ex subjecta *Ottonis* II. con-
firmatione patet, qui diserte ait: neptim ejus *Gerburgim* quoddam ibi monasterium in su-
piori plaga civitatis scum peritus à fundamento construere voluisse, congregaturam ibi
XXX. sanctimoniales sub regula S. *Bened.* *Bodo* contra asserit p. 494. *Gerburgim* Eccle-
siam istam, à *Windilgarde* conditam, in cœnobium *Benedictinum* mutasse, & XXX. per-
sonis locum aptissimum reddidisse, (z) dabit eas *Kranz*. loc. cit. (a) ergò non annis 40.
præfuit, secundum eund. l. c. (b) *Kranz*. L. III. *Metr.* c. 11. *Dethardus*, (c) *Lamb. Schafnab.* ad
ann. 925. (d) hoc munus Pontifice dignum vocat *Kranz*. l. c. (e) *Id.* l. c. (f) *Ochvvinus*, *Ott-*
vvvinus, *Bruschio Ochvving*, *Ditm.* *Merseb.* L. III. p. 67. *Aduvianus* (g) chr. *Hirsaug.* *Trith-*

opulentum cœnobium est prope Magdeburgum Ord. Bened. (h) secundus Abbas. Ex hoc translatus *Hilleshemium*. Certis quibusdam anni festis Canonicis suis propinavit modicam vini mensuram, quod tunc rarissimum iis erat; adjecit Diœcesi *Gisenhemium*, attulit ex Italia (i) integrum *Epiphani* corpus, cujus in honorem capellam exstruxit basilicæ suæ contiguam, eamque consecravit. Multa alia pretiosa acquisivit, & dedit Ecclesiæ. *Garburgum* II. Abbatissam Gandesheimensem velavit, consilio ejus usus est *Orto M.* (k) Abiit ad perpetuas mansiones annò Dcccclxxxvi. Kal. Decembr. dignissimi Præfatus sui XXIX. (l)

XII. *Osdagus*

§. XIII. *Osdagus*, *Osdasus* & *Osdachus*, (m) etiam monachus divitis *Augia*, pedum obtinuit circa annum Dcccclxxxvi. Omni honore & amore dignus. (n) Cathedræ suæ largitur pagum *Algermismum*. Suspicionem fuisse ex Equitibus *Hilleshemensibus*. (o) *Sophia* I. Abbatissa *Gandesheimensis*, nuper electa, inter *Willigisum* Moguntinum & hunc Antistitem semina discordiæ spargens, à nullo alio, nisi à solo *Palligero*, i. e. ArchiEpiscopo velari voluit. Quare ad hunc actum invitabat *Willigisum*. Qui pertinaciter *Hilleshemensi* contrarius, *Gandeshemiam* ad suam Ecclesiam spectare asseruit. Indixit ergo diem solenni actui; Ad quem etiam comparuit *Osdagus*, jus suum à Prædecessoribus legitime exercitum animosè defendens, & posteris suis servans. Interim res hæc multa peperit litigia. (p) Ad meliores sedes abiit circa annum Dcccxc. Pontificatus sui IV. (q) Expectat adventum Domini in crypta sub choro Summæ ædis intra urbem.

XIII. *Gerdagus*

§. XIV. *Gerdagus*, (r) *Gerhardus*, *Gardachus*, *Gerdachus*, & *Gerlachus*, industrius & religiosus homo, olim Cellarius *Hilleshemensis*, addidit Diœcesi suæ duos amplissimos pagos minus *Algermismum* & *Siprechtsum*, & plura ei comparasset,

(h) Quo de vid. chron. Meibom. (i) ex urbe Ticinensi Bucel. l. a. (k) vid. erect. Ecclesiæ Magdeb. apud Meibom. T. I. l. iter. Germ. p. 734. (l) ita Kranz. l. III. Metr. c. 34. quem sequitur Meibom. in chr. Bergeosi. (m) vid. Ditmar. Merseb. l. III. chron. p. 67. & Kranz. lib. cit. c. 41. (n) Vir præstans Kranzio l. c. & Bodoni valde reverendus, (o) Ditmar. l. c. Præpositum monasterii sui vocat. Ita verò olim dicebantur templa primaria. (p) Pallium propriè & ordinatiè tantum ArchiEpiscopis & Metropolitanis concessum, impropriè, ex quoque gratia speciali, paucis olim quibusdam Episcopis, in Germania Bambergenfi, ex perpetuo privilegio, Sleidan. l. XIII. Comment. in Italia Ostiensis, eò quod Romanum consecraret, instituentem Marco. Polyd. Vergil. l. IV. de rer. invent. c. 12. Affert enim pallium ArchiEpiscopale nomen, unà cum reali plenitudine Pontificalis officii, idèd dicitur in signe plenitudinis officii Pontificalis c. antiq. 23. de privil. Et olim nullus habebatur verus ArchiEpiscopus pallio destitutus. Exempla vid. ap. V. Veberum in introduct. Episcoporum. tit. IV. §. 29. p. 69. Magnum igitur privilegium & summa gratia, quòd Burcardo II. Halberstadenf. ejusq; Successoribus, in perpetuum concessum sit pallio uti in solennibus festis, prælatà cruce, & albo equo deferri ad Ecclesiam, Vid. annal. m. Haysburg. Nunc verò quilibet Episcopus pallium redimere tenetur, quo de J. Christoph. Klee in dñp. inaug. de pallio Episcopali habit. Jen. c. 3. §. 2. Ceterum litigia latè exponit Bodo in syntagmate suo p. 497. seqq. (q) Kranz. l. c. habet 25. Ditmar. l. a. quinque, (r) ita vocat Bodo & Ditmar.

parâisset, si diutius superfuisset. Ultimo vitæ & ordinationis suæ anno, devotionis causâ, abiit Romam, reversus mox decessit VII. Id. Decembr. anno Dcccxciv. (t) Sepultus in pace coram altari S. Petri in templo primario. (r) At si *Bernwardus* anno Dcccxcii. (ut alii firmiter contendunt,) successit, error iste calculi manifestus est.

§. XV. *Bernwardus, Bernwardus, Barvvartus & Barvvardus*, (u) ex Illustri XIV. s. Comitum *Sommerseburgicorum* gente satus, cujus avus maternus *Athalbero, Bernwardus*, primus Comes Palatinus Saxonie hereditarius, uti ex *Tangmaro* etiam nos condidit. jecimus, (w) Pontifex rarioris pietatis & vitæ irreprehensibilis, inq; divinis & humanis rebus versatissimus, *Otonis III.* Præceptor, (x) Sacellanus, (y) & Cancellarius, (z) sedem *Gerdagi* occupat circa annum Dcccxcii. XIV. Kal. Febr. (a) Primo statim eminentiæ suæ anno in septentrionali urbis Hillesheimensis plaga in squallido, horrido & nemoroso loco splendidum cœnobium in honore S. *Michaelis* Archangeli, ad normam instituti Benedictini, pro monachis, & suis bonis construxit, eiq; multa prædia, curtes, villas & familias, nec non trecentos mantos, largâ manu contulit. (b) Etiam Canonorum redditus, decimas & præbendas, uti vocant, multum auxit, pagum *Himmels-Thur* de suo patrimonio, cum omnibus decimis & pertinentiis, Ecclesiæ dedit, & quotquot *Gerdagus* gemmas, uniones, seu aurum reliquerat, (secundum ejus ante obitum ordinationem) Eidem obtulit. Designato jam in Comitibus *Werlen* *Henrico II.* Rege, *Eckhardum*, Marchionem *Misnie*, regiâ prorsus pompâ *Hillesheimii* suscepit. (c) Vidit pestilentissimam luem, quæ totam Saxoniam civibus spoliabat suis, ut oppida & mapalia ubique vacua starent. *Wandali* igitur in hoc turbido piscaturi, violentam irruptionem fecere in Saxoniam, at virtute Imperiali magnâ clade fusi insignes temeritatis suæ poenas dedere. (d) Oriuntur denud motus inter *Moguntinum* & *Hillesheimensem* à *Sophia* *Gandesheimensi*, quietis nescia, *Otonis III.* F., petulanter suscitati. Inter initia Sedis *Bernwardianæ* *Gandesheimense* cœnobium combustum erat, quod hic multis sumptibus integris XV. annis fideliter impensis instaurârat. Cum nunc consecrari debebat, vocat *Sophia*.

(t) *Bucel*, l.c. habet 993. *Lamb. Schafnab.* 992. (r) *Ditmar. Merseb. l.c.* ait: corpus ejus per singula divisum in duobus ferreis ad monasterium *Ismit* à confociis lugubriter delatum esse, ipsumque terræ commendatum à *Gisleio*, Archi-Præsule *Magdeburgico*, casu tunc adveniente, una cum Antecessore suo *Osdago*. (u) *Ditmar. L. IV. p. 68.* vocat *Bernhardum*, idque repetit *L. VI. p. 163.* *Lamb.* ad ann. 992. *Bernardum*. (vv) in *Hist. Hesenacensi* §. 33. (x) *Ditmar. L. IV. p. 68.* Magistrum Regis vocat; *Engelhus*, in *chron. p. 188.* ait: ipse fuit prædicator *Otonis III.*, quem idem *Otto* dilexit, & in vita consilium ejus secutus, & in omnibus obedivit. (y) & *confeßanus*, legabatur in margine. (z) ita *Lambert.* vocat ad ann. 992. (a) Idem l.c. (b) egregie hæc conveniunt cum *chron. Monast. S. Mich. ap. Meib. T. II. rer. German. p. 517.* (c) latius cuncta narrat *Ditmar. L. V. p. 106.* *Gobel. Person. Cosmodr. ætat. VI. c. 52.* & *Sagittar. disp. de Ecardo I. Sect. XV.* (d) *Vid. Kranz, L. III. Metr. c. 49.*

Sophia Moguntinum, renitente *Bervardo*. Qui amicè monuit mulierem, ut ab hujusmodi scandalosis turbationibus & iniquis novationibus cessaret, & Sedi suæ ordinariæ honorem & obsequium deferret. At surdæ cantabat hymnum. Ipsa potius propositi sui tenacior omnes Monialium suatum animos contra *Hilleshemensem* concitavit acerrimè. Res deferretur ad *Ottonem* Imp. & Pontificem Romanum. Illò autem defuncto, *Sophia* iterum iterumque monuit *Willigisum* Moguntinum, ut quantociùs monasterium consecraret, ad suam quippe pertinere Diocèsin *Gandesheimium*, asserens, & nihil sibi esse cum *Hilleshemensi*. Decisio tandem Imperialis *Bervardo* omne jus in Ecclesia *Gandesheimensi* adjudicavit & confirmavit plenius, sublatis omnibus prætensionibus, gravaminibus & querelis Moguntini. Vigore hujus decreti Imperialis *Bervardus* annò MVII, præsentè Henrico II. Imp., templum & monasterium solenniter consecravìt & dedicavit, (e) omni jure *Hilleshemensis* Episcopi facto recto & in perpetuum confirmato. Equidem *Gandeshemense* Collegium, ab omni jurisdictione exemptum, soli cathedræ Romanæ & Imperio reservatum, liberam habebat potestatem, vel Moguntinum, seu *Hilleshemensem*, aliumvè, ad hunc & alios actus ecclesiasticos, vocare. (f) Verùm cùm Præsules *Hilleshemenses* ab ipsa fundatione *Gandesheimensi*, sine contradictione, ultra duo secula, licitè & validè diversos actus exercuissent, utique nunc demum cedere nolebant, sed in possessione juris sui manere. (g) Sub hoc *Bervardo* anno MXIII. *Hilleshemia* magnum incendium passa est. (h) Mathildæ, Antistiti *Quedlenburgensi*, ultimum viaticum dedit. (i) Qui verò eum cum *Adalodago*, Episcopo *Bremensi*, cœtaneum faciunt, gravissimè impingunt. (k) Postquam igitur XXIX. annis (l) optimè præfuisse, Deo & hominibus ubique acceptus, auctis egregiè Ecclesiæ bonis, & cunctis feliciter actis, (m) viam æternitatis ambulat annò MXXII. (n) Pastoralis officii XXXI. (o) Claruisse dicitur vivus defunctusque miraculis, ob quæ etiam indici Sanctorum à *Cælestino* III. anno Mxcv. (non anno Mclxxxiv. ut chron. MS. vult, (p)) inscriptus est. Conditus in crypta monasterii sui *Michælitani*, cui *Bruno* ArchiEpiscopus hoc posuit monumentum: Hæc

(e) Vid. fufissimè H. Bodon, Syntagma cit. p. 498. & 500. (f) vid. Privileg. Innocent. III. ap. eund. Bodon. p. 507. (g) Idem l.c. p. 501. Conf. Brusch. catalog. Episcop. Hildesf. & Mallinckrodt L. II. de Archi-Cancellar. c. 1. (h) chr. Stederburg. ad h. ann. (i) vid. Ditmar. Metseb. L. IV. p. 82. (k) chr. Brem. V Volteri ap. Meibom. T. II. rer. Germ. p. 28. ait: tempore Adalagis X. Episcopi Bremensis B. Bervardum floruisse, miraculis scilicet post obitum. At quò iste Bremensis secundùm Bucl. anno 988. obiit? (l) ita Kranz, L. III. Metr. c. 49. at chron. S. Mich. & MS. chr. Hildesf. habent 31. (m) præfuit verbo, exemplo, & rebus omnibus bene cedentibus divinâ miseratione, Ecclesiamque suam in diebus suis non medioeriter provexit Kranz l.c. (n) Bucl. in annal. Germ. ad ann. 1015. habet ann. eund. (o) chr. Stederburg & chr. S. Mich. etiam habent ann. 1022. Lamb. autem & Bucl. l.c. 1024. chr. Hildesf. MS. 1023. (p) etiam chr. Slav. quod L. IV. c. 23. *анноу дѣиоу* ejus dabit.

*Hæc tumuli fossa clauduntur Præsulis ossa
Barwardi, miri mirificiq, Viri.
Qui patriæ stemma radians velut inclita gemma,
Acceptus Domino, complacuit populo.
Nam fuit Ecclesiæ condignus Episcopus ille,
Quem DEUS Emanuel diligit & Michaël.
Tandem bisseis undeno mense Kalendis
Felix hanc vitam mutat in angelicam. (q)*

§. XVI. Gotthardus, uti ab Henrico II. quem Sanctum vocant, restaura- XV. Gotthardus.
tore multarum in Germania Ecclesiarum, defuncto Bernhardo, (Bernhario) hardus.
Monachus & Abbas olim Altabensis in Bojaria, per Willegisum Moguntinum
Hersfeldensium Prælatus factus fuerat: (r) ita post transitum religiosissi-
mi (f) Bervardi Sedi Hillesheimensi, ubi Rex a puero institutus & nutri-
tus, invitatus & renitens, (t) Antistes constitutus est anno mxxii. IV. Non.
Decembr. (u) Erat Comes Bavarus (w) Schyringensis. (x) Primò statim
Prælatuæ suæ anno (y) insignem Ecclesiam Collegiatam S. crucis intra
Metropolin inchoavit, & quarto postea annò consecravit. (z) Eòdem anno
cœpit fabricare Conventum Regularium ad muros urbis orientem versùs
in honorem S. Bartholomei in loco, quem vocant ad Salinas, juxta Eilten. (a)
Jucundus locus est, olim horridus & incultus. (b) Fundavit idem in Diœcesi
sua sub annum mxxx. monasterium Holt- seu Haldhusanum sub regula S. Be-
nedicti pro monachis, multarum aliarum Ecclesiarum & Xenodochiorum
conditor, instaurator & benefactor liberalissimus. Annò mxxvi. in urbe
partis orientali (c) Ecclesiam, seu monasterium instituti Benedictini S. Mau-
ritii, Patroni sui, construxit, hodie die Kirche auf dem Berge. (d) Eòdem
reliquam monasterii S. Michaëlis partem à Bervardo nondum consecratam
(M) ipse

(q) Vid. vitam ejus fusiùs descriptam à Tangmaro Presbyt. edit. à Brovvero anno 1616.
in 4. Mogunt. In notis hujus p. 99. legitur: Bennonem quendam, quem Hieron. Emlet-
cum Lang. chr. Citiz. p. 764. in monasterio S. Mich. Hildesf. a puero nutritum asserit, Ber-
vardo epitaphium reliquisse, factum postea Episcopum Misnensem IX. secundum Chytræi
calculum L. VII. Sar. p. 229. secundum Albini chron. Misn. tit. XX. p. 279. XI. quem Bu-
cel. in catalog. Sanctum vocat, Lang. l. c. p. 780. Virum Dei. Albin. l. c. Brunonem nobis li-
sit, rectius verò Benno dicitur. Erat Comes Saxoniz, Magister Parisiensis, Albin. l. c. &
Woldenbergensibus, non Wollenberg. ut Lang. scribit l. c. p. 764. aut Bullenberg. Buccelin.
Menol. Benedic. p. 428. (r) Sifried. Presbyt. L. l. epit. ad ann. 1002. Lang. l. c. ad ann. 1014.
(f) Sanctissimum vocat Kranz. L. IV. Metr. c. 7. (t) Lang. l. c. (u) Lambert. ad h. ann. &
chr. Stederburg. Helder. verò in Orat. de Gotha habet annum 1066. (vv) erat juxta se-
culum vir sanguine nobilis, natus ex Comitibus Bavariz, illis videlicet, quibus præteritis,
primus Otto fratrem suum Henricum fecit Ducem Bavarorum. Sanguine igitur junctus
Imperatori, Kranz. L. IV. Metr. c. 7. (x) Scheyrensis Buccel. l. a. (y) Engelhus. chr. p. 194.
(z) Id. l. a. (a) juxta Eilten/ Zulla, Engelhus l. c. Zulla chr. Stederburg. (b) locus foris &
intrus prædiis & religione florens Kranz. l. c. olim rudibus & fructibus oblitus, Engelhus.
l. a. (c) lege occidentali, (d) chr. Stederb.

ipse consecravat cum pluribus altaribus. *Aribo* Moguntinus ignem ē favillis suscitaturus, *Gothardo* propter Ecclesiam Gandershemensem multas creabat molestias. Res verò direpta in Comitibus Francfurtensibus, *Gothardo*, suisque successoribus, legitime intransitibus, jure hastenus Gandeshemii exercito confirmato. (e) Das Papengeleiff hat manch leeres Weinsaf gemacht/und konnten die Bischöffe die Nonnen doch nicht in rechten Sattel bringen. Anno MXXXI. (alii malunt sequentem) cum dedicaretur basilica Michaëlitana, in festo ejus solenni omnis confluit populus, qui *Bennonem*, Episcopum Aldenburgensem, (f) sinistram templi latus dedicaturum, oppressit, ut paucos post dies, morbo ingravescente, animam efflaret, sepultus in nova ista Ecclesia. (g) Anno MXXXIII. in vigilia pentecostes ad vespertas idem monasterium S. Mich. fulmine tactum conflagravit (h) sub *Adelberto*, secundo Abbate, in cujus rei memoriam adhuc superat in Ecclesia cœnobii retrò altare S. crucis tæda in columna area, quondam à *Bervardo* erecta. (i) Igitur anno MXXXV. iterum dedicatum & consecratum est à *Gothardo*, qui eidem monasterio adjecit Ecclesiam *Dirickholthusanam*. Ceterum quantæ autoritatis fuerit *Gothardus*, vel inde probamus, quod crebrius gravissimis consiliis Imperialibus interfuerit & maximis congregationibus, caducæ pariter & æternæ salutis amans & studiosus. (k) Assedit Synodo *Tremonienti* ab *Henrico* II. institutæ, in qua cetera inter Principibus ecclesiasticis *missæ*, secularibus *elemosynæ*, & populo *jejunia* indicta sunt pro communi pœnitentia. (l) Sub idem tempus Antistes *Padifontanus Meinvercus* vitæ finem fecit. Divinans hoc *Gothardus*, eo ipse die missam & prandium distulit, donec nuntius aliquis certiora afferret. Quo adveniente etiam, & excessum *Padebornensis* referente, citius ad altare ille properabat, & finito sacro mensæ assidens, apprensâ similâ, O beate, dixit, *Meinverce, quomodo te lata tua simila à fano communi non exemit? quamdiu ego vixero, non gustabo amplius album panem*, uti quoque fecit. (m) Ajunt, cum olim in villa quadam (n) sacra inter diceret: *mando omnibus excommuni-*

(e) Vid. Bodon. l. c. p. 500. (f) vid. chron. Evermotti Oldenburg. à nobis notul. illustrat. (g) Helmold. l. I. chr. Slav. . 18. quem exscripsit Kranz. l. III. Metr. c. 51. quorum ille sic: *Benwardus* in possessione, quæ sibi provenerant hereditario jure, magnam fundavit Ecclesiam, amplissimis, ut videri potest, impensis, in honore S. Mich. Archangeli, in qua etiam copiosam monachorum turmam ad serviendum Deo aggregavit. Consummatâ ergo ad votum basilicâ, ad denunciandum dedicationi festum, convenit immensa multitudo, ubi cum sinistram Ecclesiæ latus Episcopus *Benno* dedicaret, à populo compressus & attritus, post paucos dies, morbo ingravescente, vita defunctus; & in aquilonari ejusdem Ecclesiæ absida honestam obtinuit sepulturam. A *Uis* quid sit, *Bangert*. in not. suis pulcrè explicat, qui templum hujus monasterii magnificentissimum vocat, & sex turribus in sublime ductis exornatum; (h) idem dicit chr. *Stederburg*. & chron. S. Mich. (i) idem chr. S. Mich. (k) non minus temporalis tranquillitatis curator, quam æternæ provisor salutis, Kranz. l. IV. Metr. c. 7. (l) Id. l. IV. Saxoniz c. 35. & l. c. (m) Gobel. in Person. Cosmodr. æt. VI. c. 53. & ex eo Kranz. l. a. (n) *Lutzingvorde* vocat *Engelhus* p. 194.

catu, ut exeant foras; tres è tumulis prodiiſſe defunctos, temploq; egreſſos. Queis viſis, populus gratiam ejus humili voce petiit & obtinuit. (o) Urbi Gothæ ipſe nomen primum dediffe creditur. (p) Obdormivit tandem vitæ, gloriæ & curatum ſatur anno MXXXVIII. (q) in monaſterio S. Mauriti montano extra muros urbis. (r) Cubat in crypta Eccleſiæ cathedralis, (s) ad cujus tumbam multa miracula coruſcâſſe referunt; (t) numero Sanctorum poſtea ſolemniter adſcriptus eſt. (u)

§. XVII. *Ditmarus*, *Conradi Saliqui* capellanus, virtute & ſanguine nobi-
lis, (vv) præ omnibus aliis competitoribus ad clavum ſedere cœpit anno
MXXXVIII. Moliebatur præclara, quæ tamen ob anguſtum prælationis ſuæ
terminum perficere nequibat. (x) Obit ſub eo *Sophia* Gandesheimenſis, rixarum
amatrix, cui ſurrogatur *Adelheidis* ſoror ejus. Quam cùm confirmâſſet
Ditmarus, (y) expoſuit ei machinationes & moleſtias, prædeceſſoribus ſuis
Bervardo & *Gothardo* à *Sophia* factas, pro tot & tantis beneficiis. Repopoleit
igitur ſub excommunicationis pœna omnes decimas, villas & redditus, ab An-
teceſſoribus Eccleſiæ Gandesheimenſi datas. Dura vox hæc videbatur *Adel-
heidis*, coacta tamen tandem tradidit, quas *Ditmarus* omnes Eccleſiæ
ſuæ reddidit unâ cum pago *Wangerden*. At non bene factum hoc. Paulò
poſt magnum incendium ædem cathedralem, cum annexo monaſterio, pro
Canonicis Benedictinis ab *Alfredo* ſtructo, dormitorio, & magna civitatis
parte, conſumſit. Quâ occasione Canonici, diſciplina & zelo antiquo tepe-
ſcente, non amplius conjunctim in uno elauſtro, more cœnobarum, vivere
(M) 2 volue-

(o) Id. l. c. (p) In ſigillo urbis hujus altero *Gothardus*, Episcopali habitu iadutus, dextrâ
pedum, ſcavâ librum tenens, inq; ſolio reſidens, addito dextro lateri S. GOTHÆ ſiniſtro
HARDUS, & in orbiculo imaginem cingente: SIGILLUM CIVIUM IN GOTA.
In altero idem viſitur *Gothardus*, dextrâ codicem, ſiniſtrâ baculum paſtorales oſten-
tans, cujus latus claudunt duæ turres minores. Nullum eſt dubium, plures ejuſmodi ſta-
tuas viſas fuiſſe olim Gothæ, ipſumq; fortè urbis Patronum fuiſſe, in cujus honorem in-
ſtituebatur quotannis proceſſio ſolemnis. Plura in hanc rem conſignata habet D. Sagittar.
in memorab. hiſt. Gothap. c. 1. §. 7. (q) conſentiente *Bucel* in annal. Germ. ad h. ann. *Lam-
bert*. & compilat. chronol. habet annum 1028. (r) ſub manibus nepotis ſui ex ſorore, qui
tùm loci Abbas erat, *Kranz*. L. V. Metr. c. 4. (s) *Brovver*. L. I. Antiquit. Fuld. c. 18. p. 75.
ait: in monaſterio S. Bartholomæi à ſe ſtructo, (t) *Bucel*. l. c. vocat magnorum patra-
torem miraculorum & mortuorum ſulcitatore, (u) vivus inter egregios Viros Eccle-
ſiarum Chriſti Rectores & Doctores reſertur ab *Erdmanno* in chr. Oſnabr. T. II. rer.
Germ. Meibom. p. 205. Reliquias ejus *Donatianus*, Abbas Raſtedenſis, aſportavit in ſuum
monaſterium, earumq; in honorem capellam conſtruxit, chr. Raſted. Meibom. Tom. cit.
p. 97. (vv) animo & carne nobilis *Kranz*. L. IV. Metr. c. 19. Idem l. c. c. 26. origine & natu
Danum facit, qui patrocinio *Gunildis*, Magni Canuti Regis F., Episcopatum Hildel. im-
petravit, & interfuit colloquio Slefvicenſi, à *Bezelino* Hamburgenſi inſtituro (x) pro
temporis brevitate nec moliri nec perficere potuit *grandis*, *Kranz*. l. c. (y) hoc neſciit *Bodo
l. c.*

voluerunt, auram captantes liberiores. Quæ omnia ex ablatis bonis *Gandesheimensibus* deducebant sagaciores. Ipsum *Ditmarum* facti sui pœnituit. Et monachi *Michælitani* queruntur de molestia hujus Episcopi in ablatione decimarum *Lofferdensium*, *Eggelsensium*, *Netlingensium*, *Savvingensium*, & *Beddungenensium*, nec non bonorum *Wendhusanorum*. (z) Naturæ debitum persolvit annō MXLIV. (a) sextō ordinationis suæ. (b) Dormit in crypta sub choro basilicæ.

XVII. *Aselmus*,
miu,

§. XVIII. *Aselmus*, (*Aselinus*, *Atzelinus*, *Etzelinus*) *Henrici II.* sacellanus cujus auctoritate promotus est. Vixerant hæcenus Canonici cathedrales (ut dixi) in uno cœnobio strictioris observantiæ cultores. Religio erat & nefas, sine speciali Decani licentia, vel choro abesse, seu prodire in publicum. Cùm verò priores Episcopi, bonâ licet intentione, redditus eorum subinde augerent, pinguiora fercula potumq; generosiores apponerent, mollities hæc animoseorum paulatim corrumpit, ut, cucullo abjecto, laxiori sibi disciplinâ factâ, & antiquâ communione dissolutâ, quisque sui peculii, suæ residentie & œconomie custos & Dominus factus sit, connivente *Aselmo*. Hic muros majoris Ecclesiæ, unâ cum monasterio adjuncto, sine præcitu Capituli, deiecit, solâ remanente sacristiâ basilicæ antiquioris, quam facello B. Virginis apposuit, ampliorem moliturus ædem, sed irritò prorsus labore. Dum enim unam partem strueret, altera corrui. Displicuit liquidem Domino, cujus occulta, at æqua & recta, judicia sunt. Multa insuper meditabatur præclara in rebus pariter ecclesiasticis ac secularibus. Verùm nullibi fortuna adspirabat labori. Pretiosus ipsius annulus adhuc servatur à Canonicis, quò in festis solennioribus Episcopi digitos ornare solent, nec non pallium ejus, cui nomen *Aselmi* auro intertextum est: coronas minores ante summum altare Sole & Lunâ obducere fecit, magnamq; campanam, *Cantabon* dictam, fundi jussit, ut nunquam non meminerit officii sui, satis industrius, at infaustus homo. Pavit gregem suum decem annis. (c) Sepultus in crypta anno MLIV. (d)

XVIII. *Hezilo*,
zilo,

§. XIX. *Hezilo*, *Heccelo*, (e) *Echilo*, (f) ex illustri genere natus, (g) Præpositus Goslariensis, juvenis conscendit cathedram, moribus nondum bene defecatis, quos tamen ipse mox emendavit pulcherrimè, gloriâ & opibus Antecessores suos præcedens. Prima ejus cura novæ Ecclesiæ structura. Amoto igitur vasto isto ædificio, ab *Aselmo* cœpto, sed non perfecto, cathedrale

(z) conf. chr. S. Mich., quod verò hæc ad ann. 1043. refert, cùm jam ante quadriennium mortuus fuerit, (a) chr. Stederburg. & Bucel. l. a. (b) Kranz. l. c. ait quintò, (c) P. L. IV. Metr. c. 26. viginti habet, (d) chr. Stederb. & Bucel. l. a. (e) Lambett. ad ann. 1063. Bangert. in not. ad L. III. Helmold. c. 9. (f) Kranz. L. V. Metr. 4. Venerius Vercellensis lib. de unit. Eccles. conservand. ap. Freher. T. I. rer. Germ. script. vocat VVecelinum. (g) Eccardi, Misniæ Marchionis, cognatum fecit Bucel. in catal. Episcop. Hildesl., quò de Eccardo vid. exercit. hist. D. Sagittar. pro loco habit. Jenæ 1675. idèd à Kranz. l. c. dicitur Vir præcipuus.

drale suum ex imis fundamentis, olim ab *Alfredo* positis, intra sexennium reedificabat ad normam & formam *Alfredianam*, ut vix notâsses differentiam antiquam inter novamq; ædem, nisi quod aditus ex crypta sub choro in sacellum B. Virg. à *Ludovico* Pio conditum, præclusus fuerit, idq; extra maiorem Ecclesiam remanserit. Ultimo Pontificatus anno novum sacellum in forma rotunda super istud altare erigere cœpit, post obitum demum ejus absolutum. Hanc Ecclesiam suam novam, cupro tectam, omni argenteo-aureoq; ornatu, ut imaginibus, libris, calicibus, aliisq; pretiosissimis illustriorem splendidioremq; fecit, additâ coronâ aureâ in medio templi suspensâ, cœlestis Hierosolymæ emblemate. (h) Canonicis legavit quinquaginta præbendas, easq; diversis decimis & redditibus auxit pro cuiusq; statu & egentia. Cleri enim cultusq; divini studiosissimus erat, & singularis pauperum benefactor. *Henrico* IV. Saxoniam vastanti ingens auri pondus transmisit, ut pauperulis suis subditis parceret improbus ejus miles. Ecclesiam in monte *S. Mauriti*, à *S. Gotthardo* fundatam, monialibus tradidit, piè & castè ibi viventibus. Verùm cum nimis vicinæ essent urbi, ad præcavenda scandala & delicta, ad alium locum translatae sunt, substitutis XX. Canonicis Deo perpetuò famulantibus, quorum primus Præpositus erat *Cuno*, propinquus *Heziloni*, factus postea Episcopus *Brixinensis*. (i) Struxit quoque templum, in honorem SS. Apostolorum *Petri & Pauli*, dedicatum à *Burcardo* II. Halberstadenſi Episcopo, ob valetudinem *Heziloni* tunc collapsam, idq; XV. Clericis inhabitandum dedit, præposito iisdem *Adeloldo*. (k) Laudabiliter omnia fecit, florente totâ Metropoli, cujus incrementa & stabilimenta omni modo auxit & promovit. Utinam scedo isto tumultu Goslarienti se non contaminâſſet Vir ceterâ honoratissimus. At homo fuit, ecquid ergo à communi nostra labe, quæ labi est, eximi poterat? (l) Tandem cum prædicto Episcopo Halberstadenſi delicta sua confessus esset, ad beatum exodum se præparaturus, Canonicos antè congregabat, mandans, ut, ob Dei gloriam animarumq; eorum salutem, pristinum observantiæ rigorem reducerent. Peccâſſe se conniventia & licentia, quâ omnes simus deteriores. Distributâ demum omni hereditate bonisque suis per Diœcesin, cuiuslibet monasterio & Ecclesiæ certum quid legabat pro salute & refrigerio animæ suæ, reliqua destinabat pauperibus. Sic bene

(M) obiit

(h) memoria hujus Pontificis, grandis illa corona, quæ visitur in Ecclesia. *Kranz*, L. V. Mem. 4. (i) sequitur Autor chr. Hildeſ. MS. sed in toto catalogo Episcoporum horum, quem *Bucel* dedit, c. p. 46. non reperio *Cunonem*, (k) *Kranz*, l. c. ait ipsum quoque fundâſſe Collegium S. crucis in qua n. bem. At vide §. 16. (l) vid. *Lamb. Schaſnab.* ad ann. 1063. *Naucel*, Vol. II. general. 36. *Spangenberg*, chr. Sax. 223. *Croſ.* L. III. Annal. Suevic. P. II. c. 14. *Münſter*, L. III. Cosmog. c. 79. *VVolfſt. Cent.* XV. lect. memorab. p. 973. *Bangert*, not. ad L. III. *Arnold*, chr. Slav. c. 2. p. 323. *ſeqq.* *Cent. Magdeb.* C. II. c. 10. p. 346. *Beyſing*, Th. V. H. T. I. lit. A. p. 288.

obit annò Mlxxxix. officii sui XXV. (m) Tumultus in monte Mauritiano, quem vivus dormitorium sibi elegerat.

XIX. Vdo.

§. XX. Vdo, Comes *Alvenslebenius*, promotus ab *Henrico IV.*, cui additissimus erat, magno suo suorumq; damno. Omnium enim Principum odia & arma in se concitavit. Juratus ejus cum primis hostis erat *Egbertus*, Marchio Misniae & Saxoniae Dux, qui, ferro & igne totâ vastatâ Diocesi, *Hillesheimium* oppugnavit, *Vdonemq;* ad deditionem compulit. (n) Qui tanti pœnitere suum emit, omnibus decimis bonisque ecclesiasticis divenditis & oppignoratis, ut per totam vitam suam gravissimam cladem senserit. Passus etiam quædam ob motus Goslarienses, quæ *Hezilo* immersus fuerat. (o) Ortum postea novum bellum inter *Henricum IV.* & Filium ejus, quo de passim Autores. (p) Inter schismaticos Præsules noster fuerat, ideo in Concilio *Northusano*, una cum *Padebornensi* (*Henrico II.*) & *Halberstadenfi*, (*Friderico*) ad pedes *Ruthardi* (*Moguntini*) & *Henrici IV.* prostratus veniam petiit. (q) Ictus postea sapuit *Vdo*, tranquillioris vitæ amans, Deo & sibi vixit, factaque cum vicinis amicitia, qui cum primis obesse aut prodesse poterant, pacificus & sincerus erga omnes fuit. Sic sensim villas, decimas, redditusque aliquot recepit, quos omnes *Hillesheimio* suo pro illato damno contulit. Defuncto *Meinwardo*, quarto Abbate monasterii S. Michael, intra *Hildesheimium*, *Vdo* constituit *Conradum*, extraneum hominem, parum utilem. (r) Ipse tandem variâ jactatus fortunâ, ad meliora transfertur gaudia anno Mxciv. cum hîc sedisset XXXV. annis. Quiescit in capella S. *Laurent.* ædis Metropolitanae, gloria suæ gentis. (s)

XX. Brun-
ningus.

§. XXI. *Bruningus*, Decanus Ecclesiæ Goslariensis, Princeps omnibus virtutibus illustris, prudens, humilis & pius. Nec consecratus aut confirmatus, cum neutrum à *Moguntino* postulârit, quod *Henricum V.* contra Papam concitasset. Deposito pedo post quadriennium, (t) in monasterium S. *Bartholomæi* ad Salinas se abdidit, divinis contemplationibus usque ad finem

(m) *Kranz*, l.c. habet 17. (n) *Bunting*, chr. Brunsv. p. 57. seqq. *Spangenberg*, chr. Sax. c. 207. (o) *Brovver*, Antiquit. Fuld. L. IV. c. 24. p. 294. in hist. *Wideradi* vix casus hosce tangit, amandans lectorem ad *Lambert*. *Fabricius* verò in glor. Fuldæ p. 106. minus *Heziloni* favens ita cecinit:

Sanguine profuso maduere altaria templi,
Quod jussu factum est, *Hezilo* inique, tuo.

Si tibi commissæ curâsses commoda plebis
Præsul; & *Hildesii* gloria magna foret.

(p) Vid. post multos alios *Kranz*, L. V. Sax. c. 17. seqq. (q) *Conf. Schaten*, P. I. Annal. *Padeborn*, ad ann. 1105. (r) vid. *chron. mont. Sereni* p. 224. seq. (s) De gente *Alvenslebeniana* vid. *Marc. Wagener*, & *Cyriac*, *Edinum* edit. anno 1581. Ipse Comitatus *Alvenslebenensis* in Archidiocesi *Magdeburg.* est, cujus primi Domini descendisse putantur à Comitibus *Oldenburgicis*. Extinctâ masculâ prole Marchiones *Brandenburgici* eo potiti sunt, & possederunt usq; in annum 1238. Tunc *Otto Brandenburgicus* in bello contra *Ludolfum Schladomensem*, Præsule *Halberstad.* captus, pro pretio illi reddidit 1600. marcas argenti & castrum *Alvenslebenium* cum pertinentiis suis. Antistes vero a. 1260. vendidit *Rudolfo Dingelstedio*, Archiepiscopo *Magdeburgico* Vid. *Kranz*, L. VIII. *Metr.* cap. 11. & L. VII. *Vandal.* c. 23. Chr. *Magdeb.* ap. *Meibom*, T. II, p. 321. (t) ita chr. MS. *Hildes.* *Bucel.* l. a. unum tantum numerat mensem.

finem vitæ intentus. Hoc Collegium ex suis maximè sumtibus reedificavit, magnus ejusdem benefactor. (u)

§. XXII. Cœpit *Bertholdus* I. Præpositus cathedralis Ecclesiæ Hilleshemensis, doctus erat & omni præconio dignus, (w) Conscripsit multos codeslectû dignos. Totû Clerum in Diœcesi reformavit prudentissimè, monasteria claudens ad inhibendas excursions, quæ nil moderabile sudent. Fundavit extra urbem in pago *Battarode* cœnobium pro Canon. Regul. O.S. Aug. à nomine suo *Bertholdode*, postea novale *S. Maria*, *Marienrode* dictum, quod Benedictini deinde possederunt. Adjecit sacristiæ Ecclesiæ cathedralis aliud elegans ædificium, auctis redditibus & præbendis Canonorum de suis bonis *Hardershemensibus*. Sub eo monasterium *Ringelhemense*, à *Theodorico* ejusdem nominis & loci Comite, circa annum Dcccxxi. fundatum pro monialibus, inhabitandum traditur monachis Benedictinis, quorum primus Abbas erat *Rudolfus*, ex monasterio *S. Mich.* Hilleshemensi sumtus. (x) Anno Mcxvii. Ecclesia *Richenbergensis* incepta est. (y) Paulò ante excessum *Höxarie* missam celebrabat, donans *S. Chiliano* calicem novum. (z) Animam Deo reddidit anno Mccxxx. (a) Sedit annis XVII. (b) insigni cum gloria, pacis amantissimus, quam sanctè coluit, frementibus in tota vicinia bellis. Jacet sub altari omnium Sanctorum Hilleshemis.

XXI.
Bertholdus
1.

§. XXIII. *Bernhardus* I. Comes *Rotenburgicus* ad Tubarim, (c) Præpositus sumæ ædis Hilleshemensis, (d) vix adduci potuit ad portandam insulam; non nesciens, quantæ molis sit animarû curam agere fideliter. Ipse Antecessoris sui *Gothardi* ossa è tumulto elevari jussit, inq; ejus honorem magnificû Ord. Benedicti monasterium pro monachis in suburbio Hilleshemensi (locum vocant den *Brühl*) año Mccxxxiii. VI. Jul. (e) nonagesimo quinto post excessum ejus, fundare cœpit, eundemq; beatè defunctum, multis miraculis hætenus illustrem, albo Sanctorû inscribi impetravit ab *Innocentio II.* in Concilio *Rhemensi*. Sarcophagus ejus auro, argento, multisq; gemis distinctus, valorem decem millium florenorum superabat, quos è sacrificiis & eleemosynis tumbarum *Gothardi* (popularium suorum è *Bojaria*) visitantium collegerat, cui reverenter inclusum cœnobio *Gothardiano* tradidit. (f) Primus Abbas *Fridericus*, defunctus ex Collegio *Puldensi*, è cujus disciplina non minus, quàm

XXII.
Bernhard. I.

(u) Nescio, cur *Kranz. l. c.* hujus *Bruningi* omninò oblitus sit, statim post *Udonem* ponens *Bertoldum*, (vv) Vix eo loco non impar. & genere & moribus optabilis, *Kranz. l. VI. Metr. c. 7.* (x) vid. chron. *S. Mich.* (y) chr. *Stederburg.* (z) *Visselbecc. chron. Höxar.* ad h. ann. (a) Chr. *Stederburg.* & *mon. seren.* ad h. ann. Mar. *Scor.* ad eund. ait; apud *Cluniacense cœnobium* Monachus *Bertholdus*, *Hiltinensis* Episcopus, obiit, (b) chr. *MS. Hildes.* habet 12. (c) quod nescit *Kranz. l. VI. Metr. c. 21.* (d) Magister Scholarum, Mar. *Scor.* ad ann. 1130. (e) *Hebr. Wolter.* in chr. *Brem.* ap. *Meibom. T. II. rer. Germ.* p. 49. habet ann. 1128. (f) Conf. chr. *Engelhus.* p. 225. chr. *Stederburg.* ad ann. 1133. *Kranz. l. VI. Metr. c. 21.* chr. *Brem.* cit. l. 2.

Attahensis monasterii prodierat *Gothardus*. (g) Idem *Bernhardus* amplissimum Comitatum *Winzenburgicum* Ecclesiæ suæ addidit, *Hermann*o Comite, ob stupratam à se militis *Svevi* conjugem, miserrimè occiso. (h) Ambulabat spiritus aliquis (*Pileolum* dicebant, *Hödeke*) per castra *Hilleshemensia*, qui eâpse nocte, quâ *Hermannus*, ultimus gentis suæ, periit, ocius ad lectum *Bernhardi* properans; Surge, dixit, & occupa, quod nunc tuum est, *Winzenburgum*. Sta up *Plätner*/ westu nu schlafen / de *Wensenborch* is dynen. Fecit & tenuit anno *MCLII*. (i) Excommunicavit postea *Pileolum* istum, qui *Aquisgrani* civi *Hilleshemensi* apparens rogavit, ut intercederet pro ipso apud *Antistitem*. Porro post mortem *Lotharii* Saxoris sub *Conrado* III. Diœcesi suæ incorporavit insignem Abbatiam *Ringelheimensem*, una cum Præpositura *Onolsburgensi*, quam antea partitam cum *Henrico* *Brunsvicensi* tenuerat. In senio tandem oculis fere privatus nihil tamen de pristino zelo, fide & vigilantia remisit, sed omnia Ecclesiæ jura integra conservavit, præsertim jurisdictionem *Gandesheimensem* ecclesiasticam, tot sumtibus & laboribus abs Antecessoribus partam. Deceßerat postremis ejus annis *Lutgardis* II. Abbatissa ad *Gandam*, quam loco *Barthe*, ab Episcopo *Padebornensi* consecrata, jussu *Lotharii* Imp. *Goslaris* Abbatissam fecit anno *Mcxxxiv*. Annò *Mcxl*. Romam abiit. (k) Annò *Mcxlvi*. *Gerardus* *Richenbergensis* Præpositus Ecclesiæ *Stederburgicæ* præficitur ab eodem *Bernhardo*. Annò *Mcxlvi*. in Synodo *Halberstaden*si *Henricus* *Leo* dissidium aliquod diremit, quod multis abhinc annis inter *Fridericum* *Palatinum* & *Bernhardum*, Vicedominum *Hillesheimensem*, fuerat. (l) Denique cum ob senium fractasque vires electam *Adelheidem* IV. inaugurare nequireret, vices suas Pontificales demandabat *Bernhardo* *Spigelio*, Præsuli *Padebornensi*, actui tamen ipse interfuit, ut præsentia suâ jus Ecclesiæ suæ antiquum eò fortius defenderet. Promisitque Electa stipulatâ manu omnem reverentiam & obsequium Sedi *Hilleshemensi*. Sedit annis *XXIII*. (m) obiitque annò *MCLIII*. (n) Delatus in monasterium *Gothardianum*, à se fundatum, ubi in medio chori ultimam expectat tubam. (o) Duos ejus annulos valde pretiosos, in quorum altero *hiacynthus*, in altero *ropasum* fulget, adhuc sibi servant Canonici.

XXIII.
Bruno.

§. XXIV. *Bruno*, Decanus Ecclesiæ cathedralis, pius, justus & humilis, restaurator Ecclesiæ & collapsi palatii Episcopalis. Illam de novo texit integram:

(g) Vid. *Brover*. L. I. *Antiqv. Fuld.* c. 18. p. 75. (h) ita narrat *Kranz*. L. VI. *Sax.* c. 11. & *Bunting*. chr. *Brunsv.* P. I. p. 63. alitamen aliter, ut *Gozecens.* p. 235. *Mar. Scot.* ad ann. 1130. (i) *Kranz*. L. VI. *Metr.* c. 21. & L. VI. *Sax.* c. 11. (k) chr. *Stederburg.* ad h. ann. (l) Vid. chr. *Marienthal.* T. III. rer. *German.* *Meib.* p. 249. (m) *Kranz*. habet 22. vir præclarus, Id. I. c. præstans & Deo plenus, Id. L. VI. *Metr.* c. 41. (n) anno decimo cum resignasse putat *Kranz*. L. VI. *Metr.* c. 41. ob cæcitatem, chr. *mont. seren.* ad ann. 1154, ita: *Bernhardus*, *Hildensemensis* Episcopus, ab Episcopatu absolutus & moritur, (o) Vid. plura de eo in chr. *Brunsv.* *Bunting.* p. 60.

integram arcis *Winzenburgica* structuram à *Bernhardo* coeptam perfecit, ingentiq; turri communivit. Bibliotheca *Hillesheimensi* multos utiles ac insignes libros dedit, cathedramq; suam multo ornatu & reliquiis auxit. Fecit sibi anniversarium cum largis elemosynis & candelis perpetua ad tumbam suam, & *Winzenburgicis*, in honorem Antecessoris sui, multa contulit: (p) natiuitatem B. Virg. cum octaua primùm celebravit, monitus ab ea visibiliter. (q) Sedit VII. annis 3. mens. Defunctus piè placidèque annò Mclx. Conditus in medio cathedralis templi ante S. Cæcilie altare.

§. XXV. *Hermannus*, Præpositus ad S. crucem intra Metropolin, Vir XXIV.
nobilis, pius & prudens, humanus & liberalis, nullique non acceptus, in primis *Herman-*
Fridericus I. Imp., quem publico nomine ad Comitia Goslariensia abeuntem *nus.*
excepit Orator facundissimus. Ab eodem regalia sua in castris Mediolanensibus obtinuit. In annonæ caritate magna subsidia tulit suis & exteris, in pauperes propensissimus. Cultum diuinum seriò promovit, cantans, legensq; horas suas devotè. Ipse in Diocesi sua festum *omniū fidelium* primus introduxit, ad maiorem devotionem excitandam, more seculi, de suo patrimonio multas assignans præbendas & redit⁹. Sub eo tertiò combusta Ecclesia *Gandesheimensis* readificata ab *Adelheide* IV. (r) & consecrata ab eodem, præfente *Heremanno*, ArchiEpiscopo Biemensi, aliisque. Ipse dedicavit etiam Ecclesiam S. *Blasii* Brunsvici annò Mclxxii. exstructam & ornata ab *Henrico*, cui virtus generosa & mens excelsior *Leonis* nomen dedit, (s) inter primos conspiratores postea relatus. (t) Subditi quidam malitiosi plectendi erant ab eo, sed nebulones diffugebant, aliosq; sibi copulantes socios totam Diocesin ferro & igne populabantur, ut tertia ferè pars decimarum reddituumq; Episcopali-um subtraheretur. Interpositâ tandem auctoritate Imperatoris, auxiliò vicinorum Principum, tumultus isti quiescebant. Quamprimùm igitur bonus *Hermannus* tranquillitati redditus, iter aggrediebatur in Palæstinam, sepulcrum Domini speculaturus. Verùm factò naufragiò, ut arreptò assere nudus solusq; elaberetur, stipem ostiatim Hierosolymam usq; petiit. Ipse tamen religiosi voti tenax, omnes concoxit molestias, semper alacrius pergens. Et omnes eum in pretio habebant, qui Christi nomen profitebantur. Vix in Italiam redux ex morte ad vitam transiit annò Mclxxiv. (u) Pastoratus sui XIV. (w)

(N)

§. XXVI.

(p) V *Vincenburgico* Comitatu parvè oppida, *Alfeldia* & *Gropau*, cum Præfectura sua, & alia, dicta *Freden*. Et habere multi nobiles in hoc comitatu castra sua, ut *Steinbergii*, *Bodenburgii*, *Stöckii*, *Rhedenii* &c. (q) anno 1161. habet chr. mont. seren. ad h. ann. Add. *Kranz*. L. VI. Mett. c. 41. (r) *Bodo* in syntagmat. suo p. 505. (s) vid. chr. *Ridapshufan*. T. III. rer. Germ. Meib. p. 347. Ecclesiam hanc Aut. hist. de Henr. Leone c. f. vocat monasterium, causam dat Meib. in not. (t) *Kranz*. L. VI. Sax. c. 20. (u) Chr. *Stederb.* habet 1169. (vv) *Kranz*. habet 17.

XXV. Adal-
logus,

§. XXVI. *Adalogus, Adologus, Adologus, & Adelhogus*, quasi diceret *Edel-
hoch* / vel *Adelshoch* / nobilis *Dorstadianus*, (x) Præpositus *Goslariensis*,
electus annò MCLXXV. fidus & vigilans (y) suæ Ecclesiæ vixit, nec rebus
Imperatoris, seu *Henrici Ducis* immeritus. (z) Prima officii cura Dei gloria
& proximi salus, quam utramque quæsivit & promovit diligenter, amplitu-
dinem Ecclesiæ omni modo intendens. propinqua ejus *Salome*, nata de
Plesse, Ortonis, Comitis Dasselensis, conjux, cujus liberos, castra sequente ma-
rito, & postea in terram sanctam abeunte, ut quisque de vita ejus dubita-
ret, bene educavit & instruxit, inprimis *Reinoldum*. Monuit subinde *Sal-
lomem*, ut Comitatum *Dasselensem* ei venderet, sedaturum illi in eo, pro statu
& conditione sua, alimoniam sufficientissimè, & filiis ejus opimas præben-
das. Rem hanc subolfaciens *Henricus Leo*, omnia dissipavit consilia. In-
terim *Adalogus* ab *Homburgico* emit Præfecturas *Leuenstenum* & *Grenam*, cum
jure relictionis, quæ tamen mox ad *Homburgicos* redibant. (a) Adfuit
noster *Philippo* Colonienfi anno MCLXXXII. & *Henrico VI.* in obsidione
Brunsvicensi. (b) Profectus tandem cum Imperat. in terram sanctam. Quò
mortuò miserè reversus ad suos. Omnia Ecclesiæ suæ jura & laudabiles
consuetudines antiquas in chartam conjectas ab interitu non tantùm vin-
dicabat, sed quoque confirmavit auxitque plenius. Annò MCLXXXVIII.
bullam dedit *S. Nicolao Hoxariæ* cum largissimis indulgentiis. (c) Sanxit
etiam, ut posthac XXIV. solidi (*Schillinge*) valoris *Hillesheimensis* unam
marcam puri argenti valerent. *Adelheidam V. Gandeshemensem* electam
consecravit. Naturæ satisfecit anno MCXC. Præfidentia suæ XV. (d) Jacet
in umbilico cryptæ *Hillesheimensis*.

XXVI. Ber-
no,

§. XXVII. *Berno, Benno & Brenno*, Decanus Ecclesiæ cathedralis
Hillesheimensis, Vir prudens, modestus & eruditus, (e) qui magnâ supellectile
bibliothecam auxit ornavitque. Plurima Ecclesiæ bona distracta, oppigno-
rata,
(x) *Letzner*, in hist. Carol. M. c. 12. vocat Comites Saxonicos: hunc quidem in chr. *Das-
sel. L. II. c. 1.* ex Comitum gente deducit, reticens verò, qualis seu quanta ea fuerit. *Mei-
bom.* in aur. bulla *Andronici* & alibi nobiles Dynastas, seu Barones nominat, edle *Herrn*,
quorum sedes tribus milliaribus *Goslariæ* distabat. Noster erat *Theodorici* fil., *Ar-
noldi*, cognomento *Variabarba*, *Bunnsbart* / cœnobii *Dorstadiani* fundatoris, frater, se-
pulti in eo anno 1464. VI. Kal. April. Anno 1086. testes inter reperi *Arnoldum*, *Dom-
inum* in *Dorsted*, anno 1110. *Walterum*, anno 1150. *Fridericum*, anno 1273. *Frid.* &
Walter. erant Canonici *Hildes.*, & frater eorum *Bernhard.* Rector patriæ suæ, cujus
conjux *Alheida Homburgica*. Annò 1327. alius *Bernhard*, nobilis *Domitus* in *Dor-
sted*. Ex hoc & *VValdenburgica* Domina nati sunt *Frid.*, Canon. *Hildes.*, & *Walterus*,
qui ex *VVarburgica* sua genuit *Arnoldum* & *Elisabetham*, viyentes anno 1450. Hæc
erat Decanissa *Gandersheim.* anno 1470. (y) Vir præstans *Kranz. L. VII. Metr. c. 3.*
(z) *Id.* l. c. (a) *Letzner* chr. *Dassel. L. I. c. 7.* & *L. II. c. 1.* (b) *chron. Slavon. L. VI. c. 4. Add.*
D. sagittar. orig. & incrementa *Brunsvici* §. 98. & 103. nec non hist. *Heinr. Leon.* ap. *Mei-
bom. T. I. rer. Germ. p. 431.* (c) *Visselbeer.* chr. *Hoxar.* ad ann. 1395. (d) chr. *Hildes. MS.*
habet 17. *Kranz. L. VII. Metr. c. 3.* decem (e) Vir eximius, *Id.* lib. cit. c. 17.

rata, seu ære alieno oppressa ipse fideliter redemit, additis subinde novis, & multiplicatis Canonorum redditibus, boni patrisfamilias munere dexterrimè fungens. Præposituram *S. Petri* Goslaræ, ad eum immediate pertinentem, sed valde depauperatam, & à secularibus direptam, pristino nitore, valori & dignitati suæ restituit, Dictatore Summo Pontifice, sub pœna fulminis sacri, ne quis antiquæ hujus præposituræ bona alienaret, seu sub quocunque prætextu auferret. Antecessorem suum *S. Bervvardum*, cooperante *Theodorico*, Abbate *S. Michaëlis*, factis subinde ad tumulum ejus miraculis, Sanctorum collegio intulit sub *Cælestino III.* anno MCLXXXIV. (f) Diu etiam contendit cum Moguntino super jurisdictione *Gandesheimensi*, tutor jurium suorum zelosissimus. (g) Anno MCXCI. cum *Theodorico Halberstadensi* Episcopo, & *Wittekindo Spigelio*, Corbeienfi Abbate, Brunsvicum oppugnavit, castris in villa *Leuenfordana* ad Ocram iterum positis. At nihil effecere omnes, nisi ut colonos expilarent. (h) Quot annis sederit, incertum est. Remur, eum extinctum esse anno MCXCVIII. (i)

§. XXVIII. *Conradus I.*, in chr. Sax. *Claudarius* (k) dictus, Comes Ra- XXVII.
vensburgicus, (alii nobilem Franconem Reinsteinensem faciunt,) *Friderici I.* *Conradus I.*
& *Philippi Imp.* propinquus & Cancellarius, (l) Episcopus antea Lube-
censis, (m) valedixit statim Hilleshemio primo anno, captans & capiens
amplio rem parochiam cum titulo Ducali illustrem, scilicet *Wurtzeburgen-*
sem. Interim Hilleshemie liberalitatis suæ vestigia ubique reliquit, orna-
menta splendidissima Ecclesiæ, & duo scrinia reliquiis farta. Advocatiam
Hilleshemensem multo argento acquisivit, ejus dimidiam partem Cano-
nicis suis dedit, & sanè maximè exaltata fuisset Diocesis ejus curâ & ope-
râ, nisi ambitio ocus eum ad cathedram *Wurtzeburgensem* traxisset, Vi-
rum ceterâ summæ auctoritatis. (n) Fecit cum *Henrico VI.* iter sanctum,
in quo Regem Cypri coronasse fertur. Illo mortuo, remeavit in Germa-
niam, *Philippo Imp.* carus & fidelis. Justitiæ cultor erat eximius, furibus, la-
tro-

(N)

tro-

(f) Helmold. chr. Slav. L. IV. c. 23. & chron. S. Mich. nec non supra §. 15. (g) vid. Brusch. catal. Episcop. Hildes. (h) vid. Hist. Henr. Leon. T. I. rer. Germ. Meibom. p. 433. si hæc anno 1191. facta sunt, qui Adalocus anno 1190. obiit? (i) vix uno præfuit anno Kranz. L. VII. Metr. c. 17. (k) Claudarus Idem loc. jam cit. (l) Vir literatus & facundus, & in multis Ecclesiis jam intitulatus Id. l. c. (m) in chr. Lubecensi Alb. Crummedyckii tres reperio Conrados. Primus fuit Abbas Riddagsbusanus, & successit fratri suo Geroldo, promotus ab Henr. Leone, cum quo iter faciens in terram sanctam defecit. De altero dicitur, quod fuerit Vir literatus & facundus, in multis Ecclesiis beneficiatus à Frid. I. ejus Cancellarius erat, datus anno 1183. De neutro autem reperi, quod ad Præsulatum Hildesheimensem promotus sit. Nec id de tertio, Gysenhemio scilicet, suspicari potes. Vid. T. II. rer. Germ. Meib. p. 395. segg. (n) & cui nemo facile refugaretur, Kranz. L. VII. Metr. c. 17. Cum Ecclesiam Herbipolensem cerneret vacare, priore dimissa, ad illam transiit, neutram verò assecutus, quia non meruit, quam contempsit, nec apprehendit, quam curiosè ambiit. Id. l. c. c. 9.

tronibus, & hujusmodi patibuli Candidatis infensissimus. Occisus tandem miserè à Bodone Reinstenio & Henrico Hundio à Falkenberg, Equitibus ex orientali Francia, quos ob facinus quoddam acrius objurgarat, anno MCCIII. in festo S. Barbaræ. (o) Epitaphium ejus circumfertur tale:

*Hoc procumbo solo, sceleriq; ego parcere nolo,
vulnera facta dolo dent habitare polo.*

Ejus tempore collecta manus Magdeburgi Brunsvicum expugnare voluit. Henrico Palatino, urbi huic suppetias laturo, Hilleshemenses viam intercludere conabantur. Henricus verò fugavit eos usque ad portas. Magdeburgici, illorum socii, à tergo invaluros Palatinum in fugam egerunt. Qui, recollectis viribus, properabat ad Ottonem Regem, mox Philippus Imp. cum milite suo venit, & Conrado nostro. Irrumpunt in urbem Brunsvicum, at in longo ponte repulsi, multiq; in Ocrum lapsi perièrunt. Magna igitur clade reversi sunt domum. (p)

XXVIII.

Harbordus,

§. XXIX. Harbordus, Herbordus & Heribertus. (q) resignanti Conrado successit. Erat antè Cantor Ecclesiæ cathedralis, postea Præpositus, nobilis & diligens Vir. (r) Difficilimis temporibus electus, & in cœnobio Corbeienfi à Bernhardo Padebornensi consecratus. (s) Flagrante bello inter Philippum & Ottonem, pauperulam & desolatam hanc Ecclesiam nemo facillè amplectebatur, ut etiam Innocentius III. electionem Episcopalem iterum iterumq; seriò mandavit Capitulo, quod onus tandem in Harbordum devolutum est. Qui clavus fixuserat in pariete, ut quisque sarcinas suas de eo suspenderet, prudens & circumspectus erat, candidus, severus & gravis auctoritate, firmoque judicio præditus. At his omnibus parùm profecit propter altercationes duorum istorum Summorum Principum. (t) Cumq; Harbordus Philippo magis favere videretur, ceteri autem seculares, nobiles & ignobiles, Ottoni IV., Henrici Leonis F., in hoc schismate imperiali ad extrema discrimina ventum est, deficientibus plurimis Ministerialibus ab Harbordo, ut coactus hic fuerit fugâ se subducere, & tutiorem sibi eligere locum. At Hilleshemia ideo fulmine Pontificis tacta. (u) Sic grassabantur alii impune per
Dice-

(o) tumultui, nescio unde exorto, immixtus cæditor, & inventus est sub armis gestasse cili-
cium. Id. loc. jam dict. quod memorabile judicat Schaten. P. I. annal. Padeborn. p.
926. ad Viri commendationem, (p) vid. plura de hoc Contado ap. Kranz. L. VII. Sax.
c. 9. & 10. & L. VII. Metr. c. 7. & 17. Tabulas, in quibus anno 1199. indict. II. Philipp.
Imp. Hartavico, Archi-Episcopo Bremensi, Comitatum Stadensem reddit, hic Conra-
dus Hildesimensis Episcopus, VVirtzburgensis Electus, & Imperialis Aula Cancellarius
recognovit. (q) Hartbertus, chron. mont. sereni p. 76. (r) Vir industrius & bonus, na-
tus genere militari, Kranz. L. VII. Metr. c. 24. (s) Vid. P. I. annal. Padeborn. Schaten. p.
930. seq. (t) Kranz. L. VII. Sax. c. 15. seq. & L. VII. Metr. c. 24. Spangenberg. chr. Sax. c.
238. p. 411. (u) annal. Padeborn. cit. p. 925.

Diœcesin, nemine vel renitente seu contradicente. Omnia Ecclesiæ bona dispersa, spoliata, perditâ, seu alienata, ut præter luctum & miseriam nil vidisses, vel audisses amplius. Monentibus ergo amicis, ad suos rediit Antistes, sedens in spe & silentio ad clavum procellas inter hæc & tempestates. Absentem Moguntinus confirmârat & consecrârat. Dominus tamen rursus benedixit ei. Siquidem bona oppressa, distracta & oppignorata recuperavit redemitq; præsentem auro, unâ cum sex pagis *Osebio, VVancheslebio, Steckemio, Ostredessio, Uppumo & Ringelhemio*, quos *Sigfridus Blankenburgicus* hætenus tenuerat: reddidit feudum Episcopale *Oldendorp*, molamque in Metropoli, & pagum *Muterten* cum pluribus decimis, instaurabat templum cathedrale, ut boni Patrisfamilias specimen ex quocunque emicuerit angulo. *Theodoricum* Merseburgensem elegit cum aliis. (vv) Sub hoc *S. Andreas* locum dedit Ecclesiæ Collegiatæ, substitutis Canonicis, quorum redditus à *Joanne Gallico*, Imperatoris *Ottonis* Cancellario, dati sunt, omnia hæc confirmante & promovente *Harbordo*. Idem fundavit Collegiatam *S. Joannis* extra urbem, piarum foundationum sincerus fautor & autor. Præfuit novem annis, (x) rebus humanis excedens annò MCCVIII. (y) *Mathildis* I. Comitissa *Woldenburgica*, Abbâtissa *Gandeshemensis*, accusârat hunc *Harbordum* Romæ, quòd nimis rigorosè jurisdictionalia in Ecclesia ista appeteret, & reversa est anno MCCVII. cum magnis privilegiis, in quibus expressè continetur, ut nemo, præter *Sedem Apostolicam*, in hoc monasterio aliquam ditionem habeat, & quòd ipsæ moniales à quocunque velint, Episcopo catholico consecrationes altarium, basilicarum &c. licitè & validè petere possint & debeant. (z)

§. XXX. *Sigfridus* I. Abbas, (a) antea *Fuldensis*, adhuc digladiantes vidit *Philippum* & *Ottonem*, quorum hic eum pro defensione sui præfecerat *Hilleshemie*. (b) Optimè præfuit, (c) emtis redditisq; Ecclesiæ suæ multis bonis, imprimis Advocatiâ in *Himmelschür* & *VVitenborg*, (d) unâ cum omnibus pertinentiis suis, & hæc quidem cum XII. mansis. (e) Reditus Canonicorum notabiliter auxit, & in omnibus bene prospexit. Præposito suo adjecit duas villas in *Neapoli Hilleshemensi*, Cantori villam in veteri oppido *Hilleshemensi*, deditque luminaria perpetua multa. Auxilium laturus

(N) 3

Phi-

(vv) *chron. mont. sereni* ad ann. 1204. (x) *Kranz. l. c.* (y) *Bucelin. l. a. chr. Hildesf. MS.* (z) legi mereur *Bodo. l. c. p. 507. seq.* in quo integra bulla *Innocentii III.* est. (a) *Bucel. l. c.* & *chron. MS. Hildesf.* simpliciter monachum *Fuldensem* vocant; at *Brovver* Abbatem *L. I. Antiq. Fuld. c. 18. p. 75.* idem tamen ipse contrarius sibi *L. IV. p. 1293.* dum ad cathedram *Moguntinam* hunc *Illustrem Eppensteiniensem* accersitum scribit, cum *Fabricio* in glor. *Fuld. p. 103. seqq.* Nec *XXIV.* Antistes fuit *Sigfridus*, ut idem opinatur *Brovver l. c.* (b) vid. *Kranz. L. VII. Mettr. c. 29.* (c) Ecclesiæ utilissimus *l. c.* (d) *VVitenborg* cœnobium olim præpe *Popenburgum* in monte conspicuum, in quo ultimus ejus nominis comes & fundator sepultus est. Comitum *VViteborgensium* etiam meminit *Kranz. l. VIII. Vandal. c. 11. & Arnold. Lubecens. l. VI. c. 13. p. 466.* at isti nihil ad nos. (e) *chr. MS. Hildesf. leg. Hōven* rectius tamen *Hūven* seu *Hōven* mansor.

XXIX. Sigfridus I.

Philippus in obsidione Brunsvicensi, cives eduxit suos. At *Philippus* mirabili visione territus, mox obsidione solutâ discessit. *Autor* quippe, cujus corpus ibi quiescit, ensen dextrâ vibrans in vallo & muris, toti agmini *Philippæo* tantum injecit terrorem, ut ociùs abiret. (f) Anno Mccxx. *Sigfridus* interfuit consecrationi majoris Ecclesiæ Halberstadenfis. (g) Fugerant ad hunc multi cives Hannoverani, de *Ottone* Duce suo conquerentes maximè, quos omnes domum ire jussit, & Domino suo parere. (h) *Ottoni* Imp., ante obitum confitenti autoritate sacerdotali veniam peccatorum dedit in castro *Hartzburg*. Amare deflèsse dicitur Princeps delicta sua. (i) Idem *Sigfredus* subscripsit testamento Optimi Imp. (k) & Viri devoti, qui Deum semper præ oculis habebat. (l) Sedit *Sigfredus* annis XIV. (m) Decessit annò Mccxxi. XXI. Nov. in pace sepultus ante altare S. Petri in templo cathedrali. (n)

XXX.
Conradus
II.

§. XXXI. *Conradus II.* à *Risenberg*, Magister Parisiensis, Decanus Spirenensis & Canonicus Moguntinus, à secularibus rebus plerunque, quantum poterat, abstractus, ecclesiasticas majori prorexit studio. (o) Multorum monasteriorum fundator & autor. *Falckenbergense* ad Goslariam ejus autoritate & curâ surrexit splendide. Anò Mccxxii. habuit S. *Franciscus* concilium Ordinis sui cum FF. *Hillesheimia*, ubi præfens fuit ille. (p) Vix extâret *Winhusinum* ad Aleram feminarum cœnobium in agro Lyneburgico, nisi *Agneta*, *Conradi Landsbergici* F., & *Henrici Gvelfici Junioris*, Ducis Sax. & Palatini Rheni uxori, prima suggessisset consilia. Huic parochiam *Winhusinam* cum omnibus decimis incorporavit. Præterea duo pro Fratribus mendicantibus in Metropoli sua erexit, quorum singularis Patronus erat: & cœnobium istud *Virginum S. Mar. Magdalena*, nec non *Willinghusanum* (q) infra *Barenburgum* huic origines & dotationes suas amplissimas debet. Totum Clerum sibi subiectum reformavit, ad probitatem & modestiam hortans sedulò. Insuper multa Ecclesiæ bona dudum oppignorata redemit, adauctis Canonicorum præbendis. Instauravit palatium Episcopale, castrumque *Wimzenborg* magnis sumptibus, oppidulumque *Rosenthal*, nec non castrum *Schartele*.

(f) Longius hoc persequitur Kranz. lib. & cap. cit. L. V. Sax. c. 35. & L. VII. c. 16. chr. Slav. l. VI. c. 4. at Meibom. in chron. Riddagshufan. p. 350. pro mera fabula habet, (g) chr. mont. Seren. p. 136. (h) Kranz. L. VII. Sax. c. 35. (i) Ineffabili contritione compunctus, Id. L. VII. Sax. c. 37. qui potè sic ex Alb. Stadenfi: tanta fuisse fertur morituri pœnitudo, ut coquinariis suis præceperit collum suum calcaneis premere, & vilissimam Dæi creaturam omnino supplantare. Hunc Kranzii locum Sigonius L. XVI. de regno Italiæ integrum inseruit, at vide, quomodo eos perstringat Meibom. in apol. pro Ottone IV. Imp. T. III. rer. German. p. 147. (k) Id. in cit. apol. p. 148. seq. (l) I. c. (m) idem aut chr. Hildesf. MS. (n) Episcopus in neutralitate permanens, finivit in pace tempora sua, appositus Patribus suis, post annos decem ingressus sui Kranz. l. c. Contrarius his Brovveri locus supra citatus, (o) vir præclarus, qui de religione censetur feruisse, Kranz. L. VII. Metr. c. 38. (p) Wolter. chr. Brem. p. 58. ed. Meibom. (q) Kranz. l. c. vocat *Vvillinghusen*.

Schartele. Quod postea, unâ cum oppido *Empera*. (nunc *Gronau* vocant,) & castro in *Insula* prope *Hilleshemium*, (quia furum & prædonum latibula erant,) destruxit. Hic *Conradus* probavit miracula *S. Elisabethæ*, iussu Romani Pontificis. (1) Annò Mccxxxiii. *Burckardus*, Præpositus *Hilleshemensis*, postulat ArchiEpiscopus *Magdeburgicus*. Simultates habebat noster cum *Ottone Brunsvicensi*. Uterque in comitiis *Moguntinis* gravamina sua exposuit anno Mccxxxv. quæ ob prolixitatem non addo. Annò sequente in crastino nativitatis *Mariæ* tota *Hilleshemia* cum omnibus templis & ædibus, quotquot muri cinxerant, exusta est, remanente tantum *S. crucis* oratorio cum viculo suo. (2) Tandem curarum laborumque pertæsus in maximo illo Ecclesiæ schismate annò Mccxlv. resignans, primum in cœnobio ad *Fratres Predicatorum* intra urbem se abdidit, soli Deo ibi famulaturus. Ortis autem ex nova electione magnis dissidiis, horrens ea & fugiens, abiit demum in monasterium *Schonoviense* Diœcesis *Spirensis*, ubi tribus annis supervixit, tumulatus in eodem.

§. XXXII. *Henricus I.* Præpositus *Hagiopolitanus*, plurium suffragiis electus annò Mccxlv. Huic à paucioribus opponitur *Hermannus*, Præpositus *S. Cyriaci Brunsvici*, unde lerna malorum. Licet enim *Henricus* à *Moguntino* consecratus & confirmatus esset, etiam ab Imperatore regalia, Principem decentia, legitime impetrasset, ad possessionem tamen Ecclesiæ suæ pervenire haud potuit, factione *Hermanni* semper prævalente. Qui totam occupans Diœcesin, cum omnibus oppidis & castris, præsidis ea firmabat pro lubitu. *Henricus* contra, præter unicum castrum *Winzenborg*, nihil habebat amplius. Re hac turbulentâ latius expensâ, ad evitandam omnimodam Diœces. everfionem, satius esse duxit, æquiori animo cuncta perferre, in spe & silentio expectando fortitudinem. Abiit ergo *Lugdunum* ad *Innocentium IV.* Concilio tunc præsentem, exponens ei iniqua *Hermanni* intrusi conamina. Opem spondebat Summus Pontifex læso. *Hermannus* verò & *Papæ* & aliis glaucoma objecit, fidens locis opibusque suis. Datur tandem à Sede Romana Episcopo *Argentinenfi* *Henrico* facultas & plenipotentia, re pensculatius examinata, omni modo, etiam banno majori, *Henrico* contra *Hermannum* adistere, inque cathedram suam reponere. Ibat *Hermannus* Romam. *Papa* verò, confirmatâ sententiâ *Argentinenfis*, perpetuum silentium ei injunxit. Ille piè, justè & prudenter omnia egit semper, emtis bonis nonnullis pro Ecclesia. Habitaverant hæcenus monachi *Michælitani*

XXXI.
Henricus I.

(1) Anno 1237. obiit nobilis & S. vidua Elisabeth, Thur. & Hass. Domina Landgravia, F. Reg. Ungar., & jacet sepulta in Marborg. & elevata est de sepulcro, & ante elevationem ejus *Papa* dedit mandatum Episcopo *Hildes.*, *Conrado Abbati S. Georg.*, *Abbati Harsevelde*, Diœces. *Verdens.*, de probatione miraculorum, & quod deberent citare testes de probatione, & accepta sibi remittere sub sigillis, quod & factum est. Id. V. Volter. l. c. p. 58. (2) Chr. S. Mich. & Engelhus. in chr. p. 250.

chaëlitani cum monialibus. Quod contubernium monasterio magham adpersit labem. Hinc *Godschalcus* Abbas, nobilis *Bolzemi*, iussu *Innocentii* IV. pepulit eas. (t) Desiit *Henricus* annò MccLxvii. i. Maji ad S. Catharinam in æde primaria resurrectionem expectans. (u)

XXXII.
Ioannes I.

§. XXXIII. *Joannes I.* Præpositus S. Mauritii extra muros, & Canonicus cathedralis, probus & eruditus erat, pius & affabilis. (u) Ipse festum S. *Joannis ad portam latinam* per suam Diocesim solenne fecit & magnum. A Comite *Woldenbergico*, nobilibus ab *Eskerde*, aliisque, multa coëmit bona, quæ inter urbs & castrum *Peyna* cum omnibus pertinentiis suis, adeoque integrum istum Comitatum, quo de mox in *Ottone*. Cum verò Duces Brunsvicenses in eodem suas quoque haberent prætensiones, ipseque *Joannes* sponte cedere noller, bellum ei denunciârunt *Joannes* & *Albertus* FF. annò MccLxi. (w) Quò annò etiam Decano Hilleshemensi cum Ecclesia *Golcicensi* dissensio erat. (x) Tandem superveniente ægritudine mentis corporisque paulò post expiravit *Joannes*. (y)

XXXIII.
Otto I.

§. XXXIV. *Otto I.* Dux Brunsvicensis, *Otonis* F., (z) *Conradi*, Episcopi Ferdensis, frater, electus à Capitulo, ut foret instrumentum pacis inter Germanos suos *Joannem* & *Albertum*, & sic Comitatus *Peynensis* integer maneret & salvus Ecclesiæ Hilleshemensi. Oppugnabantur Comites *Peynenses* à Ducibus Brunsvicensibus & *Joanne* Hilleshemensi unitis armis. Uterque Comes sine prole vixerat. Hinc, clam ad se vocato Episcopo, B. Virgini Hilleshemensi totum dominium suum pro remedio animæ offerunt. Solvit obsidionem *Albertus* Brunsvicensis, nesciens, quid inter Episcopum & Comites *Peynenses* actum esset. Quamprimum verò rescivit, bellum renovabatur, Antistite interim ad plures abeunte. Canonici motus hosce compositi eligunt Fratrem *Otonem*, at nec sic ceteri quieverunt. Hinc ilias malorum. (a) Post quintum demum annum confirmabatur à Papa, fortè quòd minorrennis esset adhuc & Sub-Diaconus. Iturus verò ad Concilium *Lugdunense* fit Diaconus, & mox Presbyter. Adversarios perpetuò habuit Fratres, ut præ mœrore contabuerit annò MccLxxv. (b) Sedit annis XVIII. (c) Cubat ante altare S. *crucis* in Ecclesiâ cathedrali. (d)

§. XXXV.

(t) Literas Pontificis dat. chr. S. *Michaël*, conf. chron. m. Badeslebiense, (u) *Kranz*. L. VIII. Metr. c. 1. ait, eum 20. annis præfuisse, quod erroneum est, (u) Vir insignis, undecunque natus. Nam nisi aut insigniter doctus, aut nobiliter natus, ad illum Episcopatum non pervenisset, (vv) Id. L. VIII. Sax. c. 28. (x) Vid. chr. *Riddagshusan*. ap. *Meibom.* T. III. rer. Germ. p. 357. (y) Conf. chr. *Bunting*. Brunsvic. p. 98. (z) quem unicum decus Saxonici gemitus vocat *Kranz*. L. VIII. Sax. c. 19. (a) Id. lib. cit. c. 28. & L. VIII. Metr. c. 25. *Bunting* P. I. chr. Brunsvic. p. m. 98. 2. qui exscripsit *Kranzium*. (b) *Bucelin* habet 1279. (c) *Kranz*. l. c. habet 19. (d) De Comitibus *Peynensibus* latius forsitan dicendum erit in *Hildesia nostra*, ex VII. Comitibus unita.

§. XXXV. *Sigfredus II.* nobilis Dominus à *Quersurt*, (e) Deca- XXXIV.
 nus Ecclesiæ cathedralis Magdeburgicæ, operâ *Bernhardi* Magdeburgici *Sigfredus II.*
 & *Alberti* Brandenburgici Diœcesin ingressus est. Confirmatus à *Mo-*
guntino, & à *Rudolfo I.* ceu Princeps Imperii regalibus investitus, Vir
 omni laude major. (f) Captivos à Brunsvicentibus magno ære rede-
 mit, addidit Ecclesiæ suæ duo oppida prorsus desolata *Sarstedium* &
Empenam, (*Gronau* abs eo dictam,) translatamque hanc ad meliorem lo-
 cum, exque tribus pagis conflaram. *Albert.* & *Wilhelm.* FF. Duces Brunsvi-
 centes, simultates cum *Henrico Mirabili*, seu *Moroso*, familiæ *Grubenha-*
giane conditore, habebant. Oppugnant illi *Helmstadium*, quæ auxilia
 misit *Sigfredus* noster. Fiant induciæ sic, ut obsessi & obsidentes li-
 berum haberent introitum & exitum in & ex urbe. Multi, iique præ-
 cipui, induciis, Ducumque & Episcopi præsentia, confisi, ibi conve-
 nerant, pacem porro facturi firmam stabilemque. Cives *Helmstadien-*
ses verò clausis portis omnes istos trucidarunt. *Rudolfus I.*, pacis aman-
 tissimus, mandata dedit publica, annexis gravissimis pœnis, ut si quis
 posthac alter alterum invaderet, in ipso crimine puniretur severissimè.
 Omnes Imperii Ordines approbant hoc edictum. Paulò post ad Prin-
 cipes Saxonie, quos inter *Segfredus*, multæ deferebantur querelæ de
 damnis, ab *Henrico Moroso*, ex arce *Herlingsberga*, passim illatis. Cin-
 gitur corona *Herlingsberga*, quæ ab *Henrico* defensa, multis utrinque oc-
 cis. Tandem *Henricus* Dux elapsus, expugnatâ & dirutâ *Herlingsberga*.
 Cùmque arx hæc in Diœcesi *Hillesheimensi* sit, & ex ea hætenus subditi
 nimis infestati essent, Episcopus iudicium *Borclanum* iterum sibi acqui-
 vit hæc occasione, non longè abs *Herlingsberga* exstructa ab eodem arce
Leuenburgo. Illam postea iterum obsedit *Henricus*, at inani successu. *Sigfredus*
 enim Ducem cum suis in fugam egit, uti *Conradus* olim *Stedingos*. (g) At
 (O) Brunsvi-

(e) De Illustribus Dynastiis *Quersurten*ibus curiosum chronicon edidit *Cyr. Spangenberg*,
 quod utique meretur legi. Extincti sunt anno 1496. Chr. ejusd. Sax. c. 345. (f) Vir mæti-
 tissimus & utilissimus, *Bucelio. l. c.* (g) Scripserat *Conrado II.* *Gregorius IX.* quantis in-
 juriis & molestiis hætenus affecerint *Stedingi* Ecclesiam *Bremen*sem. Mandarat ideo
*Minden*si, *Ratzenburgensi* & *Lubecensi* Episcopis, ut quisque per suam Diœcesin veniam
 peccatorum fidelibus promittendo, istos contra turbatores concitaret, ut vel ad gratiam
 conversionis accederent, vel in confusionis foveam deducerentur. Monetigitur *Hildesien-*
sem, *Ferdensem*, *Osabrugensem*, ut in hocce pio fidei negotio laudatis Episcopis, *Minden*si,
Ratzenburgensi &c. consilio & auxilio efficaciter assistant. Integram bullam habet *Mei-*
bom. in *nor.* ad chr. *Schaumb.* p. 534. Brant autem *Stedingi* Frisici generis populus, post
Butiadas & *Stratlondos* introsum ad *Visurgis* ripas in parte occidentali ex adverso *VVor-*
densium sedes habentes, anno 1204. Mauntio *Oldenburgico*, aliisque Dominis suis, coepe-
 runt rebellare. Hinc quotidie insolentiores facti, oppugnare etiam vicinos ausi sunt. V. d.
*Staden*si, ad ann. 1212. seqq. *Kranz. l. VII. Metr. c. 47.* postea canum more interfecti
 sunt. Add. chr. *Schaumb. Leibeccii*, & *VVinckelmanni* notit. vet. *VVestfal. l. II. c. 6.*

Brunsvicenses ad fluvium *Fuse* ex *Olsburgo*, vetustissimo Comitum ejusdem nominis castro, condunt *Lauenthal*, seu *Lauenvedel*, i.e. domum *Leonis* ab iis dictam, ex qua in Diocesin Hilleshemensem crebriores fecere excursiones. Antistes igitur in finibus Diocesi. suæ, ad fluvium *Leynam*, opposuit arcem *Papenburg*, (*Poppenburg*) ut fortiter resisteret, expugnato non tantum *Lauenthalio*, sed etiam *Kalenberga* ad *Leynam*, abs *Ottone* Duce condita. (h) Qui ruinam hanc ægerrimè ferens, cum *Henrico* & *Alberto* Brunsvicensi, nec non *Ottone* Brandenburgico, aliisque Principibus, arma conjungens, invasit Diocesin Hilleshemensem, occupatoq; *Sternburgo* & *Obergâ*, totam eam vastavit. *Sigfredus* contra *Uslariam*, *Eberburgum*, *Gevelhusum* & *Echteke* rursus populatur. Tandem ex bello pax. (i) *Conradus* IV. Abbas *Riddagshufanus*, à *Burcardo* *Hogershemio* & *Brunone* *Insulano* insignem emit curiam Hillesheimi: *Meibomius* (k) *Inlanum* vocat. Paulò ante excessum multa cõmit bona noster, licet non præsentè pecuniâ, *Wallenrode*, *Ruthe*, *Heerstede*, *Westerhofen* & *Hunfriok*, nec non oppidum *Dassel*. In capella S. Mariæ *Magdalena* à se instaurata fundabat IV. præbendas. Obiit annò MCCCVI. (l) XXVII. April. regiminis sui XXX. (m) Sepultus in medio cathedralis templi sub corona.

XXXV.

Henricus II.

§ XXXVI. *Henricus* II. Comes *Woldenbergicus*, *Henrici* Senioris F., Decanus cathedralis Ecclesiæ Hilleshemensis, electus anno MCCCXI. urbem suam rebellem, imposito eidem castro *Stürrvolt*, quasi diceret *stür Ge-walt* ab Hillesemensibus contumeliosè *Zelckenborg* dicto, ad obsequium & homagium redegit, supplicemq; in gratiam recepit. Pace cum civitate facta, abiit ad *Henricum* VII. Imp., regalia & confirmationem bonorum, (in primis Comitatus *Dasselenfis*) abs Antecessore *Sigfredo* emtorum, obtenturus. At *Dasselense* dominium inter eum & *Corbeienles* multa sevir litigia; (n) struxit castrum *Hunrück*, (o) & cum propinquo suo Comite *Homburgico* obsedit castrum *Heimbeck*, idq; ad deditiõem coactum solo æquavit. Cum *Ottone* Brunsvicensi levibus congressus præliis, donec per alios Imperii Principes res componeretur. *Bockelemium* cum omnibus pertinentiis MC. marci argenti emtum Ecclesiæ suæ addidit. (p) Castus alioquin Princeps & satis æquus, justitiæ amans, erga pauperes beneficus, & in officio suo sedulus. Cum accusatus esset apud Romanum Pontificem abs æmulis suis, profecturus *Avenionem*, febri correptus exspiravit anno MCCCXV. XIII. Augusti. (q)

§ XXXVII.

(h) vid. nor. Meibom. in chron. Schaumb. p. 527. (i) conf. ejusd. nor. ad Henr. Rosæ Herlingsbergani, (k) in chron. Riddagshufano p. 359. T. III. rer. Getn. (l) Bucelin. l. c. & Bunting. in chr. Hildesf. habet 1310. (m) ita Bucelin. & Kraaz. l. c. (n) vid. dist. m. hist. XII. 52. seq. Lertzner chr. Dassel. L. II. c. 2. Kraaz. l. IX. Metr. c. 3. & chron. Huxar. Visselbeck. ad ann. 1338. (o) tergora canis vocat Kraaz. l. c. (p) dimidiam sc. partem. (q) Bucelin. habet 1318.

§. XXXVII. Otto II. etiam Comes Woldenbergicus, Hermannii F., XXXVI. Henrici Episcopi ex fratre nepos, ultimus suæ stirpis, (r) Canonicus cathe- Otto II.
dralis & Præpositus S. Mauritii extra muros, electus anno MCCCXIX.
Mönichhusi, & alius, quem Engelborstium vocant, Diocesi miserè vastab-
bant, sociis sibi undiquaque adjunctis. Otto verò prudens & animosus do-
lo circumvenit eos in campo prope Olslebium sub Præfectura Coldingensi,
ubi fortiter eos aggressus est, factâ utrinque pugna cruentâ. Vicit tamen
ille, & maxima hostium pars caesa, capta, fugata est, spoliis amplissimis re-
portatis, datoque ab inimicis pro illato damno magno argenti pondere, quo
bona Ecclesiæ oppignorata redemit, castra aliaque ædificia collapsa (inpri-
mis Popenburgum & Stürvvalt,) instauravit, emitq; castrum Lutter ad montem
urforum, (Barenberg) Præfecturam Brecken, (s) alteram partem Böckelhe-
mensensem & pagum Kalefeld, sub Præfectura Westerhofiana 3060. marc.
argenti, (t) & quod primarium est, Comitatum Woldenbergensem Ecclesiæ
suæ adiecit. (u) Emerat Prædecessor ejus Sægfredus à Domino de Plesse arcem
Lindau in Eichsfeldia ad Rumam (vv) cum pertinentiis suis, quam munivit
fortissimè. Auream missam fundavit in Ecclesia Hilleshemensi, (x) dedit duas
candelas cereas ad pulpita, tempore Adventus, dum cantatur: Veni Redemptor
gentium &c. Festum S. Elisabethæ solenne fecit, & anniversarium Henrico ac
Sigfredo, cognatis suis. Obdormivit in pace anno MCCCXXX. (y) Rex
Ecclesiam annis XVI. (z) Sepultus in æde Metropolitana.

§. XXXVIII. Henricus III. Dux Brunsvicensis, Alberti Pinguis Filius, De- XXXVII.
canus cathedralis, omnium suffragiis electus anno MCCCXXXV. (a) Con- Henricus
tra quem, sacro fulmine tactum, Papa Joannes XXII. intrusit Ericum, Comi- III.
(O) 2 tem

(r) Amplus VVoldenbergicus Comitatus, in Diocesi Hilleshemensi situs, complexus
est XXVIII. pagos. Arx in monte eminet in vicinia oppidi Bockeleimensis. Altera ho-
rum Dominorum Præfectura erat Derenburgum, quam in cœnobium monialium mu-
târunt. Anno 996. Sigmund. ludo equestri Brunsvicensi interfuit; anno 1070. Lude-
rus & Ludolf F. F. vixere: anno 1090. vixit Ludolf, junior, & Mathilda, Abbâtissa
Gaadersheimensis: anno 1182. Frid. Imp. arcem VVoldenburg obsedit & cepit, quod
Comes fidus esset Hear. Leoni, Kranz, L. VI. Sax. c. 42. S. Benno, Episcopus Mis-
nensis, ex hac gente erat. Albin. chr. Misn. tit. 20. p. 279. Th. illustr. Corb. Viror.
c. 28. Rutgerus de Altena castrum hoc suâ pecuniâ redemit & munivit, chron. Marcan.
Notthof. T. I. rer. Germ. Meibom. p. 379. (s) rectius puto Freden, (t) forsan 360. vid.
Letzner, L. II. chron. Dassel. p. 21. (v) frater Ottonis erat Gerhard., patriæ suæ Rector,
qui cum ex Sophia non genuisset liberos, adulterium commisit cum Molitoris æmilia,
seu conjuge? idè abs eo peremptus dicitur. Hinc Otto totum dominium Ecclesiæ suæ
tradidit. Ita potentia temporali creavit ea Ecclesia in immensum, Kranz, L. IX. Merr.
c. 12. (vv) Letzner chr. cit. L. II. c. 3. (x) memoriale insignis vocat Kranz, l. 2. (y) Bu-
cel, habet 1334. Letzner l. c. 1335. (z) Letzner l. c. Kranz, tamen l. 2. habet 14. (a) adsti-
pularum Letzner, Spangenberg autem L. V. chron. Henneb. c. 5. p. 198. habet 1334.

rem *Schauenburgicum*. Illi adhærebant Ministeriales plurimi. Unde arces Ecclesiæ in possessionem recepit. Huic favebat Hilleshemia cum paucis admodum Capitularibus. Ergo introductus in urbem ibi morabatur. Interim agri & oppida miserè vastabantur, nec poterat implacabile hoc odium per integros XIV. annos aut minui vel extinguui. Adeò pertinax uterq; in tuendo jure suo. (b) Cives pro *Erico* præliantes expugnabant, non sine strage suorum, *Stürrvoldiam*, (c) castrum *Pippelburg* (d) prope Hilleshemium, incensò vicò *Damm*. Verùm miles *Henricianus* ubiq; palmam reportavit. Induciæ tandem factæ ad decennium, hâc tamen conditione, ut quisq; retinuerit, quod ceperat antè. At nec sic concordia, recrudescente potius bello ferociori, ut nulli sexui, ætati, seu Ordini parum sit per integrum triennium. *Henricus* turbulenti temporis pertractus resignationem meditabatur, sed ecce! *Ericus* morbo correptus finem vitæ fecit & omnis miseriæ hujus anno MCCCXLVIII. (e) Sepultus in *Greuen Alveshagen*. Sic *Henricus* urbe in gratiam receptâ rerum potiebatur, pace & tranquillitate Diocesi redditâ, imposito civibus censu, quem *Gronz Bins* vocant, & ad structuram arcis *Mariaburgensis* (f) ab altera parte civitatis, hebdomatim XII. talenta (*Psund*) monetæ Hilleshemensis. (g) Absolutus demum à fulmine Romano per *Innocentium VI.* & confirmatus omnia prudenter ordinavit, & præclare ubiq; se gessit. *Greuelslebium* (postea *Greuelsborn* dictum) & *Gilverdeshusum*, amplos pægos, in Comitatu *Dasselen*si, ad sylvam *Sollingensem*, cum Ecclesiæ suæ obessent, destruxit, castrum *Walmudense* cepit, *Northusianos*, *Alberto* Fratri suo adversantes, perdomuit, & strenuum ubiq; se gessit, (h) relinquens posteris suis decem munitissima castra cum omnibus pertinentiis, scilicet (1) *Mariaburgum*, (2) *Winzburgum*, (3) *Leuenburgum*, (4) *Stürrvolt*, (5) *Ruthen*, (6) *Paynam*, (7) *Schlademium*, (8) *Widelagium*, (9) *Lutteram*, & (10) *Woldenstenium*. Jussu Pontificis Romani primùm introduxit festum corporis Christi singulis annis solenniter celebrandum, faciens sibi splendidum anniversarium, multis ad id deputatis præbendis. Sedit annis XXXII. (h) & decessit anno MCCCXLII. VI. Febr. sepultus in æde cathedrali, (i) ante altare S. Catharinæ, cum paulò ante monasterium *Fræarum minorum Brunsvici* dedicasset. Epitaphium ejus tale :

Post M. post tria C. post sexaginta duosq;.

hunc - - - sexta necat Februi, qui pace quiescat.

creverat.

(b) tanta erat pertinaciâ non cedendi. Cuius fuerat, ei defuit secularis potestas, cui arma & amici promtius accessere, jus illi decessit, *Kraoz. L. IX. Metr. c. 21. chr. Schaumb. Lerbec. ad ann. 1320.* (c) *Kranz. lib. cit. c. 21. vocat: compesce violentiam*, (d) *Poppenburg*, (e) 1346. *Letzner. chr. Dassel. L. II. c. 4.* (f) *Kraaz. l. c. c. 35. vocat urbem*, (g) *conf. Letzner. l. c.* (h) *Id. l. c. c. 6. & 7.* (h) ita etiam *chr. Hildesf. MS. Kranz. verò L. IX. Metr. c. 35. habet annos 17.* (i) *Idem loc. jam cit. ait: in æde S. Blasii Brunsvici, at Letzner L. II. chr. Dassel. c. 7. cum Autore facit.*

creverat Ecclesia per eum prestante Maria;
 Praesul pacificus, Henricus honoris amicus,
 hic est prostratus, Brunsvig de Principe natus.

§.XXXIX. Joannes II. cognomine Schatland, (Schadeland, aut Schade- XXXVIII.
 brand,) an Frisius, vel Colonienfis, aut Hamelenfis fuerit, incertum est, mona- Joannes II.
 chus alias Dominicanus & S. Theod. Di. invito Capitulo à Gregorio XI. (k)
 commendatus. Erat simplex homo & umbræ monasticæ assuetus. (l) Vix in-
 gressus Hillesheimum bibliothecam sibi ostendi voluit. Ductus in armamenta-
 rium, monstratisq; gladiis, pugionibus, clypeis, loriceis, dixere Canonici: Re-
 verendissime Pater, hec sunt volumina Prædecessorum tuorum. Ille quietis amans,
 variorumq; armis, quæ impar erat, laceffit, rogabat Pontificem Rom., ut
 alteri conferret Ecclesiam armatam, se eam defendere haud posse. (m) Tran-
 slatus igitur post biennium Augustam Vindelicorum anno MCCCCLXIV. Ve-
 rum & ibi resignavit homo ad tanta munera parum aptus.

§.XL. Gerardus è Mindenfis Ecclesiæ Advocatis Nobilis Dominus de XXXIX.
 Monte, seu Scalksborg; (n) ex Cantore & Decano Ecclesiæ Hillesheimensis fit pri- Gerhardus,
 mum Episcopus Ferdensis, deinde annò MCCCLXV. Hillesheimensis, Vir
 prudens, doctus, (o) magnanimus & felix, auctoritatis verò non adeò magnæ,
 si corpus spectes, ingenio autem præstantissimus. (p) Vagabantur LX. nobiles
 Westfali, ex rapto vivere sueti, per totam provinciam, quos prope Aulicam
 omnes cepit, & clemens erga eos fuit. Bellum ei indixerat Magnus, Brunsv. &
 Lynceburg. Dux, (q) cum confœderatis suis Theodorico Kagelvyt, ex monacho
 Cisterciensi Episcopo Magdeburgico, & Alberto Rickmerstorpio, Halberstaden-
 si Antistite, hujus nominis III. Comitibus Anhaltinis, Dynastis Querfurtensibus,
 Hamerslebenfis, & aliis. Gerardus pacem præferens armis, omnem captabat
 occasionem Ducem Magnum demulcendi. At hic propositi sui tenacissimus
 erat. Sic Gerardus admodum invitum militem collegit, quodq; potuit, fecit,
 voto nuncupato B. Virgini, rogans: an mallet aureum, seu stramineum lectum?
 quasi diceret: si vicero, aurea libertas erit, & omnia Ecclesiæ bona & jura salva
 ac integra. Sin: straminea omnium nostrum conditio, & dura servitus. Sic con-
 gressus est cum hoste anno MCCCCLXIX. viribus & numero impar ad pagum
 Dincklariam, (r) & mox evasit superior, captis, caesis, fugatisq; obviis quibusq;
 ipso etiam Magno Duce, catenato dicto, mit der Ketten, & Alberto Halbersta-
 densi, nec non duobus Dominis de Hackeborn, Henningo à Steinsfurt, Capitaneo

(O) 3 Magde-

(k) at hic cœpit anno 1371. Dixerim potius ab Innocentio VI. qui primum sedit ann. 1354.
 (l) Vid. Kranz. L. IX. Metr. c. 5. (m) Id. l. c. (n) vid. not. m. d. hist. V. Vedekindi II. Episco-
 pi Mind. XLIV. (o) annal. MS. prædicant eum à studiis poetis & oratoriis, quæ ita exco-
 luerat, ut in utroq; genere scripta nonnulla publici juris fecerit. Meibom. in not. ad chron.
 Schaumburg. p. 542. (p) fuit naso aquilino, facie deformi, voce supra modum insuavi, quæ
 audientibus risum moveret; prudentia verò & literarum & rei etiam bellicæ, peritiâ nulli
 erat inferior. Meib. ad idem chron. l. c. (q) Kranz. L. IX. Sax. c. 33. vocat Ottonem, (r) Din-
 gebet Id. l. a. & L. IX. Metr. c. 5. Dinckeler.

Magdeburgico, Gumbrecht & Almericho Wanslebit, Henrico & Rudolfo Alvenslebit, & Bussone Assenburger captis, Woldemaro Anhaltino, Alberto Mansfeldensi, Wolsarto Querfurtensi, Joanne Hadmerslebeni in pugna cadentibus. Præclarus Dialecticus erat Albertus Halberstadensis, noster verò Gerhardus facundus Orator. Inde adagium apud Saxones: *Logicam succubuisse Rhetoricæ*. Klanc̃ overwand den Kanc̃/ quod Gerhardus vicisset Albertum. Hastabant aliquando Hillesheimenses, ad quos, O mei, dixit Gerhardus, nolite trepidare, ecce tot millia adhuc latent in manica mea, qui omnes presidiam spondent. Circumferebat nimirum multas reliquiarum particulas, in quæ fiduciam ponebat suam. Ex pretio captivorum XIII. millia marcarum argenti congestit, & redditurus B. Virgini, quod antè fecerat, votum, turriculæ in summi templi choro rectum aurò rhenano obduci fecit, ad 3000. marc. argenti: ex reliqua summa anno Mccclxxxiv. construxit Carthusianorum cœnobium, (f) extra Metropolim, vörm Damm-Thor/ in quo jacet sepultus. Tres insuper edificavit arces in Diœcesi sua, ad ripam Fulæ Steinburgum, in littore Leynæ Coldingam, & ad Ocram Pinneburgum. In hoc prælio Dinkleriano adfuit Gerharðo Bado de Obergem, Abbas S. Mich. intra Hillesheimiū, qui fortiter pugnavit, multosque prostravit. (t) Sed nova oriuntur dissidia inter Brunsvicenses & nostrum. Castro Walmudensi obsidione ab hoc cincto, Otto & Albertus Brunsvicenses, quia castrum Hartzburg capere non poterant, ceperunt, spoliâruntque in vigilia omnium Sanctorum annò Mccclxx. Alefeldiam, oppidum in Comitatu Winzenburgico ad Leynam, ut Hillesheimensis ab obsidione Walmudensi discesserit, opem laturus Alefeldia.

Een M. drey Börste /
een L. twe XX. Otto Gørste

eins ein Eck melde /
All Hillgen wint Allvelde. (u)

Annò

(f) Ex præda de novo instauravit, Kranz. L. IX. Metr. c. 52. Erdman. chr. Osnabr. ad ann. 1384. de fundatione loquitur, Conf. Bynring. chr. Brunsvic. P. I. p. 245. & P. II. p. 411. aur. compilar. chronol. ap. Pift. & Kranz. L. IX. Sax. c. 33. Victorem vix habuisse 500. armatos, & 1500. tamen cepisse, auror est Eggehus. chr. p. 274. (t) Vide chr. S. Mich. J. c. p. 522. quod ita: Hic Abbas fuit cum Gerharðo Episcopo Hildesheimensi in prælio prope Dinkeler, & erat armatus à plantis pedum usque ad verticem, fulgens in eo tanquam speculum, habens scapulare de serico in galea, quod pendebat à caleptra usque ad baltheum, vel medium corporis, & erat magna tempestas venti illo in tempore, sic quod ventus flavit scapulare hinc & inde, & omnis populus mirabatur. Et fuit primus in acie belli, & cum appropinquaret parti adversæ prope Dinkeler, adversarii sui balare inceperunt, sic ut mens & consilium fugeret ab eis, & solo terrore perterriti pro primo fugam inierunt. Bado autem cum esset primus in acie, non tantum non fugit, sed & ceteros milites & vasallos in Domino confirmavit, & evaginato gladio pugnare cepit, & viriliter agere cum suis, pars adversa contrita est, & maximam partem ipse intert. Cum autem Gerharðus Episcopus Hildesheimensis videret tam virile certamen Badois, clamavit ad rusticos: ô Viri Pilati, quomodo statis? videte monachum, vos autem quid facitis? (u) Leizner. chr. Dassel. L. II. c. 10. seq. & chr. Sax. Spangenh. c. 294.

Annō Mccclxxvii. adfuit *Carolus IV.* Mündæ & *Gerhardus* noster Regi. (w) Triginta ferè annis in hisce motibus consumtis, senex molestiarumque pertæsus, *Gerhardus* coadjutorem sibi fecit *Joannem*, Comitem *Hojanum*, Episcopum Padebornensem. Facto demum sibi anniverfario, datisque Ecclesiæ primariæ multis ornamentis, quæ inter calix aureus gemmis pretiosè distinctus, rebus caducis eximitur annō Mccccxxxviii. (x) relinquens Ecclesiæ suæ sine pignore & ruina XII. castra elegantissima & bene munita. Præfuit annis XXXIV. (y)

§. XLI. *Joannes III.*, Comes *Hojanus*, Germanus *Ottonis*, Præfulis Monasteriensis, (z) post *Rupertum*, Ducem Montensem, antea Episcopum Pataviensem, electus Antistes Padebornensis, domitor nobilium prædonum *Padbergensium*, (a) datur *Gerhardo* coadjutor, sub spe successionis, approbante hoc *Bonifacio IX.* Contra Comites *Redtbergenses* virtutem suam non semel ostenderat feliciter. Annō Mccccxix. exarsit bellum inter *Brunsvicenses* & *Joannem* nostrum. A partibus *Bernhardi* *Brunsvicensis* erant *Wilhelmus* *Lyneburgicus* & *Joannes*, Episcopus *Halberstadensis*, *Henricus* Dux *Slesvicensis*, & frater ejus *Adolfus*, unà cum *Friderico*, Marchione *Brandenburgico*. A *Joannis* *Hillesemenfis* latere stabant frater ejus *Otto*, Monasteriensis Episcopus, Comites *Hojani*, *Honsteinenses*, *Spiegelbergenses*, & alii, qui lectissimum habebant exercitum. (b) Utrunque agri & oppida vastata, direpta, incensa, fruges conculcata, pecora abacta, subditi capti, & nil nisi luctus & dolor. Verum *Joannes* bis insigni prælio victus ad *Austrovicum* anno Mccccxxi. & castrum *Gronde* ad *Vilurgim* annō sequente. Tribus annis belando contra Duces *Brunsvicenses* perdidit captivos ad octo millia florenorum liberandos. Quos inter Comes *Spigelbergicus* perdidit *Oze* & *Gronde* sua castella, pro quibus *Stürvvolt* impignoratum esse dicitur. (c) Tandem mediante *Theodorico*, ArchiEpiscopo *Coloniensi*, & hi motus componebantur. (d) Gloriam suam Padebornæ patriam superbiâ & luxu adeo hîc obfuscavit, ut ingratus omnibus fieret. *Winzenburgum* & *Freden*, fortissima castra, destruxit. (e) Præpositum cathedralem *Eckhartum* ab *Hanseé*, Virum pium & honestum, sub prætextu pacifragii publici, *Stürvvoldia* in squallidum conjecit carcerem, in quo, exacto biennio, miserè periit, num præ mœtore, seu veneno, dubium est. Adeo amara res veritas, ut gravissi-

XL. *Joannes III.*

(vv) Vid. chr. Münd. Pistorian. p. 750. male autem p. 748. dicitur *Bortherdus*; (x) Buccell. habet 1348. chr. Dassel. l. a. 1398. (y) Bunting. & Letzner. l. c. Kranz. L. IX. Metr. cap. 53. habet 33. (z) Id. L. X. Metr. c. 49. (a) Id. l. c. c. 50. & Kerfenbroch de Episcopis Padebornens. (b) splendidam militiam Id. D. XI. Sax. c. 8. (c) Chr. M. Hildes. (d) Kranz. l. c. c. 8. & 9. chr. Spangenberg. Sax. c. 309. p. 518. (e) Kranz. L. X. Metr. c. 46. Letzner. chr. Dassel. L. II. c. 12.

ma semper pariat odia. Heu mihi, quòd Principes audire nolent fides & benemones. Divulgatâ optimi & innocentissimi *Eckharti* morte, *Joannes* infensum exosumque se reddidit universis. Et licet coram Canonicis & nobilibus se purgaret prolixius, suspensiones tamen abstergere nequibat. Sic nihil favoris restabat amplius. Quâ re commoti Archi-Episcopi Magdeburgicus & Colonienfis, Præsul Halberstadenfis, Duces Brunsvicenses & Lyneburgici, Comites Wernigerodani, Regensteinenfes, aliique, ut unitis viribus Diœcesin invaderent, eamque cæde, ferro, igne & rapinis miserimè vastarent per integrum triennium, omni fortunâ fugiente à *Joanne*. (f) Malis igitur undiquaque cum ætate ingravescens, resignat in favorem *Magni*, Ducis inferioris Saxonie, tunc Episcopi Caminenfis. Quò vix ingressio in urbem vitâ excessit *Joannes* anno MCCCCXXIV. (g) in die S. Pancratii, annò turbulentæ suæ Ephorie xxxvi. (h) Quiescit in summo templo sub corona.

XLI. Magnus,

§. XLII. *Magnus*, è Ducibus inferioris Saxonie, quos *Lauenburgicos* vocamus, antea Episcopus *Camenfis*, assignatâ cedenti *Hojano* certâ pecuniæ summâ, pro honesta sustentatione sui, (qui tamen mox abiit ad alias sedes,) electus anno MCCCCXXV. & nimis honorificè ab Hilleshemensibus exceptus, optimam cuique spem fecit, siquidem lex & regio supremæ ejus leges erant. Utcunque in alto ventus erat, inde vela vertebat sua, togâ sagôque inclytus, illam tamen, exemplis Antecessorum suorum territus, huic catè semper præferens. Humilis præterea erat, mitis, & amabilis Princeps, decus & præsidium vastatæ Ecclesiæ suæ, (i) de cujus restitutione in integrum maximè sollicitus erat, oppida, arces, decimas, ære alieno gravatas, redimens, & instaurans singula de suo cunprimis patrimonio, prædonum persecutor acerrimus. (k) Verùm ob sumtus bellicos, qui multi erant, lites ei cum *Wilhelmo* Brunsvicensi Seniore continuæ; Adstitit nimirum huic contra rebelles nobiles ad *Visurgim* & *Deystriam*, qui victas quoque dedere manûs. (l) Fædere cum *Otone* Brunsvicensi *Bernhardi* F. pacto, porrò cum *Joanne* Halberstadenfi, aliisque vicinis Comitibus & Dynastis curavit, ut refractarii cives Halberstadenfes ad obsequium & submissionem Antistitis & Principis sui redigerentur. Ex instinctu *Joannis* *Uslarii* arma etiam movit contra *Mülhusium*. (m) *Agnesa*, *Conradi*, Marchionis *Landsbergici* F., *Henrici*, Saxonie Ducis & Palatini *Rheni*, *Henrici* *Leonis* F., altera conjux, exstructo promontia-

(f) idè Bucel. l. a. eum vocat iuilem, (g) consentiente Bucel. l. a. (h) Kranz. l. X. Metr. c. 46. habet 26, & Letzner. l. c. totidem. (i) Episcopus insignis & nobilis Vir, Kranz. l. XI. Metr. c. 28. optimus & desideratissimus Pontifex, c. 45. (k) Letzner chr. Dassel. l. II. c. 13, (l) Id. l. a. (m) Engelhus. chr. p. 300.

monialibus *Winshufano* monasterio, de fundando Collegio monachorum quoque sollicita erat. Locus videbatur commodus ad *Isam* agri Lyneburgici fluvium, sub dominio *Ottonis*, Br. & Lyneb. Ducis. Assignatae erant isti Palatinae decimae metallicae Goslarienses ad dies vitae suae, quas pro loco isto ad *Isam* obtento *Ottoni* reddidit. At monasterium nunc consummatum mox igne periit, monachis è conventu *Riddagshufano* cum Praeposito eorum *Ditmario* anno MCCXLV. introductis, anno MCCLIX. ex villa *Ishenagen Baccerotham* translatis in Diocesi. Hilleshem., quam, pulsis Fratribus & Sororibus irregularibus Ordinis Augustiniani, in uno hospitio nec pudicè nec religiosè viventibus, *Joannes* noster III. novis cœnobitis tradiderat. Hoc cœnobiū postea *Magnus Marienrode* vocavit. (n) Sub hoc *Godofredus* aliquis, civis Hilleshemensis, bonā intentione instituit Congregationem, approbante eam Diocelano, & confirmante *Martino* Papa III. Ex curia *Luermanniana*, im *Brühl* / à se emta, condidit monasteriolum adjuncto sacello, in quo Viri de laboribus manuum suarum victum & amictum honestè sibi faciebant, Deo insimul perpetuò famulantes. Nec in ecclesiasticis segnis fuit *Magnus* iste, omnia monasteria visitans & reformans. Praefuit laudabiliter XXVII. annis. (o) In senio tandem, cum consensu Capituli, Coadjutorem sibi fecit *Bernhardum*, Ducem Brunsvicensē & Lyneburgensem juvenem, at cunctis virtutibus illustrem, omnibusque carum. Fato functus suo anno MCCCCLII. XI. Octobr. (p) Jacet in basilica ante baptisterium.

§. XLIII. *Bernhardus* II. Dux Br. & Lyneb., *Friderici* F. & *Ottonis* fra-
 ter, ex dispensatione Romani Pontificis, supplemento ætatis accepto, XLII.
Bernhardus II.
 fit Administrator annò MCCCCL. in omnibus bene prospexit. Stiuxerat *Fridericus* parens monasterium *Cellense* pro nudipedibus, in quod, abjectis mundanis omnibus, sese abdidit, futurum solius Dei mancipium. Traduntur ergo falces regiminis *Bernhardo*, curæque ejus ac fidei *Orto*, frater minorennis, maximè commendatur. Feliciter gubernat exq; voto suorum omnium. Cum patruele *Wilhelmo* seniore ob salinas Lyneburgicas (q) bellum gessit, longè latèque agro Lyneburgico vastato. Socios sibi adjunxerat *Bernhardus Joannem*, Antistitem Ferdensem, vicissim ferro & igne populans *Wilhelmium* territorium, *Rodenrvaldium* scilicet, cum centum villis, *Altenium*, *Betterloam*, & *Neapolin* Hanoveranam, caelis captisque utrinque non paucis, exustis quoque à *Wilhelmi* milite *Winsenio*, *Bissendorpio* & Dusse-
 (p)

(o) conf. chr. *Riddagshufan*. Meib. T. III. rer. Germ. p. 356. & junior. Meibom. disp. de metallifodin. Hartzicis §. 55. ubi ipsas tabulas *Ottonis* integras subjicit, (o) Kranz. l. c. habet 25, totidem *Letzner* l. 2. Bucelir. verò 28. (p) *Letzner* habet 1449. (q) vid. Bunting. chr. Brunsvic. & Sagitt. hist. Lüneb.

Dussebornio. Bernhardus autem discessit superior. Cumque paternis ditio-
nibus & Ecclesiæ Hillesheimensi simul commodè præesse nequirit, patriæ suæ
amore tactus, & ecclesiasticæ vitæ pertractus, dimissâ Hillesheimiâ, & acceptâ
magnâ pensione pro abitu, annò Mccccxix. duxit *Mechildem Schaumburgi-*
cam, rarioris formæ virginem, quam tamen mox reliquit *Wilhelmo Lynebur-*
gico Seniori & viduo, adversario suo, sine prole decedens. *Wilhelmus* verò
filium ex ea sustulit non diu superstitem.

XLIII.
Ernestus I.

§. XLIV. Sic *Bernardus Ernesto Schaumburgico* pro sorore germana
reddidit sponfam suam Hillesheimensem annò Mccccxviii. (r) Parum
doctus hic erat, venationis studiosus, curæ ecclesiasticæ negligens, nisi
quod monasterium *Gothardianum* valde desolatum, & adhuc extra muros
stans, instaurârit & reformârit. *Dasselensium* verò jura accidit maximè.
Ultimò vitæ suæ annò (Mccccxx.) bellum ob fines Ecclesiæ, & loca non-
nulla oppignorata, ortum denuò totam perdidit Diœcesin. Implicitus
quoque erat bello, abs *Alberto Mindensi* contra Comites *Hojanos* suscepto.
(f) Sed nec inde aliquid salutis. Ipse tandem, ob infaustam pugnam
cum *Brunsvicensibus* temerè commissam, mœrore consumptus obiit, (t)
annò Pontificatûs sui XII. sepultus in Ecclesia cathedrali ante altare S.
Petri. (u)

XLIV.
Henningus.

§. XLV. Scissis fissisque Electorum Hillesheimensium animis, major
eorum pars *Henningum* eligit, minor contra *Hermannum*, Landgravium
Hassiae, & Canonicum tunc Coloniensem. (w) Nobilis ille erat de domo, &
Decanus Ecclesiæ cathedralis Hillesheimensis, Vir bontis & doctus. Prælatu
igitur *Hermannus*, Romam properans, mox confirmatus & insulatus ibi re-
diit, armis cognati sui *Bartoldi Landsbergii*, Episcopi Ferdensis, nec non *Fri-*
derici ac *Wilhelmi*, Brunsvic. Ducum, & fidelium suorum Hillesheimensium
bene munitus, solenniter & cum plausu civitatis introducit. Interim
castra Ecclesiæ tenebat Præpositus, cum primariis Ministerialibus, *Hen-*
ningo adversantibus. *Hermannus* bellum fugiens remeabat ad suos. In
cujus locum à Canonicis eligitur *Balthasar*, Dux Meclenburgicus, Epi-
scopus Schwerinensis, qui potentiâ Fratris sui inductus, cum Præ-
posito cathedrali residebat Peynæ. Alii id moliebantur, ut *Henningus*
sedem

(r) Anno 1468. nobilis *Ernestus*, Holfatiæ & Scovvenburg comes in oppido Pattenen
electus fuit in Episcopum Hildensemensem, & in oppido Sarstede primò fuit receptus,
chr. M. nd. Meibom. (f) Vid. Kranz. L. XII. Sax. c. 9. (f) consentit Bucel. I. 2. Letzner
habet 1470. (u) conf. Id. chr. Dassel. L. II. c. 14. chr. Bunting. Br. L. III. p. 61. &
Spangenberg chr. Schaumburg. (vv) contra Kranz. L. XII. Metr. . 8. ait, majorem
partem elegisse *Hermannum*, & minorem *Henningum*, cui consentit Bu. chr. Germ.
fac. P. I. p. 19. B. At L. XII. Sax. c. 10. ait, majorem Capituli partem *Henningum* af-
sumisse, cui favet Letzner L. II. chr. Dassel. c. 15. Hic etiam Canonicum vocat, Kranz.
verò l. c. nunc ex multis annis Archi-Episcopum Colon. & L. XII. Sax. c. 10. qui jamdiu
tenuit Ecclesiam Coloniensem.

sedem Hillesheimensem cum Schwerinensi commutaret. At nihil effecerunt; levibus interea utrinque praeliis commissis. Cives Hillesheimenses castrum *Stürvvold* integro anno arcta obsidione cingentes, fame tandem expugnaverunt, tradentes id *Henningo* suo, ut tutius in eo lateret, exodum tragediæ hujus (speculatus). (x) *Balthasar* etiam armatâ manu repulsus ad suos maturabat abitum. At ne sic quidem livor cessit, schismate hoc scandaloso tribus ferè annis durante. Sed rogas, quænam dissensus & aversionis animorum, seu displicentiæ *Henningianæ*, causa? dixerim, familia ejus attrita, nec adeo splendida, seu pomposa, licet olim fumosas imagines suas & stantes in curribus *Æmylianos* ostenderet. Victis demum refractariis, iisque ad obsequia compulsis, *Henningus*, post nubilosum istud triennium, rerum potitus pacificè, septem annis sedit. Sub eo *Henricus Schaumburgicus*, ex Præposito S. Mauritii electus anno Mccccxxiv. Præsul Mindensis. In senio tandem curarum discriminumque satur, baculum & ense, consentiente Sixto IV., tradidit *Bartoldo Landsbergio*, Antistiti Ferdensi anno Mccccxxx. reservatâ sibi modestâ & honestâ portione ad reliquam vitam commodè transigendam. Cubat in summo templo Vir probus, bonus & æquus.

§. XLVI. Sol oritur, sed quem mox nubila cõdunt. *Bertoldus*, Nobilis *Landsbergius*, (y) Canonicus olim Cathedralis Ferdensis, postea Decanus, & tandem Episcopus ibidem, Jur. D. & Decretal. Licent., Vir pius, doctus, prudens, & amabilis patriæ Pater, veluti Sol radios suos in omnes extendens, plausum merebat à singulis. At ô utinam constantior hæc fors & gloria fuisset! Mox ab aliquibus Ministerialibus seductus, sub specioso prætextu flagitans à civitate accisam, de quolibet scilicet dolio cerevisiario tres solidos, sic tamen, ut mensuræ diminuerentur, ipseque Senatus de omnibus Hillesheimiæ rebus venalibus certum aliquod vectigal posceret, inque usum vicissim converteret, multorum irritavit animos. Senatus enim populusque libertatis amans rogabat Pontificem, ut antiquæ consuetudines & priscae leges sartæ tectæ manerent, omnes hujusmodi innovationes fore periculosas. *Bertoldo* autem acrius instante & acerbiora minitante, bellum nascebatur intestinum, quod totam perdidit Dioccesin. Longum utiq; foret, nec satis tutum, singula ejus acta recensere. Obversantur ista animis nostratium, & adhuc in ore omnium sunt. Extant mandata (inprimis *Wilhelmi*) Ducum Br. & Lyneb. publicè affixa, in quibus assistentiæ suæ causas contra urbem Hillesheimensem prolixius exponunt. Circumferuntur literæ *Goslarie*, *Gotinge*, *Einbecca*, *Hanoveræ* & *Brunsvici*, eidem *Wilhelmo* inscriptæ, quibus mandatum severissimum vel tolli, seu minui

(P) 2

rogant,

(x) Vid. Kranz, l. c. (y) Bucl. l. c. vocat Baronem,

rogant, at frustra. Fœdissimum inde bellum, mox ab alio latius describendum, (z) cujus scriptum quia publicabitur, quilibet istud evolvere, & pro modestia ac prudentia sua dijudicare potest. Si enim ego accuratè omnia narrare velim, prolixum id & tædiosum erit. Si stricte & synoptice scripturus, nescio an compendium fieret dispendium. Placet igitur ἀπὲρ. Exincto tandem hoc bello inter Bertoldum & cives suos, mutuus amor crevit, & amica conspiratio, ut Deo & sibi tranquille faustèque adhuc vixerit quinq; annis. Monasterium *Ringelheimense* instauravit reformavitq; feliciter, monem quoque *Georgianum* prope Goslarium, & cœnobium *Nudipedum* Lynenburgi, fœda Augiæ stabula, Herculeo prorsus labore repurgavit. Nullibi lubentiùs morabatur, quàm *Rotenburgi* in Diœcesi sua Ferdensi, quam arcem instaurabat muniēbatque, in qua etiam animam Deo reddidit in vigilia Ascensionis Dominicæ anno MDIII. Præfuit Ecclesiæ Hilleshemienfi XXI. (a) Ferdensi XXXIII. annis. Quiescit in æde hujus primaria, quam splendidissimis ædificiis ornârat, insignemque bibliothecam in templo Mauritianiano collegerat. (b)

XLVI.
Ericus.

§. XLVII. Lachrymas inter & gaudia feliciter defuncto *Bertoldo* surrogatur anno MDIII. juvenis & optimæ spei Princeps, excelsioris etiam animi, tranquillitatis tamen studiosus, *Ericus*, Sax. Angar. & Westfal. Dux, Canonicus Colonienfis. Magnâ hic pompâ exceptus & donatus ab omni ordine mentem mox mutabat suam. Serio quippe expendens exulceratum Ecclesiæ Hilleshemienfis statum, ex continuis bellis ita attritum, ut vix, seu tamen serò spes melioris fortunæ superesset, post primum statim annum sponte suâ resignans, substituto *Joanne* fratre, ipse revertitur Coloniam. (c) Demum anno MDVIII. electus Episcopus Monasterienfis, ubi summa cum laude & magnâ dexteritate XI V. annis præfuit, cernens è longinquo miseriam

(z) Dubio sine Letznerum indigitat, qui in chron. Dasselens. anno 1596. Erfurti typis Beckianis excu. l. II. c. 16. à pag. 30. ad 40. totum bellum hoc provinciale, innexis literis Principum civitatumque pacificationibus &c. descripsit fusissimè. Conf. Kranz. l. XII. Sax. c. 36. & l. XII. Metr. c. 17. (a) Kranz. l. c. habet 22. (b) insigne monumentum à Kranz. notatum l. c. hoc. Memoriz dignissimi Præfulis Domini Bertoldi de Landesberg, militari genere nati, optimis moribus & literis imbuti, quem Rege digna proceritas, egregius animus, singulari ingenium, eloquentia non vulgaris, virtus eximia, exquisita in cunctis eminentia Antecessori suo commendabat, ut illum adoptaret in Ecclesia Ferdensi filium. Papa consecrari iussit Episcopum; sed majori dignum loco abripuit Hilleshemensis Ecclesiæ, cui cum summa laude præfuit annis XXII. priorem retinens commendatam, quam antè solam annis decem governavit, hoc factum ponitur. (c) Vides, ait Kranz. l. XII. Metr. c. 28. quò operetur educatio. Ex puero innotuit Coloniz studiis & amicis, magna instanti noctes atque dies consequi ambirent.

feriam & interitum Ecclesiæ derelictæ. Collectus ad Patres suos anno MDXXII.

§. XLVIII. *Joannes IV.* Dux Sax. Angar. & Westfal., *Erici* Frater, electus & confirmatus, jamque in cœnobio *Mariærodano* inauguratus anno MDIV. die 2. 4. Aug. horâ XII. sumto prandio cum Comite *Regensteiniano*, *Schaumburgico* & *Lippiensi*, Vassallisque Ecclesiæ suæ, nec non Senatu Hilleshemensi, ex castro *Stürwald* obviam processit, ob solennitatem homagii, venturo Fratri *Magno* usque ad villam *Arbergen*, ubi in campo dilectissimum Germanum honorificè excepit, verba faciente *Joanne Jahrmarkio*, Cancellario Hilleshemensi. Inter Comites *Magni* erant *Bartoldus Obergius*, *Georg.* & *Clemens Buloyii*, *Henric. Wittorpius*, Consiliarii, & *Berchman* Cancellarius unâ cum multis aliis. Qui omnes & singuli eodem die comitabantur *Joannem* in urbem, júbila inter & faustas subditorum acclamationes. Aliquot ab initio regiminis sui annis pacificè & optimè præfuit, cum verò oppida, castra, Præfecturas, & bona Ecclesiæ, tantum non omnia bellis superioribus Ministerialibus oppignorata, & abs Ecclesia avulsa repeteret, crabrones irritavit. Inde maximum & funestissimum exarsit bellum, ut si quis volubilis fortunæ theatrum videre gestiat, hunc utique *Joannem* præ aliis intueatur. Totum bellum, adeoque ejus ortum, progressum & finem, nec non miserabilem Episcopi sortem, non nemo victuræ mandabit chartæ, ut ego actum hîc agere verear. (d) Perdidit infauitissimus Præsul, præter Hilleshemiam, *Mariaburgum*, *Peynam* & *Stürvoldiam*, omnia oppida, urbes, castra & singula, ut pauperiem ejus asperrimamque fortunam satis demerari nequeam. Quæ omnia jure belli ad Victoriosos Brunsvicenses translata sunt, & in feuda iis collata à Gloriosissimis Imp. *Carolo V.* *Ferdinando I.* *Maximiliano II.* & *Rudolfo II.* Integris tribus & viginti annis in utrâque fortuna, maximè tamen adversa, miserè exantlatis, *Joannes*, banno Imperiali etiam vincus, & omnibus bonis exutus, anno MDXXVII. resignans, ad Fratrem suum *Magnum* abiit, & Raceburgi plerumque delituit usque in annum MDXLVI. Non mirabere, si quis fortè hæc meas schedas excusseris, quòd bella Hilleshemensia satis memorabilia, & posteris transcribenda, sub *Bertoldo Landsbergio* & *Joanne nostro Lauenburgico* infauitissimis semper avibus gesta, tribus tantum verbis meminisse; non verò latius enarrare voluerim. Est in vicinia diligens horum motuum Notarius, à quo mox omnia & singula prolixè & publicè peti possunt. Ego mihi tantum scribo, non aliis. Ipse autem aliis, non sibi tantum.

(P) 3.

§. XLIX.

(d) Vid. Letzner L. II. chr. Dass l. 2. c. 18. ad 38. Chytr. I. VIII. Sax. p. 233. seqq. & L. XII. p. 352. Bunting. chr. Brunsv. P. III. p. 68. seqq. Spangenberg. chr. Saxon. c. 355. & 358.

XLVIII.
Balthasar,

§.XLIX. *Balthasar Merckle*, seu *Mercklinus*, Waldkirchæ (e) in sylva nigra, Diocesi Constantiensis, pauperculis, at honestis parentibus natus, studiis promeruerat summum Doctoris gradum in Jurisprudentia, humanus & affabilis Vir, sed arrogans. Non contentus Canonatu Constantiensi, ambit & obtinuit in aula *Maximiliani I.* Imp. officium, & Præposituram extra muros patriæ suæ. Abiit postea cum *Carolo V.* in Hispaniam, nactus ab eo spartam Vice-Cancellarii sui. Inde summa auctoritas accessit Viro, ut etiam gravissima negotia, Imperium, cunprimis Nationem Germanicam, concernentia, ei demandarentur. Ille autem semper altiora affectans, cognitio lamentabili Hilleshemie statu, & proscripso *Joanne IV.* Antistite, omni versutia id moliebatur, ut ad hanc evheretur cathedram. *Joannes* id subolsaciens, impotentia suæ memor, (ipse enim nec suppetias terre poterat Ecclesiæ, nec bona ejus amissa restituere,) resignat *Mercklino*, promittens sibi per Eum, seu secretioris admissionis magnæque existimationis Ministrum in aula Imperiali, Cæsaris gratiam, & alia meliora quæque. *Balthasar* titulum munusque oblatum promptè accipit, spondens *Joanni* & Canonicis suis aureos montes. Missus annò MDXXVIII. à Cæsare ad diversos Imperii Principes, divertit etiam Hilleshemiam, Diocesin suam, tanquam Administrator, suscepturus. Mox abiit ad aulas Brunsvicensium & Lyneburgensium, bene ubique habitus. Rediens à Canonicis & Vasallis Hilleshemensibus splendidissime excipitur *Stürwaldia*. Paulò post abiit, excessit, evasit, omnium, quæ promiserat, nunquam memor. Veniens ad *Carolum V.* Bononiæ tunc morantem, confirmationem à Papa, & Regalia à Cæsare, seu Episcopus & Princeps, solenniter impetravit. Demum in Comitibus Augustæ habitis Collegium cathedrale duos ad eum ablegat Canonicos, & Civitas Consulem suum, *Wildseur*, ut Ecclesiæ urbisque suæ negotia Cæsari subjectissimè exponeret, omnique meliori modo promoveret. At ille cunctans ubique, res Hilleshemensium semper distulit in crastinum, ut tandem Legati, rebus planè infectis, abirent. Id unum effecit, ut *Wildseur*, ex speciali Cæsaris gratia, insignibus Equitis Aurati ornaretur. Hinc omnibus infestus invisusque esse cœpit. Mox iste varios cuniculos fecit ad amplissimam parochiam Constantiensem, nec eum, resignante *Hugone de Hohen-Landberg*, laudatissimo Viro, (f) spes decepit. Sed fastus sunt ante ruinam. Non tantum enim *Balthasar* omnem Cæsaream gratiam turpiter effudit, sed etiam biennio post

(e) Chytr. L. XXX. Sax. p. 92 §. vocat Veldkirch & L. XII. p. 352. Merclium, (f) Vir lanè egregius, & omnibus laudibus dignus, & utinam Ecclesia nostra Constantiensis similem semper haberet. Chron. Constant. ap. Pistor. p. 696.

post caballum conscensus Treviris, apoplecticus delapsus eo anno MDXXXI. mortem sibi acceleravit. (g)

§. L. Sic *Otto Schaumburgicus*, Jodoci F., hujus nominis III., juvenis XLIX. Or-
XVII. annorum, volente ita *Carolo V.* & petente *Wilhelmo Nassovico*, suffe-
ctus est Administrator die S. Pantaleonis anno MDXXXI. At post sexen-
nium demum consecratus, num ob deficientes sumtus, aliasve causas, non
satis liquet. Sed fluctus perpetuo fluctum trahit, & cuique diei recens sua
erat afflictio. *Otto* tandem ob neglectum, ut ajunt, confirmationis ter-
minum, (alii putant, ob agnitam nunc doctrinam Augustanae Confessionis,) a
Paulo III. dignitate sua privatus anno MDXXXVII. Jubentur ergo Ca-
nonici per *Petrum Pfortinm*, Episcopum Aachensem, intra sex menses
alium eligere, quod nisi fiat, papam quendam iis missurum esse, addidit
ille.

§. LI. Suffectus igitur *Valentinus Teutlebius*, nobilis Doctor Theol. & L. Valenti-
Legum, Præpositus S. Bartholomæi Francofurti ad Mœnum, Canonicus nus,
Moguntinus, Magdeburgicus & Hilleshemensis, nec non *Alberti Moguntini*,
Ecclesiæ Romanæ Cardinal., in spiritualibus Vicarius, Vir, judicio *Pauli III.*
vita & morum honestate decorus, in spiritualibus providus, & temporalibus circum-
spectus, aliisq; multiplicium virtutum donis fide dignorum testimoniis in-
signitus. Territus hic infelicium Antecessorum suorum vestigiis, maxime
invitus accessit. Statim verò Romam abiens consecratur & confirmatur
tert. Id. Januar. MDXXXVII. Regalia obtinuit à *Carolo V.*, cujus Consilia-
rius erat, d. 3. Mart. anno sequente. Omnis ejus cura amissorum recupe-
ratio. Sed quis prædam eripuerit fortiori? Terrere quidem voluit Magna-
nimos Heroës Brunsvicenses, tunc adhuc Pontificiæ religioni addictos,
bullâ *Pauli III.* Verùm isti parta tuebantur. (h) Interim, quod potuit ille,
fecit, Sacello S. *Anne*, nec non Suffraganeo Hilleshemensi reditus perpetuos
largiens. Annò MDXLVII. Hilleshemenses Carthusiam & monasterium
S. Bartholomæi ad *Salinas* destruxerunt. Eod. anno reformatur civitas juxta
doctrinam Augustanam, diu à *Valentino* sufflaminatam. Conscribebant
ergo *Joannes Bugenhagius*, pastor Wittebergensis, *Antonius Rabe*, & *Henri-
cus Wynckel*, ordinationem ecclesiasticam Hilleshemensem, inque sex
templis ad S. *Andr.*, *Jacob.*, *Mich.*, *Georg.*, *Martin.* & *Paulum* Ministri con-
stituti sunt, quorum inspector erat *Jodocus Yerman*. (i) Cùm ergo conamina
Valentini sine successu dilaberentur omnia, nec pareffet fortuna labori, æquâ
mente tulit, quod mutare nequibat, & precibus tandem jejunisq; fati-
gatus obiit Moguntia anno MDLI. Præsulatus sui XIII. sepultus ibi-
dem

(g) oblit extra Diœcesin anno 1532. Id. chr. L. Conf. Chytr. L. XII. Sax. p. 352. (h) conf.
Chytraj Sax. L. XV. p. 429. (i) Id. L. XVI. p. 460.

dem in æde Nudipedum Vir ceterà doctus, prudens, nec tantò fastigiò indignus.

LI. *Fridericus,*

§. LII. Electus quidem fuerat *Fridericus*, Dux Holfatiæ, *Friderici I.* Daniæ Regis F., Canonicus Coloniensis, anno MDLI, sed demum anno MDLIV. XVII Sept. Metropolim suam magnifice ingressus est. De cuius adventu Hilleshemenses maxime gavisi, reddiderunt ei castrum *Peynense*, 18000. Joachimic. antea iis oppignoratam. Mox inde abiit in Holfatiam, confirmatus interim à *Paulo III.* Multum spirabat, sed parum valuit. Lites abs Antecessoribus suis cum Ducibus Brunsvicensibus cœptas, & adhuc sub iudice in Camera Imperiali pendentes, ipse retexturus & pertexturus nihil non omisit, at mox in patria sua raptus ad plures didicit, quàm totus homuncio nil sit. Conditus ibidem in cathedrali templo in vigilia Simonis & Judæ Apostolorum. Sub eo anno MDLV. in Neapoli Hilleshemensi incendium oritur, quod CXIV. ædificia consumpsit.

LII. *Burcardus,*

§. LIII. Sic rerum potitur Nobilis *Burcardus Obergius*. Favebat ei maxime *Henricus Junior* Dux Brunsvicensis, à quo singulariter commendabatur Capitulo. Electio ejus valvis tantum Ecclesiarum affixa, non de cathedris publicis populo indicta est, contra morem Antecessorum. Sub initium statim dissidia & altercationes cum Canonicis suis habuit, nec civitatem bene erga se affectam deprêndit. Vixit igitur duobus annis in castro *Woldenbergico*, in quod eum *Henricus* Brunsvicensis securitatis causâ immiserat. Sepultus quidem in favillis religiosæ similitates, at constans amor & stabilis concordia semper desiderabatur. Interim auxilio *Henrici* sui castrum *Mariaburgum* à se occupatum per octo annos detinuit, accisis subinde Canonorum & oppidanorum redditibus. Acceptâ confirmatione à *Pio IV.* anno MDLXIV. arcem & Præfecturam *Stürwald* (k) à Duce Holfatiæ redemit, reddito Canonicis *Mariaburgo*. Etiam Duces Brunsvicenses oppida aliquot, præfecturas & monasteria, à Parentibus eorum occupata, certis conditionibus reddere volebant, si nimirum ille juri suo, quod in cetera, jure belli obtenta, prætendebat, in perpetuum renunciaret. At non poterant convenire inter se. (l) Vixit postea bene & quietè, donec *Stürwaldia* nobis ereptus anno MDLXXIII. XXIII. Febr. Præfulatus sui XVI. sepultus in æde cathedrali.

LIII. *Ernestus, 17.*

§. LIV. Sequens fuit *Ernestus*, utriusque Bavarie Dux, Com. Palat. Rheni, Archi-Episcopus Coloniensis, Episcopus & Administrator Monasteriensis, Leodiensis & Feisingensis, electus eo ipse anno d. VII. Mart. Sed qualem quamvis scribendi materiam ille relicturus sit posteris, ipsi consignabunt,

Mea penna quiescat!

Sis

(k) Peynensem adhuc *Adolfus*, Holfatiæ Dux, *Friderici* Frater, sibi oppignoratam habebat, (l) Chytræus L. XIX. Saxon. p. 545.

*Sis felix & fausta mea, Hilleshemia, Nutrix,
 candida Te servet Pax, amor, atque salus!
 Nulla salus bello: sit pax! sic omnia rident;
 ex pace est bellum, quicquid in orbe vides.
 Dum Pacem dico, bona singula diximus: ergo
 sit pax vobiscum! plebs canat omnis: amen!*

JUSTINI BARTRAMII PONTIFICES HILLESHEIMENSES

metro. vincti.

Siva dedit nomen celebri vicinior urbi;
 abs illa hæc *Hillesheimia* dicta fuit.
 Ara sacrata Tibi Virgo Sanctissima, cujus
 devotus cultor Rex *Ludovicus* erat.
 Primus Rector erat fidus *GUNTARIUS*, ædem
Cecilia atque aulam condidit ille sacram.
 Saxoniam à veteri fermento purgat, & istam
 in Domino firmat; sicque beatus obit.
REMBERTUS paucis, quæ sedit, mensibus, implet
 sanctum perfecti Præsulis officium.
EBO Rhemensis, Regi suspectus, & exul,
 obtento baculo rexit ovile bene.
 Doctrinâ & vitâ præluxit in omnibus (uno
 ut verbo dicas) irreprehensibilis.
ALFREDUM *Corbeia* dedit, Sanctissima Mater,
 Pontifices inter Maximus ille fuit.
 Basilicam à fundamentis extruxit, & ampla
 claustra suo sumtu condidit ille tria.
Asyvedense, *Salingstadense* atque *Affidiense*;
 quodlibet ad leges est, Benedicte, tuas.
 Adjecit redivus quantos: cuncta hic *Alefredus*
 vivens & moriens fecit ubique bene.
 Dat rursus *Corbeia* Virum pietate nitentem,
LUDOLFUM, sed mox desuit ille Pater.

(Q)

I.

II.

III.

IV.

V.

Ut

VI.

Ut vix inveniatur Præfulum in indice nomen,
electus siquidem, non benedictus, erat.
Successit *MARQUARDUS*, pacis cultor & æqui,
quem *Nordmannorum* gens furiosa necat.

VII.

Quam pretiosa autem mors, pro Christo cecidisse!
nam, vitam qui sic perdidit, inveniet.
Gandesia templum *WICPERTUS* perficit, atque
Baptista Domini consecrat istud ibi.

VIII.

Hic artis Medicæ gnarus, bona scripra reliquit,
iudicium quibus ex cernis & ingenium.
Corbeja ad *Wisaram* *WALBERTUS* filius, æquus,
fervens, & catus in religione fuit.

IX.

Imperii occurrit mutatio multa *SIGHARDO*,
ornatur templum hinc ara que sancta *Crucis*.
Auro suggestum puro vestivit, ubique
ejus in hac sancta splenduit æde nitor.

X.

Gandesia rursus conditis Venerande *DITHARDE*,
accipit ornatum Maxima Virgo suum.
Aurea in hoc templo cui tabula longa pependit,
distincta hæc geminis, cara que valde fuit.
Æquos fecisti cives, equitesque fideles,
reddat ut obsequium par tibi quisque suum.

XI.

OTHWINU *Bergâ* veniens benedictus ad *Albim*,
ornamenta ædi dat pretiosa suæ.
Dat vinum certis quoque Fratribus ille diebus,
affert *Epiphani* Præfulis ossa *Pir*.

XII.

Plura dedit bona, villas, prædia pingua, cætum
defendens & amans dexteritate suum.
Est, *OSDAGE*, tui magnum *Algermissum* amoris
pignus: quid porro dextera larga tulit?
Jurgia multa ciet *Ganda* rixosa *Sophia*,
opponis clypeum, Vir Reverende, tuum.

XIII.

Contra *Palligerum* validè tua jura tueris,
i nunc, & turbas, fæmina bella, move!
Munera *GERDAGI* minus *Algermissum*, & amplum
est *Siprechtussum*, quæ dedit ille Deo.
Pluacula largitus, citius nisi parca necasset;
sat tibi, quod fuerit sedulus atque probus.
Cum lacrymis præ lætitia tua mœnia vidit,
Roma, ante excessum, sicque beatus erat.

Quis,

Quis, *BEERWARDE*, tuas laudes exponet, ubique
 inque choro atque foro gloria summa tibi.
 Es pius, es prudens, *Ottom* carus amicus,
 consilio atque fide singula facta geris.
 Struxisti Sancto *Michaëli* splendida tecta,
 insuper & tua lux luxit ubique bene.
 Antiquas lites tibi *Gandesiana* recoxit,
 at frustra, Juris tute Patronus eras.
 Ad tumbam demum miracula facta leguntur,
 vivus & extinctus Vir Reverendus eris.
 Misit *GOTTHARDUM* nobis *Hersfelda*, stupendum
 doctrinâ, vitâ & religione virum.
 Ille *Crucis* templum fabricari jussit in urbe,
 struxit & ad muros nobile *Mauritij*.
 Inque *salinis* cœnobium dat *Bartholomæo*,
 eximium atque aliud condidit *Halâhusii*.
Michaëlitæ verò dum consecrat ipse,
 à densa *Benno* plebe peremptus obit.
 Illius ad tumulum miracula multa coruscant,
 hinc Sanctos inter Roma locavit eum.
 Ardua molitur *DITMARS*, & ardua sane
 vicissent, modò si vita fuisset ei.
 Sub saxo pacem nunc *Gandesiana* sacerdos
 invenies, fugiat mœsta querela procul!
 At quid tu decimas *Adelheidi* surripis amplas,
Dithmare, acceleras tute tibi interitum?
 Mox etenim factum hoc incendia maxima plectunt,
 in quibus urbs, ædes, summaque templa cadunt.
 Vindex ipse sui Deus est: vel munera nulla,
 seu da perpetuò, & linque cuique suum.
 Una domus fratres comprēderat hactenus omnes,
 una dabat parçâ, quod satis, olla manu.
 Quàm bona certabant omnes cœramina, justis
 vincti præceptis tunc, Benedicte, tuis.
 Sed rigor iste fugit: curtæ laxantur habenæ,
 accipit & census & bona quisque suos.
 Hinc illæ lacrymæ! cessat communio, cessant
 antiqui mores, priscaque cura fugit.

XIV.

XV.

XVI.

XVII.

XIX.

(Q) 2

Muta-

Mutatur rerum facies: connixit *ASELMUS*,
Posteritas cuius mollitiem reprobat.

Sedulus in cunctis, infaustus in omnibus ille,
adversum sensit semper habere DEUM.

Immenso extinctam vult adem condere sumtu,
ast vano nisu, dum struit, ecce ruit.

Non est successus, non est benedictio, cernis
& palpas laesi signa tremenda DEI.

XVIII.

HEZILO disjecit molimina grandia *Aselmi*,
struxit & ad normam, Sancte *Alefrede*, tuam.

Assurgunt muri, turrita cacumina templi,
& nitor & facies splendida cuique suus.

Argento & gemmis Ecclesia vasta coruscat,
artificesque suos angulus omnis habet.

Accipiunt *Petrus* & *Paulus* sua commoda tecta,
in quibus ara DEI est, & sacer ignis erit.

Creverunt & opes, irritamenta bonorum,
nam puris animis omnia munda manent.

Victus, vestitus largè promuntur egenis,
pascitur in membris sic DEUS ipse suis.

Omnia nunc ridet, & vix formosior urbs est,
cinxit eam pietas, pax, amor, alma salus.

Cessit *Mauritius* Sanctis in monte puellis,
noctes atque dies quæ modulantur ibi.

Scandala sed propter mox longè transtulit illas,
substituens Fratres, qui *canones* crepitant.

Singula præclare & fastis dignissima, turbas
si modò vitâsles, *Hezilo*, *Goslarix*.

Sed labi humanum est, veniam miserere meretur,
referunt lacrymæ crimina cuncta tuæ.

Vox postrema Patris: *Fratres*, mea corcula, nati!
ut bene sit vobis, vivite pacifice!

Antiquam juxta *canonesq;* reducite vitam,
reddite constanter vincula vestra DEO.

Sunt ea paupertas, mens casta humilique, referta
obsequio: his gradibus vadimus ad Superos.

Dixit: & in cælum suspirans lumina clausit,
& bona distribuit singula pauperibus.

XIX.

Ex *Alvenslebiis* *UDO* surrexit ad ensem
& baculum, dignum prædico laude Virum.

Ipse

Ipse suæ sortis faber est, quia Cæsari adhæret,
 concitat in pectus arma Virosque suum.
 Post ictus sapiens tranquilla in pace quievit,
 felix qui Domino vixerit atque sibi.

BRÜNINGVS prudens Princeps, & Pastor amandus,
 imperii cunctis omina fausta dedit.

XX.

Ass anno quarto cathedramque mitramque pedumque
 linquens, mancipii pondera magna sui.

Bartholomæani claustrum se fecit alumnum,
 hymnis & precibus nocte dieque vacans.

Urbs illi carcer, verum hæc paradisus eremus:
 solus, si bene vis vivere, vive tibi.

Scripsisti, insignis BARTOLDE, volumina multa,
 in quibus ingenium cernitur atque labor.

XXI.

Cænobia ad veteres leges ubicunque reformas,
 sexum intra cellas fœmineum cohibens.

Bartolsrodensis primus fundator & altor,
 quod Maria Magnus deinde novale vocat.

Hospitium fuerat Ringelheimense sororum,
 accipiunt Fratres nunc, Benedicte, tui.

Primus Præfectus Vir dignus laude Rudolfus,
 filius hic Sancti num Michaelis erat?

Suscepit oblatos BERNARD invitus honores,
 maximus est animæ (credite) cura labor.

XXII.

Elevat ex tumulo Venerabilis ossa Gothardi,
 & facit abs ejus nomine cænobium.

Sanctis adscribi curat: miracula fulgent;
 confluxus populi quantus in urbe fuit!

Non est mendicus, sua qui non munera ferret,
 & plebis muri vix capiunt copiam.

Wintzenburgensi Hermannō cum conjuge cæso,
 Pileolus subito huncia lata tulit.

Heus, Bernarde, infir, vin' tu jam ducere ronchos?
 surge, & abi: Wintzen-burg sine fraude tuum est.

Hermannus cecidit! cecidit simul illius uxor!
 i, propera festim, & jura tuere tua.

Vix dictum factum: sic Hildesheimia castrum
 cepit, adhuc servans in ditione sua.

Ille Diœcesi Ringelm incorporat, atque
 Onolsburgum, quod Præpositura fuit.

(Q) 3

Ille

XXIII.

XXIV.

XXV.

Ille sui juris defensor acerrimus, ille
 dirupit telas, *Gandesiana*, tuas.
 In senio visû privatur, at impiger ille
 ad lætum lethum sedulus usque manet.
Gotthardus Fundatoris sibi corpus & ossa
 asservans, requiem jugiter optat iis.
 Prædecessoris *BRUNO* vestigia calcans,
 instaurat templa & castra ubicunque sua.
 Bibliothecam auget, dans ornamenta cuivis
 regali prorsus magnificæque manu.
 Instituit sacrum quoque festum *Nativitatis*,
 Alma *DEI* Mater, Sancta *Maria*, tibi
 Gentis delictum est, & splendor maximus urbis,
HERMANNUS, Cleri gloria, plebis amor,
 Quem *Cæsar Fridericus* amat, quem diligit omnis
 ex animo sexus, cû pia turba faver.
 Fidus mœstarum Pater & Tutor viduarum,
 à cuius facie nullus abibat inops;
 Cunctis instituit festum ille *fidelibus*, atque
 ædem *Gandesie* cernit in igne sacram.
 Atque reedificatam rursus consecrat illam,
 & *Blasio* templum dedicat ille suum.
 Turba Diœcesin ferro vastabat & igne
 perdita, sed quam mox arma Virique fugant.
 Ille *Palæstinam* sanctam *Solymanque* salutans,
 cerneret ut purâ mente sepulcra *DEI*.
 Naufragus arrepro licet assere fortè redemptus
 perrexit sudans, alsit & omne tulit.
 In Latium tandem fessus miseratque reversus,
 puram animam Domino reddidit ille suo.
 Imperii turbas inter multasque procellas
 inconcussa stetit mens, *Adaloge*, tua.
 Prudens & simplex, tibi lex & terminus unus,
 summa *DEI* cura est, atque salus hominum.
 A *Salome* affectas Comitatum *Dasseliensem*,
 verum consilium disjicit ille *Leo*.
 Ast *Homburgensis* geminam tibi vendidit arcem,
 quæ *Lauensteinium* & splendida *Grena* fuit.
Brunsvrigum oppugnans sociusque comesque *Philippi*,
 at bene qui latuit, vixit & ille bene.

Mi

Mi Præsul *BERNO!* vix Te studiosior ullus,
prædicat id populus; pulpita, templa canunt.
Præposituram tu reddebam *Goslariensem*,
splendori veteri restituensque tibi.

Auspice Te fastis Sanctorum inscriptus aperte
Bervyardus, cathedræ gloria sancta suæ.

Infestas etiam *Brunsvigum* cum *Thiderico*
& *Wittikindo*, ast aulus inanis erat.

CONRADVS primus Juris defensor & æqui,
reliquias templo & maxima dona dedit.

Plura daturus, eum citius nisi fata vocassent
Herbipolim, miserè mox is ubi perit.

Hundius & *Reinsten*, quem castigarat utrumque,
cudunt consilia in sangvinoleuta caput.

Ille Comes fuerat Regis fidusque Sacerdos,
cùm sanctè ad sanctum vaderet ille solum.

Possset, si modò *Brunsvrigensia* bella fugisset,
nunc melius famæ consuluisse suæ.

In quamam *HARBORDUM* tristissima fata referrent
tempora, præ luctu nemo referre potest.

Ampla Diœcesis vastata & perdita tota,
ludibrium populi & fabula plebis erat.

De sceptro inter se certarunt *Otto*, *Philippus*,
O quantum schisma hoc Imperiale fuit!

Quod nimum videre, *Harborde*, fuisse *Philippo*,
hæc est interitus unica causa tui.

Ah! consummatum est! hæc ultima linea rerum:
ô mores hominum! ô ferrea fata DEI!

Verùm candidior redit hora; Deusque placatur,
qui largâ dextrâ reddidit omne tibi.

Mæstos & miseros semper fiducia servat,
nescit enim Dominus deseruisse suos.

SIGFREDVS benefactor erat tutorque suorum,
Fratribus & templis qui bona multa dedit.

Ille bonæ mentis radios diffudit ubique,
cotidiè Phœbus splenduit iste recens.

Auxilium tulit afflicto viresque *Philippo*,
milite cum *Brunsvrich* cingeret ille suo.

Sanctus at armatus visus defendere muros
Auctor, & hinc quò se proripit ista manus?

XXVII.

XXVIII.

XXIX.

Indulgit

XXX.

Indulsi veniam *Ottoni* Regi morienti,
 qui sua flens multum crimina fassus erat.
 Et testamento subscripsit Principis æquo,
 laudes perpetuo ejus in orbe manent.
CONRADUS rerum sacrarum fautor & autor,
 fundat & instaurat cœnobia, atque juvat.
 Castra sua atque aulam reparans, bona multa suorum
 auxit, familiæ consulitque suæ.
Falckenberga tuam laudabit, Maxime Præsul,
 curam, laudabit *Winhusumq;* tuam.
 Et *Willinghusum*, *Maria* & quoque *Magdalena*,
 queis vitam & dotem dextera larga dedit.
 Quantum mendici Fratres coluere Patronum,
 à Te structa illis qui duo claustra tenent.
 Providus in cunctis, & circumspectus ubique,
 & bonus usque tuis, atque beatus eras.
 In cineres nisi quod collapsam videris urbem,
 hic quantus luctus cordoliumque fuit!
 Cuncta cadunt modò non, æquantur summa profundis,
 & tantum superest sola capella crucis.
 Consilium præsens faciens *Franciscus* in urbe,
 Fratribus indixit multa statuta suis.
Elisabetha quoque tu miracula probasti,
 quærens, num verè singula facta fient.
 Hospitium tandem tibi *Schonoviense* ministrat
 cœnobium; hoc corpus condit & ossa tuum.
 Denuò schisma sacrum faciunt *Heinricus* & *Hermann*;
 hic intrusus erat, ille vocatus erat.
Heinrico tantum est *Wintzenburgense* superstes
 castrum, ast *Hermannus* cæteta cuncta tenet.
 Fas & jura favent *HEINRICO*, præsidiumque
Hermannum contra Papa spopondit ei.
 Inque Diœcesin læsum sine fraude jubetur
Heinricum *Heinricus* restituisse suam.
Hermannus passu Romam properante cucurrit,
 hujus ut edictum tolleret arte suâ.
 Judicis ast Papæ mansit sententia firma,
 & fractæ vires sunt, *Herimanne*, tuæ.
 Causa triumphavit bona sic, rerumque potitus
Heinricus, magnâ dexteritate regit.

XXXI.

Cum

Cum Monachis monachæ vixerunt hætenus uno
 sub recto, quæ res scandala multa dedit.
 Sic non instituit *Benedictus*, nec *Berevvardus*,
 ergo prunas à stramine Papa locat.
 Cautius ut posthac & relligiosius illi
 vivant, & *Michaël* sit sine labe bonus.
 Ad portam est festiva dies celebrata *latinam*
 prima *Joannis*: quæ cura *Joannis* erat.
 Hic passim decimas, fundos, bona multa coëmit,
 quæ inter *Peyna* etiam litigiosa fuit.
 Oppugnant *Brunsvigenses* nunc undique *Peynam*,
 quæis tulit insignem ex fœdere noster opem.
 Antistes verò ficto sub schemate certans
 clandestina inter consilia omne gerit.
 Adversum sociis quod sit, *Peynensibus* autem
 utile; nam cincti nil nisi verba dabant.
 Mortis & æternæ memores, *Pia Virgo*, salutis,
 reddimus hanc arcem atque omnia nostra tibi.
 Tu sis nostra hæres, hoc Tu patrimonium habebis,
 sola Tibi soli *Peyna* dicata manet.
 Solvitur obfidio: *Albertus* non senserat astum,
 quò tamen auditò, bella renata citò.
 Fallacem totus crudeliùs ibat in hostem,
 interea Antistes *Hillesianus* obit.
 Ut Comitatus ei post salvus & integer esset,
 electus *Frater* Duxque Caputque suus.
SIGFREDUS multo captivos ære redemit,
 addens *Empenam Sarstedinam*, sibi.
 Illa hodie *Gronau* dicta est; certamina multa
 cum *Brunsvigensi* gessit ubique Domo.
 Claudicat in partes anceps victoria utrasque,
 quicquid sit, bello (credite) nulla salus.
 Felix, qui poterit pacis cognoscere fructus,
 & pace in multa vivit obitque piè.
 Proque renitente urbe est arx *Stürvvaldia* structa,
 pellat ut *Heinricus* vim furiosam hominum.
 Justis *Heymbeccum* capit æreis, urbis & unam
Boklemii partem comparat ære suo.
Dasselium lites peperit: sibi vendicat istud
Heinricus, feudi præterito Domino.

(R.)

XXXII.

XXXIII.

XXXIV.

XXXV.

Fas

XXXVI.

Fas & jus *Corbeja* suum defendit, & æquo
obento *HEINRICVS*, quæ facienda, facit.
Ardenti tandem procul hinc est febre peremptus,
vita bona est, ejus clausula quando bona est.
VVoldenbergensem Comitatum tradidit *OTTO*,

XXXVII.

postremus Gentis *lurculus* iste suæ.
Agmen prædonum exdirque fugatque, secundam
Boklemii partem subjecit ære sibi.
Emit *Lutteram* ad prærupta cacumina montis
Vrsini, templo dans bona plura sue.
Ejus & inventum sacrum *Missa aurea*, fecit
ille dies sanctos, *Elisabetha*, tuos.

XXXVIII.

Brunsvigensi *Heinrico* *Schaumburgensis* *Erius*
oppositus, proh! quam flebile schisma fuit.
Urbes & pagi vastantur, diripiuntur,
luctus & lachrymas angulus omnis habet.
Quas inter turbas *HEINRICVS* abire volebat,
autor at illarum morte peremptus obit.
Hinc optata quies: multarum commoda rerum,
Heinrici felix imperiumque fuit.

XXXIX.

Præfuit ille bene, & sapienter profuit ille,
& festum *Christi corporis* instituit.
Schattlandus, monachus mendicans, iste *IOANNES*,
arduum ad hoc munus totus ineptus erat.
Accedens subito vult cernere *bibliothecam*,
ostendunt *clypeos*, arma *Viresque* suos.
Hæ sunt *Pandectæ*: hæc sunt magna volumina nostra,
omnis in hoc codice est forsque salusque tua.
Territus ille fugit Romam, spartamque relinquit;
sævus enim vitæ desidiæque fuit.

XL.

Nobilis adscendit cathedram de Monte *GERHARDVS*,
lux Cleri, & populi Gloria rara sui.
Vilis erat persolla, & totus homuncio parvus,
doctrinâ præstans ingenioque gravis.
Nobilium furum compescuit ille furorem,
clarum pugna facit *Dinckleriana* Virum.
Ille *catenatum* quæ *Magnum* ceperat, atque
plures ex lecta Nobilitate Viros.
Gratus pauperibus dat plurima munera, rectum
aurò contexit, Virgo beata, tuum.
Inque *Diocesi* faciens munimina tuta,
impensis struxit post tria castra suis.
Sed placuit *Paadebornâ* substituisse *IOANNEM*;
exarsit bellum (proh dolor!) inde novum,
Hojanus quò victus magnâ clade recessit,
inde *Diocesi* quanta ruina suæ!
Attendas, quæso, nostra *Hillesheimia*, fabor
sincere tecum, cum tua res agitur.

Noant

Nonne tibi semper fatalia bella fuere,
 semper enim facta es pauperiorque minor.
 Bello nulla salus est: bis te quippe, *Ioannes*,
 tot captis caesis, terga dedisse scio.
Eckhardum sed cur in vincula tradis ab *Hamié*,
 clarum candore & religione Virum.
 Ille perit, perit simul at tua gloria, factum
 hocce nec insigni suspitione caret.
 Facundâ poteris quam non detergere linguâ,
 nam *niger* es, *niger* es, tu *niger* atque manes.
 Succedat *MAGNVS*, Dux Saxoniae inferioris,
 & videat, num te maior is esse queat.
 Ansa salutis adest: renovantur bella, querelæ
 augentur, miserè Pastor ovisque perit.
 Devotus clivis faciens Collegia sacra,
Gosfredus, leges has dedit ipse suis.
 Cordemanusque illi omnes orent atque laborent,
 & maneant servi perpetuò Domini.
 Auxit *Nudipedum* cœrum *Fridericus*, ita omne
BERNARDO nato traditur Imperium.
 Fit custos Fratris, felicitet omnia? rexit
 hic gentem summâ dextera sua.
 Dissidium illi ac *Wilhelmo* fecere *salina*,
 ambobus nuper quas *Lyneburga* dedit.
 Formosam tandem *Mechildem* duxit, & casam
 cum baculo affini reddidit ipse suo.
ERNESTVS venator erat, non Pastor, ovile
 vix curans, catulos pascite quosque suos.
 Cœnobium fertur tamen instaurasse *Gothardi*,
 hoc est, quod dignum laude peregrinere.
 Ob pugnam infaustam cum *Brunsvigen* sibus actam
 enecuit tandem mœror & angor eum.
 Schismatovum faciunt nobis *HENNINGVS* & *HERMANN*:
 hic cessit, motus nascitur inde recens.
Balthasar Antistes *Suverinò* inducitur, illi
Peynam dant, ubi cum Præposito latuit.
Henningo castrum dant *Stürvaldense* fideles
 cives, in quo tuac tutior ille fuit.
Balthasarum tandem sua spes delusit hiantem,
 cogitur ad caulam sicce redire suam.
 Vicit! io vicit! pietas *Henningis*, eandem
 pax compensârunt largius atque salus.
 Principium, *BARTOLDE*, tuum bene ferret, & ausim
 dicere, felix est: sed medium repuit.
 Ergo tibi placuit temere irritare *Leones*?
 optima pax rerum prosperiora dabit.
 Parce, precor, ferro, quorsum in tua viscera scævis?
 tene jurat corpus dilaniâsse tuum?

(R) 2

XLI.

XLII.

XLIII.

XLIV.

XLV.

Sat

XLVI.

XLVII.

XLVIII.

XLIX.

I.

II.

LII.

LIII.

Sat casum est: magnis potior pax mille triumphis;
pax redeat, laus sit, quod redierit illa, Deo.
Crescit amor Patris, & patriæ concordia crescit,
dat pax iustitiæ basis multa piæ.

Cœnobium instauras *Ringelheimense*, reformas
Nudipedes fratres, quos *Lyneburga* fovet.

Augiæ stabulum montem purgasq; *Georgi*,
& facis ex voto, quæ facienda tibi.

Sed *Rottenburgum* tandem tibi lumina claudit,
& servat cineres optima *Ferda* tuos.

ERICVS primò statim annò sponte resignans,
sacrum Germano linquit ovile suo.

Ille *Monasteriensis* Episcopus omnia iustè
atque piè faciens, nomina summa meret.

Verum ego quid de Te dicam hic, infausse *Ioannes*,
jurant in mortem cuncta elementa tuam?

Quis varios casus, quis tot discrimina rerum,
& mala quis poterit dicere cuncta tua?

Annales referant *Hillesheimensia* bella hæc,
volvât eos, si quis singula scire velit.

Saxoniam ergò tuam repetens atque arva paternæ,
tradis *Balthasaro* lampada *Merlenio*.

Ambitiosus homo, titulos & munera captans,
instabilis semper mansit in officio.

A nobis abiit *Constantiam*, ubi ille caballo
delapsus morbo mortuus attonito.

OTTO NE M Paulus sublimi privat honore,
quid causæ? fuerit religionis oïus.

Hic *Valentinus TEV TLEBIVS* usque studebat
omne Diœcesi restituisse suæ.

Sed nihil effecit; condit *Moguntia* corpus,
spiritus aut cœtu tider in angelico.

Reddita *Peyna* tibi *FRIDERICE*, sed est breve tempus,
quod vivis, fumus, somnus & umbra fumus.

BVRCARDVS bonus est, & si fortuna dedisset
pondus consiliis, optimus ille forer.

Cœtum claudet tuum, Dux Maxime, sit benedictum
principium Imperii & finis ubique tui!

ERNESTVS vivat! quoque Tu *Hillesheimia* vivas!
& videas multos, sed sine nube, dies!

Sic ego *Iustinus* scripsi *Bartramius*; atque hæc
obsequii & *fidei* symbola sunt mei.

Distortis pedibus vadit mea Musa, sed omnem
defectum supplet mens sine fraude bona.

Saxoniam nostræ Rectores *Saxo* recenset:
si satis est, bene! sin, tu mihi fac melius.

ACTA

ACTA ET FACTA
PRÆSULUM NUEN-
BORGENSIIUM,

BREVITER NOTATA

AB A.D. DCCCCLXVIII. AD A.D. MCCCCXCIII.,

et EDITA

Cum NOTIS

CHRISTIANI FRANCISCI PAULLINI.

(S)

L.B.S.P.

L. B. S. P.

A Utor hujus scripti, meam si probaveris conjecturam, fuit *Joannes de Isenach*, Decanus olim Ecclesiæ cathedralis *Numburgensis*, cujus mentio fit in *chronico Portensi*, (a) quod *M. Justinus Pertuchius*, ejusdem Monasterii Rector, duobus libris distinctum, AD. MDCXII. nobis dedit, ubi anno MCCCCLII. unà cum *Joanne Magdeburgo*, Præposito, *Eilero Rogehusio* Seniore, & toto Capitulo *Numburgensi*, pactum quoddam confirmavit inter *Joannem*, hujus nominis secundum, at decimum septimum Abbatem, & *Henricum Mangoldum*, Canonicum & obedientiarium, (ut vocant) S. Kiliani. Aliquando simpliciter nominari voluit *Joannes Isenach*, modò *de Isenach*, & *Joannes Isenachensis*. Vixit sub *Petro Haugvitzio*, Episcopo *Numburgensi* XXXIII. qui ab anno MCCCCXXXV. in annum MCCCCLXIII. sedit, & Successoribus hujus, *Georgio Haugvitzio*, & *Theodorico*, hujus nominis III. ex nobili *Burgsdorfiana* gente nato; desiit autem circa annum MCCCCLXVII. in festo S. Thomæ sub *Henrico* II. Famulus & amanuensis ejus erat *Casspar Holtzapfel* *Wangenhemensis*, qui postea in Collegio B. Virginis *Isenaci* factus est *Scholasticus*, vixitq; adhuc anno MCCCCXCVI. Abs hoc scriptum istud accepit *Franciscus Sixtus*, ejusdem reformati Collegii Canonicus ultimus, qui Genero suo *Joanni Himmelio*, Proto-Diacono *Isnacensi*, Proavo meo, hujusmodi rerum amico, tradidit, & ab hoc jure hereditario tandem ad me pervenit. Scripsit equidem *Paulus Langius*, industrius cœnobita *Bozaviensis*, Ordinis

Bene-

(a) L. J. c. 3. p. 147.

(2)

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Benedictini, amplum rerum *Numburgensium* Commentarium in chronico suo *Citizenfi*, (quod mancum mutilumq; aliquando deprehendi, ut ad Historiam *Wigmanni & Joannis I.* monui,) à prima fundatione, i.e. ab AC. DCCCCLXVIII. usque ad MDXV. Verum extra chorum semper saltat monachus, & cum leonibus aliquando vulpes congregat prolixitatis studiosus. *Anonymus* verò noster ea tantum notavit *ἐν ἱστορίῳ*, quæ in sua æde gesta sunt, seu prava aut recta fuerint. Qui *λακωνισμὸς* mihi sanè placet. Quod verò *Nuenburgensium* Præsulum meminisse voluerit, ideò factum remur, quia Sedes Pontificalis Cizâ *Numburgum* citius translata est, ibiq; vix ultra sexaginta annos stetit, sic ut à potiori facta sit denominatio. Dedit etiam D. *Caspar. Sagittarius*, Professor Jenensis & Historicus Ducalis Saxonicus, repetitam Præsulum *Numburgensium* historiam anno MDCLXXXIII., à prima Episcopatus origine ad annum MDCLVI. Forſan uterque usus est hoc MSto, & *Langius & Sagittarius*, licet neuter ejus meminerit. Cum enim ille ex variis chronicis, & quarundam Ecclesiarum cathedralium annalibus sua collegerit, hoc sanè scriptum vix effugerit visum manusq; ejus. *Sagittarius* autem quondam mentionem fecit *Anonymi* cujusdam minuti chronici *Numburgensis*, nescio tamen, an hoc nostrum indigitarit, vix verò mea me fefellerit suspicio. Et D. *Jacobus Wolfius*, Med. Prof. Jenens., paulò ante excessum scripserat mihi de *chronico Numburgensi*, ab *Isuacensi* quodam collecto. Quod sanè non aliud fuerit quàm nostrum. Diu ergò hæsi, an luce seu orco dignius judicari queat hoc schedion. Cum tamen *δις καὶ ἑρὶς τὸ καλὸν*, etiam ea hîc interdum reperiantur, quæ nec *Langius* vel *Sagittarius* habet, nulla quoque satietas re-

PRAEFATIO AD LECTOREM.

rum honestarum sit; inest enim rebus egregiis ea vis, ut quò
sæpius ac pressius inspiciantur, eò magis ac magis placeant, suavis
aliorum, quæ bellæ sordes istæ deliciae sunt, *Syntagmati* meo
adjicere volui, quod ut æqui boniq; consulas L. B., voti mei
summa erit. Vive feliciter! *Ferrariae* Thuringorum A. S.
MDCXCVIII.

L Angius hoc saxum volvens, quadrata rotundis
miscuit, haud curans, alba vel atra sient.

Ast *HIC* Pastorum dans acta & facta suorum,
extra oleas mentis non spatatur inops.

Omnia succincte, sed suaviter, & sine fumo
sistit, & addit, quæ nesciit iste *Pater*.

Lux est in tenebris: lucem sed amabimus omnes;
Paullini nobis *Lucifer* iste fuit.

Ocius scripsit Venerando Amico

SIMON HOHBERGER.

IN NOMINE DOMINI AC SALVATORIS NO-
STRI JESU CHRISTI AMEN.

Prima sedes nostra Episcopalis ab *Ottone I. Imp. Ciza* constituta est in honorem DEI & SS. Apostolorum Petri & Pauli, & primus ei *Provisor* ab eo datus *HUGO*, quem *Athelbertus*, Magdeborgensis *HUGO I.* Archi-Episcopus, A. D. DCCCCLXVIII. consecravit in Magdeborg. Erat bonus Pastor & Venerabilis Pater, qui bene vixit & recte docuit. Dux Bojemorum *Dedi* Urbem & Ecclesiam ejus cepit, vastavit, ipsumque *Hugonem* cum omni populo inde fugavit A. D. DCCCCLXXIV. Qui postea A. D. DCCCCLXXIX. in sacra sua Sede aliquid restituta moritur anno ordinationis suae XI.

Secundus FREDERICUS ab eodem Archi-Episcopo *Athelberto* OF-FREDERICI-
dinatur AD. DCCCCLXXX. paulò ante hujus mortem. *Giselharius*, C.VS.
Episcopus antea *Merseborgensis*, factus postea, promotione *Otonis II.*, Archi-Episcopus *Magdeborgensis*, malitiosa astutia & ambitione quâdam etiam aliquandiu retinuit *Merseborgensem* Sedem quoad reditus & potentiam. Cum verò perpetuò retinere non posset, ex invidia & malitia vastavit & dissipavit eam, bona partim vicinis Episcopis, *Misenensi* & *Cizensi*, (a) dando. Et ne illam faceret *Halverstedensi*, tradidit ei sacram jurisdictionem. Potiora verò & plurima, imò novem urbes, (b) ad se rapuit *Giselharius*. Ut tamen sub bono prætextu cultus divinus conservaretur *Merseborgi*, Abbatiam ibi instituit pro Monachis Ord. S. *Benedicti*, quibus præposuit *Othratum*, Monachum S. *Johannis Baptiste* in Magdeborg. Mox autem eò mortuò dedit illis *Haymonem* ex eodem Monasterio, istamque Abbatiam suo Archi-Episcopatu subjecit. Sed malè. (c) Dicunt, obuisse *Fredericum* circa AD. DCCCCXC. anno Pontificatus sui X.

Tertius HUGO II. ordinatus à *Giselhario* Magdeborgensi AD. *HUGO II.*
DCCCCXI. Eodem annò *Otonem III.* hospitem suum *Ciza* majestaticè tra-

(T)

stavit;

(a) Pars Episcopatus nostri, quæ jacebat inter *Salam* & *Elisram*, ac *Mildam* fluvios, & *Plisni*, *Vedu* & *Tuchurino* pagos, cum villis passim & piscinis *Friderico Cizensi* Episcopo datur. *Ditmar. l. III. p. 55.* conf. *chron. Magdeburg. T. II. Meibom. rer. Germ. p. 278.* Idem *chron. p. 282.* Episcopum hunc *Hildricum* vocat à *Giselhario* ordinatum, qui etiam unctio *Dagionis*, Archi-Episcopi *Magdeburg.*, adfuisse dicitur p. 282. (b) *Ditmar. l. III. p. 55.* undecim habet, puto autem pro IX. librarium substituisse XI, si quidem novem tantum cum *chron. Magdeb. p. 278.* recenset: (1) *Scudici* (2) *Gorung*, *Corug*, (3) *Worcin* (4) *Digni* (5) *Hilburg*, *Ilburg*, (6) *Dibin*, *Dibni*, (7) *Pungi*, *Pug*, (8) *Linbenici*, *Luibanici*, (9) & *Gezerisca*, *Gezerisco*. (c) *Conf. Meibom. chron. Bergen. T. III. rer. Germ. p. 292.* & *chron. Magdeb. l. a.*

stavit, uti decebat, qui contra Ecclesiæ multa privilegia dedit & confirmavit. Cizā discessit ad *Idonem* (d) Misenensem, qui fuit Comes de *Rocheliza*. (e) Eodem annō XII. Kal. Nov. consecrationi templi Halverstedensis adfuit *Hugo* unā cum aliis Saxonie Primatibus. (f) Sedit in AD. MI. annos nempe XI.

HILLE-
WARDVS.

Quartus *HILLEWARDUS* à *Giselharo* etiam ordinatus AD. MII., amator fratrum suorum, populi Pater, pauperum custos & iustitiæ cultor, qui Ecclesiam suam unicè amabat. Omnia, quæ *Fredericus* injustè acceperat ab Ecclesia *Merseburgensi*, ob tranquillitatem animæ suæ spontè eidem reddidit. (g) Adfuit inunctioni *Walthardi* Magdeburgensis AD. MXII. (h) & *Geroni*, Successoris illius. (i) Auxit Ecclesiam suam multis bonis, decimis & privilegiis. *Idonem* Misenensem AD. MXV. in *Lypz* mortuum XIII. Kal. Jan. in Ecclesia Misenenfi coram altari sepeliri curavit. (k) AD. Mxxiii. ordinavit & consecravit *Hunfredum*, Archi-Episcopum Magdeburgensem. Adfuit in conventu, quem *Aribo* Moguntinus in Franckhono vult indixerat A.D. MXXVIII. Aderant simul cum eo XXII. alii Episcopi unā cum *Kunrado* II. Rege, *Aribo* Archi-Episcopus cum Suffraganeis suis *Argentino*, *Augustensi*, *Paderbornensi*, *Papenbergensi*, *Würzburgensi*, *Hildenesheimensi*, *Halverstedensi*, *Verdensi*, & *Wormatiensi*: *Piligrinus*, Archi-Episcopus Colonienfis, cum Suffraganeis suis *Mindensi*, *Mimigarduvordensi*, *Trajectensi*: *Hunfredus* Metropolitanus noster cum Suffraganeis suis, *Merseburgensi*, *Havelbergensi*, *Misenensi* & nostro. Insuper *Virdunensis*, *Schlesvvichensis*, *Mantuanus*, *Aldenborgensis*, & multi Abbates. Pertractata ibi fuit causa Abbatissæ *Gandesheimensis* contra Episcopum *Hildenesheimensem*, qui tamen vicit. (l) Per annos sexaginta & unum à fundatione sacræ Sedis nostræ, nimirum AD. MXXXIX. Cizā ea translatur *Nuenborgum* cum omnibus rebus, possessionibus & immunitatibus suis ac iuribus. Expediebat Ecclesiæ munitior actuior locus, ob pacis firmitatem & religionis augmentum, magno id desiderio apud *Johannem* XX. Papam procurante *Kunrado* II. Imp., & pium propositum christiano zelo promovente *Echarto* Marchione cum fratre suo *Herimanno*, qui prima fundamenta Ecclesiæ majoris in *Nuenborg* posuerunt. (m) Hanc translocationem *Johannes* Papa dictus & *Kunrad*. Imp. A. D. MXXXII. confirmant. (n) Comitibus de *Glisperg* multa bona contulit, ut bene meritis de Ecclesia nostra.

(d) Ido, Egido, Bigido, Eiko, Eik, Eidus, Egidius, (e) Vid. Albin. chron. Misnenf. tit. 21. p. 279. (f) Ditmar. l. IV. p. 73. (g) Ditmar. l. VI. p. 123. (h) chr. Magdeb. tit. p. 385. (i) Id. chr. p. 286. (k) Ditmar. l. VII. p. 197. (l) Conf. P. I. Annal. Padeb. Schaten. p. 472. (m) Vid. dif. Sagittar. de Eccardo II. Marchione Misniæ Sect. XI. per tot. (n) literas utriusque dabit id. Sagittar. l. c.

nostra. (o) *Ditmarus* Merseburgensis pro parochia duarum civitatum *Tribni* & *Tuchus* tres villas ei reddidisse dicitur. (p) Præfuit ann. XXXVI. & obiit circa AD. MXXXVIII.

Quintus KATHALO (q) è Longabardia, bonus Provisor, Pastor *KATHA-* & Rector Cleri & populi, ordinatur ab *Hunfredo*, Metropolitano no- LO. stro, & primus dicitur Episcopus *Nuenburgensis*. Adfuit dedicationi novæ Ecclesiæ in *Herofvelt* cum *Hunolto* Merseburgensi & *Hunfredo* Magdeburgensi, ex consensu *Bardonis* Moguntini, ad cuius parochiam spectat istud monasterium, præfente etiam *Heinrico* III. adhuc juvene AD. MXL. Sequenti anno adfuit dedicationi Ecclesiæ *Adimigardovordensis*. (r) Idem Rex ei dedit villam *Casence* in pago *Zurba*. Moritur Romæ ob negotia Ecclesiæ suæ eò missus AD. MXLV. Pontificatus sui VII. (s)

Sextus Eppo, alii vocant *Everhard*, ordinatus etiam ab *Hunfredo* Eppo. Magdeburgensi, doctus, pius, & in magnis negotiis tractandis judiciosus & serius, apud Reges & Principes multæ auctoritatis, *Heinrico* certè IV. percharus, cui fidelissimus vicissim erat. Dedicationi Ecclesiæ *Gozecensis* ipse adfuit, (t) A. D. MLIII. tertio Kal. Octobr. unà cum *Athelberto*, Archi-Episcopo Bremensi, *Burckhardo* Halverstedensi, *Wyntero* Merseburgensi Episcopis & aliis multis. A. D. MLXI. in Hungaria cum *Wilhelmo*, Marchione Thuringiæ, *Andrea* Regi contra fratrem auxiliatus est fortiter, & multos barbaros occidit. Postea verò *Andreas* equo suo dejectus, & pedibus cohortum contritus est. Marchio dirà fame pressus, *Eppo* autem captus est. Tandem uterque in patriam cum triumpho rediit. (u) Contulit liberalitate *Heinricorum* Regum (w) Ecclesiæ suæ *Grimm*, *Kochedez*, *Strele*, *Ozshez*, *Lisnik* & *Poruz* in pago *Dalemence* sito. (x) In synodo Erphurtiæ AD. MLXXIII. ob decimas Thuringis à *Segefredo* Moguntino indicta, *Eppo* quoque cum *Hildenesheimensi*, *Osenbrugensi*, & *Papenbergensi* Episcopis erat, & fervidus nimis in studio suo contra Thuringos pro Moguntino. (y) Expulsus idèò obtestari cœpit Regem, ut vela mutare & sanioris animi esse velit. (z) Porro legatus

(T) 2

Regis

(o) Imò *Albin. chron. Misa. tit. XXI. p. 284.* cum pro Comite Glisbergensi habet. *VValterus* de Glisberg monasterium Scotorum Eifurti condidit, *Lamb. Schafnab. ad ann. 1036.* (p) idem asserit vita *Ditmar* ex codice *MSto* à *Madero* edit. & *chron. Litmar. annex. p. 261.* (q) *Cathelo, Kadalo, Cadalus, Kasso &c.* (r) Intelliget dedicationem Ecclesiæ Transaquentis Monasterii *VVestphalorū*, quā nihil per totam Saxoniam spectatu quidem magnificentius fuit, prolixius recensente *Schæten. l. c. ad ann. 1041.* (s) *Albin. l. c. Burcardum*, seu *Bussionem* hîc intrudit; alii eum *Cathaloni* præponunt. (t) vid. *chron. Monast. hujus* à *Madero* edit. p. 290. seqq. (u) Vid. *Lamb. Schafnaburg. ad ann. 1061.* (vv) III. & IV. (x) de hoc pago quidam habet *Meibom. de pagis Saxon., latius de eo Reinerc. in fine ad chron. Ditmar. p. 280.* & *David Peifer in Lipsia sua l. I §. 19. seq. latissimè omnium M. Graun, in diss. singulari habet. VVittenberg. 1687.* (y) *Lambert, ad ann. 1073. p. 190.* (z) Idem ad ann. 1074. p. 205.

Regis fuit ad *Ottonem* Bojoariæ Ducem missus. (a) Sed ob formidabilem Saxonum Suevorumque legationem perterritus Rex, *Epponem* unâ cum aliis Episcopis castris exire iussit, ne crabrones amplius irritaret, (b) inô pro miferi & spreti Regis fide juramento ipse affirmavit personaliter, ut tandem ab excommunicatione absolveretur. (c) In rivulo denique ex casu equi miserè periit. (d) Vir multum utilis. Interim Abbas Gozeceusis *Fredericus* è Comitib. Palat. Sax. fit Prælatus *S. Georgii* in Nuenborg Ordinis *S. Benedicti*, volente ita novo Rege *Rodolpho* Suevo, *Heinrici IV.* Antagonista. Hoc monasterium *Suanhilda, Echardi I.* Mitniæ Marchionis uxor, *Hermani Billungi* Filia, condidit. (e) Sedit *Eppo* ultra annos XXXIII. Obiit circa A.D. MLXXIX.

GÜNTER-
RVS.

Septimus GÜNTERVS ordinatus per *Hartuicum* Magdeburgensem & Metropolitanum suum A.D. MLXXIX. Erat *Willelmi*, Comitis de *Kamborg*, frater, (f) fidelis Pater, qui Ecclesiæ suæ varia bona comparavit in *Nunleben, Hohlsfeld, Schafstede, Petersberg* &c. Obiit A.D. MLXXXVIII. Pontificatus sui IX.

WALL-
RAMVS.

Octavus WALLRAMVS. Mortuo *Güntero* unanimiter electus est *Fredericus*, Gozeceusis Abbas, monachus Ord. *S. Benedicti* ut *Hugo I.*, diu desideratus. Verum *Heinricus IV.* sub prætextu, quasi electio inscio Rege facta esset, irritam prorsus censuit. Cives tamen electionem defendebant, nec ullum alium cupiebant. Interim moritur Abbas *Herosveldensis*. Rex igitur *Fredericum* electum in locum ejus deputabat. Hic verò assererat, se duo monasteria simul commodè non posse regere, etiam contra Scripturam esse, duobus servire Dominis, coactus tamen suscipere debuit. Verum in gravescente senio molestum admodum fuit, utrique loco præesse. Igitur *Nuenborgensem* Abbatiam reliquit *Kunrado* ex Bojoaria, quamvis *Herosveldensem* libentius amississet. Hic *Kunradus* è monasterio suo *Papebergen*si, propter insolentiam & ambitionem, discesserat in monasterium *S. Michaelis* *Hildenesheim*, ad cognatum suum Abbatem *Menyvardum*. Quem dum hîc cerneret *Fredericus*, eumque sedulum ac officiosum crederet, secum sumit in *Nuenborg*, & Præpositum fecit in monasterio *S. Georgii*. Postea per quatuor annos

(a) Idem ad ann. 1076. p. 241. (b) Idem p. 245. (c) Id. p. 249. seqq. (d) vide Fieher. T. I. rer. Germ. p. 131. & chron. Magdeburg. cit. p. 306. (e) Autor chron. Montis sereni ad ann. 1171. Becardum istum facit fundatorem Episcopatus Numburgensis, quem sequitur P. Albin. in chron. cit. tit. X. p. 115. seq. & in calce libri p. 438. Licet enim translator saltem eum facere velit Sedis Episcopalis Cizâ Numburgum, rectius tamen edocebit te D. Sagittar. diss. de Eccardo II. Sect. XI. (f) vid. chron. mont. sereni p. 203. Lipzke, Chamburg, & Misna inter munitiones Marchionis Misniæ referuntur. Id. ad ann. 1194. Coniux *Willelmi* Comitis de *Camburg*, quæ Geve nuncupatur, in crypta monasterii Gozeceusis à damonio liberata est. Chron. ejusd. monast. p. 221. edit. Mader. Bucelin. Germ. sac. P. I. p. 41. B. cum Albino chron. cit. tit. XXI. p. 284. facit hunc *Günterum* Comitem à Brene.

annos ibi Abbas, *Mennardo* demum apud *S. Michaëlem* morruo, huic etiam monasterio præficitur. (g) Servus in oculis. Dedit igitur *Heinricus Rex* AD. MLXXXIX. *Nuenborgensi Ecclesiæ Wallramum* sibi fidelem, ab *Harnico* Magdeborgensi ordinatum. Hic monuit *Ludovicum*, Thuringiæ Comitem, (h) ut Regi *Heinrico* assisteret, & hostis fieret omnium hostium suorum. (i) Fundationi monasterii *Bigaugiensis* cum *Alvino* Merseborgensi & *Harnico* Metropolitano adfuit. (k) Obiit A.D. MCX. Episcopatus sui XXI.

Nonus TIDERICUS I. A.D. MCXI. electus, & ab *Adelgato* Metropolitano consecratus, (l) Venerabilis pater, ad omnia utilis, fundator monasterii *Bozani*, (m) Ord. S. Bened. *Nuenborgum* captum cum Capitaneo ejus *Heinrico Cephalico* (n) Tandem *Tidericus* ab infideli *Bennone* in templo *Bozangienfi* inter preces cultro perfossus, paulò post obiit AD. MCXXIII. Episcopatus XII.

Decimus RICHWINUS (o) AD. MCXXIII. successit, à *Routhardo* *Magdeborgensi* ordinatus. Sequenti anno basilicam in *Bozan* consecravit, & altaria aliquot ibi dedicavit, a quorum dedicatione mors impediverat *Tidericum*. (p) Suasor fuit *Richwinus Wicerto* Marchioni, fundatori monasterii *Bigaugiensis*, cum Metropolitano, *Arnoldo* Merseborgensi, *Godeboldo* Misenenfi, & *Wyndolfo*, Abbate *Bigaug.*, ut, relictis mundanis, sacrum religionis habitum susceperet. Quod & ipse fecit AD. MCXXIV. Sequenti anno obiit Pontificatus sui II.

Undecimus VDO I. Landgravii Thuringiæ filius, (q) electus AD. MCXXXVI. & ordinatus à *Routhardo* *Magdeborgensi*. Sequenti anno *Bruno*, Comes terræ *Physnensis*, cum *Wylla* (r) sua, *Oethryno* filio ab apro in silva occiso, monasterium *Sanctimonialium* in *Smollen* fundavit, totumque fere pagum *Physnensem* liberaliter contulit, ei que filiam suam *Garburgim* in Abbatissam dedit. Cum verò sorores illæ mundo magis, quam Deo placere velent, amovit, & substituit monachos Ord. S. Benedicti. Sed quia hi etiam nihilo meliores, & totum monasterium nunc in spiritualibus & temporalibus valde depravatum erat, *Bruno* Comes desuper lacrymâsse dicitur, & nunc in mortis agone positus, *Vdonem*, *Nuenborgensem* Episcopum, ad se venire iussit, rogans propter Deum, ut ipse auctoritate Pontificali locum Deo dicatum conservaret, amorisque monachis, O. B. Cisterciensibus fra-

res
(g) vid. fuffimè chron. Gozeceſ. p. 222. ſeq. in chron. autem Monasterii S. Michaëſ. Hildeſ. T. II. rer. Germ. in. Meib. p. 518. Conradus hic dicitur conſanguineus Abbatis Sigeberti, & civis Hildeſienſis F., de reliquis autem ibi altum ſilentium. (h) Salus erat, (i) vid. literas apud Dodechin. ad AD. MXX. ubi tamen falſò dicitur Magdeburgenſis Episcopuſ, cum reſponſo Ludovici, (k) Vid. chron. Bigaugienſ. p. 247. Sigfrid. Presbyt. ad ann. 1091. (l) chron. Magdeburg. cit. p. 324. addit Arnoldum, qui tamen inter noſtros non reperitur, (m) quo de vid. Mader. in caſee chron. mort. ſereni p. 284 ſeqq. Conf. Lang. chron. Citiz. 782. (n) i. e. cum capite (o) Rivvius, (p) vid. fundat. monaſt. Bozangienſ. (q) Saltatoris F. (i) Sibylla.

res induceret, totumque monasterium cum omnibus rebus & bonis suis sub defensionem suam susciperet. Moritur *Brano Comes*, & *Udo* noster fecit, quod promiserat illi. Interim Episcopus ad spectationem translationis *S. Godehardi*, Episcopi *Hilleneshemensis*, cō abiit devotionis gratiā, & in itinere divertit apud fratres in *Walkenred*, cum quibus in reditu venit, eosque aliquos in *Smolle* posuit, iisque Abbatem dedit *Athelbertum*, ē conventu *Walkenredensi*. Strenuē famulabantur Deo; sed cū *Slavus* quidam, diabolus in carne ambulans, divitiis tamen & potentiā præfulgens, amicum suum, (s) ob multa crimina sub anathematizatione mortuum, in templo *Smollensi* humari mandāssēt, totus conventus cum Prælato pro ignominia & violatione sancti loci id reputans, effodi iussit, & subito extra monasterium poni. Ille verò *Slavus*, velut rabida bestia, monasterium adortus, ei que undam & ignem, rotam & crucem minatus est. Itaque Abbas *Athelbertus* ab *Udone* licentiam petit cum fratribus suis revertendi ad proprium Monasterium. Episcopus verò denegat, dans potius facultatem commodiorem & tutiorem locum in parochia sua eligendi. Turpe enim & nefas esse, ob insaniam unius hominis servitium Dei negligere, in gratiam diaboli. Variis ergo locis lustratis, placet tandem *Cusua* ad fluxum *Salam*, quem locum *Udo* plenariā libertate confert & sacrat pro novo monasterio ibi construendo, quod *Porta Maria* vocatum est. Sed bona ac possessiones fratrum in *Smollen* valore & numero præponderabant *Cusianis*. Igitur *Udo* cum consensu Capituli sui de bonis Ecclesiæ *Nuenborgensis* monasterio alia dedit, donec æquivalentia videretur, (t) iustitiā sic exigente, uti ad longum singula dicuntur in literis *Udonis* Episcopi desuper confectis. (u) Quod concambium *Innocentius* II. Papa (vv) & *Kunradus* Rex II. (x) confirmāunt. Erat Ecclesia *S. Mariæ* in *Nuenborg* cædibus, rapinis, & aliis modis profanata ac contaminata, quam *B. Nordbertus* expiavit, & violatores, cū satisfacere nollent, terribili anathemate ab Ecclesia sejunxit. (y) *Lotharius* III. Dei gratiā Romanorum Rex, ob divinum amorem, & conjugis suæ *Rikze*, & Venerabilis Archi-Episcopi *Magdeburgensis Nordberti* petitionem, legitimo concambio commutabat & tradebat Ecclesiæ in *Magdeburg* Abbatiam *Alsleve* in interioribus & exterioribus plurimū dilapsam, in ripa fluminis *Sala* sitam, cum

(s) cognatum, (t) chron. Portense L. I. p. 82. (u) Id. chron. p. 23. (vv) anno 1137. (x) anno 1140. Vid. lit. confirmationis in chron. Port. L. I. p. 18. seqq. ubi pro *Padeburgensi* legas velim *Padeburnensi*. Erat autem *Bernh.* iste huius nominis L., sed XVI. in ordine, ex nobili gente de *Osede*. Minor sanè, *Scharenium*, qui tamen minutiora quæque corrasit, hoc nescivisse. P. L. ann. *Padeborn*. p. 754. seq. (y) conf. chron. *Magdeburg.* cit. p. 327.

eum omnibus ad eam pertinentibus : è contra à præfato Nordberto per manum *Heinrici*, Magdeburgensis civitatis præfecti, in concambium ad usum Regni suscepit castrum *Scarsfeld* in montanis, quæ *Hartz* dicuntur, situm, cum omnibus suis pertinentiis. Cujus rei testis præfens etiam adfuit *Udo* noster, quem longo ordine sequuntur *Havelbergensis*, *Hildeshemensis*, & *Cremonensis* Episcopi, duo Cardinales, Abbates, & alii plures. Actum Goslar. IX. Febr. AD. MCXXX. indict. VIII. anno Domini *Lotharii*, ex quo regnare cœpit, sexto. Sanctam coluit amicitiam *Nordbertus* cum *Udone*, uti ex variis literis constat, quas vidi, in quibus eum vocat *cor & animam suam*, in Domino suo dilectam, Amicorum & fratrum suorum. Primate, vicinum ex animo dilectum : cœpiscopum vigilantem, & in Domino verè amandum &c. AD. MCXXXIII. B. *Nordbertus* cum *Lothario* Rege ibat Romam, ad introductionem *Innocentii* II., ubi litem ei fecit Abbas *Fuldensis* de præcedentia sessionis; & sanè nisi optimus Archiepiscopus ab hujusmodi rixis & vanitatibus non abhorruisset, multum sanguinis effusum esset. (2) Et quia Ecclesia *Nuenburgensis* majori defensore opus habebat, eligebatur Marchio *Kunradus*, (a) qui lubenter suscepit, & beneficia quædam nobis contulit cum castro *Saddan* eodem annò. Rex autem *Kunrad* AD. MCXLIV. confirmavit. Ita Marchiones facti sunt Advocati & defensores Ecclesiæ nostræ. Fundavit etiam *Udo* in honorem S. *Stephani* Proto Martyris monasterium *Virginum* O. S. B. Cizæ extra muros in loco editiori. (b) *Bartoldus* verò, Abbas Ecclesiæ S. *Georgii*, propter negligentiam removeretur. Obiit denique *Udo* AD. MCXLVIII. in expeditione sacra cum *Kunrado* Rege, dum in reditu naufragium faceret. Sedit ann. XXII. (c)

Duodecimus *WIGMANNUS*, (d) *Kunradi* Marchionis (e) successoris (f) filius, (g) ordinatus à *Frederico* Metropolitano circa AD. MAN- MCL. (h) Anno ordinationis suæ tertio, AD. MCLIII. NUS, cum *Portensis* Conventus dilectioni suæ *Joseph* & *Joannes* ellet, omnes donationes ab *Udone* ei factas confirmavit. Tradidit autem *Udo*

(2) Abbas iste erat *Berthous* à *Schütz*. De hoc tumultu nihil prorsus habet *Brover*. L. IV. Antiqq. Fuld. p. 298. *Eberhard*. *Fabricius* verò in gloria *Fuldæ* p. 218. retigit eum, citans pro *Fuldensi* aliquot autores, (a) *Milsia*, (b) ubi nunc aedes coemiterii sita est, (c) anno 1148. *Udo* Cizensis Episcopus à *Jerosolymis* rediens naufragio periit, *chron. Bigaug.* p. 260. (d) *Udoni* *Udonem* suorum *lang. chr. Ciz.* p. 789. cum *Bucellin.* l. c. p. 41. B. prætermisso *Wichmanno* & *Bertholdo* I. Verum nonnulla istius chronici injuriâ temporis perditæ sunt. Meminit enim *Bertholdi* II. & non I. (e) *Milsia*, (f) *Mechtildis*, (g) *chr. Bigaug.* p. 260. & *chron. Mont. sereni* p. 203. *Comitis Geronis* *Bavarici* de *Seburg*, al. *Tegeburg*, *Albin.* l. c. p. 285. (h) atqui ab *Hardevi-* co *Magdeburg.* juxta *chron. Magdeburg.* p. 320. qui anno 1088. obiisse dicitur. *Haric-* enim, successor *Hardevici*, fato functus suo anno 1107. *Id. chron.* p. 323.

gangrias in *Lochvitz* & *Cusna* cum omnibus attinentiis & decimis, molendinum cum rivi deductione, usum piscandi in illo tractu fluvii *Sala*, qui præterfluit agros congregationis, portionem silvæ, determinatam longitudine à capite torrentis ultra *Kokelobe* usque ad fossas *Aldenborgenses*, latitudine verò ab ipso monasterio usque ad aggeres, qui sunt secus novalia *Hollandensium*: quasdam domos in *Nuenborg* cum fundo & aliis appenditiis earum, quibus Abbas *Athelbertus* conquestus gangriam in *Heggendorf*, octo mansos, quos *Metfredus* dimisit in *Langendorf*, villa *Kemerich* & fluvii transitum, quem dimisit *Güntherus* noster; (i) mansum *Droitz*, quem dimisit *M. Henricus*, duos mansos in *Risene*, de quibus cambium fecit Abbas *Athelbertus* cum *Heinrico*. His addidit *Wigmannus* noster duos mansos in *Heseler*, unum *Hollandensem* mansum in *Tribune*, porro in *Nuenborg* cum curia duos mansos, quos per manum *Hartmanni* Vice-Domini dedit *Tiderico* Abbati Portensi. Quæ pro mea instructione ex literis *Wigmanni* privatim decerpere volui. (k) AD. MCLIV. *Hartmannus*, Cizensis Canonicus, cum de vinea colenda ad usus Fratrum in *Porta* sollicitus esset, & illi Ecclesiæ traderet in villa *Tribune* mansum unum, ut vinum in illo manso collectum fratribus & pauperibus infirmis, quos secundum regulam non decet negligere, proponatur, & ut post annum, quando vinum novum potabile, superfuerit, Fratribus communiter offeratur. Sed decima urna, si fertilitas vini permittit, ut sequestretur pro pretio lagenarum & instrumentorum constitutum est. Eodem anno (l) *Wigmannus* fit Archi-Episcopus in *Magdeborg*. Sedit ann. IV.

BARTOLDVS I.
DVS I.

Decimus tertius BARTOLDVS I. Præpositus antea Cathedralis Ecclesiæ electus AD. MCLIV. & ordinatus à *Wigmanno* nostro, nunc Metropolitano. Dederat *Cesar Henrico Leoni* potestatem instituendi Episcopatum in *Slavia*, uti etiâ fecit, nominatim in *Oldenborg*, *Miklenborg* & *Razeborg*, quod subscripsit noster. (m) Moritur postea in Italia AD. MCLV. ordinationis VII.

VDO II.

Decimus quartus VDO II. Venerabilis & laudabilis Pater, ordinatus & consecratus à *Wigmanno* præfato. Anno MCLXII. VII. Id. Octobr. Ecclesia, *Dei gratia* dicta, dedicata est in honorem B. Virginis, S. Victoris, & S. Pontiani Martyrum, à *Wigmanno* Metropolitano, adstantibus & cooperantibus *Misnensi*, *Merseborgensi* & *Cizensi* nostro. (n) Dedit *Portæ Mariæ* AD. MCLXVIII. chirographum suum super concambiis: (o) contulit eidem salictum quoddam

(i) Erat Comes *Leiningensis*, antea Canon. Eccles. *Numburg.*, postea Episcopus *Spiren-*
sis, fundator monasterii *Maulbronnensis* unâ cum *Waltero Lomershemio*, (k) conf. chr.
Portens. L. I. p. 27. seqq. (l) non anno 1152. juxta chron. *Magdeb.* cit. p. 329. (m) Vid.
antiquitat. *Maderi Brunsvicensis*, edit. prim. p. 121. & L. I. chron. *Slavor.* c. 88. (n) Ec-
clesia ista, *zur Gottes Gnade* dicta, sita propter oppidum *Calbam* ad *Salam*, & fundata
à B. *Nortberto* ex bonis *Otronis*, Comitris de *Cruttorp*. Primos lapides Archi-Episcopus
cum præfato Comite in fundamento posuit. Otto postea à *Nortberto* ejusdem Ecclesiæ
primus factus est Canonicus, & in Diaconatus Ordinem ab ipso promotus. Vid. chron.
mont. seren. ad ann. 1131. & 1163. (o) chron. Portens. L. I. p. 30. seqq.

dam inter Salam & clausuram molendini fratrum situm: possessiones in *Ko-
tevvitz*: confirmavit concambium possessionum in *Katzenrode*: dedit liber-
tatem in monte *Salberg* lapides frangendi & terram fodiendi ad reparandas
clausuras & alia necessaria facienda: liberum insuper transitum per viam,
quam ipsi habuerunt, & jus fontem, qui de eodem monte emanat, in usus suos,
quò voluerint, transducendi, & clausuram ipsorum, quantumcunque fracta
fuerit, ad litus applicandi. (p) Traditionem Fratrum à *S. Georgio* ad repa-
randam Salæ clausuram à fratribus in *Porta* factam confirmavit AD.
MCLXXII. Otto, Marchio, monasterium in *Porta* AD. MCLXXV. ex loco
Cusano transtulit ad radices montis, ubi adhuc est. AD. MCLXXIX. *Frede-
ricus* I. Imp. curiam habuit in *Nuenborg*, ubi anno sequente VII. Id. Octobr.
concambium *Smollense* confirmavit, quod ipse *Udo* cum multis aliis sub-
scripsit. (q) Obiit AD. MCLXXXVI. (r)

Decimus quintus *BARTOLDUS II.* Ecclesiæ *Nuenborgensis* Ca- *BARTOL.*
nonicus, electus AD. MCLXXXVI. & ordinatus à *Wigmanno*. Dat mona- *DVS II.*
sterio in *Bozau* AD. MCXC. privilegium confirmationis super duos mansos
sitos in villa *Cochovv*. Cùm *Heinricus* VI. Imp. regni sui XXIII. Imperii se-
cundo Monasterio dicto in *Bozau* etiam privilegium confirmationis super
institutione in *Zyrickorve* cum duobus mansis, & super decimatione telonii
& quinquaginta scabronum ac duodecim curtibus ibidem daret, inter testes
primarius erat *Bartoldus* noster. Dat. apud *Merseburg* VI. Id. Decembr. (f)
Adfuit solenni & generali curiæ in *Geilenhusen* ab *Heinrico* Imp. indictæ AD.
MCXCV. & post biennium ivit cum eo, ac *Hermann* Landgravio & *Ottone*
Brandeborgensi, aliisque in terram sanctam; sed AD. MCXCVIII. rediit
inde. *Athelbertus* Præpositus in *Lusinitza* res monasterii sui perdiderat, &
cum feminis, quarum custos esse debebat, se polluerat, idè à *Bartoldo* nostro
ab officio remotus est. Cui successit *Marcward*. Canonicus in monte *claro*.
(t) AD. MCCVI. *Bartoldus* Româ reversus cum consensu Papæ in manus
Philippi Regis spontè resignat parochiam suam anno ordinationis XX.

Decimus sextus *ENGELHARD* AD. MCCVI. electus (u) nondum erat *ENGEL-*
Presbyter, mox autem ex dispensatione Papæ, volente ita *Philippo* Rege, à Me- *HARD.*
tropolitano *Ludolpho* sacerdos & Episcopus simul ordinatur. (w) Post Deum
Matrem ejus semper Virginem Beatissimam sanctissimè coluit, exercens ubi-
que pietatis & misericordiæ opera, de quibus inter alia testantur Monasteria
suæ Dioceseos, specialiter in *Bozau*, (x) cui collationem in *Profin* cum capel-
lis, infra terminos ejus construendis, à Prædecessore suo *Udone* factam, confir-
mavit. (y) Adfuit *Frederico* II. Imp. apud *Würzeborg*. (z) AD. MCCXVII.
(U) cum

(p) Id. chron. p. 33. seqq. (q) Idem p. 36. seqq. (r) chr. Bigaug. p. 266. habet ann.
1187. (f) Conf. Lang. chron. Citiz. p. 790. seq. (t) chr. mont. sereni ad ann. 1200. (u)
Id. chron. habet ann. seq. (vv) Id. ad ann. 1207. (x) laudat id Lang. l.c. p. 796. (y)
Id. l. c. p. 797. (z) vid. Ectorm. chron. Walckenried. p. 136.

cum eodem *Frederico*, *Tiderico*, Advocato Ecclesiæ nostræ, (a) & multis aliis Episcopis & Principibus ad terram sanctam ivit sub spe recuperationis. Habuerant diu Abbas *Bigaugiensis* & *Tidericus* Marchio, propter advocatiam istius monasterii, multas & difficiles controversias, quas ex speciali mandato Metropolitani *Engelhardus* noster & *Echardus* Merseburgensis dissecant, & utrumque ad osculum pacis reducant. (b) AD. MCCXXXI. Abbas in *Nienborg* cum *Sophia* in *Quitlenborg* graviter punitus est. Sed hoc nihil ad nos. (c) AD. MCCXXXVIII. *Henrico*, *Milniæ* Marchioni & Landgravio *Thuringiæ*, beneficia multa contulit (d) *Engelhardus*, pro quibus ipse Episcopo reddidit magna privilegia, AD. MCCXXXIX. omnia monasteria in tota Diocesi sua, ex mandato Papæ, in disciplina, cantu & celebratione cultus divini accuratè reformat, omnes abusus amputando. In senio suo pro salute Ecclesiæ suæ limina Sanctissimorum Apostolorum *Petri & Pauli*, Patronorum nostrorum, personaliter visitavit, ubi ab *Innocentio* Papa abdicationem officii sui petit simulque obtinet. *Segefredum* moguntinum *Erphurtiæ* mortuum cum pia veneratione humari curavit, Vir in omnibus factis laudabilis. Obiit tandem AD. MCCXLII. Sedit ann. XXXVI.

TIDERI-
CUS II.

Decimus septimus TIDERICUS II. marchio *Misnensis* non est canonicè electus, sed *M. Petrus* in schola *Parisiensi* tunc constitutus, Vir bonus & doctus. Priusquam verò ille veniebat, favore Metropolitani & fratris sui Marchionis confirmabatur *Tidericus*. Ergo per duos annos inter se disputarunt acriter. *Tidericus* verò pecuniâ & armis fratris sui potentior; ideò cedere oportebat *Petrum*, & sorte suâ esse contentum. *Tidericus* autem bene præfuit, ut Ecclesiâ sui pœnitere non possit. Erat enim sedulus, discretus, cultor iustitiæ, & beneficus in pauperes, Clero & populo dilectus. AD. MCCXLVII. magnam campanam *Erphurtiæ* solemni cum devotione consecravit. (d) Primi Ecclesiæ nostræ fundatores, promotores & benefactores erant *Heremannus* Marchio, & conjux ejus *Reglyndis* Marchionissa, frater ejus *Echardus*, & conjux ejus *Uda* Marchionissa, *Syzo*, Comes *Doringiæ*, (e) *Wilhelmus* Comes

(a) March. Misn. (b) chron. Mont. seren. ad ann. 1223. p. 152. (c) Abbas combustus, & Abbatissa de castro ejecta pro suis delictis. chron. Magdeburg. cit. p. 330. Conf. exercit. m. de Advocat. Monast. §. 21. (d) sc. Haini, Otranti, Strelæ, Valæ, Olshatzii, Grimmæ & Smólnæ, necnon Rutleitzbergii, aliorumque oppidorum, arcium, & decimarum. Hist. Episcop. Numburg. Sagittar. p. 22. (d) in chron. MS. Eifurt. ab anno 1338. ad 1541. compilato, de alia campana hæc ad ann. 1497. notata sunt: In demselben Jahr ist die grosse Glocke zu U. E. F. durch Meister Erhard von Campen gegossen worden/und hat 270. Zentner/dabey Bischoff Doctor Johann Laspe/hat sie Montag nach Trinitatis getauft. Wenn man nun ein Pfund Erz für 4. Groschen rechnet/macht die Summa 4725. Thaler 5. gute Groschen. (e) Keverburgicus.

Comes & Gēpa Comitissa, *Berchta* Comitissa, *Tidericus* Comes & *Gerburgis* Comitissa. Quia tamen Episcopus noster consummare volebat basilicam istam, omnes & singulos, tam vivos quàm mortuos, qui ad hanc structuram suas eleemosynas mittunt liberaliter, in generalem fraternitatis societatem & orationum participationem suscepit AD. MCCXLIX. Pontificatus sui V. Sub eo fundamentum positum est majoris templi in *Porta Maria* AD. MCCL. XII. Kal. April. AD. MCCLV. Pontificatus sui anno XII. *Tidericus* hic, *miseratione divinâ* Episcopus, Guardiano fratrum minorum in *Isnac* auctoritatem dedit primarium lapidem ponendi ad Ecclesiæ fundamentum, quam ipse de novo construere volebat: dedit insuper omnibus ad prædictam structuram suas eleemosynas conferentibus XX. dies indulgent., literis tamen post consummationem operis non valituris amplius. AD. MCCLVIII. Monachis in *Bozau* duos manlos in *Gladiz* confirmat: (f) auger præbendas Canonorum, & redditus Ecclesiæ omni modo. AD. MCCLXVIII. magna erat guerra inter *Albertum* Landgravium & *Tidericum* Marchionem, patruos nostri Episcopi, ob quam etiam non poterat personaliter adesse templi *Portensis* dedicationi; ideo vices suas dedit *Mersborgensi* & aliis Episcopis. (g) Pro reliquiis è *Porta* acceptis reddidit fratribus privilegium. (h) Annus obitus ejus incertus est: puto tamen fuisse AD. MCCLXX. vel sequentem. Jacet Cizæ sepultus.

Decimus octavus MEYNHERUS, Præpositus Ecclesiæ majoris, MEYN-Burggravius Misniz. An ordinatus sit à *Kunrado*, Metropolitano nostro, HERUS. nescio. Ecclesiam multis debitis oneravit, pomposior aliquando præter necessitatem & utilitatem. Quorum enim sumtus inutiles? De eleemosynis vivimus nos Clerici, & hujus rei nos oportet esse memores, & beatè vivere velimus. Si ergo *Meynherus* melius præfuisset, præmium jam haberet in cælis. Obiit circa AD. MCCLXXV. anno Pontificatus sui V. (i)

Decimus nonus LUDOLPHUS electus AD. MCCLXXVI. LUDOLPHUS. (k) Nescio autem, à quo sit ordinatus propter turbas tunc in Ecclesiâ Metropolitana. Claruit sub eo *Martinus Scorus*, Monachus, ut volunt, Ordinis Cisterciensis, qui bis ei scripsit. AD. MCCLXXVIII. adfuit Metropolitano *Kunrado* in extremis suis constituto. *Salesin* ad *Strelam* vendidit: Monasterii in *Porta* & *Bozau* singularis benefactor. Pro indulgentiis, S. *Catharina* apud *Isnac* concessis, misit Abbatissâ Monasterii, (U) 2

(f) Vid. Lang. l. 1. p. 807. (g) chron. Portens. p. 271. (h) Id. p. 282. (i) non anno 1266. Lang. l. 2. p. 810. (k) non anno 1266. Id. p. 812.

Monasterii, cognata fortè ejus, aureum calicem & pulcrum tapetum coccinei coloris argento intertextum. Sic autem se habent:

LUDOLPHUS, Dei gratiâ *Nuenborgensis* Episcopus, Universis Christi fidelibus, ad quos hæc litera pervenerit, salutem in Domino sempiternam. Universitati vestræ per hoc scriptum notum fieri volumus, quod ad humilem petitionem Abbatissæ *S. Catharinæ* apud *Isenac*, & Sancti ejusdem Conventus Monasterii, dedimus indulgentiam, quod quicumque in anniversario consecrationis basilicæ istius, in festo *nativitatis Domini* & *Paschatos*, in *Pentecoste*, in omnibus festis solemnibus *Beatissimæ Virginis*, item in festis *S. Margarethæ* & *S. Mariæ Magdalene*, humiliter & devotè ad ipsum monasterium *S. Catharinæ*, beneficia spiritualia petiturus, per octo dies continuè accesserint, & ad constructionem, reparationem vel innovationem præfati Monasterii, seu ad omnia opera ejusdem, pias eleemosynas propter Deum largiter contulerint, vel miserint, Nos de misericordia Domini nostri Jesu Christi confisi, unum annum & carenam unam de injuncta eis pœnitentia singulis annis in perpetuum relaxamus. Datum *Nuenborgi* Anno Domini **MCCLXXX**, III. Kal. Aug. Sedit **Ludolphus** ann. VIII. non XVIII. Obiit circa A.D. **MCCLXXXIV**.

BATHERIVS.

Vicesimus BATHERIVS electus, sed non confirmatus, ideò neglectus in catalogo Episcoporum nostrorum. Legi tamen, fuisse doctum, pium, & religiosum Virum, ad tantum munus aptum. Obiit A.D. **MCCLXXXV**.

BRUNO

Vicesimus primus BRUNO, nobilis de *Quernfort*, electus A.D. **MCCLXXXV**. (1) Utilis pater Dedit *Alberto* Marchioni, Advocato suo, in beneficium *Echardsberg, Borelfed, Raspenberg, Beichlingen*, Comitatus *Buch & Maspe* A.D. **MCCLXXXVIII**. Adiit *Rodolpho* Regi in solenni curia *Erphurtiæ* A.D. **MCCXC**, & *Heinrico* II. Archi-Episcopo *Moguntino* ibidem, qui pietatem & prudentiam ejus valde admirabatur. Erant mali homines, qui nec Deum, nec Ministros suos reverenter habebant, sed multa damna, molestias, & injurias iis faciebant; convocavit ergò *Bruno* noster vicinos & Coepiscopos suos *Wirtich. Misenensem*, & *Heinricum* *Merseburgensem* in *Nuenborg*, ubi in unitate Spiritus Sancti promulgârunt mandatum, seu bullam Sanctissimi Domini *Honorii* IV. contra istos Ecclesiæ turbatores, raptos, & contemtores sacrarum personarum sub formidabili anathemate A. D. **MCCLXXXVI**. (m) Ex invasione *Adolphi Nassovii* hausit modicum damnum passa Diœcesis. Promiserat quidem Ecclesiæ satisfactionem, sed quid verba sine re? *Porta & Bozan* multa contribuit beneficia, & donationes istorum monasteriorum confirmavit fidelis eorum Procurator.

(1) vel potius sequente secundum privilegium, datum monasterio *Bozoviensi* apud *Lang. l. c. n. 520*. Si enim A.D. 1301. fuit Pontificatus sui 15. utique coeperit anno 1286. (m) vid. *Spangenberg. chron. Querfurt. c. 11. p. 350*.

curator. (n) AD. MCCXCV. vocabat eum ad se *Ericus* Metropolitanus. Soli enim *Brunoni* confiteri volebat ante obitum suum. AD. MCCCIII. fugit ad eum pius Comes *Otto* de *Kerchberg*, cui Erphurtenſes caſtra ſua deſtruxerant, omnibus rebus, quas invenerant, vel combuſtis vel raptis. Innocens erat bonus *Otto*, ſed furioſi homines nec ſacra nec prophana ritè diſcernebant. In extremis ſuper cinerem & pulverem in horto ſuo ſparſum junctis manibus jacuit, ibique placidè, ſine viſibili ictu mortis, obdormivit in Domino, memor iſtius: *Pulvis es, & in pulverem reverteris*. Sedit ab AD. MCCLXXXV. ad MCCCIV. ann. nimirum XIX.

Viceſimus ſecundus *UTHELRICUS* I. electus AD. MCCCIV. optabilis Pater, (o) nobilis de *Wolckenberg*, (p) monaſterio *Bozan* manſos & bona aliqua confirmat. (q) *Otto* de *Kerchberg* ſenior parochiam in *Briſenize* & capellam in *Kerchberg*, cum conſenſu *Uthelrici*, confert eidem monaſterio; (r) innovat *Frederico* Landgravio beneficia in locis præſatis, item in *Groſſenhayn*, *Oxtrant*, *Grimm*, *Oſchaz*, *Rochelz* &c. *Athelbertum* Landgravium de variis actionibus ſuis paternè & amicè dehortatus eſt; ſed nihil effecit optimis conſiliis ſuis. Vendit Dominis de *Ilenborg* pro D. marc. argenti *Frybergenſis* monetæ *Dalam* & *Strehlam*. Dedit eidem *Bozan* privilegium confirmationis, quod *Nicolaus* Abbas reemerit pratum à monaſterio alienatum. (s) Obiit XV. Kal. April. AD. MCCCXVI. Sedit ann. XII. Sic enim in lapide quodam legi:

AD. MCCCXVI. XV. KAL. APRIL. R. P. OLRIC. EPS. NUENB.

IN DNO OBDORMIVIT A60 PONTIF. SVI XII. O. P. E.

Viceſimus tertius *HEINRICUS* I. Comes de *Grunpech*, (r) utilis & prudens Vir, cui *Johannes* XXII. Papa privilegia Eccleſiæ innovavit & auxit: parochiam in *Langendorf* Decaniæ *Cizenſis* adjecit, ornamenta eccleſiaſtica & præbendas nonnullorum Canonicoꝝ melioravit; fratrem ſuum fecit Cuſtodem Eccleſiæ. Magna fames ſub eo per totam *Thuringiam*. Multum igitur benefecit famelicis. Cum audiret, filios *Belial* in *Magdeborg* Archiepiſcopum ſuum *Burchardum* clavâ in cuſtodia ſua occidiſſe, largiter lachrymatus eſt de ſuper, & per tres dies in jejunio & precibus ſolus vixit in crypta ſua. Obiit AD. MCCCXXVI. ſedit ann. X.

Henricus vixit: fecit, quod vox pia dixit:

Ore; manu; factis, cunctis ſplendeſcit in actis.

(U) 3

Nunc

(n) vid. Lang. in primis p. 816. & 819. ſeq. (o) vitæ rectitudine conſpicuus, & in agilibus mundi peitiffimus, Lang. p. 821. (p) *Bucelin*. G. S. P. J. p. 41. B. *Albin*. chr. Miſn. tir. XXI. p. 285. haber *Ilenburg*. (q) Lang. l. c. p. 821. (r) Id. l. 3. p. ead. & in Hiſt. m. *Kirchberg*. (s) Id. Lang. p. 826. (t) Id. p. 828. *Bucelin*. l. c. ſcribit *Stolenburg* & *Gruapech*. *Albin*. l. c. *ſtalburg*; Comites aliâs de *Grunpech* cœnobium *Ichtersbuhannum* fundarunt anno 1164.

Nunc jacet in requie: quidnam vita est sine pace?

Oret pro nobis! bene sic mihi, sic bene vobis.

Vitam pro norma, bene qui vis vivere, forma.

Spiritus in cœlis precibus Sancti Michaëlis

Gaudet perpetuo. Sit laus & gloria Summo!

VVIT- *Vicesimus quartus WITICH. I. (u) electus circa AD. MCCCXXVII.*

TICH. I. multa laudabilia fecit, sed non notata sunt, more veterum, qui magis æstimabant facta & acta, quàm scripta in crypta. Licet non negaverim, multa esse annotata, quæ postea igne, bello, & incuriâ hominum consumata, direpta & dispersa sunt. Fundator est Ecclesiæ Collegiæ B. Virg. Nuenburgi: arcem Salek cum oppido Ecclesiæ suæ emit. Obiit AD. MCCCXLVII. Sedit ann. XX.

JOHAN- *Vicesimus quintus JOHANNES I. de Miltiz, (vv) electus AD.*
NES I. MCCCXLVII. Impetrâsse dicitur Avenione suâ auctoritate indulgentias monasterio in Bozau (x) AD. MCCCXLIX. Turpe autem, quod in ipso festo S. Johannis Evangelistæ AD. MCCCCLI. (y) quinto sedis suæ, inter feminas & pocula, inter choreas & levitates subitanæ morte perierit. Sedit ann. V.

Lusit, saltavit, sed non oravit, amavit,

Nympharum amplexus, pocula finis erant.

Sic abit ille Pater noster: sed quod? pereundum est,

in Domino sancte nō moriâre tuo.

Lulus & choreæ, sunt oscula dulcia funes,

quæ Satanâ stultos fascinat atque capit.

Et vinum & choreas vites simul atque puellas:

sic vives bene, sic tu moriâre bene.

RUDOL- *Vicesimus sextus RUDOLPHUS de Pincernis in Thuringia, electus AD.*
PHUS, MCCCCLII. confirmat & approbat incorporationem Ecclesiarum Brisenæ & Lobichau. Defensionem Diocesi suæ promittunt Marchiones & Landgravii fratres: oppignoratur Capitulo nostro Sneberg & Breiting. Obiit AD. MCCCCLXII. Sedit ann. X.

A. D. MCCCCLXII. IN FESTO B. J. . . . VENERABIL. DNS.

RODOLPH. EPS. NUENBURG. OB. Q. A. E. I. P.

G. *Vicesimus septimus G. (z) Comes de Schyvartzborg, electus AD.*
MCCCCLXII. bene præfuit, sed non utiliter. Vendunt Canonico ad S. Martini extra muros Venerabili Porta aliquot curias & mansos, cum consensu Episco-

(u) de gente Miltizia, Albin. l. c. Dreffer. mavult Meldingianam, nihil autem hac de re Pecenstein in Th. Sax. L. I. c. 10. (vv) Meldingen habet Albin. l. a. (x) promittit quidem Lang. l. c. p. 837. se exhibiturum bullam, sed non reperio, ut rutilus defectum chronici sui hîc habeas. (y) non 1372. Lang. l. c. p. 837. qui ipse fatetur, quinto regiminis sui anno perisse, & anno 1347. Wittigoni successisse, imò p. 839. lin. 2. aperte dicit, anno 1352. Joannem defunctum esse, (z) alii vocant Gorhard., alii Gerhard.

Episcopi AD. MCCCLXVI. Vendebat Duci in *Svideniz Strelam* & alia trans *Muldam, Saden & Frayvenhayn* pro quatuor millib. sexcentis & sexaginta fl., sacram tamen jurisdictionem sibi reservavit. Factus tandem Episcopus in *Würzburg*. (a)

Vicesimus octavus *WITTICH II.* Et hujus acta & facta in tenebris sepulta jacent. De foresto aliquid in *Breitenbach* Decaniæ Cizenfi dedit. Obiisse credunt AD. MCCCLXXXI. Sedit annos octo, vel novem. *WITTICH. II.*

V. D. *WITTICH. EPS. NUENB. IN DNO OBDORMIT IN VIGILIA S. . . . A6 MCCCLXXX. . . . Q. I. P.*

Vicesimus nonus *CHRISTIAN*, electus AD. MCCCLXXXII. Nobilis erat *CHRISTIAN de Witzleb*. Hic quamvis XII. annis usque in AD. MCCCLXCV. præfuerit, de factis & actis tamen ejus nihil reperitur, quam brevissimum hoc :

Utilis atque pius, sapiens, & providus, omni in re discretus Christian ille fuit.

Pudeat Episcopos nostros, ut non quisque suæ Diocesi ordinet doctum *Historicum*, qui totius Ecclesiæ acta & facta ordine colligat & conscribat fideliter, ad perpetuam rei memoriam, & posteritatis tam delectationem, quam informationem, cum tamen videmus, quod aliquando, ob leve dissidium & minutam liticulam, multi oriantur motus. In quolibet Capitulo *Historicus* esse debebat; qui sanè ut utilis, sic necessarius esset. Sed quamdiu colamus culias, tamdiu deglutiuntur cameli. Mortuus dicitur *Christianus* AD. MCCCLXCV. Sedit ann. XIII.

Tricesimus *UTHELRICUS II.* de *Rothenfeld*, (b) sedit ann. XI. V. usque *UTHELRICUS* in AD. MCCCLX. Ejus temporibus natus in villa aliqua nostra agnus *CVS II.* cum infula. Dedit adhuc *Friderico Martiali* (c) *Döbeln, Breytenhayn, Langberg, Wizenfels, Camborgk, Mülenberg, Wyhe, Memleben, Nieuware & Hesler* AD. MCCCLXII. Controversiæ erant inter *Portam & S. Mauritium* super vineis in *Salberg* & domos adjacentes, super via publica &c. sed per *Heinricum de Augir*, Decretalium Doctorem & Cantorem Ecclesiæ *Magdeburgensis & Tidericum de Goich*, Præpositum *Budissinum*, Juris Licentiatum, tanquam deputatos arbitros, sepositæ & conculcatæ, confirman- te omnia Episcopo nostro, (d) AD. MCCCLX. *Stephanus Santberger*, Vica- rius, ita de Eo :

Olri-

(a) in catalogo Episcop. VVürzburg. Burcardos, Meginhardos, Gebhardos & Gerhardos reperio, non verò Gothardum. Dubito ergo cum Lang. p. 840. de veritate narrationis hujus. Si tamen ita sit, ecquid VVittigo II. mortuo Gothardo succedere potuit? Lang l. c. p. 842. aut quid VVittigo iste anno 1381. obierit? Bucelin. l. c. p. 41. & Lang. p. 843. & de- mum Prædecessor ejus, ut Episcopus VVürzburgensis, anno 1403. (b) Radenfeld, Rosen- feld, Rodensels, (c) Bellicolo, (d) Vid. chron. Portenf. p. 138. seq.

Otricus de campo rubro Antistes erat maximè laudabilis, qui, si omnia saxa in parochia sua potuisset aurea reddere, non intermisset, si tamen ad maiorem DEI gloriam & Ecclesiæ salutem cessisset ista metamorphosis.

GERHARDVS.

Tricesimus primus GERHARDUS de Goch, (e) laudabilis Vir, optimè præfuit, & cum magna dexteritate, pro DEI gloria & Ecclesiæ comodo semper vigilans & fidelis: (f) adfuit celebri Concilio Constantiensi, in quo Hæresiarcha Huss concrematus est. Obiit AD. MCCCCXXVII. si non sequente. Sedit ann. XVII.

Mortuus, ut vivat: dum vixit, mortuus ille:

Vera Tibi vita ex morte, Gerarte, venit.

IOHANNES II.

Tricesimus secundus IOHANNES II. de Seleyritz, Præpositus antea & Doctor Decretalium, Vir in omnibus laudandus, doctrinâ & vitâ rectus & simplex. Contra furores Hussitarum Ecclesiâ suam armavit fortiter, castrû Cizense fossis, muris & turribus præaltis cingendo. Obiit AD. MCCCCXXIV. in festo S. Andrea Apostoli, sepultus Cizæ. Sedit añ. VII. (g) Alii pauciores numerant.

Doctrina & pietas cui nomen fecerat, ille

in crypta hac recubat. Tu miserere, DEUS!

PETRVS.

Tricesimus tertius PETRUS de Haugvitz, Juris Licent, electus AD. MCCCCXXV. Hussita totam ejus Diocesi vastantes fecere, ut monasterium Sanctimonialium ad S. Stephanum extra muros Cizenses in civitatem translatum sit juxta S. Michaelen. Supervenit postea bellum inter Fredericum Electorem & Wilhelmum, Saxonie Ducem, Fratres, qui parùm fraternè viventes flammis & ense grassabantur per Thuringiam. AD. MCCCCXXV. Fratres isti redeuntes in unum pro stabilienda majori concordia prope Nuenburgum in monticulo colloquuntur, postea ad Portam eunt, ubi Fredericus fratri dixit: ecce! non confundetur, cum loquetur inimico suo in Porta. Obiit AD. MCCCCXXIII. sepultus Cizæ. Sedit annis XXVIII.

Petra fuit Petrus, turris quadrata fœdum;

præsidium misero nonne cuique dedit?

GEORGIUS.

Tricesimus quartus GEORGIUS de Haugvitz, Præpositus Cizensis & Numburgensis, ac Canonicus Merseburgensis & Würzburgensis, (h) doctus & aptus Vir, electus AD. MCCCCXXIII. Mense Septembri. Duodecimo ferè post electionem die obiit cum luctu omnium. Sepultus Cizæ.

Magnus

(e) Guch, (f) dicit D. Sagittar. in hist. cit. p. 33. de liticula inter eum, & Erhard. Abbat. Portenl. ob silvam, das Grab-Holz dictam, & Lang. chr. cit. p. 855. & 859. citat. At ego inter Abbates Portenses non reperio Erhardum; Bosoviensis Abbas erat, & Lang. l. c. p. 858. seq. integras tibi dabit literas. Sed cum bonus Vir pag. seq. seipsum corrigat, haud peccasse videtur. (g) Peccenstein, l. c. p. 69. ita de eo: Herr Johann von Schleinitz ist Bischoff zu Naumburg und Zeitz/ ein hochverständiger Herr/ und Decret. D. in Italia worden/ hat 4. Jahr nur residirt/ jedoch viel Ruhes und Fromens dem Stifte geschafft/ denn er das Schloß zu Zeitz à fundamentis neu erbaut/ und mit Thürmen und Mäuren/ wie noch zu sehen/ befestiget. (h) Præpositus Misnensis & Decan. Cizensis, Canon. Würzburg. & Numburg. Albin. l. c.

*Magnus eras, major, quid? maximus, eja, fuisses,
si vitam Domini Clementia Summa dedisset.
Sed festinandum est: oreris morerisq; repente,
herba Tuis saltem fueras ita folstitialis.*

Tricesimus quintus TIDERICUS III. de Burgstorf, (i) eodem annō TIDERICUS III.
mensē Octobri electus, Vir egregiē doctus, cui nullus ex Prædecessoribus par
erat. (k) Obiit post triennium, AD. scilicet MCCCCLXVI. Sedit annis III. (l)

Tricesimus sextus HEINRICUS II. cognomento Stammer, Saxo, ele- HEINRICUS II.
ctus AD. MCCCCLXVI. Homo, qui nihil humani à se alienū putabit. CVS II.

[Hic desisse videtur, quisquis etiam fuerit, Autor hujus opusculi. In
margine enim scriptum erat: AD. MCCCCLXVII. in festo S. Tho-
ma Apostoli in pace obdormit Collector horum Actorum.]

Heinricus verò II. obiit AD. MCCCCLXXXI. (l) Ejus tempore scripsit Ab-
bas, ut ajunt, Reinhardtsbornensis, alii Erfurtensem habent, memorabilem sermo-
nem ad Congregationem Bursfeldensem, quem, ad futuram rei memoriam, in-
terfero, prout eum in cœnobio Gothano accepi. (m) Sic autem de verbo
ad verbum iste sonat:

De
HISTORIA
SERMO CLAUSTRALIS
ad

Sacram Congregationem Bursfeldensem.

QUI Historiam cum Sole comparaverit, sapienter certè fecit. Sicut enim
Sol omnibus rebus in aëre, tellure & aqua, visibilibus & invisibilibus, ca-
lorem, incrementum & sustentationem largitur: ita Historia vitam, fidem,
auctoritatem, & stabilimentum donat omnibus rebus in vita communi. Da
mihi lucem sine Sole, & firmamentum rerum absque Historia. Ipse Deus in
Sacrosanctis libris, quos vulgariter Biblia vocamus, præter historiam nihil re-
liquit nobis. In toto V.T., præter Psalmos Davidis, Proverbia, Canticum

(X) & Eccle-

(i) Buxdorf, Albin, l. c. alii habent Buckensdorf, (k) doctrinam ejus fusiùs commendabit
Lang, l. c. p. 869. & ex eo D. Sagittar, l. c. p. 36. (l) non anno 1471. ut Buccelin. vult l. c. (l)
Vid. de eo Lang, l. c. p. 870. & Sagittar, l. c. p. 37. Anonymus ita de eo:

Nōsse cupis, mi viator, quis sub tumba jaceat?

Vini fuit is amator, dic, qui tibi placeat?

Salus, salus, semper salus, odit pius, amat malus.

(m) De Abbate montis Petri Erfurdie res mihi certior videtur. Autor enim hujus ser-
monis se vocat fidele Congregationis membrum. At secundum Buccelin, Germ. sacr. P. II.
p. 18. Monasterium istud Petrinum Congregationi accessit anno 1439. De Reinhardifon-
tano autem nihil repenit in isto catalogo, quod seriùs accesserit.

& Ecclesiastem, pura *historia*, stilo divino conscripta, rerumque gravissimarum plena. Quid prophetæ ad unum omnes enarrant, nisi *historias*? quid Sanctissima Evangelia, quàm liber *Historiarum*? quid tota passio Dominica? certè *historia*, & amplius nihil. Omnes homiliz nostræ, seu expositiones Evangeliorum, sunt *historiarum* sacrarum explanationes. Seu terreas securos & impios, seu consoleris pavidos & tristes, seu confortes fideles in fide & persecutionibus, *Historia* opus est. Et sine hac nihil unquam efficies. Vix mollius ad somnum reduxit Mater plorantem infantiam tuam, quàm vel cantillando, seu prænarando *historiolam*, licet fictam non factam. Poëtæ mysteria sua, sacra & profana, figmentis involvunt, seu narrationibus ingeniose fictis & pictis. Tota Theologia *studium Historiarum* est. Legistæ provocant ad acta sua; sed quid illa, nisi *historia*, seu bonæ vel malæ fuerint? Medici nituntur ratione & experientiâ. Hæc ex multorum annorum *Historiis* combinatur, & absque hac tota Ars manca & mutila est. Per universam Philosophiam se diffundit *historia*, seu speculativam, seu practicam inspicias. Mathesis fulcitur observationibus, i. e. *historiis*: Physica illustratur *historiis*: Ethicus & Politicus semper citant *historias*. Omnis ætas, omnis sexus, omnis homo, seu magnus vel parvus ille sit, delectatur *historiâ*. Quando rustici in cauponis inter se confabulantur, de *historiis* solliciti sunt, sciscitantes, quid novi in vicinia, seu alibi, de bello aut pace, vel de aliis rebus hic vel iste audiverit. Summa: *Historia* universum mundum regit, firmat, ornat, delectat & sustentat. Quod cum ita sit, miror sanè demitiorque, Religiosi Sacra Congregationis Patres, *studium Historicum* (sine quo nullus solidè erudiri potest,) adeò frigidè, jejunè, & ineptè (si tractetur) in Monasteriis nostris passim tractari. Verùm sacra & profana *historia* coniungenda est, si divinam Providentiam, quæ cuncta gubernat, accuratius cognoscere, & studiosius perspicere velimus. Meritò igitur in singulis cœnobiis doctus *Historiarum* Magister constituendus erat, qui juniores, at quid de junioribus dico, imò etiam seniores (nam & hi plerique infantes sunt in hoc studio,) certis horis fideliter informet. O quantum inde lucrum, nec auro vel argento comparandum, quanta inde rerum experientia, quanta inde auctoritas & veneratio Sancto Ordini nostro! Annotârunt rerum naturalium Scriptores varia monstra, sed quod sine cerebro fuerit, nondum reperire potui. Homo equidem juxta Platonem monstrum est, quod Sanctissima Trinitas monstret demonstratq, in eo summum artificium, sapientiam, elementiam, & bonitatem suam, ipseque in compendio monstret admiranda totius mundi. Sanè, qui *historiarum* imperitus est, hunc ego, alio tamen sensu, monstrum dixerò, Dei & Naturæ inimicum, monstrum sine cerebro, jumentis haud præstantiorem. Curate igitur, Sacra Congregationis Antistites, ut hoc studium pro-

sus

sus divinum, & suâ naturâ jucundum, honestum, & utile in scholis nostris vi-
geat, floreat, crescat, fructusq; ferat mortali & perenni vitâ dignos. Fugite
posthac monstrum istud horrendum, cui lumen (rationis) ademptum, *igno-*
rantiam scilicet *historiarum*. Sic demonstrabitis, Vos Deo & æternitati famu-
lari, & ad salutem hominum natos esse. Qui aures habet audiendi, audiat,
imò audiet. Obstupui, & vox mihi hæsit faucibus, si aliquando Prælatos Or-
dinis nostri de Fundatoribus & Antecessoribus Monasteriorum suorum in-
terrogavi, ipsos autem magis mutos deprehendi quàm pisees. Nihil enim,
planè nihil respondere sciebant, seu confusè tamen, & hæsitanter, & parciùs,
omnium rerum antiquarum ignorantissimi. Ordinis nostri instituta non sunt
otiosi, vel edere & bibere, aut saltem in choro Psalmos decantare, seu in cella
aliquid orare, sed *scholas* etiam habere, inq; iis *sacras literas*, & *bonas Artes ac*
scientias fideliter docere & diligenter discere. Inter has autem *Historia* tri-
umphat & imperat ut *Regina*, à Deo nobis data. Si conveniatis inter Vos, &
faciatis hoc statutum, ut quilibet Prælatos de conscribendis *annalibus*, vel *hi-*
storia Monasterii sui sollicitus esse debeat, quid melius, quid utilius, quid vel
sciut, seu lectu jucundius præstare poterit? Dicis: Unde otium Abbati, qui
curam debet habere rei sacræ & æconomicae? licet ipse nec velit nec pos-
sit hunc laborem in se suscipere, annon in conventu idoneus aliquis, quem
ad hoc opus deligere & constituere valeat? at desit, aliunde petendus erit,
qui bonum opus perficiat. Non dubito, quin alia monasteria, etiam extra
Congregationem & Ordinem nostru, pari diligentia accendantur, & vestigia
nostra sequantur. Si Summus Pontifex & Apostolicus Dominus universale man-
datum per totam Germaniam emitteret, ut idem studium eandemq; curam in
colligendis *annalibus* suis quælibet *Diæcesis* & *Monasteriū* haberet, eosq; post-
ea, ceu *Palladium* suum, conservaret, proh! quàm saluberrimum institutum fo-
ret. Et si Imperator suum adderet præceptum, ut idem facerent omnes *Princi-*
pes & *Comites* in Imperio, quisq; in suo territorio, vix aliquid gloriosi? seu uti-
lius factum puto in Germania. Quis verò usus hujus laboris? inenarrabilis erit.
Quodlibet enim monasterium (de Provinciis idem erit judiciu), omnia privi-
legia, documenta, & acta sua in compendio haberet, uti *Homerum in nucæ*, & sic
cum Grajo isto sapiente *omnia sua* commodè secum portaret tempore perfe-
cutionis. Salva etiam manerent privilegia, immunitates &c. quæ aliàs variis
injurtiis & mutationibus, belli, ignis, infidarumq; manuum exposita sunt.
Quot lites & inconvenientiæ posteris vel præcenduntur, vel deciduntur,
si membranae integræ & illasæ in copialibus servantur? Nemo poterit
certius & justius admirari Providentiam divinam in regenda navicula
Ecclesiæ suæ, quàm hoc modo, si origines & progressum cujuslibet in par-
ticulari attentius legat. Placebit pius fervor fidelium Principum in fundan-
dis Monasteriis, & summa eorum liberalitas, ut devotius pro tantis
Benefactoribus oremus. Crassa ignorantia, domum suam nescire, eamque

non satis perlustrare, & Majores suos ignorare. Magna ingratitude, gloriam & memoriam, ac pia facta Antecessorum suorum contemnere, eosque, si tamen possumus, ab interitu non vindicare. Sunt quidem multi Ordinis nostri Viri docti & conscientiosi, qui in hoc studio valde sudarunt hactenus, sed unum est, quod displicet mihi. Quod nimirum à scopo semper aberrant, & peregrina, quæ nihil faciunt ad rem, immisceant, ut saltem volumina crescant. Nullum monasterium in tota Congregatione, ferè dixerim Germania, quod non commentarium aliquem perito Scriptori suppeditet, ut alienarum rerum obliti, metæ nostræ, quam præfigimus, unicè insistere possimus & debeamus. Date mihi vilissimum & obscurissimum omnium, annon Fundatorem, seu Fundatricem habuit? quis, vel quamam ille seu illa? quæ familia, vita & intentio utriusque fuit? quæ & quanta dotatio claustrî? quæ privilegia? quæ series & successio Prælatorum seu Prælatarum? quid quisque seu quæque bene vel malè egit? quamdiu sedit? quomodo de seculo in seculum monasterium crevit & decrevit? ex quibus occasionibus & circumstantiis? annon in Diœcesi sua memorabilia, seu monumenta quædam reperiuntur, quæ, ut domesticæ, adjungi possunt? hæc & similia si diligenter à me inquirantur, notentur, scribantur, annon cum Deo & tempore pulcrum Vobis reddi possit chronicon, variarum antiquitatum monasticarum plenum? Respondete mihi ad hæc *Sacra Congregationis Patres!* Quis non commoveatur ad *historiam*, quandoquidem sanctissimi Viri, *Moses, Propheta & Evangelista* historiarum scriptores fuerunt. Nec labor quæquam bonum deterrebit. Ad hunc enim nati sumus, ut volucres cæli ad volandum, & pisces ad natandum. Sed non quilibet aptus ad eum. Rectè. Non *quilibet*: ergo etiam *nullus*? è quovis ligno non sculpiatur Mercurius, nec cuiusvis contingit adire Corinthum. Eligantur itaque & formentur *apta* ingenia, & hæc sanè Vobis non deerunt in tanta Congregatione. Ita: difficile studium *Historicum* est; sed *jucunditas* & *utilitas* ex eo promanans omnes superat difficultates. *Historicum* oportet esse *veritatis* amatorem, qui sciens nihil scribat, nisi quod factum sit. Hoc non considerant illi, qui tot fabulas mulierum & vana somnia congerunt, quam turpitudinem odi & cuipo. *Sincerè* scribendum est & *vere*. Si tamen, uti fit, aliquando à falsa narratione, veri speciem habente, ipsum factum specialius ignorans, decipiaris, veniam dabunt probi & candidi Viri. Deinde *potiora*, *graviora*, *utiliora*, & *perenni memoriâ digna* notanda & excerptenda sunt. Si verò *minora* & *leviora* aliquando immisceantur, idè fiat, quia & hæc usui esse possunt, licet alijs ex ignorantia rei parùm capiat. Annon ex scintilla aliquando incendium? & annon ex minutis rebus prolixa lites cum multis rædiis? Ergo *judiciosè* agendum est in omni historia. Licet etiam *stili decor* histo-

riam

riam maximè ornet; tolerabilis tamen erit, modò verè & prudenter singula colloques. *Res & pondera rerum* magis respiciet sapiens, quàm *colorata verba* sine iis. Verba scilicet satiant animos minimè. Sed propositum meum non est docere, quò artificio scribendæ sint *historia*, potiùs autem monere, ut communi Patrum decreto & publicâ auctoritate sedulò doceantur illæ in Monasteriis nostris, nec *studium istud sapientiæ* adeò neglectum amplius jaceat. Sine *historia homo non est homo*: sine ea non sumus *Monachi*: imò sine ea nemo potest *salvari eternum*. Cœlitus delapsus erat venerabile istud: Nosce Te Ipsum: at quomodo sine *Historia* adminiculo Te noveris unquam? scrutare, & fatearis necesse est, me vera dixisse. Stulti essemus & magni fatui, si adeò rigidam vitam eligeremus, nescientes, Sanctissimos quosque eam præ omnibus mundi oblectamentis, deliciis & divitiis amâsse unicè. At hoc quis Tibi sine *historia* dixerit? *Passio Domini* est nostra exaltatio & exultatio, nostra consolatio & æterna salvatio. Quis verò hanc sine *historia* docuit vel didicit unquam? pauciora dixi, *Venerabiles Patres*, cum prudentibus enim loquor, & religiosis Viris. Inter omnes Ordinis nostri *reformationes* nulla pulcrior & constantior adhuc fuit, quàm hæc nostra *Bursfeldensis*, quia veris fundamentis subnixa est. Ipsa enim *nucleum, medullam, animamq;* Regulæ Sanctissimi Patris nostri intendit. Scitis, *Venerabiles Patres*, *Bursfeldam* eo tempore, cum *Johannes* noster ex *Clusa* prope *Gandefiam*, consilio *Ottonis Brunswicensis*, primùm in eam veniret, fuisse horribilem abominationem totius *Saxonie*. Unicus enim ex tot in ea adhuc frater latebat, & quidem miserrimè: Præter *vaccam* famelicam non aliud ei sustentaculum: sacra ædes *straminea* erat, *bouum, equorum, vitulorumque stabulum*. (m) Ipse tamen *Johannes Bono* cum Deo saluberrimum reformationis nostræ opus in ea consummavit fideliter & feliciter. Laudate miraculum Altissimi! Quantâ solemnitate postea *Nicolaus Cusa*, S. R. E. Cardinalis, hujus *Reformationis sacram Congregationem* confirmaverit, & post hunc *Pius II.* Dominus Apostolicus, omnes scitis. Cum igitur è sordibus levati simus, meritò scholas nostras optimè constituamus. Si verò *Historia* desit, nihil laudis, nihil emolumenti, aut fundamenti reliqua studia habebunt. Credite mihi, *Patres*, & ad lancem rationis & veritatis singula dicta mea expendite. Ad Dei gloriam & omnium salutem dico, Vobis quod dico: singula etiam, si postulatis, in solemnî Capitulo coram omnibus & singulis explicabo & demonstrabo solidius. Nihil præscribo Vobis, nec prudentiorem seu doctiorem me judico; urgente tamen conscientia, ut fidele *Sacra Congregationis membrum*, hæc animi mei *arcana* Vobis ad dijudicandum propono & expono. Neminem è Vobis unquam puduit, si quando in itinere dubius informari potuit à *subulco*,

(X) 3

vel

(m) Vid. Trithem. chron. Sponheim. ad ann. 1429.

vel *anacula* rugola. Gratias agam puero, si in bivio trepidanti mihi digito monstrer, quò tutò ire possim. Quis igitur hoc meum consilium sperner? *Pietas & doctrina* fecit, ut dextera Domini Ordinem nostrum exaltaverit, eumque admirabilem reddiderit coram universo mundo. At ubi illa, seu hæc docetur & discitur nisi in scholis? quomodo autem illa vel ista sine exemplis, sine *historiis*, vel juniori, vel seniori infundi potest? tantæ virtutes, tanta dignitas, tanta utilitas, & tanta etiam divinitas inest *Historiæ*, quam qui non æstimat, collaudat & discit, omni bestia bestialior erit. Despectis literarum studiis, soli Deo placere desiderans *BENEDICTUS* Pater noster, sanctæ conversationis habitum quæsit. Studia literarum despexit, tanquam sancto ejus proposito inimica, sed *historiam* non despexit; siquidem *S. Gregorius Magnus*, Supremus Pontifex, & Vicarius Christi, dum *vitam* ejus scriberet, nihil planè scripsit, quàm *narrationes historicas*. Et quid Vobis *miracula* sunt, quàm *historia*, seu *relationes rei ita verè gesta*? Si quis apud Græcos & Romanos proverbialiter, vel lepidè & concinnè quid dixisset, subito annotabatur pro notitia, informatione & delectatione posteritatis. Et nos piget acta Antecessorum & Monasteriorum nostrorum, pro usu & instructione posterorum, fideliter conscribere, cum tamen sic ad idem studium excitari possint? Non sufficit, quòd ego statum cœnobii mei sciam, & posteri eum scire volunt ac debent. Quomodo autem id fiat, nisi eum à nobis descriptum aliquando reperiant? Annon socordia, ignorantia, infidelitatis, imò levitatis nos arguent, putantes: nos eum *Sardanapalo* tantum edisse, bibisse, lussisse, & brurali more, præsentia, futura & præterita pari oblivione dimisisse, cum nullum *industria* & *fidei* specimen exstet. Omnia, quæ manū struimus, temporum injuriis pereunt, ut deleatur memoria eorum, & evanescat veluti fumus & umbra. Sola charta durabilis est, & perenni memoriâ digna. Multi opinantur, si grande aliquod saxum, cui *effigies* eorum incisa, sepulcra tegat, sat tutos & munitos esse ab interitu. At quid mihi cum inani ista gloria & vanis sumtibus, quos propter Deum in pauperes erogare malo? Hocne tu pro laude habes, quòd post mortem quilibet rusticus pedibus *effigiem* tuam conspurcat & conculcat, dicens nihil amplius, quàm: *hic jacet Pater Thomas, Prælatus olim!* Ab illo laudaris, ab isto vituperaris, prout hominum affectus sunt, qui *nigrum ab albo* distinguere nesciunt. Si alii facultates monasterii per avaritiam & fraudes, sicque *per fas & nefas*, trecentis &c. florenis augent, magnum se patrâsse gloriantur. Sed quid hoc cum proposito meo? Prælatus præsit & prosit vivis & futuris, piè & justè, secundum Dei mandatum, & conscientiam suam. Oportet enim eum villicationis suæ rationem reddere in districto examine, etiam de ommissis bonis operibus. Coniungite igitur, *Venerabiles Sacræ Congregationis Antistites*, mentes manusque vestras, & ad majorem Dei gloriam, ad salutem, instructionem & delectationem hujus & futuræ ætatis, hoc negotium de conscribendis *chronicis*, seu *annalibus monasticis*,

stici, seridè volvite atque revolvite. Scribite, ipso Deo mandante, pro *generatione altera*, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum. Scribite, quæ audieritis & cognoveritis, quæ Patres vestri narravêre Vobis. Ista non celate filios & posteritatem nostram, ut cognoscat *generatio altera*, ut ponant homines spem suam in Deo, & non obliviscantur operum ejus, sed mandata illius servant in æternum. *Callicrates* sagittâ per latera ictus, postquam cum aliis exportaretur, sese morientem miseratus est, non quod pro Græcia occumberet, sed quia nihil laudabile posteris relinqueret. Ne igitur & Vos obscura mors maneat, præclarum hoc institutum attendite, & scribite Deo & Posteritati. Valere & judicate. Dat. Æcella mea claustrali in festo Fabiani & Sebastiani Martyrum Anno Domini MCCCCLXXXI.

Tricesimus septimus TIDERICUS IV. de *Schönberg*, (n) Vir Nobilis, & *TIDERICUS* Nobilior pietate, doctrinâ, moribus & cunctis virtutibus, eligebatur AD. *CVS* IV. MCCCCLXXXI. fecit postea, cum consensu Capituli, Coadjutorem Consangvineum suum, (o) ex eadem familia, *Johannem*. Memoria illius est & erit in benedictione. Obiit AD. MCCCXCII. Cizæ, ibique sepultus est anno Pontificatus sui XI. Ego sic de Eo.

Mons cecidit! pulcher mons: heu pons, fonsq; salutis

Numburgi cecidit! frons mihi tristis. Ita:

Pulcher mons cecidit: Valles defflete ruinam;

Majoris casus nuncius ille mali.

Totus pulcher erat grandis mons ille Sionis,
totus at uno ictu, prohi dolor! ecce, cadit.

Pulcher mons, Schönberg, fortunatissime Præsul,
quò nunc æternum cantica sancta canis.

Hunc pulcrum montem pia gens venerabitur omnis;
gaudium enim nostrum delitiamque fuit.

Alius sic:

C. H.

Omnes Tidrici nostri rexere decenter,
hoc igitur nomen cœlitus omen habet.

Ast omnes inter Quartus præstantior; Ille
Mons formosus erat, totus amœnus erat.

G. D.

Tricesimus octavus JOHANNES hujus nominis III. de *Schönberg*, electus *JOHANNES* III. AD. MCCCXCII. O Deus serva nobis, quem dedisti, bonum & fidelem servum tuum, & libera eum ab omni malo nunc & in æternum, Amen.

JODOCUS

(n) De Illustri Gente *Schönberg*. vid. Paul. Mart. Sagittar., *Ecclesiast. Altenburgi in Misnia*, splendorem familiæ hujus *Schönbergicæ*: de *Tidrico* autem nostro Lang. l. c. p. 874. & D. Sagittar. l. c. §. 37. seq. Breviter Bucelin. l. c. p. 42. in jure Canonico fuit veratissimus, rigidus justitiæ cultor, disciplinæ ecclesiasticæ zelator, & œconomus felix. (o) Ex fratre nepotem Lang. l. c. p. 883.

JODOCUS TRUTVETTER (p)

R. D.

TIDERICO HÖPFFINGK, DECANO

S. Mariæ IN YSENAC,

Salutem in Domino perpetuam.

Reddet Reverentiæ Vestræ *Johannes Pfister*, Vicarius Ecclesiæ vestræ, *chronicon* Episcoporum *Nuenburgensium*, quod non solum bis attentè perlegi, sed etiam per adolescentulum meum describi curavi. Placet & mihi, & omnibus, qui apud me viderunt. Paucis enim multa dixit Autor, & cum à nullo, me sciente, hæc glacies adhuc fracta sit, laudem promerebit & gratiam apud Antistitem suum, qui hoc genus scribendi semper fecit magni. Ego quidem aliis studiis insudo, cum tamen *Historia* profit & delectet, amo & colo illam, omnesque eos, qui eam ab interitu servant, optans, ut etiam nostri homines, qui possunt, & in quorum manibus vetustiores membranæ sunt, de reliquis Ecclesiis in nostra patria simile quid tentent. Messis quidem magna, sed ubi sunt operarii? Amicus noster *Johannes* otium & commodam habet occasionem hujusmodi res conscribendi. Bene igitur, quod horas otiosas in talibus occupationibus consumat, ab omni otio mundano totus alienus. Frater Reverentiæ Vestræ apud nos pietati & doctrinæ studet, in omnibus laudandus, quod certò mini credat velim. Sed nunc Vicariam expetit in *Ortruf*. Juvabo eum, quocunque modo potero. Interea commendo Reverentiam Vestram gratiæ Dei. O. P. M. *Erphortia* die S. Gregorii Anno Incarnationis Dominicæ MCCCCXCVI.

(p) Si scisse velis, quis fuerit Jodocus iste, evolvas velim *Annal. meorum Isenacens.* s. 136.

CUN-

CUNRADI EVERMOT.

ABBEY OF ALDENBORG.

CHRONICON

EPISCOPORUM

ALDENBORGENSIIUM

Chronicon Aldenborgensium

ALFREDUS REX ANGLORUM

MCCCLXXII

CUNRADI EVERMOT,
PRESBYTERI RAZEBURGICI,
CHRONICON
EPISCOPORUM
ALDENBORGENSIIUM

IN WAGRIA,

notulis illustratum & editum

CHRISTIANO FRANCISCO PAULLINI.

ANNO

M. DC. XCVII.

(Y)

L.E.

L. B.

S. P. D.

S Inihil in historia purâ & illustri brevitâ dulcius est, docente Cicerone in *Bruto*, *Evermotius* utiq; gratias laudesq; merebitur publicas, Præfulum *Altenburgensium* vitas succinctè enarrans. Diu latuit *Conradus* iste squalore obductus in schedis Avi mei materni M. *Francisci Uranii*, Ecclesiastis in burgo crucis ad ripam Vierræ, Viri piè docti & Antiquitatum Germaniæ amantissimi. Sed nunc prodeat, fortunamq; suam, si quâ dignus sit, reverenter habeat. Est & hoc, iudice *Reinero Reineccio*, in præloquo suo ad *Ditmarum Merseburgicum*, cum utilitatis fructu conjunctum haud pœnitendo, profecta ab aliorum industria id genus monumenta, si fortè lateant, proferre in lucem, quemque inde contraxere situm, conveniente limâ detergere atque expolire. De autore codicilli non est, quòd specialiora à me expectes. Hoc unum scio, in agro *Lyneburgico* natum & educatum, fuisse Virum doctum ac religiosum, & vixisse adhuc circa AC. MDLXI. Ceterum vale feliciter! Isenaci d. XXVII. Aug. annò MDCXCVII.

S Emper amas fracidis Veterum impallescere chartis,
testis erit facti *Wagria* vasta tui.
Nomen inauditum fuit hætenus *Everemoti*,
ast tua penna *Virum* fecit in orbe novum.
Faustæ quisquiliæ! felices denique sordes!
hunc quæ thesaurum posteritatis habent.
Præsulibus dum das *Altenburgensibus* ævum,
ipse Tibi vitam sic sine morte dabis.

Quod spondet amicus Amico
Jacob van Dören, JC.
CHRO.

CHRONICON EPISCOPORUM ALDENBORGENSIIUM.

† † †

INter omnes gentes Septentrionales nulla unquam fuit durioris cervicis, & in cultu suo idololatræ contumacior, quàm Slavica. Aliquot abhinc seculis, solius Dei gratiâ, (cujus nomen in secula benedictum!) verbum ejus passim per Germaniam & alias nationes prædicatum fuerat, Stormaros etiam & Holzatos misericordia Domini per *Karulum*, Excellentissimum Regem, ad fidem tractos illuminaverat, isti tantum Dæmonum cultores aures & oculos suos pertinaciter occludebant, satanico suo servitio constanter addicti. Irrepserat quidem *Karuli* tempore tenuis & obscurus radius cœlestis luminis in *Wagriam*; at extincto Rege, & ille extinctus est, ut Slavi ultra CCC. adhuc annos, à tempore illucescentis Evangelii, sine Deo, sine gratia, sine ulla spe salutis in tenebris manserint. Quot milliones animarum Sanctissimi Viri, & Septentrionis Apostoli gloriosissimi, *Ansgarius*, *Rimbertus*, & multi alii, doctrinâ & miraculis ad veram fidem perduxerunt, qui sanè in Slavia etiam non fuerint otiosi. At nihil prorsus efficiebant apud obstinatos inimicos Dei. Uti igitur Deus ex ineffabili misericordia ad conversionem Saxonum *Karulum* excitabat; ita ad instruendos & salvandos Slavos *Ottonem* animavit motu plus quàm heroico & planè divino. Sicut verò ille sine gladio duram gentem emollire non poterat: ita huic sine ense non dabatur progressus. (a) Quot labores, pericula, molestias, exercitus, sumtus uterque impendit & consumpsit pro salute errantium animarum, ut certè nec Saxonia nec Slavia sanctissimis Imperatoribus dignas unquam rependerit gratias. Justum & pium foret, imagines utriusque in omnibus facellis, claustris & templis, ad perpetuam rei memoriam, suspendere, ut populus quotidie ad preces & suspiria pro salute eorum æterna stimuletur. Omnia enim Deus per tantos effecit Heroës. Omnis eorum intentio, unicum votum, omniumque præliorum primarius

indoles Slavica gentis,

Caroli M. & Ottonis I. zelus,

(Y) 2 finis

(a) nisi Ottonis gladius formidabilior fuisset, quàm divinæ ultionis censura, non tam citò cervicibus inclinassent, Kranz. L. III. Metrop. c. 30. idem Ad. Brem. L. II. c. 14. est omnium Septentrionalium nationum domitor.

finis lucrum erat animarum. Ideo gratissimi Reges solum Deum heredem instituebant, reddentes ei, quas tanto sudore acquiraverant, provincias. Recte igitur uterque re & nomine dicitur *Magnus*. Sit memoria eorum in benedictione sempiterna. Ut autem porro cuncta honeste, decenter & religiose procederent, & nullibi aliquid saluti hominum deesset, oves ad ovile reductas certis Pastoribus commisit *Otto*, & in variis terris sex fundavit Episcopatus, qui sunt:

Episcopatus
ab hoc sum-
mati,

I. *Havelbergensis*, fundatus annò DCCCCXLVI. cuius primus Pastor & Provisor erat *Udo*, seu *Dudo*,

II. *Aldenbergensis* - - - DCCCCCLII (DCCCCXLVIII) - - - *Mako*,

III. *Brandenburgensis* - - DCCCCCLX. - - - *Detmarus*,

IV. *Merseburgensis* } - - - *Bozo*,

V. *Misnensis* } DCCCCCLXVIII. (b) - - - *Borkhart*.

VI. *Cizensis*, seu *Numburgensis* } (c) - - - *Hugo*.

Archi-Epi-
scopatus
Magdeb.

Ut autem major firmitas & tutior in Episcopis ordinandis esset opportunitas, Archi-Episcopatum quendam, ad quem negotia & controversias suas, si quæ exortæ fuerint, quasi ad caput referre valeant, eis constitui & præponi communi deliberatione in S. Synodo Ravennensi anno DCCCCCLXVIII. statuit. Erexit igitur eam in confinio Saxonum Slavorumq; supra ripam fluminis *Albiæ* in *Magdeburg* in honorem Dei & S. *Mauricii*, eique totam *Slaviam*, & prænominatos Episcopatus, excepto tamen *Aldenbergensi*, quem Archi-Episcopo *Hammaburgensi* reservabat, ut viciniore pio zelo subjecit. (d) Et licet *Brandenburgensis* & *Havelbergensis* antea *Moguntino* Archi-Episco-

(b) alii habent 969. (c) *Paul. Lang.* in *chron. Citz.* circa init. p. 755. edit. *Pistorian.* putat, *Misnensem*, *Mersburgensem*, *Cizensem*, & *Havelbergensem* Episcopatus uno eodemq; annò (968.) iudict. XI. Regni *Otonis I.* XXXIII. Imperii autem VI. fundatos, & à *Joanne XIII.* confirmatos, eodemque anno ipso natali Domini dictos Præsules quatuor per *Adelbertum*, Monachum *Trevirensis* S. *Maximini*, tunc Archi-Episcopum *Magdeburgensem*, anno ordinationis suæ secundo, simul consecratos fuisse. Consentit *Göbel.* *Persona Cosmodr.* æt. VI. c. 48. modò quòd annum regni *Otonis XXIV.* imperii IX. habeat, iniquos: ceteri duo, qui his additi erant, sunt *Brandenburg.* (*Ditmar.*) & *Posnanienfis* (*Jordanus*) prius consecrati. De *Misnensi*, *Merseburg.* & *Cizensi* idem asserit *Ditmar.* L. II. *chron.* p. 29. *Havelbergensem* verò prius consecratum dicens. Idem autem *Ditmar.* l. c. *Adelbertum* anno 970. XV. Kal. Nov. Apostolicâ autoritate promotum ait. Quod si ita sit, ipseque (secundum *Lang.*) laudatos Præsules anno ordinationis secundo simul consecravit, exurgeret annus 972. (d) Ad *Brem.* L. II. c. 7. & ex eo *Helmold.* L. I. c. 11. cum *Crummedyk.* in init. *chr.* *Lubecensem* quinq; suffraganeos *Magdeburgensi* dat, *Mersburg.* *Citz.*, *Misnens.*, *Brandenburg.* & *Havelberg.* eundem numerum habet *Kranz.* L. II. *Vandal.* c. 30. at L. IV. *Sax.* c. 14. recenset sex, addens cum *Göbel.* l. c. ex *Ditmaro* *Posnaniensem*, seu *Potensensem*. Quia sitio *Lubecensem* translatus, non enunciat; id tamen pro comperto habet, *Lubecensem* è *Polonia* in ditionem *Brandenburg.* esse translatum. Voluit equidem *Otto I.* Ecclesiam *Aldenburg.* *Magdeburgensi*, ob gentis cognationem, submittere, sed *Adelagus Hammaburg.* suam esse maluit, quòd terminus Ecclesiæ suæ antiquis *Imp.* privilegiis circumscriptus foret. *Kranz.* & *Helmold.* l. c.

Episcopo subditi fuerint, tunc tamen, iussu Imperatoris, à vinculo obedientie istius absoluti fidem & obsequium *Magdeburgensi* promiserunt. (e) Vitis igitur & conversis partim Slavis, (f) rebusque Imperii alibi iuste & rite dispositis, cultum divinum Otto maximè gestiebat instituere & ulterius promovere in Wagria, ejecto abominabili dæmonum cultu, cui omnis terra pertinaciter hæcenus adhælerat. Placuit Principi Maximo, tum ob loci commoditatem, & portum, qui ibi erat navigabilis, nec non propter jucunditatem, salubritatem, tetra minus totius Slaviæ & caput gentis *Starigardia*, (sic incolæ vocant, Saxones *Aldenborgum*, seu Oldenburgum, Dani *Brandeburg*), ut sedem ibi formaret Episcopalem, & cathedram strueret in honorem Dei & S. Joannis Baptistæ, præfidente Ecclesiæ Hammaburgensi & Bremenfi *Adaldago*, sancto Viro. Dives urbs erat & ampla, cives animosi & bellicosi, & habitaculum ibi Principum Slavorum. Wagriorum enim, Obotritorum, Kyssinorum, Polaborum, (g) aliorumque longius diffitorum populorum Domini ut potentes, sic feroces, propter latissimas terras, quæ sub jugo eorum erant, palatia inibi multis annis habuere. Ex hac civitate perpetuò excursantes, contra Danos & Saxones, qui ab hoc & isto latere vicini erant, pro superstitione & libertate sua præliabantur, (h) seu iadicta iis ab eisdem bella furiosè propellebant, ad cædes & rapinas nati. Molliores autem postea per victoriam Ottonis facti, magna eorum pars, abjectis idolis suis, veram fidem amplectebatur, exstructis ubique non tantum templis, claustris & oratoriis, sed etiam oppidis & villis, ut planè formosiores acquireret faciem Wagria à Dei vero cultu. (i) Maximus autem, ditissimus & latissimus Episcopatus hic *Aldenborgensis*. Subdidit enim Otto primo Pastori *Marken* totam Wagriam, (k) cum omni Obotritorum (l) terra, à terminis Holzatorum usque ad fluvium Panym & urbem Demmyn, nec non usque ad civitatem *Heidibium*. Sic enim veteres vocabant *Slesevvich*. Non est in vicinia amplior parochia, quàm nostra olim fuit. Genuit illa tres alias magnas Dioceses, *Slesevvichensem*, *cujus parit alias* primus Pastor erat *Haroldus*, (m) *Razeborgensem*, ubi primò docuit *Aristo* *Dioceses*,
(Y) 3 *Hiero-*

(e) conf. narratio foundationis Eccles. Magdeburg. à Meibom. annal. Wittek. annex. p. 112.
(f) vid. Helmold. l. I. c. 9. (g) Wagrii hodie sunt Lubecenses & Aldenburgerenses, Obotriti Meklenburgerenses & Sveriacenses, Kyssini Gutzovienenses & Gryphisvaldenenses, Polabi Ratzeburgerenses, (h) Helmold. l. I. c. 12. (i) Idem l. c. (k) VVagria tunc omnis iste tractus erat, qui inter Travam, Svalam & Suentinam amplex, deinde à septentrione & oriente mari Baltico Lubecam usque concluditur: quæ terra nostrâ ætate magnam Hollaricæ partem constituit. Nam Lubecam, Segebergum, Oldeslâam, Plônâam, Nieftadium, Lütkenburgum & Altenburgum complexus est. Bangerr. in not. ad Helmold. l. I. c. 12. p. 34.
(l) in MS. erat Oberitt, (m) Ad. Bremen. l. II. c. 2. p. 42.

Hierosolymitanus, & *Mekeleborgensem*, cui primum præficiebatur *Joannes*, monachus Scotus, Ordinis S. Benedicti, dans unicuique largissimam dotem. Ut verò liberalissimus Rex omnis gratiæ & beneficentiæ cumulos in *Aldenborgensem* Ecclesiam, ejusque Antistites, transfudisse videbatur: (n) ita hi vicissim erga Principes, seu Regulos in Slavia, & populum eorum benigni semper extiterunt. Dabatur iis, ut darent aliis, sicque facilius ad gremium Ecclesiæ traherentur. (o) Durissima enim gens solâ prædicatione flecti non potuit. Necessum igitur erat, ut præmiis subinde allicerentur obstinatissimi animi.

I. MARKO.

Primus igitur Pastor, seu Pontifex *Aldenborgensium* & simul *Slesvichensium* erat *Marko*, (p) Vir humilis, devotus & zelo fervens. Hic vineam suam in nomine Domini ingressus plantavit, rigavit, conquistavit operarios undique, & DEI benignitate etiam invenit, paucos licet, tamen strenuos, non cessans, donec spinæ producerent uvas. Omnem populum amplissimæ suæ provisioni in animam commissum usque ad urbem *Demmy* ipse baptizavit, docuit, monuit, & nutantes in fide fideliter confortavit. Nullus dies, nulla abiit hora, quâ non aliquid Deo lucratus esset. Si ergo gravissimum & laboriosissimum ejus officium inter incultas hæc gentes rectius expendas, facile judicabis, qualis & quantus fuerit ille. Quamdiu autem sederit, aut quò annò obierit, tacentibus annalibus ignoratur.

II. EGE-
VVAR-
DVS.

Secutus eum est *EGEWARDVS*, (q) consecratus à S. *Adalago* Hammaburgensi, in conversione reliquorum Slavorum valde etiam industrius. (r) Omnes tulit labores, molestias, æstus & frigora. Bene tamen, quòd nunc floruerit Christiana religio, Deo benedicente, in *Wagria* omni ex voto. Edificabantur certatim à *Wagriis*, *Obotritis*, & *Kyssinis* templa & monasteria, vocabantur undique & fovebantur Presbyteri, monachi cum Sanctimonialibus, & dabantur iis nutrimenta sufficientissima in terra hac nostra nunc benedicta. Omnes villæ & anguli resonabant hymnos & laudes DEI, ut piissimus *Otto* Imp. de super exultâsse Deumque in cœlis glorificâsse dicatur. Adeò crescebat indies religio, & omnia succedebant prosperè. Ac nisi ob intolerabiles vexationes & importunitates secularium, (qui deglubere, non tondere volebant

(n) Dabatur enim Pontifici annum de omni *Wagriorum*, seu *Obotritorum*, (i.e. *Lubecensium*, *Altenburg*, *Mecklenburg*, *Sverinensium*) terra tributum, quod pro decima imputabatur, de quolibet aratro mensura grani, & XL. resticuli lini, & XII. nummi puri argenti. Adhæc unus nummus pretium colligentis: & præterea multa alia. *Helmold*. l.c. *Kranz*. L. II. *Vandal*. c. 32. (o) *Helmold*. L. I. c. 12. (p) *Marcus*, non autem accessit anno 970. ut *Bucelin*. scribit *German. sacr.* P. I. p. 55. a. (q) *Egwardus*, *Eguardus*, *Egardus*, *Edvvardus*, *Eduardus*, etiam *Evagrius*, qui primus Episcopus est *Adamo* *Brem.* L. II. c. 8. & 17. (r) Virum strenuum & Deo deditum oportuit esse, qui tam grandem Dei vineam acceperit excolendam. *Kranz*. L. III. *Metr.* c. 30.

lebant oves,) levis alioquin gens & lubrica ad defectionem permota fuisset, (f) quousque adhuc progredi potuissent Episcopi nostri? sub hoc *Egervardo* Sleswichenſis Ecclesia à nostra avulsa est, proprium sibi præponens Pontificem *Haraldum*, non sine damno *Aldenborgensis*, seu reditus, vel animas spectes. (t)

Successit *WAGO*, (u) Vir primarius, (w) vixitq; inter Slavos pri- III. *WAGO*. mum satis tranquillè & feliciter. Soror ei erat valde formosa & pudica, quam *Regulus Obotritorum Billugus* mirum in modum deperibat, & *Wagonem* summo perè sæpius rogabat, ut daret eam sibi in conjugium. *Wago* rem hanc familiaribus suis exponit, qui, intuitu vitæ morumque *Billugi*, tantum non omnes dissuadebant, clamantes publicè: quid sibi velit rusticus iste & malè moratus homo cum lepida & honesta virgine? sibi similem quærat ille. Quæ res multum offendit *Billugum*, iram tamen compressit. Cum verò unicè diligeret puellam, precibus tamdiu fatigavit Episcopum, donec consentiret. Peperit illa postea *Hodikam*. Quam elegantem virgunculam *Wago* bene erudiri jussit in scholis, & cum consensu Patris, etiam ante annos discretionis, in Abbatissam promovit in monasterio *Micklenborch*. Audiens hoc frater ejus *Mizela* frenduit, Patrique suo temeritatem crebrius exprobravit, quòd contra mores patrios non tantum ex Alemannia duxerit conjugem, sed quoque filiam suam votis ligasset monasticis. Quid alii hac de re judicarent, turpe esse dictu. Callidè tamen odium suum in Christianos dissimulabat. *Billugus* assidue filii sermone valde commotus & perturbatus clanculum meditari cœpit, quomodo *Hodikam* ex monasterio surriperet, & conjugem suam repudiaret. (x) Sed cum Episcopus magnâ polleret auctoritate apud omnes, multosque potentes amicos inter Saxones haberet, rem hanc in commodius tempus distulit, satis gnarus, nec conjugem pelli, nec res Ecclesiasticas turbari, seu tolli posse sine publico tumultu & manifesto periculo. Vultum igitur leoninum in vulpinum commutavit. Venerat *Wago* publici negotii causâ in *Micklenborch*, eoque accessit *Billugus* cum nobilibus & ministerialibus aliquot. Ibi prolixè petiit ab Episcopo, ne Obotriti posthac tributum Pontificale (y) amplius solverent, quin potius ex speciali gratia permetteret, ut ipse id colligeret pro meliori sustentatione.

(f) Principes inculcat idem l. c. nescientes modum in imponendis tributis, (t) Sub Adalago, Archi-Episcopo Hamburg., ab Otrone M. tres in Cimbria Episcopatus circa ann. 946. sunt fundati, & Metropoli Hamburg. subiecti, Slesvicensis scilicet, Ripensis, & Aarupensis, quorum illi Haraldum, isti Liefdagum, huic Reginbrandum præfecit, Vid. Möller Itag. ad hist. Cherſon. Cimbric. P. II. p. 66. & Sexennio post circa ann. 952. abs Otrone M. Aldenburgerſis erectus est. (u) Wago, (vv) nobilis, Kranz. L. II. Vandal. c. 38. militari non infimo genere natus L. III. Metr. c. 38. (x) Mislaus sororem suam Hodekam è cœnobio extractam Bolislao Pomerano incestissimo sociavit conjugio, Chr. Slav. L. I. c. 15. (y) quo de vid. not. m. ad præloquium chron. hujus c. f.

sustentatione & educatione *Hodika* filia suae: se contra offerre villas, quas voluerit ipse, in omnibus Obotritorum urbibus, iis solum exceptis, quas Rex antea Episcopo contulerat. *Wago*, uti erat simplex & rectus, nihil doli subesse autumans facile consensit, & permutationi huic subscripsi, rediens postea ad *Wagrios* suos. Cum verò *Billugus* unà cum filio suo *Mizela* reditus ab Episcopo sibi traditos vastaret, distraheret, abalienaret, & nimis insolenter in omnibus cum singulis ageret, privando colonos equis, vaccis, ovibus, & aliis, acutiùs demum cernere cœpit Pontifex. Veniens igitur in terram Obotritorum, cuncta secundum ordinem examinando percepit non sine lacrimis civium. Monuit igitur *Billugum* amicè & humaniter, ut ab iniquis istis ausibus in posterum desisteret, colonosque in possessionibus suis quietos relinqueret: peccasse eum contra leges divinas & civiles gravissimè, nec effugere posse summam Regis indignationem pœnamque, nisi resipiscat ociùs. *Billugus* omnia pertinaciter negabat, culpam rejiciens in alios. Credidit loquacitati ejus *Wago*. Ille verò atrocius perrexit, peccata peccatis cumulans, cum omnimoda devastatione prædiorum villarumque Episcopi, etiam uxoris suae malitiosa desertione. Omni enim dolo vexabat eam, donec injuriarum pertæsa ad fratrem *Wagonem* secederet. Inde omnium malorum scaturigo. Vergebat Ecclesia paulatim ad occasum suum. Magnus *Otto* abierat, reliqui *Ottonos* gravibus bellis immersti, manus auxiliatrices afferre non poterant. Sic spes omnis in angusto, & fluctuans nostra navicula sine Rectore in vastissimo pelago omnium procellarum spoliū erat. Bone Deus, quantæ molis fuerat Ecclesiam plantasse in *Wagria*, eamque altius aliquantò provehere. Nunc in pejus ruunt omnia retròque sublapsa feruntur. (z) In luctu igitur finit vitam suam Episcopus omni laude semper condecorandus. (a)

IV. EZICO. Conscendit post eum cathedram *EZICO*, Vir Venerabilis & grandævus, (b) consecratur ab *Adaldago* Hammaburgensi. Et usque huc Slavi manserunt in fide & pace, etiam sub tributo, imperantibus Christianis Principibus *Mizela*, *Naccon* & *Sederich*. Ubique facella, oratoria & templa constructa, ampla etiam monasteria condita, vigente, Dei gratiâ, cultu ejus per totam Provinciam. (c) Verum sub hoc Præsule ruptum est non ipsius, sed barbarorum culpâ. *Mistavvoi* enim, Princeps bellicosus,

(z) Sequitur noster καὶ ὁ πόδας chron. Slav. L. I. c. 14. quod totum exscripsit Kranz. L. II. Vandal. c. 38. & L. III. Metr. c. 38. (a) Vir totus religiosus, Chron. Lubecens. cit. (b) Vir Venerabilis valde & devotus, id. chr. (c) Slavia in duos deviginti pagos partita erat, qui omnes præter tres ad fidem Christi conversi sunt, Helmold. L. I. chron. Slav. c. 14. Ad. Brem. L. II. c. 18. Kranz. L. III. Metr. c. 41.

bellicosus, magnos faciebat motus, (d) irritatus tamen ab iis, qui volebant esse christiani. (e)

Vastatâ nunc Ecclesiâ cum universa Wagria, & *Exicone* præ luctu & mœ-^{v. FOLCK-}rore defuncto, omnia sursum deorsumolvebantur. Misit tamen Deus ^{WARDVS.} fidelem servum *FOLCKWARDUM*, (f) qui verò præter lacrimas & suspiria nil dare potuit amplius. Fluctus trudebat fluctum & motus motum. Cuique diei, imò horæ recens sua afflictio erat, volente ita Deo. Interim res Christianorum miserrimè peribant. *Mistavoi* cum sociis suis ignem & ferrum minabatur, quis poterat resistere? Ob tributa nimis severè exacta sanctum Christianismi nomen ferè extinctum, certè exosum & maledictum erat. Quæ poterat *Folckwardus*, egit, monendo, rogando, obsecrando per Deum & omnes sanctos, ut modestius & mitius agerent. Deum certò ulturum, si quæ injustè facta forent. Verùm cum nihil proficeret, rebus magis magisque perturbatis & conclamatis, coactus est abire in Norwagiam, quod etiam iusserat *Libentius* Hammaburgensis. Laudandus hîc zelus ejus & sanctus labor, non sine multorum æterna salute. (g) Veteris tamen ovilis assidue memor, diu noctûque orabat. Reversus tandem ad idem, cum in pejori, quàm reliquerat, statu cerneret, majori dolore excruciat, accedente gravi morbo, ibidem expiravit. Preces ejus quotidianæ fuerunt:

Misericors Domine. Ex justo quidem iudicio abstulisti, quam ex gratia plantaveras, Ecclesiam, sanguine tuo pretioso redemptam. Sed respice nos miseros & miserere tandem nostri propter nomen tuum in secula benedictum. Sic cantabimus Tibi canticum novum hic & in æternum.

Suffectus ei est *RIMBERTUS*, (h) bonus Pastor, sed sine ovibus. ^{VI. RIM-}Voluit quidem dispersas congregare, & munere suo fungi, verùm obstante ^{BERTVS.} crudelitate hominum nihil potuit. Commendans ergo vias suas Domino, in spe & silentio, ut potuit, vixit.

(Z) Pedum

(d) Loc. jam cit. (e) Tunc (mortuo Ottone M.) Slavi à christianis iudiciis plusjusto compressi, excusso tandem iugo servitutis, libertatem suam armis defendere sunt coacti. Principes autem Winulorum erant *Mizzidrog* & *Mistrovvoi*, quorum ductu seditio inflammata est. His ergo ducibus Slavi rebellantes, totam primò Nordalbingiam ferro & igne depopulati sunt. Deinde reliquam peragantes Slaviam, omnes Ecclesias incendunt, & ad solum usque diruerunt. Sacerdotes autem reliquosque Ecclesiarum Ministros variis enecantes suppliciis, nullum trans Albiam christianitatis vestigium reliquerunt. Apud Hammaburg eo tempore ac deinceps multi ex clero & civibus in captivitatē ducti sunt, plures etiam interfecti propter odium Christianitatis. Add. *Helmold*, L. I. c. 16. & *chron. cit. Lubec.* (f) *Kranzio* est vir Dei zelum præferens, L. III. *Metr.* c. 43. Vir magnæ perfectionis, *Lubec. chron. dist.* (g) Vid. *Adam. Brem.* L. II. c. 32. (h) *Rombertus*, *Rombertus*, *Reimbartus* & *Reginbertus*, *Helmold*, L. I. c. 17. *Adam. Brem.* l. c.

VII. BEN-
NO.

Pedum nunc traditur *BENNONI*, Sancto Viro & prudenti, (i) ex choro Ecclesie Hammaburgensis assumpto. (k) Hic ingenti Dei gratia fretus instaurare cupiebat Ecclesiam dirutam, inque ea collapsam & extinctum prorsus Dei cultum. Cum vero omnes possessiones, ab *Ottone* & aliis fidelibus Christianis sibi & Fratribus suis ex pia eleemosyna liberaliter olim tradita, in manus secularium pervenissent, ut nihil inde subsidii sperare liceret, quisque enim profanus alienum pro suo reputabat, totam rem iustam querelam exposuit Duci Saxonum *Bernarto*, quod scilicet *Wagri*, *Obotriti*, & reliqua Slavorum gens, subtractis omnibus Ecclesie facultatibus, sacra stipendia dare reniterentur, nihilque adeo superesset, unde cum suis vivere posset. Convocati Principes de iniquis tributis & nimis exactionibus mestissimam voce conquerentes inopiam & impossibilitatem suam ostendunt plenius. Monuit tamen *Bernartus*, ut saltem ex qualibet domo, seu exigua vel eximia fuerit, in universa Obotritorum provincia duo nummi pro sustentatione Cleri posthac solverentur, idque multis precibus vix tandem obtinuit. Interim *Bozov* (l) & *Nezenna* (m) cum reliquis possessionibus, sed in *Wagria* saltem, *Bennoni* pro victu & amictu redditae sunt. Promiserant quidem Slavi coram facie Regis omnia cetera, ad Episcopum pertinentia, fideliter restituere, sed mera verba dabant & plus nihil. *Bernartus* etiam, turpissimum avaritiae mancipium, Slavos tot & tantis tributis quotidie emungebat & exhaurebat, ut Dei, religionis, Sacerdotum penitus obliviscerentur. Impiae istae exactiones primaria causa sunt, quod florentissima olim & ferventissima religio in *Wagria* extincta sit. Sapienter Apostolus (n) avaritiam omnis mali radicem vocat. Cum itaque scopum pie sibi praefixum, ob res publicas & privatas maxime turbatas & attritas, contingere, aut cum Fratribus suis in antiqua Sede subsistere non posset *Benno*, mœoris plenus ad *Barevvardum* Hilleshemiensem se contulit, qui benigne excepit hospitem & exulem, de bonis Ecclesie suae omnia necessaria ei suppeditans. Fundaverat S. Praesul monasterium quoddam in honorem & memoriam S. Archangeli *Michaëlis* pro monachis Benedictinis in septentrionali urbis suae parte. Cum igitur dedicationis festum solenniter indictum esset, rogatur

(i) Magnae devotionis, Helmold, lib. cit. c. 18. Christi confessor Id. J. c. Kranz, L. II, v. 43. vir egregius & magnae sanctitatis cum industria, L. III. Chetr. c. 51, homo prudens & magnae industriae, chr. Lubec. cit. (k) Bucelin in annal. German. ad ann. 1067. vocat monachum Hildesianum, (l) de hac villa legi merentur notae Bangeri ad L. I. chron. Slav. c. 14. p. 44. B. (m) quae villa est ad *Trayam* sita, non procul à *Pronstorp*, hodie *Quissow* dicta, (n) I. Tim. VI. 10.

rogatur *Benno*, ut sinistram Ecclesiæ latus dedicaret. Quod ille cum gaudio facturus, licet valetudinarius, ad sacrum se accingit actum, verum immensa multitudo populi, partim ex devotione, & sub spe obrinendarum indulgentiarum, partim quoque ex novitate & cupiditate peregrinum visendi Episcopum, turmatim accurrens, sanctum Virum adeo compressit, ut paulo post diem obiret supremum. Jacet in septentrionali ejusdem monasterii Ecclesiæ latere. (o)

Substituitur ergo *MEIGNERUS*, (p) consecratus à *Libentio* Ham-^{VIII. MEIG-}maburgensi, hujus nominis secundo. Quamdiu præfuerit, nescio. (q) ^{NERVS.}Hoc certum est, quod fidem & diligentiam suam in restauratione Ecclesiæ vastatæ pro omnibus viribus suis constanter impenderit, sed durantibus tributorum & vectigalium gravissimis gravaminibus frustra actum est, quicquid ab eo factum est. (r) Eos autem, qui in fide catholica permanserant, confortavit in Domino verbis & literis. Adeo sordida Saxonum avaritia maximum Evangelii cursum ex permissione divina per plurimos annos sufflaminavit. (s)

Intrat post eum miserrimam Ecclesiam *ABELINUS*, sed eodem ^{IX. ABEL-}cum successu, inque pari rerum statu. Exiguas Wagriæ res quadante-^{NVS.}nus hinc & inde sustinere, res tunc erat difficilima, ampliare eas, ob pertinaciam populi, prorsus impossibile. (t) Spes tamen nunc melior quam antea aluit mortalium pectora, *Godescalco* cultum divinum strenue promovente. (u)

Vocatur nunc *EYZO*, monachus Ordinis S. Benedicti. Restaura-^{X. EYZO.}tus hactenus fuerat sanctus Dei cultus indefessæ operæ & piæ munificentia Sancti *Godescalci*, ut cuncta procederent ex voto. Sed non diuturnam erat hoc gaudium à Deo nobis factum. Filii enim Belial, ex justo Dei judicio, pium zelosumque Virum unâ cum sacerdote *Ebbone*, & multis aliis, tam clericis, quam laicis, propter fidem catholicam quam magno zelo propugnauerat, in urbe *Lenzen* ad ipsum altare, inter devotissimas preces, crudeliter occiderunt. (w) Nec hinc substitit furor & ferocia barbarorum, sed per totam Provinciam magno impetu diffusa, omnes Dei confessores pecudum more sine discrimine trucidavit. *Adalbertus* Hammaburgensis magnâ potentiâ & gratiâ apud *Henricum* Imperatorem & Romanum Pontificem *Leonem* fulgens, cujus Legatus erat,

(Z) 2

sorte

(o) Conf. chron. Lubec. cit. Helmold. l. d. Kranz. l. II. Vandal. c. 43. & l. III. Merr. c. 51. nec non Reuteli Hilleshem. in vit. Bervardi, (p) Meinerus, Meinherus, Meinherius, Meynhartus, Meinardus, Reinherus, (q) Kranz. l. c. c. 44. Præsulatum ejus brevem conjicit, (r) Id. l. IV. Merr. c. 17. (s) chron. Slav. l. I. c. 19. (t) Kranz. loc. jam cit. (u) Id. lib. cit. c. 39. Helmold. l. I. chron. c. 20. (vv) Vix omni ævo memorabilis, chron. Slav. l. I. c. 19.

sorte autem suâ & venerabili dignitate parum contentus, titulum & potestatem *Patriarchæ* ex arrogantia affectabat, volens sibi subditos habere duodecim Episcopatus. (x) Effecit igitur lenociniis suis, ut magna, ampla & opulenta Diocesis nostra in tres alias divideretur, in *Aldenborgensem*, (nunc Lubecensis dicitur,) *Razeborgensem*, & *Meklinborgensem*, (Sverinensem postea) quod non est laudabile. (y) Filiae enim devorârunt matrem suam. Facilis erat omnibus & liberalis, idè multi ob fidem pulsi quotidie ad eum, ceu ad asylum suum, festinantes, largiter alebantur. Inter multos erat *Eyzo* noster, quem in sedem *Abelini* reposuit, *Joannem* Scotum verò, qui adjutus à *Godscalco* multa millia hominum è tenebris ad lucem veritatis perduxerat, Episcopum fecit in *Meklinborg*, *Aristonem* verò exulem Hierosolymitanum in *Razinborg*. Sed in hoc publico Slavorum tumultu, qui cum sue ad volutabrum suum, veteranus iste *Joannes* gloriosè martyrisatus est. (z) O quàm pretiosa mors iusti in oculis Domini! Hoc me cruciat, quòd maledictus populus sanctissimum caput ejus diabolico suo Numini *Radegasto* (a) immolaverit in idololatrica civitate *Rethra*. (b) Sic omnes ad gentilitium relapsi, nec Deum aut sanctos ejus curârunt, nec aliquis à furore eorum tutus, qui nomen Dei professus esset. Fuit igitur ovile *Aldenborgense*, ut *Meklinborgense* & *Razinborgense*, sine Pastore & ovibus (heu! dolor) annis quatuor & octoginta. Habebat *Eyzo* capellanum, monachum Ordinis sui, ex vivario peregrinorum, (c) qui in turbulento hoc reium statu inter barbaros propter Christum multa passus est tormenta. In exilio demum venit ad Abbatem Herosfeldensem, qui benevolè habuit virum devotum. Ibi Henrici IV. filium Con-

(x) Id. c. Kranz. L. IV. Metr. c. 40. (y) Diploma vide in Antiquit. Brunsvic. edit. Mader. prim. 121. (z) Episcopus senex cum ceteris Christianis in civitate Magnopoli sequebatur ad triumphum. Ille igitur pro confessione Christi fustibus caesus, deinde per singulas Slavorum civitates ad ludibrium ductus, cum à Christi nomine flecti non posset, truncatis manibus ac pedibus in platea corpus ejus projectum est. Caput verò delectum, quod pagani contra praefigentes in titulum victoriae Deo suo *Radegast* immolaverunt. Ad. Brem. L. IV. p. 11. chr. Slav. L. I. c. 23. exq; iis Kranz. L. IV. Metr. c. 43. & L. III. Vandal. c. 4. (a) *Radegastus*, celebre Ogoritorum numen, totus in urbe *Rethra* in fano suo amicus stabat, teste *Helmoldo* L. I. c. 2 & Ad. Brem. L. II. c. 11. capillis capitis avicula dispassis alis inhaerebat. Pectori tauri caput nigrum, gentis insignie additum, qui dextrâ fulciebat; sinistra bipennem jacebat. Imaginem ejus ex chr. Saxon. dedit *Bangert.* in not. ad L. I. c. 52. p. 126. Coef. schiedialma D. Masi de Di. Obotritis precipue *Radegasto*, cum notis *Andr. Borrichii*, Hafa. 1688. & *Sagitar.* Comment. de *Bardevico* c. 2. §. 20. seqq. (b) Kranz. intelligit urbem *Stargardiam* L. IV. Metr. c. 43. & L. III. Vandal. c. 4. ult. Panim. Denotat enim *Stargard* magnam, nobilem, & antiquam civitatem. Adde not. *Bangert.* ad L. I. c. 2. p. 13. B. (c) ita *Murbachium* dicitur *Bucel.* Germ. sac. P. II. p. 63. a.

Conradum anno MLXXIV. baptizavit *Ezzo*. (d) Sit memoria ejus in benedictione & anima in pace!

Nunc ad *VICELINUM*, quem alii *Viscelinum* & *Wiscelinum* ap-
pellant. Natus iste in Quernhamele ad Wisura in parochia Mindin. *Rot-*
gerius, Canonicus & presbyter ibidem, primam ejus pueritiam rexit & fle-
xit, singularis ejus benefactor. Deinde in castro *Eversten* à nobili Matrona
& Comitissa loci mensam liberalem habuit, utroque parente jam orbatus.
Oportebat eum preces & meditationes spirituales quotidie prælegere devo-
tissimæ Dominæ, ideò in pretio habebatur ab ea. Traditus disciplinæ
Presbyteri *D. Blasii* in castro non adeo magnos fecit progressus. Hebes ei pri-
mò ingenium & tardior memoria, ideoque nimis lentè cum eo festinandum
erat. Sacerdos autem illius pertæsus parvam impendebat curam, putans, ex
hoc ligno non posse sculpi Mercurium. Examinatus aliquando, ut ludi-
brium fieret aliis, & interrogatus, quos libros in patria degustasset? respon-
dit, *Achilleidem Statii*. At cum nihil amplius sciret, cum risu exceptus &
mordaci cachinno. Quæ res in pudorem eum conjecit, ut clam abierit *Pathe-*
brunnam, ubi studia & artes liberales diligentius tractabantur, cum Magister
Hartmannus fideliter erudiret. Hic majorem animum ad studia applicans,
chartis diu & noctu impalluit, etiam cum dispendio valetudinis suæ, tantumq;
divino opitulante Numine, effecit, ut ex discente fieret docens, ipseq; consti-
tueretur Collaborator, seu Commagister Præceptoris sui *Hartmanni* in schola
Pathebrunnensi. Sic docendo didicit, assiduus in pietate, & industrius in omni
labore, conversatione laudabilis, modestiâ & candore singulari præstans.
Cum aliquando in festo *D. Nicolai*, patroni sui primarii, in capella *S. Brigithæ*
devotionem suam cum aliis haberet, angelicas modulationes audivit, & qui-
dem has: *ita: S. Nicolaus triumphat: ita, triumphat*. Ex *Pathebrunna* cum consensu
suorum venit *Bremam*, ubi etiam officio functus scholastico, ejusque pietas
& doctrina specialiter grata erat *Frætherico* Archi-Præsuli. (e) postea cum
discipulo suo *Thiatmaro* Saxone in Franciam profectus est, aliorum majo-
rumque studiorum gratiâ. Audivit ibi sanctos & doctos Viros, inter quos lau-
dabat semper *Anselmum* & *Rodolphum*. Post triennium rediit *Bremam*,
sed non diu mansit ibi, cum sanctitate *Northberti*, Archi-Episcopi in *Mage-*
beborg, affectus ad eum veniret, qui Presbyterum consecravit probum *Vi-*
celinum. Cumque vitæ Apostolicæ fervore arderet Vir zelosus, suumque de-
siderium exponeret *Northberto*, maxime confirmabatur ab eodem. Ma-
nifestavit id quoque *Athalberoni* *Bremensi*, qui gavisus in Domino, quanta
res sit, salutis aliorum invigilare, plenius addidit. Missus ergo ab eo cum

(Z)

3

duo-

(d) vid. Lamb. Schafnab. ad hunc ann. (e) vid. chron. Bremens. VV. Volteri apud Meibom. T. II. rer. German. p. 49. seq.

duobus *Liudolfis*, quorum alter ex *Ferden*, alter ex *Hilleshem* erat, uterque autem Presbyter, ad *Henricum*, Slavorum Principem, fide Christianorum imbutum, & bonos operarios in vinea Domini maxime experientem. Grati & accepti erant *Henrico* hi Missionarii, quos benevolè excepit, & in propaganda fide illis viriliter adstitit. Ipso autem defuncto, omnia heu! conturbabantur, collapsâ religione, quæ basis est omnium hominum salutis. Ut tamen solatium haberet *Vicelinus*, & sustentationem, ab *Athalberone* cum aliis mittitur in *Faldern*. Hic precibus, jejuniis & asperiori vitæ deditus non otiosus delituit, sed totam peragrans provinciam, verbum Domini prædicavit magno zelo & fructu, lucrum animarum omnibus anteponens thesauris ac deliciis. Verùm licet optimum ubique spargeret semen, *Satanas* tamen zizaniâ suam superaddidit. Cùm verò opus Domini tam strenuè, tam fideliter procuraret, convertendo, confortando, baptizando, etiam Dominus cum & per eum mirabilia fecit. Allecti sunt constantiâ & fervore *Vicelini* alii probi Viri, muneris Apostolici cupidi, ut conjunctis animis & connexo labore res succederet prosperius. Ita Evangelium ultra octoginta annos suppressum & eradicatum repullulare & reflorescere cœpit in tota *Wagria*. Sed quas molestias, labores, pericula, & injurias *Vicelinus* cum sociis suis tulerit, non facilè dicam. Mox enim pulsi, aliisque modis terribiliter vexati, animos tamen non mutârunt, sed palmæ instar contrâ audentiùs ibant. (f) Animadverterat Vir religiosus & planè spiritualis, populum ferociorem sine insigni Principis auctoritate & metu pœnarum non posse frenari aut contineri. Adiens ergo *Lotharium* Regem, tunc agentem in *Barduvvich*, suasit & persuasit, ut castrum ædificaret in monte *Ehlberg*, quem postea melioris ominis causâ montem *victoriarum*, *Segberg*, vocârunt. Ad hujus radicem templum condidit, (g) cui sex oppida & amplas possessiones dedit, *Vicelino* autem totius *Slavica* gentis supremam curam & inspectionem. Sic post triginta annorum perpetuas molestias & durissimos labores, post tot certamina & victorias, favente divinâ gratiâ partas, in senio suo *Vicelinus* fiebat Episcopus Aldenborgensis. Sedit in cathedra sua quinque annos & novem hebdomadas. Tertio dignitatis hujus anno paralyti in *Faldern* tactus, non poterat amplius, quod voluit, in sanctissimo munere ritè explere. Bene tamen egit singula & laudabiliter. Obdormivit in Domino pridie Idus Decembris Anno Chri-

(f) idèd durus barbarorum malleus dicitur in chr. cir. p. 50. (g) literas foundationis post Bangert. in not. ad L. I. chr. Slav. c. 53. p. 129. dabit *Sagittar.* in *Bardevico* suo a. VI. s. 3.

Christi MCLIV. & requiem invenit in Ecclesia *Falderensi*, quia cathedralis tunc nondum erat reparata. Ante & post mortem multis claruit miraculis. Hæc pauca sufficiant. Totam enim vitam & omnia merita Venerabilis Episcopi ordine narrare, peculiare requirit volumen. Verum quæ ego scienter reticui, habebis apud alios; quos inter mihi placet *Borhardi de Plexen*, (h) Com-Presbyteri mei, vita *Vicelini*, eleganter compo-
sita. (i)

Postremò occupat Sedem Aldenborgensem *GEROLDUS* ex Sue-
via, licet alii (k) eum nobilem Bavarum faciant, qui in civitate Brun-
svich apud S. Petrum & Paulum scholæ Magister fuerat, & laudabilis
vitæ. Probus enim & doctus erat: (l) cupiebat primum fieri monachus Or-
din. Cisterc. in cœnobio *Riddageshusio*, (m) sub fratre suo *Cunrado*.
Verum providentia Dei ad majora eum reservarat. Mortuo enim *Vice-*
lino, admirabili Viro, *Heinricus Leo*, Bavarix & Saxonix Dux, qui
valde æstimabat Virum ob doctrinam & sanctimoniam, (n) consentien-
tibus omnibus aliis, annò MCLIV. in hanc vineam evocavit. (o) Sed
Hartevicus, Archi-Episcopus Bremensis, consecrationem ei denega-
bat, imò alium in ejus locum obtrudere conabatur. Quod cum re-
sciret Dux *Heinricus*, tunc in Italia morans, ad se venire jussit *Ge-*
roldum. (p) *Hartevicus* sinistra quæque suspicans, scripsit Papæ *Adria-*
no IV. rogans, ut ab actu consecrationis abstineret, sibi enim, ut Me-
tropolitano & ordinario, eam competere. Et sanè repullam primò tulit
Dux pro *Geroldo* intercedens, mox ramen animi sententiâ mutatâ fe-
cit Summus Pontifex, quod rogaverat *Heinricus*, & in Episcopum or-
dinavit *Geroldum*. Hinc odio inflammatus Bremensis, nescio quæ ver-
ba minarum plena protulerit. Tandem verò placatus, miriùs & fa-
niùs loqui cœpit. Veniens autem bonus Antistes ad Ecclesiam suam, in-
venit eam valdè depauperatam, adeò ut non essent necessaria vitæ
sustentacula vel ad unicum mensem. *Faldera* enim post transitum B.
Vice-

(h) fortè à patria ita dictus fuit *Burcardus*. Erat autem in pago *Rhiustri* (quo de
Cl. Meibom. de pagis Germ.) villa, dicta *Pleccazze*, hodie *Blexen*, locus emor-
tualis *VVillehadi*, primi Archi-Episcopi Bremensis. Vid. Ad. Brem. l. I. c. XI. *VVin-*
ckelmann. l. II. *VVestfal.* c. 5. p. 281. seq. (i) ita: quæ succinctè hic tradit *Ever-*
not, latissimè explicat *Helmold.* chr. Slav. l. I. c. 42. seqq. cujus vitulò arat *Kranz*.
l. III. *Vandal.* c. 32. & 39. & l. IV. c. 1. 9. 14. 15. 18. 19. 20. l. VI. *Metrop.* c. 13.
14. 15. 16. 17. 18. & in *Saxon.* passim. Adde *chron. Schauenb.* edit. Meibom. chr.
Lubec. *Crummedyckii*, *Bangerti* not. ad *Helmold.* *Möllerii* not. *Itagog.* ad hist. *Cher-*
sones. *Cimbrie.* P. IV. c. 3. & c. (k) ut *Kranz.* l. VI. *Metrop.* c. 38. & 43. (l) scientiâ divinarum
Scripturarum adeò imbutus erat, ut neminem in *Saxonix* videretur habere parem.
Helmold. l. I. c. 79. (m) Vid. Meibom. *chron. Riddageshus.* (n) *Helmold.* l. c. (o) con-
trariatur hic anas inscriptioni Ecclesiæ cathedralis *Lubec.* Vid. not. *Bangert.* ad
Helm. l. c. (p) l. c.

Vicelini se submiserat Ecclesiæ Hammaburgensi. *Bo'au* tantum inserviebat adhuc inopiæ Antistitis, ipsa egena & pauper. Igitur ad Archi-Episcopum proficiscitur, honestum victum & amictum ab eo petiturus. Qui licet primo congressu durum & immitem se præberet, amicitia tamen demum restabilita est inter utrumque. Regressus itaque cum *Cunrado* fratre in *Wagriam*, fidem christianam magno zelo & fervore prædicabat, eradicatis lucis, omniq[ue] paganorum pestilitate, quantum in se erat, extinctâ. (q) *Heinricus* verò Dux precibus *Geroldi* stimulatus, eâ, quâ polluit, auctoritate Imperiali, (r) anno MCLXIII. cathedram *Aldenborgô* transtulit *Lubeccam*: ubi constitutis XII. Canonicis, secundum numerum Apostolicum, nobilis & devotus Comes *Adolphus* (s) redditus & bona iis attribuebat. Decessit autem *Omega* Aldenborgensium & *Alpha* Lubeccensium Præfulum eodem, vel sequente, anno in *Bosau*. (t) Jacet *Lubeccæ* in æde *Joannæ* in monte, quam ipse construxerat. Beati qui moriuntur in Domino, vivunt enim & triumphant in æternum.

CHRI-

(q) Id. Helmold. L. I. c. 82. (r) facta postulatione obtinuit apud Cæsarem auctoritatem Episcopatus suscitare, dare & confirmare in terra Slavorum, quam vel ipse, vel Progenitores sui subjugaverint in clypeo & jure belli. Id. L. I. c. 80. (s) cujus laudes dicit idem L. II. c. 5. (t) Vid. fufius id. L. I. c. 79. seqq. & c. 94. Kranz, L. VI. Metr. c. 38. Vandal. L. IV. c. 21. seqq.

CHRISTIANI FRANCISCI PAULLINI
CHRONICON
CONGREGATIONIS
BADESLEBIENSIS,
MARIENBECK

DICTÆ,
ORDINIS AUGUSTINIANI,
DIOECES. HALBERSTAD.,
PARIS LITERIS ET MEMORABILIBUS ILLUSTRATVM.

(Nr)

V.CL.

V. CL.
M. MICH. URANIUS,
INCLYTI OLIM GYMNAS. HERSFELDENS.
RECTOR,
IN ORAT. SUA INAUGURALI

Tanta Venerandæ Antiquitatis historiarumq; , cunprimis
Germaniæ nostræ, dignitas, splendor & eminentia est, ut
licet *pusilla & abjecta* quædam imperitis videantur, prudenti ta-
men ansam dabunt sublimiùs meditandi, siquidem in *stercore*
aliquando cubat *aurum*, quod solus *Maro* eruet. Noli igitur
spernere parva, quæ grandia & excelsiora subinde spondent &
monstrant. Pulcherrimum sanè spectaculum, si *Homerus* in *nuce*
appareat.

IN

IN CHRONICON BADESLEBIENSE.

S*Ic Veterum chartas tantum excussisse iuvabit ?
sic obscura placet nobilitasse loca ?*

Tu potes in parvis illustrem ostendere mentem ;

Tu facis augustum, quod fuit antè nihil.

Si taceant homines de Te, pia saxa loquentur ;

surgent in laudes oppida, claustra tuas.

STEPH. LUDOLF. BUGGEROD D.

(Nn) 2

B.C.D.

B. C. D.

§. I.

J. Winnig-
stad.

Joannes Winnigstadius, (non *Wimenstedius*, ut *David Chytræus* (a) scribit,) Monachus Ord. S. Augustini ad D. Joann. prope *Halberstadtium*, cum Lutero ejusque doctrinæ nimium favere videretur, ab Officiali & Præfecto Episcopi urbe ejectus *Wittebergam* ad *Luterum* se contulit, à quo *Einbeccam* missus; at inde quoque pulsus *Huxariam* venit ad *Virgim*, ibique primus *Luteranæ* doctrinæ semina sparsit, deinde *Quedlenburgi* ad D. Blasium Ecclesiastes factus est, tandem abiit *Goslariam*. Ille *Winnigstadius* compilavit chronicon *Halberstadiense* linguâ Germanicâ, sed ex charta in papyrum tantum non omnia, certè vetustiora & potiora, transcripsit, *Martini Rehboeckii*, Nobilis cœnobitæ *Corbeix* Saxonice & Præpositi *Gröningensis* ad *Bodam*, nec non *Herrandi*, Monachi *Ilfenburgici*, sedulus expilator, quod ex collatione hujus chronici *Martiniani*, in *Augusta* bibliotheca *Wolffenbyttelen*si visi, depiendimus, nec ipse diffitebitur *Winnigstadius*. Brevius quidem *Martinus* scripserat, & ad sua usque tempora. *Joannes* verò latius, adjectis recentioribus rebus. *Martinum* istum

Hogmiorum
origo,

commendant quoque rythmi Veteres. (b) In hoc suo opusculo varia inter scribit *Winnigstad.*, *Haymonem*, seu *Heumonem*, vel *Hemmonem* (ut *Annales Fuldenses* vocant,) ex Anglo-Saxonum gente, Venerabilis *Beda* consanguineum, Monachum *Fuldensem*, non *Hersfeldensem*, (ut *Kranz*. (c) & *Trithem*. (d) rati sunt, qui posterior tamen antea rectè nobiscum senserat, (e) in *Illustri schola Corbeiensi*, ut antea *Fuldensi*, & postea *Hersfeldensi*, S. Theol. Lectorem, non verò Abbatem hujus cœnobii, (quod contra *Trithemium*, quem cæco passu sequitur *Piscus*, (f) ex *Broyvero* (g) & *Gerard. Joann. Vossio* (h) notes velim,) tertium Ecclesiæ *Halberstad.* Antistitem, *Heisfeldiâ* quendam sibi fidelem ac dilectum adduxisse secum, cui omnia negotia secularia committebat, eique prædium aliquod, seu villam, dedisse non procul à *saliniis fontibus*, quæ tandem in pagum excrevit, inque perpetuam gratæ rei memoriam, ab ipso dictus est *Hoym* seu *Haym*, & inde descendisse Nobiles *Hoymios*. E quibus erat *Joannes*, Vir eximiâ virtute, multiplici doctrinâ, morum suavitate, & erga omnes affabilitate gratissimus, vel ideò perenni memo-

longum.

(a) L. XIII. Sax. p. 401. (b) de laudib. & miracul. S. Viti, (c) L. I. Metrop. c. 33. (d) L. IV. de Vir. Illustr. O. S. B. c. 194. (e) L. II. c. 32. (f) de Illustr. Angliæ Scriptor. (g) L. I. Antiqu. Fuld. c. 13. (h) de Historic. Latæ. L. II. c. 3.

memoriâ dignus, quod nihil unquam de bonis ecclesiasticis passus sit aut vendi, vel distrahi, seu alienari, nec suis unquam aliquid donare voluit, ne dicerent: se hoc ab Ecclesia tenere. Solitus enim dicere est: *sacra bona secularibus data esse instar rubiginis ferrum corrodentis.* (i) Ex eadem gente fuit Gevehardus, Præsul Halberstad. XXXVIII. Hinc Kranz. (k) ex Ordine Ministerialium ejus ditionis natum dicit, qui Vir præstans Ecclesiæ suæ summa cum laude per viginti annos præfuit. Verum si Winnigstadio credimus, nec Ecclesiastica, nec secularia sollicitè, & uti par erat, curavit Gevehardus, illis Suffraganeo, his Advocatis Præfectisque suis transmisit. Ideo Joachim. Rulf, Burgenfis Saxo, P. L. G. (l) sic:

Gevehard.

Dignam sacrorum curam qui miserat omnem,
credideratq; aliis, vacuo stant pectore molles
cure, non sine dente jocos expertus abunde.

male au-
dit.

Plebs siquidem cantillabat:

Bischof Gebhard van der Bode /
Sin Koff beschritt er node /
sin Seab ist kurt und schlichte /
zum Bischofsamt tōgt er nit.

Bucelin tamen inquit: (m) laudatissimum eum obiisse, verum non anno MCCCCLXX. sed MCCCCLXXXIV.

§. II. Quicquid sit, seu unde originem suam trahant Hoymii, quam nunc altius indagasse nec vacat, nec lubet, zeli Pastoralis Gevehardini specimen habemus in confirmatione foundationis Congregationis Badeslebiensis. Cum enim audiret, laudabilem Conventum Sororum Vallis Maria in oppido Eldagessen Ord. S. August., Diocesi. Hildes., morum honestate, bonorumq; operum studiis plurimos hæcenus edificasse, ac de operibus manuum suarum de victu & amictu, ceterisque necessariis rebus sibi providere, ipsæque sorores humiliter licentiam abs eo petiissent, magnam liberamque curiam suam Badeslebi in Diocesi Halberstad., à Theodorico Brandio, (non Einem, sed Emâ Brunsvicensi) ex inelyto monasterio Bursfeldensi ad Visurgim Ordin. Benedict. primum Priore, deinde, extincto Joanne Oldenrotio, seu Oldenorio, ut Bassens scribit, sui nominis primo, circa AC. MCCCCXLVIII. non MCCCCVIII. Abbate monasterii Huysburgensis ejusdem familiæ XXIX., Viro sempiternâ laude digno, unâ cum molendino quingentis florenis rhenensibus emtam, in religiosam ædem novamque congregationem, ad normam Eldagensis, convertendi, lubenter annuit ipse, locumque istum rivum Marianum, seu Marienbeck / voce Saxonica nominavit. Miror, hujus rei nullam mentionem

zelus ejus

(O o)

nem

(i) ex MS. chron. Halberstad. (k) L. XI. Metrop. c. 48. (l) in origis. Halberstad. Reip. per singulos Episcopos ad nostra usque tempora heroico carminis deductis, (m) German. sac. P. I. p. 22. a.

nem fieri in chronico *Huysburgensi*, à Celeberrimo Viro *Henrico Meibomio* (n) innexo, seu in *historia Halberstad. D. Sagittarii*. Vidimus *Huysburgi* chronicon aliquod minutum MS., seu potius catalogum Abbatum, cum brevi explicatione, fœdistamen mendis ubique scatentem, *Henrici Bassi*, Monachi *Huysburgensis*, (qui sub *Joanne Stoppelio*, Cosfeldensi, hujus nominis II., Abbate XXX. anno MCCCCLXXXIV. cœnobium ingressus, factus postea Prior *Ballenstedensis* ad *Hercyniam*, ubi conditus est. Substitit in narratione *Conradi IV.* Abbatis XXXI. cognomine *Richerding*, (primò dignitatis suæ annò, post Christi natalem MDVI., elati,) quam *Jacobus Hildeshemius*, Abbas XXXVI., usque ad *Georg. Puster* - non *Pürsten* - *macherum*, è cujus manibus sacram vestem sumserat, pertexuit. Et hoc ipsum chronicon est, quod *Meibomius* dedit, prologum si demas. Ceterum *Eldageffen* elegans adhuc oppidum in Diœcesi *Hildesensi*, duobus milliaribus à Metropoli sua distans, quod annò MCCCCLXX. Comites *Schaumburgici* armatâ manu ceperunt & expugnârunt. (o)

§. III. Verùm ut cuncta distinctiùs latiusque intelligas, ecce tabulas *Gevehardinas*.

fundatio
ipsa.

Gevehardus, DEI & Apostolicæ Sedis gratiâ Episcopus *Halberstad.*, Devotis Nobis in Christo fidelibus sororibus, Rectrici & Conventui sororum *Vallis DEI* in *Eldageffen*, Ord. S. Augustin., *Hildesemens. Diœces.*, salutem in Domino sempiternam. Ex Pastoralis officii Nobis injuncti debito inter cetera tenemur, ut his, quæ pro divini cultûs religionisque incremento, ac animarum salute profutura noscuntur, partes nostræ sollicitudinis impendamus, eaque benigno favore prosequamur. Sanè relatione veridicâ didicimus, Vos, laudabilemque Congregationem vestram, in humilitatis spiritû DEO serviendo pio more, honestatem, operumque bonorum studia, ac virtutum plantaria, quæ apud Vos exuberant, plurimos ædificare, ac de operibus manuum vestrarum de victu & vestitu, ceterisque necessariis, Vobis absque ullius præjudicio providere. Quare pro parte vestra nobis humiliter fuit supplicatum, quatenus in curia quadam magna in oppido *Badesleve* nostræ Diœces., quam, ut asseritur, ab Abbate & Conventu Monasterii in *Huysborch*, Ord. S. Bened., nostræ Diœces., acceptâstis, religiosam domum & congregationem novam, ac Ecclesiam, cum altaribus & cœmeterio, pro Missis & divinis, & sepulturis morientium ibidem agendis, ad instar Congregationis Vestræ in *Eldageffen*, possitis instituere, ædificare, & fundare nostrâ auctoritate dignaremur gratiosè concedere potestatem. Nos igitur supplicationibus vestris hujusmodi inclinati, ut in prædicta curia, cui Nos nomen *Marienbecke* imponimus, Congregationem novam Ord. S. August., per Rectricem & Confessorem gubernandam & dirigendam, atq; Ecclesiam cum altaribus

(n) T. II. rer. Germanic. p. 533, seqq. (o) vid. chron. Schaumburg. Herm. Lerbek ad h. ann.

ribus & cœmiterio, pro Missis & divinis, atque sepulturis morientium, ad instar Congregationis vestræ in *Eldagesfen*, ac eidem Congregationi in privilegiis, statutis, habitu, moribus, professione & modo orandi non dissimile positis nostrâ auctoritate instituire, ædificare & fundare, præsentium tenore, de Venerabilis Capituli Ecclesiæ nostræ Halberstad. scitu, consensu & voluntate liberam concedimus potestatem & facultatem, cum additione, quod Presbyteri & Confessores, quos Rectrix congregationis ejusdem, cum consilio aliqujus Visitatorum, Vobis, eadem nostrâ auctoritate, deputatorum, vel deputandorum, assumerit vel admiserit, debeant habere curam & inspectionem pastorem in congregatione memorata, cum potestate, ut etiam omnium personarum ejusdem congregationis, familiarumque & continuorum comensalium earum possint audire confessiones, ac eas à censuris in ipsas quomodolibet à jure vel ab homine generaliter latis, & à peccatis atque criminibus omnibus absolvere, nec non super votis omnibus dispensare, exceptis dumtaxat censuris, peccatis, & votis Apostolicæ Sedi specialiter reservatis; atque eisdem Missas & divina celebrare, ac ipsis omnia Sacramenta & unctionem extremam, atque ecclesiasticam sepulturam, & parochialia singula possint impendere & ministrare, etiam tempore interdicti, nostrâ auctoritate fulminati, servatâ tamen, interdicti hujusmodi tempore, januarum clausurâ, cum exclusione excommunicatorum & interdictorum, dummodò tamen causam non dederit interdicto: habentes ad hoc etiam Archi-Diaconi ejusdem loci consensum. Insuper tranquillitati & paci Congregationis hujusmodi erigendæ intendentes, volentesque, ut sorores ejusdem evagationibus distractivis exoneratæ DEO eò liberior valeant famulari, exemimus & exemimus Congregationem eandem, familiaresque & comensales ejusdem cum Ecclesia, curia & structuris, inibi ædificatis & ædificandis, ab omni jure parochiali, volentes, quod Plebano pro tempore in *Badesleve* nullatenus ad aliquid debeant esse obligatæ, habentes similiter ad hoc interesse hujusmodi collatricis moderni ipsius parochialis Ecclesiæ Rectoris consensum. Concedimus etiam scæpeditis sororibus & successoribus earundem, usum habendi sigillū propriū, & paños, tam lineos, quam laneos, cujuscunq; coloris & valoris poterunt, facultatem faciendi, ac eosdem integros paños, vel etiā in partes divisos, prout convenerit, vendendi, non obstantib⁹ etiā prohibitionibus cujuscunq;. Addentes etiam, quod Congregationē hujusmodi cum omnibus bonis ejus habitis & habendis, in nostram Successorumq; nostrorū protectionem & defensionem singularem suscipimus, ipsamq; & illa ecclesiasticæ adscribim⁹ libertati, decernentes, quod curiā memoratā, cum eisdem rebus, habitis & habendis, sub perpetua debeant habere & possidere libertate. Et ne in præmissis, propter nostrū non occursum, sorores continuationis fructuosæ observantiæ suscipiant impedimentū, idcirco Venerabilibus Patribus Dominis in *Huysborch* Abbati, & in *Hamersleve* Priori Monast. O. S. Bened. & Canon. Regul.

S. Augustini nostræ Diœces., de quorum legalitate & industria in Domino sumus confisi, vices nostras committimus ad præmissa, eosdem ac successores eorundem in Commissarios & Visitatores eis deputando cum commissione, ut ipsi simul, aut alter eorum, novam Rectricem pro præfata congregatione ordinare & instituere, atque eidem providere, nec non successorum ejusdem electiones, cum eas canonicè, juxta ritum electionis Rectricis congregationis in *Eltlagessen*, invenerint peractas, confirmare, ac illis regimen in temporalibus & spiritualibus committere, atque ab eisdem obedientiam ad nostras manus suscipere, nec non congregationem suprâ dictam etiam in capite & in membris visitare, ac de ejusdem statu, tam spirituali, quam temporali, inquirere, & defectus personarum corrigere & emendare possint ac valeant, liberam damus auctoritatem & facultatem, cum potestate etiam omnia & singula, quæ Nobis ex Pastoralis officio incumbunt, auctoritate nostrâ toties, quoties opus fuerit, circa easdem faciendi & ordinandi. In quorum omnium & singulorum fidem & testimonium præmissorum præsentem literas sigilli nostri fecimus & jussimus appensione communiri. Et Nos *Balthasar* Præpositus, *Joannes* Decanus, *Siffridus* Senior, & Capitulum Ecclesiæ Halberstad. prædictæ, in recognitionem & testimonium, quod omnia & singula suprâ dicta cum nostra libera voluntate & expresso consensu per Reverendum in Christo Patrem & Dominum nostrum, Dominum *Gerehardum*, Episcopum Halberstad., facta sint & ordinata, sigillum Capituli nostri majus circa prædicti Domini nostri Episcopi sigillum præsentibus fecimus appendi. Datum annò Domini MCCCCLXXIX. in vigilia B. Thomæ Apostoli.

promissum
Gerehardi,

§. III. Eodem anno & die *Gerehardus*, cum consensu Illustris Capituli sui, *Theodorico* Abbati, *Joanni* Priori, totique Conventui *Huyshurgensi*, denudò perpetuam libertatem curiæ istius *Badeslebiensis*, octodecimque mansorum ibidem promisit. Quæ omnia rata & grata habuit tota Universitas *Badeslebiensis* annò MCCCCLXXX. in die conversionis S. Pauli. Cumque Episcopus congregationem istam ab omni jure parochiali exemptam esse jussit, testatur *Elisabetha*, Abbatissa cœnobii *Hedeslebiensis*, Ord. Cisterciensis, ejusdem Diœces., seu collatrix Ecclesiæ *Badeslebiensis*, à Dynastis *Hackebornensibus* datæ, unâ cum *Hermann* Schutten, ejusdem Ecclesiæ tunc Rectore, omnia & singula cum præscitu & consensu ejus acta & facta esse. Sic enim literæ sonant:

Consensus
Abbatissæ
Hedeslebiensis,

Nos *Elizabeth*, Abbatissa monasterii in *Hedesleve*, Ordin. Cisterciensis. Halb. Diœces., collatrix parochialis Ecclesiæ in *Badesleve*, & *Hermann* Schutten, ejusdem Ecclesiæ parochialis modernus Rector, publicè recognoscimus per præsentem, sicut Reverendus in Christo Pater Dominus *Gerehard*, Episcopus Halberstad. noster graciosus, pro gloria Dei omnipotentis & multa-

multarum animarum salute, devotis Rectrici & Conventui Virginum congregationis *Vallis B. Maria* in *Eldagessen* Ord. S. Augustin., Hildesemens. Diocesi., dedit potestatem, ut in curia quadam magna in *Badesleve*, quam, ut asseritur, à monasterio *Huyshurgensi* acceptarunt, possent erigere, ædificare & fundare congregationem ejusdem ordinis, cum Ecclesia & cœmiterio, per Rectricem & Confessorem gubernandam & dirigendam; & ut personæ ejusdem congregationis distractivis evagationibus exoneratæ eò quietiùs possent Deo famulari, congregationem eandem, familiaresque & commensales ejusdem cum curia, Ecclesia, cœmiterio, & habitaculis inibi ædificatis & ædificandis, ab omni jure parochiali exemit voluitque, quòd plebano p.t. in *Badesleve* nullatenus ad aliqua parochialia debeant esse obligatæ, juxta continentiam literarum per præfatum Dominum nostrum Halberstad. & Venerabile Capitulum ejusdem desuper datarum. Quorum omnia & singula illa præmissa, in quantum Nos concernunt, acta & facta sunt cum scitu, voluntate & pleno nostro consensu, volumusque, quòd hujusmodi exemptionis libertate debeant perpetuò gaudere, salvò nihilominus, quòd congregatio memorata sororum debeat & teneatur Rectori p.t. præfatæ parochialis ecclesiæ annis singulis in festo *Pasche* solvere & dare decem solidos Halberstad. Warandæ. In cujus rei testimonium & fidem præmissorum Nos *Elizabeth*, Abbatissa præfata, præsentis literas pro Nobis, Successoribusque nostris, & pro præfato Plebano in *Badesleve*, ac successoribus ejusdem, fecimus & iussimus sigilli monasterii nostri appensione communiri. Quò sigillo ego *Hermann. Schutten*, Rector præfatæ Ecclesiæ parochialis, propter carentiam proprii sigilli, ejus utor ad præsens. Dat. anno Domini MCCCCLXXIX. fer. quart. post fest. B. Thom. Apostoli.

§. V. Monasterium istud *Hedeslebiense* fundarunt Nobiles Dynastæ *Hackebornenses*, uti *Albertus* & *Ludovicus* testantur: fundatio
monast.
Hedesleb.

In nomine Domini. Omnibus tam præsentibus, quàm futuris, *Albertus* & *Ludovicus*, fratres de *Hackeborne*, Patroni Ecclesiæ in *Hedesleve*, cupimus esse notum, tenore præsentium, protestantes, quòd Nos, ad honorem & laudem Domini nostri JESU Christi, ac Matris ejus Virginis Gloriosæ, nec non ad cultum divinum, per monasterium *Cisterciensis* Ordinis ampliandum, Ecclesiam in *Hedesleve* cum omnibus proventibus suis, quantum ad nos pertinet, donamus voluntario animo & sincero extra nostram penitus relinquentes potestatem ad hoc, ut ibidem monasterium Sanctimonialiam *Cisterciensis* Ordinis feliciter construatur. Annò MCCLIII. XV. Kal. Novembr.

Sigillum utriusque erat triangulare; in umbilico *Alberti* conspiciebatur stella octangularis nigra, in circumferentia verò: SIGILLUM ALBERTI DE HACKE-

(Oo) 3

§. VI. Datam verò esse ab illis sororibus *Hedeslebiensibus* Ecclesiam *Ba-*
deslebiensem, cum omnibus ad eam spectantibus, Fratres isti denuò probant.
 Sic enim nobile Par.

donatio Ec-
 clesia Ba-
 deslebiens.

f. commen-
 dare

Albertus & Lodhevicus Fratres de *Hakeborne* universis Christi fidelibus
 præsentem paginam inspecturis felicitatem præsentium ac gloriam futuro-
 rum. Quoniam in circuitu currit mundus, tempus volvitur, & est hominum
 vita brevis, ad cautelam præsentium & notitiam futurorum necessariò duxi-
 mus ea, quæ à Nobis rationabiliter gesta sunt, scripturarum testimoniis cor-
 roborare, f. ne recedant cum tempore inopinate ac subito recedente. Pro-
 inde notum esse cupimus universis, quòd Nos, de consensu & voluntate no-
 strorum hæredum, claustrum ancillarum Christi in *Hedesleve*, à Nobis ibidem
 ob Dei honorem devotè constructo, hæc bona contulimus, scilicet Eccle-
 siam in eadem villa, cum hominibus pertinentibus ad eandem, similiter
 aream, in qua sedent, insuper Ecclesiam in *Badesleve*, cum omnibus ad illam
 spectantibus bonis, præterea proprietatem bonorum nostrorum, quæ-
 cunque nobis erant libera ac soluta, eisdem vendidimus, in agris videlicet,
 molendinis, pomariis, in areis, in piscinis, in aquarum vivaciis & pratis,
 omni prædictorum proventu remanente penitus ab omni jure advocatiæ,
 seu actione qualibet jugiter absoluto, cum libertate perpetua quietè ac li-
 citè possidendo. Super hæc nullius advocatiæ jus in bonis prænotatis nos
 habere recognoscimus quoquò modò, præterquam in occisione cujus-
 libet, super quo debet judicium sanguinis ventilari. In quo casu nullum
 alterius dominium peti volumus aut requiri, quæ præjudicium nostri ju-
 ris - - - cum ad Nos solos claustrum memorati, & Dominarum ibidem
 Cisterciensis Ordinis Domino famulantium jure spectet defensio & tutela.
 Hujus rei testes sunt Nobilis Vir Comes *Burchardus* de Mansvelt, *Albertus*
 in Arneften, *Otto* Præpositus de Helpedhe, *Heinricus* Miles de Hilmerodh,
Hermannus de Holdenstat, *Fredericus* de Eykkendorp, & alii quamplures.
 Dat. in Wipera anno MCCLXV.

venditio
 omnis juris
 & bonorum
 Hedesle-
 biens.

§. VII. Imò vendiderunt laudati *Hakebornenses* sororibus *Hedeslebiensi-*
bus omne jus & cuncta bona, quod vel quæ habuerunt ibi tam in claustrum,
 quam in villa. Literas subjungo:

Universis Christi fidelibus præsentem paginam visuris, seu audiendo
 percepturis, Nos *Albertus, Fredericus & Joannes* Fratres, Nobiles dicti de *Ha-*
keborne, salutem in omnium Salvatore. Universa temporum nostrorum ne-
 gotia, quæ in statu debent solido permanere, ne faciliè possint à posteris
 in oblivionem deduci, convenit literarum & testium amminiculis fir-
 miter

miter communiri. Ad univerſorum igitur notiſiam, tam præſentis tem-
poris quam futuri, volumus pervenire, quòd Nos de unanimi conſenſu
& bona voluntate dilecti Patruelis noſtri Domini *Alberti*, Nobilis Viri
dicti de *Hakeborne*, nec non omnium hæredum noſtrorum, Eccleſiæ
Sanctimonialium in *Hedeſleve* vendidimus omne juſ, quod habuimus
ibidem in *Hedeſleve* tam in clauſtro, ſeu curia clauſtri, quam in villa,
nec non omnia bona agricolarum, quæ in prædicta villa tenuimus, vel
habuimus, ſeu nobis competere poterant liberè & ſolutè, vel jure pheo-
dali, ſeu quocunque alio jure, cum omni utilitate, proprietate, ſervitute,
vel proprietate etiam hominum, de pertinentiis univerſis, videlicet præ-
tis, pascuis, piſcationibus, ſeu quibuſcunque aliis tam in villa, quam in
campis, bonis tamen ibidem ſitis, quæ à Nobis milites, ſeu militares,
titulo tenent pheodali, penitus excluſis & exceptis, pro ſumma pe-
cuniæ centum marcarum argenti Sterdalienſis. Volentes ipſam Ec-
cleſiam de prædictis bonis, ubicunq; , quacuſcunq; , coram qui-
buſcunq; debebimus, ſecundum juſ & juſtitiam vvarandare. Re-
nunciantes quoque literas per præſentes, nomine noſtro & omnium
hæredum noſtrorum, omni juri, quod Nobis in prædicta compete-
bat villa, ſeu etiam de prædictis bonis ibidem Nobis quoquomodo com-
petere poſſet in futurum. Hujus noſtræ venditionis teſtes ſunt Honora-
biles Viri, Dominus *Joannes* Abbas in *Ballenſtede*, & Dominus *Al-
bertus* Abbas in *Conradesborch*, nec non Dominus *Florinus*, Pleba-
nus in *Enegværneſleve*, Nobiles etiam Viri Dominus *Otto*, nec non
ejus filius *Fredericus*, dicti de *Valckenſtein*, *Arnoldus* de *Veſthufen*,
Fredericus *Stehemeſſes*, & famuli, & alii quamplures fide digni. Igitur
ne præſcripta ſucceſſivo tempore deleat oblivio, ſeu vetuſtas, præſentem
chartam inde conſcriptam noſtrorum, ſigillo quoque Patruelis noſtri,
dilecti prænotati, ac Honorabilium Virorum, Abbatum prædictorum, No-
bilium quoque Virorum de *Valckenſtein* ſigillorum impreſſionibus robo-
ratam præſata Eccleſiæ Sanctimonialium in *Hedeſleve* tradere curavimus
ad robur perpetuæ firmitatis. Anno Domini MCCCX. in craſtino B. Viri
Martyris glorioſi.

Sigilla *Alberti* & *Ludovici* integra adhuc erant, in forma triangulari,
utrumq; viridi ceræ impreſſum. Poſteriora vè ſigilla *Hackebornenſium* erant
in alba cerâ, uti *Joannis* *Ballenſtedenſis*, quod oblongum erat. Exhibebat Ab-
batem ſedentem cum mitra, dextrâ tenentem baculum paſtorales, laevâ
autem librum, in circumſerentia: *Joannes, Dei gratia, Abb. i Ballen-
ſtat.* *Conradi* *Conradesburgici* rotundum erat in ſlava cerâ; *Ottonis*
in ſimili forma cerâque, ſed fractum; in circumſerentia: *S. Ot-
tonis Dei grâa Comit. Frederici* ſigillum minus erat *Ottoniano*, in
eadem

Gertrud. &
Mechtild.

eadem forma & cera tamen, in circumferentia: *S. Freder. Comit.* Gentem *Hackeborniam* per totum terrarum orbem celebrem fecere duæ religiosæ sorores, quas *Bucelinus Baronissus* vocat, *Gertrudis & Mechtildis*, illa quondam *Abbatissa Rodersdorfiana*, quod monasterium cum annò MCCLII. transferretur *Helstam*, hîc iterum gregem suum rexit juxta regulam *Benedictinam*, inque eadem solitudine cum *Mechtilde* sorore obdormivit. Castrum *Helpede* propè *Islebium* stetit, quod annò MCLXXV. insidiis circumventum & captum est. (p) Cessit postea hoc dominium Comitibus *Mansfeldicis*, uti *Arnstenium & Scraepelovia*.

femina à
monasteriis
arceatur.

§. VIII. Scribit *Abbo Dalemius*, (q) *Theodoricum Huysburgensem*, ceu specialem benefactorem *Badeslebiensium*, de decimis, in antiquis diebus sororibus ibi deputatis, nunc sororibus in *Marienbeck* liberaliter dedisse. Celsitatis utique, sincere Lector, nisi faculam prætulero. Tantus *Fiacrii Eremitæ* apud *Melden*es rigor erat, ut etiam feminis, septa monasterii protervè intrantibus, ultionem divinam precatus sit, teste *Laurentio Surio*. (r) Hoc monasticæ custodiæ institutum etiam *Fulda* olim in tanta erat observantia, ut feminam recipere, non dicam aliquatenus intra septa, sed intra publica basilicæ penetralia, multis seculis nefas extiterit atque religio. Cujus rei testem habemus *Rudolfum* in memoria *Lioba*, quam monasterium istud sic ingressam fatetur, ut nec prius nec postea ulli unquam feminarum id concedi potuerit: quia loco illi, ex quo Monachis habitari coëptus est, femineus negabatur ingressus. Tantum autem huic *Lioba* soli concessus erat, quia *S. Bonifacius* Martyr senioribus eam commendarat, corpusque ejus ibi sepeliendum decreverat. Moris originem antiquæ literæ ipsi adscribunt *Bonifacio*; Nam caput privilegii à *Zacharia* Summo Pontifice *Bonifacio* concessi quoddam extitit, quò æternum vetitus feminarum ingressus. Quod caput inde Majores tam sanctè coluere, ut privilegiis à *Martino* Papa seculo IX. Abbati *Hadamaro*, & à *Silvestro* Erckenbaldo seculi X. ætate, aliisque ab aliis Pontificibus concessis & nominatim insertum sit, & religiosè à posteris observatum. Hinc adeo in vetustioribus Abbatum actis legimus, annò MCXXXII. cum *Lotharius* Rex solennem Pentecostem *Fuldæ* unâ cum Regina conjuge exigeret, rem divinam non in primario, sed in novi montis vicino monasterio procurasse, eò quòd Regina in istud adjutus esset interclusus. Sic cum *Fredericus* anno MCLXV. de Saxonia, in quâ jejunaverat, in vigilia Palmarum *Fuldam* venisset, non licuit ei urbem intrare, quia Regina in comitatu ejus erat. Monrem igitur Episcopi adiens, ibi sequentem diem Palmarum honorificè celebravit. Verùm *Bonifacius* IX. (judicio *Pauli Langii* (l) egregius *Simoniatus*) rogatu *Joannis Merlarii* Abbatis LVI. hujus severitatis rigorem primus emoluit, feminisque aditum ad templi atria patefecit. Ob quam neglectam religionem

(p) chron. Laureberg. ad h. ann. (q) in chron. MS. Gröning. (r) in ej. vit. d. 30. Aug. (l) chron. Citiz. ad ann. 1398.

ligionem divinam animadversionem nobis sistit *Brorver*. (r) Annò quippe MCCCXCVIII. templum fulmine de cælo tactum conflagravit, septimo die mensis Junii i. e. triduo postquam S. Bonifacii festâ luce feminis in basilicam & cœnobii septa tunc primùm ingressus datus esset. Idem alibi: (u) Anno MCCCXCVIII. postquam Bonifacii IX. privilegio feminis aditus, quod nunquam licuerat, in templi penetralia datus est, ipsa cum monasterio basilica fulmine de cælo tacta funditus propè flammarum & ignium exitio subjecta, quæ clades magnis Joannem inde curis induit.

§. IX. Quinque abhinc annis Nobili, Religioso & Erudito Abbati Ord. Benedict. inscripsi epistolam de Monachis cum monialibus sub unius Præsæti cura, permissu Superiorum, multis seculis unâ viventibus, quam dignam censuit CL. Auctor *Dialogor.* mensr. (w) delitiis suis annectere. Contra Gratiani decretum est, Monachos monachasque in uno eodemque cœnobio simul habitare, attuli tamen ex *Trithemii chronico Hirsaugiensi* (x) geminum hujus rei exemplū, & fusiùs ibi dixi, quî primùm venerint *Huysburgii* sorores religiosæ, etiam ante foundationem monasterii, quæ postea, exstructo cœnobio, i. e. ab anno MLXXXIV. unâ cum Fratribus, usque ad *Passaris Beer* (non Bau) *Winkelii*, Abbatis XXV. tempora, i. e. usque ad annum MCCCC. (ultra CCC. annos) inclusæ ibi vixerunt, sub habitu & regula Benedictina. Prius confirmat *Reinardus*, titulis bene nobilitatus avorum, ut *Rulf* canit, eruditam *Krantzii* (y) conjecturam sequens, licet gentem ejus non demonstraverit, Præsul Halberstad. XV., apertè dicens: (z) se monasterium *Huysburgense*, ad subsidia servorum & ancillarum DEO ibi congregatorum, vel congregandorum, decimationibus, prædiis, aliisque redditibus pro tempore & facultate augmentare curasse. Et *Theodoricus*, Antistes Halberst. XIX. ex *Illustri Crosciorum* familia satus, anno MCLXXXV. (qui secundus erat ordinationis suæ) indict. III. secund. Id. Sept. ob petitionem cujusdam Matronæ *Adelheydis* nomine, maximè verò ob amorem DEI, eidem cœnobio contulit duos mansos cum dimidio sitos in *Badesleve*, talentum unum solventes, hâc ratione, ut exinde decem solidi ad refectorium Fratrum & sororum DEO ibi famulantium annuatim proveniant. Meminit earundem sororum *Werner.*, Abbas *Huysburg.* XIV., anno MCCLXVII. *Ditmarus* anno MCCCVI. & anno MCCCXI. quò mentio fit *Cunegunda de Nienborch* & *Oda de Redeber* adhuc viventium; sistit eas anno MCCCXIII. MCCCXVI. & MCCCXXII. *Conradus* verò III., Abbas XXII., anno MCCCXL. Sub *Godofredo*, Abbate XXIII., anno MCCCLXIII. vixit *Jutta de Simmenstede* conversa & monasterii *Huysburgici* soror nobilis. Cumque, ceu dictum est, usque ad *Passaris* tempora, unâ cum monachis inclusæ hîc vixerint, tandem omnibus iis *Huys-*

(Pp)

(r) L. I. Antiquir. Fuld. c. 8. p. 32. (u) L. IV. Antiqu. cit. p. 325. (vv) annò 1691. (x) ad ann. 1108. & 1121. (y) L. VI. Metrop. c. 6. (z) in lit. anno 1118. XV. Kal. Nov. ind. XI.

burgi defunctis, (nec enim expulsæ, nec aliò missæ sunt,) præbendam B. M. V., quam Antecessores sui eisdem bene multis annis assignarant, ipse *Jaspar* Patronæ suæ anno MCCCCXI. ipso die annunciationis B. V. liberaliter contulit. Meminit etiam necrologium Huysburgense *Margaretha* Abbatissa inclusa, B. memoriæ *Bya*, monachæ inclusa, piæ Matris, *Adelheidis* inclusa, *Emeka* inclusa, & aliarum.

§. X. Nec ingratus fuerit antiquitatum studiosis integer catalogus sororum, ex vetusta membrana bonâ fide descriptus:

Catalogus
sororum
Huysbur-
gensium.

ABBATISSÆ.

Margaretha, Abbatissa inclusa,
Judheidis Abbatissa,
Hillburgis, Abbatissa inclusa apud
nos,
Adelheidis Abbatissa,
Mechtildis Abbatissa,
B. memoriæ *Bya*, monacha in-
clusa; Mater pia,
B. memoriæ *Adelheid*, Monacha,
Mater nostra.

IN CLUSA.

Adelheidis inclusa apud nos,
Jutheides inclusa,
Emeka inclusa,
Wallburgis, monacha inclusa,
Bya, monacha inclusa, soror
nostra,
Yda, monacha inclusa.

CONVERSÆ.

1. Godegundis,
2. Bertradis,
3. Heidewigis,
4. Theoreka,
5. Rixa,
6. Christina,
7. Gertrudis,
8. Hildeborgis,
9. Margaretha,
10. Adelheidis,
11. Eufemia,
12. Adelheidis,
13. Anastasia,
14. Harwigis benefactrix,
15. Elisabetta,
16. Adelheidis,
17. Emeka,
18. Paulina,
19. Judheidis,

CONVERSÆ.

20. Methildis,
21. Willgardis,
22. Emeka,
23. Adelheidis,
24. Eufemia,
25. Elisabetta,
26. Ameka,
27. Margaretha,
28. Thetburgis,
29. Methildis,
30. Yfentrudis,
31. Margaretha,
32. Yliana,
33. Eva,
34. Ermegardis,
35. Walburgis,
36. Adelheidis,
37. Gertrudis,
38. Methildis,

39. Ede-

CONVERSÆ.

39. Edelindis,
40. Adelheidis,
41. Eva,
42. Adelheidis,
43. Gisle,
44. Adelburgis,
45. Methildis,
46. Adelheidis,
47. Catharina,
48. Zacharia,
49. Adelheidis,
50. Eufemia,
51. Gertrudis,
52. Eufemia,
53. Methildis,
54. Gertrudis,
55. Oda,
56. Margaretha,
57. Wideradis,
58. Gertrudis,
59. Elisaberna,
60. Gertrudis,
61. Godheidis,
62. Gertrudis,
63. Adelheidis,
64. Adelheidis,
65. Altwigis,
66. Wigminilodis,
67. Margaretha,
68. Athelburgis,
69. Lucia,
70. Bartradis,
71. Adelheidis,

CONVERSÆ.

72. Sophia,
73. Cunegundis,
74. Athelheidis,
75. Margaretha,
76. Winneka,
77. Gutheidis,
78. Kira,
79. Gertrudis,
80. Oda,
81. Windelbergis,
82. Adelheidis,
83. Methildis,
84. Hadewigis,
85. Rixa,
86. Methildis,
87. Gisle,
88. Gudheidis,
89. Gutheidis,
90. Bertradis,
91. Adelheidis,
92. Alfidis,
93. Methildis,
94. Adelheidis,
95. Elisaberna,
96. Hadewigis,
97. Eufemia,
98. Hafela,
99. Cecilia,
100. Bertradis,
101. Margretha,
102. Adelheidis,
103. Methildis,
104. Ameka,

LAICÆ.

1. Adelheidis,
2. Methildis,

LAICÆ.

3. Joannæ,
4. Adelheidis,

(Pp) 2

5. Wigbur.

LAICÆ,

5. Wigburgis,
6. Gertrudis,
7. Gertrudis,
8. Jutheidis,
9. Gertrudis,
10. Elisabeth,
11. Martina,
12. Winnika,
13. Gertrudis,
14. Gisle,
15. Margaretha,
16. Joanna,
17. Margaretha,
18. Gertrudis,
19. Elisabetha,
20. Bertha,
21. Luitburgis,
22. Athelvvigis,
23. Joanna,
24. Cunegundis,
25. Wallburgis,
26. Helena,
27. Bertradis,
28. Adelheidis,
29. Herlindis,
30. Sophia,
31. Svanechildis,
32. Heydvigis,
33. Margaretha,
34. Hildegundis,
35. Gisle,
36. Syreneca,
37. Joanna,
38. Engelheidis,
39. Joanna,
40. Joanna,
41. Gertrudis,
42. Wallburgis,
43. Elisabeth,

LAICÆ,

44. Margaretha,
45. Lya,
46. Gutheidis,
47. Bertradis,
48. Elisabeth,
49. Anna,
50. Rixa,
51. Hezeka,
52. Gertrudis,
53. Gisle,
54. Oda,
55. Ysa,
56. Eimergardis,
57. Gertrudis,
58. Margaretha,
59. Rixa,
60. Gertrudis,
61. Sophia,
62. Gisle,
63. Cunegundis,
64. Gertrudis,
65. Methildis,
66. Gertrudis,
67. Hildegundis,
68. Lucia,
69. Gertrudis,
70. Bertradis,
71. Jordana,
72. Gertrudis,
73. Bertradis,
74. Eufemia,
75. Cunegundis,
76. Emeka,
77. Sophia,
78. Rixa,
79. Joanna,
80. Bya,
81. Oda,
82. Hidda,

83. Cune-

LAICÆ,

83. Cunegundis,
84. Bertha,
85. Adelheidis,
86. Bertradis,
87. Margaretha,
88. Gisle,
89. Gutheidis,
90. Joanna,
91. Regelindis,
92. Margaretha,
93. Elisabeth,
94. Methildis,
95. Hertindis,
96. Margaretha,
97. Methildis,
98. Rexlindis,
99. Wynneburgis,
100. Mya,
101. Joanna,
102. Methildis,
103. Haseka,
104. Wynemundis,
105. Walderadis,

LAICÆ,

106. Clementa,
107. Elisabeth,
108. Scyna,
109. Harderadis,
110. Adesmodis,
111. Gertrudis,
112. Bertradis,
113. Cunegundis,
114. Bertradis,
115. Rixenza,
116. Elisabeth,
117. Adelheidis,
118. Alvila,
119. Cunegundis,
120. Adelheidis,
121. Barbara,
122. Elisabeth,
123. Bartradis,
124. Godelidis,
125. Willegardis,
126. Bertradis,
127. Adelheidis.

§. XI. In catalogo monasteriorum Monialium Misnensium, quem M. Petrus Albinus, Secretarius Electoris Saxon., dedit, (a) sub finem hæc habet:

Auf dem Petersberg sind anfänglich auch Nonnen gewesen/welches Kloster hernach gen Gerbstadt transferiret worden bey Eisleben / sind auch nachmals sorores conversæ aufm Petersberg anno 1246. gewesen.

Fuit mons iste *Petrinus*, seu *serenus*, quo de loquitur *Albin.*, (b) prope *Halam*, nunc Magdeburgicam, quem anno mxxiv. Indict. II. sedente *Calixto II.*, Prælaturæ ejus anno VI. imperante *Henrico VI.* & quidem ann. Imperii ejus XIII. sub *Ruthgero* (*Roccaro*) Archi-Episcopo Magdeburgico XII., Pontificatus sui V., à fundatione Ecclesiæ Halensis IX. *Dedo III.* filius *Themonis*, Comitis Wethinensis, cœperat, & B. Petro Apostolo dedicaverat. Cùm verò ad terram sanctam abiret, *Dedo*, fratrem suum *Conradum*, postea Marchionem Misniæ, heredem scripsit omnium bonorum suorum, eiq; consummationem monasterii commendavit maximè, quo de legi meretur *Anonymi chron.* Montis hujus ab anno mxxiv. ad mxxv. collectum, editumq; à CL. Viro *Joach.*

(Pp) 3

(a) in der Meissnisch. Land-Chronick cit. XXII. p. m. 299. (b) vid. chron. cit. p. 289.

Joanne Madero, Amico, dum viveret, honorando. Simul vixisse fratres cum sororibus, ex indice vides, ubi lit. K. in voce Kloster habet: etliche / darinnen Mönch und Nonnen zugleich gewesen / remittitq; lectorem ad p. 300., ubi verba à nobis citata reperiuntur. In chronico ramen *Maderiano* silentiū hac de re.

§ mona-
sterii Vves-
serani;

§. XII. Fundarat *Gottwaldus* III. Comes *Hennebergicus* & Burggravius *Wurtzburgensis*, infigne monasterium Ordinis *Præmonstratensis Wesseranum* ad confluentiam *Vierre & Slenſe*, quo de *Spangenberg* ita: (c)

Es besagte aber *Graff Gottwald* dieses neue Kloster mit Ordenspersonen männliches und weibliches Geschlechtes *Norbertiner* Ordens welcher Orden kurz zuvor anno 1120. (cœnobium verò undecim post annis conditum est,) vom *Norberto* erstlich angefangen war. Exultum postea & translatum à *Bertha*, *Bertholdi* IV. conjugē, in alium locum, quo de idem *Spangenberg*. (d) Sie blieb in ihrem Witwenstand 20. Jahr / und als an. 1175. im 18. Jahr nach ihres Hern Tod / durch nachlässig / unfleißige Verwahrung des Feuers der eine Theil des Klosters *Besera* / darinnen die andächtige Nonnen ihre Wohnung gehabt / mit *S. Joannis* Kirchen abgebrandt / stiftete und baute *Frau Bertha* für dieselbe Weibs. Personen und Nonnen ein neues Nonnen. Kloster über das Wasser hinüber / nicht so gar weit von *Besera* gelegen / und nannte dasselbe *Trost-Städte*. Dahin transferirte sie die Nonnen von *Besera* anno 1177. begab sich auch selbst in denselben hinein.

monast.
S. Mich.
Hildes.

§. XIII. In monasterio Ord. *Benedict.* in septentrionali parte urbis *Hildesienſis*, à *Barvardo*, Episcopo ibidem XIII., in honorem *Archangeli Michaelis*, constructo, *Theodoricus* II. Abbas, & successores ejus *Hugoldus*, *Monachus Corbeienſis*, & *S. Th. D.*, nec non *Detmarus* moniales etiam congregaverant, sed *Gottſchalvus* Prælatuſ propter multas detractiōes & oblocutiones & infamia maculam eas exterminavit, impetrans ab *Innocentio* IV. contra istas moniales privilegium, datum *Laterani* XIV. Kal. Aug. Pontificatûs sui annò III. in quo habetur:

Quod monasterium istud propter monialium multitudinem, cū ad sustentationem earum redditus non sufficiant, admodum prægraveretur, etiam ex earum cohabitatione cum monachis gravis eidem loco infamia generetur, diversis adolescentulis ad instantiam postulantium, (sic legitur,) ubi non nisi septem ætatis provecta consueverunt recipi ab antiquo, ad vestimenta Fratribus procuranda. Igitur monachis distinctius inhihet sub fulmine suo, ne, quod de septenario solum numero provectioris ætatis fuit institutum, & hætenus per multa tempora observatum, sinant cujusque temeritate, cū major adolescentularum numerus ad septenarium redactus fuerit, violari. (e)

præceptum
Ottonis I.
Duc. Brun-
svic.

§. XIV. Extat etiam præceptum *Ottonis* I. Ducis *Brunsvicensis* (f) *Abbatii Northimensis* datum *Brunsvici* annò *MCCXXXIV.* Cognoverat *Inclytus*

Otto

(c) chron. Henneberg. I. II. c. 8. p. 86. (d) lib. cit. c. 12. p. 92. (e) vid. chron. monast. S. Mich. T. II. rer. Germ. Meib. p. 520. (f) in colloqu. meast. anno 1692. p. 197. seq.

Otto famâ, vel potius infamiâ referente, monachos & moniales in loco pariter commorantes, insolentias frequenter & turpitudines Deo & hominibus odibiles exercere, ita ut non solum personæ, verum etiam ipse locus infamiâ denigretur, nimirum ut vicinitas eorum opportunitatem excedendi eisdem præbeat, & animarum suarum pariat detrimentum. Mandatigitur, & sub obtentu gratiæ præcipit, Abbati & universis Successoribus ejus, (notabile exemplum exerciti jam tum à Principibus Germaniæ juris cujusdam velut Episcopalis in Clericos suæ ditionis, cum præcipiendi potestate, sub obtentu gratiæ,) ut dominas juniores, quas atæ juvenilis & facies decora suspectas efficit ad peccandum de bonis Ecclesiæ, quibus tamen pascendæ sunt, si aliter eas locare non poterit, claustris aliarum monialium includat. Seniores verò, quæ orationi & operi muliebri expedire videantur, apud se detineat, donec expleverint tempus vitæ. Mortuis autem illis firmiter statuit mandatq; , ut loco illarum nullæ de ceteris resumantur. Quicunque hanc ordinationem suam præsumferit aliquatenus impedire, indignationem Dei suamque contra se offensam non dubitet excitare.

Quod verò Otto se Ducem Brunsvicensem vocet ante erectionem Ducatus solennem, à Friderico II. Imp. anno 1235. factam, quam sis vide apud Meibom., (g) neminem turbaverit, siquidem hunc titulum jam ante ipsum sumxisse & dedisse alios, plura diplomata probant. De fratribus & sororibus Ord. August. in uno hospitio, at nec castè nec religiosè viventibus, vide etiam Reutellii chron. Hildes. (h)

§. XV. Refert Abbo, (i) Prælatum Ilseburgensem anno Mccccxxxiii. calix omni-
fororibus Badeslebyensibus calicem inauratum dedisse, ex quo cum primùm ce-
lebraret sacerdos, isto die cœpit ægrotare, nec de lecto surrexit unquam. Le-
viora hæc videntur & nullius ponderis, scisse tamen juvat Ilseburgense cœ-
nobium, propter varias variorum aberrationes. Bucelin. equidem (k) labitur,
scribens, id à Bernhardo Buccone, Episcopo Halberstad. XII. exstructum esse:
restauravit istud à Slavis igne combustum. Sic enim Engelhus: (l) Vene-
rabilis Arnolfus, Episcopus Halberstad. IX., de castro Ilseborch, quod ei
Otto Imp. contulerat, fecit locum Monachorum de cœnobio Fuldensi. (m)
Aliud latini idiomatis chron. MS. ita: Ilseburgense monasterium, quod
sub Arnolfo (Episcopo) hostes destruxerant, reparavit Buc. Schedæ
monasticæ sic: Ilseburgum, olim parvum oppidum & vetustum, & an-
tequam Wernigerotha fuit ampliata, multis privilegiis dotatum. Habuit
etiam castellum ante portam in silva, quod exstruxisse dicitur Hen-
ricus Auceps, cum magna Hunnorum irruptio quateret hanc terram.
Sed postea cum magna esset inter Henricum IV. & Ottonem de Brunsvich, ad
Visur-

(g) T. III. rer. Germ. p. 203. seqq. (h) in hist. Episcopi Magni §. 41. (i) in cit. chron.
(k) Germ. sacr. P. II. p. 48. b. (l) in chron. p. 190. (m) conf. Winnigstad. chron. (n)

Visurgum Dominum, gverra, quæ insimul prælium causavit acerrimum, in quo Comes Supplinborganensis *Gevehard*, qui erat Pater *Lotharii*, postea Imp., à Saxonibus devastatum anno MLXXIV. Illi enim à parte erant prædicti *Otonis*, & in omnes vehementer grassati sunt terras. Hi etiam *Ostervic*, *Horneborg*, *Harteborg*, Imperatoris regiam, & templum pulcherrimum diruerunt & eradicarunt, combustis multis pagis & Nobilium sedibus ad *Harthum*. (*Hercyniam*) Habet autem nomen à fluvio *Ilfa*, quæ præterfluit, & ex adjacente monte *Brocken* scaturit. Quorsum igitur *Spangenberg*. (n) & aliorum deliramenta, qui ab *Ilfurgo* Rege deducunt, & conditum dicunt ante natalem Domini. Nunc extinctum est monasterium, & Sedes ibi Illustris Comitis *Wernigerodensis*.

Incendium
Blancken-
burgicum,

§. XVI. Primò statim, à terribili incendio *Blanckenburgico*, annò sorores ab *Hermanno* & *Olrigo* de *Regenstein* largiter remuneratæ sunt, ait aliud chronicon. *Hermann*. ille erat Prælatus *Huysborg*. XXXIII. Incendium verò factum est annò MDXLVI. XIX. Nov., in quo *Magdalena*, *Udalrici*, Comitis *Regensteinensis*, & Domini de *Blanckenburg*, uxor, filia Comitis *Stolbergici*, partui proxima, ætatis suæ annò XXXIV. miserrime perit. Quem tragicum calum in sacello arcis *Blanckenburgica* his versibus comprehensum descripsi.

Conditur hœc tumulto mea dilectissima conjux,
contegit ac tenuis membra sepulta cinis.
Hanc *Stollbergiadum* Comitum de sanguine cretam
connubii sociam quæro petoque mei.
Poppo Parens placidè pia Mater & annuit *Anna*,
Ducitur in nostrum *Magdalena* thorum.
Mutuus ardor & unanimes concordia mentes,
dulcis & amborum corda ligabat amor.
Et quia conjugibus Domini benedictio præstò est,
nec thalamus sterilis, nec sine prole fuit.
Feminei siquidem *quatuor*, sexûsque *virilis*
sex peperit dulcis dulcía dona thori.
Quinque tulit mors læva quidem, sed *quinque* superunt,
utque diu valeant, protege, *Christe*, diu.
Ter *quinos* vixitque *duos* mihi juncta per annos,
connubii cernens tempora læta sui.
Forstán & mecum vixisset longiùs, amplam
multiplici decorans posteritate Domum;
Nî mihi mors sociam thalami rapuisset amatam,
cogeret & viduo me superesse thoro.

Namque

(n) In chron. Quedlinburg.

Namque quaterdenus postquam defluerat annus,
& rapidis sextus curreret annus equis.

Ac decimi noni rutilaret mane diei
mensis, qui nono nomen ab imbre tenet.

Illicet alta domus celeri succenditur igne
inclyta conspici nomina montis habens.

Ignibus his miserè miseri constringimur ambo,
carpserrat acclives subdola flamma gradus.

Cara nequit conjux gravidum demittere ventrem,
præcipites alii tecta per alta ruunt.

Quò licet aufugimus, fugientes prævenit ignis,
nec tutos aliquò nos finit esse locò.

Quid mihi tunc mentis fuerit, non ulla loquetur
lingva, nec id tenui carmine Musa canet.

Conjugis arripio, spe firmans pectora, dextram,
ac loca tuta peto, si loca tuta forent.

Intolerabilibus donec circumdata flammis,
mentis inops nostros concidit ante pedes.

Committo Domino moribundi corporis artus,
ut vitæ cupiens, sic necis esse comes.

Ipsa vetat loca tuta jubens me quærere vivum,
nec vult hora simul tollat ut una duos.

Obsequor: immundis librans mea membra cloacis,
atque diu pendens saucius inde trahor.

Embryo, ventris onus, grævda cum Matre necatur,
cum cara soboles conjuge cara perit.

Hujus ut historiæ possint meminisse nepotes,
annorum numerum distichon istud habet:

ArX IaCet, Igne perIt ConIVnX, hIC ossa qViesCent,
LaVs bona per terras, faMa per astra VoLat.

Ulrícus, Comes in Regenstein, fieri curavit annò

MDXLVII. Mens. Novembr.

Notabile, quòd per totam noctem, antequam altero die arx incendio periret, *Omen ejus*,
galli in castro & vicinia perpetuò cantarent, ut vix horæ quadrans effluerit,
quò celsarent. Hem! quis gallo dedit intelligentiam? (o) Sic, notante
Alexandro de Insula, (p) illò die, quò ignis cælo delapsus circa vespe-
ram oppidum (quondam) *Corbeiam* funditus delevit, *vespertilio*nes grega-
tim per aream, templum, dormitorium & pomarium cœnobii ipso nie-
ridie magno strepitu volitarunt.

(Q9)

§. XVII.

(o) Job. XXXVIII. 36. (p) In breviar. rerum memorabil. ad ann. 1119.

§. XVII. Vixit olim in monasterio Huysburgensi sub Joanne Köpenio, Abbate XXXIV., Joannes Nolcken, Badeslebiensis, primum ut custos Ecclesiæ, deinde cœu Prior, qui in singulos Prælatos epigrammata reliquit lectu haud indigna, & quidem usque ad Köpenium, qui circa AC. MDLXVIII. cœpit, desinitque anno MDLXXXIII. XI. Kal. Maj. Hic Abbas tribus Principibus Bruntvicensibus primam tonsuram dedit, scilicet Henrico Julio, Episcopo postea Halberstadiensis, ejusque Fratribus Philippo Sigismundo & Joachimo Carolo. Qualis quantusve porro fuerit, elegans epitaphium ejus te docebit fusiùs.

Epitaph.

*Præfuit hic nobis bene quosdam Præsul ad annos,
& rexit studiis agmina nostra bonis.*

*Tranquilla Vir pacis amans, & cultor honesti,
nil tulit antiquâ religionis prius.*

*Auctoritate gravis, fucorum strenum osor,
hæc tibi, care Pater, gloria viva manet.*

Sed ad Nolckenium.

JOANNIS NOLCKENII

SCHOLA

PRÆLATORUM BESTIALIS,

feu

Singulorum Abbatum Huysburgensium vitæ & facta,
virtutes & vitia, per certa & convenientia animalia,
epigrammaticè explicata.

Schola Prælatorum bestialis,

I. Eckhart.

I. ECKHARTO datur AQUILA.

*S*emper in excelsis Aquilæ seu gloria fulget,
Sub pedibus terram despicit alta suis.
Sic ibas iustum: semper sublimia volvens,
non poterant, nisi quæ magna, placere tibi.
Vinctus eras terræ: * sed mens aquilina volabat
astra super: verè Tu mihi Celsus eras.

II. Alfred.

II. ALFREDUS habet FORMICAM.

*I*nstar formicæ Alfredus bona colligit: eadem
construit, & Fratres in sua castra trahit.
Nulla dies abiit, quâ non benefecerit Ipse,
quâ non profuerit consilio atque operâ.

* Trigesimo octavo annò post excessum elevata sunt ossa Eckharti, qui inventus est silicio vellicus, & ferroâ catenâ vinctus.

*Ipse suum gratus tandem miratus acervum,
sit laus (Alfredo gloria) summa DEO.
Discite formicæ studium: bona cuncta parantur
sedulitate piâ, dexteritate catâ.*

III. ECKBERTO I. adstat CANIS.

III. Eckbert.

*Mordet amatque canis: sævos mordebit is hostes,
diliget è contra fidus ovile suum.
Eckbertus pariter morsus miscebat amore,
clig, piè & iuste reddidit ille suum.
Vulpes atq, lupos furioso dente momordit,
fidâ mente gregem pavit, amavit item.*

IV. DEGENO monstrat URSAM.

IV. Degeno,

*Non patitur catulos auferri animosior urfa,
nam vis vi magnâ sæpe repulsa fuit.
Degeno non passus sua iura monastica rumpi,
Iustitiæ vindex maximus ille sue.
Lex & grex cynolura fuit, pia meta laborum,
felix, qui valet hunc laude ferire scopum.*

V. OTTONI largiar VACCAM.

V. Otto,

*Lactavit multos Otto ceu vacca venusta
non solum spebus, sed quoque rebus. Ita
Fratres atque Patres, lactans, juvenesq, senesq,
cunctis, qui nòrant, gratus & equus erat.
Flumina tunc lactis, manabant flumina mellis,
nec poterat claustrum faustius esse meum.*

VI. REINBOLDUS habeat PHILOMELAM.

VI. Reinboldus,

*Laudes ut philomela DEI noctesq, diēsq,
decantat: sic Rein-boldus amœnus erat.
Solis ad occasum, rursus quoque Solis ad ortum
hymnus erat: Soli gloria sit Domino!
Psallite, dicebat, dilecti, psallite fratres,
psallere, & aternum vivere, prorsus idem.*

VII. HENRICUS I. amat APICULAM.

VII. Henric. I.

*Sicut apis mel collectum servavit & auxit
Henricus, sancto gnâvus in officio.
Perdita lux, quâ non bene fecit fratribus, ejus
gloria summa salus publica quippe fuit.*

(Qq) 2

Nasceris,

Nasceris, ut vivas aliis. Sic feceris, eja,
sic bene vives, & sic moriêre bene.

VIII. Ruper-
tus

VIII. RUPERTUS merebit BOVEM.

Ingenue dicam: ingenium, Ruperte, bovinum:
semper enim sudas, inq, labore cales.

Lemma: laboremus: manibus, pedibusq, animoq,
mente, animaq; Deus singula poscit. Agè,

Oremus, quod sit mens sana in corpore sano,
sic labor in Domino haud noster inanis erit.

IX. Mat-
thias

IX. MATTHIÆ esto AGNUS.

Si mores vitamque tuam, Placidissime Præsul,
spectemus, totus, quantus es, agnus eras.

Purum animum, mitemq, animum, semperque fidel em
imis & superis, sat, placuisse, scio.

X. Sigfred. I.

X. SIGFREDUS I. par est LEONI.

Mente leoninâ defendis jura, Sifrede,
damnas, quod nocuit, sive nocere potest.

Pellis raptores, (debabant esse Patroni,)
atque ex cænobio semper abesse jubes.

Das libertatem clauistro, cessante querela,
lux nunc candidior Fratribus ire solet.

Singula tu bene fecisti, Pater optime; laudes
Posteritas habeat semper in ore tuas.

XI. Ludolph.

XI. LUDOLPHUS gaudet ASINO.

Ut saccos asinus: Fratrum sic pondera cuncta
gestâsti; gravis haud sarcina tanta fuit.

Cur? æquâ quoniam portâsti mente; minora
& leviora facit pondera solus amor.

Sic nos floruimus, sed flos fuit ille caducus,
ætas namque sequens (heu mihi!) pejor erit.

XII. Con-
rad. I.

XII. CONRADUS I. similis est CORVO.

Corvi naturam segnis Conradus habebat,
seria qui semper distulit: hymnus erat;

Cras, cras, cras faciam; annon cras quoq, sol mihi surgit?
sed malè: nam mora sic pessima damna dedit.

Vivendum est hodie, quis cras spondebit? agendum
est hodie, num cras certior esse potes?

Hora-

*Horula non nectat morulam : tunc ibis ad astra
si stertor tardis passibus ire velis ?*

XIII. HUGO, sit LUPUS.

XIII. Hugo

Nunc lupus intrabit : vah ! quò discordia fratres
perduxit miseros ? pastor enim lupus est.
Hactenus optatos ex voto viximus annos,
nunc verò in pejus (plangite) cuncta ruunt.
Ut quoque ab officio Conradus & Hugo remoti
insanæ pœnas stultitiæ dederint.

XIV. WERNERUM comitatur ASELLUS.

XIV. Werner,

Sed cur Wernerus est adjunctus piscis asellus ?
ut videas casus mœstæq; fata Viri.
In templo multis celaphis exceptus ad aram,
tus, contusus sicut asellus erat.
Ille tamen Domino vindictam spontè reliquit,
& justus vindex criminis ille fuit.
Plexi sunt Belial nati, & plectentur, in altum,
sic ruit in caput, hoc, quod jacis ipse, tuum.

XV. HENRICUS II. habeat CANCRUM.

XV. Henric. II.

Gressus cancrinos Henricus habebat, in omni
re, quam molitus, fata sinistra ferè.
Principium quandoque bonum, medium quoque, finis
ast vanus : telum cuspide nonne carens ?
Inversa est facies claustrii : benedictio nulla ;
mutarunt mores tempora nostra loci.

XVI. BRUNO ducit EQUUM abjectò frenò.

XVI. Bruno

Si sanctas Monachi leges, quas regula condit,
rumpant, instar equi nonne ferocis erunt ?
Qui frenò excussò rabiens per compita currit :
sic Monachus sancti non memor obsequii.
Exemplum tibi Bruno dabit, qui spontè resignat,
fracta sui claustrii vota videre nequit.

XVII. CONRADO II. sociabimus VULPEM.

XVII. Conrad. II.

Ut vulpes mutare pilos solet, & tamen illa
una eademque manet : sic reprobi Monachi
Interdum mutant vultum, sed pellere mores,
scandala qui præbent, hic labor, hoc opus est.

(Q9) 3

XVIII. DIT-

XVIII. DIT-
mar.

XVIII. DITMARO sacrabitur CICONIA.

*Pabula ceu pullis excelsa ciconia quarit,
atque suum nidum ritè tuetur. Ita
Tu, Dittmare, tuos, nutrire, fovere solebas;
Abbas, qui bonus est, fidus & equus erit.*

XIX. Bur-
kard.

XIX. BURKARDUM ornat GRUS.

*Grus Burkardus erat, raræ vigilantia imago,
noctes cum curis dividit ipse suis.
Fecit, quod poterat, poterat non omnia: laude
attamen est dignus candor amorq, Viri.*

XX. Eck-
bert. II.

XX. ECKBERTO II. CYGNUS.

*Candidus ut cygnus divini Numinis amplas
cantabas laudes, parve Ekeberte; licet
Atri saepe dies turbassent omnia, mentem
servabas semper forte in utraque bonam.*

XXI. Ulri-
cus

XXI. ULRICO assistit LYNX.

*Paupertas sanè laudat dextramq, fidemq;
annon Tu miseris anchora sacra, pater?
Laudibus his amplis nil amplius addimus, hoc quàm,
Ulricus totus lynceus ille fuit.*

XXII. Con-
rad. III.

XXII. CONRADUS III. tangit NOCTUAM.

*Sedule, quis, qualis, quantus, Conrade, fuisti,
noctua martyrium nocte dieq, dabit.*

XXIII. Go-
dofred.XXIII. GODOFREDUS miratur SALAMANDRAM
in igne.

*Et, Godofrede, tibi mentem vexatio donat,
quàm multum sapiens discit ab hoste suo?
Non ardet Salamandra, ardet tamen ire per ignes;
si bene munitus, flamma nocere nequit.*

XXIV. Sig-
fred. II.

XXIV. SIGFREDO II. propria est COLUMBA.

*Te, Sigfrede, columbatim complectimur omnes,
candida nam claustro & fausta columba mea es.
A te, per Te, immò in Te stat victoria nobis,
nunc pax vobiscum cantio mollis erit.*

XXV. 7 AS-

XXV. *ASP*AR cum *CERVO*.

Appono *cervum*, quòd vix *velocius* ullum
est animal: rebus convenit ille tuis.
Tu piger ad pœnas, sed contrà ad prœmia *velox*,
custos & Dominus, tu simul *Abba*, Pater.
Donec erunt Fratres, Fratrum vox una sonabit:
Asparus nobis *ravior Abba* fuit.

XXV. *As-*
par.XXVI. HENRICUS III. seligit *ANSEREM*.

Dat magnos vicina Tibi Halberstadia motus,
à fronte & tergo summa pericla premunt.
Tu tamen, ut rupes, semper tranquillus in unda,
fidus mansisti cœnobio atque Deo.
Anser uti vasto niveus colludit in amne;
sic mala fors lufus cottidianus erat.

XXVI.
*Henric. III.*XXVII. HENRICUS IV. *OPUPAE* amicus.

Conspurcas nidum pullosq; tuos: alieno
Hysburgum fallax obruis ære tuum.
Hinc etiam sacro percussus fulmine, grandes
jussus es ob culpas ire, profane, procul.

XXVII.
*Henric. IV.*XXVIII. JOANNES I. adumbratur *ECHINO*.

Arma sonant, fera bella tonant, & ubique tumultus:
sed cubat echinus tutus in orbe suo.
Turbida tempestas non frangit, tangit, & angit,
munitum telis parte ab utraque suis.

XXVIII.
*Joannes I.*XXIX. TIDERICUS noster *PHOENIX*.

Unus in Hysburgo, cui nullus fortè secundus,
instar Phœnicis, Tu, Diterice, mihi.
Alter fundator, summus benefactor, amator
& Fratrum, & populi nobile delitium.
Lac & mel nobis tua adhuc vestigia stillant,
Tu nobis cornu grande salutis eras.
Quod sumus, hoc per Te, Tiderice, sumus; Tibi cuncta
debemus, vitam, sacra, profana simul.

XXIX. *Ti-*
*dericus*XXX. JOANNES II. cum *OVE*.

Sicut ovæ vestes, elcas, & cetera præbet,
utilis & Domino est atque jucunda suo.

XXX. *Jo-*
annes II.

Sic

*Sic prodes cunctis, sic delectatq., Joannes,
Tidrici viva & suavis imago Patris.
Omnia sunt laudanda, nihil culpabile: doctus,
justus, discretus, relligiosus eras.*

XXXI.
Conrad. IV.

XXXI. CONRADO IV. placet GALLINA.
*Instar gallinæ pullos, Conrade, fovebas,
cœnobium tu, quod lapsum erat in cineres,
Instauras; fateor, par est fortuna labori,
sed non perpetua est. Rustica turba tibi
Summum cordolium fecit; furiose popelle,
das, alii interitum dum facis, ipse tibi.
Ille tamen fratres dispersos colligit, atque
fecit, quod petuit: fecit at omne bene.*

XXXII.
Hermannus,

XXXII. HERMANNO autem SERPENS.
*Singula tu quoque fecisti prudenter, ut angvis,
angvis erat vita nobile lemma tua.
Judicio si quid careat, durabile non est;
dat firmamentum rebus acris ratio.*

XXXIII.
Joann. III.

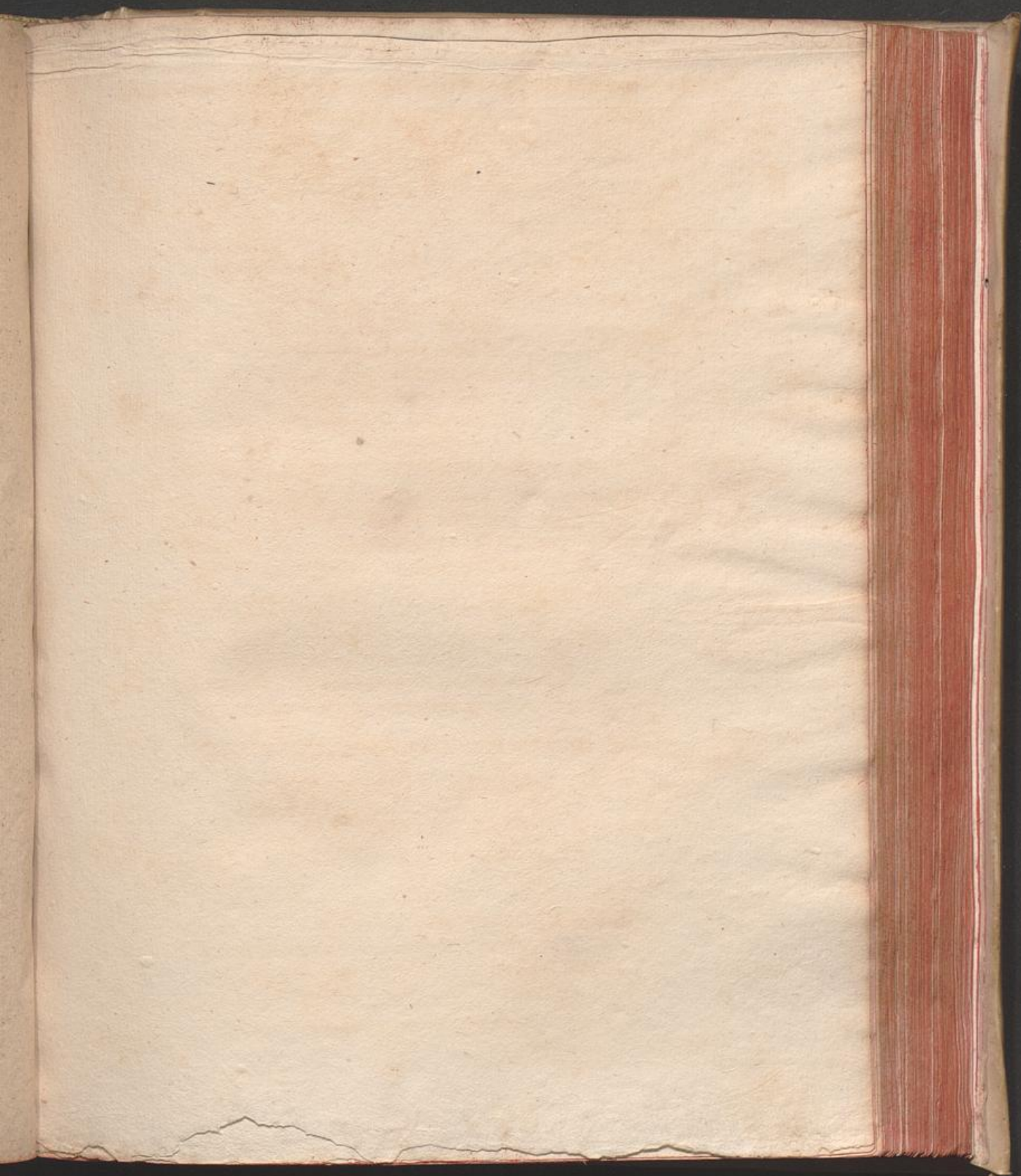
XXXIII. JOANNES III. erit MILVUS.
*Milvus, avis furax, gallinis insidiatur;
cœnobii tu sic insidiare bonis.
Illicitum cur testamentum condidit? inique,
scandalum & opprobrium posteritatis eris.*

XXXIV.
Joann. IV.

XXXIV. JOANNI IV. detur ELEPHANTUS.
*Magnanimus, fortis, prudens, & ad ardua natus,
Tu, dilecte Pater; verè, elephanteus eras.
Longius hinc ego nolo tuas contexere laudes;
annon vox populi vox aliquando DEI?*

PARVA
CHRONICA
MONASTERII S. PETRI
ⁱⁿ
MONTE CRUCIS

AD WERRAM,
ORDINIS S. P. BENEDICTI,
COMPILATORE

JOHANNES CRÆMER,

Præposito Monialium S. Jacobi Ord. Augustin.

Cum notis

CHRISTIANI FRANCISCI PAULLINI.

(Rr)

L.S.P.

L. S. P.

Compilator hujus chronici *Joannes Cramer* fuit Eschwe-
genſis, Ord. Auguſt. Monachus, & Præpoſitus poſtea cœ-
nobii *Jacobi* extra muros *Crucisburgi* ad ripam *Vierra*.
Lectorem fuiſſe per aliquot annos in Monafterio Miſnenſi Or-
dinis ſui, alia addiderat manus. Anno MDXIV. ſubſtitit ob
adverſam, ut ipſe fatetur, valetudinem, & circa exordium
ſequentis anni abiſſe videtur, quò nos ibimus omnes. In li-
mine codicilli ſui ſtatim exponit cauſas, cur chronicon Mona-
ſterii *Petrini* vocârit, quod tamen univerſi oppidi memora-
bilia recenſet. Inter miſcellanea noſtra haud faſtident id ha-
rum rerum amantes. Et his placuiſſe mihi ſat eſt. Pulchrè
M. Daniel Nederburg in oratione ſua MS. de hiſtoria patriæ ritè
excolenda. Licet minuta & levia videantur opuscula, ſerves
ea tamen velim. Nec obſtat, quòd nugis & fabulis aliquando ſca-
teant, ruſſare tu, forte in ipſo ſtercore latet unio. Imo fabule iſte,
ſi catus ſis, Te erudient, quòd è tenebris ad lucem vocatus,
Deo tuo gratias agere tenearis. Annon ipſa venena ſaluberrima
dant medicamenta, ſi artem præparandi bene calleas? cur ergo fa-
bulas non convertis in uſum tuum? Sic ille. Dixerim cum *Mar-*
ziali L. I. epigr. 17.

*Sunt bona, ſunt quedam mediocria, ſunt mala plura,
quæ legis hîc, aliter nec fit, amice, liber.*

At hic in orthographia ſua quoque varius eſt. Remur ergò, è
diverſis variorum ſchedis, ſeu diariis, ſua decerpiſſe, ſicq; inſe-
ruſſe,

ruisse, uti repererat. Inde etiam styli inæqualitas. Interim pax
Domini sit semper nobiscum!

Ecce *crucis montem*! multæ *lucis* mihi *fontem*:

crux mihi *dux*, & *mons* *pons* tibi *honoris* erit.

Frangere *nucem*, hoc est, vincere *crucem*, & mirabere *lucem*,
est in *monte crucis* forsque, salusque mea.

Ascendas igitur *montem*; victricia signa

stant in eo. Vicit, qui bene cuncta tulit.

ad allusionem Montis Crucis
scrib.

DAVID HEINR. MONHEIM.

(Rr) 2

IN

IN NOMINE DOMINI AMEN.

Ad honorem Gloriosæ & Beatissimæ Virginis Mariæ,
SS. Andreæ & Jacobi Apostolorum, S. Nicolai & S. Liborii
Episcoporum & Confessorum, Patronorum Montis nostri
Crucis.

CHRONICA
MONASTERII S. PETRI.Bonifacii
lani.

724.

ITa: de monasterio S. Petri titulum libelli facio, ideo quod istud omnia reliqua templa & monasterium *Jacobæum*, imò ipsa oppida, tam veterem, quam novam, nobis dederit. Nisi enim cœnobium *Petrinum* fuisset, nomen sanè Urbis nostræ adhuc esset incognitum. Bene igitur explicabis, quicumque legere dignaberis, quamvis pro mea informatione & delectatione tantum hæc pauca compilavetim. Quanto labore & sudore S. Bonifacius, gloriosus Thuringiæ nostræ Apostolus, (a) à Deo missus, doctrinam catholicam ubivis locorum, in hac potissimum regione, dissemina verit, & templa, capellas, clusas ac oratoria fabricari fecerit, nemo certè digno præconio satis commendabit. Rectè igitur à bonis *factis* Bonifacius nominatus est. Quamprimùm anno Domini DCCXXIV. (b) in hanc terram venerat, in omni fertili aptoq; loco, quem viderat & lustrarat, templa & claustra optabat & cogitabat serid. Illius curâ & operâ in *veteri monte* ante silvam, in memoriam & honorem S. Evangelistæ *Johannis*, capella constructa est. Ille dedit Ecclesiam Beatissimæ Virgini Mariæ in *Herbisleben*, & S. Petro, Apostolorum Principi, in majori *Uhrleben*, nec non *Geismaria* in *Hassia* aliam. Illi vitam & spiritum post Deum debent sanctæ ædes in *Tammesbrügge*, *Salza*, *Ohtruf*, *Dretenborg*, *Grüf-sen*, *Monra* & alibi, nec non monasterium in *Homborg* &c. Cùm igitur sanctus Vir aliquando in littore *Werræ* cum discipulis suis spatiaretur, totus iste tractus singulariter ei placuit, montium, vallium, agrorum, camporum, pascuorum, fluminis, rivorumque amœnitate & fertilitate jucundissimus. In

(a) Thuringiam ante Bonifacium conversam, inq; fide Christiana institutam fuisse, probatur Spangenberg. in hist. Bonifac. c. 4. D. Sagittar. L. II. Antiquir. Gentilismi & Christianismi Thuring. c. 3. seqq. M. Pfefferkorn in Thuring. sua c. 12. p. 63. & alii. (b) Surianam, i. e. Othlon., Monachi Fuldens., historiam noster hic sequitur. At vide tu Brovvet L. I. Antiquir. Fuld. c. 3.

In terram ergo prostratus & in faciem suam, votum fecit Deo & S. Petro, in gloriam & honorem illorum, omni curâ & studio monasterium Monachorum Ordin. S.P. Benedicti in monte, *Crüzberg* postea dicto, erigere, idque montem S. Petri nominare. Primi Monachi, secundum veterem traditionem, ducti sunt ex alio monte S. petri, qui *Erphurtia* est, (c) cujus Prælati curâ & inspectioni novellam hanc plantationem specialiter commendasse dicitur. (d) Alii tamen malunt, primos fratres desumptos esse ex Collegio *Fritislariensi*. (e) Sic ut sit, nomina eorum annotata sunt:

Runcolphus, Smithardus, Helmvivius, Alefredus, Stephanus, Modestus & Me- primi Mo-
gino. Posterius plures credunt, quia prima Ecclesia est à S. Bonifacio constru-
cta. Hi sub inspectione & provisione Præpositi, qui *Runcolphus* erat, primò
inhabitare ceperunt montem, asperioris disciplinæ vitæque planè mona-
stica & regularis strenui cultores. Cum igitur Fratres in Deo uniti vitâ &
doctrinâ universæ vicinæ præfunderent, ipsique sine agricolis & opificibus
commode vivere nequissent, homines associati infra montem casâs & habita-
cula sua fecerunt, uti potuerunt. Sic cum Deo & die vicus inde crevit, & ex
hoc tandem pagus, in quo sanè valde notabilia peracta sunt. Habuerat *Hen-*
ricus IV. Imp. anno Domini MLXIX. *Wormatia* colloquium cum Principibus
suis, cum primis Moguntino, cui omnem decimam in tota Thuringia simpli-
citer & in solidum promiserat, modò illius operâ divorcium sum conjugē
sublequeretur. Episcopus, decimarum avidus, nulli pepercit labori, reliquis
verò Principibus contrâ nitentibus, tantum opus solus efficere non poterat.
Interim decimæ, secundum decretum Imperiale, à Thuringis dari debebant.
Hi verò vitam potius cum libertate amissuri, Legatos mittunt ad *Henri-*
cum, qui tunc *Hartisburgi* erat, humiliter rogantes, ut, mutatâ istâ sen-
(Rr) 3 tentiâ,

(c) Sapiunt hæc fictam foundationem Dagobertinam. Vid. Trithem. in compend. seu bre-
vium, primo Volum. annal. seu hist. de orig. Reg. & Gent. Francor. anno 1515. edit. Mader.
append. chr. Mont. sereni p. 273. & Jac. Schenck. in vers. Germ. oper. Trithemian.
de orig. Reg. &c. Sanè, nec annus, vel indictio conveniunt. Quisnam è Dago-
bertis, rexit anno 706. quò montem Pettinum Erfurti fundatum clamitant, licet aliis
627. imò 707. placeat. Si de Dagoberto I. asseras, inter annum 621. & 645.
factum esse oportuit, cum anno 649. 19. Januar. decesserit. Si de Dagoberto (vulgo)
secundo dicto, qui tamen III. fuit, intelligas, successit ille anno 711. Patti suo Chil-
deberto, anno 715. verò desit. Sed habeas, secundum plebejas narratiunculas, secun-
dum, æquâ tamen mihi negaveris, istum anno 687. cæsum esse. Falsa diplomatis indi-
cio, siquidem ea anno 706. nona haud fuit, sed quarta. Cujus Dagoberti verò. Avus erat
Meroveus? conf. Sagittar. L. I. Antiquit. Ducat. Thuring. c. 11. Trithem. chron. Hirsaug.
edit. Freher. p. 65. & in comp. hist. Francor. fundatorem istius Pettini monasterii, quod
Erfurti est, facit Wilhelmum, XII. Abbatem Hirsaug., Ducem Bojariæ, (Bucelin. in catal.
Abb. Hirsaug.) validis argumentis id probans fufius, quæ sanè non in typo reperit, judice
ipso Serar. hist. rer. Mogunt. L. II. c. 19. & admittente ea Gudeno L. I. Hist. Erfurt. p. 11. seq.
explosâ simul fabulâ Dagobertinâ. (d) Idem cantillat Spaagenberg. in hist. Bonifac. c. 17.
(e) De Monachis Fritislariensibus, Germaniæ Apostolis, vid. Broÿver. L. J. Antiquit. Fuld.
c. 3. p. 12.

1069.

motus ob
decimas.

1115.
ab Henr.
V. facti,

Grüßfar-
then/

S. Andr.
templum,

Grüßberg

rentiâ, in avita libertate sua saluos tutosque eos esse juberet, alias se extrema
quaq; tentaturos. Sati⁹ quippe esse pro libertate patriæ mori, quàm cū igno-
minia vivere. Iniqua & nunquā audita Præsulis postulata esse. Se igitur para-
tos ad utrumq; seu pacem, vel bellum velit Moguntinus. Interea exercitus
eorum morabatur prope *Crucis montem*. (f) Circa annum Domini MCXV.
Henricus V. Imp. Principes Saxonie, in primis *Reinartum*, Halberstadensem
Episcopum, *Fridericum* Juniores Palatinum Saxonie, *Fridericum* *Zirnsber-*
gium &c. acerrimè infestabat, faciens, quicquid rectum videbatur in oculis
suis. Quâ injuriâ commoti, cum *Lothario* Duce Sax. *Waperto* & *Henrico* Fra-
tribus de *Groitzsch*, aliisque congregati apud *Crucis nostræ montem* fœdus inie-
runt contra *Henricum*, bellum ei denunciantes gravissimum. (g) Mansit
itaque Monasterio nomen *montis petri* ad *Werram*, donec processiones
crucis, die *Erüßfarthen* / solenniter ubivis introducerentur, & populus ex sin-
gulari devotione *lânge* & *latè* die *Lunæ*, in hebdomade S. *Cruci* specialiter
dicata, in der *Erüßwochen* / ad hunc montem cum *crucibus* catervatim pere-
grinaretur. Angustum quidem sacellum est in area montis istius, quod die
Erüßfirche vocant. In hoc dum statò tempore *Missa* celebrabatur, omnis po-
pulus, sexus & ætas in aream, satis amplam & spatiosam, prostratus devotio-
nem suam habuit. Tunc exhibant bini & bini nudis capitibus, per agros &
campos, per calles & valles, psallendo, orando, jubilando, inque omnibus
laudando Dominum. Sic, perditò veteri nomine, plerunque monasterium
à monte suo posthac *Crüzberg*, seu *mons crucis*, nominatum est.

Crux monti nomen dedit: in cruce gloria summa;
crux urbis decus est, luxq; caputq; fiet.

Anteq; hominum cœtu in villa, seu pago, infra montem & cœnobiū condito,
difficile putabant incolæ, acclivem semper conscendere montem. Statuebant
igitur, acceptâ licentiâ, suum fabricare templum in honorem S. *Andrea* Apo-
stoli, cujus primus Parochus erat *Jacobus Calmart*, Vir honestus & mode-
stus. Interea crevit etiam congregatio *Petrina*, ut suum elegerit
Abba-

(f) De ausibus *Henrici* & postulatis *Moguntini* vid. *Lamb. Schafnab.* ad ann. 1069. &
Calvis. ad h. a. *Spangenberg.* chr. Sax. c. 181. & *Gyphard.* in *Weichbild.* Sax. c. 30. Quod
verò castra *Thuringorum* tunc fuerint *Crucisburgi*, nullus dixit. Sed ad ann. 1123. in *fic*
Auf. addit. ad *Lambert.* Cum *Adelbertus* *Moguntinus* decimas istas exigeret, populi
Thuringorum perimoni, in colle *Tieteburg* de cunctis finibus suis convenerant,
& civitatem *Erpespurt*, in qua tunc Episcopus erat, cum 20000. irumpere pa-
rabant, si non antea ceptam opus prudenti consilio avertisset Episcopus. *Tiete-*
burg ajunt, *Biobart* verò L. I. chr. *Thuring.* p. 119. seq. & *Pfefferkorn* in *Tha-*
ring. c. 30. p. 426. *Crucisburgum* valuer. (g) conf. chr. *Bigaug.* ad ann. 1115. edit.
Maderian.

Abbatem secundum regulam S. P. *Benedicti*. Quando autem, seu quare, ^{cur & quando mo-} monasterium hoc destructum sit, à variis variè disputatur. Quidam ajunt, ^{nasterium perierit?} *Ludovicum ferreum* circa annum Domini MCLX. istud in castrum, seu bur- 1160.
gum mutasse. Ringente autem desuper Prælato *Petrini* Monasterii Er-
phurtiæ, *Ludovicum* ex dedisse aliquot bona, in agro Erphurtiensi sita, ad cel-
lam S. *Martini* infra Francquerodam; excanduisse autem *Christianum*, contra
Conradum Wittelspachium intusum Episcopum Moguntinum, & tamdiu fa-
tigasse Landgravium, donec adhuc cœnobium S. *Jacobi* liberaliter constru-
eret, eique omnia bona, censu & redditu, qui antea S. *Petri* erant, in monte
superadderet. Nec sic quidem in omnibus contentum fuisse scribunt.
Alii circa annum Domini MCCCLV. periisse contendunt; (h) sed quare,
vel cujus culpa? Alii volunt, Monachos faciâ permutatione cum cella *Mar-*
tiniana suâ sponte cessisse; alii vi adactos fecisse subjiciunt. Nos ex tra-
ditione habemus monastica, *Petrini* cœnobii corruptionem fuisse *Jacobi* ^{traditio mō-} *monastica*,
nostri generationem. An verò *Ludovicus ferreus*, seu quintus hujus nomi-
nis, vel *Hermannus* Landgravius fundamentum & complementum dederit,
non satis manifestum est, cum pleraque documenta monastica igne &
bello perierint. Interim deducimus foundationem nostram ab anno Do-
mini MCLXXIII. teste antiquo lapide, nobisque persuasum habemus, *Lud-* 1173.
ovicum IV. quem vulgò *ferreum* vocant, designasse & intendisse quidem ^{S. Jacob.}
structuram monasterii, sed *Ludovicum* V. post obitum ejus acrius cœpisse, & ^{monast.}
Hermannum denique Bono cum DEO consummâsse feliciter. An verò
petente, seu mandante Episcopo, vel alio, id fecerint, nihil ad nos. Est ita-
que cœnobium *Jacobæum* vetustius ipso oppido, in honorem Dei & memo-
riam S. *Jacobi Apostoli*, in ripa *Weira*, munificentia Principum & Landgra-
viorum *Thuringiæ*, pro *Virginibus* Ordinis *eremitici*, sub regula S. P. *Au-*
gustini, pie & castè viventibus conditum. Prima Priorissa, quam ego re-
peri, fuit *Elisabetha Metsch*, & primus Præpositus *Jacobus de Grudayr*.
Circa annum Domini verò MCCXIII. gloriosè memoratus *Herman-* 1213.
nus Landgravius, summâ jucunditate loci allectus, de condenda etiam ^{monte}
urbem meditari cœpit. Jussit igitur viciniore rusticos ex *Meylingen* in parvo ^{crucis urbs,}
campo, ex *Collbendorf*, ex *Rumpsfrey* & ex *Hebsperg* casas & domicilia sua ad
montem *crucis* transferre, donans eis jus civitatis, & insignia, quæ sunt tres
turres valde conspicuæ. Et ab eo tempore *Crucisburgum* appellari solitum
est. Commodius tutiusque videbatur colonis, conjunctim intra muros
habitare, quàm in agris hinc inde esse dispersos, præsertim cum minori fere
molestia agros suos colere possent. Certatim igitur ædificare quisque,
laresque suos huc transpositos ritè componere & ordinare voluit. Vi-
dentes

(h) ut Bang. in chron. Thuring. p. 139. a.

mobiles in
en.
dentis hunc fervorem Nobiles, & ipsi in civitatem migrarunt, nominatim
Zengii Strigeri, Nesselrodi, Cruceburgii, Botlerii, Eschwege, & alii, construentes
pro se & familiis suis ædificia satis ampla, alta, splendida, & bene murata ac
ornata. Pagus etiam infra montem, in quo S. Andrea templum, dilatatus
& auctus, ius civitatis acquisivit cum nomine *Alt-Stadt*. Primarium novæ
urbis templum in honorem S. Nicolai ceptum anno Domini MCCXV,
sed anno Domini MCCCCXXVIII. sabbato ante festum Nativitatis S. Jo-
hannis Baptiste inceptum est opus præaltæ turris in eo. Primus hujus Eccle-
siæ Presbyter Cornelius Vichter, zelosus Declamator. S. Ludovicus cum san-
ctissima & castissima conjuge sua Elisabetha, quæ Regia proles erat, montem
hunc crucis, at pulerum speculum & speculam lucis, & recens oppidum, ex
omnibus in terra sua unice amabat, & sic quidem, ut placuerit ei ex monte seu
burgo hoc residentiam suam facere. Ipsa quæ peperit hinc filium suum Her-
mannum anno Domini MCCXXIII, qui egregie adolevit, spem faciens toti
Provinciae bonam; sed ecce instinctu Patruelis Henrici (quem DEUS postea
visibiliter punit,) à Bertha de Siebach in eodem oppido (i) veneno tollitur
anno ætatis suæ decimo & octavo. Hinc ille:

Henricus cadit: dedit at mala Bertha venenum;

sic, Hermanne, cadis: vadis at ad superos.

pons. Ligneus pons hæcenus super Werram structus fuerat, quem verò glacies &
inundationes sæpius dissecere. Ludovicus ergo saxum & perpetuum fecit,
quem adhuc habemus, tam civibus quam peregrinis exitum & reditum com-
modè præbentem. Factum hoc quinto ante obitum ejus anno, ipso anno
emortuali Hermannii filii. Cumque anno Domini MCCXXVII. Pius Prin-
ceps in terram sanctam cum Casare ire vellet, Procere suos ad montem crucis

Oratio Lu-
dov. vale-
dictoria.
convocatos ita alloquitur: Dilecti & fideles, magnum opus nunc molior.
Et nescio, quæ fata mihi impendant. Vos si bene & feliciter vivere veli-
tis, vivite concordēs in unitate Spiritus Sancti. Ego Vobis subditos &
Elisabetham meam cum prole dilectissima maximè commendo, me autem
precibus vestris & devotioni. Vivite DEI & mei memores. Vestra me-
moriam sancta & incorrupta apud me erit, & in multa benedictione. Va-
lete, remque vestram curate fideliter. Sic ivit, at non redivit. Quiescat
ergo in pace æterna! Anno Domini MCCLII. fundatur in memoriam
Beatissimæ Virginis & S. Bonifacii templum satis amplum in monte extra
muros, cum spatioso cæmeterio, multis tiliis jucundè confito. Henricus,
Episcopus Hildesemensis, olim Præpositus in Helgenstad in Eichsfeldia, con-
secravit. Primus Pastor erat Georgius Lindenberger. Anno sequente Thar-
terus, Præpositus Virginum S. Jacobi, Prædecessor meus, cum districti exami-
nis non immemor, super talento sibi credito fidelis dispensator & effector
inveniri voluerit, ut tandem super multa in gaudio constitueretur in fu-
turum,

(i) Vid. addit. ad Lambert. ad h. 2.

tutum, decrevit, in honorem Gloriosissimæ Mariæ Virginis Genitricis DEI, & omnium Apostolorum, construere locum decimum tertium personarum Anachoritarum, ad cultum divini nominis ampliandum. Variis ergo perlustratis locis nemorosis, invenit tandem, quem diligit anima sua, *Weisenborn* scilicet. Emit itaque ipsum locum integraliter cum omnibus pertinentiis suis pro XL. marcis à *Thietmaro & Bertholdo* fratre suo, qui tunc villam *Weisenborn* tenebant, à *Dapifero Domino Brogo*, & filiis suis, & *Cunemundo* fratre suo, & filiis suis, & *Güntero & Isemanno* fratribus de *Flacheim* jure feudali pacifice & quiete. Hunc locum *Weisenborn*, cum omnibus pertinentiis suis, dictus *Dapifer Brogo* pro omnibus prænominatis, ipsis tamen consentientibus & volentibus eò, quòd personaliter omnes convenire non possent, & pro se ac successoribus ipsorum omnibus, in manus Reverendi Principis *Henrici* Marchionis libere resignavit, & exsuscitavit ante castrum *Sumeringen*, multis adstantibus nobilibus & Baronibus fide dignis. Prædictus ergo Princeps villam istam *Weisenborn* cum omni jure suo, ad instantiam *Tharteri* nostri, contulit Priori & FF. eremiticis Ordinis *S. Wilhelmi*, ad insudandum divinis laudibus secundum formam Ordinis sui jure perpetuo possidendam. In hoc claustrò XIII. Clerici sub regula *S. P. Benedicti* eremiticè & religiosè vivere debebant, sicut tamen, ut in posterum ipse locus aut vendi, inque alium (etiam ordinem) transmutari possit. (k) Vix autem vestigia amplius mihi ostendes veteris *Weisenborne* à *Thartero* fundatæ, licet nomen adhuc supersit. Anno Domini autem MCCC. alius Præpositus *S. Jacobi* nostri *Bernard*, de *Flacheim* de veteri loco transtulit in eum, ubi jam est intra *Scarsenberg*. Certè si acta & facta Prædecessorum meorum, Præpositorum nempe in hoc monasterio, ruminor, multa præclara & laudabilia reperio hic & alibi ab iis gesta, adeò ut (quod credimus) nomina eorum in cælis scripta sint in libro vitæ æternæ. Omni laude digni sunt *Hedericus*, *Albertus*, *Bernartus*, *Hermann*, *Conradus* & *Joannes*, qui DEO & Ecclesiæ famulati sunt. Faciant Successores nostri idem, & vivent hic & æternum. F. *Hedericus* de templis nostris in laudibus suis *Crucberg*, quas cœperat, ita:

Andreas, Nicolaus, Jacobus, Virgo Maria,

de cruce perpetuo in burgo crucis ecce loquuntur.

O cives, cives, cælorum querite regnum!

Sic mandant Nicolaus, Andreas, Virgo, Jacobus,

qui spondent ideò cælorum gaudia vobis.

Sunt etenim Nicolaus, Andreas atque Jacobus

& dulcis Virgo Tutores atque Patroni.

Flammante & ardente postea odio capitali inter *Henrici* Brabantini relictam viduam, *Ludovici* S. filiam non adeo sanctam *Sophiam*, & *Henricum*, Marchio-

(Ss)

nem

(k) Omnia hæc verbotenus desumpta sunt ex literis fundationis dudum exhibitis diss. m. hist. VI. ubi de singulis prolixius & distinctius.

in templo
Crucberg.

bellum

nem Misniae, ex Landgravii *Hermanni* filia *Jutta* natum, propter conjunctas adhuc eo tempore Provincias Thuringiam & Hassiam, bellum maxime detestabile & execrabile oritur, in quo & Hassia & Thuringia igne & ferro deleta est. *Sophia* in auxilium vocat *Albertum*, Ducem Brunsvicensium. Et licet Marchio *Wartburgum* teneret, cives tamen tuebantur partes viresque Brabantinae. In hoc bello provinciali totus *mons crucis* cum omnibus adjacentiis & pertinentiis vastatus est. Oppidum enim *Albertus* incendit anno 1259. Domini MCCLIX. Alii quidem asserunt: ipsum castrum ab *Alberto* misere concussum & vexatum, sed non captum fuisse, (1) contrarium tamen novimus. Vix incolae domunculos & mapalia sua reaedificarent, cum novum aliud, majusque malum immineret. *Albertus degener* Princeps, & pessimus patriae Administrator, ex odio erga filios suos concepto, Misniam, Lusatiam, & terram Plissensem, quas ex hereditate defuncti fratris *Henrici*, Marchionis Misniae, sibi vendicabat, sed spe sua exidebat, *Adolpho* Imperatori pro XII. milibus marcarum argenti vendidit, Thuringiam vero spurio suo *Apel*, quem ex *Cunegunda* de *Isenburg* susceperat, tradere volebat. Haec meretrix omnium malorum, bellorum, ruinarum & vastationum genitrix, miserum *Albertum* totum perdidit, adque summam paupertatem redegit, in qua etiam *Erphurtia* inter lachrymas & querelas miserabiliter mortuus est. *Adolphi* fa-
cinora, iste *Adolphus*, infestum nobis nomen, *crucis montem* aggressus, vadum fecit per *Werram*, non procul a loco, qui dicitur *Rumpsfrey*, quem adhuc vocamus *Rönigsfurt*. Ad hunc collem posuit castra sua, & faciebat sibi ligneam caminatam, quam miles *Adolfsburg* nominabat, vulgus vero noster *Ailsburg*. Ex hoc colle per aliquot septimanas variis modis afflixit novellam, & vix e cineribus suis surgentem civitatem, fortiter se defendentem. Igne autem injecto in cineres denuo collabebatur tota. Cives praesidium & salutem suam in *burgo* sperantes eo confugiebant, qui poterant. Multi generosi nobiles in hoc *burgo*, nominatim *Batlerii*, *Nesselrotii*, *Hopfgartii*, *Steinii*, *Strügeri*, *Stubii*, *Pferdsdorfii*, *Frobii*, *Crutzburgii*, & forte alii, omnes laboribus bellicis diu assueti & fortes Viri, qui conjunctis animis & viribus omnem vim eludebant. Sed aqua penuria ad deditionem eos tandem coegit anno Domini MCCXCV. Nec enim homines, aut equi, vel reliqua pecora amplius sustentari poterant ob defectum aquae, qui tantus erat, ut omnes cibos suos per aliquot dierum spatium cum cerevisia coquerent, eaque equorum & canum jam potus facta erat. (m) Expende igitur, quanta molis fuerit, novam condere urbem & gentem in monte, seu *burgo crucis*. Utrumque nomen apte quadrat. Promiscue etiam jam dicitur *Cruzberg*

(1) Consentit Aur. hist. Landgr. Thur. c. 59. AD. MCCLIX. Domina Sophia cum filio suo & adjutorio Ducis Brunsvicensis cepit castrum *Cruceberg*, & civitatem ejusdem penitus devastavit. (m) Vid. Lang. chr. Ciuit. ad ann. 1294. & addit. ad Lamb. Schaffnab. ad ann. 1295.

Cruzberg & Crüzburg. Ut nihil hîc dicam de *pestilentia*, quæ non semel maximam partem hominum sustulit, nihil de incommodis & vastationibus à *Werra* nobis factis. Anno Domini MCCXCVIII. *Gallus Reddicher*, Pastor propè *Eschewerke*, dum prædicat verbum Domini in templo S. Nicolai in festo dedicationis coram multo populo, rusticus è vicina villa *Ista*, spiritu vini adusti nimium inebriatus, grandi boatu & stultis gesticulationibus concionatorem & totam congregationem perturbavit & scandalizavit turpiter. Ob quod facinus in turem & vincula diu conjectus, in solemnî postea festo publicè egit pœnitentiam coram universa Ecclesia flexis genibus, manibus elevatis, humili & lamentabili voce culpam suam deprecans. Pro satisfactione insuper novum ei calicem cum patena inaurata dedit, multam quoque suam Judex ab eo extorsit. Anno Domini MCCC. *Mattheus Rocher*, Pastor in monte B. Virginis, eloquia licet divina nervosè & zelosè explicaret, ob linguam ramentum balbutientem & debilem vocem plerisque impiis auditoribus ingratus, parum effecit concionibus & vitâ suâ exemplari, qui tamen omni modo studuit cunctis prodesse & nemini obesse, juxta monitum S. Ambrosii. (n) Anno Domini MCCCIII. *Ursula Kraftin*, devota Matrona, per multos annos hanc sibi fecerat consuetudinem, ut mane in templo S. Nicolai, circa meridiem in monasterio nostro S. Jacobi, & circa vesperam in monte B. Virg. singulari devotione preces suas funderet ad Deum. Quod cum in festo S. Michaelis, datis antea largis elemosynis, devotè fecisset, in discessu de gradibus lapideis lapsa, & effractò craniò paucas post horas in Domino obdormivit. Sic beati sunt, qui moriuntur in Domino. Anno Domini MCCCIV. sacellum S. *Margaretha* à B. *Elisabetha* anno Domini MCCXXIV. in Monasterio nostro conditum, regaliter dotatum ab Alberto Landgravio & conjuge ejus *Adelheide*. Ex diruto castro Hopsgartenli varii libri & ornamenta illata sunt. Ad destruendas turres B. Virg. in *Isenaco* tres missi sunt murrarij è nostris, quorum primus *Caspar Welcker* statim in primo opere sacrilegii mortuus est. Anno Domini MCCCVI. *Clara de Gattersted*, Sub-Priorissa nostra, cum ab infantia sua in Dicecesi *Fuldensi* educata, & rei pictoria apprimè perita esset, horas postea luforias in depingendis *Abbatibus Fuldensibus* consumsit, à primo *Sturmione* usque ad quinquagesimum, *Henricum* hujus nominis V. de *Wilnavv*, diligenter occupata fuit, quos etiam omnes ac singulos ad vivum ita expressit & delineavit, ut pulchrius non potuerit optari. Dedit *Henricus Abbas* ei pro hac ratitate & artificio suo novum habitum, & centum florenos rhenanos, quos verò Monasterio suo ipsa reddidit, Ecclesiæ verò nostræ altare S. *Mariæ Magdalena* pretiosè exornatum in memoriam sui dedit. Anno Domini MCCCIX.

(Ss) 2

Lauren-

(n) Ex I. Cor. XIV. 11. seq. Sacerdotis est nocere velle nemini, prodesse multis, posse vocè solius DEI est.

Zörben-
vitz,
1310.
Barthold.
Hegrod.
1312.
pestis & fa-
mes,
Th. Stasfor-
der.

Henr. Ha-
themar.

1316.
Christoph.
Zänger.

urina pro
aqua in
baptismo.
1318.

mira ful-
minis vis.

Laurentius Narterus de Grimma, pastor ad D. Andr., pulcrum reliquit libellum de patriæ suæ Deastro Zörbenvitzio scriptum. (o) Anno Domini MCCCX. mortuus in Domino Bartholdus Hegrod Consul, magnus benefactor Ecclesiarum pauperumque, quibus etiam, defunctis, intra anni spatium, ante eum septem liberis cum conjugē, omnem suam substantiam legavit. Meruit inde nomen der milde Barthel. Anno Domini MCCCXII. cometa magnam pestilentiam & terribilem famem per totam Germaniam induxit. (p) Civitas nostra multis civibus & ædificiis ampliatur. Thomas Stasforder devotionem suam erga Patronos civitatis exhibere cupiens, S. Nicolao effigiem dedit hujus Sancti, S. Andrea Andream, B. Virginī in monte effigiem suam, & Monasterio nostro S. Jacobum Apostolum. Henricus Hathemar, Canonicus B. Virginis, in sylvo monte, Moseberg dicto, a Judæo occisus, qui postea infra Mühlam in Werram se precipitavit. Causa non fuit alia, quam quod bonus Henricus Judæo sæpius fidem Christianam commendaverit, & imaginem crucifixi donare voluerit. Hinc inter sermones de Christianismo necatus fuit ille. O nefandum scelus! Anno Domini MCCCXVI. Christophorus Zänger, Vicarius noster, affert literas, in quibus Zutta, Abbatissa secularis Ecclesiæ Quicliniborgensis, cum toto Conventu suo, sorores nostras, præsentēs & futuras, omnium missarum, vigiliarum, jejuniorum, eleemosynarum, aliorumque piorum operum, quotquot sunt in ista Ecclesia, nunc & in perpetuum participes fecit. Idem fecerat anno Domini MCCC. VI. Cal. Maj. Barbara, Abbatissa in Wechtersvynckel. In proxima aliqua villula solitaria cum rustica noctu pareret, & ipsa sola cum simplice aliqua puella XII. annorum in cata sua esset, infans autem valde debilis, & morti ferè proximus, sacerdos autem in hoc casu ex civitate requiri non posset, ob portas noctu clausas, & quod festinanter ac consternanter omnia tunc fierent, nemo etiam, præter puellam istam, in rugurio amplius esset, ipsa mater decrevit parvulum suum baptizare. Puella autem urinam pro aqua ei attulit, quā usa est rustica ex terrore & errore isto. Altero autem die rebaptizabatur juxta ritus Ecclesiæ. (q) Anno Domini MCCCXVIII. Eodē die & horā, scilicet quintā matutinā, in festo S. Jacobi, Patroni nostri, quō anno præterito arx Wartenberga a fulmine combusta est, in veteri oppido figuli domus ab eodem percussa, tactis cunis, in quibus puella quatuor septimanarum jacebat, quæ illaesa mansit, & cre-

(o) Idolum Zörnevitz, seu Zörbenvitz, qd. lumen Soraborum, tecti atrique coloris erat, dextrā tenens lampada ardentem, scævā verò ensē, cui singulis annis vivum hominem sacrificabant Grimmenes. Vid. Peccenstein. Theatr. Sax. P. III. pag. 73. seq. (p) conf. Rivandii chron. Thuring. p. 377. (q) admittunt aliqui Dd. scholastici urinam, quod tamen non credit Gvido de monte Rocherii in Manual. c. 2. Judæus iste apud Niceph. H. E. L. III. c. 37. baptizabatur arenā. Legi meretur elegans disp. Faustoris mei singularis, Dn. J. And. Schmidii, S. Tb. D. ejusdemque & Antiqq. sacr. PP. Helmstad. de baptismo per arenam, habit. anno 1697. M. Majo.

& erepta est, domus verò tota conflagravit. (r) Anno Domini MCCCXIX. in festo *Petri & Pauli SS. Apostolor.* dum solemniss pro-
 cessio ad sacellum S. Petri esset in monte, Studiosus ex *Isnaco ad mon-* ^{1319.}
Crucis tendens, in monte *Moseberg* fessus sub umbra quercus jacer & ^{alia histo-}
 obdormit. Tonitru interim, eo non animadvertente, suboritur, &
 fulmen in marginem pilei, ejus parti eminentiori protus faciem impo-
 suerat, decidit. At nihil inde detrimenti sensit, nisi quòd aliquamdiu
 surdaster fuerit. (s) Anno Domini MCCCXX. *Ludovici Thrans,* tutoris ^{1320.}
 uxor, prope curiam, gravida simul & phrenetica, extra portam *Isnacen-* ^{buso verna-}
sem currens reperit fortè mediocrem *busanem* in via repentem, quem
 in litore *Werra* arenâ prius probè ablutum, solo capite abjecto, inte-
 gram devoravit. Domum postea citiùs reverta totum cantharum lacte
 plenum desuper bibit, & nihil inde noxæ habuit, sed feliciter postea pe-
 perit. (t) Anno Domini MCCCXXI. *Hermann. Rumpfberger,* faber ligna- ^{1321.}
 rius, dum ligna funderet in sylva, inque ea noctu dormiret, vidisse dicitur ^{viso no-}
 in aère virum protensâ manu gladium tenentem versus *Crucis montem.* ^{eterna,}
 Et gladius iste flammabat. *Paulus Hölcher,* Mercator, cistam quandam, ^{Paul. Höl-}
 quæ abscondita erat in *Eshenberg,* casu aliquo reperit, in qua variæ li- ^{cher,}
 teræ monasterium S. Petri concernentes, sed ex humido aère subterraneo
 consumptæ & detritæ erant, ut nullus inde sensus exsculpi potuerit. Igitur
 abjectæ sunt.

Matthias Buschert, sartor hujus loci, ex pede gangranoso periculose ^{Matth.}

(Ss) 3.

decum. ^{Buschert.}

(r) Majorem fulmini, quàm natura serar, & diviniorem inesse potentiam, rectè dixit Se-
 neca L. II. quæst. nat. c. 31. Mithridatis, Ponti & Asia Regis, adhuc infans, cunas
 fulmen incendit, corpore intacto, vestigio saltem in fronte, quâ capillata est, relicto.
 Plutarch. L. I. Symp. quæst. 6. Mospellii fulmen pudendorum puellæ pilos abrasit,
 quæ tamen curata fuit. Aliud colum puellæ intactis stupis consumsit, Borell. C. II.
 obs. 38. (s) Et ego admirandi fulminis exempla aliquot vidi & notavi. Sedebat opilio
 cum uxore sua, cœlo horribiliter tonante, sub patula fago. Ille contemplabatur exutos
 lacerosq; calceos suos: hæc protractis mammis alumnum jamjam admotura erat. Sed
 ecce! fulmen calceum viri dextrâ protensum altissimè in terram percussit, ipso planè
 intacto & superstitè. Capro, gregis Duci, prægrandibus cornibus armato, alterum ful-
 mine percussum subito decidit, bestia salvâ & integrâ. Gallina ovis ultimis diebus
 adhuc incubans à fulmine eneeta, pullis tamen altero die prorumpentibus. Messores
 sub fago confidentes tonitru declinare volebant & imhrem. Arripit unus eorum can-
 tharum, aperit, tenet dextrâ jamjam bibiturus. Sed à fulmine decedente è manu excu-
 titur, omnibus hominibus intactis. Pastor in pago ad Visurgim, Monach. Ord. Bened.
 ebrius aliquando in ædibus suis dormiens, nec sensit, nec audivit horribilissimum
 fulminumq; violentiam. Et licet fulmen calceos ejus ante lectum à se positos pro-
 fundissimè in cellam detrunderet, imò asseres aliquot lecti diffunderet, adeoque per te-
 ctum in cubiculum & cellam sub eo penetrasset, ipse tamen placidè dormiens sero tandem
 mane expergescit, ruinam domûs lectiq; sui miratus est, quod ex ore ejus habeo, (t) Si-
 milia exempla dabimus in centuriis nostris observ. Med. Physicar. rarior. & curios. p. cœlo
 destinatis.

decumbens, facto voto S. Jacobi, ex consilio Georgii Dranners ex Scherbde, à sola palude stercoraria (Wistysfusen) mane & vespere lavit, superinducto semper stercore vaccino calido, & bene ei cessit. (u) Anno Domini MCCXXXIII. Melchior Knurr, aurifaber hujus loci, confessus erat sacerdoti suo ordinatio, sed post confessionem Mammonis sui anxie memor, cepit in camera solitaria numerare eundem. Quò factò obliuiscitur planè Sanctæ cœnæ. Punitus autem idè ad terrorem aliorum severissimè. O pudor, nummos præferre æterno thesauro, & nec unicum diem sine divitiis, seu cupiditate earum, vacuum posse dimittere! Stephanus Penner faber ferrarius cū equa sua consueverat, idè ille cum bestia combustus est, cinis postea sub rota publica defossus cum perpetua maledictione. Quousq; ruit homo novissimorum oblitus? ipso diabolo peior est absq; timore Domini. An. Domini Mcccxxiv. Fridericus junior, Thuringiæ Landgravius, Misnenfis & Orientalis Marchio, Dominusq; tertæ Plyssensis, ex singulari beneficentia cuilibet templo novum fecit legatum in frumento, in festo dedicationis annuæ singulis persolvendum, S. Petro scilicet in monte in Spicherte, S. Nicolao in Strekde & S. Jacobo nostro in Myla. Ubi eodem anno Henricus, Miles de Myla, ad exemplum Cunemundi, (vv) liberalis etiam benefactor noster extitit. O. P. E. Anno Domini Mcccxxvi. serid rursus mandatum, festos dies omnes ac singulos totos & integros sanctificare. Sed Johannes Fleischer, petulans hujus mandati prævaricator, hanc meruit poenam, ut ex tota Thuringia ejectus sit, à pediculis postea voratus in ipsa sylva Haynech, ubi diu cadaver ejus jacuit inhumatum. (x) Ecce vindictam divinā! Anno Dom. Mcccxxx. ædificatur parvum oratorium ad viam supra Monasterium nostrum, in quo stabat effigies B. V. pro viatoribus. Judæus in diversorio publico ad catum sylvestrē imaginem Crucifixi de pariete cameræ, in qua noctu dormiverat, avulsam in cloacam dum conicere vellet, subito afferes sub pedibus ejus subsidunt, illeq; in aream ad muros domus præcipitanter lapsus fracto pede sinistro. Et tamen à Magistratu, in terrorem aliorum, severe punitus est. Carnifex loci, quòd fustigasset civem honestum, facta prius deprecatione coram universo Senatu, in custodiam deductus est per triduum, & pro penitentia ei mandatum, ad ornamentum Ecclesiæ S. Nicolai, dare historiam Eliæ Prophetæ à corvæ nutriti, & baptisni Christi in Jordano, in majoribus tabulis perpulcrè depictam. Ludovicus Rychart, Consulis nostri F., à puero ad scholas missus, adultior nunc factus peregrinatur in Hungariam, exin in Galliam, Angliam, & tandem in Hispaniam. Rei nauticæ apprimè deditus, inq; præliis maritimis multoties versatus, fit tandem Ammiralius Hispanorum Regis. Duxit ditissimam Virginem. Sed patriæ suæ etiam piè memor, misit parentibus, Ecclesiis & Hospitalibus largissimas elemosynas, & insignia dona purè argentea.

(u) vid. Drex. Prospecte edit. secund. nostr. sect. VI. cap. 13. (vv) de anno 1256. (x) Pulsus quidem erat, iste autem reversus, clanculum delatus in sylva, donec fame cunctas mafferrimè petiret.

gentea. Nobilitatus postea à Rege suo, dictus est cognomine *de Rychartis*, Vir
 magnæ auctoritatis & opulentia. Misit effigiem suam Patri per mercato-
 rem Norinbergicum, quam demum post mortem illius, in ambitu Monaste-
 rii nostri suspendimus cum inscriptione: LUDOVICUS DE RYCHAR-
 TIS, E CRUCIS MONTE TYRIGETA, REGIS HISPANOR. AM-
 MIRALIUS, FIDE ET VIRTUTE CONSPICUUS. Anno Domini
 MCCCXXXII. celebris apud nos iurium valde gnarus *Christophorus Smet-* 1332.
man, ejus consilia longè latèq; expetebant nobiles, vulgò dicebatur *der* 1333.
wysse Sroffel. Reliquit filium Magistrum Medicinæ, Erphuriæ habitan-
 tem. Concordia inter cives & Senatum, ob varias controversias, ex utraq; par-
 te ventilatas, facta. Anno Domini MCCCXXXIV. captus est in vinea *Adami Blä-* 1334.
vers corvus valde fessus cum minuta nolula circa collum, cui insculpta erat
 crux cum literis, I.H.S. Num, *IN HOC SIGNO*, vel: *IN HOC SALUS*, expo-
 nenda sint, incertum est. Domum iturus cum ave, pueris ad portam luden-
 tibus dedit, quorum quilibet pennam ex alis extraxit, sed plerique agrotare
 coeperunt. Suspicio igitur erat, venisse *corvus* ex loco aliquo huc infecto,
 & sic etiam erat. Annò Domini MCCCXXXV. in festo *S. Nicolai* perno- 1335.
 ctavit in diversorio ad *aureum leonem* *Abbas Fuldensis*, qui sequente mane,
 antequam discederet, omnia templa contemplatus, & cuique benefecit.
Catharina de Keltitz in monte B. Virg. sepulta dedit multum. *Marcus Cuth. de*
Risenburg, Gothâ ad suos rediens, *cygnos* attulit, quos cicnavit. Qui se *Keltitz*,
 etiam multiplicantes in tantum, ut quisque primarius civis par eorum ha-
 buerit in domo sua. *Jonas Döbener*, à Turcis captus, at dimissus, ma-
 gnum bellici Officialis munus apud Ducem *Bojaria* sustinuit, ut omnibus
 suis beneficeret. Descripsit iter suum unâ cum captivitate, qui liber
 apud *S. Nicolaum* custoditur. Semper in ore habuit: *Fromm und*
treues Blut bringe mir Glück und Muth. Anno Domini
 MCCCXXXVI. De virunculis, quos vulgò *Wichelmännern* vocant, 1336.
 admiranda ubique audiuntur. In ore totius Monasterii est sequens hi-
 storiola *Sibylla Causterin*, Monialis, illustri aliquando die cum so-
 cia *Spatenbergam* præteriens, modicum strepitum animadvertit. Igi-
 tur retrò videt, & ecce pusillus homunculus, isque senex, bene bar-
 batus, hilari fronte, nivei vultus & capillitii, dextrâ gestans album bacillum,
 & bene vestitus, more rusticorum, propiùs accedit, detectoque capite perhu-
 maniter salutat Virginem. Imperterrita ista gratias agit. Tunc ille, quonam
 tendat, sciscitatur. Dicit: vide, respondet, ne aberres, sunt ibi, monstrans di-
 gito collem, varia bivia, quæ non satis cautum, seu itineris peritum, facile
 abducere & seducere possunt. Sed confide, comitabor te edusque, &
 tunc clariùs monstrabo, quò tutò ire possis. Multa audiverat *Sibylla* de
 virun-

virunculis istis, inprimis, quod neminem lædant, idè sine terrore prolixius cum eo loquitur. Inter alia rogar, cur non aliquando Virgines visitet in monasterio, velleas ova, lac, butyrum, placentas, & similia promere. Veniam, ait ille, modò non vexer, seu perturber ab aliis. Hoc nemo è nostris impune tulit unquam. Venientibus tandem ad collem istum, digitis porrò monstrat, quò sit eundum. Sic, præmissâ salutatione, fausta quæque precans, reversus est ad *Spatebergam*. Quod postea *Sibylla* toti Conventui nar-

1338.
fons Nort-
mann.

raavit. Anno Domini MCCCXXXVIII. *Otto Bernhöver*, cum vidisset *serpentem* tardè & languidè ad fontem *Nortmanniorum* repentem, exque eobibentem, putavit, non sitis, sed potius medicinæ ergo fieri, iussitque servum suum tunc febricitantem idem facere. Fecit, & convaluit. Tentârunt plures, & celebritas aliqua accessit fonti, sed non diu duravit. Limpidus

1340.
cruce in
fronte pulli
equini.

aliàs, amœnus & gratus in æstu & siti. Anno Domini MCCCXLI. equa in monasterio nostro nigrum rejecit pullum cum albissima fronte, in qua nigra crux eleganter à Natura depicta videbatur. Annò Domini MCCCXLII.

1342.
inundatio.

ipso festo S. *Mariae Magdalene* Werta alveum suum tanto impetu diffuderat, ut ferè ipsa urbis mœnia satis alta transcenderit. Moniales certè è monasterio nostro S. *Jacobi* omnes & singulas longiùs expulit, pecori & hominibus, & hortis & agris multa faciens damna. Sed hujusmodi casus nihil novi sub sole nostro. Quid faciemus? annon crucis burgenses sumus? Promiserat *Henricus Hennebergicus* Genero suo *Friderico Severo* anno Domini

1345.
Henr. Hen-
neberg. au-
sus vani.

MCCCXLV., unâ cum filia sua *Catharina*, dotis loco Præfecturam *Coburgensem* cum omnibus pertinentiis. Mutatis verò promissis, *Fridericus Catharinam* Patri suo remisit domum, quod malè tulit *Henricus*. Statuit igitur nocturno tempore *Crucisburgum* invadere & spoliare. Sed vigilantes erant incolæ, & depulserunt rusticos *Hennebergicos*, eosque insecuti malè tractârunt. (y) Anno Domini MCCCXLVII. *Hieronymus Thangler*, Præ-

1347.
musica
imaginaria.

positus, in tenebricosa adhuc aurora festi Paschatis organum musicum pulsari audit, & varia instrumenta musica certatim quasi sese exercere in choro nostro. Intrepidus è cella sua intrat templum, omnibus conticentibus & nemine viso. Reversus in cellam denuò audit Musicam, sensim accedit ad ostium templi, & auscultat. Cantatur *requies pro defuncto*. Intonat ipse *Hieronymus*; mox autem turbantur omnia. Circa quartam à meridie repente moritur soror *Emerentia*, devotissima omnium, cui nocte præcedente de fuga ex monasterio, cum sarcina in dorso gestanda, somniaverat.

1349.
G. de Vafolt.

Anno Domini MCCCXLIX. *Georgius de Vafolt*, Pastor ad S. Nicolaum, hæredem suum fecit S. *Jacobum*. Erat doctus, pius, & erga pauperes li-

1350.
Schola in-
stantia.

beralis homo. Annò Domini MCCCCL. *Elisabetha* Priorissa scholam claustralem

(y) Conf. *Spangenberg. chron. Saxon. t. 284. p. 484. & Annal. m. Isaac. s. 89.*

claustralem reparari & instaurari curat, magno cum emolumento & gaudio Monasterii & civitatis. *Veronica Hagkin*, occiso marito ejus in *Veron. Ha* bello, una cum duabus filiabus adultis, *Sophia & Alheyde*, monasterium *ekin*, nostrum ingreditur, & omne, quod habuit, suum DEO & S. *Jacobo* piâ devotione offert, facta deinde Custos. *Georg. de Trievort*, ferus ho- *Georg. de* mo, cum in monasterio nostro, divino compunctus spiritu, ad agni- *Trievort*, tionem peccaminum commotus fuisset, precibus sororum porro confi- dens, tres mansos diis dedit in *Valken*, cum area & horto ibidem. Sic enim literæ sunt:

In nomine Domini Amen. Quoniam omnia cum tempore fluunt *donatio* & devorantur ab eo, justum & salutare est, ut scriptis suffulciatur, *si quis*. quid durable esse volumus. Noverint igitur omnis sexûs, statûs, seu conditionis homines, præsentis & futuri seculi, Quod cum ego *Georg. de Trievort* securè & malè hactenus in seculo vixerim, nuper verò; di- vino compunctus spiritu, propter intercessionem S. *Jacobi*, quem ideo Patronum meum selegi, & precibus Sororum in monasterio ejus ad *Wer- raha*, ad agnitionem criminum meorum & contritionem cordis mei, per DEI gratiam, pervenerim, & nunc videam, in quanta animæ pe- ricula securitas ista animi me deduxerit. Et quia in Domino confido, me magis & magis immutatum, & cum DEO reconciliandum esse, ut in statu gratiæ posthac vivere & mori possim, ad DEI gloriam, & pro meliori sustentatione sororum, tres mansos hereditatis meæ in *Val- ken* cum area desolata & horto adjacente, prope horreum *Cass. Schurott* sito, dicto monasterio S. *Jacobi* in proprium trado & dono perpetualiter, cum omni utilitate, sic, ut dictæ sorores possint & debeant vel in area ista ædificare domum, quæcunque ipsis placuerit, vel eam vendere, aut permutare. Et pro his omnibus nihil aliud cupio, peto, & desidero, quàm preces Monasterii ad DEUM, pro continua vitæ meæ meliora- tione, & salute æterna. Datum anno Domini in *Valken* MCCCL. in festo S. Mich. Archangeli. Anno Domini MCCCLIII. *sex vinea, quatuor* 1353. *mansi, & duo horti à fidelibus Christi civibus novæ & veteris Civitatis,* *alia,* ob spem retributionis æternæ, Monasterio dantur. Haud temerè factum puto, quod à Patribus nostris accepimus, de mirabili & cruciata, imò planè prodigiosa *pugna pelargica* anno Domini MCCCLV. (2) ipso S. 1355. *Laurentii, gloriosi & invicti Martyris, festo. Advolabant paucas intra pugna circa-* horas, ab octava matutina usque ad meridiem, plûs quàm ducentæ *niarum,* ciconiæ, quarum copiam vix sperâssem in tota regione, insidentes primùm cacumini S. *Nicolas*, aliæ volitabant ad ipsum *crucis & B. Virginis mon-* tem, gloterantes in fastigiis turrium rectorumque, aliæ ad S. *Jacobum,* (Tt) ad

(2) Libor. Galv. in chr. MS. habet ann. 1392.

ad curiam civitatis, & ad quamlibet altitudinem, multis, insolitis, & tædioſis gloterationibus iracundiam invicem ſibi nunciantes. Miratur civitas prodigium hoc nunquam antea viſum, & ferè jam trepidare cœperat, uti fit in caſibus, ſi qui inſoliti, præter quotidianos, aliquando obveniant. Circa primam meridiei horam agminatim ſimul avolant, ut altera alteram acerrimè inſequeretur, uſque in pratum, quod **Soden** vocant. Ibi omnes & ſingulæ congregatæ, in duo agmina ad dextram & ſiniſtram prudenter & more bellico diviſæ ſtabant, prælium mox mox iniuræ. Stantibus ita utrinque, duæ quædam ſeniores, quæ magnitudine & fortitudine præſtabant, lento gradu, micantibus quaſi oculis & multo cum murmure per diviſum agmen ibant, quaſi ſpecularentur, an nunc omnia ritè ad pugnam parata eſſent, & num ſingulæ adeſſent. Quod dum fieret, reliquæ gloterabant. Tandem magno impetu ſtrepituque ſe invicem adortæ, per horæ quadrantem ferè malculè pugnabant, ſpectante omni populo. Tribus in hac acie conſoſſis, inque præto hinc inde ſe volutantibus, reliquæ cum generali gloteratione in altum ſe levabant aliis, & quæque ſuum reperebat nidum. Pulchrum, at formidabile, ſi vidiffes, ſpectaculum, omni memoriâ dignum. Anno Domini **MCCCLVIII.** *Joachimus Monna*, Paſt. B. Virg. in monte, poſt mortem, ante inhumationem, *ſanguinem* emiſit è *naribus* ſuis, quod prodigii loco habitum eſt ab omnibus, quotquot viderunt. (a) Annò Domini **MCCCLX.** *Eckhartus Kleber*, Sutoris noſtri F., in India Orientali ad magnos honores pervenit, promotione Anglicanorum, in quibus ſervitiis diu fuerat. (b) Bonum in civitate noſtra regimen, ôutinam perpetuò! Feſtum B. Virg. in Eccleſia ejus collegiata *Iſen* ſolemniffimè celebratur, ad quod omnes noſtri Preſbyteri invitati ſunt. *Chriſtian. Wältzer*, Vicarius ad S. Nicol, Erphuntia fit Concionator ordinarius, cujus commendatio multum nobis proſuit apud Moguntinum. Dedit ad hoſpitale ſingulis annis quatuor maldra ſiliginis. Annò Domini **MCCCLXI.** obambulabat hebdomatim certis diebus ex innata fatuitate ſimpliciſſimus puer XV. ferè annorum, in civitate & villis vicinis panem propter Deum colligens, cum *catello* pediſſequo ſuo. Qui cum aliquoties actus baptiſmales obſervâſſet, ex mera ſimplicitate etiam *canem* ſuum, *ceremonialiter* ad Werram ductum, in om pars ſel & ſpi Am. baptizavit ſolemniter, in præſentia omnium puerorum totius civitatis. Hoc licet non ex malitia feciſſet, ob ſcandalum tamen datum à publico Senatûs ſervo virgis caſus eſt *der wyſe 203* uti nominabatur vulgo, in terrorem Sodalium ſuorum. Mox autem *canis* rabioſus factus, viciniorem quemque læſiſſe dicitur. (c) Anno Domini **MCCCLXII.** conſtitui debebat vel ad S.

Andream,

(a) Conf. fascic. II. obſ. n. Med. phyſ. num. 1. Dec. II. Eph. Germ. ann. VI. annex. (b) ex incerta aliorum relatione hoc hauſent, (c) Similem hiſtoriam legi olim apud Czſ. Heiſterbaccens. in ſuis de miracul. libris, ut vœat, ut neſciam, an una eademque ſit à ſcriptoribus hîc aut illâc ficta, ſeu tamen paulò immutata.

1358.
ſanguis è
naribus
mortui,

1360.
Eckart. Kle-
ber,
feſtum B. V.
Chriſt.
Wältzer.

1361.
baptiſmus
canis,

1362.

Andream, vel ad S. Nicolaum, nescio à quo recommendatus, rudis & planè in-
doctus Presbyter B. W., quem verò cives omnes repudiabant. Rogatus rudis,
enim in examine, quot essent Apostoli? dixit: quatuor; Matthias, Marx, Luca
& S. Joh. Baptista. Porro: quot essent articuli fidei? respondit, septem. Pu-
deat, dixit Episcopus, talia nescire. Tot sunt Sacramenta. Tum ille: ego non
scio discordantiam inter Sacramenta & articulos fidei. Presbyter non oportet dispu-
tare, sed credere, predicare & sacrificare. Venit postea in Eichsfeldiam, ubi in
villa aliqua rusticana Parochus factus est. Sed quid asinus ad lyram? imò
quid asinus ad aram? ad mysteria sacra? Porci, sues, canes, & asini, immunda
animalia hæc non requirit DEUS ad sacrificia sua. (d) Anno Domini 1364.
MCCCLXIV. viderat Joachimus Gärberling, facetus homo, sed pauper sar-
tor, ad portam B. Virg. habitans, in fenestris templi & alibi Nobilium & Prin-
cipum insignia variis coloribus depicta, & diversis animalibus exornata, pu-
tans ergo, idem sibi licere, ex varii coloris pannulis sibi insignia fecit pro lu-
bitu suo, eaque januæ suæ affixit pro publico spectaculo; asinum scilicet in
scuto, cui infidebat edentula annus, in speculo se contemplans, sinistra manū ur-
ceum lacte plenum habens, ore diducto & subridens, in superiori parte puer sede-
bat in capra. Quæ stulta insignia cum Princeps aliquando conspiceret, sub-
stitit cum suis, & quæsiuit, quid ista sibi vellent? omnia mea sunt, quæ ha-
beo & spero, asinum nempe, Petulam meam, urceum, puerum & capram. Hæc
est tota substantia mea. Compensavit autem Princeps nugas hominis, & pla-
cuit ei inventio. (e) Anno Domini MCCCLXV. Dominus Jodocus, pius &
doctus Vir, Pastor ad S. Nicol., bibliothecam ecclesiasticam instituere cupie-
bat. Multas idè procuravit elemosynas pro ea à Nobilibus, vicinis
monasteriis, & aliis. Et sanè facto laudabili initio boni cœpti, multi
docti & indocti in honorem S. Nicolai sponte suâ contributebant, ut nu-
merus librorum auctus sit. Nostrum, memoriali teste in antiquo re-
gistro, dedit decem florenos. Postea verò omnes incendium abstulit.
Sic quælibet dies burgo crucis afflictio. Anno Domini MCCCLXVI. mo-
ritur in monte B. Virginis Dn. Thomas, cui in officio successit Hieronymus de
(Tt) 2 Nuen-

(d) Henricus Anhaltinus, electus Archi-Præsul Magdeburgensis, pallium petiit à
Clemente V., rogatur, an sciret orationem dominicam? nescit respondere, quia non in-
tellexit, quid sit oratio dominica. Sed tunc, ait chron. Magdeburg. ap. Meibom. T. II.
ter. Germ. p. 334. Magister suus volens eundem juvare, dixit: Pater Sanctissime, apud
nos iste titulus: Dominicæ orationis, non est usuratus, sed vocatur Pater noster, & si sic
quereretis, bene sciret respondere. Conf. hist. Anhalt. D. Sagittar. c. 4. (e) Similis
huic Belga rusticus, qui foribus casulæ suæ quadratum affixit scutum, in quo aquila,
romer, columna, simia & anser conspiciantur, oram verò clypei cingebat vellus aureum.
Hunc ornatum Princeps Nassovix aliquando admiratus, rogavit, unde illud vellus au-
reum accepisset? cui ille: Wel myn Heere / dat staht so fro. Harsdörfer. Im groffen
Schau-Platz Lust- und Lehr-reicher Geschichte C. II. c. 22. §. 4.

- Nuenker-chen, 1368. *Nuenkerchen*, bonus declamator. Anno Domini MCCCLXVIII. *Martin Breuning & Nicolaus de Mülhusen* construunt sacellum *S. Bonifacii* in monte, idque dotant liberaliter. Imagini *B. Virg.* ad templum sacellum *S. Nicol.* pro perpetuo lumine nocturno dedit *Lucia Häserin*, vidua, singulis annis quinque florenos. Incendium in *Trievort, Mühlä & Eschevvege*. Hinc magna passim querelæ. *Augustinus Vogten* Româ reversus attulit speciale privilegium pro omnibus Ecclesiis nostris. Anno Domini MCCCLXX. combusta apud nos est venesica, quæ fatabatur, se oblatas, quas nostris & vicinis Ecclesiis per aliquot annos suppeditaverat, omnes & singulas in diaboli nomine confecisse. Si externa spectes, erat proba mulier, quæ sacris lubenter & assidue fere interfuit, nec quisquam de ea mali quid suspicatus esset. Anno Domini MCCCLXXIII. *Eichsfeldenses* multas molestias & damna nobis fecerunt, uti ante annos aliquot iidem cum *Mülhusianis* fecerunt, cum pecora nobis auferrent. Insecuti & allecuti eos cives animosi ad montem vulpinum non procul *Natzä*, multi tamen cæsi sunt, quod isti multitudine nostros superarent, etiam ex insidiis alii accederent contra nostros. Anno Domini MCCCLXXIV. *F. Jacobus* Ord. Minor. conscripsit disputationem contra immaculatam conceptionem *B. Virginis*, sed quod auferret, ignotum est. (f) Anno Domini MCCCLXXVI. *Jeremias Rindbach* / rusticus in vicinia, fenum fœnivorus, & stramen vorat, uti bos, robustus & laboriosus homo. Anno Domini 1378. MCCCLXXVIII. generalis fraternitas instituta est inter omnia Sanctimonialium monasteria in Thuringia nostra, confirmante eam Legato Apostolico. Anno Domini MCCCLXXX. Monasterium nostrum septem manfos sibi emit in campo *Mylano & Natzano*, sed cum magno damno. Nobiles enim contradixerunt, inde lis & odium per multos annos. Sacellum *S. Laurentii* à *Georgio de Hopfgarten & Adamo Strigero* munificè ædificatur pro annua memoria. Anno Domini MCCCLXXXI. monasterium 1381. *Volekerod* sexcentos florenos accepit à nostro mutuo. Parvus canis *Melchioris Wüxlers* in ista mures peperisse dicitur, mures, quos *Nattenmüse* vocamus. *Sebastianus Pilhöfer*, pistoris nostri filius, à Turcis captus, cum fidem Christianam abnegare volebat, *nasum & aures & linguam* ei abscindebant, & sic dimiserunt. Mortuus postea in Transylvania ut verus Martyr. *Henricus Leymer* Anno Domini MCCCLXXXII. cum templum, seu potius sacellum *Erphurtiæ* repararet, in columna aliqua thesaurum aureum reperit. Domum postea reversus pulcherrimum sibi struxit ædificium, & mercaturam exercuit, & celebris factus est longè latèque. Alii dicunt, fuisse mille

(f) Paulus, ex ordine Prædicatorum Cracoviæ prædicans contra eandem immaculatam conceptionem, subito coram omni populo corruens expiravit. Lang. in chron. Citiz. ad ann. 1365.

- legatum
cholasti-
sum, votus senex, hoc fecit legatum in sui memoriam, ut singulis annis in festo
S. Iohannis Baptista in scholis tam puerorum, quam puellarum, cuilibet pro
incitamento dentur similia pro tribus nummis, & octo nummi pecunie. Et ama-
bilem se fecit apud pueritiam scholasticam hac elemosynâ. *Fridericus*
Hückshov, clam aufugit ob furtum suspectus. Anno Domini mcccxxxviii.
1388. *Reinh. Köbner*, *Reynart. Köbner* dedit S. Nicolao in *Ysnaco* pratum suum ad Werram
pro horto in *Ysnaco* ad montem S. Katharina. Mox autem facti eum
pœnituit, & retractare voluit. Sed dictum & factum erat actum. *Lucas*
Brinckhorn, *Brinckhorn* ebrius noctu per pontem lapideum transiens vult vomere. Inclina-
tergo se super pontem, sed in Werram præcipitatus, servatus tamen mi-
rabiliter. In memoriam huius facti posuit statuam B. V. portatilem ad introitum
pontis, pro cultu & reverentia prætereuntium. Ideo portatilis erat statua, ut
ob assultum aquarum inde transferri, & in tutiorem locum poni possit. Anno
1389. Domini mcccxxxix. *Iohannes Ysenhöyer* reliquit Pastoratum, & fit mona-
J. *Ysenhö-*chus in Fulda. *Cornelius Giesfeld* ex Sedelsted fit Rector parvulorum in oppi-
der, do. *Anna, Gertrudis Lydpergen*, Abbatissæ Monasterii S. Crucis propè Gotham,
Corn. soror carnalis, Deo se vovit & S. Iacobo nostro, quod agrè tulit Gothana.
Giesfeld, Omnem enim substantiam, à Patre & avo relictam, simul intulit. (k) *Eufemia*
Gertr. *Lyd-*de *Nesselrot*, vidua, vendidit Monasterio villam suam in Cruthusen: *Lauren-*
perg. *tius Oeninger* verò omnia bona sua in Nukerchen. Consecratur novum altare
Eufem. S. *Barbara* in templo S. Nicolai ex multorum elemosynis constructum. Anno
Nesselrod, Laur. Oe- Domini mcccxc. cum licentia Ordinarii, ex Autoritate Apostolica, cœpit
ninger, Sanctissimum Venerabile exponi in Monasterio nostro, ab hora duodecima
S. Barbara altare, usq; ad primam post meridiem, cum indulgentiis. Et magnus concursus fa-
1390. ctus est cum devotione. *Gallus Schlyr*, Past. in vicinia, juxta exemplum S. Ber-
indulgen- nardi voce & scripto luxum Episcoporum acrius castigavit, sed ab Ordinario
ria, rursus castigatus, & ab officio suo suspensus est. Veritas semper parit odium.
luxus Epi- Si non possunt pati Episcopi seculares, quod homines malè de iis loquantur,
scop. casti- sanctius debebant vivere. Melius enim est admirari & sequi vestigia eorum
gatus, pietatis, castitatis, humilitatis, &c. quam vitia eorum abominari & culpâre.
1391. Anno Domini mcccxc. *Georgius Kalckberger*, Pastor in *Wüllershusen*, suis Ma-
oratorium trisq; suutibus extra villam istam construxit angustum oratorium, in quo
Wüllershu- posuit imaginem Beatissimæ Virginis, ad formam *Lauretanæ*, ad quod brevi
se, tempore magna frequentia hominum facta est. Et scio, multa ibi facta esse, si
non miracula, tamen mirabilia, & multis hominibus salutaria. Anno Domini
1392. mcccxcii. *Balthasar Lubian* ex milite Monachus apud Patres Augustinianos
Balth. Lu- Gothæ, & ex monacho rursus miles, ex paupere autem milite vilis mercator, ex
bian, hoc tandem mendicus, & odium omnium hominum. Erat ex villa prope
WVolfgang. *Mölsusen. Wolfgang Buchert*, Pastor in *Wanfreden*, vocatur ad S. Nicolaum,
Buchert, ama-

(k) Leitenberg. Vixit ista Gertrud, adhuc anno 1408. Vid. Sagittar. memorab. Hist. Go-
than. c. 4. p. 39.

amatus ab omnibus ob pietatem & affabilitatem. Sæpius dicebat : *manus pauperis est vehiculum nostrum, quò ducimur in cælum.* *Michaël Luchtermann, & Bonifacius Erpach* ad limina Apostolorum tendunt, & eò quoq; perveniunt : Româ mittuntur in insulam *Maltham*, ubi ambo sepulti sunt, ut milites *Crucisburgenses in Malthâ.* Ille erat figuli filius, hic verò *paupercula vidua* filius, quæ panem propter Deum petebat. Hoc idè scribo, ut videant alii, oppidanos nostros etiam extera loca & transmarina visitasse olim. Anno Domini *MCCCXCIII.* *1393.* *Conrad. Crull,* Canonicus & Presbyter, à duabus feminis mendicis apud novum castrum *Hayneck*, quod Landgravius *Balthazar* struxit ad *Natzam*, *Crull,* malleo percussus & occisus est. peste multi moriuntur præclari Viri, etiam in monasterio nostro grassata est truculenter. Anno Domini *MCCCXCVI.* *1396.* *Georgius Strasfeld* Consul in urbe, & Vir multæ pecuniæ, factus est Monachus *G. Strasfeld.* Ordinis nostri, datis antea omnibus facultatibus suis pauperibus & egenis. Anno Domini *MCCCXCVII.* *1397.* *Barbara Walknerin* cum gravida cum aliis ad locum iret, in quo ad *Werram* mulieres nostræ linteamina sua in solare *fo-pica insolata,* lent, iussu dem *Bleschrasen* / ex insolito appetitu de linteis istis aliquot magna frustula decerpit, & aquâ prius imbuta devoravit avidè, in conspectu omnium. Alia putidissimam aquam, in qua *linum* diu maceratum fuerat, plenâ manu hausit, nec malè ei cessit unquam. Anno Domini *MCCCXCVIII.* *1398.* *Cyprianus Buhrer* / Legista, fecit magnam discordiam inter universum Clerum in *Ysnac*, unde multa scandala & damna exorta sunt etiam apud nos. Tandem prope *Spichert* in summa temulentia lapsus in aquam, æternum periit. Anno Domini *MCCCXCIX.* *1399.* *Benjamin Struch* figurus, ex *hydrope* ad omnia inutilis, & ab omnibus derelictus, in vere bibebat aquam ex *betulis*, & sanatus esse dicitur. Quanta in simplici remedio interdum potentia à Deo data! Anno Domini *MCCCC.* *1400.* *monstrum ovinum* natum est, cujus pedes posteriores *canini* erant, & in fronte duplex *PP.* cum lineola superinducta habuisse dicitur. Anno Domini *MCCCCIII.* *1403.* *Hedvich de Nesselrød*, Priorissa nostra, multa contulit bona, census & *Hedvich de Nesselrød.* decimas, etiam mobilia, ex donatione Principis Landgravii & Militum *de Boyneborg, Wangenheim, Farenrot, Slothem, Hansten & Nesselrød.* *Bartholomæus Boreander* (l) cum divite quodam Nobili ex oppido, quod à stando nominatur, (m) ad *S. Jacobum* religiosam peregrinationem fecit, & attulit nobis de

(l) *Nordmann* / (m) fuerit forsan *Dusted*, seu *Dudersted*, quo de ex *Dressero* vid. *Peccestein. Th. Saxon. c. 2. p. 15.* Otto III. Imp. Dedonem Comitem, Diocesi. Cizens. & *Merleburg.* vastantem, *Bohemiisq;* contra *Cæsarem* copias mittentem, ita multavit, ut ahenum supra ignem in *Cæsaris* culina humeris suis sustineret; & cum aliquando defessus sedisset: Tu ista, dixit *Cæsar*, iade nomen urbis in isto loco, ubi *Cæsar* castra habuit, *Dusted*.

reliquia S.
Jacobi.

1408.

primus gra-
duatus.

1410.

visio nota-
bilis.

de reliquiis ejus parvam portiunculam, omni tamen reverentiâ dignam. Anno Domini MCCCCVIII. primus ex omnium civium nostrorum filius, qui graduatus est ob doctrinam, fuit *Philippus Bander*. Hic cum laude publica factus est *Magister*, postea Canonicus in *Würceburg*. Anno Domini MCCCCX. accidisse dicitur notabilis historia, quam inter notabilia sua *crucis montane* recitat *Sixtus de Villa caballina*, (n) Clericus Diocesis Moguntinae, his verbis. Ibat aliquando in festo S. *Ursulae*, sub crepusculo ferè matutino, *Maternus Stumfer*, Presbyter, è villa *Cuthuys* ad montem *crucis*. Et cum jam venisset in campum apertum, per quem via est ad oppidum, ecce longa processio Sanctimonialium in albis vestimentis cum cereis ardentibus eum antambulabat, & cantillabat: De profundis &c. Cumque Pater *Maternus* præ timore & terrore nec cantillare, nec fugere etiam poterat, senior quædam soror ex catu isto retrospiciens suavi voce clamabat: num tu sacerdos obmutuisti? accede, & modulare nobiscum. Fecit ille jam animosior factus. Et cum jam non procul essent à loco, ubi nunc S. *Liborii* templum est, obviam processit senex aliquis, sacerdotali veste pulchrè amictus, coram quo tota congregatio in genua reverenter procumbebat, ut acciperet sacram benedictionem. Quo facto, ducem hunc cum baculo præcedentem omnes sequentes ascenderunt in callem super *Werra*, magnâ voce iterum cantantes: Parochus verò iste clam aufugit. Vox autem in alto sic intonavit: ibis, at peribis! Tertio die inopinanter periit à fulmine percussus. Alii tamen volunt, esse delapsum caballo, cum *Falkenoham* tenderet, ut prædicaret ibi. Honorari vult DEUS in & cum sanctis suis, quorum consortia si fugimus, oratio eorum efficax est, & nihil sinunt inultum. DEUS enim mirabilis in sanctis suis, ut ex hac historia discimus omnes. Anno Domini MCCCCXIII. diabolica meretrix, serviens in diversorio, (sed non hujus loci) infantem jam natum protinus occidit, & peregrinis hospitibus unâ cum alia carne inter fercula devorandum dedit. Quæ si capta fuisset, undâ, ense, rotâ, igne digna fuisset. (o) Anno Domini MCCCCXIV. ex *Strigeriano* legato cuilibet Presbytero ad S. *Nicol.*, in monte, & ad S. *Jacobum* Præposito pro strenâ primùm dati sunt IV. floreni, cuilibet autem *Ludi-Magistro* duo. Permulti hoc anno in *Werra* capti sunt pisces omnis generis, ut ipsi piscatores satis mirati non potuerint tantam multitudinem. Anno Domini MCCCCXVI. captus est *lupus rabiosus*, qui dissectus serpentes habuit in visceribus suis. (p) Anno Domini MCCCCXVIII. repertus fuit lapis in horro quodam in

1413.
infantici-
dium.

1414.
legat. Stri-
gerian.
pisces.

1416.
lupus rabio-
sus.

1418.
lapis mira-
bilis.

(n) *Wferdsborff* / (o) similem historiam alibi etiam legi, aut nesciam, an una et-
demque sit, (p) Vid. chron. magn. Belgic. ad ann. 1135. p. m. 147. *Lycograph.*
m. curios. S. I. c. 3. §. 7. p. 43. Dec. I. Eph. Cur. ann. III. obs. 193.

in lacha, à peritis pro pretioso habitus, in qua à natura sculptus erat *puerulus*. Dicunt, quoties eum tetigerit mulier *menstruata*, statim *nigrore* obductum duplicentiam qf. suam declarasse. (q) Anno Domini MCCCCXIX. in festo *S. Jacobi* cum sacris interessent *Fridericus & Wilhelmus*, Marchiones *Misicæ*, cum multis nobilibus suis, & Pater *David*, Monachus *Gotanus*, præter morem prolixius concionaretur, svaviter tamen & devotè, ipsique Principes attentè nimis auscultarent, Aulicis verò animi in patinis essent, unus ex illis dixit: *jamjam audietur duodecima, & prandium paratum est.* Quid tu, respondit *Fridericus*, de prandio narras? *satiatur, & satiabitur nunc pane cælesti, manna vite æterna.* O digna Principe vox! (r) Anno Domini MCCCCXX. lapis inventus est juxta cryptam, in quo nomen erat *Itel. Grynhoht*, qui specialis benefactor fuit Monasterii. Quis autem ille fuerit, nescio. (f) Anno Domini MCCCCXXIII. *Spectrum* in habitu *Monachi Cisterciensis* nocturno tempore aliquoties altâ & clarâ voce pulchrè prædicasse auditum est in templo nostro. Insecutum est magnum incendium & pecorum strages. Anno Domini MCCCCXXVII. *Albertus Cöberling*, doctus Presbyter, conscripsit chronicon *Volkerodanum*. Quod cum offerret Ordinario suo Moguntino, cum gaudio legit, dicens: *talia scripta expeto. Et utinam plura offerrentur.* Dimisit eum ergò cum insigni munere, & collaudavit diligentiam ejus, cum monito, quod si plures novisset Viros, ad hoc negotium aptos, ad idem scribendi genus amicè & humaniter invitaret. Paulò post bonus *Albertus* piè obiit. (r) Anno Domini MCCCCXXX. *Daniel Steinpörtner* ob haresin expulsus est. Dixerat enim, sacerdotem in scandalosa vita viventem Sacramenta non posse ritè administrare. *Tobias Gläser* Xenodochio multum contribuit: *Samuel Wetstein* B. Virgini in monte omnia sua mobilia & immobilia devotè legavit. Et certè non pauca fuere ista. Anno Domini MCCCCXXXVI. scelestissimus homo *Hillebrand Millies*, fur, ut ajunt, sexaginta calicum, aliarumque rerum sacrarum, à Senatu nostro rotæ impositus est. (u) Horrendum profectò dictu & auditu! Anno Domini MCCCCXL. *Michaël Frasert* cum Senatu scandalosas lites habuit, & hic tandem vicit. *Sara Brandsen*, heroica mulier, militem, qui stuprare volebat eam, manû suâ occidit, & jam mortuo membrum abscidit, & publicè id monstravit omnibus, in signum conservatæ

(Uu)

pudi-

(q) Dicunt, ait; dubium ergo, an ita sit, similem tamen historiam, seu lapidem, dabit chron. Belg. cit. p. 344. (r) Eandem ferè historiam de Carolo IV. narrat chron. Ca- zion. edit. Peucer. L. V. f. 137. (f) Nobiles ab Eisa dictos olim fuisse *Ortenhunde/* & habitasse ad *Nellum* infra *Ebenhemium*, vid. apud *Bang.* in chron. Thuring. f. 20. (t) epitaphium ejus nonnemo ita posuit:

Albertus moritur: dum *Volkeroda* manebit,
ejus laus, & in orbe manebit honor.

(u) Meminit hujus furis *Letzner* chron. Dassel. P. II. L. VI. c. 16. p. 113. B. Conf. P. II. *Briffart.* erbaut. Lusthem. 123. p. 659.

- Henr. Land- pudicitia suā. *Henricus Landgen* renovari fecit suis sumtibus altare S. Pauli.
gen.
1445. Anno Domini MCCCXLV. *Nicolaus Wächter* lapides arenosos, in formam
antinephri- farinā comminutos, & percibatos prius, ad frangendos calculos in cor-
ticum. pore suo scēpius cum iuseulo sumsit. Sic lapis trisit lapidem, ut cuneus
And. Wü- cuneum. *Andreas Wüschert*, quod catellum suum in horto sepelivisset, ei que
schert, crucem ligneam posuisset, graviter punitus est, cum venerabili cruce abulus
1448. esset. In hoc enim signo omnes vincimus. Anno Domini MCCCXLVIII.
cattivorus, *Johannes Sybert* cattivorus, omnes, quas potuit, in civitate cepit feles, easque
A. Störme- allatas comedit. Quō ferculo nihil svavius esse dicebat. *Agatha Störmerin*
rui, contra rosam aquam bibit, in qua linum maceratum erat. *Rosa* abiit, mox
autem febris maligna insecuta est, & tandem mors. Mulieres varia sibi
fingunt remedia, aliquando cum effecta, scēpius etiam cum interitu. Anno
1450. Domini MCCCCL. *Stephan. Brandys* Pastor Nobilem gentem de *Botteler*, &
Steph. Bran- primo ejus ortu usque ad sua tempora, studiosē descripsit, & Nobilibus de-
dys, dicavit. Pro quo labore centum aureos ei dederunt, & quotannis promise-
barba viri- runt porcum saginatum, quamdiu viveret. *Joseph. Lampert* idē, quod Cle-
dis, rico juniore barbam fecisset viridem, in contumeliam sacerdotii, terrā pulsus
i. sans ser- est. *Ottilia. Grasmayrin* puella vix natæ: magnum lapidem collo alliga-
vatur, vit, sicque in Werram noctū projecit, infans tamen manē in littore reporta-
1453. est viva & sana. Anno Domini MCCCCLIII. *Liborius Schelen*, Ludimagister
acta Land- in villa *Scherbde*, omnium Landgraviorum memorabiles res gestas carminicē
grav. descripsit in lingua patriæ, & notabile promeruit præmium. Non indis erat
1454. in rythmis, & res satis accuratē exprimebat. Anno Domini MCCCCLIV.
vacca Balthazar *Meyselkop* dum nocte quādam ex Ysenac per montem *Moseberg*
ignea, transiret, ignea vacca ei obviavit, quæ mox precibus suis in betulam mutata,
quam securus transiit. Retrospectit postea, & ecce mulier cum furca curre-
bat in campum. Mirabilis diabolus, quod in ludis suis scēnicis nihil agere
1456. possit sine vetulis rugosis. Anno Domini MCCCCLVI. monasterium no-
bona mona- strum acquirit molam, quinque mansos, uram aream, tres vineas, duo præ-
stica, ta, & alia, Domino benedicente. *Zacharias Gangolt*, fatuus & prudens, prout
fauitas, cu- luna erat, in stoliditate sua aliquando eurrit in templum B. Virginis, & dum
rata, fortē ex concione audiret dictum istud: *Beati qui lugent*, aliquoties repeti-
tum, explicatum & applicatum, profusissimē flere cœpit per aliquot dies.
Et factus est postea modestior. Adēd Spiritus, ubi vult, spirat. Anno Do-
mini MCCCCLVII. *Melchior Jöstgen* dedit monasterio ferrei Landgravii vi-
1457. tam, fara & acta, nescio autem, quis composuerit: audiui tamen de *Elia ex*
vita ferrei *Spicherte*, Vicario. *Samuel Wyndlob*, Canonicus in Gotha, bona sua in &
Landgr. prope *Eschevrēge* contulit nobis pio & liberali animo. Anno Domini
1460. MCCCCLX. venit ad nos, ut hospita, ex agro sanguinis devota soror *Adela*,
reliquia, quæ, ex permissione Dominae suæ, attulit nobis varias reliquias, quibus re-
dundat iste locus. Repositæ sunt in scrinio in choro. (w) Veneramur eas
pro-

processionaliter, sed intra monasterium. *Nicodemus Runzler* Villicus ex potu delirium ex cerevisia, cui lupulus incoctus est, statim delirat, etsi unum cochleare saltem cerevisie ebibat. Et *Oswald Saxenberg* crudos pisces, cujuscunque generis, vel speciei mira antipathia, cupide vorat, costos vero vel assatos ut diabolus fugit. Anno Domini *1462.*
 MCCCCLXII. *Paulus Rappe* de Nerher insigne chronicon *Caufungensis* Mo- *1462.*
 nasterii conscripsit, quod postea Principi suo pro magno pretio obtulit. Rara *chron. Cau-*
 & valde notabilia in eo fuisse, dixit mihi *Joachimus Oehler*, Pastor, cujus pater, *fung.*
 qui Consul fuerat, totum perlegerat. *Heinricus Bantz* de Martshule mona- *Monast.*
 sterii S. *Catherine* coeperat conscribere, in quo omnia illius privilegia ad lon- *S. Cathar.*
 gum erant apposita, ut ipse cum admiratione vidi. Sapius nostri claustri
 ille meminerat, sed usque ad Annum Domini MCCCCLII. tantum perdu-
 xerat. Male, quod Domina Abbatisa apud S. *Catherinam* id chronicon non
 continuat. Sed non cuilibet fudit, nec unusquisque ad hunc laborem aptus
 est. (x) Anno Domini MCCCCLXV. *Petrus Survelt* vitas Sanctorum Pa- *1465.*
 tronorum nostrorum rhythmicè edidit in usum rudis plebeculæ. *Thomas* *vita Sanct.*
Schultz, bonus Magister, pulcrum poemata divulgavit de *Monacho & Monacha*, *Patron.*
 propter lasciva oscula, in saxum conversis, uti conspiciuntur apud *Tsenac* in *carmen de*
 monte prope *Warteburg*. Credebat enim, verè sic factum esse, & homines *Monacho*
 istos in hanc petram commutatos. Quod licet ego non credam, ingenium *in saxum*
 tamen *Thoma* laudabile est. Anno Domini MCCCCLXVII. *Lucas Töfler* *1467.*
 expositiones suas Evangelicas, per XXXIII. annos publicè habitas, S. *Jacobo* *L. Töfler,*
 donavit. Pulcræ & doctæ sunt, ut vix à Doctore aliquo meliores optari
 queant. *Martinus Labach* de Mollhusen in congratulatione sua ad Sena- *miraculum,*
 tum nostrum miraculi *Crucismontani* meminit de puellio per triduum mor-
 tuo, & tamen resuscitato. Sed non addit annum, nec modum, quando &
 quomodo id factum sit. Anno Domini MCCCCLXVIII. *Leonhart Ry-* *1468.*
vogt de Valcken renovavit Monasterium nostrum & templum. *Sydonia* *L. Ryvogt,*
Krunckin, devota soror olim, seducta à vicino Nobile, clam se subduxit, & *Sid. Krun-*
 profecta cum eo, ut ajunt, in Svediam, facta postea multorum liberorum ma- *ckin,*
 ter, quos in detestabili sacrilegio suo suscepit. *Matthaus Huntler* in cella S. *liber de Dis*
 Martini ad Werram vidit librum *Johannis Vanderi*, Ord. S. Bened. Mona- *Thuring.*
 chi in Reynertsborn, de omnibus gentiliis *Deastris* in Provincia nostra,
 quem magnâ curâ conscripsit, & quemlibet *Deastrum* in habitu suo eleganter
 depinxit, cum multis antiquitatibus, in quibus bene versatus esse dicitur.
 Anno Domini MCCCCLXX. *Friedrich Bärenclav* de Madelungen, qui *1470.*
 panem propter Deum in *Tsenac* colligebat per plateas, factus est Doctor, & *F. Bären-*
 in Aula Ducis *Bojici* præclarus. Multum benefecit pauperibus in sua *klav,*
 villa, quorum liberos ad se sumisit, & bene educavit, etiam nostrorum
 templo-

(Uu) 2

(x) Fuerit id nostrum S. *Catharinæ* ad semitam Monasterium, quo de in Hist. m.
 Ilnacensi.

1471. *Just. Fencheler*, & *Regina Eröling* de Gerstungen bibliothecæ S. Nicolai auctarium fecerunt.
- Simon Barbe* de Natz quatuor habebat filios, & singuli facti sunt Monachi. Primus Ordin. Franciscan., Carthusianus alter, tertius Ord. S. Dominici, & quartus Ord. Cisterciensis. Verum omnes & singuli hoc anno intra unius mensis spatium demortui sunt. Ideo omnia sua S. Jacobo & S. Nicolao post obitum delegavit. Anno Domini MCCCCLXXII.
1472. *Antonius Rubsât* de Sterefeld, Canonicus in Mölhufen, venit Gozlarium, ubi factus est Præpositus. Cum verò in pueritia sua apud nos frequentasset scholam, gratus fuit Crucis monti etiam post mortem. *Georg. Dellert* de Biscoprode factus est in Franconia Abbas Ordin. Cisterciens., amplum habuit monasterium, erga pauperes valde liberalis. Erat opilionis filius. *Wilhelm. Rosch* de Cruthus, factus est Dux bellicus, obiit in pugna contra Turcos. Anno Domini MCCCCLXXIII.
- Bonifacius Sybelt* de Dankmershusen, Canonicus in Regenspurg, obiit Erpesphurtia. *Casimirus Stier* de Lupeniz cum *Agnete Crützborgin* fieri fecit baptisterium apud S. Nicolaum. *Paulus Schütz* de Wannefreden & *Matthias Krebs* de Pfersdorf, unâ cum *Nicolao Schmâr*, renovari fecerunt templum B. Virgin., quod vicissim cuilibet tres missas post mortem promisit. *Martin Herbstman* de Walfartsstieg in Werram lapsus sine ullo damno. Pro qua conservatione duos dedit mansos B. Virgini, cujus beneficio & intercessione indempnis mansit. Anno Domini MCCCCLXXIV.
1474. *Bernhart. Bubolt* Presbyter, ideò, quòd dixisset fortè, Landgravios nostros nunquam fuisse beneficiarios Moguntini, beneficio suo ecclesiastico privatus est, ut cogeretur vagari per Provinciam. Prope Sangerhusam demum Pastor factus est in villa aliqua Nobilis cujusdam, *Johannes Lorentz* Vicarius in Gotha, de monasterio S. Crucis parvum chronicon scripsit germanicè, quod acceptum & gratum erat. *Alexander Löve*, Scriba in Ylnac, omnia nostra privilegia monastica, donationes, dotationes, concambia &c. in unum volumen congestit, & satis nitidè singula descripsit, pro quo labore requiem ei cantabimus cum tribus Missis. O si plurima non periissent bello, igne, & aliis casibus, aliquot volumina completa essent. Sed primaria perdidimus, nec ipsa fundatio amplius exstat. Anno Domini MCCCCLXXVI.
- Ernestus Hirschhorn* de Satselstede, pius Juvenis, prope montem Spatenberg à Judæo occisus, qui Judæus postea ob veneficia concrematus dicitur. *Jacobus Stöhrer* de Dryleven, proba anima, stipendia annua liberaliter auxit Pastorum suis facultatibus, dicens pio ore: Red-

dam ei, qui mihi dedit, adhuc dat & dabit porro. Sacerdos enim es, pupilla, & dextra Dei est. Huic qui dat, ei Dominus dabit. *Heinricus Wittsee* de Schonau, Pastor in Tamsbrucken, ob amorem sororis suae *Magdalena*, monialis nostrae, S. *Jacobo* ducentos aureos rhenarios post mortem dedit. Anno Domini MCCCCLXXVII. *Andreas Romanus*, S. Th. Lic., omnia opera S. *Augustini* & S. *Bernardi* bibliothecae S. *Nicolai* in memoriam sui dedit; quibus *Christophorus Prammer* addidit magnum Volumen scriptum de Conciliis universalibus. *Valentin. vom Hof* & *Sebastianus Söhl* ad viam, quâ itur ad *Moseberg*, parvam domunculam ædificant, in qua statua *IESU* patientis cum omnibus instrumentis posita erat, ut viatores, qui plerunque ibi ad pedes montis quiescunt, de Passione Dominica pias meditationes haberent. Anno Domini MCCCCLXXVIII. *Herman Walter* de Teutleben magnum lupum cepit in *Werra*, qui in stomacho habuit annulum sigillarem aureum cum tribus

H. Wittsee,

1477.

bibliotheca
aucta,domuncula
ad Mose-
berg,

1478.

Annulus in
lupo,
antepilepti-
cum,

Z

fiuros comedit coctos & affatos magno cum iuvamine. *Joann. Ritter* effigiem S. *Augustini* in statua virili deauratam supra portam nostram sub s. *August.* umbraculo posuit, ne à pluviis lædatur vel maculetur. Anno Domini MCCCCLXXIX. *Henricus Ryngrev* de Edtenhusen ad B. Vir- ginem dedit pro Missa perpetua mansum cum dimidio. *Georgius Sandus* dedit nobis post mortem Commentarium suum MS. in quinque libros *Moyssis*. *Sigmund Dräschler* Vitriarius pro requie sua apud S. *Nicolaum* omnia sua dedit ad 400. florenos. Tantus olim amor & fervor erga sacras ædes. Anno Domini MCCCCLXXX. *Andreas Gläsebeck*, Molitoris filius, Monachus Ord. S. *Bened.*, de *Wyenna* abiit in montem *Cassin.*, factus demum Prælatas in *Boëmia*. Valde beneficus erga populares suos, si qui ad eum venerunt. *Nicolaus Spulenberger*, Canonicus in *Erphurt*, Vir multarum facultatum & bonæ existimationis, hoc anno obit. Celebravimus missas pro eo. Singulare hoc, quod nomen diaboli nec audire, nec legere potuerit sine notabili horrore & anxietate cordis. Multoties autem vexatus ab illo. Anno Domini MCCCCLXXXIV. *Johannes Vogler* cicutam, araneas, & alia venena sine ulla offensione cupidè vorabat, dicens publice, non esse venena in natura, sed vanam tantummodò hominum persuasionem & meram superstitionem. Sed quis hoc crederet? *Hermannus Armsée* apposuit *Iusto Wernern* ex joco selem affatam, à quo ferulo hic mortuus est. Plures comederant de ea, & nulli nocebat

1479.

H. Ryngrev,
G. Sandus,S. Dräsch-
ler,

1480.

A. Gläse-
beck,N. Spulen-
berger,

1484.

Venenipo-
rum,

felis affata,

(Uu) 3

ampli-

(y) Hagiorum hoc insigne est, de quibus *Lezaet* in hist. *Lud. Pii* cit. c. 49.

1486. amplius. Anno Domini MCCCCLXXXVL. *Lambertus Dögner*,
I. Dögner, *Petrus Rejnshmid*, & alii devoti cives, instituerunt, ut singulis diebus
 Veneris, ab hora duodecima usque ad primam, in templo S. Nicolai ser-
 mo haberetur de passione Domini cum certis cantionibus. Quod bo-
 num institutum fuit & multis utile. Sed non diu durabat. *Sebalus Crum-*
schyt, Magister Artium, disputat Erphurtæ de veris *hæreticorum* notis.
 Præmii loco ab Ordinario nostro accipit Canonicatum in *Fritzler*. Fa-
 ctus autem postea schismaticus, & instabilis in omni sententia sua, ut etiam
 de *symbolo Apostolico* dubitaret, dicens: non scriptum fuisse ab Aposto-
 lis, tolerabile tamen esse. Nullus unquam ex oppido nostro à fide ca-
 tholica deflexit, quam hic *Sebalus*. Ideo annotare volui. Anno Domini
 1487. MCCCCLXXXVII. *Georg. Fels*, insatiabilis bibo, integram amphoram, ce-
Bibo? revivis plenam, unico haustu ebibere poterat, paucis interpositis respi-
 rationibus. Idque faciebat sæpius de die, modò levi aliquo præmiolo
 invitabatur. Verùm suspendebatur ob levitatem istam à sacris. Quare
 miles factus est, & tandem in infania multo cum clamore miserè mor-
 tuus. Anno Domini MCCCXC. *Christoph. Rosisch* dum specularetur altera
 1490. in duodecim noctibus, à natali Dominico, in turri, nescio quo fato,
Astronomi seu casu, vel potius incuriâ suâ delapsus, miseram mortem cum hilari vita
fatum, in momento commutavit. Anno Domini MCCCXCII. *Bartholomæus*
 1492. *Schöster*, dum hortum suum repurgaret, nidum serpentum reperit, inque eo
B. Schöster duos *busones* adhuc viventes, quos baculo suo in gramen excussit. Post me-
 ridiem iterum ob alia negotia hortum intrat, & ecce prælium *busonum*
 cum *serpentibus*, ita ut illi hos necarent, & pullos eorum omnes devora-
 rint, in tantum turgidi, ut rumpi viderentur. Cum itaque antè multos
 serpentes in horto animadvertisset, *busones* istos studiosè servavit &
 quasi cicuravit. Anno Domini MCCCXCIV. *Sara Rumsin*, *Jona*
 1495. *Spürmans* vidua, dum in prato suo à laboribus fessa consideret, & bi-
à cicada bere veller, *cicada* fortè cum susurro in urceum involat, quam deglutiit,
mors, & ab isto potu suffocata est. An diabolus immiserit, vel venefica, nescio.
 1496. Anno Domini MCCCXCVI. *Martin. Jensch* veniens ex Spatenberg lapi-
M. Jensch, dem ostendit cum turri, in qua draco stabat. *Casspar Otte* passeris e cam-
C. Otte, pis pellere promisit novò artificio. Sed plus erat in verbis, quam in
 facto. Tempora nunc valde misera, & *Crucis mons* nunc verè sit *crucis*
 1497. *mons*, & magnæ miseriæ fons. Anno Domini MCCCXCVII. *Kunegund* de
bona data, *Nesselrod*, Priorissa valde religiosa, bona fratris sui ex pia intentione Mona-
P. de Dorle, sterio contulit. *Petrus de Dorle* inter benefactores B. Virginis liberalitate suâ
 1499. sibi fecit locum. Anno Domini MCCCXCIX. quintâ feriâ post festum
templum S. Bartholomæi inchoatum est templum S. *Liborii* ad pontem extra
S. Liborii, por-

portam Ysenacensem, ad quam multæ peregrinationes è longinquis locis fiebant. Inde callis ad Ecclesiam Liborianam. *Wallfartsstiege* adhuc dicitur, *von Wallfarten*. Alius ita in eam:

Salve sancta domus! verè tu regia cæli!

Liborii siquidem precibus mala crimina cedunt.

O Crützburg, Crutzberg! magnum venerabere Sanctum;

quem sanctus sanctorum nostra præficit urbi.

Huc veniant, quotquot languenti in corpore languent;

Tangite, quos angor tangit, pia limina templi;

spondebit requiem vobis certamq, medelam.

Tantus Crützbergæ Liborius ecce! thesaurus.

Felix Crützbergum, quod Virgo Sancta Maria,

Andreas, Jacob, Nicolaus, Liborius atque,

assiduis precibus conservant atque tuentur.

Gloria Mariæ, Sancto sit laus Nicolao,

gratia Liborio, Andræ, Divoq, Jacobo.

Inprimis verò Tibi, qui dominaris ubique,

Magne Deus, mundi Servator & alme Creator!

Anno Domini MD. Hic annus variis notabilibus quasi consecratus & inceptus est. In Monasterio nostro gallus in ipsa aurora primi diei clara & forti voce bis & decies cantavit, ad designandum numerum Apostolorum, quorum doctrinam in pretio & delicio habeamus. Apud S. Nicolaum pulsus ad ostium quinquies auditus est post meridiem noctis. Recordare quinque vulnerum Christi. Apud B. Virginem noctua fenestræ insidens cecinit suo more. Significat vigilantiam in Pastoratu. Super S. Petrum in burgo montis stella per horam ferè stetit, & constanter irradiavit sacellum. O utinam stella matutina radiis suis sanctum hunc locum continuò illustraret! Apud S. Liborium mane ante januam in lapide alius rotundus visus est. Sis tu etiam, quisquis sis, teres atque rotundus. In curia oppidi servo, dum ostium aperit, primùm occurrit Virgo cum lucerna ardente. Luceat lux nostra cum Virginibus prudentibus. Levia & nullâ observatione digna talia videntur, ego tamen speculationes meas de super habeo. Anno Domini MDI. Lucas Ziegeler S. Liborio dedit centum aureos unâ cum magna tabula, in qua ipse Sanctus miraculosus depictus. Gertrud Hasin, Elias Boden, Georgius Wydenmøller & Philippus Schultz varia insuper & pretiosa eidem dederunt ornamenta. Quid dederunt alii, tam vicini quàm peregrini? Anno Domini MDIV. 1504.

1500.
omina novi
anni,

1501.
dona S. Li-
bor.

1504.

Cele-

ades ejus.

x 505.

visio no-
canda.

Celeberrima S. Liborii aedes, ipseque multa fecit miracula apud nos, quæ Prae-
decessor meus studiosè consignavit. Ideo multa & magna privilegia à Sede
Apostolica eidem data. Veti sunt ad nos *calculosi, claudi, surdi*, & alii mi-
serabiles homines, omnes verò sani hilaresque discesserunt, ut DEO & S. Li-
borio gratias agerent. Imò, si verum fateri liceat, *mons crucis* magnum in-
crementum, & divitias etiam suas, huic Sancto maximè debet. Laudate Do-
minum in Sanctis suis. Anno Domini MDV. *Conradus Bellenmontanus*, (2)
Pastor primùm B. Virginis in monte, deinde in *Walfartshusen*, ubi obiit, do-
ctus Vir, scripsit de *Pralatis & ebrietate*. In posteriori libello mirabilem me-
morat visionem, quam habuit in cœmiterio B. V. Sic autem verba ejus so-
nant. (a)

Audite nunc fabulam, non fabulam, sed rem gestam, audite somniatio-
nem fallam, sed visionem veram. Legitur, quod duobus Sacerdotibus, per
defunctorum cœmiterium transeuntibus, cavillantibus, & pro fidelibus de-
functis non orantibus, defuncti de sepulcris surgentes, post tergum illum
versum dixerunt: & qui præteribant, non dixerunt: *Benedictio super Vos, be-
nediximus Vobis in nomine Domini*. Et dicto versu defuncti iterum in suis
sepulcris recubuerunt. Hoc admonitus exemplo, quando per defunctorum
cœmiteria transeo, semper piam pro ibi & ubique in Christo sepultis ora-
tionem fundo. Accidit autem anno Christi millesimo quingentesimo
quinto feriâ tertiâ infra octavas corporis Christi, de sero in crepusculo no-
ctis, ut cœmiterium Ecclesiæ Beatae Virginis Mariæ in *Crutzburgk* ascende-
rem, ut ibidem pro fidelibus defunctis orarem, licet multis superfluis poti-
bus suffusus eram, tamen orationem meam non dimittebam. Erat autem in
eodem cœmiterio lapis grandis, apud quem in sinistro latere *tilia* magna:
super hunc lapidem post orationem sedebam contra occasum Solis. Et ecce
quiddam volans, ad instar *nigri pilei*, à sinistro latere meo, ad *tiliæ* stipitem vo-
labat, & se in *virum teterrimum* figurans, ibi circa *tiliam* sedebat. Hunc dum
inspicerem, & ecce Viri alii nigerrimi circulariter, tanquam ad mensam, super
gramina coram me ad pedes meos sedebant, & vitrum vinarium spissum &
longum inter se bibentes, illud singulatim exoptabant. (b) Unus autem ex
ipsis vitrum istud etiam mihi ad epotandum nihil dicens porrigebat, & ali-
quandiu coram servabat. Quod ego inspiciens, potum istum diligen-
ter in eo considerabam, qui in vitri inferiori parte fuerat *piceus*, in me-
dio *cinereus*, in superiori parte *sulphureus*. Tertebam quidem multum,
sed DEUM secretò in auxilium meum in corde devotè invoca-
bam. Videns itaque ille, quia tacens ab eo vitrum non accipiebam,
manum suam retrahabat, & vitrum apud se sedenti dabat. Quod sin-
gulatim

(2) Schönberger / (2) Conf. P. II. Zerstürk. Lust chem. 123. p. 648. seqq. (b)
rectius legeris epotabant.

gulatim epotabant. Rursus autem mihi idem vitrum porrigebat, ad quem ab intra confortatus sic loquebar. *Quare mihi vitrum vestrum porrigis? non sum ego socius vester, vos estis simul socii, si habetis potum bonum, bibite illum, ego vobiscum non bibam.* Convertebam autem me ad Virum illum magnum, circa tiliam sedentem, non bibentem, sed fortè præidentem, & sic locutus sum ad eum: *cur mihi appares? scio, quia inferorum es Princeps, & isti ibi sedentes tui sunt socii. Frustra appares, tu enim ipse scis, quia à pœnis tuis in æternum non liberaberis.* Cœpit Vir iste magnus horribiliter per pannum loqui. Sed ego sermones ejus non intellexi. Inclinaui quidem aures meas ad eum, ipse autem non amplius loquebatur. Et ecce Vir quidam nigerrimus, ignitos habens oculos, à dextro latere venit ad me, judicabat (c) dextera manu sua sedentes & potantes, & volebat mihi succurrere † in aurem meam dextram, quem ego dextera manu repellens dicebam: *recede à me.* Et recessit fortè ad quinque vel sex passus à me horribiliter respiciens me. Iterum venit ad me, & iterum eum manu meâ repulsi à me. Tertiò venit ad me, & tertiò per gratiam Dei à me repulsus est, & dixi ad eum: *tu tuo aggressu me facis abire.* Et ecce Vir quidam & uxor sua, ambo defuncti, ultra sedentes & potantes, in semita quadam transeuntes, in formâ, quâ hîc in isto mundo simul vixerant, apparuerunt. Quos dum diligenter inspicere, eorum personas ego cognoscebam. Vir verò iste adhuc in isto seculo vivens magnus erat potator, cum quo sæpius magnos haustus feceram, & ante hanc visionem in taberna vino inebriatus, gradum quendam descendens cecidit, & subito defunctus est. Uxor autem ejus in hoc seculo adhuc agens, magna adultera erat, & secundum communem famam, indifferenter laicos & sacerdotes ad fornicationem suscipiebat. Hos cum vidissem, & abire vellem, retrorsum in aëre clamor magnus factus est: *Pfaff/Pfaff/vigehes & ultrâ.* Finito autem clamore, cœmiterium circumivi, pro ibi alibi que in Christo quiescentibus orationem consueveram feci, & circa horam noctis duodecimam abiens, apud ejusdem Ecclesiæ custodem hospitium recipiens, hac nocte mansi. Hâc visione multum contritus, imò magis admonitus, Deo & Beatissimæ Genitrici Ejus, Virgini Mariæ, non amplius bibendi medios & integros haustus, votum salutare fecissem, si me contra votum venire inter Societatem, propter nimiam potatorum instantiam, non informidâssem. Verum tamen à visionis hujus tempore, quantum potui, me continui, & usque ad finem vitæ meæ, quantumcunque possum, à superfluis potibus, juvante Deo, abstinere proposui. Et quando unquam Deo meo satis possum gratias agere, qui mihi, ex magna sua misericordia, potatorum pœnas ex parte concessit

(Xx)

(c) indicabat.

† susurrare

cessit videre, ut vel sic à superflua potatione abstineam, & etiam ceteros abstinere commoneam.

1507. Anno Domini MDVII. Amtmannus erat Nobilis Comes *Templimontanus*, magnus benefactor Monasterii nostri Jacobæi. (d) *Balthasar Kegel-*
Com. de man valde *calculosus*, consequenter utinam per aliquot dies emittere non
Kirchberg, poterat, iussit se portari in templum S. *Liboriti*, ibi ad aram votum ei fecit,
& mox urina emissa est, & dolores imminuti sunt. Quod ipse mihi sa-
pius dixit. Anno Domini MDX. *Sebastianus Kayser* factus in Erphurt
1510. *S. Kayser* Medicinæ Licentiatus, in Helvetiam profectus est, & *Basilea*, alibi que
Arte suâ magnam promeruit gloriam, magnasque facultates. Sed ex in-
nata avaritia nec sibi, nec aliis profuit, nisi post mortem. Sic genius avari
est. Anno Domini MDXI. *Liborius Kieselring* in Hassiâ floruit opibus
1511. & mercaturâ, devotus & liberalis homo, tantus Presbyterorum amator,
L. Kiesel- ut etiam vestigia eorum oscularetur. Ama & amaberis. *Christina*
ling, *Schnurrin* Vidua cuilibet sacerdoti in oppido post funus suum deputa-
Chr. vit poculum argenteum deauratum, valoris *duodecim Joachimicorum*. Tan-
Schnurrin tillum pro salute æterna! Anno Domini MDXII. *Michael Färber* de
1512. *M. Färber* Cruthusen, professionem fecit in Carthusia apud *Ysnac*, multorum li-
brorum autor, quibus mutatum nomen suum præscripsit. Dicunt, delatos
eos esse in Erphurt ad Carthusiam ibidem. Ego aliquos vidi, & parumper
legi, & omnia mihi placuerunt in iis. Dolor sanè, quod huiusmodi scripta
doctè elaborata non studiosius conserventur in Monasteriis! Sed quousq;
1513. dominatur invidia, pestis Clericorum? Anno Domini MDXIII. *Jesaias*
J. Rossmöl- *Rossmöller* de Narza, Concionator apud Electorem Saxonie, patriæ suæ
ler, aliisque in vicinia variis modis benefecit. Erat candidus Vir. Prover-
bium ejus erat: *nemo se magis odérit, quàm qui aliis, dum potest, non*
benefacit. Anno Domini MDXIV. Hoc ipso anno fama spargitur apud
exteros, *Johannem Psefferkorn*, Crucismontanum, multa & inaudita pa-
1514. trasse facinora & scandala, igne, rotâ, undâ puniendâ. Cum in Borussia
J. Pseffer- etiam *Crucis mons* sit, nescio, an ex illò fortan fuerit. E nostris *Psefferkornius*
korn, non est. Audio tamen stupenda, quæ jam propter languorem corporis
non possum consignare longius. Sic ego, (est sermo Editoris) in gratiam
Lectoris, supplebo, & quidem verbis *Pauli Langii*. (e) Anno Domini, inquit, MDXIV. Hallis, oppido Saxonie, quidam Judæus
baptizatus, *Joannes Psefferkorn* dictus, homo flagitiosissimus, captus, & in
vincula conjectus, tortusque, scelera immanissima & inaudita de se fassus
est,

(d) erat Com. de Kirchberg, de quibus quædam delibavimus P. I. Zeiff. Lust theol. 136. (e) in chron. Citiz. ad ann. 1514. p. 902.

est, quæ nec in morte revocavit; & imprimis quidem, quod per viginti annos Sacerdotis officia celebrando, baptizando, confessiones audiendo &c. exercuerit, cum ordinatus, aut consecratus nunquam fuerit. Item, quod tres hostias consecratas subtraxerit, unamque per se cruoris usque effusionem dispunxerit, reliquas Judæis vendiderit, item, quod *Albertum*, Archi-Episcopum Magdeburgicum, & Fratrem ejus *Joachimum*, Marchionem & Principem Electorem, intoxicare intenderit, & ob hanc rem centum à Judæis florenos, qui ex Marchia pulsi & ejecti fuerant, ob scelus complicum eorundem, quo nuper Sacramentum Eucharistiæ à Pseudo-Christiano emittum, etiam usque sanguinis emanationem aliorumque prodigiorum ostensionem martyrizaverant, & eapropter ad sexaginta combusti fuerant, cæteris omnibus fugatis & dispersis, à quibus & ipse (ut dictum est) prædictam pecuniam pro intoxicatione acceperat. Ipse siquidem curias Magnatum, tanquam sacerdos & in Medicina peritus, frequentabat. Quare facile id, nî Deus impedivisset, facere potuisset. Proinde & confessus fuit, se complures Medicinæ sub specie peremisse Christianos: item quod se ad tempus pro Messia gesserit, & cum duodecim discipulis per pagos & oppida quæstus causâ ierit, multaque mira apparenter, sed & fide, fecerit; quod duos infantes rapuerit, unumque Judæis venditum, mox eundem cum eis pariter sanguinem extrahendo interfecerit; alium tamen intactum restituit; item: quod omnem populum & *Magdeb.* & *Hallberstad.* Diocesium & intoxicare, & eorum bona, quantum ei possibile foret, comburere voluerit, & id quoque se effecturum Judæis sponderat; quod in Ostro-Francia cuidam Magistro & Presbytero dæmonem inclusum furatus fuerit, & eundem demum pro quinque aureis vendiderit. Præterea complura alia piacula confessus est, ob quæ morti adjudicatus primum candentibus uncinis discerptus fuit, deinde ad locum supplicii, ad cæmiterium videlicet Judæorum, tractus, ibidem igne aflatus, & combustus horribiliter interiit. Obiit attamen (ut & vox & fama communis erat, & impressum vernaculâ linguâ exstat,) ut verus Christianus, demeritis pœnas sub bona spe fideque sufferens. *M. Michaël Uranius*, Rector Gymnasii Hersteldensis, (f) ita: Nunquam sine summa animi excaudescencia incarnati istius diaboli meminero, qui & *S. Johanni* & honestissimis *Pfefferkornii* furatus sua, scelera sceleribus cumulans, ex urbibus in agros, ex his in oppida ambulabat. Quocunque venerat, si non aliquâ noxiusset, mortuus esset. Totus obstupui, cum nuper apud Monachum Bozaviensem tremenda ipsius facinora prolixius legerem. Quis crederet, tot & tanta ab uno committi posse homine. Modò se *Isaacum*,

(X x) 2

modò

(f) in fascic. CL. Viror. patriæ.

modò *Moyſen*, modò *Jacobum* appellavit. Quòd verò ex odio erga *Pſefferkornios* nomen eorum ſumſerit, opinantur alii, inde factum eſſe, quòd Senior *Pſefferkornius* in furto iſtum deprèſum egregiè delumbârît, inque vincula publica conjici juſſerit, è quibus tamen arte magicâ auſugit. Quæ opinatio autem parùm mihi placet. Mutant hujusmodi fures & latrones nomina ſua, uti fecerat *Hillebrandus Kupfferſchläger*, quem *Crucisburgenſes* anno 1436. rotæ impoſuerunt, quia ex diverſis templis ultra quinquaginta calices & alia abſtulerat, cùm tamen cognomen ejus *Willies* eſſet. Certiſſimum verò, nebulonem iſtum nec *Pſefferkornium*, nec *Wetterkornium*, (ut alii volunt) dictum fuiſſe, nec noſtrum, aliudve *Crucisburgum*, ejus patriam eſſe. Omnes *Pſefferkornii*, quotquot ego novi, (novi autem omnes,) boni ſunt & laudabiles Viri. Sic

Tranius.

WER-

WERNERI HACKII
De
COMITIBUS
TEMPLIMONTANIS
in
DORINGIA
CHRONICA,

Variis literis notisque aucta & illustrata

CHRISTIANO FRANCISCO PAULLINI.

(X)

AD

AD NOBILEM ET GENEROSUM

DNUM

GEORGIUM,

COMITEM DE TEMPLI MONTE,

Dominum & Benefactorem meum Gratosum.

DEvotas preces cum parata ad omnia beneplacita voluntate. Etsi Vetustissima & Incluta semper fuerit Generosa Familia Vestra, Nob. & Generose Domine Comes GEORGI, nullum tamen ego vidi, qui descripserit Eam. Vel si factum est, jacet scriptum in angulo tenebricoso, pro murium delectamento, seu ignis, bellum, vel aliud infortunium id nobis eripuit. Saltem Vobis nihil de eo constat. Quapropter quæ antea in tumultuariis collectaneis meis partim ex aliorum chronicis, partim ex literis, quas hîc & alibi vidi & perlegi, congesse-ram, nunc in ordinem aliqualem redegi, & *Breviloquium* hoc, seu Chronica inde componere, & V^a. Generositati humili & obsequioso animo mittere volui. Est enim non meus tantum, sed totius monasterii nostri Patronus & benefactor specialis. Totus ego credo, omnes Comites *Templimontanos*, ubi etiam in Germania sunt, è *Doringia* esse. Postea vel per occasionem belli, seu per matrimonia, vel alia de causa, alibi sedes & domicilia sua posuerunt, in memoriam tamen veteris suæ sedis ad *Salam* in *Doringia*, etiâ aliis in locis castra sua nominârunt *Kerchberg*. Interim DEUM rogabimus omnes, ut V^a. Generositas diu prospera & incolumis sit, & tandem à terrenis & caducis ad sublimiora & æterna gaudia beatè transferatur, per Dominum nostrum JESUM Christum, qui vivit & regnat in secula seculorum Amen.

L. B. S. P.

Scripsit *Paulus Götze*, (qui se *Jovium* vocabat, idque nomen
 cum celebri Historico Italo *Paullo Jovio* commune sibi fe-
 cerat,) Scholæ *Ebelebiensis* in Comitatu Schwarzburgico
 circa exordium hujus seculi adhuc Rector, patrio sermone non
 modò chronicon *Schwarzburgicum*, *Glichense* & *Honsteinense*,
 sed etiam *Kirchbergicum*. *Schwarzburgicum* omnium maxi-
 mum est, binis Tomis in folio comprêsum. Reliqua minora
 sunt, & in forma 4t. scripta, duorum triumvè circiter alphabeto-
 rum. Substitit in singulis circa ortū hujus seculi, nunc ad exodum
 labentis. Quæ rariora MSta in archivo Illustrissimi & Curio-
 sissimi Comitis Schwarzburgico-Arnstadiensis adhuc cubant.
 E *Kirchbergico* Amicus meus honorandus Dn. *Tenzelius* Hi-
 stor. Ducal. Saxon., mecum communicavit bullam *Alberti-*
nam, (a) in fine appendicis subnexam. D. *Cass. Sagittar.*, Hist.
 PP. in Illustri Acad. Salana, etiam sponderat nobis chron.
Kirchbergicum. (b) Verū an perfecit, dubito. Ipsemet ego
 aliquot abhinc annis historiam Illustrium horum Comitum ger-
 manicè contexui, XXVI. capitibus inclusam, & è variis autoribus
 tabulisque collectam. Sed jacet ea in pluteis meis, stertitque
 securè. Hoc, quod cernis, chronicon (*brevisiloquium* vocat Au-
 tor) conscripsit *Wernerus Hack*, Teutlebio-Thuringus, Præpo-
 situs olim Monasterii Virginum S. Nicol., cætās Benedictini, Ise-
 naci ad portam, ab eodem clauistro denominatam. Dicitur enim
 anno MDIX. MDXV. & MDXVII. *Probst und Vorsteher*. In-
 scripsit id anno MDXIX. Illustri Comiti *GEORGIO Kirch-*
bergico, Heroi arte & Marte claro, tunc Præfecto Ducali Saxonico
Crucisburgi ad Vierrā, quo munere ab anno MCCCCLXXXII.

(Yy) 2

usque

(a) De anno 1518. (b) L. III. Antiquit. Gentilismi & Christianismi Thuring. c. XI, §. 5. p. 172.

usque ad MDXX. fideliter functus est. Jucundum sanè opusculum, variis memorabilibus refertum. Fuere, qui M. *Deybicherum* pro Autore ejus habebant. Sed *Franciscus Sixtus*, ultimus Canon. B. V. Isnaci, postea Augustanæ Confessionis addictus, ita ad Generum suum *Joann. Himmelium*, Past. tunc Sweinensem, postea Proto-Diaconum Isnacensem. (c) *Werner* quidem totum congeffit chronicon, & solus ejus autor est. Cùm verò M. Petrus, Cantor Ecclesiæ nostræ, ob pulcriorem latinismum apud nos clareret, nec rudis putaretur in rebus Thuringicis, revisioni ejus commisit ille scriptum suum, ut, si quæ addenda aut corrigenda essent, faceret, cunprimis autem stilo subinde ornaret, rebus tamen non mutatis. In quo postremo interdum gratificatus est *Wernero*. Hinc loquacitas aliorum, quasi ipse autor esset, sed non est. Quod ex ore M. *Petri* tibi dictum esse volo. Ita *Sixtus*. Ego è reliquiis chartaceis Avi mei materni, M. *Francisci Himmelii*, Past. Crucismontani, ejusdemque Ephoriæ Inspect., dum viveret, vigilantissimi, patriæque historiae amantissimi, accepi, Tibique nunc, B. L., sisto, literis aliquot notisque meis auctum & illustratum. Fruere feliciter! *Ferraria* Thuringorum Anno Salutis MDCXCVIII.

(c) In lit. 9. Octobr. 1567.

* * *

Ilustres semper Comites, celebresque fuere,
sive togam cupias, seu meminisse sagum.
Sedes illorum *Kirchberg*, prænobile castrum;
id varios casus nobilitasse scio.
Singula congeffit *Wernerus*: sicubi nox est,
affundis lucem; dixero: πάντα καλῶς.

MCCCLXXII

CAROL. ELIAS RHUN, J. U. Dr.

JESUS

JESUS! MARIA! BENEDICTUS!

Disputabile est, num antiqui Comites nostri rectius & convenientius à monte seu castro, vel burgo templi appellationem suam habeant. Utraque mihi placet. Sive enim *athiopissam* eorum, *insulam* dextrâ tenentem, intueamur, (a) seu *duplicem crucem* transversim positam (b) cum aliis admittamus, res tamen eò recidit, ut cognoscamus, propter specialem devotionem in prima Doringiæ conversione illis hoc nomen & insigne datum fuisse, ad demonstrandum scilicet christianum eorum zelum erga DEUM, Ejusque Sanctos in omnibus laudandos. Ex abisso tenebrarum Majores eorum eduxit Deus, & luce catholice fidei ex gratia illuminavit. Cujus rei symbolon est *athiopissa*. Quod, verò dextrâ tenet *insulam*, indicat amorem, liberalitatem, & beneficentiam erga templa & sacerdotes, ita ut etiam castrum, seu residentia eorum dicta sit *Kerchborg*, vel, quod in monte fuerit, *Kerchberg*. Sancta Ecclesia catholica in monte posita est. (c) Quam uti nulli ignorare licet, (d) ita manifestum est, Comites hos per DEI gratiam non difficulter conversos fuisse, sed civitatem supra montem constitutam, quæ abscondi non potest, Ecclesiam catholicam, Sanctissimam Matrem, citius agnovisse, prædicasse, amasse, & ornasse. Rectè igitur à templo, à tabernaculo isto, quod DEUS in Sole posuit, (e) dicti sunt *Templimontani*: à templo, quod non est angelorum, seu Archangelorum tantummodò locus, sed regia, & habitaculum, & mansio Sacrosanctæ Trinitatis. Porro à Monte, ut sustollant semper oculos suos ad montes, unde auxilium nostrum. Auxilium verò nostrum à Domino, qui fecit cælum & terram. (f) O venerabile & memorabile nomen! nomen super omne nomen aliorum in Provincia nostra nobilium. Nomen DEO, Angelis & hominibus gratum. Vetustatem hujus *templi montis* vel ex eo cognosces, quod *Wilhelmus* in primis ludis equestribus *Magdeburgi*, AC. DCCCCXXXVIII. unâ cum *Otrone*, *Heinrici* Imp. F., & *Adamus*, seu frater, vel filius illius, *Rosenburgi*

insigne

explicatur

Vetustas
Gentis
238.

(a) Conf. Meibom. chron. Maxienthal. p. 48. & Nürnberg. Wapenbuch P. II. p. 21. & hanc adhuc Fuggeri, ut Comites de Kirchberg, in insigni suo habent. Aut. notit. Procer. Imper. L. VII. c. 3. §. 25. (b) Vid. Bucelin. Genealog. German. notit. p. 149. Wapenbuch cit. P. II. p. 3. Sed Part. I. sub tit. Kirchburg aliud conspicitur insigne, hodie usitatum, conf. Spener. L. I. Oper. Herald. c. 46. p. 211. tab. 8. (c) Matth. V. 14. (d) Vid. August. ep. 170. ad Severin. (e) Pl. XIX. 5. (f) Pl. CXXI. 1.

942.
1009.

Burcardi
latus

Heinr.
March. &
Com. Co-
mit. dis-
fidium.

burgi ad Thubarim AC.DCCCCXLII. & hujus Filius *Embrichtus Treviris* AC.MIX. (g) institutis, alii in aliis fuerint. Singulos autem e nostratibus fuisse, apud me certum est. Cum *Otto Imp.* magnam curiam haberet in *Wymere*, (h) etiam hunc montem conscendit, & bene tractatus est. *Berghartus*, celebris iste & sanctae conversationis Monachus *Labacensis*, Ordinis nostri, qui magnum istud *Canonum* Volumen, cum adjutorio Magistri sui, *Olberti*, docti Abbatis, edidit, etiam aliquando cum multis Proceribus hic fuit, in id in hoc Monte parochia *Wormacensis* ei promissa fuit, (i) quam quoque ita fideliter administravit, instauravit, & dotavit, ut nihil supra. Non enim minor aut infeliciofuit sanctis Fratribus suis, *Annone & Hildeboldo*, qui eidem Sedi magnam pietate & paternam curam praefuerunt. Etiam munitum castrum erat, quod sequens docebit historia. *Heinricus de Nienburg*, fuit Marchio de *Mysna*, & senior Dominus, post obitum conjugem suam, *Gertrudem de Brunsvig*, gravidam reliquerat. *Kunradus* vero, Comes de *Wystin*, fundator monasterii in *Lauterberg*, Canon. Regularium, sperans, se futurum esse heredem *Heinrici*, publice dixit, illam non esse gravidam, sed fraudem, dolum & astum subesse, & nihil praeterea. Quod cum audiret Marchionissa, ex consilio suorum, Nobiles & Ministeriales mortui Mariti ad se convocari jussit. Tunc in loco & sella sublimiori stans, nudum ventrem omnibus circumstantibus commonstravit, eumque a singulis tangi voluit, dicens: *ecce & mei dilecti & fideles, videte & tangite, an fictitium seu fictitium quid subsit, uti mendax rumor per totam viciniam blatur. Vestram ego testor fidem, reliqua DEO meo commendabo.* Cum jam peperisset filiolum, mali & invidi homines rursus dicebant, (quia eadem hora coci uxor ventris sui onus deposuerat, excluso etiam filio,) Marchionissam filiam suam (sic enim mentiebantur) eum filio coci commutasse & supposuisse, partum non esse legitimum, contra vero *Kunradum* Comitem heredem *Heinrici* ex asse. Fit igitur, ut, longo post tempore, aliquis Ministerialium, re non bene intellecta, vel considerata, aut non satis aestimata, inter privatos sermones cum *Kunrado* Comite jam adulto cognati ejus, *Heinrici* Marchionis, ex improvise, modestè tamen, meminisset: *Hec tu*, ait furiosus Comes, *nam coci filium pro cognato, seu consanguineo meo reputas? abi ad inferos, ad rotam & ignem.* Perterritus ille cum timore & rubore abiit, & quantum odium & aversionem sibi conciliaverit simplicitas & ignorantia rei, coram amicis suis passim conquestus est lamentabili voce. Nunquam bene seu amice convenerant Comes & Marchio. Cum ergo verba ista contumeliola,

(g) Rectius anno 1019. (h) anno 975. Lamb. Schafnab. ad h.2. (i) Vid. autor. vii. S. Burcard, Episcopi Wormar.

meliosa, quod scilicet traduceretur pro spurio & coci filio, *Heinricus* posthumus toties audivisset, eaque non posset tolerare, injurianti Comiti AC. MCXXXVI. bellum indixit, & captum *Kunradum* in castro *Kerchberg*, utpote loco valde munito, arctius inclusit, & durius habuit *ferreo* *1126.*
leño detentum. (k) Paulo post *Heinricus* junior Marchio, si non eodem, *Conr.*
tamen sequente anno (l) moritur sine liberis. Quod cum perciperet *captus.*
Kunradus in castro, custodibus corporis sui permulta promisit, si eorum *1127.*
juvamine nunc commode effugere posset. Illi dimittunt captum, futu- *dimissus*
rum Dominum suum. Sic abiit ad *Lotharium* Imp., & per intercessio-
nem Reginae, cognatae suae, *Richse*, (quae *Heinrici*, Comitis de *Northeyn*
filia, soror verò *Heinrici*, mater *Kunradi* erat,) Marchiam in *Myfna* solen- *heres Hein-*
niter accepit. Ita tandem haeres ex asse factus est *Heinrici* inimici, po- *rici*
rens & magnus Princeps in *Mysna* & *Lusacia*, & Comes de *Wytin*, *Groiz*,
Bréne, *Nienburg*, *Leisnigh*, *Rechelz* &c. genuit ex *Luccarde* sua, No-
bilissima *Sveva*, *Friderici* Ducis filia, sex filios totque filias. (m) Sic *liberi ejus*
omnium rerum fit alternatio, & mundus semper rotatur, nosque in
eo. Habent Scriptores multa ubivis de Comitibus *Templimontanis*, &
de villis, seu oppidis, quae dicuntur *Kerchberg*. (n) Sed illa omnia ni-
hil ad me, qui, in honorem nostratum in *Doringia*, hac mea tan-
tum compilabo. (o) A multis autem seculis claruerunt Nobiles Im-
perii Comites hi nostri *Templimontani*. (p) Antequam *Burggrafi* in Do- *Burggravi.*
ringia facti sunt, fuerunt *Burggrafi* de *Bayerfelde*. (q) Cum verò *de Bayerfeld,*
Ludovicus III., *Salii* Filius, à *Lothario* Saxone, socero suo, Princeps, *1130.*
seu *Landgravius* proclamatus esset, inter alios Officiales hereditarios de-
dit Ei Comites nostros *Templimontanos*, ut *Burggrafios* in *Doringia*. *Thuring.*
Primus, ut audiui, fuit *Emico*, cujus frater nominatur *Kunradus*, qui *Emico.*
(Zz) 2 adhuc

(k) Conf. chron. mont. seren. ad ann. 1126. Wolfgang. Crusi de Guntzen-
hausen chr. Misa. ad eund. ann. p. 5. Albin. chron. Mithic. tit. X. p. 128. (l)
eundem habet Albin. l. c. sequentem chr. Mont. seren. l. a. Crusius l. c. annum
1134. mavult. (m) quos ordine recenset Crusi. l. d. (n) Spangenberg. L. XV.
Spec. Nobilit. f. 287. quatuor familias diversas recenset. (1) in Svevia (2) Bavaria
(3) Austria (4) Thuringia. Addo (5) in Palatinatu inferiori. (o) De Werneio
Kirchbergico Lamb. Sch. snab. ad ann. 1063. de Kirchberga ad Diæces. Osnabrug. per-
tinente Kranz. L. III. Metr. c. 7. & Erdman. chr. Osnabrug. T. II. rer. Germ. Meiborn.
p. 200. seq. qui verò Hirinchberg vocat, conf. diss. m. hist. 2. in Comitatu Hoën-
loico, & in inferiori Palatinatu oppidum Kirchberg, Saur. im vermehrten Städte-Buch
p. 930. Noti sunt Nobiles Hundii de Kirchberg in Hassia, (p) Limn. L. I. J. P. c. 8.
ad Burggravios simpliciter refert, contra in addit. ad Lamb. ann. 1304. & Wingo-
stad. in chr. MS. Halberst., citante Sagittatio in Hist. Halberst. p. 49. Marchiones & Comi-
tes Provinciales dicuntur. Inter Nobiles eos passim reperi in antiquis tabulis. (q)
Vid. Peccenstein. Theatr. Sax. P. I. c. 18. p. 262.

1144.

Burggrav.
quid?

adhuc ambo vixerunt circa AC. MCXLIV. (r) Magna dignitas & honorabile officium. Potentes siquidem erant, & in magna auctoritate (s) apud omnes *Templimontani*, qui etiam suos proprios habebant Ministeriales de *Ruxlevin*, de *Pryseniz*, de *Esebek*, de *Luberviz*, *Marscallos*, & alios. Hinc Principum more in literis suis: Nos Dei gratia &c. *Burggravius* & *Pfaltzgravius* idem mihi est. Quod enim nos vocamus *burg*, seu *borg*, alii appellant *Pfalz*, seu *Pals*, quæ vox aulam, seu palatium designat. Est ergo *Pfaltzgravius* iudex Palatii, seu Aulæ, ut *Burggravius* iudex burgi, seu castri Principalis. Ex Comitibus fiunt *Burggravi*, ut quasi gradu aliquo hi digniores sint quam illi, qui simplices dicuntur Comites. Sic Comites de *Hennenberg*, qui nunc Principes vocantur, fuerunt *Burggravi* de *Würzburg*. (t) Non est quidem dubium, ab initio semper multa præclara fecisse hos Comites, sed cum antiquiora eorum acta in tenebris dormiant, ea tantum narrabo, quorum copia mihi facta est, & quæ scio, quod vera sint. *Volkmarus*, Archimandrita Monasterii Sanctorum Martyrum *Stephani* & *Viti*, Ordinis nostri, nullam magnam rem suscipiebat, seu perficiebat sine consilio & operâ *Vollrati*, Comitis *Templimontani*. Juxta nomen enim suum *plenus consilii* erat, verè *Vollrat*. Circa finem anni MCXXIX. in difficili & perplexa controversia cum

1129.

V. Irndus.

Comite de *Waldeck*, misit iste eum ad Aulam Imperialem, & ita strenuè negotium suum procurabat, ut etiam Aulici dicerent: eum esse quasi *Tutorem* Abbatis & sui conventus. Comitem etiam de *Waldeck* postea sic disposuit, ut faventior quam antea Abbati, tranquillam vicinitatem cum eo coleret. In familiaritatem ejus primò venerat per Comitem de *Euerstein*; cumque devotus esset *Vollratus*, & sacrorum Ordinum amans, eique disciplina & religio in Monasterio isto placeret, ac Prælati sinceritatem & prudentiam ejus perspiceret, etiam in cælibatu adhuc ille esset, mansit ibidem, & sepultus est in Monasterio anno ætatis LVI. AC. MCLXV. *Wilhelmus* II. adfuit ludis

1165.

V. Wilhelm.
II

1177.

V. Valramus.

equestribus *Tiguri*. Circa AC. MCLXXVII. (u) *Wallramus* *Templimontanus*, Abbas duorum Imperialium Monasteriorum *Wertha* ad *Ruram* & *Helmeftad*, quæ *S. Hildegrius*, primus Episcopus in *Halverftad*, fundaverat, in honorem Beatissimæ Virginis in monte prope *Helmeftad* claustrum Monialium Ordinis *S. Augustini* condidit, idque, ductis primis monialibus ex *Steterburg* prope *Wolfehytel*, Præposito commisit, quorum primus fuit *Gottfredus* Conventualis & Canonicus Regularis reformati nuper ab Episcopo in *Halverftad* Monasterii *Schænigen*, solennemque pro-

(r) *Bucelinus* P. M. Oper. Topo-chronol. edit. Ulm. 1662. Propagatorem hujus Gentis nobis fuit Anonymum quendam, anno 1118. florentissimum. Hunc vocat arcis & domini *Kirchberg* ad *Salam*, *Thuringiæ* fluvium, Dominum. Et hujus filii fuere *Emico* & *Conradus*. (s) Recte igitur *Meibom. chron.* *Marienthal* ad ano. 1270. Domum eorum & familiam potentem & amplam vocat (t) de origine Eorum *Spangenberg. L. I. chron. Henneb. c. 7.* (u) alii habent 1181.

processionem & liberas nundinas in festo nativitatis S. Mariæ ibidem instituit. In hoc cœnobio ipse postea AC. MCLXXXIII. sepultus est. Probus Pater & valde conscientiosus, cujus sanctam memoriam adhuc colunt Fratres in utroque Monasterio. Pius enim erat, providus, affabilis & benignus, cujus mensura omnium rerum *Est & non est*. Eodem annò frater *Waltrami* carnalis *Fridericus* in conventu publico Erphordiae habito ferè *Frideric. I.* periisset miserè. Diu bella gesserant *Kunradus* Moguntinus & *Ludovicus* Landgravius noster cum utriusque suorum exitio. Auctoritatem suam Imperialem interponit tandem *Fridericus*, (Henricus) & utrumque Erphordiam citat. Stato die comparent. Cùm verò totum conclave hominibus plenum esset, tantamque molem & pondus, propter vetustatem ruinofum, non amplius sustinere posset, cariolæ trabes subsidentes labuntur in imum, & cum iis omnes adstantes & assidentes, etiam Landgravius & alii Comites. Inter hos *Fridericus* noster, (vv) qui graviter fauciatus, vitam tamen non perdidit. (x) Causa primaria huius belli Provincialis erat *Heinricus*, Comes de *Schwarzburg*, qui etiam ideò, juxta proverbium suum, profundius lapsus est in laciniam. (y) Conjux *Friderici* *Beatrix*, devota & liberalis, Monasterio in *Valle Maria* aliisque multa contulit mobilia & immobilia bona. (z) Reliquit tres filios *Fridericum*, *Vollratum* & *Gosmannum*. *Fridericus* factus est Canonicus Majoris Ecclesiæ in Halverstad., & vixit adhuc AC. MCCXXXIV. (a) *Ilger*, Senior Dominus & Comes de *Ilesfeld*, conjugem *Ilger*, habebat *Bertrad*, Comitissam de *Templimonte*, ex qua genuit filium sui nominis. Hic cum uxore sua *Luttrude*, *Hesiconis*, Comitis de *Orlamünde*, Filia, consilio & instinctu assiduo Matris suæ AC. MCXC. fundavit Monasterium in *Ilesfeld*, idque dotavit principaliter. Sic enim in templo cœnobii istius: *Luttrud. 1190.*

ANNO DOMINI MCXC. FUNDATA EST ECCLESIA YLVELDENSIS B. MARIE.

EYLIGERUS COMES DE HONSTEIN, FUNDATOR YLVELDENSIS,

LUTTRADIS DE ORLAMUNDA, DNA DE HONSTEIN.

In lapidibus eorum sepulchralibus, ubi imagines eorum visuntur, iterum legi:

(Zz) 3 ELGE-

(vv) non Gosmar chr. Mont. seren. p. 48. (x) Hist. de Landgrav. Thuring. & addit. ad Lambert. ajunt: lamentabili morte interiisse, conf. Hist. m. Isaac. §. 34. & chr. mont. ser. l. c. (y) Vid. hist. m. Isaac. §. 35. (z) sed num anno 1270. ut Meibom. putat, tute judicabis, vid. chron. ej. Maienthal. ad h. a. (a) Vid. Sagittar. hist. Halberstad. §. 58. & chron. Maienthal. cit. p. 259. T. III. Rer. Germ. Meibom.

ELGERUS FUNDATOR, LUTRUDIS FUNDATRIX, ANNO DOMINI MCXC. (b)

1193.
Ilger,Herm. de
Waldec1198.
Tidericus1200.
Hartmann1202.
Cappandorf,1207.
Albert.
Magdeb.

AC. MCXCIII. *suprà dictus Comes Ilger venit cum Lutrude sua in Kerchberg, & multum benefecerunt Ecclesie ibi: cui etiam Fridericus (Heinricus) in Erphord privilegium nuper dederat, quod autem non vidi. (c) Cum Hermannus de Waldek ad terram sanctam proficisci statueret, advocatiam Ecclesie Padifontane, quam hactenus tenuerat ille, certo modo renunciat. Quam in curia Frankenvurtensi Heinricus VI. Ecclesie isti solenniter adjudicat. Cumque Hartmannus Templimontanus in comitatu Regis esset, ei que carus & acceptus, nec non Cubicularius, literas desuper confectas, ut testis, unà cum aliis Episcopis, Abbatibus &c. subscripsit. Postponuntur ei Comites de Ubingen & Wertheim. (d) AC. MCXCVIII. Tidericus, Comes noster, magnam habuit familiaritatem cum Udone, Episcopo Numburgensi, cujus Ecclesie benefecit, & in maximis aliquando negotiis prudenter consuluit, iisque ut testis adfuit. (e) Vocabat se *castellanum de Kerchberg*. AC. MCC. magnum colloquium habuit Hartmannus in Orlamunde cum Nobilibus de Usterod, Erfa, Boyneburg, & aliis. (f) AC. MCCII. Cappendorf, à cappa S. Martini sic dictum, olim proprium dominium & Burggraviatus erat, adhuc subiectum nostris Comitibus fuit, Albertus, Archi-Episcopus in Magdeburg ex iis fuisse putatur. Alii tamen dubitant. (g) Audiui quidem ab illis id constanter defensum, sed cum non certus sim in sententia mea, nihil certi etiam hac in re determinavero.*

(b) conf. Ecclorm. chr. Walkenried. p. 18. Quà occasione verò conditum sit hoc monasterium, vid. apud Meibom. chron. Riddagshulan. T. III. ter. Germ. p. 348. seq. (c) circa ann. 1180. Comites dicti sunt, chron. Monast. Bigauicns. ad h. a. & inter Nobiles relati, chr. Mont. ser. ad h. a. Et in hist. m. linc. §. 34. posui cum chr. mont. ser. Henric. Reg. (d) integrum diploma vid. Vol. I. annal. Paderborn. p. 896. (e) vid. Pertus. chr. Postenl. L. I. p. 33. (f) De antiquis hisce familiis M. H. H. ita:

Est instar cœli formosa Thuringia nostra,
in qua cuo primis illustra lumina fulgent:
Kirchbergi Comites, famâ super æthera gressi,
Vainrodii, quorum est liberalis stella Philippus,
Mülani, Haastalli, ac Hördani, Wizlebiq;
Bochlatii, Crueiburgenses, V Vangenhemiq;
Hundi, Reynceci, Goltackerii, Boneburgi,
Uterodi & Nesselrodi
omnes doctrinâ, virtute fideq; celebres;
felix Isaacum, tot gemmis undique clarum!

(g) prius affirmant Kranz. L. VII. Metr. c. 35. Bucelin. G. S. P. I. p. 40. & Bangert. in not. ad chr. Slav. L. VII. c. 20. p. 566. Meibom. verò solidè probavit in chr. Berg. p. 28. Riddagshulan. p. 25. & in not. ad chr. Marian. Northof. p. 415. fuisse Comitem Hallermundannum,

navero. Interim pleni sunt annales laudibus istius boni Episcopi. Nec *Willebrandus* ex hac nostra familia fuerit in eadem Sede, utut nonnulli vul-
gariter id asserant. Qualis enim consequentia: Comes *Wernerus* de *Willebrandus*,
Templi monte, *Friderici* Filius, per annos aliquot vixit apud *Willebran-*
dum in *Magdeburg*. Ergo hic fuit *Doringus*, & quidem Comes *Tem-*
plimontanus. (h) *Fridericus* autem, amabilis furculus hujus Gentis, AC.
MCC IX. electus est Episcopus in *Halverstad*. Illò ipsò electionis anno 1209.
cuius in *Brunsvig* & *Würzburg* habitis interfuit, seu specialis & dile- *Frideric.*
ctus Regis *Otonis*, (i) unà cum aliis Cardinalibus & Legatis Apostoli-
cis, Archi-Episcopis *Moguntino*, *Coloniensi*, *Trevirensi* & *Salzburgensi*,
Episcopis *Strasburgensi*, *Augspurgensi*, *Constantiensi*, *Frysingensi*, *Passauiensi*,
Basileensi &c. Cum verò *Innocentius* Papa *Otoni* Regi se totum oppo-
neret, ei que vinculum horrendi anathematis injiceret, *Fridericus* au-
tem noster à partibus Imperatoris staret, bullam & hic accepit à Sede
Apostolica omnium minarum plenam, per manus *Alberti* in *Magde-*
burg. Et quoniam familiariter cum *Friderico* conversabatur Abbas *Il-*
senburgicus *Sigfridus*, easdem meruit pœnas, ita ut ab *Alberto* in *Mag-* *Sigfrid.*
deburg ab officio Prælaturæ suæ amotus fuerit, substituto *Hartuico*, *Ilse-*
Monacho de *Pegau*. Sed ecce! cum fratres *Asenburgici* intrusum hunc
Prælatum nec acceptare, nec ei parere vellent, & istis in genere dictum
est anathema. (k) Sic, propter fidelitatem & amorem tuum in Cæsa-
rem, *Fridericum* nostrum tanta oportuit pati. AC. MCCXX. Mona- 1220.
sterium *Huysburg* in densa silva *Huy*, Diocesi *Halverstad*, Ordinis *Huysburg*,
nostri, ab intolerabili iugo, & plus quam *Turcica* tyrannide Advoca-
torum in æternum liberavit, quod coram universo Ordine grato ani-
mo collaudarunt Fratres. (l) Eòdem annò *Fridericus* novum templum *Frider.*
in *Halverstad* consecrari fecit solenniter. (m) AC. MCCXXVII. Gof- 1227.
mannus Comes, *Friderici* frater, cum pio *Ludovico* Landgrævo ad ter- *Gosmann.*
ram sanctam profectus est, antea verò *Heinricus* & *Cunemund* (ab offi-
cio eorum dicti) *Marscalci*, omnia bona sua *Numburgi* ad *Ovvam*,
consentiente *Gosmanno*, à quo in pheodo tenebant, Monasterio *Wal-*
ckenried pro XLVIII. marcis argenti vendiderunt. (n) Circa AC. 1228.
MCCXXX. & sequentem magnum miraculum *Waterlebiense* in Diocesi 1230.
Halverstad. cum sacra hostia in ore omnium versabatur. Sic autem *miraculum.*
se habet. In villa *Waterleben*, sub dominio Comitum de *Stolberg*,
dūx

(h) ut *Wüllbrandus*, Conf. erect. Ducat. *Brunsvic.* T. III. Rer. Germ. Meib. p. 203. (i) vid.
chr. Slav. L. VII. c. 18. & 19. cum not. *Bangerti*, (k) chr. mont. seren. ad ann. 1213. &
1224. (l) literas vid. in dils. m. de Advocatis Monast. (m) chr. mont. seren. ad ann. 1220.
(n) *Reform. chr.* VV *Stckenried*. p. 90.

duæ sorores, altera suo more aliqualem facultatem, alia extremè paupercula, nomine *Irmegard*. Utraque verò honesta & laboriosa. Hæc videns, sorori suæ omnia succedere, eamque pingvescere, sibi autem more cancrino omnia retrogredi, & in contrarium fieri, quærit aliquando sororem suam, quomodo hoc fiat? vel quæ causa esse possit hujus variabilis fortunæ? Dicam tibi, ait altera, sed sub confidentia; ego habeo DEUM in cista mea. Paucis omnia dixi. Bene, cogitabat *Irmegard*, & hunc mihi parabo. Mox celebratum est sancti Paschæ festum, in quo, more catholico, *Irmegardis* confiteri & communicare debebat. Sed illa sacram hostiam ori jam inditam clanculum, & nemine vidente, excipit, & domi, ut à sorore audiverat, cista suæ includit. Post aliquot dies nescio quid quærit in cista, & ecce! *hostia cruenta*, & pannus, cui involuta erat, sanguine conspersus erat. Vocat mulier Virum suum, Vir Parochum, Parochus Episcopum suum in Halverstad, Qui, indictis Clero & populo precibus, facit processionem ad locum istum, ubi sacra & miraculosa hostia erat. Quam Episcopus, erat *Fridericus* noster, flexis genibus summa cum devotione & reverentia, unâ cum linteo, cui involuta erat, elevat, portatque eam inter hymnos & gaudia Cleri populique, præeuntibus luminaribus, ad pagum Hausler, ubi in aram reponit. Sacra verò hostia tam largè ibi sudavit sanguinem, ut non potuerint cum ea longius progredi. Aderat processioni Præpositus Majoris Ecclesiæ *Johannes Semeca*, Decretalium Doctor, qui monuit, ut in isto loco relinqueretur. Et sic factum est. Tantus autem concursus populi, ut *Fridericus* ex eleemosynis brevi temporis spatio collectis insigne Monasterium *Waterlebiense*, Ordinis Cisterciensis, fundaverit & dotaverit liberaliter. O miraculum miraculorum mirabilissimum! AC. MCCXXXIX. in Domino obdormivit *Fridericus* Episcopus, sancti sui officii anno XX. Est & erit memoria ejus in benedictione! Carus siquidem fuit DEO & hominibus. Vidi literas, (o) in quibus dicitur, quod *Templimontani* nostri *glatte und sammete Bauren* habuerint, i. e. bene opulentos. (p) *Fridericus* III. hujus nominis prudens erat & providus, multorum Principum, tam Clericorum quam secularium, Consiliarius, qui ad maxima quæque negotia adhibebatur. AC. MCCXLV. IV. Kal. Febr. unâ cum *Bertha*, uxore sua, duos manfos, & unam aream in minori *Qvensted* Monasterio in *Huysburg*, nominatim *Ludolpho* Abbati XI, pro LVI. marcis argenti Halverstad. vendidit, & præsentem Episcopo *Meynarto*, realiter tradidit. Ne verò propter immaturitatem, seu minorenitatem liberorum hæredumque suorum, cum tempore rixæ suborian-tur, Pater pro iis omnibus, & cum eo *Wernerus de Sufeliz*, *Hermannus* de

(o) Decod. anno (p) ita tales adhuc in *Svevia* vocantur, Manz. Dec. II. Patrocl. debitor. qv. 4. num. 48.

de Schernbeck cum filio suo *Everhart de Sufeliz*, *Heinricus*, cum filio fratris dicti Comitis, id *Ludolpho* Abbati religiose & sanctâ fide promiserunt. AC. MCCXLVIII. floruit *Wernerus* noster in curia Archiepiscopali in Magdeburg apud *Willbrandum*, cujus propinquus erat. AC. MCCXLIX. VIII. Kal. Jul. Pontificatus sui VIII. cum idem *Meynartus* dimidium mansum in *Eylensted*, quem *Tidericus* de *Spegel*, Ministerialis Halverstad, ab ipso jure pheodali tenuerat, cum ejus hæredumque suorum consensu, *Huysburg* conferret, testes erant *Fridericus*, Comes de *Kerchberch*, *Hermannus* de *Scherenbeck*, & filius suus *Wernerus*, *Heinricus* de *Eylensted*, *Johannes* de *Manentorp*, & alii. Eodem anno & die *Heinricus* & *Tidericus* *Spegel*, cum consensu hæredum suorum, dederunt *Huysburg* unum mansum in *Anderbeck*, & unam aream, quæ adjacet cum fundo unius molendini ibidem. Quæ omnia confirmat *Meynartus*, ut ordinarius. Testes erant Comes *Heinricus*, *Fridericus* de *Kerchberg*, *Hermannus* de *Scherenbeck*, & filius ejus *Wernerus*, *Heinricus* de *Eylensted*, *Fridericus* de *Hersleve*, *Tidericus* de *Hartesrode* & alii. Cum eodem anno *Heinricus*, Comes de *Planckenburg* ob advocatiam, à *Sigfrido* de *Planckenburg* Abbati *Sigfrido* in *Huysburg* plenè restitutam, Monasterium istud igne & latrociniis variis modis vexaret & perturbaret, *Meynartus* verò id summopere defenderet, & jam lites diremte essent, inter multos testes etiam reperi *Fridericum* de *Kerchberg*. Act. & datum in Halverstad anno gratiæ MCCXLIX. XVI. Kal. Jun. Pontificatus sui anno VII. AC. MCCLI. iterum testis erat *Fridericus* *Meynarti* Episcopi in Halverstad, & anno sequente *Otonis*, Ducis de *Brunswick*. Ex his familiaritatem, accessum & auctoritatem Ejus apud Magnos Principes manifestè quilibet videt. AC. MCCLVII. *Vollratus*, Episcopus in Halverstad, cum consensu Capituli sui, duorum mansorum solutam advocatiam in *Serksted* Monasterio in *Huysburg* contulit. Testes erant *Fridericus* de *Kerchberg* Comes, *Vollratus*, frater Episcopi de *Cranchfeld*, *Heinricus* de *Hortorp* & alii. Eodem annò *Ludolph*. (q) de *Esbeck* Miles decimam in villa *Runstet* à *Vollrato* in Halverstad jure pheodali tenebat, quam cum illi resignasset, accessit Monasterio Virginum *S. Maria* in monte prope *Helmeftad*. (r) Scilicet *Ludolphus*, Præpositus dicti Monasterii *S. Maria*, *Militi* de *Esbeck* dabat CXXVI. marcas puri argenti, tantumque effecit, ut Miles *Friderico* *Templimontano* decimam denunciaret, qui *Vollrato* Episcopo dedit, hic verò, cum consensu Capituli sui, dicto Monasterio contulit. *Tidericus*, Abbas in *Valle Maria*, eodem anno emit Monasterio suo ab eodem *Ludolpho* de *Esbeck* decimas agrorum ad

(Aaa)

villas

(q) Al. *Ludovicus* (r) *Meib. chron. Bergens. prope Helmeftad MS. & chr. Maricuthal. T. III. rer. German. p. 265.*

liberi villas *Aseerdorp* & *Roddorp*. Illas tenebat *Ludolph*. à *Friderico* nostro, has verò à *Gebhardo*, Comite de *Wernigrode*. Genuit *Fridericus* ex *Bertha* sua quinque filios & tres filias, *Heinricum*, *Wernerum*, *Hermannum*, *Fridericum*, *Borchartum*, *Gyslam*, *Luceardem* & *Sophiam*. Annò eodem

Rudolf. *Rodolphus Templimontanus* erat Canonicus & Portarius Summi templi in Halverstad, quem in multis literis Episcoporum de Halverstad inter testes vidi. Eodem anno *Tidericus Templimontanus* bello inclytus fuit, aliàs mitis & erga Clerum beneficus. AC. MCCLX. *Heinricus* Comes de *Honstein* castrum *Kerchberg* & alia cepit. (f) AC. MCCLXII. *Heinricus* Miles subscripsit foundationem Monasterii in *Alberode*, quod nunc *Ryffenstein* dicitur, Vir magnæ auctoritatis & bonæ famæ. AC. MCCLXV. *Vollrad.* in octava Paschæ *Vollratus* (t) erat majoris Ecclesiæ in *Hilleshem* Canonicus, amplæ fortunæ Dominus, pauperibus valde addictus. Erat

1266. *Friderici* II. Filius. AC. MCCLXVI. *Hermannus* Monasterio in *Reynartsborn* Ordini nostri donavit tabulam, in qua historia *S. Benedicti* artificiosè depicta erat. Frater autem ejus *Fridericus* Monasterio *S. Nicolai*

Frider. in *Insaco* ejusdem Ordinis quinquaginta aureos rhenenses dedit. Anno

1267. *Luccard.* sequente *Luccartus* de *Kerchberg* in nobili Virginum monasterio *Quitlenburg* vixit, an Sanctimonialis postea facta sit, certò non scio. Soror

Sophia. ejus *Sophia* maluit vivere in aula Comitis de *Schwarzburg*. Puto tamen,

1268. hanc mortuam fuisse extra conjugium. AC. MCCLXVIII. *Borchardus* in

Borchard. flumine *Sala*, unà cum tribus servis, misere periit. (u) Ideo pro refrigerio animæ suæ passim multa dederunt cognati ejus, nominatim Monasteriis in *Reynartsborn*, nostro ad *S. Nicolaum*, & *S. Petri* in *Erphord*.

1269. AC. MCCLXIX. *Gysla*, uxor *Weneri* de *Scherenbeck*, magna benefactrix

Gysla Cleri in Diœcesi Halverstad, tam viva, quàm nunc mortua. Cum enim anno MDXIII. Avunculum meum (erant mea & illius Mater sorores germanæ) Dominum *Hermannum Eycken*, Prælatum in *Haysburg*, inviserem, & fortè antiquas Monasterii literas in pergameni descriptas excuterem, multa ex iis decerpsi ad brevilookium meum de Comitibus

Verner. de *Templimontanis* pertinentia. Erat autem iste *Wernerus* Nobilis, dives,

Scherenbek, & magnæ auctoritatis Baro, vel Dynasta in Diœcesi Halverstad, (w) *Friderici* nostri, Episcopi ibidem, Judex Provincialis, quæ magna dignitas erat à multis semper expetita. In omnibus ferè majoris momenti literis

(f) Chr. Walckenried, cit. p. 19. (t) al. Cunradi. (u) sediens ex Hastiludiis Merseburg. Meibom. chr. Marienthal. p. 265. Conf. hist. Landgrav. Thur. c. 64. quæ Theodoricum vocat, Bang. chr. Thur. p. 103. 2. tangit historiam, at retinet nomen submersæ, (vv) illustrem & nobilem vocat Meibom. in chron. cit. l. 2.

literis Nobiles de *Scherenbeck* inveni, ut nihil sine istis in *Diœcesi* actum. Et nisi primarius fuisset ille *Wernerus*, vix accepisset *Gyslam* de *Templimonte*, Episcopi cognatam. AC. MCCLXXI. V. Kal. Aug. *Wernerus*, 1271. Abbas in *Huysburg*, mediam partem decimæ in *Anderbeck*, studio *Bernardi* de *Lengede*, Monachi in *Huysburg*, & *Alberti*, Clavigeri sui, cum *Werner. Abb.* omni utilitate, & tres mansos cum dimidio ibidem & mancipiis, ad eadem bona pertinentibus, à *Friderico*, Milite *Geræarodensi*, sibi comparavit. Quam proprietatem prædictorum bonorum, quæ *Borchartus* & *Luthardus* de *Meynersen* ab Episcopo in *Halverstad* titulo pheodali tenuerunt, *Vollratus*, Episcopus ibidem, cum consensu Capituli sui, datis à Monasterio *Huysburg* XL. marcis *Halverstad*. argenti, eidem donavit. Testes sunt *Ludolphus*, Comes *Slademensis*, Episcopus quondam in *Halverstad*, *Hermannus* Præpositus, *Wigerus* Decanus, *Vollratus* de *Kerchberg*, *Heinricus* de *Regenstein*, *Wedekindus* de *Nuenborg*, *Heinricus* de *Drondorp*, *Albertus* Custos, *Bartoldus* de *Clettemberge*, *Christianus* Scholasticus, *Hermannus* Hodo, *Luterus* Gernz, *Günterus* Vice-Dominus, *Ludolphus* de *Dalem*, *Anno* de *Heymborg*, *Heinricus* de *Coldiz*, *Kunradus* de *Swanenbec*, *Heydenricus* de *Scartfeld*, *Gevehartus* Cellerarius, *Luthardus* de *Meynersen*, *Tidericus* de *Hefnem*, *Hermannus* (x) de *Kerchberg*, *Ericus*, Præpositus Ecclesiæ S. Bonifacii, *Heinricus* de *Regenstein*, *Kunradus* de *Dorstad*, *Hermannus* de *Planckenburg*, *Rodolphus* de *Gatersleve*, *Tidericus* de *Anvorde*, *Reynartus* de *Cranchfeld*, *Heydenricus* de *Querfort*, Majoris Ecclesiæ Canonici. Laici autem *Wernerus* de *Scherenbeck*, nobilis, *Alvericus* Pincerna de *Dorstad*, *Gunzelinus* de *Beerwinckel*, *Borchartus* de *Alseborg*, *Bernartus* de *Papstorp*, *Joannes* de *Mynsleve* Milites, & alii quàmplures, Clerici & laici fide digni. Vidi in eodem Monasterio *Huysburg* salutaria statuta monastica, quæ *Abbas* *statuta monastica.* suis fecerat. Hæc adeo placuerunt mihi, ut passim Monasteriis puellarum Ordinis nostri eadem commendaverim, inprimis ubi scholares sunt, cujuscunque sexûs fuerint. (y) Vidi in eodem cuncta bene ordinata, & quod gaudium mihi fecit speciale, XXIV. altaria & XII.

(x) Al. Vollradus. Quicquid verò ad ann. 1129. dixi, tangit quoque Autor *annal. Corbeiens.* ad ann. 1130. (y) Miror, Hackium oblitum fuisse Autoris horum statutorum. Erat ille *VVernerus Abbas XIV.* Hic anno 1280. abusus quosdam monasticos emendaturus, in virtute sanctæ obedientiæ, & sub anathematis fulmine, leges aliquot condidit in appendice producendas. Fuit quondam ibi schola claustralis, eaque non incelebris, ex qua optimi quique & bene eruditi ad vitam monasticam feligebantur.

- & facella
 Huysb. XII. facella. (z) AC. MCCLXXIX. vendidit *Heinricus* Comes de *Honstein*
 Monasterio *Walckenried* quatuor mansos in *Urbich* pro CCXXV. marcis
 Northufensis argenti. Cui venditioni adfuit etiam *Gosmannus* Templi-
 montanus. (a) Eodem annò *Otto*, *Heinrici* filius, amor Clericorum & omnis
 populi, *Tidericum* & *Witrichium* de *Condiz* ex servitute manumisit, eosque
 monasterio *Cappendorf* contulit, sic ut singulis annis in festo *S. Michaelis* ei-
 dem dare teneantur solidum denariorum. Testes hujus facti sunt *Meynart*.
 de *Leften*, *Gottfried* Miles de *Kerchberg*, *Heinricus* miles de *Jene*, *Albertus* de
Svabenhufen, *Wiricus* de *Kerchberg*, *Th. Dize* & alii. Dat. in castro *Ot-*
 1289. tonis *Wintberg* anno MCCLXXIX. sexto Idus Junii. (b) AC. MCCLXXXIX.
 rixæ ortæ sunt propter bona in *Gruthen*, quæ *Beringerus*, miles de
Bryseniz, Ministerialis *Templimontanus*, AC. MCCXLIV. monasterio in
Porta pro CL. marc. argenti vendiderat. (c) Cùm *Heinricus* II. Abbas
 in *Huysburg* alteram partem decimæ in *Anderbeck* à *Ludolpho*, milite de
Hartesrod, qui eam in pæodo tenebat ab *Alberto* Duce in *Brunsvig*,
 Hermann. emeret, inter testes rursus reperitur *Hermannus* de *Kerchberg*. Idem ad-
 fuit foundationi monasterii Virginum *S. Nicolai* in *Halverstad*, Ordin. *S. Do-*
 1290. minici. (d) AC. MCCXC. in Domino moritur *Heinricus* Comes *Templi-*
 Henric. montanus, sepultus in monasterio *Isfeld* cum hoc epitaphio:

Hæc sunt in fossa de KERCHBERG Nobilis ossa

HEINRICI Comititis, Deus ipsum suscipe mitis.

1292. AC. MCCXCII. *Otto* senior pro insigni habuit in albo campo tres nigras tra-
 Otto, bes. AC. MCCXCIV. *Tidericus* de *Luberviz* ministerialis Comitum no-
 1294. strorum,
 Tider, de
 Luberviz.

(z) Ego XXI. altaria, XVI. autem facella notavi in annal. MS. Huysb. illa fuere
 (1) Summum altare (2) B. V. in crypta (3) ad S. Crucem (4) B. V. in ambitu, (5)
S. Mich. (6) *S. Joann.* (7) SS. *Petri & Pauli* (8) *S. Andr.* (9) SS. *Martyr.* (10) SS.
Confessor. (11) *S. Steph.* (12) *S. Dionys.* (13) *S. Maur.* (14) *S. Hieron.* (15) *S. Be-*
ned. (16) *S. Gregor.* (17) *S. Servat.* (18) SS. *Virgin.* (19) *S. Annæ* (20) B. *Mar. Mag-*
dal. (21) *S. Sixti.* Hæc verò fuisse ajunt; (1) in ambitu, seu circuitu cœnobii tria
 concamerata (4) prope domum Capituli facellum *S. Ambros.* (5) duo altera in me-
 moriam B. V. (6) unum versus arcem, in cujus verò honorem, ipsi nesciunt. (7) ad
 muros monasterii antiquum istud D. *Sixti*, (8) ante ingressum Ecclesiæ *S. Stephani*,
 quod videtur fuisse domesticum pro populo, (9) B. *Mar. Magdalene* sub organo pœv-
 matico, (10) tria retrò chorum, in cujus autem memoriam singula, non liquet. (11) in
 templo (à latere Prælati) *S. Dionys.* (12) ab altero *S. Servatii.* (13) infra portam pro
 hospitibus unum jam desolatum. (a) *Gosmannus* autem hic non fuerit ille, de quo jam su-
 pra. Vel iste *Gosmannus* filium reliquit ejusdem nominis, seu *Friderici* frater fuit hic noster
 (b) vid. integras literas apud *Lang. chron. Citi.* ad ann. 1292. p. 116. Add. *Hist. m. Isnac.* p.
 65. (c) vid. *chron. Pottenf. Pertuch.* p. 115. (d) inter testes est *Hermannus* *Portenarius*, qui
 verò *Kirchbergicus* ille non fuerit, utpote qui secularis erat. Tabulas *Vollradianas* in ap-
 pendice dabimus.

arorum, hortum situm in *Bryseniz*, pro remedio animæ suæ dedit Ecclesiæ ibidem cum consensu & confirmatione religiosi *Ottonis* Comitis. Actum in *Wintberg* feriâ tertiâ ante festum Pentecostes. (c) De hoc *Ottone* narratur, (f) quod in recordationem humilitatis Christi, qui *asino* vectus erat Hierosolymam, hoc animal secum semper duxerit, quod postea in *lupum* versum homines & pecora invasit. De monasterio *Stablenfi*, *Diceces. Leodienfis*, narrant annales ejus, quod cum *S. Remaculo*, ex Episcopo *Trajectensi* Monachus Ordinis nostri, id fundasset unâ cum *Grymoaldo*, Duce *Brabantiae*, *asinum* habuisse, qui lapides & cæmenta attulit. Verum devorabatur à *lupo*. *S. Remaculo* igitur *lupum* anathematizavit, & eosdem labores, quos *asinus* antea fecerat, eidem imposuit. (g) AC. MCCCIII. *Erphordenses* cum adiutorio *Northusanorum* & *Mülhusanorum* 1303. *Templimontem*, unâ cum castris *Wintberg*, *Greisenberg*, & *Leysten* ceperunt & vastârunt, licet, post multas aliorum preces & intercessiones, tandem *Greisenberg* ægrè restitutum sit ab illis. Non offenderat *Otto* cives *Erphordenses*, ipsi tamen se *laxos* putabant ab eo. (h) Quod *Landgrafius* ei faveret, causa erat pietas & sinceritas ejus. Sed *Erphordenses* omnia in contrarium explicabant. Ita: non satis erant tutæ, sed latronibus undiquaque repletæ viæ ob bellum, quod *degener Albertus* contra filios suos gerebat, ideo Imperator *Rodolphus* *Erphordiam* Clericos & seculares Principes ac Nobiles convocabat, & valde sollicitus erat pro restitutione tranquillitatis & securitatis publicæ. Castra igitur in *Dorin-gia* passim vastata, quia latronum refugia erant. At sanè *Otto* noster fures & latrones in sua castra non receperat, & tamen ea destructa sunt. Fortè ideo factum est, ne latrones ex reliquis castris jam pulsi, & per Provinciam agminatim vagantes, *Ottonis* castris, hætenus intactis, vi suâ potirentur, exque iis excursions facerent, ac igne & rapinis omnia consumerent. Interim *Ottoni* facta est injuria, & irreparabile damnum. Quæ omnia tamen ille æquo animo tulit, quia à Domino factum fuerat, quod factum erat. AC. MCCCVI. Indiæ. quarta idem *Otto* parochiam 1306. in *Bryseniz*, cum consensu Episcopi *Numburgensis Ulrici*, monasterio *Bozaviensi*, Ordinis nostri, tradidit, cum decimis quinque agrorum. (i) Idem eidem clauistro anno eodem dedit capellam in *Kerschberg* cum vineis, pratis, areis, agris, cultis & incultis. (k) AC. MCCCXI. Wil. 1311.

(AAA) 3

hel-

(c) vid. chr. Citiz. Lang. p. 816. (f) ex relatione Gerhardi Atzens, Prioris Monasterii in valle Joannis propellhae. Ord. Cisterc. ad Albert. Præposit. Cruesburg. Monast. S. Jacob. Ord. S. August. (g) conf. post alios Sauri vermehrt Städtebuch sub: Stablo / (h) notes velim contra Guden. L. L. Hist. Erfurt. p. 73. seq. (i) chron. Citiz. p. 823. (k) l. c.

Nic. Schö-
ler,
1312.

helmus III. comparuit in torneamentis Ravensburgi, Albertus AC. Mccccxxvii. Ingolstadii, & alio tempore Eslinga. AC. Mccccxi. Nicolaus Schöler, subditus & Pastor antea Comitum nostrorum in Cappendorf, novam Vicariam in hospitali S. Annae instauraverat & dotaverat; nunc vero Abbas Hersfeldensis super bonis feudalibus, ad dictam Vicariam pertinentibus, plenum suum consensum dedit.

lit. Herm.
Abbat.

Nos Hermannus, Dei & Apostolicæ Sedis gratiâ Abbas Monasterii Hersfeldensis, S. Benedicti Ordinis, Mogunt. Diœces., notum facimus præsentibus & posteris, scriptum inspecturis, seu etiam auditoris, Quod cum Honorabilis Vir Dominus Nicolaus, dictus Scolaris, Pastor dictæ Diœcesis, noster sincerè dilectus, unam Vicariam, seu altare, in honorem omnipotentis Dei & Gloriosæ Virginis Mariæ Matris ejus, Beatorum Andrea Apostoli, Nicolai Confessoris & Barbara Virginis, in Hospitali novo contiguo valvæ S. Georgii Isennachensis situm, in parochia Ecclesiæ S. Georgii oppidi prædicti, instauravit & dotavit, & dictum altare pensionavit cum quibusdam bonis, redditibus & censibus, quæ à Nobis, & à nostra Ecclesia Hersfeldensi procedunt in feudum, ut literæ dictæ suæ instaurationis plenius edocent. Nos ob nostræ salutis remedium, & ob grata servitia, quæ dictus Dominus Nicolaus nobis & nostræ Ecclesiæ sæpius impendebat, & adhuc impendere debet, dicta bona, ac redditus ipsos, census & pensiones, quæ à Nobis & à nostra Ecclesia in feudum procedunt, ut præfertur, ad sustentationem ipsius Vicarii, & suis successoribus in dicta Vicaria deputatos, quantum ad Nos & Ecclesiam nostram concernunt, ipsi Vicaria appropriare curamus, & præsentibus appropriamus, purè & simpliciter propter Deum, ita tamen, quod quilibet prænotatæ Vicariæ Vicarius tunc Nobis, & nostris Successoribus, annuatim in festo Michaelis duas libras cere ad cameram nostram ratione propriationis solvere debeat. In cuius rei testimonium præsentem paginam sigilli nostri munimine iussimus roborari, Anno Domini Mccccxi. die S. Nicolai Episcopi & Confessoris. (1)

1323.
permutatio
S. Nicol. &
B. V.

Accoperat B. Virgo nostra in urbe ab Ottone Comite agros aliquot ad montem aureum, (m) suo ære emtos. Permutat postea Monasterium nostrum S. Nicol. curiam, ante valvam B. V. sitam, pro agris istis, ante valvam B. Nicol. sitis, & Ecclesiæ B. V. propriis.

Nos Heinrichus Præpositus, Kunegunda Abbatisa cœnobii Monialium ad S. Nicol. in Isennach, unâ cum nostro Conventu, recognoscimus præsentibus, & fatemur, Quod nos cum Honorabilibus Viris, Dominis Hermannno Decano, Heinricho Seolastico, Eckerico Cantore, totoque Capitulo Ecclesiæ

(1) anno 1412, hæc literæ datæ fuerint, quod notandum est, (m) Goldberg vulgò,

clesia S. Maria Iſenacenſ. facientes permutationem, iſſis unam curiam noſtræ proprietatis, quatuor ſolid. denarior. & duos pullos ſolventem annui cenſus, ante B. Virg. valvam ſitam, quam dictus de *Wichmanſhuſen* à Nobis jure hereditario habuit & poſſedit, hujus curiæ proprietatem & cenſum cum omni uſu, utilitate & honore ſic poſſedimus, damus modo ſimili poſſidendum; iſſi verò ſuam proprietatem quinque agrorum humuleti, triginta denarios Iſenacenſ. annui cenſus ſolventium, quos *Petrus* & *Conrad.* fratres dicti *Rymman*, & duorum agrorum ſolidum ſolventium, quos *Adelheidis*, dicta *Albertem*, juxta montem, qui dicitur *Goltperg*, ſitorum, nec non unius ortuli, qui eſt apud aquam *Hörſe* ſitus contra ſuperius molendinum, ante valvam B. Nicol., ſolidum & duos pullos ſolventis, quem *Petrus Rymman* prædictus jure hereditario poſſidet & poſſederunt, cum ipſo cenſu nob. vice verſa dederunt utiliter poſſidendum. In hujus permutationis ratihabitionem firmiorem, noſtra ſigilla præſentibus ſunt appenſa. Dat. & act. anno Domini MCCCXXIII. XII. Kal. Martii.

AC. MCCCXXV. Vix *Fridericus* Landgravius gratiæ ſuæ fontem ad 1325. S. Nicol. illo tempore rursus derivâſſet, niſi antea exorâſſet eum *Burggravius. Frid.* Sic enim legitur in *Necrologio* noſtro: *Frid. Landgr.* multa ad S. Nicol. peten. *Landgr.* te *Burggr.* Literæ autem tales ſunt:

Nos *Fredericus*, Dei gratiâ Thuringiæ Landgravius, Miſnenſis Marchio & Orientalis, Dominuſque terræ Pliſnenſis, tenore recognoſcimus præſentium literarum, Quod Nos, ob reverentiam Dei ac piæ Matris Virginis Mariæ, Sanctique Nicolai Pontificis glorioſi, & propter ſalutem noſtræ animæ, bona dicta *Rechberg*, cum agris cultis & incultis, pratis, paſcuis, ſaliētis, virgultis, cum omnibus ad eadem bona ſpectantibus; ceterum undecim marcarum reddituum cum obventionibus conſuetam dari de quibusdam agris, prope villam *Kyſchbach* hinc inde ſitis, & de quibusdam agris, contra curiam infirmorum ſitis, & de quibusdam agris, juxta pontem dictum *Nyckelbrücken*, apud aquam dictam *Nezze* hinc inde ſitis, & de una curia ſita in antiqua civitate prope *Iſenache*, quam nobis cum eiſdem agris *Heinricus* & *Albertus*, fratres dicti de *Holndern*, ſuis patentibus literis liberè reſignârunt, Præpoſito & Conventui Sanctimonialium cœnobii ad S. Nicolaum in *Iſenache* appropriavimus, & appropriamus, & in perpetuum dedimus & damus literas per præſentes. Et in noſtræ tam piæ appropriationis & propriæ donationis teſtimonium, has literas noſtras dari fecimus, noſtri appenſione ſigilli fideliter communitas. Teſtes ſunt *Heinricus* de *Playven*, dictus *Rüze*, *Albertus*,
Burg-

Burggravius de *Aldenburg*, dilecti nostri Monachi *N. Waltherus*, Præpositus Ecclesiæ *Mysnens.*, noster Proto-Notarius, *Wernher* de *Heylmœnsted*, Sacerdos noster ac Genetricis nostræ primæ Capellanus, *Bertoldus*, Vice-Dominus de *Eckestethe*, *Otto* de *Vanne*, *Timmo* de *Hasdeke*, Milites nostri fideles, & quàmplures alii fide digni. Actum & datum *Aldenburg* anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo quinto, IV. Id. Novembr.

1326.
Tideric. dat
B.V. certos
reditus,

AC. MCCCXXVI. *Tidericus*, Plebanus novi hospitalis, stipendiarius Comitum *Othonis*, B. V. certos redditus & proventus deputaverat. Ipsa verò Canonici ingratitude notâ se macularunt propter eum.

Ego *Theod.* quondam Plebanus novi hospitalis extra muros *Isenacens.* Civitatis, recognosco tenore præsentium publicè protestando, quòd, ob reverentiam DEI omnipotentis, & Gloriosæ Virginis Mariæ, redditus & proventus jam infra scriptos, videlicet sex maldra annuæ mensuræ *Erfurtensis*, de tribus mansis & dimidio in campis villæ *Phalendorf* sitis, & sex maldra avenæ *Sonebornensis* mensuræ, de uno manso in campis villæ *Metebach* sito annuæ pensionis, propriâ meâ pecuniâ comparavi ad Collegiatam Ecclesiam B. Mariæ Virginis in *Isenache*, dum de medio sublatus fuero, in salutem & remedium animæ meæ perpetuò pertinentes. Dans & committens Dominis & Canonicis dictæ Ecclesiæ plenam & liberam potestatem ordinandi & disponendi de proventibus & redditibus, prout ipsorum conscientis, nec non salutis animæ meæ videbitur salubrius convenire. Protestor nihilominus, me nunquam fuisse Canonicum in Ecclesia memorata, quanquam ad Capitulum vocatus fui, & locum in choro habui dictorum Dominorum de gratia speciali, & penitus nullo jure. Testes hujus sunt Dominus Prior in valle S. *Johannis*, & *Albertus* de *Glichen*, Monachus Ordinis Cisterciensis, *Johann. Lusso*, *Albertus* de *Hollunder*, *Gyselerus* de *Besa*, & *Conradus* dictus *Sue*, & quàmplures alii fide digni. In quorum evidens testimonium hanc cartam & literam sigillis Domini Præpositi S. Nicolai in *Isenache*, Domini *Dimari* Plebani S. Georgii ibidem, nec non Domini *Johannis* de *Luppentze*, Archi-Presbyteri, meis precibus obtinui communitam. Quod Nos Præpositus S. Nicolai in *Isennache*, Plebanus S. Georgii ibidem, & *Johann.* Archipresbyter prænotati præsentibus publicè protestamur. Datum anno MCCCXXVI. in vigilia D. *Matthiæ* Apostoli.

1331.
confirmatio
& donatio
facta S. Nic.
col.

AC. MCCCXXXI. *Fridericus* Landgravius S. *Nicolao* omnes donationes, dotationes &c. à Progenitoribus suis, vel aliis Ei datas, non modò confirmat solenniter, sed etiam addit speciales libertates de novo, secundum

secundum literas, quas *Alberto Templimontano* delemus, aliisque Christi fidelibus, pro nobis apud Landgravium jugiter intercedentibus.

In nomine Domini Amen. Nos *Fredericus*, DEI gratia Thuringie Landgravius, Meline Orientalis Marchio, Dominusque terre Plyssensis, tenore presentium publice recognoscimus, & ad cunctorum, quorum interest, seu interesse poterit, & cujuscunque conditionis vel status existant, devenire volumus notionem, quod ob æterni Regis Omnipotentiam simul & intemeratæ Virginis reverentiam, omniumque Sanctorum merita, more quondam Illustrum divæ memoriæ nostrorum Progenitorum, commoditatibus & honoribus Monasterii *S. Nicolai*, ac DEO devotarum ibidem Sanctimonialium, intra muros civitatis nostræ *Menach* piis affectibus intendentes, omnes dotationes, donationes, libertates, exemptiones, immunitates, approbationes, & gratias quascunque eidem cœnobio, & inibi dictis DEI famulis per eosdem nostros Progenitores, seu quoslibet alios indultas, ratas & gratas habentes, ipsas laudamus, approbamus, ratificamus, & una cum de super confectis & concessis sibi privilegiis presentis scripti patrocinio hinc confirmamus, dantes eisdem specialiter hanc libertatem, quod omnem censum, quem habent intra dictos muros nostræ civitatis, sic semper manentes, tam quietè & liberè possidere debeant, ut non per Officiarium quorumlibet, aut civium nostrorum ibidem aliquem, ullis impedimentis quoad hujusmodi velimus ipsos aliquatenus aggravari. Item indulgemus eisdem, quatenus & universis ipsarum domibus, intra septa dicti claustrii sui, dicti cives nostri in vigiliales denarios, etiam non exactione, & ab hominibus in eisdem commorantibus peramplius exigere debeant illo modo. Item volumus, ut etiam dicti cives nostri de aliis sumptibus quibusdam domibus, extra ejusdem claustrii septa, quarum una vocatur allodium Abbatis, secunda verò quæ fuit olim *Güntheri Conbuctiba* Militis, quam modò inhabitat *Johannes*, sacerdos dictus de *Lupetiz*, & tertia juxta domum agricolarum eorundem sita, cujus ostium (n) directe & contiguè respicit cœmeterium dicti Monasterii, ac de hominibus in iisdem manentibus, vigiliales denarios & exactiones, ut supra, etiam aliquantulum exigant vel requirant. Item concessimus eisdem, ut nec dicti cives de duobus ortis suis, ante valvam *S. Nicolai*, quorum unus situs juxta molendinum apud aquam, dictam *Hürsel*, alter verò ex opposito ejusdem situs, & ab hominibus in eisdem morantibus etiam exactionem præsumant exigere aliqualem. Insuper tandem & hanc gratiam eisdem facimus, ut dicti cives non per se, non per ipsorum nuncios, seu bedellos, homines quoscunque nostræ jurisdictionis earundem, quæ protenditur à valva *S. Nicolai* prædicta, usque ad pontem infirmorum ibidem, spatium & limites commorantes, pro exactione, vel aliqua alia de causa impignorare debeant

(Bbb)

aliquo

(n) ostium.

aliquo tempore, seu quando & quotiens opus fuerit, ad hoc vocare debent N. dictarum Sanctimonialium, quem cum eis mutandum duxerunt nuncium, qui ipsis civibus juxta causæ qualitatem & nuncium debetur pignus seu sufficiens habere potuit præsentare hominibus abesse. (o) Ut autem hæc omnia & singula robur obtineant perpetuæ firmitatis, & per nullius temeritatem valeant, seu attententur infirmari, præsentem litteras eisdem, claustro Monasterii S. Nicolai, & ibidem Præposito & Conventui Sanctimonialium, dedimus nostri sigilli munimine roboratas. Cujus rei etiam testes sunt honorabiles Viri Dominus *Albertus*, Abbas, prædictæ nostræ curiæ Cancellarius, Frater *Otto* de Domyn, noster sincerus Confessor, Gardianus in *Suseliz*, *Fred.* de Wangenheim, *Otto* de Hote-wiz, noster Marschalcus, B. de Netzelrödē, *Georg.* dictus Schmedetropf, *Hermann.* de Annera, *Hugo* de Curve, & quamplures alii fide digni. Datum Wartpurg Anno Domini MCCCXXXI. in die S. Cyriaci. AC.

1347.

MCCCXLVII. accepit *Heinricus* de *Honstein* à Monasterio Walckenried usum graminum ad tres annos in campo *Rutsfeld*. Cujus rei testis

Henr. de

Ruxleben,

etiam erat *Heinricus* de *Ruxleben*, famulus residens in *Kerchberg*. (p) Ruxleben iste fidelia servitia præstitit Dominis suis *Templimontanis*.

Cappendorf,

Eodem annò Erphordenses *Cappendorf* à Comitibus *Templimontanis* emerunt: alii dicunt, ab *Hunoldo*, Moguntino Archi-Episcopo, emptum esse. Sed prius verius est. (q) AC. MCCCCL. *Agatha*, hujus nominis

1350.

Agatha,

II., Abbatissa XXI. in *Quitlenburg*, difficili tempore rexit, ob dissidia intestina, quæ civitas cum *Alberto* de *Regenstein* habebat. Bona Mater.

1356.

villa Erfurt.

data,

AC. MCCCCLVI. *Atzmandorf* & *Stobra*, villæ Comitum nostrorum, Erphordensibus datæ sunt à *Carolo* IV. (r) AC. MCCCCLXXIII. *Kun-*

1373.

*Conrad.**Otto*

radus Templimontanus fit Episcopus in *Myſina*, qui utiliter præfuit & cum laude, licet specialia mihi ignota sint. (s) Genuerat *Otto* Senior ex

1374.

Wilhelm.

IV.

Sophia sua *Ottonem* Juniores, *Albertum* & *Hartmannum*. Medius à prava Sodalitate seductus deviavit, & AC. MCCCCLXXIV. miserè periit.

1377.

*Conr. de**Cassel*,

(t) Eodem annò *Wilhelmus* IV. visus est in torneamentis. *Alberti* istius bonus Præceptor fuerat *Kunrad* de *Cassele*, qui postea ex pio zelo AC.

MCCCCLXXVII. dotacionem fecit ad altare S. *Martini* in Ecclesia B. Virginis apud nos. Sic enim charta habet.

Noverint

(o) Uti inveni, sic scripsi, licet obscura & corrupta videantur, (p) chr. Walckenried, cit. p. 149. (q) Add. Dn. Eyben. Elect. jur. feudal. c. 6. §. 6. p. 93. (r) Vid. Guden. L. II. Hist. Erfurt. p. 105. (s) Kirchbergicum fuisse, diserte affirmat Albin. chr. Miso. tit. XXI. p. 280. cui ad stipulatur M. Pfefferkorn in Thuring. sua c. 22. Büchel. verò P. I. G. S. p. 33. a. Walhusum substituit. Sed vid. sis Albin. l. a. (t) vid. Hist. Landgrav. c. 117. Bang. chr. Thur. p. 143. Binhart. chr. Thux. L. II. p. 278.

Noverint universi & singuli præsentium Inspectores, Quòd ego *Kunradus de Casselle*, Presbyter Mogunt. Diocesi., ob salutem animæ meæ & *dotatio altaris S. Martini*, Progenitorum meorum, ad honorem Omnipotentis DEI, S. Crucis, B. Mariæ, Gloriosæ Virginis, novum B. *Martini* altare, in honorem eorundem Sanctorum dedicatum, in capella veteri Ecclesiæ S. Mariæ Isenacens. dictæ situm, duxi dotandum cum redditibus annuis infra scriptis. Primò cum censu trium marcarum, quem habeo in prætorio oppidi *Cruzeborgk*, quem comparavi à Magistris Consulum & Consulibus ibidem: item cum censu dimidiæ marcæ, quem comparavi à relictâ quondam *Alberti Becken*, & suis heredibus ibidem in *Cruzeborgk*: item cum censu unius maldri frumenti *Erfurtensis* mensuræ, sito in *Bischopperoda*. Hos igitur census & redditus Ego *Kunradus* prædictus donavi & dono præfato altari & ejus prioribus pro tempore existentibus, cum jure & honore, quibus eos tenui hucusque & comparavi, secundum tenorem literarum super emptione hujusmodi censuum confectarum. Et cum hujusmodi emptiones sint sub forma reemptionis per me comparatæ, volo, ut, si qui eorundem censuum reemantur, quòd pecunia inde recepta iterum convertatur in similem pensionem, de consensu & consilio Decani & Capituli Ecclesiæ S. Mariæ supra dictæ. Et sic erit faciendum cum omnibus censibus supra scriptis, quotiescunque se obtulerit casus reemptionis. Item volo, quòd Decanus Ecclesiæ S. Mariæ prædictæ, quicumque pro tempore fuerit, hujusmodi altare, quoties ipsum vacare contigerit, conferat personæ habili, actu sacerdotali, vel quæ saltem infra annum, à tempore collationis, sanctus fiat sacerdos. Et quòd hujusmodi persona sit sub obedientia Decani, pro tempore existentis, & serviat dictæ Ecclesiæ in omni forma & modo, sicut alii Vicarii Ecclesiæ ejusmodi. In cujus rei testimonium sigillum meum duxi appendendum. Datum anno Domini Millesimo trecentesimo septuagesimo septimo XII. Kal. Septembr.

AC. MCCCCLXXXI. in ipsa foundationis *Carthusiæ Isenacens.* confir- 1381.
matione tota Gens *Templimontana*, pro remedio animarum omnium, in- *Carthusiæ*
signes contribuit eleemosinas, quas Pater *Johannes*, Generalis Visitator Ordinis *Carthusiani*, humiliter & specialiter collaudat, & pro iis, nomine totius Ordinis, agit gratias. Confirmatio verò sic est:

In nomine Domini Amen. Cum ea, quæ geruntur in tempore, de facili evanescent cum eodem, & de gestis hominum etiam laudabilibus de facili emergit dubitatio, nisi causa memoriæ oblivio rerum posteritati auferatur. Hinc est, quòd Nos Fratres *Johannes Castorum* Prior & *Michael Monachus*, Domus Orti B. Mariæ prope *Pragam*, Ordinis *Carthusiani*, auctoritate Nobis commissâ per Venerabilem Priorem, Dominum *Johannem*, Priorem Monasterii S. *Bartholomæi de Trisulco*, ejusdem nostri Ordinis Generalem

(Bbb) 2

Visita-

Visitatorem, plenam habentem Capituli generalis ex Apostolica commissione potestatem, Visitatores Alamanniæ inferioris omnibus & singulis, ad quos præsentem perveniunt, præsentium tenore publicè profitemur, quòd novæ plantationis Domum *Vallis Sanctæ Elizabeth* prope *Isenach*, per Priorem & Conventum Domus *S. Salvatoris* prope *Erphordiam* dicti nostri Ordinis, ad eandem, & honorem Dei Omnipotentis, *B. Mariæ*, *S. Johannis Baptiste*, & *B. Elizabeth*, omniumque Sanctorum, erectam & instauratam, præfatiq[ue] Conventus divisionem, quantum ad sex personarum duntaxat sustentationem, ad datam novam fundationem dirigendarum, unà cum earum portionibus, præbendis, annuisque pensionibus, dictas personas concernentibus, & specialiter tot & tantum, prout in literis desuper editis & confectis de verbo ad verbum designantur, datæ sunt & deputantur - - - amplioribus quovis modo, ex causis veris & legitimis, Nos ad hæc monentibus, ratificavimus, approbavimus, confirmavimus, & dicto nostro Ordini incorporavimus, & præsentibus, auctoritate nostrâ prædictâ, Nobis in hac parte tradita, in Dei nomine ratificamus, approbamus, confirmamus & incorporamus. In cujus quidem confirmationis evidentiam & auctoritatem ampliore sigilli nostri Conventus appensione præsentem literam duximus muniendam. Datum anno Domini MCCC LXXXI, feriâ sextâ post octavam corporis Christi.

1383.
unio inter
Carthu-
sian.
Hartmann.

Fuerat hæc diffensio inter Carthusianos nostros & Erphordenses, sed nunc AC. MCCC LXXXIII. ex utraque parte discussa & fraterna unio facta est. Rigidi erant Erphordenses in suo postulato, & nostri etiam tenaces. At *Hartmannus Templimontanus* ultrò citròque clanculùm operosus, animos ita disposuit, ut postea Visitatores Ordinis Generales ad suavem harmoniam eos reducerent.

Nos Fratres *Heinricus* & *Johannes* Domorum Colonia & Herbypoli Ord. Carthusiani Priores, Provinciæ Alemanniæ inferioris auctoritate Capituli Generalis Visitatores, notum facimus universis, & præcipuè personis Ord. Carthuf., Quòd cum mota quondam inter Domos *Erphordiensis* & *Ysnacensis*, diffensio penderet, seu dubitatio, dicentibus his, quòd illi non ex toto ipsis solverint, seu fecerint, ratione dimissionis, seu translationis eorum ab ipsis ex literis originalibus eis competentia. Ab his contraria allegantibus, quòd satis dederint & fecerint, nec restarent plura. Et hoc à Capitulo generali ex quadam speciali clausula cartæ cujusdam anni præsentibus commissum nobis sit discutiendum, convocatis Patribus hinc inde & auditis, discussimus in hunc modum. Videlicet, quòd postquam *Erphordenses* solverint, seu fecerint *Ysnacensibus* illa,

quæ

quæ ipsi per quandam petierunt schedulam, quæ & ipsi *Erphordenses* juxta informationem nostram solvere & facere promiserunt, ex tunc, prout ex nunc iidem *Ysnacenses* contenti stabunt. De cetero nunquam mobilia aliqua bona, aut immobilia, ab ipsis *Erphordensibus*, ratione dimissionis, seu translationis eorum, ullatenus petituri. Quodque ambæ partes gratiùs laudabant, atque ut filii obedientiæ libenter approbabant, - - - eos vinculo caritatis JESU Christi nectimus, ut quemadmodum hætenus ita & semper maneant, licet corpore divisi, spiritu tamen uniti fratres, invicem se juvantes, unanimes, & pro se orantes, ac si in una domo essent stantes. In cujus rei testimonium & robur perpetuum sub magna pœna significandum, sigilla, quibus communiter uti solemus, unà cum sigillis Domorum prædictarum sunt appensa. Et Nos Fratr. Convent. Prior. & ceteri Conventuales Domus *Erphord.* prædicta vera esse profitentes, datis jamque per Nos ipsis *Ysnacens.* aliquibus promittimus fideliter dare & facere illa, quæ ex schedula petitionis eorum danda restant & agenda; approbantes libenter & laudantes discussionem Patrum nostrorum Visitatorum prædictorum, nec non Vobis faventes in Christo ipsis *Ysnacens.* omnia, quæ eis dedimus hætenus & fecimus pro nobis & nostris, ut desideramus, libenter oraturis, quare & sigillum Domus nostræ, sigillum Patrum nostrorum præsentibus, in signum approbationis & testimonium, per Nos est appensum. Et Nos Frater *Germanus*, Prior & ceteri Conventuales Domus *S. Elizabeth Ysnacens.* approbantes libenter & laudantes discussionem Patrum nostrorum Visitatorum, grates referimus in Christo Patribus nostris & Fratribus *Erphord.* de omnibus bonis per eos - - - pro ipsis & suis, quemadmodum & ipsi pro nobis & nostris in vinculo caritatis JESU Christi unanimes cum eis, sicut Patres, Filii & fratres libenter oraturi. Quin tales nihilominus & omninò liberos & solutos proclamantes, ex tunc, quando nobis restantia ex schedula promissa solverint & fecerint, prout ex nunc de omnibus, quæ nobis ratione divisionis nostræ, seu translationis ab eis, ullatenus competebant, nihil ulterius unquam petituri. In signum cujus sigillum Domus nostræ, sigillum Patrum nostrorum, Visitatorum & ipsorum præsentibus per nos est appensum. Dat. anno Domini millesimo trecentesimo octogesimo tertio Sabbato Pii Urbani intra octavam Sacramenti.

AC. MCCXCII. *Hartmannus*, Ecclesiæ Majoris in Halverstad Cano- 1391.
nicus, amatus ab omnibus ob humanitatem & beneficentiam. AC. MCCCCI. *Hartmann.*
Domina *Ermgard*, tempore *Rodolphi de Anhalt*, Episcopi in Halverstad, Præ- *Ermgard*,
lata Illustris Collegii *S. Servatii in Quitlenburg XXIV.*, instituit festum vi- 1401.
sitationis *S. Mariæ*, varia & pretiosa ornamenta Ecclesiæ dedit & cunctis
(Bbb) 3 bene-

1405. benefecit. (u) Obiit ibidem AC. MCCCCV. in octava Assumptionis B.
 1409. Mariæ. AC. MCCCCIX. obiit *Ursula*, nata Baronissa de *Plesse*, *Tiderici*,
Ursula & *Margretha* de *Hardenberg*, Filia, (vv) *Georgii*, Comitis de *Templimonte*,
 conjux. Eodem anno nascitur *Anna*, Filia *Alberti*, Comitis nostri, & *Margretha*,
Anna Baronissæ de *Cranchfeld*. Facta postea *Anna* Abbatissa in *Imenau*.
Albert Monumentum exstat in templo *Cappendorf*. (x) *Albertus* scilicet visitur
 flexis genibus, ocreatus, palliatus, & gladiatus, manibusque conjunctis
 orat, chirothecæ ejus de gladio dependent. E latere ejus eadem formâ ja-
 cet *Margretha* sua, manibusque conjunctis tenet rosarium. Ad pedes
Margaretha utriusque jacet *canis*. Suprà autem Dominus JESUS nudus est, cum corona
 spinea & flagello in manu. In uno latere Monumenti in clypeo & galea
 stat *grus*, ab altero latere in clypeo *leo niger*, in galea verò *tiara* rotunda. Cir-
 cumscriptio hæc est:

1410. ANNO DNI MCCCCX. DNUS ALBERT. BURCGRAVIUS DE
 KERCHBERG:

ANNO DNI MCCCCX. DNA MARGARETA KRANCHFELT
 EJUS UXOR.

Circa hunc annum fortè *Margareta* hæc *Alberto* suo totum dominium in
Cranchfeld per pacta dotalitia contulit. (y) In literis protectorialibus, quas

1414. AC. MCCCCXIV. *Fridericus* & *Wilhelmus* Fratres ac *Fridericus* Junior,
 omnes

(u) antiquæ schedæ sic de ea: Frau *EMSAUD* von *Kirchberg* / eine fromme
 gottsfürchtige Domina, so ihrem Ertst und andern frommen Leuten viel guts gethan.
 Sie sagte zum ersten ein festum visitationis Mariæ von den Güttern zu *Nieder* das ist
 von den anderthalben Hufen Lands und *Ackerhöfe* danielst / gab auch eine gebräuchli-
 che *Mard* zu ihrer Memorie jährlich zu halten / die kaufte sie von der Wähle un-
 ter dem *Schlaffhaus*. Item: Sie gab auch ein gewirktes reines und köstliches
 Kuggelacken. Gab auch zu dem Bau des Münsters 45. *Mard* / auch 24. Flo-
 ren ad ornamenta S. *Servatii*. Item: Zwen Ringe mit zween *Sapphiren* / auch
 eine grüne *Esel* mit Gold durchgezogen / mit sechs *Alben* / auch gab sie einen
 herrlichen schönen Vorhang von *Perlen* und *Gold* / mit einer köstlichen *Leisten*
 desgleichen auch *Miß* ngs Formen zu gebrauchen den *Fräuchen* mit einem *Teut-*
schen *Passional*. Auch gab Sie eine *Hevemutter* in *Silber* gefast zu gemeinem Ge-
 brauch / ließ auch wiederbaren das eine Theil des neuen Münsters / gab auch
 ein Kleinod von *Gold* / wie ein *Herk* formirt / darin *Hellgthum* gestochen ist / und
 hängt an S. *Dionysii* *Daumen* mit einer *gölbnen* *Ketten*. Gab auch in *Ehor* ein
 wohlgeschriebenes Buch / nemlich ein gut *Gradual* Buch / Item: einen *Sard*
 von *Helffenstein* / und beschlagen von ihren Kleinodien / das ist / ihren *silbernen*
Bechern / und von dem *Holz* / so in *Silber* gefast war. (vv) quod nescit *Bucc-*
lin. in *Genealog. Germ. notit.* p. 149. (x) monumentum hoc vivo adhuc *Alberto*
 positum est. Nam anno 1414. testis inter reperitur. (y) Vid. *Kensische* *Stammtafel*
 p. 315.

omnes Landgraffi Carthusiæ in Isnaco dabant, inter *Nobiles & Strenuos* te- *Albert.*
 stes etiam hic *Albertus* est. (z) AC. Mccccxix. matrimonio sibi co- 1419.
 pulavit *Heinricus*, Senior *Reus de Playven*, *Irmegardem*, *Alberti* II. Com- *Irmegard.*
 tis nostri filiam. Eodem annò Idem *Albertus Friderico* Comiti de *Beych-* *Albert.*
lingen mutuum dedit magnum argenti pondus. Præs pro hoc factus
 est Dominus *Prez de Querfort*. (a) AC. Mccccxxiii. *Albertus* 1423.
 calicem planè aureum dedit *S. Catharine* in Isnaco. AC. Mccccxxvii. 1427.
Albertus, *Otonis* Senioris nepos, pro insigni habuit in albo clypeo ni-
 grum leonem cum cauda variè intorta. (b) In galea verò pennas albas &
atras alternatim. (c) AC. Mccccxxv. *Tidericus & Hartmannus* pro 1435.
 insigni habuere tres nigras trabes. Fortè hoc pervetustum insigne Co- *Tideric. &*
 mitum nostrorum est. Num nigrum leonem propter Burggrafiatum ge- *Hartman.*
 stârunt? AC. Mccccxxvii. *Tidericus*, *Alberti* II. Filius, receptus 1437.
 est à Fratribus in *Reynartsborn* in fraternitatem monasticam. AC.
 Mccccxxxix. frater ejus *Hartmannus* ivit in Angliam. AC. Mcccc. 1439.
Anna Abbatissa in *Ilmenau*, laudabilis Mater, utiliter præfuit. Eodem 1450.
 anno captus est junior *Templimontanus* in obsidione *Gerana*, & ductus est *Anna*,
 in Bohemiam. (d) AC. Mccccli. obiit *Hartmann*. Erat Dominus in 1451.
Altenberg & Salenhorst. (e) Uxor ejus *Sabina*, Comitissa de *Gleichen*, ex *Hartman*,
 qua genuit *Georgium* nostrum. Eodem anno *Heinricus* Junior *Reus de* *Georg.*
Playven unam partem superioris domini *Cranchfeld* (f) à *Tiderico* *Templi-*
montano emit, quia hic bello valde attritus & depauperatus fuerat. AC.
 Mcccclii. Idem *Heinricus Reus* ab eodem *Tiderico* (g) Comite al- 1453.
 teram partem *Cranchfeld*, cum consensu Filii hujus *Alberti*, emit. (h)
 AC. Mcccclvii. *Heinricus Reus*, Dominus de *Playven* Junior, fit Com- 1457.
 mendator in *Elbingen*, & postea *Memelia* in *Borussia*. Erat *Heinrici Reus* *Heur. Reus*,
 ex *Irmengarde* de *Kerchberg* natus. AC. Mcccclix. Eadem *Irmengard*, *Irmengard*,
 mortuo marito, dicta est *vetus Domina de Reus*, & *Domina in Wey-* 1459.
da. Fecerat conjugii, liberis, parentibus, imò toti familiæ *Templi-*
montane & Reussie anniversarium in monasterio *Myltenfurt*. AC.
 Mccccxii. *Hartmannus* II. *Farnrodam*, seu *Pfarnrodam*, jure perpetuo 1462.
 emit *Hartman*.

(a) vid. literas in appendice, (a) Vid. Chron. Querfurt. Spangenberg. L. IV. c. 49. p. 412.
 (b) mit einem gedrückten Schwanz / (c) eine zwiefache Schelbe von Schwert und weis-
 sen Federn wechselweis / (d) Vid. Zach. Rivand. chr. Thuring. p. 475. Bang. chr.
 Thut. p. 162. seq. Preussische Stammtafel p. 504. Peccenstein. Theat. Saxon. c. 18.
 p. 276. (e) Altenberga hæcerat inter Calam & Rotessteinium. Rittershus. scribit Sauen-
 horst, (f) Mirum, quod nihil unquam de insignibus *Kranchfeldicis* usurpârunt No-
 stri, (g) non nemo *Tidericum* hunc cum *Theodorico*, Sarrapa *Farnrodano*, ejus
Brovver, meminit L. IV. Antiqu. Fuld. p. 339. confundit. At hic è nobili *Gente* *Farn-*
rodana fuit, quæ nunc extincta est. (h) Vid. Preussische Stammtafel p. 309.
 & 311.

1464. *Lud. de Gleich.* *Ludovicus*, Comes de *Gleichen*, bigamus iste, moritur. Sed cum historia ejus in ore omnis plebis sit, nolo eam hic repetere. AC. MCCCCLXIV.
1465. *Albert. IV.* *Albertus IV.* cum *Heinrico Juniore* à *Reus de Playven*, & *Comite Errvino* de *Gleichen* in Galliam abiit, abhinc in Arragoniam & Siciliam, tunc in Castiliam & Galliciam, tandem ad tumulum S. Jacobi. Post quadriennium omnes salvi reversi & cum gaudio suorum. AC. MCCCCLXVII. fiebat
1467. *Henr. Reus*, modò dictus *Heinricus de Reus* Gubernator in Regio Borussiae monte & Magister Ordinis Teutonici. Frater verò ejus *Heinricus* Decanus Ecclesiae Moguntinae. (i) AC. MCCCCLXX. Comes *Wolfgang* duxit *Reginam*, *Christophori Ernesti*, Baronis & Dynastae de *Hohenfeld* filiam. (k)
1470. *VWolfgang*, *Albert. III.* Eodem anno moritur *Albertus III.* *Tiderici* Filius. *Tidericus*, Dominus in
1473. *Margareta*, *Cranchfeld & Altenberg*, *Alberti II.* Filius, genuerat filiam *Margretham*, quae Monialis facta est in *Rohden*. AC. MCCCCLXXXII. *Anna*, *Tiderici*
1482. *Anna & Magnus*, *Filia*, Praeposita in *Quitlenburg*. *Magnus*, *Georgii* nostri Filius, eodem annò moritur. (l) AC. MCCCCLXXXIV. *Hartmannus* in Erphord studiis incubuit diligentissime, factus Academiae Rector Magnificentissimus. Abhinc venit *Moguntiam*, factus ibi Canonicus, & J. U. D. summa cum laude (m) Doctissimus enim erat, quasi studiis panem suum
1484. *Hartman*, quotidianum promerere debuisset. (n) AC. MCCCCLXXXIX. mortuus dicitur Comes *Templimontanus*, sed ignoro nomen ejus, nec puto, quòd
1489. è nostratibus fuerit. (o) AC. MCCCXCXV. obit *Albertus IV.* vix in patriam reversus cum *Errvino de Gleichen*, nondum conjugatus. AC.
1495. *Albert. IV.* MCCCXCXVIII. *Hartmannus* noster lites inter *Wilhelmum*, Hassiae Landgrafum, & Principem *Wilhelmum* de *Hennenberg*, propter civitatem &
1498. *Hartmann*, Praefecturam *Smalcalden*, composuit. (p) AC. MDI. factus est *Hartmannus* Assessor Imperialis Camerae Spirensis. (q) AC. MDIII. *Cappendorf*
1501. *Cappendorf*, pro octo millibus floren., quos *Heinricus Keller*, primarius Consul in Erphord, accepit, venditum est Domui Saxonicae. (r) *Raymundus*, Cardinalis & Episcopus Gurcensis, Legatus Apostolicus, ad instantiam
1503. *Comitis*

(i) L. c. p. 300. & 307. (k) fortè non è nostris fuerit, (l) erat puernulus adhuc, (m) Vid. *Kirchner*, de Off. & dignit. Cancellar. c. 3. no. 67. (n) *Brovve*: o L. IV. Ant. Fuld. p. 331. est juris humani juxta ac divini consultissimus Vir. Et: eloquentiae doctrinaeque fama juris utriusque supremos honores adiit *Kirchner* l. c. & *Brovve* l. 2. Hic studium juris juvenili aetate colebat, unde & Doctoris nomen honore tulit. *Fabric*, in *Glor. Fuld.* (o) Vid. *Reusner*, *Isagog. hist.* p. 626. (p) Vid. *Fabric*, *Glor. Fuld.* p. 171. & *Spangenberg*, *chron. Henneb.* L. V. c. 44. p. 251. (q) non Praefes, qui error P. I. *Zeissfurg.* *Eust* edit. prim. p. 438. postea in secunda editione ejusdem Partis à me correctus est, (r) *Conf. Albin.* chr. *Miso.* tit. XVI. p. 206. *Binhart*, chr. *Thur.* L. II. p. 264.

Comitis *Hartmanni*, tunc adhuc Ecclesiæ Moguntinæ Canonici, parochiali Ecclesiæ *S. Laurentii in Farnroda* hanc dedit licentiam, ut ^{templum} singulis festis B. V. aliisque principalibus, singulis quoque quintis fe- ^{S. Laurent.} riis aut aliis, tam feriatis, quam Dominicis, vel festivis anni diebus, quibus solennem processionem ordinari contingat, Venerabile Eucharistiæ Sacramentum in ejus monstrantia apertè cum luminaribus, aliisque solennitatibus consuetis, per Ecclesiæ circuitum processionaliter circum- eundo deferatur, aut dum Missarum solennia de corpore Domini nostri JESU Christi in eadem Ecclesia decantari contingat, ad altare hujusmodi exponatur, & inibi usque ad finem divini officii detineatur. His omni- bus adjecit largissimas indulgentias, ut plenius habetur in bulla desuper data in Brunsvvlg Non. Mart. (s) AC. MDVII. *Johannes*, Archi-Episcopi 1507. Moguntini *Jacobi* Generalis Vicarius in Pontificalibus, novam capel- ^{capella S.} lam cum altari in monte *S. Gereonis Farnroda* consecravit, ei que indul- ^{Gereon.} gentias amplas concessit, teste bulla cum subscriptione *G. Bone- wilchs*. (t) Hic *Hartmannus* noster erat prædicti *Raymundi* Consiliarius ^{Hartman.} & familiaris, facundus, prudens, & in omnibus rebus valde circum- spectus ac expeditus. (u) A *Maximiliano* Imperatore in Poloniam missus, ut dissidia inter Regem & Magistrum Ordinis Teutonici in Bo- russia decideret & componeret. Cum verò *Johannes*, Princeps de *Hen- nenberg*, Abbas *Fuldensis*, ob senium & vires deminutas, ponderi, quod hactenus portaverat, non par amplius esset, Coadjutorem elegit *Hart- mannum* AC. MDVIII. (vv) Sequenti anno profectus est ad Au- 1508. lam Cæsaris pro impetrandis Regalibus suis, inde Romam. Illic in 1509. tanta erat auctoritate, ut etiam Arbitrarius constitueretur litis inter *Wilhel- mum* & *Ernestum* de *Brantstein*. Consecratus fuit à Suffraganeo Mo- guntino, assistentibus *Vollrato Riedesel* de *Bellersheim* & *Christiano*. Ille Abbas erat in *Hersfeld*, hic autem in *Schlüchter*. (x) AC. MDXIII. Ab- 1513. baria *Hersfeldensis* cum *Fuldensi* unita est, (y) & ita *Hartmannus* Abbas utriusque, Princeps cum duplici titulo, nec non Archi-Cancellarius Augustæ, & per Germaniam ac Galliam Primas. Dum eodem anno in *Huysburg* eram, lis & processus fuit ob decimam in *Eylstorp*, quam tan- to labore acquisiverat Avunculus meus Monasterio suo, sed pro omni la- bore

(Ccc)

(s) integram dabimus in appendice, (t) uti hanc, (u) de jure tam accurate diserteque respondebat, ut *Raymundus* Cardinalis opinione scientiæ & probitatis inter fami- liares cooptatum maximis consiliis eum adhiberet, *Brovver*, l. c. (vv) nobilem *Thu- ringum*, id. l. a. (x) Vide fufius de *Eo Brovver*, & *fabric*, l. c. (y) causam tibi dicit *Id. Brovver*, l. c.

1518. bore injurias & molestias reportavit. (2) AC. MDXVIII. *Sigmundus*, *Georgii* nostri Filius, duxit, ex speciali dispensatione Apostolica, *Heinrici Junioris Reus* & Domini in *Cranchfeld* filiam *Margaretham*. (a)

APPENDIX

EXHIBET ALIQVOT LITERAS ET BULLAS, HISTORIAM HANC ILLUSTRANTES ET CONFIRMANTES.

I.

STATUTA WERNERI MONASTICA. 1280.

Mandat igitur Wernerus

- (1) I. **U**T scholares claustrales, qui, ipsius voce, *emancipandi*, i. e. manumittendi, seu ad sublimiora studia deducendi, & DEO ac Ecclesiae sacrandi sunt, statim tribus horis, mane, meridie & vespere, orationibus confvetis intersint, nec non cantionibus quinque psalmorum gradualium, primi semper in ordine.
- (2) II. In convivio, seu refectorio frequenter, non tamen semper, comedant, ut mores & disciplinam monasticam addiscant, sacrisque lectionibus ubique attendant, finitaque cenae, seu prandio, more sveto Psalm. LI. *Miserere mei DEUS* &c. cum ceteris scholaribus (qui adhuc sub ferula gemunt) decantent, sicque ad chorum procedant.
- (3) III. Privatis diebus stent cum Monachis ad pulpitum in templo: per hebdomadam, cuique à Superiore assignatam, quilibet pulset campanas, nec minus

(2) Meminit hujus decimae chron. Huysburg. à Meibom. edit. T. II. rer. Germ. p. 539. sed perperam vocat Ecstorp. Ceterum cum in isto chronico facta Hermannii parcius referantur, supplebimus ea è fastis monasticis. Hermannus Eicken, de Unna promotor anno 1506. Cisternam secundam circa ligaturam in horto fieri fecit, & domum lotionis ibidem, & etiam refectorium laicorum, per Antecessorem suum & incendia illius regimini facta, complevit & restauravit honorifice, tabulam ad S. Catharinam & S. Andream fieri fecit, organum pro 250. florenis monasterio nostro procuravit anno 1512. Planationem lapidum Ecclesiae nostrae fundamenti fieri fecit. Ornamenta, scilicet cappam choralem, cum duabus dalmaticis, pretiosa tam aurea quam argentea, pro aliquot centum florenis emit. Monasterium in Hertzfeld, Diocesis Bremensis, cum Fratribus bonis reformavit anno 1509. missis illuc Abbate, Priore & aliis religiosis. Duas majores campanas transfundi iussit. Insuper locavit apud Consularum in Goslaria 600. florenos. Ecclesiam de novo texit, cum pluteis novis & lapidibus scissilibus, & pavementum de calce in eadem superius fieri fecit: comparavit etiam decimam Eilstorpiensem. Ne nescias autem, Lector, quam justè istam decimam Hermannus monasterio suo acquisiverit, ex annal. meis Huysburg. MS. integras literas promam. Vid. append. (a) in ead. dābimus dispensationis formulam.

minùs in clauſtro poſt completorium (ut vocant) certis horis in Con-
uentu integrum annum, poſt dimiſſionem è ſchola, tribus cuſtodibus & Re-
ctoribus fideliter commiſſi aſſueſcant jugum Domini rollere, eiſque ſoli in
ſpiritu & veritate ſervire.

IV. Si quæ autem vitia, vel exceſſus, reliqui cœnobitæ in iis depre-
henderint, juſſit, quantociùs eadem vel ſibi, aut Priori indicari, ut ritu mo-
naſtico reſecentur & emendentur. (4)

V. Nefas & religio ipſis ſit cum parentibus, ſi fortè Monaste-
rium acceſſerint, fabulari, ſed intra clauſtrum maneant, ut diſcant: *CV R*
HIC? (5)

VI. Cum pueris ſcholasticis in dormitorium circa meridiem, & poſt
completorium decenter ſe recipiant. Et poſt hoc ſacris lectionibus & ho-
neſtis ſtudiis diligenter incumbant. (6)

Has conſtitutiones *Wernerus* in nomine P. & F. & Sp. S. confirma-
vit, & contradictores, vel imperitores anathemate percuffit, cum conſenſu
Officialium & Dominorum ſuorum *Hinrici* Hoſpitalarii, *Ottonis* Cellarii,
Johannis Camerarii, G. Cuſtodis, Abbatis *Conradi*, *Henrici* de Hornhufen,
Hervvici, *Bernardi* de Lengede, *Ottonis* Judæi, *Olrici* de Hardorp &c.

II.

FUNDATIO MONASTERII S. NICOLAI, ORD. S.
DOMINICI, INTRA HALBERSTADIUM.

1289.

Vollradus, Dei gratiâ Halberſtad. Episcopus omnibus in perpetuum.
Licet omnia, quæ ad cultum divini nominis pertinent ampliandum,
promovere perpetuo ſtudio debeamus, ferventiori tamen deſiderio & fa-
vore eorum promotioni intendere volumus & debemus, qui eis, quæ ſunt
ſeculi, renunciâtes, paupertatis profeſſores, quæ, teſtimonio Domini, bea-
tos efficit, & ſe totos ad obſequendum Domino contulerunt. Noverint
ergo Univerſi tam præſentes quàm futuri Chriſti fideles, Quod Nos, de vo-
luntate totius noſtri Capituli & conſenſu, curiam unam ſitam in civitate
noſtra Halberſtad, quam *Johannes Dapifer*, qui eam in feudo à Nobis te-
nuerat, dato pro eadem LXXXI. marc. pretio, Nobis liberè reſignavit,
donavimus cum omni jure, quod ad Nos ſpectabat, Sororibus *Ordinis Pra-*
dicatorum quietè & pacificè perpetuò poſſidendam. Volentes, ut dicta cu-
ria, & adhuc una, ab eis emenda, cum bonis ad easdem curias pertinentibus,
(Ccc) 2 ab

ab omni Advocatia, vigiliis, servitiis & exactionibus sit libera & exempta. Capella verò *Sancti Nicolai* sita in curia eadem, loco cuius monasterium potest construi, ad Sorores pertinere pleno jure debet. Vendimus etiam de consensu Capituli nostri eisdem Sororibus pro quinque marcis examinati argenti septem mansos, sitos in campo Halberstadensi, molendinum situm in civitate, juxta capellam S. Petri Apostoli, ad partem septentrionalem, & quinquaginta marcas examinati argenti de redditibus bonorum Ecclesie nostrae, ubi easdem ultra milliare unum de civitate volunt pro tempore comparare. Renunciantes omnibus, quae in praedictis, curia videlicet, mansis, molendino, ac quinque marcarum redditibus Nobis ac Ecclesiae nostrae competeant, vel competere poterant in futurum. Testes hujus rei sunt Canonici nostrae Majoris Ecclesiae *Albertus* Decanus, *Günterus* Vice-Dominus, *Hermannus* Portenarius, *Bertoldus* de Clettemberg, *Ludovius* de Wansleve, *Tidericus* de Hefnem, Milites, *Lüdeke* de Esbecke, *Ludolf* de Hartesrode, *Bernard* de Papstorp, *Wernerus* Marschalcus, & quamplures alii fide digni. Ut autem haec omnia rata permaneant & inviolata jugiter perseverent, praesentem paginam conscribi, & sigillorum, Nostro videlicet & Capituli nostri, munimine volumus roborari. Acta sunt haec anno Domini M. CC. LXXXIX. tercio Idus Maji.

III.

BONA CARTHUSIANORUM ISNACENSIVM EMTA
RECIPIVNTUR IN TUTELAM PRINCIPVM. 1414.

In demen Namen Gottes Amen. Wenn die Schickunge unde Wercke der Lute/die in Gezyten gescheen/und gehandelt werden/mit der Zyt vergenglich unde vorgeflich syn/so ist not/das solche Dynge/sunderlichen die Gotis Dienst angehören/mit Schrifften und Briben besessent werden. Darum Wir *FRZEDRICH WILHELM* Gebrüdere und *FRZEDRICH* der Jüngere/Landgraven in Döringen und Murggraven zu Wissen/bekennen und thuen kum mit diesen Brieve vor Uns/alle Unsere Erben und Nachkommen/allen den/die yn sehen oder hören lesen/das Uns der Ehrwerdige Here in Gote/Here *JOHAN*/Abt des Stiftes zu Fulda/myr hme offen Brieve vorlündiget hat/das er unde der obgenandte Stifte
vers

verkauft haben eines ewigen Kaufes Unsern lieben andächtigen dem
 Prior unde Convente Sente Elisebeten Husis vor Isenache gelegen/
 Carthusier Ordens/solche gute Zinse/ Gerichte und Gerechte/ als die
 derselbe Stifte bisher gehabt hat/ zu großen und wenigen Luppenize/
 Hegelsrade/ Bürenfeld/ Groß Harterode/ Hasringeselt/ Kelbersfelt/
 und zu Burbach/und hat Uns gebeten/ daß Wir die ehgenannten Uns
 fern andächtigen Prior und Convent Carthusier Ordens zu Isenache
 zu denselben guten schirmen/ schützen unde handhaben wullen/
 Wam Wir nu sündertlichen genehget unde gänstlichen syn demesel-
 ben Clostere Carthusier Ordens/ und daß die obengenannte Gütere
 in unserm Fürstenthum unde Herschafft gelegen syn/ so haben Wir
 in die Ehre Gotis/ syner lieben Mutter Marien/ der heiligen Frouwen/
 Sente Elisebethen/ unde allen Gotis Heiligen/ unser Eytbern/ unser
 Erben und Nachkommen Seelen Seligkeit zu Troste/ den ehgenan-
 ten unsern lieben andächtigen Prior und Convente des Closters Car-
 thusier Ordens zu Isenache sündertlichen die Gnade gethan/ unde thun/
 also die obingen Gute fry unde engen des Stiffts zu Fulda gewest
 syn/ daß Wir sie by solchen Fryheiten und Eigenschafften behal-
 den/ schützen/ schirmen/ unde vertheidigen wullen/ unde sy by solchen
 Zinsen/ Renten/ und Rechten behalden unde vertheidigen/ doch mit
 Beheltnisse Unser/ Unser Erben und Nachkommen des Rechten/
 das Wir in den obengenannten Dörfern und Feldern haben/ ane aller-
 ly Argelist und G. vohree. Des zu Orkunde haben Wir Unse Fürst-
 lichen Majestat wissentlich an diesen Brief bycinander lassen hengen/
 Hieben sint gewest/ und sind Gezügen die Edeln und Gestrengen/
 Unse lieben Getruwen/ Er **FRIEDRICH** Grave und Here
 to Dichelingen/ Er **ADRECHT** Grave und Herr zu Mansvelt/
 Er **ADRECHT** Borg-Grave von Kerchberg/ Herr zu Kranch-
 felt/ Er **HANS** Here zu Dornfort/ Er **HUGOLT** von Elynitz/
 Er **DIEHERRICH** von Wizzelriben/ Er **BLASSE** Vik-
 thum/ Ritters/ **GUNTHER** von Dunaum/ und **EDWARD** von
 Brandenstein/ Unse Heynrichen/ und andere unsere erbare Männer
 gnug. Gegeben zu Isenache nach Christi Geburten vierzehnhundert
 darnach in dem vierzehnden Jaren am Mittwoch nach dem Sontas-
 ge/ als man singt Qualimodogeniti.

(Ccc) 3

IV. BUL-

IV.

BULLA RAYMUNDI CARDINALIS, TEMPLUM
PAROCHIALE FARNRODÆ CONCERNENS, 1503.

Raymundus, miseratione divinâ Sacro-Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, titulo S. Mariæ novæ Presbyter, Cardinalis *Gurcensis*, ad universam Germaniam, Daciam, Sueciam, Norvegiam, Frisiam, Prussiam, omnesque & singulas illarum Provincias, civitates, terras & loca, etiam S. Romano Imperio in ipsa Germania subiecta, ac eis adjacentia, Apostolicæ Sedis Legatus de latere, universis & singulis Christi fidelibus præsentis literas inspecturis, salutem in Domino sempiternam. Nostræ legationis officium tunc Nos ritè peragere credimus, cum votis Christi fidelium in Sanctissimi corporis Domini nostri JESU Christi, pro memoria amarissimæ passionis & mortis suæ, in cibum & potum populo Christiano exhibiti, debitam venerationem, & devotam ex intimis præcordiis adorationem tendentibus annuimus, ac ad ea nostri officii huiusmodi præsidio favorem præbemus oportunum. Sanè quidem ex parte Dilecti Nobis in Christo *Generosi Hartmanni*, Burggravii de *Kirchberg*, Ecclesiæ Moguntinensis Canonici, *Consilarii & Auditoris* Nostri, Nobis nuper exhibita petitio continebat, Quòd Ipse ex magno devotionis fervore summo petere desideret, ut Venerabile Eucharistiæ Sacramentum in parochiali Ecclesia *S. Laurentii in Farnrode*, pro divini cultûs augmento, & majori Christi fidelium devotione excitanda, singulis festivitibus B. Virginis Mariæ, aliisque principalibus, pro tempore occurrentibus, singulis quoque quintis feriis, aut aliis, tam feriatis, quam Dominicis, vel festivis anni diebus, quibus forsan aliquam solempnem processionem, devotionis causâ, in dicta parochiali Ecclesia ordinari contingerit, apertè in ejus monstrancia, sine velamine cum luminaribus, aliisque solempnitatibus solitis & consuetis, per ipsius Ecclesiæ circuitum ab intra, sive ab extra, processionaliter circumeundo, per modernum, suos Successores, dictæ parochialis Ecclesiæ Rectores, aut Vicarios, sive Capellanos, pro tempore existentes, deferri, aut dum Missarum solempnia de corpore Domini nostri JESU Christi in eadem Ecclesia decantari contingerit, ad altare huiusmodi exponi, & inibi usque ad finem divini officii detineri perpetuò possit & valeat. Et sicut eadem subungebat petitio, si præmissa omnia & singula, nostræ Legationis auctoritate, cum aliquarum indulgentiarum elargitione, indulgerentur, profectò divinus cultus ex eo maximum sumeret incrementum. Quare pro parte ejusdem *Hartmanni Burggravi* Nobis fuit humiliter supplicatum, quatenus super præmissis licentiam benignam, & ad

& ad Ecclesiam prædictam aliquas indulgentias concedere dignaremur. Nos igitur, qui divini cultus augmentum supremis desideramus affectibus, hujusmodi devotis supplicationibus inclinati, ut Venerabile Eucharistiæ Sacramentum singulis quintis feriis ac principalibus, & B. Virginis Mariæ festivitatis, omnibusque aliis diebus prædictis, apertè in ejus monstrancia, sine velamine cum luminaribus, aliisque solemnitatibus & cerimoniis debitis & requisitis, per ipsius parochialis Ecclesiæ prædictæ circuitum ab intra, sive ab extra processionaliter, ut præfertur, deferri, & ad altare sub Missarum solemnibus de corpore Domini nostri JESU Christi pro tempore forsan decantandis, similiter absque velamine, modo præmisso exponi; nec non ex tunc, vel quotiescunque processionem prædictam fieri contigerit, in altari, ad hoc deputato, seu deputando, usque ad divini officii finem, detineri perpetuò possit & valeat; dummodò tamen idem Venerabile Sacramentum ebdomadatim non nisi semel, extra locum debitum & reservaculum consuetum, sine velamine deferatur, auctoritate Legationis nostræ, quâ fungimur in hac parte, tenore præsentium, de *specialis doni genere* indulgemus, constitutionibus & ordinationibus in synodalibus & provincialibus, editis Conciliis generalibus vel specialibus, ceterisque contrariis quibuscunque nequaquam obstantibus. Et nihilominus cupientes, ut dicta parochialis Ecclesia *S. Laurentii in Farnode*, Maguntinensis Diœcesis, congruis frequenter honoribus, & à Christi fidelibus jugiter veneretur, ac in suis structuris & ædificiis debitè reparetur, conservetur, & manuteneatur, librisque, calicibus, luminaribus, & aliis ornamentis ecclesiasticis, pro divino cultu necessariis, decenter fulciatur & muniatur, in ea quoque cultus augmentetur divinus, & ut Christi fideles semper eò libentiùs, devotionis causâ, confluant ad eandem, & ad illius conservationem, augmentationem, & manutentionem, aliaque præmissa, manus promptius porrigant adjutrices, quò ex hoc ibidem dono uberius conspexerint se resectos, de Omnipotentis Dei misericordia ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum, Ejus auctoritate confisi, omnibus & singulis, utriusque sexus fidelibus, verè poenitentibus & confessis, qui præfatam parochialem Ecclesiam in singulis videlicet dedicationibus templi, & per octavas Laurentii Martyris, Patroni Ecclesiæ, Pasce cum duobus sequentibus, Ascensionis, Penthecostes cum duobus sequentibus, Nativitatis Domini cum duobus sequentibus diebus, Circumcisionis, Trinitatis, Epiphaniæ, corporis Christi, & per octavas Visitationis, Assumptionis & compassionis Beatissimæ Virginis Mariæ, omnium Sanctorum, omnium animatum, ornatum Apostolorum, Sanctæ Annæ Matris Virginis Mariæ,

Mariæ, sanctarum Barbaræ, Katherinæ, Margarethæ, Appolonie Virginum, Sanctorum Fabiani & Sebastiani, ac Georgii festivitibus & diebus, à primis vespers usque ad secundas vespers inclusive, devotè visitaverint annuatim, & ad conservationem, aliaque præmissa, manus, ut præfertur, porrexerint adjutrices, aut qui processioni cum Eucharistiæ Sacramento, vel delationi & expositioni prædictis, quotiens easdem fieri contigerit, interfuerint, vel quicumque Dominicis, vel festivis diebus, post elevationem corporis Christi, sub Missarum solemniis, ob memoriam passionis Christi, pro fidelibus defunctis, ter orationem Dominicam, & totiens salutationem angelicam oraverint, aut qui in singulis anniversariis, sive peractionibus *Burggravorum de Kirchberg* ordinatis, seu ritè instituendis, sub peractionum officio, pro defunctis Dominicam orationem persolverint, aut, qui peracto Missarum officio, Antiphone de B. Virgine decantari solitæ, nec non per totam quadragesimam decantationi laudum B. Mariæ Salve Regina, & in septimana sancta nocturnalibus officiis, aut funeris, quotiens aliquam persona ex dicta parochiali Ecclesia decedere contigerit, depositioni, seu Venerabilis Eucharistiæ Sacramento, quotiens illud ad infirmos, aut alia, rationabili causâ, extra dictam Ecclesiam deferri contigerit, delationi devotè interfuerint, & qui Sabbatinis diebus coram sculpta imagine B. Mariæ Virginis in dicta Ecclesia, in memoriam compassionis ejusdem, ter Pater noster & totiens Ave Maria cum devotione dixerint, pro singulis diebus, quibus præmissa, aut aliquod ipsorum, fecerint, centum dies de injunctis penitentiis eis misericorditer relaxamus in Domino præsentibus, perpetuis futuris temporibus duraturis. In quorum fidem præsentis literas fieri, nostriq; sigilli jussimus appensione communiri. Datum Brunswick Hildesamensis Diœces. anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo tertio Non. Martii, Pontificatûs Sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri Alexandri, divinâ Providentiâ Papæ sexti, anno undecimo.

V.

BULLA JOHANNIS, EPISCOPI SIDONENSIS,
SUPER CAPELLA IN MONTE S. GEREONIS FARN-
RODÆ 1507.

NOs Johannes, DEI & Apostolicæ Sedis gratiâ Episcopus Ecclesiæ *Sidonensis*, sacre paginæ Professor, Reverendissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini *Jacobi*, eadem gratiâ Sacrosanctæ Moguntinæ Sedis Archi-Præfulis in Pontificalibus Vicarius Generalis, recognoscimus per præsentis, Quod Spiritûs S. gratiâ nobis cooperante, debitis adhibitis solemn-

solemnitatibus, unam cappellam novam cum altari, in monte S. Gereonis structam, ad laudem & gloriam DEI Omnipotentis, nec non omnium Sanctorum, & specialiter Patronorum ad hoc electorum, videlicet in honorem Salvatoris nostri JESU Christi, Sanctorum Gereonis & Sociorum ejus, *Authorii*, *Heinrici*, *Bonifacii*, & Sociorum ejus, *Erasmi*, decem millium Martyrum, *Heinrici* & Sociorum ejus, *Kunegundis*, *Mariæ Magdalene*, & undecim millium Virginum, consecravimus ac dedicavimus in villa *Verrode*. Volentes autem Christi fideles ad pietatis opera allicere, fatemur per presentes, quod omnibus & singulis Christi fidelibus, qui cum peccatorum contritione, & cum proposito vitam in melius emendandi, præfatam cappellam visitaverint, & quinque Pater noster ac totidem Ave Maria oraverint in festivitibus subscriptis, videlicet Nativitatis Christi, vel tribus diebus sequentibus, Circumcisionis Domini, Epiphaniæ, Palmarum, Parasceves, Pasce, aut quacunque aliâ die infra octavas Pasce, Ascensionis Domini, Penthecostes, vel tribus diebus sequentibus, Trinitatis, Corporis Christi, Michaëlis, omnium Sanctorum, Die animarum, diebus - - - - - Exaltationis, aut festivitibus quibuscunque Beatissimæ Virginis Mariæ, diebus omnium Apostolorum, diebus Patronorum Cappellæ & altarium videlicet infra scriptorum, aut diebus omnium Apostolorum, nec non die dedicationis cappellæ, quam annuatim in feriam sextam post Pasca institimus celebrandam, & per octavas ejusdem, vel qui propter structuræ & ædificii cappellæ & altarium conservationem, & ornamentorum ac aliorum necessariorum augmentationem, suas eleemosinas ad fabricam ejus dederint, vel legaverint, aut manus adjutrices porrexerint. Quicunque quotiescunque aliquid prædictorum fecerit, Nos de Omnipotentis DEI gratia, & Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli ac S. Martini, nostrorum Patronorum, meritis confisi, ipsis & cuilibet ipsorum quadraginta dies indulgentiarum cum una catena, de injunctis eis poenitentis misericorditer in Domino relaxamus. Datum anno Domini Millesimo quingentesimo septimo, die verò vicesimâ quintâ Mensis Maji, sub nostri sigilli appensione.

Georgius Bonemilch, Notarius.

VI.

LITERÆ FF. ORD. TEUTON., DECIMAM
IN EYLSTORP CONCERNENTES, 1508.

*W*y Broder Marten von Toppfern / Stadtholder der Wallis
Wgen in Sassen tûschen Ordens / und wy Claus von Wulffen /
(Ddd) Johannes

Johannes Martini, Marten Jans / Valentin Steynern / Dorchard
 Siverdes / Hans Schenewik / Johann Scroder / und Johannes
 Wolswyff / Huys Compters und Ridder / Bröder des nützlichen
 Ordens und Ballge / we boven geschreven / bekennen und betügen
 openbar in düssen Breve vor Uns / unsern ganzen Orden / unse Na-
 kommenlinge / und vor als weme / dat wy eindrechtiglikē mit samter
 Hand hebben recht und redeliken vorkopt und vorkopen seggenwerdigen
 in Krafft dusses Breves / den Wirdigen und geistliken Herrn Herrn
 Hermann, Abbeten / Bernardo Priorn / und ganz Convent des
 Klosters to Huysborch Ordens Sante Benedicti, Halvorstadsches
 Bischoffs / und allen uren Nakomelingen / unsern ganzen Legeden
 to Eilstorp fry / ledig und lohs / von als wenn im Dorp und Velde
 wo man den nöthmen mag / Fleis / Legenden und Korn / Legenden /
 mit aller Tobehöringe / nichts utbescheden / vor 1800. gude vullwichtige
 rynsche Gulden / de wy an redem barem Golde von ihnen enisau-
 gen / und de voort in Unsers Ordens nütz und frommen wittliken
 gebracht hebben / Und wy alle / setzen de vorgenönten Herrn und uren
 Nakomlinge in de raumelike besittinge / brucke und wehre in
 aller Weise / asse wy den Legenden hebben von older gehabt und heb-
 ben wente an dyse Tyd / alles Rechtes geistliken und werltliken un-
 bekümmert anc jenich Hinternisse / Hülperede / nye Sünde / esse Arge-
 list &c. Alle Puncten und Article dusses Breves samt und bes-
 funders loopen Wy Stadtholder und Bröder alle vor gut dem
 Wirdigen und Geistliken Herrn Hermann, Bernhardo Prior,
 und ganzen Convent des Klosters to Huysborch / und uren Na-
 komelingen / stede und veste unvorbrocken / sänder jenigerley Argeiß /
 Behelp / esse nye Sünde woltohaltende: Des to vorderen und vasteren
 geloven hebben Wy Bröder Marten von Topphern Stadtholder
 unsers Amtes der Balligen Inngesegel / und wy Claus von Wulffen /
 Johannes Martini &c. samt und besunders Unser Ordens Huses
 Inngesegel eindrechtiglikē / beneben Unsers Herrn Stadtholders und
 Oueren Inngesegel / benedden an düssen Brew wittliken thon hengen /
 Gegeben in dem Jahre Unsers Herrn / als man schreff Bestieinhun-
 dert und acht Jahre des Dienstags naa Wallborgis.

VII.

FORMULA DISPENSATIONIS APOSTOLICÆ,
CONJUGIUM SIGISMUNDI COMIT. ET MARGARETÆ REUSSIN DE PLAUE CONERNENS,
1518.

Albertus, DEI & Apostolicæ Sedis gratia Moguntinensis & Magd. Archi-Episcopus, & Halberstatensium Ecclesiarum Administrator, Germaniæ Primas, & S.R.I. Archi-Cancellarius, & Princeps Elector &c. & frater *Alexander Molitor*, Ordinis Minorum de observancia, Conventus Moguntinensis humilis Gvardianus, Sacratissimarum Indulgentiarum, gratiarum & facultatum, in favorem & commodum fabricæ basilicæ S. Petri de urbe, per Sanctissimum in Christo Patrem & D.N. Dominum *Leonem*, divinâ providentiâ Papam X. ad Mogunt. & Magdeburg. Provincias concessarum, Nuncii & Commissarii auctoritate Apostolica specialiter deputati. Reverendo in Christo Patri Episcopo *Ascalonensi* salutem in Domino. Oblatæ nobis nuper pro parte dilectorum in Christo *Sigismundi*, *Burggravi* in *Kirchberg*, & *Margaretha Reussin de Playven* mulieris, conjugum, nostræ Mogunt. Diocesis, petitionis series continebat, quod olim ipsi non ignorantes, se tertio consanguinitatis gradu conjunctos, matrimonium inter se per verba, de præsentis de facto contraxerunt, carnali copulâ minimè subsequuta. Cum autem in hujusmodi matrimonio remanere non possint, canonica dispensatione desuper non obtentâ, & sicut eadem subjungebat petitio, si divorcium perpetuum fieret inter eos, gravia exinde scandala verisimiliter exoriri possent, Nobis humiliter supplicari fecerunt conjuges antedicti, quatenus ipsis de debitæ absolutionis beneficio ac opportuna dispensationis gratia benignè providere dignaremur, Nos, qui cunctorum Christi fidelium animarum salutem quærimus, & scandalis, ne eveniant, libenter obviamus, circumspectioni Vestræ auctoritate Apostolicâ, quâ, quoad hæc, speciali per literas Sanctissimi D. N. Papæ facultate muniti fungimur, committimus & mandamus, quatenus Conjuges antedictos, si id humiliter petierunt, ab excommunicationis sententia, quam propter præmissa incurrerunt, hac vice duntaxat absolvatis in forma Ecclesiæ consveta, injunctis inde eis, pro modo culpæ pœnitentia salutari, quodque de cetero talia non committent, nec ea committentibus præstabunt auxilium, consilium, vel favorem, & aliis, quæ de jure fuerint injungenda. Demum si est ita cum Conjugibus prædictis, ipsis ad tempus, de

(Ddd) 2   quo

quo Vobis videbitur, ab invicem separatis, ut, tertii consanguinitatis gradus impedimento huiusmodi non obstante, matrimonium de novo contrahere, & in eo, postquam contractum fuerit, licite remanere valeant, dummodo dicta Mulier propter hoc ab aliquo rapta non fuerit, dictâ auctoritate vice nostrâ in utroque foro dispensetis, suscipiendam ex huiusmodi matrimonio prolem legitimam decernentes. In quorum fidem præsentem literas fieri, sigilli quæ fabricæ prædictæ, quo in talibus utimur, iussimus appensione muniri. Datum Moguntiae anno Incarnationis Dominicæ MDXVIII. XVI. KL. Augusti, Pontificatus S. D. N. Papæ præfati anno VI.

BREVIARIUM
FULDENSE,

in quo

OMNIUM ARCHIMANDRITARUM
ORTUS, POTIORA FACTA
ET OBITUS,

usque ad A.D. MCCCCLXXIX.,

breviter narrantur

per

F. CORNELIUM.

Cum succinctis scholiis Paullinianis.

(LI) 3

AMICE

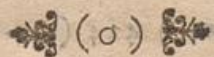

AMICE LECTOR.

CUjâs fuerit Frater noster *Cornelius*, seu ubi vixerit, certo tibi non dixero. Monachum autem fuisse Congregationis Benedictinæ, passim ex *Breviario* ejus vides. Equidem nihil novi, seu curiosi tibi dabit, si res *Fuldenses* antea vel ex *Browvero*, seu *Eberhardo Fabricio*, aliisve, haufisti plenius. Ille enim *Antiquitates Fuldenses*, IV. libris comprehensas, luculenter descripsit, & Antverpiæ ex officina *Plantiniana* Anno MDCXII. edidit, easq; *Joanni Friderico*, qui anno MDCVI. cœpit, & anno MDCXXIII. desiit, humiliter inscripsit. Hic verò telam, quam *Conradus Bachmannus*, Prof. olim Marburg., orsus erat, felicius percontexturus, Illustres Abbates numeris quidem inclusit, sed *plus ultra* gradiens, subnexus notis historicis vitas, resq; eorum gestas, à primis incunabulis, usque ad *Joachimum*, bellè illustravit, libellumq; suum *Gisæ* editum anno MDCLV. *Gloriam Fulda* speciosè appellavit. Si tamen vera fateri fas sit, suspicor utique, *Browverum* aliquando in usum traxisse *Cornelium*, licet nullibi ejus meminerit. Multa certè debet *Gualteri chronico chronicorum*, cujus tamen nulla apud eum exstat memoria. *Fabricius* verò vitulâ Browerianâ quotidie aravit, ut ita, nisi me ipsum fallo, faculam illi prætulisse videatur cœnobita. Tu verò varias inter defuncti seculi schedas has quoque admitte.

Et

Et si prolixiorē cupias institutionem, adi *Bronnerum*, *Fabricium*, & alios, vel, si præstolari velis, *Historiam* nostram *Fuldensem*, patrio idiomate scriptam, quam publico bono spondemus, *ἵνα ἡ Κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν.* Ceterum vale & fave! *Ferrariae* Thuringorum Anno Gratiae MDCXCVIII.

* * *
Fulda Tibi nomen, dum *Illustria* nomina *Fuldae* das, dabit, & famam sculpet in ære tuam. Singula succinctè, at distinctè *Frater* adumbrat; annon ars paucis dicere cuncta bene? *Historicus* profit, *delectet*, & *instruat*: in *te trinum hoc perfectum* quis neget esse? *sat est!*

Volante crenâ scrib.

M. Bonifacius Allmerus.

(II)

BREVI-

(*) 212.

BREVIARIUM FULDENSE.

Adspira cœptis Sancta Maria meis!

I. B. Sturmio.

I. B. STURMIO.

ANno Incarnationis Dominicæ DCCXLIV. S. Bonifacius monasterium Monachorum O. S. P. B. in *Fulda* incepit, in honorem S. Salvatoris, decem annis ante martyrium suum. Cum enim Sanctus iste Principem *Carolomannum* suppliciter obsecrasset, ut in Orientali Regno ejus Monasterium construere, inibi que vitam monasticam instituere liceret, locum Princeps tradidit juxta ripam fluvii *Fulde*, ita ut ab illo loco undique, ab oriente scilicet & occidente, à septentrione & à meridie, marcha per tria millia passuum tendatur. Primus Archimandrita erat B. *Sturmio*, ab honestis & Nobilibus Parentibus in *Bojaria* natus, S. *Bonifacii* discipulus, qui adolescentulum tradidit *Wicperto*, Sacerdoti in *Fryslær*, sub quo in scientia sacræ paginæ & aliarum artium edoctus, pietati cum primis studuit, sine qua omnis doctrina nulla & vana est. Accepto Sacerdotii ordine, legit fortè istud Danielis: (a) *qui autem multos erudiunt ad justitiam, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Totus ergo concupivit alios erudire, & sub jugum Domini pertrahere. Ex consilio postea S. *Bonifacii*, tertio anno Sacerdotii sui, vitæ monasticæ sanctitate captus, secessit in *Buchaniam* cum duobus piis fratribus, & in loco *Herolvesvelto* arctius cum DEO se conjunxit, ibique, propter opportunitatem aëris & tranquillitatem loci, cultum divinum extendere & ampliare vovit. Veniens igitur ad S. *Bonifacium*, cogitata sua denudat. Sed ille non svasit ob varia pericula, & jussit locum magis opportunum inquirere. Qui tandem in *sagetum* ductus ad rivum *Gretzbach*, anno nono vitæ suæ eremiticæ, cum septem fratribus, Anno Domini DCCXLIV. domum fabricare cœpit Domino, quæ à rivo præterfluente nomen sumit, in hunc usque diem *Fulde* dicitur. Ut verò Sanctuarium suum perfectius institueret, missus est à S. *Bonifacio* annò Prælaturæ quartò in *Italiam*, ut in primariis & potentioribus claustris Ordinis nostri disciplinam notaret, eamque postea similiter cum pio zelo induceret. Cum veniret in montem *Cassinum*, ab omnibus pro admiratione habitus, ob vitæ sanctimoniam &

(a) c. XII. 3.

& doctrinam specialem. Facta igitur est *Fulda* ad similitudinem Monasterii *Cassiniensis* quoad formam vivendi, & disciplinæ observantiam regularem. Cumque *S. Bonifacius* in vita sua optaverat, post mortem demum in *Fulda* quiescere, *B. Sturmio* Martyris corpus ex *Phrygia* in Monasterium intulit variis miraculis clarum. (b) Sed bonus Archimandrita in odium pervenit *Pipini* Regis, ut etiam, ex instinctu & invidia *Lulli* Archi-Episcopi, eum ex Monasterio ignominiosè depelleret. Venit in ejus locum *Marcus*, in hujus autem mox è Fratribus *Fuldensibus* *Prezoltus*. Sed hic injuriæ *Sturmioni* à Rege factæ bene memor, id effecit, ut exul ad pristinum reduceretur locum, & duplò magis postea honoratus est ab omnibus. (c) Post mortem enim *Pipini* *Carolus*, nomine & virtute Magnus, *B. Sturmionem* A.D. DCCLIV. ad Saxones misit, quibus verbum Domini magno zelo & animi constantia prædicavit. Hinc *Apostolus* eorum dicitur. (d) Et uti Sanctus Pater optaverat, multos ad justitiam erudire, ita à Domino ei factum est. Ultra quadringentos enim monachos sub se habuit. Moritur A.D. DCCLXXIX. XVII. Kal. Januar. anno Prælaturæ suæ XXXV.

II. BAUGOLPHUS.

II. Baugolphus,

Professus *Fuldensis*, pius, doctus & religiosus Pater. Extruxit in monte *S. Petri* novum Monasterium, Rex *Carolus* ei dedit *Eyschellam*. *Hamelburg* quoque *Rosdorf* & *Hünnevelta* sibi acquisivit. AD. DCCCII. spontè se abdicat Prælaturâ, & successorem habuit *Ratgarium*, quem ut filium suum educaverat. Vixit adhuc post resignationem XIII. annis, & Monasterio consiliis & operâ adfuit. Moritur AD. DCCCXV. Prælaturæ XXII. Tota congregatio cantabat cursum S. P. N. Benedicti. (d) Jacer in monasterio *Baugolphesmonster*.

III. RATGARIUS.

III. Ratgarius,

B. Sturmionis discipulus, natione Germanus, ex honorabili familia, sed infelix Pater. Electus erat concordi omnium beneplacito & consensu, docuerat suos fideliter, & præfuerat hætenus per multos annos. Satanas autem zizaniam suam sparsit in animos Monachorum, ut toti abalienati ab eo insurgerent, & querelas suas ad *Ludovicum* Regem, quem *Pium* vocant, magno clamore deferrent, donec ab illo AD. DCCCXVII. dignitate & officio suo spoliaretur, & quidem hujus annò XV. Inter alias causas etiam hæc erat,

(Mmm)

quòd

(b) Fabricius in *Gloria Fuldæ* p. 73. ad *Ægilem* hoc refert, (c) legi meretur vita *B. Sturmion*, ab *Ægile* conscripta, æque *Brovvero* edita. (d) conf. *Brovver*, L. III. Antiquit. *Fuld.* c. I, seqq. (d) vid. *Lamp. Schafnab.* ad b. a. & *Mar. Scor.* ad eund.

quòd studiis apprimè intentus Oeconomica parùm curaret, & nimis durus & asper Pater fuerit. Fateor, si lenitatem cum rigore bene potuisset temperare, res meliorem exitum habuisset. (e) Vixit postea in monasterio suo B. Virginis inter perpetuas speculationes & meditationes divinas, ibique mortuus est. (f)

IV. *Ægil.*IV. *ÆGIL.*

B. *Sturmionis* cognatus & popularis, Professus Fuldensis, Venerabilis Pater, religione & doctrinâ valde eximius, Regis & totius Conventus suffragiis & consensu in Sedem *Rargarii* eòdem annò proventus, omnia fecit benè & cum gloria sui. AD. DCCCXVIII. basilicam S. *Bonifacii*, AD. DCCXCI. constructam, (g) reparare cepit. Anno sequente templum S. Salvatoris ab *Heistulpho*, Moguntino Archi-Episcopo, Kal. Novembr. dedicatur cum duabus cryptis. Edificavit etiam capellam S. *Michaelis* Archangeli. Moritur A. D. DCCCXXII. Prælaturæ suæ V.

V. *Rabanus.*

V. RABANUS.

In omni doctrinæ & scientiæ genere ad prodigium doctus, & magnus pauperum benefactor. (h) Primus ad Germanos invexit Græcanicam literaturam. A. D. DCCCXXI. cum Abbate *Brunone* Ecclesiæ Herolveltenensis fundamenta posuit. (i) Cum Monasterium *Hirsaugiense* iterum instauratum esset, ille XV. Monachos cum Abbate *Lyndeberto* ex Conventu Fuldensi eò misit. A. D. DCCCXXXVIII. Bibliothecam monasticam in tota Germania claram magnâ curâ & labore instituit, præterea processionem in die Palmarum ad montem B. *Virginis*, & à *Gregorio* IV. multa pro Monasterio accepit privilegia. Montem S. *Petri* prope Monasterium, quem *Bangolphus* cœperat struere, ipse continuavit, & S. *Johannis* maximè ornavit. Incertum est, an ex Monasterio pulsus sit à Rege, anno XX. Prælaturæ, seu an spontè id dereliquerit propter morosos monachos, qui torvis eum oculis adspiciebant, quòd precibus & scripturis semper intentus esset, œconomiz verò parùm. Certum autem hoc, quòd revocatus sit ab iis, sed noluit redire. Tandem tamen reversus est, & latuit in monte S. *Petri* ad orientalem situm Monasterii, orando & scribendo omnes horas insumens, multorum operum scriptor. Sicut verò flamma sub cinere, quàmprimùm aura liberior fâvet, surgit & tendit in altum: ita etiam paulò post divinâ Providentiâ AD. DCCCXLVII. ad altiora honorum culmina V. Kal. Julii perductus est

Rabanus,

(e) conf. Brovver. L. I. A. F. c. 2. p. 89. (f) num verò anno 817. ut ex Bucelin. P. II. G. S. p. 34. probare vult Fabric. Glor. Fuld. p. 71. Desit, ait Bucel., anno dicto, sc. Abbas esse, non autem statim mortuus est eod. annò. (g) Lamb. ad h. a. (h) Sigeb. Gemblacens. chronograph. ad ann. 851. (i) Lamb. ad h. a.

Rabanus, ad Archi-Episcopatum scilicet Maguntiacum, *Otgarii* successor, cum quo antea AD. DCCCXXXVIII. Monasterium *Hirsaugiense* consecraverat. AD. DCCCXLIX. V. Kal. Nov. dedicavit Ecclesiam *S. Wiperti* in *Herosvelt* ut Archi-Episcopus. Moritur AD. DCCCLVI. & jacet apud *S. Albanum*.

VI. HATTO I.

VI. *Hatto I.*

Quem cognomine vocant *Gloriosum* & *Bonosum*; sed non *Waldo* dictus est. (k) Successit circa AD. DCCCL. Erat benignus & valde sollicitus Pater. Acquisit Monasterio *Eydervelt* & *Wylmerhusen*. Eodem annò magna fames grassabatur per *Buchoniam* & vicinas regiones. Cum pauper aliqua de *Fulda* femina præ intolerantia famis filiolam suam mactare & vorare voluerit, ecce, divina sic volente Providentiâ, subito *lupus* accurrit, qui jam ceperat *cervam* juniorem, eamque adhuc rostro tenebat. Hanc bestia famelicæ infantivoræ ante pedes posuit, & sic à cæde infantis retraxit. Exemplum speciale & memorabile. Exemplo Antecessorum *Otgarii* & *Rabani* à *Leone IV.* Papa privilegia monastica acquirit. Cumque pauci census & decimæ ad portam Monasterii Fuldensis, pro reficiendis seu alendis hospitibus & pauperibus, dati essent, *Hatto Papam* Leonem adiit & Imperatorem *Lotharium*, & ab utroque multa prædia ad sustentaculum hospitum & pauperum, ad portam Monasterii deputata, reportavit. Etiam hæreticos *Arianos*, *Donatistas*, *Novatianos*, & ejusmodi partus satanicos, zelose confutavit. Mors ejus incerta est. Sed quid ista me turbabit? seu enim A. D. DCCCLVI. vel DCCCLXII. seu DCCCLXV. mortuum credas, mihi idè nec ferēs, nec metes.

VII. THIDO.

VII. *Thido*,

Professus Fuldensis: quò añò præcisè successerit, non adeò clarè pater, ob dubium *Hattonis* annum emortualem. Si tamen ex mandato *Ludovici* Regis Germanorum ad Nepotem ejus *Ludovicum* in Italia, & per hanc occasionem ad *Nicolaam* Papam profectus est AD. DCCCLIX., verosimile fit, circa AD. DCCCLVI. vel sequentem mortuum esse. Ad dicto Papa confirmationem omnium privilegiorum suorum simul impetravit, & gratum se fecit apud omnes. Erga pauperes semper benignus & liberalis fuit. SS. Martyres *Anthonium* & *Aemium* Monasterio suo intulit, & pro reservaculo eorū porticus inferiores fieri fecit. In diffidiis *Ludovici* & *Caroli* Fratrum, qui propter regnum *Lotharii* acerrimè inter se præliabantur, depositus est. *Thido*, fortè
(M m m) 2 quia

(k) Erronea igitur, quæ *Lambert.* ad ann. 861. de *Waldone*, ut Abbate Fuldensi, refert, cetera rectè judicat *Brovver l. c. l. IV. p. 278.*

quia *Carolo* magis adhaereret, quam *Ludovico*. Moritur AD. DCCCLXIX. Prælatura XIII.

VIII. SIGHARTUS.

XIII. Sig-
hartus.

Professus Fuldenfis, Vir devotus: erat cum *Ludovico*, Germaniæ Rege, in expeditione Slavica AD. DCCCLXXII. Multa fecit laudabilia. Anniversariam mortuorum memoriam instituendo, sanctorum Evangeliorum librum gemmeo & argenteo involucrio includit, pontem fecit super fluvium *Fulde*, certo tempore de Monachorum suorum studiis, pietate, habitu, concordia & assiduitate, more Majorum, Pontifici Summo iustam & exactam rationem reddidit: Fratribus acquisivit *Bergen & Wasserheim*. AD. DCCCLXXIV. paulò ante Pascha *Ludovicus*, Germaniæ Rex, devotionis causâ *Fuldam* venit, ubi non solum vetera Monasterii privilegia confirmavit & innovavit, sed præterea multa bona eidem attribuit. Cum in festo Paschæ canentibus, orationes & zelum Fratrum attentius notaret, dixisse scribitur super cæna ad Proceres suos: *utinam semper mihi liceret in hoc atrio celi manere & in eo mori. Quid enim jucundius & fructuosius optari potest?* Cum *Liutperto* Maguntino disconvenientiæ ei erant ob decimas in Doringia, quas valde appetit Maguntinus. Ex cupiditate sanctioris otii sponte renunciavit Abbatæ AD. DCCCLXXIV. Prælatura V. & vixit in Monasterio S. *Johannis* Deo & sibi. Paulò post autem moritur. Jacet in Ecclesia Majori.

IX. HUGO.

IX. Hugo.

Apud *Arnolphum* Regem ejusque Filium *Ludovicum* in magna auctoritate erat, idè facile potuit privilegia nova simulq; veterum confirmationem expetere. Inter rariora sua habet *Fulda* Sanctorum Evangeliorum librum, quem S. *Bonifacius*, Apostolus Germaniæ & primus Maguntinus Archiepiscopus, propriâ manu descripsit, quem Idem *Arnolphus* Rex Monasterio dedit. Multa passus est *Hugo* à furore ethnicorum & Hungarorum. Sed ille Deo & Sanctis suis Patronis confidens, impetum & ferociam eorum heroicè sustinuit, Protector Monasterii sui. S. *Bonifacii* tumbam & altare B. Virginis auro, argento & gemmis pretiosis largiter ornavit. Reliquias de variis Martyribus intulit, iisque altaria struxit: Fratribus quolibet die Dominica religiosas circumfutiones cum vexillo S. crucis concessit, & multa alia laudabilia & imitabilia fecit ac perfecit. AD. DCCCCVIII. Hungari totam Germaniam misere depopulantur, nec in ea *Buchoniam* prætercurrebant. AD. DCCCC., confirmante *Ludovico*, possessiones in *Wetteravia*, in loco *Waltzas*, accepit. Et AD. DCCCCXII, à *Conrado* Rege privilegium super decimis & aliis rebus. Videtur ergo mortuus circa AD. DCCCCXIII. Præ-

Prælatuſ XXXIX. ſi ſedere cœpit AD. DCCCLXXIV. Si verò tribus annis poſt, XXXVI.

X. HELMERIDUS.

X. *Helmfridus.*

Religioſus Pater & bonus Oeconomus. Murum enim ampliorem & fortiorem Monafterio dedit, Eccleſiæ ſuæ donavit auream crucem gemmis undique ſplendentem. Sed Hungari AD. DCCCCXV. omnia ſpoliârunt, conculcârunt & concremârunt, ut præter ah! & vâ! nihil maneret reliquum. Moritur AD. DCCCCXVI. Prælatuſ III.

XI. HAICHO.

XI. *Haicho.*

A Papa *Johanne X.* AD. DCCCCXI. obtinet confirmationem privilegiorum, ſecundum quæ nulli Episcopolicet ſacra peragere in Monafterio, niſi volente Abbate. Ab *Haurico I. Rege* AD. DCCCCXIII. *Berdolphes* ſtatim cum agris & pertinentiis ſuis potitur. Scribunt, ſub eo *Conradum I.* AD. DCCCCXIX. (l) *Fuldæ* ſepultum eſſe. Alii malunt DCCCCXIX. (m) Si hic *Conradus* AD. DCCCCXI. imperare cœpit, & ſextimo Regni anno deſiit, annum ſanè DCCCCXIX. habebis. *Haicho* autem moritur AD. DCCCCXIII. Prælatuſ VII.

XII. HILPERTUS.

XII. *Hilpertus.*

Profeſſus Fuldenſis, natione Francus, pius Pater, doctus, & conſilio tuo, multo valens, ſacundus etiam & ſpiritu prophetico ornatus. Tertio, ſeu quarto Prælatuſ anno promotus ad S. Sedem Maguntinam, ubi AD. DCCCCXXXVI. moritur. Alii duos addunt. (n)

XIII. HADEMARUS.

XIII. *Hademarus.*

Profeſſus Fuldenſis, natione Francus, pius, ſapiens, & multæ auctoritatis & activitatis Abbas. Monafterio ſuo diligenter proſpexit. Primo ſtatim Prælatuſ ſuæ anno à fulgure & fulmine baſilica Fuldenſis cum Monafterio tota combuſta eſt. Ille verò rurfus totam & ex integro reſtauravit, longèque pulchriorem fecit, quam antea fuerat, non tantum baſilicam, ſed quoque monaſterium, & omnia ad id pertinentia. Conſecrata illa eſt anno demum DCCCCXLVI. Kal. Novembr. *Ottone M.* præſente, per *Marinum*, Apoſtolice Sedis Legatum. Huic *Ottoni* Regi, *Henric. F. Ad.* DCCCCXXXVI. ſtatim Monafterii ſui prolixiùs ſignificavit, & ab eo privilegia & omnia pro voto ſuo in Magdeburg retulit. Imò maxima munera & ornamenta pro inſtauratione & reparatione templi ſuperaddidit Rex AD. DCCCCXXXVI. (M m m) 3 Aliud

(l) Calculum hunc probant *Brover. L. IV. p. 283.* & *Fabric. l. c. p. 86.* (m) Vid. *Sigfrid. Presbyt. epir. L. I. p. 688.* *Lambert. ad h. 2.* (n) *Wittich. Corb. L. II. Annal. c. p. ſic:* erat Vir miræ ſanctitatis, & præter naturalem animi ſapientiam, literarum ſtudiis ſacris clarus, qui inter cetera gratiarum dona ſpiritum Prophetiæ accepiſſe prædicatur.

Aliud incendium eandem perdidit basilicam. Confunduntur hæc duo incendia à multis. Ego puto Ad. DCCCCXXVII. basilicam conflagrâsse, quam *Hademarus* pulcrè restituit, & Ad. DCCCCXXVI. aliud incendium ortum est. Nullum verò sine notabili damno fuerit. *Fridericum*, Archi-Episcopum Maguntinum, captum aliquamdiu detinuit, & paulò durius habuit eum. (n) Moritur Ad. DCCCLVI. Prælatuæ XXIX.

XIV. HATTO II.

XIV. *Hatto II.*

Hademari ex sorore nepos, magnæ auctoritatis Abbas apud Papam & Imperatorem, Professus Fuldensis: adfuit coronationi Regiæ *Ottonis* primi Romæ, à quo postea & *Joanne XII.* Papa magna accepit privilegia. Anno Prælatuæ XII. ab *Ottone II.* Rege fit Archi-Episcopus Maguntinus. *Fulda* laudabiliter præfuit, erga omnes justus, placidus, & acer, prout res & tempora postulabant. Quòd verò à *muribus* voratus sit, quia frumenta denegaverat pauperibus, impudens mendacium est. Certè *plumbæum* cor & *ferream* frontem habuerit ille, hanc fabulam qui credit, vel sine rubore narrat. Omnes enim circumstantiæ, & omnes *Hattois* actiones repugnant. (o) Moritur Maguntia placidè primo electionis suæ anno, erat Ad. DCCCLXIX.

XV. WERNERUS.

XV. *Wernerus*

Professus Fuldensis, *S. Uthalrici*, Episcopi Augustensis, cognatus, prudens, & valde circumspectus, magnis ornamentis providit Ecclesiæ suæ, supposuitque porticus. Construxit capellam, seu potius Convantum in *Borsla*, & liberaliter dotavit. Moritur in bello contra Saracenos, quod *Otto II.* Imperator gessit in Calabria. Ad. DCCCLXXXI. Prælatuæ XIV.

XVI. ERCKENBALDUS.

XVI. *Erckenbaldus*

Natione Saxo, *S. Bervardi*, Episcopi Hildesemensis, cognatus, fortè ex familia *Sommerscheburgica* Ad. MIII. ex mandato *Henrici S.* unà cum *Henrico*, Episcopo in *Wirzeburg*, capellum in *Svvinfurt*, incendere & devastare debebat. (p) Ad. MXI. fit Archi-Episcopus Maguntinus, *Willigisi* successor, anno Prælatuæ XXVI. Mansit tamen simul Tutor & Provisor Ecclesiæ Fuldensis, cui optimè præfuit. Moritur Ad. MXXI.

XVII. BRANTHO.

XVII. *Brantho*

Anno Prælatuæ septimo depositus est, & factus postea Episcopus Halberstadiensis. (q) Ad. MXXI. ubi construxit Monasterium *S. Johannis*. Ad. MXXVI. in dira fame abiit in Græciam & Palæstinam, sed multa

(n) vid. Wittich. Corb. L. II. Annal. c. f. (o) vid. Nic. Serar. L. IV. rer. Mogust. c. 4. & P. I. Zeiff. Rust them. 129. (p) vid. chron. Ditmar. L. V. p. 110. & Spangenberg. Chr. Henseberg. L. I. c. 33. p. 71. (q) Vid. Sagittar. hist. Halberstad. §. 26.

multa passus est pericula. Post reditum *Boslebie*, in honorem *S. Bonifacii*, novum Canoniconum Collegium construxit, & de suis decimis dotavit. Moritur peste AD. Mxxxvi. vel sequente.

XVIII. POPO.

XVIII. Po-

Natione *Buchonius*, Professus *Laurissensis* Monasterii, salutaris Reformat. mator operâ & mandato *Henrici* Regis, cujus beneficio Abbas factus fuerat. Novos enim & bonos Monachos e suo Monasterio adduxit. Ex liberalitate *Kunegundis*, seu potius propter interventum ejus, multa bona dantur Ecclesiæ Fuldensi à Rege *Henrico*. Turpis confusio scribentium & narrantium. Alii *Poponis* successorem faciunt *Woltmarum*, alii *Barthonem*, alii post *Brantha* ponunt *Poponem*, huic substituunt *Woltmarum*, & huic *Barthonem*, huic verò *Richartum*. Nos *Poponis* substitui-

XIX. RICHART.

XIX. Richart.

Qui Venerabilis & laudabilis Pater non satis laudari potest. Dicitur fuisse ex familia *Grapphelt*, uti *Popo*. (r) Ejus tempore *Benedictus* Papa & Imperator *Henricus* fuere Fuldæ, ei que benefecere multum, partim privilegia, partim bona dando & innovando. (s) Ecclesiam *S. Andree* in novo monte construxit, uti *Amersbachii*, seu *Amorbachii* in Francia Monasterium. Fuit in Synodo *Seligenstaden* A.D. Mxxxix. Sub eo Scoti Monachi *Fuldense* cœnobium intrant, idque in omnibus bene reformatum, juxta regulam S. P. N. Bened. Mandavit Monachis suis, ut facta Clarorum Virorum fideliter describerent, & Manuscripta bibliothecæ inferrent. Moritur AD. Mxxxix.

XX. SIGHARTUS.

XX. Sighart.

Et hic bene præfuit. Scribunt factum fuisse Episcopum *Hildesemensem*, alii autem dubitant, & addunt, vocatum quidem fuisse, sed non admissum. Moritur AD. Mxlii. Prælatuæ IV. in bello Bohemico, in quo Vexillifer Regius erat.

XXI. ROHINGUS.

XXI. Rohingus.

Varia, multa & pretiosa ornamenta Ecclesiæ comparavit, imprimis magnam, & multi valoris tabulam, piis imaginibus plenam, margaritis & gemmis undique coruscantem, quam successor ejus demum perfecit. Moritur in itinere Romano, imò in urbe Roma AD. Mxlvii. in comitatu Regis *Henrici* II. ubi à *Clemente* II. Abbas consecratus ipso natali Dominico.

XXII. EC.

(r) de *Popone* certum est, de *Richarto* autem dubio. (s) *Fabricius* l.c. p. 95. hoc ad *Ekkenbaldum* refert, sed vid. *Brovver* L. IV. A. F. p. 90.

XXII. Ec-
bertus.

XXII. ECBERTUS.

Multa fieri fecit domicilia, cunprimis dormitorium. Cum *Athas-
rone*, Episcopo in *Würzburg*, controversiam habuit propter jus Diocesa-
num, sed exceptionem veterem obtinuit. Sub eo Monasterium ex Regia
potestate ad Apostolicam Sedem transit. In colligendis Veterum historiis
laboriosus fuit, amator antiquitatum. Moritur A. D. MLVIII. Prælatu-
ræ X.

XXIII.
Sigfridus.

XXIII. SIGFRIDUS.

Professus Fuldensis, doctus & pius, Comes de *Epstein*. Fit secundo
Prælatu- anno Archi-Episcopus Maguntinus. Ivit postea ad terram san-
ctam cum *Trajectensi*, *Papenbergensi*, & *Ratisponensi* Episcopo &c. Difficile iter
& multis periculis cinctum. (t) Reversus moritur in Doringia AD. MLIX.
Jacet in Monasterio *Hafungen* O. S. P. nostri.

XXIV.
Wideradus.

XXIV. WIDERADUS.

Etiā Professus Fuldensis & Comes de *Epstein*. Hic est ille, qui Gos-
lariæ A. D. MLXIII., tertio Prælatu- suæ, (u) cum Episcopo Hillesemensi
Hezelone pugnam cruentam habuit, præsentē *Henrico* Rege. (w) A pulvere
suffocatur, cum curru veheretur, AD. MLXXV. Prælatu- XV.

XXV.
Ruthartus.

XXV. RUTHARTUS.

Monachus Herosveltenfis ab ipso *Henrico IV.* in curia sua electus,
præter omnium opinionem. Utiliter præfuit & magna cum gloria
Monasteria B. *Virginis* & S. *Michaëlis* sub regula S. *Benedicti* instauravit &
dedicavit: Episcopatum in *Halberstad* magno zelo repudiavit. Moritur
AD. MXCVI. Prælatu- XXI.

XXVI.
Godfridus.

XXVI. GODFRIDUS.

Hic tristia vidit tempora. *Fulda* enim exusta AD. MCIII. & invidia
rabiente apud Regem *Henricum* in curia, quam habuit in *Frankenward*,
quasi negligenter curaret sua, anno MCIX. depositus est, Prælatu- suæ
XIII. Moritur Colonia.

XXVII.
Wolffhel-
mus.

XXVII. WOLFHELMUS.

Professus Fuldensis, *Henrici V.* gratiâ successit AD. MCIX. capellam S.
Alexandri construxit versus Septentrionem. In bello contra *Ludovicum*,
Landgravium Doringiæ, cum Abbate *Herosveltenfi* parim fortunæ sensit.
Captus enim à Landgravio in obfessione *Wartpurgi*, in castro *Meysenburg* per
tres

(t) Vid. Lambert. p. m. 172. seqq. (u) vid. Id. fulsissime ad h. a. (w) Vid. chron.
Hildes. Reutel. p. 85.

tres annos inclusus est: *Häselsteinium* etiam castrum, in sua Abbazia situm, obsedit, sed non sine damno. Deponitur AD. MCXIV. Prælaturæ V., quòd bona monastica nimis liberaliter consumeret. Moritur eòdem annò. Jacet in sacello S. *Alexandri*.

XXVIII. ERLOLFUS.

XXVIII.

Pius, virtuosus, doctus & eloquens, Abbas *Murbaccensis*, Maguntiae ab *Erlolfus*, *Henrico* praeponitur cum murmuratione Fratrum, quia contra jura Monasterii erat. Ideo ab Imperatore missus Romam cum *Brunone*, Spirensi Episcopo, in magnis Imperii negotiis ad *Calixtum II.* Papam. Svasor enim fuerat, quomodo schisma aboleri possit, & rediit cum gloria. Monasterium magna damna passum in multis; latrones dilacerarunt territorium Monasterii, basilica versùs Orientem decidit AD. MCXX. & tanta paupertas ubique, ut victus & amictus deficeret, & prater *Miserere* nil restaret. *Mylseburg* & *Häselstein* munivisse dicitur pro defensione Ecclesiae suae. Tandem cum omnia desperata viderentur, & sursum deorsumque volverentur, abiit *Wormaciam* anno Prælaturæ VIII. Moritur ibi AD. MCXXII.

XXIX. UTHALRICUS.

XXIX.

Natione & Professione Fuldensis Romae consecratur à *Calixto II.* Bo- *Uthalricus*, nus Pater, insuper liberalis, modestus, justus & bonae conversationis, qui Ecclesiae utiliter praefuit, eamque valde instauravit. Sed deponitur anno Prælaturæ quinto, per Papae *Honorii* Legatum, ablens tamen, cum magno suorum dolore, quia contra *Lotharium* Caesarem II. cum *Conrado*, Duce Franconiae, fecerat. Postea vixit in *Würzburg*, ubi etiam moritur AD. MCXXXIV.

XXX. HENRICUS I.

XXX.

E familia de *Kemnat*, Professus & Decanus Fuldensis, Praepositus nuper Collegii in *Brustloa*, in praesentia *Lotharii* Imperatoris electus. Propter inopiam, quam fecerant sumtus varii, & ii saepe inutiles, & quia curiam Imperialem sequi debebat, resignat AD. MCXXXIII. in manus *Lotharii* Fuldam reversi, & qui tunc in monte S. *Andree* erat, anno Prælaturæ VII., Vixit postea ut privatus. *Henricus I.*

XXXI. BERTHOLDUS I.

XXXI.

Ex familia de *Görze*, laudabilis Abbas. Ivit cum *Lothario* Rege Romanam, ubi & ipse cum *Innocentio II.* consecratus est, reportans magna privilegia, potestatem sc. gestandi mitram, annulum, baculum &c. Et proclamatus est à Papa *Primas* omnium Abbatum per Germaniam & Galliam. Imperator dedit Regalia. Moritur AD. MCXXXV. Prælaturæ II. *Bertholdus I.*

(Nnn)

XXXII.

XXXII.
Conrad. I.

XXXII. CONRADUS I.

Fuerat Ecclesiæ majoris Præpositus, ut *Bertholdus*, Professus Fuldensis, devotus, sincerus, castus & liberalis. Svasu S. *Bernarti* eligitur, perpetuus socius itinerum *Lotharii* Imperatoris per *Galliam, Italiam, Germaniam, Campaniam & Apuliam*. AD. MCXXXVIII. montem S. *Petri* novis beneficiis auxit, & in ejusdem montis monasterio jacet mortuus AD. MCXL. Prælatu-
ræ V.

XXXIII.
Altholfus.

XXXIII. ALHOLFUS.

Seductus à Fratribus suis Germanis, durè nimis & non discretè tractavit suos, sed in sui interitum. AD. MCXLV. *Fulda* denuò combusta est, & fa-
mes secuta valida. AD. MCXLVIII. ex mandato Papæ *Eugenii*, Prælatu-
ræ VIII., depositus est.

XXXIV.
Rutger. I.

XXXIV. RUTGERUS I.

Considerans, quam grave & onerosum officium Prælati cura esset, ma-
nibus pedibusque id averſatus est, coactus tamen à Cæsare sic oportuit susci-
pere. In concilio *Rhemensi* à Papa *Eugenio* postea dimissionem Prælatu-
ræ primò annò obtinuit, & in monte B. *Virginis* ut privatus vixit, DEO &
saluti suæ incumbens.

XXXV.
Henricus II.

XXXV. HENRICUS II.

Abbas *Herosveltensis*. Quia fractas ollas non poterat reparare, aut
distracta, vendita, donata, & abalienata bona recuperare, & paupertatem
Fratrum ex voto sublevare, alius in ejus locum electus est ex Monacho-
rum monte *Papenberg* AD. MCLX. Prælatu-
ræ II.

XXXVI.
*Marcwart-
us I.*

XXXVI. MARCWARTUS I.

Erat Monachus S. *Michaelis* in *Papenberg*; multa fecit ex usu. (x)
Capellam B. *Virginis* versùs orientem instauravit, columnas, quæ portant
tutrim chori in basilica exstruxit, & turres campanarum, castrum *Hasel-
stein* cepit armatus, oppidum *Fulde* mœnibus cinxit, ei que jura civitatis
procuravit, fontem prope id fieri fecit, eisternam in hortum *Xenodo-
chii* magnam posuit, & quæ sunt alia. Vixit ferè per annum in curia
Friderici Imperatoris, fessus tandem & enervatus resignat anno Præla-
turæ XV. Reliquum tempus consumsit in Præpositura novi montis, ubi
moritur AD. MCLXIV. Jacet *Fuldæ*.

XXXVII.
*Herman-
nus I.*

XXXVII. HERMANNUS I.

Professus *Herosveltensis*. In schismate *Friderico* Imperatori tenaciter
adhæsit contra *Alexandrum* Papam, in curia in *Würceburg* AD. MCLXV.
partes

(x) Vid. Fabric. l. c. p. 124.

partes Paschalis arripuit, & per Italiam Imp. concomitatus est, plus illius, quam suis rebus intentus. Pulso *Alexandro* AD. MCLXVII. *Fridericus* occupat Romam. *Hermannus* verò noster à *Paschali* confirmatur cum magnis privilegiis, & facultatè *Ordines minores* dandi. (y) *Phiti* consumunt anno Domini MCLXVIII. Prælaturæ III. moritur.

XXXVIII. BURCHARTUS.

XXXVIII.

Et hic Professus erat *Herofveltensis*, durus Pater, & miser, & valde infelix. Fratribus suis victum & amictum denegabat, *Hattenhusen*, *Crutberg*, & *Hildervarteshusen* *Ludovico*, Landgravio *Doringiæ*, vendidit, & religionem pessundedit. Schismaticus tandem doloroso morbo cruciatus, eodem annò Prælaturæ VIII. perit. Hoc tamen laudabile, quòd cappellam S. *Strephani* construxerit. Bonam famam nactus est, teste epigraphæ. Moritur in *Wedderau*, Prælaturæ suæ VIII. AD. MCLXXXVI.

Burchartus.

XXXIX. RUTGERUS II.

XXXIX.

Erat Diaconus *Fuldensis*, modestæ vitæ & virtuosæ pietatis Pater. Licet enim vix unum sederit annum, omnia tamen bene fecit, & ex usu Ecclesiæ. Xenodochium *Fuldæ* construxit, & liberaliter dotavit: imò adhuc unum condidit: campanas fieri fecit: anniversaria sacra multis censibus & decimis instituit: B. *Virginis* Monasterium, quoad disciplinam, reformavit, & quoad ruinosa ædificia pulcrè instauravit: bibliothecam valde auxit, & omnibus bene fecit. Comparaverat B. *Rabanus* primò bibliothecam Monasterii, & quidem tam feliciter, ut numerus librorum vix potuerit numerari: maximus certè in *Germania* thesaurus. Scribi aut describi iussit hic varia volumina pro auctario bibliothecæ. Quod si omnes observassent *Archimandritæ* ante & post eum, vix in toto orbe quid præclarior visum esset. Moritur asthmate & tabe AD. MCLXXVI. in die S. *Bonifacii*, Prælaturæ I., licet alii putent, eum resignasse.

Rutger. II.

XL. CONRADUS II.

XL. Conrad. II.

Diaconus & Præpositus in Monasterio S. *Solz*, seu *Solthoven*, è familia *Malkosiana*, sequente anno electus unanimiter. Ab *Alexandro* Papa ad Concilium *Lateranense* Romam vocatur AD. MCLXXIX. ubi Presbyter ab Episcopo *Ostiensis*, & Abbas consecratur ab ipso Summo Pontifice Dominica *Judica*. In Italia etiam Regalia accepit ab Imperatore, cui magnam crucem de auro promiserat, sed, nolente Conventu, non potuit

(Nnn) 2

(y) Fabricius l. c. p. 43. & p. 126. minores Episcopatus habet, citans Broyer, L. I. A. F. c. 15. sed illic minora officia sacra habet, non Episcopatus.

potuit præstare. Magna discordia in Monasterio, quod tamen *fidelis & specialis* Ecclesiæ Romanæ *filia* semper vocabatur. Idèd etiam magna querelæ ad *Henricum* Regem. (2) Moritur AD. MCXCII. Prælaturæ XV.

XLII. Hen-
ric. III.

XLII. HENRICUS III.

Dicunt, è familia de *Gronberg* fuisse, Præpositum antea in monte S. Jo-
hannis, & Professum *Cambergensis* Monasterii in Francia nostra, Aulicorum fa-
vore, invitis autè Fratribus, immissus est, volente ita *Henrico* Rege AD. MCXCII.
Nec bene, nec feliciter præfuit, Monachis & civibus invisus & mole-
stus: bona enim Ecclesiæ abalienavit, oppignoravit & vendidit, cum bel-
la gereret cum vicinis suis, *Hermann* Landgravio, & *Godfrido* Comite de
Zigenhayn. Et quantos sumtus & debita fecit in itinere suo sacro ad
S. *Jacobum*. Interim suis necessaria decurtabat, ut cum penuria parceret,
& corraderet, quod alibi prodigalitas consumeret. Igitur Fratres
malum Administratorem rerum suarum deposuerunt. Ille ultionis cupi-
dus diem destinavit, quò crediderat, se magna patratum contra suos.
Sed illà ipsà die moritur AD. MCCXVI. Prælaturæ XXIV. AD. MCCXIX.
Philippus, Dux *Sueviæ*, *Ottocarus*, *Bohemiarum* Rex, & *Hermannus*, Land-
gravius *Doringiæ*, interlocutionem habebant *Fulda* & consultationes
de impetrando Imperio adversus *Ottonem* Saxonem. AD. MCC. ma-
gnum incendium fuit in *Fulda*, quod maximam partem oppidi per-
didit cum summo damno. Etenim XXII. homines à solo fumo suf-
focati sunt. AD. MCCXV. denuò ignis totum ferè oppidum con-
sumsit.

XLII. Hart-
mannus I.

XLII. HARTMANNUS I.

Professus *Fuldensis* & Præpositus *S. Petri* eodem anno, quo ele-
ctus erat, moritur ante confirmationem, aliàs Fratres de eodem bonam
spem conceperant. Sed spes & res quàm longè differunt.

XLIII. Cu-
no.

XLIII. CUNO.

Speciali jussu *Friderici* II. ex Monasterio *Eleevacensi* venit, Præpo-
situs antea ibidem. Non ineptus erat, aut insipiens, vel negligens,
attamen Fratres non existimabant eum, sed omnem obedientiam detre-
ctabant, quòd non accepisset confirmationem suam. Itaque cum Im-
peratore

(2) cetera pete ex *Brovver*. L. IV. p. 301. seq.

peratore abijt in Apuliam, sed in media via moritur AD. MCCXXI. Prælatu-
ræ V.

XLIV. CONRADUS III.

XLIV. Con-
radus III.

E familia, quâ *Conradus II.*, bellum habuit cum Episcopo in *Würceburg* propter villas & prædia, seu *Tamersvelt*, ubi pascua bona & magna uber-
tas erat. Ideò *Hamelburgum* fossis & muris circumdedit. Quod cum
Würceburgensis impedire conaretur, copiarum ejus cæsa & pulsa sunt.
Ipsam Episcopi Metropolim obsidere nitebatur *Conradus*. Sed *Henricus*,
Comes de *Henneberg*, suavis verbis & multis precibus eum à propo-
sito suo revocavit. (a) Anno sequente denuò insurgit Episcopus contra
Archimandritam, sed iterum pulsus & cæsus est. (b) Pace tandem
factâ, & hoc Episcopo injunctum fuit, ut Abbati jus *Archi-Diaconatus* Ful-
denfis, & jus *Synodum* convocandi esset. Tandem ab *Innocentio IV.*
Papa dimissionem petiit, & quoque impetravit AD. MCCXVI. Præ-
laturæ xxv. hoc tamen cum onere, ut *Sigfridum* Maguntinum pro
Successore & Administratore assumerent Fratres ad dies vitæ *Con-
radi*. Quod nimis durum videbatur Fratribus. Papa autem sacro ful-
mine affirmativam eorum expressit, magno cum Monasterii damno.
Ex templo crucem argenteam, (c) margaritis & gemmis ornatam, cu-
jus valor ad centum octoginta marcarum auri erat, sumit, & nunquam
reddidit. Post triennium hic turbator moritur. AD. MCCXXXVII.
Judæi ex mola prope *Fuldam*, die *Zygelmoßlen* vocata, aliquot pueros abs-
tulere & necavere. Multi autem eorum ideò iterum cæsi sunt. AD.
MCCXXXVIII. *Franciscani* primùm venerunt *Fuldam*, sed in initio for-
tunæ & res eorum tennes erant. Creverunt autem postea, uti quercus ex
virgula.

XLV. HENRICUS IV.

XLV. Hen-
ricus IV.

E familia *Ertellensi*, & ex *Buthonia*, professor Fuldenfis, antea De-
canus. Prædones passim profligavit, & castra eorum destruxit, & *Hamel-
burgum* fortius fecit, uti *Brückenauiam*, *Fachiam*, *Neovillam*, *Stolze-
berg* & *Machezellam*: quæ loca muris, fossis & vallis circumdedit. AD.
MCCIII. *Bartoldum*, Comitem de *Zigenhayn*, turbatorem, invasorem,
raptorem, & incendiarium villarum agrorumque suorum justâ pœnâ
afflixit, & ipsam valde humiliavit. Postea etiam Ministeriales suos vasta-
tores & prædones validis armis aggressus, eos ad debita obsequia coëgit.

(N n n) 3

AD.

(a) chron. Henneb. Spangenb. L. II. c. 34. p. 124. (b) Brovver. L. IV. p. 305. (c) au-
ream.

AD. MCCLIV. Rex *Wilhelmus* Fuldæ erat, ubi lites Monachorum *Herfveltenſium*, quas contra Prælatum suum habebant, audivit; at *Henrico* eandem Ecclesiam commisit, mox tamen *Wernerus* receptus est à Monachis suis contra datam fidem. Fecere tamen mox rursus *Henricum* Tutorem suum. Moritur AD. MCCLXI. Prælaturæ XIII. arce & oppido *Herbrachtshuſio* nondum completo.

XLVI. *Berthold. II.*

XLVI. BERTHOLDUS II.

E familia *Leupoldiana*, Præpositus *S. Petri*, Professus *Fuldensis*, optimus Pater. Erat enim prudens, justus, pius & pacificus. Castra prædonum cepit, & destruxit *Frankenſtein*, inferius *Schlytzium*, *Wartburg* in Francia, nigram petram, ferreum rivum, *Bockenpurgum* & *Planckennwald*, & ita bellum diutinum à Comite de *Zigenhayn* & *Rynec* suscitatum feliciter extinxit, & Ecclesiæ suæ pacem reddidit. Arcem *Haselſtein* cum adjacentibus pagis & castris acquisivit: opidum *Geys* instauravit, *Lutterbach* & *Bydenbach* exstruxit, aliaque loca cepit & munivit. Varias advocaciones sibi compatavit in *Ulfhufen*, *Steinbach*, *Henoldes*, *Flinbach*, cum omnibus pertinentiis suis. *Margretam*, degeneris *Alberti* Landgravii conjugem devotam & castam, sed, propter meretricium alienæ amorem, repudiatam & pulsam, *Friderici* II. Filiam, honorificè suscepit, & pro statu suæ dignitatis tractavit, & incolumem in *Frankennvort* deduxit. *Bisshopeshemium* cepit, & raptores inde longius profligavit. Tandem Venerabilis Pater, & omni recommendatione dignus, AD. MCCLXXI. XV. Kal. April. in capella *S. Jacobi* à Ministerialibus suis de *Erversberg*, *Steinayv*, *Brandayv*, *Rastorp*, *Luppeln*, *Bardoch*, de *Schenckennwald*, truculenter inter sacram Missam occisus est, anno Prælaturæ X. omnes tamen occisores malâ morte iterum perierunt.

XLVII. *Berthold. III.*

XLVII. BERTHOLDUS III.

E familia *Mackenzell* in *Buchonia*, Professus *Fuldensis*, Præpositus *S. Andrea*, pius & justus. Severè enim ultus est lamentabilem mortem Antecessoris sui. Scelera sceleribus cumulabant quotidie Prædones Ministeriales. Cum igitur ornamenta & thesaurum Ecclesiæ in *Haselſtein* auferre vellent, ipse verò *Bertholdus* citius resciret, copias suas eduxit, Ecclesiam obsedit, & ipso natali Dominico auctores hujus mali de *Erversberg* statim cepit, quorum unus necatus, ceteri probè custoditi, insuper triginta flammâ vel ense peribant in ipso templo. Ita, ubi peccave-

caverant antea, ibi etiam cæsi sunt iusto Dei iudicio. Cum verò ex simplicitate, & ob molem negotiorum curarumque, ultra annum in petitione confirmationis suæ negligens fuisset, postea à Papa accipere non potuit. Invisus idè Fratribus, libertatem ei dabant, aut resignare, aut ipsis ex voto & usu opitulari. At cum neutrum posset, scribunt Romam. Sic ille cogebatur Tutorem suscipere *Wernerum Maguntinum* AD. MCCLXXII. At quid inde? nulla salus. Et ipse *Wernerus* per biennium tantum præfuit.

XLVIII. BERTHOLDUS IV.

XLVIII.

Berthold.

IV.

E familia de *Bymbach* in Buchonia, Decanus antea Ecclesiæ Fuldenfis & Præpositus *S. Petri*, confirmatur à *Gregorio X.* in Synodo *Lugdunensi* AD. MCCLXXIV. Acerrimè persecutus est latrones, eorumque specus & receptacula disjecit, Hannam scilicet castrum, quod per aliquot dies obledit, *Muckenzell*, *Altenburg*, *Mansbach*, inferius *Bymbach* &c. Pro exstruktionem & innovationem basilicæ multa acquisivit, vicinis & exteris gratus, cum primis *Bertholdo*, *Würceburgensi* Episcopo. AD. MCCLXXXI. Prælaturæ VIII. Ecclesiæ suam *Rudolpho* Regi tradidit, Præposituram *S. Petri* tetinuit. Rex autem Ecclesiæ Fuldensis commisit *Eberhardo*, Comiti de *Carzenbogen*, qui substitutum sibi fecit *Bertholdum* de *Lybspurg*. Inde autem ruina Monasterii & cuncta mala.

XLIX. MARCWARTUS II.

XLIX.

*Marc-**wartus.*

Dominus erat de *Byckenbach*, Decanus & Professor Fuldenfis, filii instar amatus & educatus à *Bertholdo*, succedit AD. MCCLXXXVI. Sequentem consecratur à *Papenbergensi* Episcopo. Eodem anno templum *S. Bonifacii* una cum Monasterio totum conflagravit cum maximo damno. *Marcwartus* verò strenuè reparavit utrumque magnis sumptibus: acquirit sibi opidum *Nithartshusen* & castrum *Vyschberg*. In medio boni regiminis cursu veneno perit. Diabolica vetula dedit ei novas chirothecas veneno illitas, quas cum imprudenter indueret, moritur AD. MCCLXXXVII. Prælaturæ III. quò antea propter habitum monachalem, quem non adèò coluit, turpiter in confusionem datus est. (d)

L. HENRICUS V.

L. Henric. V.

Comes de *Wilnavv* apud quatuor Imperatores in magna auctoritate, apud *Rodolphum*, *Adolphum*, *Albertum* & *Henricum* de *Lützelburg*, in quorum legationibus & curiis multum fuit, etiam in bello *Rodolphi* Imperatoris, quod in *Sequanos* susceperat, cum XL. equitibus præstò erat per quatuor annos. Postea sequitur *Adolphum* Imperatorem de *Nassavv*, propinquum suum, de quo spem formaverat sibi, hoc posse esse usui
Mona-

(d) Brever. L. II. c. 16. p. 171.

Monasterio. Imò huic Ecclesiam suam ad sex annos tradidit. *Adolphus* contra castrum *Franckenstein* à se captum Monasterio subdidit. Antea quidem *Bertholdus II.* id expugnauerat. (e) Acquirat etiam *Wyldeck* cum pertinentiis. *Salzingen, Gerstingen, Waldenburg & Fürstedeck.* Prædonum castra destruxit, eosque dissipavit. AD. MCCCVI. *Hermann*, Landgravius Hassiæ, conditionaliter vendidit opidum *Fach* pro MCC aureis, sic tamen, ut post sex annos rursus emere velit & possit. Sed in hunc usque diem non factum est. Alvi fluxu moritur *Hamelburgi* AD. MCCCXIII. XII. Kal. Mart. Prælatuæ XXV.

LI. Eber-
harts.

LI. EBERHARTUS.

E' familia *Rodenstein*, Professus Fuldenfis, Abbas optabilis, qui Ecclesiam multis debitis gravatam liberavit. Moritur AD. MCCCXIV. Prælatuæ I.

LII. Henric.
VI.

LII. HENRICUS VI.

E' familia de *alto monte*, Professus Fuldenfis, postea Præpositus Monasterii *Holtzkirchen*, (quod vel *S. Bonifacius*, seu discipulus ejus *B. Sturmio* condidit, non procul opido *Wertheim*,) deinde Decanus Fuldenfis, electus AD. MCCCXIV. Insulam accepit à *Johanne XXI.* AD. MCCCXVI. Bellum ei cum Episcopo in *Würceburg* ob castrum *Wyldeck*, & AD. MCCCXIV. cum *Henrico*, Landgravius Hassiæ, ob *Alsvelt*, quod opidum Abbas obsidebat, *Henricus* verò, Comes de *Henneberg*, *Hermann* III. Filius, retrahere eum volebat, sed captus ab illo. Pax verò facta per *Matthiam* Maguntinum. AD. MCCCXXX. magna civium Fuldensium seditio, quem ignem semper insufflavit *Johannes* de *Zigenhayn*, Advocatus Ecclesiæ; Abbas tamen victor mansit. (f) Eòdem annò cum Comite dicto de *Henneberg* transegit propter bonum castrense in *Saleck*. (g) Etiam cum *Henrico* Landgravius contra Comites de *Zigenhayn* & *Ysenburg* aliquid tentavit; (h) arcem novam construxit in *Fulde* & *Geys*, fodi jussit fontem in monte *B. V.*, multa altaria & capellas fundavit. *Salmönsfer* jus civitatis acquisivit, idque muris & portis munivit. Varia & pretiosa ornamenta de auro & argento dedit: Corporis Christi festum introduxit, *Brackenhau*, *Stoltzberg*, *Soden*, & alia loca Ecclesiæ incorporavit. Monasterium *B. V.* mirificè auxit & ornavit ædificiis, decimis & aliis rebus, & multa alia præclara fecit. AD. MCCCXLIX. Judæi in malitia sua unanimes clanculùm volebant omnes simul cives in *Fulde* occidere. Sed scelus hoc proditum est, & faba in Apellas cusa, ut eorum sexcenti miserè necati cum

(e) Chron. Henneberg. L. II. c. 29. p. 114. (f) Vid. Brovver. L. IV. p. 321. seq. Fabric. l. c. p. 153. (g) Vid. chron. Henneberg. L. IV. c. 3. p. 143. (h) Fabric. l. c.

cum familiis suis. Moritur AD. MCCCLIII. VII. Id. Septembr. Prælatura XL. Jacet in oratorio, quod exstruxerat.

LIII. HENRICUS VII.

LIII. Henric. VII.

E' familia *Craluk*, electus AD. MCCCLIII. in discordia concorditer. Anno sequente bellum habuit cum *Henrico* de *Henneberg*, propter castrum *Werberg*. Vicit tamen & devicit Comitem castrumque. AD. MCCCLIX. *Otto*, Landgravius de *Hassia*, *Hünevelt* clam ceperat, Abbas verò cum adiutoribus suis mox recuperavit. (i) Post triennium pax facta. Sic *Rostorf* Ecclesiæ *Fuldensi* redditur. Occupavit etiam *Borch* in *Hassia*. Anno præcedente *Carolus* IV. Imp. confirmabat ei jus & titulum *Archi-Cancellarii* Imperatricis. Non dedit *Carolus*, sed confirmavit. Diu enim ante Eum habuerant. Dedit Ecclesiæ suæ mitram perlis & gemmis præfulgentem, & baculum purè argenteum multi valoris AD. MCCCLXIV. pestilentia occidit multos etiam in *Fulde*. Moritur AD. MCCCLXXII. XV. Kal. Jun. Prælatura XIX. Jacet in monte B. Virginis.

LIV. CONRADUS IV.

LIV. Conrad. IV.

E' familia Comitum de *Hanóa*, Professus *Fuldensis*, bellum magis, quàm pacem, amabat, avarus & rixosus homo. Cum *Stelligerorum* Societas, (k) sub *Ottone* de *Brunswick* cœpta, in *Buchonia* multum grassaretur, & cives & rustici se associarent, multa passus est *Conradus*, qui verò securitatis ergò se contulit in *Spangenberg*. Sed malitiosi *Stelligeri* eum insequabantur, & in janua camerae suæ stantem violenter necarunt AD. MCCCLXXXII. Prælatura X.

LV. FRIDRICUS.

LV. Fridericus.

E' familia *Romrod*, natione *Buchonius*, Professus *Fuldensis*: Ministeriales de *Buchenau* cum adiutorio Landgravii de *Hassia Fuldæ* mirè affligunt & vexant usque ad interitum. Debita Ecclesiæ debitis aliis cumulavit. *Hamelburgum* ab Episcopo in *Würzburg* obsessum, & *Popenhusen* victum est. Moritur AD. MCCCXCV. Prælatura XII.

LVI. JOHANNES I.

LVI. Johannes I.

E' familia de *Merlaue*, natione *Buchonius*. Multa debita à multis temporibus coacervaverat Ecclesia, & insuper ab omni latere vexabatur &

(O o o)

(i) Dicet tibi eos *Browv. L. IV. p. 323.* quos tamen *Fabric. l. c. p. 155.* socios Landgravii facit. (k) Vid. *hist. de Landgrav. Thuring. c. 119.*

& diripiebatur, ut planè nesciret *Johannes*, quò se verteret. Is tamen ponens in DEI auxilio spem & fortitudinem suam, suos fortiter defendit. AD. MCCCCIII. *Balthasar*, Landgravius Doringiæ, acquirit sibi castrum *Gerstingen*. AD. MCCCCXIV. erat in Concilio *Constantiensi* magna cum auctoritate & usua. Patres congregati audientes de insigni bibliotheca *Fuldensi*, rara aliquot volumina MSta acceperunt ex ea, secumque asportarunt cum detrimento Monasterii. AD. MCCCXCVIII. *Bonifacius* Papa IX. licentiam dederat feminis in templum *Fuldense* majus ingredi, quod ante hoc tempus inauditum erat. Sed mox exustum est templum à fulmine. Nemo tamen hanc temeritatem Papæ corrigere voluit. Fieri etiam fecit *Johannes* campanam majorem, *Osanna* dictam. AD. MCCCC. *Brückenau* ex presentissimo hostium periculo mirabiliter liberatur. AD. MCCCCXX. Capitulum fuit *Fulda*, à Sacro Ordine nostro indictum. Reformavit utiliter, multa paravit ornamenta & vasa ecclesiastica, reparavit ædificia ruinosa, & in cunctis bene prospexit Ecclesiæ suæ. Senex nunc & debilis cum consensu Fratrum Coadjutorem sumit *Hermannum* de *Buchenavia*. At pediculos posuit in togam suam. Mox enim optimum Senem ex nova arce Sede pellebat sua in villam *Ottershusen*, ipse interim in omnibus dominatus est securè & superbè. Ad partes suas traxerat *Hermannus* *Maguntinum Conradum*, & propinquos suos, aliosque, *Johannes* verò Landgravium Doringiæ, & fortuna mutavit vela sua. Pax tandem facta per Legatum Apostolicum. Solus ergo *Johannes* operâ *Ludowici*, Landgravii Doringiæ, restitutus, præfuit postea annos aliquot inter utramque fortunam laudabilis Patet. Moritur AD. MCCCCXL. Prælatuæ XLV.

LVII.

Hermann.

II.

E familia de *Buchenovia*, Præpositus *S. Johannis*, & olim Coadjutor electus, primo statim Prælatuæ anno Marcham *Wedderariam* Comitibus de *Nassau* primò oppignoravit, deinde summo cum Ecclesiæ damno vendidit. Voluit id quidem postea aliquantulum restituere, & fratribus à memoria evellere, dum disciplinam monasticam apud *S. Johannem* introduceret, istudque monasterium ædificiis, possessionibus aliquot & piscinis ornaret & dotaret. Sed non erat æquivalentia. Moritur AD. MCCCCXLIX. Prælatuæ suæ infelicitis IX. Jacet in eodem Monasterio *S. Johannis*.

LVIII.

Reinhart.

LVIII. REINHARTUS.

E familia Comitum de *Wilnau*, omnium votis eligitur AD. MCCCCXIX.

MCCCCXLIX. Professus Fuldensis. Primo electionis annò *Eversbergam* occupavit. Sequentē anno castrum *Urtzel*. Multas insidias, pericula & molestias fecerant ei adversarii, consilio tamen & auxilio divino omnia effugit, vicit & superavit. AD. MCCCCCLIII. hospitale ad *S. Leonard.* cœptum est. Ultimus Comes de *Zigenhayn & Nidda* moritur. Jacet *Hayn* in monasterio Ordinis Cisterciensis. Sic uterque Comitatus ad Landgraviū de *Hassia* venit. AD. MCCCCCLXVI. templum parochiale in *Fulde* cœptum est. Monasterium *S. Petri* in monte ad regulam S. P. N. B. reformatur. Sequentē anno opidum *Geys* occupat Landgravius de *Hassia*, sed cives nolebant fidelitatem juramento promittere. In senio suo AD. MCCCCCLXXII. Prælaturæ XXIII., cum consensu Capituli, Coadjutorem sibi fecit *Johannem*, Principem de *Henneberg*, quem diu tentaverat & probaverat in secunda & adversa fortuna. Supervixit adhuc quatuor annos. Moritur cum gloria AD. MCCCCCLXXVI. Prælaturæ XXVII.

LIX. JOHANNES II.

LIX.

Johann. II.

Ex antiqua familia Comitum de *Henneberg*, quos postea *Henricus* Imperator AD. MCCCX. die *S. Jacobi* Apostoli Principes fecit. Erat *Wilhelmi* hujus nominis IV. filius secundo genitus, AD. MCCCCXXXIX. in festo Visitationis *B. Mariæ*. In pietate, studiis & ludis equestribus bene educatus & exercitatus, maturiori ætate varias invisit regiones. Factus postea variarum Ecclesiarum Canonicus, *Maguntina*, *Coloniensis*, *Trevirensis*, *Argentinenfis*, *Papenbergensis*, in auctoritate magna ubique. Cùm ei vita monastica, specialiter Ord. S. P. N. B., placeret, magnam habuit amicitiam ubique cum Prælati, in specie *Reinharto* Fuldensi. Hic AD. MCCCCCLXVII. à Ministerialibus suis, & postea à Landgravio de *Hassia* bello laceffitus, *Johannem* de *Henneberg*, animosum juvenem, copiis suis præfecit, qui etiam Ecclesiæ Fuldensi opidum *Geys*. reddidit, hostesque validè cepit & profligavit. Sic familiarius cum *Reinharto* conversabatur, qui medullitus eum amabat. Factus nunc *Reinhartus* præ senectute debilis & torpidus, cum consensu omnium *Johannem*, Capitaneum antea suum, nunc Coadjutorem suum denominavit AD. MCCCCCLXXII. *Johannes* postea habitum sumxit monasticum, vitamque militarem planè immutavit honestioribus moribus & magno pietatis zelo. Multi abusus infecerant Clericos: ille igitur totam Diocēsin reformare volebat, sed crabrones irrita-

(Ooo) 2

vit. (I)

vit. (1) Si quis unquam ex Archimandritis pius, zelosus, castus, liberalis, pudicus & diligens fuit, *Johannes* certè fuit, in omni virtutum genere splendens. Ecclesiæ suæ fideliter præest, subditos paternè amat, & prudenter singula facit. Omnia oppignorata & abalienata, quantum in illo est, Ecclesiæ recuperat, cum primis *Hamelburg* cum decima vini ibidem. Summa: Abbas & Princeps est, Pater & Dominus, quem ego nunquam condignè laudabo.

(1) vid. Spangenberg. chron. Henneb. L.V.c.32. p.224.

TABULA

ABBATUM, INDICANS NOMINA, ANNOS ELECTIONIS, OBITUS VEL ABITUS, ET SESSIONIS CUIUSCUNQUE.

NOMINA	ANNELECT.	ABITVS VELOBITVS	SESSIONIS.
I. B. Sturmio	744	779	35.
II. Baugolphus	779	802 resignat	22.
III. Radgarius	802	817 depositus	15.
IV. Egil.	818	822	5.
V. Rabanus	822	842 resign.	20.
VI. Hatto I.	850	856	6.
VII. Thiodo	856	869 depof.	13.
VIII. Sighartus	869	874 resign.	5.
IX. Hugo	874	913	39.
X. Helmesfridus	913	916	3.
XI. Haicho	916	923	7.
XII. Hilpertus	924	927 resign.	3.
XIII. Hademarus	927	956	29.
XIV. Hatto II.	956	968 resign.	12.
XV. Wernerus	969	983	14.
XVI. Erckenbaldus	983	1011 resign.	28.
XVII. Brantho	1011	1018 depof.	7.
XVIII. Popo	1019	- - -	- - -

XIX. Ri.

NOMINA	ANN. ELECT.	ABITVS VEL OBITVS,	SESSIONIS.
XIX. Richartus	- - -	1039	-
XX. Sigvartus	1039	1043	4.
XXI. Rohingus	1043	1047	4.
XXII. Ecbertus	1048	1058	10.
XXIII. Sigfridus	1058	1059 resign.	1.
XXIV. Widera- dus	1060	1075	15.
XXV. Ruthartus	1075	1096	21.
XXVI. Godfridus	1096	1109 deposit.	13.
XXVII. Wolf- helmus	1109	1114 depof.	5.
XXVIII. Erlolfus	1114	1122 resign.	8.
XXIX. Udalricus	1122	1127 depof.	5.
XXX. Henricus I.	1127	1133 resign.	7.
XXXI. Bertoldus I.	1133	1135	2.
XXXII. Conrad. I.	1135	1140	5.
XXXIII. Alhol- fus	1140	1148 depof.	8.
XXXIV. Rutge- rus I.	1148	1148 resign.	1.
XXXV. Henricus II.	1149	1150 resign.	1.
XXXVI. March- vartus I.	1150	1165 resign.	15.
XXXVII. Her- mannus I.	1165	1168	3.
XXXVIII. Bur- chartus	1168	1176	8.
XXXIX. Rutge- rus II.	1176	1176	1.
XL. Conrad ^o II.	1177	1192	15.
XLI. Henricus III.	1192	1216 depof.	24.
XLII. Hartman- nus I.	1216	1216	1.
XLIII. Cuno	1217	1221	5.

(000)3

XLIV. Con-

NOMINA	ANN. ELECT.	ABITVS VEL OBITVS,	SESSIONIS.
XLIV. Conradus III.	1221	1246 resign.	25.
XLV. Henricus IV.	1249	1261	12.
XLVI. Bertoldus II.	1261	1271 occisus	10.
XLVII. Bertoldus III.	1271	1272 resign.	1.
XLVIII. Bertold. IV.	1274	1282 resign.	8.
XLIX. Marchwartus II.	1286	1288	2.
L. Henricus V.	1288	1313 resign.	25.
LI. Eberhartus	1314	1314	1.
LII. Henricus VI.	1314	1353	40.
LIII. Henricus VII.	1353	1372	19.
LIV. Conradus IV.	1372	1382	10.
LV. Fridericus	1383	1395	12.
LVI. Johannes I.	1395	1440	45.
LVII. Hermannus II.	1440	1449	9.
LVIII. Reinhartus	1449	1476	27.
LIX. Johannes II.	1477	- - -	- - -

CHRI.

CHRISTIANI FRANCISCI
PAULLINI

De

ADVOCATIS
MONASTICIS

Exercitatio

Repexa, aucta, emendata,
variisq; literis illustrata.

(Bbbb) 3

B. C. D.

B. C. D.

§. I.

Monachus
quis?

Advocati
Eccles.

CUm Monachi extra mundanarum rerum curam ad solam laudem DEI bonorumq; operum actionem constituti sint, (a) ideoque puram & humanis cogitationibus celsiorem vitam agere debeant, non vagari per populos, sed eloquia divina addiscere, eademq; meditari & docere, (b) & tamen ex liberalitate Principum, aliorumque fidelium villas, civitates, imò ampla territoria, cum omnibus juribus & privilegiis, obtinuerint, nefas utique & religio erat, ἐνὸς δὲ ἐστὶ χρεῖα, (c) immemores hujusmodi secularibus turbis, rixis, rebusque œconomicis se implicare. Oportet enim Episcopos curis secularibus expeditos curam suorum agere populorum, nec ecclesiis suis obesse diutius. Ipsi enim, juxta Paulum Apostolum, pervigilant, tanquam rationem pro animabus eorum reddituri. (d) Hinc Imperatores Regesque Romani, ab ævo Carolino usque ad Ottonis IV. tempora, seu *Supremi Advocati & Patroni Ecclesiarum*, als *Ober-Boigte und Schirm-Herrn der Christlichen Kirchen* (e) (qui etiam Advocatias monasticas inter regalia & reservata sua olim retulerunt, ut ex *Dodechino*, (f) *Urspergeni*, (g) *Kranzio*, (h) aliisque satis liquet,) piâ intentione iis dederunt *Advocatos*, seu *Vice-Dominos*, *Innocentii IV.* verbo, *defensores*, edle *Boigte und Schirm-Herrn* non *pradatores*, (i) laicos tamen & potentes Viros, Principes, Comites, aut Milites, aliquando Vasallos monasteriorum, (k) qui non pro terreno commodo, sed pro DEI amore, ac peccatorum venia, nec non aterna beatitudinis mercede advocatiam ipsam bene habere cupiant & tractare, dicente *Honorio II.*, (l) ut quod non prævaleret sacerdos efficere per doctrina sermonem, potestas hoc impleveret per disciplina terrorem. (m) *Volumus*, ait *Carolus M.*, (n) pro ecclesiastico honore & illorum reverentia *Advocatos* habere. Næ ex canone XCIX. *Africanæ Synodi*, post *Consulatum Stiliconis*, inducta est *Advocatorum* defensio pro causis Ecclesiæ, (o) si Autoribus credas.

§. II. Sic

(a) Tot. tit. X. ne Clerici vel monach. sec. negot. se immisc. (b) Henr. Petrus lib. de Monast. p. 53. (c) Luc. X. 42. (d) Dodech. append. ad Mar. Scot. ad ann. 1110. (e) R. I. Colon. anno 1512. & R. I. Ratisbon. anno 1541. (f) ad ann. 1110. (g) ad ann. 1111. (h) L. V. Saxon. c. 32. (i) Otto I. in dipl. anno 948. Abbatiz Gemblacensi dat. (k) Lehman. chron. Spirens. L. II. c. 36. (l) in confirmatione fundationis Monast. Denkhendertensis dat. anno 1124. (m) Isid. de Prælat. p. 14. edit. Genev. 1601. (n) Constit. c. 3. (o) Renat. Choppin, de Sacra Politia L. I. tit. 7. num. 18. f. 144. Lindenbrog. verb. Advocatus.

§. II. Sic Otto I. Imp. AC. DCCCCXLVIII. *Lambertum*, Comitem Lovaniensem, Abbatem *Gemblacensis* in Brabantia constituit *Advocatum*. (p) *Gembla- cens.* Scilicet Otto locum illum, cum omnibus ad ipsum pertinentibus, ab omni secularium, tam majorum quam minorum, dominio perpetuo immunem fecit, soli que Regiæ defensionis subiectum. Verum (subdit) quia Fratribus ejusdem loci (si quando incumberet aliqua necessitas) grave nimis esset, propter longinquitatem terrarum, præsentiam Regis semper adire; cum electione ipsius Domini *Wiberti*, & Abbatis, & Fratrum, dedimus *Advocatiam* ipsius Abbatiæ de *Gemblones* *Lamberto*, Comiti Lovanensi, Viro forti & bellicoso, qui, *vice nostrâ*, contra omnium inquietationem *adjutor* sit ac *defensor*. Et *Fridericus* III. Imp. Episcopo Herbipolensi *advocatiam* cœnobii Benedictini *Comburgensis*, seu *Camburgensis*, in hujus Diocœsi siti: *Carolus* V. protectionem *Comburg.* monasteriorum Comitatus *Wertheimensis* Comitibus ejusdem in feudum commisit: (q) *Ludovicus* Pius in ipsa fundatione *novâ Corbeia* anno *Corbei- ens.* DCCCCXXII. potentes Rugravios *Dasselenses*, illustris Monasterii Vassallos, jure hereditario constituit tectique *Nobiles Advocatos*. Mansit etiam splendidum hoc officium (edle *Voigt-Ämt*) penes Comites *Dasselenses*, ab AC. DCCCCXXII. usque ad MCCCXXIX. i. e. integris annis DVII. Quæis demum extinctis, præter solum, uti crediderant, *Bernhardum* III., *Henricus* II. Comes *Woldenbergensis*, Antistes *Hildesienfis* XXXIV., consentiente *Bernhardo* *Dasselensi*, ex instinctu conjugis suæ, præfati Episcopi sororis, quæ cum marito in sterili connubio vixerat, ad se pertraxit oppidum *Dassel*, castrumque; *Hunnerück* / cum omnibus pertinentiis, ab *Henrico Lützelburgico* Imp., non abs Abbate *Corbeienfi*, in feudum sibi data. Quod cum in præjudicium *Corbeia* damnumque peregrinantis *Simonis*, *Bernhardi* fratris, (quem mendax rumor defunctum tulerat,) vergeret, utique *Simon*, ad suos tandem reversus, unâ cum Cœnobiarcha *Corbeienfi* *Diterico* I., ex gente *Dallvichia* lato, fortiter restitit, Præsulemque *Henricum* à quieta possessione depulit. Hinc sædæ simultates litesque *Corbeiam* inter ac *Hildesiam* ob hoc feudum. *Chron. Hildesienf. MS.* ait: Antecessorem *Henrici Sigfriedum* II., Dynastam *Qverfurtensem*, bona hæc *Dasselensia* emisit, ipsumque *Henricum* tantum confirmationem emtionis à *Lützelburgico* petiisse & obtinuisse. Idem chronicon asserit: *Adalogum*, Episcopum *Hildesiensem* XXV., Comitatum *Dasselensem* à *Salome*, *Otonis* Vidua, cum consensu *Friderici* I. Imp. emisit, eodemque jure Comitatum *Homburgicum* acquisivisse. (r) Sed vide sis *Joannem Letznerum* (s) rem aliter narrantem.

§. III. *Simone* tandem *Dasselensi*, ultimo Gentis suæ, rebus caducis exempto,

(p) Vid. dipl. in Cod. donationum piarum Auberii Mûrzi c. 23. (q) Mager. de Advocat. armat. c. 9. num. 775. seq. Erasmi. Chokier de Advocat. feudal. (r) vid. etiam Bucolin. Germ. sacr. P. I. pag. 18. B. Chron. Hildes. Reutel. in hist. Adalog. & Henr. II. (s) L. I. chron. Dassel. c. 7. p. 7. B. & L. II. c. 2. p. 19. A.

exempto, successor & cognatus *Henrici Otto II.*, etiam Comes *Woldenbörgensis*, prænominatum oppidum *Dassel* cum Præfectura *Hunbriick* & silva *Sollingen*, aliisque pertinentiis, in possessionem quidem recepit; at *Henricus IV.* composita, *Spigelius*, Abbas XXXVIII. eò rem perduxit, ut *Hildesien*ses Episcopi Abbatem *Corbeien*sem, intuitu hujus Comitatus *Dasselen*sis, pro legitimo feudi Domino habere & reputare tenerentur, inque memoriam & recognitionem hujus rei, officium *Nobilium Advocatorum* iis commissum, vi cuius per Subdelegatos singulis annis in festo *S. Viti* Abbati *Corbeien*si ministrarunt, præferentes eidem argenteum pedum, dantesq; Monasterio duos cervos, in pignus feudi *Sollingen*sis, circa eandem solennitatem. (t) Mansit etiam hæc dignitas penes *Hildesien*ses CXCII. annis. Sed anno MDXXI. unà cum oppido *Dassel* & castro *Hunbriick* ad Serenissimos Duces *Brunsvicens*es linea *Wolfenbyttelen*sis devoluta est.

Schalckesberg /

§. IV. Ecclesiæ *Minden*sis Advocati olim erant *Nobiles de monte*, totum *Berge* etiam *Schalckesberg* dicto, quæ arx in Orientali *Vilurgis* ripa fuit haud procul ab urbe *Minda*. (u) *Schalck* idem erat ac *servus*. Inde *Mari-scalcus*, seu *Mareschalcus* & *Seneschalcus*. *Mare* est equus eine *Mähre* / *schalck* servus, & ita *Mareschalcus* ἵπποδυστας, equorum administer, qui equorum curam gerit. (w) *Seneschalcus* armenti custos est. Honestiorem postea significationem nacta hæc dictio. Denotat enim regię mensæ, seu familiæ Præpositum *Seneschalck*, seu *Sineschalck*, & composita est ex *Sin*, seu *Gesin* / aut *Gind* / vel *Gesind* / i. e. familia, & *Schalck*, servus, minister, ut sit *Magister domus*, *Administrator rerum familiæ necessariarum*. (x) *Claudius Lamoraldu* *Alfonsus de Ligne*, *Senescallus* *Hannoniæ* vulgò vocatur, & haud ita pridem altercatione, quæ inter eum & *Heinricum Horvardum*, Ducem *Norfolciæ*, genere Anglum, *Bruxellis* exarsit, quamque more seculi armis expedire gestiebat, materiam scribendi *Novellarum* compilatoribus præbuit. (y)

Senescallus /

Eberwin,
C. Bent-
heim, &
Steinfurt.

§. V. *Eberwinus*, Comes *Bentheimii* & *Steinfurti*, duxerat *Annam*, infauti *Conradi*, ultimi Comitis *Tecklenburgici*, & Dynastæ *Rheden*sis, filiam, ex qua suscepit *Arnoldum*, qui tres Comitatus *Bentheimensem*, *Steinfurtensem* & *Tecklenburgensem* simul complexus, matrimonio sibi junxit *Magdalenam*, *Humberti*, Comitis *Nuengarii* & *Limburgi* filiam, à qua novis ditionibus auctus est: neque enim solum dotis loco tres cum ea dynastias, *Bedburn*, (*Bethbar*) *Alpen* & *Helfenstein* accepit, sed etiam, mortuo anno MDLXXXIX. sine liberis affine *Adolfo*, *Lenepium* Baronatum, & Comitatum *Limburgicum*, ad *Laynam* in *Westfalia* situm, assentiente Domino directo, sibi asseruit; Præterea

(t) Idem L. I, c. 3. & 15. & L. II, c. 2. nec non in hist. Ludov. Pii edit. sec. c. 14. & 21.
(u) vid. not. m. ad chron. Hildes. Reutel. sub Gerhard. Episc. XXXIX. & chr. Mind. Watensted. sub Wittek. II. & Otton. III. Conf. Meibom. not. ad chron. Schaumburg. T. I. rer. German. p. 585. & T. II. p. 227. (vv) vid. lexic. Martin. (x) Id. l. c. (y) vid. Aut. Notit. Procer. S. R. I. L. V. c. I. §. 6. p. 744. edit. Tubing. 1684.

Præterea *advocatiam* hereditariam Colonienſis Diœceſis, quæ penes *Nucnarios* fuit, obtinuit. Atque ratione hujus *advocatiæ* nullam Colonia executionem criminalem fieri poſſe, niſi prius malefici per noctis unius ſpatium in poteſtate Comitſ *Bentheimenſis* fuerint, qui etiam ea propter Vicarium Colonia juri ſuo tuendo habeat, *Sprengerus* refert. (z)

§. VI. Imperatorum verò Germanorum temporibus mos invaluit, *reſervatio* ut Epifcopi, Principes, Comitesque, cum in terris ſibi ſubjectis Eccleſias & *Advocatiæ*, Monafteria conderent, jus *Advocatiæ* ſibi heredibusque ſuis in iisdem reſervarent. (a) Cerrè *Adelbertus*, S. Bremenſis Eccleſiæ Metropolitanæ Archi-Epiſcopus, Fratresque ejus *Dedo & Fridericus*, Palatini Præſides, in conſtructione cœnobii *Gozekenſis* Ord. Benedict., Monachis quidem liberam ele- *Gozekenſ.*ctionem Abbatis, ſecundum timorem Dei & regulam B. Benedicti, permittebant, ſic ramen, ut electus Archi-Epiſcopo Bremenſi præſentaretur, & per eum loco huic præponeretur. Quisquis etiam in eorum ſtirpe laicus ceteris ætate provectior fuerit, huic loco *Advocatus* conſtituatur. Deficiente verò tali in familia laudata, quemcunque Abbas cum conſilio Fratrum ad defenſionem & utilitatem loci expetierit, hunc Antifites Bremenſis *Advocatum* conſtituat. Qui *Advocatus* non, quæ ſua ſunt, quarat, nec populum ſuæ tuitioni commiſſum violentiis aut injuſte opprimat, ſed omnia cum conſilio Abbatis agat, atque diſponat, nec extra ejus voluntatem aliquid in populo præſumat. Datæ ſunt fundationis tabulæ III. Kal. Octobr. anno MLIII. Ind. III. Epiſcopatus Domini *Adelberti* anno VIII. Act. *Gozeka* in Chriſti nomine Amen. (b) *Wicpertus*, Marchio *Groizenſis*, licet inſigne cœnobium *Pegarienſe*, ejusdem con- *Pegari.*gregationis Benedictinæ, à ſe conditum Apoſtolice Sedis juri in perpetuum manciparet, *advocatiam* ramen ejus ipſe habiturus exceperit. (c) Fundatores Monafterii *Lauterbergenſis*, regulæ Auguſtinianæ, (non Benedict. ut *Bucelin.* *Lauterberg.* vult, (d)) hoc etiam ſpecialiter ſibi reſervarant, ut ſemper filiorum heredumque natu major *Advocatus* ejusdem ordinarius foret, nec *advocatiæ* ulli unquam jure feudi concederetur, nec *advocatus* aliquid ſervitii ſecularis, extra placitum Fratrum, in rebus Eccleſiæ quaſi ex jure ſibi uſurpare auderet, confirmanſe hoc *Honorio* Papa II. (e) Cum *Bertoldus* II. Comes *Hennebergicus*, cum conſenſu uxoris, filii, filiarumque ſuarum, circa AC. MX. illuſtre Monafterium *Gottesau*, ſitum in Francia, in pago, qui dicitur *Albogave*, juxta flu- *Gottesau.*vium *Albam*, in Comitatu *Vorcheimenſi*, Diœceſ. *Spirenſis*, conderet, ſerid voluit, ut *Advocatus* tantum è ſua familia eligeretur, quamdiu dignus & aptus quis ad hoc munus in ea reperiatur, à Cæſare poſtea confirmandus. (f) *Godebaldus*, etiam Comes *Hennebergicus*, hujus nominis III., cum uxore *Luckharde*,

(Cccc)

&

(z) L. III. Jurispr. publ. c. 31. §. 5. (a) *Lehman*, chron. cit. L. IV. c. 1. (b) vid. libell. de fundat. Monast. *Gozecenſis*, à *Mader*, edit. & chr. *Lauterberg*, annex. p. 210. ſeq. (c) chr. *Pegarienſis*, ad ann. 1106. (d) P. II. G. S. p. 53. B. (e) chr. *Lauterberg*, ad ann. 1127. (f) *Spaugenberg*, L. I, chron. *Henneberg*, c. 39.

& ex unanimi consensu heredum suorum, pro amore Christi, & propter sanctæ vitæ perennitatem, quendam proprietatis suæ locum (qui à nomine vicini fluminis *Vessera* nomen accepit) manu emisit, & divino servitio circa AC. MCXXXVIII. assignavit, eundemque Regularium Clericorum Monasterio initians, sub B. Mariæ patrocinio dedicari postulavit, dicente *Orrone*, Ecclesiæ Bambergensis Episcopo. *Advocatiam* verò hujus cœnobii *Vesserani* *Gottwaldus* Fundator sibi suisque heredibus reservabat annuente Præsule. Es hat aber *Graff Gottwald* die *Vogrey* des Klosters *Vessera* für sich behalten/ und mit des Bischoffs zu Bamberg Wissen/ Willen und Confirmation es also verordnet/ daß der Convent zu *Vessera* alzeit einen *Vogt* auß seinen Erben und Nachkommen erwählen solte. Und daß alsdenn derselbige/ den sie dazu ordnen würden/ und kein anderer ihr *Kastens Vogt* und *Advocat* seyn solte. (g) Quia *Folckenandus* de *Storvsen* fundator erat Monasterii *Adelbergensis*, Diœces. *Constantiensis*, idè voluit *Fridericus* I. Imp. in confirmatione foundationis & immunitatis istius cœnobii, (h) ut nullum habeat *Advocatum* præter illum, qui est vel erit Dominus de *Storvsen*. *Albertus* & *Ludovicus*, Fratres Comitesque *Hackebornenses*, conditores cœnobii *Hedeslebensis* Monialium reformationis *Cisterciensis* in Diœcesi *Halberstad*, istud quidem ab omni jure *Advocatiæ*, seu actione qualibet jugiter absoluebant, præterquam in occisione cujuslibet, super quo debet *judicium sanguinis* ventilari. In quo casu, ajunt, nullum alterius dominium peti volumus aut requiri, cum ad nos solos claustrum memorari & Dominarum ibidem Domino famulantium jure spectet defensio & tutela. Dat. in *Wipera* anno MCCLXV.

§. VII. Vel ipsi Abbates, Abbatissæ, & Episcopi, speciali Principum favore, *Advocatos* eligebant, & inutiles rursus removebant. Hinc *Burcardus* II. Præsul *Halberstadensis* XII., conditor cœnobii *Huysburgensis*, cœtus *Benedictini*, anno MLXXXIV. Kal. Nov. Ind. VIII., anno ordinationis suæ XXV. ita: Concedimus, ut etiam Abbas loci ipsius sibi *Advocatum* prudenter eligendo constituat, quem causa animæ suæ in necessitatibus suis indeficienter adesse considerat, confirmante hoc, verbis non mutatis, *Reinardo* Episcopo AC. MCXVIII. Kal. Nov. Indict. XI. Et si (est hujus additamentum) *Advocatus* aliter, quàm decet, agens, loco incommodus extiterit, permittimus industria Abbatis, ut Episcopi sui, & aliorum DEI amicorum auxilio, illo remoto, auctoritate Apostolicâ, idoneum sibi provideat. Qui subrogatus nullum ab Episcopo servitutis debitum pro *Advocacia* rependere cogatur: sed uterq, pro defensione loci æternam remunerationem & speret & consequatur. Eadem verba repetunt verbis *Reinhardianis* *Udalricus* anno MCLVIII. Indict. V. Pontificatus sui anno VII., *Degenone* Abbate *Huysburgensi* Monasterio præsidente, anno verò Sedis

(g) Id. L. M. c. 8. p. 87. (h) de anno 1181.

Sedis ejus tertio, & *Gardolfus* (al. *Bertholdus* & *Gerholdus*) anno MCXCVI. Pacem minasque suas addunt. *Alexander III.* (non *Leo*, ut *Bassaus* vult) & *Cælestinus III.* anno MCXCVII. Qui posterior anno Pontificatus sui VII. ita: Adhuc volumus, ut quicquid super Advocatorum institutione amotione ipsius Abbatis à bona memoria *Borchardo*, *Reinardo*, *Olrico*, & aliis *Halberstadenf.* Episcopis, rationabiliter est statutum, & eorum authenticis continetur, firmam futuris temporibus habeatur, & inviolabiliter observetur. In privilegio *Caroli Crassi*, longè antea Ecclesiæ *Padebornenfi* dato, nimirum anno *Padeborn.* DCCCLXXXVII. XI. Kal. Octobr. hæc leguntur verba: *Hominibus quoque famulatum ejusdem monasterii facientibus in Hursteromarcu*, qui *Saxonice Malimann* dicuntur, prædictum *mundeburdum* & tuitionem nostram constituimus, ut etiam coram nulla judiciaria potestate examinentur, nisi coram Episcopo, vel Advocato, quem ejusdem loci Episcopus elegerit. (i) In tabulis *Ottonis M.* Imp. datis Ecclesiæ *Mindensi* anno DCCCCLXI. Indict. IV. eadem reperies *Mind.* verba. (k) Insuper concedimus eidem *Abbatissæ*, (*Kaminadensi* in ripa *Visurgis*), ut nullus *Marchio*, nullus *Comes*, nullaq; nostri Imperii magna vel parva *Kaminad.* persona in ea placitum facere, vel publicam functionem exigere præsumat, nisi Advocatus, quem *Abbatissa*, quæ tunc temporis fuerit, cum *Sanctimonialium* consensu, eligere voluerit, ait *Conradus II.* AC. MXXIV. Indict. VII. VI. Id. Febr. In confirmatione immunitatum *Monasterii Reinhardifontani* ab *Henrico III.* Imp. anno MLXXXVI. Ind. XII. Moguntia facta inter alia sic: Advocati tutela, quando & ipsa videtur eis necessaria, prædictus *Comes* sicut ab eisdem *Fratribus* est electus *Advocatus*, quamdiu vixerit, permanebit, & ex posteris ejus, qui idoneus hujus dignitati fuerit. Nullus tamen unquam *Advocatus* esse præsumat, nisi quem *Fratres* communi consilio providerint eligendum. Qui si illorum & *Monasterii* per omnia studeat commoditatibus, diligatur ab omnibus. Sin autem avarus, nec illorum commoda, sed sua quærens lucra, habeant potestatem alium sibi eligere, & hunc, ex auctoritate *Petri & Pauli*, reprobare. Hic itaque, *Abbate* petente, à *Rege* accipiat bannum legitimum, & ter in anno, si necesse fuerit, ubicumq; vel quando *Abbati* placuerit, invitatus ab illo veniat, & ibi placitum justum pro necessitatibus & causis *Monasterii* ritè peragat, nullum verò aliud servitium, jus aut beneficium sibi per hoc concedi cognoscat, nisi tertium bannum, & consuetudinariam justitiam, videlicet super fures, proterviam, & cetera talia, magisq; inde, quod præcipuum est, æternam omnipotentis DEI speret retributionem. Nullo modo, nisi *Abbate* volente & advocate, bona & loca *Monasterii* suis frequentius temerariis & sine causa adeat, vel attingat, nec præsumtuosus in eis placitum quodlibet, vel pernoctandi licentiam habeat, nec *Subadvocatum* pro se faciat, nec omnino aliquam calumniâ seu perversionem *Monasterio* aut familia faciat.

(Cccc) 2

In

(i) Vid. Monum. *Padeborn.* edit. prim. p. 207. (k) vid. diploma T. I. rer. German. Meibom. p. 740. seq. & p. 745. ac chron. Episcoporum, *Mindcal.* *Maohym.* à *Pistorio* edit. annex. diplom. num. I. II. &c.

Anhusan.

In fundatione Monasterii Anhusani anno MCXLIII. facta, *Walterus*, per misericordiam DEI S. Augustensis Ecclesiae Minister, ita: *Nullus ibi sit Advocatus, nisi quem Abbas saniori Fratrum suorum consilio ubivis elegerit.* Honorius II. in confirmatione fundationis hujus sic: *In Advocati autem vestri electione Abbas liberam habeat potestatem, cum Fratrum suorum consilio, talem eligere, quem ad defensionem libertatis Monasterii bonum & utilem esse cognoverit.* Caelestinus II. anno MCXLIII. & Eugenius III. anno MCXLIX. in hunc modum: *Liceat autem Vobis communi consilio Advocatum, quem ad defensionem ejusdem Monasterii utilem esse noveritis, liberè eligere, ipsumque, si inutilis apparuerit, remove, & alium, quem utiliore provideritis, substituere.* In fundatione Monasterii Laureacensis, vulgò *Lorch*, Ord. S. Bened., Diocesis Augustan., *Fridericus*, Sveciae & Franconiae Dux, hanc quoque addidit conditionem; ut, quisquis suae cognationis senior extiterit, defensor & Advocatus loci permaneat. (l) Fuit *Fridericus* ille Baro de *Stausen*, cui *Henricus IV.* Imp., pulso *Rudolfo de Rheinfelden* Anti-Cesare, Sveciae & Franconiae Ducatum commisit, simulque generum elegit. (m) Ejusdem *Friderici* Nepos erat *Fridericus Barbarossus*. Si autem forte (ait hic Imperator anno MCLIV. indict. II.) à stirpe parentali dilapidando, distrabendo, sibi emancipando dotes Ecclesiae, aberraverit, communi Fratrum praedictorum assensu alius idoneus eligatur.

Laureac.

diploma
ficta.

S. VIII. Affert *Magerus de Advocatia armata* (n) diploma *Caroli M.*, sed spurium fictumque, datum, ut asserit, Monasterio divitis *Augiae*. In hoc meminit *Adelberti*, cognati Regii, ceu *Advocati & defensoris* laudati conobii. Verum solide confutatum est à *Conringio* (o) in censura diplomatis *Ludoviciani*, dati (Dis si placet) Monasterio *Lindaviensi*. Ejusdem furtis ipsum diploma *Lindaviense* est, cujus verba huc spectantia appono. Idem autem Advocatus bis in anno, semel in aestate, secundò in hyeme, placitum habeat, sed ultra duodecim equos nullum adducat, & tunc honestè procuretur. Quicquid placitando acquisierit, duæ inde partes erunt *Abbatissae*, tertia *Advocati*. Nullum domus DEI servientem, sine *Abbatissae* vel ipsius consensu, ad judicium cogat. Nullum de familia, sine justa sociorum suorum deliberatione, dampnet, vel coerceat. Nullum subadvocatum, vel exactorem, sine *Abbatissae* permissione, sibi constituat. Nihil privati muneris vel servitii à quolibet loco, sive curte, sive acella ruris, quasi ex debito & statuto sibi jure exigat. Mansiones, seu pernoctationes undiq; in locis ejusdem monasterii frequentare caveat. Quod si ultra statutum nostrum alicubi placitare voluerit, ipse de tertia sui parte ibidem sibi contingente provideat, quod ad sumtum habere debeat. Nisi forte aliqua de causa ab *Abbatissa* illuc vocetur, à qua tunc decenter sibi exhibeatur, quod

(l) Vid. *Crus. P. II. L. IX. c. 2. f. 308. ann. Svec.* (m) *Lehman, chron. Spirens. I. V. c. 34. f. 467.* (n) *c. V. num. 431.* (o) *c. X. p. 166. seqq.*

quod oportet. Proinde si quisq. Advocatus hac statuta obstinata audacia transgressus fuerit, nisi sanè resipuerit, sexaginta libras auri optimi, triginta Palatio nostro, triginta supradicto Monasterio persolvat, & ipsa Advocatia cum ceteris commodis in perpetuum careat. (p)

§. IX. Jamtùm Advocati usque adeò molesti & graves non erant cœnobiis, ut tot & tanta vincula iis injici debuerint, quæ sanè omni carent exemplo istius ævi. Datae quidem sunt aliquando Advocatis, unà cum cura monastica, leges, sed tam duræ variæque tempore Ludovici Pii nullibi leges Advocat. reperiuntur. Verùm cum post Πολιτικὸν Conringium, Justi & æquic. Patronum, (q) Historicus nuper Ducalis Saxonicus, D. Caspar Sagittarius, (r) fabulam hanc candidè examinaverit, lectorem ad eosdem amando. Nec tantillum fidei meretur diploma Ottenburanum, triplex Advocati juramentum enarrans, quod falsissimum est. (s) Leges Monasterio Gottesau, à Bertoldo Hennebergico Fundatore prudenter præscriptas, ipsius verbis narrabimus. (t) Es solte aber der Convent jederzeit einen Voigt auß Graff Bertholden Nachkommen erwählen / so fern einer auß denselben dazu tüchtig: Wo nicht/alsdenn anderswo einen suchen. Und denselben solte hernach / auf des Abtes Bitte/ der Kaiser bestätigen / mit freyer Gewalt jährlich drey Send oder Synodos zu halten/da es Noth/im Kloster / oder wo der Abt wil und begehrt/in rechtlichen Sachen/das Kloster und dessen Zubehörung belangend. Und davon sol der Voigt keine Mierhe oder Gabe nehmen/noch ihm gegeben werden/ohne das dritte Gebot/ und was in andern Klöstern die Voigte nach gewöhnlicher Gerechtigkeit haben / auf einen jeglichen/der dreier Rechts-Tage einem/ein Malter Frucht/ ein & præmia Grischling/ ein Eimer Weins/ und ander Ding dazu gehörig. Sonst sol der Voigt dieses Kloster mit Überfall nicht bekümmern/es sende denn der Abt nach ihm. Sol auch außser den dreien Synodis keinen Rechts-Tag auf des Klosters Boden halten / auch nicht über Nacht im Kloster bleiben/ohne unvermeidliche Noth und Ehehafft. Sol auch nicht Macht haben einen Unter-Vogt zu setzen/ noch einigen Wiederdrief/ oder Beschwerung/dem Kloster/ noch dem Abt / noch dem Convent zu verfügen. Thäte ein Voigt hiewider/den sol der Abt stracks zu entsetzen /und einen andern zu erwählen ohne Einrede Macht haben. Diese Ordnung hat Graf Bertold selbst also gestellt/und dem Kloster übergeben. Sic autem dedimus ei (Lamberto, Comiti Lovaniensi,) advocatiam istam, ut nunquam ipse Comes, vel Successores sui, in Abbatia, vel in villis ad eam pertinentibus, aliquid accipere, aut per potentiam exigere debeant, præter jus & beneficium sibi constitutum, ait Otto I. in diplom. cr. In instauratione Monasterii Hirsau- Hirsau.

(Cccc) 3

giensis

(o) Vid. censur. Conring. c. 2. p. 9. seq. & c. 16. p. 305. (q) censur. cit. per tot. (r) in antiquitat. Lacus Bodamicæ. s. s. 20. seqq. (s) Conring. l. c. p. 307. seqq. (t) chron. Henneberg. L. I. c. 39. p. 75.

gientis concedit etiam Comes *Adelbertus de Calvye* præfatæ cellæ (S. *Aurelii*, at quanta cella, in qua CCC. Monachi simul vixere.) *Advocatum* aliquem de posteris suis fieri, si tamen loci ipsius Abbas, cum consilio Fratrum, talem inter eos invenerit, qui sicut ipse Comes nunc, non pro terreno commodo, sed pro æterna mercede sollicitus & studiosus, bona & constitutam Monasterii libertatem & justitiam defendere voluerit. Sin autem aliter fecerit, aptum & utilem *Advocatum*, undecunque sibi placuerit, eligat. Hic denique, Abbate petente, a Rege accipiat bannum legitimum; ut ter in anno, si necesse fuerit, aut in ipsam cellam, aut ubicunque, vel quando Abbati placuerit, invitatus ab illo veniat, & sibi placitum iustum, (einen ordentlichen Rechts-Tag) pro causis & necessitatibus Monasterii, rite peragat. Nullum autem aliud servitium, jus aut beneficium sibi pro hoc concedi recognoscat, nisi tertium bannum, (den dritten Theil der Strafen) & consuetudinariam justitiam, & legem, quam ceteri *Advocati*, in aliis liberis Monasteriis habent. Et in illis trium placitorum diebus, in unoquoque unum maltrum de frumento, & unum friskingum, & unum solum de vino, & cetera adhuc pertinentia &c. Præterea Idem constituit, quod, nisi Abbate volente & advocante, bona & loca Monasterii suis frequentis temerariis & sine causa minimè adeat, vel attingat; nec præsumtuosus in eis placitum quodlibet, aut pernoctandi licentiam habeat. Nec *Sub-Advocatum* pro se faciat, nec omninò aliquam absque ratione calumniam, pervasionem, aut injuriam Monasterio, Abbati, aut familiæ faciat. Si autem, non ut *Advocatus*, sed potius calumniator & pervasor Monasterii fuerit, omninò potestatem habeat Abbas, cum consilio fratrum, hunc reprobare, & alium sibi utiliore undecunque eligere. (u) Eòdem ore sermocinatur *Urbanus II.* (w) Sub *Henrico III.* anno MCIII. in Concilio *Ratisbonensi* taxabatur salariū advocaticum, ut esset tertia pars multarum, quod & ubivis pene terrarum receptum attestatur *Chokier.* (x)

litera Ar-
chi-Episc.
Mog.

§. X. Næ melioris monetæ sanctiorisque fidei sunt literæ *Adelberti* Moguntini, quarum summam subnecto.

In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis, *Adelbertus*, Dei gratiâ Mogontiensis Archi-Episcopus, & Apostolicæ Sedis Legatus, omnium tam præsentium, quàm futurorum fidelium notitiæ tradimus, qualiter *Ernst*, Abbas Venerabilis Monasterii Sanctæ Mariæ perpetuæ Virginis, Sanctique Johannis Evangelistæ, quod situm est in loco, qui *Reginherisbrunn* dicitur, atque Serenissimus Comes *Ludovicus*, ejusdem Monasterii *Advocatus*, pactum ineuntes constituerunt, ut idem Comes, & quicumque post eum *Advocatus*, secundum privilegia Romanorum Pontificum, quæ apud idem cœnobium servantur, electus fuerit & constitutus, pro cunctis, quæ juris sui videntur, duo tantum per singulos annos talenta, unum in natali Sanctæ *Waltpurge*, alterum ad festum

(u) Vid. documenta rediviv. Monast. præcip. in Ducat. Württemberg. Tubing. 1636. & quidem p. 516. (vv) & 543. seq. (x) de *Advocat.* guæst. 59.

festum Sancti Michaelis, à Fratribus accipiat, & de cetero nihil amplius, quam æternæ retributionis præmium expetat. Non *Sub-Advocatum*, absque consensu Abbatis & Fratrum, pro se constituat, nullum placitum super aliqujus rei negotio in aliquo ipsorum *ditionis* loco, nisi fortè Abbate petente & Fratribus, agat. De furto autem & *protervia*, cum rei necessitas postulaverit, quando & ubi voluerit Abbas, eodem *Advocato* præsidente, ritè discussio fiat, & quicquid exinde, æquitatis dictante iudicio, provenire potuerit, tertia pars ipsius *Advocati*, reliquum Abbatis & Fratrum erit. Bona Monasterii suis temerariis frequentis non adeat, nullum ex familia, nec eos, qui bona Monasterii incolunt, violenter opprimat, vel bona eorum injustè diripiat. &c. Actum Erpesfurt anno ab Incarnatione Domini MCXXV. Indiçt. III.

§. XI. *Emum* deinde *venditumq;* hoc officium & dignitas *Advocatiæ* non modò ab *Advocatis*, sed ipsis Abbatibus, seu Monasteriis. Prius probant literæ *Gardolfi*, Episcopi Halberstad., anno MCXCVII. *Henricus & Ludolfus* ab *Eylensted*, fratres, jure hereditario *Advocatiæ* monasticam *Huyesburgensem* sibi vendicabant, quia Pater eorum jamjam decessurus eam adhuc tenebat. Abbas verò *Henricus I.* ordinationem ejus penes se consistere asserens, tradidit eam *Sigfrido*, Comiti *Blanckenburgico*. Renunciârunt tandem *Eylenstedenses* omni juri, quod in ea videbantur habere, obtinentes, consilio *Gardolfi*, à Monasterio, in recompensationem pecuniæ, quam Parens eorum minùs cautè pro *Advocatiæ* dederat, XCV, marc. Distinctius cuncta videbis ex ipsis literis:

IN nomine S. & Individuæ Trinitatis. *Gardolfus*, Dei gratiâ Halberstadensis Episcopus in perpetuum. Quæ ratione pacis & concordie inter mortales aguntur, & maxime ea, quæ ad commodum & profectum pertinent Ecclesiarum, dignè privilegiorum roborantur testimonio, ne labente tempore ipsa quoque in oblivionem labantur posterorum. Noverit igitur futura posteritatis Universitas, quòd temporibus nostris inter *Huyesburgensem* Ecclesiam, & quosdam Ecclesiæ nostræ Ministeriales, videlicet *Hinricum de Eylenstede*, & *Ludolfum* Fratrem ipsius, super *Advocatiæ Huyesburgensi* gravis exorta est controversia. Præfati enim Fratres, quòd Pater ipsorum eandem *Advocatiæ* aliquandiu possederat, & in extremo vitæ suæ positus, adhuc in possessione ejus erat, ipsam sibi vendicabant. Dominus verò Abbas ejusdem *Advocatiæ* ordinationem penes se consistere, & ipsam pro commodo Ecclesiæ suæ, & voluntatis suæ arbitrio, locandam asseruit, quod multiplici privilegiorum suorum testimonio *Alexandri* Papæ, Venerabilium quoque Prædecessorum nostrorum, Halberstadenſium Episcoporum, piæ memoriæ *Borchardi*, *Reinhardi*, *Odolrici*, evidentissimè demonstravit. Cum ergò utraque partium ita juri suo inniteretur, & utrimque damna & incommoda plura perciperent, Nos pro utraque partium dolentes, sicut debita sollicitudinis cura

nos

nos traxit, antequam causa mali ulterius invalesceret, partes nostras interponere dignum duximus, & licet sæpius in eodem negotio antè nostra frustrata devotio, attamen per DEI gratiam, de utriusque partis consensu, omnia sub certa compositionis forma complanavimus. Forma autem compositionis hæc fuit: Præmemorati Fratres omni juri suo, quod in prædictam Advocatiam habere videbantur, coram Nobis & omnibus, qui aderant, penitus renunciaverunt, & tam ipsi, quàm amicorum suorum *Theodoricus de Sameringe*, & *Berthrammus* frater ejus, *Hartvidus de Eyllensted*, fide data in manus nostras promiserunt, quod ipsi præfatam Ecclesiam super eo nullo modo de cetero molestant, & à petitione ejusdem Advocatie in perpetuum quiescerent. Ad recompensationem ergo pecuniæ, quam Pater ipsorum pro ipsa advocatia, licet minùs cautè, dederat, Dominus Abbas, ad consilium nostrum, XCV. marcas ipsis persolvit. Procedente tempore Dominus Abbas, libertate privilegiorum suorum fretus, Comitem *Sifridum de Blanckenborch*, eò quod ipsum Ecclesiæ suæ utilem & heredibus suis commodum iperaret, secundùm continentiam privilegiorum suorum, de consensu Conventûs sui, in Advocatum elegit, ut, si in posterum se hominibus importunum, & Ecclesiæ inutilem ostenderet, liberum sit Domino Abbati, absq; reclamazione ipsius, alium substituere. Ne verò hujus ordinationis nostræ seriem quisquam ausu temerario, vel quocunq; malignandi ingenio infringere attemptet, nos eam, auctoritate Omnipotentis DEI, & Apostolorum Petri & Pauli, Episcopali quoque banno nostro confirmamus, & præsentem paginam inde conscriptam sigilli nostri testimonio roboramus. Hujus rei testes sunt *Counradus*, Major Præpositus, *Wernerus* Decanus, *Counradus* Camerarius, *Fredericus* Vice-Dominus, *Geroldus* Cellerarius, *Borchardus* Archi-Diaconus in Isleve, *Hermannus* verò, Abbas in Ilfenborch, *Sifridus*, Abbas in Wideneborch, *Wolradus*, Abbas in Counradusburch, *Ekkehardus*, Abbas in Reinstorp: Laici, Comes *Albertus* de Winigerode, Comes *Henricus* de Reyenstein, *Borchardus* de Valckenstein, *Wernerus* Advocatus, *Arnoldus* Advocatus, *Arnoldus* de Burchdorp, *Rodolfus* de Gatersleve, *Sesarius* Præfectus, *Joannes* de Gatersleve, *Anno* de Eyllensted, *Fredericus* & *Ludegerus*, Fratres de Menhachen, *Alvericus* Camerarius, *Bartoldus* de Hordorp. Acta sunt hæc anno Incarnationis Dominicæ MCXCVII. Indiæ. XV. Cœlestino Papa III.

¶ *venia*,

§. XII. Posterius confirmat *Eckstorm*. (y) inquiens: año Mccxxxix. Monasterium *Walckenriedense* pro Advocatia, quam Comites *Hohnsteinii* abs Imperio in feudo habebant, ipsis numeravit XXXVI. marcas argenti. Penes *Clettembergenses* Comites erat primùm nobilis Advocatia *Walckenriedensis*. Illis deficientibus Comitatus cum Advocatia devolutus est ad Comites *Hohnsteinios* circiter AC. MCCLX. Cum igitur *Henricus*, *Theodoricus*, & *Albertus*, Comites de *Hohnstein*, Fratres, satagerent fratrem suum

Ottonem

(y) Chron. Walckenried. p. 91.

Ottonem sacris initiatum facere Abbatem *Walckenriedensem*, contra *Conradum II.* electum, ipsique Comites vim facerent, *Conradus Abbas Romam* profectus apud Pontificem obtinuit, ut Comites *Hohnsteinii* cum omnibus suis amicis, Ministris & auxiliatoribus excommunicarentur in quartam generationem. *Ottonem* ferunt occisum esse à monachis in gradibus, quibus olim è porticu in dormitorium ascensus fuit. (z) *Rudolfus à Bernaug*, Abbas *Fabariensis XLVIII.*, *Advocatiam* sui cœnobii ab Alberto, Barone de Saxen, CCL. marc. emere cogebatur anno MCCLVII. Quod postea *Fridericus III.* Imp. approbans, Monasterium ab omni jurisdictione Patronatûs & *Advocatia*, seu quibuslibet subjectionis officiis, universaliter exemiit, teste *Bruschio*, (a) quem exscripsit *Magerus*. (b)

§. XIII. Ratus est *Lehmannus*, (c) munus *Advocatorum* fuisse, *Mona-* Officium
Advocati. *steria & Ecclesias*, unâ cum eorum bonis & hominibus, defendere, & judiciis rei que œconomica simul præesse. Idem sentiunt *Paurmeister*, (d) *Goldastus*, (e) & *Bangertus*. (f) *Andreas Knichen* (g) inquit: Præter autem œconomiam, & obventionum rationes, jurisdictione tam civilis, quàm criminalis, competeat *Advocatis* suâ origine; post *Monasteria* sibi acquirebant civilem jurisdictionem, solâ criminali *Advocatis* relictâ. Verùm confundunt *Advocatos* cum *Oeconomis*. Hi saltem earum rerum, quæ ad vitæ alimoniam & redditus ecclesiasticos pertinebant, curam gessere. Distincta munia erant *mi distin-* etiam in veteri Ecclesia, quod vetusti Conciliorum canones ut canon XXIII. *um*, Concilii *Chalcedonensis*, & canon LXXVI. Concilii *Carthaginensis* testantur, in quibus distinctio τῶν ἐκονομικῶν καὶ τῶν ἐκδικτικῶν accuratè notanda est. Etiam in Ecclesiæ Constantinopolitanæ muneribus ecclesiasticis magnus *Oeconomus*, (h) censuum, expensarum, & ratiociniorum in Episcopatu rationem habens, ὁ πρῶτος ἐκδικητής, i. e. primus defensor dicitur, respectu aliorum ἐκδικητῶν, seu defensorum, vel *Advocatorum*, quos inter eminuit ille ad curam captivorum suscipiendam, utque sit iudex querimoniarum, quæ deferuntur ad forum. Distinctè quoque de utriusque officio *Fridericus I.* Imp. in privilegio Ecclesiæ Goslariensi anno MCLXXXVIII. dato. *Perlatâ ad Nos importunitate*, quam in bona Ecclesia nostra Goslariensis aliquando exercere præsumserint *Advocati*, vel villicationes ejus locando, quod nihil ad eos, vel hereditates litorum Ecclesiæ sibi usurpando, vel etiam mansos Ecclesiæ novis collocando colonis. Nos hæc illicita de cetero fieri authentico prohibentes edicto, nullam permittimus *Advocatis* ad talia perpetranda potestatem. Cùm enim de jure *Advocatorum* coram Nobis in Palatio Goslariensi quæstio moveretur, de communi Principum consilio sententiatum fuit,

(Dddd)

quod.

(z) Idem p. 130. (a) in chronol. Monast. (b) lib. cit. c. I. num. 32. seq. (c) L. II. chron. cit. c. 36. (d) L. II. de jurisdic. Imp. Rom. c. 10. num. 24. (e) in gloss. ad Burchardi lib. de casib. monast. S. Galli p. 414. T. I. rer. Alemannic. (f) ad L. III. chr. Slav. c. 18. p. 338. (g) de jure territorii c. 4. §. 394. (h) Ritual. græc. p. 275.

quod in bonis Ecclesiarum Advocati nihil juris haberent, nisi tantum in tribus casibus, in furto videlicet, in pugna, & in raptu: & omnes alie quaestiones essent ad oeconomum, seu villicum Ecclesia referenda. Item patet ex antiquioribus diplomatibus.

Sub-Advocati.

§. XIV. Hi Nobiles Advocati, seu Principales, (i) habebant interdum titulo beneficiariae concessionis Sub-Advocatos, seu Sub-Advocatores suos, cum consensu Abbatis, vel Episcopi constitutos. In fundatione Monasterii Laureacensis Sub-Advocati ordinatio prohibetur. Sic enim Conradus Rex: Nos igitur cognatum nostrum Ducem Fridicum, quem vota Fratrum elegerunt, eidem cenobio Advocatum praefecimus, ut eam Advocatiam nulli penitus persona secundaria ipse, nec aliquis successorum suorum, regendam vel tuendam concedat, vel commendat, sed manu propria teneat. Datum AC. MCXXXIX. in loco, qui dicitur Laureacus. Interdum unus tantum Sub-Advocatus ex permissione Regia constituebatur. Sic enim Otto I. (k) Illud etiam statuimus, ut Comes Lovaniensis nunquam in Advocatiam Gemblacensem, praeter unum Sub-Advocatum, habeat, i. e. ut donum huius Advocatiae a Rege (qui major Advocatus est) plus quam ad tertiam manum nunquam deveniat. Si autem (quod nolumus) nostram constitutionem contemserit, & Advocato illi, qui sub se est, ex ipsa Advocatia aliquid usurpare, vel militibus suis beneficiare consenserit, terram suam in camera Regis sibi abjudicatam sciat, & quidquid beneficii pro ipsa Advocatia tenebat, de manu Regis, se amissurum noverit. Porro Sub-Advocatus in villis ad Abbatiam pertinentibus nihil aliud juris habebit, nisi per singulos annos de unaquaque domo denarium unum, gallinam unam, avenae sextarium unum &c. Erat autem primarium illorum munus, (l) Ecclesias & Monasteria, bona & homines eorum in mundiburdum, seu tutelam & patrocinium recipere. Inde ipsi Mundiburdi dicti. (2) fundaciones, oblationes, donationes &c. a fidelibus hominibus, seu ipsis Episcopis, & Abbatibus factas Ecclesiis, majoris fidei gratia acceptare & confirmare. Cum Conradus II. anno MXXXVIII. Kal. Jul. indict. XI. Imperii sui anno primo, curtem Godelevesheim, injuste Monasterio substractam, Trutmaro Abbati Corbeienfi, restitueret, Monasterii Advocatus, jussu Imperatorio, eam recepit. Testes inter sunt Hunfredus Archi-Episcopus, Meinwercus Episcopus Padebornensis, Godehardus Hildesemenfis Episcopus, Sifridus Episcopus, Odalricus Cancellarius, Astulfus, Sigibertus, Bernardus Dux &c. (3) cognoscere & dicere jus in causis criminalibus, seu majoribus, (ut Fridericus Halberstadenfis vocat) super furto, stupris, rapinis, incendiis &c. a quibus abstinere oportet religiosos homines. (1)

munus Advocati.

mutuus consensus Abb. &c. & Advocat.

§. XV. Uti vero in seculis, seu invitis Abbatibus, vel Episcopis, nihil agerant Advocati legitime aut valide: ita vicissim illi, sine horum consensu & autoritate,

(i) In privil. Reichersberg. p. 202. & 210. (k) l. c. (l) Vid. Meibom. de orig. Helmsted.

auctoritate, nihil ratificabant. In dedicatione basilicæ in monte sancto è re-
 gione civitatis Huxariæ, à Wernero Abbate Corbeienfi XX. anno MLXXVIII. Werner.
Corbeienf.
 fundatæ, dicit Abbas: *Advocato suo Ottone Duce assentiente, & traditionem*
confirmante, Popponem (Antistitem Padeborn.) banno suo hæc acta semel
atque iterum, & tertio confirmasse. Cum *Folmarus I., Abbas ibidem IX.,*
[non Bovo III. (m)] Monasterium Westergroningense ad Bodam, instituti Westergro-
Benedictini, annò DCCCCXXXVI. ex hereditate Sifridi, Comitis Walbec-
ensis, (n) vel Marchionis Misniæ & Lusatia, (o) conderet, traditionem
suam fecit adstante Hogero, Advocato suo. (p) Ello quidam, Ministerialis Ello,
Ecclesiæ Gerenrodensis, allodium suum, duos videlicet mansos in Bikeling,
venditurus, more sive Hedrvigi, Abbatissæ Gerenrodensi, primum, deinde
Ecclesiæ ejusdem Ministerialibus, obtulerat. Cum verò nullum reperiret
emptorem, ut liberè, sine suorum querela, vel vendere, vel donare sibi inte-
grum foret, in præsentia Abbatissæ, à comparibus suis & petiit & obtinuit.
Hic Ello in claustrò Huyesburgensi factus postea conversus, duos istos mansos
cœnobio adjecit. Accidit autem, ut quidam Erpo, qui filiam ejus in matri-
monio habuerat, ex quæ ea filium susceperat, hosce mansos jure quasi heredi-
tario repeteret. Tandem res composita. Quæ ut firmior haberetur, in
conspectu Abbatissæ, præsentibus multis aliis, id ore digitoque confirmavit
Erpo, acceptis VII. talentis. Hinc Ecclesia Huyesburgensis multis annis legiti-
me & quietè hos mansos retinuit, donec lis extincta renasceretur. Filia
liquidem Erponis Orda, quæ adhuc puella cum patre suo dictis mansis omni-
nò renunciârat, nunc Rodolfo Gerstorpio nupta, quasi veri nescia, rixas hæc
recoxit. Habitis ultrò citroque consultationibus, lex & æquum Huyesburgo
tandem favent. Quod ut stabile & inconcussum retineret, Rodolfo, & con-
jugi ejus, tria talenta persolvit, præsentibus Friderico Palatino, ejusdem Ec-
clesiæ Advocato, & duobus filiis Athelberti Marchionis, videlicet Athelberto
Comite & fratre suo Bernardo, Poppone, Comite Blanckenburgico, Burcardo
de Valckenstein, Wernero de Arnensted, Gardolfo de Hadmersleve, Roberto
de Langele, Frederico de Hackeburn, Guntero de Wigenleve, Ministeriali-
bus Gerenrodensibus: Frederico, Arnoldo, Frederico Nezil, & fratre ejus Lu-
dolfo, Hermannò, Hilderico & fratre ejus, Frederico de Waledale, Joanne, &
fratre ejus Hermannò, Hêrdungo, Conone, Alexandro, & fratre ejus
Gevehardo, & Ludolfo de Gatersleve, Nothungo, Alverico, Otholrico
& fratre ejus Engelmaro, Ministerialibus Quedlinburgensibus: Fre-
derico, Hermannò de Dittfort, Frederico juniore & Otholrico de Horden.
Hæc omnia Udalricus Antistes confirmat, & transgressores fulmine ana-
thematis ferit. Bertoldus Hennebergicus potestatem dederat Fratribus in

(D d d d) 2

Gottesau,

(m) Bucelin. Germ. sacr. P. III. p. 55. 2. (n) Meibom. chron. Walbecc. pag. 2.
 (o) D. Mirus in encæniis Halberstad. (p) Meibom. in not. ad chron. Corbeicaf.

Gottesan, Abbatem etiam amovendi, cum præscitu tamen Comitis regnantis, & *Advocati* Monastici. (q)

duo simul Advocati, §. XVI. Interdum una Ecclesia duos, imò plures habuit *Advocatos*, diverso tamen respectu. Cum *Mauritius*, Comes *Spiegelbergicus*, Abbas *Corbeienfis* XLVI., non anno MCCCCXLIV., ut *Letzner*. vult, (r) sed (quod alibi rectius notavit) MCCCCXXXIV. (f) cum *Ottone* *Brunsvicensi*, *Uslaria* residente, pacem fecisset sanctam & inviolabilem, eumque, seu nobilem *Advocatum* suum, recepisset, & confirmasset, eodem anno feriâ quintâ ante festum corporis Christi *Ludovicum*, *Hassia* Principem, etiam *Protectorem*, seu *Advocatum* elegit contra *Westfalos*, aliâ tamen intentione.

an amati sint?

§. XVII. Cum verò *Advocati* vel absolutam subjectionem, aliave insignia jura sibi attribuerent, vel etiam gravia servitia Monasteriis violenter obtruderent; non raro etiam duo Magnates de jure unius *advocatie* sibi invicem litem moverent, cujus rei luculentum exemplum habemus in *Albenfi* monasterio, (vulgò *Herren Ulbe*) Ordin. Cistert., Diœces. *Spirensis*, iplo dicente *Rudolfo* I. Imp. (t) (Servitia verò, quæ *Advocati*, seu *conditionati Protectores*, per abusum, vel singularem conventionem exigere solebant, erant, monachos cum suis in clauetro, gangris, curiis, molenadinis, rebus & possessionibus, tam habitis quam habendis, & villis specialiter gravare in postulatione, ablatione, vel extorsione frumenti, vini, animalium, canum, pullorum, denariorum, fœni, pabuli, *Howtrecht* / *Hertrecht* / *Dube* / *Grevel* / *Steure* / *Bethe* / *Bogte* / *Habern* / & præcipuè venatoribus, canibus & vecturis &c.) *Rapacitas* tandem & *injustitia* plerorumque *Advocatorum* commovit Imperatores, Pontifices, & Abbates, ut eos seculo XII. aut initio XIII. amoverent, omni jure *Advocatie* plurimus in locis extincto. Affert *Gelenius* (u) tres bullas *Honorii* III., omnes uno eodemque Pontificatus anno, quinto scilicet, qui fuit Christi MCCXXI. ad Colonenses perscriptas. Prima vehementer insectatur insolentias *Advocatorum*: altera vacantes *advocacias* vetat cuiquam conterre. Tertia prohibet, ne quæ oppignorationes fiant ab *Advocatis*. Prima hujus tenoris est:

bulle Honorii III.

HONORIUS Episcopus, servus servorum DEI, Venerabilibus Fratribus, Archi-Episcopo Colonienfi, & ejus Suffraganeis, salutem & Apostolicam benedictionem. Si Ecclesiarum *Advocati* significatum sui nominis attenderent, ut deberent, studerent eas, ob reverentiam *Advocati* cœlestis, cui speciali titulo sunt adscriptæ, fovere beneficiis & viribus defendere: Sed, quod dolentes referimus, nonnulli eorum habentes

(q) Spangenberg. L. I. chor. Henneb. 79. (r) hist. Ludov. pii edit. sec. c. 29. (f) l. c. c. 68. p. 146. Conf. das Braunsch. Woffenbüttel. Gegen o. Maniſſ edit. ibid. 1671. pag. 63. und in Beylagen num. 11. (t) vid. Document. Würtemberg. cit. p. 137. (u) in hist. vitæ Engelberti, Colon. Archi-Episcopi.

velamen malitiæ, libertatem in bonis ecclesiasticis, in quibus *advocationis* jus obtinent, non solum prodigaliter debacchantur, verum etiam ea diripiunt ac prædones. Quod Ecclesia Colonienfis provinciæ jugiter experiri coguntur, sicut earum nobis transmissa conquestio patefacit. Quia igitur zelus nos comedit domus DEI, Fraternitati Vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus singuli prosequentes proprium interesse, & quasi collo uno & humero uno Ecclesiarum onera comportantes, *Advocatos* ipsos, ut contenti iustis, & ab antiquo statutis stipendiis, ab Ecclesiarum molestiis conquiescant, moneatis prudenter, & efficaciter inducatis. Quod si forsitan vestris monitis non acquieverint, ne medicinalis *Petri* gladius in manu vestra torpere rubigine videatur, in eos, juxta quantitatem & qualitatem culparum, intendatis & remittatis, appellatione postpositâ, rigorem Ecclesiasticæ disciplinæ: ita quod Ecclesiæ ab hujusmodi oppressione respicient, & Vos exinde mereamini apud DEUM & homines commendari. Datum Lateranen Kal. Mart. Pontificatus nostri anno quinto.

§. XVIII. Audiverat hæcenus *Fridericus I.*, Episcopus Halberstaden-*Frid. Hal-* sis, è Comitibus nostris *Kirchbergicis*, gemitus & suspiria Ecclesiarum sua-*berstad. Ad-* rum, cunprimis *Huyesburgensis*, viderat insolentiam & malitiam *Advocato-* rum, quâ velut in servitutem luti laterumq; redigebantur sancta limina, ita, *vocat. in-* ut non amplius simplicem censum obtinere potuerint de bonis suis, sub tali & tanta *sensus.* tyrannide constituta, secundum lamentationes *Meinhardi* Episcopi. (w) Adhibitis ergo in consilium Canonicis Halberstadenfis, aliisque bonis & prudentibus Viris, placuit perpetua Monasterii libertas, non obstantibus ejusdem privilegiis, huic sanctioni contrariis. Legi sanè merentur literæ ejus, haud uno asterisco dignæ.

IN nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis, Amen. *Fredericus*, Dei gratiâ *litera ejus,* Sanctæ Ecclesiæ Halberstadenfis Episcopus in perpetuum. *Advocato-* rum malitia, quæ diebus his malis in Ecclesias DEI descivire consuevit, nos ammonet & compellit, ut ea, quæ ad earum liberationem perpetuam per nostram providentiam & laborem rationabiliter fuerunt ordinata, contra varios futurorum incurfus, qui veluti *flagellum inundans* in casu subsequente frequenter emergunt, tam valido nostræ firmitatis munimine roboremus, ut & facti nostri memoria quod in se proficuum continet, pariter & honorem, sub tali vigore consistat ac robore, quatenus à posteris inviolabiliter observeretur, & nullum à temeritate malorum contradictionis obstaculum sentire valeat in futurum. Eapropter notum esse volumus universis Christi fidelibus, tam præsentis temporis quàm futuri, Quod, cum Nos Ecclesiarum Nobis in Domino suffragancium clamorem assiduum, ex filiorum querimonia, super *Advocatorum violentiam*

(Dddd) 3

(vv) In lit. anno 1244.

riam in cordis nostri amaritudine sæpius audiremus, & Dilectus fidelis noster, Vir Nobilis & DEO devotus *Sifridus*, Comes de *Blanckenborch*, qui advocatiam Monasterii de *Huyesborch*, ex dilectorum filiorum Abbatis, Prioris, ac totius Conventus electione, sub DEI timore pridem procurabat, manifestam *Advocatorum* malitiam unâ cum Nobiscum prospiceret, in se reversus timuit, si *Advocatiam* sibi ex electione commissam usque in finem vitæ teneret, Monasterio sub libertate sua grave dispendium imminere. Volens hac in parte & salutem suam consulere, & Monasterio præcavere, ne, post mortem sui ipsius, quisquam heredum suorum juris aliquid in *Advocatia* sibi vindicare valeret, sicut eam de manu Abbatis regendam suscepit, ita etiam in manus ejusdem absolute resignavit eandem, petens à Nobis humiliter & devote, quatenus cœnobio, commissio Nobis in animam, pro debito nostro consulere dignemur. Nos igitur devotionem ipsius in Domino commendantes, & super ordinatione cœnobii tam ipsius, quàm Majoris Capituli nostri, opportunum consilium requirentes, invenimus tandem, sanum & utilissimum fore, Monasterium perpetuâ libertate gaudere, & nullius *Advocati* importunitate, vel potentia intollerabili, quâ plures premuntur Ecclesiæ, & quasi in servitutem luti & laterum sunt redactæ, de cetero prægravari. Unde licet Monasterium memoratum, super libertate electionis *Advocati*, plura & valida privilegia noscatur habere, tamen, si ancilla partem aliquam eum libera in eis obtinere videtur, illam penitus ejiciendam decrevimus, in hoc privilegio de prudentium consilio statuentes, ut deinceps prorsus liberum sit hac in parte, & tali libertate pro suo commodo perfruatur, ut nullum eligat, nullum unquam habeat *Advocatum*; & in causis majoribus, in pote *furti*, *raptus*, & *sanguinis*, quas Religiosos non expedit tractare personas, eam dilecto in Christo filio *Sifrido* Abbati, suisque Successoribus, gratiam facientes, ut in causis talibus *mundiburdum* statuunt, qui, vice & auctoritate nostrâ, judicet, quæ fuerint in judicandis: mutatis tamen præsentis temporis personis hujusmodi, ne, propter hujus vacationis frequentiam, pedem in *advocatiam* subtili malignatione figere valeant, & in ea sibi juris aliquid vindicare. Si etiam causæ tales emergerint, quæ vires Abbatis excedere videantur, Nos ex tunc, ad vocationem ipsius, ei fideliter cooperabimur judicando: ipse autem omne, quod exinde provenerit, emolumentum habebit. In hunc modum volumus, ut hujus *advocatie* libertas, quæ nostris in diebus per DEI gratiam nostramque promotionem restituta est libertati, penes *Huyesburgense* cœnobium, secundum præmissa, nunc & in perpetuum liberè conquiescat. Unde etiam, ut præfato cœnobio, Nobis in Domino dilecto, per omnia caveamus, maximè, cum utroque jure, utroque gladio, & spiritali & temporali gau-

gaudeamus imperio, & regere ac defendere idem utroq; gladio teneamur, Venerabiles Dominos hujus Sanctæ Halberstadenſis Eccleſiæ Episcopos univerſos monemus, in Domino rogamus, attentè conſulimus eis fide ſincerâ, in remiſſionem ſuorum, his, peccaminum injungentes, & ad validam totius firmitatis cautelam, per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum diſtrictiùs inhibentes eiſdem, ne propter blandas amicorum adulantium preces, vel propter munerâ, quæ excœcant, dictam *advocatiam*, quæ prorsus libera eſt, alicui hominum, tanquam ignari libertatis præmiſſæ, inſpheodare vel obligare præſumant, nec excuſionem aliquam, quacunque etiam neceſſitate eos cogente, contra voluntatem Abbatis & Conventûs, faciant in eadem. Nos autem recognoscimus, & præſentis ſcripti privilegiò proteſtamur, quòd, ſi malignari vellemus, quòd abſit à Nobis, nequaquam eam obligare, vel inſpheodare, vel excuſionem facere aliquo modo poſſemus in ipſa: quòd maximè, propter ſalutare remedium, tam à Nobis, quàm à noſtris ſucceſſoribus ſtatuiſmus inviolabiliter obſervandum, ne cœnobium memoratum per ea, quæ præmiſimus, in ſervitutem aliquam redigatur, de qua ſine gravi rerum diſpendio & labore ſubitò reſurgere non valeret. Ad hæc Nos, qui, propter Ejus reverentiam, quam Filius nihil negans honorat, prædictum ejus cœnobium ſpeciali ejus dilectione diligimus, & ſemper intendimus honorare, libertatem *Advocatiæ* cum omnibus bonis, quæ nunc poſſidet, vel in futurum juſto titulo poterit adipiſci, ſub noſtram Episcopalem protectionem ſuſcipimus, & banno noſtro Synodali confirmantes ea Monasterio memorato, ſub interminatione anathematis, diſtrictiùs inhibemus, ne quis quacunque præſumione temerariâ Dilectos Filios, Abbatem & Fratres, in eis moleſtare vel prægravare præſumat. Si quis autem, ſvadente Diabolo, hoc attemperare præſumerit, indignationem DEI Omnipotentis, ac Beatorum Apoſtolorum Petri ac Pauli, & noſtri anathematis vinculum ſe noverit incidiſſe. Hujus rei teſtes ſunt *Meynhardus*, Major Præpoſitus, *Arnoldus* Decanus, *Anno* Præpoſitus, *Almarus*, S. Pauli Præpoſitus, *Arnoldus*, Archi-Dyaconus in Oſchersleve, *Cunradus*, Erfordienſis Præpoſitus, *Borchardus* Recheborch, Præpoſitus, *Conradus*, S. Mariæ Præpoſitus, *Bernardus*, Vice-Dominus noſter, *Ludolfus* de Sladem, *Bardolfus* de Meynerſem, *Joannes* Scolasticus, *Albertus*, Præpoſitus de Bureslo, *Elgerus*, Præpoſitus Goſlarienſis, *Conradus* de Vrobure, *Tydericus* Camerarius, *Otto*, *Richardus*, Sacerdotes majoris Eccleſiæ noſtræ: Conventuales, *Joannes* de Ilſeneborch, *Hinricus* de Cunradesborch, *Ceſarius* de Hildesleve, *Fredericus* de Lutter, *Albericus* Laici, *Tydericus* major *Advocatus*, *Wernerus* & *Conradus* fratres de Suſelitz, *Hugoldus* & *Hermannus* Fratres de Scherenbecke, *Hermannus* de Harbecke, *Joannes* de Gatersleve, *Hinricus* de Cruge, *Gerhardus* de

de Papstorp, Tydericus Marschaleus, Cunnemannus de Badesleve, & alii quàm plures. Acta sunt hæc anno Dominicæ Incarnationis ac nostræ reparationis MCCXX. indictione VIII. Præsidente S. Romanæ Sedi Reverendissimo Patre Papa *Honorio*, hujus nominis III. Regnante Serenissimo Domino nostro *Frederico*, Romanorum Imperatore semper Augusto. Et ne super præmissis omnibus aliquod posteritati, & præcipuè nostris Successoribus, dubium generetur, hanc paginam inde conscribi, & tam sigillo nostro, quàm Majoris Ecclesiæ, ac Conventûs antedicti, fecimus insigniri, maximè ob eam causam, ut eisdem nostris Successoribus tantò apertius detur intelligi, quòd libertatem præmissam sæpedito cœnobio debeant illibatam in secula conservare, quod eis iteratò in ipsorum animas diligenter injungimus, Venerabile cœnobium, cum omnibus ad idem pertinentibus, cum attentione devota eis commendantes in Ipso, qui pro nostra salute pendens in cruce Matrem Virginem Virgini commendabat. Datum Halberstad per manum Tyderici Notarii nostri.

Heithavie.
Werthi-
nens.

§. XIX. Porro rapacitatem *Advocatorum* testabitur quoque *Heithavicus*, Werthinensis ad Ruram Prælatus, qui graves querelas detulerat ad *Conradum II.* Imp. annò MXXXVI. adversùs *Hermannum* Comitem, *Advocatum* suum, Virum inter Westfalos potentem, quod is multis injuriis tam se, quàm familiam sui Monasterii divexârat: adversùs quem Cæsar VI. Id. Octobr. acre rescriptum dedit in *Tuilde*, certoque agrorum stipendio eum jussit esse contentum. (x) Lepida historia, quam Autor *chronici Montis sereni* (y) his verbis narrat: *Advocatia* Ecclesiæ *Pigaviensis* immediate ad Imperatorem pertinebat, nec cuiquam jure feudi conferri poterat, sed habebat potestatem eligendi Abbas, ad quantum temporis spatium volebat, quemcunque sibi videbat expedire. *Philippus* autem Rex *advocatum* hanc *Tiderico*, Comiti *Sommersenburgico*, qui etiam de *Groitz* dictus est, contra privilegium istius Ecclesiæ, concessit, qui eam procaciter usurpans, & cives *Pigavienses* sibi violenter servire compellens, nec ab ipsius Abbatis injuriis temperavit. Nam & ab hominibus ipsius aliquando captivatus est, & ab ipso ab Ecclesia *Pigaviensi* expulsus, per annum integrum in castro *Wirbene* à *Bernardo*, Duce Saxonie, receptus, cum suis commoratus est. Accidit autem, ut Officiales Comitis vinum de vinea Abbatis, quæ est in villa *Hilptiz*, auferrent, *Groitz* ad castrum Comitis deducendum. Quo comperto, Abbas eos, qui circa se erant, armatos misit, ut eos, si esset possibile, prohiberent. Habens verò *dextrarium* electum, qui etiam propter ipsum notissimus erat, unum servorum suorum, qui *Bruno* dicebatur, habitu suo, i. e. *cappâ* indutum, in eo misit, præcipiens, ut ille signum ducens ceteros anteiret. Illis itaque cum vino jam receden-

(x) Schaten. T. I. Annal. Padeborn. ad h. a. p. 510. seq. (y) p. 147. & 149. seq.

recedentibus, Viri Abbatis eos cum festinatione insecuti sunt. Quorum unus post tergum respiciens, & signiferum illum cappatum videns, equumque agnoscens, Abbatem venire vociferatus est. Tantus autem repente metus custodes illos invasit, ut, relictis curribus, priusquam in aliquo hostes experirentur, solum fuga præsidium quærent, cum tamen eis, quos fugiebant, numero longè præstantiores fuissent. Isti verò, curribus cum vino ablati, *Wirbene* reversi, non sine jucunditate ab Abbate suscepti sunt. Splendidissimum cænobium *Mulbronnense*, à *mulis* ita dictum, Diœces. Spirensis, sub regula S. Benedicti & constitutionibus Cisterciensium, fundatum à *Waltero de Lomershaim*, adjuvante *Güntero*, Episcopo Spirensi, Comite de *Linngen*, AC. MCXLVIII, medio ferè itinere inter *Pfortzheimium* Marchionum Badensium, & *Brettam*, Palatinorum Rheni civitates, quod *Eugenius* III. ipsò annò foundationis in protectionem Sedis Apostolicæ suscepit, & *Frid. I.* Imp. confirmavit, statuitque, nullum nisi Casarem habere *Advocatum*, uti reliqua hujus Ordinis monasteria habent. *Walterus* iste in antiquis tabulis dicitur *Vir Nobilis*, & ex antiqua prosapia in utraq; Parentum linea liber, & dum seculo militaret, moribus compositus, inq; armis satis strenuus. Idem verò *Fridericus* annò MCLXXVIII. se *Advocatum* Spirensis Ecclesiæ vocat ratione Ducatus Siveviæ. (z)

§. XX. Cives Fuldenses, Abbati non magis, quàm toti Congrega-^{motus Ad-} tioni infensi infestique, per fœdera & occultas coitiones sese applicantes ^{vocati} *Advocato* Fuldensi, *Joanni*, Comiti à *Zigenhayn*, annò MCCCXXXI. ^{Fuld.} cœco & populari motu impetum faciebant in vetus oppidum, Præsulis arcem cum munitissima turri proruebant sternebantque, faces injiciebant curiæ, annonam, pecus, supellectilem diripiebant, eodemque furore Decanum, cænobitas aggressi, agebant pellebantque extra septa & domicilia, & familiari omni re despoliabant. Nec intacta à rapinis & incendiis rabiosa multitudinis Monasteria Montium S. Petri & Deiparæ Virginis. Præsul inter hæc, cum tanto furori non par esset reprimendo, contigino noctis Ecclesiæ turres occupat, manum suorum advocat, familiam armat, & quicquid in supellectile, vetustis scripturis, ac bibliotheca eximium & præstans, mittit in tutiora. Inde congressi cum Comitibus manu familiares Abbatis velitaria pugnâ, LXX. stirpis probæ milites & armigeros in certamine capiunt, ipseque Comes *Joannes Zigenhayn* ad *Schlitzi*um oppidum usque fugâ elapsus, nihil propius ibi, quàm ut captus cederet Abbati. Reliqua tibi dicet *Christoph. Brovver*. (a)

§. XXI. Annò MCCXXIX. *Germotus* Abbas Nuenburgensis, cui Abbas ex-^{cæcatus} cum *Henrico*, Alcaniæ Comite, ob nobilem Ecclesiæ suæ *Advocatiam* malè conveniebat, à Ministris Principis captus & excæcatus est. Lin-
(Eeee) gvam

(z) Cruf. P. II. Annal. L. II. (a) L. IV. Antiq. Fuld. p. 321.

gvam quoque eidem reseguissent, nisi illa violenter retracta plenam sectionem sefellisset. Quod tamen ob id impeditius loqueretur, laesam partem per Chirursum truncari, ac partem reliquam ad naturalem modum fecit reformari. (b) Recentiores ajunt, id factum ob seortationes, quas is cum *Sophia*, Abbatissa Quedlinburgensi, exercuerat, adduntque, etiam castratum fuisse Abbatem. Crudele profecto hoc fuit facinus, & à Clericis tanti aestimatum, ut propterea sacrorum celebratio per totum Magdeburgensem Archi-Episcopatum, ac viciniam omnem suspendetur. (c) Certè nec *Gernotus*, nec *Sophia* sine criminibus fuit, itaque hæc ab *Henrico VI. Friderici II. Imp. F.* loco mota, potissimum id agentibus *Henrico Anhaltino & Hojero*, Comite Valckensteinio. (d) Verum quia *Henricus* ab *Alberto*, Archi-Episcopo Magdeburgico, excommunicabatur, Romam profectus ille, ab *Honorio III.* anathematis solutionem petiit & obtinuit. (e)

questus
Gerenrod.

§. XXII. De rapacitate & exactionibus *Hermanni*, Marchionis Badensis, *Advocati* Albæ Dominorum, vide *Documenta rediviva Monasteriorum in Ducatu Württembergico*; (f) *Advocatorum* verò Illustris Ecclesiæ *Gerenrodensis* prolixius loquitur Archi-Episcopus Moguntinus apud *Hopenrodium*. (g) Conquestæ nimirum erant Sedi Moguntinæ Abbatissa & Sorores *Gerenrodenses*, quod *Advocati* istius Ecclesiæ tam immodicis exactionibus & servitiis aggravarent homines & colonos ipsius, ut non possint solvere debitos sibi census. Ideo Præsuli Halberstad. archiepiscopalis auctoritate mandat violentiam illam detestabilem & corruptelam extirpare. Cum enim nonnulli *Advocati* Ecclesiarum, prætextu defensionis, in *Advocatos* eâ conditione assumti, ut stipendiis certis & servitiis spontaneo deputatis Ecclesiarum jura, possessiones, & homines defendere deberent, facti sunt ex defensoribus offensores, & eo, quod tam immoderatis exactionibus & servitiis aggravent homines, ut non possint propriis Dominis exsolvere debitos census suos, aliasque illicitas dividendes *Advocatas* in partes inferioribus suis, in grave Ecclesiarum dispendium, eas infeudare præsumant. Quia verò puerilem meretur amictum, qui concessa sibi abutitur potestate, statuit, quod spontè assignatis ipsis sibi stipendiis & servitiis sint contenti, prout coram Imperio est obtentum, Ecclesiarum jura, possessiones & homines defendant & prote-

gant,

(b) Chr. mont. seren. ad ann. 1219. p. 132. (c) id. ad ann. 1223. p. 153. (d) id. ad ann. 1224. Chron. Magdeb. Anonymi T. II. rer. Germ. Meibom. p. 330. dicit, Abbatem fuisse combustum; & Abbatissam repulsam ejectamque de castro pro suis delictis. (e) Vid. hist. Anhaltin. D. Sagittar. c. 2. §. 18. (f) p. 154. (g) in annalib. *Gerenrodens.* sub *Mechtilde* Abbatissa IX. T. II. rer. Germ. Meib. p. 435.

gant, (ut tenentur,) nihil aliud potestatis & juris sibi in eorum rebus, juribus, possessionibus & hominibus usurpantes; redintegrent *advocatas*, quas in partes dilacerasse & suis inferioribus infeudasse noscitur. Feudatarii eas occupatas dimittant. Quod si non fecerint, infra mensem, moniti per ordinarios, vel alios superiores, ipse *Advocatus*, & suus feudatarius, ad id faciendum per excommunicationis & interdicti sententiam compellantur. Dat. Erfordiae VI. Cal. Januar. anno MCCLXXXIX. Adde, quae *Brusch.* habet, (h) de *Zyriesaltensi* cenobio agens.

§. XXIII. *Injustitiam* vero *Advocatorum* recenset *Henricus Claudus* *injustitia* apud *Broverum*. (i) Fuerant haec inter *Fuldensem* & *Hersfeldensem* Ec- *Advocator*,
clesiam innumerae seditiones, contentiones & homicidia. Quas ut tol-
leret Imperator, mandat, ut si quis ex familia utriusque Ecclesiae ali-
quem servorum, vel *S. Bonifacii*, seu *S. Wigberti*, insequatur, & armata
manu ad occidendum, seu depradandam curtem ejus, seu domum, in-
fringat, eumque impugnet, illi, qui facti hujus dux & princeps fuerit,
corium tollatur & capilli, & utrag, *maxilla ferro candente comburatur*, reliqui
seguaces *cute & capillis* priventur. Si autem aliquis occidatur, seu vul-
neretur, autor *Weregeldum* Ecclesiae, cujus homo occisus vel truncatus
est, restituat. Si vero *Advocatus* aut mercede conductus, seu misericordiam
amicorum motus, istud constitutum adimplere noluerit, *advocatione* ca-
reat, & gratiam Regni amittat, nisi juramento probarit, se invasorem
reperire haud potuisse, quamprimum autem invenerit, iudicium & justiti-
am se facturum. *Weregeldus*, seu *Weregelda*, antiquis Germanis aestimati- *Weregeldus*,
onis pretium est. In veteri Juris Saxonici speculo pretium, quod quis mor-
tuum huius, damit man etnen Todten verbuist/ i. e. 24. alte Schock/ est glossa
marginalis. *Weregelfes*, cujus vita pretio, pro capitis sui aestimari ratione,
perfoluto redimatur, puta occulti latrocinii reus; secus autem, si mani-
festi. (k) Multa etiam gravamina & damna Ecclesia *S. Mariae Halberstad.*
abs *Advocatis* sustinuit, ut ex privilegio *Henrici VI.* Imp. anno MCXCII.
Ind. X. XIII. Kal. Mart. dat. clarius patet. (l) De *Porta*, a gravaminibus
Advocatorum liberata, vide *M. Justin. Pertuch.* (m)

§. XXIV. Quidam igitur *Advocati* malitiam seculi expendentes, *Advocati*
salutisque suae memores, sponte resignarunt, ut *Rudolfus* Comes Palati- *spontè res-*
nus de *Tübingen*, qui resignabat jus *advocatie* Monasterii *Blaubeurensis* *signant*,
Ord. *S. Bened.*, Diocesi. *Constantiens.*, anno MCCLXVII. (n) *Sigfridus*,
Comes *Blanckenburgicus*, *advocati* *Huyesburgensem* anno MCCXX.

(Eeee) 2

Sigfrido

(h) In descript. Monast. Germ. f. 184. (i) L. II. Antiq. Fuld. c. 15. (k) D. Zimmer-
man, analect. miscell. mens. XII. p. 663. (l) vid. D. Sagittar. Hist. Halberstad.
§. 55. p. 44. seq. (m) in chron. Portenf. p. 58. & 61. (n) vid. cit. Documenta redi-
vita p. 916.

Frid. Sa-
piens. El.
Brand.

Sigfrido I. Abbati absolutè reddidit, approbante hoc *Friderico*, Episcopo Halberstad., qui omnem *advocatiam* sustulit, (o) gratiam hanc specialem faciens Archimandritæ, ut in *causis majoribus* e.g. furti, raptus & sanguinis, quas non expedit tractare religiosas personas, *mundiburdum* statuatur, qui iudicet, quæ fuerint in iudicandis, i.e. interprete *Innocentio IV.*, qui puniat *furtæ, raptus, & sanguinis vindictam requirentia*. Sed antiquata nunc hæc *Friderici Kirchbergici* sanctio, cum *Fridericus III.* Potentissimus Princeps (cui vitam & triumphos vovemus innumeros!) cuiq; suum spondeat, & largiatur, ipsique Vicario suo Dominus claves vitæ & mortis longè latèque dederit, adeoque potentiùs *Friderico* Halberstadeni utroq; jure, utroq; gladio, & spirituali & temporali gaudeat imperio, eoque regere & defendere valeat feliciter omnes sibi subiectos. Ipsi Reges & Pontifices Romani, ut *Honorius II.* (cujus bulla data est Laterani Non. Decemb. Indiët. XII. anno MCXXVIII. Pontificatûs sui anno quarto,) omnia bona & privilegia monastica integra & quieta tantum cupiebant *salvâ Diœcesani Episcopi justitiâ & reverentiâ, salvâ debitâ Ejus reverentiâ*, inquit *Innocent. II.* (dat. Pisis per manum *Alverici*, S. Rom. Eccles. Diaconi Cardinal. & Cancellarii, VI. Id. Jun. Indiët. XIII. anno MCXXXV. Pontificatûs sui anno VI.) & *canonica justitiâ*, *Adrian. IV.* VI. Id. Aug. Indiët. IV. anno MCLVI. Pontificatûs sui II. & *Cœlestin. III.* in bulla dat. Lateran. per manum *Centii*, S. Lucie in Orthea Diaconi Cardinal. & Cancellar. tert. Non. Maj. Indiët. XV. anno MCXCVII. Pontificatûs sui anno VII. Cum omnium rerum in hoc universo vicissitudo sit, cœnobîa utique non semper antiquam servabunt faciem. Vix autem me contineo, quin confirmationem *Innocentii IV.* subjungam.

Bulla Inno-
cent. IV.

Innoentius Episcopus, servus servorum DEI, Dilectis Filiis Abbati & Conventui Monasterii de *Huysborch*, Ordinis Sancti Benedicti, Halberstadeni Diœcesis, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex parte vestra fuit propositum coram Nobis, quod claræ memoriæ *Sifridus*, Comes de *Blanckenborch*, vestri Monasterii *Advocatus*, prudenter attendens, quod *Advocatus* Ecclesiæ idem intelligi debeat quod *defensor*. Quia tamen nonnulli, obmissio *defensionis* effectu, retinentes nomen improprie *Advocati*, frequenter Ecclesiis magis obsunt quàm profunt, plus sunt oneri quàm honori, & per quos debent defendari Ecclesiæ, multociens molestantur, ac per hoc volens in posterum indemnitati dicti Monasterii præcavere, Jus *advocatiæ*, quod in ipso habuerat, in manibus quondam S. Prædecessoris tui similiter Abbatis liberè & perpetuò resignavit: nihil in eo suis heredibus penitus reservando. Unde bonæ memoriæ F. Episcopus Halberstadeni, Diœcesanus vester, sui Capituli accedente consensu,

(o) Vid. §. 18.

senſu, duxit deliberatione provida proteſtandum, ut nullus de cetero *ius advocatiæ* ſibi vendicat in eodem, concedens vobis poteſtatem, eligendi perſonam, quæ *mundiburdus* vulgariter nuncupatur, quæ puniat furta, raptus, & quæ ſanguinis vindictam requirunt; quæ per Religioſos non eſt licitum exerceri, prout in literis inde confectis plenius continetur. Quare Nobis humiliter ſupplicâſtis, ut, quæ ab iſtis, Epifcopo & Comite, facta ſunt in hac parte, Apoſtolico curatius munimine corroborari. Nos igitur veſtris ſupplicationibus inclinati, reſignationem, ſtatutum & conceſſionem huiusmodi, ſicut providè facta ſunt, auctoritate Apoſtolicâ confirmamus, & præſentis ſcripti patrocinio cõmunimus. Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſuſerit, indignationem Omnipotentis DEI & Beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Lugduni XIII. Kal. April. Pontificatûs noſtri anno ſecundo.

§. XXV. At Sigfridi *Blanckenburgici* heredes bolum iſtum ægrè ſibi *vastatio Ec-* patiebantur eripi. Idèò *Henricus* Comes Eccleſiam *Huyesburgenſem* & *cleſiarum* *Halberſtadenſem* rapinis & incendiis anno MCCXLIX. miſerè vaſtabat. *Meinhardus* verò Epifcopus *murum & clipeum* ſe oppoſuit ad libertatem Monafterii ex integro conſervandam. Interim *Ludolfus*, Abbas Huyesburgenſis XI. Eccleſiæ Halberſtadenſi CL. marcas pro damno, abs *Henrico* illato, reſtituiſſe dicitur.

IN nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis. *Meynardus*, DEI gratiâ *lit. Mein-* Halberſtadenſis Eccleſiæ Epifcopus in perpetuum. Notum ſit omni- *hardi Epi-* bus tam præſentibus quàm futuris, quòd cùm Comes *Hinricus* de *Blan-* *ckenborch* Eccleſiam *Huyesburgenſem* Nobis in DEO dilectam hoſtiliter invaſerit, eam rapinis & incendiis devaſtando, volens ſibi *ius Advocatiæ* in eadem Eccleſia temerè vendicare, Nos jamdictam Eccleſiam, Nobis in animam commiſſam, indebitè devaſtari & gravari conſpicientes, volentes quoque ipſi Eccleſiæ debitâ ſollicitudine providere, Nos & Eccleſiam noſtram pro deſenſione ipſius Eccleſiæ *murum & clipeum* expoſuimus, ad libertatem ipſius ex integro conſervandam, ab omnibus Antecelloribus noſtris ſibi conceſſam, & præcipuè à Venerabili Patre, Domino *Frederico* Epifcopo collatam, nec non à Sanctiſſimo Patre Domino Papa *Innocentio* confirmatam, poſt placita diverſa & expenſas non modicas, à memorato Comite damnum maximum ſuſtinuimus & jacturam. Itaque cùm prædictum Comitem, poſt labores plurimos & expenſas, revocaſſemus à læſione dictæ Eccleſiæ, licèt difficulter, dictus Comes per compoſitionem amicabiliter inter Eccleſiam & ipſum factam,

(Eeee) 3

renun-

renunciavit penitus omni actioni & petitioni, si quam contra ipsam Ecclesiam super tali Advocatia videbatur habere. Quare Dilectus Nobis in Christo *Ludolfus*, Abbas Ecclesie, pro sui benivolentia, damnum Nobis, pro libertate Ecclesie sue, illatum, considerans & attendens, quasi *Vir providus & discretus*, cum Nos cerneret obligatos, tamen liberaliter & hilariter nostris & Ecclesie nostre subvenit indigentis, in C.L. marcis, nostris in ea damnis & expensis, pro Ecclesia sua habitis, respondendo, ita tamen, ut de predicta pecunia castrum & villicatio in *Scheninge* ad usus nostre Ecclesie redundarent, & hæc Ecclesie *Huyesburgensi* sint in testimonium perpetuum & munimen, si; quod absit, aliquis Successorum nostrorum contra ipsam Ecclesiam præsumeret malignari. Nos pro DEI & Gloriosæ Genitricis ejus reverentia & honore prædictam *Huyesburgensem* Ecclesiam in eadem libertate, quâ sub nostris vixit Antecessoribus, volentes liberam conservare, nec unquam confirmationem Domini Papæ *Innocentii*, super ipsius libertate datam, infringere præsumentes, scripti nostri munimine, nostro & Ecclesie nostre sigillis roborare ac testimoniis, ipsam prorsus liberam, nec unquam, propter blandas amicorum preces, aut munera excoecantia, vel de alio quocunque cuiquam hominum incedari licitam protestamur. Hujus rei testes sunt *Hermannus* Præpositus, *Wigkerus* Decanus, *Borchardus* Vice-Dominus, *Cono*, *Rodolfus*, Portenarius, *Volradus* Scholasticus, *Evervinus* Præpositus S. Bonifacii, *Ludolfus*, *Wittekindus*, *Heinricus*, *Hermannus*, *Christianus*, *Borchardus*, *Gerardus*, *Leutfriedus*, *Fredericus*, *Hermannus*, *Ludegerus*, *Joannes*, *Ludolfus*, *Otto* de Vipech, *Otto* de Hertbeck, & *Otto* de Ircsleve, Majoris Ecclesie nostre Canonici; *Tidericus* Decanus S. Mariæ, *Gevehardus* de Wernigrode, *Fredericus* de Kerberch, Comites: *Hinricus* de Eyllensted, *Hinricus* de Ceringe, *Fredericus* de Hersleve, *Conradus* de Lere, *Hinricus* & *Tidericus* de Quensted, *Conradus* de Halberstad, *Geardus* de Stage, *Nicol.* de Hoym, *Olricus* de Hordorp, *Hinricus* de Veltem, Milites, Ministeriales Ecclesie nostre, & alii quàm plures. Et ne talis ipsius Ecclesie libertas ab aliquo in posterum calumpniari valeat vel infringi, eam confirmavimus banno nostro, sub pœna excommunicationis districtius inhibentes, ne quis contra eam temerè venire præsumat. Si quis autem præsumserit, indignationem DEI Omnipotentis & excommunicationis laqueum se noverit incurrisse. Actum & datum Halberstad anno Gratiae MCCXLIX. XVI. Kal. Jun. Pontificatus nostri anno VIII.

renunciatio
Advocat.

§. XXVI. Demum anno MCCLI. *Sigfridus* *Blanchenburgicus* in placito generali ad altam arborem, beyin hohen Baum/ omni juri, si quod in Advocatiam habere visus est, liberaliter nec non affectu sincero aternum renunciavit.

Sigfridus,

Sifridus, DEI gratiâ Comes de *Blanckenborch*, in perpetuum. Quoniam
 ea, quæ circa temporalia fiunt & ordinantur, negotia per intervallum
 temporis à memoria hominum elabuntur, nisi voce testium stabilita fu-
 erint & firmata, præterea vivaci littera commendata, nec non sigillorum
 appensionibus æternata. Idcirco ad futuri temporis dubium penitus re-
 movendum, & quodquod ambiguum posteritati venturæ omnimodè am-
 putandum, ea, quæ per Nos rationabiliter sincero fiunt ex affectu, scriptis
 dignum duximus commendare. Noverint igitur tam præsentibus quàm
 futuri, quod cum ad *altam arborem*, placitis ibidem generaliter indictis,
 cum Principibus & reliquis terræ Nobilibus essemus & Nos pariter con-
 stituti, præsentibus Viris Nobilibus & Honestis, videlicet Domino *Meynar-
 do*, Venerabili Halberstadenſi Episcopo, *Wigero* Decano, *Volrado* Præ-
 positro Walbicensi, Canonicis Halberstadenſibus: Laicis verò *Burchardo*
 de Querenworde, *Burchardo* Filio ipsius, dilecto consanguineo nostro,
Olrico Comite de Regenstein, & *Gevehardo*, Comite de Wernigrode, in
 præsentia Domini *Ludolfi*, Abbatis Ecclesiæ *Huyesburgensis*, & *Tiderici* de
Alpenſtede, Monachi Ecclesiæ ejusdem, recognovimus in aperto, nihil
 omninò juris in *advocatia* prædictæ Ecclesiæ Nos habere. Et renunciamus
 ex toto liberaliter & sincerè omni juri, si quod habemus in eadem, hæc
 fide bonâ nec non affectu sincero coram prædictis publicè protestantes.
 Igitur Nos, ad cautelam magis habundantem, ne Ecclesia sæpèdicta ca-
 lumpniis, seu versuciis nostrorum hæredum inquietari, sive dispendio
 molestari valeat in futurum, animæ nostræ salutem, prout tenemur, ex de-
 bito duximus consulendum, nec non eidem Monasterio solerti industria
 ex integro præcavendum, & præterea ab heredibus nostris omnem suspi-
 cionis notulam abcidendam, & radicitus extirpandam, bonâ delibera-
 tione ac provida cuilibet prorsus impetitioni, quemadmodum in loco
 supra dicto, ad *arborem* videlicet, recognovimus, sic nunc in perpetuum
 renunciâsse, Nos integraliter profiteamur. Insuper actioni qualicunque
 & juri omni, si quod in præmissæ Ecclesiæ *advocatia* visi fuerimus ha-
 buisse, filiis nostris *Hinrico*, *Sifrido*, *Hermann*o, *Burchardo* præsentibus
 voluntarium arbitrium & assensum. Hujus rei testes sunt *Otto*, Comes
 junior de Valckenſtein, *Sifridus* de Ditvorde, *Arnold* de Sandberg, Mi-
 lites nostri Castrenſes. *Gerardus*, Clericus Domini Abbatis de *Huyes-
 borch*, Notarius, cujus præſens auctenticum est conscriptum, & alii quàm-
 plures. Et ut talis renunciatio *Advocatiæ* Ecclesiæ videlicet supra dictæ
 rata, inconvulsa, irrefragabilis, & stabilis omni tempore permaneat &
 consistat, & ab omni inquietatione, impugnatione, & inpetitione Suc-
 cessorum nostrorum heredum sit libera æternaliter & ſecura, prænomi-
 natæ Ecclesiæ in robur validum & testimonium ſufficiens præſentem li-
 teram

teram erogamus appensione nostri sigilli validissime comunitam. Actum & datum Blanckenborch anno Dominicæ Incarnationis MCCLI. XIII. Kal. Maji.

*Advocati
Huyzburg.*

§. XXVII. Fuit igitur primus cœnobii *Huyzburgensis* Advocatus *Fridericus*, Comes Palatinus Saxonie & Sommerseburgicus, abs *Alfrido*, Abbate secundo, electus. *Otto* postea, quintus Abbas, constituit *Wilerum*, Militem *Eylenstedensem*; Quò defuncto *Henricus I.*, Abbas septimus, substituit *Sigfridum Blanckenburgicum*, spontè sub *Sigfrido I.* Abbate decimo resignantem. Ut igitur priscis temporibus munus *Advocatorum* latissimum erat, jurisdictionis civilis & criminalis administrationem complectens: ita progressu temporis Abbates illam ipsam usurpare cœperunt, solâ criminali Advocatis relictâ, quam pro arbitrio Abbates & Episcopi ad tempus in eos detulere, seu fendi loco concesserunt. *Albertus* verò, Landgravius Thuringie, quem *ἀστυγὼν* vocant, seu *degenerem*, liberam pronuncians villam *Flemingen* à gravamine *Advocatorum*, concessit Fratribus *Portensibus* *judicium sanguinis* (*Halß-Gericht*) in ea villa. (p) Literæ datæ sunt in *Porta* anno MCCLXXVII. VI. Id. April. testibus *Sigfrido* de *Hopfgarten*, *Heinrico* de *Colemas*, *Hainemanno* de *Haine*, *Heinrico* de *Schönbergk*, *Frederico* de *Schönbergk* Militibus, & *Marquardo* Sub-Notario, & aliis fide dignis. Idem jus confirmavit *Fridericus III.* (q)

*Advocati
Padeb. pœ-
nitentia.*

§. XXVIII. *Wittekindus*, Comes *Waldeccensis*, Advocatus Ecclesie *Padebornensis*, facti sui injuriæque, Episcopo irrogatæ, pœnitens, omne damnum per prædas Ecclesie *Padebornensi* illatas liberaliter compensavit. Quippe inter ceteros *Westfalie* Proceres nomen militiæ sacræ professus, priusquam iter ingrederetur cum Imperatore, acceptis ab Episcopo *Bernardo CCC. marcis*, non modò *Advocatiâ*, sed & cetera bona juræque, quæ clientelari titulo à *Padebornensibus* tenebat, in modum pignoris deposuit in manum Episcopi, ita ut si in expeditione mori contingeret, ipsa *Advocatiâ* cum omnibus prædiis ac bonis cederet Episcopo, liberumque ei esset, *Advocatum* ex cathedralis Collegii consensu deligere, quem vellet; nec in feudum dare necessum haberet, ne quid fratres aut consanguinei obtendere possent in successione hujus tutelæ. Ipsas tabulas exhibet *Schatenius*. (r) *Advocatiâ* hæc, mortuo *Wittekindo*, post quadriennium ab *Henrico VI. Imp.* pleno & confirmato jure asserta est Episcopo *Padebornensi* *Francof. MCXCIII. Indict. XI. II. Idus Decembr.* (s)

*Advocati
minorum
varum,*

§. XXIX. Extensum aliquando jus *advocatiæ* ad minutiora, e.g. ad mansos aliquot, & Ecclesias paganas &c. Anno MCCXLIV. Non. Nov.

(p) Chron. Portens. Pertuch, p. 56. (q) Id. chron. p. 65. (r) T. I. Annal. Padeborn. ad ann. 1189. p. 383. seq. (s) Id. l. c. p. 396.

Nov. Pontificatus sui anno III. mandat *Meinhardus*, Episcopus Halberstadenſis, *Ludolfo*, Abbati *Huyesburgensi*, cunctisque ſuis ſucceſſoribus, in virtute Sanctæ obedientiæ, ne advocatiam octo manſorum in *Rosten* nuhc, ſeu in futurum vacantem, alienare, obligare, vel infeudare præſumant. Dat. *Langenſtein* Año MCCLVII. *Volradus*, Episcopus Halberſtadenſis, cum conſenſu Capituli, ſolutam advocatiam duorum manſorum *Serckſtedii* cœnobio *Huyesburgensi* contulit. Cujus rei teſtes erant *Fredericus*, Comes *Kirchbergicus*, *Volradus*, frater Episcopi, de *Cranechfeld*, *Hinricus* de *Hordorp*, *Jacobus* *Geventhulſen*, *Hinricus*, cognomento *Ylenborde*, & alii. Cumque quidam minùs providi jus cujuſdam Advocatiæ in prædictis manſis ſibi vendicarent, eamque à Comitibus *Wernigerodanis* ſe in feudo tenere aſſererent, *Fridericus* & *Conradus* Comites, ſuo ſuorumque heredum nomine, omni juri renunciabant, ut plenius habetur in literis :

Fredericus & Conradus DEI gratiâ Comites in *Wernigerod*, Universis præſentia viſuris, ſeu audituris, cum ſubſcriptorum notitia prospera ſemper frui. Cum rei geſtæ veritas ambigitur, error gravis ſæpiſſimè generatur. Noverint igitur univerſi, quòd cum in Deo devotus Abbas, & Conventus Monasterii S. Mariæ Virginis in *Huyesborch*, duos manſos cum dimidio cenſuales, ſitos in campo *Slanſted*, à Monasterio in *Ringelſem* emtionis titulo ritè & rationabiliter emiſſent, quidam minùs providi, & forſan per errorem, jus cujuſdam advocatiæ ſibi in prædictis bonis vendicabant, quam à Nobis ſe tenere in feudo perhibebant. Nos verò, ob honorem ejus, quam Filius nihil negans honorat, ac ad inſtantiam Abbatis & Fratrum in dicto *Huyesborch* Deo religioſè militantium, de beneplacito & voluntate omnium heredum & coheredum noſtrorum, quorum ad hoc merum & verum conſenſum habuimus & habemus, renunciamus vice & nomine noſtro, ac eorum, liberè & abſolutè omni juri ac advocatiæ, ſi quod, vel ſi qua nobis in prædictis duobus manſis cum dimidio hæcenus comperebat, volentes, ut prædicti Abbas & Conventus dictorum duorum manſorum cum dimidio poſſeſſionem quietam, ac ab omni Advocatiæ, onereque & jugo ſervitutis cujuſlibet liberam, pacifici perfruantur, eorum orationibus nos ſuppliciter commendamus. In quorum omnium evidentiâ atque robur, ſigillorum noſtrorum appenſionibus roboramus præſens ſcriptum. Teſtes etiam hi exiſtunt Dominus *Aſchvvarus* de *Mynſleve*, Dominus *Joannes* de *Goslaria*, Dominus *Petrus* de *Symenſtide*, & plures alii fide digni. Datum *Wernichrod* anno Domini MCCCXXVI. in die S. Blaſii, Episcopi & Martyris pretioſi,

*Advocatus
Erklensis,*

§. XXX. Autor *Demonstrationis chronologicae* saepius à nobis citatæ (t) pro assertione juris sui Diœcelani allegat *Burcardum de Assenburg*, pro se suisque heredibus, cum consensu fratris sui *Bertholdi*, Præpositi in *Bustorf*, & Archi-Diaconi *Hüxariensis*, dimittentem pro XL. marcis denariorum *Brackæ* & *Hüxariæ* legalium *Advocatiæ*, quam habebat in parochiam *Ercklen*. Hæc parochia sita quidem in Diœcesi *Padebornensi*, collatio tamen ejus ad *Corbeiam* spectat, non secus ac parochia *Thulen* in territorio *Coloniensi*, cujus collatio etiam ad *Corbeiam*, jus verò Archi-Diaconatus ad Prælatum *Abdinghofensem* intra *Padebornam* pertinet. Nec tantillum impedit, quod hic & iste *Archi-Diaconus*, seu *Vice-Archi-Diaconus* nominetur. Quæritur, an hujusmodi Archi- & Vice-Archi-Diaconi (qui tamen simplices erant Presbyteri) abs Abbate, seu Episcopo fuerint constituti? Sic autem est cum advocatia ista *Erklensi*. *Burcardus* ab *Assenburg* Miles, cum præcitu & consensu conjugis suæ *Agnethæ*, & filiorum *Burcardi*, Canonici Majoris, *Egberti*, Canonici SS. Petri & Andreæ Apostolorum intra *Padebornam*, *Joannis*, Canonici ad D. Petr. intra *Hüxariam*, *Bertholdi* & *Wernerii*, nec non filia suæ *Sophiæ*, omniumque aliorum heredum, annò MCCCXI. vendidit *Henrico*, Plebano in *Ercklen*, & Ecclesiæ ibidem pro XL. marcis denariorum *Brackæ* & *Hüxariæ* legalium, totam *Advocatiæ*, cum omni jure & pertinentiis, in & extra villam sitis. Et quia hanc *Advocatiæ* Dominus *Assenburgius*, ab *Hermannno*, Comite *Pyrmontano*, hic verò à *Corbeia* in feudum acceperat, idè hunc contractum venditionis prænominatus *Assenburgius* fecit, consentiente *Hermannno* Comite, ejusque Filio *Hildeboldo*, præsertim verò *Ruperto Horobusto*, Abbate *Corbeiensi*, totoque Capitulo suo, tenore literarum desuper *Brackeliæ* confectarum, quas Consules & Senatus ibidem unà cum *Bertholdo*, Præposito Ecclesiæ Orientalis *Padebornæ* & Archi-Diacon. *Hüxar.*, *Burcardi* fratre, subsignarunt. Hinc anno sequente MCCCXII. laudatus Abbas *Rupertus*, ipsam Ecclesiæ *Erklensem*, ejus dotem, & omnia bona, in & extra villam sita ubicunque, tam habita quam habenda, atque homines eadem colentes, ab omni *Advocatiæ* onere, & ab omni angariarum & perangariarum turbatione immunes fecit, & perpetuo libertatis jure ac commodo frui voluit.

Claves monast. Advocat. dant.

§. XXXI. Olim Monasteria libera *Advocatis* & Protectoribus suis, imò quandoque etiam aliis, *claves* tamdiu tradebant, quamdiu ipsi ibidem permanebant. Sanè Prælatus *Herbertingensis*, quando *Ehingorum Ulnensium* (Fundatorum alicujus in templo ibidem capellæ) aliquis eo venerat, ei obviam procedens *claves* cœnobii tradidit. (u) Comites *Wertheimenses* asserunt, se in Monasterio *Grumbacensi* tanquam Protectores,

(t) §. 31. (u) Vid. *Crus. annal. Svec. P. II. Lib. XII. c. 6. c. f.*

tores, Abbatia vacante, jus *clavium* habere, ita, ut si Abbas ibi moriatur, Comes Wertheimensis vel ipse, vel per suos, monasterium, *claves*, & ea, quæ ad Abbatem pertinerunt, in custodiam suam recipiat, & tamdiu, donec alius Abbas electus fuerit, retineat. (w) Olim quoque Nobiles de Kemnat, ceu *Advocatos* Monasterii *Irsin*, eò venientes, *claves* à Prælato postulasse, & ad se recepisse, refert autor, Ob die Reichs. Vogtreyen wieder einzuführen sind? (x) ubi etiam addit: urbarium quoddam vetus pagi Riedöschingen in der Baar extare, quò asseratur, quòd si Dominus pagi istius, ein Vogt. Herr/ moriatur, & alius *Lindaviam* veniat, & ab Abbatissa Lindaviensi feuda eò pertinentia recipiat, Abbatissa ista ipsi *claves* per noctem & diem, ad panis & vini custodiam, in Monasterio tradere teneatur.

§. XXXII. Interim salva manet in omnibus Imperatoris *Advocatia* *Advocatia* *Majestatica* *suprema* & universalis, quæ ossibus illius arctissime inhæret, *Imperialis*, nec ab eo avelli potest, facto aliquo tertii; sed *Imperialis* superioritas in possessionibus omnibus, ac bonis immobilibus quibuscunque, tam propriis, quàm alienis, tam feudalibus, quàm allodialibus, etiam Ecclesiis concessis, salva & exempta semper & ubique manet, uti ex *Thom. Michaël*. (y) repetit *Joann. Christoph. Thill*, Vosonienſis, in sua de *Advocatia Imperat. Ecclesiastica* disp. inaugurali, Jenæ sub umbone *Slevogtiani* habit. anno 1690. (z) Ideo Electus Romanorum Rex & Imperator in capitulationibus initio statim *artic. I.* jurato promittunt: se *populum christianum*, *Sedem & Pontificem Romanum*, & *Ecclesiam christianam*, tanquam eorum *Advocatos*, protecturos esse. Vide capitulationem *Caroli V.*, (quæ antiquiorem non habemus,) *Ferdinandi I.*, *Maximiliani II.*, *Rudolphi II.*, *Matthiæ*, *Ferdinandi II.* III. & IV. Augustissimi *LEOPOLDI* & *JOSEPHI*, quod etiam in capitulatione perpetua insertum legitur *artic. I.* incip. Der erwählte Römische Kaiser und König sol und wil die Christenheit / den Stuhl zu Rom / Päpstliche Heiligkeit / und Christliche Kirche / als derselben *Advocat* / in gutem treulichen Schutz halten &c. Huic obligationi conveniens & illustre exemplum nuper dedit Inviſſimus *LEOPOLDUS*, (cujus consilio *Leopoldina*, & industria cuncta porro eveniant feliciter!) dum omnem curam & sollicitudinem in hanc partem Reip. traxit, ut Ecclesiæ Metropolitanæ *Coloniensis* ejus autoritate præficeretur Pastor & Archi-Episcopus, qui idoneus doctrinâ & moribus, pacis præterea & concordia amans, Legibus Reip. assuetus, *Cæsari & Imperio* fidus, potentiâ etiam validus existeret. Hoc ipsum sanè est, quò provocavit Excellentissimus Cæsaris Legatus in propositione Capitulo exposita, dum expressè pro comperto attulit, Cæl. Maj. sui muneris, (FFFF) 2 *Advocatia*

(vv) Vid. autor. des Wertheimischen Gegen-Versichtes wider Würzburg t. 3. f. 40. Add. Mager. de Advocat. c. 10. num. 279. (x) p. 106. (y) de jurisdic. conclus. 25. (z) thes. penult.

Advocacia putâ, sibi in Ecclesiis Germaniæ competentis, duxisse Capitulo exponere, quod Archi-Episcopatu huic Electoralis dignitas annexa sit, quam conservare, nec ulli discrimini objicere oporteat. (a) Divina igitur vox *Augustini*: (b) *Debēs Imperator incunctanter advertere, Regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium esse collatam.*

Carolina,

§. XXXIII. Quid? quod *Carolus M.* cum *Advocacia* Romanæ Ecclesiæ accepit simul, censente *Limnao enucleato*, (c) politicam administrationem omnium bonorum temporalium, Ducatum scilicet, Principatum, Dominiorum & territoriorum, quæ Imperatorum, Regum, Patriciorum, aliorumque Principum beneficio Ecclesiæ obvenerant, quorum donationes Ipse *Carolus* partim confirmavit, partim auxit & ampliavit. Quod posteriores Cæsares minime animadvertentes, *Advocaciam* Ecclesiæ de tuitione & propagatione universalis Ecclesiæ, seu religionis christianæ, interpretati sunt, quam illi, non *advocacia* nomine, quæ propriè ad possessionum secularium gubernationem attinet, sed *Pontificatus maximi* titulo ac privilegio habuere, ut patet ex rescripto *Leonis IV.* ad *Lotharium* Imperatorem. Cum tempore *Henrici V. Paschalis II.*, nescio quò religionis & iustitiæ zelo percitus, Ecclesiis, eorumque Prælati, *regalia*, i.e. interprete ipso, Civitates, Ducatus, Marchias, Comitatus, telonia, mercatus, *advocacias* &c. abjudicaret, Imperioque restitui juberet, (d) in faciem illi restitit *Conradus, Salisburgensis* Archi-Episcopus, nomine reliquorum Antistitum, clamans: hujusmodi *Paschali* non competere, neque se vectigalia, oppida &c. à majoribus suis quæsitâ, sibi que relicta, ac seculis aliquot possessa, alteri cessuros esse.

iustitia Paschalis,

Advocati rationem reddant,

§. XXXV. Constat etiam ex *Stumpfio*, (e) *Lehmanno*, (f) *Wurfio*, (g) aliisque, hujusmodi *Advocatos* olim Imperatoribus de bonis istis Ecclesiasticis rationem reddidisse, hanc inprimis ob causam, ut reditus Imp. essent cogniti, & si bella contra paganos, aliosve Imperii hostes gerenda forent, iis, pro cujusque facultate, collectæ & tributa, ad expeditiones pro communi Reip. christianæ salute instituendas, imponerentur. (h) Imò à *Caroli M.* usque ad *Ottonis IV.* tempora defunctorum Episcoporum & Abbatum bona mobilia, vel se moventia, ad Fiscum & Cameram Imperialem pertinuisse, fusiùs probat *Lehman*. (i) Et *Henric. Meibom.* senior (k) tabulas Imperiales profert, in quibus *Alberto* Magdebur-

bona mobilia defunctorum ad Fiscum Imperialem pertin.

(a) Zach. à Bona casa in tr. edit. de Archi-Episc. Colon. Conf. Thill. l. a. (b) epist. 79. ad Leonem Augustum, (c) L. I. c. 3. f. 18. (d) vid. Dodech. append. ad ann. 1110. (e) chr. Helver. L. V. c. 3. (f) chr. Spir. L. II. c. 36. (g) chron. Basileens. L. I. c. 5. (h) Mager. de Advocat. c. XI. num. 6. seq. (i) chron. cit. L. V. c. 67. (k) apolog. pro Otton. IV. Imp.

deburgensi, ejusque Suffraganeis, specialem gratiam faciens, proventus defunctorum, jure antiquo Imperio cedentes, ipsis donat & remittit. Cum igitur (est vox Augusti) ex antiqua & antiquata consuetudine omnium Episcoporum decedentium, qui de jurisdictione sunt Imperii in quibuscumque, red-
ditibus reliquia Fisco cedere debeant Imperiali, ob sinceram dilectionem memo-
rati Archi-Episcopi, ejusque persona reverentiam, Successoribus, dummodo à præ-
senti toga carnis exeunt, & omnium Suffraganeorum suorum Subcessoribus, in
perpetuum concedimus, ut omnes proventus Episcopales, qui defunctis Episco-
pis Imperio cedere consueverunt, deinceps ad usus ipsorum colligantur, &
collecta reseruentur, statuentes, ut si decedentes Episcopi aliquibus debitis fuerint
innodati, ea exinde persolvantur. Acta sunt hæc anno MCCIX. Indict.
XII. Dat. apud Brunsvic per manus Walteri, Regalis Aulae Proto-Notarii,
XIV. Kal. Junii. Plura de Advocatis dabunt tibi alii. (1)

§. XXXIV. De advocatia S. Viti, quâ hodiernum Imperator Præ-Advocatia
sulem Corbeiensem specialiter donat, adeoque munus ac titulum Advo- S. Viti,
cati & Custodis perpetui sacrorum S. Viti lipfanorum, quo à Conrado III.
olim Abbas Wicholdus per aureum donationis Cæsareæ annulum insignitus
fuit, ex innata Imperiali beneficentia itidem laudat, approbat, confir-
mat, & innovat, in singulari dissertatione prolixius egimus, ad quam,
si velit, Lectorem remitto.

§. XXXV. Ceterum de rapacitate & injustitia Oeconomorum lectu Oeconomor.
dignæ sunt tabulæ Imperiales, quas licet olim protulerim, cum tamen iniquitas,
valde vitiatas tibi reddiderit typographus, placent eas hîc emendatiores
sistere.

IN nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis. Conradus, divinâ favente lit. Conradi
Clementiâ Romanorum Rex secundus. Si paci & tranquillitati Ec- Imp.
clesiarum Dei piâ & benignâ sollicitudine prospicimus, hanc vicissitudi-
nem Nos à pio Creatore nostro acceptate speramus, ut & Regni, Nobis
à DEO commissi, gubernacula in hoc tempore cum pace & tranquillitate
possidere valeamus, & post regnum hujus temporis in regno æternæ be-
atitudinis requiem apud justum Judicem inveniamus. Notum igitur esse
volumus universis Regni nostri fidelibus, tam præsentis quàm futuræ
ætatis, hominibus, qualiter dilectus & fidelis noster Wicholdus, Corbeien-
sis Abbas, multimodâ necessitate ipsius Monasterii compulsus, expo-
suit in auribus Clementiæ nostræ incommoditates & injurias, quas à
Dapiferis & Pincernis suis quidam Prædecessores ejus sustinuerunt, & ipse
(Ffff) 3 à die

(1) Weber. de jure Patronat. p. 68. seqq. Pautmeist. de Jurisdic. Imp. Rom. L. II.
c. 10. num. 22. seqq. Reinking. de Regim. S. & E. Clav. II. c. 9. h. 75. Limb. enu-
cleat. L. I. c. 4. p. 21. Bangert. in not. ad L. III. Chron. Slav. c. 18. Mager. &
Chokitt l. c.

à die Prælationis suæ in eodem Monasterio passus fuit. Siquidem *Dapiferi* & *Pincerne*, & reliqui, qui ministerii locum in domo Corbeienfis Abbatis tenent, quam dignitatem vulgari nomine *Officia* appellant, quasdam abusiones in eisdem *Officiis* sibi usurpaverunt, ut videlicet omnia victualia & universam substantiam domus Domini sui sub custodia sua teneant, & cui placuerit, his, inconsulto Domino suo, eadem bona servanda & passim distribuenda conferant, tantamque potestatem in istis *Officiis* sibi asserere conantur, ut Dominis suis palam & quasi de jure suo prohibeant, ne claves & custodiam rerum suarum alicui committant. Solent enim de rebus Dominorum suorum proprias familias alere, ac milites suos pascere in tantum, ut in propriis domibus plerumque aut tanta, aut etiam plura, quam Domini sui de facultatibus eorum, quas debuerant, servare expendant, & in dissipandis bonis eorum modum omnino nullum teneant. Hujusmodi ergo superfluas & damnosas rerum suarum dissipationes, cum prænominatus fidelis & dilectus noster *Wicholdus*, Corbeienfis Abbas, de eadem domo eliminare, ac domum suam, secundum honorem DEI & propriam utilitatem, ordinare tentasset, quidam de Ministerialibus ejus *Rabano*, qui tunc *Officium Dapiferi* administrabat, cum fratre suo *Luidolpho*, & paucis consanguineis suis, multum ordinationi ejus refragatus est, atque cum multa comminatione assererat, quod potestatem officii sui, quam hactenus in domo illa exercuerat, nunquam, dum viveret, relicturus esset, ita, ut sub imperio suo essent universa victualia Domini sui, ac potestatem de iis haberet tribuendi, cui vellent, nec dati aut accepti aliquam rationem Domino suo reddere, nec claves rerum suarum alicui servare liceret, nisi quem ipse ordinasset. Hæc itaque contradictio inter Ministeriales Corbeienfis Ecclesiæ à præfato Abbate, Domino suo, ventilata est, & per judicium eorum tam eidem *Rabano*, quam omnibus, qui hujusmodi dominationem sibi de bonis Domini sui usurparent, omnis potestas de committendis clavibus, & de custodia rerum Domini sui abjudicata est, hancque potestatem Abbati Corbeienfi præscripti ex ea sententia judicii unanimiter adjudicaverunt, ut claves & custodiam rerum suarum liceret ei committere, absque consilio *Dapiferi* & *Pincerne*, cuiusque voluisset. *Dapifero* autem & *Pincerne* tale judicium adjudicaverunt, ut in victualibus Domini nullam potestatem dandi, absque voluntate ipsius, prorsus habeant, sed cum Domino suo, secundum debitum officii sui, ad mensam servierint, hanc dignitatem de officio suo consequantur, ut, respectu Domino suo, ad mensam ejus cum ceteris ministris de bonis Domini sui reficiantur, & præter hanc, nullam aliam potestatem de rebus ipsius exercent. Huic comparium suorum judicio cum idem *Rabano* acquiescere nolisset, prædictus fidelis noster Corbeienfis Abbas apud Clementiam nostram impe-

travit,

travit, quod in plena curia nostra, quam *Spira* celebravimus, iudicium super eodem verbo à Ministerialibus Regni sciscitati sumus, qui etiam in conspectu nostro & Principum Regni, idem iudicium, quod Corbeientes invenerant, pari consensu asseruerunt. Aliam præterea molestiam idem *Rabano* Fratribus, qui DEO serviunt in Corbeienti Monasterio, irrogare præsumsit, quod videlicet *infra muros & ambitum cimiterii ejusdem Ecclesiæ hereditariam mansionem sibi vendicavit*, super qua mansionem cum satis fuisset commonitus tum à Domino suo, tum à Fratribus Monachis, tum à comparibus suis, quatenus ab ea desisteret, noluit eorum salutaribus monitis obtemperare. Unde Ministeriales Corbeientis Ecclesiæ iudicii sententiam interrogati, abjudicaverunt tam ei, quam omnibus secularibus, beneficium in atrio Ecclesiæ, & quod aliquis Abbatum tale beneficium potuerit præstare. Cum adhuc reluctaretur, Nos item rogati à fidei nostro prædicto Corbeienti Abbate, cum interrogassemus Ministeriales nostros super eodem iudicio, abjudicaverunt ei, in conspectu nostro & Principum, *infra atrium Ecclesiæ*, omnem hereditariam mansionem, & omnibus Abbatibus & Monachis talis beneficii concessionem. Orta est nihilominus & alia temeritas ab eodem *Rabanone*, quod intra muros Corbeientis Monasterii quandam similitudinem dignitatis sibi hereditario jure vendicabat, quam *Præfecturam* appellabat, & se *Burgravium* appellari faciebat, cum omnes Abbates ejusdem Monasterii hanc potestatem semper sub se habuerint, ut quicquid à suis intra muros delinqueretur, aut ipsi corrigerent, aut *Camerario*, vel *Dapifero* suo, seu alicui de familia sua corrigendum absque ulla potestate, in perpetuum mansura, committerent. Hac autem potestate præfatus *Rabano* in tantum usus fuit, ut eam vulgari nomine appellârit *Burfbahn*, & secundum morem alicujus magnæ potestatis, sæpe *infra muros* placitaret. Et hujusmodi placita *Burfding* appellabat. Ad hæc placita famuli Fratrum Monachorum de *coquina*, & de *pistrino*, seu de quolibet eorum servitio cogebantur venire. Qui etiam si propter impedimenta servitii Fratrum occurrere non poterant, violenter & contumeliosè à famulis ipsius pertrahebantur, & panem & escam fratrum imperfectam relinquere cogebantur. Hujusmodi ergo temeritatem de hac *Præfectura* circa Corbeientis Monasterium, ex iudicio Principum Regni, prorsus interdici-mus, & hanc potestatem in manu Abbatis esse, sicut antiquitus fuit, decernimus. Nam in veteribus Regum & Imperatorum præceptis continetur, ut nullus Dux, nullus Comes, nulla alia secularis potestas, aliquam potestatem *infra muros* ejusdem Ecclesiæ exercendi iudicium habeat, sed per Abbatem & personas, temporaliter à se ordinandas, quicquid à famulis

famulis Monasterii contra juris & æqui rationem admissum fuerit, judicari oporteat. Et si quid Principibus contra privilegium Imperiale non licet, multò minùs Ministerialibus licere constat. Hanc igitur *Præfecturam*, & suprà dictam infra muros laicorum habitationem, atque *Dapiferi* & *Pincerna* de commitrendis clavibus potestatem, ab aliquo usurpari, & hereditario jure vendicari in suprà dicto Monasterio nullatenus permittimus. Sed has tres prædictas usurpationes, secundùm judicia Ministerialium nostrorum atque sententiam Principum Regni, omnibus laicis, decreto in perpetuum valituro, interdiciamus, & horum omnium potestatem Abbatì tribuimus.

Judicium de clavibus invenit *Counradus*, Ministerialis noster de *Haga*: De habitatione intra muros & de *Præfectura* judicium dedit Ministerialis noster *Counradus de Walthusen*, Camerarius noster à thesauris.

Principes autem cum Ministerialibus suis hi interfuerunt.

Ortlevus, Basileensis Episcopus, & sui Ministeriales.
Heremannus, Constantiensis Episcopus, & sui Ministeriales.
Günterus, Spirensis Episcopus, & sui Ministeriales.
Eilulfus, Murbacensis Abbas, & sui Ministeriales.
Walterus, Seltzensis Abbas, & sui Ministeriales.
Frithericus, Campidonensis Abbas, & sui Ministeriales.
N. Wilzenburgensis Abbas, & sui Ministeriales.
Clerus & populus *Warmaciensis* Ecclesiæ, quæ tunc vacabat.
Clerus & populus *Fuldensis* Monasterii, quod tunc vacabat.
Clerus & populus *Laurubamensis* Monasterii, quod tunc vacabat.
Frithericus, Dux Sæviæ & Alsatia, & sui Ministeriales.
Otto, Palatinus de *Withelispach*, & sui Ministeriales.
Hermannus, Marchio de *Bathen*.
Wernherus Comes de *Haveckhesprech*.
Othelricus, Comes de *Lentzenborg*.
Wilhelmus, Comes de *Glitzperch*.
Comes *Wilhelmus* de *Juliaco*.
Comes *Imikho* de *Liningen*.
Comes *Vulframms* de *Wertheim*.
Marquardus de *Grumpach*.
Arnoldus Dapifer de *Rottenburg*.
Heinricus Marefcalcus.
Reingerus Pincerna.
Thiepertus de *Winsperch* Camerarius.

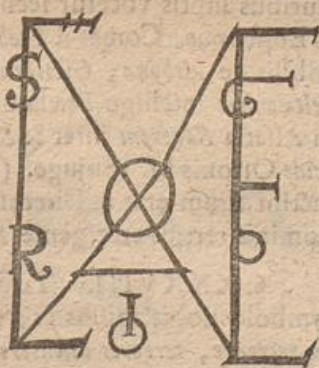
Signum

Signum Domini Counradi, Rom. Regis II.
Inviſſimi.

Ego Arnoldus Cancellarius vice Heinrichi
Maguntini Archi-Episcopi & Archi-Can-
cellarii recognovi.

Dat. anno Dominicae Incarnationis MCL.
indict. XIII. anno verò Domini Counradi
Regis secundi Inviſſimi XII. Anno Do-
mini Wicboldi, Corbeienſis Abbatis, III.
Actum Spiræ in Christo feliciter Amen.

§. XXXVI. Infra muros & ambitum cœmeterii Ecclesiæ hereditaria ^{confirmatio} mansionem affectabat Rabano. Sed Adrianus IV. anno MCLIV. ita ^{privilegiu.}
Præterea constituimus, ut infra ambitum muri memorati Corbeienſis Monasterii
nemo Clericorum, vel laicorum jure proprietatis, vel beneficii, mansionem ali-
quam ullo tempore habeat, sed totus ipsius loci ambitus Abbatis, Monachorum,
& aliarum religiosarum personarum usibus & habitationibus pateat. Quod
Victor & Lucius III. annò MCLXXXIV. plenius confirmant. Symbolum
suum addit Fridericus Barbarossa annò MCLII. inquit: Sanè quod Piissimum
Prædecessorem nostrum Regem Conradum, ex judicio Principum ac Ministeri-
alium Regni, in plena curia statuisse cognoscimus, (al. agnoscimus) Nos quoq;
ejus vestigia sequentes, decreto in æternum valituro firmamus atq; statuimus, ut
nullus laicorum habitationem infra muros prædicti Corbeienſis Monasterii sibi
aliquando usurpare audeat hereditario jure, sed cymiterium, quemadmodum
congruum est, religiosorum habitationibus liberum & expeditum omni tempore
pateat. Et mox: Et statuimus, ut nullus Judex publicus licentiam in homines
ad Monasterium Corbeienſe, vel ad prænomatas cellas ipsius pertinentes, ullam
judiciariam habeat exercere potestatem. Sed omnis eorum res coram Advocato
ipsorum diffinatur, & ut justitiam, quæ appellatur Burghahn/ nemo sibi usur-
pare ibidem præsumat, nisi cui potestas ab ejusdem cœnobii Abbate concessa fuerit &c.
Hoc quoq; simili firmitate præcepto nostro roboramus, ut Dapiferi atq; Pincernæ
Corbeienſis Abbatis nullam omnino potestatem de committendis clavibus re-
rum Domini sui habeant, sed in dandis clavibus & ordinandis rebus domus sue
liberam potestatem, quemadmodum à Prædecessore nostro per judicii sententiam
determinatum esse novimus, Abbas in perpetuum obtineat &c. Eodem jure &
immunitate fruuntur Sorores Herfordienſes.

(Gggg)

§. XXXVII.

epist.

§. XXXVII. Subscriptio meminit *Conradi II.*, at tertius erat, licet in pluribus literis vocetur secundus. Testes inter eminet *Ortlejus*, Basileensis Episcopus, Comes à *Froburg*. Sequuntur *Hermannus* Constantiensis, nobilis de *Arbona*, *Günterus* Spirensis, Comes *Leiningensis*; Per *Walterum Seltensem* intelligo Prælatum splendoris Monasterii *Seltzensis*, quod olim in *Alsatia Saverem* inter & *Sultzbachium* amnes floruit, conditum ab *Adelheide* Ottonis M. conjugæ. (m) *Wiltzenburgense* asceterium Ordinis Benedictini situm erat in Diœcesi *Eystedten*si. *Fridericus Campidonensis* hujus nominis tertius erat gente *Klingensteinius*, patriâ *Augustanus*.

epilogus,

§. XXXVIII. Tu verò, Sancte Παράκλητε, (n) qui sub statûs symbolo nobis missus es, (o) cujusque officium est, afflatû suo languentes recreare, terrores discutere, vires sufficere, pavidos erigere, & confirmare, ut, quò ardentius pro veritate fatigamur, eò valentius reficiamur, (p) Sanctissimi hujus muneris memor,

Da virtutis meritum,
Da salutis exitum,
Da perenne gaudium!

(m) Bucelin, Germ. sacr. Part. II. pag. §1. B. (n) Job. XIV. 16. & 26. (o) Act. II. 2.
(p) vid. Wilckii ἐργασίας Part. prior. p. 318.

CHRI-

CHRISTIANI FRANCISCI
PAULLINI

De

PAGIS,

inprimis

ANTIQUÆ SAXONIÆ,

LIBELLUS,

è vetustis tabulis collectus.

(Gggg) 2

CORDATE

CORDATE LECTOR!

Collegerat Vir Celeberrimus *Marquardus Freherus*, Con-
filiarius Archi-Palatinus, superioris Germaniæ LXXX.
pagos, è vetustis tabulis erutos. Cujus industriâ accensus
Senior *Henr. Meibom.*, Prof. olim in inclyta Acad. Julia, idem
saxum volvit, CIII. pagos utriusq; Saxoniae vicinarumq; regio-
num quarundam, ex mediæ ætatis rerum Germanicarum
Scriptoribus & Cæsareis diplomatibus collectos, venustissimo
commentariolo illustrans. Cum & mihi, priscas chartas ex-
cutienti, sæpius aliqui occurrerent, de quibus laudatissimi
Viri nihil omnino, seu tamen parcius quid annotârunt, meo
servabam usui. Quos cum luce dignos censuerint harum re-
rum studiosi, mihi iussu capeßere fas erat. De pagis ipsis
non est quod latius præsemur, cum alii, inprimis *Althamer*
Comm. German. p. 459. *Freher. Orig. Palat. c. 5.* & alibi, *Meibom.*
in vestibulo libelli sui, *Andr. Knichen* in *Freckleben*, Cancel-
larius olim Saxo-Isnacensis, in aureolo suo *de jure territorii*
libro, *Winckelmann. in notit. hist. polit. veteris Saxo-Westfal. c. 3.*
num. 13. seqq. *D. Sagittarius L. IV. Antiquit. Thuring. c. 2. &*
hist. Bardewici c. 1. §. 14. seqq. aliiq; grata nobis otia fecerint.
Accipe igitur, Mi Lector, pusillum hoc *spicilegium* post largam
aliorum messem, studiisq; meis, si mereantur, porrò fave.
DEUS Te servet: sic servabere æternum. Ferrariæ Thuringo-
rum d. XXIII. Aug. MDCXCVII,

Marquar-

* * *

M *Arquardus* glaciem fregit bonus ille *Freherus*,
Meibomius doctâ mente secutus Eum.
 Inclyta Tu amborum calcas vestigia, scribens,
 neuter quæ scivit, sive notavit. Agè,
 Donec erunt *pagi*, resonabunt undique laudes,
 & tua *dexteritas*, improbus atque *labor*.
 Sed dulcis labor est, laceras sic volvere chartas,
 stillet ut ex illis *nectar* & *ambrosia*.

J. PANCRAT. BIENDORP, D.

(Gggg) 3

B.C.D.

B. C. D.

A.

Agrotingen. **P**AGUS AGREDINGUS, seu AGROTINGEN. In hoc cubat *Meppia*, Diocesi. Monasteriensis, quam Ludovicus Pius *Corbeia* dedit VII. Id. Decemb. anno Imperii sui XXI. Indict. XII. Actum *Blanciaco*, eamque adhuc tenet sub forma Præfecturæ. Vid. *not. m. ad Synod. Mogunt.* §. 34. Otto I. per interventum fratris sui *Brunonis*, Monachi *Corbeiensis*, post *Archi-Episcopi Colonienſis*, eidem monasterio bannum super duas villas, *Meppiam* nominatas, sitas juxta fluvium *Emisa* & *Hase* in pago *Agrotingen*, in Comitatu *Turingi* Comitum, cum moneta & telonio jure perenni in proprium concessit. Dat. III. Kal. Jun. anno DCCCCXLVI. Indict. III. Actum *Froſæ*. *Brun* Cancellarius ad vicem *Fritherici* *Archi-Capellani* recognovit.

Albogaw. **P**AGUS ALBOGAW. In hoc pago erat Illustre monasterium *Gottesaw*, à *Bertholdo* II. Comite *Hennebergico* conditum, quo de *Spangenberg* L. I. *chron. Henneberg.* c. 39. & *Gabr. Bucelin. Germ. sacr. P. II.* p. 40. B. Conf. exercit. m. de *Advocat. monast.* §. 5.

Alsecinſe. **P**AGUS ALSECINSE, ALSECINX. Hujus mentio fit in traditionibus *Fuldensibus* L. II. num. 26. Pertinebant ad eum villæ *Ostheim* & *Chanahesheim*.

Anmeri. **P**AGUS AMMERI. Significârat *Ludolfus*, Abbas *Corbeiensis*, per legatum suum *Albertum* *Ottoni* II, qualiter Antecessores sui per negligentiam perdidissent quoddam præceptum, quò *Ludovicus* Rex ad idem monasterium tradiderat locum quendam *Ponteburg*, & omnem decimationem in pago *Anmeri*, in *Episcopatu Adaldagi*, *Bremensis Ecclesiæ* *Archi-Episcopi*, sitam, rogans, ut idem *Otto* denuò confirmaret, uti ob petitionem dilectæ contectalis suæ *Theophanu*, ceu consortis Imperii sui, & interventum *Willigisi* *Moguntini*, & *Gisilharii* *Magdeburgensis* *Archi-Episcoporum* fecit. *Hildebaldus* *Episcopus* & *Cancellarius* vice *Willigisi* recognovit. Dat. XV. Kal. Jul. anno DCCCLXXXIII. Indict. XI. a.º verò Regni secundi *Otonis* XXV. Imperii autem XV. Actum *Veronæ*. Hoc denuò confirmavit *Otto* III. VI. Kal. Jul. anno DCCCCLXXXVII. Indict. XV. anno autem *Otonis* III. quarto. Actum *Corbeia*. Vid. etiam *Meibom. & Winckelmann. L. II. notit. Westfal.* c. 7.

PAGUS

PAGUS AMMERIGAWI, Vid. *Gandersheimigawvi*.

Ammeri-

PAGUS ANGERA. Cùm in hoc ab *Henrico IV.* Corbeia collo-
cata sit, in Ducatu Ottonis Ducis, quam ipse *Adalberto* Hamburgensi dona-
verat anno *MLXV.*, ut ex diplomate latius vides disquisitioni meæ de
Walone innexo, monere volui. In literis verò *Lotharii Imp.*, qui Cor-
beia anno *DCCCXLIV.* donavit totam Insulam Rugiam, ponitur ea in
pago *Augens*, uti ante eum fecerat *Ludov. Pius* anno Imperii sui *XXV.*,
cùm donationem *Addila* confirmaret, quæ pro se & remedio animæ suæ,
Bunichonis, filiorumque suorum defunctorum, *Volcmari*, *Bunichonis*, filia-
rumque *Hemma* & *Berthildis*, Corbeia tradiderat dominicale in *Osthoven*,
& quicquid ibidem vel in oppidis *Oppen-* & *Wachenheim* possidere vide-
batur, cum manso regali *Tiheyte*. *Hrotmundus* Notarius ad vicem *Hil-*
duwini recognovit. Actum *Ingilenheim XVIII. Kal. Decembr.* Nomen
fortè traxit ab *Aug* seu *Aug* i. e. loco pascuis abundante.

PAGUS ANVIDI. Meminit hujus donatio duorum manso-
rum anno *DCCCCXXII.* At cùm nullibi aliàs hunc pagum repe-
ritum subesse reor. De villa *Amphidi* verò dixi ad pagum *Guttingon*. De
pago autem hujus nominis nihil mihi constat.

PAGUS ARCHGOVE. In hoc jacebat villa *Sinzinche*, & *Archgon-*
quidem in comitatu *Pertoldi*, quam *Henricus IV.* *XIV. Kal. Nov.* anno
MLXV. indict. III. anno ordinationis suæ *XI.* Regni verò *IX.* *Goslariae*
donabat *Adalberto*, *Hammaburgensi* *Archi-Episcopo*. Vid. diploma apud
Mader. in Sylloge Adam. Bremens. annex. num. XVII.

PAGUS ARINGE, seu *ÆRINGON*, Vid. *Valedungon. Aringe.*

PAGUS ASEFELD, *ASEFELDOM*, *L. I. Tradit. Fuld. Asefeld.*
num. 105. Villa ejus fuerunt *Asefelde*, *Bonlant*, *Karagoltesbach*, *Obasesfeld*,
fortè *Ober. Asefeld*.

PAGUS ASTVALA. *Otto III. Imp.* concesserat jus speciale *Astvala*,
Bernyvaro, *Episcopo Hildenesheimensi*, castellum scilicet ædificandi,
quod *mundburg* vocatur, in ripa *Alera* fluminis, ad munimentum & tui-
tionem contra perfidorum incursionem & vastationem *Slavorum*. Id
ipsum verò castellum, quia magis rogatione, quàm jussu Imperatoris, ad
defensionem totius regionis in illis partibus construxerat, & quia Domi-
nus Imperator eundem *Episcopum* pro suo intimo ac jugi famulatu omni
pietatis benevolentia ac gratia excolebat, mercedis causâ Comitatum,
circumjacentem illud castellum, in pago *Astvala*, quod olim *Tidericus*,
Palatinus Comes, postea quoque ejus filius *Sirus* habuerat, sibi in benefi-
ciarium jus concessit, confirmante id *Henrico II.* anno *MXIII. Indict. XI.*
anno verò *Henrici II. XI.* Actum *Werla*.

PAGUS AUGA. *Conradus II. Meinverco*, *Episcopo Pade-*
bornensi, *Auga*,

bornensi, octo prædia in hoc pago cum omnibus pertinentiis, de suo jure & dominio, donavit, scilicet *Heinhufen*, *Winiden*, *Windelmuderod*, *Aldendorp*, *Rudbertessen*, *Sunderessen*, *Nisa*, *Hamereffen*, quæ omnia sita erant in Comitatu Conradi. Literæ datæ sunt Goslaræ XI. Kal. Mart. indict. XIV. anno MXXXI. Odalricus Cancellarius vice Aribonis Archi-capellani recognovit. Et Ludovicus Pius testatur, se construxisse super fluvium *Wifera* in honorem B. Proto-Martyris Stephani & Viti monasterium in pago *Augensi*. Vid. pagum *Angera*, ubi de *Addila* diximus.

*Augana-
gawvi,*

PAGUS AUGANAGAWI. Vid. *Gandersheimigawvi*.

B.

Boroctra,

PAGUS BOROCTRA. Tradidit Ludovicus Rex anno DCCCLXV. in villa *Franconovurt* ad monasterium *Herivurt*, ubi tunc *Hadevvic* Abbatissa & Rectrix erat, quasdam res proprietatis suæ in pagis *Dreini* & *Boroctra*, & in Comitatibus *Burcardi* & *Warini* conjacentes, i.e. calas dominicatas duas cum territorio dominicali, unam scilicet in *Seliheim*, & alteram in *Stockheim*, nec non mansos XXX. pertinentes ad loca prænominata. *Dreini* propè *Lippiam* *Westfalorum* est, hodie *Drevenich*. Vid. de hoc pago *Meibom*. Tabulas verò Ludovicianas dabit *Schatenius Vol. I. annal. Pad-born. ad ann. DCCCLXV.*

Bresenizi,

PAGUS BRESENIZI. In literis de anno MLXXII. mentio fit pagelli *Bresenizi* & villæ *Lozivvizi*, in qua varii redditus dati sunt S. Petro in *Erpesphurt*. Fuisse *Bresenize* burgwardium ad *Albim*, ad quod pertinebant duo pagi *Lucirvice* & *Wirnotine*, constat ex *Albini chron. Misnensi pag. 432.* Burgwardium verò idem est quod nunc *Præfectura*, eiu *Anu/oder Bogten*.

Bursibant,

PAGUS BURSIBANT. Cùm Otto III. anno DCCCCXCV. in Saxonia moraretur, consilio *Hildibaldi*, *Wormatiensis* Ecclesiæ honorandi Præsulis, & *Bernardi* Ducis, aliorumque fidelium suorum, *Imma*, *Herivurtensi* Abbatissæ, tres Ecclesias in pagis *Bursibant* & *Scopingon*, inque villis *Reini*, *Wadiringas* & *Stocheim* constructas, cum omnibus rebus & decimationibus suis, à Ludovico Imp. ad præfatum monasterium traditis, confirmavit. *Hildibaldus* Episcopus & Cancellarius vice *Willigisi* Archi-Episcopi recognovit. Dat. VI. Id. Jul. anno DCCCCXCV. Indict. VIII. anno autem tertii *Ottonis* regnantis XII. Actum *Bodfeldon*. Confirmavit hoc *Henricus II.* 11. Id. Aug. anno MII. indict. XV. anno *Henrici I.* *Egilbertus* Cancellarius vice *Willigisi* Archi-capellani recognovit. Actum *Arundi*. Vide me fufius ad *Synod. Mogunt. §. 7.*

D. P. A.

D.

PAGUS DARLINGOWE. De hoc quidem Meibomius satis *Darling-* dixit, placet tamen addere, quæ *Sagittarius in hist. Halberstad. §. 30. de goxxe.* eodem habet. *Darlingovv* procul dubio nomen accepit à *Darlingis*, sive *Derlingis* populis, quorum meminit Rudolfi, Episcopi Halberstad., diploma anno clocxlv. datum. Sed quinam illi sint *Derlingi*, quis docuerit, an qui in *Dromlingos* abiêre? Celebres nempe sunt vel hodie agrestes *Drömlingenses*, sylvam & palustria *Drömlingana* incolentes. Si *Hebesheimii* situs paulò accuratius esset perspectus, certiora hîc possent afferri. Namque curtim *Hebesheim* in Ottonis III. diplomate pago huic assignatam Meibomiana eruit industria. Sed fortè Magdeburgo propior hîc pagus, quàm ut ad *Drömlingenses* abundum. Nam diplomate quodam ab Ottone Imp. *Macomoni* Comiti donantur nonnulla in pagis *Derlingen* & *Nordturingen*, ac postea his pagis assignantur sequentia loca: *Veltheim*, *Hessenheim*, *Arnaldesheim*, *Bernsherdestorp*, *Cugelinge*, *Echeim*, *Drongelevo*, *Haldesleve*, *Valdorp*, in quibus *Drongelevo* procul dubio est *Drenleben*/ quod vel à pago *Darlingovv* accipere, vel ipsi pago nomen dare potuerit. Otto I. instinctu & monitu *Friderici* Moguntini, *Adaldagi* Archi-Episcopi, nec non *Bernardi* Halberstad., curtem *Hebesheim* in pago *Derlingun*, in Comitatu Brunonis sitam, in præsentia hujus Comitis filiiq; ejus *Ludolphi*, *Gereonis* Marchionis, *Christiani* Comitis, nec non *Lotharii* & *Friderici* Comitum, cum omni integritate donat Ecclesiæ Magdeburgicæ anno DCCCCCLXXI. Idem eod. anno, ob amorem DEI, regniq; æterni mansionem, insuper etiam pro stabilitate Regni, vel imperii sui, nec non pro salute remedioq; animæ suæ, dilectæq; conjugis *Adalheidis*, atq; amantissimæ prolis, & æquivoci sui *Ottonis*, quandam suæ proprietatis villam, *Musfichi* nominatam, in pago *Derlingen*, & in comitatu *Ditmari* Comitis sitam, cum omnibus utilitatibus hanc ritè adspicientibus, à suo jure in jus Sanctissimi Martyris *Mauricii*, sui videlicet Patroni in Magdeburg, perpetualiter ibi manendum, absq; ulla heredum vel successorum suorum contradictione, transfudit atq; donavit anno DCCCCCLXXI.

PAGUS DURGAUGENSIS. Ludovicus Rex curtim suam *Ture-Durgang-* gum, in Ducatu *Durgaugensi*, cum omnibus adjacentiis, i.e. pagellum *Uran-* nia, cum Ecclesiis, domibus &c. tradidit ad monasterium, quod situm erat in eodem vico *Turego*, ubi *S. Felix* & *S. Regula* Martyres Christi requiescunt. Dat. XII. Kal. Aug. anno Christo propitio XX. Regni Domini Ludovici Serenissimi Regis in Orientali Francia indict. I. Actum in Regenespurg. Vid. *Forburg. Histor. Volum. XII. p. 164. a.*

(Hh hh)

E. PA-

E.

- Egerwi,* *PAGUS EGEWI* reperitur L.I. *Tradit. Fuldens. num. 122.* ad quem pertinebat villa *Scegisfeldum* eod. lib. num. 21.
- Silveri-garwi,* *PAGUS EILVERIGAWI.* Vid. *Gandersheimigarwi.*
- Erigarwi,* *PAGUS ERIGAWI,* Vid. *Gandersheimigarwi.*
- Esseck,* *PAGUS ESSECK.* Meminit ejus traditio IV. mansorum anno DCCCCXV. Alibi vocatur Marka *Esseki.* Sunt autem *marca, Provincia, regio & pagus* in antiquis tabulis synonyma. Alia inter privilegia *Corbeiensis* hoc quoque erat, inter ipsa initia constructionis à Ludovico Pio datum, ut neque Abbates, neque homines eorum, ejuscunque conditionis in expeditionem unquam ire deberent, sed liceret eis cum quiete ac securitate præfata Ecclesiæ utilitatibus providere, nec non Regni interdum legationibus exequendis, ubi opus esset, operam dare. Cum verò *Carolus Crassus* gravissima bella gereret, *Corbeia* ad tempus saltem de hoc jure suo antiquo nonnihil remisit, sic tamen, ut, redeunte pace, firmum & inconcussum futuris temporibus id permaneret. Insuper dedit in remedium animæ suæ, Patris Fratrisque, & in eleemolynam Progenitorum suorum, alia inter beneficia eidem cœnobio in *Wesig* quinque mansos, & duas familias, quas habuit *Lindivard* in beneficium, & in marka *Esseki*, in villa *Erikeshusen*, quicquid ad jus regium pertinet in sylvis, terris & mancipiis. Literæ datæ sunt Non. Maj. anno DCCCLXXXVII. indict. IV. anno Regni Carolini XI. Imperii autem VII. Actum *Wibilinga*, *Lutfredo* Notario, ad vicem *Lutwardi* Archi-Capellani, eas recognoscente.

F.

- Flentiga-vvi,* *PAGUS FLENTIGAWI.* Vid. *Gandersheimigarwi.*
- Flina,* *PAGUS FLINA.* Memoratum fundatio cœnobii *Wisenstai-gensis*, eratque in eo villa *Hohenstat.* Vid. *Vorburg. Hist. Vol. XII. p. 166. a.*
- Folcsfeld,* *PAGUS FOLCFELD* habetur L.I. *Tradit. Fuldens. num. 149.* ubi simul mentio fit villarum ad eum pertinentium, *Brunnonstetm, Wigriehushusen, Speozesheim & Grezzesstat,* nec non *Isanesheim.* L. II. *Tradit. num. 105. p. 531.*
- Freteniga-vvi,* *PAGUS FRETENIGAWI.* Vid. *Gandersheimigarwi.*

G.

- Gandersheimiga-vvi,* *PAGUS GANDERSHEIMIGAWI.* *Henricus II.* per instinctum *Cunegundæ* suæ, *Piligrini*, Archi-Episcopi *Colonienfis*, & familiaris sui *Meinverci*, *Padebornensis* Episcopi, pro amore & petitione nomine sororis respectivè ac consanguineæ suæ, *Domnæ Sophia*, *Gandersheimensis* Monasterii Matris & Domnæ, nec non pro recordatione & requie

quie Patris sui *Heinrici*, *Bavariæ Ducis*, animæ, cujus ossa requiescunt in eodem monasterio, talem Comitatum, qualem *Otto Comes* ex Imperiali munere infra hos pagos *Gandersheimigavvi*, *Grenigabi*, *Fretenigabi*, *Flen-tigabi*, *Auganagabi*, *Vierzigaavvi*, *Erigaavvi*, & quicquid insuper his duobus pagis *Eilverigavvi* & *Anmerigavvi* visus est habere, ad altare SS. Confessorum & Pontificum *Anastasi* & *Innocentii* donavit in perpetuum anno MXXI. indict. IV. anno *Henrici Imp.* regnantis XX. Imperantis VIII. Actum X. Kal. Aug. *Noviomago*. *Gunterus* Cancellarius vice *Erckenboldi* Archi-Capellani recognovit.

PAGUS GOZFELD. Ad hunc spectabant villæ *Bleisfeld*, (*Bleisch, Goxfeld, feld*) *Borolfestad*, *Gruonba*, *Heidia*, *Isanesheim*, *Syranasfeld*. Vid. *Tradit. Fuld. L. I. num. 13.* & alibi.

PAGUS GRABFELD. *Carolomanni* & *Pipini* Fundatorum literis, *Grabfeld*, ipsiusque Magni *Caroli* diplomate munifico, quo congregationi *Fuldensi* nascenti copiam tribuit, ex suo corpore eligendi Abbatem, dicitur Monasterium constructum in pago *Grabfeldico*. At pagus is Francici juris index, amicus extitit, & more gentis, agrorum pabulique certo limite intra *Buchoniam* cohibitus. Sed & usurpatio nominis in *Franciæ Orientalis* regionem quandam abiit, cujus Avorum adhuc ætate tam clara fuit memoria, ut in indice Ecclesiarum, quas *Præpositus Ecclesiæ S. Kiliani Wirceburgensis* moderari aut distribuere consuevit, ad discrimen alterius, *Eisfeldica* parochia nominetur in *Grapsfeldia* tractu sita. *Brovver. L. I. Antiquit. Fuld. c. 2. p. 7.* & *L. I. Tradit. Fuld. num. 13. p. 500.* Dicitur etiam *Provincia Grabfeld*, *Grapsfeldono L. II. Tradit. num. 219. p. 565.* & *Grapsfeldorum L. II. Tradit. num. 211. p. 526.* item regio *Grapsfelde Lib. eod. num. 216. p. 528.* & *Grapsfeldorum*. Amplissimus paguserat, maximam partem *Illustris Comitatus Hennebergici* complectens, quamplurimos sub se habuit vicos, seu villas, quas ordine recenset *D. Cass. Sagittarius L. IV. Antiquit. Thuring. c. 2.*

PAGUS GRAINGA. Dedit *Ludovicus Rex VII.* Kal. Maj. anno *Grainga*, XXVII. Regni sui in *Orientali Francia* Indict. XIV. Monasterio in *Herivurt*, cui tunc *Haduvvic* Abbatissa præerat, res proprietatis suæ, quas *Folcheri* fidelis suus hætenus in beneficium tenuerat in Ducatu *Westfalorum*, conjacentes in pagis *Grainga* & *Trecviti*, nec non in Comitatibus *Burchardi*, *Waltberti*, *Albrici* & *Letti*. Erant eæ mansi XIV. cum familiis XX. qui lingvâ eorum *luti* dicuntur. *Hadebertus* Sub-Diaconus ad vicem *Witgarii* Cancellarii recognovit. Actum in *Franconovurt* Palatio Regio in DEI nomine feliciter Amen. Idem *Ludovicus VI.* Id. Decembr. anno Regni sui XXIV. indict. XV. ad idem Monasterium, sive ad reliquias *S. Mariæ* semper *Virginis* in eodem Monasterio consecratas, dedit in pago *Grainga*, in villa, quæ vocatur *Kelveri*, mansum indominitum cum

(H h h h) 2

domi-

domibus, ædificiis & omnibus adjacentiis, quod *Hrodradus* Comes habuit, dimidiam partem cum familiis supermanentibus utriusque sexus numero XXIX. Comeatus Notarius ad vicem Radfrici recognovit. Actum in eodem Monasterio *Herivurt*.

Grenigawui,
Guttingon,

PAGUS GRENIGAWI. Vid. *Gandersheimigawui*.

PAGUS GUTTINGON, GUOTTINGA. Vid. *Valedungon*. Ludovicus Rex, ob emolumentum animæ suæ, anno VII. Regni sui in Orientali Francia, indict. VIII. Padobornæ Monasterio Corbeienfi contulit quasdam res proprietatis suæ in pago *Guottinga*, in villa, quæ dicitur *Amphidi*. Erant autem illæ mansus dominicatus cum casis & reliquis ædificiis, cum aliis mansis XX., sicut eas *Buntzeibi* Comes in beneficio hætenus habuit. Dat. VIII. Kal. Januar. in Rosbac. Notes velim, mi Lector, annum Regni Franciæ Orientalis, qui in tabulis hisce consignatur, ab anno DCCCXXXIX. deduci, quò à Saxonibus & Thuringis adjutus Alemanniam & Franciam Orientalem sibi vendicabat Gloriosissimus Rex.

H.

Harduenn.

PAGUS HARDUENNAE. Henricus IV. IV. Id. Febr. anno MXCVIII. indict. VI. donabat Ecclesiæ Aquisgranensi prædium *Harve*, situm in pago *Harduenna* in Comitatu *Gietbalti*.

Hartheri,

PAGUS HARTHERI. Tradidit Otto Rex IV. Non. Maj. anno DCCCXLVI. indict. II. anno Ottonis Regis secundo in *Werlahum* victui Sanctimonialium in *Gandeshaim*, quicquid proprietatis hætenus habuit in villa *Mundelingen* in pago *Hartheri* in Comitatu *Ehrensriedi*.

Hassegowu,

PAGUS HASAGEW. Occurrit *Lib. II. Tradit. Faldens.* Villas habuit *Bunahu, Heilingo, & Hunperateshusum*. Vid. pagum *Nithersi*.

Hedergo,

PAGUS HEDERGO. Otto III. ob petitionem & interventum dilectæ amitæ suæ *Mathildis*, sancti Quitilini burgensis Monasterii Venerabilis Abbatissæ, nec non Sororis suæ *Sophiæ*, Sanctimonialis, dedit prædium quoddam, *Hedum* dictum, in pago *Hedergo*, & in Comitatu *Heiconis* situm, *Imma* Sanctimoniali Virgini in *Hervurt*, Bernardi Ducis Filiæ, cum omnibus pertinentiis suis. *Hildibald*, Episcopus & Cancellarius vice *Willigisi* recognovit. Dat. VII. Kal. Nov. anno DCCCXCXV. Indict. VIII. anno autem Ottonis III. XII. Actum *Scininge*.

Helinge,

PAGUS HELINGE. Anno DCCCCLVIII. indict. II. Regni Ottonis XXIV. VI. Non. Jul. Otto Rex variis bonis in pago *Helinge*, in Comitatu & legatione *Henrici* Comititis, Ecclesiam Magdaburgensem auxit. Conf. *Meibom*.

Hesse,

PAGUS HESSE. Vide de pago *Hassegun & Hassingowu*, seu *Hesforum & Hessi*, eundem *Meibomium*. Addo saltem, quod Otto, divinâ favente

vente clementiâ Rex, pro amore DEI, precatui fratris sui *Brun* Diaconi (Corbeiensis) obtemperans, pro salute sua, in eleemolynam ejusdem Germani sui, usibus Fratrum Corbeiensis monasterii, in honorem Beatissimorum Christi Martyrum Stephani atque Viti constructi, proprietatis suæ CXX. jugera cum XLIII. curtalibus locis, in pago *Hesse* nominato, in villa *Rotmerhusen* dicta, in *Osterheim* marca, in Comitatu *Alboni* tradiderit. *Brun* Cancellarius ad vicem Fritherici Archi-Capellani recognovit. Dat. X. Kal. Jul. anno DCCCCXLII. Indict. XIII. anno Ottonis autem VI. Actum in Imleiba.

PAGUS HIMMELTAGO. Arnulfus Rex *Boveni* I. Abbati *Himmelta-* Corbeiensi quasdam res proprietatis suæ, quas quidam nobilis Vir *Hoe-* *vardus* prius in beneficio habuerat, novæ Corbeie dedit. Erant verò illæ in pago *Himmeltago* in Comitatibus *Eberti*, *Reighardi* & *Herimanni*, quicquid *Hoervardus* in locis *Durringisa*, *Marca*, *Schidira*, *Adekenhusen* & *Muckehusen* tenuit. Aspertus Cancellarius ad vicem Theotmari Archicapellani recognovit. Dat. XIII. Kal. Sept. anno DCCCLXXXVIII. Indict. VII. anno II. Regni Arnolphi Piissimi Regis. Actum ad curtem, quæ vocatur *Porta naha*. Etiam hanc chartam attulit *Schaten. l. c.* ad ann. DCCCLXXXIX. Sed pro *Bovene* I., sexto Abbate, substituit bis *Bodonem*, qui Comes erat Pyrmontanus, ordine XII. circa finem tamen, literis mutatis, scribit *Rovo*: Pro *Himmeltago* habet *Huverango*, seu *Huveitago*. Pro *Reighardo* *Reithardum*: pro *Durringisa* *Pirringisa*.

PAGUS HLISGO. Arnulfus Rex ad petitionem Episcopi *Sund-* *Hlugo*, *rolt* (erat *Sunzo* Moguntinus) cuidam Comiti *Adalgarig* dedit in pago *Hlugo*, in Comitatu ipsius, in villis *Wolfenni* & *Halafeld* hobas XXI. ac mansos IV. cum domibus aliisque ædificiis, agris, pratis, mancipiis, pascuis, sylvis &c. Aspertus Cancellarius ad vicem Thiotmari Archicapellani recognovit. Data 11. Non. Jul. anno DCCCLXXXIX. Indict. VII. Actum Franconovurt. Junge *Meibem. pagum Luga*.

PAGUS HOSGOWE. Otto Rex AC. DCCCCXLVIII. Regni *Hosgowve*, sui XIII. indict. VI. prædia quædam, ad monasterium *Herolfesfeldense* (*Hersfeld*) hætenus pertinentia, in villa *Furmaresleva*, Ecclesiamque inibi constructam in pago *Hosgowve*, ab *Haganone* Abbate per cambium accepta Ecclesiæ Magdaburgensi attribuit. Vide diploma in *Antiquit. Magdeburg. D. Sagittar. §. 7.*

PAGUS HUVERANGUS. Affert hunc *Schaten.* loco jam *Huverang.* citato. Sed nos legimus *Himmeltago*.

I.

PAGUS INSEN. Refert chronicon cœnobii Bigaugiensis *Insen*:
(H h h h) ; ad

ad annum MCX. *Wicpertum* haud aliter potuisse filium liberare; donec urbem *Lizinck* & pagos *Insen* & *Budissen*, una cum urbe *Morunge* Regi traderet; quæ omnia statim *Cæsar Hogero*, Comiti de *Mansfeld*, sibi familiarissimo, in beneficium concessit.

L.

Lagenaha,

PAGUS LAGENAHE, in quo villa *Gunnissu*.

Langnea,

PAGUS LANGNEA. *Ludovicus* Rex mansa XI. donat *Corbeia*, quæ erant in pago *Langnea*, in villa *Hemli*, cum omnibus appenditiis. Dat. IV. Id. Decemb. anno VII. Regni *Ludoviciani* in Orientali Francia indict. VIII. Actum *Patherbrunnen*.

Leri,

PAGUS LERI, seu *LERIGA*. *Castus*, Venerabilis Abbas Ecclesiæ, quæ vocatur *Fischbechi*, cum subjectis Ecclesiis in pago *Leriga*, rogabat *Ludovicum Pium*, ut ipsum locum pro mercedis suæ augmento sub sua defensione reciperet, uti fecit, dato ei *Aquisgrani* privilegio V. Non. Septembr. anno Imperii sui VII. i. e. AC. DCCCXXI. Indict. XIV., quod sis vide *Vol. I. Annal. Paderboru. ad hunc annum*. Ceterum de *Kisbeccio* isto vide discurs. meum ad *Synod. Mogunt.* Non erat hoc *Visbeccium* *Dicecel. Mindensis*, sed *Monasteriensis*, Ordinis tamen *Benedictini*. *Ludovicus* Rex postea cellulam istam juris sui, *Vubeke* vocatam, quæ est constructa in pago *Leri*, Monasterio adjunxit, ut perpetuò sub ejus ditione consisteret. *Hadebertus* Sub-Diaconus ad vicem *Baldrici* Abbatis recognovit. Dat. XIII. Kal. April. anno XXIII. *Ludov.* in Orientali Francia indict. III. Actum in villa *Epilingas*.

Lobetengowe,

PAGUS LOBETENGOWE. In hoc Abbatia *Laurissa* sita fuit, in Comitatu *Popponis* Comitis, quam *Henricus IV. Imp. Adelberto* *Hammaburgensi* cum omnibus appenditiis donavit VIII. Id. Sept. anno MLXV. indict. III. in *Osckerslevo*. Diploma dabit *CL. Mader. in sylloge sua* *Adamo* *Bremenensi* annex. num. XV.

Logi,

PAGUS LOGI. Petiit *Warinus*, Abbas *Corbeiensis*, ut *Ludovicus Pius* in Ducatu *Saxonie* locum provideret, ubi sal fieri posset ad cibos Monachorum condiendos. Dedit ergo eidem in Ducatu *Budiniavelt*, quantumcunque juris sui erat in illo sale, quod est super fluvium *Wifera* in pago *Logi*. Dat. VI. Id. Jun. anno XX. Imperii *Ludov.* Indict. XI. *Megmarius* Notarius ad vicem *Thiatmari* (*Schaten. l. c. p. 93. habet Theogonis*) recognovit. Quis autem scripsit? in nostra eleemosyna contulissimus. In nostram &c. & quis legit unquam? petiit *Celsitudini* nostra: à *Celsitudine* nostra. *Ludovicus Pius* quoque dedit *Corbeiz* quasdam villas juris sui sitas in *Angariis* in *Login*,

Login, quarum vocabula sunt *Sulbich* & *Hemlin*. *Hirminmarus* Notarius ad vicem *Theogonis* recognovit. Dat. Id. Maj. anno XXI. Imperii Ludoviciani, indict. XII. Actum *Aquisgrani* in Palatio Regio.

M.

PAGUS MEINEFELD. In hoc situm erat Monasterium *Meinefeld*, puellarum *Kescelenheim*, *Kesselnheim*/ quod iudicio Optimatum Francorum in jus Imperiale Otton. Imp. devenerat, cum *Conradus* & *Eberhardus*, qui illud hactenus possidere visi sunt, exheredes & illegales iudicati sunt, quod ideo Otto Ecclesiae *Magdeburgicae* dedit. Datae sunt literae VIII. Kal. Sept. anno DCCCCLXVI. Indict. IX. anno Imperii Otton. Imp. V. Regni autem XXXI. Actum *Strasburgo*.

PAGUS MOSDE. Otto Rex AC. DCCCCLVIII. indict. *Mosde*, secundâ VI. Non. Jul. dedit Ecclesiae *Magdeburgensi* res suae proprietatis in pago *Mosde* (& *Helinge*) in locis sic nominatis *Buckstadin* & *Rinckhurst*, in Comitatu & Legatione *Henrici* Comitis. Per *Mosde* intelligit D. *Sagittarius* in *Antiquit. Magdeburg.* §. 69. *Mortzan*, quo de *Meibomius* in suo de *Pagis Saxonis* Commentariolo, putatque Junior, *Mortzan* idem esse cum pago *Morassovv*, quem Otto M. XV. Kal. Jul. anno DCCCCLXV. indict. VIII. anno Imperii sui III. Regni autem XXX. *Dornburgi* vocat pagum *Morossanorum*. Otto I. ob interventum conjugis suae *Adelheidis*, filiique *Wilhelmi*, S. *Moguntinae* Sedis Archi-Episcopi, ac *Geronis* Marchionis, quasdam suae proprietatis villas *Pressitz*, *Moser*, *Nedeliz*, *Puciani*, ultra *Albiam* fluvium, in pago *Moritzani* dicto, & in Comitatu praedicti *Geronis* sitas, cum omnibus earum appenditiis Ecclesiae *Magdeburgensi* donavit anno DCCCCLXXI.

PAGUS MOYNGOWE. *Henricus*, Imperator Sanctus, per *Moyngo-* interventum & petitionem *Cunegunde* suae, nec non *Richardi*, *Fuldensis* Ab-
batis, ad altare S. *Bonifacii* ibidem liberaliter tradidit Comitatum *Stod-*
denstat, situm in pago *Moyngovve*. Tabulas donationis vide apud *Bra-*
vyer. L. III. Antiquit. Fuld. c. 15.

N.

PAGUS NAHGEWE. Ottoni Imp. praedium in jus suum ju- *Nahgeuwe*,
dicio Procerum *Wormatiae* adjudicatum erat: ideo per admonitionem
Filii sui *Wilhelmi*, *Mogontiacensis* Ecclesiae Archi-Episcopi, partem illius
praedii in pago *Nahgeuwe*, scilicet infra urbem *Magontiae* monasterium,
quod vocatur *Hagemünster*, cum omnibus ad id jure pertinentibus, Ecclesiae
Magdeburgensi dedit; nec non in eodem pago in Comitatu *Emichonis*
Comitis,

Comitis, in loco, qui dicitur *Gogenheim*, quicquid ad eundem locum pertinet, anno DCCCCLXVI. VI. Kal. Sept. Indict. IX. Actum Rimbach.

Nieciti, **PAGUS NIECITI.** Meminit huius Otto Imp. anno DCCCCLXV. V. Kal. Aug. Dedit enim omnem mellis decimam, suæ Imperiali auctoritati pertinentem, Ecclesiæ Magdeburgicæ.

Nitherga, **PAGUS NITHERGA.** Cùm anno MXXXII. Conradus II. cum Imperatrice & filia Padebornæ apud *Meinvercum* Episcopum subsisteret, donatio aræ & XL. iugerum in pago *Nitherga*, & villa *Holtbusana*, ab *Hildelino*, nobili Viro, atque *Oda*, ejus conjuge, antehac facta, abs eodem confirmata est. *Schaten. Vol. I. Annal. Padeborn. p. 487.* Idem Conradus II. eidem *Meinverco* Bernardi Comitis prædium, *Patberg* dictum, cum mansis decem circa eundem montem adjacentibus, in pago *Nitherga*, & in Comitatu *Haholtri* Comitis situm, hereditario jure tradidit, ideo quod Bernardus Comes spurcius esset, quod vulgò *Wanburtich* dicunt. Dat. Kal. Jun. anno MXXX. Indict. XIII. Vid. eund. *Schaten. l. c. p. 477.*

Nitherse, **PAGUS NITHERSE.** Arnulfus Rex facultatem dat Corbeiensibus commutandi quædam bona. Scilicet res proprietatis suæ in *Godelessen*, & in pago *Nitherse*, Oddoni Comiti beneficiatas, ad monasterium novæ Corbeie, cui *Bovo I.* præerat, cum omnibus familiis, mancipiis, terris, pratis &c. in jus proprietatis tradidit. Vid. fusiùs literas ipsas in *Annal. Padeborn. Vol. cit. p. 213.* Aspertus Cancellarius ad vicem Theotmari recognovit. Dat. IV. Idus Jun. anno DCCCLXXXVIII. Indict. VI. anno autem Arnulfi, Largissimi Regis, primo, Actum Franckhonofurt palatio regio. Otto II. Imp. bona quædam cum Ludolfo, Abbate Corbeienfi XII. permutat. Dedit scilicet hic per manum Advocati sui Liudolphi duas marcas, *Megirinchsdorp* & *Mimileuru* dictas, in pago *Hassegavve*, in Comitatu *Segesfredi* sitas, cum omnibus rebus illuc ritè pertinentibus. E contra autem, in recompensationem hujus traditionis, Otto Ludolfo, ejusque Ecclesiæ, per manum Advocati sui Liudgeri dedit, quicquid habuit in villis *Budineveldon*, *Brungeringhuson*, *Lettribecci*, *Rehon*, *Corbecci*, & in *Hagelehuson*, in pago *Nitherse*, & in Comitatu *Asichonti* Comitis sitis, cum omnibus illuc jure adspicientibus. Hildiboldus Episcopus & Cancellarius ad vicem Willigisi Archi-capellani recognovit. Dat. XII. Kal. Octobr. anno DCCCCLXXX. Indict. VIII. anno verò Regni secundi Ottonis XX. Imperii autem XIII. Actum *Walahuson*.

Nordogonne, **PAGUS NORDOGONNE.** Capitulum Ecclesiæ Cathedralis Bambergensis XX. constat Canonicis, ad quorum stipendium Henricus II. Imp. locum suæ proprietatis, *Furt* dictum, in pago *Nordogonne*, in Comitatu *Berengeri* Comitis, (primo à *Norinberga* lapide ad *Regnesi* & *Pegnesis* confluviū) unà cum omnibus pertinentiis donavit. Tabulæ signatæ sunt *Francofurti* Kal. Nov. anno MVII.

PAGVS

PAGUS NORTHTHURINGIA, seu **NORTHTHURINGIA**. *Nordthuringia*. Compluticula loca hujus pagi alphabetica serie recensuit Meibomius, quæringia. magnam partem debere credit Sagittarius in hist. Halberstad. §. 31. excerptis diplomatum, à Marco Wagnero Primariensi allatis commentatiuncula Germanica, quâ Thuringiam veterem in pagos distributam declarat. *Thüringen Königreichs* / daß es für und für nach Christi Geburt in pagos getheilt gewesen / wahrhafter / kürzer / gegründeter Aufzug aus Antiquitatibus. Sed parùm præstitit, nec titulo promissoque suo fecit satis. Cùm tamen Vir diligentissimus quædam præterviderit, ex diplomatibus Ottonianis addere juvabit. In Comitatu Thietmari reperio *Watenesvveg & Lieboldesforp*: in Comitatu Christiani Grimberesleva & Helveldui, ex diplom. Otton. Reg. dat. XI. Kal. Octobr. anno DCCCCXXXVII. Indict. XI. anno verò Ottonis Piiissimi Regis II. Actum in Magdeburg, Poppone Cancellario ad vicem Friderici recognoscente. In ejusdem diplomate V. Id. Octobr. eod. anno & indict. in Toremburg dato, in Comitatu Christiani, est *Germersleve*, in Comitatu Diethmari verò *Buchovv*, *Knohartesdorp*, & *Oeterslebe*. In alio diplomate ejusdem anni in Svanuburgon XX. litos cum colonis idem Rex eidem Ecclesiæ dedit; in diplom. Otton. dat. IV. Kal. Febr. anno DCCCCXLVI. indict. IV. anno X. Regni Ottonis in Godeburg (Magdeburg fortè) Brunone Cancellario ad vicem Friderici recognoscente. In Comitatu Geronis vidi *Brunnen*, *Trullinge*, *Adestansted*: quicquid in his villis proprii habuit Rex, in usum Fratrum cœnobii Magdaburg. dedit. Cùm eodem anno IV. Kal. Aug. Otto à Bernardo, Episcopo Halberstad., bona quædam impetraret aliis bonis redempta, quæ mox adscripsit Magdeburgensi suo monasterio, meminit in Comitatu Geronis etiam *Ottoreselebe & Lieboldesforp*. Otto M. in palatio Ingelheim V. Kal. April. annò DCCCCCLXV. Ecclesiæ Magdaburgensi donat curtem juris Regni sui, *Calvam*, in pago *Northuringorum* sitam. Otto Rex annò DCCCCCLXI. in pago *Northuringorum* donat monasterio Magdeburgensi *Tuninfeti*, *Nunfede & Wasserdat*. Dat. IV. Kal. Aug. indict. IV. anno Otton. XXVI. In privilegio Ottonis Imp. III. Non. Nov. anno DCCCCCLXXV. Indict. IV. *Palathe* Gandesheimensi monasterio dat. vidi. Afferunt diplomata Ottoniana, pagum *Nordthuringium* latiore significato accipi pro regione Thuringica, quæ fuit quarta pars Regni Thuringici, quod manifestius evadit, dum in diplomatibus istis subinde *pagorum* concessorum stricto quoque significato fit mentio. Catalogum *pagorum* largè strictumque pro ditione, ditiumcula, regione & regiuncula, vicis villisque sumtorum, è diplomatibus ejusmodi Ottonianis excerptorum *Knichio* exhibuit diligens horum indagator M. *Qvirin. Thalmann*. COS. Isnacensis. Vide tract. illius *de jura territorii c. 4. num. 189. seqq.*

(Iiii)

Add.

Add. D. Cass. Sagittarii Regni Thuring. L. II. c. 12. §. 28. qui latissime de hoc pago agit.

Nudiczi, **PAGUS NUDICZI**, seu **NUSIDICI**. Otto M. ad res Italiae ordinandas Romam profecturus, instinctu & monitu *Wilhelmi* Moguntini, urbem *Sputinesburg* (nunc *Modemburg*) in pago *Nudiczi* (*Nusicensi*) sitam, quam *Wichart* in beneficium habuit, ex integro & cum omnibus appenditiis, ad monasterium, quod construere volebat in civitate *Magdeburg*, in honorem S. Petri, nec non SS. *Maurit.* & *Innocent.* jure perenni in proprium donavit. Dat. VIII. Kal. Aug. año DCCCCLXI. Indict. IV. anno Regni *Otonis* XXVI. Actum *Ordorf*. *Ludolf.* Cancellar. ad vicem *Brunonis* Archicapellani recognovit. Quod verò Otto dicat, se monasterium in *Magdeburg* construere velle, non capio, cum id post pugnam *Ungaricam* constructum sit.

P.

Pagolosa, **PAGUS PAGOLOSA**. In eo situm erat praedium *Lösa* in Comitatu *Bernardi*, quod *Henricus* IV. Imp. Ecclesiae *Mindensi* donavit V. Mart. anno MLVIII. indict. XI. anno *Henrici* IV. Reg. ordinant. IV. Regni ejus II. Actum *Mindæ*. *Wuntherius* Cancellarius vice *Leopoldi* Archi-Capellani recognovit. Dubium tamen ferè, an *Pagolosa* pagus fuerit.

Paringe, **PAGUS PARINGE**. Ad hunc villæ *Espiu*, *Ostheim*, *Nordheim*, *Pladungon*, *Sundheim*, *Wolfsfestreva* (olim *Puatriestrevva*) spectarunt. Vid. L. II. Tradit. *Fuldens.* num. 15. 64. 69. & 156.

Paterga, **PAGUS PATERGA**. Cum *Meinvercus* *Conradum* II. ad Saxoniae & Thuringiae fines comitaretur, obtinuit ab eo praedium *Alstedt*, & alia in pago *Paterga* & Comitatu *Amelungi*, quae ante habuerant *Bernard.* & soror ejus *Hazecha* in locis *Alstaân* & *Ettlinun*. Dat. XIII. Kal. Febr. indict. XIV. anno MXXXI. *Conrad.* II. regnant. VII. Imperii autem IV. Actum *Alstete*. *Odalricus* Cancellarius vice *Aribonis* Archi-Capellani recognovit. Junge *Meibomium*.

Pleomungethal, **PAGUS PLEONUNGETHAL**. Hujus meminit fundatio monasterii *Wiesenstaigensis* de anno DCCCLXI. indict. X. regnante *Domino* *Ludovico* Rege super orientales regiones anno XXVIII. Regni ejus. Erant autem in isto pago ipse locus vulgò dictus *Wisonstaiga*, juxta fluvium *Filisa*, quod est in *Grabingavv*, marco in Comitatu *Warinhari* Comititis. Vide *Crus.* P. II. *Annal. Svec.* L. II. c. 11. Conf. *Vorburg. Histor.* Volum. XII. p. 165.

Plonim, **PAGUS PLONIM**. In hoc *Otto* Imp. totam decimam mellis, seu

seu ad suam manum illam habuisset, seu alicui in beneficium concessa fuisset, annò DCCCCLXV. V. Kal. Aug. Ecclesiæ Magdeburgensi dedit.

Q.

PAGUS QVINTZINGOWE, in quo monasterium *Alta Quintzingow* situm fuit, scilicet in territorio, quod est inter *Syreinaha* & ipsum monast^{gouwe} rium. Huic Ludovicus Rex tradidit res proprietatis suæ. Literæ datæ sunt XV. Kal. Sept. anno XXV. Regni Serenissimi Regis in Orientali Francia regnantis, indict. V. Actum Ratispon.

R.

PAGUS RITTBARIENSIS. *Esick*, Vir illuster & Comes, *Rittbar*. res proprietatis suæ in hoc pago, in Comitatu *Bunnensi*, in villa *Castinacha*, Monasterio Corbeienſi donavit, confirmante id Lothario Imp. Augusto. *Hrotmundus* Notarius ad vicem *Kiliani* recognovit.

PAGUS RINAHGAW, RINANGAW, & RINANGEW. *Rinalga*. Vid. *L. I. Tradit. Fuldens. num. 13*. Paruit ei villa *Gisenheim L. II. num. 21. vve*,

PAGUS RURIGGOVE. In hoc curtes regia *Tusburch* erat, *Rurig* in Comitatu *Herimanni* Comitis Palatini, quam *Henricus IV.* anno *MLXV. gouve*, XVII. Kal. Novemb. indict. III. *Goslariæ Ecclesiæ Hamburgensi* largitus est. Vid. diploma apud *Maderum* in *Sylloge citata num. 18*.

S.

PAGUS SALAGOE & SALAGEW, à *Sala*, Franconiam per- *Salagoe*, fluente, ad quam *Neostadium* jacet, latissimus fuit, siquidem in Traditionibus *Fuldensibus* multæ villæ ad eum spectantes recensentur, ut *Adalfrideshuson*, *Bontant*, *Chirizzeheim*, *Dulba*, *Flidinero*, *Fussestat*, *Hamaluburg*, *Hengistorp*, *Hoheim*, *Hramnunga*, *Isanhus*, *Karagoltesbach*, *Kiricha*, [*Chirzinge*, *Chizzicha*, *Chizzige*, *Chinzicha*,] *Chinzihuerugga*, *Chizzeheim*, *Langendorf*, *Libtolfesbach*, *Matolfeshus*, *Munrichesstad*, *Nittalinga*, (*Nutilinga*) *Ostheim*, [*Hoëltheim*] *Otekaestorf*, *Perathleibeshuson*, *Scuntar* [*Scuntzra*] *Syvabriod*, *Thiofbach*, *Vrdorph*, [*Hurdorph*, *Uridorph*] *Uthen-dorph* [*Utorph*] *Uzzunaha*, *Wintgraba*, *Ziuncilesbach*. Coram *Hesse* Comite in conventu publico in pago *Salageve*, in villa, quæ vocatur *Karagoltesbach*, *Freibrath* vocatus, *Gozwaldi* conwadio (*Bollmächtriger*) restituit *Leidrato*, Advocato Domini *Rabani*, præcipiente Comite & Scabinis iudicantibus, hoc ita iustum fieri, & hujus causâ *Otacar* fidejussor extitit, totum & integrum, quicquid præfatus *Gozwaldus* & fratres ejus de potestate *S. Bonifacii* injustè abstulerunt in *Chinzucheromarca*, *Kinsinger* *Glur*. Tradit. *Fuldens. L. I. num. 99*.

(Iiii) 2

PAGUS

Scopingon,
Siufilli,

PAGUS SCOPINGON. Vid. *Bursibant*.

PAGUS SIUSILLI. Otto Imp. anno DCCCCLXV. V. Kal. Aug. Ecclesie Magdeburgensi dedit totam decimam mellis in pago *Siufilli*.

Sorethfeld.

PAGUS SORETHFELD. Plures inter pagos, seu totos, vel ex parte Ecclesie Padebornensi donatos, ut sunt *Aga*, *Almenga* sive *Almunga*, *Auga*, *Engere*, *Hessi*, *Hemmerveldun*, *Hertega*, *Hutagde*, *Lacni*, *Lisna*, *Morunga*, *Nichterga*, *Paterga*, *Rittega* &c. memorat etiam Illustrissimus Autor *Monum. Padeborn.* edit. prim. p. 82. *Sorethfeld*.

Spirich-
gevu,

PAGUS SPIRICHGEW. Otto Imp. anno DCCCCLXVI. VI. Kal. Sept. indict. IX. Rincbachii Ecclesie Magdeburgensi in hoc pago, in Comitatu *Gerungi*, dedit omne prædium, quod *Conradus* & *Everhardus* Fratres in villa, quæ dicitur *Spierdorf*, habuerunt.

Spreyva.

PAGUS SPREWA. Idem Otto Imp. anno DCCCCLXV. V. Kal. Aug. donavit similiter in pagis ita nuncupatis *Nicieti* & *Spreyva*, ex utraque fluminis parte, qui dicitur *Spreyva*, nec non in *Lusci* atque *Morcini*, & ex utraque parte fluminis, qui dicitur *Milda*, omnem decimam mellis, suæ Imperiali auctoritati pertinentem.

Stormuse.

PAGUS STORMUSE. Homines quidam ex pago *Stormuse*, *Ething* videlicet & *HRuotmar*, nec non *Thancmar*, questi sunt *Missis* Ludovici Pii *Ertangario* Comiti & *Erlegaldo* *Missio*, eò quod quando infidelium *Wigmodorum* ad partem Dominicam revocata fuerunt, res eorum, qui tunc fideles Francis erant, pariter cum ipsis injustè sociatae fuissent. Quæ res dum juxta veritatis & æquitatis ordinem diligenter perscrutata, & per homines bonæ fidei veraciter inquisita fuisset, inventum est, illos res suas injustè amisisse, eò quod illas foras non habuerunt, nec infideles fuerunt. Dat. IX. Kal. . . . anno VI. Imperii Domini Ludovici Serenissimi Augusti Indict. XII. Actum Ingelinhelm. Vid. *Annal. Padeborn.* Vol. cit. p. 65.

Sucharber-
gi.

PAGUS SUTHERBERGI. Ludovicus Rex Monasterio in *Herrurt* VI. Id. Decemb. anno XXIV. Regni sui in Orientali Francia Indict. XV. in hoc pago, & quidem in villa *Lodre*, octo familias novemque mansos: item in villa *Arpingi*, in eodem pago, unum mansum cum familia supermanente dedit. Comeatus Notarius ad vicem Radfrici recognovit. Actum Herifurt. Annus Regni Ludoviciani desumptus est à divisione Regnorum facta anno DCCCXLIV.

Sutthuring-
gia.

PAGUS SUTTHURINGIA. Desideratur apud *Meibomium* donatio Ludovici Regis V. Id. Febr. indict. X. annò DCCCCLXXVII. anno primo Ludovici in Orientali Francia Francofurti facta, quâ monasterio Gandesheimensi villas *Tengstede* & *Erike* in pago *Sutthuringia*, in Comitatu *Ottani* dedit, confirmante eas Ottone Rege IV. Non. Maj. anno DCCCCLXVI.

DCCCCXLVI. Indiſt. II. Werlahum in Divinitatis nomine, & ulterius annò DCCCCCLXXV. III. Non. Novemb. indiſt. IV. Palathe. Hæc enim verba ſunt: poſtea verò tradidit ad ſupradictum monaſterium (Gandeshheim) in pago, qui vocatur *Suturingia*, in Comitatu *Wilhelmi*, quicquid habuit in *Tengſtede*, in *Erick*, & in *Bliderſtede*.

PAGUS SVALEFELD, SVALEFELDONI. Willibaldus, *Svalefeld*, Eichſtatenſis Eccleſiæ Epicoſus, obſulit Fratribus Fuldenſibus villam unam in pago *Svalefeldenſi* ſitam, *Kücheſe* nuncupatam, ut annuo cenſu FF. pro ſui commemoratione conſolationem & oblectationem, & pitifantiam (à pitiffando) haberent. Ita perſpicue in *S. Sola* rebus geſtis. *Sola* quippe, ſive *Suolon*, *S. Bonifacii* diſcipulus, *Willibaldi* Collega, Fuldenſis diſciplinæ alumnus, ſuſtitima *Bojaræ* loca, & Eiſtatenſi ditioni contributum agrum incoluit. In hoc *Suala* nomen tulit, qui *Almone* rivuli opportunitate ceteris feracior, præcipuum vectigal præbebat incolis, quiq; latè prædiis ac fundis inſtructus non *Kücheſe* tenuis modò Fuldenſibus annonam ſupportabat, ſed ex tota *Solahofii* monaſterii amplitudine fructum abunde largiebatur. Totus itaq; tractus hic terrarum *Suala*, ſeu *Sualefeldia* & *Sualefeldoni* nomen obtinuit: in quo *Wunebaldus* etiam cum *Walpurgæ* ſorore monaſticam coluit; quorum in actis non appellatio tantum huius regionis, ſed lex quoque *Sualafeldica* celebratur. *Brøgger. L. III. Antiqvit. Fuldenſ. c. XI. p. 207.*

T.

PAGUS THIETMELLI. Wirinbertus cum conſenſu & laude *Thietmelli*, filii ſui *Bovonis*, duo curtilia in pago *Thietmelli*, & in villa *Aldenthorpe*, & XL. jugera & XX. jugera in *Remikenhuſun*, & inſuper medietatem cujuſdam ſylvulæ in *Bennenberge* Eccleſiæ *Patherbruñenſi*, & Domino *Immado* Epicoſo, in proprium tradidit, legavit, conceſſit, eâ videlicet ratione, ut præfatus Epicoſus tres villas *Odiſtorp*, *Lavenhuſun*, *Theſperi*, ad Eccleſiam, quæ in *Odiſthorpe* ſita & conſecrata eſt, terminaret, & in terminationem Epicoſali banno terminaret. Vid. *Monum. Padeborn. edit. prim. p. 37. & 111.*

PAGUS TILITHI. In hoc pago, in villa *Keminata*, in Comitatu *Bernardi* Ducis, monaſterium Virginum conſtruxit *Frederuna*, Venerabilis Abbatiffa, ejuſque ſoror *Imma* Comitiffa, *Gerone* Comite adjuvante. Vid. *diſcuſſ. m. ad Synod. Mogunt.* *Conradus II. Meinverco*, Antiftiti *Padebornenſi*, prædia *Bennanhuſen*, *Valabroch*, & *Dadanbroch*, ſita in pagis *Wetiga* & *Tilithi*, in Comitatu *Widkindi*, cum omnibus pertinentiis contulit. *Goslar. xi. Kal. Mart. indiſt. xiv. año mxxx. año Conradi II. Regnantis vii. Imperii iv.*

PAGUS TRECHIRA. Henricus III. *Abdinckhofenſibus* unum *Trechira*, curtile cum omni integritate & vinetis, tres *Karradas* ferentibus, in villa *Poharto*, ſitum in Comitatu *Bertoldi* Comititis, & in pago *Trechira*, in proprium tradi-

tradidit VII. Kal. Jun. anno MXLVII. Indict. XIV. anno Henrici III. ordinat. XVIII. Regni verò VIII. Actum Aquisgrani. Theodoricus Cancellarius vice Bardonis Archicapellani recognovit.

Trecviti,
Treine,

PAGUS TRECWITI, vid. pag. Grainga.

PAGUS TREINE. Henricus IV. sylvam *Reineri*, vulgò *Netnerswald* in Hassia, quam Henricus Pater permutatione prædii à Rothone Padebornensi obtinuerat, non modò gratis reddidit Ecclesiæ Padebornensi, sed etiam curtem dominicalem, *Puningun* dictam, cum tribus minoribus *Sumerfedi*, *Bottesdorp*, & *Calinbichi*, quæ vulgò dicuntur *Foraverch*, cum XXVII. mansis, ad easdem curtes pertinentibus, in pagis *Westfalum* & *Treine*, in Comitatus *Bernardi Ducis*, & *Rotgeri ac Bernardi Comitum*, cum omnibus suis appendiciis. Dat. VII. Id. April. anno MLIX. Indict. XII. anno autem ordinat. Henrici IV. Regni III. Actum apud Traiectum. Godehardus Cancellarius vice Luitpoldi Archicapellani recognovit.

Tullifeld,

PAGUS TULLIFELD, seu *TOLLIEFELD* sæpius memoratur in Traditionibus Fuldensibus. Spectabant ad eundem alias inter hæ villæ *Hoitine*, *Mitilesdorph*, *Nordheim*, *Rostorph*, *Rubenhuis*, *Strevvia*, *Sundheim*, *Theodorf*, *Waltereshuis*, *Weitaha*, *Westheim*, *Wrazahu*. Vocatur etiam *Provincia L. II. Tradit. cit. num. 247.*

U.

Unimoti,

PAGUS UNIMOTI. Meminit hujus Otto Rex in diplomate V. Id. Octobr. annò Dcccxxxvii. indict. XI. anno verò Ottonis Piiissimi Regis II. Dat. in Toremburg, Poppone Cancellario ad vicem Friederici recognoscente, in quo nominatim, in Comitatu *Wigmari*, duo loca *Urlaha* & *Ortingha*, Ecclesiæ Magdaburgensi donat, cum omnibus ad hæc pertinentibus, & decimam de iisdem locis ab *Adaldago* Archi-Episcopo Regi datam, & omnis censûs & venundationis & acquisitionis decimam, quæ ei in *Murtham* & *Liegzitz* & *Heveldun* debent.

Vaizauvaga,

PAGUS VAIZAUVAGA. In vita Caroli M. apud Pirhæum ita pag. 31. Rex Carolus iniit consilium, ut hiemis tempore ageret in Saxonia, & celebravit natale in *Cidrioburgi* (alias *Skidnosburg* in pago *Vaizauvaga* in villa *Luidi*) super fluvium *Ambra*. Inde abiens in Saxoniam pervenit usque in *Rimia*. Conf. *chronic. Reginon.* ad ann. DCCLXXXIV.

Valedungon,

PAGUS VALEDUNGON. Henricus IV. ob fidele servitium *Hezilonis*, *Hildinesheimensis* Episcopi, Comitatum, quem *Fridericus*, ejusque filius *Conradus* Comites juxta fluvios *Loynam* & *Aleram*, ex regali potestate in beneficium habuerant, in pagis *Valedungon*, *Aringe* & *Guttingon*, & in his publicis Ecclesiarum parochiis, *Alicga*, *Redun*, *Fredenun* & *Walehuson* situm, B. Virgini in *Hildenesheim* cum omni jure & utilitate tradidit añò MLXVIII. Indict. VI. Actū *Goslaræ*. Bibo Cancellari⁹ vice *Sigefridi* recognovit. Confirmavit hanc ordinationem Idem Henric⁹ xviii. kal. Sept. añò MLXIX. indict. VII.

PAGUS

PAGUS VIERZIGAUWI. Vid. Gandersheimigarvi.

Vierziga-
uvi,

W.

PAGUS WALDSAZE, WOLDSAZE, Vid. L. I. Tradit. Fuld. Waldsaze, n. 121. Villæ ejus Pirchanafeld, eod. lib. num. 13. & Prinvafeld l. c. num. 19.

PAGUS WEITAO, WITAV. Henticus III. quandam villam, Weitao, Kitzerin nominatam, in Comitatu Eggehardi, Marchionis Misniæ, in pago Weitao sitam, anno MXXXIX. Burcardo, Episcopo Numburgensi, tradidit.

PAGUS WERINGAW, seu WERINGEW. Villæ ejus Arcabu, Altin-Werinfors, Binuzfeld, Buhdulini, Graferelli, Gruenbach, Hahholtesheim, Hesinlar, Juzen-garv, heim, Muotinesheim, (Muotwinesheim) Steri & Tungidi.

PAGUS WESTRACHA. Concesserat Ludovicus Imp. Gerulso Westracha, fideli suo quasdam res proprietatis suæ, quæ erant in Ducatu Frisiæ, in pago Westracha, in villa Cumminge & Hunderi, & in aliis villis circumquaque positis. Sed quia, intervenientibus quibusdam turbinibus, per ipsius Gerulsi negligentiam, ab ejus potestate & dominatione eadem res abstractæ Fisco Regio sociatæ erant, tandem divinæ misericordiæ intuitu placuit Augusto easdem res illi restituere, & quemadmodum pridem fuerant, in ejus potestatem & dominationem transfundere. Glorius Notarius ad vicem Hugonis recognovit. Dat. VIII. Idus Jul. anno XXVI. Imperii Ludoviciani indict. II. Actum Crucianicio Palatio Regio in Dei nomine feliciter Amen. Vid. etiam Winckelmann. notit. Veter. Westfal. L. II. c. 4. num. 9.

PAGUS WETAREIBA, seu WETEREIBA. Cui adjunguntur Wetareiba, in tradition. Fuldens. villæ Bonlant, Lintheim, Muggenstad, Quetbrun, Rotunbach, Ruommothusen, Wanobfeshusen.

PAGUS WETIGA. Vid. Tilithi.

Wetiga,

PAGUS WIMODIA. Addimus Cl. Meibomio diploma Ludovici Pii, quo fideli propinquoque suo Warino, primo substituto Abbati novæ Corbeix, concessit piscationem quandam in fluvio Wisera, in pago Wimodia, cui confinis est villa Lufsi, in Comitatu Abbonis, quæ quia in similitudinem palorum, quos incolæ hocas vocant, constructa est, gentilitio nomine ab indigenis Hocvar nuncupatur. Cum verò eadem piscatio sine familiis, quæ ad ejus provisionem deputatæ fuerant, Fratribus Corbeiensibus non admodum utilis esse possit, idcirco XXXII. familias, & quicquid ad eandem piscationem pertinet prædictus Abbo in beneficio habuit, totum & ex integro, in proprietatem monasterii Corbeiensis tradidit. Dat. XVI. Kal. Jul. anno XIX. Imperii sui indict. X. Actum Franconovord palatio regio. Hirminmarus Notarius ad vicem Theodonis recognovit. Affert hoc diploma Schatenius, ut multa alia Corbeiensia, vitiosè. Pro providere statim in initio legendum est provehere. Pro Liusci ego legi liusti: circa finem: quatenus ibidem Domino servientes; & ut hac concessionis nostræ auctoritas firmior (non firmius) habeatur. In Subscriptionem pro Theogenis lego Theodonis. Hanc piscationem

piscationem Dux *Henricus* Bavariz, & quadam Comitissa *Elika*, & filius ejus *Adelbertus*, in iultu se possedisse recognoscentes, cum digna pœnitentia divinitus inspirata *S. Vito* cum omni utilitate remiserunt. Quam remissionem, respectu divini timoris & amoris, rogante *Folmaro* Abbate, *Lotharius* Imperator Augustus regali auctoritate confirmavit, nec non villas cum hominibus ad eandem piscationem pertinentes, cum ceteris appenditiis, pratis scilicet, areis, pascuis, cultis & incultis, mobilibus & immobilibus. Si quis hanc suæ auctoritatis concessionem infregerit, Filco Regio centum auri talenta persolvat. Datum anno MCXXXIII. Indiçt. XI. in Barduwich. *Ekkehardus* Præpositus vice - Cancellarii recognovit. Ulterius eandem piscationem confirmavit *Conradus* II. anno MCXLV. in curia solenni Corbeiz habita, repetens multam centum librarum auri, partem dimidiam Cameræ Imperiali, alteram Ecclesiæ Corbeiensis persolvendam. Dicit Rex: *Elichem* Marchionissam (ita vocat) piscationem istam à *Ludovico Pio* Corbeiz collatam, sed per insolentiam temporis avulsam, consensu filii sui *Adelberti* Marchionis, vivente *Lothario*, Ecclesiæ Corbeiensis remisisse & resignasse. Quam resignationem *Conrado*, apud Corbeiam solennem curiam celebranti, præfatus *Adelbertus*, in interventu & petitione *Henrici* Abbatis, confirmavit, eandemque piscationem, assentiente filio suo *Ottone* Marchione, coram *Conrado* omninò exstucavit. Testes erant *Theodevvinus*, *S. Rufinæ* Episcopus, Apostolicæ Sedis Legatus, *Thomas*, *S. R. E.* Cardinalis, *Bernardus*, *Padelbornensis* Episcopus, *Rodolphus* *Halberstad.*, *Bernardus* *Hildenesheimensis*, *Philippus* *Osenbruggensis*, *Heinricus* *Mindensis*, & præcipuè *Fridericus* *Mageleburgensis*, *Tietmarus* *Verdensis*, *Anselmus* *Havelbergensis*, *Heinricus* *Olomucensis* Episcopus, *Wiboldus* Abbas, *Heinricus* Dux *Saxoniz*, *Adelbertus* Marchio, Filius ejus *Otto*, *Fridericus* Palatinus Comes, *Hermannus* Comes de *Winzenburg*, & frater ejus *Henricus*. *Arnoldus* Cancellari⁹ vice *Henrici* *Moguntini* Archicancellarii recognovit a^o Christi MCXLV. indiçt. viii. Dat. apud Corbeiam.

Z.

Zeudici.

PAGUS ZEUDICI. *Henricus* III. ob minimè denegandam voluntatem fidelissimi fidelis sui *Ekkardi*, Marchionis *Misniæ*, X. regales mansos in burgo *wardo Trebeni*, in pago *Zeudici*, in villa *Tuchin*, in Comitatu prædicti Marchionis *Ekkhardi* sitos, in proprium dedit anno MXLI.

Zurba.

PAGUS ZURBA. Anno MXL. *Henricus* III. ob interventum ac petitionem *Kadelhoi*, Episcopi *Numburgensis*, & *Eggehardi*, Marchionis *Misniæ*, eidem Ecclesiæ quandam villam, *Kussenci* nominatam, quæ fuit beneficium prædicti *Eggehardi* in pago, qui vocatur *Zurba*, in Comitatu dicti Marchionis sitam tradidit. Vid. *Matth. Dresser. Isagog. Histor. Millenar. VI. Part. II. pag. 256.* *Zurbizi* verò burgwardium erat, quo de *Ditmarus L. Fl. chron. p. 152.* fortè est *Zörwitz*.

CHRI-

INDEX

Rerum & Verborum.

A.		<i>Adelbertus, Episcop. Mindensis,</i>	8
A	<i>Bbas Fuldensis habet jus convocandi</i>	<i>Præpositus in Lufinix,</i>	137
	<i>Synodum</i>	<i>Hamburg. Archi-Episcopi superbia,</i>	164
	<i>& Archidiaconatum</i>	<i>liberalitas</i>	ibid.
	<i>occisus inter sacra</i>	<i>facinus execrandum</i>	388
	<i>Archi-Cancellarius Augustæ</i>	<i>Archi-Episcop. Magdeburg.,</i>	379
	<i>in tabula representati</i>	<i>Moguntini litera</i>	542
	<i>dat ordines minores</i>	<i>Adelgarius Abbas</i>	372
	<i>Corbeiensis Præpositus Herfordiensis</i>	<i>obit</i>	375
	<i>habet jus qf. Episcopale</i>	<i>Adelgerus</i>	375. seq.
	<i>& jus docendi populum</i>	<i>Adelhard., Abbas Corbeiensis,</i>	369
	<i>confirmatio ejus</i>	<i>obit</i>	370
	<i>symbola</i>	<i>effigies sudat</i>	408
	<i>emblemata</i>	<i>Adelheid IV. Abbatissa Gandersheim.</i>	88
	<i>privilegia innovata</i>	<i>restaurat Ecclesiam suam</i>	89
	<i>electio libera</i>	<i>Adila</i>	370
	<i>excoecatur</i>	<i>Adolf. Schaumburgic. cubat in insula</i>	19. seq.
	<i>Abbatum luxus castigatus</i>	<i>transfert monasterium Bischofproda-</i>	
	<i>schola bestialis</i>	<i>num</i>	24
	<i>& Episcoporum socordia</i>	<i>trium monasteriorum fundator,</i>	25
	<i>Cassiniensis potentia</i>	<i>Imperat. facinora</i>	298
	<i>Abbatissa in valle Dei</i>	<i>damna</i>	140
	<i>Hedeslebiensis consensus</i>	<i>Diœcesi Lubecensi varia dedit</i>	168
	<i>duplex earum genus</i>	<i>Advocatia Hamelensis</i>	27
	<i>Abbo</i>	<i>bellum ob eam</i>	ibid.
	<i>Dalemius</i>	<i>monast. Bigaugiensis.</i>	138
	<i>Abelinus, Episcop. Altenburg.</i>	<i>Kaminatensis</i>	395
	<i>Adam Judas</i>	<i>Gemblacensis</i>	535
	<i>Adalogus, Episcop. Hillesheim.,</i>	<i>Comburgensis</i>	535
	<i>Comitatus Dassel. cupidus</i>	<i>Corbeiensis</i>	ibid.
	<i>emit Lauenstein & Grenam</i>	<i>Huyburgensis</i>	560
	<i>abit in terram sanctam</i>	<i>Elroffana</i>	408
	<i>Addasto</i>	<i>varia Fuldenses</i>	438
	<i>Adalvartus</i>	<i>(LIII)</i>	monastica

INDEX RERUM

monastica in genere	534	Albert., Episcop. Mindens.,	42
reservatio	537 seq.	Advocat. Eccles. Numburg. multa ac-	
omta	543	cipit	140
& vendita	544	Com. de Kirchberg	346. 350 seqq.
minorum rerum	560. seq.	de Amelunxia	376
Ercklensis	562	de Padtberg	389
Imperialis	563	Ducis Brunsvicens. liberalitas	403
Leopoldina	ibid.	Archi-Episcop. Magdeb. fuit Haller-	
Carolina	564	mundanus	481. & 334
lipianorum S. Viti	395. 532	Albogarr.	574
Advocati de Monte castrum suum recupe-		Aldenvilla	31. 105
rant	32	Aldenburg. Episcopatus initium	156. 439
electio eorum	538. seqq.	est Hamburgensi subjectus	ibid.
leges	541	Metropolis	157
officium	545. seqq.	amplissimus fuit	ibid.
& Oeconomi distinctum	ibid.	ex estres alii	ibid. & 164
Subadvocati	546	perditio	160. seqq.
duo simul unius Ecclesia	548	transfertur Lubecam	168
rapacitas	ibid.	Alsfeldia	102
& injustitia eorum	555	Alexander Com. de Insula	395
spontè resignant	555. 558 seq.	Alfgerus	372
slaves monasteriorū iis dati	562 seq.	Alfredus, Episcop. Hillesheim.,	75. 371
rationem reddunt Imp.	564	optime præsuit	75
Adulterii poena	251	cœnobii Gandersheim. promotor	175
Elckenborg	98	& benefactor	ibid.
Ethiopissa in insigni Comitum Kirehber-		obit	374
gensium	329	Alfrieus monachus	375
S. Agidii moniales	402	Algermismum	78
translocantur	ibid.	Altholfus	434
Egilis liberalitas	403	Alsecinse	574
Abbas Fuldens.	426	Alsfeld	440
Agatha, Abbatissa Quedlinburg.,	346	Asleve Abbatia	134
Agnus cum insula natus	143	Altena Comitum ficta origo	207
& ex cane	205	Alevvinus	379
Agredingus	574	Amelunxbornense monasterium	177
Alartus monachus	381	quando fundatum	ibid. & 204
Alauda quadrupes	408	Abbas fit Visitator Vallis Dei	194
Albaccensium origo	217. 28. 509	Amelanxen	205. 509
Albero Abbas	394	Amelunxii nobiles inquieti	390. 397
obit	ibid.	Amme-	

ETU VERBORUM.

<i>Ammeri</i>	574	<i>Aristo. primus Episcop. Razeburg.</i>	157. 164
<i>Amuluncius</i>	377	<i>Arnoldus Abbas</i>	387
<i>Anna Kirchbergica</i>	350. seq. 352	<i>Arnulfi Regis litera</i>	491. seq.
<i>S. Anna lumen perpetuum</i>	407	<i>Asefeld</i>	575
<i>imago risit</i>	ibid.	<i>Aselmus, Episcop. Hilleshem.</i>	84
<i>Annales Huysburgenses MSti Autoris</i>	191	<i>infelix architectus,</i>	ibid.
	seq.	<i>annulus & pallium ejus,</i>	ibid.
<i>Anderedus</i>	379	<i>Astronomi fatum</i>	318
<i>S. Andrea templum</i>	294	<i>Astvala</i>	575
<i>Angeli miraculum</i>	6	<i>Athalotus</i>	370
<i>num in choro cantarint</i>	456	<i>Athmansdorf villa</i>	346
<i>Angeri pagus</i>	17. 495. 575	<i>Audalius</i>	200. 375
<i>Angvilla viva devorata & sic rursus re-</i>		<i>Auditus privatio ex ebrietate</i>	230
<i>jecta</i>	231	<i>Auga</i>	575
<i>Anno, Episcop. Mindensis,</i>	20	<i>Aulica opidum</i>	73. 101
<i>conquisitor reliquiarum</i>	ibid.	<i>Autor miraculosus</i>	94
<i>litera ad Abbat. Corb.</i>	ibid.	<i>Avo Abbas</i>	374
<i>Decanus</i>	372	B.	
<i>Anser niveus inauguralis Ecclesie Mindensis</i>	6		
<i>argenteus</i>	397	<i>Baccero de</i>	105
<i>sylvestrium praelium</i>	384	<i>Badeslebiensis Congregationis origo</i>	265
<i>& anatum</i>	408	<i>fundatio</i>	266
<i>Ansgarius</i>	370. seq.	<i>Ecclesia donatio</i>	270
<i>obit</i>	373	<i>Bado de Obergeren, bellicosus Abbas</i>	102
<i>spectrum in ejus forma</i>	390	<i>Balneum diaboli</i>	411
<i>manuale ejus</i>	400	<i>Baltasar, Episcop. Hillesheim.</i>	106. 110
<i>Antepilepticum</i>	317	<i>acta ejus varia</i>	ibid.
<i>Antinephriticum</i>	344	<i>fastuosus homo</i>	ibid.
<i>Antipathia mira</i>	227. 315	<i>misere perit</i>	111
<i>Annulus in lupo</i>	317	<i>Landgrav. Thuring.</i>	442
<i>Anvidi</i>	575	<i>Baptismus canis</i>	306
<i>Aper cum collari captus</i>	386	<i>dubium de eo</i>	224
<i>Apollinaris</i>	375	<i>Barba viridis</i>	314
<i>Apostoli cum poculis dati</i>	397	<i>S. Barbara altare</i>	310
<i>Aqua in vinum mutatur</i>	33	<i>Barbe (Simon)</i>	316
<i>Archidiaconatus Fuldensis</i>	437	<i>Bartramii (Justini) Pontifices Hillesheim.</i>	
<i>Archgoeve</i>	575	<i>metro vincti</i>	113. seqq.
<i>Argentifodina Eccles. Mindensis</i>	23	<i>Abb. Amelunxborn.</i>	204
<i>Aringe</i>	575	<i>Bassaus (Henric.)</i>	266
		<i>Batherius, Episcop. Numburg.</i>	140
		<i>Bathuradus, Episc. Padeborn.</i>	372
		<i>(LIII) 2</i>	Bau-

INDEX RERUM

Baugolfus Abbas	425	irritat urbem suam	ibid.
Beata, Canonica de Herisia	185	I. Episc. Numburg.	136
Beatrix Comitissa	333	II.	137
Belenberg	386	abit in terram sanctam	ibid.
Bellum Hamelense & Mindense	27	resignat	ibid.
Mindense & Lippiense	31	Com. de Zigenhayn	437
& Osnabrug.	34	I. Abb. Fuld.	433
ac Brunsvicenses.	37. seq. 97	privilegia ejus	ibid.
propter Peynam	96	fit primas omnium Abbatum	ibid.
Hillesheimense intestinum	100. 108	II. Abb. Fuld.	438
seq.		occisus	ibid.
cum Magno Brunsvicensi	101	III.	438
Hillesheim. cum Brunsvic.	103. seq.	IV.	439
ob salinas Lyneburg.	105	Abbas removetur	135
Mindens. & Hojensis	106	Berywardus, Episc. Hilleshem.	79
inter Albertum & Tidericum Mar-		fundator monast. S. Mich.	ibid.
chionem	139	summus Evergeta Eccles. sua	ibid.
inter Frider. Elect. & Wilhelm. Sax.		Eccardum Misnens. magni facit,	ibid.
Duc.	144	instaurat monast. Gandersheim.	79.
inter Sophiam Brabantinam & Henr.		consecrat idem	80
Misnens.	297	miraculis clarus	ibid.
Alberti degeneris cum filiis	298	canonizatur	ibid.
Belzoven miles	25	epitaphium	ibid.
Benno, Episc. Altenburg., oppressus	82. 163.	Betulini liquoris vires	228. 311
	384.	Betterloa	105
Hillesheim.	90	Beverungen	408. 415
bonus Paterfamilias	91	Bibliotheca Hillesheim.	101
lis ei cum Moguntino	ibid.	Cruciburgensis	316. seq.
oppugnat Brunsvicum	ibid.	Corbeiensis	387. 393. 398. 406.
Bergen	428	Fuldensis	426. 435. 442
Bernhard., Episc. Mindens.	8	Bibo	318
Hilleshem. 105. 162. 87. seq.		Bidenbach	438
Lippiensis capit Henr. Brunsvic.	40	Billugus	159
Ordin. sui reformator	177. 209	fallit Wagonem Episcopum	160
Spigel., Episc. Padeb.,	88	Bischopeshemium	438
Dux Sax. vexat Slavos tributis	162	Bischoproda	24
Hademerslebens	201	Bischopshaga	24
Bertolphesstad	429	Biso Episcopus	374
Bertholdus, I. Episc. Hilleshem.	87	custos	385
II.	107		acta

ET VERBORUM.

<i>acta huius</i>	469	<i>instaurat Ecclesiam</i>	<i>ibid.</i>
<i>mors</i>	470	<i>fundator Monasterii Smollensis</i>	133
<i>Biffendorp</i>	105	<i>Episcop. Numburg.</i>	140
<i>Bymbach</i>	439	<i>dedit Advocato suo multa</i>	<i>ibid.</i>
<i>Bockelem</i>	98. seq.	<i>Archi-Episc. Colon.</i>	379
<i>Boda in Böxen</i>	402	<i>obit</i>	380
<i>Bodo Reinsten occidit Episc. Würzburg.</i>	92	<i>Episcop. Ferdensis</i>	382
<i>Abbas</i>	410	<i>fit Papa</i>	<i>ibid.</i>
<i>Bofsen</i>	509	<i>Bruning ob reliquias punitur</i>	22
<i>Boja</i>	200	<i>Episcop. Hillesheim.</i>	86
<i>Bonifacii laus</i>	292	<i>Brunsberg</i>	386. 411. 505
<i>fundat multas Ecclesias</i>	<i>ibid.</i>	<i>thesaurus ibi & spectra</i>	386
<i>facellum</i>	308	<i>instauratur</i>	398
<i>tumba pretiosa</i>	428	<i>Brustlohum</i>	189
<i>Bonne (Casp.)</i>	405	<i>Bucelinus defensio</i>	496
<i>Borchartus visum restituit Folquino</i>	30	<i>Buchert (Wolfg.)</i>	310
<i>Borchere</i>	26	<i>Buso innoxius</i>	210
<i>Borck</i>	441	<i>voratus</i>	301. 396
<i>Borclanum iudicium</i>	97	<i>serpentumq; prælium</i>	318
<i>Borderensia bona</i>	29	<i>Bulla Lucii III. & Alex. III.</i>	250
<i>Beroetra</i>	576	<i>Raymundi Cardinalis</i>	358. seq.
<i>Baslebiense Colleg. Canonico.</i>	431	<i>Episcopi Sidonensis</i>	<i>ibid. & 360. seq.</i>
<i>Bovo Abbas</i>	374. 375. seq. 378. 478. seq.	<i>Adriani II.</i>	499
<i>Bozovv</i>	162. 168	<i>Stephani VI.</i>	501
<i>Brang (Andr.) malus Propheta</i>	418	<i>Innocentii IV.</i>	556
<i>Brackel traditur Padeborna</i>	401	<i>Paschalis</i>	519
<i>Brackenau</i>	440	<i>Honorii III.</i>	548
<i>Brandehys</i>	157	<i>Innocentii XI.</i>	515
<i>Branden (Sara)</i>	313	<i>Buner (Cypr.)</i>	311
<i>Brantho, Abb. Fuld.</i>	430	<i>Bunico</i>	371. 381
<i>Brecken Præfectura</i>	99	<i>Burcardus, Præposit. Hillesheim., fit Archi-</i>	
<i>Breteborn</i>	408	<i>Episcop.</i>	95
<i>Bresenizi</i>	576	<i>Episcopus Hillesheim.,</i>	12
<i>Briseniz (Bering)</i>	340	<i>Archi-Episcop. Magdeb. occisus</i>	141
<i>Brinckhorn (Luc.)</i>	310		408
<i>Broick</i>	225	<i>de Plexen descripsit vitam S. Vicelini</i>	
<i>Brückenau</i>	437. 442		167
<i>Bruno, Episcop. Mindens.,</i>	15. 89	<i>Episcop. Wormatiensis</i>	330
<i>paralyti tactus</i>	16	<i>Kirchbergicus</i>	338
<i>Hilleshemens.</i>	88	<i>Abbas Fuldensis</i>	435
		<i>(LIII) 3</i>	<i>Burg-</i>

INDEX RERUM

<i>Burggrafius quid?</i>	332	<i>S. Stephani</i>	435
<i>Bursfeldensis Congregatio laudatur,</i>	149	<i>S. Viti</i>	398. 413
<i>Bursibant</i>	576	<i>S. Gertrud.</i>	418
<i>Buschert (Matthias)</i>	301	<i>S. Anna</i>	401
<i>Burveling</i>	216	<i>S. Jacobi</i>	438
C.		<i>S. Michael.</i>	426
<i>Cadaver stillat sanguinem</i>	216	<i>Cappendorf</i>	334. 346. 352
<i>Cecilia Saulin</i>	188	<i>Carnifex punitus</i>	302
<i>Calicis donatio</i>	189	<i>Caroli M. laus</i>	155
<i>ominis plenus</i>	279	<i>Minda est,</i>	37. 103
<i>fur</i>	313	<i>Bilefeldia & Hersfeldia</i>	38
<i>Campana magna</i>	382	<i>visitat tumulum Widekindi M.</i>	ibid.
<i>datur Corbeia</i>	398	<i>Carthusie confirmatio,</i>	347
<i>Erfurtensis</i>	138	<i>unio inter Carthusianos,</i>	ibid.
<i>Osanna</i>	447	<i>bona eorum Ishaci emta</i>	356
<i>Candida Abbatissa</i>	185	<i>Casatus quis</i>	215
<i>Candelabrum magnum Corbeienfe</i>	382	<i>Castrum, Hojanum</i>	30
<i>Canis erudita</i>	228	<i>Streigeberg</i>	31
<i>apud ursam</i>	230	<i>Petershagen</i>	31
<i>scabiosus</i>	251	<i>in monte</i>	32
<i>baptismus</i>	306	<i>Bockelo</i>	ibid.
<i>parit mures</i>	308	<i>Nibus</i>	ibid.
<i>caerulei coloris</i>	385	<i>Raden</i>	33
<i>thesauri custos in Brunsberg</i>	386	<i>Wolmensted</i>	34
<i>a cane morsus ruit in ignem</i>	404	<i>Depenorr</i>	38
<i>triceps</i>	408	<i>Haddenburg</i>	ibid.
<i>cum cruce sepultus</i>	314	<i>Reinberg</i>	29. 32
<i>admirabilis</i>	375	<i>Slotterburg</i>	32
<i>sextipes</i>	385	<i>Schartele</i>	94
<i>Canonici St. Paulli</i>	405	<i>in Insula propè Hillesheim.</i>	95
<i>Cantabon</i>	84. 382	<i>Popenburg</i>	98
<i>Capella S. Gereoni Farnroda</i>	353	<i>Olsburg</i>	ibid.
<i>in Eresburg</i>	369	<i>Sciurvale</i>	ibid.
<i>in Borsla</i>	430	<i>Hunsrück</i>	ibid.
<i>S. Lazari</i>	378	<i>Heimbeck</i>	ibid.
<i>S. Francisci</i>	407	<i>Butter am Barenberge</i>	99
<i>S. Jacobi</i>	379	<i>Marienburg</i>	100
<i>S. Remacii</i>	412	<i>Toneburg</i>	407
<i>S. Bartholomai in Solingo</i>	382	<i>Salek</i>	440. 142
<i>S. Martini</i>	387. 401		Walnu-

ET VERBORUM.

Walmudense	100. 102	Thuringie.	ibid.
Steinburg	102	S. Crucis	316
Coldingen	ibid.	Monast. S. Jacobi	ibid.
Vinneburg	ibid.	Pyrmontan.	414
Hartzburg	ibid.	Svvalenbergense	415
Gronde	103	Ferdense	416
Oze	ibid.	Gerdense	417
Gronc	ibid.	Schackenfe	418
Winzenburg	103	Cicada mortem infert	318
Freden	ibid.	Ciconia incendii vates	380
Scartfeld	135	memorabilis Corbeia	407
Saddan	ibid.	Cistercium	208
Everstein	165	Cisterciensis reformationis initium	208
in Ehlberg	166	Clerus Mindensis defensus.	38
Ittern	393	Cobbo Com. Tecklenburg.	478
Wilburg	397	Warini frater	480
Bramborch	401	soror ejus Abbatissa Herford.	ibid.
Pyrmont	412	Cæcus sapiens	309
in Holtminda	413	Coldingen	102
Hafelstein	433. 439	Colica levi remedio curata	387
Fischberg	438	Columba Monialis	218
varia destructa	341. 438	Columna aenea in templo Corbeiensi	382
Castus Abbas	369	Collegia libera dicuntur monasteria	483
S. Catharine reliquia	223	Colloquium	388. 390. 402. 412
Cattivorus	314	Comites Hovan	24
Canterin (Sibylla)	303	Eversteini cîs Rhenani	ibid.
Cella quid	519. seq. 527	de Werbe	21
Cervi spontè venientes Corbeiam	376	de Altena ficta origo	207
Christian. Episc. Numburg.	143	Cruttorpi	225
Chronica cujuslibet monasterii & Provincia	146. seqq. 390. 395	Duerodii	ibid.
conscribenda	408. 431	de Broick	226
Amelsborn.	217	Hallermundanorum insignia	230
Mindens.	230	de Wetyu captus	330
Volkerodanum	312	& dimissus	ibid.
familia Butleriana	314	fit hares Marchionis Henrici	ibid.
Landgrav. Thuringe.	ibid.	Herm. de Waldeck	334
ferrei imprimis	ibid.	Lud. de Glichen bigamus	352
Causungens.	315	de Sponheim deprecatio	401
Monast. S. Catharin.	ibid.	de Zigenhazn extincti	443
		multi in fraternitatem recepti	392
		Waldec-	

INDEX RERUM

<i>Waldeccens. turbator Corb.</i>	390	<i>Præposit. Herveld. mors.</i>	215
<i>liberos creat Abbas Corb.</i>	410	<i>Episcop. Misnens.</i>	346
<i>Comitia in Steinvvede &c.</i>	26	<i>de Cassel</i>	ibid.
<i>Comitatus de Winzenburg datur Hildes.</i>	88	<i>Coqui filius multas movet turbas</i>	330
<i>Peyn emitur</i>	96	<i>Corbeia dedit reliquias Minda</i>	21
<i>qui venerit ad Hildes.</i>	96	<i>motus inter eam & Padeborn. 195. seq.</i>	
<i>Dasseliensis euntus</i>	98	<i>Abbat. laudabile institutum</i>	197
<i>Woldenbergensis datur Hildes.</i>	99	<i>labor Corbeiensium</i>	ibid.
<i>Comædia Eresbergensis</i>	304	<i>acquirat formam opidi</i>	381
<i>Contambium Lotharii & Nortberti</i>	135	<i>donatur Archiepiscopo Hamb.</i>	387
<i>in Katzenrode</i>	137	<i>seq. 465. seqq.</i>	
<i>inter Corbeiam & Imp.</i>	381	<i>fœdus cum Colonienfi</i>	399
<i>& Episc. Merseb.</i>	393	<i>ruina</i>	418
<i>inter Folcmar. Corb. & Abb. Flichtorp.</i>	394	<i>in Solingo</i>	498
		<i>ejus translatio ad Visurgim</i>	ibid.
<i>Concio accepta</i>	313	<i>& dedicatio</i>	499
<i>Concordia monialis</i>	197	<i>ex voto nata</i>	505
<i>inter cives & Senatum</i>	303	<i>cum Padeborna coeva</i>	ibid.
<i>inter Corbeiam & Ministeriales</i>	379	<i>non cingitur ab hac</i>	506
<i>& Eversteinios</i>	396	<i>num ante eam Eccles. Corb. condita</i>	509
<i>propter Desenberg</i>	399	<i>habet 24. monasteria sub se 520. seqq.</i>	
<i>Corb. & Huxar.</i>	408	<i>an semper dicatur diæces. Padeborn.</i>	458
<i>Conrad. I. Abb. Fuld.,</i>	434		
<i>II.</i>	435	<i>cur vocetur nova?</i>	ibid.
<i>III.</i>	437	<i>an rectè dicatur Diæcesis?</i>	459
<i>IV.</i>	441	<i>Corvus suspectus</i>	303
<i>I. Episc. Mindens.</i>	24	<i>funeris nunciis</i>	384
<i>II.</i>	30	<i>aufert anulum</i>	397
<i>I. Imp. Fulde sepultus</i>	429	<i>excommunicatur,</i>	ibid.
<i>II. multa Eccles. Mindensi dat</i>	15	<i>Cruciburgensis monasterii origo</i>	293
<i>III. litera</i>	565 seqq.	<i>primi monachi</i>	ibid.
<i>Abb. Corb. responsum ad Annonem</i>	21	<i>templa</i>	296
<i>I. Episc. Hillesheim.</i>	91	<i>primi Clerici</i>	ibid. 309
<i>fit Episc. Würzburg.</i>	ibid.	<i>in Malthea</i>	311
<i>abit in terram sanctam</i>	ibid.	<i>primus graduatus ibi</i>	312
<i>occisus est</i>	92	<i>S. Nicol. ibidem</i>	318
<i>II.</i>	ibid.	<i>Patronorum vita</i>	315
<i>reformator Cleri</i>	94	<i>Crull (Conr.)</i>	311
<i>probat S. Elisabetha miracula</i>	95	<i>Cruttorpii Comitatus</i>	225
<i>diffidia ejus cum Ottone Brunsvi-</i>			
<i>censi</i>	ibid.	<i>Crüh-</i>	

ET VERRORUM.

Crüßfarther	294	Osnabrugenses ablata	478
Crux in fronte pulli equini	304	Corb. & Herisford. data	483
insigne Comitum Kirchbergenf.	323	& confirmata	ibid.
in hominibus eorumq; vestibus	372	lis de iis sopita, non extincta,	485
argentea Corbeie data	391	Dedi urbs	127
aurea & argentea promissa	435.437	Deddo	371
Crucifixi sudor	580	Delirium varicini plenius	182
imago in pomo	394	illustratur	ibid.
Cuno, Episcop. Mindens.	28	ex cerevisia	315
primus Præpositus Canon. in monte S.		Delize (Blasius)	408
Maurit.	85	Dellert (Georg.)	316
Abb. Fuld.	436	Demonstratio chronologica Anonymi	453
Curia in Lorben	21	perstringitur	454
in Gehlenbeck	20	Depenorr castrum	38
Lurmanniana	105	diruitur	ibid.
Cursor mirabilis	309	Dethardsen	414
Cusa (Nic.) Cardin.	149	Dinclaria	101. seq.
Cusena villa	131	Diplomata ficta	450. seq.
Cusna	134	Dispensatio Sig. Kirchberg. conjugium con-	
Cygni	303	cernens	363. seq.
D.		Disputatio de immaculata Virgine	308
Dala	141	de hereticis	318
Dalemencia pagus	131	Dithardus Episcop. Hillesheim.	77
Dalemiana familia	197	Ditheri Abb. donarium	229
Dalrvichiana familia descripta	409	Ditmarus, Episc. Mindens.	23
Dancmar. Abbas	374	miraculum ejus,	ibid.
Darlingovve	577	Collector Casaris,	ibid.
Decime in Bischofshagen	24	Episc. Hillesheim.,	83
Thuringorum	131	reposit à Gandersheim. decimas	83
faciunt motus	293	malè audit apud Monach. S. Mich.	84
in Eylstorp	361. seq.	Abbas Corb.	382. 399
redduntur Osnabrugo	374. 484	obis	383. 400
litigiosa	389	alibi Abbas	390
ablata redduntur Corbeia	391	miraculis clarus	391
in Liziaci	400	Episcop. Ferdensis	394
in Winnechen	402	Döbener (Joh.)	303
Höxarienses	406	Dominicanorum origo Minda	24. seq.
delupulo in Brunsberg	413	habitatio	25. 29
in Meinbrexen	416	templi consecratio	28
Fuldenses argentur	427	(M m m m)	privilegia
lites propter eas	428		

INDEX RERUM

privilegia	29	Dirinkholthusana	82
primum Capitulum ibi,	ibid.	S. Blasii Brunsvicensis	89
secundum	31	S. Andrea Hillesh.	93
origo universalis	174	S. Joh.	ibid.
Domuncula ad Moseberg	317	Hersfeldensis dedicatur	131. 426. seq.
Donnervvald (Georg) stillat sanguinem post		Monasteriensis	ibid.
mortem	216	Gozecensis dedicatio	ibid.
Dotatio altaris S. Martini	347	S. Maria Numburgi	134. 142
Dript (Laur.) notatur	532	Dei gratia	136
Drogo, Episc. Mind.,	8	Segebergensis	166
accipit monetam & mercatum	ibid.	Falderensis	167
Druymarus Abbas	384	subjicitur Hamburg.	168
laus ejus	ibid. 385. seq.	S. Mar. Magdal.	224. 402
obit	ibid.	B. Virg. Crucisburgi	296
Duerode	225	S. Pauli	372. 404
Duldorpii (Wedek.) poemata in Episcop.		Mindensis dedicatio	379
Mind.	49. seqq.	S. Magni	383
Dune (Wilh.)	309	incorporatur	397
Durgang	577	S. Mich. Archangeli	389
Dusseborn	106	Lüthorstana	400
		in Honsched incorporatur Aroltensi	
E.			401
Eberhardus, Abbas Fuldenfis,	340	Lüchtringensis	406
Ebervvyn., Com. Bentheim.,	536	S. Dionys.	412
Eba., Episcop. Hillesheim.,	74	in Vesthem & Vastenbec	416
Ebstorpiense praelium	76	Fuldenfis instaurata	422
Echert. Abb., Fuld.	482	S. Andr. Fulde	431
bonus Historicus,	ibid.	Amersbachii	ibid.
Eccard. ab Hansee	103	Haselsteinensis	438
Marchio Misnia	138	Gerenrodensis	482
fidus	236	S. crucis Herford.	497
Eccericus	373	S. Kilian. Hüxar.	509
Ecclesia Idenhusana	19	parochialis Fulde	443
Honrodana	21	Egevvardus, Episc. Altenburg.	158
Hamelensis verustior	28	sub hoc Slesvicensi Eccles. avulsa	159
secundaria Mindensis	ibid.	Egevvi	578
S. Joh. Minda	24	Eichcella	425
S. Simeon	ibid.	Eichsfeldenses faciunt turbas	308
B. Virg. Gandersheim.	77	Eidenfeld	427
S. Crucis Hillesh.	81. 95. 384	Eilverigavvi	578
Petri & Pauli	ibid. 85.		Einbecc

ET VERBORUM

Einbeck venit ad Brunsvicenses	404	Eppo, Episcop. Numburg.	131
S. Elisabetha miracula probantur	95	auxiliatur Andr., Hung. Regi,	ibid.
Elschlebit carmen de Brunsburgo, 595. seqq.		confert Ecclesie sue multa,	ibid.
Else opidum	73	perit misere	132
Emblemata Abbat. Corbeienf.	238. seqq.	Epitaphium Landvvardi Episcopi	10
Enieka caeca, at docta monialis	220. seq.	Brünonis Mind.	16
Emerentia de Asche	225	Gerhardi Mind.	35
Emico Com. de Kirchberg	331	S. Bervvarti Hildesf.	81
de Arnfeld	372	Henr. III. Hildesf.	100
Empera	95. 97	Ulrici Numburg.	141
Engelbert., Episcop. Mindensf.,	16	Henr. I.	ibid.
de Marca vastat Mindam,	35	Joh. I.	142
Engelborstius	99	Rudolfi	ibid.
Engelhard., Episcop. Numburg.,	137	Witrich. II.	143
accipit multa privilegia	138	Gerhardi	144
Entergovvi pagus	13	Joh. II.	ibid.
Epiphani corpus quæ venerit Hillesheim.	78	Petri	ibid.
Episcopatus in Saxonia quot	73	Georgii	145
Mindensis fundatio	5. seq.	Theoderici IV.	151
Hillesheim. fundamenta	73	Godehardi	218
Cizensis origo	129. 156	Equi notabilis historia	237
transfertur Numburgum	130	monstrum	375
hujus fundamenta	ibid.	Erckenbaldus, Abb. Fuld.	430
ejus fundatores & promotores	ibid.	fit Archi-Episcop. Mogunt.	ibid.
Havelbergensis	156	Erckenbertus Abbas	389. 391
Alcenburgensis ibid.	160. seq.	captus	392. seq.
Brandenburgensis	ibid.	obit	ibid.
Mersburg.	ibid.	Ersembertus, Episcop. Mind.	6
Misnensis	ibid.	Eresburg exustum	394. 406
Lubecensis origo	168	jus fodendi metalla	ibid.
primus ejus Episcopus Geroldus	ibid.	dimidium urbis traditur Colonia,	401
Episcoporum & Abbatum concordia	215	monasterium ibi reformatur	403
luxus	301. 228	comædia ibidem	404
pœnitentia ergo Corbeiam missus	378	primum domicilium plantati Christia-	
Padeborn. & Osuabrug. querela		nisi in Saxonia	503
contra Corbeiam & Hereford.	478	Erhartus monachus	381. 391
objectio contra Corbeiam	502	Ericus, Episcop. Hillesheim.,	108
schedula Padeborn. suspecta	507	resignat	ibid.
bona mobilia ad Fiscum Im-		fit Episc. Monasteriensf.	ibid.
perialem pertinent	564. seq.	Archi-Episcop. Magdeburg.	141
		(M m m) 2	Eri-

INDEX RERUM

<i>Eriganvvi</i>	578	<i>Fleischer (Joh.)</i>	302
<i>Erlolfus, Abb. Fuld.</i>	433	<i>Flentigavvi</i>	578
<i>Ermgard, Abbatissa Quedlinburg.</i>	349. 351	<i>Flina</i>	578
<i>Ernestus I. Episc. Hillesheim.</i>	106	<i>Floriana de Selsen</i>	196
II.	112	mors	204
<i>Erpo, hostis Corbeia, punitur,</i>	391	<i>Florianus de Velhusen</i>	371. 400
<i>Erwitte</i>	473	<i>Focko de Meppia</i>	224
<i>Esseck</i>	578	<i>Fœdus Westfalicum</i>	412
<i>Evangeliorum liber pretiosus Fulda</i>	428	<i>Fœnivorus</i>	308
<i>Evergisus, Episc. Mind.</i>	9	<i>Folcmar, Episc. Mind.</i>	18
<i>Eversteinii Comites cis Rhenani</i>	28. 227	miserè perit	ibid.
<i>Evilpus, Episc. Halberst.</i>	374. 375	Abb. Corb.	200. 202.
<i>Eufemia Abbatissa obitus</i>	185. 187	<i>Folcsfeld</i>	578
<i>Eversberg</i>	443	<i>Folquinus, Episc. Mind.</i>	30
<i>Eyzo, Episc. Altenb.,</i>	163	fit cœcus,	ibid.
Martyr	ibid.	curatur	ibid.
venit Hersfeld.	164	<i>Folcwardus, Episc. Altenb.,</i>	161
<i>Exico, Episc. Altenburg.,</i>	160	abit ad Norvvagos	ibid.
F.		preces ejus,	ibid.
<i>Fachia</i>	437. 440	<i>Fons in Werethana</i>	251
<i>Färber (Mich.)</i>	313.	Nortmanni	303
<i>Falckenhagen monasterium</i>	30	<i>Forestum in Breitenbach</i>	143
castrum, in quo custoditus est Henr.		<i>Fört</i>	408
Brunsvic.	40	<i>Formica alata</i>	229
<i>Fames in Thuringia</i>	141. 300	<i>S. Franciscus habet Capitulum Hildesie</i>	49
per Buchoniam	427. 434	socii ejus primò venerunt Fuldam	437
<i>Fatuitas curata</i>	314	<i>Grancenstein</i>	439
<i>Festum Feliciani</i>	36	<i>Frasere (Mich.)</i>	313
omnium fidelium quis Hillesheim. in-		<i>Fraternitas instaurata</i>	194. 227. 380
troduxit	89	generalis	308
& S. Joh. ad portam latinam	96	S. Kiti	391
ac S. Elisabetha	99	<i>Freden</i>	103
& festum corporis Christi	100. 440	<i>Fretenigavvi</i>	578
hypodiaconalia	176	<i>Frideric. Abb. Fuld.</i>	441
stultorum	ibid.	Episc. Halb. litera.	549
B. V.	306	I. Imp. privil. Minda data	22
<i>Felis erudita</i>	228	Episc. Hillesheim.	112
assata	317	Cizensis	129
<i>Femina à monasteriis arcentur</i>	272. seq.	Abb. S. Georg. Numburg.	132
		elektus	

ET VERBORUM.

electus Numb. fit Abbas Hersfeld.	132	Gangrana verminosa	214. 301. seq.
à Landgr. Thuring. innovantur		Garberling (Joach.)	307
multa beneficia	141	Garburgis Abbatissa	76. 78.
à Bellicoso dantur multa	143	Gardolfi, Episc. Halberst., litera	543. seq.
de Crustorp	225	Gautbertus Episcopus	379
de Kirchberg	332. seq. 335. seq.	Gehlenbeck	10
	337. seq.	Geinhufen	8
Landgravii donatio	343. seq.	Georg., Episc. Numburg.	144
Abbas deponitur	ibid.	Kalendaris F.	196
Sapiens, Elect. Brandenb.,	556	Kirchbergicus	351
Gronzins	100	de Lohren	373
Frygrasii Mindenses	32. 34	Gerdagus, Episc. Hillesh.,	78
Fryschmieds (Alb.) disticha in effigies Episcop.		Gerhard. I. Episc. Mind.,	33
Mindens.	60. seqq.	II.	34
Fulda arcet feminas	272	abit in terram sanctam	35
admittit	ibid.	obit	ibid.
ideo incensa	ibid.	Prapositus Richenberg.	88
incendium	273	Episc. Hillesh.	101
Abbas pernoctat Cruciburgi	303	vicit Brunsvicensem	ibid.
inter sacra occisus	404	I. Episc. Numburg.	142
intranit Scoti Monachi	431	fit Episc. Würzburg.	143
manibus cincta	434	II.	144
colloquium ibi	436	Geys opidum	438. 443. seq.
advocationes varia	438	Geroldus, Episc. Altenb.	167
seditio	440	vocatur ab Henr. Leone	ibid.
afflicta	441	consecratus ab Adriano IV.	ibid.
Monasterii corruptio	472	Monachus Corbeiens.	370
Fulminis mira vis	300. seq.	Gerstungen	439. 442
Funambulo punitur	393	Gertnus	378. seq.
Fungi venenati	406	obit	380
Für insignis	313. 417	Gevehard., Episc. Halberst.,	265
Fürstenberg	253	malè audit	ibid.
G.		zelus ejus	ibid.
Gadelhem	371	promissum	268
restituitur	384	Gilverdeshusium	100
nobiles	509	Giselharius Archiepisc. Magdeb.	129
Galli incendii nuntij	281	retinet Dioces. Merseb.	ibid.
ova serpentis excludunt	380	vastat & dissipat eam	ibid.
Gallina argentea	392	tradit Halberstadenfi sacram juridi-	ibid.
Gandersheimigayri	578	ctionem	ibid.
		(M m m) 3	Gisen-

INDEX RERUM

<i>Gisenhemium</i>	78	<i>Grabfeld</i>	579
<i>Giesfeld (Corn.)</i>	310	<i>Grainga</i>	579
<i>Gieso de Boszen</i>	371	<i>Gregorius V.</i>	382
<i>Gladius igneus super Huxar.</i>	409	<i>Grena</i>	90
<i>Glafer (Tob.)</i>	313	<i>Greuenalveshagen</i>	100
<i>Glüberg Comites</i>	130	<i>Greuelsborn</i>	ibid.
<i>Godehardus, Episc. Hildes.</i>	385	<i>Gretzbach</i>	424
<i>Godfried, Abb. Fuldens.</i>	432	<i>Gumpertus</i>	389
<i>Episc. Mindens.</i>	31	<i>Gundelfarl</i>	217
<i>Præpositus</i>	332	<i>Guntharius</i>	376
<i>Kirchbergicus</i>	340	<i>Guntherus, Episc. Hilleshem.,</i>	74
<i>monachus miraculis clarus</i>	383	<i>alius hostis Corbeia</i>	391
<i>Godeschalcus, Episc. Mind.</i>	18	<i>Guntzencella</i>	218
<i>promotor cultus divini,</i>	163. seq.	<i>Gunzelin de Malsborg</i>	374
<i>Abb. Corb.</i>	374	<i>Guttingon</i>	580
<i>canis ejus admirabilis</i>	375	<i>Grienhunde</i>	313
<i>Garganius necat Episcopum</i>	18	<i>Gvidon., Legati Apost., testimonium,</i>	519
<i>Goslariensis pugna cruenta</i>	432	<i>Gysla Kirchbergica</i>	338
<i>Præpositura instauratur</i>	91		
<i>decima metallica</i>	105		
<i>Gosman Com. Kirchberg.</i>	333. 335. 340	H.	
<i>Gottesthal monasterium</i>	187	<i>Habundantius</i>	204
<i>S. Gothard. Episc. Hillesh.</i>	81	<i>Hackebornia Gens</i>	272
<i>Abb. Hersfeld.</i>	ibid.	<i>Hackin (Veronica)</i>	305
<i>& Althensis</i>	ibid.	<i>Haddenburg</i>	38
<i>fundat Eccles. S. crucis</i>	ibid.	<i>Haddenhusen</i>	26
<i>& monast. juxta Gulten</i>	ibid.	<i>Hademarus Abb. Fuld.</i>	429
<i>& Holthusanum</i>	ibid.	<i>Haholti Comitatus</i>	427
<i>& alia</i>	ibid.	<i>Haicho, Abb. Fuld.,</i>	429
<i>ut S. Mauricii</i>	ibid.	<i>Haleri villa</i>	34
<i>consecrat panem monasterii S. Mich.</i>	ibid.	<i>Hamelia venditur Minda</i>	27
<i>Aribo Moguntinus ei contrarius</i>	82	<i>advocatia ejus</i>	ibid.
<i>summa autoritatis Vir</i>	82	<i>bellum ob eam</i>	27
<i>prophetia de morte Meinwerci</i>	ibid.	<i>emta à Mindensi</i>	403
<i>miraculis clarus</i>	ibid.	<i>Hamelburgum,</i>	437. 441
<i>an Gotha nomen dederit</i>	83	<i>Haroldus, primus Episc. Slesvic.</i>	157. 159
<i>obit</i>	ibid.	<i>Harbordus, Episc. Hillesh.</i>	92
<i>canonizatur</i>	87	<i>consecratur Corbeia,</i>	ibid.
<i>Gozfeld</i>	579	<i>infaustum regimen</i>	92. seq.
		<i>nunc felicius</i>	ibid.
		<i>fundator duarum Ecclesiarum</i>	93
		<i>accusatur</i>	

ET VERBORUM.

<i>accusatur à Mathilde Gandersh. ibid.</i>		<i>opponitur ei Ericus ibid.</i>	
<i>Harduenna</i>	580	<i>Schaumburg. fit Episc. Mindens.</i>	107
<i>Hartgo pagus</i>	203	<i>I. Episc. Numburg.</i>	141
<i>Hartmann. Kirchberg. 334. 348. seq. 351</i>	353	<i>II.</i>	145
<i>I. Abb. Fuld.</i>	436	<i>I. Abb. Fuld.</i>	433
<i>Hartben</i>	580	<i>II.</i>	434
<i>Hafagevv</i>	580	<i>III.</i>	436
<i>Hartvvardus, Episc. Mind.</i>	7	<i>IV.</i>	437
<i>Hathumar. Episc. Padeb.</i>	504	<i>V.</i>	439
<i>obit</i>	506	<i>VI.</i>	440
<i>Hathemar (Henr.)</i>	300	<i>VII.</i>	441
<i>Hathumoda, Abbarissa Gandersheim.</i>	75	<i>Episc. Padeb. reversales</i>	459
<i>Hatto I. Abb. Fuld.</i>	427	<i>primum fecit Vicarium</i>	460
<i>II.</i>	430	<i>Brunsvicensis captus</i>	40
<i>non est à muribus voratus ibid.</i>		<i>Leo dat curiam in Lothen</i>	21
<i>Haymo, Abb. Merseburg.,</i>	129	<i>dirimit litem inter Frid. Palatin.</i>	
<i>Hayneck</i>	311	<i>& Vice-Domin. Hildesf.</i>	88
<i>Hechi</i>	369	<i>dissipat consilia Adalogi</i>	90
<i>Hedergo</i>	580	<i>Geroldum facit Episc. Altenburg.</i>	
<i>Hedesleb. monast. fundatio</i>	269		167
<i>venditio juris & bonorum ei facta</i>		<i>instituit Episcopatus</i>	136
<i>270. seq.</i>		<i>IV. Imp. donat Corbeiam Hamburgensi</i>	465
<i>Hegrod (Berthold.)</i>	300	<i>confirmat jura & bona Eccl. Mind.</i>	
<i>Heidibium</i>	157		16
<i>Heimbeck castrum</i>	98	<i>miseria</i>	469
<i>Helinge</i>	580	<i>de Homburg in templo occisus,</i>	417
<i>Helmidagus</i>	200. 375	<i>S. confirmat privil. Mind.</i>	12
<i>Helmfridus, Abb. Fuld.,</i>	429	<i>est cum Cunegunde sua Corbeia</i>	383
<i>Helmricus</i>	371	<i>uti Henricus niger</i>	15
<i>Helmvvardus, Episc. Mind.,</i>	9	<i>Bogener, Com. Qldenb.</i>	27
<i>Helmstadium oppugnatur</i>	97	<i>de Herfordia</i>	36
<i>Heloco</i>	371	<i>Morofus</i>	27
<i>Henning, Episc. Hillesh.,</i>	106	<i>Hennebergici ausus vani</i>	304
<i>Henricus I. Episc. Mind.</i>	19	<i>V. Imp. motus</i>	294
<i>resignat</i>	20	<i>March. Misn. & Conr., Com. Weti-</i>	
<i>obit Bursfeldia</i>	ibid.	<i>nens., diffidium</i>	330
<i>II.</i>	24	<i>Com. Blanckenburg</i>	337
<i>I. Episc. Hillesh.</i>	95	<i>Com. Reus</i>	351. seq.
<i>II.</i>	98	<i>Honstein.</i>	338
<i>III.</i>	99	<i>Kirchberg.</i>	340
		<i>Felix</i>	

INDEX RERUM

<i>Felix Archi-Episcop.</i>	395	<i>Summus benefactor</i>	ibid.
<i>Herfordia</i>	36	<i>tumultus ejus Goslarie</i>	85
<i>quis condiderit?</i>	480	<i>agnoscit delicta sua</i>	ibid.
<i>Abb. Corb. Praposit. ibi perpetuus</i>	404	<i>Hidda monialis dubitat de baptismo</i>	224
<i>origo ejus</i>	ibid. 497. seq.	<i>Hildibodo</i>	371
<i>Herlingsberga</i>	97. 201	<i>Hildevvinus Abbas</i>	370
<i>Hermann. C. de Winzenburg occisus</i>	88	<i>Hilleburgis fundat IX. Ecclesias</i>	8
<i>falsò ita dictus</i>	525. seq.	<i>Hillesheimensis Ecclesia origo fabulosa</i>	73
<i>Episc. Hillesheim.</i>	89	<i>vera</i>	74
<i>dedicat Eccles. S. Blas. Brunsv.</i>	89	<i>primus Prapositus</i>	77
<i>infaustum regimen</i>	ibid.	<i>Ditmar. malè ei consulit</i>	83
<i>abit ad terram sanctam</i>	ibid.	<i>disciplina collapsa</i>	84
<i>Marchio fundator Episcopatus</i>		<i>advocatia</i>	91
<i>Numburg.</i>	138	<i>intercludunt viam Palatino</i>	92
<i>Abb. Corb. litera ad Ludov. Langr.</i>		<i>S. Franciscus Concilium ibi habet</i>	94
<i>Thur.</i>	178	<i>Clerus reformatur</i>	ibid.
<i>fundator Monast. Otbergensis</i>		<i>Prapositus fit Archi-Episcopus</i>	95
	178. seqq.	<i>Missa aurea ibi fundatur</i>	99
<i>& Huxariensis</i>	402	<i>bibliotheca</i>	101
<i>lingvæ græcæ gnarus</i>	183. 401	<i>victoria</i>	102
<i>autoritas ejus</i>	184	<i>redactio ad obsequium</i>	104
<i>de Everstein donatio</i>	227	<i>destruunt Carthusium & monast. ad</i>	
<i>S. Elisabetha F. obit</i>	296	<i>Salinas</i>	111
<i>Kirchbergicus</i>	338. seq. 340	<i>ordinatio Ecclesiastica</i>	ibid.
<i>Abb. Hersfeldensis</i>	342	<i>Hillewardus, Episc. Cizens.</i>	130
<i>I. Abb. Fuldens.</i>	434	<i>reddit Eccles. Ciz. bona sua</i>	ibid.
<i>II.</i>	442	<i>adeit conventui Francfurâ.</i>	ibid.
<i>Heribortus</i>		<i>Hillinus Abbas</i>	429
<i>Heribertus de Mandelslo fit Dominicanus</i>	30	<i>Hilpertus, Abb. Fuld.</i>	ibid.
<i>Herisia</i>	185	<i>Himmelsthür</i>	93
<i>Heristellum Episcop. Padeborn. sedes</i>	504	<i>Himmeltago</i>	581
<i>Herstede</i>	98	<i>Hinneburg</i>	401
<i>Herrandus</i>	403	<i>Historici necessitas</i>	143
<i>Hesse</i>	580	<i>de historia sermo claustralis</i>	145
<i>Hezeka</i>	254	<i>historiarum omnia plena</i>	146
<i>Hezilo Episc. Hillesh.</i>	84	<i>admonitio ad eam</i>	ibid. seqq.
<i>cathedralem Eccles. rursus condit</i>	85	<i>historia cujuslibet monasterii scribenda</i>	147
<i>& novum sacellum</i>	ibid.	<i>usus hujus laboris</i>	ibid.
		<i>& methodus</i>	148
			orna-

ET VERBORUM.

ornamenta boni Historici	ibid.	judicium	ibid.
hist. de filio perduto depicta	226	entum	408
de equo	237	Huyburgici motus	190
Hilgo	581	fororum catalogus	274. seqq.
Hodika virgo	159	ab advocatia libertas	335
Hödeke spiritus Hillesheim.	88	statuta & sacella.	340
Hoger. Archiepiscop.	376		
Hölcher (Paul.)	301	I.	
Hojensium Comitum origo	24	Ido, Episcop. Misnens.	130
Holte (Herbert) hostis Corbeia	392	Ignis fatuus	385
Holthufium	402	Iko, fundator Eccles. S. Simeon.	24
Homicidia varia	392	Iger de Nefeld	333. seq.
Honorii IV. bulla contra turbatores Eccles.	140	Isenburg	279
Hosat Abbas	383	Imma Sanctimonialis Herford.	481
obit	ibid.	Incendium Mindense	16. 31. 36
Hosedus Abbas	449	Hillesheim.	80. 83. 95
Hosgorve	581	Gandersheim.	89
Hospitale ad Wisara	378	Höxariense	90. 196
S. Spiritus Hüxar.	400	Beringhusanum	188
Hostia miraculum	9	Fuldense 273. 429. seq. 432. 434	436. 439. 442
Hoymiorum origo	264	Blanckenburgicum	280
(Johann.)	ibid.	Corbeienfe 380. 383. seq. 385. seq.	388. 406. 449
(Gevehard.)	265	Abbaccense & Lücheringense	399
Huckeli villa	34	varia	308
Hugo I. Episc. Cizensis	129	Indulgentie S. Petri Hüxar.	28
II.	ibid.	S. Mauriti. Minda	15
Abb. Fuldens.	428	S. Nicol. Hüxar.	90. 310
Hugold Abbas	400	Eccles. Numburg.	139
obit	ibid.	S. Joann. Isnac.	ibid.
Hund (Henr.) occidit Episc. Würzburg.	92	S. Catharin. ibid.	ibid.
Hünefeld	441	Ord. Cisterciens.	188. seq.
Hunfredus Archi-Episcop. Magdeb.	130	ficta concessio	460
Hunsrück	98	Infans in utero sudans cruorem	188. 389
Hussita	144	cum duobus dentibus natus	309
Huverangus	581	miraculose servatur	314
Hüxaria incensa	196	mortuus resuscitatur	315
fit civitas	388. seq.	monstrosus	418
monast. Minoritarum ibi	402. 404	Infanticidium	312
an ab uxore Caroli M. dicta fit	508	(N n n n)	Insen

INDEX RERUM

<i>Inſen</i>	582	<i>Kalendarii FF. unde dicti?</i>	174
<i>Inſignia ignota</i>	230	<i>origo eorum</i>	ibid.
<i>Hallermundana</i>	ibid.	<i>focietas eorum mixta</i>	ibid.
<i>ridicula</i>	307	<i>litera</i>	174. ſeq.
<i>Inſulani Comites</i>	205	<i>finis eorum</i>	ibid.
<i>Lutteri matrimonium</i>	405	<i>florere ubique</i>	175
<i>Inundatio</i> 32. 37. 256. 304. 388. 411		<i>ſigillum</i>	ibid.
<i>Irmensula</i>	74. 499	<i>deſcripſit eos Joh. ab Indagine</i>	175
<i>Iſenhöver (Joh.)</i>	310	<i>cur extincti?</i>	176
<i>Iſibord. de Amlunxen</i>	381. 389	<i>Ottberga</i>	177
<i>Joann. Epiſc. Mind.</i>	25	<i>& Uslaria</i>	ibid.
<i>acquirir multa privilegia</i>	26	<i>amoveatur</i>	ibid. & 401
<i>I. Epiſc. Hillesheim.</i>	96	<i>Kaminata in Trviſten</i>	418
<i>II.</i>	101	<i>Kathalo primus Epiſc. Numburg.</i>	131
<i>III.</i>	103	<i>Katelnburg</i>	225
<i>gravi bello preſſus</i>	104	<i>Katzenrode</i>	137
<i>reſignat</i>	ibid.	<i>Kelverthal</i>	409
<i>IV.</i>	109	<i>Kemmereſſa</i>	482
<i>I. Epiſc. Numburg.</i>	142	<i>Kemmium prædium</i>	12
<i>miſere peris</i>	ibid.	<i>Ketlitz (Cathar.)</i>	303
<i>II.</i>	144	<i>Kayſer (Sebaſt.)</i>	321
<i>IV.</i>	151	<i>Kirchbergici Comitis caſtra deſtructa</i>	141
<i>I. Epiſc. Meklenburg.</i>	158. 164	<i>confirmat monaſt. Bozau bona</i>	ibid.
<i>ſit Martyr,</i>	164	<i>Georg.</i>	321.
<i>ab Indagine</i>	175	<i>inſigne</i>	329
<i>nobiles hujus Gentis</i>	226	<i>reſuſcit Gentis</i>	ibid.
<i>Com. Sponheimenſis deprecatio</i>	184	<i>erant Burggraſii de Beyerfeld,</i>	331
<i>I. Abb. Eſldenſ.</i>	441	<i>& Thuringia</i>	ibid.
<i>II.</i>	443	<i>Kirchberg caſtrum</i>	329
<i>Joanna Monialis memorabilis morbus</i>	182	<i>Kieſerling (Libor.)</i>	313
<i>Jordanus luſcus</i>	197	<i>Klanck overwand den Klanck</i>	102
<i>Judaus egregie punitur</i>	302	<i>Kleber (Eccard.)</i>	306
<i>Fulda necantur</i>	440	<i>Knurr (Melch.)</i>	302
<i>Judaa converſa religioſa</i>	407	<i>Rongſtohlen</i>	220
<i>Juditha ager</i>	376	<i>Köpen (Joh.) Abb. Haysburg.</i>	282
<i>Juſtini corpus deſertur Corbeiam</i>	374. 378	<i>Kotervitz</i>	137
K.		L.	
<i>Kagelmünde</i>	33	<i>Lagenake</i>	582.
<i>Kagelvyd</i>	101	<i>Landvvardus, Epiſc. Mindenſ.,</i>	9
<i>Kalefels</i>	99	<i>primū regalia obtinet</i>	10
		<i>Laguna</i>	

ET VERBORUM.

<i>Langnea</i>	582	<i>Loshugeri</i>	17
<i>Lapis sepulchralis memorabilis</i>	309	<i>Lothen</i>	28
<i>alius</i>	312. 318	<i>Lubian (Balth.)</i>	310
<i>Lapsus faustus</i>	223	<i>Lubbekegovve datur Minda</i>	10
<i>Lauenburg</i>	97. 100	<i>fit opidum</i>	30. seq.
<i>Lauenstein</i>	90	<i>accipit stellam pro insigni</i>	30
<i>Lauenthal</i>	98	<i>Lubirviz. (Tidericus)</i>	340
<i>Lauenvedel</i>	ibid.	<i>Lucius cum corona</i>	390
<i>S. Laurentii sacellum</i>	308. 353	<i>Ludolf. Episcop. Mindens.</i>	30
<i>Lech (Gregor.) fur</i>	405	<i>bellum ejus cum Simone Lippiensi</i>	31
<i>Legatum</i>	217	<i>vicie</i>	ibid.
<i>Hüxariense</i>	218	<i>fruxit ades Canonicorum,</i>	ibid.
<i>novum</i>	302. 310	<i>Episc. Hillesheim.</i>	75
<i>Strigerianum</i>	312	<i>insignia ejus</i>	76
<i>Leges saluberrime Marcyvarti</i>	390	<i>Episc. Numburg.</i>	139
<i>Lenzen urbs</i>	163	<i>benefactor monasteriorum</i>	ibid.
<i>Leopoldinum diploma</i>	512. seqq.	<i>Abb. Corb.</i>	381
<i>Lepus bipes</i>	217	<i>obit</i>	382
<i>infaustus</i>	378	<i>miraculis clarus</i>	383. 391
<i>in corvum mutatus</i>	415	<i>monach. Corb. autor monast. Ballen-</i>	
<i>Leri</i>	582	<i>sted.</i>	392
<i>Libertas Decembrica</i>	176	<i>Ludovicus Episc. Mindens.</i>	32
<i>S. Liborii templum</i>	318	<i>liberalis & diligens</i>	ibid.
<i>dona ei data</i>	ibid.	<i>conditor monast. Wolsrodani</i>	32
<i>miracula ejus</i>	319	<i>& castri Bockelo</i>	32
<i>corpus ejus deferretur Padeb.</i>	370	<i>Landgr. Thur. residentia Crucis-</i>	
<i>Lidarius Episcop. Mindens.</i>	9	<i>burgi</i>	296
<i>Lignetum Ertzhufianum</i>	216	<i>filius ejus obit ibi</i>	ibid.
<i>Lilium nuncius mortis</i>	391	<i>istius oratio valedictoria</i>	ibid.
<i>Lindau ad Ruman</i>	99	<i>Lüchtringiana familia</i>	201
<i>Lindebertus Abbas</i>	426	<i>Lügda</i>	400
<i>Lingua peregrina</i>	183	<i>Luithehardus Episcopus</i>	372. seq.
<i>Listmeyer (Albert.)</i>	309	<i>Lupus rabiosus</i>	312
<i>Litania Sanctorum correctæ</i>	414	<i>in pomario captus</i>	393
<i>Litera monstrosa</i>	192	<i>intrat Ecclesiam</i>	400
<i>Lobetengovve</i>	582	<i>liberat infantem à morte</i>	427
<i>Locustarum copia</i>	399	<i>Lupa in templo</i>	404
<i>Logi</i>	582	<i>Lurgardis Abbatissa Gandersheim.</i>	88
<i>Logica succubuit Rhetorica</i>	202	<i>Kirchbergica</i>	338
<i>Losa prædium</i>	16	<i>Lutter am Barenberge</i>	99. seq.
<i>pagus</i>	586	<i>(Nnnn) 2</i>	Lutt-

INDEX RERUM

<i>Luttrud. Comitissa</i>	333	<i>Gandersheim. accusat Harbordum</i>	93
<i>Lutterbach</i>	438	<i>Schanzburg., Bernh., Ep. Hildes.,</i>	
<i>Lützeich</i>	373	<i>uxor,</i>	106
M.			
<i>Mackenzell</i>	438	<i>Matrone devotio</i>	299
<i>Magdeburg. Archi-Episcopatus erectio</i>	156	<i>Meklenburgensis Episcopatus,</i>	158. 164
<i>quot Episcopatus ei subjecti,</i>	ibid.	<i>Meinesfeld</i>	583
<i>Magnus, Dux Lyneb., caditur</i>	37	<i>Meinharti, Episcopi Halberst., litera</i>	557
<i>Episcop. Hillesb.,</i>	104	<i>Meinrvartus, primus Prælatu S. Mauris.</i>	
<i>lis ei cum Wilhelmo Brunsvicensi</i>	ibid.	<i>in Insula</i>	15
<i>Com. Kirchberg</i>	352	<i>Meinrverci, Episc. Padeb., mors</i>	82
<i>Mandare</i>	201	<i>corripitur</i>	457
<i>Mandelslo (Heribert.)</i>	30	<i>malè audit</i>	473
<i>Mander villa,</i>	ibid.	<i>asturia ejus</i>	ibid.
<i>Mandradas</i>	10	<i>Meignerus, Episcop. Altenb.,</i>	163
<i>Manno de Leuthorst</i>	373	<i>Meynherus</i>	139
<i>Ad manus mortuas traditio</i>	203	<i>Meynholtus</i>	382
<i>Mansbach</i>	439	<i>de Lühtringen</i>	400
<i>Marcha Wedderavia</i>	442	<i>Meynolphus</i>	370. seq.
<i>Margreta, Alberti degeneris conjux,</i>	438	<i>Mendicus miraculosus</i>	6
<i>S. - - facellum</i>	294	<i>piscivorus</i>	230
<i>Maria Magdal. reliquia miraculosa</i>	22	<i>Meppia</i>	370. 378
<i>Marcvartus, Episc. Mind.</i>	40	<i>Merboft (Lambert.)</i>	411
<i>fit Episc. Constant.</i>	ibid.	<i>Mercatoria domus Corbeie</i>	379
<i>Episc. Hillesb.</i>	76	<i>Merseburg. Diæces. vastatur</i>	127
<i>Osnabrug.</i>	389	<i>Abbatia ibi constituta,</i>	ibid.
<i>LL. salutare</i>	390	<i>Mervvintha reparat monast. in Overn-</i>	
<i>arthriticus</i>	ibid.	<i>kercken</i>	9
<i>pellitur in exilium</i>	391	<i>Milo, Episc. Mind.</i>	11
<i>restituatur</i>	ibid.	<i>accipit multa privil.</i>	ibid.
<i>obit</i>	ibid.	<i>& bona</i>	ibid.
<i>I. Abb. Fuld.</i>	434	<i>variarum præbendarum autor</i>	ibid.
<i>II.</i>	439	<i>Millier (Hillebrand) insignis fur</i>	313
<i>Marco</i>	157. seqq.	<i>Milseburg</i>	433
<i>Marienburg</i>	100. 109. 112	<i>Mimodi</i>	230
<i>Marinus consecrat Eccles. Fuld.</i>	429	<i>Mindensis Eccles. fundatio</i>	5. seq.
<i>Martinus Scotus</i>	139	<i>inauguratio</i>	6
<i>Materten villa</i>	93	<i>consecratio</i>	17
<i>Mathefis docetur Corbeie</i>	407	<i>privilegia</i>	22. 33. 37
<i>Mathilda Quedlinburgica</i>	80	<i>argentifodina</i>	23
		<i>Eccles. S. Joh.</i>	24
		<i>& S.</i>	

ET VERBORUM.

<i>& S. Simeon,</i>	<i>ibid.</i>	<i>Molismus</i>	268
<i>Wichbelder</i>	26	<i>Monachus ob aliquos nummos in fimo</i>	
<i>diversas accipit Comitias</i>	26. seq.	<i>jacet,</i>	481
<i>emit Hamelam</i>	27	<i>Huysburg. motus</i>	191
<i>Frygrafios & judicia libera</i>		<i>quis?</i>	534
<i>ordinat</i>	32. 34	<i>cum monialibus simul cohabitant</i>	96
<i>reliquia</i>	64. seqq.		105. 273. 277
<i>dissensio</i>	39	<i>castigat Pralatos</i>	192. 228
<i>urbis nomen unde</i>	5	<i>Corbeiensium catalogus</i>	258. seq.
<i>incendium</i>	16. 31. 36	<i>cum moniali in saxum versus</i>	315
<i>compensatur</i>	17	<i>Monasterii Visbecc. fundatio</i>	9
<i>Carol. IV. ibi</i>	37	<i>reparatio</i>	<i>ibid.</i> 521
<i>Mindervvalt</i>	28	<i>Montis sereni</i>	277
<i>Minorita Hanovera</i>	30	<i>in Overkercken devastatio</i>	9
<i>ejecti</i>	192	<i>& reparatio</i>	<i>ibid.</i>
<i>unde odium istud,</i>	<i>ibid.</i>	<i>Möllenbecc. fundatio</i>	8
<i>Hüxariens.</i>	193	<i>S. Egidii</i>	185
<i>rudis aliquis</i>	227	<i>Aderslebiense</i>	194
<i>Mirabelsbröck</i>	20	<i>Amelunxborn.</i>	177. 392
<i>Mirabilis miles struit capellam,</i>	<i>ibid.</i>	<i>Aroldense</i>	523
<i>Miraculum Wittekindi</i>	5	<i>Affidiense</i>	175. 373. 527
<i>Eremberti</i>	6	<i>Asyvedense</i>	175
<i>Autoris</i>	94	<i>Baccrodanum</i>	105
<i>S. Elisabetha probantur</i>	95	<i>Bergense</i>	78
<i>infantis mortui</i>	315	<i>Beringhusanum</i>	186
<i>Waterlebiense</i>	335	<i>vitae & fata sororum</i>	<i>ibid. ibid. seq.</i>
<i>in Solingo</i>	386	<i>Bischoprodan.</i>	24
<i>Leuthorstianum</i>	400	<i>Bigaugiense</i>	133. 138
<i>in monte S. Jacobi</i>	414	<i>Bödeke</i>	370. 414
<i>Blumbergense</i>	418	<i>Bozan</i>	133. 137. 141
<i>Corbeiensia</i>	344. 403. 23	<i>Bursfeldense</i>	230. 232. 390
<i>Miraculosa reliquia</i>	22	<i>Carthusianorum Hildes.</i>	102
<i>Missa sanctitas</i>	462	<i>S. Catharin. Isenac.</i>	140. 178
<i>aurea</i>	99	<i>an ex somnio seu voto nata sit,</i>	179
<i>Mistayvoi magnos ciet motus</i>	161. seq.	<i>recipit Corbeiam in fraternita-</i>	
<i>Mitschfal</i>	253	<i>tem</i>	181
<i>Mitra pretiosa</i>	441	<i>Caufungense</i>	449
<i>Mizela</i>	159	<i>Cellense</i>	105
<i>Mola propè Fuldani</i>	437	<i>Corbeiensis fundatio</i>	369
<i>lapidea Hüxar.</i>	211	<i>(Nnnn) 3</i>	confe-

INDEX RERUM

<i>consecratio</i>	<i>ibid.</i>	<i>Mariensee</i>	25
<i>infra ambitum Monasterii nemo</i>		<i>Mariensfeld</i>	<i>ibid.</i>
<i>quid proprii habeat, § 30. § 69</i>		<i>Marienrode</i>	105
<i>Egestorpense</i>	31. seq.	<i>Mar. Magdal. Hild.</i>	94
<i>Ersburg.</i>	520	<i>S. Martini Minda</i>	12. 24
<i>Falckenberg</i>	94	<i>S. Mauritii extra Hildesf.</i>	81
<i>Falckenhausen</i>	30	<i>traditur monialibus</i>	85
<i>Fuldense</i>	424	<i>demum Canonicis</i>	<i>ibid.</i>
<i>devotio ejus</i>	428	<i>Meppense</i>	520
<i>Gandersheim.</i>	75	<i>Metelense</i>	374
<i>instauratur</i>	79	<i>S. Mich. Hildesf. 278. 79. 165.</i>	432
<i>libertas ejus</i>	80	<i>incensum</i>	82
<i>S. Georg. Numburg.</i>	132	<i>multa amittit</i>	84
<i>vallis</i>	178	<i>Möllenbecc.</i>	375
<i>S. Gothardi Hildesf.</i>	87	<i>Nudipedum Lyneb.</i>	108
<i>Gröningense 197. 198. 202. § 21</i>		<i>S. Nicol. Halberst. fundatio</i>	355
<i>Hafungen</i>	432	<i>Oldrinteln</i>	24
<i>Hedesleb. 189. 269. seq. 178</i>		<i>Orbergenfe</i>	178
<i>Herford.</i>	396. 520	<i>est colonia Isnac.</i>	161
<i>Hirsaugienfe</i>	426. seq.	<i>prima sorores inde</i>	179
<i>Herfen</i>	373	<i>fundatio</i>	180
<i>Holthufanum</i>	81	<i>vaticinium de eo</i>	182
<i>Holzkirchen</i>	440	<i>sorores inde migrant ad S.</i>	
<i>Honschedense</i>	523	<i>Agidium 184. seq. 187.</i>	
<i>Huysburg.</i>	190. seq.	<i>& inde in vallem Dei 186. seq.</i>	
<i>Ilfenburg.</i>	279		375
<i>Insula</i>	15	<i>jura enervata</i>	223
<i>indulgentia ei data</i>	<i>ibid.</i>	<i>Pegavienfe</i>	519
<i>transfertur</i>	42	<i>S. Petri origo Crucisburgi</i>	293
<i>S. Jacobi</i>	295	<i>cur & quando perierit</i>	295
<i>S. Joh. Halberstad.</i>	430	<i>Fulda</i>	443
<i>Vallis</i>	178	<i>porta S. Maria</i>	134. 178
<i>Kaminadense 16. 384. § 24. seq.</i>		<i>omnes traditiones confirman-</i>	
<i>Leveren</i>	19	<i>tur</i>	136. 140
<i>Lothen</i>	29. 31	<i>bona ei dantur</i>	<i>ibid.</i>
<i>Luccense</i>	19. 178	<i>fundamenta ejus</i>	139
<i>S. Maria</i>	12. 432. 435	<i>Pöledienfe</i>	222
<i>Mariemönster</i>	393. seq.	<i>Ringelheimense</i>	108
<i>Maria porta,</i>	134. 178	<i>Riddagshufanum</i>	178
<i>Marienthal</i>	178	<i>Salgenstadenfe</i>	175
		<i>Schackense</i>	

ET VERBORUM.

Schackense	398.522	S. Mich.	395
Schinnense	19. seq.	crucis	295.298
Schonoviense	95	Monstrum equinum	378
ad salinas Hild.	31.86	Monumentorum Paderborn. error	506
Smollense	133.202	Cappendorf.	350.
S. Sola	435	Widekindi M.	383
Turbolt.	528	Moseberg	300
Vallis Dei benefactores	190	Mosde	583
confirmatio	195.226.228.404	Morassteen	220
reformatio	254	Moyngorve	583
Abbatissa	256	Mulier necat stupratorem suum	313
altaris consecratio	ibid.	ranas & lacertum parit	384
Veteris campi	206	in sepulcro reviviscit	392
Volckerodan.	178	rabiosa in Solingo	399
Flote	26	devota	418
Ulsinense	394.382.524	Mures devorati	203
Walckenried.	178	non vorant Hattonem	430
Walsford	10	Musica imaginaria	304
Walsfrodense	32	Mutitas repentina	398
Wedegonis mons	11. seq.	curatur	404
Weisenborn.	296	N.	
Werder	18	Nahgerve	583
Weseranum	278	Neovilla	437
Werben	395.522	Nesselrot (Eufemia)	310
Willinghusanum	94	Hedrvig	311
Winbusinum	94.105	Nexenna	162
Wolfsinghusanum	402	Niddeck Comites	201
Woltingerodense	201	Niecity	584
Wunstorp	7	S. Nicol. templum Crucisburg.	296
Moneta & mercatus Eccl. Mind. datur, 8.11		bibliotheca	307.309
	14.26	Niehus castrum,	25.32
Cize	144	Nienhus (Otto) Apostata,	31
& Corbeia	370	Nimia	231
memorabilis	186.219	Nithard martyr	370
Mons S. Petri	426.277. seq.	Nithartshusium opidum	439
S. Johann.	ibid.	Nitberga	584
n. quam	36	Nitberfi	584
Wedegonis	11	Noctua diabolica	381
S. Georg.	108	Nolckenii (Joh.) schola bestialis Prelato-	
Victoriarum	166	rum	282. seqq.
B. V. ad peregrinos	254	Number-	

INDEX RERUM

Nomborger (Paul) magnus cultor S. Viti,	406	Otbergen, inde migrant sorores	402
Nordogonne	584	Ordin. Bened. reformatio	232
S. Norbertus	134	Osdagus, Episc. Hillesh.,	78
magnam colit amicitiam cum Udone		litem habet cum Sophia Gandersh. ib.	
Numburgensi	135	Oslebium	93
abit Romam	135	Ossendorp	398
lis ei ibi cum Fuldensi	ibid.	Ottilia Fürstenbergia	185
facit Vicelinum presbyterum	165	Otto I. Episc. Mind.	29
ordo ejus	210	acquirat Dominicanis multa	29
Northuringia	585	facit pontem super Wisera	160
Roethfeld	216	& murum	ibid.
Nudiczi	585. seq.	II.	35
Numburgensis Episcopatus origo,	130. 156	III.	39
fundatores & promotores,	138	dat patrimonium suum Eccl.	
Abbatia relinquitur Conrado	133	Mind.	39
capitur	133	IV.	40
Advocati March. Misn.	135. 138	I. Episc. Hillesh.	96
Abbas punitur	138	II.	99
multa patitur	140	dat Eccles. sue Comit. Wolden-	
datur parochia Langendorf	141	berg.	99
Canonici vendunt mansos & curias,	142	M. multa dat Minda	10
pax propè Numburgum inter Elect.		laus	155. seq.
& Duc. Sax.	144	II. dat & confirmat multa	10. seq.
Nummi integri deglutiti rursusq; rejecti,	309	III. Imp. idem facit	ibid.
O.		hospes Cizensis	129
Odalricus, Episc. Mind.	18	de Nienbus Apostata	31
Oeconomorum monasticorum iniquitas,	565. seqq.	Schaumburgic. vicit Lynenburg.	37
Oedenfeld	216	IV. Ep. Hillesh.	111
Oëninger (Laur.)	310	deponitur	ibid.
Oldendorp	93	Com. Kirchberg.	141, 340. seq.
Oldershufen	225	Duc. Brunsvic. praeceptum	278
Oksburg	98	Rex electus Corbeia	399
Oslebium	99	Othratius	372
Omina novi anni	319	Othaltus	372
Onolsburg praepositura	88	Othericus, Archi-Episc. Magdeb.	381
Opilio intoxicat pascha	394	Ottredesium	93
		Ova serpentis à gallo exclusa	380
		Overham notatur	485. 532
		Oversted (Job.)	36
		Ovo Abbas	371
		P. Pactum	

ET VERBORUM.

P.		<i>Pisces multi in Werra</i>	712
<i>Pactum diabolicum</i>	309	<i>insolita magnitudinis</i>	384
<i>Pagi dicuntur urbes</i>	203	<i>Pœnitentia publica</i>	299
<i>antiqua Saxonia variis</i>	§ 74. seqq.	<i>Poledienſe monaſterium</i>	222
<i>Pallium Meinberii</i>	473	<i>Polle caſtrum capium</i>	40
<i>Panis in Saxum verſus</i>	378	<i>Pons ſuper Wiſaram</i>	29. 407.
<i>non comedit quidam.</i>	409	<i>& Werram</i>	296
<i>Paringe</i>	§ 86	<i>& Fuldæ</i>	428
<i>Paschaliſ Papa juſtitia</i>	§ 64	<i>Ponteburg</i>	381
<i>Pastor balbutiens</i>	299	<i>Popo, Abb. Fuld.</i>	431
<i>Paffio Dominica depicta</i>	205	<i>Popenburg</i>	28. 99. 100.
<i>Patbergens ſe prædones</i>	103	<i>Popenhufen</i>	441
<i>(Jordan.) Comm. in Apocalypſin</i>	402	<i>Porſi ſcabioſi</i>	378
<i>Paterga</i>	§ 86	<i>Porta cervorum</i>	377
<i>S. Sauli altare</i>	314	<i>Poſterin (Anna) necat maritum</i>	392
<i>Penner (Steph.)</i>	302	<i>Platea piſtorum Minda incenſa</i>	36
<i>Pfefferkorn (Joh.)</i>	323	<i>Pleonungethal</i>	§ 86
<i>malus homo</i>	233	<i>Plonim</i>	ibid.
<i>Petershagen caſtrum</i>	31	<i>Pluvia, grandines &c.</i>	38
<i>ſit civitas</i>	34	<i>Prædones Weſtfali</i>	101
<i>teloneum ibi concedit Carol. IV.</i>		<i>proſtigati</i>	437. ſeqq.
<i>Mind. Eccl.</i>	38	<i>Prædicatorum ordo.</i>	V. Dominicam.
<i>M. Petrus electus Epiſc. Numburg.</i>	138.	<i>Pramonſtratenſium ordo</i>	209
	402. 144.	<i>Præpoſitura tom Rohden</i>	402. 224.
<i>Permutatio S. Nicol. & B. V.</i>	342.		§ 26.
<i>Peſtis hominum & pecorum.</i>	33. 79.	<i>Lütſicheniſis</i>	§ 29
	300. 388. 393. 441.	<i>S. Paulli</i>	§ 27. ſeqq.
<i>Peyna emitur</i>	96	<i>Löningeniſis</i>	ibid.
<i>qui venerit ad Hildeſ.</i>	96. 100	<i>Mönnekehof</i>	ibid.
<i>perdita</i>	109	<i>Præradbertus</i>	371
<i>redditur Epiſc.</i>	112	<i>Presbyter rudis</i>	307
<i>Pica inſolita.</i>	311	<i>Præſcus</i>	377
<i>Pictrix egregia</i>	299	<i>Provocatio ad tribunal Chriſti num licita?</i>	470. ſeq.
<i>Pictor à ſpectro territus</i>	406		
<i>Pilhöfer (Seb.)</i>	308	<i>Pſittacus rarus</i>	397
<i>Pileolus, Spiritus Hilleſh.</i>	88	<i>Pudendum gangranâ conſumptum</i>	251
<i>Piſa Weſtfalica</i>	473	<i>Pückeburg</i>	21
<i>Piſcatio in Wiſara Corbeia data</i>	370.	<i>Puella ſacrilega</i>	250
	§ 93. ſeq.	<i>Puliſes alati</i>	230
<i>copioſa</i>	386		

(0000)

Palli

INDEX RERUM

<i>Pull</i> gallinacei in pyro	252	animum addunt in proelio	102
equini crux in fronte	304	suspecta	219
<i>Puntius</i>	23	<i>S. Ursula</i>	222
<i>S. Pusina</i>	372	<i>S. Catharin.</i>	224
		<i>S. Jacobi</i>	312
Q.		ejus Monast. data	314
<i>Quintzingorve</i>	587	<i>S. Viti</i>	378
		<i>Corbeienses</i> 377. 396. 400. seq.	
R.		<i>Fredelshemenses</i>	400
<i>Rabanus, Abb. Fuld.</i>	426	<i>Fuldenses</i>	427. seqq.
vita ejus,	ibid.	<i>Retbergenses Comites</i>	103
fit Archiepiscop. Mogunt.	427	<i>Rethra civitas</i>	164
<i>Rabano, turbator monast. Corb.</i>	530. seq.	<i>Reversales Henrici Ep. Padeb., ut Tutor. Corb.</i>	
	566. seq.		411
<i>Radegastus Deaster</i>	164	<i>Richodo Abbas</i>	402
<i>Raden castrum</i>	33	<i>Richartus, Abb. Fuld.</i>	431
abalienatur	38	<i>Richervinus, Episc. Numb.</i>	133
recuperatur	41	<i>Rinahgorve</i>	587
<i>Radix febrifuga</i>	228	<i>Ringelheim incorporatur Hildes.</i>	88. 93
<i>Ramvvardus, Episc. Mind.</i>	12	instauratur	108
Praposit., fundator Eccl. <i>S. Joh. Bap.</i>	24	<i>Ritbariensis pagus</i>	587
	372	<i>Rodenvald</i>	105
<i>Monachus Corb.</i>	372	<i>Rohing. Abb. Fuld.</i>	431
<i>Ratgarus Abbas</i>	425	<i>Rohrweg Prapositura</i>	214
depositus	ibid.	<i>Rohrer (Aug.)</i>	309
<i>Razeburgensis Episcopatus</i>	157. 164	<i>Rosarium Marianum</i>	174
<i>Reformatio Ord. Bened.</i>	19	<i>Rosch (Wilh.)</i>	316
<i>Reglyndis, fundatrix Episcop. Numburg.</i>	138	<i>Rosenthal opidum</i>	94
	413	<i>Rosserin (Dorothea)</i>	410
<i>Rebbock (Jac.)</i>	413	<i>Rossmöller (Jes.)</i>	322
<i>Reinberg castrum</i> 24. 26. 29. 32. 41	41	<i>Rostorf</i>	441
<i>Reinoldus de Dassel</i>	90	<i>Rosvitha, Abbatissa Gandersh.</i>	77
<i>Reinhard. Abb. Fuld.</i>	442	<i>Rotenburg</i>	108
<i>Reinvvardus, Episc. Mind.</i>	17	<i>Rotgerus monachus</i>	394
<i>Rembertus Episcop.</i> 372. 74. 161. 374.		lectiones in Proverb. Salom.	402
fit Monachus	373	<i>I. Abb. Fuld.</i>	434
<i>Reliquias conquirat Anno</i>	20. seq.	<i>II.</i>	435
<i>S. Maria miraculosa</i>	22	<i>Rotho Episcop.</i>	386
contemptor punitur	22. 380	<i>Ruagus Abbas</i>	381
<i>Mindens. catalog.</i>	64. seqq.	<i>Rudolfi I. mandatum</i>	97
<i>S. Pauli eremita</i>	18	<i>Episc. Numb.</i>	142
ex Corbeia affert Willbrand. Mindam.	42		Com.

ET VERBORUM.

Com. Kirchberg.	388	Saracho Abbas	387
de Albacia	375	obit	388
Rugia insula datur Corbeia	371	Sarstedium	97
Rupert. de Herhusen Abbas	406	Sculteti officium confertur Eccl. Aroldeff.	402
obit	408		588
Ruriggovve	587	Scopingon	205
Rusticus verminosus	213	Scopas ferre	36. 101. 536
nequam	250	Schalcksberg	94
immodestus	299	Scharrelo castrum	454
suspensus crepus.	385	Schattenii lapsus	518
busonivorus	396	questus	522
à diabolo strangulatus	404	jaçantia	532
intrat templum nudipes	414	ubi diplomata sua acceperit	192. 338
Ruthard. Abbas	386. seq.	Scherenbecciana familia	100
resignat	388	Schladem	321
obit	ibid.	Schnurrin (Chr.)	251
Abb. Fuld.	432	Schorficht vit.	183
Ruthen	98. 100	Schola Osnabrug. laus	193
Ruxleben (Henr.)	346	utilitas	219
Rychart (Ludov.)	302	laus	304
S.		instaurata	379
Sacellum sub litore	210. seq.	nova Ecclesia	389. 371. 456
Saga combusta	376	Corbeiensis	391
Sal Budensfeldia	370	perit.	282. seq.
Salagoë	587	Prelatorum bestialis	342
Salberg mons	137	Schöler (Nicol.)	27
propter vineas lites	143	Sedemund	296
Salesis ad Strelam	139	Sebach (Bertha)	145
Salina Lyneburgica	105	Sermo claustralis de historia	220. seq.
Salmonster	440	coece, at docta monialis	380
Salome de Plesse	90	Serpentis ova à gallo exclusa	385
Salzunga	439	devorat canem, vitulos &c.	253
Sammete Bauren	336	Seulingen	12
Sanctimoniales à Monialibus distincta	481	Sigebertus, Episc. Mind.	acquirat multa bona & privileg. ibid.
earum studia	482		accipit jus venandi 13. seq.
informantur	482		& alia 14
Sanguinem stillat cadaver	216. 306		fundat monast. S. Martin. & Maria
Santerlebins (Adolf.) primus Com. Schammb.	14		12
	31	Sigfridus, Abb. Fuld.,	432
Santford silva		O o o o 2	Sigfri-

INDEX RERUM

<i>Sigfridus, I. Episc. Hillesh.</i>	93	<i>Sophia Abbatissa Gandersh. obit</i>	83
<i>liberalitas ejus</i>	ibid.	<i>Episc. Hillesh. reposcit ab ea villas, de-</i>	
<i>subditos ad obsequia hortatur</i>	94	<i>cimas &c.</i>	83
<i>absolvit Otton. Imp.</i>	ibid.	<i>Kirchbergica</i>	338
<i>II. Episc.</i>	97	<i>Sorethfeld</i>	588
<i>Moguntini obitus</i>	138	<i>Smetman (Christoph.)</i>	303
<i>fundator monast. Gröningens.</i>	199	<i>Spegeliana familia descripta</i>	410
<i>quis fuerit?</i>	200. 377	<i>Spectra monastica</i>	206. 236
<i>Abb. Issenburg</i>	335	<i>Thuringica</i>	ibid.
<i>Episc. Monasteriensis</i>	384	<i>asininum</i>	237
<i>Sighard. Episc. Hillesh.</i>	77	<i>concionatur</i>	313
<i>I. Abb. Fuld.</i>	428	<i>Corbeienf</i>	390. 410. 415. 417
<i>II.</i>	431	<i>Spirichgevv</i>	588
<i>Sigismundi Kirchbergici conjugium ex dis-</i>		<i>Spreyva</i>	ibid.
<i>pensatione</i>	363. seq.	<i>Starigardia</i>	157
<i>Sigvartus, Episc. Mind.</i>	18	<i>Stafforder (Th.) devotis</i>	300
<i>acquirit multa</i>	19	<i>Statua B. V. portatilis</i>	310
<i>Simia Aristotelis</i>	403	<i>Statuta monastica</i>	339. 354
<i>ludit cum infante</i>	206	<i>Stechemium</i>	93
<i>Simon Episc. Padeb. Provisor Corb.</i>	403	<i>Stedingi</i>	97
<i>Com. Dassel., donatio</i>	177	<i>Stella datur Lübbeke</i>	30
<i>Siprechtusium</i>	78	<i>benefactor</i>	194
<i>Siusilli</i>	588	<i>Stelligeri</i>	441
<i>Slavorum contumacia</i>	155	<i>Steigeberg</i>	31
<i>victi & conversi</i>	157	<i>Steinburg</i>	102
<i>cultus Dei ibi floret</i>	158. 160	<i>Steini datur Padeborna</i>	474
<i>querantur de tributis</i>	162	<i>Steinmöhle</i>	211
<i>verba dant</i>	ibid.	<i>Steinpödriner (Dan.)</i>	313
<i>persecutio</i>	163	<i>Steinvrede</i>	26. 27
<i>cultus divinus reflorescit</i>	166	<i>Gerhartus</i>	398
<i>Slesvicensis Episcopatus</i>	157	<i>Stercora devorata</i>	203
<i>avulsus ab Altenburg.</i>	159	<i>Stoltzeberg</i>	437. 440
<i>Slotterburg castrum</i>	32	<i>Stobra villa</i>	346
<i>Soden</i>	440	<i>Stottel</i>	201
<i>Solatus monachus</i>	374	<i>Stormuse</i>	588
<i>Solingum in feudum datur</i>	399	<i>Strasfeld G.</i>	311
<i>capella in eo</i>	382	<i>Strehla</i>	141
<i>& mulier rabiosa</i>	399	<i>vendita</i>	143
<i>Somnium notabile</i>	418	<i>Stultorum festum</i>	176
<i>Sophia Abbatissa Gandersh. rixosa</i>	78. seqq.	<i>Stulticia prudens.</i>	228
			Stur-

ET VERBORUM.

<i>Sturmio Abbas Fuld.</i>	424	<i>variis in locis Episc.</i>	33
<i>vita ejus</i>	ibid.	<i>Carolo IV. carus</i>	ibid.
<i>Stürvale castrum</i>	98. 99. 100. 103. 107. 109. 112	<i>ArchiEpisc. Magdeb.</i>	34
<i>Sudor cruentus infantis in utero</i>	188. 389	<i>de Marca, Coadjud. Osnabr. captus</i>	ibid.
<i>post mortem</i>	216	<i>Theodrata Abbatissa Herford. prima</i>	480
<i>Crucifixi</i>	380	<i>Thesaurus aureus repertus</i>	308
<i>Sülten monasterium</i>	81. 86	<i>Thetrvis pia virgo</i>	11
<i>Sutherbergi</i>	588	<i>Thiedmelli</i>	589
<i>Sutthuringia</i>	ibid.	<i>Thielithi</i>	ibid.
<i>Sydomus</i>	200	<i>Thiodo, Abb. Fuld.</i>	427
<i>Symbola Abbat. Corb.</i>	232. seqq.	<i>Tragrinus Episc.</i>	370
<i>Sympathia mira</i>	253	<i>obit</i>	371
<i>Synodus Moguntina</i>	374. 481. 477. seqq. 491. 511. seq. 517. seq. 531	<i>Tiddagus monachus & medicus</i>	382
<i>Nordhusana</i>	391	<i>Episcopus fit Praga</i>	ibid.
<i>Seligenstadenfis</i>	431	<i>Tödenhusium</i>	25
<i>Lateranensis</i>	435	<i>Tonitru memorabile</i>	380. 393
<i>Constantiensis</i>	442	<i>Tribri</i>	131
<i>Aquisgranensis</i>	482	<i>Trithemii studium historic.</i>	198
<i>Syzo Comes Thuring.</i>	138. 398	<i>Trechira</i>	590
<i>Syvarii (Henr.) vita</i>	251	<i>Trecviti</i>	ibid.
<i>Syvalefeld</i>	589	<i>Treine</i>	ibid.
T.		<i>Trierort (Georg.) donatio</i>	305
<i>Tamersfeld</i>	437	<i>Trutta bicaudata</i>	390
<i>Telonium liberum in Rheno</i>	397	<i>Trutvetteri (Jodoci) litera ad Decan. S. Ma-</i>	
<i>Terentiana monialis</i>	194	<i>ria</i>	152
<i>Theodegarius</i>	375	<i>Talifeld</i>	590
<i>Theodericus I. Episc. Numburg.</i>	133	<i>Tuchus</i>	131
<i>occisus</i>	ibid.	<i>Turres in novo castro</i>	26
<i>II.</i>	138	<i>auro tecta</i>	102
<i>III.</i>	145	<i>B. Virg.</i>	299
<i>IV.</i>	151	<i>Tymo</i>	400. 403
<i>Kagelmünd</i>	222	<i>obit,</i>	404
<i>Kirchberg.</i>	334. 338. 351. seq.	U.	
<i>Plebani donatio</i>	344	<i>Uda Marchionissa</i>	138
<i>de Dalryvich Abb. Corb.</i>	408	<i>Udo Episc. Hillesb.</i>	86
<i>I. Episc. Mind.</i>	7	<i>infelix ejus regimen</i>	ibid.
<i>II.</i>	12	<i>benefactor Eccles. sua</i>	ibid.
<i>III.</i>	33	<i>I. Ep. Numburg.</i>	133
		<i>amicissimus S. Nordberti,</i>	135
		<i>II.</i>	136

Oooo 3

Unvra-

INDEX RERUM

<i>Unyvanus Archi-Episcop.</i>	579	<i>abit in Franciam</i>	ibid.
<i>Unimori</i>	590	<i>fit Presbyter</i>	ibid.
<i>Uppumum</i>	93	<i>missus Falderam</i>	166
<i>Urina pro aqua in baptismo</i>	300	<i>refloruit sub eo religio</i>	ibid.
<i>Ursus or. tenens infantem</i>	394	<i>paralyticus</i>	ibid.
<i>S. Ursula reliquia</i>	222	<i>vitam ejus quis descripsit</i>	167
<i>de Plesse</i>	350	<i>Vierziganvri</i>	591
<i>Uslar (Joh.)</i>	104	<i>Vinneburg</i>	102
<i>Hayno veneno sublatus</i>	410	<i>Virgus ferre</i>	204
<i>Uthelricus I. Episc. Numburg.</i>	141	<i>Vibecense monast. fundatur</i>	9. 372
<i>innovat & confirmat multa</i>	ibid.	<i>Visus privatio ex ebrietate</i>	230
<i>monet Albert. Landgr.</i>	ibid.	<i>Visio nocturna</i>	301
<i>vendit Dalam & Strehlam</i>	ibid.	<i>notabilis</i>	312. 319. 380
<i>II.</i>	143	<i>terribilis</i>	375
<i>Abb. Fuld.</i>	433	<i>Vitus scabiosus</i>	251
<i>Vacca ignea</i>	314	<i>corpus ejus delatum Corbeiam</i>	370
<i>Vagitus uterinus cum sudore cruento</i>	188	<i>cista argentea ei data</i>	390
<i>Valedungon</i>	590	<i>integer jacuit Corbeia</i>	ibid.
<i>Valentin. Episc. Hillesh.</i>		<i>apparere cuidam</i>	409
<i>Valim pagus</i>	12	<i>argenteus</i>	414
<i>Vallis benedicta, monasterium</i>	26. 100	<i>Vig. duxbroder</i>	ibid.
<i>liliorum</i>	30. 175	<i>Blötner (Paul.) litera</i>	174
<i>Dei</i>	186	<i>Bogter (Augustin.)</i>	308
<i>benefactores</i>	190	<i>Volmar Abb. 376. seq. 378. 393. seq.</i>	
<i>visitator Abbas Amelsborn</i>	194	<i>Episc. Padeborn.</i>	379
<i>visitatio</i>	215	<i>obit</i>	381
<i>deponit pretiosa sua Isnaci</i>	226	<i>Volcmessen</i>	404
<i>sorores ibidem</i>	402	<i>Volradus Kirchbergicus 332. 338. seq. 393.</i>	
<i>Vaizauvaga</i>	590	<i>Episc. Halberst.</i>	337
<i>Vasole (Georg.)</i>	304	<i>Vürstedeck</i>	439
<i>Vaticinium Ioanna monialis</i>	182		
<i>Vemeding</i>	34		
<i>Venefica combusta</i>	308		
<i>Venenivorus</i>	317		
<i>Vensi damnosi</i>	391		
<i>Vermes monstrofi</i>	212. seq.		
<i>Vicelinus Episc. Altenburg.</i>	20. 165		
<i>educatio ejus</i>	ibid.		
<i>abit Padeborn & Bremam,</i>	ibid.		
<i>angelicas voces audit,</i>	ibid.		
		<i>W.</i>	
		<i>Wago, Episc. Altenb.,</i>	159
		<i>facit Hodikam Abbatissam</i>	ibid.
		<i>deceptus à Billugo</i>	160
		<i>Wagria conversa</i>	155. 157. seqq.
		<i>contumacia ejus</i>	ibid.
		<i>persecutio</i>	163
		<i>refloruit religio</i>	166
		<i>Walbertus, Episc. Hillesh.</i>	72
		<i>Waldenburg</i>	439
		<i>Wal-</i>	

ET VERBORUM.

Wallenrode	98	Wedelo, Episc. Mindens.	18
Waldsaze	91	Weldershausen (Arnold)	224
Walnen villa	34	Wenden (Riddagus)	253. seq.
Walo Abbas	370. 383. 384. 449	Weisenborn. monast. origo	296. seq.
depositus	ibid. seqq.	Werbenfis Comes	21
cur?	455	Werberg	441
Sanctus	456	Werdehusum	41
defensus	457. 463. 465.	Weregeld	555
Waltger. Com. Herford. conditor	459. seq.	Werner Kirchbergicus	337
Walramus, Episc. Numburg.	132	Episc. Mind.	20
monet Landgr. Thur.	133	Abb. Huysburg.	339
Kirchbergicus	332	Fuldens.	430
Waltigrode	201	Weringarv	591
Waltherius	372	Werpenfos milites	38
Waltzer (Christ.)	306	Werthera in Wisara	412
Waltzas	428	Westerhofen	98. 99. 225
Wangerden	83	Westerkam (Joh.)	454
Wanckeslebiun	93	Westraha	591
Waramund. Abb.	390	Wetaraiba	591
Warinus, Abb. Corb.	370	Wetiga	ibid.
Parentes	479	Wetstein (Sam.)	313
convalescit	ibid.	Wigbertus, Episc. Hillesh.,	76
acquirir multa	371	Medicus,	ibid.
obit	372	Synodo Mogunt. interest	ibid.
vita ejus	410	obit	375
Wasserheim	428	Monachus	374
Wedechindi miraculum	5	Marchio sacrum habitum sumsit	133
fit Christianus	ibid.	praeceptor Sturmionis	424
victor Hamelensium	28	Wichbold Abb.	395
de monte fundat monast. Loth.	29	missus ad Gracos	396
M. sepulcrum visitat Carol. IV.	88	obit	397
I. Episc. Mindensis	26	Archi-Episc. tutor Corb.	400
II.	36	Wichbelder Mind. Eccles.	26
Abb. Corb.	398	Wichtelmännergen	303
obit	399	Wisfridus	374
Historicus	380	Widelagium	100. 201
Monumentum ejus	383	Wideradus, Abb. Fuld.	432
Wedegonis mons	11	Wigmann. Episc. Numb.	135
in monast. versus	ibid.	confirmat monast. Portensi omnes do-	
transfertur Mindam	12	nationes	136
		Wil-	

INDEX RERUM ET VERBORUM.

<i>Wilburg</i>	397	<i>Wülbrandus Episc. Mind.</i>	41. 414
<i>Wilsfuhr COS. Hillesh.</i>	110	<i>an leprosus fuerit</i>	ibid.
<i>Wilhelm. Ep. Mind.</i>	25	<i>transfere monast. ex Insula in urbem</i>	
<i>Imp. privileg.</i>	26		42
<i>de Bodensleve</i>	31	<i>fit apoplecticus</i>	ibid.
<i>Kirchbergicus</i>	332. 346	<i>Archi- Episc. Magdeb.</i>	335
<i>Wilkinus, Episc. Mind.</i>	39	<i>Wulfarius, Episc. Mind.</i>	7
<i>Willigisus Moguntin. faret Gandersheim.</i>	80	<i>Wüllershusanum oratorium</i>	310
		<i>Wyldeck</i>	439
<i>Wimo</i>	374. 376. seq.	<i>Wylmershusen</i>	427
<i>Wimodia pagus</i>	370. 591.	<i>Wyndolfus Abbas</i>	391
<i>Wisenium</i>	105		X.
<i>Winnigstadius</i>	264	<i>Xenodochium Fuldense</i>	435
<i>Wiricus Kirchbergicus</i>	340	<i>ad S. Leonhard.</i>	443
<i>Windelgard. Abbatisa Gandersh.</i>	77	<i>Huxariense</i>	461
<i>Winzenburg Comitatus. datur Hildes.</i>	88		Y.
<i>instauratur</i>	94	<i>Yerman (Jodoc.) inspector Parochiarum</i>	
<i>conservatur</i>	100. 103	<i>Hillesh.</i>	311
<i>Witenburg</i>	93.		Z.
<i>Witau</i>	591	<i>Zanger (Christoph.)</i>	300
<i>Wittich. I. Ep. Numb.</i>	142	<i>Zendici</i>	529
<i>II.</i>	143	<i>Ziegelmüllten</i>	437
<i>Woldenberg Comitatus datur Hildes.</i>	99	<i>Zörbenvitz</i>	300
<i>refugium Burcardi</i>	112	<i>Zurba pagus</i>	131. 592.
<i>Woldenstein</i>	100	<i>Zvrickoyve</i>	137
<i>Wolfsbeck (Vit.)</i>	174		
<i>Wolffhelm., Abb. Fuld.,</i>	432		

ERRATA.

pag. 9. lin. 2. leg. vices pro vires. p. 16. l. 23. leg. in pago Lasa. p. 23. l. penult. leg. per. p. 32. l. 17. leg. si. p. 62. l. 1. leg. omnia pro omnia. In prefat. Chron. Hillesheim. l. 12. leg. vices pro cirves. in allegat. dele; in not. ad Henr. Leon. & scribe: ad Chron. Schauenburg. p. 89. l. 11. leg. Friderico. p. 117. l. 23. suscipit. p. 142. l. penult. Canonici. p. 177. l. 3. distanti leg. p. 178. l. 6. leg. Georgiana. p. 183. l. 18. leg. MDCXXI. p. 214. l. 12. leg. vix. p. 222. l. ult. leg. Conventui. p. 223. l. 22. leg. nec nomen B. Catharina. p. 225. l. antop. in not. Anon. p. 227. l. 27. leg. sed Domini. p. 246. l. 8. pia furta. p. 254. l. 1. Wendenorum. p. 266. l. ult. in not. ad (h) an. 1215. p. 334. l. ult. Marcan. pro Marian. p. 339. l. 19. leg. Meynarsem. p. 371. l. 33. leg. Boffezon. p. 387. l. 12. leg. Valckenberg. p. 420. l. 18. leg. abii. p. 430. l. 29. leg. castellum. p. 456. l. 17. leg. Caraffa. p. 479. l. penult. leg. hujus pro suam. p. 498. l. 27. leg. DCCCXXIX. l. 33. leg. Haristallo. p. 520. l. 7. leg. iii. p. 528. l. 19. leg. sub ordinationa. p. 546. l. 8. Fridericum. In prefat. Hist. Genacens. pro XI. Febr. leg. XIX. Nov. quò festum S. Elisabetha celebrari solet.

Cetera modestiæ & sinceritati Lectoris relinquimus.

FINIS.

Annales

